બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

જૈન પુસ્તકોમા જ જ્ઞાનનો ભડાર સમાયેલો છે તેના ચાર વિભાગ કરવામા આવ્યા દ્રવ્યાનુયોગ કથાનુયોગ ગણિતાનુયોગ અને ચરણકરણાનુયોગ દ્રવ્યાનુયોગમા ાણી વિગેરે વસ્તુસ્વરૂપનુ જ્ઞાન આવી જાય છે જીવસબધી વિચાર, પરદ્રવ્ય ી વિચાર કર્મ સબધી વિચાર અને ટુકામા કહીએ તો સર્વ વસ્તુઓની ઉત્પત્તિ, નાશ વિગેરેનો તાત્વિક બોધ—એનો આ વર્ગમા સમાવેશ થાય છે આ અનુયોગ ઠિન છે અને તેને સરલ કરવાના ઉપાયો આચાર્યોએ યોજ્યા છે આ અનુયોગમા ઠણ વિષયોનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે, અને તેથી તેનુ રહસ્ય સમજવામા ડે એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે ત્યારપછી કથાનુયોગ આવે છે આ જ્ઞાનનિધિમા ા પુરૂષોના જીવનચરિત્રો અને તે દ્વારા ઉપદેશપ્રસાદી ચખાડવામા આવે છે અનુયોગમા ગણિતનો વિષય આવે છે તેમા ગણતરીનો વિષય એટલે મેરૂનુ , જ્યોતિષચક્રનુ વર્ણન ઇત્યાદિ અનેક હકીકતો આવે છે તેમજ આઠ પ્રકારના નો પણ તેમા સમાવેશ કરવો છે ચોથા અનુયોગમા ચરણ સીત્તરી અને કરણ ોનુ વર્ણન અને તત્ સબધી વિધિ વિગેરે બતાવેલ હોય છે આ ચાર અનુયોગપર અને અનેક ગ્રથો લખાયા છે તેમાથી ઘણાનો નાશ થયો છે, છતા પણ હજુ જૈનગ્રથો વિદ્યમાન છે, અને તે સર્વમા એક અથવા તેથી વધાર અનુયોગપર ન કરવામા આવેલુ હોય છે

અમે અત્ર પ્રયાસ કરી જે ભાષાતર બહાર પાડયુ છે તે ગ્રથ ચરિતાનુયોગનો ચરિતાનુયોગથી લાભ એ છે કે તે સાધારણ વ્યક્તિ અને વિદ્વાન્ સર્વને એક ા લાભ કરી શકે છે સર્વ મનુષ્યોનુ બુદ્ધિબળ સરખુ કામ કરી શકતુ નથી અને કરીને દ્રવ્યાનુયોગ જેવા ગહન વિષયમા તો તદ્દન સામાન્ય બુદ્ધિ બહુ ઓછુ કરી શકે છે અવલોકન કરનારાઓને જણાયુ હશે કે જ્યારે ધાર્મિક ઉંડ સવાલો વ્યાખ્યાન ચાલે છે ત્યારે કેટલાક બગાસા ખાય છે, પણ કથાના વિષયપર સર્વને સરખો આનદ આવે છે, એટલુજ નહિ પણ તેજ કથા પણ રસથી યાદ રાખી ા ઘરના માણસોને, પાડોશીને અથવા દેવમદિરમા બીજાઓને સભળાવવામા છે અને તેના સભળનારાઓ આનદ પામે છે દીર્ઘ અવલોકન કરનારા શાસ્ત્રકારો સ્વભાવની આ કુચી પામી ગયા, અને તેનો લાભ લેવાનો પૂરતો વિચાર કર્યો. ર લોકો ઉપર ઉપકાર કરવાની એકાત બુદ્ધિ હતી અને તે ઉત્તમ હેતુથી દોર તેઓએ કથાની સાથે ધર્મના મુખ્ય ફરમાનો, વર્તનના ઉંચા નિયમો અને જીવ ઉંચા ઉદ્દેશો જોડી દીધા આ તો સ્પષ્ટ વાત છે કે એક મનુષ્યને એમ કહેવામા કે 'પ્રમાણિકપણે જીવન ગાળવામા બહુ લાભ છે' તેના કરતા પ્રમાણિકપણે જીવન ઉપર અમુક વ્યક્તિને અમુક અમુક વધાર લાભ થયા છે, એમ બતાવી આપવા ાવે તો તે તેનાપર વધારે અસર કરે છે આ નિયમને અનુસરીને જ ઉત્તમ ની કથાઓ રચવામા આવી છે જ્યારે લોકોમા દ્રવ્યાનુયોગનો વિચાર વચાતો ા થતો ગયો, લોકો જ્યારે આ અગત્યના વિષયના અભ્યાસમા ઓછા થવા લાગ્યા, આચાર્યોએ બનેલા બનાવોની ઉપયોગી કથાઓ સાથે ધાર્મિક વિષયો જોડી દીધા,

બીજા ભવમાં થયેલો પુત્ર પ્રથમના માતા પિતાનો પુત્ર ન કહેવાય અને પુત્રને પ્રથમ ભવમાં થયેલા માતા પિતા તે માતા પિતા ન કહેવાય—તથી તેમ કહેવું અસંગત છે. જો વિવાહના સમય પછી અન્ય દંપતી માત્ર [illegible] હોય તો તે સ્ત્રીનો તે પતિ નહીં અને તે પતિની તે સ્ત્રી નહીં એમ બને. માટે તે અસમંજસ છે. એક ભવમાં જે શુભ કે અશુભ કર્મ કર્યું તેજ બીજા ભવમાં તેનું ફળ ન ભોગવે અને તેને બીજો ભોગવે તો તેથી કૃતનો નાશ અને અકૃતનો આગમ એવા બે મોટા દોષની પ્રાપ્તિ થાય.'

ત્યાર પછી મહામતિ મંત્રી બોલ્યો—'આ સર્વ માયા છે. તત્ત્વથી કાંઈ નથી. આ પ્રત્યક્ષ જણાય છે તે સ્વપ્ન અને મૃગતૃષ્ણાવત્ મિથ્યા છે. ગુરુ શિષ્ય, પિતા પુત્ર, ધન ધામ, પોતાનો અને પારકો—એ સર્વ વ્યવહારથી જોવામાં આવે છે, પણ તત્ત્વથી કાંઈ નથી. જેમ શિયાળ [illegible] માંસ નદીના તીર ઉપર છોડી માછલાને માટે પાણીમાં દોડ્યો એટલામાં મીન જળમાં પેસી ગયું અને પેલું માંસ ગીધપક્ષી હરી ગયું, તેમ જેઓ ઐહિક સુખ છોડી પરલોકને માટે દોડે છે તેઓ ઉભયભ્રષ્ટ થઈ પોતાના આત્માને ઠગે છે. પાખંડી લોકોની ખોટી શિખામણો સાંભળી—નરકથી બીહીને મોહાધીન પ્રાણીઓ વ્રત નિયમો [illegible] પોતાના દેહને દંડે છે અને વાનર પથ્થરથી જેમ પૂછડું પડી જવાની શંકાથી એક પગ [illegible] તેમ મનુષ્યો ન જોયેલાની શંકાથી તપ કરે છે.'

ન્યાયબુદ્ધિ બોલ્યો—'જો વસ્તુ સત્ય ન હોય તો તમો પોતપોતાના કૃત્યનો કરનાર [illegible] કેમ થાય? માટે જો માયા હોય તો સ્વપ્નમાં પ્રાપ્ત થયેલો હાથી કાર્ય કેમ કરતો નથી? તમે પદાર્થોનો [illegible] સત્ય માનતા નથી તો પછી તત્ત્વની [illegible] શા માટે [illegible] છો? અને જો અસત્ય હોય તો તમે અને હું—વાચ્ય અને વાચક એવું કાંઈ પણ નથી. ત્યારે વ્યવહારને કરનારી કોની પ્રતિપત્તિ પણ કેમ થાય? હે દેવ! [illegible] [illegible] પ્રાપ્તિથી [illegible] સુખ અને વિપાકવિનાશી અને આલોકથી તમે [illegible] છો, [illegible] વિવેકનું અવલંબન કરીને વિષયોનો ત્યાગ કરો અને આલોક પરલોકના સુખને માટે ધર્મનો આશ્રય કરો.'

એવી રીતે મંત્રીઓના જુદા જુદા [illegible] સાંભળીને પ્રમાદી થયેલ [illegible] સુખવાળા [illegible] કહ્યું—'હે મહાબુદ્ધિ ન્યાયબુદ્ધિ! તમે ઘણું [illegible] કહ્યું તમે [illegible] કરવા [illegible] છો અને [illegible] ત્રણે [illegible] જેમ [illegible] મંત્રાક્ષર [illegible] તેમ [illegible] [illegible] થાય છે. ધર્મ [illegible] [illegible] મિત્રની પેઠે [illegible] [illegible] પ્રતિપત્તિ કર્યા વિના [illegible] ઉપેક્ષા કરે [illegible] તમે જે [illegible] કર્યો [illegible] [illegible] [illegible] વીના [illegible] [illegible] તેનો ઉપકાર [illegible] [illegible] કહેવાનું છે, માટે તમે આલોકના સુખાસ્વાદનો [illegible] [illegible]'

રાજાના આવા વચનો સાંભળી ન્યાયબુદ્ધ અંજલિ જોડી બોલ્યો—'મહારાજ! આપ જેવા ધર્મના સ્વરૂપમાં ક્યાં પણ શંકા કરવી યુક્ત નથી. આપને યાદ છે કે બાલ્યાવસ્થામાં આપશ્રી એક દિવસ નંદનવનમાં ગયા હતા, ત્યાં આપશ્રી એક સુંદર કાંતિવાન દેવને જોયા હતા. તે વખતે પ્રસન્ન થયેલા તે દેવતાએ આપને ઉદ્દેશીને કહ્યું હતું—'હું અતિબળ નામે તમારો પિતામહ છું. નઠારા મિત્રની પેઠે વિષયસુખથી ઉદ્વેગ પામીને મેં તૃણની જેમ રાજ્ય છોડી દીધું અને રત્નત્રયીનું ગ્રહણ કર્યું. અંતાવસ્થાએ પણ વ્રતરૂપી મહેલના કળશરૂપ ત્યાગભાવને મેં ગ્રહણ કર્યો, તો તેના પ્રભાવથી હું લાંતકાધિપતિ દેવતા થયો છું. માટે તમે પણ અસાર સંસારને વિષે પ્રમાદી થઈને રહેવું નહિ.' એવી રીતે કહી વીજળીની જેમ આકાશને પ્રકાશિત કરતા તે દેવ અંતર્ધાન થઈ ગયા હતા. માટે મહારાજ! આપ તમારા પિતામહના તે વચનને સ્મરણ કરી પરલોક છે એમ માનો. કારણ કે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હોય ત્યાં બીજા પ્રમાણની કલ્પના શા માટે કરવી જોઈએ?"

નૃપતિએ કહ્યું—'તમે મને પિતામહના વચનનું સ્મરણ કરાવ્યું તે બહુ સારું કર્યું. હવે હું ધર્મ અને અધર્મ જેનું કારણ છે એવા પરલોકને માન્ય કરું છું.' રાજાનું એવું આસ્તિક્ય વચન સાંભળી મિથ્યા દૃષ્ટિઓની વાણીરૂપ રજમાં મેઘ સમાન સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીએ અવકાશ પામીને આનંદ સહિત આ પ્રમાણે કહેવાનો આરંભ કર્યો—

હે મહારાજ! પૂર્વે તમારા વંશમાં કુરુચંદ્ર નામે રાજા થયો હતો. તેને કુરુમતી નામે એક સ્ત્રી હતી અને હરિશ્ચંદ્ર નામે એક પુત્ર હતો. તે રાજા રોગીની જેમ મોટા આરંભ અને પરિગ્રહને કરનારો, અનાર્ય કાર્યને વિષે અગ્રેસર, યમરાજની જેવો નિર્દય, દુરાચારી અને ભયંકર હતો, તોપણ તે રાજાએ ઘણા કાળ પર્યંત રાજ્ય ભોગવ્યું, કેમકે પૂર્વોપાર્જિત પુણ્યનું અપ્રતિમ ફળ હોય છે. તે રાજાને અવસાન વખતે ધાતુવિપર્યયનો[1] રોગ થયો અને તે નજીક આવેલા નરકની વાનકી[2] રૂપ થયો. એ રોગથી તેને રૂની ભરેલી શય્યાઓ કંટક શય્યા જેવી થઈ પડી, રસભોજનો લીંબડાના રસના જેવા નિરસ લાગવા માંડ્યા, ચંદન-અગરુ-કપૂર-કસ્તુરી વિગેરે સુગંધી પદાર્થો દુર્ગંધી જણાવા લાગ્યા, પુત્ર અને સ્ત્રી વિગેરે શત્રુની પેઠે દૃષ્ટિને ઉદ્વેગકારી થયા, અને સુંદર ગાયનો ગધેડા, ઊંટ અને શિયાળના સ્વરની જેમ કાનને કલેશકારી લાગવા માંડ્યા. જ્યારે પુણ્યનો વિચ્છેદ થાય છે ત્યારે સર્વ વિપરીત જ થાય છે. પ્રાંતે દુઃખકારી પણ ક્ષણમાત્ર પ્રીતિકારી વિષયોપચાર કરતા કુરુમતી અને હરિશ્ચંદ્ર ગુપ્ત રીતે જાગ્રત રહેવા લાગ્યા. છેવટે અંગારાએ જાણે ચુંબન કર્યો હોય તેમ દરેક અંગમાં દાહથી વિહ્વળ થયેલો તે રાજા રૌદ્રધ્યાનપરાયણ થઈ મૃત્યુ પામ્યો. તેની ઔર્ધ્વદેહિક ક્રિયા[3] કરીને

૧ શારીરિક ધાતુઓનું ફેરફાર થઈ જવું. ૨ નરકમાંથી દુઃખની વાનકી. ૩ મરણ પામ્યા પછી કરાતી અગ્નિસંસ્કારાદિ ક્રિયાઓ.

જાણે મહાચારરૂપી માગનો પાથ હોય એવો તેનો પુત્ર હરિશ્ચંદ્ર રાજ્યને વિધિવત પાળ
લાગ્યો પોતાના પિતાનું પાપના ફળથી થયેલુ મરણ જોઈને, અહોમા સૂર્યની જેમ મન પ
પાથમા મુખ્ય એવા ધર્મની તે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો એક વખત તેણે પોતાના સુબુદ્ધિ નામ
શ્રાવક–બાળમિત્રને એવી આજ્ઞા કરી કે–'તમારે હમેશા ધર્મ વેત્તા પાસેથી ધર્મ સાંભળી મ
કહેવો' સુબુદ્ધિ પણ અત્યત તત્પર થઈને તે પ્રમાણે કરવા લાગ્યો અનુકૂળ અધિકા
વાળી આજ્ઞા સારા માણસોને ઉત્સાહને અર્થે થાય છે પાપથી ભય પામે
હરિશ્ચંદ્ર, રોગથી ભય પામેલો માણસ જેમ ઔષધ ઉપર શ્રદ્ધા રાખે તેમ સુબુદ્ધિ
કહેલા ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા રાખતો હતો

એક વખત નગરની બહાર ઉદ્યાનમા શીલંધર નામે મહામુનિને કેવળજ્ઞાન ઉત્
થયુ, તેથી દેવતાઓ તેમનુ અર્ચન કરવાને જતા હતા આ વૃત્તાન્ત હરિશ્ચંદ્રને સુબુદ્ધિએ
એટલે શુદ્ધ મનવાળો તે રાજા અશ્વારૂઢ થઈ મુનીંદ્ર પાસે આવ્યો ત્યા નમસ્કાર કરીને
બેઠા એટલે મહાત્મા મુનિએ કુમતિરૂપી અંધકારમા ચંદ્રિકા જેવી ધર્મ દેશના આ
દેશનાંતે રાજાએ હસ્ત જોડી મુનિને પૂછ્યુ–'મહારાજ ! મારા પિતા મૃત્યુ પામીને કઈ ગ
મા ગયા છે ?' ત્રિકાળદર્શી મુનિએ કહ્યુ–'રાજન્ ! તારા પિતા સાતમી નરકને વિષે ગયે
છે, તેના જેવાને બીજુ સ્થાન નજ હોય ' તે સાભળી રાજાને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો મુ
ને વંદન કરી ત્યાથી ઉઠી તત્કાળ પોતાના સ્થાન પ્રત્યે ગયો અને ત્યા જઈ પુત્રને પોતા
પદે સ્થાપન કરી સુબુદ્ધિને કહ્યુ– હુ દીક્ષા ગ્રહણ કરીશ, માટે મારી પેઠે આ પુત્રને
તમે ધર્મનો ઉપદેશ નિરંતર કરજો ' સુબુદ્ધિએ કહ્યુ—'મહારાજ ' હુ પણ તમારી સાથે
ગ્રહણ કરીશ અને મારી માફક તમારા પુત્રને મારો પુત્ર ધર્મોપદેશ સભળાવશે ' પછી ર
અને સુબુદ્ધિ મંત્રીએ કર્મરૂપી પર્વતનો ભેદ કરવામા વજ્ર સમાન વ્રત ગ્રહણ કર્યુ
તેનુ દીર્ઘકાળ પર્યંત પ્રતિપાલન કરીને મોક્ષને પ્રાપ્ત થયા

હે રાજન્ ! તમારા વંશમા બીજો એક દંડક નામે ભૂપતિ થયો છે પ્રચંડ શા
વાળો તે રાજા શત્રુઓને વિષે જાણે સાક્ષાત્ યમરાજ હોય તેવો હતો તેને મણિમા
નામે પ્રખ્યાત પુત્ર હતો, તે પોતાના તેજથી સૂર્યની માફક દિશાઓને વ્યાપ્ત કરતો હ
દંડક રાજા પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી, રત્ન, સુવર્ણ અને દ્રવ્યમા અત્યત મૂર્ચ્છાવાન્ હતો અને
ધનને પોતાના પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય માનતો હતો આયુષ્ય પૂર્ણ થયે આર્ત્તધ્યાનમ
વર્તનારો તે, કાળ કરી પોતાના ભાંડાગારમા[1] દુર્ધર અજગર થયો જે માણસ ભાંડાગાર
પ્રવેશ કરે તેને અગ્નિ જેવો સર્વભક્ષી અને દારૂણાત્મા તે અજગર ગળી જવા લાગ્યો
સમયે અજગરે મણિમાળીને ભાંડાગારમા પ્રવેશ કરતો જોયો, ત્યારે પૂર્વ જન્મના સ્મરણ

1 ભંડારમાં

તારો 'આ મારો પુત્ર છે,' એમ તને ઓળખ્યો. તે વખતે જાણે મૂર્તિમાન સ્નેહ હોય તેવી શાંત મુનિને બતાવતા અજગરને એ, 'આ શ્રીમાન મારો પૂર્વ જન્મનો પુત્ર છે' એમ મણિમાળીના સમજવામાં આવ્યું. પછી જ્ઞાની મુનિની વાણીથી 'એ પોતાનો પિતા છે' એમ જાણી મણિમાળીએ તેની પાસે બેસી તેને જૈનધર્મ સંભળાવ્યો. અજગરે પણ અર્હત ધર્મને જાણી સંવેગ ભાવ ધારણ કર્યો અને શુભધ્યાનપરાયણ થઈ મૃત્યુ પામી દેવપણાને પ્રાપ્ત થયો. તે દેવતાએ પુત્રના પ્રેમને લીધે સ્વર્ગમાંથી આવીને એક દિવ્ય મુક્તામય હાર મણિમાળીને અર્પણ કર્યો હતો, જે અદ્યાપિ તમારા હૃદય ઉપર રહેલો છે. આપ હરિશ્ચંદ્રના વંશમાં થયેલા છો અને હું સુબુદ્ધિના વંશમાં થયો છું, માટે ક્રમથી આવેલા આ પ્રસંગથી તમે ધર્મને વિષે પ્રવર્તો. હવે મેં તમને અવસર ઉચિત ધર્મ કરવાની વિજ્ઞપ્તિ કરી તેનું કારણ સાંભળો—આજે નંદનવનમાં બે ચારણ મુનિઓને મેં જોયા. જગતના પ્રકાશને ઉત્પન્ન કરનારા અને મહામોહરૂપી અંધકારને છેદનારા તે મુનિઓ જાણે એક ઠેકાણે મળેલા સાક્ષાત્ સૂર્ય ચંદ્ર હોય તેવા જણાતા હતા. અપૂર્વ જ્ઞાનથી શોભતા તે મહાત્માઓ ધર્મદેશના આપતા હતા. તે વખતે મેં તેઓને આપના આયુષ્યનું પ્રમાણ પૂછ્યું, ત્યારે 'તમારું માત્ર એક માસનું આયુષ્ય બાકી છે' એમ તેઓએ જણાવ્યું. હે મહામતિ! એ ઉપરથી હું આપને ધર્મ કરવાની ત્વરા કરું છું."

મહાબળ રાજાએ કહ્યું—'હે સ્વયંબુદ્ધ! હે બુદ્ધિના સમુદ્ર! મારા બંધુ તો તમે એકજ છો, કે જે મારા હિતને માટે તત્પર રહો છો. વિષયોએ આકર્ષેલા અને મોહનિદ્રાથી નિદ્રાળુ થયેલા મને તમે જાગૃત કર્યો તે બહુ સારું કર્યું. હવે મને કહો કે હું શી રીતે ધર્મ સાધું? આયુષ્ય અલ્પ રહ્યું છે, તો તેટલામાં મારે કેટલો ધર્મ સાધવો? અગ્નિ લાગ્યા પછી તત્કાળ કુવો ખોદવો તે કેમ બને?'

સ્વયંબુદ્ધે કહ્યું—'હે મહારાજ! ખેદ કરો નહીં અને દૃઢ થાઓ. તમે પરલોકમાં મિત્ર સમાન યતિધર્મનો આશ્રય કરો. એક દિવસની પણ દીક્ષા પાળનારા માણસ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, તો સ્વર્ગની શી વાત?' પછી મહાબળ રાજાએ તેમ કરવું સ્વીકારી, સર્વ જૈન પ્રાસાદમાં પ્રતિમાનું સ્થાપન કર્યું. તેમ પુત્રને પોતાની પદવી ઉપર સ્થાપન કર્યો. તે નગરે દીન અને અનાથ લોકોને તેણે એવું અનુકંપાદાન આપ્યું કે તેથી તે નગરમાં યાચનાર એવો કોઈ પણ દીન રહ્યો નહીં. જાણે ઇંદ્ર હોય તેમ તેણે સર્વ ચૈત્યોમાં વિચિત્ર પ્રકારના વસ્ત્ર, માણિક્ય, સુવર્ણ અને કુસુમાદિકથી પૂજા કરી. પછી સ્વજનો અને પરિજનોને ખમાવી મુનીંદ્રના ચરણ સમીપે જઈ, તેણે મોક્ષલક્ષ્મીની સખીરૂપ દીક્ષા અંગીકાર કરી. સર્વ સાવદ્યયોગની વિરતિ કરવાની સાથે તે રાજર્ષિએ ચતુર્વિધ આહારનું પણ પ્રત્યાખ્યાન કર્યું. પછી સમાધિરૂપી અમૃતના પ્રવાહમાં નિરંતર મગ્ન રહી કમલિનીના ખંડની પેઠે તેઓ જરા

પણ ગ્લાનિ પામ્યા નહીં, પરંતુ મહાસત્વ શિરોમણિ તે જાણે ભોજ્ય પદાર્થનું ભોજન કરતા હોય અને પેય પદાર્થનું પાન કરતા હોય તેમ અક્ષીણ કાંતિવાળા થવા લાગ્યા. આવીશ દિવસનું અનશન પાળીને પ્રાંતે સમાધિમાં પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારનું સ્મરણ કરતા તેમણે પ્રાણ ત્યાગ કર્યો. ત્યાંથી જાણે દિવ્ય અશ્વો હોય તેવા પોતે સંચિત કરેલા પુણ્યવડે તેઓ તત્કાળ દુર્લભ એવા ઈશાન કલ્પને[૧] પ્રાપ્ત થયા. ત્યાં શ્રીપ્રભ નામના વિમાનમાં, ઉત્પન્ન થવાના શયનસંપુટને વિષે મેઘના ગર્ભમાં જેમ વિદ્યુત્પુંજ ઉત્પન્ન થાય તેમ તે ઉત્પન્ન થયા. દિવ્ય આકૃતિ, સમચતુરસ્ર સંસ્થાન, સપ્ત ધાતુઓથી રહિત શરીર, શિરીષ પુષ્પના જેવી સુકુમારતા, દિશાઓના અંતર ભાગને આક્રાંત કરે એવી કાંતિ, વજ્ર જેવી કાયા, મ્હોટો ઉત્સાહ, સર્વ પ્રકારના પુણ્ય લક્ષણો, ઈચ્છા પ્રમાણે રૂપ ધારણ કરવાની શક્તિ, અવધિજ્ઞાન, સર્વ વિજ્ઞાનમાં પારંગતપણું, અણિમાદિ આઠ સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ, નિર્દોષતા અને અચિંત્ય વૈભવ—એવા સર્વ ગુણે યુક્ત તે લલિતાંગ એવું સાર્થક નામ ધારણ કરનાર દેવ થયા. બંને ચરણમાં રત્નનાં કડાં, કટી ભાગ ઉપર કટીસૂત્ર, હાથમાં કંકણ, ભુજાઓમાં બાજુબંધ, વક્ષસ્થળ ઉપર હાર, કંઠમાં ગ્રૈવેયક (ગળચવો), કાનમાં કુંડળ, મસ્તક ઉપર પુષ્પમાળા તથા કીરીટ—વિગેરે આભૂષણો, દિવ્ય વસ્ત્રો અને સર્વ અંગોના ભૂષણરૂપ યૌવન તેને, ઉત્પન્ન થવાની સાથેજ પ્રાપ્ત થયું. તે વખતે પ્રતિશબ્દોથી દિશાઓને ગજાવી મૂકતા દુંદુભિ વાગ્યા અને 'જગતને આનંદ કરો તથા જય પામો' એવા શબ્દો મંગળપાઠકો બોલવા લાગ્યા. ગીત વાજિંત્રના નિર્ઘોષથી અને બંદીજનોના કોલાહલથી આકુળ થયેલું તે વિમાન, જાણે પોતાના સ્વામીના આવવાથી થયેલા હર્ષવડે ગર્જના કરતું હોય તેવું જણાવા લાગ્યું. પછી જેમ સુતેલો માણસ ઉઠે તેમ તે લલિતાંગ દેવ ઉઠીને આવા રીતનો દેખાવ જોઈ વિચારવા લાગ્યો—'શું આ ઇંદ્રજાળ છે? શું સ્વપ્ન છે? શું માયા છે? કે શું છે? આ ગીત નૃત્ય મને ઉદ્દેશીને કેમ પ્રવર્તે છે? આ વિનીત લોકો મારા વિષે સ્વામીની પેઠે વર્તવાને માટે કેમ તત્પર થયા છે? અને આ લક્ષ્મીના મંદિરરૂપ, આનંદના સદનરૂપ, સેવવા લાયક, પ્રિય અને રમણીય ભુવનમાં હું ક્યાંથી આવ્યો છું?' આવી રીતે તેના મનના વિતર્કો સ્ફુરી રહ્યા હતા, તેવામાં પ્રતિહારે તેની પાસે આવી અંજલિ જોડી મધુર ગિરાથી નીચે પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી—

હે નાથ! આપના જેવા સ્વામીથી આજ અમે ધન્ય થયા છીએ અને સનાથ થયા છીએ. તેથી નમ્ર સેવકો ઉપર અમૃતની વૃષ્ટિ જેવી કૃપાદ્રષ્ટિ કરો. હે સ્વામિન્! સર્વ મનવાંછિતને આપનાર, અવિનાશી લક્ષ્મીવાળું અને સર્વ સુખનું સ્થાન એવું આ ઈશાન નામે દ્વિતીય દેવલોક છે. આ દેવલોકમાં જે વિમાનને હમણાં આપ અલંકૃત

૧ [illegible]

કરો એ તે શ્રીપ્રભ નામે વિમાન આપે પુણ્યયોગે પ્રાપ્ત કર્યું છે આપની સભાના મંડન રૂપ આ સર્વે સામાનિક દેવતાઓ છે, જેઓથી તમે એક છો તોપણ જાણે અનેક છો એવું આ વિમાનના દેખાય છે હે સ્વામિન્ ! મંત્રના સ્થાનરૂપ એવા આ તેત્રીશ પુરોહિત દેવતાઓ છે અને તેઓ આપની આજ્ઞાની ઈચ્છા કરે છે, માટે તેમને સમયોચિત આદેશ કરો. આનંદ કરાવવામાં પ્રધાનપણું કરનાર આ પર્ષદાના દેવતાઓ છે, જેઓ લીલા વિલાસની ગોષ્ઠીમાં આપના મનને રમાડશે નિરંતર બખ્તરના પહેરનાર, છત્રીશ પ્રકારના તીક્ષ્ણ શસ્ત્રોને ધારણ કરનાર અને સ્વામીની રક્ષા કરવામાં ચતુર એવા આ તમારા આત્મરક્ષક દેવતાઓ છે આપના નગરની (વિમાનની) રક્ષા કરનારા આ લોકપાળ દેવતાઓ છે, સૈન્યના ધુરંધર એવા આ સેનાપતિઓ છે અને આ પૌરવાસી તથા દેશવાસી પ્રકીર્ણક દેવતાઓ આપની પ્રજારૂપ છે તેઓ સર્વે આપની નિર્માલ્ય આજ્ઞાને પણ પોતાના મસ્તક ઉપર ધારણ કરશે. આ આભિયોગિક દેવતાઓ આપની દાસરૂપે સેવા કરનારા છે અને આ કિલ્બિષક દેવતાઓ સર્વ પ્રકારના મલિન કાર્ય કરનારા છે સુંદર રમણીઓથી મલિક આંગણાવાળા, મનને પ્રસન્ન કરનારા અને રત્નોથી રચેલા આ તમારા પ્રાસાદો છે, સુવર્ણ કમળની ખાણરૂપ આ રત્નમય વાપિકાઓ છે, રત્નના અને સુવર્ણના શિખરવાળા આ તમારા ક્રીડાપર્વતો છે, હર્ષકારી અને સ્વચ્છ જળવાળી આ ક્રીડા નદીઓ છે, નિત્ય પુષ્પ ફળને આપનારા આ ક્રીડા ઉદ્યાનો છે અને પોતાની કાંતિ વડે દિશાઓના મુખને પ્રકાશિત કરનાર જાણે સૂર્યમંડળ હોય એવો સુવર્ણ અને માણિક્યથી રચેલો આ તમારો સભામંડપ છે ચામર આદર્શ અને પંખા જેઓના હાથમાં છે એવી આ વારાંગનાઓ તમારી સેવામાંજ મહોત્સવને માનનારી છે અને ચાર પ્રકારના વાજિંત્રમાં ચતુર એવો આ ગંધર્વવર્ગ આપની પાસે સંગીત કરવાને તત્પર થઈ રહ્યો છે.'

આ પ્રમાણે પ્રતિહારીએ કહ્યું એટલે તેણે ઉપયોગ દીધો એટલે તે લલિતાંગ દેવને અવધિજ્ઞાન થયું, જેમ આગલા દિવસના વૃત્તાંતનું સ્મરણ થાય તેમ પૂર્વ જન્મનું સ્મરણ થયું 'અહો! પૂર્વે હું વિદ્યાધરનો સ્વામી હતો અને ધર્મમિત્ર એવા સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીએ જૈનેંદ્ર ધર્મનો બોધ કર્યો હતો તેથી દીક્ષા લઈને મેં અનશન કર્યું હતું તેનું આ ફળ મને પ્રાપ્ત થયું છે અહો! ધર્મનો અચિંત્ય પ્રભાવ છે' એવી રીતે પૂર્વ જન્મનું સ્મરણ કરીને ત્યાંથી ઉઠીને જેને હાજરી દીધી છે એવો તે દેવ નિ[illegible] [illegible] તે અનુસાર જયધ્વનિ કરતા દેવતાઓએ તેમને અભિષેક કર્યો [illegible] વગાડવા લાગ્યા અને ગંધર્વો મધુર અને મંગળ ગીતો ગાવા લાગ્યા પછી ભક્તિવડે ચિત્તમાં [illegible] તે લલિતાંગ દેવે ત્યાંથી ઉઠી ચૈત્યમાં જઈ શાશ્વતી [illegible] વિમાનની પૂજા કરી અને દેવતાઓના [illegible] મધુર અને મંગળમય

ગાયનોની સાથે વિવિધ સ્તોત્રોથી જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરી પછી તેણે જ્ઞાનદીપક પુસ્
વાંચ્યા અને મંડપના સ્તંભ ઉપર રહેલા અરિહંતના અસ્થિનું અર્ચન કર્યું

પછી પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું દિવ્ય આતપત્ર[૧] ધારણ કરવાથી પ્રકાશમાન થ
ક્રીડાભુવનમાં ગયો ત્યાં તેણે પોતાની પ્રભાથી વિદ્યુત્પ્રભાને પણ ભ્રમ કરનારી સ્વ
પ્રભા નામે દેવીને દીઠી તેના નેત્ર, મુખ અને ચરણ અતિશય કોમળ હતા, તેથી તે
ના મિષથી જાણે લાવણ્યસિંધુના મધ્યમાં રહેલ કમળવાટિકા[૨] હોય તેવી તે જણા
હતી અનુક્રમથી સ્થૂળ અને ગોળ એવા ઉરૂથી જાણે કામદેવે પોતાના ભાથાને
સ્થાપન કર્યાં હોય તેવી તે જણાતી હતી ગંગાજીના કાંઠાવડે વ્યાપ્ત નદીથી જેમ
નિતંબ[૩] શોભે તેમ નિર્મળ વસ્ત્રવાળા વિપુળ નિતંબથી તે શોભતી હતી પુષ્ટ અને ઉ
સ્તનનો ભાર વહન કરવાથી જાણે કૃશ થયું હોય તેમ વજ્રના મધ્ય ભાગ જેવા કૃશ
રથી તે મનોહર લાગતી હતી તેનો ત્રણ રેખાવાળો અને મધુર સ્વર બોલનારો કંઠ
કામદેવના વિજયને કહેનારો શંખ હોય તેવો જણાતો હતો બિંબફળને તિરસ્કાર
નાર ઓષ્ઠથી અને નેત્રરૂપી કમળોના નાળવાની લીલાને ગ્રહણ કરનારી નાસિકાથી
પી સુંદર જણાતી હતી પૂર્ણિમાના અર્ધ કરેલા ચંદ્રમાની સર્વ લક્ષ્મીને હરનાર
સુંદર અને સ્નિગ્ધ લલાટથી તે ચિત્તને હરી લેતી હતી કામદેવના હિંડોળાની લી
ચોરનારા તેના કર્ણ હતા પુષ્પબાણના ધનુષ્યની શોભાને હરનારી તેની ભ્રકુટી
મુખરૂપી કમળની પાછળ ફરનારો જાણે ભ્રમરસમૂહ હોય તેવો અને સ્નિગ્ધ ક
જેવો શ્યામ તેનો કેશસમૂહ હતો સર્વાંગે ધારણ કરેલા રત્નાભરણોની રચનાથી જાણે
જંગમપણાને પામેલી કામલતા હોય તેવી તે જણાતી હતી અને મનોહર મુખકમળ
હજારો અપ્સરાઓથી તે વીંટાયેલી હતી, તેથી જાણે ઘણી સરિતાથી વીંટાયેલી ગંગ
હોય તેવી તે શોભતી હતી લલિતાંગ દેવને પોતાની સમીપે આવતા જોઈ તેણીએ
શય સ્નેહથી યુક્તિવડે ઉભા થઈ તેનો સત્કાર કર્યો, એટલે તે શ્રીપ્રભ વિમાનનો
તાણીની સાથે એક પર્યંક[૪] ઉપર બેઠો એક ક્યારામાં રહેલી લતા અને વૃક્ષ શોભે
સાથે બેઠેલા તેઓ શોભવા લાગ્યા નિગડ (બેડી) થી નિયંત્રિત થયેલાની જેમ
રાગથી નિયંત્રિત થયેલ તેમના ચિત્ત પરસ્પર લીન થઈ ગયા જેનો પ્રેમ સૌરભ્ય[૫]
અચ્છિન્ન છે એવા તે શ્રીપ્રભ વિમાનના પ્રભુએ દેવી સ્વયંપ્રભાની સાથે ક્રીડા કરતા
કળામાત્રની પેઠે ઘણો કાળ નિર્ગમન કર્યો

પછી વૃક્ષથી જેમ પત્ર પડી જાય તેમ આયુ પૂર્ણ થવાથી સ્વયંપ્રભા દેવી ત્યાંથી
ગઈ આયુષ્ય ક્ષીણ થયે ઇંદ્ર પણ રહેવાને સમર્થ નથી પ્રિયાના વિરહથી
થયેલા દુઃખથી તે દેવ જાણે પર્વતથી આક્રાંત થયો હોય અને જાણે વજ્રથી તાડિત

૧ છત્ર. ૨ કમળની વાડી ૩ નદી ૪ પલંગ ૫ સુગંધ

[illegible]નોની સાથે વિવિધ સ્તોત્રોથી જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરી પછી તેણે જ્ઞાનદીપક પુસ્તક વાંચ્યું અને મંડપના સ્તંભ ઉપર રહેલા અરિહંતના બિંબનું અર્ચન કર્યું.

પછી પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું [illegible] આતપત્ર [illegible] કરવાથી પ્રકાશમાન થઈ તે [illegible] ગયા ત્યાં તેણે પોતાની પ્રભાથી વિદ્યુત્પ્રભાને પણ ભસ્મ કરનારી સ્વયંપ્રભા નામે દેવીને દીઠી. તેના નેત્ર, મુખ અને ચરણ અતિશય કોમળ હતા, તેથી તેણે [illegible] સાગરમાં રહેલ કમલનાટિકા[*] હોય તેવી તે જણાતી [illegible] અને [illegible] અને ગોળ [illegible] ઉરૂથી જાણે કામદેવે પોતાના ભાથાને [illegible] રાખ્યા હોય તેવી તે જણાતી હતી. રાજહંસના ટોળાવડે વ્યાપ્ત તટોથી જેમ [illegible] તેમ [illegible] નિતંબથી તે શોભતી હતી. પુષ્ટ અને ઉન્નત [illegible] સ્તન કરવાથી જાણે કૃશ થયું હોય તેમ તેના મધ્ય ભાગ જેવા કૃશ [illegible] હતી. તેનો [illegible] રેખાવાળો અને મધુર સ્વર બોલનારો કંઠ [illegible] કરનારા [illegible] નખ હોય તેવા જણાતા હતા. બિંબફળને તિરસ્કાર [illegible] અને [illegible] કમળના નાળનાની નીલાને ગ્રહણ કરનારી નાસિકા [illegible] જણાતી હતી. પૂર્ણિમાના [illegible] ચંદ્રમાની [illegible] લક્ષ્મીને હરનારા તેના [illegible] વિજને હરી લેતી હતી. કામદેવના હિંડોળાની [illegible] હતા. [illegible] ધનુષની શોભાને હરનારી તેની ભ્રકુટી હતી. [illegible] ભ્રમરસમૂહ હોય તેવો અને સ્નિગ્ધ [illegible] રત્નાભરણોની રચનાથી જાણે [illegible] તેવી તે જણાતી હતી. અને મનોહર મુખકમળમાં [illegible] હતી, [illegible] ભક્તિથી [illegible] નેત્ર [illegible] બનાવતા એક [illegible] હતી, [illegible] વિમાનનો [illegible] અને વૃક્ષ [illegible] (નેત્રી) [illegible] નિત્ય [illegible] જેમ [illegible] જેનો પ્રેમ [illegible] સાથે [illegible] કરતી [illegible]

[illegible] થવાથી [illegible] નથી. [illegible] હૃદય [illegible]

[illegible]

હોય તન મુઝી પ્રગ્ટો પછી માનસ નગ્ના નાશ કાને ધાતાના પ્રતિગ્રહથી આખ્ય
જીવન વિનાતને વિનાશ ાતા ત ના નાગ વિનાશ ા ના નાગો ક્રિયનના તને નાતિ
થઈ નહીં નાશિમમા આન. નાશ થતા નહીં ધીરાપતનના સ્થના પ્રગટો નહીં
અને નન તનથી પા ત દર્શિતયો નહીં 'હે પ્રિયા' 'હે પ્રિયા' નુ કયા છે' અન
ધાયી વિનાશ કરતા ત અભિત્ર વિષ નય તનાનત જેવા હોત ક ક ના ત્રા ધો

અહીં ન્યાયબુદ્ધ નગ્નિ પોતાના આનીના નુનુ ી ે ાન િેા ા થેયો અને
તાં શ્રીસિદ્ધાચાર્ય નાને આચાર્યની પ્રમે ીમા અ ામગ કરી ા ા માત પર્યંત
અતિ ા દિન તન પ્રગાને મળ ા, ત ચ્યાન નરકના દ્વિના દુષ્ટનર્માનાને ાાના
નિક દત થયો ત ઙ ા બુદ્ધિમાન હવે પૂર્વભવના નનમોથી બહુની છેદ નેમઆપ્ય
ા સ્યા આનાં વિનિયોગ દેતને આચાર્યના પોતાના કર્યું-'હે મહાનત' ક્રત એને
નાટે આન કેન મોહ પાનો છે ' ધી પુરુષ નાનત્યાગનો સમય આવે તોપણ આની
સ્થાને પ્રાપ્ત થતા નથી.' નિતિનિ કર્યું-'હે બધુ ' તને અન કેમ એવો છે ' પ્રાણનો
નિ હ અહન થય થઈ, પા મનાનિ હ ુ થઈ છે આ તના ના નારગયાનના ' એક
ચા ભૂત છે કેમકે તના વિના આ નવ નપત્તિના અનાર થય છે ' તના એવા
દુખથી સ્થાનેદ્રનો ત ચાનાનિક તેન પર દુખી થઈ પ્રિ પછી આચાર્યગાનનો
ઉપાયો ા કહતેજ કર્યુ- હે મહાનુભાવ' તમે ખેદ કરો નહીં ન ગાનતદે તનાને
જેના ા વિયા થા છે ત જાણ્યું છે નાટે સ્વસ્થ થાઓ અને નાનગા-પૂર્વી
ઉપ ધાતકીખંડના પૂર્વ વિદેહ ક્ષેત્રને વિષે નદી નામે ગામના ા દ્રિ સ્યનિનાગો
નાગિલ નને દુષ્પતિ હ છે તે ઉદરપૂર્તિ કરવાને નાટે નિરંતર તેનની પેઠ
ભમે છે તોપનુ લાભ અને વૃત્તિ સ્થિતિના નુલે છે અને તેવાજ પાછો ફરે છે નાિદ્રયને
તુલ્તાના તેન તને નન ના થના ભિલોનિ એવી નાગશ્રી નાને સ્ત્રી છે પોતાના
ભાનનાગ્યાને તેન ઉપા ઉપરા ઉપરા છ
કુતાઓ થ તના ત કુનીઆ ાનના કુટગની તેન પ્રકૃતિથી ઘણુ ખાતા ા, કૂરપા
અને જ તને વિષે નિત પ્રાનના ી થઈ પછી ફ રીથી પણ તેની સ્ત્રી સગભી થઈ પ્રાયે
દરિદ્રીને વીજ ગર્ભ ધારણ કરે એવી સ્ત્રી હોય છે એ સમયે નાગિલ મનના
ચિન્ત કરવા લાગ્યો-' આ નારે કયા કર્મનુ ફળ હશે, જેથી હુ મનુષ્ય લોકના હીને
પન નરકની વ્યથા ભોગવુ છુ, જન્મથી નાશ વગેરે અને એનો નતિ ા થયો અસફળ
છે એવા આ દરિદ્રપણા, ઈંધન ેન વૃક્ષ ક્ષીણ થાય તેમ હુ હીન થઈ ગયો છુ અથવા
નગાર અવસ્થની હાય, અથવા પૂર્વ જન્મની વૈરી હોય તેવી અને નિર્દયા મૂર્તિવાળી આ
કન્યાઓ મને પીડ્યો છે જે હવે આ વખતે દુહિતાનો જન્મ થશે તો હુ આ કુટુ બનો
ત્યાગ કરી દેશાંતર ચાલ્યો જતા રહીશ' એમ ચિન્તા કર્યા કરે છે તેવામાં ત દરિદ્રીની ગૃહ

૧ દરસુવરખા લોકલગો બો. ૨ સુખ ૩ ખસ ૪ પુત્રી

પછી પુત્રીનેજ જન્મ આપ્યો કારણ મોટા પ્રેમ જેવો દુહિતાનો જન્મ તથા સાભળ્યો એટલે અધમ બળદ જેમ ભારને છોડીને ચાલ્યો જાય તેમ તે નાગિલ કુટુંબને છોડીને ચાલ્યો ગયો તેની સ્ત્રીને પ્રસવ દુઃખ ઉપર પતિપ્રયાણની વ્યથા તત્કાળ પડતા ઘા ઉપર ક્ષાર પડ્યા જેવી થઈ અતિ દુઃખિત થયેલી નાગશ્રીએ તે કન્યાનુ નામ પણ પાડ્યુ નહીં, તેથી લોકો તેનુ અનુ નામ નિર્નામિકા કહેવા લાગ્યા નાગશ્રીએ તેનુ સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કર્યું નહીં તોપણ તે બાળા વૃદ્ધિ પામવા લાગી વજ્રથી હણાયેલા પ્રાણીનુ પણ આયુષ્ય ત્રુટિત ન થયુ હોય તો મૃત્યુ થતુ નથી અસત દુર્ભગા[1] અને માતાને ઉદ્વેગ કરનારી તે બાળિકા બીજાને ઘેર હલકા કામ કરીને કાળ નિર્ગમન કરવા લાગી એકદા ઉત્સવને દિવસે કોઈ ધનાઢ્યના બાળકના હાથમા મોદક જોઈ, તે બાળિકા પોતાની માતા પાસે મોદક માગવા લાગી તે વખતે તેની માતાએ ગુસ્સે થઈને કહ્યુ–"મોદક શુ તારા બાપ બાપ થાય છે કે તુ તે માગે છે? જો તારે મોદક ખાવાની ઈચ્છા હોય તો અબરતિલક પર્વત ઉપર કાષ્ઠનો ભારો લેવા દોરડી લઈને જા" પોતાની માતાના આવા બાણના આઘાત જેવી હૃદયને ભેદનારી વાણી સાભળીને રુદન કરતી તે બાળા રજ્જુ લઈને પર્વત ભણી ચાલી તે વખતે એ પર્વતના શિખર ઉપર એક રાત્રિની પ્રતિમાએ રહેલા યુગધર નામે મુનિને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ હતુ, તેથી સનિહિત રહેલા દેવતાઓએ કેવળજ્ઞાનના મહિમાનો ઉત્સવ કરવાનો આરંભ કર્યો હતો પર્વતની નજીકના નગર અને ગામવાસી લોકો એ સમાચાર સાભળી તે મુનીશ્વરને વંદન કરવા ઉતાવળા ઉતાવળા આવતા હતા નાના પ્રકારના અલંકાર અને ભૂષણોથી શોભિત થયેલા લોકોને આવતા જોઈ જાણે ચિત્રમા આલેખેલી હોય તેમ વિસ્મય પામીને નિર્નામિકા ઊભી રહી પછી પરંપરાએ લોકોનુ આગમન કારણ જાણી દુઃખના ભારની પેઠે કાષ્ઠના ભારને છોડી ત્યાથી ચાલી અને બીજા લોકોની સાથે પર્વત ઉપર ચઢી તીર્થો સર્વને માટે સાધારણ છે તે મહામુનિના ચરણને કલ્પવૃક્ષ સદૃશ માનનારી નિર્નામિકાએ આનંદથી તેમને વંદના કરી કહ્યુ છે કે ગતિને અનુસાર મતિ થાય છે મુનીશ્વર મેઘની જેવી ગંભીર વાણીથી લોકસમૂહને હિતકારી અને આનંદકારી ધર્મદેશના દીધી–"કાચા સૂત્રના ખાટલાની ઉપર આરોહણ કરવા ની જેમ મનુષ્યોને વિષયનુ સેવન નરકાદિ રૂપ ભૂમિને વિષે પાડવાને માટેજ છે જગત્મા પુત્ર, મિત્ર અને કલત્ર વિગેરેનો સમાગમ એક ગામમા રાત્રિનિવાસ કરી સૂતેલા વટેમાર્ગુની જેવો છે ચોરાશી લાખ યોનિમા ભમતા જીવોને જે અનંત દુઃખનો ભાર છે તે પોતાના કર્મના પરિણામથી ઉત્પન્ન થયેલો છે"

આ પ્રમાણેની દેશના સાભળી અંજલિ જોડી નિર્નામિકા બોલી–"હે ભગવન્! આપ રાય અને રંક વિષે સમદૃષ્ટિવાળા છો તેથી હુ વિજ્ઞપ્તિ કરીને પૂછુ છુ કે આપે સંસારને દુઃખના સદનરૂપ કહ્યો, પરંતુ મારાથી અધિક દુઃખી કોઈ છે?"

---

[1] દુર્ભાગ્યવાળી.

કેવળી ભગવાન કહે—“ હે દુઃખી માણસો ! હે મહે ! તમો તો શું દુઃખ છે, પરંતુ નારકી ઓના જીવો અત્યંત દુઃખી જીવો છે તેની હકીકત સાંભળો. જીવો પોતાના દુષ્કર્મના પરિણામથી નરકગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યાંથી કેટલાકના શરીર છેદાય છે, કેટલાકના અંગ છેદાય છે અને કેટલાકના મસ્તક જુદા પડે છે તે નરકગતિમાં પરમાધામિક અસુરોથી કેટલાક પ્રાણીઓ તિલ પીલવાની પેઠે યંત્રોથી પીલાય છે, કેટલાક કાષ્ઠની જેમ દારુણ કરવતથી વેરાય છે અને કેટલાએક મોટા ઘોરના ઘાવથી વાસણોની પેઠે કૂટાય છે તથા કેટલાકને શૂળીની શય્યા ઉપર સુવાડે છે કેટલાકને વસ્ત્રની પેઠે શિલાતળ ઉપર અફાળે છે અને કેટલાકના શાકની પેઠે ખંડ ખંડ કરાય છે તે નારકી જીવોના શરીર વૈક્રિય હોવાથી તરત પાછા મળી જાય છે, એટલે તે પરમાધામીઓ પુનઃ તેઓને પીડિત કરે છે એવી રીતના દુઃખ ભોગવતા તેઓ કરુણસ્વરથી આક્રંદ કરે છે ત્યાં તૃષિત થયેલા જીવોને વારંવાર તપાવેલા સીસાનો રસ પાય છે અને છાયાની ઇચ્છાવાળા પ્રાણીઓને અસિપત્ર[1] નામના વૃક્ષ નીચે બેસાડે છે પોતાના પૂર્વ કર્મને સંભારતા તે નારકો મુહૂર્ત માત્ર પણ વેદના વિના રહી શકતા નથી હે વત્સો ! તે નપુંસક વેદી નારકીઓને જે દુઃખ થાય છે તે સર્વનું વર્ણન પણ સાંભળનારને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે

વળી એ નારકીઓની વાત તો દૂર રહી, પરંતુ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે એવા જળચર, સ્થળચર અને આકાશચારી તિર્યંચ પ્રાણીઓ પણ પોતાના પૂર્વ કર્મવડે પ્રાપ્ત થયેલા અનેક પ્રકારના દુઃખ ભોગવે છે જળચર જીવોમાના કેટલાક તો એક બીજાનું ભક્ષણ કરી જાય છે, કેટલાકને બગલાઓ ગળી જાય છે ત્વચાના અર્થી મનુષ્યો તેઓની ત્વચા ઉતારે છે, માંસની પેઠે તેઓ ભુંજાય છે, ખાવાની ઇચ્છાવાળા તેઓને પકાવે છે અને ચરબીની ઇચ્છાવાળા તેઓને ગાળે છે સ્થળચર જંતુઓના નિર્બળ મૃગ વિગેરેને સબળ સિંહ વિગેરે પ્રાણીઓ માંસની ઇચ્છાથી મારી નાખે છે, મૃગયામાં આસક્ત ચિત્તવાળા માંસની ઇચ્છાથી અથવા ક્રીડા નિમિત્તે તે નિરપરાધી પ્રાણીઓનો વધ કરે છે, અને બળદ વિગેરે પ્રાણીઓ ક્ષુધા-તૃષા-ટાઢ-તડકો સહન કરવો, અતિભાર વહન કરવો, અને ચાબુક-અંકુશ-પરોણાનો માર ખમવો વિગેરે ક્રિયાથી ઘણી વેદના પામે છે આકાશચારી જંતુઓમાં તેતર, શુક, કપોત અને ચકલા વિગેરેને તેઓના માંસની ઇચ્છાવાળા બાજ, સિંચાનક અને ગીધ પક્ષીઓ પકડીને ખાઇ જાય છે, તથા શિકારીઓ એ સર્વને નાના પ્રકારના ઉપાયથી પકડી ઘણી વિટંબના પમાડે છે તે તિર્યંચોને બીજા શસ્ત્ર તથા જળાદિકના પણ અનેક ભય હોય છે, માટે પોતપોતાના પૂર્વ કર્મનું નિબંધન જેનો પ્રસાર ન રોકી શકાય એવું છે

જેઓને મનુષ્યત્વ પ્રાપ્ત થાય છે તેઓમાં પણ કેટલાક પ્રાણીઓ જન્મથીજ આંધળા, બહેરા, પાંગળા અને કોઢીઆ થાય છે, કેટલાએક ચોરી કરનારા અને પરસ્ત્રીગમન

૧ તરવાર જેવા પાંદડાવાળા

૬

કરનાર [illegible] નાગીની પેઠે [illegible] પ્રકારની શિક્ષાથી નિગ્રહ પામે છે, અને કેટ લાક [illegible] પ્રકારના [illegible]ઓથી પીડાતા પોતાના પુત્રોથી [illegible] ઉપેક્ષાને પામે છે કેટલાએક [illegible] (નોકર, ગુલામ વિગેરે) ખચ્ચરની પેઠે પોતાના સ્વામીની તાડના ત [illegible] છે, [illegible] ભાર ઉપાડે છે અને ક્ષુધા-તૃષાના દુખ સહન કરે છે

[illegible] પામેલા અને પોતપોતાના સ્વામીના સ્વામીત્વથી [illegible] [illegible] નિરંતર દુખ રહે [illegible] નારૂ અને [illegible] આ [illegible], સમુદ્રમા જેમ [illegible]નો પાર નથી તેમ દુખનો પાર નથી [illegible] [illegible] જેમ [illegible] તનો પ્રતિકાર કરનાર હોય છે, તેમ દુખના [illegible] સંસારમા જિનો [illegible] સંસારદુખનો પ્રતિકાર કરનાર છે અતિ [illegible] [illegible] સમુદ્રમા ડુબી જાય તેમ [illegible] પ્રાપ્તી નરકરૂપી સમુદ્રમા ડુબી જાય [illegible] કરી નહીં [illegible] ત્યાગ કરો, કારણકે [illegible] [illegible] સંસારમા [illegible] કરે છે [illegible] નહીં [illegible] ચોરી કરી નહીં, કારણકે [illegible] જ્યારે [illegible] થતુ નથી [illegible]નો [illegible] નરકમા [illegible] છે [illegible] નહીં, [illegible] થી જાય છે, તેમ [illegible] અનતનો [illegible] છે"

[illegible] મુનીશ્વ [illegible] [illegible] કરી અને [illegible] [illegible] મુનિપદ [illegible] કરી [illegible] પોતાને ઘરે ગઈ [illegible] [illegible] મુનિની [illegible] નહીં [illegible] [illegible] ગીતવતી [illegible] તે દુરગાને [illegible] [illegible] અને [illegible] મુનિની પાસ [illegible] અને તેને [illegible] પામીને [illegible] [illegible] અને જેવી મતિ તેવી ગતિ થાય [illegible]"

[illegible] અને [illegible] પામીને

[illegible]

ચાલો એવું સાંભળી, 'અહો ! ભાગ્યવશાત્ સ્વામીનો હુકમ પણ સમયને ઉચિતજ થયો ' એમ બોલતો હર્ષ પામીને પોતાની પર્ષદા સહિત ત્યાં જવા ચાલ્યો નંદીશ્વર દ્વીપમાં જઈ તેણે શાશ્વતી અર્હંત્પ્રતિમાની પૂજા કરી અને પૂજા કરતા ઉપજેલા પ્રમોદથી પોતાનો ચ્યવન કાળ પણ વિસરી ગયો પછી સ્વસ્થ ચિત્તવાળો તે દેવ બીજા તીર્થો પ્રત્યે જતો હતો, તેવામાં આયુષ્ય ક્ષીણ થવાથી ક્ષીણ તૈલવાળા દીપકની પેઠે તે માર્ગમાંજ અભાવ પ્રત્યે પામ્યો—(ચ્યવી ગયો)

જંબૂદ્વીપમાં સાગરની સમીપે રહેલા પૂર્વ વિદેહમાં, સીતા નામની મહા નદીના ઉત્તર તટ તરફ પુષ્કલાવતી નામની વિજયને વિષે, લોહાર્ગલ નામના મ્હોટા નગરના સુવર્ણજંઘ રાજાની લક્ષ્મી નામે સ્ત્રીની કુક્ષિથી તે લલિતાંગદેવનો જીવ પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો આનંદથી પ્રફુલ્લિત થયેલા માતા પિતાએ પ્રસન્ન થઇ શુભ દિવસે તે પુત્રનું વજ્રજંઘ નામ પાડ્યું લલિતાંગદેવના વિયોગથી દુ ખાર્ત થયેલી સ્વયંપ્રભા દેવી પણ કેટલેક કાળે ધર્મકાર્યમાં લીન થઇ ત્યાંથી ચ્યવી અને તેજ વિજયમાં પુંડરીકિણી નગરીના વજ્રસેન રાજાની ગુણવતી નામે સ્ત્રીથી પુત્રીપણે ઉત્પન્ન થઇ તે અતિશય શોભાવાળી હોવાથી માતા પિતાએ તેનું શ્રીમતી એવું નામ પાડ્યું જેના હસ્તપલ્લવ વિકાસ કરી રહ્યા છે એવી અને કોમળાંગી તે બાળા ઉદ્યાનપાલિકાથી જેમ લતા લાલિત થઇ વૃદ્ધિ પામે તેમ ધાત્રી ઓથી લાલિત થયેલી અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગી પોતાની સ્નિગ્ધ કાંતિથી જાણે ગગનતળને પલ્લવિત કરતી હોય એવી તે રાજબાળાને, સુવર્ણની મુદ્રિકાને જેમ રત્ન પ્રાપ્ત થાય તેમ યૌવન પ્રાપ્ત થયું એકદા સંધ્યાની અભ્રલેખા જેમ પર્વત ઉપર ચડે તેમ તે પોતાના સર્વતોભદ્ર નામના મહેલ ઉપર ચડી તેવામાં મનોરમ નામે ઉદ્યાનમાં કોઇ મુનીશ્વરને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી ત્યાં જતા દેવતાઓ તેના જોવામાં આવ્યા તેઓને જોઇ 'આવું મેં પૂર્વે જોયેલું છે ' એમ વિચારનારી તે બાળાને રાત્રિના સ્વપ્નની પેઠે પૂર્વ જન્મનું સ્મરણ થયું જાણે હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલા પૂર્વ ભવના જ્ઞાનનો ભાર વહન કરવાને અસમર્થ હોય તેમ તે ક્ષણવારમાં મૂર્છા પામી પૃથ્વી ઉપર પડી ગઈ સખીઓએ ચંદનાદિક વડે ઉપચાર કરવાથી સંજ્ઞા આવી, એટલે ઉઠીને પોતાના ચિત્તમાં વિચારવા લાગી પૂર્વ જન્મમાં લલિતાંગ નામે દેવ મારા પતિ હતા, તે સ્વર્ગથી ચ્યવેલા છે, પણ હાલ તે ક્યાં અવતરેલા છે તેની ખબર ન હોવાથી મને પીડા થાય છે મારા હૃદયમાં તેજ સંક્રાંત થયેલા છે અને તેજ મારા હૃદયેશ્વર છે, કારણ કે કપૂરના પાત્રમાં લવણ કોણ નાખે ? તે માટે પ્રાણપતિ જો મારા વચનગોચર ન થાય[1] તો બીજાની સાથે આલાપ કરવાથી મારે સર્યું ' એમ વિચારીને તેણીએ મૌન ગ્રહણ કર્યું

જ્યારે તે બોલી નહી ત્યારે તેની સખીઓએ દૈવદોષની શંકાથી મંત્ર તંત્રાદિકના યથોચિત ઉપચાર કરવા માંડ્યા તેના સેંકડો ઉપચારોથી પણ તેણીએ મૌન છોડ્યું નહી,

1 મારી સાથે વાતચિત ન કરે તો

કેમકે 'અન્ય વ્યાધિને અન્ય ઔષધ નાતિનારક થતું નથી.' પ્રયોજન પડે ત્યારે તે પોતાના પરિજનને અલગ રાખીને ભ્રકુટી અને હસ્ત વિગેરેની સંજ્ઞાથી જણાવતા હતી. એક વખતે શ્રીમતી પોતાની ક્રીડાઉદ્યાનમાં ગઈ, તે સમયે એકાંત જાણી તેની પંડિતા નામની ધાત્રીએ કહ્યું—' હે પુત્રી ! તું મારા પ્રાણ જેવી છે અને હું તારી માતા સમાન છું, તેથી આપણ બંનેને પરસ્પર અવિશ્વાસ રાખવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી. હે પુત્રી ! જે હેતુથી તેં મૌન ધારણ કર્યું છે તે હેતુ મને કહે અને દુઃખમાં મને ભાગિયણ કરીને તારું દુઃખ હલકું કર. તારું દુઃખ જાણ્યા પછી તેના ઉપાયને માટે હું પ્રયત્ન કરીશ કેમકે રોગ જાણ્યા વિના તેની ચિકિત્સા થઈ શકતી નથી.' પછી પ્રાયશ્ચિત લેનાર માણસ જેમ સદ્ગુરુ પાસે યથાર્થ વૃત્તાંત નિવેદન કરે તેમ શ્રીમતીએ પોતાના પૂર્વ જન્મને યથાર્થ રીતે પંડિતાને સંભળાવ્યો. એટલે તે સર્વ વૃત્તાંત એક પટમાં આલેખીને ઉપાયના પંડિતા[1] એવી તે પંડિતા પટ લઈને બહાર ચાલી. તે સમયના અરસામાં વજ્રસેન ચક્રવર્તીની વર્ષગાંઠ આવેલી હોવાથી તે સ્થાન[2] ઉપર ઘણા રાજાઓ અને રાજકુમારો ત્યાં આવવા લાગ્યા હતા, તે વખતે જાણે શ્રીમતીનો મ્હોટો મનોરથ હોય એવા તે આલેખેલા પટને સ્ફુટ રીતે પહોળો કરી પંડિતા રાજમાર્ગમાં ઉભી રહી. કેટલાએક આગમ[3] જાણનારાઓ આગમના અર્થ પ્રમાણે આલેખેલ નંદીશ્વરદ્વીપ વિગેરે જોઈ તેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. કેટલાએક ભાવિકો શ્રદ્ધાથી પોતાની ગ્રીવાને કંપાવતા તેમાં આલેખેલા શ્રીમત્ અર્હંતના પ્રત્યેક બિંબોનું વર્ણન કરવા લાગ્યા. કળાકૌશલ્યમાં પ્રવીણતા ધારણ કરનારા કેટલાએક પોતાના તીક્ષ્ણ નેત્રવડે તે પટ જોઈને રેખાઓની શુદ્ધિની વારંવાર પ્રશંસા કરવા લાગ્યા અને કેટલાએક [illegible] કાળા, ધોળા, પીળા, લીલા અને રાતા રંગોવડે સંધ્યાભ્ર[4] સદૃશ કરેલા તે પટની અન્યના રંગોનું વર્ણન કરવા લાગ્યા. એવા સમયમાં યથાર્થ નામવાળા દુર્દર્શન રાજાનો દુર્દાંત નામનો પુત્ર ત્યાં આવી ચડ્યો. તે ક્ષણવાર પટને જોઈ કપટમૂર્છાએ પૃથ્વી ઉપર પડ્યો અને પછી જાણે સંજ્ઞા[5] પ્રાપ્ત થઈ હોય તેમ ઉઠ્યો. ઉઠ્યા પછી લોકોએ તેને મૂર્છાનું કારણ પૂછ્યું, એટલે કપટનાટકવડે તે પોતાનો વૃત્તાંત કહેવા લાગ્યો—' આ પટમાં કોઈએ મારું પૂર્વ જન્મનું ચરિત્ર આલેખ્યું છે તેના દર્શનથી મને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. આ હું લલિતાંગ દેવ છું અને આ મારી દેવી સ્વયંપ્રભા છે.' એવી રીતે જે જે તેમાં લખ્યું હતું તે પ્રમાણે તેણે કહ્યું. પછી પંડિતાએ તેને કહ્યું—' જો એવી રીતે હોય તો આ પટમાં સ્થાન કયાં કયાં છે તે આંગુળીવડે બતાવો.' દુર્દાંતે કહ્યું—' આ મેરુ પર્વત છે અને આ પુંડરીકિણી નગરી છે.' ફરી પંડિતાએ મુનિનું નામ પૂછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું—' મુનિનું નામ હું વિસ્મૃત થઈ ગયો છું.' તેણીએ પુનઃ પૂછ્યું કે—' મંત્રીઓથી વીંટાયેલા આ રાજાનું નામ શું અને આ તપસ્વીની કોણ છે તે કહો.' તેણે કહ્યું—' હું તેઓના નામ જાણતો નથી.' એ

૧ ચતુર. ૨ ઉત્સવ. ૩ શાસ્ત્ર. ૪ સાંજના વાદળાં. ૫ શુદ્ધિ.

ડિત થી 'આ નાગાની છે' એમ પંડિતાએ જાણ્યુ, એટલે તેણીએ ઉત્સાહથી કહ્યુ—'વત્સ' તારા કહેવા પ્રમાણે આ તારા પૂર્વજન્મનુ ચરિત્ર છે, લલિતાંગ દેવનો જીવ તુ છે, અને તારી પત્ની સ્વયંપ્રભા હમણા નગીઆનમા કર્મયોગથી પશુ થ ને અવતરેલી છે તે વીને અભિન્ન પ્રાપ્ત થયુ છે તેથી પોતાનુ ચરિત્ર આ પટમા આળેખીને જ્યારે હુ ધાતકી ખંડમા [illegible] હતી ત્યારે તેણીએ મને આપ્યુ હતુ ત પણ સ્ત્રીની દયા આવવાથી મે તને દેખાડ્યો, માટે હવે મારી સાથે ચાલ, હુ તને ધાતકીખંડમા તેની પાસે લઇ જાઉં છું [illegible] રીતે વિચારી તારા વિયોગથી [illegible] ખંડ જીવે છે, માટે ત્યા જઇને તારા પૂર્વજન્મની [illegible] આશાગના કર' એમ કહી પંડિતા મૌન રહી, એટલે તેના સમાન [illegible] મિત્રોએ ઉત્સાહ પૂર્વક કહ્યુ— મિત્ર' તમને સ્ત્રીરત્નની પ્રાપ્તિ થઇ, તેથી તમારા પુણ્યનો ઉદય થયો જણાય છે, માટે ત્યા જઇને ત [illegible] સ્ત્રીને મળો અને હમેશા તેનુ [illegible] મિત્રોનુ એવી રીતે ઉત્સાહ વાળી [illegible] વિશ્રામ લઇને ગયો અને તેની [illegible] ચાલ્યો ગયો

[illegible] વખત [illegible] લોહાર્ગલપુરથી આવેલો વજ્રજંઘ કુમાર આવ્યો તેણે ચિત્રમા આલેખેલુ ચરિત્ર જોયુ અને તરત મૂર્છા પામ્યો પંખાઓથી તેને પવન [illegible] અને જળથી સિંચન કર્યુ, એટલે ત ઉઠ્યો [illegible] સ્વર્ગ થી આવ્યો હોય [illegible] વખત 'હે કુમાર ! પટનો આલેખ જોઈ તમને કેમ મૂર્છા આવી?' [illegible] વજ્રજંઘ [illegible] કહેવા લાગ્યો—'હે ભદ્રે ! [illegible] પૂર્વજન્મનુ વૃત્તાંત આ ચિત્રમા આલેખેલ છે તે જોઇને હુ મૂર્છા પામ્યો [illegible] આ શ્રીમત વિમાન છે, આ હુ લલિતાંગદેવ છુ અને [illegible] નંદીશ્વર [illegible] અંદર [illegible] તે [illegible] નામના પર્વત ઉપર [illegible] અને [illegible] મુનિની પાસે [illegible] કરુ છુ અહી [illegible] અને [illegible] આ [illegible] અહી હુ [illegible] જિનેશ્વર [illegible] અને [illegible] [illegible] તીર્થોના [illegible] અને [illegible] આ [illegible] તે [illegible] અને [illegible] અનુ [illegible] હવે [illegible] પંડિતાને [illegible] [illegible] પંડિતા શ્રીમતીની પાસે આવી અને [illegible] તેને [illegible] વૃત્તાંત [illegible]

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

કોમા જે જ્ઞાનનો ભડાર સમાયેલો છે તેના ચાર વિભાગ કરવામા આવ્યા
, કથાનુયોગ, ગણિતાનુયોગ અને ચરણકરણાનુયોગ દ્રવ્યાનુયોગમા
ટે વસ્તુસ્વરૂપનુ જ્ઞાન આવી જાય છે જીવસબધી વિચાર, ષટ્ દ્રવ્ય
, કર્મ સબધી વિચાર અને ટુકામા કહીએ તો સર્વ વસ્તુઓની ઉત્પત્તિ,
વિગેરેનો તાત્ત્વિક બોધ-એનો આ વર્ગમા સમાવેશ થાય છે આ અનુયોગ
અને તેને સરલ કરવાના ઉપાયો આચાર્યોએ યોજ્યા છે આ અનુયોગમા
નો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે, અને તેથી તેનુ રહસ્ય સમજવામા
મે તદ્દન સ્વાભાવિક છે ત્યારપછી કથાનુયોગ આવે છે આ જ્ઞાનનિધિમા
ના જીવનચરિત્રો અને તે દ્વારા ઉપદેશનસારી ચખાડવામા આવે છે
મ ગણિતનો વિષય આવે છે તેમા ગણતરીનો વિષય એટલે ક્ષેત્રનુ
ચક્રનુ વર્ણન ઈત્યાદિ અનેક હકીકતો આવે છે તેમજ આઠ નગ્રના
તેમા સમાવેશ કરેલો છે ચોથા અનુયોગમા ચરણ સીત્તરી અને કરણ
ન અને તત્ સબધી વિધિ વિગેરે બતાવેલ હોય છે આ ચાર અનુયોગપર
અનેક ગ્રથો લખાયા છે તેમાથી ઘણાનો નાશ થયો છે, છતા પણ હજુ
વિદ્યમાન છે, અને તે સર્વમા એક અથવા તેથી વધારે અનુયોગપર
મા આવેલુ હોય છે

મત્ર પ્રયાસ કરી જે ભાષાતર બહાર પાડયુ છે તે ગ્રથ ચરિતાનુયોગનો
યોગથી લાભ એ છે કે તે સાધારણ વ્યક્તિ અને વિદ્વાન્ સર્વને એક
કરી શકે છે સર્વ મનુષ્યોનુ બુદ્ધિબળ સરખુ કામ કરી શકતુ નથી, અને
દ્રવ્યાનુયોગ જેવા ગહન વિષયમા તો તદ્દન સામાન્ય બુદ્ધિ બહુ ઓછુ
છે અવલોકન કરનારાઓને જણાયુ હશે કે જ્યાર ધાર્મિક ઉડા સવાલો
ન ચાલે છે ત્યારે કેટલાક બગાસા ખાય છે, પણ કથા ક વિષયપર સર્વને
આનદ આવે છે, એટલુજ નહિ પણ તે કથા ઘણા રસથી યાદ રાખી
ના માણસોને, પાડોશીને અથવા દેવમદિરમા બીજાઓને સભળાવવામા
ને તેના સાભળનારાઓ આનદ પામે છે દીર્ઘ અવલોકન કરનારા શાસ્ત્રકારો
ની આ કુચી પામી ગયા, અને તેનો લાભ લેવાનો પૂરતો વિચાર કર્યો
ત ઉપર ઉપકાર કરવાની એકાત બુદ્ધિ હતી, અને તે ઉત્તમ હેતુથી પ્રેર
એ કથાની સાથે ધર્મના મુખ્ય ફરમાનો, વર્તનના ઉચા નિયમો અને જીવ
ઉદેશો જોડી દીધા. આ તો સ્પષ્ટ વાત છે કે એક મનુષ્યને એમ કહેવામા
પ્રમાણિકપણે જીવન ગાળવામા બહુ લાભ છે' તેના કરતા પ્રમાણિકપણે જીવન
મુક વ્યક્તિને અમુક અમુક વધાર લાભ થયા છે, એમ બતાવી આપવા
તો તે તેનાપર વધારે અસર કરે છે આ નિયમને અનુસરીને જ ઉત્તમ
થાઓ રચવામા આવી છે જ્યારે લોકોમા દ્રવ્યાનુયોગનો વિષય વચાતો
ગયો, લોકો જ્યારે આ અગત્યના વિષયના અભ્યાસમા ઓછા થવા લાગ્યા,
ર્યોએ બનેલા બનાવોની ઉપયોગી કથાઓ સાથે ધાર્મિક વિષયો જોડી દીધા,

વાથી ગ્રીમતિન થ, પછી તેણે પીતાના મુખથી પોતાના પિતાને વિનતિ
અસ્વતન્ત્રપણુ એ કુળસ્ત્રીઓનો સ્વાભાવિક ધર્મ છે મયૂર જેમ
ગર્જનાથી ખુશી થાય તેમ પુત્રિનાની વાણીથી વજ્રસેન રાજા ખુશી થયા, અને પછી
વજ્રજંઘ કુમારને બોલાવીને તેણે કહ્યુ—' મારી પુત્રી શ્રીમતી પૂર્વ જન્મની પેઠે
આ જન્મમા પણ તમારી ગૃહિણી થાઓ ' વજ્રજંઘે તે કબુલ કર્યું, એટલે વજ્રસેન ચક્રવર્તિએ
સમુદ્ર જેમ વિષ્ણુને લક્ષ્મી પરણાવે તેમ પોતાની પુત્રી શ્રીમતીનુ તેની સાથે
પાણિગ્રહણ કરાવ્યુ પછી ચંદ્ર અને ચાંદનીની પેઠે જોડાયેલા તે સ્ત્રી ભર્તાર ઉજ્જવળ
વસ્ત્ર ધારણ કરીને નૃપતિની આજ્ઞા લઈ લોહાર્ગલપુર ગયા ત્યા સુવર્ણજંઘે
પુત્રને યોગ્ય જાણી રાજ્ય ઉપર બેસાડ્યો અને પોતે દીક્ષા ગ્રહણ કરી

અહી વજ્રસેન ચક્રવર્તીએ પોતાના પુત્ર પુંડરીકપાળને રાજ્યલક્ષ્મી આપી દીક્ષા
અંગીકાર કરી અને તેઓ તીર્થંકર થયા પોતાની પ્રિયા શ્રીમતીની સાથે વિલાસ ભોગવતા
વજ્રજંઘ રાજાએ, હાથી જેમ કમળને વહન કરે તેમ રાજ્યને વહન કર્યું ગંગા અને સાગરની
જેમ વિયોગને નહી પામતા—નિરંતર ભોગ સુખ ભોગવતા તે દંપતીને એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો
...ના ...ની ઉપમાને સેવન કરતા ...અને નહા ક્રોધી એવા સીમાના સામંત રાજા
... પણ કુમારથી વિરુદ્ધ થયા સર્પની પેઠે તેઓને વશ કરવાને તેણે વજ્રજંઘ
... બોલાવ્યો અને તે બળવાન્ રાજા તેને મદદ કરવા ચાલ્યો. ઇંદ્રની સાથે ઇંદ્રાણી
તેમ અચળ ભક્તિવાળી શ્રીમતી પણ તેની સાથે ચાલી. અર્ધ માર્ગે ગયા ત્યા
... ...ની રાત્રિએ પણ ચંદ્રિકાના ભ્રમને ઉત્પન્ન કરે એક મોટુ શરકટનુ વન તેમના
... ... 'આ વનમા દષ્ટિવિષ સર્પ રહે છે' એમ પથિકોએ કહ્યું, એટલે તેઓ બીજે માર્ગે
... ... નીતિજ્ઞ પુરુષો પ્રસ્તુતાર્થ સાધવામા તત્પર હોય છે અનુક્રમે પુંડરીકની
રાજધાની વજ્રજંઘ પુંડરીકિણી નગરીમા આવ્યા અને તેના બળથી પુંડરીકપાળને
... વશ થયા વિધિજ્ઞ પુંડરીકે વડિલની પેઠે વજ્રજંઘ રાજાનો ઘણો સત્કાર કર્યો
અન્યદા શ્રીમતીના બંધુની આજ્ઞા લઈને, લક્ષ્મીની સાથે જેમ લક્ષ્મીપતિ ચાલે તેમ
... શ્રીમતીની સાથે ત્યાથી પોતાના નગર તરફ ચાલ્યા યોદ્ધાઓને નાયક ... ...
... શરકટવન નજીક આવ્યો ત્યારે માર્ગના કુશળ પુરુષોએ તેને કહ્યુ—'હમણા આ વનમા
મુનિઓને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ છે, તેથી દેવતાઓના આગમનના ઉદ્યોતથી તે દષ્ટિવિષ
સર્પ નિર્વિષ થયો છે તે સાગરસેન અને મુનિસેન નામના બે મુનિઓ સૂર્ય ચંદ્રની
જેમ હજી પણ અહીં જ વિદ્યમાન છે અને તેઓ સહોદર છે ' એવુ સાંભળી રાજા ખુશી
થયો અને વિષ્ણુ જેમ સમુદ્રમા નિવાસ કરે તેમ તેણે તે વનમા નિવાસ કર્યો દેવતા
... પર્ષદાથી વીટાયેલા અને દેશના આપતા તે બન્ને મુનિઓને ભક્તિભરથી ...
... ગયો હોય તેમ ... સ્ત્રી સહિત વંદના કરી. દેશનાને અંતે અન્ન, પાન, વસ્ત્ર

સન્માર્ગને અનુસરનારા તમો ઔરસ[1] પુત્ર છો અને હું તો તેમ ન કરવાથી વેચાત
લીધેલા પુત્ર જેવો છું એમ છતા હવે પણ જો વ્રત ગ્રહણ કરું તો તે અયુક્ત નથી, કારણ
કે દીક્ષા, દીપિકાની[2] પેઠે ગ્રહણ કરવા માત્રથી અન્ધકાર (અજ્ઞાન) નો છેદ કરે છે મા
અહીંથી નગરમા જઇ પુત્રને રાજ્ય આપી, હંસ જેમ હંસની ગતિનો આશ્રય કરે તેમ હું
પિતાની ગતિનો આશ્રય કરીશ' પછી જાણે એક મન હોય તેમ વ્રત ગ્રહણમા ઉ
ત્સાહ કરનારી શ્રીમતીની સાથે તે પોતાના લોહાર્ગલ નગરમા આવ્યો ત્યા રાજ્યના
લોભથી તેના પુત્રે ધનવડે અમાત્યમંડળને ફોડ્યુ હતુ જળની પેઠે ધનથી કોણ ન
ભેદાય ? પ્રાતઃકાળે પોતાને વ્રત ગ્રહણ કરવુ છે અને પુત્રને રાજ્ય આપવુ છે એ
ચિંતામા રાત્રે શ્રીમતી અને રાજા સુઇ ગયા તે સમયે સુખે સુતેલ તે દંપતીને માર
નાખવાને રાજપુત્રે વિષધૂમ્ર કર્યો ઘરમા ઉઠેલા અગ્નિની પેઠે તેને વારવાને કોણ
સમર્થ થઇ શકે ? જાણે પ્રાણને આકર્ષણ કરવાના આંકડા હોય એવા તે વિષધૂમ્રનો
ધુમાડો નાસિકામા પેસવાથી રાજા રાણી તત્કાળ મૃત્યુ પામ્યા

તે દંપતી ત્યાંથી ઉત્તરકુરુક્ષેત્રમા યુગ્મરૂપે ઉત્પન્ન થયા 'એક ચિંતાથી મરણ પામેલાની
એક સરખીજ ગતિજ થાય છે' એ ક્ષેત્રને યોગ્ય આયુષ્ય પૂર્ણ કરી, મૃત્યુ પામી તેઓ સૌધર્મ
દેવલોકે સ્નેહવાળા દેવતા થયા ઘણાકાળ સુધી દેવસંબંધી ભોગ ભોગવી આયુષ્ય પૂર્ણ થયે
આતપથી જેમ બરફની ગ્રંથી ગળે તેમ વજ્રજંઘનો જીવ ત્યાંથી ચ્યવીને જંબૂદ્વીપના
વિદેહ ક્ષેત્રમા ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નગરને વિષે સુવિધિ વૈદ્યને ઘેર જીવાનંદ નામે પુત્રરૂપે
ઉત્પન્ન થયો તે વખતે જાણે શરીરધારી ધર્મના ચાર ભેદ હોય તેવા તે નગરમા બીજા
ચાર બાળકો ઉત્પન્ન થયા તેઓમા પ્રથમ ઈશાનચંદ્ર રાજાની કનકવતી નામે સ્ત્રીથી
મહીધર નામે પુત્ર થયો, બીજો સુનાશીર નામે મંત્રીની લક્ષ્મી નામની સ્ત્રીથી જાણે
લક્ષ્મીપુત્ર હોય તેવો સુબુદ્ધિ નામે પુત્ર થયો, ત્રીજો સાગરદત્ત નામના સાર્થવાહની
અભયમતી નામની સ્ત્રીથી પૂર્ણભદ્ર નામે પુત્ર થયો અને ચોથો ધનશ્રેષ્ઠીની શીલમતી
નામની સ્ત્રીથી જાણે શીલપુંજ હોય તેવો ગુણાકર નામે પુત્ર થયો બાળકોને રાખનારી
સ્ત્રીઓએ પ્રયત્નથી રાત્રીદિવસ રક્ષા કરાતા તેઓ અંગના સર્વ અવયવો જેમ સાથે વધે
તેમ સાથે વધવા લાગ્યા હંમેશા સાથે ક્રીડા કરનારા તેઓ વૃક્ષો જેમ મેઘનું જળ ગ્રહણ
કરે તેમ સર્વ કળાકલાપને સાથેજ ગ્રહણ કરવા લાગ્યા શ્રીમતીનો જીવ પણ દેવલો
કથી ચ્યવી તેજ નગરમા ઇશ્વરદત્ત શેઠનો કેશવ નામે પુત્ર થયો પાંચ કરણ[3] અને
છઠ્ઠા અંતઃકરણની પેઠે વિયોગ રહિત એવા તેઓ છ મિત્ર થયા, તેમા સુવિધિ વૈદ્યનો પુત્ર

૧ શરીરથી ઉત્પન્ન થયેલા ૨ દીવીની ૩ ઇન્દ્રીઓ

જીવાનંદ ઔષધિ અને રસવીર્યના વિપાકથી પોતાના પિતા સમાન[1] અષ્ટાંગ આયુર્વેદનો જાણ થયો હસ્તીમાં ઐરાવત અને નવગ્રહમાં સૂર્યની જેમ પ્રાજ્ઞ અને નિર્દોષ વિદ્યાવંતોમાં અગ્રણી થયો તે છ મિત્રો જાણે સહોદર હોય તેમ નિરંતર સાથે રમતા હતા અને પરસ્પર એક બીજાને ઘેર એકઠા થતા હતા એક વખતે વૈદ્યપુત્ર જીવાનંદને ઘેર તેઓ બેઠા હતા તેવામાં એક સાધુ વહોરવાને આવ્યા તે સાધુ પૃથ્વીપાળ રાજાના ગુણાકર નામે પુત્ર હતા અને તપે મળની જેમ રાજ્ય છોડી શમસામ્રાજ્ય (ચારિત્ર) ગ્રહણ કર્યું હતું ગ્રીષ્મઋતુના આતપથી જેમ નદીઓ કૃશ થઈ જાય તેમ તપવડે તેઓ કૃશ થઈ ગયા હતા અકાળે અને અપથ્ય ભોજન કરવાથી તેઓને કૃમિકુષ્ઠ વ્યાધિ થયો હતો સર્વાંગે કૃમિકુષ્ઠથી વ્યાપ્ત થયા હતા, તોપણ તે મહાત્મા કોઈ વખત ઔષધની યાચના કરતા નહોતા મુમુક્ષુ જનો કાયા ઉપર અનપેક્ષાવાનજ હોય છે

ગોમૂત્રિકાના વિધાનથી[2] ઘેર ઘેર ફરતા તે સાધુને છઠ્ઠને પારણે તેઓએ પોતાના આંગણામાં આવતા જોયા તે વખતે જગતમાં અદ્વિતીય વૈદ્ય જેવા જીવાનંદને મહીધર કુમારે કાંઈક પરિહાસપૂર્વક કહ્યું-‘તમને વ્યાધિનું જ્ઞાન છે, ઔષધનું વિજ્ઞાન છે અને ચિકિત્સામાં પણ કુશળ છો પરંતુ તમારામાં એક દયા નથી વેશ્યા જેમ દ્રવ્ય વિના સામું જોતી નથી, તેમ નિરંતર સ્તુતિ કરનાર-પ્રાર્થના કરનાર-પીડિત જનોની સામે તમે પણ જોતા નથી પરંતુ વિવેકી અને જાણકાર પુરુષે કેવળ અર્થલુબ્ધ થવું ન જોઈએ, કોઈ વખતે ધર્મને અંગીકાર કરીને પણ ચિકિત્સા કરવી જોઈએ નિદાન અને ચિકિત્સામાં તમારું કુશળપણું છે તેને ધિક્કાર છે કે આવા રોગી મુનિની પણ તમે ઉપેક્ષા કરો છો.’ એવું સાંભળી વિજ્ઞાનરત્નના રત્નાકર એવા જીવાનંદે કહ્યું-‘તમે મને સ્મરણ કરાવ્યું તે બહુ સારું થયું જગતમાં પ્રાયે બ્રાહ્મણ દ્વેષ રહિત જોવામાં આવતા નથી, વણિક અવંચક હોતા નથી, દેહધારી નીરોગી હોતા નથી મિત્રો ઈર્ષ્યા રહિત હોતા નથી, વિદ્વાન્ ધનાઢ્ય હોતા નથી, ગુણી ગર્વ વિનાના હોતા નથી, સ્ત્રી ચાપલ્ય રહિત હોતી નથી અને રાજપુત્ર સારા ચરિત્રવાળા હોતા નથી આ મહામુનિ અવશ્ય ચિકિત્સા કરવા લાયક છે, પરંતુ હાલ મારી પાસે ઔષધની સામગ્રી નથી આ વ્યાધિમાં ઉપયોગી ઔષધરૂપ જે તે વ્યાધિને નાશક ઔષધમાં મારી પાસે લક્ષપાક તેલ છે પણ ગોશીર્ષચંદન અને રત્નકંબળ નથી તે તમે લાવી આપો.’ તે બન્ને વસ્તુ અમે લાવશું, એમ કહી તે પાંચે જણા ચૌટામાં ગયા અને મુનિ સ્વસ્થાને ગયા તે પાંચ મિત્રોએ ચૌટામાં કોઈ વૃદ્ધ વણિક પાસે જઈને કહ્યું-‘અમને ગોશીર્ષચંદન અને રત્નકંબળ મૂલ્ય લઈને આપો ’ તે વણિકે કહ્યું-‘એ દરેક વસ્તુનું મૂલ્ય લાખ સોનૈયા છે તે આપીને લઈ જાઓ પરંતુ તે પહેલાં તેનું તમારે શું પ્રયોજન છે તે કહો ’ તેઓએ

---

૧ પિતા પાસેથી જાણેલા ૨ સાધુ વહોરવા જાય ત્યારે ગોમૂત્રને આકારે ગૃહપ્રવેશ કરવાનું કહેલ છે એટલે કે દિગ્ભ્રમ ન થાય તેમ બન્ને બાજુ એક પછી એક ઘરે અનુક્રમે જવાથી કોઈ ઘરવાળા પ્રથમથી અસુઝતી તૈયારી કરી શકતા નથી

કહ્યુ—' જે મૂલ્ય હોય તે લ્યો અને બન્ને વસ્તુ અમને આપો તેવડે એક મહાત્માના રોગની ચિકિત્સા કરવાનુ પ્રયોજન છે ' એમ સાભળી વિસ્મય પામવાથી તે શેઠના ઉત્તાન લોચન થઈ ગયા, રોમાંચે તેના હૃદયનો આનંદ સૂચવ્યો અને ચિત્તમા આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો—' અહો ! ઉન્માદ, પ્રમાદ અને કામદેવથી અધિક મદવાળુ આ સર્વેનુ યૌવન ક્યા ? અને વયોવૃદ્ધને ઉચિત એવી વિવેકવાળી તેઓની મતિ ક્યા ? મારા જેવા જરાવસ્થાથી જર્જર કાયાવાળા માણસોએ કરવા લાયક શુભ કામ આ સર્વે કરે છે અને દમન કરવા યોગ્ય ભારનુ તેઓ વહન કરે છે ' એમ વિચારી વૃદ્ધ વણિકે કહ્યુ—'હે ભદ્રે ! આ ગોશીર્ષચંદન અને રત્નકંબળ લઈ જાઓ તમારુ કલ્યાણ થાઓ ' મૂલ્યની કાંઈ જરૂર નથી એ વસ્તુનુ ધર્મરૂપી અક્ષય મૂલ્ય હુ ગ્રહણ કરીશ તમોએ સહોદરની પેઠે મને ધર્મકાર્યમા ભાગીદાર કર્યો છે ' એમ કહી તે શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠીએ બન્ને વસ્તુ આપી અને પછી ભાવિત આત્માવાળો તે દીક્ષા લઈ પરમપદને પામ્યો

એવી રીતે ઔષધની સામગ્રી ગ્રહણ કરી મહાત્માઓમા અગ્રણી એવા તે મિત્રો જીવાનંદની સાથે મુનિ પાસે ગયા તે મુનિમહારાજા એક વટવૃક્ષ નીચે જાણે વૃક્ષનો પાદ હોય તેમ નિશ્ચળ થઈ કાયોત્સર્ગ ધ્યાને રહ્યા હતા તેમને નમસ્કાર કરી તેઓ બોલ્યા—' હે ભગવન્ ' આજે ચિકિત્સાકાર્યથી અમે આપના ધર્મકાર્યમા વિઘ્ન કરશુ, આપ આજ્ઞા આપો અને પુણ્ય વડે અમને અનુગ્રહ કરો ' મુનિએ ચિકિત્સા કરવાની આજ્ઞા આપી એટલે તેઓ તત્કાળનુ ગોમૃતક[1] લાવ્યા, કેમકે સુવૈદ્યો ક્યારે પણ વિપરીત (પાપ યુક્ત) ચિકિત્સા કરતા નથી પછી તેમણે મુનિના દરેક અંગમા લક્ષપાક તેલવડે મર્દન કર્યું એટલે નીકનુ જળ જેમ ઉદ્યાનમા વ્યાપ્ત થઈ જાય તેમ મુનિની દરેક નસમા તે તેલ વ્યાપ્ત થયુ ઘણા ઉષ્ણવીર્યવાળા તે તેલથી મુનિ સંજ્ઞા રહિત થઈ ગયા. ઉગ્ર વ્યાધિની શાંતિમા ઉગ્ર ઔષધ જ હોય છે પછી તેલથી વ્યાકુળ થયેલા કૃમિઓ, જળ નાખવાથી જેમ દરમાંહિની કીડીઓ બહાર આવે તેમ મુનિના કલેવરમાંથી બહાર નીકળ્યા, એટલે ચંદ્ર જેમ પોતાની ચાંદનીથી આકાશને આચ્છાદિત કરે તેમ જીવાનંદે રત્નકંબળથી મુનિને આચ્છાદિત કર્યા તે રત્નકંબળ શીતળપણુ હોવાથી સર્વ કૃમિઓ ગ્રીષ્મ ઋતુના મધ્યાહ્ન વખતે તપેલા માછલીઓ જેમ શેવાળમા લીન થઈ જાય તેમ તેમા લીન થઈ ગયા પછી રત્નકંબળને હલાવ્યા વિના ધીમેધીમે લઈ ને સર્વ કૃમિઓને ગાયના મૃતક ઉપર નાખ્યા સત્પુરૂષો સર્વ ઠેકાણે દયા યુક્ત હોય છે પછી જીવાનંદે અમૃતરસ સમાન પ્રાણીને જીવાડનાર ગોશીર્ષ ચંદનના વિલેપનથી મુનિની આશ્વાસના કરી. એ પ્રમાણે પ્રથમ ત્વચાગત કૃમિ નિકળ્યા એટલે ફરીથી તેઓએ તૈલાભ્યંગ કર્યું અને તેથી ઉદ્યાન વાયુથી જેમ રસ નીકળે તેમ માંસમા રહેલા ઘણા કૃમિઓ બહાર નીકળ્યા. પછી પૂર્વની પેઠે રત્નકંબળનુ આચ્છાદન કર્યું એટલે બે ત્રણ દિવસના દહીંના જંતુઓ જેમ અળતાના પુટ ઉપર તરી આવે તેમ કૃમિઓ

૧ મૃતક ગાય

[illegible] કહેલ રત્નકંબળ ઉપર નાખ્યા અને તેઓને પૂર્વની રીતેજ [illegible] મોચન કર્યા. અહો ! કેવું તે વૈદ્યનું બુદ્ધિકૌશલ્ય ! પછી મેઘ જેમ સૂર્યના તાપથી પીડિત થયેલ હાથીને શાંત કરે તેમ જીવાનંદે ગોશીર્ષચંદનના રસની ધારાથી મુનિને શાંત કર્યા. [illegible] ત્રીજીવાર અભ્યંગ કર્યું એટલે અસ્થિગત કૃમિઓ રહ્યા હતા તે પણ નીકળ્યા, કેમકે બળવાન પુરુષ રુષ્ટ થાય ત્યારે વજ્રપિંજરમાં પણ રહેવાતું નથી. તે કૃમિઓને પણ પૂર્વની રીતે રત્નકંબળના [illegible] માં નાખ્યા. અહો ! અધમને અધમ સ્થાનજ ઘટે છે. પછી તે વૈદ્યશિરોમણિએ પરમ ભક્તિવડે જેમ દેવને વિલેપન કરે, તેમ ગોશીર્ષચંદનના રસથી મુનિને વિલેપન કર્યું. એ પ્રમાણે ઔષધ કરવાથી મુનિ નીરોગી અને નવીન કાંતિવાળા થયા અને માર્જન કરેલી (ઉજાળેલી) સુવર્ણની પ્રતિમા જેવા શોભવા લાગ્યા. અંતે ભક્તિમાં દક્ષ એવા તેઓએ તે ક્ષમાશ્રમણને ખમાવ્યા. મુનિ પણ ત્યાંથી બીજે વિહાર કરી ગયા. કેમકે તેવા પુરુષો એક ઠેકાણે સ્થિતિ કરીને રહેતા નથી.

પછી અવશિષ્ટ રહેલા ગોશીર્ષ અને રત્નકંબળને વેચીને તે બુદ્ધિમંતોએ સુવર્ણ લીધું, તે સુવર્ણથી અને બીજા પોતાના સુવર્ણથી તેઓએ મેરુના શિખર જેવું અર્હંત ચૈત્ય કરાવ્યું. જિનપ્રતિમાની પૂજા અને ગુરુની ઉપાસનામાં તત્પર એવા તેઓએ કર્મની પેઠે કેટલોક કાળ પણ નિર્ગમન કર્યો. અન્યદા [illegible] એવા તે છ મિત્રોને સંવેગ (વૈરાગ્ય) પ્રાપ્ત થયો. એટલે તેઓએ કોઈ મુનિ મહારાજની સમીપે જઈ જન્મરૂપ વૃક્ષના ફળરૂપ દીક્ષા અંગીકાર કરી. એક [illegible] જેમ નક્ષત્ર ચંદ્ર [illegible] કરે છે તેમ ગામ, ખાણ અને વનમાં નિયત કાળ રહેતા તેઓ વિહાર કરવા લાગ્યા. ઉપવાસ અને [illegible] વિગેરે તપરૂપી સરાણથી તેઓએ પોતાના ચારિત્રરત્નને અત્યંત નિર્મળ કર્યું. આહાર આપનારને પીડા નહીં [illegible] એવી રીતે [illegible] માધુકરી વૃત્તિએ તેઓ ફક્ત પ્રાણધારણને નિમિત્ત પારણાને દિવસે [illegible] ગ્રહણ કરતા હતા. સુભટો જેમ [illegible] સહન કરે તેમ તેઓ ધૈર્યનું અવલંબન કરી ક્ષુધા, તૃષા અને આતપ વિગેરે પરિષહને સહન કરતા હતા. મોહરાજાના ચાર સેનાની જેવા ચાર કષાયને તેઓએ ક્ષમાદિ અસ્ત્રોથી જીત્યા. પછી તેઓએ દ્રવ્યથી અને ભાવથી સંલેખના કરીને કર્મરૂપી પર્વતને નાશ કરવામાં વજ્ર જેવું અનશન વ્રત અંગીકાર કર્યું, અને સમાધિને ધારણ કરી તેઓએ પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરતાં પોતાના દેહ છોડ્યો. મહા માણસો મોહરહિતજ હોય છે.

તે છએ જણ અચ્યુત નામના દેવલોકમાં ઇંદ્રના સામાનિક દેવ થયા. તેવા પ્રકારના તપનું સાધારણ ફળ હોતું નથી. ત્યાંથી બાવીશ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને તેઓ [illegible] મોક્ષ સિવાય કોઈ પણ ઠેકાણે [illegible]

* [illegible]
[illegible]

સ્થિરપણું નથી જબૂદ્વીપના પૂર્વ વિદેહમા પુષ્કલાવતી વિજયને વિષે લવણસમુદ્ર નજીક પુડરીકિણી નગરી છે તે નગરીના **વજ્રસેન** રાજાની **ધારણી** નામે રાણીની કુક્ષીને વિષે તેઓમાથી પાચ અનુક્રમે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયા તેમા જીવાનદ વૈદ્યનો જીવ ચતુર્દશ મહાસ્વપ્ન સૂચીત વજ્રનાભ નામે પહેલો પુત્ર થયો રાજપુત્રનો જીવ બીજો બાહુ નામે થયો ત્રીજો મત્રીપુત્રનો જીવ સુબાહુ નામે થયો અને શ્રેષ્ઠીપુત્ર તથા સાર્થેશપુત્રના જીવ પીઠ અને મહાપીઠ નામે થયા કેશવનો જીવ સુયશા નામે અન્ય રાજપુત્ર થયો તે સુયશા બાળપણથીજ વજ્રનાભનો આશ્રય કરવા લાગ્યો કહ્યુ છે કે **પૂર્વભવથી સબદ્ધ થયેલો સ્નેહ બધુપણાનેજ બાધે છે** જાણે છ વર્ષધર[1] પર્વતો નરપણાને પામ્યા હોય તેમ તે રાજપુત્રો અને સુયશા અનુક્રમે વધવા લાગ્યા તે મહા પરાક્રમી રાજપુત્રો બહારના રસ્તામા વારવાર ઘોડા ખેલવતા હતા, તેથી તેઓ અનેક રૂપધારી રૈવતના વિલાસને ધારણ કરવા લાગ્યા કળાનો અભ્યાસ કરવામા તેઓને કળાચાર્ય સાક્ષીભૂતજ થયા, કારણ કે **મ્હોટા માણસોને સ્વયમેવ ગુણ ઉત્પન્ન થાય છે** શિલાની જેમ મ્હોટા પર્વતોને તેઓ પોતાની ભુજાથી તોળતા હતા, તેથી તેઓની બાળક્રીડા કોઈથી પણ પૂર્ણ થતી નહીં, એવામા લોકાંતિક[2] દેવતાઓએ આવીને વજ્રસેન રાજાને વિજ્ઞપ્તિ કરી—'સ્વામિન્! ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવો' પછી વજ્રસેન રાજાએ વજ્ર જેવા પરાક્રમી વજ્રનાભને રાજ્ય ઉપર બેસાર્યો અને મેઘ જેમ જળથી પૃથ્વીને તૃપ્ત કરે તેમ તેણે સાવત્સરિક દાનથી તૃપ્ત કરી દીધી પછી દેવ, અસુર અને મનુષ્યના સ્વામીઓએ જેમનો નિષ્ક્રમણોત્સવ કર્યો છે એવા તે વજ્રસેન રાજાએ ચદ્ર જેમ આકાશને અલકૃત કરે તેમ ઉદ્યાનને અલકૃત કર્યું અને ત્યા તે સ્વયબુદ્ધ ભગવાને દીક્ષા અગીકાર કરી તેજ સમયે તેમને મન પર્યાય જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ પછી આત્મસ્વભાવમા લીન થનાર, સમતારૂપી ધનવાળા, મમતા રહિત, નિષ્પરિગ્રહી અને નાના પ્રકારના અભિગ્રહને ધારણ કરનારા તે પ્રભુ પૃથ્વીમા વિહાર કરવાને પ્રવર્ત્યા

અહી વજ્રનાભે પોતાના દરેક ભ્રાતાને પૃથક્ પૃથક્ દેશ આપ્યા અને ચાર લોકપાળોથી જેમ ઈદ્ર શોભે તેમ નિત્ય સેવામા હાજર રહેનાર ચાર ભાઈઓવડે તે શોભવા લાગ્યો અરુણ જેમ સૂર્યનો સારથી છે તેમ સુયશા તેનો સારથી થયો **મહારથી પુરુષોએ સારથી પણ પોતાને યોગ્યજ કરવો જોઈએ**

હવે વજ્રસેન ભગવાનને ઘાતિકર્મ[3] રૂપી મળનો ક્ષય થવાથી, દર્પણ ઉપરના મેલનો ક્ષય થવાથી જેમ ઉજ્વળતા પ્રગટ થાય, તેમ ઉજ્વળ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ તેજ વખતે વજ્રનાભ રાજાની આયુધશાળામા સૂર્યમડળને પણ તિરસ્કાર કરનાર ચક્રે પ્રવેશ

૧ ચુલ્લહિમવત મહાહિમવત નિષધ શિખરી રૂપી અને નીલવત એ છ પર્વતો ભરત હિમવત વિગેરેને જુદા પાડનાર હોવાથી વર્ષધર પર્વતો કહેવાય છે વર્ષ=ક્ષેત્ર તેને ધારણ કરનાર ૨ લોકાંતિક દેવતાઓનો એવો શાશ્વત આચારજ છે ૩ આત્માના જ્ઞાનાદિ ગુણનો ઘાત કરનાર જ્ઞાનાવરણી દર્શનાવરણી મોહની ને અતરાય એ ચાર કર્મો ઘાતિકર્મ કહેવાય છે

કર્યો ત્રીજા તે ... ને પણ તેને તત્કાળ પ્રાપ્ત થયાં." "જગતના માન પ્રમાણે જેમ પાણીની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેમ નરપતિ પણ પુણ્યના પ્રમાણમાંજ પ્રાપ્ત થાય છે" એમ પૂર્વે આચાર્યો કહેલ છે તેમ પ્રબળ પુણ્યયોગે વજ્રનાભ રાજાએ ... નિધિઓ તેના ભવનની સેવા કરવા લાગ્યા. પછી તેણે આખી પૃથ્વીના વિજય કર્યો એટલે મોટા રાજાઓએ તેમને ચક્રવર્તીપણાનો અભિષેક કર્યો. જેવી વૃદ્ધિ પામતી વયની અવસ્થાવડે વધતી હોય તેમ એ ચક્રવર્તીની ધર્મબુદ્ધિ અધિક અધિક વધવા લાગી. પુષ્કળ જળવડે જેમ વલ્લી વૃદ્ધિ પામે તેમ ભવવૈરાગ્યવડે તેની ધર્મબુદ્ધિ પુષ્ટિ પામવા લાગી.

એક વખત અખંડ આનંદ સમુદ્રમાં ઉદ્યત થાય તેવા પરમ આનંદ ઉત્પન્ન કરનારા વજ્રસેન ભગવાન્ વિહાર કરતા કરતા ત્યાં આવી સમવસર્યા. સમવસરણને વિષે ચૈત્યવૃક્ષની નીચે બેસી તેમણે કાનને અમૃતની પ્રપા[1] જેવી ધર્મદેશના દેવાનો આરંભ કર્યો. વજ્રનાભ ચક્રવર્તી પ્રભુનું આગમન જાણી બંધુવર્ગ સહિત રાજહંસની પેઠે જગત્બંધુ એવા જિનેશ્વરના ચરણકમળ સમીપે હર્ષથી આવ્યો. ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી જગત્પતિને વંદના કરી અનુજ ભાઈ હોય તેમ ઇંદ્રની પાછળ તે બેઠો. પછી ભવી પ્રાણીઓના મનરૂપી છીપમાં બોધરૂપી મોતીને ઉત્પન્ન કરનારી સ્વાતિ નક્ષત્રની વૃષ્ટિ જેવી પ્રભુની દેશના તે શ્રાવકશ્રેણી[2] સાંભળવા લાગ્યો. મૃગ જેમ ગાયન સાંભળીને ઉત્સુક મનવાળો થાય તેમ ભગવાનની વાણી સાંભળીને ઉત્સુક થયેલ તે ચક્રવર્તી હર્ષથી આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો—

આ અપાર સંસાર સમુદ્રની પેઠે દુસ્તર છે, તેમાંથી તારનાર ત્રણ ભુવનના અધિપતિ એવા આ મારા પિતાજી છે. અંધકારની પેઠે પુરુષોને અત્યંત અંધ કરનાર મોહને સૂર્યની પેઠે સર્વ બાજુથી ભેદ કરનારા એવા આ જિનેશ્વર છે. ઘણા કાળથી એકઠો થયેલો આ કર્મ[3] રાશિ નહીં ભયંકર અસાધ્ય વ્યાધિરૂપ છે, તેની ચિકિત્સા કરનારા આ પિતાજી છે. વધારે શું કહેવું ? કરુણારૂપી અમૃતના સાગરરૂપ આ પ્રભુ દુ:ખના નાશ કરનારા અને સુખના અદ્વિતીય ઉત્પન્ન કરનારા છે. અહો ! આવા સ્વામી છતાં પણ મોહથી પ્રમાદી થયેલા મેં પોતાનો આત્મા કેટલાએક કાળ સુધી વંચિત કર્યો ' એમ વિચારી ... ધર્મના ચક્રવર્તી એવા પ્રભુને ભક્તિથી ગદ્ગદ્ વાણીવડે વિજ્ઞપ્તિ કરી—' હે નાથ ! અર્થશાસ્ત્રને પ્રતિપાદન કરનારાં નીતિશાસ્ત્રોએ હળો જેમ ક્ષેત્રની ભૂમિને ખેડે તેમ ... મારી મતિને ખેડનારાં ... પર્યંત કદાચિત્ કરી તેમજ વિષયમાં લોલુપ બનેલા ... કર્મથી આ આત્માને નટની પેઠે ઘણીવાર નચાવ્યો. આ સાર્વભૌમ ... નિષ્પન્ન કરનાર છે, તેમાં જે ધન ઉપાર્જન થાય છે, તે પણ પાપાનુબંધી ... એવા પિતાનો પુત્ર થઈને જો હું ભવસમુદ્રમાં ભ્રમણ કરૂં તો ... ના અને મારામાં શું ફેર કહેવાય ? તેથી જેવી રીતે આપે આપેલા ... તેવીજ રીતે હવે હું સંયમરૂપી સામ્રાજ્યનું પણ પાલન કરીશ ...

[1] પરબ. [2] શ્રાવક સમૂહ મધ્ય. [3] આઠ કર્મ-ભુક્ત ... [illegible]

આ પ્રમાણે કહ્યા પછી પોતાના વંશરૂપી આકાશમાં સૂર્ય જેવા ચક્રવર્તીએ પુત્રને રાજ્ય સોંપી ભગવાનની પાસે વ્રત ગ્રહણ કર્યું પિતાએ અને જ્યેષ્ઠ બંધુએ ગ્રહણ કરેલા વ્રતને તેના બાહુ વિગેરે ભાઈઓએ પણ ગ્રહણ કર્યું, કારણ કે તેઓનો કુળક્રમ તેવોજ હતો સુયશા સારથિએ પણ ધર્મના સારથિ એવા ભગવાનની પાસે પોતાના સ્વામીની સાથેજ દીક્ષા ગ્રહણ કરી, કેમકે સેવકો સ્વામીને અનુસરનારાજ હોય છે તે વજ્રનાભ મુનિ અલ્પ સમયમાં શાસ્ત્રસમુદ્રના પારગામી થયા, તેથી જાણે પ્રત્યક્ષ એક અંગપણાને પામેલી જંગમ દ્વાદશાંગી હોય તેવા જણાવા લાગ્યા બાહુ વિગેરે મુનિઓ અગિયાર અંગના પારગામી થયા "ક્ષયોપશમ વડે વિચિત્રતા પામેલી ગુણસંપત્તિઓ પણ વિચિત્ર પ્રકારની હોય છે અર્થાત્ પૂર્વના ક્ષયોપશમ પ્રમાણેજ ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે" તેઓ સંતોષરૂપી ધનવાળા હતા તોપણ તીર્થંકરના ચરણની સેવામાં અને દુષ્કર તપ કરવામાં અસંતુષ્ટ રહેતા હતા માસોપવાસાદિ તપ કરતા હતા, તોપણ નિરંતર તીર્થંકરની વાણી રૂપી અમૃતનું પાન કરતા હતા તેથી તેઓ ગ્લાનિ પામતા નહોતા પછી ભગવાન્ વજ્રસેન તીર્થંકર ઉત્તમ શુક્લ ધ્યાનને આશ્રિત થઈ દેવતાઓએ જેનો મહોત્સવ કર્યો છે એવા નિર્વાણ પદને પામ્યા

હવે ધર્મના જાણે બંધુ હોય એવા વજ્રનાભ મુનિ પોતાની સાથે વ્રત ધારણ કરનારા મુનિઓથી આવૃત્ત થઈ પૃથ્વીમાં વિહાર કરવા લાગ્યા અંતરાત્માથી જેમ પાંચ ઇંદ્રિઓ સનાથ થાય, તેમ વજ્રનાભ સ્વામીથી બાહુ વિગેરે ચાર ભાઈઓ તથા સારથી—એ પાંચ મુનિઓ સનાથ થયા ચંદ્રની કાંતિથી જેમ પર્વતોને વિષે ઔષધિઓ પ્રગટ થાય, તેમ યોગના પ્રભાવથી તેમને ખેલાદિ લબ્ધિઓ પ્રગટ થઈ તેમના [1] શ્લેષ્મના લવમાત્રથી મર્દન કરેલું કુષ્ઠ રોગીનું શરીર, કોટિવેધ રસના સ્પર્શ કરીને જેમ તામ્રરાશિ સુવર્ણમય થઈ જાય તેમ સુવર્ણ [2] થતું હતું (ખેલૌષધિ લબ્ધિ) તેમના કાન, નેત્ર અને અંગનો મેલ સર્વ રોગીના રોગને હરનારો અને કસ્તુરી જેવો સુગંધી હતો (જલ્લૌષધિ લબ્ધિ) તેમના શરીરના સ્પર્શમાત્રથી અમૃતના સ્નાનની પેઠે રોગી પ્રાણીઓ નીરોગી થતા હતા (આમર્ષૌષધિ લબ્ધિ) વરસાદમાં વરસતું અને નદી વિગેરેમાં વહેતું જળ તેમના અંગના સંગથી સૂર્યનું તેજ જેમ અંધકારનો નાશ કરે તેમ સર્વ રોગનો નાશ કરતું હતું ગંધહસ્તીના મદની સુગંધથી જેમ બીજા ગજેંદ્રો નાસી જાય તેમ તેમના અંગને સ્પર્શ કરીને આવેલા વાયુથી વિષ વિગેરેના દોષો દૂર થતા હતા જો કદાપિ વિષ સંયુક્ત અન્નાદિક તેમના મુખ અથવા પાત્રમાં પ્રવિષ્ટ થયું હોય તો તે પણ અમૃતના પ્રવેશની પેઠે નિર્વિષપણાને પામી જતું હતું ઝેર ઉતારનારના મંત્રાક્ષર હોય તેમ તેમના વચનનું સ્મરણ કરવાથી મહાવિષની વ્યાધિથી પીડા પામતા માણ

---

[1] ખેલાદિ લબ્ધિઓનું વર્ણન આ રીતે [2] સૂરજ જેવું અથવા સારા વર્ણવાળું

સોની પીડા દૂર થતી હતી અને છીપનું જળ જેમ મોતીપણાને પામે તેમ તેમના નખ, કેશ દાંત અને તેમના શરીરથી થયેલું સઘળું ઔષધપણાને પ્રાપ્ત થયું હતું (સર્વૌષધિ લબ્ધિ)

સોયના નાકામાં પણ તંતુની પેઠે પ્રવેશ કરવાને સમર્થ થાય એવી અણુત્વ શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, મેરુપર્વત પણ જાનુ સુધી આવે એવી પોતાના શરીરને મોટું કરવાની મહત્વ શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, જેથી પોતાના શરીરને પવનથી પણ હલકું કરી શકે એવી લઘુત્વશક્તિ પ્રાપ્ત થઈ, ઇંદ્રાદિક દેવો પણ સહન કરી શકે નહિ એવું વજ્રથી પણ ભારે શરીર કરવાની ગુરુત્વ શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, પૃથ્વી ઉપર રહ્યા છતા પણ ઝાડના પાંદડાની જેમ મેરુના અગ્રભાગને તથા ગ્રહાદિકને સ્પર્શ કરી શકે એવી પ્રાપ્તિ શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, જેથી ભૂમિની પેઠે જળમાં ગતિ થઈ શકે અને જળની પેઠે ભૂમિકાને વિષે ઉન્મજ્જન નિમજ્જન કરી શકે એવી પ્રાકામ્ય શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, ચક્રવર્તી અને ઇંદ્રની ઋદ્ધિ વિસ્તારવાને સમર્થ એવી ઇશત્વ શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, જેથી સ્વતંત્ર એવા ક્રૂર જંતુઓ પણ વશ થઈ જાય એવી અપૂર્વ વશિત્વ શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, છિદ્રની જેમ પર્વતના મધ્યમાંથી નિઃસંગ ગમન કરી શકે એવી અપ્રતિઘાતી શક્તિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ, પવનની પેઠે સર્વ ઠેકાણે અદૃશ્યરૂપ ધારણ કરી શકે એવું અપ્રતિહત અંતર્ધાન સામર્થ્ય તેમને પ્રાપ્ત થયું અને સમકાળે અનેક પ્રકારના રૂપોથી લોકને પૂરી દેવામાં સમર્થ થાય એવી કામરૂપત્વ શક્તિ પણ તેમને પ્રાપ્ત થઈ.[1]

એક અર્થરૂપ બીજથી અનેકાર્થરૂપ બીજને જાણી શકે એવી બીજબુદ્ધિ[2], કોઠીમાં રાખેલા ધાન્યની જેમ પૂર્વે સાંભળેલા અર્થો સ્મરણ કર્યા સિવાય પણ યથાસ્થિત રહે એવી કોષ્ટબુદ્ધિ,[3] અને આદિ, અંત કે મધ્ય—એવું એક પદ સાંભળવામાં આવે કે તરત આખા ગ્રંથનો બોધ થાય એવી પદાનુસારિણી[4] લબ્ધિ તેમને પ્રાપ્ત થઈ. એક વસ્તુનો ઉદ્ધાર કરીને અંતર્મુહૂર્તમાં સમસ્ત શ્રુતસમુદ્રનું અવગાહન કરવાના સામર્થ્યથી તેઓ મનોબલી[5] લબ્ધિવાળા થયા હતા, એક મુહૂર્તમાં મૂળાક્ષર ગણવાની લીલાથી સર્વ શાસ્ત્રને ગોખી જતા હતા તેથી તેઓ વાગ્બલી[6] પણ થયા હતા અને ઘણા કાળ સુધી પ્રતિમાપણે (કાયોત્સર્ગે) સ્થિર રહેતા પણ શ્રમ અને ગ્લાનિ પામતા નહીં, તેથી તેઓ કાયબલી[7] થયા હતા. તેમના પાત્રમાં રહેલા કુત્સિત અન્નમાં પણ અમૃત, ક્ષીર, મધુ

---

૧ આ બધી [illegible] લબ્ધિમાં [illegible] ૭ [illegible] સિદ્ધિ અથવા શક્તિઓ [illegible] ૨ જેમ [illegible] ભૂમિને વિષે બીજ [illegible] બીજ અનેક બીજ [illegible] એક અર્થરૂપ બીજને [illegible] બીજબુદ્ધિ લબ્ધિ ૩ જેમ [illegible] ૪ [illegible] પદાનુસારિણી લબ્ધિ [illegible] ૫ [illegible] ૬ [illegible] ૭ [illegible]

અને ઘૃત વિગેરેના જેમ આનનાથી તથા દુ ખથી પીડાયેલા પ્રાણીઓને તેમની વાણી અમૃત, ક્ષીર, મધુ અને ઘૃત જેવી શાંતિ આપનારી થતી હતી તેથી તેઓ અમૃત ક્ષીર મધ્વાજ્યાશ્રવી લબ્ધિવાળા થયા હતા તેમના પાત્રમા પડેલુ અ પ અન્ન પણ દાન કરનાથી અક્ષય થતુ—ખૂટતુ નહીં, તેથી તેઓને [1] અક્ષીણ મહાનસી લબ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ હતી, તીર્થકરની પર્ષદાની પેઠે અ પ પ્રદેશમા પણ અસખ્ય પ્રાણીઓને સ્થિતિ કરાવી શકતા, તેથી તેઓ અક્ષીણ મહાલય લબ્ધિવાળા હતા અને એક ઇદ્રિયથી બીજી ઇદ્રીઓના વિષયને પણ પ્રાપ્ત કરી શકતા, તેથી તેઓ સભિન્નશ્રોત લબ્ધિવાળા [2] હતા તેઓને જ ચારણ લબ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ હતી, જેથી તેઓ એક પગલે રૂચકદ્વીપે [3] જવાને સમર્થ થતા અને ત્યાથી પાછા વળતા પહેલે પગલે નદીશ્વરદ્વીપે [4] આવતા અને બીજે પગલે જ્યાથી ગયા હોય ત્યા આવી શકતા હતા જો ઉર્ધ્વગતિ કરે અર્થાત્ ઉચે જાય તો એક પગલે મેરૂપર્વત ઉપર રહેલા પાડુક ઉદ્યાનમા જઈ શકતા હતા અને ત્યાથી પાછા વળતા એક પગલે નદનવનમા અને બીજે પગલે ઉત્પાતભૂમિ પ્રત્યે આવવાને સમર્થ હતા વિદ્યાચારણ લબ્ધિવડે તેઓ એક પગલે માનુષોત્તર પર્વત અને બીજે પગલે નદીશ્વરદ્વીપે જવાને સમર્થ હતા અને પાછા વળતા એક પગલે મૂળ ઉત્પાત ભૂમિ પ્રત્યે આવવાને સમર્થ હતા, ઉર્ધ્વગતિમા જઘાચારણથી વિપરીતપણે ગમનાગમન કરવાને શક્તિમત હતા તેઓને આશીવિષ લબ્ધિ પણ હતી અને બીજી નિગ્રહ અનુગ્રહ કરવામા સમર્થ એવી ઘણી લબ્ધિઓ તેઓએ મેળવી હતી, પરતુ એ લબ્ધિઓનો તેઓ ઉપયોગ કરતા નહોતા, કેમકે મુમુક્ષુપુરૂષો પ્રાપ્ત થયેલી વસ્તુમા પણ આકાક્ષા રહિત હોય છે

હવે વજનાભ સ્વામીએ વીશ સ્થાનકના આરાધનવડે તીર્થકર નામ—ગોત્રકર્મ કેવી રીત ઉપાર્જન કર્યુ તે વીશ સ્થાનકમા પહેલુ સ્થાનક—અર્હત અને અર્હતોની પ્રતિમાની પૂજાથી, તેમના અવર્ણવાદનો નિષેધ કરવાથી અને સદ્ભુત અર્થવાળી તેમની સ્તવના કર્યાથી આરાધાય છે (અરિહત પદ) સિદ્ધિસ્થાનમા રહેલા સિદ્ધોની ભક્તિને અર્થે જાગરણ ઉત્સવ કર્યાથી તથા યથાર્થપણે સિદ્ધત્વનુ કીર્તન કરવાથી બીજુ સ્થાન આરાધાય છે (સિદ્ધ પદ) બાલ, ગ્લાન અને નવદીક્ષિત શિષ્ય—વિગેરે યતિઓનો અનુગ્રહ કરવાથી તથા પ્રવચનનુ [5] વાત્સલ્ય કરવાથી ત્રીજુ સ્થાનક આરાધાય છે (પ્રવચન પદ) અને બહુમાનપૂર્વક આહાર, ઔષધ અને વસ્ત્ર વિગેરેના દાનવડે ગુરૂનુ વાત્સલ્ય કરવુ તે ચોથુ સ્થાનક (આચાર્ય પદ) વીશ વર્ષના દીક્ષાપર્યાયવાળા (પર્યાય સ્થવિર)

શ્રી ગૌતમસ્વામીએ એક પાત્રમા લાવેલી ક્ષીરવડે ૧૫૦૦ તાપસોને પારણુ કરાવ્યુ અક્ષીણમહાનસી લબ્ધિવડે સમજવુ ૨ સર્વ ઇદ્રિ સાભળે અથવા સર્વ ઇદ્રિયોના વિષય એક ઇદ્રિ જાણે ચક્રવર્તીના કટકનો કોલાહલ છતા પણ શખ ભેરી પણવ વિગેરે વાજિંત્ર એકદમ વાગતા હોય તોપણ તે સર્વના જુદા જુદા શબ્દને જાણે તે સભિન્નશ્રોત લબ્ધિ ૩ જબૂદ્વીપથી તેરમો દ્વીપ ૪ જબૂદ્વીપથી આઠમો દ્વીપ. ૫ ચતુર્વિધ સઘ અથવા જૈનશાસન.

અને સસ્કૃત ગદ્ય તથા પદ્યમા કથાઓ રૂપે બોધદાયક વૃત્તાતો મૂકી પ્રાકૃતમા પણ કથાઓ રચી, અને આખરે અભ્યાસ બહુ મદ સ્થિતિપર આ ત્યારે રાસ વિગેરે પણ પ્રાકૃત અને ગુજરાતીમા રચવામા આવ્યા આ કથા અનેક જીવોપર ઉપકાર થયો છે અને થાય છે એકુન તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસ light કહે છે, અને તેના તરફ લોકોનુ ધ્યાન ઓછુ ખેચાય એ તદ્દન બનવા પણ કલ્પનાશક્તિ સામાન્ય વ્યક્તિઓમા વધારે બળવાન હોય છે, અને યોગમા કલ્પનાશક્તિનો બહુ ઉપયોગ કરવો પડે છે, તેથી તે સામાન્ય વર્ગ આનદ આપે છે આટલા ઉપરથી જણાયુ હશે કે કથાનુયોગ સામાન્ય બુદ્ધિના પર બહુ લાભ કરે છે બુદ્ધિબળનો વૈભવ ધારણ કરનારને પણ તે બહુ અસર કારણ કે થાકેલા મગજને તેથી વિશ્રાતિ અને ટેકો મળે છે આવી રીતે કથા સર્વને એક સરખો લાભ મળે છે, તથી તેનુ ઉપયોગીપણુ જૈન ગ્રથકારો આ અસલથીજ સ્વીકારતા આવ્યા છે

હેમચદ્રાચાર્ય એક મહાન્ આચાર્ય થઇ ગયા છે તેઓએ **કુમારપાળ** રાજ આપી જૈનધર્મી બનાવી, આખા દેશમા જૈનધર્મનો વિજયવાવટો ફેલાવ્યો તેઓનો ઉપકાર એટલો બધો છે કે અત્યારે કોઇ પણ જૈન તેઓનુ નામ બ ભીથી લેશે. આ મહાન્ આચાર્યને કુમારપાળ ભૂપાળે વિનતિ કરી તે પરથી ગ દશ પર્વમા લખાયો એમ જણાય છે આ સબધમા તેઓ પોતેજ દશમા પ્રશસ્તિમા લખે છે કે "ચેદી, દશાર્ણ, માલવ, મહારાષ્ટ્ર, કુરુ, સિધુ અ દુર્ગમ દેશોને પોતાના ભુજવીર્યની શક્તિથી હરિની જેમ જીતનાર, પરમાર્હત વાન્ અને ચોલુક્યના કુળમા થયેલા કુમારપાળ રાજાએ એક વખતે તે (હે સૂરિને નમીને કહ્યુ કે ' સ્વામી ! નિષ્કારણ ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિવાળા આજ્ઞાથી નરકગતિના આયુષ્યના નિમિત્ત કારણ મૃગયા, દ્યૂત, મદિરા વિગેરે મારી પૃથ્વીમાથી મે નિરોધ કર્યો છે, તથા પુત્રરહિત મૃત્યુ પામેલાનુ ધન ગ્ર ને છોડી દીધુ છે, અને બધી પૃથ્વી અર્હતના ચૈત્યોવડે સુશોભિત કરી દીધી હવે હુ સાપ્રતકાળમા સપ્રતિરાજા જેવો થયો છુ આગાઉ મારા પૂર્વજ સિદ્ધ ભક્તિયુક્ત યાચનાથી વૃત્તિયુક્ત સાગ વ્યાકરણ (સિદ્ધ હૈમ વ્યાકરણ) આપ્ છે, મારે માટે નિર્મળ યોગશાસ્ત્ર રચ્યુ છે, અને લોકોને માટે દ્વ્યાશ્રય છદાનુશાસન, કાવ્યાનુશાસન અને નામસગ્રહ (અભિધાન ચિતામણિ વિગે પ્રમુખ બીજા શાસ્ત્રો પણ રચ્યા છે હે સ્વામી ! તમે સ્વયમેવ લોકોપર કરવા માટે સજ્જ થયા છો, તથાપિ મારી પ્રાર્થના છે કે મારા જેવા મનુષ્યો બોધ થવા માટે ત્રેસઠ શલાકા પુરૂષોના ચરિત્ર પ્રકાશ કરો " કુમારપાળ આવા આગ્રહથી શ્રી હેમચદ્રાચાર્યે ધર્મોપદેશ જેનુ એક પ્રધાનફળ છે એ ત્રિષષ્ઠિ શલાકા પુરૂષ ચરિત્ર વાણીના વિસ્તારમા સ્થાપિત કર્યુ આવી રીતે પાળના આગ્રહથી લખાયેલો આ ગ્રથ અત્યુત્તમ હોય તેમા કાઈ પણ નવા કલિકાળસર્વજ્ઞનુ પદ ધારણ કરનાર મહાત્માનો લેખ અને કુમારપાળ જેવા પ રાજાના આગ્રહથી અને તેને બોધ થવાના ઉદ્દેશથી લખાયેલો ગ્રથ કાવ્યચ અને કથાવિભવનો નમુનો બને એમા કઈ પણ આશ્ચર્ય જેવુ નથી

બન્ને આગમનું અધ્યયન અને ધ્યાનમાં તત્પર હોવાથી કાંઈ પણ ઉપકારી થયા નથી, તેથી આપણી કોણ પ્રશંસા કરે ? અથવા સર્વ લોકો પોતાના કાર્ય કરનારાનેજ વખાણ કરે છે.' આ પ્રમાણે માયા મિથ્યાત્વથી યુક્ત એવી ઈર્ષ્યા કરનારી સાધ્વીના દુષ્કૃત્યનું આલોચન નહીં કરવાથી તેઓએ સ્ત્રી નામકર્મ—સ્ત્રીત્વપણાની પ્રાપ્તિ રૂપ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું. તે છ મહર્ષિઓએ અતિચાર રહિત અને ખડ્ગની ધારા જેવી પ્રવ્રજ્યાને ચૌદ લાખ પૂર્વ સુધી પાલન કરી પછી ધીર એવા તે છ મુનિઓ બન્ને પ્રકારની સંલેખનાપૂર્વક પાદોપગમન અનશન અંગીકાર કરી સર્વાર્થસિદ્ધિ નામના પાંચમા અનુત્તર વિમાનને વિષે તેત્રીસ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવતા થયા.

इत्याचार्य श्री हेमचद्र विरचिते त्रिषष्टि शलाकापुरुष चरित्रे महाकाव्ये प्रथमे पर्वणि धनादि द्वादशभव वर्णनो नाम प्रथम सर्गः ॥ १ ॥

પ્રવર્ત્તવા લાગ્યા તેનામાં નજીકના કોઇ વૃક્ષની ગુફામાંથી "રક્ષા કરો, રક્ષા કરો" એવો કોઇ સ્ત્રીનો અકસ્માત ધ્વનિ નીકળ્યો એવી વાણી સાભળતાજ જાણે તેનાથી આકર્ષિત થયો હોય તેમ સાગરચંદ્ર 'આ શું છે?' એમ સભ્રમ પામીને દોડ્યો ત્યા જઇને જુવે છે તો વ્યાઘ્ર જેમ મૃગલીને પકડે તેમ પૂર્ણભદ્ર શેઠની પ્રિયદર્શના નામે કન્યાને બદીવાનોએ પકડેલી તેણે દીઠી જેમ સર્પની ગ્રીવા ભાગીને મણિ ગ્રહણ કરે તેમ સાગરચંદ્રે એક બદીવાનના હાથમાથી છરી ખેચી લીધી આવુ તેનુ પરાક્રમ જોઇ બીજા બદીવાનો નાસી ગયા, કારણ કે 'જાજ્વલ્યમાન અગ્નિને જોઇ વ્યાઘ્રો પણ નાસી જાય છે' એવી રીતે સાગરચંદ્રે, કઠીઆરા લોકોની પાસેથી આમ્રલતાની જેમ પ્રિયદર્શનાને છોડાવી તે સમયે પ્રિયદર્શનાને વિચાર થયો-"પરોપકાર કરવાના વ્યસનની મુખ્ય પોતાના પુણ્ય એવો આ કોણ હશે? અહો મારા મહાભાગ્યની સંપત્તિએ આકર્ષણ કરેલો આ પુરૂષ અહીં આવી ચડ્યો તે સારૂ થયુ કામદેવના રૂપને તિરસ્કાર કરનાર એ પુરૂષ મારો ભર્તાર થાઓ" એમ ચિંતવન કરતી પ્રિયદર્શના પોતાના મંદિર તરફ ગઈ સાગરચંદ્ર પણ જાણે પ્રેમરાઇ ગઈ હોય તેમ પ્રિયદર્શનાને પોતાના હૃદયમાં રાખી અશોકદત્ત મિત્રની સાથે પોતાને ઘેર ગયો તેના પિતા ચંદનદાસે પરંપરાથી એ વૃત્તાત જાણ્યો તેવો વૃત્તાત ગુપ્ત પણ કેમ રહે? ચંદનદાસે એ વૃત્તાતથી પોતાના હૃદયમાં વિચાર્યું 'આ પુત્રનો પ્રિયદર્શના ઉપર રાગ થયો છે તે યુક્ત છે, કેમકે કમલિનીને રાજહંસ સાથેજ મિલાપ થાય છે પરંતુ સાગરચંદ્રે આવુ ઉદ્ભટપણુ કર્યુ તે યુક્ત નથી, કારણ કે પરાક્રમવાળા પણ વણિકોએ પોતાનુ પરાક્રમ પ્રકાશિત કરવુ નહીં વળી સાગરચંદ્ર સ્વભાવે સરલ છે તેને માયાવી અશોકદત્તની સાથે મિલાપ થઇ છે તે કદલીના વૃક્ષને જેમ બદરી વૃક્ષનો સંગ હિતકર નથી, તેમ હિતકારક નથી' એમ ઘણીવાર સુધી વિચાર કરી, સાગરચંદ્ર કુમારને બોલાવી, જેમ ઉત્તમ હસ્તીને તેનો મહાવત શિક્ષા આપવાનો આરંભ કરે તેમ મીઠાં વચનથી શિક્ષા આપવાનો આરંભ કર્યો

'વત્સ સાગરચંદ્ર' તુ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરનારો છુ વ્યવહારને સારી રીતે જાણે છે તો પણ હુ તને કાંઇક કહુ છુ આપણે વણિક કળાકૌશલ્યથી જીવનારા છીએ, તેથી આપણો અનુદ્ભટ એવા મનોહર વેષવાળા હોઇએ તોજ આપણી નિંદા ન થાય, માટે તારે યૌવન અવસ્થામાં પણ ગૂઢ પરાક્રમવાળા રહેવુ જોઇએ જગતમાં સામાન્ય અર્થને વિષે પણ વણિક આવેગયુક્ત વૃત્તિવાળા કહેવાય છે સ્ત્રીઓનુ શરીર જેમ ઢાંકેલુજ શોભાને પામે છે તેમ હમેશા આપણી સંપત્તિ, વિષયક્રીડા અને દાન-એ સર્વે ગુપ્તજ શોભે છે જેમ ઉંટના પગમાં બાધેલુ સોનાનુ ઝાંઝર શોભે નહીં તેમ પોતાની જાતિને અનુચિત કર્મ શોભતુ નથી માટે હે વહાલા પુત્ર! પોતાના કુળપરંપરાથી આવેલા યોગ્ય વ્યવહારમાં પ્રયત્ન આપણે સંપત્તિની પેઠે ગુણને પણ પ્રચ્છન્ન[1] રાખવા

---

[1] ઢાંકી

અને સ્વભાવથીજ કપટયુક્ત ચિત્તવાળા દુર્જનો હોય છે તેથી તેમનો સંસર્ગ છોડી દેવો, કારણ કે દુર્જનનો સંગ દુઃખકાયાના રોગની પેઠે કાળયોગે વિકારને પામે છે. હે વત્સ ! તારો મિત્ર અશોકદત્ત, પ્રકૃતિનો રોગ પ્રમાણ પામ્યાથી જેમ શરીરને દૂષિત કરે તેમ વધારે પરિચયથી તને દૂષિત કરશે. એ માયાવી, ગુણિકાની પેઠે હમેશા મનમા જુદો, વચનમા જુદો અને ક્રિયામા પણ જુદો છે "

એ પ્રમાણે શેઠ આદરપૂર્વક ઉપદેશ કરી બંધ રહ્યા એટલે નાગચંદ્ર મનમા આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યો—' પિતાજી આવો ઉપદેશ કરે છે તેથી હું ધારું છું કે પ્રિય મિત્રોના સબધી વૃત્તાંત તેમના જાણવામા આવ્યો છે અને આ મારો મિત્ર અશોકદત્ત પિતાજીને સંગ કરવાને અયોગ્ય લાગે છે માટે તેને તજવાને લીધેજ આવા (શિખામણ દેના) વડીલો હોતા નથી તેથી એમની મરજી પ્રમાણે થાઓ.' એમ ક્ષણવાર મનમા વિચાર કરીને નાગચંદ્ર વિનયયુક્ત નમ્ર વાણીએ બોલ્યો—' પિતાજી ! આપ આદેશ કરો તે મારે કરવુંજ જોઈએ કેમકે હું તમારો પુત્ર છું, જે કાર્ય કરવામા ગુરુજનોની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન થાય તેવું કામ કદાપી નથુ ! પરંતુ કેટલીક વખત દૈવયોગે અકસ્માત્ એવું કાર્ય આવી પડે છે કે જે વિચાર કરવાના થોડા સમયને પણ સહન કરી શકતું નથી. જેમ કોઈ મૂર્ખ માણસને પણ પવિત્ર કરનાર પર્વવેળા વીતી જાય તેમ કેટલાએક કાર્યનો કાળ વિચાર કરતા વીતી જાય છે એવો પ્રાપ્ત સમયનો કાળ પ્રાપ્ત થતે તોપણ હે પિતાજી ! હવેથી હું એવું કાર્ય કરીશ કે જે આપને લજ્જા પમાડે તેવું નહીં હોય. આપે અશોકદત્ત સબંધી વાત કરી, પણ તેના દોષથી હું દોષિત નથી અને તેના ગુણથી હું ગુણી નથી. હે પિતા ! નેત્રનો સહવાસ, સાથે ધુળિક્રીડા, વારંવાર દર્શન, તુલ્ય જાતિ, સરખી વિદ્યા, સમાન શીલ, સમાન વય, પરોક્ષે પણ ઉપકારીપણું અને સુખ દુઃખમા ભાગ પાડવાપણું—વિગેરે કારણોથી મારે તેની સાથે મિત્રતા થઈ છે તેનામા હું કાંઈ પણ કપટ જોતો નથી, માટે તે મારો મિત્ર ન હોવા છતાં કોઈએ મિથ્યા કહેલું છે, કારણ કે ' ખળ લોકો સજ્જનને એક પનાડનાર જ હોય છે ' કદાપિ તે તેવો માયાવી હશે તોપણ મને શું કરશે ? કેમકે એક ઠેકાણે રાખ્યા છતા કાચ તે કાચજ રહેશે અને મણિ તે મણિજ રહેશે "

એવી રીતે કહીને નાગચંદ્ર મૌન રહ્યો એટલે શેઠે કહ્યું—' પુત્ર ! તું બુદ્ધિમાન્ છે તેથી તારે કહેવુંજ જોઈએ, કારણ કે પારકા અંતઃકરણો જાણવા મુશ્કેલ છે ' પછી પુત્રના મનને જાણનાર શેઠે શીલાદિક ગુણોથી પૂર્ણ એવી પ્રિયંવદાને માટે પૂર્ણભદ્ર શેઠ પાસે માગણી કરી ત્યારે ' આગમ તમારા પુત્રે ઉપકાર કરવાવડે મારી પુત્રીને ખરીદ કરેલી છે ' એમ કહી પૂર્ણભદ્ર શેઠે તેનું વચન સ્વીકાર્યું પછી શુભ દિવસે અને શુભ લગ્ને તેમના માતા પિતાએ નાગચંદ્રનો પ્રિયંવદાના સાથે વિવાહ કર્યો ઇચ્છિત દુ દુભી વાગનારી જેમ હર્ષ થાય તેમ મનવાછિત વિવાહ થવાથી વધારે ઘણો હર્ષ પામ્યા

[illegible] કરવાવાળા હોવાથી જાણે એક આત્માવાળા હોય તેમ તેઓની પ્રીતિ સાગર પત્નીની પેઠે વૃદ્ધિ પામવા લાગી ચંદ્ર વડે જેમ ચંદ્રિકા શોભે તેમ નિરંતર ઉદયમાલી અને સૌમ્ય દર્શનતાવાળી પ્રિયદર્શના સાગરચંદ્ર વડે શોભવા લાગી ચિરકાળથી ઘટના કરનાર દૈવના યોગથી [illegible], રૂપવંત અને સરલતાવાળા દંપતીનો ઉચિત યોગ થયો [illegible] વિશ્વાસ હોવાથી એક વખત પણ તેઓમાં અવિશ્વાસ તો થતોજ નહીં કારણ કે [illegible] કદાપિ વિપરીત શંકા કરતા નથી

એક વખત સાગરચંદ્ર બહાર ગયો હતો તેવામાં અશોકદત્ત તેને ઘરે આવ્યો અને પ્રિયદર્શનાને કહેવા લાગ્યો 'સાગરચંદ્ર હમેશા ધનદત્ત શેઠની સ્ત્રી સાથે એકાંત કરે છે તેનું શું પ્રયોજન હશે?' સ્વભાવથીજ સરલ એવી પ્રિયદર્શના બોલી—'તેનું પ્રયોજન [illegible] તમારા મિત્ર જાણે અથવા સર્વદા તેમનું બીજું હૃદય એવા તમે જાણો વ્યવસાયી એવા [illegible] જાણી શકે અને જે જાણે તે ઘરે શા માટે કહે?' અશોકદત્તે કહ્યું [illegible] તેને તેની સાથે એકાંત કરવાનું જે પ્રયોજન છે તે હું જાણું છું [illegible]'

પ્રિયદર્શનાએ કહ્યું—'તે શું પ્રયોજન છે?'

અશોકદત્ત [illegible] 'હે મુગ્ધે! જે પ્રયોજન મારે તમારી સાથે છે તે પ્રયોજન તેને તેની સાથે છે' [illegible] તેના ભાવને નહીં સમજનારી અને સરલ આશયવાળી પ્રિયદર્શના બોલી—'તમારે મારી સાથે શું પ્રયોજન છે?' ત્યારે કહ્યું—"હે મુગ્ધે! તારા [illegible] તમારી સાથે પ્રયોજન ન હોય?"

[illegible] બન્નેની [illegible] સૂચવનારું અશોકદત્તનું વચન [illegible] નીચું મુખ કરી આક્ષેપ સહિત બોલી—"રે [illegible] ચિંતવ્યું? અને ચિંતવ્યું તો કહ્યું કેમ? [illegible] પતિની તું બરાબરી [illegible] તને ધિક્કાર છે [illegible] છે" [illegible]

[illegible]

નગરજ છે તોપણ કહેવાથી અથવા ન કહેવાથી જેમ આ દુઃખ તો ત્રુટી શકાય તેમ પણ નથી અને સહાય પણ કરી શકાય તેમ નથી.'

એવી રીતે કહી પોતાના નેત્રમાં કપટ અશ્રુનો દેખાવ કરી અશોકદત્ત મૌન રહ્યો. ત્યારબાદ નિષ્કપટી સાગરચન્દ્ર વિચાર કરવા લાગ્યો—'અહો! આ સંસાર અસાર છે, જેમાં આવા પુરુષોને પણ અકસ્માત્ આવા સંદેહનાં સ્થાન પ્રાપ્ત થાય છે; ધૂમાડો[1] જેમ અગ્નિને સૂચવે તેમ હૃદયમાં નહીં રહેનારા એવો અંત ઉદ્વેગ બહાર એના અશ્રુઓ સૂચવે છે.' એવી રીતે ચિરકાળ વિચાર કરીને તેના દુઃખથી દુઃખિત થયેલો સાગરચન્દ્ર ફરીથી ગદ્ગદ સ્વરે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—'હે બંધુ! જો અકથનીય ન હોય તો આ તમારા ઉદ્વેગનું કારણ હમણાંજ મને કહો અને મને તમારા દુઃખનો ભાગ આપીને તમે અલ્પ દુઃખવાળા થાઓ.'

અશોકદત્તે કહ્યું—'હે મિત્ર! પ્રાણતુલ્ય એવા તમારી પાસે બીજું પણ અકથનીય ન હોય તો આ વૃત્તાન્ત તો કેમજ અપ્રકાશ્ય હોય. તમે જાણો છો કે સંસારમાં સ્ત્રીઓ, અમાવાસ્યાની રાત્રી જેમ અંધકારને ઉત્પન્ન કરે તેમ અનર્થને ઉત્પન્ન કરનારી છે.'

સાગરચન્દ્રે કહ્યું—'હે ભાઈ! પરંતુ હમણાં તમે નાગિણીની જેવી કઈ સ્ત્રીના સંકટમાં પડ્યા છો?'

અશોકદત્ત કૃત્રિમ લજ્જાનો દેખાવ કરીને બોલ્યો—'પ્રિયદર્શના મને ઘણા વખતથી અયોગ્ય વાત કહ્યા કરતી હતી, પણ કોઈ વખત પોતાની મેળેજ લજ્જા પામીને રહેશે એમ ધારીને મેં સજ્જનપણે કેટલાક વખત સુધી તેની અવગણનાપૂર્વક ઉપેક્ષા કરી, તોપણ તે તો અસતીને યોગ્ય વચનો કહેવાથી વિરામ પામી નહીં. અહો! સ્ત્રીઓને કેવો અસદ્ આગ્રહ હોય છે! હે બંધુ! આજે હું આપને જોવા માટે તમારે ઘેર ગયો હતો, તમારા ઘરને જાણનારી એકાંત સ્થળે નાગણીની પેઠે મને રાખ્યો, પણ હસ્તી જેમ બંધનથી છુટો થાય તેમ હું તેના બાહુપાશથી પણ યત્ને છુટો થઈ ઉતાવળો અહીં આવ્યો. માર્ગમાં મેં વિચાર્યું કે આ સ્ત્રી મને જીવતા સુધી છોડશે નહીં, માટે મારે અવશ્ય આત્મઘાત કરવો કે કેમ? અથવા આપઘાતથી મૃત્યુ પામવું પણ યોગ્ય નથી, કારણ કે મારી પશ્ચાતમાં તે સ્ત્રી મારા મિત્રને આ પ્રમાણેજ કહેશે કે અન્યથા કહેશે? માટે હું પોતેજ મારા મિત્રને આ સર્વ વાત કહું, જેથી સ્ત્રીનો વિશ્વાસ કરીને એ વિનાશ પામે નહિ. અથવા એ પણ યુક્ત નથી, કારણ કે મેં તે સ્ત્રીનો મનોરથ પૂર્ણ કર્યો નથી તો તેનું દુશ્ચરિત્ર કહીને મારે ક્ષત ઉપર ક્ષાર નાખ્યા જેવું કરવું? એમ વિચાર કરતો હતો તેવામાં તમે મને જોયો. હે ભ્રાતા! એ મારા ઉદ્વેગનું કારણ છે.' અશોકદત્તના આવા વચનરૂપી હાલાહલ ઝેરનું પાન કર્યું હોય તેમ વાયુ વિનાના સમુદ્રની પેઠે સાગરચન્દ્ર સ્થિર થઈ ગયો.

---

૧ [illegible]

સાગરચંદ્રે કહ્યુ—' આ આને અનર્થ ઘટે છે, કારણ કે ખારી જમીનના નવાણના જળમાં ખારાપણુજ હોય છે હે મિત્ર ! હવે ખેદ ન કર, મારા ગ્યનગારમા પ્રવર્તો, સ્વસ્થ વદને રહો અને તેનુ વચન ગણના નહીં હે ભ્રાત ' વસ્તુતાએ તે જેવી હોય તેવી ભલે હો, પણ તેનાથી આપણા બને મિત્રોના મનની મલિનતા ન થાઓ ' ' સરલ પ્રકૃતિવાળા સાગરચંદ્રના અના અનુનયથી તે અવસર અશોકદત્ત ખુશી થયો, કેમકે માયાની વૃદ્ધિ આશ્રવ કરીને પણ પોતાના આત્માના નખાપણ કરે છે

તે દિવસથી સાગરચંદ્ર, પ્રિયદર્શના ઉપર નિસ્નેહ થઈ ગયેલી આગળીની પેઠે ઉદ્વેગ સહિત તેને ધારણ કરવા લાગ્યો, તોપણ અગાઉની પેઠેજ તેની સાથે અનુકૂળપણે વર્તવા લાગ્યો, કેમકે પોતે ઉછેરેલી લતા કદાપિ વંધ્ય હોય તોપણ તેનુ ઉન્મૂલન કરાતુ નથી પ્રિયદર્શનાએ પણ, મારાથી તે મિત્રોનો ભેદ ન થાઓ—એમ ધારી અશોકદત્ત સબંધી વૃત્તાંત પોતાના પતિને કહ્યો નહીં સાગરચંદ્ર સંસારને કારાગૃહ જેવો માની સર્વ ઋદ્ધિને, દીન અને અનાથ લોકોને દાન કરવાવડે કૃતાર્થ કરવા લાગ્યો કાળે કરી પ્રિયદર્શના, સાગરચંદ્ર અને અશોકદત્ત—એ ત્રણે પોતપોતાનુ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી કાળધર્મ (મૃત્યુ) પામ્યા તેમા સાગરચંદ્ર અને પ્રિયદર્શના, આ જબૂદ્વીપમા ભરત ક્ષેત્રના દક્ષિણ ખડમા ગગા સિંધુના મધ્ય પ્રદેશમા આ અવસર્પિણીના ત્રીજા આરામા પલ્યોપમનો આઠમો ભાગ શેષ રહ્યો હતો તે સમયે યુગલીઆ રૂપે ઉત્પન્ન થયા

પાંચ[3] ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રમા કાળની વ્યવસ્થા કરવાના કારણરૂપ બાર આરાનુ કાળચક્ર ગણાય છે તે કાળ, અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી[4] એવા ભેદથી બે પ્રકારનો છે, તેમા અવસર્પિણી કાળના એકાંત સુષમા વિગેરે છ આરાઓ છે એકાંત સુષમા નામે પહેલા આરો ચાર કોટાકોટી સાગરોપમનો, બીજો સુષમા નામે આરો ત્રણ કોટાકોટી સાગરોપમનો ત્રીજો સુષમદુ ખમા નામે આરો બે કોટાકોટી સાગરોપમનો ચોથો દુ ખમ સુષમા નામે આરો બેતાળીશ હજાર વર્ષે ન્યુન એક કોટાકોટી સાગરોપમનો, પાંચમો દુ ખમા નામે આરો એકવીશ હજાર વર્ષનો અને છેલ્લો (છઠ્ઠો) એકાંત દુ ખમા નામે આરો પણ તેટલાજ પ્રમાણનો (એકવીશ હજાર વર્ષનો) છે આ અવસર્પિણીના જે પ્રમાણે છ આરા કહ્યા છે તેજ પ્રમાણે પ્રતિલોમક્રમથી[6] ઉત્સર્પિણી કાળના પણ છ આરા જાણી લેવા અવસર્પિણી ને ઉત્સર્પિણી કાળની એકંદર સખ્યા વીશ કોટાકોટી સાગરોપમની થાય છે, તે કાળચક્ર કહેવાય છે પ્રથમ આરાના મનુષ્યો ત્રણ પલ્યોપમ સુધી જીવનારા, ત્રણ ગાઉ ઉંચા શરીરવાળા અને ચોથે દિવસે ભોજન કરનારા હોય છે તેઓ સમચતુરસ્ર સસ્થાનવાળા, સર્વ

૧ રચનાથી ૨ જુઓ ૩ જબૂદ્વીપમાં એક ધાતકી ખડમાં બે અને પુષ્કરાર્દ્ધમા બે એવી રીતે પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવત ક્ષેત્ર જાણવા ૪ અવસર્પિણી એટલે ઉતરતા ૫ ઉત્સર્પિણી એટલે ચડતા ૬ અવળા ક્રમથી

...ાી વસિત, ત વજ્ર ૧મ ના ૧ ૧ નદનન ૧ ૧ધ૫ ૧) વાળા અને નદા સુખી હોય ...ળો નભા મા ર દિન, માન હિન નિકાળી ૧ભ વિન અને નમાનરાજ ...ના ય ૧ ક ન ૧ ૧ હય ઉત્તરકુરુના ૫ડ ત ગન ૧ ૧ન વિમળભેના ક્રિ ત ...યન ૫ુ ૧ ક ના ૧ ન સાગણિક વ્ય વગના ક ૧ક ા હોય ે તેના મદ્યાંગ નામે ... ૧ ય ૧ના ૧ ય્યા ના ગ ન્ય ન ન અપે છે ભગા ૧ નામના કલ્પવૃક્ષો ...ીના ૧ડ ાત્રો આપે છે, તુર્યાંગ નામના ક ૫ક ૧ વા ૧ પ્રમાગના વાજિંત્રો આપે છે ...ષ્પા અને જ્યોતિષિક નામે કલ્પવૃક્ષો અત્યંત ઉદ્યોત આપે છે, ચિત્રાંગ નામના ...ક્ષો વિવિધ ૃ ૫ાની માળાઓ આપે છે, ચિત્ર ૧ નામે ૧ ૫વૃક્ષો એ અની ...વિવિધ અતના ભોજન આપે છે, મધ્ય ૧ ગનના કલ્પવૃક્ષો ૧ ગિ ન ભૂષણો (ઘરેણાં) ... છે, ગેહાકાર કલ્પવૃક્ષો ગધર્વ નગ ના ઘેડ હા ગના સા ૧ ધ આપે છે અને ... ૧ કલ્પવૃક્ષો ૧ ૧ વનાનુ વસ્ત્રો આપે છે એ તમામ વૃક્ષો બીજ ૫ા ૧ અનેક ...ળ અર્થ આપે છે

ત પ્રમાણે ભૂમિ શર્કરા ૧ ના પા ૧ અત્યંત સ્વાદિષ્ટ હોય છે અને નદીઓ ના જળ ...ર નમાન મધુ ના ના ગ હોય છે ત આ ૧ ના અનુક્રમે ધીમે ધીમે આયુ ય, ન ઠન ...ક અને કલ્પવૃક્ષોનો નમાન ન્યૂન ન્યૂન થતા નય છે

બીજા આરાના મનુષ્યો બે ૫ યોજનના આયુષ્યવાળા, બે કોશ ઉંચા શરીરવાળા ...ત્રીજે દિવસે ભોજન કરના ૧ હોય છે તે પ્રમાણે કલ્પવૃક્ષો કાળક્રમે ન્યૂન પ્રમા...ણા પૃથ્વી ન્યૂન માધુર્યવાળી અને જળ ૫ ૧ માધુર્યમા પ્રથમથી ન્યૂન ઉતરતા હોય ... હેના આ ૧ના જેમ આ આ ૧ના ૫ન, હસ્તીની સુ ના જેમ ઓછી ઓછી સ્થૂળતા ... છે તમ નવ બાબતના અનુક્રમે ન્યૂનતા થતી જાય છે

ત્રીજા આ ૧ના મનુષ્યો એક ૫ યોજન સુધી ઉંચના ૧, એક ગાઉ ઉંચા શરીરના ... બીજે દિવસે ભોજન કરના ૧ હોય છે આ આરાના ૫ ૧ પૂર્વની જેમ શરીર, ...ુ ય, પૃથ્વીનુ માધુર્ય અને કલ્પવૃક્ષનો મહિમા ન્યૂન થતા જાય છે

ચોથા આ ૧ પૂર્વના પ્રભાવ (કલ્પવૃક્ષ, સ્વાદિષ્ટ પૃથ્વી અને મધુર જળ વિગેરે) ...ત હય છે તેમા મનુષ્યો કોટી પૂર્વના આયુષ્યવાળા અને પાંચસો ધનુષ્ ઉંચા ...રવાળા હોય છે પાંચમા આ ૧ના મનુષ્યો સો વરસના આયુષ્યવાળા અને સાત હાથ ...ા હોય છે, તથા છઠ્ઠા આરામા ફક્ત સોળ વરસના આયુષ્યવાળા અને એક હાથ ...ા ચ ૧ વાળા હોય છે એકાન્ત દુ ખમા નામે પહેલા આ ૧થી શરૂ થતા ઉત્સર્પિણી ...ના એજ રીતિ પશ્ચાનુપૂર્વીથી ૬ આ ૧ના મનુષ્યો જાણવા

તે મા ૧ ૧ર અને પ્રિયદર્શના ત્રીજા આ ૧ના અંતના ઉત્પન્ન થયા, તેથી તેઓ ...ો ધનુષ્યના શરીરવાળા તથા ૫ યોજનના દશમાંશ આયુષ્યવાળા યુગલીઆ થયા

૧ સ્વાદિષ્ટપણામા સાકર જેવી

તેઓનુ શરીર વજ્રઋષભ નારાચ સંહનનવાળુ અને સમચતુરસ્ર સંસ્થાનવાળુ હતુ [illegible]
મેખલા વડે જેમ મેરૂપર્વત શોભે તેમ અત્યંત મનોહર કાંતિવાળા તે યુગલ [illegible]
(નાગચંદ્રનો જીવ) પોતાની પ્રિયતમા નાગશ્રી વડે શોભતો હતો

અશોકદત્ત પણ પૂર્વ જન્મમાં કરેલા કપટથી તેજ ઠેકાણે શ્વેત [illegible], ચાર દાંતવાળો અને દેવહસ્તી જેવો હસ્તી થયો એક વખતે [illegible] તે હસ્તી ફરતો હતો તેવામાં તેણે યુગલરૂપે રહેલા પોતાના પૂર્વ જન્મના મિત્ર (નાગચંદ્ર)ને જોયા [illegible]

સ્નેહરૂપ અમૃતની ધારાથી જેનું શરીર વ્યાપ્ત થયું છે એવા તે હસ્તીને બીજ [illegible] જેમ અંકુર ઉત્પન્ન થાય તેમ સ્નેહ ઉત્પન્ન થયો, તેથી તેણે પોતાની સૂંઢથી તેને સુખ [illegible] કરી ગાઢ આલિંગન કરી તેને ઈચ્છા વડે [illegible] પોતાના સ્કંધ ઉપર [illegible] પરસ્પર દર્શનના અભ્યાસથી તે બંને મિત્રોને થોડા વખત અગાઉ કરેલા કાર્યની જેમ [illegible] જાતિસ્મરણ થયું તે વખતે ચાર દાંતવાળા હસ્તીના સ્કંધ ઉપર બેઠેલા [illegible] તેને બીજા યુગલીઆઓ ઇંદ્રની જેમ જોતા [illegible] અને ચંદ્ર જેવા વિમલ હાથી ઉપર તે બેઠા હતા તેથી યુગલીઆઓ તેને વિમલવાહન એવા નામથી બોલાવવા લાગ્યા [illegible] પ્રકારના [illegible] વિમલ હસ્તીના વાહનવાળા અને પ્રકૃતિથી [illegible] અધિક [illegible]

[illegible]

ખુબીઓ તરફ ધ્યાન આપીએ તો તેમા હેમચદ્રાચાર્યની બુદ્ધિની વિશા
ળસ્મૃતિશક્તિ અને પ્રશસનીય પૃથક્કરણ શક્તિ એ ખાસ ધ્યાન ખેચનારા
દ્રાચાર્ય પોતે વ્યાકરણ, કોષ, કાવ્ય અને અલકારના કર્તા હોવાથી તેઓમા
તાણી તોડીને આશય લાવવાનો અકૃત્રિત પ્રયાસ કરવો પડે એવુ તો
. આ ગ્રથમા એટલા બધા ચરિત્રોનો સમાવેશ કરવામા આ યો
વિચારમા પડી જાય છે સ્થાનોના વર્ણનો અને લશ્કરની વ્યૂહરચના
ત્તનુ વર્ણન અદ્ભુત આપેલુ છે પ્રભુના કલ્યાણકોના મહોત્સવો, ચક્રીનો
વિકૃત સમવસરણની રચનાનુ ચિત્તાકર્ષક વર્ણન વાચતા તે સમય, તે
હૃદયપર ખડુ થાય છે, અને જનાપણુ લાગણીવાળો મનુષ્ય આપણા
ારાનુ સુખ કહે છે તેનો ક્ષણભર અનુભવ કરે છે અત્ર તેનુ વિશેષ
ા વાચનારની કલ્પનાશક્તિપર છોડી બીજી રીતે વિચારીએ તો દરેક
ી સ્તુતિ અને દરેક પ્રભુની દેશનાપર ખાસ ધ્યાન ખેચાય છે આ
વિભાગ કરેલા છે, અને તેને પર્વ એવી સજ્ઞા આપેલી છે તે દશ
એવી ખુબી કરી દીધી છે કે તેથી સર્વ સિદ્ધાતનુ રહસ્ય સમજાઇ જાય
ભુની દેશનામા નયોનુ સ્વરૂપ, સિત્રસમાસ જીવવિચાર, કર્મસ્વરૂપ,
ત્વ, બાર ભાવના, સસારપર વૈરાગ્ય, જીવનની અસ્થિરતા અને ટુકામા
ા સર્વ વિષયો એવી સરળતાથી અને ચિત્તાકર્ષક ભાષામા સમાવ્યા છે
ઉંચામા ઉચો લાભ આપવા સાથે બહુ ભારે બોધ આપી વાચનારને
રફ જાગૃત કરી દીધા છે આ સતગે એટલુ લખવુ વાસ્તવિક છે કે
ચિત્રકાર તરીકે હેમચદ્રાચાર્ય પૂરેપૂરા ફત્તેહમદ ઉતર્યા છે, અને તેઓનુ
હિત હોઇ વાચનાર અને સાભળનારને આનદ સાથે બોધ આપે છે

તેઓની ફત્તેહ પાશ્ચિમાત્ય વિદ્વાનો પણ સ્વીકારી ચુકયા છે, અને
ી પ્રસ્તાવનામા પ્રો. જેકોબી કવિ તરિકે તેમને ઉત્તમ સ્થાન
પ્રોફેસર તેમને માટે લખે છે કે ' શબ્દાનુશાસન જેવા મહા વ્યાકરણના
ન ચિતામણિ જેવા કોષના રચનાર અને છદાનુશાસન જેવા પિગળના
ાવ્યાનુશાસન જેવા કાવ્યોપર ગ્રથો રચનારની વિદ્વત્તા કોઈ પણ પ્રકારની
ત્વને માટે પૂરતી હતી. છેવટે તે લખે છે કે still he has done
everly and he has succeeded in producing a narrative
eader will peruse with as much pleasure and interest as
of greater pretension (આટલુ છતા હેમચદ્રાચાર્યે આ ગ્રથ અતિ
ચેલો છે, અને પોતાની કથા વાચકવર્ગ સમક્ષ મૂકવામા તેઓ એટલા
થયા છે કે આથી વધારે સારા ગ્રંથો હોવાનો સભવ ન રાખતા અપૂર્વ
ાજ આનદ અને હોશથી વાચનાર આ ગ્રથ વાચશે.) "

ઠીક તપાસ કર્યા પછી એવા નિર્ણયપર આવ્યા છીએ કે આ ગ્રથ સવત
ાયો છે એ સબધી યોગ્ય પુરાવા અને દલીલો શ્રી હેમચદ્રાચાર્યના ચરિ
લખવામા આવશે.

ાવટની દરેક બાબતપર ધ્યાન રાખનાર, રાજ્યસભામા દરરોજ જનાર

નાગવાળી પ્રિયાવડે, નંદનવનમાં રહેલી વૃક્ષશ્રેણીથી કનકાચલ (મેરુ) શોભે તેમ શોભવા લાગ્યા પ્રસેનજિત દ્વીપકુમારમાં મરણ કરીને ઉત્પન્ન થયા અને ચક્ષુકાન્તા મરણ કરીને નાગકુમારમાં ગઈ મરુદેવ નવ યુગલીઆઓને તેજ નીતિના ક્રમથી ઈંદ્ર જેમ દેવતાને શિક્ષા કરે તેમ શિક્ષા કરવા લાગ્યા મરુદેવ અને શ્રીકાન્તાના પ્રાન્તસમયની વખતે તેમનાથી નાભિ અને મરુદેવા એ નામનું યુગ્મ થયું સવાપાંચસે ધનુષ્ પ્રમાણ શરીરવાળા તેઓ સમા અને સંયમની પેઠે સાથેજ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા મરુદેવા પ્રિયંગુલતા જેવી કાન્તિવાળી અને નાભિ સુવર્ણ જેવી કાન્તિવાળા હતા, તેથી જાણે પોતાના માતાપિતાના પ્રતિબિંબ હોય તેવા તે શોભતા હતા તે મહાભાગ્યોનું આયુષ્ય તેમના માતાપિતા મરુદેવ અને શ્રીકાન્તાના આયુષ્યથી કાંઈક ન્યૂન—સંખ્યાતા પૂર્વનું થયું મરુદેવ મરણ કરીને દ્વીપકુમારમાં ઉત્પન્ન થયા અને શ્રીકાન્તા પણ તેજ વખતે કાળ કરીને નાગકુમારમાં ઉત્પન્ન થઈ તેઓના મૃત્યુ પામ્યા પછી નાભિ ત્યાં યુગલીઆઓના સાતમા કુલકર થયા તે પણ પૂર્વોક્ત ત્રણ પ્રકારની નીતિવડેજ યથાયોગ્ય મનુષ્યોને શિક્ષા કરવા લાગ્યા

ત્રીજા આરાના ચોરાશી લક્ષ પૂર્વ અને નવ્યાશી પક્ષ (ત્રણ વર્ષ સાડાઆઠ માસ) બાકી રહ્યા હતા એવા સમયે આષાઢ માસની કૃષ્ણ ચતુર્દશીને દિવસે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ આવતાં વજ્રનાભનો જીવ તેત્રીશ સાગરોપમનું આયુષ્ય ભોગવી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાંથી ચ્યવી, જેમ માનસ સરોવરથી ગંગાના તટમાં હંસ ઉતરે તેમ, નાભિ કુલકરની સ્ત્રી મરુદેવાના ઉદરમાં અવતર્યા પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા તે સમયે પ્રાણીમાત્રના દુઃખનો ઉચ્છેદ થવાથી ત્રૈલોક્યમાં સુખ થયું અને સર્વ સ્થાને મોટો ઉદ્યોત થયો જે રાત્રિએ દેવલોકમાંથી ચ્યવીને પ્રભુ માતાના ઉદરમાં આવ્યા તેજ રાત્રિએ નિવાસભુવનમાં સૂતેલી મરુદેવાએ ચતુર્દશ મહા સ્વપ્નો દીઠાં તેમાં પ્રથમ સ્વપ્ને ઉજ્જ્વળ, પુષ્ટ સ્કંધવાળો, દીર્ઘ તથા સરળ પૂંછડાવાળો, સુવર્ણની ઘુઘરમાળવાળો અને જાણે વિદ્યુત સહિત શરદઋતુનો મેઘ હોય તેવો વૃષભ જોયો બીજે સ્વપ્ને શ્વેત વર્ણવાળો, ક્રમથી ઉંચો, નિરંતર ઝરતા મદની નદીથી રમણીય અને જાણે ચાલતો કૈલાસ પર્વત હોય તેવો ચાર દાંતવાળો હસ્તી જોયો ત્રીજે સ્વપ્ને પીળા નેત્રવાળો, દીર્ઘ જીભવાળો, ચપળ કેશવાળો અને જાણે શૂરવીરનો જયધ્વજ હોય તેમ પૂંછડાને ઉછાળતો—કેશરીસિંહ દીઠો ચોથે સ્વપ્ને પદ્મ જેવા લોચનવાળી, પદ્મના નિવાસ કરનારી અને દિગ્ગજેન્દ્રોએ સૂંઢથી ઉપાડેલા પૂર્ણ કુંભોથી શોભતી લક્ષ્મીદેવી દીઠી પાંચમે સ્વપ્ને નાના પ્રકારના દેવવૃક્ષોના પુષ્પોથી ગુંથેલી અને ધનુષ્યધારીએ આરોપણ કરેલા ધનુષ્ય જેવી લાંબી પુષ્પની માળા દીઠી છઠ્ઠે સ્વપ્ને જાણે પોતાના મુખનું પ્રતિબિંબ હોય તેવું આનંદનું કારણ અને કાન્તિસમૂહથી જેણે દિશાઓને પ્રકાશિત

1 [illegible]
[illegible]

[illegible] અનુ [illegible] દીઠુ. આઠમે સ્વપ્ને રાત્રિને [illegible] તત્કાળ દિવસના ભ્રમને [illegible] સર્વ અંધકારનો નાશ કરનાર અને વિસ્તાર પામતી કાંતિવાળો સૂર્ય જોયો. [illegible] સ્વપ્ને [illegible] જેમ હસ્તી શોભે તેમ ઘુઘરીઓની પંક્તિના [illegible] [illegible] સમાન [illegible] મહાધ્વજ દીઠો. નવમે સ્વપ્ને વિકસિત [illegible] મુખભાગ અર્ચિત કરેલો [illegible] જોયો, સમુદ્ર મથન કરવાથી નીકળેલા [illegible] અને જાગ્રત [illegible] કનક [illegible] દીઠો. દશમે સ્વપ્ને જાણે આદિ [illegible] [illegible] મુખ [illegible] સેવા [illegible] અનેક કમળોથી [illegible] અગ્યારમે સ્વપ્ને [illegible] વિસ્તાર પામેલા [illegible] [illegible] અને [illegible] ના સમુદ્રથી ચિત્તને આનંદ આપનાર ક્ષીરનિધિ [illegible] [illegible] ભગવાન [illegible] તથા રહ્યા હતા તેથી પૂર્વના સ્નેહથી [illegible] વિમાન દીઠું. તેરમે સ્વપ્ને જાણે [illegible] કારણથી [illegible] અને [illegible] નિર્મળ કાંતિના સમૂહ જેવા [illegible] શ્રી ગૌતમ સ્વામીને [illegible] પ્રાણીનું [illegible] (ધગધગાયમાન) નિર્ધૂમ અગ્નિ મુખમાં પ્રવેશ કરતો [illegible] અને [illegible] મુખમાંથી સ્વામિની [illegible] (અદ્ભુત ગયા) અને તેમણે [illegible] પોતાના હૃદયની [illegible] [illegible] અધરોષ્ઠ ઉચ્ચાર કરતા [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] 'તમને [illegible] પુત્ર થશે' [illegible]

[illegible] સમુદ્ર [illegible] એમ પાણી [illegible] ગયા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] એવી, પ્રતિકાર [illegible] [illegible] સ્વામિનિ [illegible] [illegible] ઘણી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible]

અખિલ જગત તેની આજ્ઞાને માળાની પેઠે મસ્તક ઉપર વહન કરશે. હે જગન્માતા ! તમે સ્વપ્નામાં પુષ્પમાળા દીઠી તેથી તમારો પુત્ર મનોહર અને નેત્રને આનંદ આપનાર થશે. પૂર્ણ ચંદ્ર દીઠો તેથી તમારો પુત્ર મોહ રૂપી અંધકારનો નાશ કરી જગતમાં ઉદ્યોત કરનાર થશે અને મહાધ્વજ દીઠો તેથી તમારો આત્મજ આપના વંશમાં મોટી પ્રતિષ્ઠાવાળો ધર્મધ્વજ થશે. હે માતા, તમે સ્વપ્નામાં પૂર્ણકુંભ જોયો તેથી તમારો પુત્ર સર્વ અતિશયોનું પૂર્ણ પાત્ર થશે અર્થાત્ સર્વ અતિશયયુક્ત થશે. પદ્મસરોવર જોયું તેથી તમારો પુત્ર સંસાર રૂપી અટવીમાં પડેલા મનુષ્યોના (પાપ) તાપને હરશે. અને તમે સમુદ્ર જોયો છે તેથી તમારો પુત્ર અધૃષ્ય છતાં પણ તેમની સમીપે અવશ્ય જવા યોગ્ય થશે. હે દેવિ ! તમે સ્વપ્નને વિષે ભુવનમાં અદ્ભુત એવું વિમાન જોયું તેથી તમારો પુત્ર વૈમાનિક દેવોથી પણ સેવાશે. સ્ફુરિત કાંતિવાળો રત્નપુંજ જોયો છે તેથી તમારો તનય સર્વ ગુણરૂપ રત્નોની ખાણ તુલ્ય થશે, અને તમે તમારા મુખમાં પ્રવેશ કરતા જાજ્વલ્યમાન અગ્નિ જોયો છે તેથી તમારો પુત્ર અન્ય તેજસ્વીઓના તેજને દૂર કરનારો થશે. હે સ્વામિનિ ! તમે ચૌદ સ્વપ્નો જોયાં છે તે એવું સૂચવે છે કે તમારો પુત્ર ચૌદ રાજલોકનો સ્વામી થશે." આવી રીતે સ્વપ્નાર્થ કહીને તમામ ઇંદ્રો મરુદેવા માતાને પ્રણામ કરીને સર્વ ઇંદ્રો પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. સ્વામિની મરુદેવા પણ સ્વપ્નાર્થની વ્યાખ્યા રૂપી સુધાવડે સિંચાયાથી, વરસાદના જળવડે સિંચાયાથી પૃથ્વી જેમ ઉલ્લાસ પામે તેમ ઉલ્લાસને પામ્યાં.

હવે સૂર્યથી જેમ મેઘમાળા શોભે, મુક્તાફળથી જેમ છીપ શોભે અને સિંહથી જેમ પર્વતની ગુફા શોભે તેમ મહાદેવી મરુદેવા તે ગર્ભથી શોભવા લાગ્યાં. જોકે સ્વભાવથીજ તેઓ પ્રિયંગુના જેવા શ્યામ હતા, તોપણ શરદ ઋતુથી જેમ મેઘમાળા પાંડુવર્ણી થાય તેમ ગર્ભના પ્રભાવથી તેઓ પાંડુવર્ણવાળા થયા. જગતના સ્વામી અમારું પયપાન કરશે એવા હર્ષથીજ જાણે હોય નહીં તેમ તેમના સ્તનો પુષ્ટ અને ઉન્નત થવા લાગ્યા. જાણે ભગવાનનું મુખ જોવાને અગાઉથીજ ઉત્કંઠિત થયા હોય તેમ તેમનાં લોચન વિશેષ વિકસ્વર પામ્યાં. તેમનો નિતંબભાગ જો કે વિપુલ હતા, તોપણ વર્ષાકાળ વ્યતીત થયા પછી જેમ નદીના તટની ભૂમિ વિશાળ થાય તેમ વિશેષ વિશાળ થયો. તે મહાદેવીની સ્વભાવથીજ મંદ ગતિ હતી તે હવે મદાવસ્થાને પામેલા હસ્તીની પેઠે વિશેષ મંદ થઈ. પ્રાતઃકાળે જેમ વિદ્વાન માણસની બુદ્ધિ વૃદ્ધિ પામે અને ગ્રીષ્મઋતુમાં જેમ સમુદ્રની વેલા વૃદ્ધિ પામે તેમ ગર્ભના પ્રભાવથી તેમની લાવણ્યલક્ષ્મી વિશેષ વૃદ્ધિ પામતી હતી. તેઓ ત્રૈલોક્યના એકસાર રૂપ ગર્ભને ધારણ કરતા હતા તોપણ તેમને કાંઈ ખેદ થતો નહોતો, કારણ કે ગર્ભવાસી અર્હંતોનો એવો પ્રભાવ હોય છે. પૃથ્વીના અંતર્ભાગમાં

૧ અહીં એવો પણ અર્થ નીકળે છે કે મોહ વગેરે—ચારિત્રમાં સ્થાપન કરેલા એમને એ ધાન્ય પેઠે લણીને ધર્મધ્વજ રોપનાર થશે ? તે ધર્માચાર્ય થશે એવો ભાવ છે.

જેમ અંકુર વૃદ્ધિ પામે તેમ મરુદેવાના ઉદરમાં તે ગર્ભ ગુપ્ત રીતે ધીમે ધીમે વધવા લાગ્યો. શીતળ જળમાં હિમમૃત્તિકા[1] નાખવાથી જેમ વિશેષ શીતળ થાય તેમ ગર્ભના પ્રભાવથી સ્વામિની મરુદેવા અધિક વિશ્વવત્સલ થયાં. ગર્ભમાં આવેલા ભગવાનના પ્રભાવથી, યુગ્મધર્મી લોકોમાં નાભિરાજા પોતાના પિતાથી પણ અધિક માન્ય થઈ પડ્યા. શરદ ઋતુના યોગથી જેમ ચંદ્રના કિરણો અતિ તેજવાળા થાય તેમ સર્વ કલ્પવૃક્ષો વિશેષ પ્રભાવવાળા થયાં. જગતમાં તિર્યંચ અને મનુષ્યોના પરસ્પર વૈર શાંત થઈ ગયાં; કારણ કે વર્ષાકાળના આવવાથી સર્વ ઠેકાણે સંતાપ શાંત થઈ જાય છે.

એ પ્રમાણે નવ માસ અને સાડાઆઠ દિવસો વ્યતીત થયા પછી ચૈત્ર માસના કૃષ્ણપક્ષની અષ્ટમીને દિવસે અર્ધરાત્રે સર્વ ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાનકમાં આવ્યા હતા અને ચંદ્રનો યોગ ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં આવ્યો હતો ત્યારે મહાદેવી મરુદેવા યુગલધર્મી પુત્રને સુખે કરીને પ્રસવતા હતા. તે વખતે જાણે હર્ષ પામી હોય તેમ દિશાઓ પ્રસન્ન થઈ, અને સ્વર્ગવાસી દેવતાઓની પેઠે લોકો ઘણા હર્ષથી ક્રીડામાં તત્પર થયા. ઉપપાદ[2] શય્યામાં ઉત્પન્ન થયેલા દેવતાઓની જેમ જરાયુ (ઓર) અને રુધિર વિગેરે કલંકથી વર્જિત ભગવાન્ અતિશય શોભવા લાગ્યા. તે સમયે જગતના નેત્રોને ચમત્કાર પમાડનાર અને અંધકારનો નાશ કરનાર–વિદ્યુત્‌ના પ્રકાશની જેવો–ત્રણ જગત્‌માં ઉદ્યોત થઈ રહ્યો. કિંકરોએ નહીં વગાડ્યા છતાં પણ મેઘના જેવા ગંભીર શબ્દવાળા દુંદુભિ આકાશમાં વાગવા લાગ્યા, તથા જાણે સ્વર્ગ પોતે જ હર્ષથી ગર્જના કરતું હોય તેમ જણાવા લાગ્યું. તે વખતે ક્ષણવાર નારકીઓને પણ પૂર્વે નહીં પ્રાપ્ત થયેલું એવું સુખ થયું, તો તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવતાઓને સુખ થાય તેમાં તો શું કહેવું? ભૂમિ ઉપર મંદ મંદ પ્રસરતા પવનોએ સેવકોની પેઠે પૃથ્વીની રજ દૂર કરવા માંડી. મેઘો ચેલક્ષેપની જેમ સુગંધી જળની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા, તથા અંકુરિત બીજ વાળાની જેમ પૃથ્વી ઉચ્છ્વાસ લેવા લાગી.

એ સમયે પોતાના આસન ચલાયમાન થવાથી–ભોગંકરા, ભોગવતી, સુભોગા, ભોગમાલિની, તોયધારા, વિચિત્રા, પુષ્પમાલા અને અનિંદિતા–એ નામની આઠ દિક્કુમારીઓ તત્કાળ અધોલોકમાંથી ભગવાનના સૂતિકાગૃહ પ્રત્યે આવી. આદિ તીર્થંકર અને તીર્થંકરની માતાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ વંદના કરીને તેઓ આ પ્રમાણે કહેવા લાગી–'હે જગન્માતા! હે જગદીપકને જન્મ આપનાર દેવિ! અમે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ, અમે અધોલોકમાં નિવાસ કરનારી આઠ દિક્કુમારીઓ પવિત્ર એવા તીર્થંકરના જન્મને અવધિજ્ઞાનવડે જાણીને, તેમના પ્રભાવથી તેમનો મહિમા કરવાને માટે અહીં આવી છીએ, તેથી તમે અમારાથી ભય પામશો નહીં.' એમ કહી ઇશાન ભાગમાં રહેલી તેઓએ ત્યાં પૂર્વ દિશા તરફ મુખવાળું અને એક હજાર સ્તંભવાળું સૂતિકાગૃહ રચ્યું.

---

૧ બરફ. ૨ દેવતાઓને ઉત્પન્ન થવાની શય્યા.

[illegible] ગૃહની [illegible] અને [illegible] [illegible] ભગવાનને [illegible] ગીત ગાતી [illegible]

[illegible] દેવા, મેઘવતી, [illegible], [illegible] વિચિત્રા [illegible] અને [illegible] નામની [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જેમ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] નંદા, નંદોત્તરા, આનંદા, નંદિવર્ધના, વિજયા, વૈજયંતી, જયંતી અને અપરાજિતા નામની આઠ દિક્કુમારીઓ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દર્પણ [illegible] [illegible] દિશામાં [illegible]

[illegible] સમાહારા, સુપ્રદત્તા, સુપ્રબુદ્ધા, યશોધરા, લક્ષ્મી-વતી, શેષવતી, ચિત્રગુપ્તા અને વસુંધરા નામની આઠ દિક્કુમારિકાઓ [illegible] [illegible] [illegible], અને [illegible] દિક્કુમારિકાઓની જેમ [illegible] અને [illegible] [illegible], હાથમાં [illegible] [illegible] દિશામાં [illegible]

[illegible] ઇલાદેવી, સુરાદેવી, પૃથ્વી, પદ્માવતી એક-નાસા, અનવમિકા, ભદ્રા અને અશોકા નામની આઠ દિક્કુમારિકાઓ, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], અને પૂર્વની પેઠે ભગવાનને તથા માતાને નમી, [illegible] કરી, હાથમાં પંખા ધારણ કરી [illegible] ગાતી [illegible] દિશાના [illegible]

[illegible] અલંબુસા, મિશ્રકેશી, પુંડરીકા, વારુણી, હાસા, સર્વ-પ્રભા, શ્રી અને હ્રી નામની આઠ કુમારિકાઓ, [illegible] [illegible] આવે તેમ [illegible] [illegible] અને ભગવાનને તથા તેમની માતાને

[illegible] [illegible] ૧૩ મા દ્વીપમાં ચારે દિશાએમાં તથા ચારે વિદિશાઓમાં પર્વતો છે, તેમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

પૂર્વની પેઠે નમસ્કાર કરી પોતાનું કાર્ય નિવેદિત કરી હાથમાં ચામર ગ્રહણ કરી ગાયન કરતી ઉત્તરદિશામાં ઉભી રહી

વિદિશામાં રહેવા રુચક પર્વતથી ચિત્રા, ચિત્રકનકા, સતેરા અને સુત્રામણિ નામની ચાર દિક્કુમારીઓ પણ આવી, અને પૂર્વવત્ જિનેશ્વરને તથા માતાને નમન કરી, પોતાનું કાર્ય નિવેદિત કરી, હાથમાં દીપક રાખી ઇશાનવિગેરે વિદિશાઓમાં ગાતી ઉભી રહી

રુચકદ્વીપથી રૂપા, રૂપાસિકા, સુરૂપા અને રૂપકાવતી નામની ચાર દિક્કુમારીઓ પણ તત્કાળ ત્યાં આવી તેઓએ ભગવાનના નાભિનાલને ચાર અંગુલ રાખી છેદન કર્યું પછી ત્યાં એક ખાડો ખોદી તેમાં તે નિક્ષિપ્ત કરી ખાડાને રત્ન અને વજ્રોથી પૂરી દીધો અને તેના ઉપર દુર્વા (ધ્રો)વી પીઠિકા બાંધી પછી ભગવાનના જન્મગૃહને લગતા પૂર્વ, દક્ષિણ અને ઉત્તરમાં તેઓએ લક્ષ્મીના ગૃહ જેવા ત્રણ કદલીગૃહ કર્યાં તે દરેક ગૃહમાં તેઓએ વિમાનમાં હોય તેવા વિશાળ અને સિંહાસનથી ભૂષિત ચતુઃશાલ (ચોક) રચ્યા પછી જિનેશ્વરને પોતાની હસ્તાંજલિમાં લઈ, જિનમાતાને ચતુર દાસીની પેઠે હાથનો ટેકો આપી, તેઓ દક્ષિણ ચતુઃશાલમાં લઇ ગઈ ત્યાં બંનેને સિંહાસન ઉપર બેસાડીને, વૃદ્ધ મર્દન કરનારી સ્ત્રીની જેમ તેઓ સુગંધી લક્ષપાક તૈલથી અભ્યંગન કરવા લાગી તેના અમંદ આમોદની ખુશબોથી દિશાઓને પ્રમોદિત કરી, દિવ્ય ઉદ્વર્તનથી તેઓએ બંનેને ઉદ્વર્તન કર્યું પછી પૂર્વ દિશાના ચતુઃશાલમાં લઈ જઈ સિંહાસન ઉપર બેસારી પોતાના મનની જેવા નિર્મળ ઉદકથી બંનેને તેઓએ સ્નાન કરાવ્યું સુગંધી કાષાય વસ્ત્રોવડે તેમના અંગ લુહીને ગોશીર્ષ ચંદનના રસથી તેમને ચર્ચિત કર્યાં, અને બંનેને દિવ્ય વસ્ત્રો તથા વિદ્યુતના ઉદ્યોત જેવા વિચિત્ર આભરણો પહેરાવ્યાં પછી ભગવાન અને ભગવાનની માતાને ઉત્તર ચતુઃશાલમાં લઈ જઈ સિંહાસન ઉપર બેસાર્યાં ત્યાં તેઓએ આભિયોગિક દેવતાઓ પાસે ક્ષુદ્ર હિમવંત પર્વતથી ગોશીર્ષ ચંદનના કાષ્ટ જલદી મંગાવ્યા અરણિના બે કાષ્ટથી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરી, હોમના યોગ્ય કરેલા ગોશીર્ષ ચંદનના કાષ્ટથી તેઓએ હોમ કર્યો, તે અગ્નિથી થયેલા ભસ્મની તેઓએ રક્ષા પોટલી કરી બંનેને હાથે બાંધી તેઓ (પ્રભુ અને માતા) મોટા મહીમાવાળા હતા, તોપણ એવો તે દિક્કુમારીઓનો ભક્તિક્રમ છે પછી 'તમે પર્વતના જેવા આયુષ્યવાળા થાઓ' એવું પ્રભુના કાનમાં કહી પાષાણના બે ગોળાનું તેઓએ આસ્ફાલન કર્યું પછી પ્રભુને અને માતાને સૂતિકાભુવનમાં શય્યા ઉપર સુવારી તેઓ મંગલિક ગીત ગાવા લાગી

હવે તે સમયે લગ્નવેળાએ જેમ સર્વ વાજીંત્રો એક સાથે વાગે તેમ સ્વર્ગમાં શાશ્વત ઘંટાઓનો એક સાથે ઉંચો ધ્વનિ થયો, અને પર્વતોના શિખરની પેઠે અચલ એવા ઇંદ્રોના આસનો, અકસ્માત્ હૃદય કંપે તેમ કંપાયમાન થયા તે વખતે સૌધર્મ દેવલોકના પતિ સૌધર્મેંદ્રના નેત્રો કોપના આરોપથી લાલ થઈ ગયા, લલાટપટ ઉપર

ભ્રકુટી ચઢાવવાથી તેમનુ મુખ વિકરાળ થયુ, જાણે અંદરના ક્રોધરૂપ વહ્નિની શિખા હોય તેવા તેના અધર સ્ફુરાયમાન થયા જાણે આસનને સ્થિર કરવાને હોય તેમ એક પગ ઉંચો કરવા લાગ્યો અને 'આજે યમરાજે મને કાગળ મોકલ્યો છે?' એમ બોલી તેમણે પોતાના શત્રુરૂપ અગ્નિને વાયુ સમાન વજ્ર ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છા કરી એવી રીતે ક્રોધ પામેલા કેશરીની જેવા ઇંદ્રને જોઈ, જાણે મૂર્તિમાન્ માન હોય તેવા સેનાપતિએ આવી વિજ્ઞપ્તિ કરી–'હે સ્વામિ! આપને મારા જેવો પદાતિ છતાં શામાટે આપ પોતેજ આવેશમા આવો છો? હે જગત્પતિ! આજ્ઞા કરો કે કયા આપના શત્રુનુ હું મથન કરૂ?' તે ક્ષણે પોતાના મનનુ સમાધાન કરી અવધિજ્ઞાનથી ઇંદ્રે જોયુ તો આદિ પ્રભુનો જન્મ તેમના જાણવામા આવ્યો હર્ષથી તત્કાળ તેમના ક્રોધનો વેગ ગળી ગયો, અને વૃષ્ટિથી શાંત થયેલા દાવાનળવાળા પર્વતની જેમ ઇંદ્ર શાંત થઇ ગયા 'મને ધિક્કાર છે કે મેં આવુ ચિંતવ્યુ, મારુ મિથ્યા દુષ્કૃત થાઓ' એમ બોલી તેણે ઇંદ્રાસનનો ત્યાગ કર્યો સાત આઠ પગલા ભગવંતની સન્મુખ ચાલી, જાણે બીજી રત્નમુકુટની લક્ષ્મીને આપનાર હોય તેવી કરાંજલિ મસ્તકે સ્થાપન કરી, જાનુ અને મસ્તકકમળથી પૃથ્વીને સ્પર્શ કરવા વડે પ્રભુને નમસ્કાર કરી, રોમાંચિત થઇ તેણે ભગવંતની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા માંડી–"હે તીર્થંકર! હે જગતને સનાથ કરનાર! હે કૃપારસના સમુદ્ર! હે નાભિનંદન! તમને નમસ્કાર કરૂ છુ હે નાથ! નંદનાદિક[1] ત્રણ ઉદ્યાનોથી જેમ મેરુ પર્વત શોભે છે તેમ મતિ વગેરે ત્રણ જ્ઞાન સહિત ઉપજવાથી તમે શોભો છો હે દેવ! આજે આ ભરતક્ષેત્ર સ્વર્ગથી પણ વિશેષ શોભે છે, કેમકે ત્રૈલોક્યના મુગટરત્ન સમાન તમે તેને અલંકૃત કર્યુ છે હે જગન્નાથ! જન્મકલ્યાણકના મહોત્સવથી પવિત્ર થયેલો આજનો દિવસ સંસારમા રહુ ત્યાં સુધી તમારી પેઠે વંદન કરવાને યોગ્ય છે આ તમારા જન્મના પર્વથી આજે નારકીઓને પણ સુખ થયુ છે કેમકે અર્હંતોનો ઉદય કોના સંતાપને હરનારો ન થાય? આ જંબૂદ્વીપને વિષે ભરતક્ષેત્રમા નિધાનની પેઠે ધર્મ નષ્ટ થઈ ગયો છે, તેને તમારી આજ્ઞારૂપી બીજથી પાછો પ્રગટ કરો હે ભગવાન્! તમારા ચરણને પ્રાપ્ત કરીને હવે કોણ સંસારને તરશે નહીં? કેમકે નાવના યોગવડે લોઢુ પણ સમુદ્રના પારને પામે છે હે ભગવાન! વૃક્ષ વિનાના દેશમા જેમ કલ્પવૃક્ષ ઉત્પન્ન થાય અને મરુદેશમા જેમ નદીનો પ્રવાહ પ્રગટ થાય તેમ તમે આ ભરતક્ષેત્રના લોકોના પુણ્યથી અવતર્યા છો"

એવી રીતે પ્રથમ દેવલોકના ઇંદ્રે ભગવાનની સ્તુતિ કરીને પોતાના સેનાધિપતિ નૈગમેષી નામના દેવને આજ્ઞા કરી કે–'હે સેનાપતિ! જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્ધ ભરતક્ષેત્રના મધ્ય ભૂમિભાગમા લક્ષ્મીના નિધિરૂપ નાભિ કુલકરની પત્ની મરુદેવાના ઉદરથી પ્રથમ તીર્થંકર પુત્રપણે અવતર્યા છે, તેમના જન્મસ્નાત્રને માટે સર્વ દેવતાઓને

૧ નંદન સોમનસ અને પાંડુ.

નેગમેષી ' એ પ્રમાણે ઇંદ્રની આજ્ઞા અંગીકાર કરી તેણે એક યોજનના વિસ્તારવાળી અને અદ્ભુત ધ્વનિવાળી સુઘોષા નામની ઘંટા ત્રણ વખત વગાડી. મુખ્ય ગાયકની પછાડી જેમ બીજાઓ ગાયન કરે તેમ તે સુઘોષા ઘંટાનો અવાજ થતાં, બીજા સર્વ વિમાનોની ઘંટાએ તેની માફક શબ્દ કરવા લાગી. કુળપુત્રો વડે જેમ ઉત્તમ કુળ વૃદ્ધિ પામે તેમ તે સર્વ ઘંટાઓનો શબ્દ, દિશાઓના મુખમાં થયેલા પ્રતિશબ્દો વડે વૃદ્ધિ પામ્યો. બત્રીશ લાખ વિમાનોમાં ઉછળેલો તે શબ્દ તાળવાની જેમ અનુરણન રૂપે વૃદ્ધિ પામ્યો. દેવતાઓ પ્રમાદમાં આસક્ત હતા તેઓ એ શબ્દથી મૂર્છા પામી ગયા, અને 'આ શું હશે?' એમ સંભ્રમ પામી સાવધાન થવા લાગ્યા. એ રીતે સાવધાન થયેલા તેઓને ઉદ્દેશીને ઇંદ્રના સેનાપતિએ મેઘના નિર્ઘોષ જેવા ગંભીર શબ્દવડે આ પ્રમાણે કહ્યું- ' ઓ ઓ દેવતાઓ ! સર્વને અનુલંઘ્ય શાસનવાળા ઇંદ્ર, દેવી વિગેરે પરિવાર સહિત તમને આજ્ઞા કરે છે કે જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્દ્ધ ભરતખંડની મધ્યમાં કુલકર નાભિ રાજાના કુળને વિષે આદિ તીર્થંકર ઉત્પન્ન થયા છે, તેમના જન્મકલ્યાણકનો મહોત્સવ કરવાની ઇચ્છાથી અમે ત્યાં જઈએ છીએ, તમે પણ જવાની ત્વરા કરો, કારણ કે આ સમાન બીજું કોઈ ઇષ્ટ કાર્ય નથી.' સેનાપતિના એવા વચન સાંભળી, મૃગનાઓ જેમ વાઘની સન્મુખ દોડે તેમ કેટલાએક દેવતાઓ ભગવંત ઉપરના રાગથી [illegible] ચમત્કારથી જેમ લોહનું આકર્ષણ થાય તેમ કેટલાએક દેવતાઓ ઇંદ્રની આજ્ઞાથી ચાલવા લાગ્યા, નદીઓના વેગથી જેમ જળજંતુઓ દોડે તેમ કેટલાક દેવતાઓ પોતાની સ્ત્રીઓની પ્રેરણાથી ચાલ્યા, અને પવનના આકર્ષણથી જેમ ગંધ સંચરે તેમ કેટલાએક દેવતાઓ પોતાના મિત્રોથી આકૃષ્ટ થઈને ચાલ્યા. એ પ્રમાણે પોતાના સુંદર વિમાનોથી અને બીજા વાહનોથી જાણે બીજું સ્વર્ગ હોય તેમ આકાશને શોભાવતા ઇંદ્રની પાસે આવ્યા.

[illegible]

[illegible]

ભૂમિમાં શોભતી હતી તે ભૂમિ ઉપર સ્થાપન કરેલી ગંભીર શિલાઓ, અષ્ટમંગલ અને પાંચ વિમાનો, અને ભીંતોના ચિત્રો ઉપર રત્નોની શોભાને ધારણ કરતી રેખા તેની જણાતી હતી તેના મધ્યભાગના અગ્રભાગે જેવી પુતળીઓથી વિભૂષિત મૂર્તિમાન્ લક્ષ્મીના એક પ્રેક્ષામંડપ હતો અને તેની અંદર વચ્ચે વિકસિત કમળની કણિકા હોય તેવી સુંદર માણિક્યની એક પીઠિકા હતી તે પીઠિકા વિસ્તારમાં અને જાડાઈમાં આઠ યોજન હતી અને અર્ધભાગે ચાર યોજન હતી જાણે ઇંદ્રની લક્ષ્મીની શય્યા હોય તેવી તે જણાતી હતી તેની ઉપર અંદર રત્નના સારનો પિંડ કરીને બનાવ્યું હોય એવું એક સિંહાસન હતું તે સિંહાસનની ઉપર અપૂર્વ શોભાવાળું, વિચિત્ર રત્નોથી જડેલું અને પોતાના કિરણોથી આકાશને વ્યાપ્ત કરનાર એક વિજયવસ્ત્ર દીપતું હતું તેના મધ્યભાગમાં હાથીના કાનમાં હોય તેવું એક વજ્રાંકુશ અને લક્ષ્મીને ક્રીડા કરવાના હિંડોળા જેવી કુંભિક જાતના મોતીની માળા શોભતી હતી અને તે મુક્તામાળાની આસપાસ જાણે ગંગા નદીના અંત હોય તેવી—તેનાથી અર્ધ વિસ્તારવાળી અર્ધકુંભિક મોતીની માળાઓ શોભી રહી હતી તેના સ્પર્શસુખના લોભથી જાણે ખલના પામેલ હોય તેમ મંદ મંદ ચાલતા પૂર્વ દિશાઓના વાયુથી તે માળાઓ મંદ મંદ ડોલતી હતી તેની અંદર સંચાર કરતો પવન શ્રવણને સુખ આપે એવા શબ્દ કરતો હતો, તેથી જાણે પ્રિય બોલનારની જેમ ઇંદ્રના નિર્મળ યશનું ગાન કરતો હોય તેવો જણાતો હતો તે સિંહાસનને આશ્રયીને વાયવ્ય અને ઉત્તર દિશાના મધ્યમાં તથા ઉત્તર અને પૂર્વ દિશાના મધ્યમાં, જાણે સ્વર્ગલક્ષ્મીના મુગટ હોય તેવા ચોરાસી હજાર સામાનિક દેવતાઓના ચોરાસી હજાર ભદ્રાસનો રચ્યા હતા પૂર્વ દિશામાં આઠ અગ્ર મહિષી (ઇંદ્રાણીઓ)ના આઠ આસનો હતા, તે જાણે નદીઓ હોય તેમ સરખા આકારવાળાં હતા દક્ષિણ પૂર્વના મધ્યમાં અભ્યંતર સભાના સભાસદોના બાર હજાર ભદ્રાસનો હતા દક્ષિણના મધ્ય ભવનના સભાસદ એવા ચૌદ હજાર દેવતાઓના અનુક્રમે ચૌદ હજાર ભદ્રાસનો હતા દક્ષિણ પશ્ચિમના મધ્યમાં બાહ્ય પર્ષદાના સોળ હજાર દેવતાઓના સોળ હજાર સિંહાસનોની પંક્તિ હતી, પશ્ચિમ દિશામાં જાણે એક બીજાના પ્રતિબિંબ હોય તેવા સાત પ્રકારની સેનાના સેનાપતિ દેવતાઓના સાત આસનો હતા, અને મેરુ પર્વતની ચોતરફ જેમ નક્ષત્રો શોભે તેમ શક્ર સિંહાસનની ચારે તરફ ચોરાશી હજાર આત્મરક્ષક દેવતાઓના ચોરાશી હજાર આસનો શોભતા હતા એવી રીતે પરિપૂર્ણ વિમાન રચીને આભિયોગિક દેવતાઓએ ઇંદ્રને જાણ કરી, એટલે ઇંદ્રે તત્કાળ ઉત્તર વૈક્રિય રૂપ કર્યું ઇચ્છા પ્રમાણે રૂપ કરવું એ દેવતાઓનો સ્વભાવ છે

પછી દશે દિશાઓની લક્ષ્મી હોય તેવી આઠ પટરાણીઓ સહિત ગંધર્વોના અને નાટ્યના કૌતુક જોતો જોતો, શક્ર સિંહાસનને પ્રદક્ષિણા દઈ, પૂર્વ તરફના પગથીઆના માર્ગે પોતાના માનની જેવા ઉન્નત સિંહાસન ઉપર ઇંદ્ર ચડ્યા

[illegible] પ્રતિમાઓ [illegible] તેના [illegible]
[illegible] સૌધર્મેન્દ્ર [illegible] પોતાના આસન ઉપર બેઠા. પછી [illegible]
[illegible] બીજા [illegible] હોય તેવા તેના સામાનિક દેવતાઓ ઉત્તર તરફના સોપાનવડે ઉ[illegible]
[illegible] પોતપોતાના આસન ઉપર બેઠા એટલે બીજા દેવતાઓ પણ દક્ષિણ તરફ[illegible]
[illegible] ઉપર ચઢીને પોતાના આસનો ઉપર બેઠા, કેમકે સ્વામીની પાસે આસન[illegible]
[illegible] સિંહાસન ઉપર બેઠેલા શચીપતિની આગળ [illegible]
[illegible] ચંદ્રના [illegible] અને [illegible]
[illegible] નિર્ઝરણાથી જેમ [illegible]
[illegible] યોજન ઉંચા એક ઇંદ્રધ્વજ વિમાનની આગ[illegible]
[illegible] પ્રતાપથી [illegible] જેમ [illegible] તેમ [illegible]
[illegible] બીજા દેવતાઓના વિમાનો[illegible]
[illegible] વિમાન [illegible] હતું, [illegible] ચૈત્યોથી [illegible] જેમ [illegible] ચૈત્ય [illegible]
[illegible] વિમાનની [illegible] માણિક્યમય ભીંતની [illegible]
[illegible] વિમાનના [illegible] હતા, તેથી જાણે વિમાનો, વિમાનોથી [illegible]
[illegible]

[illegible] ગંધર્વોના [illegible] દુંદુભિના [illegible]
[illegible] નાટકના [illegible] વિમાન [illegible]
[illegible] વિમાન [illegible] ચાલ્યું [illegible]
[illegible] (વિ[illegible]) [illegible] તે વિમાન [illegible] યોજનના વિ[illegible]
[illegible]
[illegible] બીજાને [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] વિમાનના [illegible]
[illegible]
[illegible] હોય છે, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

બોલવા લાગ્યું જાણે તેમના પવિત્ર થવાના ન્હાને નમતું હોય તેમ વૃક્ષોની પંક્તિ ચાલતા હતા. દક્ષિણની જેમ નક્ષત્રની મધ્યના ચાલતું તે વિમાન આકાશના મધ્યે ... અનુક્રમે અસંખ્ય દ્વીપસમુદ્રને ઉલ્લંઘન કરીને નંદીશ્વરદ્વીપે આવ્યું. સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે જેમ ... તેમ તે દ્વીપમાં દક્ષિણ પૂર્વના ... રતિકર પર્વતની ઉપર ઇંદ્રે તે વિમાનને સંક્ષિપ્ત કર્યું. ત્યાંથી આગળ કેટલાએક દ્વીપ સમુદ્રને ઉલ્લંઘી તે વિમાનને અનુક્રમે નાનું કરતો ઇંદ્ર જંબૂદ્વીપના દક્ષિણ ભરતાર્ધના આદિ તીર્થંકરના જન્મસ્થાનને વિષે આવી પહોંચ્યો. ... તે વિમાનથી પ્રભુના સૂતિકાગૃહની પ્રદક્ષિણા કરી અને પછી ... ઇશાન કુણામાં તે વિમાનને સ્થાપન કર્યું.

પછી મહામુનિ જેમ માનથી ઉતરે તેમ વિમાનથી ઉતરીને ... પ્રભુની પાસે આવ્યો. પ્રભુને જોતાંજ તે દેવાધિપતિએ પ્રથમ પ્રણામ કર્યો ... પછી માતા સહિત પ્રભુને પ્રદક્ષિણા દઈને ફરીથી વંદન કર્યો, કેમકે ભક્તિમાં પુનરુક્ત દોષ થતો નથી. દેવતાઓએ મસ્તક ઉપર અંજલિ ... મસ્તક ઉપર અંજલિ જોડી માતાને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો — "પોતાના ઉદરમાં રત્નરૂપ પુત્રને ધારણ કરનારા અને જગતને દીપાવનારા હે જગન્માતા! હું તમને નમસ્કાર કરું છું. તમે ધન્ય છો, તમે પુણ્યવંત છો અને તમે સફળ જન્મવાળા તથા ઉત્તમ લક્ષણોથી યુક્ત છો. ... પુત્રની માતાઓમાં તમે પવિત્ર છો ... તમે ... આદિ તીર્થંકરને જન્મ આપ્યો છે. હે દેવી! હું સૌધર્મ દેવલોકનો ઇંદ્ર છું, ... ભગવાનનો જન્મમહોત્સવ કરવાને હું અહીં આવેલો છું, ... માટે તમારે ભય રાખવો નહીં." એમ કહીને તે ... અવસ્વાપિની નામની નિદ્રા ... અને પ્રભુનું એક પ્રતિબિંબ કરીને તેમના પડખે મૂક્યું. પછી ઇંદ્રે પોતાના પાંચ રૂપ કર્યાં, કેમકે તેવી શક્તિવાળાઓ અનેક રૂપે ... એક રૂપે ... ભગવાનને ... લીધા, ... એક રૂપે ... છત્ર ધર્યું, ... બે રૂપે ... ચામર ... અને એક રૂપે વજ્ર ધારણ કરી ... આગળ ચાલ્યો ... મસ્તક ઉપર ... પ્રભુને ... ઉપાડીને ... પ્રભુ ... ઇંદ્ર ... આકાશમાર્ગે ચાલ્યો.

મય - તા દેવતાઓથી વીંટાઇ દેના અને આમનની જેના નિમળ ચિત્તનાળા ઇદ્ર પાચ પ આકાશમાર્ગે ચાલ્યા તુષાતુર વયેના પ ક્ષીઓના દષ્ટિ જેન અમૃત સરોવર ઉપર પડે તમ ઉત્કંઠિત થયેના દેવતાઓની દષ્ટિ ભગવાનના અ ભુત રૂપ ઉપર પડી ભગવાનનુ અદ્ભુત પ જોનાને પહેલ દેના (આગળ ચાલના) દેવતાઓ, પોતના પૃષ્ઠ ભાગમા નેનને છે ના હતા તે બા ધુ ચાલના ાો, નામીને જોવાના તૃપ્તિ પામ્યા નહી, તથી પાછ તલિત થયા હાય તના પોતાના નેનાને, યા ૩ ત ક ઢની ાયા નહીં પ ાડે દેના દેવતા ા ભગવાન જોનાને અ ાગ આનનના ઈચ્છા કરતા હતા, તથી તઆ ઉ ન ધન થતા પોતાના નિન ત ા ાનાને પ ા ાતા નહોતા પછી દેવતાઓના પતિ ઇદ્ર, હૃદયની અ દર ઓના હોય તન ભગવાનને પોતના હૃદયની સમીપે રાખીને મેરૂપવત ઉપર ગયા ત્યા પાડુકવનના દક્ષિણ ચુતિ ની ઉપર નિમળ કાતિવાળી અતિપાંડુકમ્બલા નામે શિલાના ઉપર અર્હત નાનને યોગ્ય સિંહાસન ઉપર પૂર્વ દિશાના પતિ ઇદ્ર હર્ષ સહિત પ્રભુને પોતાના ઉત્સંગમા રાકને બેઠા

જે વખતે સૌધર્મેદ્ર મેરૂપવત ઉપર આવ્યા તેજ વખતે મહાઘોષા ઘટાના નાદથી પ્રબોધિત થયેના અઠયાવીસ લાખ વિમાનવાસી દેવતાઓ થી પર ના-ત્રિશનધારી- વૃષભના વાહનવાળા—ઈશાન કલ્પના અધિપતિ ઇશાનેદ્ર તેના પુષ્પક નામના આભિયોગિક દેવતાએ રચેના પુષ્પક નામના વિમાનમા બે ી, દક્ષિ દિશાને ઈશાનકલ્પથી નીચે ઉતરી તીર્છ ચાલી નદીશ્વ દ્વીપે આવી, તે દ્વીપના ઈશાનખુણાના રહેલા રતિકર પવત ઉપર સૌધર્મેદ્રની પેઠે પોતાનુ વિમાન ન સંક્ષેપીને મેરૂપવત ઉપર ભગવતના સમીપે ભક્તિ સહિત આવ્યા સનત્કુમાર ઇદ્ર પ ાર લાખ વિમાનવાસી દેવતાઓથી પ રવરી સુમન નામના વિમાનમા બેસીને આ યા મહેદ્ર નામના ઇદ્ર આ લાખ વિમાનવાસી દેવતાઓ સહિત શ્રીવત્સ નામના વિમાનમા બેસીને મનના જેમ ઉતાવળે ત્યા આવ્યા બ્રહ્મેદ્ર નામના ઇદ્ર ચાર લાખ વિમાનવાસી દેવતાઓ સાથે પ રવરી નદ્યાવર્ત ન મના વિમાનમા બેસી પ્રભુની પાસે આવ્યા લાતક નામે ઇદ્ર પચાસ હજાર વિમાન વા ી દેવો સાથે કામગવ નામના વિમાનમા બેસી જિનેશ્વરની પાસે આવ્યા શુક્રનામે ઇદ્ર ચાલીસ હજાર વિમાનવાસી દેવતાઓ સાથે પ્રીતિગમ નામના વિમાનમા બેસીને મેરૂપવત ઉપર આવ્યા સહસ્રાર નામે ઇદ્ર છ હજાર વિમાનવાસી દેવતાઓના સાથે મનોરમ નામના વિમાનમા બેસી જિનેશ્વરની પાસે આ યા આનતપ્રાણત દેવલોકના ઇદ્ર ચારસે વિમાનવાસી દેવોની સાથે પોતાના વિમલ નામના વિમાનમા બેસીને આવ્યા, અને આરણાચ્યુત દેવલોકના ઇદ્ર ત્રણ ાો વિમાનવા ી દેવોની સાથે પોતાના અતિ વેગવાળા સર્વતોભદ્ર નામના વિમાનમા બેસીને આવ્યા

તે વખતે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના અંદર રહેનારા[1] નિવાસ કરનારા ભુવનપતિ અને વ્યંતરના ઇંદ્રોના આસનો કંપ્યા. ચમરચંચા નામની નગરીમાં સુધર્મા સભાની અંદર ચમર નામના સિંહાસન ઉપર ચમરાસુર (ચમરેંદ્ર) બેઠો હતો. તેણે અવધિજ્ઞાનવડે ભગવાનનો જન્મ જાણીને સર્વ દેવતાઓને જણાવવા માટે પોતાના દ્રુમ નામના સેનાપતિ પાસે ઓઘસ્વરા નામે ઘંટા વગડાવી. પછી પોતાના ચોસઠ હજાર સામાનિક દેવતાઓ, તેત્રીશ ત્રાયસ્ત્રિંશક (ગુરુસ્થાનને યોગ્ય) દેવો, ચાર લોકપાળ, પાંચ અગ્રમહિષીઓ, અભ્યંતર-મધ્ય-બાહ્ય એ ત્રણ પર્ષદાના દેવો, સાત પ્રકારનું સૈન્ય, સાત સેનાપતિઓ અને ચારે દિશાએ રહેનારા ચોસઠ ચોસઠ હજાર આત્મરક્ષક દેવો તથા બીજા ઉત્તમ ઋદ્ધિવાળા અસુરકુમાર દેવોથી પરવરેલો તે, આભિયોગિક દેવે તત્કાળ રચેલા, પચાસ હજાર યોજન ઊંચા, મોટા ધ્વજથી શોભિત અને પચાસ હજાર યોજન વિસ્તારવાળા વિમાનમાં બેસીને ભગવાનનો જન્મોત્સવ કરવાની ઇચ્છાથી ચાલ્યો. તે ચમરેંદ્ર પણ શક્રેંદ્રની પેઠે પોતાના વિમાનને માર્ગમાં સંક્ષેપીને સ્વામીના આગમનવડે પવિત્ર થયેલા મેરુપર્વતના શિખર ઉપર આવ્યો. બલિચંચા નામે નગરીનો બલિ નામનો ઇંદ્ર પણ મહૌઘસ્વરા નામની દીર્ઘ ઘંટા વગડાવીને મહાદ્રુમ નામના સેનાપતિના બોલાવવાથી આવેલા સાઠ હજાર સામાનિક દેવતાઓ, તેથી ચાર ગુણા આત્મરક્ષક દેવતાઓ તથા બીજા ત્રાયસ્ત્રિંશક વિગેરે દેવતાઓ સહિત ચમરેંદ્રની પેઠે અમંદ આનંદના મંદિરરૂપ મેરુપર્વત ઉપર આવ્યો. નાગકુમારનો ધરણ નામે ઇંદ્ર મેઘસ્વરા નામની ઘંટા વગડાવીને ભદ્રસેન નામના પોતાની પાયદળ સેનાના અધિપતિએ બોલાવેલા છ હજાર સામાનિક દેવતાઓ, તથા ચોવીસ હજાર આત્મરક્ષક દેવતાઓ, છ પોતાની પટ્ટરાણીઓ (ઇંદ્રાણીઓ) અને બીજા પણ નાગકુમાર દેવોથી યુક્ત થઈને પચીશ હજાર યોજન વિસ્તારવાળા, અઢીસે યોજન ઊંચા અને ઇંદ્રધ્વજથી શોભિત વિમાનમાં બેસીને ભગવાનના દર્શનને માટે ઉત્સુક થઈને મંદરાચલ (મેરુ)ના મસ્તક ઉપર ક્ષણવારમાં આવ્યો. ભૂતાનંદ નામે નાગેંદ્ર મેઘસ્વરા નામની ઘંટા વગડાવીને, દક્ષ નામના સેનાપતિએ બોલાવેલા સામાનિક વિગેરે દેવતાઓ સહિત આભિયોગિક દેવતાએ રચેલા વિમાનમાં બેસી, ત્રણ જગતના નાથવડે સનાથ થયેલા મેરુપર્વત ઉપર આવ્યો. તેમજ વિદ્યુત્કુમારના ઇંદ્ર હરિ અને હરિસહ, સુવર્ણકુમારના ઇંદ્ર વેણુદેવ અને વેણુદારી, અગ્નિકુમારના ઇંદ્ર અગ્નિશિખ અને અગ્નિમાણવ, વાયુકુમારના ઇંદ્ર વેલંબ અને પ્રભંજન, સ્તનિતકુમારના ઇંદ્ર સુઘોષ અને મહાઘોષ, ઉદધિકુમારના ઇંદ્ર જલકાંત અને જલપ્રભ, દ્વીપકુમારના ઇંદ્ર પૂર્ણ અને અવશિષ્ટ, અને દિક્કુમારના ઇંદ્ર અમિત અને અમિતવાહન પણ આવ્યા.

---

૧ [illegible] જાડપણું છે તેમાં તે રહે છે
૧

વ્યંતરોમાં પિશાચના ઇંદ્ર કાળ અને મહાકાળ, ભૂતના ઇંદ્ર સુરૂપ અને પ્રતિરૂપ, યક્ષના ઇંદ્ર પૂર્ણભદ્ર અને મણિભદ્ર, રાક્ષસોના ઇંદ્ર ભીમ અને મહાભીમ, કિંનરોના ઇંદ્ર કિંનર અને કિંપુરૂષ, કિંપુરૂષના ઇંદ્ર સત્પુરૂષ અને મહાપુરૂષ, મહોરગના ઇંદ્ર અતિકાય અને મહાકાય, ગંધર્વોના ઇંદ્ર ગીતરતિ અને ગીતયશા, અપ્રજ્ઞપ્તિ અને પંચપ્રજ્ઞપ્તિ વિગેરે વ્યંતરની બીજી આઠ નિકાય જે વાણવ્યંતર કહેવાય છે તેના સોળ ઇંદ્રો, તેમાં અપ્રજ્ઞપ્તિના ઇંદ્ર સંનિહિત અને સમાનક, પંચપ્રજ્ઞપ્તિના ઇંદ્ર ધાતા અને વિધાતા, ઋષિવાદિતના ઇંદ્ર ઋષિ અને ઋષિપાલ, ભૂતવાદિતના ઇંદ્ર ઈશ્વર અને મહેશ્વર, ક્રંદિતના ઇંદ્ર સુવત્સક અને વિશાલ, મહાક્રંદિતના ઇંદ્ર હાસ અને હાસરતિ, કુંભાંડના ઇંદ્ર શ્વેત અને મહાશ્વેત, પાવકના ઇંદ્ર પવક અને પવકપતિ અને જ્યોતિષ્કોના અસંખ્યાતા સૂર્ય અને ચંદ્ર એ બે નામના ઇંદ્રો—એવી રીતે કુલ ચોસઠ ઇંદ્રો[1] મેરૂપર્વત ઉપર એક સાથે આવ્યા.

પછી અચ્યુત ઇંદ્રે જિનેશ્વરના જન્મોત્સવને માટે ઉપકરણો લાવવાની આભિયોગિક દેવતાઓને આજ્ઞા કરી, એટલે તેઓએ ઈશાન દિશા તરફ જઈ, વૈક્રિય સમુદ્ઘાતવડે ક્ષણવારમાં ઉત્તમ પુદ્ગલોનું આકર્ષણ કરીને સુવર્ણના, રૂપાના, રત્નના, સુવર્ણ અને રૂપાના, સુવર્ણ અને રત્નના, સુવર્ણ-રૂપું અને રત્નના, રૂપાના અને રત્નના, તેમજ માટીના—એક યોજન ઉંચા એવા આઠ જાતિના પ્રત્યેકે એક હજાર ને આઠ સુંદર કળશો બનાવ્યા; કુંભોની સંખ્યા પ્રમાણે, તેજ પ્રમાણેની સુવર્ણાદિ આઠ જાતિઓના ઝારીઓ, આરીસા, રત્નના કરંડિઆ, સુપ્રતિષ્ઠક (ડાબડા), થાળ, પાત્રીઓ અને પુષ્પની ચંગેરીઓ—એ બધું જાણે અગાઉથી રાખ્યા હોય તેમ [illegible] ક્ષીરનિધિમાંથી [illegible] અને જાણે ક્ષીરનિધિના જળનું અભિજ્ઞાન બતાવવાને માટે [illegible] [illegible] કમળો [illegible] [illegible] હાથમાં કુંભ [illegible] [illegible] કમળો [illegible] અધિક [illegible] [illegible] [illegible] મહાનદીઓમાંથી [illegible] [illegible] ક્ષુદ્રહિમવંત પર્વત ઉપરથી [illegible] તેજ પર્વત ઉપરના [illegible] અને કમળ ગ્રહણ કર્યાં, એજ

૧ વૈમાનિકના ૧૦ [illegible] ભુવનપતિના ૨૦ [illegible] વ્યંતરના (૩૨) [illegible] અને [illegible]

કારના પ્રેરેલા હોવાથી જાણે પરસ્પર સ્પર્ધા કરતા હોય તેમ બીજાઓએ બીજા વર્ષધર પર્વત ઉપરના દ્રહોમાંથી પદ્મ વિગેરે ગ્રહણ કર્યાં, સર્વ ક્ષેત્રોમાંથી, વૈતાઢ્ય ઉપરથી અને વિજયોમાંથી અતૃપ્ત એવા તે દેવતાઓએ સ્વામીના પ્રસાદની જેમ જળ અને કમળ વિગેરે ગ્રહણ કર્યાં, જાણે તમને માટેજ એકઠી કરી રાખેલ હોય તેમ વક્ષસ્કાર પર્વત ઉપરથી બીજી પવિત્ર અને સુગંધી વસ્તુઓ તેમણે ગ્રહણ કરી, એ પ્રકારે કરીને જાણે પોતાના આત્માનેજ પૂરતા હોય તેમ આળસ રહિત એવા તે દેવોએ દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્રોના દ્રહોના જળવડે તે કળશો પૂર્યા (ભર્યા) ભદ્રશાળ, નંદન, સૌમનસ અને પાંડુક વનમાંથી તેઓએ ગોશીર્ષ ચંદન વિગેરે વસ્તુઓ ગ્રહણ કરી એ પ્રમાણે ગંધકાર જેમ ગંધ પ્રમુખ દ્રવ્યને એકઠા કરે તેમ તેઓ ગંધદ્રવ્ય અને જળને એકઠા કરીને તરત મેરુપર્વત ઉપર આવ્યા

હવે દશ હજાર સામાનિક દેવતાઓ, ચાળીશ હજાર આત્મરક્ષક દેવતાઓ, તેત્રીશ ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવતાઓ, ત્રણ સભાના સર્વ દેવતાઓ, ચાર લોકપાળ, સાત મોટા સૈન્ય અને સાત સેનાપતિઓથી પરવર્યો આરણાચ્યુત દેવલોકનો ઇંદ્ર, પવિત્ર થઈને ભગવાનને સ્નાન કરાવવાને ઉપસ્થિત થયો. પ્રથમ અચ્યુતેંદ્રે ઉત્તરાસંગ કરી નિઃસંગ ભક્તિથી વિકસિત પુષ્પોના પારિજાત વિગેરે પુષ્પોની અંજલિ ગ્રહણ કરી, અને સુગંધી ધૂપના ધૂમથી ધૂપિત કરી ત્રિજગત્પતિની પાસે તેણે તે કુસુમાંજલિ મૂકી, એટલે દેવતાઓએ ભગવંતનું સાન્નિધ્યપણું પામવાના અદ્ભુત આનંદથી જાણે હસતા હોય તેવા અને પુષ્પ-માળાથી અર્ચિત કરેલા સુગંધી જળના કળશો લાવીને ત્યાં મૂક્યા તે જળકળશોના મુખમાં ઉપર ભમતા ભ્રમરાઓના શબ્દોથી શબ્દમય થયેલા કળશો હતા, તેથી જાણે તે ભગવાનના પ્રથમ સ્નાત્રનું મંગળ પાઠ ભણતા હોય તેવા જણાતા હતા, અને સ્વામીને સ્નાન કરાવવાને માટે પાતાળમાંથી આવેલા પાતાળકળશો હોય તેવા તે કળશો જણાતા હતા. અચ્યુતેંદ્રે પોતાના સામાનિક દેવતાઓની સાથે જાણે પોતાની સંપત્તિના ફળરૂપ હોયની તેવા એક હજાર ને આઠ કુંભો ગ્રહણ કર્યા. ઉંચા કરેલા ભુજદંડના અગ્રવર્તિ એવા તે કુંભો, જેના નાળવા ઉંચા કરેલા હોય તેવા કનકકમળની શોભાની વિડંબના કરતા હતા, અર્થાત્ તેથી વિશેષ શોભતા હતા

પછી અચ્યુતેંદ્રે પોતાના મસ્તકની જેમ કળશને ઉંચા કરીને જગત્પતિને સ્નાન કરાવવાનો આરંભ કર્યો તે વખતે કેટલાએક દેવતાઓ ગુફાના શબ્દ પ્રતિશબ્દોથી જાણે મેરુપર્વતને વાચાળ કરતા હોય તેવા આનક નામના મૃદંગ વગાડતા હતા, ભક્તિમાં તત્પર એવા કેટલાએક દેવો મથન કરાતા મહાસાગરના ધ્વનિની શોભાને હરનાર દુંદુભિ [illegible] નીચે [illegible] કેટલાએક દેવો [illegible] ગ્રહણ કરીને [illegible] વગાડવા લાગ્યા, કેટલાએક દેવતાઓ જાણે ઉર્ધ્વલોકના જિનેંદ્રની આજ્ઞાને વિસ્તારતી હોય તેવી ઉંચા [illegible]

ઉંચા સ્વરથી વગાડવા લાગ્યા, મેરૂપર્વતના શિખર ઉપર રહીને કેટલાએક ગોવાળ લોકો જેમ ગાયની શીંગડીઓ વગાડે તેમ મોટા નાદવાળા કાહલ નામના વાજીત્ર વગાડવા લાગ્યા, કેટલાએક દેવતાઓ ઉદ્ઘોષ કરવાને માટે દુષ્ટ શિષ્યોને દંડવડે તાડન કરવાની જેમ પોતાના હાથવડે મુરજ નામના વાદ્યને તાડન કરવા લાગ્યા, કેટલાએક દેવતાઓ ત્યાં આવેલા અનખ્ય સૂર્ય ચંદ્રની લક્ષ્મીને હરનારી સુવર્ણની અને રૂપાની ઝાલરો વગાડવા લાગ્યા અને કેટલાએક દેવતાઓ જાણે અમૃતના કોગળા ભર્યા હોયની તેમ પોતાના ઉન્નત ગાલો ફુલાવીને શંખ વગાડવા લાગ્યા એવી રીતે દેવતાઓએ વગાડેલા વિચિત્ર પ્રકારના વાજીત્રોના પડછંદાથી જાણે આકાશ પણ વાચાલ (વગાડનાર) વિનાનું એક વાદ્ય હોય તેવું થઇ ગયું ચારણમુનિઓ 'હે જગન્નાથ ! હે સિદ્ધિગામિ ! હે કૃપાર્ણવ ! હે ધર્મપ્રવર્ત્તક ! તમે જય પામો, તમે આનંદ પામો ' એમ બોલવા લાગ્યા જાત જાતના ધ્રુવપદ, ઉત્સાહ અને સ્કંધક—એ પ્રકારના તથા ગલિત અને વસ્તુવદન—એ પ્રકારના પદ્યો અને મનોહર ગદ્યોથી ભગવંતની સ્તુતિ કર્યા પછી પોતાના પરિવારના દેવતાઓ સહિત અચ્યુતેંદ્ર ભુવનભર્તા ઉપર ધીમે ધીમે કુંભજળ નાખવા લાગ્યો

ભગવાનના મસ્તક ઉપર જળધારા વરસાવતા તે કુંભો મેરૂપર્વતના શિખર ઉપર વરસતા વરસાદની જેવા શોભવા લાગ્યા ભગવાનના મસ્તકની બંને બાજુ દેવતાઓએ નમાવેલા તે કુંભો માણિક્યના મુગટની શોભાને ધારણ કરવા લાગ્યા એક યોજનના મુખવાળા કુંભોમાંથી પડતી એવી તે જળની ધારાઓ પર્વતની ગુફામાંથી નીકળતા નિર્ઝરણાની જેવી શોભવા લાગી પ્રભુના મુગટ ભાગથી ઉછળીને ચોતરફ પડતા જળના છાંટાઓ જાણે ધર્મરૂપી વૃક્ષના અંકુરા હોય તેવા શોભતા હતા પ્રભુના શરીર ઉપર પડતાજ મંડલાકારે વિસ્તાર પામેલું કુંભજળ મસ્તક ઉપર શ્વેત છત્ર જેવું, લલાટ ભાગને વિષે પ્રસાર પામેલી કાંતિવાળા લલાટના આભૂષણ જેવું, કર્ણભાગમાં લાગ આવીને વિશ્રાંત થયેલ નેત્રોની કાંતિ જેવું, કપોલ ભાગમાં કર્પૂરની પત્રવલ્લીના સમૂહ જેવું, મનોહર હોઠને વિષે સ્મિત હાસ્યની કાંતિના કલાપ જેવું, કંઠ દેશને વિષે મનોહર મોતીની માળા જેવું, સ્કંધ ઉપર ગોશીર્ષચંદનના તિલક જેવું, બાહુ હૃદય અને પૃષ્ઠ ભાગને વિષે વિશાળ વસ્ત્ર જેવું અને કટી તથા જાનુના અંતર ભાગમાં વિસ્તાર પામેલા ઉત્તરીય વસ્ત્ર જેવું—એ પ્રમાણે ક્ષીરોદધિનું સુંદર જળ ભગવાનના પ્રત્યેક અંગમાં જુદી જુદી શોભાને ધારણ કરતું હતું ચાતકો જેમ મેઘના જળને ગ્રહણ કરે તેમ કેટલાક દેવતાઓ પ્રભુના સ્નાનનું તે જળ પૃથ્વી ઉપર પડતાંજ શ્રદ્ધાથી ગ્રહણ કરવા લાગ્યા, આવું જળ ફરી અમને ક્યાંથી મળશે એમ ધારી મરૂદેશના લોકોની પેઠે કેટલાએક દેવતાઓ તે જળનું પોતાના મસ્તક ઉપર સિંચન કરવા લાગ્યા, અને કેટલાએક દેવતાઓ ગ્રીષ્મઋતુથી પીડિત થયેલા હસ્તીઓની જેમ અભિલાષ પૂર્વક તે જળથી પોતાના શરીરને સિંચન કરવા લાગ્યા મેરૂપર્વતના શિખરોમાં વેગથી પ્રસાર પામતું તે જળ ચોતરફ હજારો નદીઓની કલ્પના

કરાવતું હતું, અને પાંડુક, સૌમનસ, નંદન તથા ભદ્રશાળ ઉદ્યાનમાં પ્રસાર પામતું તે જળ નીલની લીલાને ધારણ કરતું હતું. સ્નાત્ર કરતા કરતા અંદર જળ ઓછું થવાથી અધો મુખવાળા થતા ઇંદ્રના કુંભો, જાણે સ્નાત્ર જળરૂપી સંપત્તિ ઘટવાથી લજ્જા પામતા હોય તેવા જણાતા હતા. તે વખતે ઇંદ્રની આજ્ઞાને અનુસરનારા આભિયોગિક દેવતાઓ તે કુંભોને બીજા કુંભોના જળથી પૂરતા હતા. એક દેવતાના હાથમાંથી બીજા દેવતાના હાથમાં એમ ઘણા હાથના સંચાર પામતા તે કુંભો શ્રીમંતના બાળકની પેઠે શોભતા હતા. નાભિરાજાના પુત્રની સમીપે સ્થાપન કરેલ કળશોની પંક્તિ, આરોપણ કરેલા સુવર્ણકમળની માળાની શોભાને ધારણ કરતી હતી. પછી મુખભાગમાં જળનો શબ્દ થવાથી જાણે તેઓ અર્હંતની સ્તુતિ કરતા હોય તેવા કુંભોને દેવતાઓ ફરીથી સ્વામીના મસ્તક ઉપર ઢોળવા લાગ્યા. યક્ષો જેમ ચક્રવર્તીના નિધાનકળશને ભરે તેમ પ્રભુને સ્નાત્ર કરતાં ખાલી થયેલા ઇંદ્રના કુંભોને દેવતાઓ જળથી ભરી દેતા હતા. વારંવાર ખાલી થતા અને ભરાતા તે કુંભો, સંચાર કરનારા ઘટીયંત્રના ઘડાઓની પેઠે શોભતા હતા. આવી રીતે અચ્યુતેંદ્રે કરોડ કુંભોથી પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું અને પોતાના આત્માને પવિત્ર કર્યો એ પણ આશ્ચર્ય છે! પછી આરણ અને અચ્યુત દેવલોકના સ્વામી અચ્યુતેંદ્રે દિવ્ય ગંધકાષાયી વસ્ત્રવડે પ્રભુના અંગને ઉન્માર્જિત કર્યું (અંગ લુછ્યું). તે સાથે પોતાના આત્માનું પણ માર્જન કર્યું. પ્રાતઃસંધ્યાની અભ્રલેખા જેમ સૂર્યમંડળને સ્પર્શ કરવાથી શોભે તેમ તે ગંધકાષાયી વસ્ત્ર ભગવાનના શરીરને સ્પર્શ કરવાથી શોભતું હતું. ઉન્માર્જિત કરેલું ભગવંતનું શરીર જાણે સુવર્ણસારના સર્વસ્વ જેવા સુવર્ણગિરિ (મેરુ)ના એક ભાગથી બનાવ્યું હોય તેવું શોભતું હતું.

પછી આભિયોગિક દેવતાઓએ ગોશીર્ષ ચંદનના રસનો કર્દમ, સુંદર અને વિચિત્ર રકાબીઓમાં ભરીને અચ્યુતેંદ્ર પાસે મૂક્યો એટલે ચંદ્ર જેમ પોતાની ચાંદનીથી મેરુપર્વતના શિખરને વિલેપિત કરે, તેમ ઇંદ્રે પ્રભુના અંગ ઉપર તેનું વિલેપન કરવાનો આરંભ કર્યો. તે વખતે કેટલાએક દેવતાઓ ઉત્તરાસંગ ધારણ કરીને પ્રભુની ચોતરફ ઉદ્દામ ધૂપવાળા ધૂપધાણા હાથમાં રાખીને ઉભા રહ્યા. કેટલાએક તેમાં ધૂપ ક્ષેપન કરતા હતા. તેઓ સ્નિગ્ધ ધૂમ્રરેખાવડે જાણે મેરુપર્વતની બીજી શ્યામવર્ણમય ચૂલિકા રચતા હોય તેવા જણાતા હતા. કેટલાએક દેવતાઓ પ્રભુની ઉપર ઉંચા શ્વેત છત્રો ધારણ કરવા લાગ્યા, તેથી જાણે તેઓ ગગનરૂપી મહાસરોવરને કુમુદખંડમય કરતા હોય તેવા જણાતા હતા. કેટલાએક ચામર ઢોળવા લાગ્યા, તેથી જાણે તેઓ સ્વામીના દર્શન માટે પોતાના આત્મીય વર્ગને બોલાવતા હોય તેમ જણાતું હતું. કેટલાએક બદ્ધપરિકરવાળા દેવતાઓ, જાણે આત્મરક્ષક હોય તેમ પોતાના આયુધો ધારણ કરી સ્વામીની ચોતરફ ઉભા રહ્યા. જાણે આકાશના ઉદ્યોત થયેલી વિદ્યુતની લીલાને બતાવતા હોય તેમ કેટલાએક દેવતાઓ, મણિમય અને સુવર્ણમય પંખાવડે ભગવાનને પવન નાખવા લાગ્યા. કેટલાક દેવતાઓ જાણે બીજા

[illegible] હોય તેમ વિવિધ પ્રકારના [illegible] પુષ્પોની વૃષ્ટિ હર્ષોત્કર્ષ પૂર્વક કરવા લાગ્યા, કેટલાએક દેવતાઓ જાણે પોતાના પાપનું ઉચ્ચાટન કરતા હોય તેમ અત્યંત સુગંધી દ્રવ્યોનું ચૂર્ણ કરીને ચારે દિશાઓમાં [illegible] લાગ્યા, કેટલાએક દેવતાઓ જાણે ત્યાં નીચે [illegible] કરેવા મેરૂપર્વતની ઋદ્ધિ અધિક કરવાને ઈચ્છતા હોય તેમ સુવર્ણની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા કેટલાએક દેવતાઓ, જાણે પ્રભુના ચરણમાં પ્રણામ કરવાને ઉતરતી તારાની [illegible] હોય તેવી [illegible] પ્રકારે [illegible] કરવા લાગ્યા કેટલાએક દેવતાઓ પોતાના [illegible] ગંધર્વોની સેનાને પણ તિરસ્કાર કરનારા નવનવા ગ્રામ અને રાગથી ભગવાનના ગુણનું ગાન કરવા લાગ્યા, કેટલાએક દેવતાઓ મઢેલા, [illegible] અને [illegible] [illegible] વગાડવા લાગ્યા, કેમકે ભક્તિ અનેક પ્રકારે થાય છે, કેટલાએક દેવતાઓ જાણે મેરૂપર્વતના શિખરોને પણ નૃત્ય કરાવવાને ઈચ્છતા હોય તેમ પોતાના ચરણના [illegible] નૃત્ય કરવા લાગ્યા અને કેટલાએક દેવતાઓ જાણે બીજી નાગરના [illegible] પોતાની સ્ત્રીઓની સાથે વિવિધ પ્રકારના અભિનય (હાવભાવ)થી [illegible] નાટક કરવા લાગ્યા. કેટલાએક દેવતાઓ જાણે પાંખોવાળા ગરૂડ હોય તેમ આકાશમાં [illegible] હતા, કેટલાએક ક્રીડાથી કુકડાની જેમ પૃથ્વી ઉપર પડતા હતા, કેટલાએક [illegible] પેઠે સુંદર ચાલ ચાલતા હતા, કેટલાએક સિંહોની પેઠે આનંદથી સિંહનાદ કરતા હતા, કેટલાએક હસ્તીઓની પેઠે ઉંચા અવાજ કરતા હતા, કેટલાએક અશ્વોની પેઠે હર્ષથી હેષારવ કરતા હતા, કેટલાએક રથની પેઠે [illegible] શબ્દ કરતા હતા, કેટલાએક [illegible] પેઠે હાસ્ય કરતા [illegible] પ્રકારના શબ્દો બોલતા હતા, કેટલાએક [illegible] જેમ [illegible] શાખાઓને [illegible] તેમ પોતાના ચરણથી મેરૂપર્વતના શિખરને [illegible] હતા, [illegible] [illegible] કરવાને તૈયાર થયેલા [illegible] હોય તેમ પોતાના હાથના [illegible] પૃથ્વી ઉપર તાડન કરતા હતા, [illegible] અને [illegible] હોય તેમ [illegible] કરતા હતા, કેટલાએક [illegible] [illegible] [illegible] હતા, [illegible] નટની માફક વિકૃત રૂપ [illegible] [illegible] હતા, [illegible] અને [illegible] કુકડાની પેઠે [illegible] હતા, [illegible] [illegible] તેમ કેટલાએક [illegible] [illegible] [illegible] હતા, કેટલાએક અગ્નિની પેઠે [illegible] [illegible] હતા, [illegible] મેઘની માફક [illegible] હતા, કેટલાએક [illegible] પેઠે [illegible] હતા અને કેટલાએક [illegible] ભોજન કરેલા વિદ્યાર્થીની [illegible] હતા. [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] અનેક [illegible] [illegible] હતા [illegible] અચ્યુતેન્દ્રે [illegible] [illegible] વિવિધ [illegible] પ્રભુની ભક્તિપૂર્વક [illegible] [illegible] [illegible] પેઠે [illegible] કરી

કૃષ્ણ, બળભદ્ર તથા જરાસંધના મળી ૪ મહાપુરૂષોના ચરિત્રો છે બાવીશમા નેમિનાથજીના સમકાલીન હોવાથી તેમના ચરિત્રોનો સમાવેશ પણ આ પર્વમા કરેલો છે

૯ નવમા પર્વમા શ્રીપાર્શ્વનાથજીનુ તથા બ્રહ્મદત્ત નામના બારમા ચક્રીનુ મળી બે મહાપુરૂષોના ચરિત્રો છે

૧૦ દશમા પર્વમા શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવતનુ ચરિત્રજ છે, પણ પ્રસંગોપાત્ શ્રેણિક, અભયકુમારાદિક અનેક મહાપુરૂષોના બહુ વિસ્તારવાળા ચરિત્રો તેમા આપેલા છે આ પર્વ બધા પર્વો કરતા મોટુ છે, અને શ્રી વીરભગવતનુ ચરિત્ર આવા વિસ્તારથી બીજા કોઈ ગ્રંથમા ઉપલબ્ધ નથી

આ પ્રમાણે દશ પર્વમા મળી ૬૩ શલાકા પુરૂષોના ચરિત્રોનો સમાવેશ કરવામા આવેલો છે તેનુ યંત્ર પણ આ પ્રસ્તાવનાના પ્રારંભમા આપેલુ છે

આ ત્રેસઠ મહાપુરૂષો 'શલાકા પુરૂષ' એટલા માટે કહેવાય છે કે તેમના મોક્ષગમનનો ચોક્કસ નિર્ણય થયેલો છે ચોવીશ તીર્થંકરો તો તદ્ભવ મોક્ષગામી હોય છે, ચક્રવર્તીમા જે તે ભવમા ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે તે સ્વર્ગે અથવા મોક્ષે જાય છે, અને જે સંસારમાંજ રહે છે તે નરકે જાય છે આ ચોવીશીમા થયેલા ૧૨ ચક્રીઓમાથી સુભૂમ ને બ્રહ્મદત્ત બે ચક્રી મહાપાપારંભ કરી નરકે ગયેલા છે, પણ તે આગામી ભવે અવશ્ય મોક્ષે જનારા છે વાસુદેવ ને પ્રતિવાસુદેવ તો તે ભવમા નરકેજ જાય છે, કારણ કે તે સંસારમા બહુ ખુંચેલા હોય છે ને સંસાર તજી શકતા નથી, પણ આગામી ભવે તેઓ જરૂર મોક્ષે જનારા છે નવ બળદેવ ઉત્તમ જીવો હોવાથી વાસુદેવના કાળ કરી ગયા પછી તેમને સ્નેહબંધન તુટવાથી ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે અને સ્વર્ગે અથવા મોક્ષે જાય છે સ્વર્ગે જનારા બળદેવો આગામી ભવે મોક્ષે જાય છે

શ્રી કાર્ત્તિકસિત્તરી પ્રકરણમા ૧૧ રૂદ્ર તથા ૯ નારદનો પણ એમા સમાવેશ કરી ૮૩ ની સંખ્યા મૂકેલી છે દરેક ચોવીશીમા ૧૧ રૂદ્ર થાય છે આ ચોવીશીમા ૧૧મા રૂદ્ર સત્યકી શ્રી મહાવીરસ્વામીના સમયમા થયેલા છે જે 'શીવ' ના નામથી પ્રખ્યાતી પામેલા છે, અને દરેક વાસુદેવના સમયમા એકેક નારદ થતા હોવાથી ૯ નારદ થાય છે

આ ગ્રંથમા બતાવેલા ૬૩ શલાકાપુરૂષોમા જીવ ૫૯ છે, અને સ્વરૂપ ૬૦ છે, એટલે કે શ્રી શાંતિનાથજી, કુંથુનાથજી તથા અરનાથજી તેજ ભવમા ચક્રવર્તી પણ થયેલા હોવાથી તે ત્રણ બાદ કરતા ૬૦ સ્વરૂપ થાય છે, અને શ્રી મહાવીર સ્વામીનો જીવજ પહેલા વાસુદેવ ત્રિપૃષ્ઠ તરિકે થયેલા હોવાથી કુલ ચાર બાદ કરતા ૫૯ જીવ થાય છે

જીવો અનાદિ કાળથી ભવભ્રમણ કરતા હોવાથી તેના ભવ તો અનતા થાય છે, પરંતુ જ્યારે તે સમકિત પામે છે ત્યારપછીના ભવ ગણત્રીમા ગણાય છે વધારેમા વધારે અર્ધા પુદ્ગળ પરાવર્તનની અંદર તો સમકિત પામ્યા પછી મોક્ષે જાય જ છે તીર્થંકરના જીવો સમકિત પામ્યા પછી તેટલુ ભવભ્રમણ કરતા નથી એક મહાવીરસ્વામીનો જીવ કોડાકોડ સાગરોપમ ઉપરાંત સમકિત પામ્યા પછી સંસારમા રહ્યો છે, બીજા તીર્થંકરના જીવો તો બહુ થોડા કાળમા—થોડા ભવમા સમકિત પામ્યા પછી મોક્ષે ગયા છે આ ચરિત્રગ્રંથમા દરેક પ્રભુ સમકિત પામ્યા તે ભવથી પ્રારભીને તેમના ચરિત્ર વર્ણવેલા છે જેમકે શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ તેરમા ભવ ધના સાર્થવાહના ભવમા સમકિત પામ્યા તેમનુ ત્યાથી ચરિત્ર વર્ણવેલ છે

મોટા ભાઇની પાછળ બીજા સહોદરોની જેમ બીજા બાસઠ ઇંદ્રોએ પણ તેવીજ રીતે સ્નાત્ર તથા વિલેપન વડે ભગવાનની પૂજા કરી

પછી સુધર્મ ઇંદ્રની પેઠે ઈશાન ઇંદ્રે પોતાના પાંચ રૂપ કર્યા, તેમાના એક રૂપે ભગવાનને ઉત્સંગમા ધારણ કર્યા, એક રૂપે મોતીની ઝાલરીઓ લટકવાથી જાણે દિશાઓને નૃત્ય કરવાનો આદેશ કરતુ હોય તેવુ—કપૂર જેવુ શ્વેત છત્ર પ્રભુ ઉપર ધારણ કર્યું જાણે હર્ષથી નૃત્ય કરતા હોય તેમ હાથનો વિક્ષેપ કરી બે રૂપે બે બાજુએ જિનેશ્વર ઉપર ચામર વીંજવા લાગ્યો અને એક રૂપે જાણે પ્રભુના દ્રષ્ટિપાતથી પોતાને પવિત્ર માને એવો હોય તેમ હાથમા ત્રિશુળ રાખી પ્રભુની આગળ ઉભો રહ્યો

પછી સૌધર્મ કલ્પના ઇંદ્રે જગત્પતિની ચારે દિશાએ ચાર સ્ફટિકમણિના ઉંચા વૃષભ બનાવ્યા ઉત્તગ શૃંગથી મનોહર એવા તે ચાર વૃષભો ચાર દિશામા રહેલા ચંદ્રકાન્ત રત્નના ચાર ક્રીડાપર્વત હોય તેવા શોભવા લાગ્યા જાણે પાતાળ ફાડયુ હોય તેમ તે વૃષભોના આઠ શૃંગોથી આકાશમા જળની ધારાઓ ચાલવા લાગી મૂળમાથી જુદી જુદી અગ્ર પ્રાંતે મળી ગયેલી તે જળધારાઓ આકાશમા નદીસંગમના વિભ્રમને બતાવવા લાગી સુર અને અસુરની સ્ત્રીઓએ કૌતુકથી જોયેલી તે જળધારાઓ, નદીઓ જેમ સમુદ્રમા પડે તેમ પ્રભુ ઉપર પડવા લાગી જળયંત્રોની જેમ તે શૃંગોમાથી નીકળતા જળ વડે શક્રેન્દ્રે આદિ તીર્થંકરને સ્નપન કરાવ્યુ ભક્તિથી જેમ હૃદય આર્દ્ર થાય તેમ દૂર ઉછળતા એવા ભગવાનના સ્નપનજળથી દેવતાઓના વસ્ત્ર આર્દ્ર થઇ ગયા પછી ઇંદ્રજાળિક જેમ પોતાની ઇંદ્રજાળનો ઉપસંહાર કરે તેમ ઇંદ્રે તે ચાર વૃષભોનો ઉપસંહાર કર્યો સ્નાન કરાવ્યા પછી પવી પ્રીતિવાળા તે દેવપતિએ દેવદૂષ્ય વસ્ત્રથી પ્રભુના શરીરને રત્નના દર્પણની પેઠે લુછ્યુ સ્વસ્તિમય પાટલાની ઉપર નિર્મળ અને રૂપાના અખંડ અક્ષતવડે પ્રભુની પાસે અષ્ટમંગળ આલેખ્યા પછી જાણે પોતાનો મોટો અનુરાગ હોય તેવા ઉત્તમ અંગરાગથી ત્રિજગદ્ગુરુના અંગે વિલેપન કરી, પ્રભુના હસતા મુખરૂપી ચંદ્રની ચંદ્રિકાના ભ્રમને ઉત્પન્ન કરનાર ઉજ્જવળ દિવ્ય વસ્ત્રોથી ઇંદ્રે પૂજા કરી અને પ્રભુના મસ્તક ઉપર વિશ્વની મુખ્યતાના[1] ચિન્હરૂપ વજ્ર માણિક્યનો સુંદર મુગટ સ્થાપન કર્યો પછી ઇંદ્રે, નાયકાળે આકાશને વિષે પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાઓમા જેમ સૂર્ય અને ચંદ્ર શોભે તેવી શોભાને આપનારા તે સુવર્ણ કુંડળ સ્વામીના કાનમા પહેરાવ્યા, જાણે લક્ષ્મીને હિંચકવાની દોલા[2] હોય તેવી વિસ્તારવાળી દિવ્ય મોતીની માળા સ્વામીના કંઠમા આરોપણ કરી સુંદર હસ્તીના બાળકના દંતુશળની ઉપર જેમ સુવર્ણના કંકણ પહેરાવે તેમ પ્રભુના બાહુ-દંડ ઉપર બે બાજુબંધ ધારણ કરાવ્યા વૃક્ષની શાખાના પ્રાંતભાગના ગુચ્છની જેવા—ગોળાકાર મોટા મોતીઓના ચિત્રિત કરેલા પ્રભુના મણિબંધ ઉપર

1 ઉત્તર=ઉત્તમ સૂત્ર-ચામર સમાજમાં રહેલ એ અને પ્રભુના સમગ્ર ત્રિભુવન ...
2 મુખ્યપણુ ... ૩ હીંચકવાનો ...

આરૂઢ કર્યા, ભગવાનના કટી ભાગમાં વર્ષધર પર્વતના નિતંબ ભાગ ઉપર રહેલા સુવર્ણ કુલના નિવાસને ધારણ કરનાર સુવર્ણનું કટીસૂત્ર પહેરાવ્યું, અને જાણે દેવ અને દૈત્યોના તેજ તેમાં લગ્ન થઈ ગયા હોય તેવા માણિક્યમય તોડા પ્રભુના બંને ચરણમાં પહેરાવ્યા. ઇંદ્રે જે જે આભૂષણો ભગવાનના અંગને અલંકૃત કરવા માટે પહેરાવ્યા તે તે આભૂષણો ઉલટા ભગવાનના અંગથી અલંકૃત થયા. પછી ભક્તિયુક્ત ચિત્તવાળા ઇંદ્રે પ્રફુલ્લિત પારિજાતના પુષ્પોની માળાવડે પ્રભુની પૂજા કરી, અને પછી જાણે કૃતાર્થ થયેલ હોય તેમ જરા પાછા ખસી પ્રભુની સન્મુખ ઉભા રહી જગત્પતિની આરાત્રિક કરવા માટે આરતી ગ્રહણ કરી. જ્વલાયમાન કાંતિવાળી તે આરાત્રિકથી પ્રજ્વલિત ઔષધિવાળા શિખરવડે જેમ મહાગિરિ શોભે તેમ ઇંદ્ર શોભવા લાગ્યો. શ્રદ્ધાળુ દેવતાઓએ જેમાં પુષ્પ સમૂહ વેરેલો છે એવી તે આરાત્રિક ઇંદ્રે પ્રભુને ત્રણવાર ઉતારી. પછી ભક્તિથી રોમાંચિત થઈ શક્રસ્તવ વડે વંદન કરી ઇંદ્રે પ્રભુની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો—

"હે જગન્નાથ! હે ત્રૈલોક્ય કમલમાર્તંડ! હે સંસારરૂપી મરુસ્થળમાં કલ્પવૃક્ષ! હે વિશ્વોદ્ધરણ બાંધવ! હું તમને નમસ્કાર કરૂં છું. હે પ્રભુ! એ મુહૂર્ત પણ વંદન કરવા યોગ્ય છે કે જે મુહૂર્તમાં ધર્મને જન્મ આપનારા—અપુનર્જન્મા[1]—વિશ્વજંતુઓના જન્મદુઃખનું છેદન કરનારા—આપનો જન્મ થયો છે. હે નાથ! આ વખતે તમારા જન્માભિષેકના જળના પૂરથી પ્લાવિત થયેલા અને યત્ન કર્યા સિવાય જેનો મલ દૂર થયો છે એવી આ રત્નપ્રભા પૃથ્વી સત્યનામવાળી થઈ છે. હે પ્રભુ! જે મનુષ્યો તમારૂં અહર્નિશ દર્શન કરશે તેઓને ધન્ય છે. અમે તો અવસરે જ આપનું દર્શન કરનારા છીએ. હે સ્વામી! ભરતક્ષેત્રના જંતુઓનો મોક્ષમાર્ગ ખીલાઈ ગયો છે તેને આપ નવીન પાંથ થઈ પુનઃ પ્રગટ કરશો. હે પ્રભુ! તમારી અમૃતના તરંગ જેવી ધર્મદેશના તો દૂર રહો, પરંતુ તમારૂં દર્શન પણ પ્રાણીઓનું શ્રેય કરનાર છે. હે ભવતારક! તમારી ઉપમાને પાત્ર કોઈ નથી, તેથી હું તો તમારા તુલ્ય તમેજ છો એમ કહું છું, એટલે હવે વધારે સ્તુતિ કેવી રીતે કરી? હે નાથ! તમારા સદ્ભૂતાર્થ[2] ગુણોને પણ કહેવાને હું અસમર્થ છું, કેમકે સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રના જળને કોણ માપી શકે?"

એવી રીતે જગત્પતિની સ્તુતિ કરીને પ્રમોદથી જેનું મન સુગંધમય થઈ ગયું છે એવા શક્રેન્દ્રે પ્રથમ પ્રમાણે પોતાના પાંચ રૂપ કર્યા. તેમાંથી અપ્રમદ્વર* એવા એક રૂપે ઈશાન ઇંદ્રના ઉત્સંગમાંથી રહસ્યની પેઠે જગત્પતિને પોતાના હૃદય ઉપર ગ્રહણ કર્યા. સ્વામીની સેવાને જાણનારા ઇંદ્રના બીજા રૂપો જાણે નિયુક્ત કર્યાં હોય તેમ પૂર્વની પેઠે સ્વામી સંબંધી પોતપોતાના કાર્ય કરવા લાગ્યા. પછી પોતાના દેવતાઓથી પરિવૃત અમરાગ્રણી (શક્રેન્દ્ર) ત્યાંથી આકાશમાર્ગે ચાલી મરુદેવાએ અલંકૃત કરેલા મંદિર પ્રત્યે આવ્યો. પ્રથમ મૂકેલું તીર્થંકરનું પ્રતિબિંબ ઉપસંહૃત કરીને તેજ સ્થાનકે—

---

૧ ફરીને જન્મ નહીં ગ્રહણ કરનાર. ૨ સત્ય અર્થને બતાવનાર—વિદ્યમાન. * અપ્રમાદી.

માતાની પાસે પ્રભુને સ્થાપન કર્યા (મૂક્યા) પછી સૂર્ય જેમ પદ્મિનીની નિદ્રાને દૂર કરે તેમ ઇંદ્રે મરૂદેવાની અવસ્વાપિની નિદ્રા દૂર કરી. ગંગાના તટ ઉપર રહેલી સુંદર રેતીના જેવા કોમળ અને ઉજ્વળ, દિવ્ય અને રેશમી વસ્ત્રયુગલ પ્રભુને ઓશીકે મૂક્યું. બાળપણાને વિષે પણ ઉત્પન્ન થયેલા ભામંડળના તેજ જેવું કાંતિવાળું રત્નમય કુંડળયુગલ પણ પ્રભુને ઓશીકે મૂક્યું અને એવીજ રીતે સોનાના પ્રાકારથી બનેલ, વિચિત્ર એવા રત્નના હાર અને અર્ધહારોથી વ્યાપ્ત તથા સોનાના સૂર્ય સમાન પ્રકાશવંત શ્રીદામગંડ (ગેડીદડો) પણ પ્રભુની દૃષ્ટિને વિનોદ આપવાને માટે આકાશને વિષે દિનમણિ (સૂર્ય) હોય તેમ ઉપરના ચંદરવાની સાથે લટકતો સ્થાપન કર્યો. પછી ઇંદ્રે કુબેરને આજ્ઞા કરી કે–'બત્રીશ કોટી હિરણ્ય, તેટલુંજ સુવર્ણ, બત્રીશ બત્રીશ નંદાસન, ભદ્રાસન તથા બીજી પણ અતિ મનોહર વસ્ત્ર નેપથ્ય વિગેરે સાંસારિક સુખને ઉત્પન્ન કરનારી મહા મૂલ્યવાન વસ્તુઓ, મેઘ જેમ જળ વરસાવે તેમ સ્વામીના ભુવનમાં વરસાવો (મૂકો).' કુબેરે જૃંભક[1] જાતિના દેવતા પાસે તત્કાળ તે પ્રમાણે વરસાવ્યું, કેમકે પ્રચંડ પુરૂષોની આજ્ઞા વચનની સાથેજ સિદ્ધ થાય છે. પછી ઇંદ્રે આભિયોગિક દેવતાઓને આજ્ઞા કરી કે 'તમે ચાર નિકાયના દેવોમાં ઉદ્‌ઘોષણા કરો કે—અર્હંતનું અને તેમની માતાનું જે કોઈ અશુભ ચિંતવશે તેનું મસ્તક અજકમંજરીની[2] પેઠે સાત પ્રકારે ભેદાઈ જશે.' ગુરૂની વાણીને જેમ શિષ્યો ઉંચા સ્વરથી ઉચ્ચરિત કરે તેમ તેઓએ ભુવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક દેવતાઓને વિષે તે પ્રમાણે ઉદ્‌ઘોષણા કરી. પછી સૂર્ય જેમ વાદળામાં જળનો સંક્રમ કરે તેમ ઇંદ્રે ભગવાનના અંગુષ્ટમાં અનેક પ્રકારના રસે ભરેલી અમૃતમય નાડી સંક્રમાવી, અર્થાત્ અંગુષ્ઠના અમૃતનો સંચાર કર્યો. અર્હંતો સ્તનપાન કરતા નથી, તેથી જ્યારે તેમને ક્ષુધા ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તેઓ પોતાની મેળેજ અમૃત રસને વર્ષાવનાર અંગુષ્ઠ મુખમાં નાખીને ચુસે છે. પછી પ્રભુનું બીજું પ્રકારનું ધાત્રીકર્મ કરવાને માટે ઇંદ્રે પાંચ અપ્સરાઓને ધાત્રી (ધાવમાતા) થઈને ત્યાં રહેવાની આજ્ઞા કરી.

જિનસ્નાત્ર થઈ રહ્યા પછી ઇંદ્ર ભગવંતને મૂકવા આવ્યા, તે સમયે ઘણા દેવતાઓ મેરૂશિખરથી પરભાર્યા નંદીશ્વરદ્વીપે ગયા. સૌધર્મેંદ્ર પણ નાભિપુત્રને તેમના મંદિરમાં મૂકી સ્વર્ગવાસીઓના નિવાસરૂપ નંદીશ્વરદ્વીપે ગયા અને ત્યાં પૂર્વ દિશામાં રહેલ–ક્ષુદ્રમેરૂ[3] જેવડા પ્રમાણવાળા–દેવરમણ નામના અંજનગિરિ ઉપર ઉતર્યા. ત્યાં તેમણે વિચિત્ર મણિની પીઠિકાવાળા ચૈત્યવૃક્ષ અને ઇંદ્રધ્વજવડે અંકિત અને ચાર દ્વારવાળા ચૈત્યમાં પ્રવેશ કર્યો, અને અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવપૂર્વક ઋષભાદિક[4] અર્હંતોની શાશ્વતી પ્રતિમાની

૧ દશ પ્રકારના તિર્યગ્ જૃંભક દેવતાઓ છે તે કુબેરની આજ્ઞામાં રહેનારા છે. ૨ અજકમંજરી=એક જાતના રૂની મંજરી છે તે જ્યારે પક્વ થઈને ફુટે છે ત્યારે તેના સાત ભાગ થઈ જાય છે. ૩ બીજા ચાર નાના મેરૂ ૮૫૦૦૦ યોજન ઉંચા છે તે ક્ષુદ્રમેરૂ. ૪ ઋષભ, ચંદ્રાનન, વારિષેણ ને વર્ધમાન એ ચાર નામની શાશ્વતી પ્રતિમા હોય છે.

તેણે પૂજા કરી તે અંજનગિરિની ચાર દિશામાં ચાર મોટી વાપિકાઓ છે અને તેમાં એકેક સ્ફટિક મણિનો દધિમુખ પર્વત છે તે ચારે પર્વતોની ઉપરના ચૈત્યોમાં શાશ્વત અર્હંતોની પ્રતિમાઓ છે શક્રના ચાર દિક્પાળોએ, અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવપૂર્વક તે પ્રતિમાની યથાવિધિ પૂજા કરી ઈશાનેન્દ્ર ઉત્તર દિશામાં રહેલા નિત્યરમણીક એવા રમણીય નામના અંજનગિરિ ઉપર ઉતર્યા, અને તેઓ તે પર્વતની ઉપર રહેલા ચૈત્યમાં પૂર્વ પ્રમાણેજ શાશ્વતી પ્રતિમાની અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવપૂર્વક પૂજા કરી તેના દિક્પાળોએ તે પર્વતની ચારે બાજુની ચાર વાવડીમાં રહેલા દધિમુખ પર્વતના ઉપરના ચૈત્ય માંહેની શાશ્વત પ્રતિમાઓના તે પ્રમાણેજ અષ્ટાહ્નિક મહોત્સવ કર્યો ચમરેન્દ્ર દક્ષિણ દિશામાં રહેલા નિત્યોદ્યોત નામના અંજનાદ્રિ ઉપર ઉતર્યા રત્નોથી નિત્ય પ્રકાશિત તે પર્વત ઉપર રહેલા ચૈત્યમાંહેની શાશ્વત પ્રતિમાની તેણે મોટી ભક્તિથી અષ્ટાહ્નિકા મહોત્સવપૂર્વક પૂજા કરી, અને તેની ફરતી ચાર વાપિકાની અંદર રહેલા ચાર દધિમુખ પર્વત ઉપરના ચૈત્યોમાં તેના ચાર લોકપાળોએ અચલ ચિત્તથી મહોત્સવ પૂર્વક તત્રસ્થ પ્રતિમાની પૂજા કરી બલિ નામે ઇંદ્ર પશ્ચિમ દિશામાં રહેલા સ્વયંપ્રભ નામના અંજનગિરિ ઉપર મેઘની જેવા પ્રભાવથી ઉતર્યા તેણે તે પર્વત ઉપર રહેલા ચૈત્યમાં દેવતાઓની દૃષ્ટિને પવિત્ર કરનાર અને શાશ્વતી ઋષભાદિ અર્હંતની પ્રતિમાઓનો ઉત્સવ કર્યો તેના ચાર લોકપાળોએ પણ તે અંજનગિરિની ચાર દિશામાં રહેલી ચાર વાપિકાની અંદર રહેલા દધિમુખ પર્વત ઉપરની શાશ્વતી પ્રતિમાનો ઉત્સવ કર્યો એવી રીતે સર્વ દેવતાઓ નંદીશ્વરદ્વીપે મહિમાઉત્સવ કરીને જેમ આવ્યા હતા તેમ પોતપોતાના સ્થાન પ્રત્યે ગયા

અહીં સ્વામિની મરૂદેવા પ્રાતઃકાળે જાગ્યા એટલે તેમણે જેમ રાત્રિનું સ્વપ્નું હોય તેમ પોતાના પતિ નાભિરાજાને દેવતાઓના આગમન સંબંધી વૃત્તાંત કહ્યો જગત્પતિના ઉરૂને વિષે ઋષભનું ચિન્હ હતું તેમજ માતાએ સર્વ સ્વપ્નોમાં પ્રથમ ઋષભ જોયો હતો, તેથી હર્ષ પામેલા માતાપિતાએ શુભ દિવસે ઉત્સાહપૂર્વક પ્રભુનું ઋષભ એવું નામ પાડ્યું, તે સાથે યુગ્મધર્મે પ્રસરેલી કન્યાનું સુમંગલા એવું યથાર્થ અને પવિત્ર નામ તેમણે પાડ્યું વૃક્ષ જેમ નીકનું જળ પીવે, તેમ ઋષભસ્વામી ઇંદ્રે સંક્રમણ કરેલ અંગુઠાના અમૃતનું યોગ્ય કાળે પાન કરવા લાગ્યા પર્વતના ખોળામાં (ગુફામાં) બેઠેલા કિશોર સિંહ શોભે તેમ પિતાના ઉત્સંગમાં બેઠેલા બાળક ભગવાન શોભતા હતા પાંચ સમિતિ જેમ મહામુનિને છોડે નહીં, તેમ ઇંદ્રે આજ્ઞા કરેલી પાંચ ધાત્રીઓ પ્રભુને ક્યારે પણ રેઢા મૂકતી નહોતી

પ્રભુનો જન્મ થયાને એક વર્ષ થવા આવ્યું એટલે સૌધર્મેંદ્ર વંશસ્થાપન કરવાને માટે ત્યાં આવ્યા સેવક ખાલી હાથે સ્વામીનું દર્શન કરવું ન જોઈએ એવી બુદ્ધિથીજ જાણે

હાથની તેમ ઇંદ્ર એક મ્હોટી ઇક્ષુયષ્ટિ[1] સાથે લીધી જાણે શરીરવાળો શરદઋતુ હોય તેમ શોભતો ઇંદ્ર ઇક્ષુદંડ સહિત નાભિરાજાના ઉત્સંગમાં બેઠેલા પ્રભુ પાસે આવ્યા, એટલે પ્રભુએ અવધિજ્ઞાનવડે ઇંદ્રનો સંકલ્પ જાણી લઈ, હસ્તીની પેઠે તે ઇક્ષુદંડ લેવાને પોતાનો કર લાંબો કર્યો. સ્વામીના ભાવને જાણનાર ઇંદ્રે મસ્તકવડે પ્રણામ કરીને ભેટની પેઠે તે ઇક્ષુ પ્રભુને અર્પણ કરી. પ્રભુએ ઇક્ષુ ગ્રહણ કરી, તેથી તેમનો ઇક્ષ્વાકુ એવા નામનો વંશ સ્થાપન કરી ઇંદ્ર સ્વર્ગમાં ગયા.

યુગાદિનાથનો દેહ સ્વેદ-રોગ-મળથી રહિત, સુગંધી, સુંદર આકારવાળો અને સુવર્ણકમળ જેવો શોભતો હતો (૧) તેમના શરીરમાં માંસ અને રુધિર ગાયના દૂધની ધારા જેવા ઉજ્જ્વળ અને દુર્ગંધ વિનાના હતા (૨) તેમના આહારનીહારનો વિધિ ચર્મચક્ષુને અગોચર હતો (૩) અને તેમના શ્વાસના પુષ્પો વિકસિત થયેલા કુમુદની સુગંધ સરખી હતી (૪) એ ચાર અતિશય[2] પ્રભુને જન્મથીજ પ્રાપ્ત થયેલા હતા. વજ્રઋષભનારાચ સંઘયણને ધારણ કરનારા તે પ્રભુ જાણે ભૂમિભંગના ભયથી હોય તેમ મંદમંદ ચાલતા હતા. વયે તેઓ બાળ હતા તોપણ તેઓ ગંભીર અને મધુર ધ્વનિથી બોલતા હતા, કેમકે લોકોત્તર પુરુષોને શરીરની અપેક્ષાયેજ બાળપણું હોય છે. સમચતુરસ્ર સંસ્થાનવાળું પ્રભુનું શરીર, જાણે ક્રીડા કરવાના ઇચ્છાવાળી લક્ષ્મીની કાંચનમય ક્રીડાવેદિકા હોય તેવું શોભતું હતું. સમાન વયવાળા થઈને આવેલા દેવકુમારોની સાથે તેમના ચિત્તની અનુવૃત્તિને અર્થે પ્રભુ રમતા હતા. ક્રીડા કરતી વખતે ધૂળથી ધુસર થયેલા અંગવાળા અને ઘુઘરમાળ ધારણ કરેલા પ્રભુ મદાવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા હસ્તીના બાળક જેવા શોભતા હતા. પ્રભુ જે કાંઈ લીલામાત્રથી ગ્રહણ કરતા તે લઈ લેવાને મોટી ઋદ્ધિવાળો કોઈ દેવ પણ સમર્થ થતો નહીં. જો કોઈ દેવ, બળની પરીક્ષા કરવાને માટે પ્રભુની આંગળી ગ્રહણ કરતો તો પ્રભુના શ્વાસના પવનથી તે રૂના જેમ દૂર જઈને પડતો. કેટલાએક દેવકુમારો કંદુકની પેઠે પૃથ્વી ઉપર આળોટીને પ્રભુને વિચિત્ર કંદુકોથી રમાડતા હતા, કેટલાએક દેવકુમારો રાજશુક થઈને ચાટુકારની[3] પેઠે 'જીવો જીવો, આનંદ પામો, આનંદ પામો' એવા શબ્દો અનેક પ્રકારે બોલતા હતા, કેટલાએક દેવકુમારો સ્વામીને રમાડવા માટે મયૂરરૂપે થઈને કેકાવાણીથી ષડ્જ સ્વરમાં ગાયન કરી નાચ કરતા હતા, પ્રભુના મનોહર હસ્તકમળને ગ્રહણ કરવાની અને સ્પર્શ કરવાની ઇચ્છાથી કેટલાએક દેવકુમારો હંસરૂપે થઈને ગાંધાર સ્વરે ગાયન કરતા પ્રભુની આસપાસ ફરતા હતા, કેટલાએક પ્રભુના પ્રીતિભરેલા દૃષ્ટિપાતરૂપ અમૃતને પાન કરવાની ઇચ્છાવાળા થઈને તેમની પાસે ક્રૌંચપક્ષીરૂપ થઈ મધ્યમ સ્વરે બોલતા હતા, કેટલાએક પ્રભુના મનની પ્રીતિને માટે કોકિલરૂપ થઈ નજીકના વૃક્ષો ઉપર બેસી પંચમસ્વર કરતા હતા, કેટલાએક પ્રભુના વાહનપણું

---

૧ શેરડીનો સાંઠો. ૨ તીર્થંકરને ૩૪ અતિશય પ્રાપ્ત થાય છે તેમાંથી આ ચાર અતિશયની પ્રાપ્તિ તો જન્મથી સ્વભાવે થાય છે. ૩ પ્રિય બોલનાર.

થઇને પોતાના આત્માને પવિત્ર કરવાની ઇચ્છાથી તુરંગરૂપ થઈ ધૈવત ધ્વનિથી હેષારવ કરતા પ્રભુની પાસે આવતા હતા. કેટલાએક હાથીનું રૂપ ધારણ કરી નિષાદ સ્વર બોલતા અધોમુખ થઇ પોતાની શુંઢથી ભગવાનના ચરણનો સ્પર્શ કરતા હતા, કોઇ વૃષભરૂપ થઈ પોતાના શિંગડાથી તટપ્રદેશને તાડન કરતા અને ઋષભ જેવા સ્વર બોલતા પ્રભુની દૃષ્ટિને વિનોદ આપતા હતા, કોઇ અંજનાચલ જેવા મોટા મહિષ બની પરસ્પર યુદ્ધ કરી પ્રભુને યુદ્ધક્રીડા બતાવતા હતા, કોઇ પ્રભુના વિનોદને માટે મલ્લરૂપ થઇ પોતાની ભુજાઓનું આસ્ફાલન કરી એક બીજાને અક્ષવાટમાં[1] બોલાવતા હતા. એવી રીતે યોગીઓ જેમ પરમાત્માની ઉપાસના કરે તેમ દેવકુમારો વિવિધ પ્રકારના વિનોદથી નિરંતર પ્રભુની ઉપાસના કરતા હતા. એવી સ્થિતિમાં વર્તતા અને ઉદ્યાનપાલિકાઓ જેમ વૃક્ષનું લાલન કરે તેમ પંચધાત્રીઓએ પ્રમાદ રહિતપણે લાલન કરેલા પ્રભુ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા.

અંગુષ્ઠપાનની અવસ્થા વ્યતીત થયા પછી બીજી અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા ગૃહવાસી અર્હંતો સિદ્ધઅન્ન (રાંધેલ અન્ન)નું ભોજન કરે છે પરંતુ નાભિનંદન ભગવાન તો ઉત્તરકુરૂક્ષેત્રથી દેવતાઓએ લાવેલા કલ્પવૃક્ષના ફળોનું આરોગતા હતા, અને ક્ષીરસમુદ્રના જળનું પાન કરતા હતા. ગઇ કાલના દિવસની પેઠે બાલ્યવયનું ઉલ્લંઘન કરીને સૂર્ય જેમ દિવસના મધ્યભાગમાં આવે તેમ પ્રભુએ, જેમાં અવયવો વિભક્ત થાય છે એવા યૌવનનો આશ્રય કર્યો. યૌવનાવસ્થા પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ પ્રભુના બંને ચરણ કમલના મધ્યભાગ જેવા મૃદુ, રક્ત, ઉષ્ણ, કંપરહિત, સ્વેદવર્જિત અને સરખા તળીઆવાળા હતા. જાણે નમેલા પુરૂષની પીડાનું છેદન કરવાને હોયની તેમ તેની અંદર ચક્રનું ચિન્હ હતું, અને લક્ષ્મીરૂપી હાથિણીને હમેશા સ્થિર રાખવાને માટે હોય તેવા માળા, અંકુશ અને ધ્વજાના ચિન્હ પણ હતા. જાણે લક્ષ્મીના લીલાભુવન હોય તેવા પ્રભુના ચરણતળમાં શંખ અને કુંભનું તથા પાનીના ભાગમાં સ્વસ્તિકનું ચિન્હ હતું. પ્રભુનો પુષ્ટ, ગોળાકાર અને સર્પની ફણા જેવો ઉન્નત અંગુઠો વત્સની જેમ શ્રીવત્સથી લાંછિત હતો. વાયુરહિત સ્થાનમાં રહેલા કંપરહિત દીપકની શિખા જેવી, છિદ્રરહિત અને સરલ એવી પ્રભુની આંગળીઓ જાણે ચરણરૂપી કમળના પત્રો હોય તેવી જણાતી હતી. તે અંગુલિતળમાં નંદાવર્ત્તના ચિન્હ શોભતા હતા, જેના પ્રતિબિંબો ભૂમિ ઉપર પડવાથી ધર્મ પ્રતિષ્ઠાના હેતુરૂપ થતા હતા.[2] જગત્પતિની દરેક આંગળીના પર્વમાં અધોભાગીઓ સહિત જવના ચિન્હો હતા, તે જાણે પ્રભુની સાથે જગત્‌ની લક્ષ્મીના વિવાહને માટે ત્યાં વાવ્યા હોય એમ જણાતું હતું. પૃથુ અને ગોળાકાર પાની જાણે ચરણકમલનો કંદ હોય તેવી શોભતી હતી, નખો જાણે અંગુષ્ટ અને અંગુલિરૂપી સર્પની ફણા ઉપર મણિ હોય તેવા શોભતા

[1] અખાડાની ભૂમિ. [2] ચૈત્યપ્રતિષ્ઠામાં નંદાવર્ત્તનું પૂજન થાય છે તેમ અહીં પણ ધર્મરૂપ પ્રતિષ્ઠાનું એ ચિન્હ સમજવું.

હતા, અને ચરણના ગૂઢ બંને ગુલ્ફો,[1] મનોહર કમળની કળીની કર્ણિકાના ગોળકની શોભાને વિસ્તારતા હતા. પ્રભુના બંને ચરણના તળીઆ ઉપરના ભાગ મત્સ્યની પીઠની પેઠે અનુક્રમે ઉન્નત, નસો ન દેખાય તેવા, રૂવાડાથી વર્જિત અને સ્નિગ્ધ કાંતિવાળા હતા. ગૌર જંઘાઓ (પીંડીઓ) રુધિરમાં અસ્થિ મગ્ન થઇ ગયેલ હોવાથી પુષ્ટ, વર્તુલાકાર અને મૃગજંઘાની શોભાનો પણ તિરસ્કાર કરનારી હતી, માંસથી પૂરાયેલ અને ગોળ એવા જાનુ, રૂથી પૂરાયેલ ગોળ ઓશીકાની અંદર નાખેલા દર્પણના રૂપને ધારણ કરતા હતા, મૃદુ, અનુપૂર્વપણાથી ઉત્તરોત્તર ચડતા અને સ્નિગ્ધ ઉરુ, કદલીસ્તંભના વિલાસને ધારણ કરતા હતા અને મુષ્ક, હસ્તીની પેઠે ગૂઢ અને સમસ્થિતિવાળા હતા, કારણ કે અશ્વની પેઠે કુલીનપુરુષનું પુરુષચિન્હ ઘણું ગૂઢ હોય છે. તેમની ગુહ્ય ઇંદ્રિય, શિરાઓ ન દેખાય તેવી, નહીં ઉંચી નીચી, અશિથિલ, અકર્કશ, અદીર્ઘ, સરલ, મૃદુ, રોમ રહિત અને ગોળાકાર હતી. તેમના અશ્વની અંદર રહેલું પંજર—શીત, પ્રદક્ષિણાવર્ત્ત શબ્દમુક્તાને ધારણ કરનાર, અબિભત્સ અને આવર્તાકાર હતું. પ્રભુની કટિ વિશાળ, પુષ્ટ, સ્થૂળ અને ઘણી કઠિન હતી. તેમનો મધ્યભાગ સૂક્ષ્મપણામાં વજ્રના મધ્યભાગ જેવો જણાતો હતો, તેમની નાભિ નદીની ભ્રમરીના વિલાસને ધારણ કરતી હતી, અને કુક્ષિના બંને ભાગ સ્નિગ્ધ, માંસલ, કોમલ, સરલ અને સરખા હતા. તેમનું વક્ષસ્થળ સુવર્ણશિલાના જેવું વિશાળ, ઉન્નત, શ્રીવત્સરત્નપીઠના ચિન્હવાળું અને લક્ષ્મીને ક્રીડા કરવાની વેદિકાની શોભાને ધારણ કરતું હતું. તેમના બંને સ્કંધ વૃષભની કાંધ જેવા દૃઢ, પુષ્ટ અને ઉન્નત હતા, તેમની બંને કાંખ અલ્પ રોમવાળી, ઉન્નત અને ગંધ–સ્વેદ–મલથી રહિત હતી, તેમની પુષ્ટ અને કરરૂપી ફણાના છત્રવાળી ભુજાઓ જાનુ પર્યંત લાંબી હતી, તે જાણે ચંચલ લક્ષ્મીને નિયમમાં રાખવાને નાગપાશ હોય તેવી જણાતી હતી. અને બંને કર નવીન આમ્રપલ્લવ જેવા લાલ તળીઆવાળા, નિષ્કર્મ છતાં કઠોર, સ્વેદ રહિત, છિદ્રવર્જિત અને જરા ગરમ હતા. પગની પેઠે તેમના હસ્ત પણ દંડ, ચક્ર, ધનુષ્ય, મત્સ્ય, શ્રીવત્સ, વજ્ર, અંકુશ, ધ્વજ, કમળ, ચામર, છત્ર, શંખ, કુંભ, સમુદ્ર, મંદર, મકર, ઋષભ, સિંહ, અશ્વ, રથ, સ્વસ્તિક, દિગ્ગજ, પ્રાસાદ, તોરણ અને દ્વીપ વિગેરે ચિન્હોથી અંકિત હતા. તેમના અંગુષ્ઠ અને આંગળીઓ લાલ હાથમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા તેથી લાલ અને સરલ હતા, ને જાણે પ્રાંત ભાગમાં માણેકના પુષ્પવાળા કલ્પવૃક્ષના અંકુરા હોય તેવા જણાતા હતા. અંગુષ્ઠના પૂર્વ ભાગમાં યશરૂપી ઉત્તમ અશ્વને પુષ્ટિ કરનારા આહારરૂપ યવના ચિન્હો સ્પષ્ટપણે શોભતા હતા. આંગળીઓના ઉપલા ભાગમાં પ્રદક્ષિણાવર્તના ચિન્હો હતા, તે સર્વ સંપત્તિને કહેનારા એવા દક્ષિણાવર્ત શંખપણાને ધારણ કરતા હતા. તેમના કરકમળના મૂળ ભાગમાં ત્રણ રેખાઓ શોભતી હતી, તે જાણે કષ્ટથી ત્રણ જગતનો ઉદ્ધાર કરવાને માટેજ કરી હોય તેવી જણાતી હતી.

---

૧ ઘુંટીઓ

તેમનો ગોળાકાર, અરીધ તેમજ ત્રણ રેખાથી પવિત્ર થયેલો ગંભીર ધ્વનિવાળો કંઠ શંખની તુલ્યતાને ધારણ કરતો હતો. નિર્મળ, અતુલ અને કાંતિના તરંગવાળું મુખ જાણે કલંકરહિત બીજો ચંદ્ર હોય તેવું શોભતું હતું, બંને કપોળ કોમળ, સ્નિગ્ધ અને માંસથી ભરપૂર હતા, તે જાણે ત્યાં નિવાસ કરનારી વાણી અને લક્ષ્મીના સુવર્ણના બે દર્પણ હોય તેવા જણાતા હતા અને અંદરના આવર્તથી સુંદર અને સ્કંધપર્યંત લાંબા બંને કર્ણ જાણે તેમના મુખની કાંતિરૂપી સિંધુના તીર ઉપર રહેલી બે છીપો હોય તેવા જણાતા હતા બિંબફળની જેવા રક્ત તેમના હોઠ હતા, ડોલરની કળી જેવા બત્રીશ દાંત હતા, અને અનુક્રમે વિસ્તારવાળી તથા ઉન્નત નળના જેવી તેમની નાસિકા હતી તેમની હડપચી પુષ્ટ, ગોળાકાર, કોમળ અને સમ હતી, તથા તેમાં શ્મશ્રુનો ભાગ શ્યામ, ઘણો ઘાટો, સ્નિગ્ધ અને કોમળ હતો પ્રભુની જીહ્વા નવીન કલ્પવૃક્ષના પ્રવાલ જેવી લાલ, કોમળ, અતિ સ્થૂળ નહીં તેવી અને દ્વાદશાંગ આગમના અર્થને પ્રગટ કરનારી હતી તેમના લોચન અંદર કૃષ્ણ તથા ધોળા અને પ્રાંતભાગમાં લાલ હતા, તેથી જાણે નીલમણિ, સ્ફટિકમણિ અને ગોમેદમણિથી રચેલા હોય તેવા જણાતા હતા તે નેત્રો કાન સુધી પહોંચેલા (લાંબા) અને કાજળના જેવી શ્યામ પાંપણવાળા હતા, તેથી જાણે લીન થયેલા ભ્રમરવાળા વિકસ્વર કમળ હોય તેવા જણાતા હતા તેમના શ્યામ અને વક્ર ભવાં દૃષ્ટિરૂપી પુષ્કરણીના તીરમાં ઉત્પન્ન થયેલી લતાની શોભાને ધારણ કરતા હતા, વિશાળ, માંસલ, ગોળ, કઠિન, કોમળ અને સરખું એવું લલાટ અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવું શોભતું હતું, અને મૌલિભાગ અનુક્રમે ઉન્નત હતો, તેથી અધોમુખ કરેલા છત્રની તુલ્યતા ધારણ કરતો હતો જગદીશ્વરપણાને સૂચવનારા પ્રભુના મૌલિ [illegible] ધારણ કરેલ ગોળાકાર અને ઉન્નત મુગટ કળશની શોભાનો આશ્રય કરતો હતો, અને વાંકડા, કોમળ, સ્નિગ્ધ અને ભ્રમરના જેવા કાળા—મસ્તક ઉપરના કેશ યમુના નદીના તરંગ જેવા શોભતા હતા પ્રભુના શરીર રૂપ જાણે સુવર્ણના મધ્યવર્તિની હોય તેવી, ગોરચંદનના જેવી ગૌર, સ્નિગ્ધ અને સ્વચ્છ ત્વચા શોભતી હતી, અને કોમળ, ભ્રમરના જેવી શ્યામ, અપૂર્વ ઉદ્ગમવાળી અને કમળતંતુ જેવી ઝીણી રુવાટી શોભતી હતી

એવી રીતે રત્નોથી રત્નાકરની જેમ નાના પ્રકારના અસાધારણ લક્ષણોથી [illegible] એવા તે પ્રભુ બીજાને સેવવા યોગ્ય ન હોય અર્થાત્ સુર, અસુર અને મનુષ્ય સર્વેએ સેવવા યોગ્ય હતા ઇંદ્ર તેમને હસ્તાવલંબન આપતા હતા, યક્ષો ચામર વીંજતા હતા, ધરણેંદ્ર તેમનો દ્વારપાળ થતો હતો, વરુણ છત્ર ધરતો હતો, 'ઘણું જીવો, ઘણું જીવો' એમ બોલતા અસંખ્ય દેવતાઓ તેમની ચોતરફ વીંટીને રહેલા હતા, તથાપિ પ્રભુ ગર્વ [illegible] નહિ કરતા એવા જગત્પતિ યથાસુખ વિહાર કરતા હતા [illegible] ની જેમ [illegible] અને [illegible] રૂપ પલંગમાં પોતાના દેહનો ઉત્તમ ભાગ મૂકી

તાઓમા થયેલા અનન્ત ઉપર બેઠેલા અને બન્ને હાથમા હસ્તગામ્ય (કમળના પખના) અપ્સરાઓએ રૂપ નના કે તા પ્રભુ ધારી તખત અતિમનોહર દિવ્ય સગીત ગાતા હતા

એક દિવસ બાળપણને યોગ-પગત્ય ક્રીડા કરતુ એક યુગનીઆનુ જોડ તાડ નીચે ગયુ, તે વખતે દુર્દૈવ યોગથી તાડવૃક્ષનુ મોટુ ફળ તેમાના પુરૂષની ઉપર પડ્યુ કાકતાલીય ન્યાય પ્રમાણે મસ્તક ઉપર પ્રહાર થતા તે બાળક પુરૂષ અમૃત્યુથી[1] પચત્વ પામી ગયો એવો બનાવ આ વખતજ બન્યો એ પ્રકારથી તે યુગનીક બાળક સ્વર્ગમા ગયો, કેમકે અલ્પકષાયને લીધે તુચ્છ પણ આ... ના જાય કે પૂર્વે મહાપક્ષીઓ પોતાના માળાના કાષ્ટની પેઠે યુગનીઆના મૃત ... ને ઉપાડીને સમુદ્રમા નાખી દેતા હતા, પણ હાલ તે અનુભાવનો નાશ થયો હતો, ... તે કેવલ ત્યાજ પડ્યુ રહ્યુ કારણ કે અવસર્પિણી કાળનો પ્રભાવ અવસર્પિ... હતા (આગળ વધતો હતો) તે જોડામા બાકીની હતી તે સ્વભાવથી મુગ્ધ ... હતી પોતાના સહવાસી બાળકનો નાશ થવાથી અર્ધુ નિકીન થતા[2] ... શેષ રહેલી હોય તેમ તે ચપળ નેત્રવાળી બાળા ત્યાજ બેસી રહી પછી તેના માતાપિતા તેને ત્યાથી લઈ જઈ ઉછેરવા લાગ્યા અને તેનુ સુનદા એવુ નામ પાડ્યુ કેટલેક દિવસે તેના માતાપિતા મૃત્યુ પામી ગયા કારણ કે જુગનીઆઓ અપત્ય ... પછી બહુ અલ્પ દિવસ સુધીજ જીવે છે માતાપિતાનુ મૃત્યુ થતા તે ચપળ ... ના બાળિકા હવે 'શુ કરવુ?' તે વિચારમા જડ થઈ ગઈ, અને ટોળાથી છુટી પડી ગયેલી ... હરિણીની પેઠે વનમા એકલી ભમવા લાગી સરલ આંગળીરૂપી પત્રવાળા ચરણોથી ... ની ઉપર પગલા ભરતી તે જાણે પૃથ્વી ઉપર વિકસ્વર કમળોને આરોપણ કરતી ... હોય તેવી જણાતી હતી તેની બન્ને જઘા જાણે કામદેવના સુવર્ણખચિત ભાથા હોય ... શોભતી હતી અનુક્રમે વિશાળ અને ગોળાકાર તેના બન્ને સાથળ હસ્તીની સુંઢ ... દેખાતા હતા ચાલતી વખતે તેના પૃષ્ઠ અને આગળ નિતમ્બ કામદેવ રૂપી ધુતકાર ... ખેલવાના સુવર્ણના સોગઠાના વિલાસને ધારણ કરતા હતા સુડમા આવે તેવા અને ... કામદેવનો આકાર હોય તેવા મધ્ય ભાગથી તથા કામદેવની ક્રીડાવાપી[3] હોય ... સુદર નાભિથી તે ઘણી શોભતી હતી. તેના ઉદરમા ત્રિવલી રૂપ તરંગો રહેલા ... હતા, તેથી અર્ધુ પોતાના રૂપવડે ત્રણ જગતનો જય કરવાથી તે ત્રણ જયરેખાઓને ... ધારણ કરતી હોય તેવી જણાતી હતી. અર્ધુ રતિપ્રીતિના બે ક્રીડાપર્વતો હોય તેવા ... ના સ્તનો હતા, અને જાણે રતિપ્રીતિના હિંડોળાની બે યષ્ટિઓ હોય તેવી તેની ... ભુજલતાઓ શોભતી હતી તેનો ત્રણ રેખાવાળો કંઠ શખના વિલાસને હરણ કરતો ... હતો. હોઠવડે તે પાકેલા બિમ્બફળની કાંતિનો પરાભવ કરતી હતી, અને અંતરરૂપી ... છીપની અંદર રહેલા મુક્તાફળ રૂપ દાંતોથી તથા અર્ધુ નેત્ર રૂપ કમળનુ નાળ હોય તેવી

૧ અકાળ મૃત્યુથી ૨ રેખાના ૩ ક્રીડા કરવાની વાવડી

નાસિકાથી તે ઘણી મનોહર લાગતી હતી તેના બન્ને ગાલ જાણે લલાટની સ્પર્ધા કરતા હોય તેમ અર્ધચંદ્રની શોભાને ચોરતા હતા, અને મુખરૂપી કમળમાં લીન થયેલા જાણે ભમરા હોય તેવા તેના સુંદર કેશ હતા સર્વ અંગે સુંદર અને પુણ્ય લાવણ્ય રૂપી અમૃતની નદીરૂપ તે બાળા વનદેવીની પેઠે વનની અંદર ફરતી શોભતી હતી તે એકલી મુગ્ધાને જોઇ કિંકર્તવ્યમાં[1] જડ થયેલા કેટલાએક યુગલીઆઓ તેને નાભિરાજા પાસે લાવ્યા શ્રી નાભિરાજાએ 'આ ઋષભની ધર્મપત્ની થાઓ' એમ કહી નેત્રરૂપી કુમુદને ચાંદની સમાન તે બાળાનો સ્વીકાર કર્યો

ત્યારપછી એકદા સૌધર્મેંદ્ર, પ્રભુના વિવાહ સમયને અવધિજ્ઞાનથી જાણીને ત્યાં આવ્યા અને જગત્પતિના ચરણમાં પ્રણામ કરી તેમની આગળ પાળાની પેઠે ઉભા રહી અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી–" હે નાથ ! જે અજ્ઞ[2] માણસ જ્ઞાનના નિધિ રૂપ એવા સ્વામીને પોતાના વિચારથી વા બુદ્ધિથી કોઇ કાર્યમાં પ્રવર્તાવે છે તે ઉપહાસના સ્થાન રૂપ થાય છે, પણ હમેશાં સ્વામી પોતાના ભૃત્યોને ઘણા પ્રસાદથી જુએ છે, તેથી તેઓ કોઈ વખત સ્વચ્છંદતાથી પણ બોલી શકે છે, તેમાં પણ જે પોતાના સ્વામીનો અભિપ્રાય જાણીને બોલે છે તે ખરા સેવકો કહેવાય છે હે નાથ ! હું આપનો અભિપ્રાય જાણ્યા શિવાય કહું છું, તેથી આપ મારા ઉપર અપ્રસાદ કરશો નહીં હું જાણું છું કે આપ ગર્ભવાસથીજ વીતરાગ છો, અને અન્ય પુરૂષાર્થની અપેક્ષા નહીં હોવાથી ચોથા પુરૂષાર્થ (મોક્ષ)ને માટેજ સજ્જ થયેલા છો, તથાપિ હે નાથ ! મોક્ષ માર્ગની પેઠે લોકોનો વ્યવહારમાર્ગ પણ આપનાથીજ પ્રગટ થવાનો છે, તેથી તે લોકવ્યવહારના પ્રવર્તન માટે હું આપનો પાણિગ્રહણ મહોત્સવ કરવાની ઇચ્છા રાખું છું આપ પ્રસન્ન થાઓ ! હે સ્વામિન્ ! ભુવનમાં ભૂષણ રૂપ, રૂપવતી અને આપને યોગ્ય એવી **સુનંદા** અને **સુમંગલાને** પરણવાને આપ યોગ્ય છો "

તે સમયે સ્વામી પણ અવધિજ્ઞાન વડે પોતાને ત્ર્યાશી લાખ પૂર્વ સુધી ભોગવવાનું દૃઢ ભોગકર્મ છે અને તે અવશ્ય ભોગવવુંજ પડશે, એમ જાણી મસ્તક ધુણાવી સાયંકાળના કમળની પેઠે અધોમુખ થઇને રહ્યા ઇંદ્રે સ્વામીનો અભિપ્રાય જાણીને વિવાહકર્મના આરંભને માટે તત્કાળ દેવતાઓને ત્યાં બોલાવ્યા ઇંદ્રના હુકમથી તેના આભિયોગિક દેવતાઓએ જાણે સુધર્મા સભાનો અનુજ (નાનો ભાઈ) હોય તેવો એક સુંદર મંડપ ત્યાં રચ્યો તેમાં આરોપણ કરેલા સુવર્ણ, માણેક અને રૂપાના સ્તંભો–મેરુ, રોહણાચળ અને વૈતાઢ્ય પર્વતની ચૂલિકા જેવા શોભતા હતા, તેમાં મૂકેલા સુવર્ણમય ઉજ્વળ કુંભો જાણે ચક્રવર્તીના કાકણીરત્નના મંડલો હોય તેવા શોભતા હતા અને ત્યાં સુવર્ણ વેદિકાઓ પોતાના પ્રસરતા કિરણોથી જાણે બીજા તેજને સહન નહીં કરવાથી સૂર્યના તેજનો આક્ષેપ કરતી હોય તેવી જણાતી હતી તેમાં પ્રવેશ કરનારાઓ

1 શું કરવું તેના વિચારમાં 2 અજ્ઞાની

હે દિવ્યા ' તુ મેગટ ક્રીડા કેમ કરે છે ? હવે વજ્રનનય નજીક આવે છે તથી પાત પોતાના વિવાહોચિત કાયમા સર્વે નર્ત ગીતે ઉતાવળ ક । " એ પ્રમાણે અ ં । આના પરસ્પર એકબીજાના નામ આપી સરસ કોલાહલ કરા વા ગે

પછી કેટલીએક અપ્સરાઓએ સુન દા અને સુમ ગલાને મ ગલસ્નાન ક રવાના વાં આસન ઉપર બેસાર્યાં મ ધુર ધવળમ ગળ ગાતા ગાતા પ્રરન તમને ત ન ઓ । તેલથી અભ્યગ ર્યુ પછી જેના રજના પુ જવી પૃથ્વી પવિત્ર થયેના છે એવા તે બને ઓ ઓને સૂક્ષ્મ પીઠીથી તેઓએ ઉદ્વર્તન કર્યું જાણે તેમના અ ગમા નોન થયેના નવ અકુર હોય તેમ તમના બ ને ચ ૯, બને હાથ, બને જાનુ, બ ને ખભા અને અ. શમાન એમ નવ શ્યામ તિનક કર્યા, અને ત્રાભો ગહેના કસુ ભાના સૂનોવા તમના બ ધ અને અપસવ્ય અ ગોમા જાણે સમચતુરસ્ત્ર સસ્થાનને તપાસતી હોય તમ તબ્બાબ પશ કર્યો એવી રીત અપ્સરાઓએ સુ દર નવા નારી તે બાળાઓને ધાત્રીઓની પેઠે પ્રયત્નથી તેમને ચાપલ્યપણાથી વારતી હોય તેમ વણકમા નાખી [1] હવથી ઉન્મત્ત થયેના ત અપ્સરાઓએ વર્ણકનુ જાણે સહોદર હોય તેવુ ઉદ્વાક પણ તેજ વિધિવી કર્યુ પછી જાણે પોતાની કુળદેવતા હોય તેમ તેઓને બીજા આસન ઉપર બેસારીને સુગન્ધકુભના જળથી સ્નાન કરાવ્યુ, ગ ધકષાયી વસ્ત્રથી તેમનુ અ ગ લુછ્યુ, અને કોમળ વસ્ત્રથી તેમના કેશ વેષ્ટિત કર્યા પ છી કિરવાળી વસ્ત્રો પહેરાવી બીજા આસન ઉપર બેસારી તેમના કેશમાથી મોતીની વૃષ્ટિના ભ્રમને કરાવતુ જળ ખેરવી નાખ્યુ અને સ્નિગ્ધ ધુમરૂપી લતાથી જેમની શોભા વૃદ્ધિ પામેલી છે એવા તેમના જગ આદ્ર કેશ દિવ્ય ધુપથી ધુપિત કર્યા ગૈરિક ધાતુ (ગેરૂ) થી જેમ સુવર્ણને લેપન ક તેમ તે સ્ત્રીરત્નના અગને સુ દર અ ગરાગથી લિપ્ત કર્યુ અને તેમની ગ્રીવા, ભુ જના અગ્રભાગ, સ્તન અને ગાલ ઉપર જાણે કામદેવની પ્રશસ્તિ હોય તેવી પત્રવલ્લી આલેખી જાણે રતિદેવને ઉતરવાનુ નવીન મ ડળ હોય તેવા તેમના લલાટમા ચ દનનુ સુ દર તિલક કર્યુ, તેમના નેત્રો નીલ કમળના વનમા આવતા ભ્રમરના જેવા કાજળથી શણગાર્યા અને જાણે કામદેવે પોતાના આયુધો રાખવાને શસ્ત્રાગાર કર્યું હોય તેમ તેઓનો અ બોડા વિકાસ પામેલા પુષ્પોના માળાઓ ગુ થીને બાધ્યો પછી ચ દ્રમાના કિરણોને તિરસ્કાર કરનારા અને લાબા છેડાવાળા વિવાહવસ્ત્રો (પાનેતર વિગેર) તેમને પહેરાવ્યા પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાના મસ્તક ઉપર જેમ સૂય ચ દ્ર રહે તેમ તેઓના મસ્તક ઉપ વિચિત્ર મણિથી દેદિપ્યમાન થયેલા બે મુગટ ધારણ કરાવ્યા, તેમના બ ને કાનમા, પોતાની શોભાવડે રત્નોની અકુરિત થયેલી મેરૂપર્વતની પૃથ્વીના સર્વ ગર્વને ચોરતા એવા મણિમય અવતસ આરોપણ કર્યા, કણ લતાની ઉપર નવીન પુષ્પગુચ્છની શોભાને વિડબના કરના ા—મોતીના દિવ્ય

---

1 વણકમા નાખી એટલે પીઠી ચોળી પીઠીવાળા થયા પછી બહાર જવાનુ નથી તેથી અપ્સરાઓ તેમને ચપળપણાથી રોકનારી ધાત્રીઓ હોયની ? એવી કવિએ ઉત્પ્રેક્ષા કરી ?

કર્યું તદ ઉપ ત બ્યગ ચડતા ઉતરતા મહાના મન ક લ્ગા ા કાર
તેમના હા ે મોતીના ક ડ્યુા આ ાપ્યા, ત જાણે જગનતાની નીચે જળથી શોભ
ત્યા ા હાથ તના શોભના લાગ્યા, જેમા ઘુઘરીઓની શ્રેણિઓ ઘમકાર કરી રહી
મણિમય કટિમેખના તમના કટિભાગમા બાધી, તે જાણે રતિદેવીની મગનપાલિ
તની શોભના ના ll અને જાણે તેમના ગુણને કહેતા હોય તેના ઝણઝણકાર
રત્નમય ઝાંઝ ા તેમના ચ ાણમા આરોપણ કર્યા

એવી રીતે મ ને બાળાઓને તૈયાર કરી, દેવીઓએ તેમને તેટી માતૃભુવનન
મુવાાના આનન ઉપર બેસાડી ત નખત ઇદ્રે આવીને વૃષભ ન છનવાળા પ્રભુને
માર તૈયા થવાને આગ્રહથી વિજ્ઞપ્ત કરી ' લોકોને વ્યવહારની સ્થિતિ બતાવ
છે અને ના ભોગ્યકમ અવશ્ય ભોગવવુ પડે તેમ છે ' એમ વિચારી પ્રભુએ
વિજ્ઞપ્તિ માન્ય કરી. એટલે વિધિને જાણનારા ઇદ્રે પ્રભુને સ્નાન કરાવી, વિ
આભૂષણોથી યથાવિધિ શણગાર્યા પછી પ્રભુ દિવ્ય વાહનમા બેસી વિવાહમ
ચાલ્યા એટલે ઇદ્ર છડીદારની પેઠે આગળ ચાલવા લાગ્યા, અપ્સરાઓ બને
લવણ (લુણ) ઉતારવા ના ll, ઇદ્રાણીઓ શ્રેયકારી ધવળમગળ ગાવા લાગી,
નિક દેવીઓ ઓવારણા લેવા લાગી અને ગધર્વો તત્કાળ થયેલા હર્ષથી વાજિ
ડવા ના ગ્યા એવી રીતે દિવ્ય વાહનમા બેસીને મ ડપદ્વાર સમીપે આવ્યા એટલે
વિધિ નાણના ા એવા પ્રભુ સમુદ્રની વેલા જેમ પોતાની મર્યાદાભૂમિએ આવી
તેમ વાહનમાથી ઉતરીને વિવાહમડપના દ્વાર પાસે આવીને ઉભા રહ્યા ઇદ્ર
હ સ્તનો ટેકો આપ્યો હતો તથી ત વખતે વૃક્ષનો ટેકો લઇને ઉભો હસ્ત હસ્તી
પ્રભુ શોભવા ના ગ્યા તરતજ મ ડપની સ્ત્રીઓનાથી કોઇએ અગ્નિ અને લવ
હોવાથી તડતડાટ શબ્દ ક તુ એક મ ાનસપુટ દ્વારના મધ્યભાગમા મૂક્યુ ' કોઇ
પૂર્ણિમા જેમ ચદ્રને ધા ા ક તેમ દુર્વા વિગેરે મગળ પદાર્થોવડે વાહિત ક વે
થાળ પ્રભુની આગળ ધર્યો અને એક સ્ત્રી કસુમ્બી વસ્ત્ર પહેરીને, જાણે પ્રત્યક્ષ મ
એવા પચ શાખે યુક્ત રવૈયાને ઉંચો કરીને અર્ઘ આપવા માટે ઉભી રહી '
આપનારી ! આ અર્ઘ આપવા લાયક વરને અર્ઘ આપ ક્ષણવાર માખણ ઉઘાડ, મ
જેમ અમૃત દ્ર કે તેમ વાળનાથી લઇ લઇને ક, હે સુદરિ ! નદનવનમાથી લાવેલા
ઞને તૈયાર ક, ભદ્રશાળ વનની પૃ થ્વીમાથી મગાવેલી દુર્વા હર્ષથી આણી આપ
કે એકઠા થયેલા લોકોના નેત્રની શ્રેણિવડે જગમ તોરણ થયુ છે જેમને એવા
લોકમા ઉત્તમ એવા આ વ ા વ તોરણદ્વારમા ઉભા રહ્યા છે, તેમના દેહને

જમના અતરપટથી આચ્છાદિત કર્યો છે તેથી ગગાનદીના તરગમા અતરિત થયેલ
યુગલ [illegible] ની જેવા જણાય છે હે મુ [illegible] ' વાયુથી [illegible] ખરી પડે છે અને ચલ
[illegible] જાય છે, માટે એ વરને હવે દ્વારમા ઘણીવાર રોકી ન રાખ ' એવી રીતે દેવતાઓની
[illegible] દીઓ ધવલમગલ ગાતી હતી તેવે વખતે તેણી (કસુબી વસ્ત્ર ધારણ કરી મથનદડ
[illegible] હાથમાં રહેલી સો) એ ત્રિજગને અર્ઘ આપવા યોગ્ય એવા વરરાજાને
અર્ઘ આપ્યો, અને શોભાયમાન રક્ત હોઠવાળી તે દેવીએ ધવળમગળની પેઠે શબ્દ
[illegible] વાળા [illegible] હાથે ત્રિજગત્પતિના ભાળને ત્રણવાર ચૈત્યાથી [illegible]
[illegible] પછી વધુએ પોતાની [illegible] હીમકપૂરની વીણાથી અગ્નિ સહિત [illegible]
[illegible] કરી નાખ્યુ અને ત્યારી [illegible] દેનારી દેવીએ કડમા કસુબી વસ્ત્ર નાખીને
[illegible] માતૃસ્થાનમા ગયા ત્યા કામદેવનો [illegible] હોય તેવા [illegible]
[illegible] કેસરીસિંહ જેમ મેરુ
[illegible] ઉપર તેમ વરરાજાને માતૃદેવીઓની આગળ ઉચા [illegible] સિંહા
[illegible] [illegible] શમીવૃક્ષ અને પીપળાની ત્વચાનુ ચૂર્ણ કરીને તેના
[illegible] હાથના કર્યો, તે જાણે કામદેવરૂપી વૃક્ષનો દોહદ પૂર્યો હોય તેમ જણાતુ
[illegible] અર્થાત્ [illegible] સમય થયો, ત્યારે [illegible] થયેલ
[illegible] બાળાના હાથ પોતાના હસ્તથી [illegible] કર્યો તે વખત
[illegible] જેમ [illegible] બીજ રોપે તેમ હસ્તલેપવાળા તે બન્નેના હસ્તમા
[illegible] વધુના અને હાથ તે બન્નેના હાથ [illegible], તે શાખાના
[illegible] જેમ વૃક્ષ [illegible] તેમ તેઓ [illegible] સરિતાઓના જળ
[illegible] પરસ્પર [illegible]
[illegible] દૃષ્ટિ દૃષ્ટિની સાથે અને મન મનની સાથે
[illegible] બીજાના નેત્રની કીકીઓના [illegible] પ્રતિબિંબિત
[illegible] બીજાના [illegible] હાથ તેમ [illegible]
[illegible] તામાનિક દેવતાઓ [illegible]
[illegible] ત્યા ત્રણ કૃત્ના [illegible] સ્ત્રીઓ [illegible]
[illegible] કૌતુક [illegible] બનાવ્યુ [illegible]
[illegible] હાથ તેમ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

તેમ આ અનુચર આજે કયા મનથી તાંબુલપત્રમાં શ્રદ્ધાળુ થયો છે? માખણના પિંડ ઉપર જેમ બિલાડી ઝપેટ મારે તેમ આ અનુચર કયા મનથી ચૂર્ણ ઉપર દાપી રહ્યો છે? ક્યારાના કાદવ ઉપર જેમ પાડા શ્રદ્ધા રાખે તેમ વિલેપન (અત્તર વિગેરે) માં આ અનુચર કયા મનથી શ્રદ્ધા રાખે છે? ઉન્મત્ત માણસ જેમ નિર્માલ્ય ઉપર પ્રીતિ રાખે તેમ આ અનુચર પુષ્પમાળાની ઉપર વધારે લોચન કરીને કયા મનથી શ્રદ્ધા બાંધે છે?' આવા કૌતુકથી જાણે ગીતથી હર્ષ મન અને મુખ કરીને નાગરિકો ના ઇ દેવતાઓ જાણે ચિત્રમાં આરોપ્યા હોય તેવા થઈ ગયા. લોકને વિષે આ વ્યવહાર બનાવવો યોગ્ય છે એમ ધારીને વિવાહમાં નીમાયેલા મધ્યસ્થ માણસની જેમ પ્રભુ તેની ઉપેક્ષા કરતા હતા. પછી મોટા વહાણની સાથે જેમ બે નાવિકાઓ બાંધે, તેમ જગત્પતિના છેડા સાથે બંને વધૂના વસ્ત્રના છેડા ઇંદ્રે બાંધ્યા. આભિયોગિક દેવતાની પેઠે ઇંદ્રે પોતે ભક્તિથી પ્રભુને કેડી ઉપર તેડી વેદીગૃહમાં લઈ જવા ચાલ્યા એટલે બે ઇંદ્રાણીઓએ આવી તત્કાળ બંને કન્યાને કેડી ઉપર તેડી અને હથેવાળો છૂટા પાડ્યા સિવાય સ્વામીની સાથેજ ચાલી. ત્રણ જગત્ના શિરોરત્ન રૂપ તે વધૂવરે પૂર્વદ્વારથી વેદીવાળા સ્થાનની મધ્યમાં પ્રવેશ કર્યો. કોઇ ત્રાયસ્ત્રિંશ (ગુરુસ્થાનકીઆ) દેવતાએ, તત્કાળ જાણે પૃથ્વીમાંથી ઉઠ્યો હોય તેવો અગ્નિ વેદીમધ્યમાં પ્રગટ કર્યો. તેમાં સમિધ નાંખવાથી આકાશચારી મનુષ્યો (વિદ્યાધરો) ની સ્ત્રીઓના કર્ણના અવતંસ રૂપ થતી ધુમાડાની રેખા આકાશમાર્ગમાં વ્યાપ્ત થઇ ગઇ. પછી સ્ત્રીઓ મંગળગીત ગાતી હતી ને સમયે પ્રભુએ સુનંદા અને સુમંગલાની સાથે આઠ મંગળ પૂર્ણ થતા સુધી અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરી. પછી આશીષના ગીત ગવાતાની સાથે ઇંદ્રે પાણિમોક્ષની સાથે છેડાછેડી પણ છોડી. પછી પ્રભુના લગ્ન ઉત્સવથી થયેલા હર્ષવડે રંગાચાર્ય (સૂત્રધાર) ની પેઠે આચરણ કરતા ઇંદ્રે ઇંદ્રાણીઓ સહિત હસ્તાભિનયની લીલા બતાવી નાચવા માંડ્યું. પવને નૃત્ય કરાવેલા વૃક્ષની પાછળ જેમ આશ્રિત લતાઓ નૃત્ય કરે તેમ ઇંદ્રની પછવાડે બીજા દેવતાઓ પણ નૃત્ય કરવા લાગ્યા. કેટલાએક દેવતાઓ ચારણની પેઠે જયજય શબ્દ કરવા લાગ્યા, કોઇ ભરતની પેઠે વિચિત્ર પ્રકારના નૃત્ય કરવા લાગ્યા, કોઇ જાણે અતિથીજ ગંધર્વ હોયની તેમ ગાયન કરવા લાગ્યા, કોઇ પોતાના મુખને સ્ફુટ કરીને જાણે વાજીંત્ર હોય તેમ વગાડવા લાગ્યા, કોઇ વાનરોની પેઠે ત્વરાથી કુદવા લાગ્યા, હસાવનારા વૈદાસિક[1] હોય તેમ કોઇ જન માણસોને હસાવવા લાગ્યા, અને કોઇ પ્રતિહારની પેઠે લોકોને દૂર ખસેડવા લાગ્યા. આવી રીતે હર્ષથી ઉન્મત્ત થયેલા દેવતાઓએ જેમને ભક્તિ બતાવી છે એવા અને પોતાની બંને બાજુએ રહેલી સુમંગલા અને સુનંદાથી શોભતા એવા પ્રભુ દિવ્ય વાહનમાં બેસી સ્વસ્થાને ગયા. નમીતને સમાપ્ત કરી જેમ રંગાચાર્ય પોતાને સ્થાને જાય તેમ આ પ્રમાણે વિવાહનો

1 વિદૂષક

લગ્નને નિવૃત્ત કરી સ્વર્ગપતિ ઇંદ્ર પણ સ્વસ્થાને ગયા સ્વામીએ બતાવેલી વિવાહની રીતિ, ત્યારથી લોકમાં પ્રવર્તી, કેમકે મોટા લોકોની સ્થિતિ પરને માટેજ હોય છે

હવે અનાસક્ત એવા પ્રભુ બંને પત્નીઓ સાથે ભોગ ભોગવવા લાગ્યા, કેમકે તે સિવાય પૂર્વના શાતાવેદનીય કર્મનો ક્ષય પણ થતો નથી વિવાહાનંતર પ્રભુએ તે પત્નીઓની સાથે જરા ન્યૂન છ લક્ષ પૂર્વ સુધી વિલાસ કર્યો તે સમયે બાહુ અને પીઠના જીવ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચ્યવીને સુમંગલાની કુક્ષિમાં યુગ્મરૂપે ઉત્પન્ન થયા અને સુબાહુ તથા મહાપીઠના જીવ પણ તેજ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચ્યવીને તેવીજ રીતે સુનંદાની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થયા સુમંગલાએ મરુદેવાની પેઠે ગર્ભના માહાત્મ્યને સૂચવનારા ચતુર્દશ મહાસ્વપ્નો જોયા તેણીએ પ્રભુને તે સ્વપ્નો નિવેદિત કર્યા એટલે પ્રભુએ કહ્યું—'તમારે ચક્રવર્તી પુત્ર થશે' સમય આવતા પૂર્વ દિશા જેમ સૂર્ય અને સંધ્યાને જન્મ આપે તેમ સુમંગલાએ પોતાની કાંતિથી દિશાઓને પ્રકાશ કરનારા ભરત અને બ્રાહ્મી—એ બે અપત્યને જન્મ આપ્યો અને વર્ષાઋતુ જેમ મેઘ અને વિદ્યુતને જન્મ આપે તેમ સુનંદાએ સુંદર આકૃતિવાળા બાહુબલિ અને સુંદરીને જન્મ આપ્યો પછી સુમંગલાએ વિદૂર પર્વતની ભૂમિ જેમ રત્નોને ઉત્પન્ન કરે તેમ અનુક્રમે પુત્રના ઓગણપચાસ જોડલા (૯૮ પુત્રો) ને ઉત્પન્ન કર્યા—જન્મ આપ્યો વિંધ્યાદ્રિમાં હાથીના બાળકની પેઠે મહાપરાક્રમી અને ઉત્સાહી એવા તે બાળકો આમતેમ રમતા અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા જેમ ઘણી શાખાઓથી મોટું વૃક્ષ શોભે તેમ તે અપત્યોથી વીંટાયેલા ઋષભસ્વામી શોભવા લાગ્યા

તે સમયે પ્રાતઃકાળે જેમ દીપકનું તેજ હણાય તેમ કાળદોષથી કલ્પવૃક્ષોનો પ્રભાવ હણાવા (ઓછો થવા) લાગ્યો અશ્વત્થ નામના વૃક્ષોમાં જેમ લાખના કણ ઉત્પન્ન થાય, તેમ જુગલીઆઓમાં ક્રોધાદિક કષાયો ધીમે ધીમે ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા અને સર્પ જેમ ત્રણ પ્રકારના યત્ન વિશેષને ન ગણે તેમ જુગલીઆ હાકાર માકાર અને ધિક્કાર એ ત્રણ પ્રકારની નીતિનું ઉલ્લંઘન કરવા લાગ્યા તથા જુગલીઆઓએ એકઠા થઈ પ્રભુ પાસે આવી અનુચિત બનતા સર્વ બનાવો નિવેદન કર્યા તે સાંભળીને જાતિસ્મરણવાળા—અતિશયવાળા પ્રભુએ કહ્યું—'લોકમાં જેઓ મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરે છે તેઓને શિક્ષા કરનાર રાજા હોય છે, તેને પ્રથમ ઉંચા આસન ઉપર બેસારી અભિષેક કરવામાં આવે છે, તેમજ તે ચતુરંગ સેનાવાળો અને અખંડિત શાસનવાળો હોય છે' ત્યારે તેઓએ કહ્યું—'સ્વામિન્! તમેજ અમારા રાજા થાઓ, અમારી ઉપેક્ષા તમારે યોગ્ય નથી, કેમકે અમારામાં આપની સદૃશ બીજો કોઈ એવો જણાતો નથી' પ્રભુએ કહ્યું—'તમે ઉત્તમ એવા નાભિ કુલકર પાસે જઈને પ્રાર્થના કરો, તે તમને રાજા આપશે' તેઓએ તે પ્રમાણે નાભિ કુલકરની પાસે જઈ પ્રાર્થના કરી એટલે કુલકરમાં અગ્રેસર નાભિએ કહ્યું—'ઋષભ તમારો રાજા થાઓ' પછી તે યુગ

[illegible] પ્રભુના [illegible] નાભિ કુલકર [illegible]
[illegible] અભિષેક [illegible]
[illegible] પ્રભુના [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] પ્રભુના [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] પ્રભુના [illegible] નાખ્યું [illegible]
[illegible] તેથી [illegible]
[illegible] વિનીત થયા છે [illegible] દેવાને માટે વિનીતા નામે નગરી નિર્માણ
[illegible] કુબેરને આજ્ઞા કરી ઇંદ્ર સ્વસ્થાનકે ગયા.

કુબેરે બાર યોજન લાંબી નવ યોજન વિસ્તારવાળી વિનીતા નગરી રચી અને તેનું [illegible] નામ પણ રાખ્યું. [illegible] કુબેરે તે નગરીને [illegible] વસ્ત્ર, નેપથ્ય અને ધનધાન્યથી ભરપૂર કરી. [illegible] અને વૈડૂર્ય [illegible] પોતાના [illegible] વિચિત્ર [illegible] હતી અને [illegible] ઊંચી [illegible] હતી. [illegible] નગરીના [illegible] હતા. [illegible]
[illegible] પોતાના [illegible] હતા [illegible]
[illegible] કરતી હતી. [illegible]
[illegible] ઉપર [illegible]
[illegible] હતા [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] કરતી હતી [illegible]
[illegible] પોતાનું [illegible]
[illegible]

[illegible]

પ્રભુએ બતાવ્યા અને મષી વિગેરે પોતપોતાની કળા પણ પ્રવર્તાવી. તેમની આજ્ઞાથી પ્રજા અને વણિકોનો વ્યવહાર ગજ, અશ્વ અને [illegible]ની [illegible] [illegible] લાગ્યો. [illegible] વિગેરેની પૂજા, [illegible] તથા [illegible]ની ઉપાસના, [illegible], [illegible], [illegible], ધાન્ય, [illegible] અને ગોળી વિગેરે ત્યાગથી પ્રવર્તના [illegible], અને 'આ માતા, આ પિતા, આ ભાઇ, આ સ્ત્રી, આ પુત્ર, આ ઘર અને આ ધન મારું' એવી મમતા લોકોને સ્થિર સ્થાપિત થઇ. પ્રભુને વિવાહ વખતે અલંકારાદિ અલંકૃત અને વસ્ત્રાદિ [illegible] કરેલા જોયા હતા, ત્યારથી લોકો પણ પોતાને વસ્ત્રાદિ તથા આભૂષણાદિ [illegible] પ્રયોગ કરે. પ્રભુએ કરેલું પ્રથમ પાણિગ્રહણ જોઇને અદ્યાપિ [illegible] પ્રમાણે પાણિગ્રહણ કરે છે. કેમકે મોટા લોકોએ કરેલો માર્ગ [illegible] થાય છે. પ્રભુના વિવાહથી આરંભીને [illegible] [illegible] બીજાએ આપેલી કન્યા [illegible] પરણવું શરૂ થયું, અને ચુડા, ઉપનયન, ક્ષ્વેડા વિગેરેની પૃચ્છા પણ ત્યારથી શરૂ થઇ. આ સર્વ ક્રિયાઓ સાવદ્ય છે, તો પણ પોતાનું [illegible] [illegible] પ્રભુએ લોકોની અનુકંપાથી તે સર્વ પ્રવર્તાવ્યા. તેમની આજ્ઞાથી પૃથ્વી ઉપર અદ્યાપિ સુધી સર્વ કળા વિગેરે પ્રવર્તે છે, તેને અર્વાચીન બુદ્ધિમાન વિદ્વાનો શાસ્ત્રરૂપે બાંધે છે. સ્વામીની શિક્ષા વડે સર્વ લોકો [illegible] કેમકે ઉપદેશ વિના મનુષ્યો પણ પશુની પેઠે આચરણ કરે છે.

વિશ્વની સ્થિતિ રૂપી નાટકના સૂત્રધાર એવા પ્રભુએ ઉગ્ર, ભોગ, રાજન્ય અને ક્ષત્ર એવા ચાર ભેદથી લોકોના કુળોની રચના કરી. ઉગ્ર દંડના અધિકારી એવા આરક્ષક [illegible] ઉગ્રકુળવાળા, પ્રભુને જેમ ગુરૂસ્થાને ગણાય તેમ [illegible] ભોગકુળવાળા, પ્રભુની સમાન વયવાળા મિત્રો તે રાજન્ય કુળવાળા, અને બાકી અવશેષ રહ્યા પુરૂષો તે ક્ષત્રિય થયા. એવી રીતે પ્રભુ, વ્યવહાર નીતિની નવીન સ્થિતિ રચીને [illegible] નવીન રાજ્યલક્ષ્મી ભોગવવા લાગ્યા. [illegible] જેમ વ્યાધિવાળા માણસ [illegible] ચિકિત્સા કરીને તેને [illegible] ઔષધ આપે તેમ [illegible] [illegible] [illegible] (વિના) આપવાનું પ્રભુએ વિચાર્યું. [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) કરતા નથી કેમકે [illegible] અન્યાયરૂપી [illegible] કરવામાં [illegible] સમાન છે. [illegible] જેમ [illegible] [illegible] નહીં, તેમ [illegible], ઉદ્યાન અને [illegible] વિગેરેની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રભુના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અનુભવતા હતા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] વિલાસવાળા [illegible] [illegible]

પ્રભુએ બતાવ્યા અને મણિ વિગેરે પરોવવાની કળા પણ વર્તાવી. તેમની આજ્ઞાથી વાદી અને પ્રતિવાદીના વ્યવહાર રાજા, અધ્યક્ષ અને કુળગુરુની સાક્ષીથી થવા લાગ્યા. હસ્તી વિગેરેની પૂજન, ધનુર્વેદ તથા વૈદ્યની ઉપાસના, સંગ્રામ, અર્થશાસ્ત્ર, બંધ, ઘાત, વધ અને ગોષ્ઠી વિગેરે ત્યારથી પ્રવર્તવા લાગ્યા, અને 'આ માતા, આ પિતા, આ ભાઈ, આ સ્ત્રી, આ પુત્ર, આ ઘર અને આ ધન મારું' એવી મમતા લોકોને સર્વત્ર થઈ. પ્રભુના વિવાહ વખતે અલંકારથી અલંકૃત અને વસ્ત્રથી શોભિત કરેલા જોયા હતા, ત્યારથી લોકોએ પણ પોતાને વસ્ત્રાલંકાર આભૂષણાદિથી ... પ્રભુએ કરેલું પ્રથમ પાણિગ્રહણ જોઈને અદ્યાપિ ... પ્રમાણે પાણિગ્રહણ કે જે ઉત્તમ લોકો કરે છે—પ્રવર્તાવે છે તે ...નિયમ થાય છે. પ્રભુના વિવાહથી પ્રારંભીને ... બીજાએ આપેલી કન્યા ... લેવાનું શરૂ થયું, અને ચૂડા, ઉપનયન, ક્ષ્વેડા વિગેરેની પ્રવૃત્તિ પણ ત્યારથી શરૂ થઈ. આ સર્વ ક્રિયાઓ સાવદ્ય છે, તો પણ પોતાનું ... જાણીને પ્રભુએ લોકોની અનુકંપાથી તે સર્વ પ્રવર્તાવી. તેમની આજ્ઞાથી પૃથ્વી ઉપર અદ્યાપિ પુરુષોની કળા વિગેરે પ્રવર્તે છે, તેને અર્વાચીન બુદ્ધિમાન વિદ્વાનો શાસ્ત્રરૂપ બાંધે છે. સ્વામીની શિક્ષાથી સર્વ લોક ... થયા કેમકે ઉપદેશ વિના મનુષ્યો પણ પશુની પેઠે આચરણ કરે છે.

વિશ્વની સ્થિતિરૂપી નાટકના સૂત્રધાર એવા પ્રભુએ ઉગ્ર, ભોગ, રાજન્ય અને ક્ષત્રી એવા ચાર ભેદથી લોકોના કુળોની રચના કરી. ઉગ્ર દંડના અધિકારી એવા આરક્ષક પુરુષો ઉગ્રકુળવાળા, ઇંદ્રને જેમ ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવતાઓ તેમ પ્રભુના મંત્રી વિગેરે ભોગકુળવાળા, પ્રભુની સમાન વયના મિત્રો તે રાજન્યકુળવાળા, અને બાકીના બધા ક્ષત્રીકુળવાળા થયા. એવી રીતે નવ, વ્યવહારનીતિની નવીન સ્થિતિ રચીને નવોઢ સ્ત્રીની જેમ નવીન રાજ્યલક્ષ્મીને ભોગવતા નાભિનંદન ... ની ... ના કરીને ... નાયક ... તેમને ... આપવાનું પ્રભુએ નિર્માણ કર્યું ... દુર્નીતિ ... અભ્યાસથી સર્વને વશ કરવામાં બુદ્ધિમાન સમર્થ છે ... ... અને ... ની ... ની જાણવાની ... પ્રભુના ... ને ... ... નીતિ ... અને ... પ્રભુ ... પોતાની ... અને ... ની ... પ્રભુએ ... અને ... ... વિગેરેથી અલંકૃત ... ...

પુષ્પ, અજ્ઞાત તથા જયદત્ત મળી ૪ મહાપુરૂષના ચરિત્રો છે. પાંડવો નેમિનાથજીના સમકાલીન હોવાથી તેમના ચરિત્રોનો સમાવેશ પણ આ પર્વમાં કરેલો છે.

૯ નવમા પર્વમાં શ્રીપાર્શ્વનાથજીનું તથા બ્રહ્મદત્ત નામના બારમા ચક્રીનું મળી બે મહાપુરૂષોના ચરિત્રો છે.

૧૦ દશમા પર્વમાં શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવંતનું ચરિત્ર છે, પણ પ્રસંગોપાત્ત શ્રેણિક, અભયકુમાર વિગેરે અનેક મહાપુરૂષોનાં પણ વિસ્તારવાળાં ચરિત્રો તેમાં આપેલાં છે. આ પર્વ બધા પર્વો કરતાં મોટું છે, અને શ્રી વીરભગવંતનું ચરિત્ર આ વિસ્તારથી બીજે કોઈ પણ સ્થળે ઉપલબ્ધ નથી.

આ પ્રમાણે દશ પર્વમાં મળી ૬૩ શલાકા પુરૂષનાં ચરિત્રોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે તેનું યંત્ર પણ આ પ્રસ્તાવનાના પ્રારંભમાં આપેલું છે.

ત્રેસઠ મહાપુરૂષો 'શલાકા પુરૂષ' એટલા માટે કહેવાય છે કે તેમના મોક્ષ નિર્ણય થયેલા છે. ચોવીશ તીર્થંકરો તો તદ્ભવ મોક્ષગામી હોય છે, તે ભવમાં ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે તે ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય છે, અને જે ... તે નરકે જાય છે. આ ચોવીશીમાં થયેલા ૧૨ ચક્રીઓમાંથી સુભૂમ ને બ્રહ્મદત્ત મહાપાપકર્મ કરી નરકે ગયેલા છે, પણ તે ત્યાંથી ભવે ... મોક્ષે ... તો તે ભવમાં નરકે જાય છે, કેમકે તે સંસારમાં ... નથી, પણ આગામી ભવે તેઓ જરૂર ... ઉત્તમ જીવો હોવાથી વાસુદેવો ... કરી ગયા પછી ... ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે અને સ્વર્ગે અથવા મોક્ષે જાય છે. સ્વર્ગેથી ભવ મોક્ષે જાય છે.

૧ વસ્તુતઃ ૧૧ રૂદ્ર તથા ૯ નારદનો પણ એમાં સમાવેશ કરી ૮૩ ... ૧૧ રૂદ્ર થાય છે. આ ચોવીશીમાં ૧૧મા રૂદ્ર ... થયેલા છે જે 'શ્રીર' ના નામથી પ્રખ્યાતી ... એકેક નારદ થતા હોવાથી ૯ નારદ થાય છે.

૨ ૬૩ શલાકાપુરૂષના જીવ ૫૯ છે, અને સ્વરૂપ ૬૦ છે. ... કુંથુનાથજી તથા અરનાથજી તેજ ભવમાં ચક્રવર્તી પણ ... હોવાથી ૬૦ સ્વરૂપ થાય છે, અને શ્રી મહાવીર સ્વામીનો જીવ ત્રિપૃષ્ઠ થયેલા હોવાથી ... ૫૯ જીવ થાય છે.

૩ ભવભ્રમણ કરતા હોવાથી તેના ભવ તો અનંતા થાય છે, પરંતુ ... ભવ ગણત્રીમાં ગણાય છે. વધારેમાં વધારે ... સમકિત પામ્યા પછી મોક્ષે જાય જ છે. તીર્થંકરના ... એટલું ભવભ્રમણ થતું નથી. એક મહાવીરસ્વામીનો જીવ ... પામ્યા પછી સત્તાવીશ ભવે ... છે, બીજા તીર્થંકરના ... ભવમાં સમકિત પામ્યા પછી મોક્ષે ગયા છે. આ ... સમકિત પામ્યા તે ભવથી પ્રારંભીને તેમના ચરિત્ર વર્ણવે ... તેરમા ભવ ... ધનસાર્થવાહના ભવમાં સમકિત પા... વર્ણવેલ છે.

પેઠે માન ઉપર ચઢેના મનુષ્યો મર્યાદાનુ ઉલ્લંઘન કરી કોઇને પણ ગણના નથી દુરાશય પ્રાણીઓ કૌચના બીજની શીંગની જેવી ઉપતાપ કરનારી માયાને છોડતા નથી અને તુષોદકથી જેમ દૂધ બગડે છે અને અંજનથી જેમ ઉજ્જળ વસ્ત્ર મલીન થાય છે, તેમ લોભથી પ્રાણી પોતાના નિર્મળ ગુણગ્રામને દૂષિત કરે છે જયા સુધી સંસારરૂપી કારાગૃહમા પહેરેગીરની પેઠે એ ચાર કષાયો પાસે રહીને જાગતા હોય છે ત્યા સુધી પુરૂષોને મોક્ષ ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય? અહો! જાણે ભૂત વળગેલુ હોય તેમ અંગનાના આલિંગનમા વ્યગ્ર થયેલા પ્રાણીઓ પોતાના ક્ષીણ થતા આત્માને જાણતા નથી! કોઇ માણસ ઔષધથી જેમ સિંહને આરોગ્ય ઉત્પન્ન કરે તેમ માણસો જુદા જુદા પ્રકારના આહારથી પોતાની મેળેજ પોતાના આત્માને ઉન્માદ ઉત્પન્ન કરે છે (સિંહને આ ત્યાં ઉત્પન્ન કરવાથી તે જેમ આરોગ્યના કરનારનાજ પ્રાણ લે, તેમ આહારાદિવડે નીપજેલો ઉન્માદ પોતાનેજ ભવભ્રમણને માટે થાય છે) 'આ સુગંધી કે આ સુગંધી' હુ ક્યુ ગ્રહણ કરૂં?' એમ વિચારનો પ્રાણી તેમા લંપટ થઇ મૂઢ બની ભ્રમરની પેઠે ભમે છે અને કદાપિ સુખને પ્રાપ્ત કરતો નથી રમકડાથી બાળકને છેતરે તેની પેઠે ફક્ત તે ક્ષણનજ મનોહર લાગનારી રમણીક વસ્તુઓથી લોકો પોતાના આત્માનેજ છેતરે છે નિદ્રાળુ પુરૂષ જેમ શાસ્ત્રના ચિંતનથી ભ્રષ્ટ થાય તેમ હમેશા વેણુ અને વિણાના નાદના કાન દઇને પ્રાણી પોતાના સ્વાર્થથી ભ્રષ્ટ થાય છે એક સાથેજ પ્રબળ થયેલા વાત, પિત્ત અને કફની પેઠે પ્રબળ થયેલા વિષયોથી પ્રાણી પોતાના ચૈતન્યને લુપ્ત કરી નાખે છે તેથી તેને ધિક્કાર છે"

આવી રીતે જે વખતે પ્રભુનુ હૃદય સંસારના બંધીવે ત્યની ચિંતાની સંતતિના તંતુવડે વ્યાપ્ત થઇ ગયુ, તેજ વખતે સારસ્વત, આદિત્ય, વહ્નિ, અરૂણ, ગર્દતોય, તુષિતાશ્વ, અવ્યાબાધ, મરૂત અને રિષ્ટ એ નવ પ્રકારના બ્રહ્મ નામે પાચમા દેવલોકને અંતે વસનાર લોકાન્તિક દેવતાઓ પ્રભુના ચરણ સમીપે આવી બીજા મુગટ જેવી મસ્તકે પદ્મકોશ સદૃશ અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે વિનંતિ કરવા લાગ્યા– ઇંદ્રના ચૂડામણિ (મુગટ) ની કાન્તિરૂપ જળમાં જેમના ચરણ મગ્ન થયા છે એવા અને ભરતક્ષેત્રમા નષ્ટ થયેલા મોક્ષમાર્ગને બતાવવામા દીપક સમાન એવા હે પ્રભુ! તમે જેમ લોકની આ સર્વ વ્યવસ્થા પ્રથમ પ્રવર્તાવી તેમ હવે ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવો અને તમારા કૃત્યનુ સ્મરણ કરો.' એવી રીતે દેવતાઓ પ્રભુને વિજ્ઞાપ્તિ કરીને બ્રહ્મ દેવલોકમા પોતપોતાના સ્થાન પ્રત્યે ગયા અને દીક્ષાની ઇચ્છાવાળા પ્રભુ પણ તત્કાળ નંદનોદ્યાનમાથી પોતાના રમ્યમહેલ તરફ પધાર્યા

इत्याचार्यश्रीहेमचंद्रसूरिविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्रे महाकाव्ये प्रथमपर्वणि भगवज्जन्मव्यवहारराज्यस्थितिप्रकाशनो नाम द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

તેનું વસ્ત્ર તેમાં ભરાતાં તે ઉભી રહી, તેથી જાણે 'તું બીજે જા નહીં' એમ કહીને તેને વારતી હોય એમ જણાતું હતું કોઈ સ્ત્રી ચંબેલીને ચુંટવા જતી હતી તેવામાં તેમાં પેઠેલા એક ભ્રમરાએ તેના અધર ઉપર ડંશ દીધો, તે જાણે તેનો આશ્રય ભંગ કરવાના કારણે કરીનેજ હોયની એમ જણાતું હતું કોઇ સ્ત્રી પોતાની ભુજલતાને ઉંચી કરીને તેની ભુજાના મૂળભાગને જોનાર પુરુષોના મનની સાથે ઉંચા રહેલા પુષ્પોનું હરણ કરતી હતી નવીન પુષ્પના ગુચ્છોને હાથમાં રાખવાથી પુષ્પ ચુંટનારી સ્ત્રીઓ જાણે જંગમ વલ્લીઓ હોય તેવી શોભતી હતી વૃક્ષોની અનેક શાખાઓમાં પુષ્પ ચુંટવાના કુતૂહલથી સ્ત્રીઓ વળગી રહી હતી, તેથી જાણે તે વૃક્ષો સ્ત્રીરૂપી ફળવાળા થયા હોય તેવા જણાતા હતા કોઈ પુરુષે પોતેજ મલ્લિકાની કળિઓ ચુંટીને પોતાની પ્રિયા માટે મોતીના હાર જેવું મનોહર આભરણ કર્યું હતું, કોઈએ કામદેવના ભાથાના જેવો પોતાની પ્યારીના કેશપાશને ખીલેલા પુષ્પોથી પૂર્યો હતો કોઇ ઇંદ્રના ધનુષની પેઠે પાંચ વર્ણના પુષ્પોથી પોતાને હાથે ગુંથેલી માળા આપીને પોતાની પ્રિયાને સંતોષ પમાડતો હતો અને કોઈ પુરુષ પોતાની પ્રિયાએ લીલાથી નાખેલા પુષ્પના દડાને દાસ જેમ પાછો આપે તેમ પોતાના હાથથી પાછો આપતો હતો કેટલીએક મૃગલોચના હિંચકા ઉપર આંદોલન કરવાથી ગમનાગમનવડે અપરાધવાળા પતિઓને જેમ પાદપ્રહાર કરે તેમ વૃક્ષના અગ્ર ભાગની ઉપર પોતાના પગથી પ્રહાર કરતી હતી, અને હિંચકા ઉપર બેઠેલી કોઇ નવોઢા સુંદરી તેના સ્વામીના નામને પૂછતી એવી સખીઓના લતાપ્રહારને લજ્જાથી પોતાનું મુખ મુદ્રિત કરીને સહન કરતી હતી કોઈ પુરુષ સન્મુખ રહેલી બીકણ સ્ત્રીની સાથે બેસીને ગાઢ આલિંગનની ઇચ્છાથી હિંચકાને ગાઢ રીતે આંદોલન કરતો હતો, અને કેટલાએક યુવાન રસીક ઉદ્યાનવૃક્ષોની દરેક શાખાઓમાં બાંધેલા હિંચકાને લીલાવડે આંદોલન કરતા કરતા વાનરાની જેવા શોભતા હતા

✓આવી રીતે ત્યાં નગરના લોકો ખેલતા હતા તે જોઇને 'આવી ક્રીડા કોઇ બીજે ઠેકાણે પણ મેં જોઈ હશે?' એમ પ્રભુ વિચારવા લાગ્યા એવું વિચારતાં અવધિજ્ઞાનવડે પોતે પૂર્વે ઉત્તરોત્તર ભોગવેલ યાવત્ અનુત્તર વિમાનના સુખ પર્યંત સ્વર્ગસુખ સ્મરણમાં આવ્યા ફરીથી ચિંતવતાં તેમનું મોહબંધન ગળી ગયું અને વિચારવા લાગ્યા કે-"અરે! આ વિષયથી આક્રાંત થયેલા લોકોને ધિક્કાર છે કે જેઓ પોતાના આત્મહિતને જાણતાજ નથી અરેરે! આ સંસાર રૂપી કૂપમાં અરઘટ્ટઘટિયંત્રના ન્યાયવડે જંતુઓ પોતાના કર્મથી ગમનાગમનની ક્રિયા કરે છે મોહથી અંધ થયેલા પ્રાણીના જન્મને ધિક્કાર છે કે જેમનો જન્મ, સુઇ ગયેલાને જેમ રાત્રિ વ્યર્થ ચાલી જાય તેમ વ્યર્થ વીતી જાય છે ઉંદર જેમ વૃક્ષને છેદી નાખે તેમ રાગ, દ્વેષ અને મોહ ઉદ્યમવંત પ્રાણીઓના ધર્મને પણ મૂળમાંથી છેદી નાખે છે અહો! મૂઢ લોકો વડના વૃક્ષની પેઠે ક્રોધ વધારે છે કે જે ક્રોધ પોતાના વધારનારનું મૂળથીજ ભક્ષણ કરે છે હાથી ઉપર ચડેલા મહાવતોની

પેઠે માન ઉપર ચઢેલા મનુષ્યો મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી કોઈને પણ ગણતા નથી દુરાશય પ્રાણી માયારૂપ સર્પિણીની ગર્જના જેવી ઉપતાપ કરનારી માયાને છોડતા નથી અને તુષોદકથી જેમ દૂધ બગડે છે અને અંજનથી જેમ ઉજ્વળ વસ્ત્ર મલીન થાય છે, તેમ લોભથી પ્રાણી પોતાના નિર્મળ ગુણગ્રામને દૂષિત કરે છે જ્યાં સુધી સંસારરૂપી કારાગૃહમાં પાંજરાની પેઠે એ ચાર કષાયો જાગ્રત રહીને જાગતા હોય છે ત્યાં સુધી પુરુષોને મોક્ષ ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ? અહો ! જાણે ભૂત વળગેલું હોય તેમ અંગનાના આલિંગનમાં વ્યગ્ર થયેલા પ્રાણીઓ પોતાના ક્ષીણ થતા આત્માને જાણતા નથી ! કોઈ માણસ ઔષધથી જેમ સિંહને આરોગ્ય ઉત્પન્ન કરે તેમ મારણો જુદા જુદા પ્રકારના આહારથી પોતાની મેળેજ પોતાના આત્માને ઉન્માદ ઉત્પન્ન કરે છે (સિંહને આરોગ્ય ઉત્પન્ન કરવાથી તે જેમ આરોગ્યના કરનારનોજ પ્રાણ લે, તેમ આહારાદિવડે નીપજેલો ઉન્માદ પોતાનેજ ભવભ્રમણને માટે થાય છે.) 'આ સુગંધી કે આ સુગંધી ? હું કયું ગ્રહણ કરું ?' એમ વિચારતો પ્રાણી તેમાં લંપટ થઈ મૂઢ બની ભમરાની પેઠે ભમે છે અને કદાપિ સુખને પ્રાપ્ત કરતો નથી રમકડાથી બાળકને જેમ તેની પેઠે ફક્ત તે ક્ષણનેજ મનોહર લાગનારી રમતીય વસ્તુઓથી લોકો પોતાના આત્માનેજ છેતરે છે નિદ્રાળુ પુરુષ જેમ શાસ્ત્રના ચિંતનથી ભ્રષ્ટ થાય તેમ હમેશાં વેણુ અને વીણાના નાદમાં કાન દઈને પ્રાણી પોતાના સ્વાર્થથી ભ્રષ્ટ થાય છે એક સાથેજ પ્રબળ થયેલા વાત, પિત્ત અને કફની પેઠે પ્રબળ થયેલા વિષયોથી પ્રાણી પોતાના ચૈતન્યને લુપ્ત કરી નાખે છે તેથી તેને ધિક્કાર છે "

આવી રીતે જે વખતે પ્રભુનું હૃદય સંસાર સંબંધી વૈરાગ્યની ચિંતાસંતતિના તંતુવડે વ્યાપ્ત થઈ ગયું, તેજ વખતે સારસ્વત, આદિત્ય, વહ્નિ, અરુણ, ગર્દતોય, તુષિતાશ્વ, અવ્યાબાધ, મરુત અને રિષ્ટ એ નવ પ્રકારના બ્રહ્મ નામે પાંચમા દેવલોકને અંતે વસનારા લોકાંતિક દેવતાઓ પ્રભુના ચરણ સમીપે આવી બીજા મુગટ જેવી મસ્તકે પદ્મકોશ સદૃશ અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યા— ઇંદ્રના ચૂડામણિ (મુગટ) ની કાંતિરૂપ જળમાં જેમના ચરણ મગ્ન થયા છે એવા અને ભરતક્ષેત્રમાં નષ્ટ થયેલા મોક્ષમાર્ગને બતાવવામાં દીપક સમાન એવા હે પ્રભુ ! તમે જેમ લોકની આ સર્વ વ્યવસ્થા પ્રથમ પ્રવર્તાવી તેમ હવે ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવો અને તમારા કૃત્યનું સ્મરણ કરો ' એવી રીતે દેવતાઓ પ્રભુને વિજ્ઞપ્તિ કરીને બ્રહ્મ દેવલોકમાં પોતપોતાના સ્થાન તરફ ગયા અને દીક્ષાની ઈચ્છાવાળા પ્રભુ પણ તત્કાળ નંદનોદ્યાનમાંથી પોતાના રાજ્યમહેલ તરફ પધાર્યા

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रसूरिविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्रे महाकाव्ये
प्रथमपर्वणि भगवज्जन्मव्यवहारराज्यस्थितिप्रकाशनो
नाम द्वितीय सर्ग ॥ २ ॥

તેનું વસ્ત્ર તેમા ભરાઈ જવાથી ખુલી ગયું, તેથી જાણે 'તું બીજે જા નહી' એમ કહીને તને પકડી રાખતી હોય એમ જણાતું હતું. કોઈ સ્ત્રી ચમેલીને ચુંટવા જતી હતી તેવામાં તેમાંથી ઉડેલા ભ્રમરના ટોળાએ તેના અધર ઉપર ડંસ દીધો, તે જાણે તેનો આશ્રય ભંગ કરવાના કોપથીજ હોયની એમ જણાતું હતું. કોઈ સ્ત્રી પોતાની ભુજા ઊંચી કરવાને લીધે ઉઘાડા થયેલા તેની ભુજાના મૂળભાગને જોનારા પુરુષોના મનની સાથે ઉંચા રહેલા પુષ્પોનું હરણ કરતી હતી. નવીન પુષ્પના ગુચ્છાને હાથમાં રાખવાથી પુષ્પ ચુંટનારી સ્ત્રીઓ જાણે જંગમ વલ્લીઓ હોય તેવી શોભતી હતી. વૃક્ષોની દરેક શાખાઓમાં પુષ્પ ચુંટનારાઓના કુતુહલથી આસક્ત થયેલી રહી હતી તેથી જાણે તે વૃક્ષો સ્ત્રીરૂપી ફળવાળા થયા હોય તેવા જણાતા હતા. કોઈ સ્ત્રીએ પોતેજ મલ્લિકાની કળિઓ ચુંટીને પોતાની પ્રિયાને માટે મોતીના હાર જેવું અલંકાર કર્યું હતું, કોઈએ કામદેવના ભાથાની પેઠે પોતાની પ્રિયાના કેશપાશને ખીલેલા પુષ્પોથી પૂર્યો હતા. કોઈ ઇન્દ્રના ધનુષની પેઠે પાંચ વર્ણોના પુષ્પોથી પોતાને હાથે ગુંથેલી માળા આપીને પોતાની પ્રિયાને સંતોષ પમાડતો હતો, અને કોઈ પુરુષ પોતાની પ્રિયાએ લીલાથી નાખેલા પુષ્પના દડાને જેમ પાછો આપે તેમ પોતાને હાથથી તે પાછો આપતો હતો. કોઈ સ્ત્રીએ મૃગલોચનાના હિંચકા ઉપર આલિંગન કરતી ગમનાગમનવડે આકાશમાં પક્ષિઓને જેમ પાંખ પ્રહાર કરે તેમ વૃક્ષની શાખાની ઉપર પોતાના પગથી પ્રહાર કરતી હતી, અને હિંચકા ઉપર બેઠેલી કોઈ નવોઢા પુછેલા પોતાના સ્વામીના નામને પુછતી એવી સખીઓના લતાપ્રહારને સહન કરીને પોતાનું મુખ મુદ્રિત કરીને રુદન કરતી હતી. કોઈ પુરુષ સન્મુખ રહેલી બીકણ સ્ત્રીની સાથે હિંચકા ખાવાના આલિંગનની ઇચ્છાથી હિંચકાને ગાઢ કરીને આલિંગન કરતો હતો, અને ... વૃક્ષોની દરેક શાખાઓમાં બાંધેલા હિંચકાને લીલાવડે ... નગરના લોકો ... જોતા હતા.

... આવી રીતે નગરના લોકો કીડા કરતા હતા તે જોઈને 'આવી ક્રીડા ... હું પણ ક્યારે કરું' એમ નેમિનાથ ... એવું વિચારના અવસરમાં ... અનુત્તર વિમાનના સુખ પર્યંત ... સંસાર સુખ ... તેમનું મન ... અને વિચારના વાક્યો ... આ વિષયાસક્ત થયેલા ... પોતાના આત્માને ... જાણતા નથી. ... અરિહંતના ... જંતુઓ ... પ્રાણીના જન્મને ... ઉન્મત્ત પ્રાણીઓના ... ફેંકી નાખે છે. અરે! ... વૃક્ષના પેઠે ... હાથી ... પ્રાણીઓ ... થયેલા મહાવ્રતને

પેઠે માન ઉપર ચઢેલા મનુષ્યો મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરી કોઇને પણ ગણતા નથી, દુરાશય પ્રાણીઓ કૌઅચના બીજની શીંગના જેવી ઉપતાપ કરનારી માયાને છોડતા નથી અને તુષોદકથી જેમ દુધ બગડે છે અને અંજનથી જેમ ઉજ્વળ વસ્ત્ર મલીન થાય છે, તેમ લોભથી પ્રાણી પોતાના નિર્મળ ગુણગ્રામને દૂષિત કરે છે જ્યા સુધી સંસારરૂપી આ ગૃહમા પહેરેગીરની પેઠે એ ચાર કષાયો પાસે રહીને જાગતા હોય છે ત્યા સુધી પુરુષોને મોક્ષ ક્યાથી પ્રાપ્ત થાય ? અહો ! જાણે ભૂત લાગેલું હોય તેમ અંગનાના આલિંગનમા વ્યગ્ર થયેલા પ્રાણીઓ પોતાના ક્ષીણ થતા આત્માને જાણતા નથી ! કોઇ માણસ ઓષધથી જેમ સિંહને આરોગ્ય ઉત્પન્ન કરે તેમ માણસો જુદા જુદા પ્રકારના આહારથી પોતાની મેળેજ પોતાના આત્માને ઉન્માદ ઉત્પન્ન કરે છે (સિંહને આરોગ્ય ઉત્પન્ન કરવાથી તે જેમ આરોગ્યતા કરનારનેજ પ્રાણ લે, તેમ આહારાદિવડે નીપજાવેલો ઉન્માદ પોતાનેજ ભવભ્રમણને માટે થાય છે) 'આ સુગંધી કે આ સુગંધી ? હું કયું ગ્રહણ કરૂં ?' એમ વિચારતો પ્રાણી તેમા લંપટ થઇ મૂઢ બની ભ્રમરની પેઠે ભમે છે અને કદાપિ સુખને પ્રાપ્ત કરતો નથી રમકડાથી બાળકને છેતરે તેની પેઠે ફક્ત તે વખતેજ મનોહર લાગનારી રમણીક વસ્તુઓથી લોકો પોતાના આત્માનેજ છેતરે છે નિદ્રાળુ પુરુષ જેમ શાસ્ત્રના ચિંતનથી ભ્રષ્ટ થાય તેમ હમેશા વેણુ અને વીણાના નાદમા કર્ણ દઇને પ્રાણી પોતાના સ્વાર્થથી ભ્રષ્ટ થાય છે એક સાથેજ પ્રબળ થયેલા વાત, પિત્ત અને કફની પેઠે પ્રબળ થયેલા વિષયોથી પ્રાણી પોતાના ચૈતન્યને લુપ્ત કરી નાખે છે તેથી તેને ધિક્કાર છે "

આવી રીતે જે વખતે પ્રભુનું હૃદય સંસાર સંબંધીવૈરાગ્યની ચિંતાસંતતિનાતંતુગર્ભિત થઇ ગયું, તેજ વખતે સારસ્વત, આદિત્ય, વહ્નિ, અરૂણ, ગર્દતોય, તુષિતાશ્વ, અવ્યાબાધ, મરુત અને રિષ્ટ એ નવ પ્રકારના બ્રહ્મ નામે પાંચમા દેવલોકને અંતે વસનારા લોકાંતિક દેવતાઓ પ્રભુના ચરણ સમીપે આવી બીજા મુગટ જેવી મસ્તકે પદ્મકોશ સદૃશ અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે વિનંતિ કરવા લાગ્યા— "ઇન્દ્રના ચૂડામણિ (મુગટ) ની કાંતિરૂપ જળમા જેના ચરણ મગ્ન થયા છે એવા અને ભરતક્ષેત્રમા નષ્ટ થયેલા મોક્ષમાર્ગને બતાવવામા દીપક સમાન એવા હે પ્રભુ ! તમે જેમ લોકની આ સર્વ વ્યવસ્થા પ્રથમ ચલાવી તેમ હવે ધર્મતીર્થને પ્રવર્તાવો અને તમારા કૃત્યનું સ્મરણ કરો." એવી રીતે દેવતાઓ પ્રભુને વિજ્ઞાપ્ત કરીને બ્રહ્મ દેવલોકમા પોતપોતાના સ્થાન પ્રત્યે ગયા અને દીક્ષાની ઇચ્છાવાળા પ્રભુ પણ નંદનવન સમાન ઉદ્યાનમાથી પોતાના રાજ્યમંદિર તરફ પધાર્યા

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रसूरिविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्रे महाकाव्ये
प्रथमपर्वणि भगवज्जन्मव्यवहारराज्यस्थितिप्रकाशनो
नाम द्वितीय सर्ग ॥ २ ॥

આગળ નીકળવા લાગ્યા જગત્પતિની પાછળ દોડનારી કોઈએક અંગનાઓના વેગને લીધે મુક્તાહાર તૂટી જતા હતા તેથી જાણે તે પ્રભુને લાજાંજલિથી[1] વધાવતી હોય એમ જણાતું હતું. પ્રભુ આવે છે એમ સાંભળી તેમને જોવા માટે ઉત્સુક થયેલી કેટલીએક સ્ત્રીઓ કે જે આગળ બાળકોને તેડીને ચાલતી હતી તેઓની જેમ ઉંચી થતી હતી. કુચકુંભના ભારથી મંદ ગતિવાળી કેટલીએક સ્ત્રીઓ જાણે કે પાંખો આવી હોય તેમ બે બાજુએ રહેલી સખીઓની ભુજાનું આલંબન કરીને આવતી હતી. કેટલીએક સ્ત્રીઓ પ્રભુને જોવાના ઉત્સવની ઈચ્છાથી ગતિભંગ કરનાર પોતાના સ્થૂલ નિતંબોની નિંદા કરતી હતી. માર્ગમાં આવેલા ઘરોમાં રહેલી કેટલીએક કુલવધૂઓ કસુંબી વસ્ત્ર પહેરી પૂર્ણપાત્ર હાથમાં લઈ ઉભી રહી હતી, તેથી તેઓ ચંદ્રિકા[2] સહિત સંધ્યાના જેવી જણાતી હતી. કેટલીએક ચપલનયનાઓ પ્રભુને જોવા માટે પોતાના હસ્તકમલથી ચામરની પેઠે વસ્ત્રના છેડાને ચલિત કરતી હતી, કેટલીએક સ્ત્રીઓ પ્રભુ ઉપર લાજા નાખતી હતી, તે જાણે પોતાના પુણ્યબીજને નિર્ભયપણે વાવતી હોય તેવી જણાતી હતી. કેટલીએક સ્ત્રીઓ જાણે ભગવંતના કુળની સુવાસણીઓ હોય તેમ 'ચિરંજીવ, ચિરંનંદ' એવી આશીષ આપતી હતી અને કેટલીએક ચપળાક્ષી નગરનારીઓ નિશ્ચલ થઈને અને મંદગામિની શીઘ્રગામિની થઈને પ્રભુની પછવાડે જવા લાગી હતી અને તેમને જોવા લાગી હતી.

હવે પોતાના મોટા વિમાનોથી પૃથ્વીતલને એક છત્રવાળું કરતા ચાર પ્રકારના દેવતાઓ આકાશમાં આવતા હતા. તેઓમાં કેટલાએક ઉત્તમ દેવતાઓ મદજલ વરસતા હાથીઓ લઈને આવતા હતા, તેથી જાણે તેઓ આકાશને મેઘમય કરતા હોય તેવા જણાતા હતા, કેટલાએક દેવતાઓ આકાશરૂપી ઉદધિમાં નાવરૂપ તુરંગો ઉપર બેસીને ચાબુકરૂપ નાવના દંડ સહિત જગત્પતિને જોવા આવતા હતા, અને કેટલાએક દેવતાઓ જાણે મૂર્તિમાન પવન હોય તેવા અતિવેગી રથમાં બેસી નાભિનંદનને જોવા આવતા હતા, જાણે પરસ્પર વાહનોની ક્રીડામાં દાવ રમવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હોય તેમ તેઓ મિત્રની પણ રાહ જોતા નહોતા. પોતાને ગામે પહોંચતા વટેમાર્ગુની પેઠે 'આ સ્વામી, આ સ્વામી' એમ પરસ્પર બોલતા તેઓ પોતાના વાહનોને સ્થિર કરતા હતા. વિમાનરૂપી હવેલીઓથી અને હાથી ઘોડા તથા રથોથી આકાશમાં જાણે બીજી વિનીતાનગરી વસી હોય તેમ જણાતું હતું. સૂર્ય અને ચંદ્રોથી વીંટાયેલા માનુષોત્તર પર્વતની પેઠે જગત્પતિ અનેક દેવતા અને મનુષ્યોથી વીંટાઈ ગયા હતા. તેમની બને બાજુએ ભરત અને બાહુબલિ સેવા કરતા હતા, તેથી બને તટથી સમુદ્ર શોભે તેમ તેઓ શોભતા હતા. હસ્તીઓ જેમ પોતાના યૂથપતિને અનુસરે તેમ બીજા અઠ્ઠાણું વિનીતપુત્રો પ્રભુની પાછળ ચાલતા હતા. માતા મરૂદેવા, પત્ની સુનંદા ને સુમંગલા, પુત્રી બ્રાહ્મી ને સુંદરી

---

૧ ધાણીરૂપ પુષ્પાંજલિ. ૨ ચંદ્ર.

અને બીજી સ્ત્રીઓ, જાણે હિમકણ મલિન પદ્મિનીઓ હોય તેમ અશ્રુમલિન પ્રભુની પછ-વાડે ચાલતી હતી એ રીતે જાણે પૂર્વ જન્મવાળું સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન હોય તેવા સિદ્ધાર્થ નામના ઉદ્યાનમાં જગત્પતિ પધાર્યા ત્યાં સંસારરહિત મનુષ્ય જેમ સંસારથી ઉતરે તેમ નાભિકુમાર શિબિકારત્નમાંથી અશોક વૃક્ષ નીચે ઉતર્યા અને કષાયની પેઠે તેમણે વસ્ત્ર, માળા અને આભૂષણોનો તત્કાળ ત્યાગ કરી દીધા તે વખતે ઇંદ્રે પાસે આવી જાણે ચંદ્રના કિરણોથીજ વણેલું હોય તેવું ઉજ્વળ અને ઝીણું દેવદુષ્ય વસ્ત્ર પ્રભુના સ્કંધભાગ ઉપર આરોપણ કર્યું

પછી ચૈત્ર માસના કૃષ્ણપક્ષની અષ્ટમીને દિવસે ચંદ્ર ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં આવ્યો હતો તે સમયે દિવસના પાછલા પહોરે જય જય શબ્દના કોલાહલના મિષથી જાણે હર્ષોદ્ગાર કરતા હોય તેવા અસંખ્ય દેવતા અને મનુષ્યો સમક્ષ જાણે ચાર દિશાઓને પ્રસાદ આપવાના મનવાળા હોય તેમ પ્રભુએ ચાર મુષ્ટિથી પોતાના કેશને લુંચિત કર્યા. પ્રભુના કેશને સૌધર્મપતિએ પોતાના વસ્ત્રાંચલમાં ગ્રહણ કર્યા, તેથી જાણે એ વસ્ત્રને જુદા વર્ણના તંતુવડે મંડિત કરતા હોય એમ જણાતું હતું પ્રભુએ પાંચમી મુષ્ટિથી બાકીના કેશનો લોચ કરવાની ઇચ્છા કરી, એટલે ઇંદ્રે પ્રાર્થના કરી કે ' હે સ્વામિન્ ! હવે તેટલી કેશવલ્લી રહેવા દ્યો, કેમકે જ્યારે પવનથી ઉડીને તે તમારા સુવર્ણ જેવી કાંતિવાળા સ્કંધના ભાગ ઉપર આવે છે ત્યારે મરકત મણિના જેવી શોભે છે ' પ્રભુએ તે યાચના સ્વીકારીને તેટલી કેશવલ્લીને તેવી રીતેજ રહેવા દીધી કેમકે સ્વામીઓ પોતાના એકાંત ભક્તોની યાચનાનું ખંડન કરતા નથી સૌધર્મપતિએ તે કેશને ક્ષીર સમુદ્રમાં નાખી આવીને રંગાચાર્ય (સૂત્રધાર)ની પેઠે મુષ્ટિસંજ્ઞાથી વાજિંત્રોનું નિવારણ કર્યું એટલે કર્યો છે છઠ્ઠ તપ જેમણે એવા નાભિકુમારે દેવ, અસુર અને મનુષ્યોના સમક્ષ સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને ' સર્વ સાવદ્ય યોગનું પ્રત્યાખ્યાન કરૂં છું, એમ કહી મોક્ષમાર્ગના રથતુલ્ય ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું શરદ્-ઋતુના તાપથી તપ્ત થયેલા પુરુષને જેમ વાદળાની છાયાથી સુખ થાય તેમ પ્રભુના દીક્ષા ઉત્સવથી નારકીના જીવોને પણ ક્ષણવાર સુખ થયું જાણે દીક્ષાની સાથે સંકેત કરીને રહ્યું હોય તેમ મનુષ્યક્ષેત્રમાં રહેલા સર્વ સંજ્ઞી પંચેદ્રિય જીવોના મનોદ્રવ્યને પ્રકાશ કરનારૂં મનઃપર્યવ જ્ઞાન તત્કાળ પ્રભુને ઉત્પન્ન થયું મિત્રોએ વાર્યા છતાં, બંધુઓએ રોક્યા છતાં અને ભરતપતિએ વારંવાર નિષેધ કર્યા છતાં પણ કચ્છ અને મહાકચ્છ વિગેરે ચાર હજાર રાજાઓએ–સ્વામીના પૂર્વના અતિશય પ્રસાદનું સ્મરણ કરીને, ભ્રમરની પેઠે તેમના ચરણકમળનો વિરહ નહીં સહન કરી શકવાથી પોતાના પુત્ર કલત્ર રાજ્યાદિ સર્વેને તૃણની પેઠે છોડી દઇ ' જે સ્વામીની ગતિ તેજ અમારી ગતિ ' એવો નિશ્ચય ધારી–હર્ષથી પ્રભુની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી ભૃત્ય લોકોનો ક્રમ એવોજ હોય છે

પછી ઇંદ્ર વિગેરે દેવતાઓ અંજલિ જોડી આદિનાથને પ્રણામ કરી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા–" હે પ્રભુ ! તમારા યથાર્થ ગુણ કહેવાને અમે અસમર્થ છીએ, તથાપિ અમે સ્તુતિ

કરીએ છીએ, કેમકે તમારા પ્રભાવથી અમારા બુદ્ધિનો વિસ્તાર થાય છે હે સ્વામી ત્રસ અને સ્થાવર જતુઓની હિંસાનો પરિહાર કરવાથી અભયદાન આપનારી દાનશાળા રૂપ થયેલા આપને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ મનથી મુસાના તો ગિરિ પાર કરનારી હિતકારી, સત્ય અને પ્રિય વચન રૂપી સુધારસના સમુદ્ર એવા આપને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ હે ભગવન્! અન્ના દાનનો ત્યાગ કરવા રૂપી ખીલાને ગયેલા માગના પ્રથમ પથી થયેલા આપને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ હે પ્રભુ! મમદેન રૂપી અધકારનો નાશ કરનાર અને અખડિત બ્રહ્મચય રૂપી મહા તેજવાળા સૂર્ય સમાન આપને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ તૃણની પેઠે પૃથ્વી વિગેરે સર્વ જાતના પરિગ્રહને એક સાથે ત્યાગ કરનાર નિર્લોભતા રૂપ આત્માવાળા આપને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ પચ મહાવ્રતનો ભાર ઉપાડવામા વૃષભ સમાન અને સસારસમુદ્રને તરવામા કાચબા સમાન આપ મહાત્માને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ હે આદિનાથ! આપ પાચ મહાવ્રતોની પાચ સહોદરા હોય તેવી પાચ સમિતિને ધારણ કરનાર આપને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ આત્મારામમા વિષે જોડેલા મનવાળા, વચનની સપ્રવૃત્તિથી શોભતા અને શરીરની સર્વ ચેષ્ટાઓથી નિવૃત્ત થયેલા—એવા ત્રણ ગુપ્તિવાળા તમને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ'

એવી રીતે પ્રભુની સ્તુતિ કરીને દેવતાઓ, જન્માભિષેક સમયની પેઠે નદીશ્વર દ્વીપે જઈ (ત્યા અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કરી) પોતપોતાના સ્થાન પ્રત્યે ગયા દેવતાઓની પેઠે ભરત અને બાહુબલિ વિગેરે પણ પ્રભુને પ્રણામ કરી મહા કષ્ટે પોતપોતાના સ્થાન પ્રત્યે ગયા, અને સાથે પ્રવ્રજિત થયેલા કચ્છ અને મહાકચ્છ વિગેરે રાજાઓથી પરિવરેલા અને મૌન ધારણ કરેલા ભગવાને પૃથ્વીપર વિહાર કરવાનો ઉપક્રમ કર્યો પારણાને દિવસે ભગવતને કોઇ પણ સ્થળેથી ભિક્ષા મળી નહીં, કેમકે તે વખતે લોકો ભિક્ષા દાનને નહીં જાણનારા અને એકાત સરલ હતા ભિક્ષાને માટે આવેલા પ્રભુને પૂર્વની પેઠે રાજા જાણીને કેટલાએક લોકો સૂર્યના ઉચ્ચૈઃશ્રવા અશ્વને પણ વેગથી પરાભવ કરનારા અશ્વો આપતા હતા, કોઇ શૌર્યથી દિગ્ગજોનો જય કરનાર હસ્તીઓ ભેટ કરતા હતા, કોઈ રૂપ અને લાવણ્યમા અપ્સરાઓને જીતનારી કન્યાઓ અર્પણ કરતા હતા, કોઇ વિદ્યુતના વિલાસને ધરનારા આભરણો આગળ ધરતા હતા, કોઈ સધ્યા કાળના અભ્ર જેવા જાતજાતના વર્ણવાળા વસ્ત્રો આપતા હતા, કોઇ મદારમાળાની સ્પર્ધા કરનારી પુષ્પમાળા અર્પતા હતા, કોઇ મેરૂપર્વતના શિખર જેવો કાચનનો ઢગ ભેટ કરતા હતા અને કોઇ રોહણાચલની ચુલા જેવો રત્નરાશિ આપતા હતા (પણ ભગવત તેમાથી કાઈ પણ ગ્રહણ કરતા નહોતા) ભિક્ષા ન મળતા પણ અદીન મનવાળા પ્રભુ જગમ તીર્થની પેઠે વિહાર કરી પૃથ્વીતળને પાવન કરતા હતા અને તેમનુ શરીર સપ્તધાતુ વિનાનુ બનેલુ હોય તેમ ભગવત સુસ્થિતપણે ક્ષુધા પિપાસા વિગેરે પરીષહોને સહન કરતા હતા વહાણો જેમ પવનને અનુસરે તેમ સ્વયમેવ દીક્ષિત થયેલા રાજાઓ પણ સ્વામીને અનુસરીને વિહાર કરતા હતા

હવે ક્ષુધા વિગેરેથી ગ્લાની પામેલા અને તત્વજ્ઞાનરહિત તે તપસ્વી રાજાઓ પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે ચિંતવવા લાગ્યા કે 'આ સ્વામી જાણે કિંપાકના ફળ હોય તેમ મધુર ફળોનું પણ ભક્ષણ કરતા નથી અને ખારું પાણી હોય તેમ સ્વાદિષ્ટ જળનું પણ પાન કરતા નથી. પરિકર્મમાં[1] અપેક્ષા રહિત હોવાથી તેઓ સ્નાન કે વિલેપન કરતા નથી, ભારની પેઠે વસ્ત્ર આભરણ અને પુષ્પોને ગ્રહણ કરતા નથી અને પર્વતની પેઠે વાયુએ ઉડાડેલા માર્ગની ધૂળની સાથે અંગીકૃત થાય છે (હમેશા લલાટને તપાવનાર તાપને મસ્તક ઉપર સહન કરે છે. શયન વિગેરેથી રહિત છે તોપણ પ્રયાસ પામતા નથી (થાકતા નથી) અને હસ્તીઓની જેમ શીત અને ઉષ્ણતાથી તેમને ક્લેશ પણ થતો નથી. ક્ષુધાને ગણતા નથી, તૃષાને જાણતા નથી અને વૈરવાળા ક્ષત્રીની પેઠે તેઓ નિદ્રાનું પણ સેવન કરતા નથી. આપણે તેમના અનુચર રૂપ થયા છીએ તોપણ જાણે અપરાધી હોઈએ તેમ દૃષ્ટિથી પણ આપણને પ્રસન્ન કરતા નથી, તો ભાષણની તો શી વાત? આ પ્રભુ પુત્ર કલત્રાદિક પરિગ્રહના ત્યાગી છે તોપણ તેઓ ચિત્તમાં શું ચિંતવન કરે છે તે આપણે જાણી શકતા નથી.' આ પ્રમાણે વિચારીને તે સર્વે તપસ્વીઓ પોતાના વૃંદના અગ્રેસર અને સ્વામીની પાસે સેવક રૂપે રહેનારા કચ્છ અને મહાકચ્છને કહેવા લાગ્યા કે—'ક્ષુધાને જીતનારા આ પ્રભુ ક્યાં અને અન્નના કીડા તુલ્ય આપણે ક્યાં? તૃષાને જય કરનાર પ્રભુ ક્યાં અને જળના દેડકા જેવા આપણે ક્યાં? આતપને સહન કરનાર પ્રભુ ક્યાં અને છાયાના માકડ જેવા આપણે ક્યાં? શીતથી પરાભવ ન પામે એવા પ્રભુ ક્યાં અને વાનરાની જેમ શીતથી કંપનારા આપણે ક્યાં? નિદ્રારહિત પ્રભુ ક્યાં અને નિદ્રાના અજગર જેવા આપણે ક્યાં? તથા આસનને નિત્ય નહીં સેવનારા પ્રભુ ક્યાં અને આસનમાં પંગુ સમાન આપણે ક્યાં? સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કરવાને જેમ કાક પક્ષીઓ ગરુડને અનુસરે તેમ સ્વામીએ ધારણ કરેલા વ્રતનું અનુકરણ કરવાનો આપણે ઉપક્રમ કર્યો છે. હવે આપણે આજીવિકાને અર્થે આપણા રાજ્યો પાછા ગ્રહણ કરવા કે કેમ? અથવા તે તો ભરતે ગ્રહણ કર્યા છે તો આપણે હવે ક્યાં જવું? અથવા શું જીવનને માટે આપણે ભરતને શરણે જવું? પરંતુ સ્વામીને છોડીને જવામાં આપણને તેનોજ ભય રહે છે. હે આર્યો! તમે પ્રભુના વિચારને જાણનારા અને નિત્ય તેમની પાસે રહેનારા છો, તેથી હવે કાર્યમાં મૂઢ બની ગયેલા એવા અમારે શું કરવું તે કહો.'

તેઓએ કહ્યું કે—'સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રનો અંત જો પામી શકાય તોજ પ્રભુનો ભાવ (વિચાર) જાણી શકાય (તે સમુદ્રનો અંત પામવો દુર્લભ છે તેમ પ્રભુનો વિચાર જાણી શકવો દુર્લભ છે). અગાઉ તો અમે સ્વામીની આજ્ઞા પ્રમાણે કરતા હતા પણ હાલમાં તો પ્રભુ મૌન કરી રહ્યા છે એટલે કાંઈ આજ્ઞા કરતાજ નથી, તેથી જેમ તમે કાંઈ

૧ શરીરશુશ્રૂષામાં.

જાણતા નથી તેમ અમે પણ કાંઈ જાણતા નથી આપણ સર્વેની સમાન ગતિ છે, તેથી તમે કહો તે પ્રમાણે અમે કરીએ' પછી તેઓ સર્વે એક વિચાર કરી ગંગાનદીની નજીકના વનમા ગયા અને ત્યા સ્વેચ્છાએ કંદમૂળ ફળાદિકનો આહાર કરવા લાગ્યા ત્યારથી વનવાસી અને કંદ ફળાદિનો આહાર કરનારા જટાધારી તાપસો પૃથ્વીમા પ્રવર્ત્યા

તે કચ્છ મહાકચ્છના નમિ અને વિનમિ નામે વિનયવાન પુત્રો હતા તેઓ પ્રભુએ દીક્ષા લીધા અગાઉ તેમની આજ્ઞાથી દૂર દેશમા ગયા હતા ત્યાથી પાછા આવતા તેમણે પોતાના પિતાને તે વનમા જોયા તેમને જોઈ તેઓ ચિતવવા લાગ્યા કે 'વૃષભનાથ જેવા નાથ છતા અનાથની પેઠે આપણા પિતાઓ આવી દશાને કેમ પામ્યા? તેમને પહેરવાના ઝીણા વસ્ત્ર ક્યા અને આ ભિલ્લ લોકોને યોગ્ય વલ્કલ વસ્ત્ર ક્યા? શરીરપર લગાવવાનો અંગરાગ ક્યા અને આ પશુને યોગ્ય પૃથ્વીની રજ ક્યા? પુષ્પવડે ગુથેલ કેશપાશ ક્યા અને આ વડ વૃક્ષની જેવી લાંબી જટા ક્યા? હસ્તીનુ આરોહણ ક્યા અને પાળાની જેમ પગે ચાલવુ ક્યા?' આ રીતે ચિતવી તેઓએ પોતાના પિતાને પ્રણામ કર્યો અને સર્વ હકીકત પૂછી કચ્છ મહાકચ્છે કહ્યુ—'ભગવાન ઋષભધ્વજ પ્રભુએ રાજ્ય છોડી જગતાદિકને મત્ર પૃથ્વી વહેચી આપી વ્રત ગ્રહણ કર્યું છે હાથી જેમ ઇક્ષુનુ ભક્ષણ કરે તેમ અમે સર્વ રાજાઓએ તેમની સાથે સાહસથી વ્રત ગ્રહણ કર્યું, પરંતુ ક્ષુધા તૃષા શીત અને આતપ વિગેરેના કલેશથી પીડા પામીને, ગધેડા અથવા ખચ્ચર જેમ પોતાપર રહેલ ભારને છોડી દે તેમ અમે વ્રતને છોડી દીધુ છે અમે જો કે પ્રભુની પ્રમાણે વર્તવાને સમર્થ થઈ શક્યા નહિ તોપણ ગૃહસ્થાવાસ અંગીકાર ન કરતા આ તપોવનમા વસીએ છીએ.' એ પ્રમાણે સાભળ્યા પછી 'અમે પણ પ્રભુની પાસે પૃથ્વીનો ભાગ માગીએ' એમ કહી તે નમિ વિનમિ પ્રભુના ચરણ સમીપે આવ્યા પ્રભુ નિઃસંગ છે એવુ નહી જાણતા તેઓએ પ્રતિમા રૂપે (કાઉસગ્ગ ધ્યાને) રહેલા સ્વામીને પ્રણામ કરી વિજ્ઞપ્તિ કરી—'અમને બનેને દૂર દેશાતર મોકલી તમે ભરત વિગેરે પુત્રોને પૃથ્વી વહેચી આપી અને અમને ગાયના પગના પ્રમાણ પણ પૃથ્વી આપી નહી માટે હે વિશ્વનાથ! હવે પ્રસન્ન થઈને તે આપો આપ દેવના દેવ છો અમારો શો દોષ છે? ...' તેઓ ... પ્રભુએ તે અવસરે તેમને કાઇ ઉત્તર આપ્યો નહી ...

અનન્યાર્દિન પુરૂષ આ લોકથી ... ચિંતાથી લેપાતા ...

... નથી ... એવાજ ... ગતિ છે (એમનેજ આપણે ...

... કરીને અમે વનની સેવા કરવા લાગ્યા સ્વામીના સમીપ ...

... ભગવંતથી ... પ્રભુની સમીપે

... ભગવતની આગળ ... ભત્રીજા ... મુકુટ

... ઉત્તર ... અહનિશ સેવતાની

હમેશા પ્રભુના પાર્શ્વભાગમાં ઉભા રહી ખડ્ગ ખેંચીને સેવા કરવા લાગ્યા, અને દ
ત્રિકાળ અંજલિ જોડી નમસ્કાર કરી યાચના કરવા લાગ્યા– હે સ્વામી! અમને રાજ્ય
તમો સિવાય બીજો કોઈ અમારે સ્વામી નથી.

એકવખતે પ્રભુના ચરણને વંદન કરવા શ્રદ્ધાવાન્ નાગકુમારનો અધિપતિ ધર
ત્યાં આવ્યો. તેણે બાળકની પેઠે સરલ એવા તે બંને કુમારોને રાજ્યલક્ષ્મીની યાચના
અને ભગવંતની સેવા કરતા આશ્ચર્યથી જોયા. નાગરાજે અમૃતના કણ જેવી વા
તેમને કહ્યું– 'તમે કોણ છો અને દૃઢ આગ્રહ કરીને શું યાચો છો? જ્યારે જગત્ને
વર્ષ પર્યંત કલ્પિત મહાદાન અવિચ્છિન્નપણે આપ્યું ત્યારે તમે ક્યાં ગયા હતા? હ
સ્વામી નિર્મમ, નિષ્પરિગ્રહ, પોતાના શરીરના પણ આકાંક્ષારહિત અને રોષ
વિમુક્ત થયા છે' આ પણ પ્રભુનો સેવક છે એમ ધારી નમિ વિનમિએ માનપૂર્વ
કહ્યું– 'આ અમારા સ્વામી છે અને અમે એમના સેવક છીએ. તેમણે આજ્ઞા
અમને કોઈ સ્થાને મોકલ્યા પછી ભરત વિગેરે પોતાના સર્વ પુત્રોને રાજ્ય વ
આપ્યું. જો કે તેમણે સર્વસ્વ આપી દીધું છે તોપણ અમને તેઓ રાજ્ય અ
તેમની પાસે તે છે કે નથી એવી સેવકે શા માટે ચિંતા કરવી? સેવકે તો સેવા કર
એમ સાંભળી ધરણેંદ્રે તેમને કહ્યું– 'તમે ભરત પાસે જઈ યાચના કરો, તે પ્રભુને
ઠેકાણે પ્રભુ તુલ્ય છે' તેમણે કહ્યું– આ વિશ્વના સ્વામીને પ્રાપ્ત કર્યા પછી તેમને
મૂકીને બીજો સ્વામી કરવું નહીં. કેમકે "કલ્પવૃક્ષને મેળવ્યા પછી કેરડાના વૃક્ષનું
સેવન કરે?" અને પરમેશ્વરને છોડી બીજાની પાસે યાચના નહીં કરીએ. શું
પછી તેમ સિવાય બીજાની યાચના કરે? ભરત વિગેરેનું કલ્યાણ થાઓ' ત્યારે શ
ચિંતા કરવી પડે છે? અમારા સ્વામીથી જે થવાનું હોય તે થાઓ, તેના બીજાને

આવી તેમની યુક્તિથી નાગરાજ હર્ષ પામ્યો અને કહ્યું– "હું પાતાળપતિ છું
આ સ્વામીનો સેવક છું. તમને શાબાશ છે, તમે મોટા ભાગ્યશાળી અને મોટા
સત્ત્વવાળા છો કે જેથી તમારી 'આ સ્વામીજ સેવવા યોગ્ય છે, બીજા નહીં' એવી દૃઢ
છે. આ ત્રિભુવનસ્વામીની સેવાથી જાણે પાશથી આકૃષ્ટ થઈ હોય તેમ રાજ્યલ
પુરુષોની આગળ આવે છે. હાથમાં રહેલા ફળની પેઠે પુરુષોને વૈતાઢ્ય પર્વત
વિદ્યાધરોનું સ્વામીપણું આ મહાત્માની સેવાથી સુલભ છે અને એમની સેવા કર
કર નીચે રહેલા નિધાનની પેઠે ભુવનાધિપતિની લક્ષ્મી પણ વિના પ્રયાસે પ્રાપ્ત થા
આ પ્રભુને સેવનારા પુરુષોને જાણે મનસ્વી વશ થઈ હોય તેમ વ્યંતરેંદ્રની લક્ષ્મી
ચરણને નમે છે. જે ભાગ્યવાન પુરુષ આ સ્વામીની સેવા કરે છે તેને સ્વયંવર વધૂની
જ્યોતિષ્પતિની લક્ષ્મી વરણ કરે છે. વસંત ઋતુથી જેમ વિચિત્ર પુષ્પોની સમૃદ્ધિ
તેમ એમની સેવાથી ઇંદ્રની લક્ષ્મીઓ પ્રાપ્ત થાય છે. અહો! ... સ્વામીની અહંત
જેવી અને દુર્લભ એવી અહમિંદ્રની લક્ષ્મી પણ એમના ... છે

એ જગત્પતિની સેવા કરનાર પ્રાણી પુનરાવૃત્તિ રહિત મહાન પદ (મોક્ષ) ને પણ પામે છે વધારે શું કહીએ? પણ એમની સેવાથી પ્રાણી તેમની પેઠેજ આ લોકના ત્રણ ભુવનનો અધિપતિ અને પરલોકમાં સિદ્ધરૂપ થાય છે હું આ પ્રભુનો દાસ છું અને તમે તેમનાજ કિંકર છો, તેથી તમને તેમની સેવાના ફળ રૂપ વિદ્યાધરોનું ઐશ્વર્ય આપું છું એ તમને સ્વામીની સેવાથીજ પ્રાપ્ત થયું છે એમ જાણજો કેમકે પૃથ્વી ઉપર અહર્નિશ ઉદ્યોત થાય છે તે પણ સૂર્યથીજ થયેલો હોય છે" એ પ્રમાણે કહી તેમને પાઠ કરવા થીજ સિદ્ધિને આપનારી ગૌરી અને પ્રજ્ઞપ્તિ વિગેરે અડતાળીશ હજાર વિદ્યાઓ આપી, અને આજ્ઞા કરી કે 'તમે વૈતાઢ્ય ઉપર જઈ બન્ને શ્રેણિમાં નગરો વસાવી અક્ષય રાજ્ય કરો' પછી તેઓ ભગવંતને નમન કરી પુષ્પક નામનું વિમાન બનાવી તેમાં આરૂઢ થઇ પન્નગપતિની સાથેજ ચાલ્યા પ્રથમ તેઓએ પોતાના પિતા કચ્છ મહાકચ્છની પાસે જઈ સ્વામિસેવા રૂપ વૃક્ષના ફળ રૂપી તે નવીન સંપત્તિની પ્રાપ્તિ નિવેદન કરી, અને પછી અયોધ્યાના પતિ ભરતરાય પાસે જઈ આત્મઋદ્ધિ વિદિત કરી માની પુરૂષોના માનની સિદ્ધિ પોતાનું સ્થાન બતાવવાથીજ સફળ થાય છે પછી સર્વ સ્વજન તથા પરિજનોને સાથે લઈ ઉત્તમ વિમાનમાં બેસી તેઓ વૈતાઢ્ય પર્વત તરફ ચાલ્યા.

વૈતાઢ્ય પર્વત પ્રાંત ભાગમાં લવણ સમુદ્રના તરંગસમૂહથી ચુંબિત થયેલો છે અને જાણે પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાનો માનદંડ હોય તેવો જણાય છે ભરતક્ષેત્રના દક્ષિણ અને ઉત્તર ભાગની મધ્ય સીમારૂપ તે પર્વત ઉત્તર દક્ષિણ પચાસ યોજન વિશાળ છે પૃથ્વીમાં સવા છ યોજન રહેલો છે અને પૃથ્વી ઉપર પચીશ યોજન ઉંચો છે જાણે બાહુ પ્રસારિત કર્યા હોય તેમ હિમાલયે ગંગા અને સિંધુ નદીથી તેનું આલિંગન કર્યું છે ભરતાર્ધની લક્ષ્મીના વિશ્રામને માટે ક્રીડાઘર હોય તેવી ખંડપ્રપા અને તમિશ્રા નામની ગુફાઓ તેની અંદર આવેલી છે ચૂલિકા વડે જેમ મેરૂપર્વત શોભે છે તેમ શાશ્વત પ્રતિમા યુક્ત સિદ્ધાયતન કૂટથી તે પર્વત અદ્ભુત શોભાવાળો દેખાય છે જાણે નવીન કર્ણાભરણ હોય તેવા વિચિત્ર રત્નમય અને દેવતાઓના લીલાસ્થાન રૂપ નવ શિખરોને તેણે ધારણ કર્યા છે દક્ષિણ અને ઉત્તર બાજુએ વીશ યોજન ઉંચે જાણે વસ્ત્રો હોય તેવી વ્યંતરોની બે નિવાસશ્રેણિઓ તે પર્વત ઉપર રહેલી છે મૂળથી ચૂલિકા પર્યંત મનોહર સુવર્ણની શિલામય તે પર્વત, જાણે સ્વર્ગનું એક પાદકટક[1] પૃથ્વી ઉપર પડયું હોય તેવો જણાય છે પવને ચલાયમાન કરેલ વૃક્ષની શાખા રૂપ ભુજાઓથી જાણે દૂરથી બોલાવતો હોય એવા તે વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર નમિવિનમિ આવી પહોચ્યા

નમિ રાજાએ પૃથ્વીથી દશ યોજન ઉંચે તે પર્વત ઉપર દક્ષિણ શ્રેણિએ પચાસ નગરો
૧ વસાવ્યા. કિંનર પુરૂષોએ જ્યાં પ્રથમ ગાયન કરેલું છે એવું બાહુકેતુ, પુંડરીક, હરિકેતુ, સેતકેતુ, સર્પારિકેતુ, શ્રીબાહુ, શ્રીગૃહ, લોહાર્ગલ, અરિંજય, સ્વર્ગલીલા, વજ્રાર્ગલ, વજ્ર

૧ પગનું આભરણ-કડું

વિમોક, મહીસારપુર, જયપુર, સુકૃતમુખી, ચતુર્મુખી, બહુમુખી, રતા, વિરતા, આખંડલ પુર, વિલાસયોનિપુર, અપરાજિત, કાંચીદામ, સુવિનય, નભ પુર, ક્ષેમંકર, સહચિન્હપુર, કુસુમપુરી, સંજયંતી, શક્રપુર, જયંતી, વૈજયંતી, વિજયા, ક્ષેમંકરી, ચંદ્રાભાસપુર, વિભાન પુર, અર્ધ્ચભૂતલસાલ, સુવિચિત્ર, મહાગ્રપુર વિનકૂટ, વિકૂટ, વૈશ્રવણકૂટ, શશિપુર, રવિપુર, નિત્યખી, સાદૃની, સુમુખી, નિત્યોદ્યોતિની અને રથનૂપુર ચક્રવાલ એવા તે નગર અને નગરીઓના નામ છે એ પ્રધાન નગરોની મધ્યમા આવેલ (રથનુ પુર ચક્રવાલ) નગરના નમિએ નિવાસ કર્યો

ધરણેંદ્રના શાસનથી ઉત્તર શ્રેણિમા તેવીજ રીતે વિનમિએ તત્કાળ સાઠ નગર વસા વ્યા અર્જુની, વારુણી, વૈરિસંહારિણી, કૈલાસવારુણી, વિદ્યુદ્દીપ, કિલકિલ, ચારૂ ચૂડામણિ, ચંદ્રાભૂષણ, વંશવત્, કુસુમચૂલ, હંસગર્ભ, મેઘંક, શંકર, લક્ષ્મીહર્મ્ય, ચામર, વિમલ, અસુમત્કૃત, શિવમંદિર, વસુમતી, સર્વસિદ્ધસ્તુત, સર્વશત્રુંજય, કેતુમાલાક, ઇંદ્રકાંત, મહાનંદન, અશોક, વીતશોક, વિશોક, સુખાલોક, અલકતિલક, નભસ્તિલક, મંદિર, કુમુદકુંદ, ગગનવલ્લભ, યુવતીતિલક, અવનીતિલક, ગંધર્વ, મુક્તાહાર, અનિમિષવિષ્ટપ, અગ્નિજ્વાલા, ગુરૂજ્વાલા, શ્રીનિકેતપુર, જયશ્રીનિવાસ, રત્નકુલિશ, વસિષ્ઠાશ્રય, દ્રવિણજય, ભદ્રક, ભદ્રાશયપુર, ફેનશિખર, ગોક્ષીરવર શિખર, વૈરક્ષોભ શિખર, ગિરિશિખર, ધરણી, વારુણી, સુદર્શનપુર, દુર્ગ, દુર્દ્ધર, માહેંદ્ર વિજય, સુગંધિની, સુરત, નાગપુર અને રત્નપુર એ નામના સાઠ નગર અને નગરીઓની મધ્યમા પ્રધાન રૂપે રહેલા ગગન વલ્લભ નામના નગરમા ધરણેંદ્રની આજ્ઞાથી વિનમિએ નિવાસ કર્યો વિદ્યાધરોની મહત્ ઋદ્ધિવાળા તે બને શ્રેણિ અને તેની ઉપર રહેલ વ્યંતર શ્રેણિના પ્રતિબિંબ હોય તેવી શોભતી હતી તેઓએ બીજા અનેક ગામ અને શાખાનગર (પરા) કર્યા, અને સ્થાન યોગ્યતા પ્રમાણે કેટલાએક જનપદ પણ સ્થાપ્યા જે જે જનપદથી લાવીને ત્યા માણસોને વસાવ્યા તે તે નામથી ત્યા દેશ કર્યા એ બન્ને નગરોમા હૃદયની પેઠે સભાની અંદર નમિ વિનમિએ નાભિનંદનને સ્થાપિત કર્યા વિદ્યાની વિદ્યાથી દુર્મદ થઈને દુર્વિનયી ન થાય તે માટે ધરણેંદ્રે એવી મર્યાદા સ્થાપન કરી કે 'જે દુર્મદવાળા પુરૂષો • જિનેશ્વર, જિનચૈત્ય, ચરમશરીરી અને કાયોત્સર્ગે રહેલા કોઇ પણ મુનિનો પરાભવ કે ઉલ્લંઘન કરશે તેઓને લક્ષ્મી જેમ આળસ્યયુક્ત પુરુષોને તજે તેમ વિદ્યાઓ તત્કાળ તજી દેશે. વળી જે વિદ્યાધર પોતાની સ્ત્રીને મારી નાખશે અને ઇચ્છા ન કરનારી પર સ્ત્રીની સાથે રમશે તેને પણ વિદ્યાઓ તત્કાળ છોડી દેશે.' નાગપતિએ એ મર્યાદા ઉચ્ચ સ્વરે કહી સંભળાવી ને તે યાવચ્ચંદ્રદિવાકર રહે એટલા માટે તેને રત્નભિત્તિના પ્રશસ્તિમા લખિત કરી. પછી નમિવિનમિ બનેને વિદ્યાધરના રાજાપણે ઉત્સાહ સહિત સ્થાપિત કરી બીજી કેટલીક વ્યવસ્થા કરી નાગપતિ અંતર્ધાન થયા

પોતપોતાની વિદ્યાઓના નામથી વિદ્યાધરોની સોળ નિકાય (જાતિ) થઈ તેમા ગૌરી વિદ્યાથી ગૌરેય થયા, મનુ વિદ્યાથી મનુ થયા, ગાંધારી વિદ્યાથી ગાંધાર થયા, માનવી

વિદ્યાથી માનવ થયા, કૌશિકી વિદ્યાથી કૌશિક થયા, ભૂમિતુંડ વિદ્યાથી ભૂમિતુંડ થયા, મૂલવીર્ય વિદ્યાથી મૂલવીર્યક થયા, શંકુકા વિદ્યાથી શંકુક થયા, પાંડુકી વિદ્યાથી પાંડુક થયા, કાળી વિદ્યાથી કાળિકેય થયા, શ્વપાકી વિદ્યાથી શ્વપાક થયા, માતંગી વિદ્યાથી માતંગ થયા, પાર્વતી વિદ્યાથી પાર્વત થયા, વંશાલયા વિદ્યાથી વંશાલય થયા, પાંશુમૂલ વિદ્યાથી પાંશુમૂલક થયા, અને વૃક્ષમૂલ વિદ્યાથી વૃક્ષમૂલક થયા. આ પ્રમાણે વિદ્યાના બે ભાગ કરીને નમિ અને વિનમિ રાજાએ આઠ આઠ નિકાયના વિભાગ કર્યા. પછી પોતાની નિકાયના પોતાના કાયાના પેઠે ભક્તિથી તેઓએ વિદ્યાધિપતિ દેવતાનું સ્થાપન કર્યું. નિત્ય ઋષભસ્વામીની મૂર્તિની પૂજા કરનારા તેઓ બન્ને ધર્મ, અર્થ અને કામને બાધા ન આવે તે રીતે કાળ નિર્ગમન કરતા હતા. સદ્ય ભોગ ભોગવનારા નાના અને મોટા જાણે બીજા ઇંદ્રો હોય તેમ તેઓ બન્ને કોઈ વખત જંબૂદ્વીપના જગતિના જાલકટકમાં સ્ત્રીઓ સહિત ક્રીડા કરતા હતા, કોઈ વખત સુમેરુ પર્વત ઉપરના નંદનાદિક વનોમાં પવનની પેઠે ઇચ્છાપૂર્વક આનંદ સહિત વિહાર કરતા હતા, કોઈ વખતે શ્રાવકની વૃત્તિનું એજ ફળ છે એમ જાણી નંદીશ્વરાદિ તીર્થોમાં શાશ્વત પ્રતિમાનું અર્ચન કરવા જતા હતા, કોઈ વખતે વિદેહાદિ ક્ષેત્રોમાં શ્રી અર્હંતના સમવસરણની અંદર જઈને તેમની વાણી રૂપ અમૃતનું પાન કરતા હતા અને હાથ જોડીને મસ્તક ઉપર રાખીને ભગવંતની ... તેમ કોઈ વખત ચારણ મુનિઓ પાસેથી તેઓ ધર્મકથાના સાંભળતા હતા. સમકિત અને ક્ષાયિક ભંડારને ધારણ કરનારા તેઓ વિદ્યાધરોથી આવૃત્ત થઈને ત્રણ વર્ગ (ધર્મ, અર્થ અને કામ)ને બાધા ન આવે તેવી રીતે રાજ્ય કરતા હતા.

કચ્છ અને મહાકચ્છ જેઓ રાજતાપસ થયા હતા તેઓ ગંગા નદીના કિનારા ઉપર મૃગની પેઠે વનેચર થઈને ફરતા હતા, અને જાણે મૂર્તિમાન્ વૃક્ષો હોય તેમ વલ્કલ વસ્ત્રથી તેઓ શરીરનું આચ્છાદન કરતા હતા. વમન કરેલા અન્નની પેઠે ગૃહસ્થાશ્રમીના આહારનો તેઓ સ્પર્શ પણ કરતા નહોતા. ચતુર્થ અને છઠ્ઠ વિગેરે તપ વડે ધાતુનું શોષણ થવાથી ઘણું કૃશ થયેલું તેમનું શરીર ખાલી પડેલી ધમણની ઉપમાને ધારણ કરતું હતું. પારણાને દિવસે પણ સડી ગયેલાં અને ભૂમિ ઉપર પડી ગયેલાં પાંદડાં અને ફળાદિકનું અશન કરી ભગવાનનું હૃદયમાં ધ્યાન કરતા ત્યાંજ રહ્યા હતા.

ભગવાન્ ઋષભસ્વામી આર્ય અનાર્ય દેશમાં મૌનપણે વિચરતા હતા. એક વર્ષ પર્યંત નિરાહારપણે રહેલા પ્રભુએ મનપ્રતિ વિચાર્યું કે 'દીપક જેમ તેલથીજ બળે છે અને વૃક્ષ જેમ જળથીજ ટકે છે તેમ પ્રાણીઓના શરીર આહારથીજ રહે છે. તે આહાર પણ બેંતાળીશ દોષ રહિત હોય તો સાધુએ માધુકરી[૧] વૃત્તિથી ભિક્ષાવડે યોગ્ય અવસરે ગ્રહણ કરવો.

૧ મધુકર-ભ્રમર જેમ અનેક પુષ્પો ઉપર બેસી જરા જરા રસ ચુસી પોતાની તૃપ્તિ કરે પણ પુષ્પોને કરમાવવા ન ઉપજાવે તેમ મુનિપણ અનેક ઘરેથી થોડો થોડો આહાર ગ્રહણ કરે ગૃહસ્થને પીડાકારી ન થાય તેવી વૃત્તિ ને માધુકરી વૃત્તિ સમજવી

વ કે નયેલા દિવસોના પેઠે હજી પન આહાર નહીં લેતા હુ અનિમષ કરીને
ીય ના નાડે થરી તો રહેશે પ તુ જેમ આ ચાર હજાર મુનિઓ ભોજન નહીં
ગરથી પીડિત થઈ બન થયા તેમ બીજા મુનિઓ ભગ પામશે ' આવો વિચાર
યમા લીન પ્રભુ ભિક્ષા માટે નન નગ ના મ ડનરૂપ ગજપુર નગ આવ્યા તે
ગ મા બાહુબલિના પુત્ર સોમપ્રભ રાજાના શ્રેયાસ નામે કુમાર તે નમયે સ્વપ્નમા એવુ
યુ કે સોના ક મકક શ્યામ થયેલા એવા સુવર્ણગિરિ મેરુ ને મે દુધના ઘડાથી
અભિષેક કરીને ઉજ્જ્વળ કર્યો ' સુબુદ્ધિ નામના શેઠે એવુ સ્વપ્ન જોયુ કે સૂર્યથી
ખેલા સહસ્ર કિરણો શ્રેયાસ કુમારે પાછા સૂર્યમા આરોપણ કર્યા અને તેથી સૂર્ય
અતિ પ્રકાશમાન થયો.' સોમયશા રાજાએ એવુ સ્વપ્ન જોયુ કે ઘણા શત્રુઓએ
ઘેરાયેલા કોઈ રાજાએ પોતાના પુત્ર શ્રેયાસની સહાયથી જય મેળવ્યો ' ત્રણે
જણાએ પોતપોતાના સ્વપ્નનો વૃત્તાત પરસ્પર કહ્યો, પણ તેનો નિર્ણય નહીં કરી
શકવાથી પાછા પોતપોતાના સ્થાન પ્રત્યે ગયા જાણે તે સ્વપ્નનો નિર્ણય પ્રગટ કરવા
માટે જ આવતા હોય તેમ પ્રભુએ તેજ દિવસે ભિક્ષાને માટે હસ્તિનાપુરમા પ્રવેશ કર્યો
એક વર્ષ સુધી નિરાહાર રહેલા છતા પણ ઋષભની લીલાથી ચાલ્યા આવતા પ્રભુ
શ્રેયાસ કુમારના મહેલ આગળ આવ્યા.

પ્રભુને જોઈ પોરલોકો તત્કાળ ઊઠી દોડીને પરદેશથી આવેલા બંધુની પેઠે તેમની
આસપાસ વીંટાઈ વળ્યા કોઈ કહેવા લાગ્યા–હે પ્રભુ ' તમે અમારા ઉપર અનુગ્રહ
કરો, કેમકે વસંત ઋતુની પેઠે તમે ચિરકાળે દેખાયા છો કોઈ કહે–સ્વામિન્ ' સ્નાન કરવાને
યોગ્ય જળ, તેલ, વસ્ત્ર અને પીઠી વિગેરે પદાર્થો તૈયાર છે, તેથી આપ સ્નાન કરો અને
પવિત્ર થાઓ કોઈ કહે–હે ભગવાન્ ' મારા ઉત્તમ ચંદન, કપૂર, કસ્તુરી અને યક્ષકર્દમને
ઉપયોગમા લાવી મને કૃતાર્થ કરો કોઈ કહે–હે જગતરત્ન ' કૃપા કરી અમારા રત્નાલંકારોને
આપના અંગના આરોપણ કરી અલંકૃત કરો કોઈ કહે–હે સ્વામિન્ ' મારે મંદિરે
પધારી આપના અંગને અનુકૂળ રેશમી વસ્ત્ર પહેરી તેને પવિત્ર કરો કોઈ કહે–હે દેવ '
દેવાંગના જેવી મારી કન્યાને આપ ગ્રહણ કરો, આપના સમાગમથી અમે ધન્ય થયા
છીએ કોઈ કહે–હે રાજકુંવર ' ક્રીડાથી પણ આપ પગે શા માટે ચાલો છો ? પર્વત
જેવા આ મારા કુંજર ઉપર આરૂઢ થાઓ કોઈ કહે–સૂર્યાશ્વ સમાન મારા ઘોડાને આપ
ગ્રહણ કરો, આતિથ્યનું ગ્રહણ ન કરવાથી અમને અયોગ્ય કેમ કરો છો ' કોઈ કહે–આ
જાતિવંત ઘોડાના જોડેલા મારા રથનો સ્વીકાર કરો, આપ સ્વામી જ્યારે પગથી ચાલો
ત્યારે અમારા રથની અમારે શુ જરૂર છે ' કોઈ કહે–હે પ્રભુ ' આ પાકા આમ્રફળને આપ
ગ્રહણ કરો, સ્નેહી જનોનું અપમાન ન કરવુ જોઈએ. કોઈ કહે–હે એકાંતવત્સલ ' આ
તાંબુલવલ્લીના પત્ર અને સોપારી પ્રસન્ન થઈને ગ્રહણ કરો કોઈ કહે–હે સ્વામી '
અમે શો અપરાધ કર્યો છે કે આપ આજ્ઞાકારી જન હોવા છતાં ઉત્તર આપતા નથી ? એવી

રીતે લોકો તેમની પ્રાર્થના કરતા હતા તથાપિ તે સર્વ વસ્તુને અકલ્પ્ય જાણી તેમનું કાંઈ પણ ન સ્વીકારતા ચંદ્ર જેમ નક્ષત્રે નક્ષત્રે ફરે તેમ પ્રભુ ઘેર ઘેર ફરતા હતા. પક્ષીઓના પ્રાતઃકાળના કોલાહળની પેઠે નગરજનોનો તે કોલાહળ પોતાના મહેલમાં રહેલા શ્રેયાંસના સાંભળવામાં આવ્યો. તેણે 'એ શું છે?' તે જાણવાને છડીદાર મોકલ્યો. તે છડીદાર સર્વ વૃત્તાંત જાણી પાછો આવી અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—

"રાજાઓની પેઠે પોતાના મુગટોથી ભૂતલનો સ્પર્શ કરી પાદપીઠ આગળ આળોટતા ઇંદ્રો જેમની ભક્તિથી જેમનું સેવન કરે છે, સૂર્ય જેમ પદાર્થોને બતાવે તેમ જેમણે અજ્ઞાનના ભારથી અનુકંપાથી સર્વને આજીવિકાના ઉપાય રૂપ કર્મો બતાવ્યાં છે, દીક્ષા લેવા ઇચ્છાવાળા જેમણે ભરત વિગેરેને અને તમને પણ પોતાની પૃથ્વી (રાજ્ય) ની પેઠે આ ભૂમિ આપી છે, અને જેમણે સર્વ સાવદ્ય વસ્તુનો પરિહાર કરી અષ્ટ કર્મરૂપી મહાપંકને ધોવા માટે આ મહા આતપ રૂપ તપને સ્વીકાર્યું છે, તે ઋષભદેવ પ્રભુ નિઃસંગ—મમતા રહિત નિરાહારી પણે પોતાના પાદસંચારથી પૃથ્વીને પવિત્ર કરતા વિચરે છે. તેઓ સૂર્યના આતપથી ઉદ્વેગ પામતા નથી અને છાયાથી ખુશી થતા નથી, પણ પર્વતની પેઠે તેઓ સમાનતા ભજે છે અને વજ્રકાયવાળા હોય તેમ શીતથી વિરક્ત થતા નથી અને ઉષ્ણતાથી આસક્ત થતા નથી અને જ્યાં ત્યાં રહે છે. તે સંસારરૂપી હાથીના વરીસિંહ સમાન તે પ્રભુ યુગમાત્ર દૃષ્ટિ કરતા, એક કીડી પણ પીડા ન પામે તેવી રીતે પાદસંચાર કરે છે. પ્રત્યક્ષ નિરીક્ષણ કરવાને યોગ્ય અને સર્વ જગતના સ્વામી તમારા પિતામહ ભાગ્યયોગે અહીં આવી ચડ્યા છે. ગોવાળની પાછળ જેમ ગાયો જાય તેમ વસ્તુના પ્રભાવે દોડતા સર્વ પૌરજનોનો આ મધુર કોલાહળ છે." તે સાંભળતા સાથ જ નગરજનો પાછળ પાદ ઉલ્લંઘન કરીને પગે ચાલતા સ્વાઈ યુવરાજ અને ઉપાન રહિત દોડતા એ તે આવ્યું તેની જયા હોય તેવી તેની નમ્ર વાણી પર ઉત્સાહ થયો અને તેથી નગરમાંથી યુવરાજના દર્શન કરતા હતા તેણે આવી જોયું તેવા જ પ્રભુ સ્વામીનો પાસે બાળકીના આચરતા હાથ જેમ રહેતા હતા. પોતાના કૃપાળુ આશીર્વાદના પ્રભુના ચરણકમળના આગળ પ્રણમન કરતા પોતાના કેશ વડે માર્જન કર્યું. તેણે ઊઠીને જગત્પતિ ન નિરખી, જાણે હર્ષાશ્રુ વડે ધોવાનું કરતા હોય તેમ વારંવાર નમન કરી એ રીતે મોહપ્રતિનાના ચકોર જેમ ચંદ્ર જુએ તેમ પ્રભુના મુખકમળને જોતાં કહેવા લાગ્યો: 'આવું વેશ મેં ક્યાંક જોયું છે' એમ ચિંતવતા તેને વિવેકરૂપી વૃક્ષના બીજ રૂપ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું અને જાણ્યું કે "પૂર્વે પૂર્વ વિદેહ ક્ષેત્રમાં ભગવાન વજ્રનાભ ચક્રવર્તી હતા ત્યારે હું તેનો સારથિ હતો અને તેમના આયુષ્ય સમયે દીક્ષા લીધી હતી. તેમને આ તીર્થંકરના ચિહ્નો જેવાં હતાં. તેમની

થયા નહીં પ્રભુ એક વર્ષ સુધી ગ્રામ, આકર, નગર અને અટવીમાં ફર્યા તોપણ અમારું કોઈનું આતિથ્ય ગ્રહણ કર્યું નહીં તેથી ભક્તજનોનું માન ધરનાર અમને ધિક્કાર છે ! અમારા મંદિરમાં વિશ્રામ કરવો તથા અમારી વસ્તુનું ગ્રહણ કરવું તો દૂર રહો, પણ આજ સુધી વાણીથી પણ પ્રભુએ અમને સંભાવિત કર્યા નહીં. જેમણે પૂર્વ લાખો પૂર્વ સુધી અમારું પુત્રોની પેઠે પાલન કર્યું છે તે પ્રભુ હમણાં જાણે પરિચયજ ન હોય તેમ અમારી સાથે વર્તે છે."

શ્રેયાંસે કહ્યું–'તમે એમ શા માટે કહો છો ? આ સ્વામી પૂર્વની પેઠે હાલ પરિગ્રહધારી રાજા નથી, પણ હમણાં તો તેઓ સંસારરૂપી આવર્ત (ભમરી)થી નિવૃત્ત થવાને માટે સમસ્ત સાવદ્ય વ્યાપારનો ત્યાગ કરીને યતિ થયેલા છે. જે ભોગની ઇચ્છાવાળા હોય તે સ્નાન–અંગરાગ–આભૂષણ અને વસ્ત્રોનો સ્વીકાર કરે, પણ તેથી વિરક્ત થયેલા પ્રભુને તે વસ્તુઓની શી જરૂર હોય ? જેઓ કામને વશ હોય તે કન્યાનો સ્વીકાર કરે, પણ કામદેવને જીતનાર સ્વામીને તો કામિનીઓ અસતપણે પાષાણ સમાન છે. જે પૃથ્વીના રાજ્યની ઇચ્છાવાળા હોય તે હાથી ઘોડા વિગેરે ગ્રહણ કરે, પણ સંયમરૂપી સામ્રાજ્યને ગ્રહણ કરનાર પ્રભુને તો એ સર્વ તૃણ થયેલા તુલ્ય છે. જે હિંસક હોય તે સજીવ ફલાદિ ગ્રહણ કરે, પણ આ દયાળુ પ્રભુ તો સર્વ જીવને અભય આપનાર છે. એઓ ફક્ત એષણીય, કલ્પનીય અને પ્રાસુક અન્નાદિકને ગ્રહણ કરે છે, પણ તે તમે મુગ્ધ લોકો જાણતા નથી.'

તેઓએ કહ્યું–'યુવરાજ ! આ શિલ્પાદિક જે આજ પ્રવર્તે છે તે પૂર્વે પ્રભુએ બતાવેલ છે તે ઉપરથી સર્વ લોકો જાણ્યું છે, અને તમે જે આ કહો છો તે તો કાંઈ સ્વામીએ જણાવ્યું નથી અને તેથી અમે કોઈ જાણતા પણ નથી. તમે આ શી રીતે જાણ્યું ? તે કહેવાને આપ યોગ્ય છો, માટે કૃપા કરી કહો.'

યુવરાજે કહ્યું–"ગ્રંથના અવલોકનથી જેમ બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય તેમ ભગવંતના દર્શનથી મને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું છે. સેવક જેમ એક ગામથી બીજે ગામ જાય તેમ સ્વર્ગ અને મૃત્યુલોકના ભવમાં ફરતી આઠ ભવ સુધી હું સ્વામીની સાથે ફર્યો છું. આ ભવથી અતિક્રાંત થયેલા ત્રીજા ભવમાં વિદેહભૂમિમાં ભગવંતના પિતા વજ્રસેન નામે તીર્થંકર હતા, તેમની પાસે પ્રભુએ દીક્ષા લીધા પછી મેં પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી. તે જન્મ સ્મરણથી આ સર્વ મારા જાણવામાં આવ્યું. તેમજ ગઈ રાત્રે મને, મારા પિતાને અને સુબુદ્ધિ શેઠીને આવેલા સ્વપ્નનું પ્રત્યક્ષ ફળ પ્રાપ્ત થયું. મેં સ્વપ્નમાં શ્યામ મેરુ દૂધથી ક્ષાલિત કરેલો જોયો હતો, તેથી આજે આ પ્રભુ કે જેઓ તપથી કૃશ થયેલા હતા તેમને ઇક્ષુરસે મેં પારણું કરાવ્યું અને તેથી તેઓ શોભવા લાગ્યા. મારા પિતાએ શત્રુની સાથે યુદ્ધ કરતા જેમને જોયા હતા તે પ્રભુ, તેમણે મારા પારણાની સહાયથી પરીષહરૂપ શત્રુઓનો પરાભવ કર્યો. સુબુદ્ધિ શેઠીએ 'સૂર્યમંડળથી પડેલા સહસ્રકિરણોને પાછા મેં આરો

પિત કર્યો અને તેથી સૂર્ય અધિક શોભવા લાગ્યો 'અનું શ્યામ જેવું હતું તે સૂર્ય સમાન આ ભગવંતનું સહસ્ત્રકિરણ-પ્રકેવળ ભ્રષ્ટ થયેલું તેને મે આજે પાછું લાવી જોડી દીધું અને તેથી ભગવંત શોભવા લાગ્યા' આ સમાન નામગીને અંતે શ્રેયાંસ પ્રત્યે 'બહુ સારું બહુ સારું' એમ કહેતા હર્ષ પામીને પોતપોતાને સ્થાને ગયા

શ્રેયાંસને ધર્મ પ્રગટ કરી જગત્પતિ સ્વામી ત્યાંથી અન્ય સ્થાને વિહાર કરી ગયા કેમકે છદ્મસ્થ તીર્થંકર એક ઠેકાણે રહેતા નથી. ભગવંતના પારણાના સ્થાનનું કોઈ ઉલ્લંઘન ન કરે એમ ધારી શ્રેયાંસે ત્યાં રત્નમય પીઠ કરાવી. અને પ્રભુના સાક્ષાત્ ચરણ હોય તેમ ભક્તિના સમૂહથી નમ્ર થઈને તે રત્નપીઠની ત્રિકાળ પૂજા કરવા લાગ્યો 'આ શું છે' એમ લોકો પૂછતા હતા ત્યારે 'એ આદિ કર્તાનું મંડળ છે' એમ શ્રેયાંસ કહેતો હતો પછી જ્યાં જ્યાં પ્રભુએ ભિક્ષાનું ગ્રહણ કર્યું ત્યાં ત્યાં લોકો તે પ્રમાણે પીઠિકા કરતા હતા તેથી અનુક્રમે 'આદિત્ય પીઠ' એ રીતે પ્રવર્ત્યું

એક વખતે કુંજર જેમ નિકુંજમાં પ્રવેશ કરે તેમ પ્રભુ સાયંકાળે બાહુબલિ દેશમાં બાહુબલિની તક્ષશિલાપુરી સમીપે આવ્યા, અને તે નગરીના બહારના ઉદ્યાનમાં કાયોત્સર્ગે રહ્યા. ઉદ્યાનપાળકે જઈને બાહુબલિને તે વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું તરતજ બાહુબલિ રાજાએ પુરરક્ષકોને આજ્ઞા કરી કે 'નગરના હાટોની વિચિત્ર શોભા વિગેરે કરી નગરને શણગારો.' એવી આજ્ઞા થતાંજ નગરના દરેક સ્થાને લટકતી મોટી લુંબોથી વડેમાગુના મુગટને ચુંબન કરતી કદલી સ્તંભની તોરણમાળાઓ શોભવા લાગી જાણે ભગવંતના દર્શન કરવાને માટે દેવતાઓના વિમાનો આવ્યા હોય તેમ દરેક માર્ગે રત્નપાત્રથી પ્રકાશમાન માંચાઓ શોભવા લાગ્યા પવને આંદોલિત કરેલી ઉદ્દામ પતાકાની પંક્તિના મિષથી જાણે તે નગરી સહસ્ત્ર ભુજવાળી થઈને નૃત્ય કરતી હોય તેવી શોભવા લાગી, અને ચારે બાજુએ છાંટેલા નવીન કુંકુમજળના છંટકાવથી જાણે નગરીએ મંગળ અંગરાગ કર્યો હોય તેવી આખા નગરની પૃથ્વી જણાવા લાગી ભગવંતના ધ્યાનની ઉત્કંઠા રૂપ ચંદ્રના દર્શનથી તે નગર કુમુદના ખંડની પેઠે વિકસિત પામ્યું (નિદ્રારહિત થયું) કે પ્રાતઃકાળે સ્વામીના દર્શનથી મારા આત્માને અને લોકોને પાવન કરીશ એવી ઇચ્છાવાળા બાહુબલિને તે રાત્રિ વર્ષના જેવી થઈ પડી અહીંઆ રાત્રિ પ્રભાત રૂપ થતાં પ્રતિમાસ્થિતિ સમાપ્ત કરીને પ્રભુ વાયુની પેઠે બીજે સ્થળે વિહાર કરી ગયા

પ્રાતઃકાળે બાહુબલિએ ઉપવન તરફ જવાની તૈયારી કરી. તે સમયે જાણે ઘણા સૂર્યો હોય તેમ મોટા મુગટવાળી મંડળેશ્વરો તેની ચોતરફ વીંટાઈ વળ્યા હતા, ઉપાયોના જાણે મંદિર હોય અને અંગવાળા જાણે અર્થશાસ્ત્રો હોય તેવા—શુક્રાદિકની જેવા ઘણા મંત્રીઓથી તે આવૃત્ત થયો હતો, જાણે પુષ્પ પામેલા ગરૂડો હોય તેવા જગતને ઉલ્લંઘન

૧ પ્રભુને ભદ્રકનો સતત હતો આહાર વિના શરીર ટકે નહીં અને શરીર વિના કેવળજ્ઞાન થતો નથી માટે આહાર આપવાથી શ્રેયાંસે જાણે કેવળજ્ઞાન જોડી દીધું એમ કહ્યું છે

કરવામાં ચોતરફ ઉભેલા ચામરો સુરંગોથી જેમ દીપતા હતા એવા નર્મદા
પૃથ્વીથી જાણે નિકળતા પર્વત હોય તેવા પૂર્ણચંદ્રની જેમ શ્વેત છત્રને ધારણ કરનારા તે
આથી તે શોભતો હતો અને જાણે પાતાળકન્યાઓ જેવી સુંદર નહીં એવી
વસતથી વિગે અતઃપુરની સ્ત્રીઓ પણ તેની આગળ તૈયાર થઈને ઉભી હતી.
તેની બે બાજુએ ઢળતી ચામર રૂપી ગંગાની તરંગની જેમ ગંગા યમુનાના
સંગમ પ્રયાગ જેવો જણાતો હતો. તેના મસ્તક ઉપર મનોહર શ્વેત છત્ર રહેલું હતું, તથી
પૂર્ણિમાની અર્ધ રાત્રિના ચંદ્રવડે જેમ પર્વત શોભે તેમ તે શોભતા હતા. દેવતાઓ
જેમ ઇંદ્રને તેમ મુકુટધારી રાજાઓ પ્રતિહાર તેના આગળ માર્ગને બતાવતા ચાલતા
હતા. જાણે શ્રીદેવીના પુત્ર હોય તેવા આભરણોથી મંડિત થયેલા નગરના અસંખ્ય
સાહુકારો અશ્વારૂઢ થઈ તેની પછવાડે ચાલવાને તૈયાર થઈ રહ્યા હતા, અને પર્વતની
શિલાના પૃષ્ઠ ઉપર જેમ યુવાન સિંહ બેસે તેમ ઇંદ્રના જેવો બાહુબલિ ભદ્ર જાતિના શ્રેષ્ઠ
હસ્તીના સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયો હતો. ચૂલિકાથી જેમ મેરુ પર્વત શોભે તેમ મસ્તકમાં
તરંગિત કાંતિવાળા સુવર્ણ મુગટથી તે વિરાજમાન હતા, તેના મુખની શોભાએ કરેલા
જંબૂદ્વીપના બે ચંદ્રો જાણે તેની સેવા કરવાને આવ્યા હોય તેવાં મુક્તામય કુંડલો તેણે
ધારણ કર્યાં હતાં. લક્ષ્મીના મંદિરરૂપ હૃદય ઉપર સ્થૂલ મુક્તા-મણિમય હાર તેણે પહેર્યા
હતા, તે જાણે તે મંદિરનો કોટ હોય તેવો લાગતો હતો, હસ્તના મૂળમાં જાતિવંત સુવર્ણનાં
બે બાજુબંધ પહેર્યાં હતાં, તેથી જાણે ભુજરૂપી વૃક્ષને નવીન લતાથી વેષ્ટિત કરીને દૃઢ કર્યાં
હોયની એમ જણાતું હતું, હસ્તના મણિબંધ (કાંડા) ઉપર મુક્તામણિના બે કડાં
ધર્યાં હતાં, તે લાવણ્યરૂપી સરિતાના તીર ઉપર રહેલા ફીણ જેવા જણાતા હતા, અને
કાંતિથી આકાશને પલ્લવિત કરનારી બે મુદ્રિકા તેણે પહેરી હતી તે જાણે સર્પની ફણાના
જેવી શોભાવાળા હાથના બે મોટા મણિઓ હોય તેવા શોભતી હતી. અંગ ઉપર તેણે
સૂક્ષ્મ અને શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કર્યું હતું, પણ શરીર પર કરેલા ચંદનના વિલેપનથી તેનો
ભેદ જણાતો નહોતો. પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર જેમ ચંદ્રિકાને ધારણ કરે તેમ ગંગાના તરંગની
હરીફાઈ કરનાર સુંદર વસ્ત્ર તેણે ચોતરફ ધારણ કર્યું હતું. અનેક ધાતુની ધાતુમય
સમીપ રહેલી ભૂમિથી જેમ પર્વત શોભે તેમ વિચિત્ર વર્ણથી સુંદર એવા અંદરના વસ્ત્રથી
તે શોભતો હતો. જાણે લક્ષ્મીને આકર્ષણ કરવારૂપ ક્રીડા કરનારનું તીક્ષ્ણ શસ્ત્ર હોય
તેવા વજ્રને તે મહાબાહુ પોતાના હાથમાં ફેરવતો હતો, અને બંદી લોકો જયજય શબ્દથી
દિશામુખને પૂરતા હતા. એવી રીતે બાહુબલિ રાજા ઉત્સવ પૂર્વક સ્વામીના ચરણથી પવિત્ર
થયેલા ઉપવન નજીક આવ્યો. પછી જેમ આકાશથી ગરુડ ઉતરે તેમ હસ્તી ઉપરથી
ઉતરી, છત્રાદિકનો ત્યાગ કરી બાહુબલિએ ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યાં તેણે ચંદ્રરહિત આકાશ
જેવું અને અમૃત રહિત સુધાકુંડ જેવું પ્રભુ વિનાનું ઉદ્યાન જોયું. મોટી ઇચ્છાવાળા તેણે

૧ છડીદાર-પ્રતિહાર.

કૃષ્ણ, બળભદ્ર તથા જરાસંધના મળી ૪ મહાપુરૂષોના ચરિત્રો છે પાડવો નેમિનાથજીના સમકાલીન હોવાથી તેમના ચરિત્રોનો સમાવેશ પણ આ પર્વમા કરેલો છે

૯ નવમા પર્વમા શ્રીપાર્શ્વનાથજીનુ તથા બ્રહ્મદત્ત નામના બારમા ચક્રીનુ મળી બે મહાપુરૂષોના ચરિત્રો છે

૧૦ દશમા પર્વમા શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવતનુ ચરિત્રજ છે, પણ પ્રસગોપાત્ શ્રેણિક, અભયકુમારાદિક અનેક મહાપુરૂષોના ઘણા વિસ્તારવાળા ચરિત્રો તેમા આપેલા છે આ પર્વ બધા પર્વો કરતા મોટુ છે, અને શ્રી વીરભગવતનુ ચરિત્ર આવા વિસ્તારથી બીજા કોઈ ગ્રથમા ઉપલબ્ધ નથી

આ પ્રમાણે દશ પર્વમા મળી ૬૩ શલાકા પુરૂષોના ચરિત્રોનો સમાવેશ કરવામા આવેલો છે તેનુ યત્ર પણ આ પ્રસ્તાવનાના પ્રારભમા આપેલુ છે

આ ત્રેસઠ મહાપુરૂષો ‘શલાકા પુરૂષ’ એટલા માટે કહેવાય છે કે તેમના મોક્ષગમનનો ચોક્કસ નિર્ણય થયેલો છે ચોવીશ તીર્થંકરો તો તદ્ભવ મોક્ષગામી હોય છે, ચક્રવર્તીમા જે તે ભવમા ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે તે સ્વર્ગે અથવા મોક્ષે જાય છે, અને જે સસારમાજ રહે છે તે નરકે જાય છે આ ચોવીશીમા થયેલા ૧૨ ચક્રીમાથી સુભૂમ ને બ્રહ્મદત્ત બે ચક્રી મહાપાપારભ કરી નરકે ગયેલા છે, પણ તે આગામી ભવે અવસ્ય મોક્ષે જનારા છે વાસુદેવ ને પ્રતિવાસુદેવ તો તે ભવમા નરકેજ જાય છે, કારણ કે તે સસારમા બહુ ખુચેલા હોય છે ને સસાર તજી શકતા નથી, પણ આગામી ભવે તેઓ જરૂર મોક્ષે જનારા છે નવ બળદેવ ઉત્તમ જીવો હોવાથી વાસુદેવના કાળ કરી ગયા પછી છ માસે સ્નેહબધન ત્રુટવાથી ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે અને સ્વર્ગે અથવા મોક્ષે જાય છે સ્વર્ગે જનારા બળદેવો આગામી ભવે મોક્ષે જાય છે

શ્રી કાળસિત્તરી પ્રકરણમા ૧૧ રૂદ્ર તથા ૯ નારદનો પણ એમા સમાવેશ કરી ૮૩ ની સખ્યા મૂકેલી છે દરેક ચોવીશીમા ૧૧ રૂદ્ર થાય છે આ ચોવીશીમા ૧૧મા રૂદ્ર સત્યકી શ્રી મહાવીરસ્વામીના સમયમા થયેલા છે જે ‘શીવ ના નામથી પ્રખ્યાતી પામેલા છે, અને દરેક વાસુદેવના સમયમા એકેક નારદ થતા હોવાથી ૯ નારદ થાય છે

આ ગ્રથમા બતાવેલા ૬૩ શલાકાપુરૂષોમા જીવ ૫૯ છે, અને સ્વરૂપ ૬૦ છે, એટલે કે શ્રી શાતિનાથજી, કુથુનાથજી તથા અરનાથજી તેજ ભવમા ચક્રવર્તી પણ થયેલા હોવાથી તે ત્રણ બાદ કરતા ૬૦ સ્વરૂપ થાય છે, અને શ્રી મહાવીર સ્વામીનો જીવજ પહેલા વાસુદેવ ત્રિપૃષ્ટ તરિકે થયેલા હોવાથી કુલ ચાર બાદ કરતા ૫૯ જીવ થાય છે

જીવો અનાદિ કાળથી ભવભ્રમણ કરતા હોવાથી તેના ભવ તો અનતા થાય છે, પરતુ જ્યારે તે સમકિત પામે છે ત્યારપછીના ભવ ગણત્રીમા ગણાય છે વધારમા વધારે અર્ધા પુદ્ગળ પરાવર્તનની અદર તો સમકિત પામ્યા પછી મોક્ષે જાય જ છે તીર્થંકરના જીવો સમકિત પામ્યા પછી તેટલુ ભવભ્રમણ કરતા નથી. એક મહાવીરસ્વામીનો જીવ કોડાકોડ સાગરોપમ ઉપરાત સમકિત પામ્યા પછી સસારમા રહ્યો છે, બીજા તીર્થંકરના જીવો તો બહુ થોડા કાળમા—થોડા ભવમા સમકિત પામ્યા પછી મોક્ષે ગયા છે આ ચરિત્રગ્રથમા દરેક પ્રભુ સમકિત પામ્યા તે ભવથી પ્રારભીને તેમના ચરિત્ર વર્ણવેલા છે જેમકે શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુ તેરમા ભવે ધના સાર્થવાહના ભવમા સમકિત પામ્યા તેમનુ ત્યાથી ચરિત્ર વર્ણવેલ છે

'નેત્રને આનંદ આપનાર ભગવાન ક્યાં છે?' એમ ઉદ્યાનપાલકોને પૂછવા માંડ્યું. તેઓએ કહ્યું— 'રાત્રિની પેઠે પ્રભુ પણ ક્યાંક આગળ ચાલ્યા ગયા. અમને ખબર પડ્યા પછી અમે આપને કહેવા આવતા હતા, તેવામાં આપ અહીં પધાર્યા.' એ વૃત્તાંત સાંભળી તક્ષશિલા નગરીનો અધિપતિ બાહુબલિ હડપચીએ હાથ મૂકી નેત્રમાં અશ્રુયુક્ત થઈ, એ પ્રમાણે ચિંતા કરવા લાગ્યો—'અરે! આજે હું પરિજન સહિત સ્વામીની પૂજા કરીશ' એવો મારો મનોરથ ખારી જમીનમાં વાવેલા વૃક્ષબીજની પેઠે વ્યર્થ થયો. લોકોના અનુગ્રહની ઇચ્છાથી મેં ઘણો વિલંબ કર્યો તેથી મને ધિક્કાર છે! આવા સ્વાર્થના અંતરાયરૂપ મારી મૂઢતા પ્રગટ થઈ. સ્વામીના ચરણકમળને અવલોકન કરવામાં અંતરાય કરનારી આ વૈરિણી રાત્રિને અને મારી મતિને ધિક્કાર છે! સ્વામીને હું આ વખતે જોતો નથી તેથી આ પ્રભાત પણ અપ્રભાત છે, ભાનુ પણ અભાનુ છે અને નેત્ર પણ અનેત્ર છે. અહા! ત્રિભુવનપતિ રાત્રે આ સ્થળે પ્રતિમારૂપે રહ્યા અને નિર્લજ્જ બાહુબલિ પોતાના મહેલમાં સૂઈ રહ્યો!' આવી ચિંતાથી વ્યાપ્ત થયેલા બાહુબલિને જોઈ શોકરૂપી શલ્યને વિશલ્ય કરનારી વાણીથી તેના મુખ્ય સચિવે કહ્યું—'હે દેવ! મેં અહીં આવેલા સ્વામીને જોયા નહીં એવો શોક શા માટે કરો છો? કારણ કે પ્રભુ હમેશાં તમારા હૃદયમાં વાસ કરીને રહેલા જણાય છે. વળી અહીં તેમના વજ્ર, અંકુશ, ચક્ર, કમળ, ધ્વજ અને મત્સ્યથી લાંછિત થયેલા ચરણન્યાસ જોવાથી ભાવવડે સ્વામીને જ જોયા છે એમ માનો.' સચિવના એ પ્રમાણેના વાક્યો સાંભળી અંતઃપુર અને પરિવાર સહિત સુનંદાના પુત્ર બાહુબલિએ પ્રભુના તે ચરણબિંબને વંદના કરી. આ ચરણબિંબનો હવે પછી કોઈ અતિક્રમ ન કરે એવી બુદ્ધિથી તેની ઉપર તેણે રત્નમય ધર્મચક્ર સ્થાપન કર્યું. આઠ યોજન વિસ્તારવાળું, ચાર યોજન ઊંચું અને સહસ્ર આરાવાળું તે ધર્મચક્ર જાણે આખું સૂર્યબિંબ હોય એવું શોભવા લાગ્યું. ત્રણ જગત્પતિ પ્રભુના અતિશયના પ્રભાવથી દેવતાઓથી પણ થવું દુષ્કર એવું તે ચક્ર બાહુબલિએ જોયું. પછી તત્કાળ તેણે સર્વ જગ્યાએથી લાવેલાં પુષ્પોથી તેની પૂજા કરી, તેથી જાણે ત્યાં પુષ્પનો પર્વત હોય એવું જણાવા લાગ્યું. નંદીશ્વરદ્વીપે જેમ ઇંદ્ર અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કરે તેમ તેણે ત્યાં ઉત્તમ સંગીત અને નાટકાદિકથી અદ્ભુત અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કર્યો. પછી તેના પૂજન કરનાર તથા રક્ષા કરનારા માણસોને ત્યાં ઠેકાણે નિરંતર રહેવાની આજ્ઞા કરી તથા ચક્રને નમસ્કાર કરી બાહુબલિ રાજા પોતાની નગરીમાં ગયો.

એ પ્રમાણે પવનની પેઠે સ્વતંત્રપણે અને અસ્ખલિત રીતે વિહાર કરનારા, વિવિધ પ્રકારના તપમાં નિષ્ઠા રાખનારા, જુદા જુદા પ્રકારના અભિગ્રહ કરવામાં ઉદ્યુક્ત, મૌન પણ ધારણ કરેલ હોવાથી યવનાદિક નિમે મ્લેચ્છ દેશોમાં રહેનારા અનાર્ય પ્રાણીઓને પણ દર્શનમાત્રથી ભદ્રિક કરનારા અને ઉપસર્ગ તથા પરીષહને સહન કરનારા પ્રભુએ એક હજાર વર્ષ એક દિવસની જેમ વ્યતીત કર્યા. અનુક્રમે તેઓ મહાનગરી

અયોધ્યાના પુરિમતાલ નામના શાખા નગરે આવ્યા. તેના ઉત્તર દિશામાં જાણે બીજું નંદનવન હોય તેવા શકટમુખ નામના ઉદ્યાનમાં પ્રભુએ પ્રવેશ કર્યો. અષ્ટમ તપ કરીને વટવૃક્ષ નીચે પ્રતિમારૂપે રહેલા પ્રભુ અપ્રમત્ત[1] નામના ગુણસ્થાનને પામ્યા. પછી અપૂર્વકરણમાં[2] આરૂઢ થઈ, સવિચાર પૃથક્ત્વવિતર્ક[3] યુક્ત શુક્લ ધ્યાનના પાયાને પ્રાપ્ત થયા. ત્યારપછી અનિવૃત્તિબાદર[4] ગુણસ્થાનને તથા સૂક્ષ્મ સંપરાય[5] ગુણસ્થાનને પામીને ક્ષણવારમાં ક્ષીણકષાયપણાને પામ્યા. તેજ ધ્યાનવડે ક્ષણવારમાં ચૂર્ણ કરેલા લોભને [illegible] કતકથી જળની પેઠે ઉપશાંતકષાયી થયા. પછી એકત્વશ્રુત અવિચાર નામના શુક્લ ધ્યાનના બીજા પાયાને પામીને અંત્યક્ષણે ક્ષણવારમાં ક્ષીણમોહ[6] નામના ગુણસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા. પછી પાંચ જ્ઞાનાવરણી, ચાર દર્શનાવરણી અને પાંચ અંતરાય કર્મના નાશ કરવાથી ચાર ઘાતિકર્મનો તત્ક્ષણે નાશ કર્યો. એ પ્રમાણે વ્રત લીધા પછી સહસ્ર વર્ષ વીત્યા પછી ફાલ્ગુન માસના કૃષ્ણ એકાદશીને દિવસે ચંદ્ર ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં આવ્યો હતો એવે વખતે પ્રાતઃકાળમાં પ્રભુને જાણે હાથમાં રહેલ હોય એમ ત્રણે જગત્‌ને બતાવનારૂં ત્રિકાળવિષય જ્ઞાન (કેવળજ્ઞાન) ઉત્પન્ન થયું. તે વખતે દિશાઓ પ્રસન્ન થઈ, વાયુ સુખકારી વાવા લાગ્યો અને નારકી જીવોને પણ ક્ષણવાર સુખ થયું.

હવે જાણે સ્વામીના કેવળજ્ઞાનના ઉત્સવને માટે પ્રેરતા હોય તેમ સર્વ ઇંદ્રોનાં આસન તે વખતે કંપાયમાન થયાં. જાણે પોતપોતાના દેવલોકના દેવતાઓને બોલાવવાના અર્થમાં ઉત્સુક થઈ હોય તેમ દેવલોકમાં મધુર શબ્દવાળી ઘંટાઓ વાગવા માંડી. તેમના ચરણ સમીપે જવાને ઇચ્છતા સૌધર્મપતિએ ચિંતવન કર્યું કે ત્રણ લોકના દેવ [illegible] તેમની સમીપે આવ્યો. સ્વામીને એનાના [illegible] જગમ [illegible] હોય તેમ પોતાના [illegible] પ્રમાણે [illegible] હતી. [illegible] તેના એમનાં [illegible] જેવી શ્વેત કાંતિવડે [illegible] હતી. જાણે આનંદરૂપ [illegible] નિવાસ [illegible] હોય એમ જણાતો હતો. તેના [illegible] અતિ [illegible] જગતને [illegible] અમાનભૂમિને [illegible] અંકિત કરતા હતા. [illegible] સુખ [illegible] હોય તેવા પોતાના [illegible] વડે [illegible] વાળો [illegible] ગણતાં [illegible] પોતાના [illegible] કરેલા હતા, અને [illegible] અને [illegible] સુધી [illegible] હતો. [illegible] જેવી કાંતિવાળા તેના [illegible] જેવું [illegible] હતું. [illegible] જેવા [illegible] તેની શોભા હતી. [illegible] વિશાળ હતા, [illegible] જેવો [illegible] હતો, કે[7]

---

[1] [illegible] ગુણસ્થાન [illegible] ધ્યાનનો [illegible]
[illegible]

હતું અને ચંદ્રમંડળના જેવા નખમંડલથી તે મંડિત હતો. તેનો નિઃશ્વાસ દીર્ઘ અને સુગંધી હતો, તેની કરાંગુલી (શુંઢનો અગ્રભાગ) દીર્ઘ અને ચપળ હતો, અને તેના ઓષ્ઠપત્ર, ગુહ્યેંદ્રિય અને પુચ્છ ઘણા દીર્ઘ હતા. બે બાજુએ રહેલા ચંદ્ર અને સૂર્યથી જેમ મેરુપર્વત અંકિત હોય છે તેમ બે પડખે રહેલી બે ઘંટાઓથી તે અંકિત હતો. દેવવૃક્ષના પુષ્પથી ગુંથેલી તેની બે બાજુની દોરડીઓ હતી. જાણે આઠ દિશાની લક્ષ્મીની વિભ્રમભૂમિઓ હોય તેવા સુવર્ણપત્રથી અલંકૃત કરેલા આઠ લલાટ અને આઠ મુખવડે તે શોભતો હતો. જાણે મોટા પર્વતના શિખર હોય તેવા દૃઢ, વાંકા, ઉંચા, વિસ્તારવાળા અને ઉન્નત એવા દરેક મુખમાં આઠ આઠ દાંત શોભતા હતા. દરેક દાંત ઉપર સ્વાદુ અને નિર્મળ જળવાળી એક એક પુષ્કરિણી[1] હતી, તે દરેક વર્ષધર પર્વત ઉપર રહેલા દ્રહ જેવી શોભતી હતી. દરેક પુષ્કરિણીમાં આઠ આઠ કમળ હતાં, તે જાણે જળદેવીએ જળની બહાર મુખ કર્યા હોય તેવાં જણાતાં હતાં. પ્રતિકમળે આઠ આઠ વિશાળ પત્રો હતાં, તે જાણે ક્રીડા કરતી દેવાંગનાઓને વિશ્રામ લેવાના દ્વીપો હોય તેવા શોભતા હતા. દરેક પત્ર ઉપર ચાર પ્રકારના અભિનયથી[2] યુક્ત એવાં જુદાં જુદાં આઠ આઠ નાટકો શોભતાં હતાં અને તે દરેક નાટકમાં જાણે સ્વાદિષ્ટ રસના કલ્લોલની સંપત્તિવાળાં ઝરા હોય તેવાં બત્રીશ બત્રીશ પાત્રો[3] હતાં. એવા ઉત્તમ ગજેંદ્ર ઉપર અગ્ર આસનમાં ઇંદ્ર પરિવાર સહિત આરૂઢ થયો. હસ્તીના કુંભસ્થળથી તેની નાસિકા પર્યંત સર્વ પરિવાર સહિત ઇંદ્ર ગજપતિ ઉપર બેઠો એટલે જાણે અખિલ સૌધર્મ દેવલોક હોય એવો તે હસ્તી ત્યાંથી ચાલ્યો. અનુક્રમે પોતાના શરીરને સંક્ષિપ્ત કરતો—જાણે પાલક વિમાન હોય તેમ તે હસ્તી પ્રભુએ પવિત્ર કરેલા ઉદ્યાનમાં ક્ષણવારમાં આવી પહોંચ્યો. બીજા અચ્યુત વિગેરે ઇંદ્રો પણ 'હું પહેલો આવું, હું પહેલો આવું' એવી ત્વરાથી દેવસમૂહ સાથે આવી પહોંચ્યા.

તે અવસરે વાયુકુમાર દેવતાએ માનનો ત્યાગ કરી સમવસરણને માટે એક યોજન પૃથ્વીનું માર્જન કર્યું. મેઘકુમારના દેવતાઓએ સુગંધી જળની વૃષ્ટિથી પૃથ્વીનું સિંચન કર્યું, તેથી જાણે પૃથ્વી પોતેજ પ્રભુ પધાર્યા છે એમ જાણીને સુગંધી અશ્રુથી ધૂપ અને અર્ઘને ઉત્ક્ષિપ્ત કરતી હોય એમ જણાવા લાગી. વ્યંતર દેવોએ ભક્તિથી પોતાના આત્માની જેમ ઉંચા કિરણોવાળા સુવર્ણ, માણિક્ય અને રત્નોના પાષાણથી ઉંચું ભૂમિતળ બાંધ્યું, તેની ઉપર જાણે પૃથ્વીમાંથી ઉત્પન્ન થયા હોય તેવા અધોમુખ ડીંટવાળા પંચરંગી અને સુગંધી પુષ્પોને વેર્યાં, અને ચારે દિશામાં જાણે તેમની અનુરૂપ કંઠીઓ હોય તેવા રત્ન, માણિક્ય અને સુવર્ણનાં તોરણો બાંધી દીધાં. ત્યાં તોરણોની નીચે રહેલી પુતળીઓના દેહનાં પ્રતિબિંબ એક બીજામાં પડતાં હતાં તેથી જાણે સખીઓ પરસ્પર આલિંગન કરી રહેલી હોય તેવી તે શોભતી હતી. સ્નિગ્ધ ઇંદ્રનીલ

મણિઓથી ઘડેલા મગરના ચિત્રો નાશ પામેલા કામદેવે છોડી દીધેલા પોતાના ચિહ્ન રૂપ મગરના ભ્રમને ઉત્પન્ન કરતા હતા ભગવાનના કેવળજ્ઞાન કલ્યાણકથી ઉત્પન્ન થયેલા જાણે દિશાઓના હાસ્ય હોય તેવા શ્વેત છત્રો ત્યા શોભતા હતા જાણે અતિ હર્ષથી પૃથ્વીએ પોતે નૃત્ય કરવાને માટે પોતાની ભુજાઓ ઉચી કરી હોય તેવી ધ્વજાઓ ફરકતી હતી અને તોરણોની નીચે સ્વસ્તિકાદિક અષ્ટમગલિકના શ્રેષ્ઠ ચિન્હો કર્યા હતા, તે બલિ પીઠ જેવા જણાતા હતા સમવસરણનો ઉપરના ભાગનો પ્રથમ ગઢ વિમાનપતિઓએ રત્નમય બનાવ્યો હતો તેથી જાણે રત્નગિરિની રત્નમય મેખલા ત્યા લાવ્યા હોય એમ જણાતુ હતુ અને તે ગઢ ઉપર જાતજાતના મણિઓના કાગરાઓ બનાવ્યા હતા તે પોતાના કિરણોથી આકાશને વિચિત્ર વર્ણના વસ્ત્રોવાળુ બનાવતા હોય એમ લાગતુ હતુ મધ્યમા જ્યોતિષ્પતિ દેવતાઓએ જાણે પિંડરૂપ થયેલ પોતાના અગની જ્યોતિ હોય તેવા સુવર્ણથી બીજો ગઢ કર્યો હતો, તે ગઢ ઉપર રત્નમય કાગરાઓ કર્યા હતા તે જાણે સુર અસુરની સ્ત્રીઓને મુખ જોવા માટે ત્યા રત્નમય દર્પણો ગખ્યા હોય તેવા જણાતા હતા ભક્તિથી વૈતાઢ્ય પર્વત મડલરૂપ (ગોળ) થયો હોય તેવો રૂપાનો ત્રીજો ગઢ ભુવનપતિઓએ બાહ્યભાગ ઉપર રચ્યો હતો અને જાણે દેવતાની વાવડીઓના જળમા સુવર્ણના કમળો હોય તેવા તે ગઢની ઉપર સુવર્ણના વિશાળ કાગરા બનાવ્યા હતા તે ત્રણ ગઢવાળી પૃથ્વી ભુવનપતિ, જ્યોતિષ્પતિ અને વિમાનપતિની લક્ષ્મીના એક એક ગોળાકાર કુડળવડે શોભે તેવી શોભતી હતી પતાકાના સમૂહવાળા માણિક્યમય તોરણો પોતાના કિરણોથી જાણે બીજી પતાકાઓ રચતા હોય તેવા જણાતા હતા તે દરેક ગઢને ચાર ચાર દરવાજા હતા તે જાણે ચતુર્વિધ ધર્મને ક્રીડા કરવાના ગોખ હોય તેવા જણાતા હતા તે દરેક દ્વારે વ્યતરોએ મૂકેલા ધૂપના પાત્રો ઇંદ્રનીલમણિના સ્તભની જેવી ધૂમ્રલતાને છોડતા હતા તે સમવસરણને દરેક દ્વારે ગઢની જેમ ચાર ચાર રસ્તા (દ્વાર) વાળી અને સુવર્ણના કમળવાળી વાપિકાઓ કરી હતી અને બીજા ગઢમા ઇશાનકૂણે પ્રભુને વિશ્રામ કરવાને માટે એક દેવછંદ રચ્યો હતો અંદરના–પ્રથમ ગઢના પૂર્વદ્વારમા બન્ને તરફ સુવર્ણના જેવા વર્ણવાળા બે વૈમાનિક[1] દેવતા દ્વારપાળ થઈને રહ્યા હતા, દક્ષિણ દ્વારમા બન્ને બાજુએ જાણે એક બીજાના પ્રતિબિંબ હોય તેવા ઉજ્વળ વર્ણવાળા વ્યતર દેવતા દ્વારપાળ થયા હતા, પશ્ચિમ દ્વારમા સાય કાળે જેમ સૂર્ય અને ચદ્ર સામસામા આવીને રહે તેમ રક્તવર્ણવાળા બે જ્યોતિષ્ક દેવતા દ્વારપાળ થયા હતા અને ઉત્તર દ્વારે જાણે ઉન્નત મેઘ હોય તેવા કૃષ્ણવર્ણવાળા બે ભુવનપતિ દેવતાઓ બન્ને તરફ દ્વારપાળ થઈને રહ્યા હતા બીજા ગઢના ચારે દ્વારે બન્ને તરફ અનુક્રમે અભય, પાસ, અકુશ અને મુદ્ગરને ધારણ કરનારી શ્વેત મણિ, શોણમણિ, સ્વર્ણમણિ અને નીલમણિના જેવી કાતિવાળી પ્રથમ પ્રમાણે જ નિકાયની જયા, વિજયા, અજિતા અને અપરાજિતા નામની બે બે દેવીઓ પ્રતિહારી

[1] વૈમાનિક દેવતાઓએ

થઈને ઉભી રહી હતી. દરેક-બહારના ગઢને ચારદ્વારે તુંબરુ, ખટ્વાંગધારી, મનુષ્યમસ્તક માલાધારી અને જટામુકુટમંડિત એ નામના ચાર દેવતાઓ દ્વારપાળ થયા હતા. સમવસરણની મધ્યમાં વ્યંતરોએ ત્રણ કોશ ઉંચું એક ચૈત્યવૃક્ષ રચ્યું હતું, તે જાણે ત્રણરત્ન (જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર) ના ઉદયનો ઉદ્દેશ કરતું હોય તેવું જણાતું હતું. તે વૃક્ષની નીચે વિવિધ રત્નોથી એક પીઠ રચી હતી અને તે પીઠ ઉપર અપ્રતિમ મણિમય એક છંદક રચ્યો હતો. છંદકની મધ્યમાં પૂર્વ દિશા તરફ જાણે સર્વ લક્ષ્મીનો સાર હોય તેવું પાદપીઠ સહિત રત્નસિંહાસન રચ્યું હતું. અને તેની ઉપર ત્રણ જગતના સ્વામીપણાના ત્રણ ચિન્હો હોય તેવા ઉજ્વળ ત્રણ છત્રો રચ્યા હતા. સિંહાસનની બે બાજુએ બે યક્ષો જાણે હૃદયમાં નહીં સમાવાથી બહાર આવેલા ભક્તિના બે સમૂહ હોય તેવા ઉજ્વળ ચામરો લઈને ઉભા રહ્યા હતા. સમવસરણના ચારે દ્વારની ઉપર અદ્ભુત કાંતિના સમૂહવાળું એકેએક ધર્મચક્ર સુવર્ણના કમળમાં રાખ્યું હતું. બીજું પણ જે જે કરવા યોગ્ય હતું તે સર્વ કૃત્ય વ્યંતરોએ કર્યું હતું, કારણ કે સાધારણ સમવસરણમાં તેઓ અધિકારી છે.

હવે પ્રાતઃકાળે ચાર પ્રકારના કોટિ દેવતાઓથી વીંટાએલા પ્રભુ સમવસરણમાં પ્રવેશ કરવાને ચાલ્યા. તે વખતે દેવતાઓ સહસ્ર પત્રવાળા સુવર્ણના નવ કમળો રચીને અનુક્રમે પ્રભુની આગળ મૂકવા લાગ્યા. તેમાંના બે બે કમળ ઉપર સ્વામી પાદન્યાસ કરતા ચાલ્યા અને દેવતાઓ તે કમળોને આગળ આગળ સંચારવા લાગ્યા. જગત્પતિએ સમવસરણના પૂર્વદ્વારથી પ્રવેશ કરી ચૈત્યવૃક્ષની પ્રદક્ષિણા કરી, અને પછી તીર્થને નમસ્કાર કરી સૂર્ય જેમ પૂર્વાચલ ઉપર આરૂઢ થાય તેમ જગતના મોહરૂપી અંધકારને છેદવા માટે પૂર્વાભિમુખ સિંહાસન ઉપર પ્રભુ આરૂઢ થયા, એટલે વ્યંતરોએ બીજી ત્રણ દિશાએ રત્નના ત્રણ સિંહાસન ઉપર ભગવંતના ત્રણ પ્રતિબિંબો કર્યા. દેવતાઓ પ્રભુના અંગુષ્ઠ જેવું રૂપ કરવાને પણ સમર્થ નથી તોપણ જે પ્રતિબિંબો કર્યા તે પ્રભુના પ્રભાવથી તેવાજ થયા હતા. પ્રભુના દરેક મસ્તકની ફરતું શરીરની કાંતિનું મંડળ (ભામંડળ) પ્રગટ થયું જેની આગળ સૂર્યનું મંડળ પણ ખદ્યોત જેવું જણાવા લાગ્યું. પ્રતિધ્વનિઓથી ચારે દિશાને શબ્દાયમાન કરતી-મેઘની જેવા ગંભીર સ્વરવાળી દુંદુભિ આકાશમાં વાગવા લાગી. પ્રભુની સમીપે એક રત્નમય ધ્વજ હતો, તે જાણે ધર્મમાં આ એકજ પ્રભુ છે એમ કહેવાને પોતાનો એક હાથ ઉંચો કર્યો હોય તેવો શોભતો હતો.

હવે વિમાનપતિઓની સ્ત્રીઓ પૂર્વદ્વારથી પ્રવેશ કરી, ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ, તીર્થંકર તથા તીર્થને નમસ્કાર કરી પ્રથમ ગઢમાં સાધુ સાધ્વીનું સ્થાન છોડી દઈ, તેઓના સ્થાનની મધ્યમાં અગ્નિકોણે ઉભી રહી. ભુવનપતિ, જ્યોતિષ્ક અને વ્યંતરોની સ્ત્રીઓ દક્ષિણ દિશાના દ્વારથી પેસી અનુક્રમે પૂર્વ પ્રમાણે વિધિ કરી નૈરૂત્યકોણે ઉભી રહી. ભુવનપતિ, જ્યોતિષ્ક અને વ્યંતર દેવતા પશ્ચિમ દિશાના દ્વારથી પ્રવેશ કરી પૂર્વ પ્રમાણે વિધિ

પૂર્વક વાયવ્ય દિશામા બેઠા વૈમાનિક દેવતાઓ, મનુષ્યો અને મનુષ્યસ્ત્રીઓ દિશાના દ્વારથી પ્રવેશ કરી પૂર્વ વિધિ પ્રમાણે ક્રમથી ઇશાન દિશામા બેઠા સા આવેલા અલ્પ ઋદ્ધિવાળા, મોટી ઋદ્ધિવાળા જે કોઈ આવે તેને નમતા, અને નાર પ્રથમ આવેલ હોય તેને નમીને આગળ જતા પ્રભુના સમવસરણમા કોઈને બધ નથી, કોઇ જાતની વિકથા નથી, વિરોધીઓને પણ પરસ્પર વૈર નથી તેમ એક બીજાનો ભય નથી બીજા ગઢની અદર તિર્યંચો આવીને બેસે, અને ત્રીજા મધ્યમા સર્વના વાહનો રહ્યા ત્રીજા ગઢની બહારના ભાગમા કેટલાક તિ મનુષ્યો અને દેવતાઓ પ્રવેશ કરતા અને નીકળતા દેખાતા હતા એવી સમવસરણની રચના થયા પછી સૌધર્મકલ્પનો ઇંદ્ર અજલિ જોડી, ... નમસ્કાર કરી, રોમાચિત થઈ આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યો—' હે ના બુદ્ધિનો દરિદ્ર એવો હુ ક્યા અને ગુણના પર્વત એવા આપ ક્યા ! તથાપિ અત્યત વાચાળ કરેલો હુ આપની સ્તુતિ કરૂ છુ હે જગત્પતે ! રત્નોવડે શોભે તેમ આપ એકજ અનત જ્ઞાન દર્શન વીર્ય અને આનદથી શોભો છો આ ભરતક્ષેત્રમા ઘણા કાળથી નષ્ટ થયેલ ધર્મરૂપ વૃક્ષને પુન ઉત્પન્ન તમે બીજ સમાન છો, વળી હે પ્રભુ ! તમારા મહાત્મ્યનો કાંઈ અવધિ નથી, પોતાને સ્થાનકે રહેલા અનુત્તર વિમાનના દેવોના સદેહને તમે અહીં રહ્યા છતા અને તે સદેહનુ નિવારણ પણ કરો છો મ્હોટી ઋદ્ધિવાળા અને કાંતિથી પ્રકાશ આ સર્વ દેવતાઓનો જે સ્વર્ગમા નિવાસ છે તે તમારી ભક્તિના લેશમાત્રનુ મૂર્ખજનને ગ્રથનો અભ્યાસ જેમ કલેશને અર્થેજ થાય છે તેમ તમારી ભક્તિ મનુષ્યોના મોટા તપ પણ શ્રમને માટેજ થાય છે હે પ્રભુ ! તમારી સ્તુતિ કરન તમારો દ્વેષ કરનાર બને ઉપર તમે તો સમાન દૃષ્ટિવાળા છો, પરતુ તેઓને શુભ અશુભ એમ ભિન્ન ભિન્ન ફળ થાય છે તેથી અમને આશ્ચર્ય થાય છે હે નાથ ! ગની લક્ષ્મીથી પણ સતોષ નથી તેથી હુ એવુ માગુ છુ કે મારી તમારે વિ અને અપાર ભક્તિ થાઓ " એ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી—નમસ્કાર કરી નારી, નર, અને દેવતાઓને અગ્રભાગે ઇંદ્રે અજલિ જોડી રાખીને બેઠો

અહીં અયોધ્યા નગરીમા વિનયી ભરત ચક્રવર્તી મરૂદેવા માતાને નમસ્કાર માટે પ્રાત કાળે ગયો પોતાના પુત્રના વિરહથી ઉત્પન્ન થયેલા અવિશ્રાત અ આખમા પડળ આવી જવાને લીધે જેના નેત્રકમલ લુપ્ત થઈ ગયા છે એવા પિ ' આ તમારો જ્યેષ્ઠ પૌત્ર ચરણકમલમા નમસ્કાર કરે છે ' એમ જણાવી ભરતે કર્યો સ્વામિની મરૂદેવાએ ભરતને આશીષ આપી, અને પછી જાણે હૃદય સમાયો ન હોય તેમ તેમણે વાણીનો ઉદ્ગાર કહેવા માડ્યો—' પૌત્ર ભરત પુત્ર ઋષભ મને, તને, પૃથ્વીને, પ્રજાને અને લક્ષ્મીને તૃણની જેમ છોડીને

ચાલ્યો ગયો તથાપિ આ મરુદેવા મૃત્યુ પામી નહીં ! મારા પુત્રના મસ્તક ઉપર ચંદ્રના આતપની કાંતિ જેવું છત્ર રહેતું તે ક્યાં અને હાલ છત્ર રહિત થવાથી સર્વ અંગને સંતાપ કરનાર સૂર્યનો તાપ લાગતો હશે તે ક્યાં ! પ્રથમ તો લીલા સહિત ગતિવાળા હસ્તી વિગેરે વાહનોમાં બેસી તે ફરતો અને હાલ પથિકની જેમ પગે ચાલે છે ! પ્રથમ તે મારા પુત્રને વારાંગનાઓ મનોહર ચામર ઢોળતી અને હાલ તે ડાંસ તથા મસલાનો ઉપદ્રવ સહન કરે છે ! પ્રથમ તે દેવોએ લાવેલ દિવ્ય આહારનું ભોજન કરતો અને હાલ અભોજન સરખું ભિક્ષાભોજન કરે છે ! મોટી ઋદ્ધિવાળો તે પ્રથમ રત્નના સિંહાસન ઉપર બેસતો અને હાલ ગેંડાની પેઠે આસન રહિત રહે છે ! પુરરક્ષક અને શરીરરક્ષકોથી રક્ષિત કરેલા નગરમાં તેની સ્થિતિ હતી તે હાલ સિંહ વગેરે દુષ્ટ શ્વાપદોના સ્થાનરૂપ વનમાં નિવાસ કરે છે ! કર્ણને વિષે અમૃતરસાયનરૂપ દિવ્યાંગનાનું ગાયન સાંભળનારો તે હાલ ઉન્મત્ત સર્પના કર્ણને વિષે સોય સમાન દુઃકારા સાંભળે છે, ક્યાં તે તેની પૂર્વ સ્થિતિ અને ક્યાં હાલની સ્થિતિ ! અહો ! મારો પુત્ર કેટલું કષ્ટ ભોગવે છે કે જે પોતે પદ્મના ખંડની જેવો કોમળ છતાં વર્ષાઋતુમાં જળનો ઉપદ્રવ સહન કરે છે, હેમંત ઋતુમાં અરણ્યની માલતીના સ્તંભની પેઠે હમેશાં હિમપાતના ક્લેશથી પરવશ દશા ભોગવે છે અને ગ્રીષ્મઋતુમાં વનવાસી હસ્તીની પેઠે સૂર્યનાં અતિ દારુણ કિરણોથી અધિક સંતાપનો અનુભવ કરે છે ! આવી રીતે સર્વકાળ મારો પુત્ર વનવાસી થઈ આશ્રય વિનાના સાધારણ માણસની પેઠે એકાકી ફરી દુઃખનું પાત્ર થઈ રહ્યો છે આવા દુઃખથી આકુળ પુત્રને જાણે દૃષ્ટિ આગળ હોય તેમ હું જોઉં છું અને હમેશાં આ પ્રમાણે કહેવાથી તને પણ દુઃખી કરું છું !'

મરુદેવા માતાને આવી રીતે દુઃખાકુળ જોઈ ભરત રાજા અંજલિ જોડી અમૃતતુલ્ય વાણીથી બોલ્યા—'દેવિ ! ધૈર્યના પર્વતરૂપ, વજ્રના સારરૂપ અને મહાસત્વજનોમાં શિરોમણિ એવા મારા પિતાની જનની થઈને તમે આ પ્રમાણે ખેદ કેમ કરો છો ? પિતાજી હાલ સંસારસમુદ્ર તરવાને એકદમ ઉદ્યમવંત થયા છે તેથી કંઠે બાંધેલી શિલા જેવા આપણે તેનો તેમણે ત્યાગ કર્યો છે વનમાં વિહાર કરનાર તેઓને તેમના પ્રભાવથી શિકારી પ્રાણીઓ પણ જાણે પાષાણના ઘડેલા હોય તેમ ઉપદ્રવ કરવાને સમર્થ થતા નથી. ક્ષુધા, તૃષા અને આતપ વિગેરે દુઃસહ પરીસહો કર્મરૂપી શત્રુઓનો નાશ કરવામાં ઉલટા પિતાજીને સહાયભૂત છે જો આપને મારા વચન ઉપર વિશ્વાસ ન આવતો હોય તો થોડા વખતમાં તમને તમારા પુત્રને કેવળજ્ઞાન થયાના ઉત્સવની વાર્તા સાંભળીને પ્રતીતિ થશે.

એજ વખતે છડીદારે મહારાજને નિવેદન કરેલા યમક અને શમક નામના બે પુરુષો ત્યાં આવ્યા તેમના યમકે ભરતરાજાને પ્રણામ કરી વિજ્ઞપ્તિ કરી કે 'હે દેવ ! આજે પુરિમતાલ નગરના શકટાનન ઉદ્યાનને વિષે યુગાદિનાથને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું

છે આવી કલ્યાણભરી વાર્તા નિવેદન કરતા મને જણાય છે કે આપ ભાગ્યોદયવડે વૃ
પામો છો ' યમકે હર્ષે એવું નિવેદન કર્યુ કે ' આપની આયુધશાળામા હમણા ચક્ર
ઉત્પન્ન થયુ છે ' આ સાભળી ભરતરાય ક્ષણવાર ચિતામા પડ્યા કે ' અહીં પિ
જીને કેવળજ્ઞાન થયુ અને અહીં ચક્ર ઉત્પન્ન થયુ, પ્રથમ મારે કોની અર્ચા કરવી
પરતુ ' વિશ્વને અભય આપનાર પિતાજી ક્યા અને પ્રાણીઓનો ઘાત કરનાર ચક્ર ક્યા
એમ વિચારી પ્રથમ સ્વામીની પૂજાને માટે પોતાના માણસોને તૈયારી કરવા આ
કરી. યમક અને શમકને યોગ્ય રીતે પુષ્કળ પારિતોષિક આપી વિદાય કર્યા, અ
પછી મરુદેવા માતાને કહ્યુ–' દેવિ ' આપ હમેશા કરુણાક્ષરથી કહેતા હતા
મારો ભિક્ષાહારી અને એકાકી પુત્ર દુઃખનુ પાત્ર છે, પણ હવે ત્રૈલોક્યના સ્વામી
ત્વને ભજનાર તમારા પુત્રની [illegible] જુઓ ' એમ કહી માતાજીને ગજેન્દ્ર ઉ
આરૂઢ કર્યા પછી પોતે મૂર્તિમાન લક્ષ્મીમય હોય તેવા સુવર્ણ રત્ન અને માણિક્ય
આભૂષણવાળા ઘોડા, હાથી, પાયદળ અને રથો લઈ મહારાજાએ પ્રયાણ કર્યુ પોતા
આભૂષણોની કાંતિથી જગમ તોરણને રચનાર સૈન્યસહિત ચાલતા મહારાજા ભર
દૂરથી જય તો રત્નમય ગઢ જોયો ભરતે મરુદેવા માતાને કહ્યુ–' દેવિ ! જુઓ ' આ દે
અને દેવતાઓએ પ્રભુનુ [illegible] કર્યુ છે પિતાજીના ચરણકમળની સેવામા ઉત્
વને પામેલા દેવતાઓનો આ જય જય શબ્દ સભળાય છે હે માતા ' અ
પ્રસન્નો બની હોય તેમ ગભીર અને મધુર શબ્દથી આકાશમા વાગતો દુદુભિ આન
[illegible] કરે છે સ્વામીના ચરણકમળને વદના કરનારા દેવતાઓના વિમાનમા થત
આ નેત્ર પૂતળીઓના અવાજ આપણે સાભળીએ છીએ સ્વામીના દર્શનથી
[illegible] દેવતાઓનો તેની ગર્જના જેવો આ સિંહનાદ આકાશમા સભળાય છે
અને ગ્રામથી પવિત્ર થયેલી આ ગધર્વોની [illegible] પ્રભુની વાણીની દાસી હોય
[illegible] આનદ આપે છે ' ભરતના [illegible] જેમ [illegible] તેમ જ
[illegible] હર્ષના અશ્રુજળવડે મરુદેવાની દૃષ્ટિમા [illegible]
[illegible] એટલે પોતાના પુત્રની–અતિશય સહિત તીર્થ કરપણાની લક્ષ્મી પોતાના ને
[illegible] તેના દર્શનથી થયેલા આનદવડે મરુદેવા તન્મય થઈ ગયા તે વખત સમ
[illegible] કેવળજ્ઞાનને પ્રા
[illegible] આયુષ્ય પૂર્ણ થવાથી અતકૃત કેવળી થઈ સ્વામીના મરુદેવા
[illegible] આ અવસર્પિણીમા મરુદેવા સ
[illegible] કરીને દેવતાઓએ ક્ષીરસમુદ્રમા નિક્ષેપ કર્યુ
[illegible] મહા માઓ જે કરે તે આચાર
[illegible] કહેવાય છે [illegible] મરુદેવાને [illegible] થયેલા જાણી વાણીની દાસ

[illegible]

સૂર્યના તાપથી ભિન્ન થયેલા શરદ ઋતુના મેઘની જેમ હર્ષ અને શોકથી ભરત રાજા વ્યાપ્ત થયા. પછી રાજચિહ્નોનો ત્યાગ કરી પરિવાર સહિત પગે ચાલતા તેમણે ઉત્તર દિશાના દ્વારથી સમવસરણમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં ચાર નિકાયના દેવતાઓથી વીંટાઇ રહેલા અને દૃષ્ટિરૂપી ચકોરને ચંદ્ર સમાન પ્રભુને ભરતેશ્વરે જોયા. ભગવંતને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ પ્રણામ કરી મસ્તકે અંજલિ જોડી ચક્રવર્તીએ સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો—

“હે અખિલ જગન્નાથ! હે વિશ્વને અભય આપનાર! હે પ્રથમ તીર્થેશ! હે જગત્રાતા! તમે જય પામો. આજે આ અવસર્પિણીમાં જન્મેલા લોકોરૂપી પદ્માકરને સૂર્ય સમાન તમારા દર્શનથી મારા અંધકારનો નાશ થઈને પ્રભાત થયું છે. હે નાથ! ભવ્યજીવોના મનરૂપી જળને નિર્મળ કરવાની ક્રિયામાં કતકના ચૂર્ણ જેવી તમારી વાણી જયવંતી વર્તે છે. હે કરુણાના ક્ષીરસાગર! જે તમારા શાસનરૂપી મહારથમાં આરૂઢ થાય છે તેઓને લોકાગ્ર (મોક્ષ) દૂર નથી. હે દેવ! નિષ્કારણ જગત્બંધુ—આપ સાક્ષાત્ જોવામાં આવો છો તેથી આ સંસારને અમે લોકાગ્રથી પણ અધિક માનીએ છીએ. હે સ્વામિન્! આ સંસારમાં પણ નિશ્ચળ નેત્રોવડે તમારા દર્શનના મહાનંદરૂપી ઝરામાં અમને મોક્ષસુખના સ્વાદનો અનુભવ થાય છે. હે નાથ! રાગ દ્વેષ અને કષાયાદિ શત્રુઓએ રુંધેલા આ જગતને અભયદાન દેનારા તમે ઉદ્વેષ્ટિત કરો છો (રુંધનમાંથી છોડાવો છો). હે જગત્પતે! તમે તત્ત્વ જણાવો છો, તમે માર્ગ બતાવો છો, અને તમે વિશ્વની રક્ષા કરો છો તો તેથી વિશેષ હું તમારી પાસે શું યાચના કરું? જેઓ અનેક જાતના ઉપદ્રવ અને સંગ્રામોવડે પરસ્પરના ગામો અને પૃથ્વીને લઈ લેનારા છે એવા આ સર્વે રાજાઓ આપની સભામાં પરસ્પર મિત્ર થઈને રહેલા છે. તમારી પર્ષદામાં આવેલો આ હસ્તી પોતાના શુંઢથી કેસરીસિંહના કરને[1] આકર્ષણ કરી તેનાવડે પોતાના કુંભસ્થળને વારંવાર કંડુયન કરે છે (ખજવાળે છે). આ મહિષ, અન્ય મહિષની પેઠે વારંવાર સ્નેહથી પોતાની જીહ્વાવડે આ હણહણતા અશ્વને માર્જન કરે છે. લીલાથી પોતાના પુચ્છને હલાવતો આ મૃગ ઉંચા કાન કરી અને મુખને નમાવી પોતાની નાસિકાથી આ વાઘના મુખનું આઘ્રાણ કરે છે (સુંઘે છે). આ તરુણ માર્જાર[2] આગળ પાછળ અને પડખે પોતાના બચ્ચાની પેઠે ફરતા એવા મૂષક[3]ને આલિંગન કરે છે. આ ભુજંગ[4] પોતાના શરીરનું કુંડાળું કરી આ નકુલની[5] પાસે મિત્રની પેઠે નિર્ભય થઈને બેઠો છે. હે દેવ! આ બીજા પણ નિરંતર વૈરવાળા પ્રાણીઓ અહીં નિર્વૈર થઈને રહ્યા છે. આ સર્વનું કારણ તમારો અતુલ્ય પ્રભાવ છે.”

મહીપતિ ભરત એવી રીતે જગત્પતિની સ્તુતિ કરી અનુક્રમે પાછો ઓસરી સ્વર્ગપતિ ઇંદ્રના પાછળ બેઠો. તીર્થનાથના પ્રભાવથી તે યોજન માત્ર ક્ષેત્રની અંદર કોટાનુકોટી પ્રાણીઓ નિરાબાધપણે સમાયા હતા. તે સમયે સર્વ ભાષાઓને સ્પર્શ કરનારી, પાંત્રીશ

૧ કેસરી સિંહને પણ કર હોય છે. ૨ બીલાડો ૩ ઉંદર ૪ સર્પ ૫ નોળીઓ.

છે આવી કલ્યાણકારી વાર્તા નિવેદન કરતા મને જણાય છે કે આપ ભાગ્યે વધારે વૃદ્ધિ પામો છો ' શમકે ઉંચે સ્વરે નિવેદન કર્યુ કે ' આપની આયુધશાળામાં હમણા ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયુ છે ' આ સાભળી ભરતરાય ક્ષણવાર ચિંતામા પડ્યા કે ' અહીં પિતાજીને કેવળજ્ઞાન થયુ અને અહીં ચક્ર ઉત્પન્ન થયુ, પ્રથમ મારે કોની અર્ચા કરવી ' પરંતુ ' વિશ્વને અભય આપનાર પિતાજી ક્યા અને પ્રાણીઓનો ઘાત કરનાર ચક્ર ક્યાં ' એમ વિચારી પ્રથમ સ્વામીની પૂજાને માટે પોતાના માણસોને તૈયારી કરવા આજ્ઞા કરી યમક અને શમકને યોગ્ય રીતે પુષ્કળ પારિતોષિક આપી વિદાય કર્યા, અને પછી મરુદેવા માતાને કહ્યુ–' દેવિ ! આપ હમેશા કરુણાસ્વરથી કહેતા હતા કે મારો ભિક્ષાહારી અને એકાકી પુત્ર દુઃખનુ પાત્ર છે, પણ હવે ત્રૈલોક્યના સ્વામીત્વને ભજનાર તે તમારા પુત્રની સંપત્તિ જુઓ ' એમ કહી માતાજીને ગજેંદ્ર ઉપર આરૂઢ કર્યા પછી જાણે મૂર્તિમાન્ લક્ષ્મીમય હોય તેવા સુવર્ણ રત્ન અને માણિક્યના આભૂષણવાળા ઘોડા, હાથી, પાયદળ અને રથો લઈ મહારાજાએ પ્રયાણ કર્યુ પોતાના આભૂષણોની કાંતિથી જંગમ તોરણને રચનાર સૈન્યસહિત ચાલતા મહારાજા ભરતે દૂરથી ઉપરનો રત્નમય ગઢ જોયો ભરતે મરુદેવા માતાને કહ્યુ–' દેવિ ! જુઓ ! આ દેવી અને દેવતાઓએ પ્રભુનુ સમવસરણ કર્યુ છે પિતાજીના ચરણકમળની સેવામા ઉત્સવને પામેલા દેવતાઓનો આ જય જય શબ્દ સભળાય છે હે માતા ! જાણે પ્રભુનો બંદી હોય તેમ ગભીર અને મધુર શબ્દથી આકાશમા વાગતો દુંદુભિ આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે સ્વામીના ચરણકમળને વંદના કરનારા દેવતાઓના વિમાનમા થયેલા આ મોટા ઘુઘરીઓનો અવાજ આપણે સાભળીએ છીએ સ્વામીના દર્શનથી હર્ષ પામેલા દેવતાઓનો મેઘની ગર્જના જેવો આ સિંહનાદ આકાશમા સભળાય છે ગ્રામ અને રાગથી પવિત્ર થયેલી આ ગંધર્વોની ગીતિ જાણે પ્રભુની વાણીની દાસી હોય તેમ આપણને આનંદ આપે છે ' પાણીના પ્રવાહથી જેમ કાદવ ધોવાઇ જાય તેમ ભરતનુ એવુ કથન સાભળવાથી ઉત્પન્ન થયેલા આનંદાશ્રુવડે મરુદેવાની દૃષ્ટિમા વળેલા પડ ધોવાઇ ગયા, એટલે પોતાના પુત્રની–અતિશય સાહત તીર્થંકરપણાની લક્ષ્મી પોતાના નેત્ર વડે જોઇ તેના દર્શનથી થયેલા આનંદવડે મરુદેવા તન્મય થઈ ગયા તત્કાળ સમકાળે અપૂર્વકરણના ક્રમથી ક્ષપકશ્રેણિમા આરૂઢ થઇ અષ્ટ કર્મને ક્ષીણ કરી કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થયા, અને (તેજ વખતે આયુષ પૂર્ણ થવાથી) અંતકૃત કેવળી થઇ સ્વામિની મરુદેવા હસ્તી સ્કંધ ઉપર આરૂઢ થયેલાજ [1]અવ્યયપદને પામ્યા આ અવસર્પિણીમા મરુદેવા પ્રથમ સિદ્ધ થયા તેમના શરીરનો સત્કાર કરીને દેવતાઓએ ક્ષીરસમુદ્રમા નિક્ષિપ્ત કર્યુ ત્યારથી આ લોકમા મૃતકની પૂજા પ્રવર્ત્તી કેમકે મહાત્માઓ જે કરે તે આચાર થાય છે માતા મરુદેવાને મોક્ષ પ્રાપ્ત થયેલા જાણી વાદળની છાયા અને

૧ મોક્ષ.

દરેક તીર્થંકર તીર્થંકરનામકર્મ ત્રીજા ભવેજ બાધે છે, અને તે વીશ સ્થાનક પૈકી એક અથવા એકથી વધારે યાવત્ વીશે સ્થાનકોના આરાધનથી બધાય છે એ વીશ સ્થાનકોનુ વર્ણન પહેલા પર્વના પહેલા સર્ગમા છેવટના ભાગમા આપેલુ છે

આ ગ્રથ મહાકાવ્ય હોવાથી તેમા મહાકાવ્યના લક્ષણ પ્રમાણે દરેક બાબત સમાવેલી છે છએ ઋતુનુ વર્ણન, નાયક નાયિકાના રૂપ વિગેરેનુ વર્ણન, દેશ નગરાદિનુ વર્ણન, યુદ્ધનુ વર્ણન વિગેરે દરેક પર્વમા પૃથક્ પૃથક્ પ્રસગે સમાવેલ છે આ ગ્રથના સબધમા જેટલુ લખીએ તેટલુ થોડુ છે કારણ કે કર્તાપુરૂષ મહાવિદ્વાન્ અને દરેક વિષયમા પરિપૂર્ણ તેમજ વ્યાકરણાદિના આદ્યકર્તા જેવા હોવાથી આ ગ્રથમા કોઇ વાત બાકી રાખેલી નથી. આ આખા ગ્રથમાથી પ્રભુની સ્તુતિઓ અને પ્રભુએ આપેલી દેશનાઓનો જુદો સગ્રહ કરવામા આવે તો તેની અદર જિનપ્રવચનની સર્વ બાબતો સમાઇ જાય તેમ છે

અહીં સુધી આખા ગ્રથ સબધી હકીકત પ્રદર્શિત કરવામા આવી હવે આ બુકમા સમાવેલા પહેલા તથા બીજા પર્વની અદર ખાસ ધ્યાન આપવા લાયક બાબતો શુ શુ સમાવી છે તે સક્ષેપમા જણાવીએ છીએ, વિશેષ તો આ સાથે આપેલ વિષયાનુક્રમ વાચવાથી જાણી શકાય તેમ છે, અને તેથી વિશેષ સાવત ચરિત્ર વાચવાથી જાણી શકાય તેમ છે

પહેલા તથા બીજા બને પર્વમા છ છ સર્ગો છે પહેલા પર્વના છ સર્ગમા નીચે પ્રમાણે બાબતો સમાવી છે

૧ પહેલા સર્ગમા શ્રી ઋષભદેવજીના પ્રથમના ૧૨ ભવોનુ વર્ણન આપેલ છે, તેમા ખાસ ધ્યાન આપવા લાયક શ્રી ધર્મઘોષસૂરિની દેશના છે, જેમા દાન શિલાદિ ચારે પ્રકારના ધર્મોનુ વર્ણન આપેલ છે ત્યારપછી મહાબળ રાજાની સભામા મત્રીઓનો ધાર્મિક સવાદ લક્ષપૂર્વક વાચવા લાયક છે, તેમા ખાસ નાસ્તિક મતનુ મડન ને ખડન ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે ત્યારપછી મુનિઓને પ્રાપ્ત થતી લબ્ધિઓનુ તથા વીશ સ્થાનકોનુ વર્ણન છે તે પણ વાચવા યોગ્ય છે

૨ બીજા સર્ગમા કુલકરોત્પત્તિ અને શ્રી ઋષભદેવ ભગવતના જન્મથી દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા થવા સુધી હકીકત આપેલી છે તેમા પ્રારભમા આપેલી પહેલા કુલકર વિમળવાહનના પૂર્વભવની—સાગરચદ્રની કથા વાચવા લાયક છે, તેમા દુર્જનો કેવી દુર્જનતા કરે છે, અને સતી કેવી સહનશીલતા વાપરે છે તેનો આબેહુબ ચિતાર છે ભગવતનો દેવદેવીકૃત જન્મોત્સવ બહુ વિસ્તારથી વર્ણવેલો છે, અને પ્રભુના તથા સુનદાના રૂપનુ વર્ણન પણ વિસ્તારથી કરેલુ છે ભગવતનો દેવકૃત વિવાહમહોત્સવ વાચવા લાયક અને છેવટે આપેલુ વસતઋતુનુ વર્ણન કર્તાની વિદ્વાન્ તરિકેની ખુબી બતાવી આપવા માટે પૂરતુ છે

૩ ત્રીજા સર્ગમા પ્રભુનો દીક્ષામહોત્સવ, કેવળજ્ઞાન અને દેશનાનો સમાવેશ કરવામા આવેલો છે, તેમા ઇદ્રકૃત દીક્ષામહોત્સવનુ તથા કેવળજ્ઞાન પામ્યા બાદ ચાર નિકાયના દેવોએ મળીને કરેલા સમવસરણનુ વૃત્તાત સવિસ્તર આપેલુ છે ત્યારબાદ ભગવતની દેશના આપેલી છે તે પૂરતા લક્ષથી વાચવા યોગ્ય છે કારણ કે તેની અદર જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રની વ્યાખ્યા બહુ સારી રીતે આપેલી છે

૪ ચોથા સર્ગમા ભરતચક્રીએ કરેલા દિગ્વિજયનુ વર્ણન સમાવેલુ છે તે સર્ગની

સૂર્યના તાપથી મિશ્રિત થયેલા શરદ ઋતુના સમયની જેમ હર્ષ અને શોકથી ભરત રાજા વ્યાપ્ત થયા પછી રાજ્યચિન્હોનો ત્યાગ કરી પરિવાર સહિત પગે ચાલતા તેમણે ઉત્તર દિશાના દ્વારથી સમવસરણમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં ચાર નિકાયના દેવતાઓથી વીંટાઇ રહેલા અને દૃષ્ટિરૂપી ચકોરને ચંદ્ર સમાન પ્રભુને ભરતેશ્વરે જોયા. ભગવંતને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ પ્રણામ કરી મસ્તકે અંજલિ જોડી ચક્રવર્તીએ સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો—

“ હે અખિલ જગન્નાથ ! હે વિશ્વને અભય આપનાર ! હે પ્રથમ તીર્થંકર ! હે સંસારતારણ ! તમે જય પામો. આજે આ અવસર્પિણીમાં જન્મેલા લોકરૂપી પદ્માકરને સૂર્ય સમાન તમારા દર્શનથી મારું અંધકાર નાશ થઈને પ્રભાત થયું છે. હે નાથ ! ભવ્યજીવોના મનરૂપી જળને નિર્મળ કરવાના ક્રિયાના કતકના ચૂર્ણ જેવી તમારી વાણી જયવંતી વર્તે છે. હે કરુણાના ક્ષીરસાગર ! જે તમારા શાસનરૂપી મહારથમાં આરૂઢ થાય છે તેઓને લોકાગ્ર (મોક્ષ) દૂર નથી. હે દેવ ! નિષ્કારણ જગદ્બંધુ—આપ સાક્ષાત્ જોવામાં આવો છો તેથી આ સંસારને અમે મોક્ષથી પણ અધિક માનીએ છીએ. હે સ્વામિન્ ! આ સંસારમાં પણ નિશ્ચળ નેત્રોવડે તમારા દર્શનના મહાનંદરૂપી ઝરામાં અમને મોક્ષસુખના સ્વાદનો અનુભવ થાય છે. હે નાથ ! રાગ દ્વેષ અને કષાયાદિ શત્રુઓએ રૂંધેલા આ જગત્‌ને અભયદાન દેનારા તમે ઉદ્વેષ્ટિત કરો છો (રૂંધનમાંથી છોડાવો છો). હે જગત્પતિ ! તમે તત્ત્વ જણાવો છો, તમે માર્ગ બતાવો છો, અને તમે વિશ્વની રક્ષા કરો છો તો તેથી વિશેષ હું તમારી પાસે શું યાચના કરું ? જેઓ અનેક જાતના ઉપદ્રવ અને સંગ્રામોથી પરસ્પરના ગામો અને પૃથ્વીને હરી લેનારા છે એવા આ સર્વે રાજાઓ આપની સભામાં પરસ્પર મિત્ર થઈને રહેલા છે. તમારી પર્ષદામાં આવેલા આ હાથી પોતાના સુંઢવડે કેસરીસિંહના કરને આકર્ષણ કરી તેનાવડે પોતાના કુંભસ્થળને વારંવાર કંડૂયન કરે છે (ખણાવે છે). આ મહિષ, અન્ય મહિષની પેઠે વારંવાર સ્નેહથી પોતાની જીહ્વાવડે આ હણહણતા અશ્વને માર્જન કરે છે. લીલાથી પોતાના પુચ્છને ઉછાળતો આ મૃગ ઉંચા કાન કરી અને મુખને નમાવી પોતાની નાસિકાથી આ વાઘના મુખનું આઘ્રાણ કરે છે (સુંઘે છે). આ તરુણ માર્જાર આગળ પાછળ અને પડખે પોતાના બચ્ચાની પેઠે ફરતા એવા મૂષકને આલિંગન કરે છે. આ ભુજંગ પોતાના શરીરનું કુંડળ કરી આ નકુલની પાસે મિત્રની પેઠે નિર્ભય થઈને બેઠો છે. હે દેવ ! આ બીજા પણ નિરંતર વૈરવાળા પ્રાણીઓ અહીં નિર્વૈર થઈને રહ્યા છે. આ સર્વનું કારણ તમારો અતુલ્ય પ્રભાવ છે.”

ભરતપતિ જગત્પતિની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી અનુક્રમે પાછો ખસી સ્વર્ગપતિ ઇંદ્રની પાછળ બેઠો. તીર્થનાથના પ્રભાવથી તે એક યોજન માત્ર ક્ષેત્રની અંદર ક્રોડાનુક્રોડ પ્રાણીઓ નિરાબાધપણે સમાયા હતા. તે વખતે સર્વ ભાષાને સ્પર્શ કરનારી, પાંત્રીશ

૧ [illegible]

અતિશયવાળી અને યોજનગામિની વાણીથી પ્રભુએ આ પ્રમાણે દેશના દેવા માંડી: આધિ, વ્યાધિ, જરા અને મૃત્યુ રૂપી સેંકડો જ્વાળાઓથી આકુળ એવો આ સંસાર [illegible] પ્રાણીઓને દેદીપ્યમાન અગ્નિ જેવો છે, તેથી તેમાં વિદ્વાનોએ લેશમાત્ર પણ પ્રમાદ [illegible] યુક્ત નથી કેમકે રાત્રિએ ઉલ્લંઘન કરવાને યોગ્ય એવા મરૂદેશમાં અજ્ઞાની એવો [illegible] કોણ [illegible] કરે? અનેક જીવાયોનિ રૂપ આવર્ત્તવડે આકુળ એવા આ સંસારસમુદ્રમાં [illegible] જંતુઓને ઉત્તમ રત્નની પેઠે આ મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થવો દુર્લભ છે. દોહદ [illegible] જેમ વૃક્ષ ફળયુક્ત થાય તેમ પરલોકનું સાધન કરવાથી પ્રાણીઓનો મનુષ્ય જન્મ સફળ થાય છે. આ સંસારમાં શઠ લોકોની વાણી પેઠે પ્રથમ મધુર અને પરિણામે અતિ દારૂણ [illegible] વિષયો વિશ્વને ઠગનારા છે. ઘણી ઉંચાઇનો અંત જેમ પડવામાં છે તેમ [illegible] [illegible] પદાર્થોના સંયોગનો અંત વિયોગમાં છે. જાણે પરસ્પર સ્પર્ધાથી [illegible] તેમ આ સંસારમાં પ્રાણીઓને આયુષ્ય, ધન અને યૌવન—એ સર્વે નાશવંત અને [illegible] [illegible] છે. મરૂદેશમાં જેમ સ્વાદિષ્ટ જળ ન હોય તેમ આ સંસારની ચારે ગતિમાં કોઈ સુખનો લેશ પણ નથી. ક્ષેત્રદોષથી દુઃખ પામતા અને પરમાધામિકોએ કરેલ પીડા [illegible] [illegible] નારકીઓને તો સુખ ક્યાંથી હોય? શીત, વાત, આતપ અને જળથી તેમજ વધ, બંધ [illegible] ક્ષુધા વિગેરે વિવિધ પ્રકારે પીડા પામતા તિર્યંચોને પણ શું સુખ છે? ગર્ભવાસ [illegible] [illegible] વ્યાધિ અને વૃદ્ધાવસ્થાના દુઃખથી આલિંગિત થયેલા મનુષ્યોને પણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], શોક તથા ચ્યવન વિગેરે દુઃખોથી દેવતાઓને [illegible] સુખનો લેશ નથી, તથાપિ જળ જેમ નીચી જમીન તરફ જાય છે તેમ પ્રાણીઓ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તરફ જાય છે, માટે હે ચેતના (જ્ઞાન) વાળા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] જેમ તમે પોતાના મનુષ્યજન્મવડે [illegible] [illegible] નહીં. હે વિવેકીઓ! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] થતા અનેક [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કરે [illegible] નરકના દુઃખ જેવું ગર્ભવાસનું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પ્રાપ્ત થતું નથી, બીજા જન્મમાં [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મળી [illegible] [illegible] પણ પ્રાપ્ત થતી નથી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] આદિ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી, અને નારકી, તિર્યંચ, મનુષ્ય તથા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible] નથી. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] સ્થિતિ અને [illegible] આદિ, [illegible], [illegible] [illegible]

એના અન્વય સહિત ભેદોથી તે જ્ઞાન પાંચ પ્રકારનું છે. તેના અવગ્રહાદિક ભેદોવાળું તથા બીજા બહુગ્રાહી અબહુગ્રાહી ભેદોવાળું અને જે ઇંદ્રિય અનિંદ્રિયથી ઉત્પન્ન થાય તે મતિજ્ઞાન અને પૂર્વ, અંગ, ઉપાંગ અને પ્રકીર્ણક સૂત્રો–ગ્રંથોથી બહુ પ્રકારે વિસ્તાર પામેલું અને સ્યાત્ શબ્દવડે લાંછિત એવું શ્રુતજ્ઞાન અનેક પ્રકારે જાણવું. દેવતા અને નારકી જીવોને જે ભવસંબંધથી ઉત્પન્ન થાય છે તે અવધિજ્ઞાન કહેવાય છે. એ ક્ષયોપશમ લક્ષણવાળું છે અને મનુષ્ય તિર્યંચ આશ્રી તેના મુખ્ય છ ભેદ છે. મનપર્યાય જ્ઞાન ઋજુમતી અને વિપુલમતી એવા બે પ્રકારનું છે. તેમાં વિપુલમતીનું વિશુદ્ધિ અને અપ્રતિપાતપણાવડે વિશેષપણું જાણી લેવું. સમસ્ત દ્રવ્ય પર્યાયના વિષયવાળું વિશ્વલોચન સમાન, અનંત, એક અને ઇંદ્રિયોના વિષય વિનાનું જ્ઞાન તે કેવળજ્ઞાન કહેવાય છે.

શાસ્ત્રોક્ત તત્ત્વમાં રુચિ તે સમ્યક્ શ્રદ્ધા કહેવાય છે. તે શ્રદ્ધા (સમકિત) સ્વભાવથી અને ગુરુના ઉપદેશથી એમ બે પ્રકારે પ્રાપ્ત થાય છે. આ અનાદિ અનંત સંસારના આવર્તમાં વર્તતા પ્રાણીઓને જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, વેદની અને અંતરાય નામના કર્મોની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ત્રીશ કોટાનુકોટી સાગરોપમની છે. ગોત્ર અને નામકર્મની સ્થિતિ વીશ કોટાનુકોટી સાગરોપમની છે અને મોહનીય કર્મની સ્થિતિ સિત્તેર કોટાનુકોટી સાગરોપમની છે. અનુક્રમે ફળના અનુભવથી તે સર્વ કર્મો પર્વતમાંથી નીકળેલી નદીના અથડાતા અથડાતા પથ્થર ગોળ થઈ જાય તે ન્યાયવત્ પોતાની મેળે ક્ષય પામે છે. એ પ્રમાણે ક્ષય થતા કર્મની અનુક્રમે ઓગણત્રીશ, ઓગણીશ અને ઓગણોત્તેર કોટાનુકોટી સાગરોપમ સુધીની સ્થિતિ ક્ષય પામે અને દેશેઉણી (કાંઈક ઓછી) એક કોટાનુકોટી સાગરોપમની સ્થિતિ બાકી રહે ત્યારે પ્રાણી યથાપ્રવૃત્તિ કરણવડે ગ્રંથીદેશને પ્રાપ્ત થાય છે. રાગદ્વેષના દુઃખે ભેદી શકાય એવા પરિણામ તે ગ્રંથી કહેવાય છે. તે કાષ્ઠની ગાંઠ જેવી દુરુચ્છેદ અને ઘણીજ દૃઢ હોય છે. કીનારા સમીપે આવેલું વાયુપ્રેરિત વહાણ જેમ સમુદ્રમાં પાછું જતું રહે તેમ રાગાદિક પ્રેરેલા કેટલાએક જીવો ગ્રંથીને ભેદ્યા વિનાજ ગ્રંથી સમીપથી પાછા ફરે છે. કેટલાએક પ્રાણીઓ માર્ગમાં સ્ખલના પામેલા સરિતાના જળની પેઠે કોઈ પ્રકારના પરિણામ વિશેષથી ત્યાંજ વિરામ પામે છે. કોઈ પ્રાણીઓ જેમનું ભવિષ્યમાં ભદ્ર થવાનું હોય છે તેઓ અપૂર્વકરણવડે પોતાનું વીર્ય પ્રગટ કરીને મોટા માર્ગને ઉલ્લંઘન કરનારા પાંથ લોકો જેમ ઘાટની ભૂમિનું ઉલ્લંઘન કરે તેમ તે દુર્ભેદ્ય ગ્રંથીને તત્કાળ ભેદી નાખે છે. પછી કેટલાએક ચાર ગતિવાળા પ્રાણીઓ અનિવૃત્તિકરણવડે અંતરકરણ કરીને મિથ્યાત્વને વિરલ કરી અંતર્મુહૂર્ત માત્ર સમ્યક્ દર્શનને પામે છે. તે નૈસર્ગિક (સ્વાભાવિક) સમ્યક્ શ્રદ્ધાન કહેવાય છે. ગુરૂના ઉપદેશના આલંબનથી ભવ્ય પ્રાણીઓને જે સમકિત ઉત્પન્ન થાય છે તે ગુરૂના અધિગમથી થયેલું સમકિત કહેવાય છે.

સમકિતના ઔપશમિક, સાસ્વાદન, ક્ષાયોપશમિક, વેદક અને ક્ષાયિક એવા પાંચ પ્રકાર છે. જેની કર્મગ્રંથી ભેદ પામેલી છે એવા પ્રાણીને જે સમકિતનો લાભ પ્રથમ

અંતર્મુહૂર્ત માત્ર થાય છે તે ઔપશમિક સમકિત કહેવાય છે, તેમજ ઉપશમ શ્રેણિના યોગવડે જેનો મોહ શાંત થયો હોય એવા દેહીને મોહના ઉપશમથી ઉત્પન્ન થનારું બીજું ઔપશમિક સમકિત કહેવાય છે. સમ્યક્ભાવનો ત્યાગ કરીને મિથ્યાત્વની [illegible] થયેલા પ્રાણીને અનંતાનુબંધી કષાયનો ઉદય થતાં, ઉત્કૃષ્ટથી છ આવળી પર્યંત અને જઘન્યથી એક સમય સમકિતના પરિણામ રહે તે સાસ્વાદન સમકિત કહેવાય છે. મિથ્યાત્વ મોહનીનો ક્ષય અને ઉપશમ થવાથી ઉત્પન્ન થયેલું ત્રીજું ક્ષયોપશમિક સમકિત કહેવાય છે. તે સમકિત મોહનીના ઉદય પરિણામવાળા પ્રાણીને થાય છે. વેદક નામનું ચોથું સમકિત—ક્ષપક ભાવને પ્રાપ્ત થયેલા, અનંતાનુબંધી કષાયની ચોકડી ક્ષય થયેલા, ક્ષાયક સમકિતની સન્મુખ થયેલા મિથ્યાત્વ મોહની અને મિશ્ર મોહની સમ્યક્ પ્રકારે [illegible] જેની ક્ષય પામી છે એવા અને સમકિત મોહનીના છેલ્લા અંશને ભોગવનારા [illegible] પ્રાપ્ત થાય છે. સાતે પ્રકૃતિને[1] ક્ષીણ કરનારા અને શુભ ભાવવાળા પ્રાણીને ક્ષાયિક નામનું પાંચમું સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે.

સમકિત દર્શન ગુણથી રોચક, દીપક અને કારક એવા નામથી ત્રણ પ્રકારનું છે. તેમાં શાસ્ત્રોક્ત તત્ત્વમાં હેતુ અને ઉદાહરણ વિના જે દૃઢ પ્રતીતિ ઉત્પન્ન થાય તે રોચક સમકિત, જે બીજાઓના સમકિતને પ્રદીપ્ત કરે તે દીપક સમકિત અને જે સંયમ તથા તપ વિગેરેને ઉત્પન્ન કરે તે કારક સમકિત કહેવાય છે. તે સમકિત—શમ, સંવેગ, નિર્વેદ, અનુકંપા અને આસ્તિક્ય એ પાંચ લક્ષણોથી સારી રીતે ઓળખાય છે. અનંતાનુબંધી કષાયનો ઉદય ન થાય તે શમ કહેવાય છે, અથવા સ્વભાવથી કષાયના પરિણામને જોવું તે પણ શમ કહેવાય છે. કર્મના પરિણામ અને સંસારની અસારતાને ચિંતવનારા પુરુષને વિષયોમાં જે વૈરાગ્ય થાય તે સંવેગ કહેવાય. [illegible] 'સંસારવાસ કારાગૃહ છે અને સ્વજન છે તે બંધન છે' એવો જે ચિંતવન તે નિર્વેદ કહેવાય છે. એકેંદ્રિય વિગેરે સર્વ પ્રાણીઓને સંસાર સાગરમાં ડુબતા જોઇને હૃદયના આર્દ્રપણાથી, તેમના દુઃખથી દુઃખીપણું અને તેમના દુઃખને દૂર કરવાના ઉપાયમાં યથાશક્તિ પ્રવૃત્તિ કરવી તે અનુકંપા કહેવાય છે. બીજા તત્ત્વ [illegible] અર્હત્ તત્ત્વમાં આસ્થાવંતની પ્રતિપત્તિ રહેવી તે આસ્તિક્ય કહેવાય છે. એવી રીતે સમ્યક્ દર્શનનું [illegible] છે તેની ક્ષણવાર પણ પ્રાપ્તિ થતાં પૂર્વનું [illegible] મતિજ્ઞાનપણાને પામે છે, શ્રુતઅજ્ઞાન [illegible] શ્રુતજ્ઞાનપણાને પામે છે અને વિભંગજ્ઞાન [illegible] અવધિજ્ઞાનપણાને પામે છે.

સર્વ સાવદ્ય યોગનો ત્યાગ તે ચારિત્ર કહેવાય છે તે અહિંસાદિક વ્રતના ભેદથી પાંચ પ્રકારે કહેલું છે. અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એ પાંચ વ્રત [illegible]

[1] અનંતાનુબંધી કષાયની ચોકડી અને મિથ્યાત્વ મોહની, મિશ્ર મોહની અને સમકિત મોહની એ સાત પ્રકૃતિ. [illegible]

પાંચ ભાવનાઓ યુક્ત થવાથી મોક્ષને અર્થે થાય છે પ્રમાદના યોગથી ત્રસ અને સ્થાવર જીવોના જીવિતનો નાશ ન કરવો એ અહિંસા વ્રત કહેવાય છે પ્રિય, હિતકારી અને સત્ય વચન બોલવું તે સુનૃત (સત્ય) વ્રત કહેવાય છે અપ્રિય અને અહિતકારી સત્ય વચન પણ અસત્ય સમાન જાણવું અદત્ત વસ્તુનું ગ્રહણ ન કરવું તે અસ્તેય વ્રત કહેવાય છે; કેમકે દ્રવ્ય એ માણસના બહિર્ પ્રાણ છે તેથી તે હરણ કરનાર પુરૂષ તેના પ્રાણને હરણ કરે છે એમ જાણવું દિવ્ય (વૈક્રિય) અને ઔદારિક શરીરવડે અબ્રહ્મચર્ય સેવનનો—મન વચન અને કાયાથી કરવું કરાવવું અને અનુમોદવું એ ત્રણ પ્રકારે ત્યાગ કરવો તેને બ્રહ્મચર્ય વ્રત કહ્યું છે, તેના અઢાર ભેદ થાય છે સર્વ પદાર્થો ઉપરથી મોહ (મૂર્છા) નો ત્યાગ કરવો તે અપરિગ્રહ વ્રત કહેવાય છે કેમકે મોહથી અછતી વસ્તુમાં પણ ચિત્તનો વિપ્લવ થાય છે યતિધર્મમાં અનુરક્ત એવા યતીંદ્રોને આ પ્રમાણે સર્વથી ચારિત્ર કહ્યું છે અને ગૃહસ્થીઓને દેશથી ચારિત્ર કહ્યું છે

સમકિતમૂળ પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત—એ પ્રમાણે ગૃહસ્થોના બાર વ્રત છે બુદ્ધિવંત પુરૂષે પંગુ, કુષ્ટી અને કુણિત્વ વિગેરે હિંસાના ફળ જોઇ નિરપરાધી ત્રસ જંતુઓની હિંસા સંકલ્પથી છોડી દેવી મન્મનપણું, કાહલપણું, મુંગાપણું અને મુખરોગ—એ અસત્યના ફળ જોઇ, કન્યા અલીક વિગેરે પાંચ મોટા અસત્ય છોડી દેવા, કન્યા ગાય અને ભૂમિ સંબંધી અસત્ય, થાપણ ઓળવવી અને ખોટી સાક્ષી પૂરવી એ પાંચ સ્થૂલ (મોટા) અસત્ય કહેવાય છે દુર્ભાગ્ય, કાસીદુ, દાસત્વ, અંગછેદ અને દરિદ્રતા એ અદત્તાદાન (ચોરી) ના ફળ જાણી સ્થૂલ ચોર્યનો ત્યાગ કરવો, નપુંસકપણું અને ઇંદ્રિયનો છેદ એ અબ્રહ્મચર્યના ફળ જાણી, સદ્બુદ્ધિવંત પુરૂષે સ્વસ્ત્રીમાં સંતુષ્ટ થઇ પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો અસંતોષ, અવિશ્વાસ, આરંભ અને દુઃખ—એ સર્વે પરિગ્રહની મૂર્છાના ફળ જાણી પરિગ્રહનું પ્રમાણ કરવું (એ પાંચ અણુવ્રત કહેવાય છે) દશે દિશાના નિયમ કરેલી સીમાનું ઉલ્લંઘન ન કરવું તે દિગ્વિરતિ નામે પ્રથમ ગુણવ્રત કહેવાય છે જેમાં શક્તિપૂર્વક ભોગ ઉપભોગની સંખ્યા કરાય તે ભોગોપભોગ પ્રમાણ નામે બીજું ગુણવ્રત કહેવાય છે આર્ત રૌદ્ર—એ બે અપધ્યાન, પાપ કર્મનો ઉપદેશ, હિંસક અધિકરણોનું આપવું તથા પ્રમાદાચરણ—એ ચાર પ્રકારે અનર્થદંડ કહેવાય છે, શરીરાદિ અર્થદંડના પ્રતિપક્ષીપણે રહેલ અનર્થદંડનો ત્યાગ કરવો તે ત્રીજું ગુણવ્રત કહેવાય છે આર્ત્ત અને રૌદ્ર ધ્યાનનો ત્યાગ કરીને તથા સાવદ્ય કર્મને છોડી દઇ મુહૂર્ત (બે ઘડી) સુધી સમતા ધારણ કરવી તે સામાયિક વ્રત કહેવાય છે દિવસ અને રાત્રિ સંબંધી દિગ્વ્રતના પરિમાણ કરેલું હોય તેનું સંક્ષેપણ કરવું તે દેશાવકાશિક વ્રત કહેવાય છે ચાર પર્વણીને દિવસે ઉપવાસ વિગેરે તપ કરવો, [1]કુવ્યાપારનો ત્યાગ કરવો, બ્રહ્મચર્ય પાળવું અને બીજી સ્નાનાદિક ક્રિયાનો ત્યાગ

૧ સંસાર સંબંધી સર્વ વ્યાપાર.

કરવો તે પૌષધવ્રત કહેવાય છે અતિથિ (મુનિ)ને ચતુર્વિધ આહાર, પાત્ર, વસ્ત્ર અને સ્થાન (ઉપાશ્રય) નું દાન કરવું તે અતિથિ સંવિભાગ નામે વ્રત કહેવાય છે. મોક્ષની પ્રાપ્તિને માટે યતિ અને શ્રાવકોએ સમ્યક્ એવા ત્રણ રત્નોની હંમેશા ઉપાસના કરવી ”

આ પ્રમાણેની દેશના સાંભળીને તરતજ ભરતના પુત્ર ઋષભસેને પ્રભુને નમસ્કાર કરી વિજ્ઞપ્તિ કરી—'સ્વામિન્ ! કષાય રૂપી દાવાનળથી દારુણ એવા આ સંસારરૂપી અરણ્યમાં આપે નવીન મેઘની જેમ અદ્વિતીય તત્ત્વામૃતને વરસાવ્યું છે હે જગત્પતિ ! જેમ ડુબતા માણસોને વહાણ મળે, તૃષિત જનોને પાણીની પરબ મળે, શીતાર્ત્ત જનોને અગ્નિ મળે, તાપાર્ત્ત જનોને વૃક્ષની છાયા મળે, અંધકારમાં મગ્ન થયેલાને દીવો મળે, દરિદ્રીને નિધાન મળે, વિષપીડિતને અમૃત મળે, રોગી જનોને ઔષધિ મળે, દુ શત્રુઓએ આક્રાંત કરેલા લોકોને કિલ્લાનો આશ્રય મળે—તેમ સંસારથી ભય પામેલા પ્રાણીઓને તમે પ્રાપ્ત થયા છો, માટે હે દયાનિધિ ! રક્ષા કરો, રક્ષા કરો પિતા, ભ્રાતા, ભત્રીજા અને બીજા સ્વજનો, જેઓ આ સંસારભ્રમણમાં એક હેતુરૂપ છે અને તેથી અહિતકારી હોય તેવા છે તેઓની શુ જરૂર છે ? હે જગત્શરણ્ય ! હે સંસાર સમુદ્રમાંથી તારનાર ! મેં તો આપનો આશ્રય કર્યો છે માટે મને દીક્ષા આપો અને મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ ' એ પ્રમાણે કહીને ઋષભસેને ભરતના બીજા પાંચસે પુત્રો અને સાતસો પૌત્રોની સાથે વ્રત ગ્રહણ કર્યું સુર અસુરોએ કરેલો પ્રભુનો કેવળજ્ઞાનમહિમા જોઇને ભરતના પુત્ર મરિચિએ પણ વ્રત ગ્રહણ કર્યું ભરતે આજ્ઞા આપવાથી બ્રાહ્મીએ પણ વ્રત ગ્રહણ કર્યું, કેમકે લઘુકર્મવાળા જીવોને ઘણું કરીને ગુરુનો ઉપદેશ સાક્ષીમાત્રજ છે બાહુબલિએ મુક્ત કરેલી સુંદરી પણ વ્રત ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા ધરાવતી હતી, પણ ભરતે નિષેધ કર્યો એટલે તે પ્રથમ શ્રાવિકા થઈ પ્રભુના ચરણ ભરતે શ્રાવકપણું અંગીકાર કર્યું, કેમકે ભોગકર્મ ભોગવ્યા વિનાય વ્રત (ચારિત્ર) પ્રાપ્ત થતું નથી મનુષ્ય, તિર્યંચ અને દેવતાઓની પર્ષદામાંથી કોઇએ વ્રત ગ્રહણ કર્યું, કોઇએ શ્રાવકત્વ પામ્યા અને કોઇએ સમકિત ધારણ કર્યું પેલા રાજતાપસોમાંથી કચ્છ અને મહાકચ્છ વિનાય બીજા સર્વેએ સ્વામીની પાસે આવી પુનઃ હર્ષપૂર્વક દીક્ષા અંગીકાર કરી ઋષભસેન (પુંડરીક) વિગેરે સાધુઓ, બ્રાહ્મી વિગેરે સાધ્વીઓ, ભરત વિગેરે શ્રાવકો અને સુંદરી વિગેરે શ્રાવિકાઓ—એમ ચતુર્વિધ સંઘની વ્યવસ્થા ત્યારથી થઇ, જે અદ્યાપિ સુધી ધર્મના એક શ્રેષ્ઠ ગૃહરૂપ થઇને પ્રવર્તે છે તે સમયે પ્રભુએ ગણધર નામકર્મવાળા ઋષભસેન વિગેરે ચોરાશી સદ્બુદ્ધિવાન્ સાધુઓને સર્વ શાસ્ત્ર જેમાં સમાયેલા છે એવી ઉત્પાદ વિગમ અને ધ્રૌવ્ય એ નામની પવિત્ર ત્રિપદીનો ઉપદેશ કર્યો તે ત્રિપદીને અનુસારે તેમણે અનુક્રમે ચતુર્દશ પૂર્વ અને દ્વાદશાંગી રચી. પછી દેવતાઓથી વીંટાયેલો ઇંદ્ર દિવ્ય ચૂર્ણથી પૂર્ણ ભરેલો એક થાળ લઇને પ્રભુના ચરણ

પાસે ઉભા રહ્યા. એટલે ભગવંતે ઉભા થઈને અનુક્રમે તેમની ઉપર ચૂર્ણક્ષેપ કરીને સૂત્રથી, અર્થથી, સૂત્રાર્થથી, દ્રવ્યથી, ગુણથી, પર્યાયથી અને નયથી તેમને અનુયોગ અનુજ્ઞા આપી તથા ગણની અનુજ્ઞા પણ આપી. ત્યારપછી દેવતા, મનુષ્ય અને તેમની સ્ત્રીઓએ દુંદુભિના ધ્વનિપૂર્વક તેઓની ઉપર ચારે તરફથી વાસક્ષેપ કર્યો. મેઘના જળને ગ્રહણ કરનારા વૃક્ષની જેમ પ્રભુની વાણીને ગ્રહણ કરનારા સર્વે ગણધરો અંજલિ જોડીને ઉભા રહ્યા. પછી ભગવંતે પૂર્વવત્ પૂર્વાભિમુખ સિંહાસનને સેવી પુનઃ શિક્ષામય ધર્મદેશના આપી. તે વખતે પ્રભુરૂપી સમુદ્રમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી દેશનારૂપી ઉદ્યાન વેલાની મર્યાદાની જેમ પ્રથમ પોરસી પૂરી થઈ.

એ સમયે અખંડ, ફોતરાં રહિત અને ઉજ્વળ શાળથી બનાવેલો, ચાર પ્રસ્થ જેટલો અને થાળમાં રહેલો બલિ સમવસરણના પૂર્વદ્વારથી અંદર લાવવામાં આવ્યો. દેવતાઓએ તેમાં સુગંધી નાખી બમણો સુગંધી કર્યો હતો, પ્રધાન પુરૂષોએ તેને ઉપાડેલો હતો, ભરતેશ્વરે કરાવેલો હતો અને તેની આગળ થતા દુંદુભિના નિર્ઘોષથી દિશાઓના મુખભાગ પ્રતિધ્વનિત થઈ ગયા હતા. તેની પછવાડે મંગળગીત ગાતી સ્ત્રીઓ ચાલતી હતી. જાણે પ્રભુના પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થયેલો પુણ્યરાશિ હોય તેમ તે પૌરલોકોથી ચોતરફ આવૃત થયેલો હતો. પછી જાણે કલ્યાણરૂપી ધાન્યનું બીજ વાવવાને માટે હોય તેમ તે બલિને પ્રભુની પ્રદક્ષિણા કરાવીને ઉછાળવામાં આવ્યો. મેઘના જળને જેમ ચાતક ગ્રહણ કરે તેમ આકાશમાંથી પડતા તે બલિના અર્ધભાગને દેવતાઓએ અંતરીક્ષમાંજ ગ્રહણ કર્યો અને પૃથ્વી ઉપર પડ્યા પછી તેનો અર્ધ ભાગ ભરતરાજાએ ગ્રહણ કર્યો અને અવશેષ રહ્યો તે ગોત્રિઓની જેમ લોકોએ વ્હેંચી લીધો. તે બલિના પ્રભાવથી પૂર્વે થયેલા રોગો નાશ પામે છે અને ફરીથી છ માસ પર્યંત નવા રોગ ઉત્પન્ન થતા નથી. પછી સિંહાસનથી ઉઠી પ્રભુ ઉત્તર દ્વારના માર્ગથી બહાર નીકળ્યા. પદ્મખંડની ફરતા જેમ ભ્રમરાઓ ફરી વળે તેમ સર્વ ઇંદ્રો તે વખતે સાથે ચાલ્યા. રત્નમય અને સુવર્ણમય વપ્રના મધ્યભાગના ઈશાનકૂણે રહેલા દેવછંદામાં પ્રભુ વિશ્રામ લેવાને બેઠા. તે સમયે ગણધરોમાં મુખ્ય એવા ઋષભસેને ભગવંતના પાદપીઠ ઉપર બેસી ધર્મદેશના દેવા માંડી, કેમકે સ્વામીને ખેદમાં વિનોદ, શિષ્યોનું ગુણદીપન અને બંને તરફ પ્રતીતિ એ ગણધરની દેશનાના ગુણ છે. જ્યારે ગણધર દેશનાથી વિરામ પામ્યા ત્યારે સર્વે પ્રભુને પ્રણામ કરી પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

આ રીતે તીર્થ ઉત્પન્ન થતાં ગોમુખ નામે એક યક્ષ પ્રભુની પાસે રહેનાર અધિષ્ઠાયક થયો. તેની જમણી બાજુના બે હાથમાંથી એક વરદાન ચિન્હવાળો હતો અને એકમાં ઉત્તમ અક્ષમાળા શોભતી હતી. ડાબી બાજુના બે હાથમાં બીજોરૂં અને પાશ હતા. સુવર્ણના જેવો તેનો વર્ણ હતો અને હાથીનું તેને વાહન હતું. તેમજ ઋષભદેવ પ્રભુના તીર્થમાં તેમની પાસે રહેનાર એક પ્રતિચક્રા[1] નામે શાસન દેવી થઈ, સુવર્ણના

૧ ચક્રેશ્વરી.

જેવી તેની કાંતિ હતી અને ગરૂડ ઉપર તેનું આસન હતું તેની જમણી ચાર ભુજાઓમાં વરપ્રદચિન્હ, બાણ, ચક્ર અને પાશ હતા, અને ડાબી ચાર ભુજાઓમાં ધનુષ, વજ્ર, ચક્ર અને અંકુશ હતા

પછી નક્ષત્રોથી પરિવૃત ચંદ્રની જેમ મહર્ષિઓથી પરિવૃત ભગવંતે ત્યાંથી અન્ય સ્થાનકે વિહાર કર્યો જાણે ભક્તિથી હોય તેમ પ્રભુને માર્ગમાં જતા વૃક્ષો નમતા હતા કંટક અધોમુખ થતા હતા અને પક્ષીઓ પ્રદક્ષિણા દેતા હતા વિહાર કરતા પ્રભુને ઋતુ ઇંદ્રિયાર્થ અને વાયુ અનુકૂળ થતા હતા જઘન્યે તેમની પાસે કોટી દેવતાઓ રહેતા હતા જાણે ભવાંતરમાં ઉત્પન્ન થયેલા કર્મોનો છેદ કરતા જોઈને ભય પામ્યા હોય તેમ દીક્ષા ઉત્પત્તિને કેશ, શ્મશ્રુ અને નખ વધતા નહોતા પ્રભુ જ્યાં જતા ત્યાં વૈર, મરકી, ઈતિ અવૃષ્ટિ, દુર્ભિક્ષ, અતિવૃષ્ટિ અને સ્વચક્ર તથા પરચક્રથી થતો ભય—એ ઉપદ્રવો થતા નહોતા એવી રીતે વિશ્વને વિસ્મય કરનાર અતિશયોથી યુક્ત થઈને સંસારમાં ભમતા જગતના જીવોનો અનુગ્રહ કરવામાં એક બુદ્ધિવાળા તે નાભેય ભગવંત વાયુની પેઠે પૃથ્વી ઉપર અપ્રતિબધ્ધપણે વિહાર કરવા લાગ્યા

इत्याचार्य श्री हेमचन्द्रविरचिते त्रिपष्टि शलाका पुरुष चरिते महाकाव्ये प्रथम पर्वणि भगवद्दीक्षा, छद्मस्थ विहार, केवलज्ञान, समवसरण व्यावर्णनो नाम तृतीय सर्ग. ॥ ३ ॥

ચતુર્થ સર્ગ

હવે અતિથિની પેઠે ચક્રને માટે ઉત્કંઠિત થયેલા ભરતરાજા વિનિતા નગરીના મધ્ય માર્ગે થઈને આયુધાગારમાં આવ્યા ત્યાં ચક્રનું અવલોકન થતાંજ મહિપતિએ તેને પ્રણામ કર્યો, કેમકે ક્ષત્રીઓ અસ્ત્રને પ્રત્યક્ષ અધિદેવતા માને છે ભરતે મોરપીંછી ગ્રહણ કરી ચક્રનું માર્જન કર્યું, જોકે એવા ચક્રરત્નની ઉપર રજ હોતી નથી તોપણ ભક્તોનું તે કર્તવ્ય છે પછી પૂર્વ સમુદ્ર જેમ ઉદય પામતા સૂર્યને સ્નાન કરાવે તેમ મહારાજાએ પવિત્ર જળથી ચક્રને સ્નાન કરાવ્યું મુખ્ય ગજપતિના પૃષ્ઠ ભાગની પેઠે તેના ઉપર ગોશીર્ષ ચંદનના પૂજ્યસૂચક તિલક કર્યાં પછી સાક્ષાત જયલક્ષ્મીની પેઠે પુષ્પ, ગંધ, વાસચૂર્ણ, વસ્ત્ર અને આભૂષણોથી તેની પૂજા કરી, તેની આગળ રૂપાના તંદુલવડે અષ્ટ મંગળ આલેખ્યા અને તે જુદા જુદા મંગળથી આઠ દિશાની લક્ષ્મીને વેષ્ટિત કરી દીધી તેની પાસે પાંચ વર્ણના પુષ્પોનો ઉપહાર ધરીને પૃથ્વીને વિચિત્ર વર્ણવાળી કરી અને શત્રુઓના યશને દહન કરવાની પેઠે દિવ્ય ચંદનકપૂરમય ઉત્તમ ધૂપ દહન કર્યો પછી ચક્રધારી ભરતરાજાએ ચક્રને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી અને ગુરુની પેઠે અવગ્રહથી સાત આઠ પગલાં પાછો ચાલ્યો જેમ પોતાને પ્રિય સ્નેહી માણસ નમસ્કાર કરે તેમ મહારાજાએ ડાબા ગોઠણનું આકુંચન કરી જમણો ઢીંચણ પૃથ્વી ઉપર મૂકી ચક્રને નમસ્કાર કર્યો પછી ત્યાં આગારમાંજ રૂપજ રાગની તેમ પૃથ્વીપતિએ ત્યાંજ નિવાસ કરી ચક્રનો અષ્ટાન્હિકા ઉત્સવ કર્યો બીજા પણ નગરના ધનાઢ્ય લોકોએ ચક્રની પૂજાનો ઉત્સવ કર્યો, કેમકે પૂજિત માણસો જેની પૂજા કરે તેને બીજો કોણ ન પૂજે ?

પછી તે ચક્રના દિગ્વિજયરૂપ ઉપયોગને ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છાવાળા ભરતરાજાએ મંગળસ્નાનને માટે સ્નાનગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો આભરણો ઉતારીને અને સ્નાનોચિત વસ્ત્ર ધારણ કરીને મહારાજા સ્નાનસિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખે બેઠા એટલે મર્દન કરવા લાયક અને ન કરવા લાયક સ્થાનને જાણનારા અને કળાના જાણનાર પુરુષોએ દેવવૃક્ષના પુષ્પમકરંદની જેવા સુગંધી સહસ્રપાક પ્રમુખ તેલથી મહારાજાને અભ્યંગન કર્યું માંસ, અસ્થિ, ત્વચા અને રોમને સુખ આપનારી ચાર પ્રકારની સંવાહનાથી અને મૃદુ, મધ્ય તથા દૃઢ એવા ત્રણ પ્રકારના હસ્તલાઘવથી તેઓએ રાજાને સારી રીતે સંવાહન કર્યું પછી તેઓએ આદર્શની પેઠે અમ્લાન કાંતિના પાત્રરૂપ તે નદીપતિને સૂક્ષ્મ એવા દિવ્ય ચૂર્ણથી ઉદ્વર્તન કર્યું (પીઠી ચોળી) તે વખતે જાણે નવીન કમળવાળી લાવણ્યવાપિકા જેવી શોભતી કેટલીક સ્ત્રીઓ સુવર્ણના જળકુંભ ધારણ કરીને ઉભી રહી હતી કેટલીક સ્ત્રીઓ જાણે જળ, પરરૂપ થઇ કળશને આધારરૂપ થયેલ હોય એવી રીતે દેખાતા રૂપાના કળશ હાથમાં લઇને ઉભી હતી, કેટલીક સ્ત્રીઓને

પોતાના સુંદર હાથમાં લીલામય નીલકમળની ભ્રાંતિને આપનારા ઇન્દ્રનીલમણિના કુંભ લીધા હતા અને કેટલીએક સુભ્રૂ બાળાઓએ પોતાના નખરત્નની કાંતિ પી ... અધિક શોભા પામતા દિવ્ય રત્નમય કુંભો લીધા હતા એ સર્વ અંગનાઓએ ... જેમ જિનેંદ્રને નવરાવે તેમ અનુક્રમે સુગંધી અને પવિત્ર જળના ધારાથી નરપતિને ... કરાવ્યું સ્નાન કરીને રાજાએ દિવ્ય વિલેપન કર્યું અને જાણે દિશાઓના આભાસ હોય તેવા ઉજ્જવળ વસ્ત્રો પહેર્યાં પછી જાણે યશરૂપી વૃક્ષનો નવીન અંકુર હોય તેવું ... પટમાં મંગળમય ચંદનનું તિલક તેણે ધારણ કર્યું, આકાશમાંથી જેમ મોટા તારાઓ ... સમુદ્રને વહન કરે તેમ પોતાના યશપુંજ જેવા ઉજ્જવળ મુક્તામય અલંકાર ... ધારણ કર્યા અને કળશવડે જેમ પ્રાસાદ શોભે તેમ પોતાના કિરીટથી સૂર્યને તિરસ્કૃત કરનાર મુગટ ... સુશોભિત થયો વારાંગનાઓના કરકમળથી વારંવાર ઉત્ક્ષેપ થતા અને કાનને આભૂષણરૂપ થયેલા બે ચામરોથી તે વિરાજવા લાગ્યો, લક્ષ્મીના મંદિરરૂપ કમળને ધારણ કરનાર ... પદ્મદ્રહવડે કરીને જેમ ચૂલહિમવંત પર્વત શોભે તેમ સુવર્ણના કળશને ધારણ કરનાર શ્વેત છત્રથી તે શોભવા લાગ્યો અને જાણે હમેશા પાસે રહેનારા પ્રતિહાર હોય તેમ ... સ્નાનગૃહમાંથી નીકળી ભક્ત થઇ તેનો આ ... ધીરે ધીરે ગયા પછી ઇંદ્ર જેમ ઐરાવણ ઉપર આરૂઢ થાય તેમ ઊંચા કુંભસ્થળના શિખરવડે દિશાઓને આચ્છાદન કરનાર રત્નકુંજર ઉપર તે આરૂઢ થયા તત્કાળ ઉત્કટ મદની ધારાઓથી જાણે બીજો મેઘ હોય તેમ ... અતિશય હર્ષથી મોટી ગર્જના કરી, આકાશને પલ્લવિત કરતા હોય તેમ હાથ ઊંચા કરી બંદિજનો અને સાથે જય જય શબ્દ કર્યો, જેમ વાચાળ ગાયકપુરુષો અને ... નારીઓને ... નૃત્ય કરવા ... દિશાઓને નાદ ... અને સર્વ સૈનિકોને ... બોલાવવાના ... મંગળમય શ્રેષ્ઠ ... વાજાંઓ ... અને ... હોય તેવા ... કરનારા ... અનેક ... અનેક ... પોતાના ... હાથ ... રહેલા, અને ... હોય તેવા ... ઉડતી ... દિશાઓને ... પૂર્વ દિશા તરફ પ્રયાણ કર્યું

તે વખતે આકાશમાં ... સૂર્યના બિંબ જેવું ... અધિષ્ઠિત ચક્રરત્ન સૈન્યની આગળ ચાલ્યું દંડરત્નને ધારણ કરનાર સુષેણ નામે સેનાપતિ અશ્વરત્ન ઉપર ... ચક્રની પેઠે આગળ ... જાણે ... વિઘ્નો ... પુરોહિતરત્ન રાજાની સાથે ... અને સૈન્યને માટે ... દિવ્ય ભોજન ઉત્પન્ન કરવાના ... ગૃહપતિરત્ન, વિશ્વકર્માની ... (...) ... વર્ધકિરત્ન અને ચક્રવર્તીના ... ઉત્તમ ...

પ્રાંતે ભરતચક્રીએ પોતાના ૯૮ ભાઇઓને બોલાવેલા તેઓ તેની પાસે ન જતા પ્રભુ પાસે ગયા, અને પ્રભુને ભરતચક્રીની કૃતિ સબંધી વિજ્ઞાપના કરી, જેથી પ્રભુએ તેઓને અત્યુત્તમ ઉપદેશ આપેલો છે તે ખરેખર ધ્યાન દઇને વાચવા યોગ્ય છે

૫ પાચમા સર્ગમા બાહુબલિ સાથેના વિગ્રહનુ વર્ણન છે, તેમા સુવેગ દૂતે બાહુબલિને કહેલ યુક્તિવાળો સંદેશો અને તેનો બાહુબલિએ આપેલ યોગ્ય ઉત્તર વાચવા યોગ્ય છે સંગ્રામની વિધિનુ આમા ખાસ અનુભવ આપે તેવુ વર્ણન આપેલુ છે, અને યુદ્ધ અટકાવનાર દેવો સાથે ભરત અને બાહુબલિને થયેલ ઉત્તર પ્રત્યુત્તર ખાસ ધ્યાન ખેચનારા છે

૬ છઠ્ઠા સર્ગમા ભગવતના કેવળીપણાના વિહારનુ વર્ણન છે, અને યાવત્ ભગવતના તથા ભરતચક્રીના નિર્વાણ પર્યંતની હકીકત સમાવીને પહેલા પર્વની સમાપ્તિ કરેલી છે તેમા અષ્ટાપદનુ અને શત્રુજયનુ તથા અષ્ટાપદ ઉપર ભરતચક્રીએ કરાવેલા સિંહનિષદ્યા પ્રાસાદનુ વર્ણન ખાસ વાચવા લાયક છે ત્રેસઠ શલાકા પુરૂષના નામ, માતા, પિતા, નગરી, આયુ, અંતર વિગેરે અનેક બાબતો આ સર્ગમા ભગવતની દેશનામા સમાવેલ છે પ્રાંતે ભરતચક્રીને આદર્શભુવનમા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાનુ વર્ણન પૂરતુ આકર્ષણ કરે તેવુ આપેલુ છે દરેક સર્ગમા જ્યા જ્યા પાચે કલ્યાણક વિગેરે પ્રસંગોમા ઈંદ્ર તથા ભરતચક્રી વિગેરેએ પ્રભુની સ્તુતિ કરેલી છે તે ધ્યાન દઇને વાચવા લાયક છે કારણ કે તેમા અનેક બાબતોનો સમાવેશ કરેલો છે

બીજા પર્વના છ સર્ગમા નીચે જણાવેલી બાબતો સમાવી છે, તેમા ખાસ ધ્યાન આપવા યોગ્ય શુ શુ છે તે પણ આ નીચે જણાવ્યુ છે

૧ પહેલા સર્ગમા અજિતનાથજીના પૂર્વભવનુ વર્ણન આપેલુ છ તેમા વિમલવાહન રાજાના વૈરાગ્યવાસનવાળા વિચાર, મત્રીઓ અને પુત્ર સાથે તેમને થયેલ ઉત્તર પ્રત્યુત્તર, અરિદમાચાર્યે આપેલી દેશના અને આઠ પ્રવચનમાતા તથા બાવીશ પરીસહોનુ વર્ણન ધ્યાન દઈને વાચવા લાયક છે

૨ બીજા સર્ગમા ભગવતના ને સગરચક્રીના જન્મ સબંધી હકીકત આપેલી છે તેમા પ્રભુનો દેવદેવીએ કરેલ જન્મોત્સવ બહુ વિસ્તારથી વર્ણવેલો છે, પરતુ તેમા ખુબી એ છે કે પહેલા પર્વમા આપેલ વર્ણન કરતા આમા આપેલ વર્ણન જુદાજ પ્રકારનુ છે કે જેથી પુનરાવૃત્તિ કહેવાય તેમ નથી જિતશત્રુ રાજાએ કરેલ જન્મોત્સવ પણ વાચવા લાયક છે

૩ ત્રીજા સર્ગમા ભગવતની ને સગરકુમારની બાલ્યાવસ્થા, યુવાવસ્થા અને ભગવતની રાજ્યસ્થિતિ, દીક્ષા તથા કેવળજ્ઞાન અને તેમણે આપેલ દેશના સમાવેલ છે તેમા ભગવતને થયેલ વિચારણા તથા સગર સાથે થયેલ ઉત્તર પ્રત્યુત્તર વાચવા લાયક છે દીક્ષામહોત્સવ વિસ્તારથી વર્ણવેલો છે ભગવતની સ્તુતિ આકર્ષણ કર તેવી છે, અને ભગવતની દેશનામા તો હદ વાળી છે આવી વિસ્તારવાળી દેશના કોઈ પણ સ્થળે દશ્યમાન થતી નથી. આ દેશનામા ધર્મધ્યાનનુ સ્વરૂપ વર્ણવતા તેના ચાર પાયાનુ સ્વરૂપ આપેલુ છે,

હોવાથી અદ્ભુત એવા ચર્મરત્ન અને છત્રરત્ન—એ સર્વ મહારાજાની સાથે ચાલ્યા કાંતિવડે સૂર્ય ચંદ્રની પેઠે અંધકારને નાશ કરવામાં સમર્થ એવા મણિ અને કાકિણી નામે બે રત્ન પણ ચાલ્યા, અને સુરઅસુરના ઉત્તમ અસ્ત્રોના સારથી બનાવ્યુ હોય તેવુ પ્રકાશિત ખડ્ગરત્ન પણ નરપતિની સાથે ચાલવા લાગ્યુ

સૈન્ય સહિત ચક્રવર્તી ભરતેશ્વર પ્રતિહારની જેમ ચક્રને અનુસરીને માર્ગે ચાલ્યા તે વખતે જ્યોતિષીઓની પેઠે અનુકૂળ પવને અને અનુકૂળ શુકનોએ તેનો સર્વ પ્રકારે દિગ્વિજય સૂચવ્યો ખેડુત હળવડે પૃથ્વીને સરખી કરે તેમ સૈન્યની આગળ ચાલતો સુષેણ સેનાની દંડરત્નથી વિષમ સ્થળને સમ કરતો જતો હતો સેનાના ચાલવાથી ઉડેલી રજવડે દુર્દિન થયેલુ આકાશ રથ અને હસ્તીઓ ઉપરની પતાકારૂપ બગલીઓવડે શોભતુ હતુ જેનો છેવટભાગ જોવામાં આવતો નથી એવી ચક્રવર્તીની સેના અસ્ખલિત ગતિવાળી બીજી ગંગાનદી હોય તેવી જણાતી હતી દિગ્વિજયના ઉત્સવને માટે રથ ચિત્કાર શબ્દોથી, ઘોડાઓ હણહણાટથી અને હાથીઓ ગર્જનાથી પરસ્પર ત્વરા કરવા લાગ્યા હતા સૈન્યથી રજ ઉડતી હતી તોપણ અશ્વોના ભાલા તેની અંદર ચળકતા હતા, તેથી જાણે આચ્છાદન કરેલા સૂર્યકિરણોને તે હસતા હોય એમ જણાતુ હતુ સામાનિક દેવતાઓએ વીંટેલા ઇંદ્રની જેમ મુગટધારી અને ભક્તિવાળા રાજાઓથી વીંટાયેલો રાજકુંજર ભરત મધ્યભાગમાં શોભતો હતો પહેલે દિવસે ચક્ર એક યોજન પર્યંત ચાલીને સ્થિતિ કરી (ઉભુ રહ્યુ); તે પ્રયાણના અનુમાનથી ત્યારથી યોજનનુ માપ પ્રવર્ત્યું હમેશા એક એક યોજનના માનથી પ્રયાણ કરતા ભરતરાજા કેટલેક દિવસે ગંગાના દક્ષિણ તટ સમીપે આવી પહોંચ્યા મહારાજાએ ગંગાના તટની વિશાળ ભૂમિને પણ પોતાના સૈન્યના જુદા જુદા નિવાસોથી સાંકડી કરીને વિશ્રામ કર્યો તે વખતે ગંગાનદીના તટની ભૂમિ વર્ષાઋતુના કાળની માફક હસ્તીઓના ઝરતા મદજળથી પંકિલ થઇ ગઇ મેઘ જેમ સમુદ્રમાંથી જળને ગ્રહણ કરે તેમ જાન્હવીના નિર્મળ પ્રવાહમાંથી ઉત્તમ હસ્તીઓ સ્વેચ્છાથી જળ ગ્રહણ કરવા લાગ્યા, અતિ ચપળપણાથી વારંવાર કૂદતા અશ્વો ગંગાના તટમાં તરંગના ભ્રમને આપવા લાગ્યા, અને ઘણા શ્રમથી ગંગાની અંદર પ્રવિષ્ટ થયેલા હાથી, ઘોડા, મહિષ અને સાંઢડાઓ તે ઉત્તમ સરિતાને જાણે નોતરક્ત નવીન જાતિના મત્સ્યવાળી હોય તેવી કરવા લાગ્યા પોતાના તટની ઉપર રહેલા રાજાને જાણે અનુકૂળ થતી હોય તેમ ગંગા નદી પોતાના ઉછળતા તરંગોના બિંદુઓથી શીઘ્રપણે સૈન્યના શ્રમને હરણ કરવા લાગી. મહારાજાની મોટી સેનાએ સેવેલી ગંગાનદી શત્રુઓની કીર્તિની પેઠે કૃશ થવા લાગી ભાગિરથીના તીર ઉપર ઉગેલા દેવદારના વૃક્ષો સૈન્યના ગજપતિઓને માટે યત્ન વિનાના બંધનસ્થાન થઇ પડ્યા

હસ્તીઓના મહાવતો હસ્તીઓને માટે પીપળા, સલકી, કર્ણિકાર અને ઉદુંબરના પત્રોને કુહાડાથી કાપતા હતા પોતાના ઉંચા કર્ણપલ્લવોથી જાણે તોરણ કરતા હોય તેમ

પંક્તિરૂપે બાંધેલા હજારો ઘોડાઓ શોભતા હતા અશ્વપાળો બંધુની પેઠે મઠ, મગ, ચણા અને જવ વિગેરે વડે વેગથી અશ્વોની પાસે ધરતા હતા મહારાજાની શિબિર (છાવણી) વિનિતાનગરીની પેઠે ક્ષણવારમા ચોક, ત્રિક અને દુકાનોની પંક્તિઓ થઇ ગઈ હતી ગુપ્ત, મ્હોટા અને સ્થૂલ એવા સુંદર તંબુઓમા સારી રીતે રહેલા સૈન્યના લોકો પોતાના પૂર્વના મહેલોને પણ સંભારતા નહોતા ખીજડી, બોરડી અને વગુંલની જેવા કાંટાવાળા વૃક્ષોને ચુંટનારા ઉંટો સૈન્યનું કંટકશોધનનું કામ કરતા હોય તેવા જણાતા હતા સ્વામીની આગળ ભૃત્યોની પેઠે ખચ્ચર જાન્હવીના રેતીવાળા તીરમા પોતાની ચાલ ગમનાગમન કરતા આળોટતા હતા કોઇ કાષ્ટ લાવતા હતા, કોઇ સરિતાનુ જળ લાવતા હતા, કોઈ દુર્વાના ભાર લાવતા હતા, અને કોઇ શાક ફળાદિક લાવતા હતા કોઇ ચૂલ ખોદતા હતા, કોઇ શાળ ખાંડતા હતા, કોઇ અગ્નિને પ્રજ્વલિત કરતા હતા, કોઈ ભાત રાંધતા હતા, કોઈ ઘરની જેમ એક તરફ નિર્મળ જળથી સ્નાન કરતા હતા, કોઇ સ્નાન કરી સુગંધી ધૂપથી શરીરને ધૂપિત કરતા હતા, કોઈ પ્રથમ પદાતિઓને જમાડી પછી પોતે સ્વેચ્છાએ ભોજન કરતા હતા અને કોઇ સ્ત્રીઓ સહિત પોતાના અંગને વિલેપન કરતા હતા સર્વ અર્થ જેમા લીલામાત્રમા પ્રાપ્ત થઇ શકે છે એવી ચક્રવર્તીની છાવણીમા કોઇ પણ માણસ પોતાને કટકમા આવેલા માનતા ન હતા

ત્યા એક અહોરાત્ર નિર્ગમન કર્યા પછી પ્રાતઃકાળે પ્રયાણ કર્યું અને તે દિવસે પણ એક યોજન ચાલનારા ચક્રની પાછળ ચક્રવર્તી પણ તેટલુંજ ચાલ્યા એ પ્રમાણે હમેશાં એક યોજન પ્રમાણે ચક્રની પાછળ પ્રયાણ કરતા ચક્રવર્તી માગધતીર્થે પહોંચ્યા પૂર્વ સમુદ્રના તટ ઉપર મહારાજાએ નવ યોજન વિસ્તારમા અને બાર યોજન દીર્ઘ લાંબો સ્કંધાવાર (લશ્કરનો પડાવ) કર્યો વર્દ્ધકિરત્ને ત્યા સર્વ સૈન્ય માટે આવાસ બનાવ્યા અને ધર્મ હસ્તીના શાળારૂપ પૌષધશાળા પણ કરી કેશરીસિંહ જેમ પર્વત ઉપરથી ઉતરે તેમ મહારાજ ભરત તે પૌષધશાળામા અનુષ્ઠાન કરવાની ઇચ્છાથી હસ્તી સ્કંધ ઉપરથી ઉતર્યા સંયમરૂપી સામ્રાજ્યલક્ષ્મીના સિંહાસન જેવો દર્ભનો નવીન સંથારો ત્યા ચક્રવર્તીએ પાથર્યો હૃદયમા માગધતીર્થકુમાર દેવને ધારીને તેમણે અર્થસિદ્ધિના દ્વાર રૂપ અષ્ટમભક્ત(અઠ્ઠમ)નો તપ કર્યો પછી નિર્મળ વસ્ત્ર ધારણ કરી અન્ય વસ્ત્ર, પુષ્પની માળા અને વિલેપનનો ત્યાગ કરી, શસ્ત્રને છોડી દઈ, પુણ્યને પોષણ કરવામા ઔષધ સમાન પૌષધવ્રત ગ્રહણ કર્યું અવ્યય પદમા જેમ સિદ્ધ રહે તેમ તે દર્ભના સંથારા ઉપર પૌષધવ્રતી મહારાજ જાગ્રત અને ક્રિયારહિતપણે રહ્યા અઠ્ઠમને અંતે પૌષધવ્રત પૂર્ણ કરી (પાળી), શરદઋતુના વાદળામાથી જેમ સૂર્ય નીકળે તેમ અધિક કાંતિવાળા મહારાજ પૌષધાગારમાથી નીકળ્યા પછી સર્વ અર્થ પ્રાપ્ત થયેલા નૃપતિએ સ્નાન કરીને બલિવિધિ કર્યો કેમકે યથાર્થ વિધિને જાણનારા પુરૂષ વિધિને ભૂલી જતા નથી.

પછી પવનની જેવા વેગવાળા અને સિંહની જેવા ધીર અશ્વોથી જોડેલા સુંદર રથમાં ઉત્તમ રથી ભરતરાય આરૂઢ થયા. જાણે ચાલતો પ્રાસાદ હોય તેવા તે રથ ઉપર ઉંચી પતાકાવાળો ધ્વજસ્તંભ હતો, શસ્ત્રાગારની પેઠે અનેક શ્રેણીથી તે વિભૂષિત હતો અને જાણે ચાર દિશાની વિજયલક્ષ્મીને બોલાવવાને માટે રાખી હોય તેવી ટણત્કાર શબ્દ કરતી ચાર ઘંટાઓ તે રથની મધ્યે બાંધેલી હતી. તત્કાળ ઇંદ્રના માતલિ સારથિની જેમ રાજાના ભાવને જાણનાર સારથિએ રશ્મિનું ચલન કરી ઘોડાને હંકાર્યા. મહા હસ્તીરૂપી ગિરિવાળો, મેઘ સરખા શબ્દરૂપી મગરના સમૂહવાળો, ચપળ અશ્વરૂપી કલ્લોલવાળો, વિચિત્ર શસ્ત્રરૂપી ભયંકર સર્પોના સમૂહવાળો, ઉડતી પૃથ્વીની રજરૂપી વેળાવાળો અને રથના નિર્ઘોષરૂપી ગર્જનાવાળો જાણે બીજો સમુદ્ર હોય એવો તે રાજા સમુદ્રના તટ ઉપર આવ્યો. પછી મત્સ્યસમૂહના ઉછળવાથી જેમાં જળનો નિર્ઘોષ વૃદ્ધિ પામ્યો છે એવા તે સમુદ્રમાં ચક્રવર્તીએ રથના નાભિ[1] સુધી જળમાં રથને પ્રવેશ કરાવ્યો. પછી એક હાથ ધનુષના મધ્યભાગમાં રાખી એક હાથ પણછને છેડે રાખી પણછ ચડાવીને પંચમીના ચંદ્રને અનુસરનારૂં ધનુષ કર્યું અને પોતાના હાથથી જરા ધનુષની પણછ ખેંચીને જાણે ધનુર્વેદનો આદ્ય ઓંકાર હોય તેવો ટંકાર કર્યો. પછી પાતાળ દ્વારમાંથી નીકળતા નાગની જેવું પોતાના નામથી અંકિત થયેલું એક બાણ ભાથામાંથી ગ્રહણ કર્યું. સિંહના કાન જેવી મુષ્ટિવડે પુંખડાના અગ્રભાગથી તેને પકડી રાખીને શત્રુઓમાં વજ્રદંડ સમાન તે બાણ પણછ સાથે જોડી દીધું. સોનાના કર્ણાભૂષણરૂપ પદ્મના નાળવાની તુલનાને ધારણ કરતું તે સુવર્ણમય બાણ ચક્રવર્તીએ કાન સુધી આકર્ષણ કર્યું. મહીપતિના નખરત્નના પ્રસારપામતા કિરણોથી તે બાણ જાણે પોતાના સહોદરોથી વીંટાએલું હોય તેમ શોભતું હતું. આકર્ષણ કરેલા ધનુષના અંતમાં રહેલું તે પ્રદીપ્ત બાણ મૃત્યુના ફાડેલા મુખની અંદર ચળકતા જીભની જ્વાળાની લીલાને ધારણ કરતું હતું. તે ધનુષના મધ્યભાગમાં રહેલ મધ્યલોકપાળ ભરતરાજા, મંડળની અંદર રહેલા સૂર્યની પેઠે મહાદારુણ લાગતા હતા. તે વખતે "આ રાજા મને સ્થાનથી ચલિત કરશે અથવા મારો નિગ્રહ કરશે" એમ ધારીને હોય તેમ લવણસમુદ્ર ક્ષોભ પામવા લાગ્યો. પછી પૃથ્વીપતિએ બહાર, મધ્યે, મુખે અને પુંખ પ્રદેશમાં નાગકુમાર, અસુરકુમાર અને સુવર્ણકુમારાદિ દેવતાઓએ અધિષ્ઠિત કરેલા, દૂતની પેઠે આજ્ઞાકારી અને શિક્ષાક્ષર વડે ભયંકર તે બાણને માગધતીર્થના અધિપતિ ઉપર મૂક્યું. ઉત્કટ પાંખોના સુસવાટથી આકાશને ગુંજાયમાન કરતું તે બાણ તત્કાળ ગરૂડના જેવા વેગથી નીકળ્યું. મેઘથી જેમ વિદ્યુદંડ, આકાશથી જેમ ઉલ્કાગ્નિ, અગ્નિથી જેમ તણખાઓ, તપસ્વીથી જેમ તેજોલેશ્યા, સૂર્યકાંત મણિથી જેમ અગ્નિ અને ઇંદ્રની ભુજાથી છુટતું વજ્ર જેમ શોભે તેમ રાજાના ધનુષથી નીકળતું તે બાણ શોભતા

---

૧ પૈડા.

લાગ્યુ ક્ષણવારમાં બાર યોજન ઉલ્લંઘન કરીને તે બાણ હૃદયની અંદર શ
માગધપતિની સભામાં જઈને પડ્યું દંડના ઘાતથી જેમ સર્પ કોપાયમાન થાય
અકાળે બાણ પડવાથી મગધપતિ કોપાયમાન થયો ભયંકર ધનુષની પેઠે તેની
ભ્રકુટી ચઢીને ગોળ થઈ ગઈ, પ્રદીપ્ત અગ્નિના તણખા જેવા તેના નેત્ર લાલ થઈ
ધમણની પેઠે તેની નાસિકા ફૂલવા લાગી અને જાણે તક્ષક સર્પના નાનાભા
તેના અધરદલને તે સ્ફુરાવવા લાગ્યો આકાશમાં ધૂમ્રકેતુની જેમ લલાટમાં
ચડાવી, ગારૂડી પુરૂષ જેમ સર્પને ગ્રહણ કરે તેમ પોતાના દક્ષિણ હસ્તથી
ગ્રહણ કરી, અને વામ હસ્તથી શત્રુના કપોળની પેઠે આસન ઉપર તાડન કરી
જ્વાળા જેવી વાણીથી તે બોલ્યો–

'અપ્રાર્થિત વસ્તુની પ્રાર્થના કરનાર, અવિચારી અને પોતાને વીર
કયા કુબુદ્ધિ પુરૂષે મારી સભામાં આ બાણ નાખ્યું? એવો કયો પુરૂષ
હાથીના દાંતને છેદીને પોતાનાં કર્ણભૂષણ કરવાને ઈચ્છે છે? આ કોણ પુરૂષ
પાંખોનો મુગટ કરવાને ધારે છે? શેષના મસ્તક ઉપર રહેલી મણિમાળાને
વાની કોણ ઉમેદ રાખે છે? સૂર્યના ઘોડાને હરણ કરવાની ઈચ્છાવાળો એવો કો
છે કે જેના ગર્વને, ગરૂડ જેમ સર્પના પ્રાણ હરણ કરે તેમ હું હરણ કરીશ' એ
બોલી તે માગધપતિ વેગથી ઉભો થયો, રાફડામાંથી સર્પની પડે તેણે મ્યાનમા
ખેંચ્યુ અને આકાશમાં ધૂમ્રકેતુના ભ્રમને આપનાર તે ખડ્ગને કંપાવવા લાગ્યો
વેનાની માફક દુર્વાર એવો તેનો સર્વ પરિવાર પણ એક સાથે કોપાટોપ સહિત
ઉભો થયો કોઈ પોતાના ખડ્ગોથી આકાશને જાણે કૃષ્ણ વિદ્યુન્મય હોય તેવુ
લાગ્યા અને કોઈ પોતાના ઉજ્વળ વસુનંદથી જાણે અનેક ચંદ્રાણુ હોય તે
લાગ્યા કોઇ મૃત્યુના દાંતની શ્રેણીથી જાણે બનાવ્યા હોય તેવા પોતાના તીક્ષ્
ઓને ચોતરફ ઉછાળવા લાગ્યા, કોઇ અગ્નિની જિહ્વા જેવી ફરસીઓ ફેરવવા
કોઇ રાહુની જેવા ભયંકર પર્વત ભાગવાળા મુદ્ગરો પકડવા લાગ્યા, કોઇ વજ
જેવા ઉત્કટ ત્રિશૂળને ગ્રહણ કરવા લાગ્યા, અને કોઇ યમરાજના દંડ જે
દંડને ઉગામવા લાગ્યા કેટલાએક શત્રુને નિસ્ફોટ કરવામાં કારણરૂપ
બાહુને આસ્ફોટન કરવા લાગ્યા, કેટલાએક મેઘનાદના જેવા ઉર્જિત સિંહન
લાગ્યા, કેટલાએક 'મારો મારો' એમ કહેવા લાગ્યા, કેટલાએક 'પકડો પકડો
કહેવા લાગ્યા, અને કેટલાએક 'ઉભા રહો ઉભા રહો' તથા કેટલાએક 'ચાલો
એમ બોલવા લાગ્યા આવી રીતે માગધપતિનો સર્વ પરિવાર વિચિત્ર કોપની
થઈ ગયો પછી અમાત્યે આવીને બાણને સારી રીતે જોયુ એટલે તેની ઉપર અ
મંત્રાક્ષરો હોય તેવા ઉદાર અને મોટા સારવાળા નીચે પ્રમાણે અક્ષરો જોયા

'સાક્ષાત્ સુર અસુર અને નરના ઈશ્વર એવા ઋષભસ્વામીના પુત્ર ભરતચક્રવર્તી તમને એવો આદેશ કરે છે કે જો રાજ્યનું અને જીવિતવ્યનું કામ હોય તો અમારી પાસે તમારુ સર્વસ્વ મૂકી દઈને અમારી સેવા કરો'

આવા અક્ષરો જોઈ મંત્રીએ અવધિજ્ઞાનથી વિચારી-જાણી, તે બાણ સર્વને બતાવી ઊંચે સ્વરે કહ્યું-'અરે સર્વ રાજાઓ! સાહસ કરનારા, અલ્પબુદ્ધિથી ઉદ્ધત, પોતાના સ્વામીને અનર્થ આપનારા અને એવી રીતે પોતાની જાતને સ્વમિત્ર માનનારા તમને ધિક્કાર છે! આ ભરતક્ષેત્રમાં પ્રથમ તીર્થંકર-શ્રી ઋષભસ્વામીના પુત્ર ભરતરાજા પ્રથમ ચક્રવર્તી થયા છે તેઓ આપણી પાસેથી દંડ માગે છે અને ઇંદ્રની પેઠે પ્રચંડ શાસનવાળા તેઓ આપણને સર્વને પોતાની આજ્ઞામાં રાખવાને ઇચ્છે છે. કદાપિ સમુદ્રનું શોષણ થાય, મેરુપર્વત ઉપાડાય, યમરાજને હણી નખાય, પૃથ્વી ઊલટી કરી નખાય, વજ્રને દળી નખાય અને વાડવાગ્નિ બુઝવી દેવાય તોપણ પૃથ્વીમાં ચક્રવર્તી જીતાય નહીં તેથી હે બુદ્ધિમંત રાજા! તુચ્છ બુદ્ધિવાળા આ લોકોને વારો અને દંડ તૈયાર કરી ચક્રવર્તીને પ્રણામ કરવા ચાલો' ગંધહસ્તીના મદને સુંઘીને જેમ બીજા હસ્તી શાન્ત થઈ જાય તેમ મંત્રીની એવી વાણી સાંભળીને તથા બાણના અક્ષર જોઈને માગધપતિ શાન્ત થઈ ગયો પછી તે બાણ તથા ભેટણું લઈને ભરતરાયની પાસે આવ્યો અને પ્રણામ કરીને પ્રમાણે બોલ્યો-'હે પૃથ્વીપતિ! કુમુદખંડને પૂર્ણિમાના ચંદ્રની જેમ ભાગ્યયોગે આપના દર્શન મને થયા છે. ભગવાન્ ઋષભસ્વામી પ્રથમ તીર્થંકર થઈને જેમ વિજય પામે છે તેમ આપ પણ પૃથ્વીમાં પ્રથમ ચક્રવર્તી થઈને વિજય પામો. જેમ ઐરાવત હાથીનો કોઈ પ્રતિહસ્તી હોય નહીં, વાયુના જેવો કોઈ બળવાળો હોય નહીં અને આકાશથી વિશેષ માનવાળું કોઈ હોય નહીં તેમ આપની સમોવડીઓ કોઈ થઈ શકે નહીં. કર્ણસુધી આકૃષ્ટ કરેલા ધનુષમાંથી નીકળેલા આપના બાણને ઇંદ્રના વજ્રની પેઠે કોણ સહન કરી શકે તેમ છે? મુજ પ્રમાદી ઉપર પ્રસાદ કરી આપે કર્તવ્ય જણાવવાને છડીદારની પેઠે આ બાણ મોકલ્યું, તેથી હે નૃપશિરોમણિ! આજથી હું તમારી આજ્ઞાને શિરોમણિની પેઠે મસ્તક ઉપર ધારણ કરીશ. હે સ્વામિન્! તમે આરોપિત કરેલો હું જાણે પૂર્વ દિશાનો તમારો જયસ્તંભ હોય તેમ નિષ્કપટ ભક્તિથી આ માગધતીર્થમાં રહીશ. આ રાજ્ય, આ સર્વ પરિવાર, હું પોતે અને બીજું સર્વ તમારું જ છે, તમારા સેવકની પેઠે મને આજ્ઞા કરો'

એવી રીતે કહીને તેણે તે બાણ, માગધતીર્થનું જળ, મુગટ અને બે કુંડળ અર્પણ કર્યાં. ભરતરાયે તે તે વસ્તુનો સ્વીકાર કરી તેનો સત્કાર કર્યો, કેમકે મહાત્મા લોકો સેવાને માટે નમેલા જનોમાં કૃપાવાળાજ હોય છે. પછી ઇંદ્ર જેમ અમરાવતીમાં જાય તેમ ચક્રી રથને પાછો વાળી તેજ માર્ગે છાવણીમાં આવ્યા. રથથી ઉતરી, અંગપ્રક્ષાલન કરી પરિવાર સહિત તેમણે અઠ્ઠમનું પારણું કર્યું. પછી ઉત્પન્ન થયેલા

માગધપતિનો પણ ચક્રની જેમ ચક્રવર્તીએ મોટી ઋદ્ધિથી ત્યા અટ્ટાહિકા ઉત્સવ ક
સૂર્યના રથમાથી જાણે ભગી આવ્યુ હોય તેમ તેજથી તીક્ષ્ણ એવુ ચક્ર અટ્ટાહિકા ઉત્સ
અતે આકાશમા ચાલ્યુ અને દક્ષિણ દિશાએ વરદામ તીર્થ તરફ પ્રવર્ત્યું પ્રાણિ
જેમ ધાતુની પાછળ જાય તેમ ચક્રવર્તી પણ તેની પછવાડે ચાલ્યા

હમેશા યોજન માત્ર પ્રયાણથી ચાલતા અનુક્રમે રાજહસ જેમ માન સરોવરને
તેમ ચક્રવર્તી દક્ષિણ સમુદ્ર સમીપે આવી પહોંચ્યા એલાયચી, લવીંગ, ચારોળી
કકોલના વૃક્ષવાળા દક્ષિણ સાગરના તટ ઉપર નૃપતિએ સૈન્યને નિવાસ કરાવ્યો
રાજાની આજ્ઞાથી પૂર્વના પેઠે વર્દ્ધકિરત્ને સૈન્યના નિવાસગૃહ અને પૌષધશાળા ત્યા
તે વરદામ તીર્થના દેવને ચિત્તમા ધારણ કરી રાજાએ અઠ્ઠમ તપ કર્યો અને પૌષ
રમા પૌષધવ્રત ગ્રહણ કર્યું પૌષધ પૂર્ણ થયા પછી પૌષધગૃહમાથી નીકળી ધનુર્ધારીએ
અગ્રેસર એવા ચક્રીએ કાલપૃષ્ઠરૂપ ધનુષ ગ્રહણ કર્યું અને સર્વ સુવર્ણથી રત્ન
જડેલ અને જયલક્ષ્મીના નિવાસગૃહ રૂપ રથમા તેઓ આરૂઢ થયા દેવથી જેમ પ્રા
તેને તેમ મુકુટ આકૃતિવાળા મહારાજાથી અધિષ્ઠિત થયેલો મહારથ શોભવા લાગ્યો
કૂળ પવનથી ચપળ થયેલી પતાકાઓથી આકાશને મડિત કરતો તે ઉત્તમ રથ વહાણ
જેમ સમુદ્રમા પ્રવિષ્ટ થયો રથને નાભિ સુધી સમુદ્રજળમા લઈ જઈ આગળ
સારથિએ ઘોડા અટકાવ્યા એટલે રથ ઉભો રહ્યો પછી આચાર્ય જેમ શિષ્યને
તેમ પૃથ્વીપતિએ ધનુષને નમાવી પણછ ચડાવી, અને સગ્રામરૂપી નાટકના આર
નાદી જેવો તથા કાળના આહ્વાન મત્ર જેવો ઉચે પ્રકારે ધનુષ્ટકાર કર્યો પછી
કરેલા શત્રુની લક્ષ્મીને હરનારા બાણને ભાથામાથી કાઢીને ધનુષ ઉપર ચડાવ્યુ
કરેલા ધનુષના મધ્ય ભાગમા વર્તીના ભ્રમને આપતા એવા તે બાણને મહારાજ
કર્ણાભરણ એવુ કર્ણાન્ત સુધી આકર્ષ્યુ તે બાણ 'હુ શુ કરૂ ?' એમ વિજ્ઞપ્તિ કરતુ
એવુ જણાવા લાગ્યુ, પછી તેને વરદામપતિ તરફ વિસૃષ્ટ કર્યુ આકાશમા પ્રકાશ
તે બાણને પર્વતોએ પડતા વજ્રની ભ્રાન્તિથી, સર્પોએ ઉપરથી પડતા ગરુડની ભ્રાન્તિથી
સમુદ્રે બીજા વડવાનલની ભ્રાન્તિથી ભય સહિત અવલોક્યુ બાર યોજન ઉલ્લઘન
તે બાણ ઉલ્કાની પેઠે વરદામપતિની સભામા પડ્યુ શત્રુએ મોકલેલ ઘાત કરનાર
જેવા તે બાણને પડેલુ જોઈ, વરદામપતિ કોપ પામ્યો, અને ઉદ્વેલ
સમુદ્રની પેઠે તે ભ્રકુટિમા તરંગિત થઈ ઉત્કટ વાણીથી નીચે પ્રમાણે બોલ્યો

'અરે ! પગે સ્પર્શ કરીને આજે આ સૂતેલા કેસરીસિંહને કોણે જગાડ્યો ?
મૃત્યુએ કેનુ પત્ર ખોલ્યુ ? કોણીની પેઠે પોતાના જીવિતમા આજે જેને વૈરાગ્ય
થયો ? કે જેણે ચિત્તના ભયથી મારી સભામા આ બાણ નાખ્યુ તે બાણ
નાખનાર આ અજ્ઞાનીને હુ મારૂ ' એમ કહી તેણે કોપ સહિત તે બાણ ગ્રહણ
માગધપતિની પેઠે વરદામપતિએ પણ ચક્રીના બાણ ઉપરના પૂર્વોક્ત અક્ષરો જોયા,

નાગદમની ઔષધથી સર્પ જેમ શાંત થાય તેમ તેના અક્ષરો વાંચી તત્કાળ તે શાંત થઈ ગયો અને બોલવા લાગ્યો–'અહો ! દેડકો જેમ કૃષ્ણ સર્પને તમાચો મારવાને ઉદ્યત થાય, બોકડો જેમ પોતાના શીંગડાથી હાથીને પ્રહાર કરવાની ઈચ્છા કરે, હાથી જેમ પોતાના દાંતથી પર્વતને પાડવાની ધારણા કરે તેમ મેં મંદ બુદ્ધિવાળાએ આ ભરતચક્રીની સાથે યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા કરી ! તથાપિ હજી કાંઈ બગડ્યું નથી એમ ધારી તેણે પોતાના માણસોને ઉપાયન (ભેટ) લાવવાની આજ્ઞા કરી પછી બાણ અને અદ્ભુત ભેટો લઈ, ઇંદ્ર જેમ ઋષભધ્વજ પાસે જાય તેમ તે ચક્રવર્તીની પાસે જવા ચાલ્યો ત્યાં જઈ ચક્રવર્તીને નમસ્કાર કરીને કહ્યું–" હે પૃથ્વીના ઇંદ્ર ! દૂતની જેમ તમારા બાણે બોલાવેલો હું આજે અહીં આવ્યો છું આપ પોતે અહીં આવ્યા છતાં હું સામો આવ્યો નહીં તે મારા અજ્ઞાનનો દોષ આપ ક્ષમા કરો કેમકે અજ્ઞાત દોષને આચ્છાદન કરે છે હે સ્વામિન ! શ્રાંત પુરુષ જેમ આશ્રમ મેળવે અને તૃષિત પુરુષ જેમ પૂર્ણ સરોવર પ્રાપ્ત કરે તેમ સ્વામીરહિત એવા મેં આજે આપ જેવા સ્વામીને પ્રાપ્ત કર્યા છે હે પૃથ્વીનાથ ! સમુદ્રમાં જેમ વેલંધર પર્વતો રહે તેમ આજથી તમે સ્થાપિત કરેલો હું અહીં તમારી મર્યાદામાં રહીશ' એમ કહી ભૂપભક્તિવાળા તે વરદામપતિએ, જાણે આગળથી થાપણ રૂપે રાખ્યું હોય તેમ તે બાણ પાછું અર્પણ કર્યું જાણે સૂર્યની કાંતિ થીજી ગયેલ હોય તેવું પોતાની કાંતિથી દિશાના મુખને પ્રકાશિત કરતું એક રત્નમય કટીસૂત્ર અને જાણે યશનો સમૂહ હોય તેવો ઘણા કાળથી સંચય કરેલો ઉજ્વળ મુક્તારાશિ, તેણે ભરતપતિને ભેટ કર્યો, તેમજ જેની ઉજ્વળ કાંતિ પ્રસરી રહી છે એવો અને જાણે રત્નાકરનું સર્વસ્વ હોય તેવો એક રત્નસમૂહ પણ અર્પણ કર્યો આ સર્વ ગ્રહણ કરીને ચક્રીએ વરદામપતિને અનુગ્રહીત કર્યો અને જાણે પોતાનો કીર્તિકર રોપ્યો તેમ તેને ત્યાં સ્થાપિત કર્યો પછી વરદામપતિને કૃપાપૂર્વક બોલાવી–વિદાય કરી વિજયી ભરતેશ પોતાના છાવણીમાં આવ્યા

રથમાંથી ઉતરી સ્નાન કરીને રાજચંદ્રે પરિજન સાથે અષ્ટમ ભક્તનું પારણું કર્યું અને પછી ત્યાં વરદામપતિનો અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કર્યો મહાત્મા જનો આત્મીય જનને લોકમાં મહત્ત્વ અપાવવાને માટે માન આપે છે

પછી પરાક્રમવડે જાણે બીજા ઇંદ્ર હોય એવા તે ચક્રવર્તી ચક્રને અનુસારે પશ્ચિમ દિશાને પ્રભાસતીર્થ તરફ ચાલ્યા સૈન્યના ચાલવાથી ઉડેલી રેણુવડે જમીન અને આકાશના મધ્યભાગને પૂરતા તેઓ કેટલેક દિવસે પશ્ચિમ સમુદ્રના તટ ઉપર આવી પહોંચ્યા. સોપારી તાંબૂલી અને નાળીએરીનાં વનથી આકુળ એવા પશ્ચિમ સમુદ્રના તટ ઉપર સૈન્યનો પડાવ નાખ્યો ત્યાં પ્રભાસપતિને ઉદ્દેશીને અઠ્ઠમ તપ કર્યું અને પૂર્વ પ્રમાણે પૌષધશાળામાં પૌષધ લઈને બેઠા. પૌષધને અંતે જાણે બીજો વરુણ હોય તેમ રાજા રથમાં બેસીને સમુદ્રમાં પ્રવેશ કર્યો રથના ચક્રની નાભિ સુધી જળમાં લઈ જઈ, તેણે પોતાનું

ધનુષ અધિજ્ય[1] કર્યું પછી જયલક્ષ્મીને ક્રીડા કરવાની વીણા રૂપ ધનુર્યષ્ટિની તંત્રી જેવી પણછને પોતાના હાથવડે શબ્દાયમાન કરી, જાણે નાગનો ફડીંડ હોય તેવા બાણ ભાથામાંથી બાણ કાઢી, આમન ઉપર અતિથિને આરોપ કરે તેમ તેને ધનુષાસન પર આરૂઢ કર્યું સૂર્યબિંબમાંથી આકૃષ્ટ કરેલું જાણે એક કિરણ હોય એવા તે બાણને ચક્રીએ પ્રભાસદેવની સન્મુખ પ્રક્ષિપ્ત કર્યું વાયુની જેવા વેગથી સમુદ્રમાં બાર યોજન ઉલ્લંઘન કરી ગગનને પ્રકાશિત કરતું તે બાણ પ્રભાસપતિના સભાસ્થાનમાં જઈને પડ્યું બાણને જોઈ પ્રભાસેશ્વર કોપ પામ્યો, પણ તેની ઉપરના અક્ષરો વાંચીને બીજા સ્વરૂપને પ્રગટ કરનાર નટની પેઠે તત્કાળ શાંત થઈ ગયો પછી બાણ અને બીજી ભેટ લઈને પ્રભાસપતિ ચક્રવર્તીની પાસે આવ્યો અને નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે વિજ્ઞાપ્તિ કરવા લાગ્યો–' હે દેવ! આપ સ્વામીએ ભાસિત (પ્રકાશિત) કરેલો હું આજેજ ખરો પ્રભાસ થયો છું, કેમકે કમળ સૂર્યના કિરણોથીજ કમલ[2] થાય છે હે પ્રભો! હું પશ્ચિમ દિશાના સામંત રાજાની પેઠે રહી હમેશા પૃથ્વીને શાસન કરનારા તમારી આજ્ઞાને ધારણ કરીશ' એમ કહી પ્રથમ પ્રેરેલું બાણ યુદ્ધપ્રસંગમાં કોઈના બાણને લાવી આપનારા સેવકની જેમ ભરતેશ્વરને અર્પણ કર્યું અને તે સાથે જાણે મૂર્તિમંત પોતાનું તેજ હોય તેવા કડાં, કટીસૂત્ર, ચુડામણિ[3], હાર તથા બીજું કેટલુંક દ્રવ્ય વિગેરે ભેટ કર્યું તેને આશ્વાસન આપવાને માટે ચક્રીએ તે સર્વ ગ્રહણ કર્યું કેમકે ભેટ ગ્રહણ કરવી તે સ્વામીનું પ્રથમ પ્રસાદચિન્હ છે પછી ક્યારામાં જેમ વૃક્ષને સ્થાપન કરે તેમ તેને ત્યાં સ્થાપન કરીને તે શત્રુનાશક નૃપતિ પોતાના સ્કંધાવારમાં આવ્યા કલ્પવૃક્ષની પેઠે ગૃહરત્ને તત્કાળ ઉપનીત કરેલા દિવ્યભોજનથી તેણે અષ્ટમનું પારણું કર્યું, અને પછી પ્રભાસદેવનો અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કર્યો કેમકે પહેલી વખત તો સામંત જેવા રાજાની પણ સત્કૃતિ કરવી ઉચિત છે

દીપકની પછવાડે પ્રકાશ ચાલે તેમ ચક્રની પછવાડે ચાલતા ચક્રવર્તી સમુદ્રને દક્ષિણ તટ સમીપે સિંધુનદીને કિનારે આવી પહોંચ્યા તેને કિનારે કિનારે પૂર્વાભિમુખ ચાલીને સિંધુદેવીના સદન સમીપે તેમણે પડાવ નાખ્યો ત્યાં પોતાના મનમાં સિંધુદેવીનું સ્મરણ કરી તેમણે અષ્ટમ તપ કર્યો, તેથી પવને હણેલા ઊર્મિની જેમ સિંધુદેવીનું આસન ચલિત થયું અવધિજ્ઞાનથી ચક્રવર્તીને આવેલા જાણી ઘણી દિવ્ય ભેટો લઈ તે તેમને પૂજવાને સામી આવી દેવીએ આકાશમાં રહી 'જય જય' એવી આશિષપૂર્વક કહ્યું–' ચક્રિન્! હું અહીં તમારા કિંકરી થઈને રહી છું આપ કહો તે તમારું કામ કરું ' એમ કહી જાણે લક્ષ્મીદેવીનું સર્વસ્વ હોય અને જાણે નિધાનની સંતતિ હોય તેવા રત્નથી ભરેલા એક હજાર ને આઠ કુંભો, જાણે પ્રકૃતિની કીર્તિ અને જયલક્ષ્મીને સાથે બેસારવાને હોય એવા બે રત્નના ભદ્રાસનો, શેષનાગના

---

૧ પ્રત્યંચા (પણછ) ચડાવેલું ૨ કમલ—કમ્+અલ=પાણીને શોભાવનાર ૩ મુગટ

મસ્તક ઉપર રહેનારા મણિઓથી બનાવ્યા હોય તેવા પ્રદીપ્ત રત્નમય બાહુરક્ષક (બેરખા), જાણે મધ્યમા સૂર્યબિંબની કાંતિ દાખલ કરી હોય એવા કડા અને મુઠીમાં સમાઈ શકે એવા સુક્ષ્મ દિવ્ય વસ્ત્રો તેણે ચક્રવર્તીને ભેટ કર્યા. સિંધુરાજ (સમુદ્ર) ની પેઠે મહારાજાએ તે સર્વ સ્વીકાર્યું અને મધુર આલાપથી દેવીને પ્રમોદ પમાડી વિસર્જન કરી. પછી પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવા સુવર્ણપાત્રમાં તેમણે અષ્ટમભક્તનું પારણું કર્યું અને ત્યાં દેવીનો અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કરીને ચક્રને બતાવેલ માર્ગે તેઓ આગળ ચાલ્યા.

ઉત્તર પૂર્વ દિશાની મધ્યમાં (ઈશાનકોણ તરફ) ચાલતા તેઓ અનુક્રમે બે ભરતાર્ધના મધ્યમાં સીમાબંધ તરીકે રહેલા વૈતાઢ્ય પર્વત સમીપે આવી પહોંચ્યા. તે પર્વતના દક્ષિણ નિતંબ (ભાગ) ઉપર જાણે કોઈ નવીન દ્વીપ હોય તેમ વિસ્તાર અને ગંભીરતાથી શોભિત એવો પડાવ તેમણે કર્યો. ત્યાં પૃથ્વીપતિએ અષ્ટમ કર્યો એટલે વૈતાઢ્યાદ્રિકુમારનું આસન કંપાયમાન થયું. તેણે અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યું કે ભરતક્ષેત્રમાં આ પ્રથમ ચક્રવર્તી ઉત્પન્ન થયા છે. પછી ચક્રવર્તીની પાસે આવી તેણે આકાશમાં રહી કહ્યું–'હે પ્રભુ! તમે જય પામો. હું તમારો સેવક છું, માટે મને જે આજ્ઞા કરવી હોય તે કરો.' એમ કહી જાણે મોટા ભંડાર ઉઘાડ્યો હોય તેમ મહામૂલ્યવંત રત્નો, રત્નના અલંકારો, દિવ્ય વસ્ત્રો અને પ્રતાપમ પત્તિઓના ક્રીડાસ્થાન જેવા ભદ્રાસનો તેણે ચક્રવર્તીને અર્પણ કર્યા. પૃથ્વીપતિએ તેની સર્વ વસ્તુ સ્વીકારી, કારણ કે અલુબ્ધ સ્વામીઓ પણ ભૃત્યોના અનુગ્રહ માટે તેમની ભેટ સ્વીકારે છે. પછી મહારાજાએ તેને નાની રીતે મોટાની ગૌરવતા સહિત વિદાય કર્યો. મહાન્ પુરુષો પોતાને આશ્રિત રહેલા સાધારણ પુરુષની પણ અવજ્ઞા કરતા નથી. અષ્ટમ ભક્તને અંતે પારણું કરી ત્યાં વૈતાઢ્યદેવનો અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કર્યો.

ત્યાંથી ચક્રરત્ન તમિસ્રા ગુફા તરફ ચાલ્યું. રાજા પણ પદાન્વેષી (પગી) ની જેમ તેની પાછળ ચાલ્યા. અનુક્રમે તમિસ્રા સમીપે જાણે વિદ્યાધરોના નગરો વૈતાઢ્ય ઉપરથી નીચે ઉતર્યા હોય તેવો પોતાના સૈન્યનો નિવાસ કરાવ્યો. તે ગુફાના અધિષ્ઠાયક કૃતમાલ દેવને મનમાં ધારણ કરી તેમણે અષ્ટમ તપ કર્યું, એટલે તે દેવનું આસન ચલિત થયું. અવધિજ્ઞાનથી ચક્રવર્તીને આવેલા જાણી, ઘણે કાળે આવેલા ગુરુની જેમ ચક્રવર્તી રૂપ અતિથિનું અર્ચન કરવાને તે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો–'સ્વામિન્! આ તમિસ્રા ગુફાના દ્વારમાં તમારા દ્વારપાળની પેઠે હું રહ્યો છું.' એમ કહી તેણે ભૂપતિની સેવા અંગીકાર કરી સ્ત્રીરત્નને યોગ્ય અનુત્તમ[1] એવા ચૌદ તિલક અને દિવ્ય આભરણસમૂહ તેણે ભેટ કર્યો, તે સાથે જાણે અગાઉથી મહારાજાને માટેજ રાખી મૂકી હોય તેવી તેમને યોગ્ય માળાઓ અને દિવ્ય વસ્ત્રો પણ અર્પણ કર્યા. ચક્રીએ તે સર્વ વસ્તુનો સ્વીકાર કર્યો.

---

૧ જેની જોડ બીજા ઉત્તમ નહીં તેવા.

કેમકે કૃતાર્થ થયેલા રાજાઓ પણ દિગ્વિજયની લક્ષ્મીના ચિન્હરૂપ દિશા દંડને છોડતા નથી અધ્યયનને અંતે ઉપાધ્યાય જેમ શિષ્યને રજા આપે તેમ ભરતેશ્વરે ઘણા સત્કારપૂર્વક તેને આજ્ઞા આપી સેનાનીને વિદાય કર્યો પછી જાણે જુદા થયેલા પોતાના અંશ હોય તેવા અને પૃથ્વી ઉપર પાન મુકીને હમેશા સાથે બેસીને જમનારા એવા રાજકુંજરો સાથે તેમણે પારણું કર્યું અને પછી કૃતમાલ દેવનો અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કર્યો. પ્રણિપાત કરવાથી ગ્રહણ કરેલા સ્વામીઓ સેવકને માટે શું નથી કરતા?

બીજે દિવસે ઇદ્ર જેમ નૈગમેષી દેવતાને આજ્ઞા કરે તેમ મહારાજાએ સુષેણ સેનાનીને બોલાવી આજ્ઞા કરી કે—'તમે ચર્મરત્નવડે સિંધુનદી ઉતરીને સિંધુ, સમુદ્ર અને વૈતાઢ્ય પર્વતની મધ્યમાં રહેલા દક્ષિણસિંધુનિષ્કુટને સાધો અને બોરડીના વનની પેઠે ત્યાં રહેલા મ્લેચ્છલોકોને આયુધયષ્ટિથી તાડન કરી ચર્મરત્નના સર્વસ્વ ફળને મેળવો.' જાણે ત્યાંજ જન્મ્યો હોય તેમ જળસ્થળના ઉંચા નીચા સર્વ ભાગમાં અને બીજા કિલ્લાઓમાં તથા દુર્ગમ સ્થાનકોમાં સંચાર કરવાના સર્વ માર્ગને જાણનાર, મ્લેચ્છભાષામાં વિચક્ષણ, પરાક્રમમાં સિંહ જેવો, તેજવડે સૂર્ય જેવો, બુદ્ધિના ગુણથી બૃહસ્પતિ જેવો તથા સર્વ લક્ષણે સંપૂર્ણ સુષેણ સેનાનીએ ચક્રવર્તીની તે આજ્ઞા મસ્તકે ચડાવી તરતજ સ્વામીને પ્રણામ કરી પોતાના વાસસ્થાનમાં આવી જાણે પોતાના પ્રતિબિંબ હોય તેવા સામંત રાજાઓને પ્રયાણને માટે આજ્ઞા કરી પછી પોતે સ્નાન કરી બલિદાન આપી પર્વતની જેવા ઉંચા ગજરત્ન ઉપર આરૂઢ થયો તે વખતે તેણે થોડા પણ મૂલ્યવાળા સ્વરૂપ આભૂષણો ધારણ કર્યા હતા, કવચ પહેર્યું હતું, પ્રાયશ્ચિત્ત અને કૌતુકમંગળ કર્યું હતું તથા કંઠમાં જાણે જયલક્ષ્મીએ આલિંગન કરવાને માટે પોતાની ભુજલતા નાખી હોય તેવો રત્નનો દિવ્યહાર ધારણ કર્યો હતો, પટ્ટહસ્તીની પેઠે પટ્ટના ચિન્હથી તે શોભતો હતો, કટી ઉપર મૂર્તિમાન શક્તિ હોય તેવી એક છુરિકા તેણે રાખી હતી, અને પાછળ સરલ આકૃતિવાળા તથા સુંદર સુવર્ણના બે ભાથાં ધારણ કર્યા હતા, તે જાણે પૃષ્ઠભાગમાં પણ યુદ્ધ કરવાને બીજા બે વૈક્રિય હાથ હોય તેવા જણાતા હતા ગણનાયક, દંડનાયક, શ્રેષ્ઠી, સાર્થવાહ, સંધિપાળ અને બીજા કિંકર લોકોથી તે યુવરાજની પેઠે વીંટાયેલો હતો જાણે આસનની સાથેજ થયો હોય તેમ તેનું આસન નિશ્ચળ હતું શ્વેત છત્ર અને ચામરથી શોભતા એવા તે દેવોપમ સેનાનીએ પોતાના અગ્રપાદ નખથી હાથીને ચલાવ્યો ચક્રીના અર્ધા સૈન્યની સાથે તે સિંધુનદીના કિનારે ગયો સેનામાંથી ઉડેલી રજવડે જાણે સેતુબંધ કરતો હોય તેમ તેણે ત્યાં સ્થિતિ કરી જે બાર યોજન સુધી વૃદ્ધિ પામે, જેમાં પ્રાતઃકાળે વાવેલા ધાન્ય સાયંકાળે ઉગે અને જે નદી, દ્રહ તથા સમુદ્રથી પાર ઉતારવાને સમર્થ હોય છે એવા ચર્મરત્નને સેનાપતિએ પોતાના હાથથી સ્પર્શ કર્યો સ્વાભાવિક પ્રભાવથી તેના બે છેડા પ્રસાર

તેમા સંસ્થાનવિચય નામના ચોથા પાયાના વર્ણનમા તો ચૌદ રાજલોકનું વર્ણન અને આખા ક્ષેત્રસમાસનો સમાવેશ કરી દીધેલ છે આ દેશના ધ્યાન રાખીને વાચવા લાયક છે એટલુંજ નહિ પણ તે શીખવા લાયક છે

૪ ચોથા સર્ગમા સગરચક્રીના દિગ્વિજયનુ વર્ણન છે તેમણે સાધેલા છ ખંડનું વર્ણન વિસ્તારથી આપેલ છે, પણ ભરતચક્રીના દિગ્વિજયના વર્ણન કરતા આ વર્ણનની ઢબ તદ્દન જુદીજ છે

૫ પાચમા સર્ગમા રાક્ષસ વંશની ઉત્પત્તિ કહ્યા બાદ સગરકુમારોનું દંડરત્ન અને અષ્ટાપદ સમીપે નાગેંદ્રથી થયેલ તેમના વિનાશનું સવિસ્તર વર્ણન આપેલ છે તેમા તીર્થપ્રત્યેની સગરકુમારોની ભક્તિ દૃઢતાનું આકર્ષણ કરે તેવી બતાવેલી છે

૬ છઠ્ઠો સર્ગ કરૂણારસથી ભરપૂર છે તેમા સગરકુમારોના મૃત્યુના ખબર ચક્રીને પહોચાડેલા ખબર, તથી તેમને થયેલ શોક તેનુ નિવારણ કરતા કહેલી ઇંદ્રજાલિકની કથા આપ્યા બાદ સગર ચક્રીએ લીધેલ દીક્ષા અને તેના તથા અજિતનાથના નિર્વાણ પર્યંત હકીકત આપીને બીજા પર્વની સમાપ્તિ કરેલી છે આ સર્ગ પૂરેપૂરો વાચવા લાયક છે તેમા બ્રાહ્મણરૂપ ઇંદ્રને ચક્રીએ આપેલ આશ્વાસન અને ચક્રીને ઇંદ્રે આપેલ બોધ ખાસ વાચવા યોગ્ય છે તે ઇંદ્રજાલિકની કથા ચિત્તને ચમત્કૃતિ ઉપજાવવાને પૂરતી છ, અને ભગીરથના સુંદર વિચાર પણ મનન કરવા જેવા છે

આ પ્રમાણેના વર્ણનથી બીજા પર્વની સમાપ્તિ કરવામા આવી છે તેમા ત્રીજો ને છઠ્ઠો સર્ગ વાચવા અવશ્ય ભલામણ કરીએ છીએ.

આ બુકમા જે બે પર્વનુ ભાષાંતર આપવામા આવ્યુ છ તેનો સાર ઉપર બતાવવામા આવ્યો છે હવે પછીના પર્વોના ભાષાંતરમા તે તે પર્વનો સાર પણ આ પ્રમાણે બતાવવામા આવશે આશા છે કે વાચનારા જૈનબંધુઓ લક્ષપૂર્વક આ ગ્રંથ વાંચી તેથી પ્રાપ્ત થનારા અપૂર્વ લાભને મેળવશે, જેથી અમારા અંતઃકરણનો હેતુ પાર પડશે અને અમારા પ્રયાસ સફળ થશે તથાસ્તુ !

સંવત ૧૯૬૧ ચૈત્ર } શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા–ભાવનગર

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ આવૃત્તિ ૧૮ વર્ષે થયેલી છે ઉપરની પ્રસ્તાવનામા જણાવેલ આ ચરિત્રનું મૂળ આખુ જે કે સુમારે ૩૫૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ છે, તે સભા તરફથી છપાવેલ છે તેમા પણ કેટલાક પર્વો તો હાલ મળતા પણ નથી તે ફરી છપાવવા છે ભાષાંતરના દશે પર્વની બીજી આવૃત્તિ છપાઇ ગઇ છે હવે ક્રમસર ત્રીજી આવૃત્તિ થવાના છે આ ચરિત્રમાથી પ્રભુની ઇંદ્રે કરેલી સ્તુતિઓ અને પ્રભુની દેશનાઓનો સંગ્રહ અમદાવાદ નિવાસી શ્રાવક હીરાચંદ કકલભાઇએ છપાવેલ છે આ આખુ ચરિત્ર વાચવાથી ચાર અનુયોગનો ઓછોવત્તો બોધ થઈ શકે તેમ છે, માટે સાદ્યંત વાચી જવાની જૈન બંધુઓ પ્રત્યે વિજ્ઞપ્તિ છે

સંવત ૧૯૭૯ ચૈત્ર } શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભા ભાવનગર

પામ્યા એટલે સેનાનીએ તેને તેનની પેઠે જળના મૂક્યું પછી ચર્મરત્નવડે પગરનાની જેમ સૈન્ય સહિત સરિતા ઉતરીને બીજે તટે ગયો

સિંધુના સર્વ દક્ષિણ નિષ્કુટને સાધવાની ઇચ્છાથી તે પ્રલયકાળના સમુદ્રની જેમ સાપ્રસાર પામ્યો ધનુષના નિર્ઘોષ શબ્દથી દારુણ અને યુદ્ધના કૌતુકવાળા તણે સેહની પેઠે સિંહલ લોકોને લીલામાત્રમાં પરાભવ કર્યો, બર્બર લોકોને ખરીદેલા દાસના કિંકરોની પેઠે સ્વાધીન કર્યા અને ટંકણોને ઘોડાની માફક રાજાના ચિન્હથી અંકિત કર્યા રત્નમાણિકયથી પૂરેલો જાણે જળરહિત રત્નાકર હોય તેવા યવનદ્વીપને તે નરકેશરીએ લીલામાત્રમાં જીતી લીધો તેણે કાળમુખ જાતિના મ્લેચ્છોને જીતી લીધા, તેથી તેઓ ભોજન ન કરતા છતા પણ મુખમાં પાંચ આંગળીઓ નાખવા લાગ્યા તેના પ્રસાર પામવાથી જોનક નામના મ્લેચ્છલોકો વાયુથી વૃક્ષના પલ્લવોની જેમ પરાઙ્મુખ થઇ ગયા ગારુડી જેમ સર્વ જાતિના સર્પને જીતે તેમ તેણે વૈતાઢ્ય પર્વતની નજીકની ભૂમિમાં રહેલા મ્લેચ્છોની સર્વ જાતને જીતી લીધી પ્રૌઢ પ્રતાપવાળા અનિવાર્ય પ્રસારવાળા તે સેનાનીએ ત્યાંથી આગળ ચાલીને સૂર્ય જેમ સર્વ આકાશને આક્રાંત કરે તેમ કચ્છ દેશની સઘળી ભૂમિને આક્રાંત કરી. સિંહ જેમ આખી અટવીને દબાવે તેમ આખા નિષ્કુટને દબાવીને તે કચ્છ દેશની સરખી ભૂમિમાં સ્વસ્થ થઇને રહ્યા પતિની પાસે જેમ સ્ત્રીઓ આવે તેમ ત્યાં મ્લેચ્છ દેશના રાજાઓ ભક્તિથી ભેટણાં લઈને સેનાપતિ પાસે આવવા લાગ્યા કોઇએ સુવર્ણગિરિના શિખર જેવડા સુવર્ણ રત્નોના રાશિ આપ્યા, કોઇએ ચલાયમાન વિંધ્યાદ્રિના જેવા હસ્તિઓ આપ્યા, કોઇએ સૂર્યના અશ્વને ઉલ્લંઘન કરનારા અશ્વો આપ્યા અને કોઇએ અંજનથી રચેલા દેવરથ જેવા રથ આપ્યા બીજું પણ જે જે સારરૂપ હતું તે સર્વ તેને અર્પણ કર્યું કેમકે **પર્વતમાંથી નદીએ આકર્ષણ કરેલા રત્નો પણ અનુક્રમે રત્નાકરમાંજ આવે છે** એવી રીતે ભેટ આપીને તેઓએ સેનાપતિને કહ્યું–' આજથી અમે તમારી આજ્ઞા પાળનારા થઇ તમારા ભૃત્યની પેઠે પોતપોતાના દેશમાં રહીશું ' સેનાનીએ તેમનો યથાયોગ્ય સત્કાર કરીને વિદાય કર્યા અને પોતે પૂર્વની પેઠે સુખેથી સિંધુની પાસે ઉતર્યો જાણે કીર્તિરૂપી વલ્લીનો દોહદ હોય તેવો મ્લેચ્છો પાસેથી આણેલો તે સર્વ દંડ તેણે ચક્રીની પાસે લાવીને મૂક્યો કૃતાર્થ એવા ચક્રીએ પ્રસાદપૂર્વક સત્કાર કરી વિદાય કરેલો સેનાની હર્ષ પામતો પોતાના આવાસમાં આવ્યો

અહીં ભરત રાજા અયોધ્યાની પેઠે સુખમાં રહેતા હતા, કેમકે સિંહ જ્યાં જાય ત્યાં તેનું સ્થાનજ છે એક દિવસે તેમણે સેનાપતિને બોલાવી આજ્ઞા કરી કે ' તમિસ્રા ગુફાના બારણા ઉઘાડો. ' નરપતિની તે આજ્ઞાને માળાની પેઠે મસ્તકે ચડાવી તરતજ સેનાની ગુફાદ્વાર પાસે આવીને રહ્યો તમિસ્રાના અધિષ્ઠાયક દેવ કૃતમાલનું મનમાં સ્મરણ કરી તેણે અષ્ટમ તપ કર્યો કેમકે સર્વ સિદ્ધિઓ તપોમૂલ છે. પછી

સેનાપતિ સ્નાન કરી, શ્વેત વસ્ત્રરૂપ પાંખને ધારણ કરી સરોવરમાંથી રાજહંસ નીકળે તેમ સ્નાનભુવનમાંથી નીકળ્યો, અને સુવર્ણના લીલા કમળની પેઠે સુવર્ણનું ધૂપીયું હાથમાં લઇ તમિસ્રાના દ્વાર પાસે આવ્યો ત્યાં રહેલા કપાટને જોઇ તેણે પ્રથમ પ્રણામ કર્યો કેમકે શક્તિવંત એવા મહંત પુરૂષો પ્રથમ સામભેદનો પ્રયોગજ કરે છે ત્યાં વૈતાઢ્ય પર્વતપર સંચાર કરતી વિદ્યાધરોની સ્ત્રીઓને સ્તંભન કરવામાં ઔષધરૂપ એવો મહર્દ્ધિક અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કર્યો અને માંત્રિક જેમ મંડળના આલેખ કરે તેમ સેનાનીએ અખંડ તંદુલથી ત્યાં અષ્ટમંગલિક આલેખ્યા પછી ઇંદ્રના વજ્રની પેઠે તેણે શત્રુઓનો નાશ કરનાર ચક્રીનું દંડરત્ન પોતાના હાથમાં ગ્રહણ કર્યું અને કપાટને હણવાની ઇચ્છાવાળો તે સાત આઠ પગલાં પાછો હઠ્યો કેમકે હાથી પણ પ્રહાર કરવાની ઇચ્છાથી કાંઇક પાછો ઓસરે છે પછી સેનાનીએ તે દંડરત્નથી કપાટને ત્રણ વખત તાડન કર્યું અને વાજિંત્રની પેઠે તે ગુફાને ઉચે પ્રકારે ગજાવી મૂકી તત્કાળ વૈતાઢ્ય પર્વતના ગાઢ રીતે મીંચેલા જાણે લોચન હોય તેમ ગાઢ રીતે બંધ કરેલા તે વજ્રનિર્મિત કપાટ (બારણાં) ઉઘડી ગયા દંડના તાડનથી ઉઘડેલા તે કમાડ જાણે ઉંચે સ્વરે આક્રંદ કરતા હોય તેમ તડતડાટ શબ્દ કરવા લાગ્યા ઉત્તર દિશાના ભરતખંડના જયપ્રસ્થાનના મંગળરૂપ તે કમાડ ઉઘડવા સંબંધીનો વૃત્તાંત સેનાનીએ ચક્રવર્તિને નિવેદિત કર્યો, એટલે હસ્તિરત્ન ઉપર આરૂઢ થઇ પ્રૌઢ પરાક્રમવાળા મહારાજાએ ચંદ્રની પેઠે તમિસ્રા ગુફામાં પ્રવેશ કર્યો

પ્રવેશ કરતાં નરપતિએ ચાર અંગુલ પ્રમાણવાળું અને સૂર્યના જેવું પ્રકાશવાન મણિરત્ન ગ્રહણ કર્યું તે એક હજાર યક્ષોએ અધિષ્ઠિત કરેલું હતું શિખાબંધની પેઠે મસ્તક ઉપર તે રત્નને ધારણ કર્યું હોય તો તિર્યંચ, દેવતા અને મનુષ્ય સંબંધી ઉપસર્ગો થતા નથી. વળી તે રત્નના પ્રભાવથી અંધકારની જેમ સમસ્ત દુઃખ નાશ પામે છે અને શસ્ત્રના ઘાની પેઠે રોગનું પણ નિવારણ થાય છે સુવર્ણકુંભ ઉપર જેમ સુવર્ણનું ઢાંકણું ગોઠવે તેમ રિપુનાશક રાજાએ તે રત્ન હસ્તીના દક્ષિણ કુંભસ્થળ ઉપર સ્થાપ્યું વળી પાછળ ચાલતી ચતુરંગ સેનાના અધિપતિ ચક્રાનુસારે કેશરીસિંહની જેમ ગુફામાં પ્રવેશ કરનાર નરકેશરી ચક્રીએ ચાર અંગુલ પ્રમાણવાળું બીજું કાકિણીરત્ન પણ ગ્રહણ કર્યું તે સૂર્ય, ચંદ્ર અને અગ્નિના જેવી કાંતિવાળું હતું, અધિકરણી જેવે સંસ્થાને (આકારે) હતું. સહસ્ર યક્ષોએ અધિષ્ઠિત કરેલું હતું, આઠ સોનૈયા જેવડું પ્રમાણમાં હતું, છ તળ[પત્ર] વાળું હતું બાર હાંસવાળું હતું, સરખા તળીઆવાળું હતું અને માન, ઉન્માન તથા પ્રમાણથી યુક્ત હતું તેને આઠ કર્ણિકા હતી, અને બાર યોજન સુધી અંધકાર દૂર કરવાને તે સમર્થ હતું ગુફાની બંને બાજુએ એક એક યોજનને અંતે ગોમૂત્રિકાને આકારે તે કાકિણીરત્નથી અનુક્રમે મંડળોને આલેખતા ચક્રવર્તી ચાલવા લાગ્યા તે દરેક મંડળ પ્રત્યેક ધનુષ વિસ્તારવાળા, એક યોજનમાં પ્રકાશકારક અને સંખ્યાએ

ઓગળાવ્યા કર્યા જ્યાં સુધી મહીતલ ઉપર ક સાધનતા ચક્રવર્તી જીવે છે ત્યા
ન સુધી ઉઘાડા દ્વારવાળી રહે છે અને તે મંડળ પણ પ્રકાશિત રહે છે

ચક્રરત્નને અનુસરીને ચાલતા ચક્રવર્તીની પાછળ ચાલનારી તેની સેનામ
પ્રકાશથી અસ્ખલિતપણે ચાલવા લાગી સંચાર કરતી ચક્રવર્તીની સેનાથી તે ગુફા
સુરાદિના સૈન્યથી રત્નપ્રભાના મધ્યભાગ જેવી શોભવા લાગી મથનદંડ (રવૈયા
મથની (ગોળી) ઘોષ કરે તેમ સંચાર કરતા ચમૂચક્રથી તે ગુફા ઉદ્દામ ઘોષ
લાગી ફાકના પણ સંચાર વિનાનો ગુફામાર્ગ રથવડે ચીલાવાળો થવાથી અને અ
ખરીથી તેના કાંકરાઓ ઉખડી જવાથી નગરમાર્ગ જેવો થઈ ગયો સેનાના
તે ગુફા લોકનાળીકાની જેમ તિરશ્ચીનપણાને પામી અનુક્રમે તમિસ્રા ગુફાના
ભાગના અધોવસ્ત્ર ઉપર રહેલી કટીમેખલાની જેવી ઉન્મગ્ના અને નિમગ્ના
બે નદીઓ સમીપે તેઓ આવી પહોંચ્યા દક્ષિણ અને ઉત્તર ભરતાર્ધમાંથી આ
લોકોને માટે નદીઓના મિષથી વૈતાઢ્ય પર્વતે બે આજ્ઞારેખા કરી હોય તેવી તે ન
દેખાતી હતી. તેમાંની ઉન્મગ્નામાં પથ્થરની શિલા પણ તુંબિકાની પેઠે તરે છે
નિમગ્નામાં તુંબિકા પણ શિલાની પેઠે ડુબી જાય છે તે બંને સરિતા તમિસ્રાગુફાના
ભિત્તિમાંથી નીકળે છે અને પશ્ચિમ ભિત્તિના મધ્યમાં થઈને સિંધુ નદીની અંદર
જાય છે તે નદીઓ ઉપર જાણે વૈતાઢ્યકુમારદેવની વિશાળ એકાંત શય્યા હોય
વાર્ધકિરત્ને એક નિર્દોષ પાજ બાંધી તે પાજ વાર્ધકિરત્ને ક્ષણવારમાં તૈયાર
કેમકે ગેહાકાર કલ્પવૃક્ષની જેટલો પણ તેને વિલંબ લાગતો નથી તે પાજ
સારી રીતે સાંધા કરવા પાષાણો બાંધી લીધા તેથી જાણે આખી પાજ એક પાષા
ઘડી હોય તેવી શોભવા લાગી હાથની પેઠે સમાન તળીઆવાળી અને વજ્રની પેઠે
મજબુત હોવાથી તે પાજ ગુફાદ્વારના બે કમાડથી નિર્માણ કરી હોય તેમ જણાતું
પદવિધિની પેઠે સમર્થ ચક્રવર્તી તે દુસ્તર સરિતાઓ સૈન્ય સહિત સુખે ઉતર્યા સૈ
સાથે ચાલતા મહારાજા અનુક્રમે ઉત્તર દિશાના મુખ જેવા ગુફાના ઉત્તરદ્વાર
આવી પહોંચ્યા તેના બંને કમાડ જાણે દક્ષિણ દ્વારના કમાડનો નિર્ઘોષ સાંભળીને
પામ્યા હોય તેમ તત્કાળ પોતાની મેળેજ ઉઘડી ગયા તે કમાડો ઉઘડતી વખતે '
સર ' એવો શબ્દ કરતા હતા તેથી જાણે ચક્રીના સૈન્યને સરણ (ગમન) ની
કરતા હોય તેમ જણાતા હતા ગુફાના પડખાની ભીંતો સાથે તે કમાડ આ
કરીને રહ્યા તેથી જાણે પૂર્વે નહીં થયેલી બે ભોગળો હોય તેવા દેખાવા લાગ્યા
સૂર્ય જેમ વાદળાના મધ્યમાંથી નીકળે તેમ પ્રથમ ચક્રવર્તીની આગળ ચાલનાર
ગુફામાંથી નીકળ્યું અને પાતાળના વિવરમાંથી જેમ બલીન્દ્ર નીકળે તેમ પાછળ પૃ
પતિ ભરત નીકળ્યા પછી વિંધ્યાચળની ગુફાની જેમ તે ગુફામાંથી નિઃશંકપણે લી
યુક્ત ગમન કરતા ગજેન્દ્રો નીકળ્યા, સમુદ્રમાંથી નીકળતા સૂર્યના અશ્વને અનુ

સુંદર અશ્વો સારી ચાલે ચાલતા નીકળ્યા, ધનાઢ્ય લોકોના ઘરમાંથી નીકળતા શ્રીમંત તેમ પોતાના શબ્દોથી ગગનને ગજાવતા રથ નીકળ્યા, અને સ્ફટિક મણિના રાફડામાંથી જેમ સર્પો નીકળે તેમ વૈતાઢ્ય પર્વતની તે ગુફાના મુખમાંથી બળવાન પાયદળ પણ નીકળ્યું

એવી રીતે પચાસ યોજન વિસ્તારવાળી તે ગુફાને ઉલ્લંઘન કરી મહારાજા ભરતે ઉત્તર ભરતાર્ધનો વિજય કરવાને ઉત્તર ખંડમાં પ્રવેશ કર્યો તે ખંડમાં 'આપાત' નામના દુર્મદ ભિલ્લો વસતા હતા જાણે ભૂમિઉપર રહેલા દાનવો હોય તેવા તેઓ ધનાઢ્ય, પરાક્રમી અને પ્રકાશવંત હતા અનેક મોટી હવેલીઓ, શયન, આસન અને વાહન તથા ઘણું સોનું રૂપું હોવાથી તેઓ કુબેરના ગોત્રી હોય તેવા જણાતા હતા તે બહોળા કુટુંબી અને ઘણા દાસના પરિવારવાળા હતા, અને દેવતાઓના ઉદ્યાનમાં રહેલ વૃક્ષોની પેઠે કોઈથી તેમનો પરાભવ થતો ન હતો મોટા શકટનો ભાર વહન કરનારા મોટા બળદની જેમ તેઓ નિરંતર અનેક યુદ્ધમાં પોતાની બળશક્તિ વાપરતા જ્યારે યમરાજની પેઠે ભરતપતિએ તેના ઉપર બળાત્કારે ચડાઈ કરી ત્યારે તેઓને અનિષ્ટ સૂચવનારા ઘણા ઉત્પાતો થવા માંડ્યા ચાલતા ચક્રવર્તીના સૈન્યના ભારથી જાણે પીડિત થઈ હોય તેમ ગૃહઉદ્યાનને કંપાવતી પૃથ્વી કંપવા લાગી, ચક્રવર્તીના દિગંતવ્યાપી પ્રૌઢ પ્રતાપવડે હોય તેમ દિશાઓમાં દાવાનળ જેવા દાહ થવા લાગ્યા ઉડતી ઘણી રજથી દિશાઓ પુષ્પિણી[1] સ્ત્રીઓની પેઠે અનાલોકપાત્ર (નહીં જોવા લાયક પાત્ર) જેવી થઈ પડી, ક્રૂર અને દુઃશ્રવ નિર્ઘોષ કરનારા મગરો જેમ સમુદ્રના પરસ્પર અથડાય તેમ તેના દુષ્ટ પવનો પરસ્પર અથડાતા વધવા લાગ્યા, આકાશમાંથી ચોતરફ ઉંબાડીઆની પેઠે સર્વ મ્લેચ્છવ્યાઘ્રોને ક્ષોભ થવાના કારણરૂપ ઉલ્કાપાત થવા લાગ્યા, ક્રોધ કરીને ઉઠેલા યમરાજના જાણે પૃથ્વી ઉપર હસ્તાઘાત પડતા હોય તેવા ભયંકર ઘોષવાળા વજ્ર નિર્ઘાત થવા લાગ્યા, અને જાણે મૃત્યુની લક્ષ્મીના છત્રો હોય તેવા કાકપક્ષીઓના મંડળ આકાશમાં સ્થાને સ્થાને ભમવા લાગ્યા

આ તરફ સુવર્ણના કવચ, ફરસી અને પ્રાસના કિરણોથી આકાશમાં રહેલા સહસ્ર કિરણવાળા સૂર્યને કોટી કિરણોવાળા કરનારા, ઉદ્દંડ એવા દંડ, કોદંડ અને મુદ્ગરથી આકાશને ઉન્નત કરનારા, ધ્વજાઓમાં રહેલા વ્યાઘ્ર, સિંહ અને સર્પોના ચિત્રોથી આકાશચારી સ્ત્રીઓને ત્રાસ પમાડનારા અને મોટા હાથીઓની ઘટારૂપી મેઘથી દિશાઓના મુખભાગને અંધકારવાળા કરનારા ભરતરાજા આગળ વધવા લાગ્યા તેમના રથના અગ્રભાગમાં રહેલા મગરના મુખ યમરાજના મુખની સ્પર્ધા કરતા હતા, અશ્વોની ખરીઓના ઘાતથી જાણે પૃથ્વીને ફોડતા હોય અને જયવાજીંત્રના ઘોર અવાજથી જાણે

1 રજસ્વલા.

આપસને ફોડતા હોય તેવા તે જણાતા હતા અને આગળ ચાલનાર મંગળના તારાથી જેમ સૂર્ય ભયંકર લાગે તેમ આગળ ચાલનારા ચક્રથી તે ભયંકર લાગતા હતા.

તેમને આવતા જોઈ કિરાત લોકો અત્યંત કોપ પામ્યા અને ક્રૂર ગ્રહના મૈત્રીને અનુસરતા તેઓ એકત્ર થઈ, જાણે ચક્રીનો પરાભવ કરવાનો ઇચ્છા કરતા હોય તેમ ક્રોધસહિત બોલવા લાગ્યા—'સાધારણ માણસની પેઠે લક્ષ્મી, લજ્જા, ધીરજ અને કીર્તિથી વર્જિત એવો આ કોણ પુરુષ બાળકની પેઠે અલ્પબુદ્ધિથી અપ્રાર્થિત (મૃત્યુ) ની પ્રાર્થના કરે છે? પુણ્યચતુર્દશીથી જેની તિથિ ક્ષીણ થયેલી છે એવો અને લક્ષણહીન—આ કોઈ, મૃગ જેમ સિંહની ગુફામાં જાય તેમ આપણા દેશમાં આવતો જણાય છે. મહા પવન જેમ મેઘને ચીંથી નાખે તેમ ઉદ્ધત આકાર વાળા આ પ્રસરતા પુરુષને આપણે દિશોદિશે ફેંકી દઈએ.' આવી રીતે કોલાહલ કરતા તેઓ ચક્રવર્તીને ઉદ્દેશીને શરભ (અષ્ટાપદ) જેમ મેઘના સામે ગર્જના કરે અને દોડે તેમ ભરતની સામે યુદ્ધ કરવાને ઉદ્યત થયા. કિરાતપતિઓએ કાચબાની પીઠના અસ્થિખંડથી બનાવ્યા હોય તેના અભેદ્ય કવચો ધારણ કર્યા. મસ્તક ઉપર ઉંચા કેશવાળા નિશાચરોની શિરલક્ષ્મીને બતાવનારા એક જાતના કેશોથી આચ્છાદિત રચેલા શિરસ્ત્રાણ તેઓએ ધારણ કર્યા. રણોત્સાહવડે તેઓના દેહ એવા ઉચ્છ્વાસ પામ્યા કે તેથી વારંવાર કવચોના જાળ તુટવા લાગ્યા. તેમના ઉંચા કેશવાળા મસ્તકો ઉપર શિરસ્ત્રાણો રહેતા ન હતા, તેથી જાણે અમારૂં રક્ષણ કરવાને બીજું કોઈ સમર્થ નથી એવા તે મસ્તકો અમર્ષ કરતા હોય એમ જણાવા લાગ્યું. કેટલાએક કોપ પામેલા કિરાતો યમરાજની ભ્રકુટી જેવા વક્ર અને શૃંગના રચેલા ધનુષોને લીલાથી આધિજ્ય કરીને ધારણ કરવા લાગ્યા. કેટલાએક જાણે જયલક્ષ્મીની લીલાની શય્યા હોય તેવી રણના દુર્વાર અને ભયંકર તરવાર મ્યાનમાંથી ખેંચવા લાગ્યા, યમરાજના નાના બંધુ જેવા કેટલાએક દંડને ઉગામવા લાગ્યા, કોઈ આકાશના ધૂમકેતુ જેવા ભાલાઓ નચાવવા લાગ્યા, કોઈ રણોત્સવમાં આમંત્રણ કરેલા પ્રેતરાજની પ્રીતિને માટે જાણે શત્રુઓને શૂળીપર ચડાવવાને હોય તેમ ત્રિશૂલ ધારણ કરવા લાગ્યા, કોઈ શત્રુઓરૂપ ચકલાઓના પ્રાણને હરણ કરનારા બાજપક્ષી જેવા લોઢાના શલ્યને હાથના ઘા વડે ધારણ કરવા લાગ્યા, અને કોઈ જાણે આકાશમાંથી તારાના સમૂહને પાડવાને ઇચ્છતા હોય તેમ પોતાના ઉદ્ધત કરવડે તત્કાળ મુદ્ગરો ધરવા લાગ્યા. એવી રીતે યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છાથી સૌએ વિવિધ પ્રકારના આયુધો ગ્રહણ કર્યા. શિર વિના જેમ રૂપ ન હોય તેમ તેમાં કોઈ શસ્ત્ર વિના નહોતું. યુદ્ધરસની ઇચ્છાવાળા તેઓ જાણે એક આત્માવાળા હોય તેમ સમકાળે ભરતની સેના ઉપર ચડી આવ્યા. કરાને વર્ષાવતા પ્રલયકાળના મેઘની પેઠે શસ્ત્રોને વર્ષાવતા મ્લેચ્છો ભરતના અગ્ર સૈન્યની સાથે વેગથી યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. જાણે પૃથ્વીમાંથી, દિશાઓના મુખમાંથી અને આકાશમાંથી પડતા હોય તેમ ચોતરફથી શસ્ત્રો પડવા લાગ્યા.

દુર્જનની ઉક્તિ સજ્જન જનોને ખેદ પમાડે તેમ કિરાત લોકોના બાણથી ભરતની સેનામાં એવું કોઇ પણ ન રહ્યું કે જે ભેદાયું નહીં હોય મ્લેચ્છ લોકોના સમાગમથી ચક્રીના આગળ ઘોડેસ્વારો સમુદ્રની વેલાવડે નદીના અંતર્ભાગની ઊર્મિની પેઠે પરાસ્ત થઇને ચલાયમાન થઈ ગયા મ્લેચ્છસિંહોના બાણરૂપ તીક્ષ્ણ નખોવડે આઘાત થયેલા ચક્રવર્તીના હાથીઓ વિરસ સ્વરથી આક્રંદ કરવા લાગ્યા મ્લેચ્છ વીરોએ પ્રચંડ દંડાયુધના વારંવાર તાડન કરેલા ભરતના પાળાઓ કંદુકની પેઠે પૃથ્વીમાં અથડાઇને પડવા લાગ્યા વજ્રાઘાતથી પર્વતોની જેમ યવનસેનાએ ગદાપ્રહારથી ચક્રીના અનસેનાના રથો ભાંગી નાખ્યા સંગ્રામરૂપી સાગરમાં તિમિંગલ જાતના મગરોથી જેમ મત્સ્યોનો સમૂહ ગ્રસ્ત થાય તેમ મ્લેચ્છ લોકોથી ચક્રીનું સૈન્ય ગ્રસ્ત થયું અને ત્રાસ પામી ગયું

અનાથની જેમ પરાજય પામેલી પોતાની સેનાને જોઇ, રાજાની આજ્ઞાના પેઠે પ્રેરેલો સેનાપતિ સુષેણ ક્રોધ કર્યો તેના નેત્ર તથા મુખ લાલચોળ થઇ ગયા અને ક્ષણવારમાં મનુષ્યરૂપે જાણે અગ્નિ હોય તેમ તે દુર્નિરીક્ષ્ય થઇ ગયો રાક્ષસપતિની પેઠે તે પરસૈનિકોનો ગ્રાસ કરવાને માટે પોતે તૈયાર થઇ ગયો અંગમાં ઉત્સાહ આવવાથી તેનું સુવર્ણમય કવચ બહુ તડતડ થઇને પહેરાયું અને તેથી તે જાણે બીજી ત્વચા હોય તેવું શોભવા લાગ્યું કવચ પહેરીને સાક્ષાત્ જય હોય એવો તે સુષેણ સેનાપતિ કમલાપીડ નામના અશ્વ ઉપર આરૂઢ થયો તે ઘોડો એંશી અંગુલ ઉંચો હતો, નવાણું આંગળ વિશાળ હતા, એકસો ને આઠ આંગળ લાંબો હતો, બત્રીશ આંગળના ઉંચાઇના નિરંતર તેના માથાનો ભાગ રહેતા હતા, ચાર આંગળના તેના બાહુ હતા, સોળ આંગળની તેની જંઘા હતી, ચાર આંગળના ગોઠણ હતા અને ચાર આંગળ ઉંચી ખરીઓ હતી ગોળાકાર અને વળેલો તેનો મધ્યભાગ હતો, વિશાળ, જરા નમેલા અને વિશ્વાસ ઉપજાવનાર પૃષ્ઠભાગથી તે શોભતો હતો, કિનારગળ વસ્ત્રના તંતુ હોય તેવા કોમળ રુવાટાથી તે યુક્ત હતો, શ્રેષ્ઠ એવા દ્વાદશ આવર્તથી સહિત હતો, શુદ્ધ લક્ષણોથી લક્ષિત હતો, અને સારી રીતે યૌવન પ્રાપ્ત થયેલા પોપટના પીંછા જેવી લીલી તેની કાંતિ હતી કદી પણ તેના ઉપર ચાબકનો પાત થયો નહોતો અને સ્વારના ચિત્ત પ્રમાણે ચાલનારો હતો તેમ અને સુવર્ણમય લગામના મિષથી જાણે લક્ષ્મીએ પોતાના હાથથી તેને આલિંગિત કર્યો હોય તેવો તે જણાતો હતો તેના ઉપર સુવર્ણના ઘુઘરીઓના મધુર સ્વરથી ખળખળતી હતી, તથા જાણે અંદર મધુકરના મધુર ધ્વનિવાળી કમલની માળાઓથી અર્ચિત કરેલ હોય તેવો તે જણાતો હતો પંચવર્ણના મણિઓથી મિશ્ર સુવર્ણાલંકારના કિરણોવડે અદ્વૈતરૂપની પતાકાના ચિન્હવાળી અંકિત હોય તેવું તેનું મુખ હતું મંગળના તારાવાળા આકાશની પેઠે સુવર્ણ કમલનું તેને તિલક હતું, અને બે બાજુ ચામર કરવાના બહાનાથી જાણે બીજા કર્ણ ધારણ કરેલા હોય તેવો તે શોભતો હતો ચક્રીના પુણ્યથી ખેંચાઇ આવેલો ઇંદ્રનો

ઉચ્ચૈઃશ્રવા હોય તેવો તે શોભતો હતો વાંકા પગના મૂકવાથી તેના ચરણ લીલાથી મૂકાતા હોય તેવા જણાતા હતા બીજી મૂર્તિથી જાણે ગરૂડ હોય અથવા મૂર્તિમાન જાણે પવન હોય તેવો તે એક ક્ષણમાં સો યોજનને ઉલ્લંઘન કરવાનું પરાક્રમ બતાવનારો હતો કર્દમ, જળ, પાષાણ, કાંકરા અને ખાડાથી વિષમ એવા મહાસ્થલી તથા ગિરિ ગુફા વિગેરે દુર્ગમસ્થળો ઉતારવામાં તે સમર્થ હતો ચાલતી વખતે તેના ચરણ પૃથ્વીને સહજ અડતા હતા તેથી જાણે તે આકાશમાં ચાલતો હોય તેમ જણાતો હતો તે બુદ્ધિમાન અને નમ્ર હતો, પાંચ પ્રકારની ગતિથી તેણે શ્રમને જીત્યો હતો અને કમળના જેવો તેનો શ્વાસ સુગંધી હતો એવા ઘોડા ઉપર બેસીને સેનાપતિએ યમરાજની જેમ જાણે શત્રુઓનું પાનું હોય તેવું ખડ્ગરત્ન ગ્રહણ કર્યું તે ખડ્ગ પચાસ આંગળ લાંબું હતું સોળ આંગળ વિસ્તારમાં હતું, અર્દ્ધ આંગળ જાડું હતું અને સુવર્ણ તથા રત્નમય તેનું મ્યાન હતું મ્યાનમાંથી તેને બહાર કાઢેલું હતું તેથી કાંચળીથી મુક્ત થયેલા સર્પ જેવું તે જણાતું હતું તીક્ષ્ણ ધારવાળું, જાણે બીજું વજ્ર હોય તેવું દૃઢ અને વિચિત્ર કમળોની શ્રેણી જેવા સ્પષ્ટ વર્ણથી તે શોભતું હતું એ ખડ્ગ ધારણ કરવાથી જાણે પાંખોવાળો ગરૂડ હોય અથવા કવચધારી કેશરીસિંહ હોય એવો તે સેનાપતિ જણાવા લાગ્યો આકાશમાં થતી વીજળી જેવી ચપળતાથી ખડ્ગને ફેરવતા તેણે રણભૂમિમાં અશ્વને હંકાર્યો. જળકાન્ત મણિ જેમ જળને ફાડે (વિભાગ કરે) તેમ રિપુદળને ફાડતો (તેમાં ભંગાણ પાડતો) સેનાપતિ ઘોડાની સાથે રણાંગણમાં દાખલ થયો

સુષેણે મારો ચલાવવાથી કેટલાએક શત્રુઓ મૃગની પેઠે ત્રાસ પામી ગયા, કેટલાએક પૃથ્વી ઉપર પડેલા સસલાની પેઠે આંખો મીંચીને બેસી રહ્યા, અને કેટલાએક રોહિત જાતના પશુની જેમ એક પાની ત્યાગ ઉભા રહ્યા, અને કેટલાએક વાંદરાની પેઠે વિષમ સ્થળે ચડી ગયા વૃક્ષના પત્રની પેઠે શત્રુના શસ્ત્રો પડી ગયા, યશની પેઠે શત્રુના છત્રો પતિત થયા, મંત્રથી સ્તંભ કરેલા સર્પોની પેઠે શત્રુના અશ્વો સ્થિર થઈ ગયા અને જાણે માટીના બનાવેલા હોય તેમ શત્રુના રથ ભાંગી ગયા જાણે અપરિચિત માણસ હોય તેમ કોઈ પોતાના માણસોની પણ વાટ જોતા રહ્યા નહીં સર્વ મ્લેચ્છો પોતાના પ્રાણ લઈને દિશોદિશ નાસી ગયા જળના પૂરથી જેમ વૃક્ષ તણાઈ જાય તેમ સુષેણ રૂપી જળના પૂરથી નિબળ થઈ તેઓ ઘણા યોજન સુધી તણાઈને ચાલ્યા ગયા પછી કાગડાની પેઠે તેઓ એકઠા થઈ, ક્ષણવાર વિચારી, આતુર બાળક જેમ માતા પાસે જાય તેમ સિંધુ નદીની રેતી સમીપે આવ્યા અને જાણે મૃત્યુસ્નાન કરવાને ઉદ્યત થયા હોય તેમ તેને કિનારે વેળુના સંથારા કરીને તેઓ બેઠા ત્યાં તેઓએ નગ્ન અને ઉત્તાન થઈને મેઘમુખ વિગેરે નાગકુમાર નિકાયના પોતાના કુળદેવતાને મનમાં ધારણ કરી અઠ્ઠમ તપ કર્યો અઠ્ઠમ તપની અંતે જાણે ભરતના તેજથી ભય લાગ્યો હોય તેમ નાગકુમાર દેવતાના આસન કંપાયમાન થયા અવધિજ્ઞાનવડે મ્લેચ્છ લોકોને તેવા દીન

આર્ત્ત થયેલા એઓ પીડાથી દુઃખ પામતા પિતાની જેમ તેમની આગળ આવીને તત્ક્ષ પ્રગટ થયા આકાશમા રહી તેઓએ કિરાત લોકોને કહ્યું–'તમને મનોવાંછિત કયા અર્થની ઈચ્છા છે તે કહો ' આકાશમા રહેલા તે મેઘમુખ નાગકુમારોને એઓ જાણે નવા જતિ હોય તેમ તેઓએ મસ્તક ઉપર અંજલિ જોડીને કહ્યું–' પૂર્વે કોઈએ પણ આક્રાન્ત નહીં કરેલા અમારા દેશમા હમણા આ કોઈ આવેલો છે તે પાછો ચાલ્યો જાય તેમ કરો '

દેવોએ કહ્યું–' કિરાતો ' આ ભરત નામે ચક્રવર્તી રાજા છે ઇંદ્રની પેઠે તે દેવ અસુર અને મનુષ્યોથી પણ અજેય છે ટાંકણાથી ગિરિના પાષાણ જેમ અભેદ્ય હોય છે તેમ પૃથ્વીમા ચક્રવર્તી રાજા મંત્ર, તંત્ર, વિષ, અસ્ત્ર અને વિદ્યાઓથી અગોચર હોય છે, તથાપિ તમારા આગ્રહથી અમે તેને ઉપદ્રવ કરશું ' એમ કહીને તત્ક્ષ અદૃશ્ય થયા

ક્ષણવારમા જાણે પૃથ્વીમાથી ઉછળીને સમુદ્રો આકાશમા આવ્યા હોય તેમ કાજળની જેવા શ્યામ કાંતિવાળા મેઘ ગગનમા ઉત્પન્ન થયા વિદ્યુત્ રૂપી તર્જનીથી ચક્રવર્તીની સેનાને તિરસ્કાર કરતા હોય અને ઉત્કટ ગર્જનાથી વારંવાર આક્રોશ કરી તેનુ અપમાન કરતા હોય તેવા તે જણાવા લાગ્યા સેનાને ચૂર્ણ કરવાને તેટલા પ્રમાણવાળી ઉ... વેદી રાજશિલાના જેવા મેઘ, મહારાજાની છાવણી ઉપર તત્કાળ ચડી આવ્યા અને જાણે લોઢાના અગ્રભાગ હોય, જાણે બાણ હોય તથા જાણે દંડ હોય તેવી ધારાથી તે વર્ષવા લાગ્યા. મહીતલ ચોતરફ મેઘના જળથી પૂરાઈ ગયુ અને તેમા રથ નાવની જેવા તથા હાથી વિગેરે મગરમચ્છની જેવા જણાવા લાગ્યા સૂર્ય જાણે કોઈ ઠેકાણે ચાલ્યો ગયો હોય અને પર્વતો જાણે ક્યાંઈ નાસી ગયા હોય તેમ મેઘના અંધકારથી કાળરાત્રિના જેવો દેખાવ થઈ ગયો તે વખતે પૃથ્વી ઉપર અંધકારત્વ અને જળત્વ થઈ રહ્યુ, તેથી જાણે એક વખત યુગાન્તમાં વર્તતા હોય તેમ જણાવા લાગ્યુ આવી અરિષ્ટકારક વૃષ્ટિને જોઈ ચક્રવર્તીએ પ્રિય ભૃત્યની જેમ સ્વહસ્તથી ચર્મરત્નને સ્પર્શ કર્યો ઉત્તર દિશાના પવનથી જેમ વૃદ્ધિ પામે તેમ ચક્રીના હસ્તથી સ્પર્શ થયેલુ ચર્મરત્ન બાર યોજન વૃદ્ધિ પામ્યુ સમુદ્રની મધ્યમા રહેલી જમીન હોય તેમ જળની ઉપર રહેલા ચર્મરત્ન ઉપર મહારાજા સર્વ સૈન્ય સહિત ... પછી પરવાળાથી ક્ષીરસમુદ્ર શોભે તેમ સુંદર કાંતિવાળી સુવર્ણની નવાણુ હજાર શલાકાથી શોભતુ, નાળવડે કમળની પેઠે ... તથા ... રહિત અને સરલ ... છત્રરત્નને ... સ્પર્શ કરવાથી તે પણ ચર્મરત્નની પેઠે વૃદ્ધિ પામ્યુ તે છત્રના દંડની ઉપર અંધકારનો નાશ કરવા માટે રાજાએ અસહ્ય તેજવડે સૂર્ય જેવુ મણિરત્ન આરોપિત કર્યું છત્રરત્ન અને ચર્મરત્નનો તે સંપુટ તરતા ઇંડાની જેવો શોભવા લાગ્યો ... ચોકના ... ગૃહિરત્નના પ્રભાવથી તે ચર્મરત્નમા ... ક્ષેત્રની પેઠે સવારે વાવેલા ધાન્ય સાયકાળે ઉત્પન્ન થાય છે, ચંદ્ર મંડળથી ... ની ...

તેના સાત કાળે વાવેલા કુષ્માંડ, પાલક્ય અને મૂળા વિગેરે સાયંકાળે નિષ્પન્ન થાય છે, અને પ્રાતઃકાળે વાવેલા કદલી વિગેરે ફળવૃક્ષો પણ મધ્યાહ્નના આરંભમાં જેમ ફળીભૂત થાય છે તેમ સાયંકાળે ફળીભૂત થાય છે તેમાં રહેતા લોકો પૂર્વોક્ત ધાન્ય, શાક અને ફળોનું ભોજન કરીને દરરોજ પાનના અને ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવા જાણે રહેલા હોય તેમ દુઃખનો લેશ પણ જાણતા નહોતા. જાણે મહેલમાં રહ્યા હોય તેમ મર્ત્યલોક (મર્ત્યલોક)-ના પતિ નગરરૂપ ચર્મરત્ન અને છત્રરત્નની મધ્યમાં પરિવાર સહિત સૈન્યપણે રહેતા હતા. એવી રીતે તેમાં રહેતા કૂપમંડૂકની પેઠે અશ્રાંત વર્તતા એવા નાગકુમાર દેવતાઓએ સાત અહોરાત્ર વીતાવ્યા.

પછી 'આ કોણ પાપી મને આવો ઉપસર્ગ કરવાને ઉદ્યત થયો છે?' એવો રાજાના મનમાં થતો વિચાર જાણીને સદા પાસે રહેનારા અને સદા સમીપ રહેનારા સોળ હજાર યક્ષો તૈયાર થયા, ભાથા બાંધીને પોતાના ધનુષો અધિજ્ય કર્યાં અને જાણે ક્રોધરૂપી અગ્નિથી શત્રુઓને બાળવાને ઇચ્છતા હોય તેવા થઈને નાગકુમારોની પાસે આવી કહેવા લાગ્યા—'અરે રાંકડાઓ! તમે અજ્ઞાનીની પેઠે પૃથ્વીના પતિ આ ભરત ચક્રવર્તીને જાણતા નથી? અખિલ વિશ્વથી અજેય આ રાજાને કરેલો ઉપદ્રવ મોટા પર્વતમાં દંતપ્રહાર કરવાથી કષ્ટ પામતા હાથીની પેઠે તમનેજ આપત્તિને અર્થે થશે, તેમ છતાં પણ માંકડની પેઠે તમે અહીંથી શીઘ્ર ચાલ્યા જાઓ, નહીં તો તમારું પૂર્વે નહીં જોયેલું એવું અપમૃત્યુ થશે.'

એ પ્રમાણે સાંભળીને આકુળ વ્યાકુળ થયેલા તે મેઘમુખ નાગકુમારોએ ઇંદ્રજાલિક જેમ ઇંદ્રજાળને સંહરી લે તેમ ક્ષણવારમાં મેઘજાળને સંહરી લીધું, અને 'તમે ભરત રાજાને શરણે જાઓ' એવું કિરાત લોકોને કહી પોતાને સ્થાનકે ગયા. દેવતાના વચનથી નિશ્ચિત થયેલા મ્લેચ્છ લોકો અન્ય શરણ રહિત થવાથી શરણને યોગ્ય એવા ભરત રાજાને શરણે ગયા. તેઓએ સર્વની કુળ ઉપરથી તેજ તેજને એકઠા કર્યા હોય તેવા રશ્મિઓ, જાણે મેરૂ પર્વતનો સાર હોય તેવો સુવર્ણ સુવર્ણનો રાશિ અને જાણે અશ્વરત્નના પ્રતિબિંબ હોય તેવા લાખો અશ્વો તેઓએ ભરતપતિને ભેટ કર્યા. પછી મસ્તકે અંજલિ જોડી ચારૂવચનરચનાની વાણીથી જાણે બંદીજનોના સહોદર હોય તેમ ઊંચે સ્વરે કહેવા લાગ્યા—'હે જગત્પતિ! હે અખંડ પ્રચંડ પરાક્રમી! તમે વિજય પામો! છ ખંડ પૃથ્વીમંડળના તમે ઇંદ્ર જેવા છો. હે રાજન! અમારી પૃથ્વીના કિલ્લારૂપ વૈતાઢ્ય પર્વતનું મોટું ગુફાદ્વાર ઉઘાડનારા સિવાય બીજો કોણ ઉઘાડવાને સમર્થ છે? હે વિજયી રાજા! આકાશના જ્યોતિશ્ચક્રની જેમ જળની ઉપર આખા સૈન્યનો પડાવ રાખનારા તમારા સિવાય બીજો કોણ સમર્થ છે? હે સ્વામિ! અદ્ભુત શક્તિને લીધે તમે દેવતાઓથી પણ અજેય છો એવું અમે હવે જાણ્યું છે, માટે અમારો અજ્ઞાનપણાનો અપરાધ ક્ષમા કરો. હે નાથ! નવીન જીવન આપનારા તમારા હાથને અમારી પીઠ ઉપર

આરોપણ કરો ! આજથી અમે તમારી આજ્ઞામાજ વર્તશું ' કૃત્યજ્ઞ એવા મહારાજાએ તેમને પોતાને આધીન કરી તેમનો સત્કાર કરી વિદાય કર્યા ઉત્તમ પુરૂષોના કોપની અવધિ પ્રણામ સુધીજ હોય છે. ચક્રવર્તીની આજ્ઞાથી સેનાપતિ સુષેણ ગિરિ તથા સમુદ્રની મર્યાદાવાળા સિંધુના ઉત્તર નિષ્કૂટને સાધી આવ્યો, અને અનાય લોકોને પોતાના સંગથી આર્ય કરવાને ઇચ્છતા હોય તેમ સુખભોગ ભોગવતા ચક્રવર્તી ત્યાં ઘણો કાળ રહ્યા

અન્યદા દિગ્વિજયમા જમાનરૂપ અને તેજથી વિશાળ ચક્રરત્ન રાજાની આયુધશાળામાથી નીકળ્યુ અને ક્ષુદ્ર હિમવંત પર્વત તરફ પૂર્વ દિશાને માર્ગે ચાલ્યુ જળનો પ્રવાહ જેમ નીકને રસ્તે ચાલે તેમ ચક્રવર્તી પણ ચક્રને રસ્તે ચાલ્યા ગજેદ્રની પેઠે લીલાથી ગમન કરતા મહારાજા કેટલેક પ્રયાણે ક્ષુદ્ર હિમાદ્રિના દક્ષિણ નિતંબ (ભાગ) પાસે આવ્યા ભોજપત્ર, તગર અને દેવદારૂના વનથી આકુળ તે નિતંબમા પાંડુકવનમા ઇંદ્રની જેમ મહારાજાએ છાવણી નાખી ત્યા ક્ષુદ્રહિમાદ્રીકુમારદેવને ઉદ્દેશી મહારાજાએ અટ્ટમ તપ કર્યો, કારણ કે કાર્યસિદ્ધિમા તપ એ આદિ મંગળ છે રાત્રિને અંતે સૂર્ય જેમ પૂર્વસમુદ્રની બહાર નીકળે તેમ અષ્ટમભક્તને અંતે તેજસ્વી મહારાજા રથારૂઢ થઇને છાવણી રૂપી સમુદ્રમાથી બહાર નીકળ્યા અને આટોપ સહિત તેમણે જઇને ક્ષુદ્રહિમાલય પર્વતને રથના આગલા ભાગથી ત્રણ વખત તાડિત કર્યો ધનુષ ની વૈશાખ આકૃતિમા રહીને મહારાજાએ પોતાના નામથી અંકિત કરેલુ બાણ હિમાચળકુમારદેવ ઉપર છોડ્યુ પક્ષીની પેઠે આકાશમા બોંતેર યોજન જઇ ને તે બાણ તેની આગળ પડ્યુ અંકુશને જોઇને ઉન્મત્ત હસ્તીની જેમ શત્રુના બાણને જોઇને તત્કાળ તેના નેત્ર રક્ત થઇ ગયા, પણ બાણને ગ્રહણ કરી તેની ઉપરના સર્પ સમાન ભયકારક નામાક્ષર વાચી દીપકની પેઠે તે શાંત થઇ ગયો તેથી પ્રધાનપુરૂષની જેમ તે બાણને પણ સાથે લઈ ભેટ લઇ ને તે ભરતેશ્વર પાસે આવ્યો આકાશમા રહીને ઉચ્ચ સ્વરે જયજય શબ્દ કરી આજ્ઞાકારક પુરૂષની પેઠે તેણે ચક્રીને બાણ અર્પણ કર્યું અને પછી દેવવૃક્ષના પુષ્પોની માળા, ગોશીર્ષ ચંદન, સર્વોષધિ અને પદ્મદ્રહનું જળ–એ સર્વ રાજાને ભેટ કર્યાં કારણ કે તેને સાર રૂપ તેજ હતુ બીજા કડા, બાજુબંધ અને દિવ્ય વસ્ત્રો ભેટને મિષે મહારાજાને દંડમા આપ્યા અને કહ્યુ–'સ્વામિન્' ઉત્તર દિશાને છેડે તમારા સેવકની પેઠે હુ રહીશ.' એ પ્રમાણે કહીને તે વિરામ પામ્યો એટલે મહારાજાએ સત્કાર કરી તેને વિસર્જન કર્યો પછી ક્ષુદ્રહિમાલયનુ જાણે શિખર હોય અને શત્રુઓનો જાણે મનોરથ હોય તેવો પોતાનો રથ પાછો વાળ્યો ત્યાંથી ઋષભપુત્ર ઋષભકૂટ પર્વતે ગયા અને હસ્તી જેમ પોતાના દાંતવડે પર્વતને પ્રહાર કરે તેમ રથશીર્ષથી ત્રણ વખત તેને તાડન કર્યું પછી સૂર્ય જેમ કિરણોથી આકાશને ગ્રહણ કરે તેમ ચક્રવર્તીએ રથને ઊભો રાખી કાકિણી રત્ન ગ્રહણ કર્યું તે કાકિણીરત્નથી તેના પૂર્વ શિખર

શ્રીઆદીશ્વર ચરિત્રની

विषयानुक्रमणिका

પહેલા સર્ગમાં—ચોવીશ તીર્થંકરોની સ્તુતિ—પ્રભુના તેર ભવમાંહેથી પહેલા ભવનું વર્ણન—ધના સાર્થવાહની વસંતપુર જવાની તૈયારી—ધર્મઘોષ આચાર્યનો સાથે જવા વિચાર—ધનાસાર્થવાહ પાસે મુનિઓની ભિક્ષા આચારનું સ્વરૂપ—સાથે ચાલવું—ગ્રીષ્મ ને વર્ષાઋતુનું વર્ણન—માર્ગમાં કરેલો પડાવ—લોકોની દુઃખદશા ... ધર્મઘોષ આચાર્યનું ધનાને થયેલ સ્મરણ—સાર્થવાહનું સૂરિ પાસે આવવું—તેણે દર્શાવેલ પશ્ચાત્તાપ—... અને તેનું નિવારણ—વહોરવા આવવાનું આમંત્રણ—ધનાએ ઘીનું કરેલ દાન—બોધિબીજની પ્રાપ્તિ—રાત્રિએ પુનઃ સૂરિ પાસે ગમન—સૂરિએ આપેલી દેશના—દાનાદિ ચાર પ્રકારના ધર્મનું વર્ણન—દાનધર્મનું વિશેષ વર્ણન—અભયદાન સંબંધી ... વર્ણન—સાર્થવાહનું સ્વસ્થાને ગમન—પાછા ઉપડવું. ઇચ્છિત સ્થાને પહોંચવું. પ્રાંતે મરણ પામી બીજા ભવમાં ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્રમાં યુગલિક પુરુષપણે ઉપજવું—દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષોનું વર્ણન—ત્રીજે ભવે સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવ થવું—ચોથે ભવે મહાવિદેહક્ષેત્રમાં મહાબળ નામે વિદ્યાધર—...ના પિતા શતબળ રાજાએ કરેલ તત્ત્વ વિચારણા—આમ થયેલ વૈરાગ્ય. મહાબળનું રાજ્યપર સ્થાપન. શતબળ રાજાએ લીધેલ દીક્ષા. તેમનું સ્વર્ગગમન. મહાબળની રાજ્યસ્થિતિ. સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીને થયેલ હિતવિચાર. તેણે રાજાને કરેલ તથા સમક્ષ સદુપદેશ. તે બાબતમાં સંભિન્નમતિ નામના મંત્રીએ કરેલ તેનું ખંડન અને નાસ્તિક મતનું મંડન—સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીએ કરેલ નાસ્તિક મતનું ખંડન. શતમતિ મંત્રીએ કરેલ ક્ષણિકવાદનું સ્થાપન—સ્વયંબુદ્ધે કરેલ તેનું ખંડન—મહામતિ મંત્રીએ કરેલ માયાવાદનું સ્થાપન—સ્વયંબુદ્ધે કરેલ તેનું ખંડન—મહાબળ રાજાએ ઉઠાવેલ પ્રશ્ન. સ્વયંબુદ્ધે તેનો કરેલ ખુલાસો. રાજાના પૂર્વ પુરુષનો કહેલ ઇતિહાસ. રાજાનું એક માસ આયુષ્ય. રાજાને તે જાણવાથી થયેલ ખેદ. તેનું નિવારણ. મહાબળ રાજાએ લીધેલ દીક્ષા. બીજા દેવલોકમાં લલિતાંગ દેવપણે ઉપજવું (પાંચમો ભવ)—દેવઋદ્ધિનું વર્ણન. સ્વયંપ્રભા દેવીનું વર્ણન. તેનું ચ્યવી જવું. લલિતાંગ દેવને થયેલ અતિ શોક. સ્વયંબુદ્ધ મંત્રીનું તેજ વિમાનમાં દેવ થવું તેણે લલિતાંગ દેવને કરેલ ઉપદેશ. તેની થનારી દેવીના વર્તમાન ભવનું વર્ણન (નિર્નામિકા)—તે ભવમાં તેણે સાંભળેલ યુગંધર મુનિની દેશના—મુનિએ કહેલ ચારે ગતિના દુઃખનું વર્ણન. તેણે લીધેલી દીક્ષા. તેનું સ્વયંપ્રભા દેવીપણે ઉપજવું. લલિતાંગ દેવને થયેલ ચ્યવનચિન્હો. તેનું ચ્યવવું. મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં વજ્રજંઘપણે ઉપજવું (છઠ્ઠો ભવ)—સ્વયંપ્રભા દેવીનું શ્રીમતિ થવું. તેની સાથેના પાણિગ્રહણ સંબંધી વૃત્તાંત—શ્રીમતિ સહિત પોતાના નગરમાં આવવું. રાજ્યલક્ષ્મી પુત્રે કરેલ વિષપ્રયોગથી થયેલ મરણ. ઉત્તરકુરુમાં યુગલિક (સાતમો ભવ)—સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવ (આઠમો ભવ)—મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જીવાનંદ વૈદ્ય (નવમો ભવ)—તેના ચાર મિત્રો ... તેઓ મિત્ર. વ્યાધિગ્રસ્ત મુનિને દેખવું. તેના વ્યાધિનિવારણ માટે છ મિત્રોએ કરેલા પ્રયત્ન—વ્યાધિનું નિવારણ—છ મિત્રોએ લીધેલ દીક્ષા. બારમા દેવલોકમાં ઉપજવું (દશમો ભવ)—મહાવિદેહમાં વજ્રનાભ ચક્રવર્તી થવું (અગ્યારમો ભવ). તેના પિતા વજ્રસેન તીર્થંકરની દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન, દેશના. વજ્રનાભ ચક્રીને થયેલ સદ્વિચાર. તેમણે લીધેલ દીક્ષા. વજ્રસેન તીર્થંકરનું નિર્વાણ. વજ્રનાભાદિ મુનિઓને ઉત્પન્ન થયેલ લબ્ધિઓનું વર્ણન. વજ્રનાભે કરેલ વીશ સ્થાનકનું આરાધન. વીશ સ્થાનકનું વર્ણન. તેમણે બાંધેલ તીર્થંકર નામકર્મ. સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને સર્વનું ઉપજવું (બારમો ભવ) પૃ. ૧ થી ૫૦

ઉપર લખ્યુ કે 'અવસર્પિણી કાળના ત્રીજા આરાના પ્રાંત ભાગમા હુ ભરત નામે ચક્રી થયો છુ ' એવા અક્ષરો લખી ચક્રવર્તી પોતાની છાવણીમા આવ્યા અને તેને નિમિત્તે કરેલા અષ્ટમ તપનુ પારણુ કર્યું પછી હિમાચલકુમારની પેઠે તે ઋષભકૂટ પતિનો ચક્રીની સંપત્તિને યોગ્ય અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કર્યો

ગંગા અને સિંધુ નદીની મધ્ય ભૂમિમા જાણે સમાતા ન હોય તેથી આકાશમા ઉછળતા અશ્વોથી, સૈન્યના ભારથી ગ્લાનિ પામેલી પૃથ્વીને છોડવાને ઇચ્છતા હોય તેમ મદજળના પ્રવાહને ઝરતા ગંધહસ્તીઓથી, ઉત્કટ ચક્રધારાથી પૃથ્વીને સીમંતથી અલંકૃત કરતા હોય તેવા ઉત્તમ રથોથી અને જાણે નરાદ્વૈતને બતાવતા હોય તેવા અદ્વૈત પરાક્રમવાળા ભૂમિમા પ્રસરતા કોટિગમે પેદલથી વીંટાયેલા ચક્રવર્તી, અશ્વસ્વાર જેને અનુવર્તી થઇને ચાલનાર જાત્ય મત્ત ગજની જેમ ચક્રના અનુગત થઇ વૈતાઢ્ય પર્વત આવ્યા જ્યાં શબરસ્ત્રીઓ આદીશ્વરના અનિંદિત ગીતો ગાતી હતી એવા તે પર્વતના ઉત્તર નિતંબમા મહારાજાએ છાવણી કરી ત્યા રહીને તેમણે નમિવિનમિ નામના વિદ્યાધરની ઉપર દંડને માગનાર બાણ પ્રેર્યું બાણને જોઇ તે બંને વિદ્યાધરપતિઓ કોપાટોપ કરી પરસ્પર આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યા.

' જંબૂદ્વીપના ભરતખંડમા આ ભરતરાજા પ્રથમ ચક્રવર્તી ઉત્પન્ન થયો છે ઋષભકૂટ પર્વત ઉપર ચંદ્રબિંબની જેમ પોતાનુ નામ લખીને પાછા વળતા તે અહીં આવ્યો છે હસ્તીના આરોહકની પેઠે તેણે આ વૈતાઢ્ય પર્વતના પાર્શ્વ ભાગમા પડાવ નાખ્યો છે બધે ઠેકાણે જય પામવાથી પોતાની ભુજામા ગર્વિત થયેલો તે આપણી પાસેથી પણ જય મેળવવાને ઇચ્છે છે અને તેથી હુ માનુ છુ કે તેણે આ ઉદ્દંડ દંડરૂપ બાણ આપણી ઉપર નાખ્યુ છે ' આવી રીતે વિચાર કરીને બંને જણા યુદ્ધને માટે તૈયાર થઇ પોતાના સૈન્યથી ગિરિશિખરને આચ્છાદન કરવા લાગ્યા સૌધર્મ અને ઇશાનપતિના દેવસૈન્યની પેઠે તે બંનેની આજ્ઞાથી વિદ્યાધરોના સૈન્ય આવવા લાગ્યા તેમના કિલકિલારવ શબ્દોથી વૈતાઢ્ય પર્વત હસતો હોય, ગાજતો હોય અને ફૂટી જતો હોય તેમ જણાવા લાગ્યો વિદ્યાધરેન્દ્રના સેવકો વૈતાઢ્યગિરિની ગુફાની પેઠે મુખવાળી વિશાળ દુંદુભિ વગાડવા લાગ્યા. ઉત્તર અને દક્ષિણ શ્રેણીના ગ્રામ, ખાણ અને શહેરના અધિપતિઓ નાગના પુત્ર હોય તેમ વિચિત્ર રત્નના આભરણ પહેરીને જાણે ગરુડ હોય તેમ અસ્ખલિત ગતિથી ગગનમા ચાલવા લાગ્યા નમિવિનમિની સાથે ચાલતા તેઓ જાણે તેની બીજી મૂર્તિઓ હોય તેવા જણાતા હતા કેટલાએક વિચિત્ર માણિક્યની પ્રભાથી દિશાઓને પ્રકાશિત કરનારા વિમાનોમા બેસીને વૈમાનિક દેવતાથી જુદા પડી ન શકે તેવી રીતે ચાલ્યા કેટલાક પુષ્કરાવર્તના મેઘ જેવા મદબિંદુઓને વર્ષાવનાર અને ગર્જના કરનારા ગંધહસ્તીની ઉપર બેસીને ચાલ્યા કેટલાએક ચંદ્ર અને સૂર્યના તેજથી વ્યાપ્ત થયા હોય તેવા સુવર્ણરત્નમય રથમા બેસીને

ચાલ્યા, કેટલાએક ગગનમાં સારી ચાલથી ચાલતા અને અતિવેગથી શોભતા-જાણે વાયુકુમાર દેવતા હોય તેવા ઘોડા ઉપર બેસી પ્રયાણ કરવા લાગ્યા, અને કેટલાએક હાથમાં શસ્ત્રસમૂહ ધારણ કરી-વજ્રના કવચ પહેરી-કપિઓની પેઠે ઠેકતા ઠેકતા પાળા થઈને ચાલ્યા એવી રીતે વિદ્યાધરોના સૈન્યથી વીંટાયેલા અને યુદ્ધને માટે તૈયાર થયેલા નમિવિનમિ વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપરથી ઉતરી ભરતપતિના સમીપ ભાગે આવ્યા.

આકાશમાંથી ઉતરતું વિદ્યાધરોનું સૈન્ય મણિમય વિમાનોવડે જાણે આકાશને બહુ સૂર્યમય કરતું હોય, પ્રજ્વલિત હથીઆરોથી જાણે વિદ્યુત્મય કરતું હોય અને ઉંચા દુંદુભિના ધ્વનિથી જાણે ઘોષમય કરતું હોય તેમ જણાવા લાગ્યું. 'અરે દંડાર્થી! તું અમારી પાસેથી દંડ ગ્રહણ કરીશ?' એમ ભાષણ કરતા, વિદ્યાથી ઉન્મત્ત થયેલા તે બન્ને વિદ્યાધરોએ ભરતપતિને યુદ્ધ કરવા બોલાવ્યા. પછી સૈન્ય સહિત તે બન્નેની સાથે સમરાંગણે વિવિધ પ્રકારના યુદ્ધોથી યુદ્ધ થવા લાગ્યું. કેમકે જયલક્ષ્મી યુદ્ધથીજ ઉપાર્જન કરવા યોગ્ય છે. એ પ્રમાણે બાર વર્ષ સુધી યુદ્ધ કરીને છેવટે ચક્રવર્તીએ તે બન્ને વિદ્યાધરોને જીતી લીધા એટલે અંજલિ જોડી ભરતેશ્વરને પ્રણામ કરી તેઓ બોલ્યા-'હે કુળસ્વામિ! સૂર્યથી અધિક બીજો તેજવંત નથી, વાયુથી અધિક કોઈ વેગવંત નથી અને મોક્ષથી ઉપરાંત બીજું સુખ નથી તેમજ તમારાથી અધિક કોઈ શૂરવીર નથી. હે ઋષભસ્વામિ! આજે તમને જોવાથી અમે સાક્ષાત્ ઋષભદેવનેજ જોયા છે. અજ્ઞાનપણાથી અમે તમને જે પીડા કરી તે તમે ક્ષમા કરજો, કેમકે તમે અમને અજ્ઞાનપણામાંથી જાગૃત કર્યા છે. પૂર્વે જેમ અમે ઋષભસ્વામીના ભૃત્ય હતા તેમ હવે તમારા ભૃત્ય થયા છીએ, કેમકે સ્વામીની પેઠે સ્વામીપુત્રની સેવા પણ લજ્જાકારી હોતી નથી. હે મહારાજ! દક્ષિણ અને ઉત્તર ભરતાર્દ્ધની મધ્યમાં રહેલા વૈતાઢ્યના બન્ને પાર્શ્વમાં દુર્ગપાળની પેઠે અમે તમારા શાસનમાં રહીશું.' એમ કહી વિનમિ રાજાએ-જો કે તેઓ મહારાજાને કાંઈ ભેટ આપવાની ઈચ્છા કરતા હતા છતાં જાણે કાંઈ યાચના કરવાને ઈચ્છતા હોય તેમ નમસ્કાર કરી અંજલિ જોડી-જાણે સ્થિર રહેલી લક્ષ્મી હોય તેવી સ્ત્રીઓમાં રત્નરૂપ પોતાની સુભદ્રા નામે દુહિતા ચક્રીને અર્પણ કરી.

જાણે સૂત્ર (દોરી) ધારીને બનાવી હોય તેમ તેની સમચોરસ આકૃતિ હતી. વૈતાઢ્યની અંદર રહેલા માણિક્યના તેજનો જાણે પુંજ હોય તેવી તેની કાંતિ હતી. કૃત્રિમ સૌંદર્યથી અદ્ભુત હોય તેમ યૌવનઅવસ્થાથી તથા નિત્ય સ્થિર રહેનારા શોભતા કેશ અને નખોથી તે અત્યંત શોભતી હતી, દિવ્ય ઔષધની પેઠે તે સર્વ રોગને શાંત કરનારી હતી અને દિવ્ય જળની પેઠે તે ઇચ્છાનુકૂળ શીત અને ઉષ્ણ સ્પર્શવાળી હતી. તે ત્રણ ઠેકાણે શ્યામ, ત્રણ ઠેકાણે શ્વેત, ત્રણ ઠેકાણે તામ્ર, ત્રણ ઠેકાણે ઉન્નત, ત્રણ ઠેકાણે ગંભીર, ત્રણ ઠેકાણે વિસ્તીર્ણ, ત્રણ ઠેકાણે દીર્ઘ અને ત્રણ ઠેકાણે કૃશ હતી. પોતાના કેશ વડે તે મયૂરના કલાપને જીતતી હતી અને લલાટથી અષ્ટમીના

ચંદ્રનો પરાભવ કરતી હતી કાંતિ અને પ્રીતિની ક્રીડાવાપી હોય તેવી તેની સુંદર દૃષ્ટિ (નેત્ર) હતી. વનદેવતાના લાવણ્યજળની ધારા હોય તેવી તેની દીર્ઘ નાસિકા હતી. નવીન દર્પણના જેવા સુંદર તેના ગાલ હતા. જાણે બે દીપક હોય તેવા ખભા સુધી પહોંચતા તેના બે કાન હતા. બે સાથે થયેલા બિંબફળની જેવા તેના અધર હતા. હીરાકણીઓની શ્રેણીની શોભાને પરાભવ કરનારા દાંત હતા. ઉદરની પેઠે ત્રણ રેખાવાળું તેનું કંઠ હતું, કમળનાળ જેવી સરળ અને બિસતંતુ જેવી કોમળ તેની ભુજાઓ હતી, કામદેવના એક યાણકળશ હોય તેવા તેના સ્તન હતા. સ્તનોએ જાણે પુષ્ટતા હરી લીધી હોય અને તેથી કૃશ થયું હોય એવું તેનું કોમળ ઉદર હતું. અગ્નિની ભમરી જેવું તેનું નાભિમંડળ હતું. નાભિરૂપી વાપિકાના તીર ઉપરની દુર્વાવળી હોય તેવી તેની રોમાવળી હતી. કામદેવની જાણે શય્યા હોય તેવા તેના વિશાળ નિતંબ હતા, હીંડોળાના બે સુવર્ણ સ્તંભ હોય તેવા સુંદર તેના ઊરુદંડ હતા. મૃગલીની જંઘાનો તિરસ્કાર કરનારી તેની જંઘા હતી, હસ્તની પેઠે તેના ચરણ પણ કમળને તિરસ્કાર કરનારા હતા, કરચરણની આંગળી રૂપી દળવાળા જાણે પલ્લવિત વૃક્ષ હોય તેવી તે જણાતી હતી. પ્રકાશમાન નખરૂપી રત્નોથી રત્નાચળની તટી હોય તેવી જણાતી હતી, વિશાળ, સ્વચ્છ, કોમળ અને સુંદર વસ્ત્રોથી તે મૃદુ પવનના પડવાથી તરંગિત થયેલી સરિતા જેવી લાગતી હતી, સ્વચ્છ કાંતિથી તરંગિત થયેલા મનોહર અવયવોથી તે પોતાના સુવર્ણ તથા રત્નમય આભૂષણોને ઉલટી શોભાવતી હતી. તેની પાછળ છાયાની જેમ છત્રધારિણી સ્ત્રી સેવા કરતી હતી, બે હંસથી કમલિનીની પેઠે સંચાર કરતા બે ચામરોથી તે શોભતી હતી, અને અપ્સરાથી લક્ષ્મીની જેમ તથા લતાઓથી જાહ્નવીની જેમ તે સુંદર આકાર અને સમાનવયવાળી હજારો સખીઓથી પરિવૃત હતી.

નમિ અને વિનમિ મહા મૂલ્યવાન રત્નો ચક્રવર્તીને ભેટ કર્યાં. કેમકે સ્વામી ઘેર આવે ત્યારે મહાત્માઓને શું અદેય છે? પછી ભરતપતિએ વિદાય કરેલા નમિવિનમિએ પોતાના પુત્રોના પુત્રોને રાજ્ય સોંપી વિરક્ત થઈ ઋષભદેવ ભગવંતના ચરણયુગમાં વ્રત ગ્રહણ કર્યું.

ત્યાંથી ચક્રરત્નની પછવાડે ગમન કરતા તીવ્ર તેજસ્વી ભરતરાજ ગંગાના તટ ઉપર આવ્યા. જાહ્નવીના સ્થાનથી દૂર નહીં તેમ નજીક નહીં એવે સ્થાનકે પૃથ્વીના ઇંદ્રે પોતાના સૈન્યનો પડાવ કર્યો. મહારાજાની આજ્ઞાથી સુષેણ સેનાપતિએ સિંધુની પેઠે ગંગા ઉતરી તેનો ઉત્તરનિષ્કુટ સાધ્યો (તાબે કર્યો). પછી ચક્રવર્તીએ અષ્ટમભક્તથી ગંગાદેવીની સાધના કરી. સમર્થ પુરુષોનો ઉપચાર તત્કાળ સિદ્ધિને માટે થાય છે. ગંગાદેવીએ પ્રસન્ન થઈ મહારાજાને બે રત્નમય સિંહાસનો અને એક હજાર ને આઠ રત્નમય કુંભો આપ્યા. તે ગંગાદેવી રૂપલાવણ્યથી કામદેવને પણ કિંકરતુલ્ય કરતા ભરતરાજાને જોઈ પ્રેમ પામી. તે નદરૂપી ચંદ્રને અનુસરનારા મનોહર તારાગણ હોય તેવા તેણે સર્વાંગે

મુખ્યમંત્ર અનુભવિયો પ્રયોગો હતા ડાગની અહરની લાયા જેના તેણે નમ પહેરી હતા ન અંકે તેના પ્રાણજ ને રૂપે પરિણામ પામ્યા હોય તેના જાણતા હતા રોમાંચ પૂર્વ ... તેના મન જાગની કયુરી લગાડ ફાગની હતી અને અણુ ... નની મા ... મહિને ન ફેરી હતી આ રીતે સ્થિતિ પામેલી ગગા ... ... મેઅભિન ... ... જગતની અગત પ્રાણના કરી અને પોતાના ... ... ત્યાં તની માગે સ્થિતિ ભોગને ભોગના મહારાજ ... ... સમજી તેની આજ્ઞા ... ... તેના માગે ખડપાના ગુફા તરફ ચાલ્યા

... ... આગ તેમ આખડ પરાક્રમ ... ... ખડપાના ગુફા ... ... ગુફાથી ... ... અભિષેક ... ... ગરુના અભિપ્રાય ... ... આમન કર્યું ... ... અભિના ... ... મહારાજને ... ... નાટ્યમાન ... ... ખડપાના ગુફા ઉઘાડી ... ... [illegible]

[illegible]

ઉપર પાજ કરી ચડી સેનાની સાથે તે નદીઓ ઉતર્યા સૈન્યરૂપ રાજ્યથી આતુર થયેલા જાણે પ્રેરણ કરી હોય તેમ ગુફાના દક્ષિણદ્વાર તત્કાળ સ્વયમેવ ઉઘડી ગયા એટલે કેશરીસિંહની પેઠે નરકેશરી ગુફા બહાર નીકળ્યા અને ગંગાના પશ્ચિમ તટ ઉપર તેમણે પડાવ નાખ્યો

ત્યાં નવ નિધાનને ઉદ્દેશીને પૃથ્વીપતિએ પૂર્વ તપથી ઉપાર્જન કરેલી લબ્ધિઓવડે સનાતન નામના માર્ગને બનાવનાર અષ્ટમ તપ કર્યો અષ્ટમને અંતે નવનિધિઓ પ્રગટ થયા અને મહારાજા પાસે આવ્યા તે દરેક નિધિઓ એક એક હજાર યક્ષોએ અધિષ્ઠિત કરેલા હતા તેના નૈસર્ગ, પાંડુક, પિંગલ, સર્વરત્નક, મહાપદ્મ, કાલ, મહાકાલ, માણવ અને શંખક એવા નામ હતા, આઠ ચક્ર ઉપર તે પ્રતિષ્ઠિત થયેલા હતા, અને આઠ યોજન ઉંચા, નવ યોજન વિસ્તારમાં તથા દશ યોજન લંબાઇમાં હતા વૈડૂર્યમણિના બારણાથી તેમના મુખ આચ્છાદિત કરેલા હતા સરખા, સુવર્ણના, રત્નોથી ભરપૂર અને ચક્ર, ચંદ્ર તથા સૂર્યના લાંછન (ચિન્હ) વાળા હતા તે નિધિઓના નામ પ્રમાણે નામવાળા, પલ્યોપમના આયુષવાળા નાગકુમારનિકાયના દેવો તેના અધિષ્ઠાયક થઇને રહેલા હતા

તેમાંના <u>નૈસર્ગ</u> નામના નિધિથી છાવણી, શહેર, ગ્રામ, ખાણ, દ્રોણમુખ, મંડપ અને પત્તન વિગેરે સ્થાનોનું નિર્માણ થાય છે <u>પાંડુક</u> નામના નિધિથી માન ઉન્માન અને પ્રમાણ એ સર્વનું ગણિત તથા ધાન્ય અને બીજનો સંભવ થાય છે <u>પિંગળ</u> નામના નિધિથી નર, નારી, હાથી અને ઘોડાઓના સર્વ જાતિના આભૂષણોનો વિધિ જાણી શકાય છે <u>સર્વરત્નક</u> નામના નિધિથી ચક્રરત્ન વિગેરે સાત એકેંદ્રિય અને સાત પંચેંદ્રિય રત્નો ઉત્પન્ન થાય છે <u>મહાપદ્મ</u> નામના નિધિથી સર્વ પ્રકારના શુદ્ધ અને રંગીન વસ્ત્રો નિષ્પન્ન થાય છે <u>કાળ</u> નામના નિધિથી વર્તમાન, ભૂત અને ભવિષ્ય ત્રણ કાળનું જ્ઞાન, કૃષિ વિગેરે કર્મ અને બીજા શિલ્પાદિકનું જ્ઞાન થાય છે <u>મહાકાળ</u> નામના નિધિથી પ્રવાળા, રૂપું, સુવર્ણ, મુક્તાફલ, લોઢું તથા લોહાદિક ધાતુઓની ખાણો ઉત્પન્ન થાય છે <u>માણવ</u> નામના નિધિથી યોદ્ધા, આયુધ અને કવચની સંપત્તિઓ તથા સર્વ પ્રકારની યુદ્ધનીતિ અને દંડનીતિ પ્રગટ થાય છે નવમા <u>શંખ</u> નામના મહાનિધિથી ચાર પ્રકારના કાવ્યની સિદ્ધિ, નાટ્ય નાટકની વિધિ અને સર્વ પ્રકારના વાજિંત્રો નિષ્પન્ન થાય છે એ પ્રમાણેના ગુણવાળા નવ નિધિઓ આવીને કહેવા લાગ્યા—' હે મહાભાગ ' અમે ગંગાના મુખમાં માગધતીર્થના નિવાસી છીએ તમારા ભાગ્યથી વશ થઇને તમારી પાસે આવ્યા છીએ તેથી તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે અવિશ્રાંતપણે અમારો ઉપભોગ કરો અને આપો કદાપિ સમુદ્ર ક્ષય પામે પણ અમે ક્ષય પામતા નથી. ' એમ કહી સર્વ નિધિઓ વશ થયા એટલે નિર્વિકારી રાજાએ પારણું કર્યું અને ત્યાં તેમનો અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કર્યો રાજાની આજ્ઞાથી

સુષેણ પણ ગગાના દક્ષિણ નિષ્કૂટને નાની પલ્લીની પેઠે લીલામાત્રમા સાધીને આવ્યો. પૂર્વાપર સમુદ્રને લીલાથી આક્રાન્ત કરી રહેલા જાણે બીજા વૈતાઢ્ય હોય તેમ મહારાજ ત્યા ઘણો કાળ રહ્યા

એક દિવસ સર્વ ભરતક્ષેત્ર જેણે સાધ્યુ છે એવા ભરતપતિનુ ચક્ર અયોધ્યા તરફ ચાલ્યુ મહારાજા પણ સ્નાન કરી, વસ્ત્ર પહેરી, બલિકર્મ, પ્રાયશ્ચિત્ત અને કૌતુક મગલ કરી, ઇંદ્રની પેઠે ગજેદ્ર ઉપર આરૂઢ થયા જાણે કલ્પવૃક્ષ હોય તેવા નવનિધિઓથી પૂર્ણ થયેલા ભડારવાળા, સુમગળાના ચતુર્દશ સ્વપ્નોના જુદા ફળ હોય તેવા ચતુર્દશ રત્નોથી નિરતર આવૃત્ત, રાજાઓની કુળલક્ષ્મી જેવી અને જેણે સૂર્ય પણ નજરે જોયો નથી તેવી પોતાની પરિણીત બત્રીશ હજાર રાજકન્યાએ યુક્ત, જાણે અપ્સરાઓ હોય તેવી અને બત્રીશ હજાર દેશમાથી પરણેલી બીજી બત્રીશ હજાર સુદર સ્ત્રીઓથી શોભિત, જાણે પદાતિ હોય તેવા પોતાના આશ્રિત બત્રીશ હજાર રાજાઓ તથા વિન્ધ્યાદ્રિની જેમ ચોરાશી લાખ હાથીઓથી વિરાજિત, અને જાણે અખિલ વિશ્વમાથી આણ્યા હોય તેવા ચોરાશી લાખ અશ્વ, તેટલાજ રથો અને ભૂમિને આચ્છાદન કરનાર છન્નુ કોટી સુભટોથી વીંટાયેલા ભરત ચક્રવર્તી પ્રયાણના પ્રથમ દિવસથી સાઠ હજાર વર્ષે ચક્રના માર્ગને અનુસરતા અયોધ્યા તરફ ચાલ્યા

માર્ગે ચાલતા ચક્રી સૈન્યથી ઉડેલી રજસમૂહના સ્પર્શથી મલીન થયેલા ખેચરોને જાણે પૃથ્વીમા આલોટ્યા હોય તેવા કરતા હતા, પૃથ્વીના મધ્ય ભાગમા રહેલા ભવનપતિ અને વ્યતરોને સૈન્યના ભારથી પૃથ્વી ફાટવાની શકાને ઉત્પન્ન કરી ભય પમાડતા હતા, ગોકુળે ગોકુળે વિકસ્વર દૃષ્ટિવાળી ગોપાંગનાઓનુ માખણ રૂપ અર્ઘ્ય અમૃત હોય તેમ ભક્તિથી સ્વીકારતા હતા, વને વને હાથીના કુભસ્થળમાથી ઉત્પન્ન થયેલ મુક્તાફળ વિગેરેની કિરાત લોકોએ આપેલી ભેટો ગ્રહણ કરતા હતા, પર્વતે પર્વતે પર્વત રાજાઓએ આગળ ધરેલા રત્ન સુવર્ણની ખાણના સર્વસ્વ સારને અનેક વખત અગીકાર કરતા હતા. ગામે ગામે જાણે ઉત્કંઠિત બાંધવ હોય તેવા ગામવૃદ્ધોના ઉપાયન પ્રસન્ન પણે ગ્રહણ કરી તેમના ઉપર અનુગ્રહ કરતા હતા, ક્ષેત્રોમા પડતી ગાયની જેમ આજુ બાજુ પ્રસરતા સૈનિકોને પોતાની આજ્ઞારૂપી ઉગ્ર દડથી અટકાવી રાખતા હતા, વાનરોની પેઠે વૃક્ષ ઉપર ચડી પોતાને હર્ષપૂર્વક જોનાર ગામડાના બાળકોને પિતાની જેમ પ્યારથી જોતા હતા, ધાન્ય, ધન અને ગાયોવડે નિરુપદ્રવી ગામડાઓની સંપત્તિ પોતાની નીતિ રૂપી વેલના ફળોની જેમ અવલોકતા હતા. સરિતાઓને પકિલ કરતા હતા, સરોવરનુ શોષણ કરતા હતા અને વાવ તથા કુવાને પાતાલવિવરની જેમ ખાલી કરતા હતા. દુર્વિનીત શત્રુને શિક્ષા કરનાર મહારાજા એ પ્રમાણે મલયાચલના પવનની પેઠે લોકોને સુખ આપતા અને ધીમે ધીમે ચાલતા અયોધ્યાપુરીની સમીપે આવી પહોચ્યા અને અયોધ્યાને અતિથિ રૂપ થયેલો સહોદર હોય તેવો સ્કંધાવાર મહારાજાએ સ્થા

ધ્યાની નજીકની ભૂમિમા નખાવ્યો પછી રાજશિરોમણિ ભરતે રાજધાનીને મનમા ધારી નિરૂપદ્રવની પ્રતીતિ આપનાર અષ્ટમ તપ કર્યો અષ્ટમભક્તને અંતે પૌષધાગારમાથી બહાર નીકળી ચક્રીએ બીજા રાજાઓની સાથે દિવ્ય રસોડાથી પારણુ કર્યુ

અહી અયોધ્યામા સ્થાને સ્થાને જાણે દિગતરથી આવેલી લક્ષ્મીને ક્રીડા કરવાના હિંડોલા હોય તેવા ઉચા તોરણ બધાવા લાગ્યા, ભગવતના જન્મસમયે દેવતાઓ સુગધી જળની વૃષ્ટિ કરે તેમ નગરલોકો દરેક માર્ગ કેશરના જળથી છટકાવ કરવા લાગ્યા નવે નિધિઓ અનેક રૂપે થઇ અગાઉથી આવ્યા હોય તેવા માચાઓ સુવર્ણસ્તભથી રચાવા લાગ્યા ઉત્તરકુરૂમા પાચ દ્રહની બને બાજુએ રહેલા દશ દશ સુવર્ણ ગિરિ શોભે તેમ માર્ગની બને બાજુએ સામસામા રહેલા માચાઓ શોભવા લાગ્યા, દરેક માચાએ બાંધેલા રત્નમય તોરણો ઇદ્રધનુષની શ્રેણીની શોભાનો પરાભવ કરવા લાગ્યા, અને ગધર્વોનુ સૈન્ય જેમ વિમાનમા બેસે તેમ ગાયન કરનારી સ્ત્રીઓ મૃદગ તથા વીણાને બજાવનારા ગંધર્વોની સાથે તે માચા ઉપર બેસવા લાગી તે માચા ઉપરના ચદરવા સાથે બાંધેલી મોતીની ઝાલરો લક્ષ્મીના નિવાસગૃહની પેઠે કાતિથી દિશાઓને પ્રકાશિત કરવા લાગી જાણે પ્રમોદ પામેલી નગરદેવીના હાસ્ય હોય તેવા ચામરોથી, સ્વર્ગમડનની રચનાવાળા ચિત્રોથી, કૌતુકથી આવેલા નક્ષત્રો હોય તેવા દર્પણોથી, ખેચરોના હાથના રૂમાલ હોય તેવા સુદર વસ્ત્રોથી અને લક્ષ્મીની મેખલા જેવી વિચિત્ર મણિમાળાઓથી નગરજનો ઉચા ઉચા સ્તભોમા હાટની શોભા કરવા લાગ્યા લોકોએ બાધેલી ઘુઘરીઓવાળી પતાકાઓ સારસ પક્ષીના મધુર અવાજવાળા શરદઋતુના સમયને બતાવવા લાગી વ્યાપારીઓ દરેક દુકાન અને મદિરોને યક્ષકર્દમના ગોમયથી લીંપીને તેના આગણામા મોતીના સાથિયા પૂરવા લાગ્યા ઠેકાણે ઠેકાણે મૂકેલા અગરૂચૂર્ણથી પૂરેલા ધૂપીઆના ધૂમાડા ઉચા જતા હતા તેથી જાણે તે સ્વર્ગને પણ ધૂપિત કરવાને ઇચ્છતા હોય તેવા જણાવા લાગ્યા

એ પ્રમાણે નગરજનોએ શણગારેલી નગરીમા પ્રવેશ કરવાની ઇચ્છાથી પૃથ્વીના ઇદ્ર ચક્રવર્તી શુભ મુહૂર્તે મેઘની જેમ ગર્જના કરનારા હાથી ઉપર ચડ્યા આકાશ જેમ ચદ્રમડળથી શોભે તેમ કપૂરચૂર્ણની જેવા શ્વેત છત્રોથી તે શોભતા હતા બે ચામરોના મિષથી, પોતાનુ શરીર સક્ષેપીને આવેલી ગગા અને સિધુ તેમને સેવતી હોય તેવા જણાતા હતા સ્ફટિક પર્વતની શિલાઓમાથી સાર લઇને રચ્યા હોય તેવા ઉજ્વળ, અતિ બારીક, કોમળ અને ઘાટા વસ્ત્રોથી તે શોભતા હતા જાણે રત્નપ્રભા પૃથ્વીએ પ્રેમથી પોતાનો સાર અર્પણ કર્યો હોય તેવા વિચિત્ર રત્નાલકારોથી તેઓ સર્વ અગે અલકૃત થયા હતા ફણા ઉપર મણિને ધારણ કરનારા નાગકુમારદેવોથી પરવરેલા નાગરાજની જેમ માણિક્યમય મુગટવાળા રાજાઓથી તે પરિવૃત હતા ચારણદેવતાઓ ઇદ્રના ગુણનુ જેમ કીર્તન કરે તેમ જય જય શબ્દ બોલી પ્રમોદ પમાડતા ચારણ ભાટો તેમના અદ્ભુત ગુણોનુ કીર્તન કરતા હતા, અને મગળ વાજીંત્રના

નિર્ઘોષના પ્રતિશબ્દ મિષથી આકાશે પણ તેનો માગલિક ધ્વનિ કર્યો હોય તેવા તે જણાતા હતા તેજથી ઇંદ્ર સરખા અને પરાક્રમના ભાડાગાર જેવા મહારાજા પ્રયાણને માટે ગજેદ્રને પ્રેરણા કરી આગળ ચલાવવા લાગ્યા સ્વર્ગથી જાણે ઉતર્યા હોય અને પૃથ્વી માથી જાણે નીકળ્યા હોય તેમ ઘણે કાળે આવતા પોતાના રાજાને જોવાને બીજા ગામા દિકથી પણ લોકો આવ્યા હતા મહારાજાની સર્વ સેના અને જોવાને એકઠા થયેલા લોકો—એ બને એકત્ર થવાથી જાણે સર્વ મર્ત્યલોક એક ઠેકાણે પિડીભૂત થયો હોય તેમ જણાતા નાગ્યુ સૈન્ય અને આવેલા લોકોના જમાવથી તે વખતે તલનો દાણો મુક્યો હોય તો તે પણ પૃથ્વી ઉપર પડે તેમ ન હતુ જાણે વૈતાળીક (ભાટ) હોય તેમ હર્ષથી ઉન્માદ થયેલા કેટલાક લોકો સ્તુતિ કરતા હતા, જાણે ચચળ ચામર હોય તેવા પોતાના વસ્ત્રાચલથી કોઇ પવન નાખતા હતા, કોઇ લલાટ ઉપર અજલિ જોડીને સૂર્યની પેઠે નમતા હતા કોઇ બાગવાનની પેઠે ફળ પુષ્પને અર્પણ કરતા હતા કે કુળદેવતાની પેઠે વદના કરતા હતા અને કોઇ ગોત્રના વૃદ્ધજનની જેમ તેમને આશિષ આપતા હતા

જેમ અર્હત ભગવાન્ જેમ સમવસરણમા પ્રવેશ કરે તેમ પ્રજાપતિએ ચાર દ્વારવાળી પોતાની નગરીમા પૂર્વદ્વારથી પ્રવેશ કર્યો સગ્રપટિમ સમયે એક સાથે ઉચે પ્રકારે વાજીંત્રોનો નાદ થાય તેમ તે વખતે દરેક માચા ઉપર સગીત થવા લાગ્યુ મહારાજા આગળ ચાલ્યા એટલે રાજમાર્ગના મકાનોમા રહેલી નગરનારીઓ હર્ષથી દધિની પેઠે ધ.નીઓ રકવા લાગી (વધાવવા લાગી) પુરજનોએ પુષ્પની વૃષ્ટિથી ચારે બાજુથી આચ્છાદન કરી દીધેલો મહારાજાનો હસ્તી પુષ્પમય રથ જેવો થઇ ગયો ઉત્કંઠિત લોકોની અદ્ભુત ઉક્તિ નદિત ચક્રવર્તી રાજમાર્ગે ધીમે ધીમે ચાલતા ચાલ્યા કોઇ હાથીનો ભય ન ગણતા મહારાજાની સમીપે આવી ફલાદિક અર્પણ કરવા લાગ્યા કારણ કે હર્ષ એજ બલવાન છે આ હસ્તીને કુભસ્થળમા અકુશથી તાડન કરી દેક ગ્રહણ કરતા હતા તે સમયે બને બાજુના માચા ઉપર આગળ ઉભી રહેલી સુદર સ્ત્રીઓ એકસાથે ચક્રવર્તીની કપૂરવડે આરાત્રિક (આરતી) કરતી હતી બને પડખે આરાત્રિક ફરતા હોવાથી મહારાજા બે બાજુએ સૂર્ય ચદ્ર રહેલ તે પર્વતની શોભાને ધારણ કરતા હતા અક્ષતોની પેઠે મોતીથી ભરેલા સ્થાળ લઇ ઉભી ચક્રવર્તીને વધાવવા માટે દુકાનોના અગ્રભાગમા રહેલા વણિકજનો તેમને દૃષ્ટિથી અભિનદન કરતા હતા રાજમાર્ગની નજીક રહેલી હવેલીઓના દ્વાર પાસે ઉભી કુલીન સુદરીઓએ કરેલા મગળિકને પોતાની બહેનોની જેમ મહારાજા સ્વીકારતા હતા એમની દર્શનથી પીડાતા ઘણા લોકોને જોઇ તેઓ પોતાને અભયદાન આપનાર હાથ ઉચો કરી છડીદારોથી તેમની રક્ષા કરાવતા હતા એવી રીતે અનુક્રમે મહારાજાએ અનુક્રમે પોતાના પિતાના સાતમાળવાળા મહેલમા પ્રવેશ કર્યો

તે રાજમહેલની અગ્રભૂમિમા જાણે રાજલક્ષ્મીના ક્રીડાપર્વત હોય તેવા બે બાજુએ બે હસ્તી બાંધ્યા હતા, બે ચક્રવાકવડે જળપ્રવાહની જેમ બને તરફ રહેલા સુવર્ણકલશોથી તેનુ વિશાળ દ્વાર શોભતુ હતુ અને જાણે શ્રીવાનુ ઇંદ્રનીલમણિમય આભરણ હોય તેવા આમ્રપત્રના મનોહર તોરણથી તે મહેલ દીપતો હતો તેમા કોઈ ઠેકાણે મોતીથી, કોઈ ઠેકાણે કપૂરના ચૂર્ણથી અને કોઈ ઠેકાણે ચદ્રકાત મણિઓથી સ્વસ્તિક મગળ કર્યું હતુ કોઈ ઠેકાણે ચિનાઈ વસ્ત્રથી, કોઈ ઠેકાણે રેશમી વસ્ત્રથી અને કોઈ ઠેકાણે દિવ્ય વસ્ત્રથી રહેલી પતાકાની પક્તિથી તે શોભતો હતો તેના આગણામા કોઈ ઠેકાણે કપૂરજળથી, કોઈ ઠેકાણે પુષ્પરસથી અને કોઈ ઠેકાણે હાથીઓના મદજળથી છટકાવ કર્યો હતો તેની ઉપર રહેલા સુવર્ણકલશના મિષથી જાણે ત્યા સૂર્યે વિશ્રામ કર્યો હોય તેવો તે જણાતો હતો એવા તે રાજમહેલના આગણામા રહેલી અગ્રવેદી ઉપર પોતાના ચરણ આરોપણ કરી છડીદાર હાથનો ટેકો આપેલા મહારાજા હાથી ઉપરથી ઉતર્યા અને પ્રથમ આચાર્યની જેમ પોતાના સોળ હજાર અગરક્ષક દેવતાનુ પૂજન કરી તેમને વિદાય કર્યા તેવીજ રીતે બત્રીશ હજાર રાજાઓ, સેનાપતિ, પુરોહિત, ગૃહપતિ અને વર્દ્ધકિને પણ વિસર્જન કર્યા. હાથીઓને જેમ આલાનસ્તભે બાંધવાની આજ્ઞા કરે તેમ ત્રણસે ત્રેસઠ રસોઇઆને પોતપોતાને સ્થાને જવાની આજ્ઞા કરી. ઉત્સવને અતે અતિથિની જેમ શ્રેષ્ઠીઓને, અષ્ટાદશ શ્રેણી પ્રશ્રેણીને,[1] દુર્ગપાળને અને સાર્થવાહોને પણ રજા આપી પછી ઇંદ્રાણીની સાથે ઇંદ્રની જેમ સ્ત્રીરત્ન સુભદ્રા સાથે, બત્રીશ હજાર રાજકુળમા જન્મેલી રાણીઓ સાથે, તેટલીજ (૩૨૦૦૦) દેશના આગેવાનોની કન્યા સાથે અને બત્રીશ બત્રીશ પાત્રવાળા તેટલાજ નાટકો સાથે, મણિમય શિલાઓની પક્તિ ઉપર દૃષ્ટિ ફેરવતા મહારાજાએ યક્ષપતિ કુબેર જેમ કૈલાસમા જાય તેમ ઉત્સવ સહિત રાજપ્રાસાદમા પ્રવેશ કર્યો ત્યા ક્ષણવાર પૂર્વમુખ સિંહાસન ઉપર બેસી કેટલીક સત્કથાઓ કરી સ્નાનાલયમા ગયા હાથી જેમ સરોવરમા ન્હાય તેમ ત્યા સ્નાન કરીને પરિજનોની સાથે અનેક પ્રકારના રસવાળા આહારનુ ભોજન કર્યું પછી યોગી જેમ યોગમા કાળ નિર્ગમન કરે તેમ રાજાએ નવરસ નાટકોથી અને મનોહર સગીતથી કેટલોક કાળ નિર્ગમન કર્યો

એક વખતે સુરનરોએ આવી વિજ્ઞપ્તિ કરી કે—"મહારાજ ! તમે વિદ્યાધરપતિઓ સહિત ષટ્ખડ પૃથ્વી સાધી છે તેથી હે ઇદ્ર જેવા પરાક્રમવાળા ! હવે અમને આજ્ઞા આપો એટલે અમે તમારો સ્વચ્છદપણે મહારાજ્યાભિષેક કરીએ " મહારાજાએ આજ્ઞા આપી એટલે દેવતાઓએ નગરની બહાર ઇશાન કૂણે સુધર્માસભાનો એક ખડ હોય તેવો મડપ રચ્યો તેઓ દ્રહ, નદીઓ, સમુદ્ર અને બીજા તીર્થોથી જળ, ઔષધિ અને

1 મણી વિગેરે નવ જાતિ તે શ્રેણી અને ઘાંચી વિગેરે નવ જાતિ તે પ્રશ્રેણી.

મૃત્તિકા લાવ્યા. મહારાજાએ પૌષધાગારમાં જઈ અષ્ટમ તપ કર્યો. કારણ કે તપથી મેળવેલું રાજ્ય તપવડેજ સુખમય રહે છે. અષ્ટમ પૂર્ણ થયે અંતઃપુર અને પરિવારથી આવૃત થઈ, હાથી ઉપર બેસી ચક્રી તે દિવ્ય મંડપે પધાર્યા. પછી અંતઃપુર અને હજારો નાટકો સાથે તેમણે દક્ષિણ પ્રકારે રચેલા અભિષેકમંડપમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં સ્નાનપીઠ સિંહાસન ઉપર આરૂઢ થયા તે વખતે હાથી પર્વતના શિખર ઉપર આરૂઢ થયા જેવો દેખાવ થયો. જાણે ઈંદ્રની પ્રીતિને લીધે હોય તેમ તેઓ પ્રાચી દિશા તરફ મુખ કરીને રત્નસિંહાસન ઉપર બેઠા. જાણે સેવક હોય તેમ બત્રીશ હજાર રાજાઓ ઉત્તર તરફના પગથીએ થઈને સ્નાનપીઠ ઉપર ચડ્યા અને ચક્રવર્તીની નજીક ભદ્રાસનો ઉપર, દેવતાઓ જેમ ઈંદ્રની સામે અંજલિ જોડે તેમ અંજલિ જોડીને બેઠા. સેનાપતિ, ગૃહપતિ, વર્ધકિ, પુરોહિત અને શ્રેષ્ઠી વિગેરે દક્ષિણ સોપાનશ્રેણીથી સ્નાનપીઠ ઉપર આરૂઢ થયા. જાણે ચક્રીને વિજ્ઞપ્તિ કરવાને ઈચ્છતા હોય તેમ પોતાને યોગ્ય આસનો ઉપર તેઓ અંજલિ જોડીને બેઠા. પછી આદિદેવને અભિષેક કરવાને માટે ઇંદ્રો આવે તેમ આ નરદેવને અભિષેક કરવાને તેમના અભિયોગિક દેવતાઓ નજીક આવ્યા. જળ પૂર્ણ હોવાથી મેઘ જેવા, જાણે ચક્રવાક પક્ષીઓ હોય તેવા મુખભાગ ઉપર કમલવાળા અને અંદરથી જળ પડવા સમયે વાજિંત્રના નાદને અનુસરનારા શબ્દોવાળા સ્વાભાવિક અને વૈક્રિય રત્નકળશોથી તેઓ સર્વે મહારાજાને અભિષેક કરવા લાગ્યા. પછી જાણે પોતાના નેત્રો હોય તેવા જળભરિત કુંભોથી બત્રીશ હજાર રાજાઓએ તેમને શુભ મુહૂર્તે અભિષેક કર્યો અને પોતાને મસ્તકે કમળકોશ જેવી અંજલિ જોડી 'તમે જય પામો, તમે વિજય પામો' એમ બોલી ચક્રીને વધાવવા લાગ્યા. ત્યારપછી સેનાપતિ અને શ્રેષ્ઠી વિગેરે જળથી અભિષેક કરી—તે જળની જેવા ઉજ્જ્વળ વાક્યથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. પછી તેઓએ પવિત્ર, રૂંવાટાવાળા, કોમળ અને ગંધકષાયી વસ્ત્રથી માણિક્યની જેમ ચક્રીના અંગનું માર્જન કર્યું, તથા ગૈરિકધાતુ(ગેરૂ)થી સુવર્ણની જેમ કાંતિને પોષણ કરનારા ગોશીર્ષચંદનના રસથી મહારાજાના અંગને વિલેપન કર્યું. દેવતાઓએ ઇંદ્રે આપેલો ઋષભસ્વામીનો મુગટ તે અભિષિક્ત અને રાજાઓમાં અગ્રેસર ચક્રવર્તીના મસ્તક ઉપર આરોપણ કર્યો, તેમના મુખરૂપી ચંદ્રની પાસે રહેલા ચિત્રા અને સ્વાતિ નક્ષત્રો હોય તેવા રત્નકુંડળો બંને કર્ણમાં પહેરાવ્યા, સૂત્રથી પરોવ્યા વિના સમકાળે હારરૂપ એક મોતીજ ઉત્પન્ન થયેલ હોય તેવો છીપના મોતીનો એક હાર તેમના કંઠમાં નાખ્યો, જાણે સર્વ અલંકારોના હારરૂપ રાજાનો યુવરાજ હોય તેવો એક સુંદર અર્ધહાર તેમના ઉરઃસ્થળ ઉપર આરોપણ કર્યો, જાણે કાંતિવાન અભ્રકના સંપુટ હોય તેવા ઉજ્જ્વળ કાંતિથી શોભતા બે દેવદૂષ્ય વસ્ત્રો રાજાને ધારણ કરાવ્યા, અને જાણે લક્ષ્મીના ઉરઃસ્થળ રૂપી મંદિરનો કાંતિમય કિલ્લો હોય તેવી એક સુશોભિત પુષ્પમાળા મહારાજાના કંઠમાં આરોપણ કરી. એ પ્રમાણે કલ્પવૃક્ષની જેમ અમૂલ્ય વસ્ત્ર અને

બીજા સર્ગમાં—સાગરચંદ્ર શ્રેષ્ઠિપુત્રનું વૃત્તાંત—તેણે કરેલ બહાદુરી—તેના પિતાએ આપેલ શિખામણ—તેણે આપેલ નમ્ર ઉત્તર—પ્રિયદર્શના સાથે તેનો વિવાહ—અશોકદત્ત મિત્રે કરેલી દુર્જનતા—તેના પ્રપંચથી શ્રીમતીના સ્નેહનો ભંગ—તેમનું મૃત્યુ—ત્રીજા આરાની આદિમાં ભરતક્ષેત્રમાં યુગલિક થવું—૭ આરાનું વિસ્તારથી વર્ણન—વિમલવાહન પહેલા કુલકર—કલ્પવૃક્ષના પ્રભાવના મંદતા—હાકાર નીતિનું સ્થાપન—સાતે કુલકરોનું વર્ણન—ત્રણ પ્રકારની નીતિ—વજ્રનાભ ચક્રીના જીવનું સર્વાર્થસિદ્ધથી ચ્યવવું—મરુદેવાની કુક્ષિમાં અવતરવું—માતાએ દીઠેલા ચૌદ સ્વપ્ન—તેનું વર્ણન—નાભિ કુળગરે કહેલ તેનું ફળ—ઇન્દ્રોનું માતા પાસે આવવું—તેમણે કહેલ સ્વપ્નફળ—ગર્ભની વૃદ્ધિ—વૈશાખ વદિ આઠમે પ્રભુનો જન્મ—છપ્પન દિક્કુમારીઓનું આગમન—તેમણે કરેલ પ્રસૂતિક્રિયા—દિક્કુમારીકૃત જન્મોત્સવનું સવિસ્તર વર્ણન—સૌધર્મ ઇન્દ્રના આસનનું ચળવું—તેને થયેલ વિચાર—કરેલ નિર્ણય—પ્રભુની શક્રસ્તુતિ—તેમની આજ્ઞાથી નૈગમેષી દેવે કરેલ ઘંટાનાદ તથા ઉદ્ઘોષણા—પાલક વિમાનની રચના—ઇન્દ્રનું પ્રયાણ—માતા પાસે આવવું—પ્રભુને લઈ પાંચ રૂપ કરવા—પ્રભુને મેરુપર્વત પર લઈ જવા—સર્વ ઇન્દ્રોનું આગમન—તે સંબંધી સવિસ્તર વર્ણન—ઇન્દ્રોએ કરેલ જન્મોત્સવ—તે વખતે દેવોની ભક્તિ વિચિત્રતા—સૌધર્મ ઇન્દ્રે કરેલ સ્નાત્ર—ફરીને કરેલ પાંચ રૂપ—સ્વસ્થાને પ્રભુને મૂકવા—નંદીશ્વર દ્વીપે અઠ્ઠાઈમહોત્સવ—સ્વસ્થાને ગમન—પ્રભુનું નામ સ્થાપન—વંશસ્થાપન—પ્રભુની બાલ્યાવસ્થા—પ્રાપ્ત થયેલ યુવાવસ્થા—પ્રભુના દેહનું (રૂપનું) વર્ણન—એક યુગલિક નરનું મરણ—સુનંદા—તેના રૂપનું વર્ણન—સૌધર્મેન્દ્રે વિવાહ માટે કરેલ પ્રાર્થના—ભગવંતે કરેલ સ્વીકાર—ઇન્દ્રે કરેલ પાણિગ્રહણ મહોત્સવ—અપ્સરાઓનાં ગીત—તે સંબંધી કોલાહલ—સુનંદા સુમંગલાને શણગારવું—પ્રભુનું વિવાહમંડપે આગમન—વિવાહ સંબંધી ક્રિયા—કન્યાની સખીઓએ અનુવરની કરેલી મશ્કરી—સાંસારિક સુખ ભોગવતા પ્રભુને થયેલ ૧૦૦ પુત્ર ને બે પુત્રીઓ—યુગલધર્મની મંદતા—પ્રભુનો રાજ્ય તરીકે સ્વીકાર—વિનિતા નગરીનું કુબેરે કરેલ નિર્માણ—વિનિતાનું વર્ણન—અગ્નિ ઉપજાવવાની શરૂઆત—અગ્નિની ઉત્પત્તિ—ભગવંતે બતાવેલ પ્રથમ શિલ્પ—પુત્ર પુત્રીને શિખવેલ કળાઓ—ભગવંતની રાજ્યસ્થિતિ—વસંત ઋતુનું વર્ણન—ભગવંતને થયેલ પૂર્વ સુખનું સ્મરણ—ઉત્પન્ન થયેલ વૈરાગ્ય—લોકાંતિક દેવનું આગમન—તેમણે કરેલ પ્રાર્થના ... પૃ. ૫૧ થી ૧૦૧

ત્રીજા સર્ગમાં—ભરત ચક્રીનો રાજ્યાભિષેક—પુત્રોને કરી આપેલ દેશોની વહેંચણ—ભગવંતે આપેલ સાંવત્સરિક દાન—ઇન્દ્રે કરેલ દીક્ષા મહોત્સવ—ભગવંતે કરેલ કેશલુંચન—અંગીકાર કરેલ ચારિત્ર—ઉત્પન્ન થયેલ મનઃપર્યવજ્ઞાન—ઇન્દ્રે કરેલ સ્તુતિ—ભગવંતે કરેલ વિહાર—ભિક્ષાની અપ્રાપ્તિ—કચ્છ મહાકચ્છાદિકને થયેલ ક્ષુધાવેદના—ભગવંતે ધારણ કરેલ મૌન—કચ્છ મહાકચ્છાદિએ સ્વીકારેલ તાપસવૃત્તિ—નમિવિનમિનું આગમન—તેમણે પ્રભુ પાસે કરેલ રાજ્યયાચના—તેમનું પ્રભુની સેવામાં રહેવું—ધરણેન્દ્રનું પ્રભુને વાંદવા આવવું—નમિવિનમિની ભક્તિથી તેને થયેલ પ્રસન્નતા—તેણે આપેલ અનેક વિદ્યાઓ સહિત વૈતાઢ્યનું રાજ્ય—વૈતાઢ્યનું વર્ણન—તેમણે વૈતાઢ્ય પર વસાવેલ ૧૧૦ નગર—તેના નામ—વર્ણન કરી આપેલી વિદ્યાધરો માટે મર્યાદા—વિદ્યાધરોના લેગ નિકાય—ભગવંતે નિરાહારપણે કરેલ વિહાર—ગજપુર પધારવું—ગજપુરમાં શ્રેયાંસાદિકને આવેલ સ્વપ્ન—પ્રભુની નાગરિકોએ કરેલ અનેક પ્રકારની પ્રાર્થના—પ્રભુએ કરેલ અસ્વીકાર—શ્રેયાંસનું પ્રભુ પાસે આવવું—તેને થયેલ જાતિસ્મરણ—તેણે આપેલ પ્રથમ દાન—ભગવંતને તેણે આપેલ ઇક્ષુરસનું દાન—પ્રગટેલા પંચ દિવ્ય—અક્ષયતૃતીયાની સ્થાપના—શ્રેયાંસ પાસે નાગરિકોના પ્રશ્ન—શ્રેયાંસે કરેલ ખુલાસો—ભગવંતનું બાહુબલિના તક્ષશિલાએ પધારવું—બાહુબલિ રાજાએ કરાવેલ તૈયારી—પ્રાતઃકાળે જવાના કરેલ નિર્ણય—એટલામાં પ્રભુનું વિહાર કરી જવું—ભગવંતે પ્રાતઃકાળ સુધી કરેલ વિહાર—પ્રભુનાં દર્શન ન થવાથી બાહુબલિએ કરેલ પશ્ચાત્તાપ—ત્યાં તેણે કરેલ ધર્મચક્ર—ભગવંતને થયેલ કેવળજ્ઞાન—જ્ઞાનોત્સવ માટે ઇન્દ્રનું ત્યાં આવવું—ઐરાવત હસ્તીનું વર્ણન—સમવસરણની રચના—પ્રભુનું તેમાં પધારવું—આવેલ ચાર નિકાયના ઇન્દ્રે કરેલ સ્તુતિ

મરુદેવા માતાને પુત્રના વિરહથી થયેલ ખેદ—ભરતે આપેલ તેનો ઉત્તર—ભરતને આવેલ બે પ્રકારની વધામણી (પ્રભુને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ ને ચક્રરત્નનું પ્રગટ થવું)—ભરતે કરેલ નિર્ણય—મરુદેવા માતાને લઈ ભરતનું હસ્તીપર બેસી પ્રભુને વાંદવા નીકળવું—તેમના પુત્રનું દર્શન થવું

...ના આભૂષણ ધારણ કરીને મહારાજાએ સ્વર્ગનો જાણે ખંડ હોય તેવા તે મંડ...
...તિ કર્યો પછી સર્વ પુરુષોમાં અગ્રણી અને વિચારશુદ્ધિવાન મહારાજાએ છડી...
...સે સેવકપુરુષોને બોલાવી આજ્ઞા કરી કે—'હે અધિકારી પુરુષો' તમે હાથી...
...બેસી, નગરી જ્યાએ ફરી આ વિનિતા નગરીને બાર વર્ષ સુધી કોઈ પણ જાતની...
...ન, કર, દંડ, કુદંડ અને ભય રહિત કરીને હરવાળી કરો.' અધિકારીઓએ તરતજ...
...માણે ઉદ્ઘોષણા કરીને રાજાની આજ્ઞાનો અમલ કર્યો કાર્યસિદ્ધિમા ચક્રવર્તીની...
...જ્ઞા એ પહેરમું રત્ન છે

પછી મહારાજા સિંહાસન ઉપરથી ઉઠ્યા, તેની સાથે જાણે તેના પ્રતિબિંબો...
...તેમ બીજા સર્વે પણ ઉઠ્યા પર્વત ઉપરથી ઉતરનારની જેમ સ્નાનપીઠ ઉપરથી...
...નિષ્ક્ર પોતાના આગમનમાર્ગથી ઉતર્યા અને તેની સાથે બીજા પણ પોતપોતાને રસ્તેથી...
...ર્યા. પછી જાણે પોતાનો અમંદ પ્રતાપ હોય તેવા ઉત્તમ હસ્તી ઉપર બેસી ચક્રી...
...તાને પ્રાસાદે પધાર્યા ત્યા સ્નાનગૃહમા જઈ નિર્મળ જળથી સ્નાન કરી તેમણે અટ્ઠમ...
...તનુ પારણુ કર્યું એવી રીતે બાર વર્ષે અભિષેકોત્સવ સંપૂર્ણ થયો, ત્યારે ચક્રવર્તીએ...
...ાન, પૂજન, પ્રાયશ્ચિત્ત અને કૌતુકમંગળ કરી બહારના સભાસ્થાનમાં આવી સોળ...
...ાર આત્મરક્ષક દેવતાનો સત્કાર કરી તેમને વિદાય કર્યા પછી વિમાનમા રહેતા...
...ની જેમ મહારાજા પોતાના ઉત્તમ પ્રાસાદમા રહી વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યા

મહારાજાને પોતાની આયુધશાળામા રહેલા ચક્ર, છત્ર, ખડ્ગ અને દંડ ચાર એકે...
...દ્રિય રત્ન હતા રોહણાચળના માણિક્યની જેમ તેમના લક્ષ્મીગૃહના કાકિણીરત્ન,
...મણિરત્ન, ચર્મ રત્ન અને નવનિધિઓ હતા પોતાનીજ નગરીમા ઉત્પન્ન થયેલા સેના...
...પતિ, ગૃહપતિ, પુરોહિત અને વર્ધકિ એ ચાર નરરત્નો હતા, વૈતાઢ્ય પર્વતના મૂળના...
...ઉત્પન્ન થયેલ ગજ રત્ન અને અશ્વ રત્ન હતા, અને વિદ્યાધરની ઉત્તર શ્રેણીના ઉત્પન્ન...
...થયેલ સ્ત્રી રત્ન હતુ નેત્રને આનંદ આપનારી મૂર્તિથી તેઓ ચંદ્ર જેવા શોભતા હતા
...અને દુ:સહ પ્રતાપથી સૂર્ય જેવા લાગતા હતા પુરુષરૂપ થયેલ સમુદ્ર હોય તેમ તેનો...
...મધ્યભાગ (હૃદયનો આશય) જાણી શકાતો નહોતો અને કુબેરની જેમ તેઓ મનુષ્યોની...
...સ્વામિતા ને પામી હતી જંબૂદ્વીપ જેમ ગંગા અને સિંધુ વિગેરે ૧૪ મોટી નદીઓથી શોભે...
...તેમ તેઓ પૂર્વોક્ત ચતુર્દશ રત્નોથી શોભતા હતા વિહાર કરતા જાણે...
...જેમ નવ સુવર્ણ કમળો રહે તેમ તેમના ચરણ નીચે નિરંતર નવ નિધિઓ રહેતા હતા.
...જાણે પ્રથમ ખરીદી લીધા હોય તેવા સોળ હજાર પારિપાર્શ્વક દેવતા...
...સેવી તે વીંટાયેલા રહેતા હતા બત્રીશ હજાર રાજકન્યાની જેમ બત્રીશ હજાર રાજાઓ...
...નિરંતર ભક્તિથી તેમની ઉપાસના કરતા હતા બત્રીશ હજાર નાટકોની જેમ બત્રીશ
...હજાર દેશની બીજી બત્રીશ હજાર કન્યાઓ સાથે તેઓ રમતા હતા. જગતના ઈશ
...ગજ જેવા તેઓ ત્રણસો ને સાઠ દિવસોની જેમ ત્રણસો ને સાઠ રસોઈઆઓથી

શોભતા હતા. અઢાર લિપિને પ્રવર્તાવનાર ઋષભદેવ ભગવાનની જેમ અઢાર શ્રેણી પ્રશ્રેણી વડે તેમણે પૃથ્વીમાં વ્યવહાર પ્રવર્તાવ્યો હતો. ચોરાશી લાખ હસ્તી, ચોરાશી લાખ અશ્વ, ચોરાશી લાખ રથ અને છન્નુ કોટી ગામડાઓ તથા તેટલાજ પાયદળ વડે તેઓ શોભતા હતા. બત્રીશ હજાર દેશ અને બોતેર હજાર મોટા નગરના તેઓ અધિપતિ હતા. નવાણું હજાર દ્રોણમુખ અને અડતાળીશ હજાર કિલ્લાવાળા શહેરોના તે ઈશ્વર હતા. આડંબરયુક્ત લક્ષ્મીવાળા ચોવીશ હજાર કર્બટ અને ચોવીશ હજાર મડંબ અને વીશ હજાર ખાણોના તથા માલેક હતા. સોળ હજાર ખેટ (ખેડા)ના તેઓ શિક્ષા કર્તા (ધણી) હતા. ચૌદ હજાર સંબાધના તથા છપ્પન દ્વીપ (બેટ)ના તથા [illegible] અને ઓગણપચાસ કુરાજ્યના તેઓ નાયક હતા. એવી રીતે આખા ભરતક્ષેત્રના તથા શિક્ષા આપનાર સ્વામી હતા.

અયોધ્યા નગરીમાં રહી અખંડિત આધિપત્ય ચલાવનાર તે મહારાજા અભિ[illegible] [illegible] એક વખત પોતાના સંબંધીઓના સ્મરણમાં પ્રવર્ત્યા, અધિકારીપુરુષોએ સાઠ હજાર વર્ષના વિરહથી મહારાજાના દર્શનમાં ઉત્સુક થયેલા [illegible] તેમને દેખાડ્યા. તેમાં પ્રથમ બાહુબલિની સાથે જન્મેલી, ગુણે સુંદર એવી સુંદરીને નામપૂર્વક બતાવી. તે સુંદરી ગ્રીષ્મઋતુથી આક્રાંત થયેલી નદીની જેમ કૃશ થયેલી હતી, હિમના સંપર્કથી કમલિનીની પેઠે તે કરમાઈ ગયેલી હતી, હેમંત ઋતુના ચંદ્રની કળાની પેઠે તેનું રૂપલાવણ્ય નાશ પામ્યું હતું અને સુકા પાંદડાંવાળી કદલીના જેવા તેના ગાલ ફીકા અને કૃશ થઈ ગયા હતા. સુંદરીને આવી [illegible] જોઈને મહારાજા પોતાના અધિકારીપુરુષોને ક્રોધ [illegible] કહ્યું કે 'શું આપણા ઘરમાં અન્ન નથી? [illegible] સમુદ્રમાં લવણ નથી? [illegible] [illegible] નથી? અથવા શું તેઓ [illegible] દ્રાક્ષ અને ખજુર વિગેરે ખાવાલાયક મે[illegible] નથી? સુવર્ણ[illegible] નથી? ઉદ્યાનમાં વૃક્ષો [illegible] [illegible] નથી? [illegible] જેવા આઉવાળી ગાયો [illegible] નથી? [illegible] તે [illegible] ની [illegible] [illegible] ભોજન કરતી નથી? [illegible]

[illegible]

૧ [illegible]

ભરતપતિને આવું કોપયુક્ત બોલતા સાંભળી અધિકારીઓ પ્રધાન કરી બોલ્યા—મહારાજ ! ત્રૈલોક્યપતિની જેવા આપના નંદનમાં સર્વ વસ્તુ છે પરંતુ જ્યારથી આપ દિગ્વિજય કરવાને પધાર્યા ત્યારથી આ સુંદરી ફક્ત પ્રાણ રક્ષણને માટે આંબિલ તપ કરે છે અને આપ મહારાજાએ તેમને દીક્ષા લેતા રોક્યા છે તેથી ભાવદીક્ષિત થઈને રહેલ છે એ વૃત્તાંત સાંભળી કલ્યાણકારી મહારાજા સુંદરી તરફ જોઈ બોલ્યા—' હે કલ્યાણિ ! તને દીક્ષા લેવાને ઇચ્છા છે ?'

સુંદરીએ કહ્યું—' એમજ છે.'

એ સાંભળી ભરતરાય બોલ્યા—' અહો ! પ્રમાદ અથવા સરલપણાથી હું આટલા વખત સુધી તેના વ્રતમાં વિઘ્નકારી થઈ પડ્યો. આ પુત્રી તો પિતાજીને અનુરૂપ (સદૃશ) થઈ અને અમે પુત્રો તો હમેશાં વિષયમાં આસક્ત તથા રાજ્યમાં અતૃપ્ત રહેનારા થયા ! આયુષ્ય સમુદ્રના જળતરંગની જેવું નાશવંત છે, એમ છતાં પણ વિષયલુબ્ધ જનો એ જાણતા નથી. જોતાં જોતાંમાં નષ્ટ થઈ જનારી વિદ્યુતથી જેમ માર્ગનું અવલોકન કરી લેવાય તેમ આ ગત્વર આયુષ્યથી સાધુજનની જેમ મોક્ષ સાધી લેવો એજ યોગ્ય છે. માંસ, વિષ્ઠા, મૂત્ર, મળ, પ્રસ્વેદ અને વ્યાધિમય આ શરીરને શણગારવું તે ઘરની ખાળને શણગારવા જેવું છે. હે બેન ! તમને શાબાશ છે કે તમે આ શરીરથી મોક્ષરૂપ ફળને ઉત્પન્ન કરનાર વ્રત ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છો છો. નિપુણ લોકો લવણસમુદ્રમાંથી પણ રત્નને ગ્રહણ કરે છે." હર્ષ પામેલા મહારાજાએ આ પ્રમાણે બોલી દીક્ષાને માટે આજ્ઞા કરવાથી, તપથી કૃશ થયેલી સુંદરી જાણે પુષ્ટ હોય તેમ હર્ષથી ઉદ્યોત પામી.

એ સમયે જગતરૂપી મયૂરને મેઘ સમાન ભગવાન્ ઋષભસ્વામી વિહાર કરતા અષ્ટાપદ ગિરિએ આવીને સમોસર્યા. જાણે રત્ન, સુવર્ણ અને રૂપાનો બીજો પર્વત હોય તેવું તે પર્વત ઉપર દેવતાઓએ સમવસરણ રચ્યું અને તેમાં બેસી પ્રભુ દેશના આપવા લાગ્યા. ગિરિપાલકોએ આવી તત્કાળ ભરતપતિને તે નિવેદન કર્યું. મેદિનીપતિ તે વૃત્તાંત સાંભળવાથી ભરતક્ષેત્રના છ ખંડના વિજયથી પણ અધિક પ્રમોદ પામ્યા. સ્વામીના આગમનને કહેનારા તે ભૃત્યોને તેમણે સાડી બાર કોટી સોનૈયાનું પારિતોષિક આપ્યું અને સુંદરીને કહ્યું—' તારા મનોરથની મૂર્તિમંત જાણે સિદ્ધિ હોય તેવા જગદ્ગુરુ વિહાર કરતા અહીં આવ્યા છે.' પછી ચક્રીએ દાસીજનની જેમ અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની પાસે સુંદરીનો નિષ્ક્રમણાભિષેક કરાવ્યો. સ્નાન કરી, પવિત્ર વિલેપન કર્યા પછી જાણે બીજું વિલેપન કર્યું હોય તેવા છેડાવાળાં ઉજ્જ્વળ વસ્ત્ર અને ઉત્તમ અલંકાર સુંદરીએ પહેર્યા. જોકે તેણે શીલરૂપ સર્વોત્તમ અલંકાર ધારણ કરેલ હતો પણ આચાર જાળવવાને માટે તેણે બીજા અલંકાર સ્વીકાર્યા. તે વખતે રૂપસંપત્તિવડે

શોભતી સુંદરીના પાસે સ્ત્રીરત્ન સુભદ્રા નામી જેવી લાગતી હતી શીળવડે સુંદ ર બાળા જગમ કલ્પવલ્લીની જેમ યાચકોને જે માગે તે આપતી હતી, હમી જેમ કર વિની ઉપર બેમે તેમ કર્પૂરની રજ જેવા સફેત વસ્ત્રથી શોભતી તે એક શિબિકામાં આરૂઢ થઈ, હસ્તીઓ, ઘોડેસ્વારો, પાયદળ અને ભ્યાવી પૃથ્વીને આચ્છાદિત કર મહારાજા મરૂદેવીની જેમ સુંદરીની પછાડે ચાલ્યા તેને બે પડખે ચામર ઢોળાતા હતા, મસ્તકે શ્વેત છત્ર શોભતુ હતુ અને ચારણ ભાટો તેના વ્રત સબધી ગાઢ મ નયને નખાપાતા હતા ભોજાઈઓ તેના દીક્ષોત્સવના મગળિક ગીત ગાતી હતી અને ઉત્તમ સ્ત્રીઓ પગને પગલે તેના ઉપરથી લુણ ઉતારતી હતી એવી રીતે નાયે ચાલનાગ અનેક પૂર્ણ પાત્રોથી શોભતી તે પ્રભુના ચરણથી પવિત્ર થયેલા અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર આવી ચંદ્રસહિત ઉદયાચળની જેમ પ્રભુએ અધિષ્ઠિત કરેલા તે ગિરિને જોઈ ભરત તથા સુંદરી બન્નેએ હર્ષ પામ્યા સ્વર્ગ અને મોક્ષમા જવાની જાણે નિસરણી હોય તેના તે વિશાળ શિલાવાળા પર્વત ઉપર તે બન્ને ચડ્યા અને સસારથી ત્રાસ પામેલા પ્રાણીઓને શરણ તુલ્ય, ચાર દ્વારવાળા અને સક્ષિપ્ત કરેલી (જબૂદ્વીપની) જગતિ (કોટ) હોય તેના સમવસરણ સમીપે આવ્યા સમવસરણના ઉત્તર દ્વારના માગથી તેમણે યથાવિધિએ પ્રવેશ કર્યો પછી હર્ષ અને વિનય વડે પોતાના શરીરને ઉચ્છ્વસિત તથા સકોચિત કરતા તેઓએ પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇ, પંચાગે ભૂમિનો સ્પર્શ કરી નમસ્કાર કર્યો, તે સમયે જાણે રત્નભૂતળમા સક્રાંત થયેલા પ્રભુના બિંબને જોવાને તેઓ ઇચ્છતા હોય તેમ જણાતુ હતુ પછી ચક્રવર્તીએ ભક્તિથી પવિત્ર થયેલી વાણીવડે પ્રથમ ધર્મચક્રી (તીર્થંકર)ની સ્તુતિ કરવાનો આરભ કર્યો

"હે પ્રભુ! અછતા ગુણોને કહેનારા મનુષ્યો અન્ય જનોની સ્તુતિ કરી શકે છે, પણ હુ તો તમારા છતા ગુણો કહેવાને પણ અસમર્થ છુ, તેથી આપની સ્તુતિ કેમ કરી શકું? તથાપિ દરિદ્ર પુરુષ પણ જેમ લક્ષ્મીવતને ભેટ કરે છે તેમ હે જગન્નાથ! હુ આપની સ્તુતિ કરીશ. હે પ્રભુ! ચદ્રના કિરણોથી શેફાલી જાતના વૃક્ષોના પુષ્પો ગળી જાય છે તેમ તમારા ચરણકમળના દર્શનમાત્રથી પ્રાણીઓના અન્ય જન્મના કરેલા પાપો પણ ગળી જાય છે હે સ્વામી! જેની ચિકિત્સા ન થઈ શકે એવા મહામોહરૂપી સનિપાતવાળા પ્રાણીઓને વિષે પણ અમૃત ઔષધિના રસ જેવી તમારી વાણી જયવતી વર્તે છે હે નાથ! વર્ષાઋતુની વૃષ્ટિની જેમ ચક્રવર્તી અને રકજન ઉપર સદશ ભાવવાળી તમારી દૃષ્ટિ પ્રીતિસપત્તિના એક કારણરૂપ છે હે સ્વામી! ક્રૂર કર્મરૂપી બરફની ગાઠને ગાળી દેનારા સૂર્યની જેવા આપ અમારા જેવાના પુણ્યથીજ પૃથ્વીપર વિચરો છો હે પ્રભુ! શબ્દાનુશાસનમા વ્યાપી રહેલા સજ્ઞાસૂત્રની જેવી ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રૌવ્યમય તમે કહેલી ત્રિપદી જયવતી વર્તે છે હે ભગવન્! જેઓ તમારી સ્તુતિ કરે છે તેઓને આ છેલ્લો ભવ થાય છે, તો જેઓ તમાની સેવા અને ધ્યાન કરે તેની તો વાતજ શી કરવી!"

આવી રીતે ભગવંતને સ્તુતિ નમસ્કાર કરી ભરતેશ્વર ઇશાન કૂણમાં યોગ્ય સ્થાને બેઠા. પછી સુંદરી, ભગવાન વૃષભધ્વજને વાંદી અંજલિ જોડી ગદ્ગદ અક્ષરવાળી ગિરાથી બોલી– હે જગત્પતિ ! આટલા કાળ સુધી હું આપને મનથી જોતી હતી પણ આજે તો ઘણા પુણ્યથી અને ભાગ્યોદયથી આપના પ્રત્યક્ષ દર્શન થયા છે આ મૃગતૃષ્ણા જેવા મિથ્યા સુખવાળા સંસારરૂપી મરૂદેશના અમૃતના દ્રહ જેવા તમે લોકોને પુણ્યયોગે પ્રાપ્ત થયા છો. હે જગન્નાથ ! આપ મમતા રહિત છો તોપણ જગત ઉપર તમે વાત્સલ્ય રાખો છો, નહીંતો આ વિષમ દુઃખના સમુદ્રથી તેનો કેમ ઉદ્ધાર કરો ! હે પ્રભુ ! મારી બેન બ્રાહ્મી, મારા ભત્રીજાઓ અને તેમના પુત્રો એ સર્વ તમારા માર્ગને અનુસરી કૃતાર્થ થયા છે, ભરતના આગ્રહથી મે આટલો કાળ વ્રત ગ્રહણ ન કર્યું તેથી હું પોતે ઠગાઈ છું હે વિશ્વતારક ! હવે મને દીનને તમે તારો. આખા ઘરના ઉદ્યોત કરનાર દીપક ઘડાને શું ઉદ્યોત નથી આપતો ? આપે છેજ માટે હે વિશ્વનું રક્ષણ કરવામાં વત્સલ ! આપ પ્રસન્ન થાઓ અને સંસારસમુદ્રને તરવાના વહાણ સમાન દીક્ષા મને આપો' સુંદરીના એવા વચન સાંભળી ' હે મહાસત્વે ! તને સાબાશ છે' એમ કહી સામાયિક સૂત્રોચ્ચાર પૂર્વક પ્રભુએ તેને દીક્ષા આપી. પછી તેને મહાવ્રતરૂપી વૃક્ષોના ઉદ્યાનમાં અમૃતની નીક જેવી શિક્ષામય દેશના આપી, એટલે જાણે મોક્ષ પ્રાપ્ત થયો હોય એમ માનતી તે મહામના સાધ્વી મોટાઓની પાછળ વ્રતિનીગણની[1] મધ્યમાં બેઠી પ્રભુની દેશના સાંભળી તેમના ચરણકમળને નમી મહારાજા ભરતપતિ હર્ષ પામી અયોધ્યા નગરીમાં ગયા

ત્યાં પોતાના સર્વ સ્વજનોને જોવાની ઇચ્છાવાળા મહારાજાને અધિકારીઓએ જે આવ્યા તેને બતાવ્યા અને ન આવ્યા તેમને સંભારી આપ્યા. પછી પોતાના ભાઈઓ જેઓ અભિષેકઉત્સવમાં પણ આવ્યા નહોતા તેમને બોલાવવાને ભરત રાજાએ એક એક દૂત મોકલ્યો દૂતોએ જઈ તેમને કહ્યું–'તમે રાજ્યની ઇચ્છા કરતા હો તો ભરત રાજાની સેવા કરો.' દૂતોના કહેવાથી તેઓ વિચાર કરી બોલ્યા–'પિતાએ અમને તથા ભરતને રાજ્ય વહેંચી આપેલું છે તો ભરતની સેવા કરવાથી તે અમને અધિક શું કરશે ? શું તે કાળ આવે કાળને રોકી શકશે ? શું દેહને પકડનારી જરારાક્ષસીનો તે નિગ્રહ કરશે ? શું પીડાકારી વ્યાધિરૂપી વ્યાધોને મારી શકશે ? અથવા શું ઉત્તરોત્તર વધતી જતી તૃષ્ણાને ચૂર્ણ કરશે ? જો આવી જાતનું સેવાનું ફળ આપવાને ભરત સમર્થ ન હોય તો સર્વ સામાન્ય મનુષ્યપણામાં કોણ કોને સેવવા યોગ્ય છે ? તેને ઘણું રાજ્ય હોવા છતાં પણ સંતોષથી અસંતોષી હોવાને લીધે પોતાના બળથી જો અમારા રાજ્ય ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા કરે છે તો અમે પણ એક પિતાનાજ પુત્રો છીએ તેથી હે દૂતો ! અમે પિતાજીને વિદિત કર્યા સિવાય તમારો સ્વામી કે જે અમારો મોટો ભાઈ છે તેની સાથે યુદ્ધ

૧ વ્રતિનીગણ–સાધ્વીઓનો સમૂહ

કરવાનો ઉત્સાહ ધરતા નથી ' એ પ્રમાણે દૂતોને કહી ઋષભદેવજીના તે (૯૮) પુત્રો અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર સમવસરણની અંદર બીરાજેલા ઋષભસ્વામીની પાસે ગયા તેઓ પ્રથમ ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી પરમેશ્વરને તેમણે પ્રણામ કર્યો પછી મસ્તકે અંજલિ જોડી તેઓ આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા

' હે પ્રભુ ! દેવતાઓ પણ તમારા ગુણોને જાણી શકતા નથી તો તમારી સ્તુતિ કરવાને બીજુ કોણ સમર્થ થાય ? તથાપિ બાળકની જેવી ચપળતાવાળા અમે તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ જેઓ હમેશા તમને નમસ્કાર કરે છે તેઓ તપસ્વીથી પણ અધિક છે અને જેઓ તમારી સેવા કરે છે તેઓ યોગિથી પણ અધિક છે હે વિશ્વને પ્રકાશ કરનાર સૂર્ય ! પ્રતિદિવસ નમસ્કાર કરનારા જે પુરૂષના મસ્તકમા તમારા ચરણનખના કિરણો આભૂષણરૂપ થાય છે તે પુરૂષોને ધન્ય છે ! હે જગત્પતિ ! તમે કોઈનુ કાઈ પણ સાન કે બળથી ગ્રહણ કરતા નથી, તથાપિ તમે ત્રૈલોક્યચક્રવર્તી છો હે સ્વામિન્ ! સર્વ જળાશયોના જળમાં ચદ્રના પ્રતિબિબની જેમ તમે એકજ સર્વ જગત્ના ચિત્તમા રહેલા છો હે દેવ તમારી સ્તુતિ કરનાર પુરૂષ સર્વને સ્તુતિ કરવા યોગ્ય થાય છે, તમને પૂજનાર સર્વને પૂજવા યોગ્ય થાય છે અને તમને નમસ્કાર કરનાર સર્વને નમસ્કાર કરવા યોગ્ય થાય છે તેથી તમારી ભક્તિ મોટા ફળવાળી કહેવાય છે દુ ખરૂપી દાવાનલથી તપ્ત થયેલા જનોને તમે મેઘ સમાન છો અને મોહાધકારથી મૂઢ થયેલા જનોને તમે દીપક સમાન છો માર્ગના છાયાવૃક્ષની જેમ રાકના, સમર્થના, મૂર્ખના અને ગુણીજનના એક સરખા ઉપકારી છો " આ પ્રમાણે સ્તુતિ કર્યા પછી ભ્રમરની પેઠે પ્રભુના ચરણકમળના પોતાની દૃષ્ટિ રાખી સર્વ એકઠા થઈ વિજ્ઞાપ્ત કરવા લાગ્યા—' હે સ્વામિન્ ! આપે અમને અને ભરતને યોગ્યતા પ્રમાણે જુદા જુદા દેશના રાજ્યો વહેચી આપેલા છે અમે તો તે રાજ્યથી સતુષ્ટ થઇને રહીએ છીએ કારણ કે સ્વામીએ બતાવેલી મર્યાદા વિનયી લોકોને અનુલ્લધ્ય છે, પરતુ હે ભગવન ! અમારા મોટા ભાઈ ભરત પોતાના રાજ્યથી અને હરણ કરેલા બીજાના રાજ્યોથી પણ જળથી વડવાનળની જેમ હજી સતોષ પામતા નથી. જેમ બીજા રાજાઓના રાજ્ય તેણે ખેચી લીધા તેમ અમારા રાજ્યોને પણ ખુચી લેવાને તે ઇચ્છે છે એ ભરત રાજા બીજા રાજાઓની પેઠે અમારી પાસે પણ પોતાના દૂતો મોકલી આજ્ઞા કરે છે કે તમે રાજ્યને છોડી દો અથવા મારી સેવા કરો હે પ્રભુ ! પોતાને મોટો માનનારા ભરતના વચનમાત્રથી અમે નપુસકની જેમ તાતે આપેલા રાજ્યને કેમ છોડી દઇએ ? તેમજ અધિક ઋદ્ધિમા ઈચ્છારહિત એવા અમે તેની સેવા પણ કેમ કરીએ ? જે અતૃપ્ત માણસ હોય તેજ માનને નાશ કરનારી પરસેવા અંગીકાર કરે છે રાજ્ય છોડવુ નહીં અને સેવા કરવી નહીં ત્યારે યુદ્ધ કરવુ એ સ્વતઃ સિદ્ધ થાય છે તથાપિ આપને પૂછ્યા સિવાય અમે કાઇ પણ કરવાને સમર્થ નથી '

પુત્રોની આવી વિજ્ઞપ્તિ સાભળી જેમના નિર્મળ કેવળજ્ઞાનમા સર્વ જગત્ પ્રકાશે
છે એવા કૃપાળુ ભગવાન આદીશ્વરે તેઓને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી–"હે વત્સો!
પરાક્રમી વીર પુરુષોએ તો અત્યંત દ્રોહ કરનારા વૈરીવર્ગની સાથેજ યુદ્ધ કરવું જોઈએ.
રાગ, દ્વેષ, મોહ અને કષાયો જીવોને સેંકડો જન્માન્તરમાં પણ અનર્થ આપનારા
શત્રુઓ છે. રાગ સદ્ગતિએ જવામા લોઢાની શૃંખલા સમાન બંધનકારક છે, દ્વેષ
નરકાવાસના નિવાસ કરાવવાને બળવાન જામીનરૂપ છે, મોહ સંસારસમુદ્રની ભ્રમરીમા
નાખવાને ઘટમાળરૂપ છે, અને કષાય અગ્નિની જેમ પોતાના આશ્રિત જનોનુંજ દહન
કરે છે. તે માટે અવિનાશી ઉપાય રૂપ અસ્ત્રોથી નિરંતર યુદ્ધ કરીને પુરુષોએ તે
વૈરીને જીતવા અને શરણભૂત ધર્મની સેવા કરવી, જેથી શાશ્વત આનંદમય
પદની પ્રાપ્તિ સુલભ થાય. આ રાજ્યલક્ષ્મી અનેક યોનિમાં પાત કરાવનારી, અતિ
દુઃખ આપનારી, અભિમાનરૂપ ફળવાળી અને નાશવંત છે. હે પુત્રો! પૂર્વે સ્વર્ગના
સુખથી પણ તમારી તૃષ્ણા પૂરી થઈ નથી તો અંગારા કરનારની પેઠે મનુષ્ય સંબંધી
ભોગથી તો તે કેમજ પૂરી થાય? અંગારા કરનારનો સંબંધ આ પ્રમાણે–

કોઈ અંગારા કરનાર પુરુષ જળની મશક લઈને નિર્જળ અરણ્યમાં અંગારા કરવાને
ગયો. ત્યાં મધ્યાહ્નના અને અંગારાના તાપથી ઉત્પન્ન થયેલી તૃષાથી તે આકુળ
થયો, તેથી સાથે લાવેલી મશકનું સર્વ જળ પી ગયો. તોપણ તેની તૃષા શાંત થઈ નહીં,
એટલે તે સૂઈ ગયો. સ્વપ્નમાં જાણે તે ઘેર ગયો અને ઘરની અંદર રહેલા કળશ,
ગોળા અને ગાગર વિગેરેનું સર્વ જળ પી ગયો, તથાપિ અગ્નિને તેલની પેઠે તેની
તૃષા શાંત થઈ નહીં એટલે તેણે વાવ, કૂવા અને સરોવરનું જળ પીને શોષણ કર્યું
તોપણ તૃષા શાંત થઈ નહીં એટલે તેણે નદીઓનું તથા સમુદ્રનું જળપાન કરી તેનું પણ શોષણ કર્યું, તોપણ
તેવીજ રીતે સરિતા અને સમુદ્રનું જળપાન કરી તેનું પણ શોષણ કર્યું, તોપણ
નારકીના જીવોની વેદનાની જેમ તેની તૃષા છુટી નહીં. પછી મરુદેશના[1] કૂવાના
પાણીના ... માટે તેમાં નાખ્યો ... ત્યારે
... જેથી તેનો પૂળો બાંધી જળને માટે તેમાં નાખ્યો ...
... કૂવાના જળ બહુ ઊંડુ હતું તેથી દર્ભનો પૂળો કૂવામાંથી કાઢતા મધ્યમાંજ
... જળ ઝરી ગયું તોપણ ભિક્ષુક તેલનું પોતું નીચોવીને પીએ તેની પેઠે તે
તેને નીચોવીને પીવા લાગ્યો પણ જે તૃષા સમુદ્રના જળથી છુટી નહીં તે પૂળાના
નીચોવેલા જળથી કેમ છુટે?

તે પ્રમાણે તમારી પણ સ્વર્ગના સુખથી નહીં છિન્ન થયેલી તૃષ્ણા રાજ્યલક્ષ્મીથી
કેમ છેદાશે? માટે હે વત્સો! વિવેકી એવા તમોને અમંદ આનંદના ઝરા રૂપ અને
નિર્વાણપ્રાપ્તિનું કારણ એવું સંયમ રૂપી રાજ્ય ગ્રહણ કરવું યોગ્ય છે."

---

૧ [illegible]
૨ [illegible]

આવાં સ્વામીના વચન સાંભળીને તે અઠ્ઠાણું પુત્રોને તત્કાળ સંવેગ૨ । ઉત્પન્ન થયો અને તેજ વખતે ભગવંતની પાસે તેમણે દીક્ષા લીધી. અહો ! કેવું આમનું ધૈર્ય ! કેવું સત્વ અને કેવી વૈરાગ્યબુદ્ધિ !'' એમ ચિંતવન કરતા દૂતોએ આવીને તે સર્વ વૃત્તાંત ચક્રીને નિવેદન કર્યો. પછી તારાઓની જ્યોતિનો જેમ જ્યોતિષ્પતિ (ચંદ્ર) સ્વીકાર કરે, અગ્નિઓના તેજનો જેમ સૂર્ય સ્વીકાર કરે અને નદ પ્રવાહોના જળનો સમુદ્ર સ્વીકાર કરે તેમ તેમના રાજ્યો ચક્રવર્તીએ સ્વીકાર્યાં.

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्रे महाकाव्ये प्रथमपर्वणि भरतचक्रोत्पत्तिदिग्विजयराज्याभिषेकसोदर्यव्रतग्रहण कीर्त्तनो नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

સર્ગ પાંચમો

—✥—

એક દા ભરતેશ્વર સુખેથી સભામાં બેઠા હતા તે વખતે સુષેણ સેનાપતિએ નમસ્કાર કરીને કહ્યું–' હે મહારાજ ' તમે દિગ્વિજય કર્યો તો પણ મદોન્મત્ત હસ્તી જેમ આલાનસ્તંભ પાસે આવે નહીં તેમ તમારૂં ચક્ર હજી નગરમાં પેસતું નથી.

ભરતેશ્વર બોલ્યા–' સેનાપતિ છ ખંડ ભરતક્ષેત્રમાં અદ્યાપિ કયો વીર પુરૂષ મારી આજ્ઞા સ્વીકારતો નથી ? '

તે વારે મંત્રીએ કહ્યું–" સ્વામિન ' હું જાણું છું કે આપ મહારાજાએ ક્ષુદ્ર હિમાલય સુધી આખું ભરતક્ષેત્ર જીતી લીધું છે દિગ્વિજય કરી આવેલા તમારે જીતવા યોગ્ય કોણ અવશેષ રહેલો હોય ? કારણ કે ફરતી ઘંટીમાં પડેલા ચણામાંથી એક પણ દાણો ભાંગ્યા વિના અવશેષ રહેતો નથી તથાપિ નગરીમાં પ્રવેશ નહીં કરતું ચક્ર, અદ્યાપિ તમારી આજ્ઞાને ઉલ્લંઘન કરનાર કોઈ ઉન્મત્ત પુરૂષ જીતવા યોગ્ય રહ્યો છે' એમ સૂચવે છે હે પ્રભુ! દેવતાઓને પણ દુર્જય કોઈ પુરૂષ તમારે જીતવા યોગ્ય રહેલો હું જોતો નથી પણ અરે ! મારા જાણવામાં આવ્યું કે વિશ્વમાં એક દુર્જય પુરૂષ આપને જીતવા યોગ્ય છે તે ઋષભસ્વામીનો પુત્ર અને આપનો નાનો ભાઈ બાહુબલિ છે તે મહાબળવાન્ અને બળવંત પુરૂષોના બળને નાશ કરનાર છે એક તરફ જેમ સર્વ અસ્ત્ર અને એક તરફ વજ્ર તેમ એક તરફ સર્વ રાજાઓ અને એક તરફ બાહુબલિ છે જેમ તમે ઋષભદેવજીના લોકોત્તર પુત્ર છો તેમ તે પણ તેમના છે જ્યાં સુધી તમે તેમને જીત્યા નથી ત્યાં સુધી કોઈને જીત્યા નથી આ ષટ્ખંડ ભરતમાં આપના જેવો કોઈ જોવામાં આવતો નથી, તોપણ તેનો જય કરવાથી આપનો અત્યંત ઉત્કર્ષ થવાનો એ બાહુબલિ જગતને માનવા યોગ્ય તમારી આજ્ઞા માનતા નથી, તેથી તેને સાધ્યા વિનાય જાણે લજ્જા પામ્યું હોય તેમ ચક્ર નગરમાં પ્રવેશ કરતું નથી રોગની જેમ અલ્પ શત્રુની પણ ઉપેક્ષા કરવી ઘટે નહીં, માટે હવે વિલંબ કર્યા વિના તેનો જય કરવાનો યત્ન કરો "

મંત્રીનું એવું વચન સાંભળી દાવાનળ અને મેઘની વૃષ્ટિથી પર્વતના જેમ તત્કાળ ક્રોધ અને શાંતિથી આશ્લિષ્ટ થઈ ભરતેશ્વર આ પ્રમાણે બોલ્યા–' એક તરફ નાનો ભાઈ આજ્ઞા સ્વીકારતો નથી તે લજ્જાકારી છે અને બીજી તરફ નાના ભાઈ સાથે યુદ્ધ કરવું તે મને બાધાકારી છે જેની આજ્ઞા પોતાના ઘરમાં નથી ચાલતી તેની આજ્ઞા બહાર પણ ઉપહાસ્યકારી છે તેમ નાના ભાઈના અવિનયની સહનતા તે પણ અપવાદરૂપ છે ગર્વ પામેલાને શિક્ષા કરવી એમએ એવો રાજધર્મ છે અને ભાઈઓમાં

મારા જેવાએ કહેવું જોઈએ એ પણ વ્યવહાર છે, આ પ્રમાણે હું ખરેખર સંકટમાં પડ્યો છું.'

અમાત્યે કહ્યું–'મહારાજ! આપનું તે સંકટ આપના મહત્ત્વથી તે અનુજ બંધુ થકી થયું છે, કારણ કે મોટા ભાઈએ આજ્ઞા આપવી અને નાના ભાઈએ તે પાળવી એ આચાર સામાન્ય પુરુષોના પણ પ્રવર્તે છે, માટે આપ તે નાના ભાઈને સંદેશો કહેવા દૂત મોકલી વ્યવહાર પ્રમાણે આજ્ઞા કરો. હે દેવ! કેશરીસિંહ જેમ પલાણ સહન ન કરે તેમ વીરમાની તમારો નાનો ભાઈ જો સર્વ જગતને માનવા યોગ્ય તમારી આજ્ઞાને નહીં સહન કરે તો પછી ઇંદ્રની જેવા પરાક્રમવાળા આપે તેને શિક્ષા આપવી પડશે. તેમ કરતાં લોકાચારનો અતિક્રમ ન થવાથી તમને લોકાપવાદ લાગશે નહીં.'

મહારાજાએ મંત્રીનું તે વચન સ્વીકાર્યું, કેમકે શાસ્ત્ર અને લોકવ્યવહારને અનુસરતી વાણી ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે. પછી નીતિજ્ઞ, દક્ષ અને વાચાળ એવા પોતાના સુવેગ નામના દૂતને શિખામણ આપી બાહુબલિ તરફ મોકલ્યો. પોતાના સ્વામીની શિક્ષાને [illegible] દીક્ષાની જેમ અંગીકાર કરી રથમાં આરૂઢ થઈ તે સુવેગ તક્ષશિલા નગરી તરફ ચાલ્યો.

મોટા સૈન્યનો પરિવાર લઈ અત્યંત વેગવાળા રથમાં બેસીને જ્યારે તે વિનીતા નગરીની બહાર નીકળ્યો ત્યારે જાણે ભરતપતિની શરીરધારી આજ્ઞા હોય એવો તે જણાવા લાગ્યો. [illegible] ([illegible]) [illegible] જેવું [illegible] કરવા લાગ્યું. [illegible] નાડીને [illegible] વેગ વિના [illegible], [illegible] જેમ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] બેસીને [illegible] પાતાળની જેમ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

---

૧ [illegible]

તનો અન્યત્ર વિહાર—ભગવંતના અતિશયનું વર્ણન.

પૃ ૧૦૨ થી ૧૩૪

ચોથા સર્ગમાં—ભરતચક્રીએ કરેલ ચક્રરત્નનું પૂજન. દિગ્વિજય માટે તૈયારી. સૈન્યનું પ્રયાણ. ગજરત્નપર ચક્રીનું આરોહણ. બીજા બાર રત્નોનું સાથે ચાલવું. ગંગાને કિનારે આવવું. માગધતીર્થે પહોંચવું. કરેલો પડાવ. માગધતીર્થકુમારદેવને સાધવાનો પ્રયત્ન. ચક્રીએ મૂકેલ બાણ. તેને ચડેલો કોપ. તેના મંત્રીએ કરેલ શાંત્વન. ભેટ લઈ ચક્રીને નમવા આવવું. ચક્રીની આજ્ઞાનો સ્વીકાર. ચક્રીએ કરેલ તેનો મહોત્સવ. દક્ષિણ તરફ પ્રયાણ. વરદામ તીર્થે પહોંચવું. વરદામપતિને સાધવો. પ્રભાસતીર્થ પ્રયાણ. પ્રભાસપતિનું કરેલ સાધન. સિંધુ તરફ પ્રયાણ. સિંધુદેવીનું સાધન. વૈતાઢ્ય તરફ પ્રયાણ. વૈતાઢ્યપતિ દેવને વશ કરવો. તમિસ્રા ગુફા તરફ પ્રયાણ. તેના અધિષ્ઠાતા કૃતમાલનું સાધન. દક્ષિણ સિંધુનિષ્કુટ સાધવા સેનાનીને મોકલવો. તત્રસ્થ મ્લેચ્છ રાજાઓને સેનાપતિએ વશ કરવા. સિંધુ ઉતરી ચક્રી પાસે પાછા આવવું. તમિસ્રા ગુફા ઉઘાડવા ચક્રીએ કરેલ આજ્ઞા. તમિસ્રા ગુફાનું ઉઘડવું. ચક્રીએ કરેલ પ્રવેશ. કાકિણી રત્નવડે કરેલા માંડલા. સૈન્યનો પ્રવેશ. ઉન્મગ્ના નિમગ્ના નદીપર બંધાવેલ પૂલ. ઉત્તરદ્વારનું સ્વયમેવ ઉઘડી જવું. ચક્રીનો ઉત્તરખંડમાં પ્રવેશ. ત્યાંના કિરાતરાજાઓને થયેલ ઉત્પાત ચિન્હો. દુર્મદ કિરાતોની યુદ્ધ કરવાની તૈયારી. અગ્ર સૈન્ય સાથે કરેલ યુદ્ધ. ચક્રીની સેનાને પડેલો ત્રાસ. સેનાપતિનું યુદ્ધ માટે ઉઠવું. કમલાપીડ અશ્વનું વર્ણન. સુષેણના મારથી કિરાતોને થયેલ ત્રાસ. તેમનું નાસી જવું. સિંધુનદીમાં એકઠા મળી કિરાતોએ કરેલ નાગકુમારનું આરાધન. તે દેવોનું પ્રગટ થવું. કિરાતોને તેમણે કરેલ મદદ. ચક્રીના સૈન્યને કરેલ જળ ઉપદ્રવ. ચર્મરત્ન ને છત્રરત્નનો ચક્રીએ કરેલ ઉપયોગ. સૈન્યનું નિરુપદ્રવપણે રહેવું. ભરતચક્રીને થયેલ વિચાર. અંગરક્ષક દેવોએ નાગકુમારોને કહેવું. નાગકુમારોનું મેઘને સંહરીને સ્વસ્થાને ચાલ્યા જવું. મ્લેચ્છોએ લીધું ચક્રીનું શરણું. અંગીકાર કરેલ આજ્ઞા. ચક્રીનું ક્ષુદ્રહિમાદ્રિ તરફ પ્રયાણ. ક્ષુદ્રહિમાદ્રિ દેવનું વશ થવું. ઋષભકૂટ તરફ પ્રયાણ. કાકિણી રત્નવડે ચક્રીએ લખેલ નામ. વૈતાઢ્ય તરફ પ્રયાણ. નમિ વિનમિ તરફ મોકલેલ બાણ. વિદ્યાધરો સહિત તેમણે કરેલ યુદ્ધ. નમિ વિનમિનું વશ થવું. સ્ત્રીરત્ન (સુભદ્રા) ની પ્રાપ્તિ. તેના રૂપનું વર્ણન. ગંગા તરફ પ્રયાણ. ગંગા ઉત્તરનિષ્કુટનું સેનાપતિએ કરેલ સાધન. ગંગાદેવીનું આરાધન. તેનું વશ થવું. ભરતને દેખી ગંગાને થયેલ કામ. પતિ ચક્રીને પોતાના ભુવનમાં લઈ જવું. ચક્રીએ ભોગવેલ દેવસુખ. એક હજાર વર્ષે પાછા સૈન્યમાં આવવું. ખંડપ્રપાતા ગુફા તરફ પ્રયાણ. તેના અધિષ્ઠાયક નાટ્યમાલ દેવનું વશ થવું. ખંડપ્રપાતા ગુફાનું ઉઘડવું. ચક્રીએ કરેલ તેમાં પ્રવેશ. કાકિણી રત્નવડે તેમાં કરેલા માંડલા. બે નદીપર બંધાવેલ પાજ. સૈન્ય સહિત ગુફા બહાર નીકળવું. નવનિધાનપતિનું આરાધન. નવનિધાનનું પ્રગટ થવું. નવનિધાનનું વર્ણન. ગંગા દક્ષિણનિષ્કુટનું સેનાનીએ કરેલ સાધન. ચૌદ રત્ન ને નવ નિધાન સહિત અયોધ્યા તરફ પ્રયાણ. માર્ગક્રમણ. અયોધ્યામાં ચક્રીના આવવાની થઈ રહેલી તૈયારી. ચક્રીએ કરેલ અઠ્ઠમ તપ. અયોધ્યામાં પ્રવેશ. નગરજનોને થયેલ હર્ષ. રાજમહેલ સમીપે પહોંચવું. અંગરક્ષક દેવો વગેરેને આજ્ઞા આપેલ ગમન. મહેલમાં પ્રવેશ. ચક્રીનો રાજ્યાભિષેક મહોત્સવ. ચક્રીની ઋદ્ધિનું વર્ણન. સ્વજનવર્ગનું ચક્રીને થયેલ સ્મરણ. સુંદરીની સ્થિતિ. તેને જોઈ ચક્રીને થયેલ ખેદ. સેવકોને આપેલ ઠપકો. તેમણે કરેલા ખુલાસા. સુંદરીની ચારિત્ર લેવાની ઇચ્છા. ચક્રીએ આપેલ આજ્ઞા. ભગવંતનું પધારવું. ચક્રીનું વાંદવા નીકળવું. ચક્રીએ કરેલ સ્તુતિ. સુંદરીએ કરેલ ચારિત્ર ગ્રહણ. અનુજબંધુનું સ્મરણ. તેમની પાસે દૂતો મોકલવા. તેમણે દૂતોને આપેલ ઉત્તર. ૯૮ બંધુઓનું એકત્ર મળીને પ્રભુ પાસે ગમન. તેમણે ભગવંતની કરેલી સ્તુતિ તથા વિજ્ઞપ્તિ. ભગવંતે આપેલ ઉપદેશ. તેઓને થયેલ વૈરાગ્ય. તેમણે પ્રભુ પાસે લીધેલ દીક્ષા. ભરતે કરેલ તેમનાં રાજ્યોનો સ્વીકાર. પૃ ૧૩૫ થી ૧૩૪

પેઠે દેખાયો સ્વામીના કાર્યને માટે દડની જેમ પ્રવર્તેલો તે વૃક્ષખંડ, સરોવર અને સિંધુના તટ વિગેરેમા પણ વિશ્રામ લેતો નહોતો એવી રીતે પ્રયાણ કરતો તે જાણે મૃત્યુની એકાંત રતિભૂમિ હોય તેવી મહા અટવીમા પહોંચ્યો રાક્ષસોની જેવા ધનુષ તૈયાર કરીને હાથીઓના નિશાન કરનાર અને ચમરૂ જાતના મૃગચર્મના બખ્તર પહેરનારા ભિલ્લ લોકોથી તે અટવી વ્યાપ્ત હતી જાણે યમરાજાના સગોત્રી હોય તેવા ચમૂરુ મૃગ ચિત્રા, વ્યાઘ્ર, સિંહ અને સરભ વિગેરે ક્રૂર પ્રાણીઓથી તે ભરપૂર હતી પરસ્પર રણના સર્પ અને નકુળવાળા ગરૂડાઓથી તે ભયકર લાગતી હતી, રીંછના કેશ ધારવા કરવામા વ્યગ્ર એવી નાની બિલાડીઓ તેમા ફરતી હતી, પરસ્પર સગ્રામ કરીને મહિષો જ્યાંના જીર્ણ વૃક્ષોને ભાગી નાખતા હતા, ભય લેતા । પુરુષોએ ઉડાડેલી મધુમક્ષિકાઓને લીધે તે અટવીમા સચાર થઈ શકતો નહોતા, તેમજ આકાશ સુધી પહોચેલા ઉંચા વૃક્ષસમૂહથી સૂર્ય પણ તે અટવીમા દેખાતો નહોતો પુણ્યવાન્ જેમ વિપત્તિને ઉલ્લઘન કરે તેમ વેગવાળા રથમા બેઠેલો સુવેગ તે ઘોર અટવી લીલામાત્રમા ઓળગી ગયો ત્યાથી તે બહલી દેશમા આવી પહોંચ્યો

તે દેશમા માર્ગના અંતભાગના વૃક્ષો નીચે અલકાર ધારણ કરેલી અને સ્વચ્છ ગ તે બેઠેલી વટમાર્ગુની સ્ત્રીઓ સુખ જયપરાક્રમ ગવાતી હતી દરેક ગોકુળે વૃક્ષની નીચે બેઠેલા અને હર્ષિત ગોપાળના પુત્રો ઋષભચરિત્ર ગાતા હતા જાણે ભદ્રશાળ વનમાથી લાવીને આરોપણ કર્યાં હોય તેવા ફળવાળા અને પાકા ઘણા વૃક્ષોથી તે દેશના સર્વ ગામડા અલકૃત થયેલા હતા. ત્યા દરેક ગામે અને ઘેર ઘેર દાન આપવાના દીક્ષિત થયેલા ગૃહસ્થો યાચકોની શોધ કરતા હતા ભરતરાજાથી ત્રાસ પામીને જાણે ઉત્તર ભરતાર્ધમાથી આવ્યા હોય એવા અતીવ સમૃદ્ધિવાળા યવન લોકોનો કેટલાક ગામોમા નિવાસ હતો. ભરતક્ષેત્રના છ ખડથી જાણે એક જુદો જ ખડ હોય તેમ તે દેશના લોકો ભરત રાજાની આજ્ઞાને તદ્દન જાણતા નહોતા. એવા તે બહલી દેશમા જતા સુવેગ, માર્ગમા મળતા તે દેશના લોકો કે જેઓ બાહુબલિ શિવાય બીજા રાજાને જાણતા નહોતા અને જેઓ અનાર્ય હતા તેઓની સાથે વારવાર વાતો કરતો હતો વનમા તથા પર્વતોમા ફરતા દુર્મદ અને શીકારી જાતિઓ પણ બાહુબલિની આજ્ઞાથી પાળેલા થઈ ગયા હોય તેવા તે જોતો હતો પ્રજાના અનુરાગ વચનથી અને ઉન્નત સમૃદ્ધિવાળા બાહુબલિની નીતિને તે અદ્ભુત માનતો ચાલ્યો એ પ્રમાણે ભરત રાજાના અનુજ બધુને દેખવા નાગરજનોના વારવાર વિસ્મિત થયેલો સુવેગ પોતાના સ્વામીના હિતમા તત્પર તક્ષશિલા નગરી પાસે આવી પહોંચ્યો નગરીની બહારના ભાગમા રહેલા લોકોએ સુખે આંખ ઉંચી કરી તેને એક ક્ષણવાર નીરખીને જોયો. બાહુબલિના ધનુર્વિદ્યાની ક્રીડા કરનાર સુભટોના ભુજાસ્ફોટથી તેના ઘોડા ત્રાસ

૧ ન - દિન
૧૧

પામી ગયા આમ તેમ નગરલોકોની મમૃદ્ધિ જોવામા ગામ ગરેના માગથિનુ પ
કાર્યમા ધ્યાન નહીં રહેવાથી તેનો રથ ઉન્માર્ગગામી થઇ સ્ખલના પામ્યા અ
ઉધાનવૃક્ષો પાસે જાણે સમસ્ત દ્વીપના ચક્રવર્તીઓના ગજરત્નો એકઠા કર્યા
તેવા ઉત્તમ હસ્તીઓને બાંધેલા તેણે જોયા જાણે જ્યોતિષ્ક દેવતાના વિમાના
આવ્યા હોય તેવા ઉત્તમ અશ્વો વડે ઉન્નત અશ્વશાળાઓ તેના જોવામા
ભરતના નાના ભાઈના ઐશ્વર્યના આશ્ચર્યને જોવાથી જાણે શિરોવેદના થતી હોય
મસ્તકને ધુણાવતા તે દૂત તક્ષશિલા નગરીમા પ્રવેશ કર્યો જાણે અહમિન્દ્ર હોય
સ્વચ્છંદ વૃત્તિવાળા અને પોતપોતાની દુકાનો ઉપર બેઠેલા ધનાઢ્ય વણિ
જોતા ત રાજદ્વારે આવ્યો

જાણે સૂર્યના તેજને છેદી લઈને બનાવ્યા હોય તેવા ચળકતા ભાલાઓને
નારા પાળાઓનુ સૈન્ય ત રાજદ્વાર પાસે ઉભેલુ હતુ કોઈ ઠેકાણે ઇક્ષુપત્રના અ
જેવી બરછીઓ લઈને ઉભેલા પાળાઓ, જાણે શૌર્યરૂપી વૃક્ષો પલ્લવિત થયા હો
શોભતા હતા જાણે એકદન્તા હાથીઓ હોય તેવા પાષાણને ભગ્ન કરવામા પણ
લોઢાના મુદ્દગરોને ધારણ કરનારા સુભટો કોઈ ઠેકાણે ઉભા હતા જાણે ચન્દ્રના
વાળી ધ્વજા ધારણ કરેલ હોય તેમ ઢાલ સહિત તરવારને ધારણ કરનારા પ્રચંડ
વાળા વીર પુરુષોના સમૂહથી તે રાજ્યદ્વાર શોભી રહ્યુ હતુ કોઈ ઠેકાણે દૂરથી
ગણ સુધી બાણને ફેંકનારા અને શબ્દાનુસારે વીંધનારા બાણાવળી પુરુષો
ભાથા પૃષ્ઠભાગે રાખીને અને હાથમા કાનપૃષ્ઠ ધનુષ્ય ધારણ કરીને ઉભા હતા
દ્વારપાળ હોય તેમ તેની બન્ને બાજુએ ઊંચી સૂંઢ રાખીને રહેલા બે હસ્તીઓ
રાજ્યદ્વાર દૂરથી ભયકર જણાતુ હતુ આવુ ત નરસિંહનુ સિંહદ્વાર (અગ્રદ્વાર)
સુવેગનુ મન વિસ્મય પામ્યુ દ્વા પાસે અદર પ્રવેશ કરવાની રજાને માટે તે
કેમકે રાજમદિરની એવી મર્યાદા છે તેના કહેવાથી દ્વારપાળે અદર જઈ બાહુ
નિવેદન કર્યું કે 'તમારા મોટા ભાઈનો સુવેગ નામે એક દૂત આવીને બહાર ઉભે
રાજાએ આજ્ઞા કરી એટલે છડીદાર બુદ્ધિમતમા શ્રેષ્ઠ એવા તે સુવેગને સૂર્ય
બુદ્ધની જેમ સભામા પ્રવેશ કરાવ્યો

ત્યા વિસ્મય પામેલા સુવેગે રત્નસિંહાસન ઉપર બેઠેલા અને જાણે તેજનુ દૈવ
તેવા બાહુબલિને જોયા જાણે આકાશમાથી સૂર્યો આવ્યા હોય તેવા રત્નમય
ધારણ કરનારા તેજસ્વી રાજાઓ તેની ઉપાસના કરતા હતા પોતાના સ્વામીની
રૂપ સનરેન વલ્લીના સતાન મડપ રૂપ, બુદ્ધિવત અને પરીક્ષણ વડે શુદ્ધ-પ્ર
સમૂહ તેની પાસે બેઠેલો હતો પ્રદીપ્ત મુગટમણિવાળા અને જગતને
(નહીં ધારણ કરી શકાય તેવા) હોવાથી જાણે નાગકુમારો હોય તેવા રાજ
તેની આસપાસ રહેલા હતા બહાર કાઢેલી જીભવાળા સર્પોની પેઠે ઉઘાર

ફેને હાથમાં રાખીને ઉભા રહેલા હજારો આત્મરક્ષકોથી તે મલયાચલની પેઠે ભય- ંકર લાગતો હતો. ચમરીમૃગ જેમ હિમાલય પર્વતને તેમ અતિ સુંદર વારાંગનાઓ તેને ચામર વીંજતી હતી. વીજળી સહિત શરદ્‌ઋતુના મેઘની જેમ પવિત્ર વેષવાળા અને છડીવાળા છડીદારથી તે શોભતો હતો. સુવેગે અંદર પ્રવેશ કરી, શબ્દ કરતી સુવર્ણની સાંકળી શૃંખલાવાળા હસ્તીની પેઠે લલાટથી પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરી તે બાહુબલિને પ્રણામ કર્યો. તત્કાળ મહારાજાએ ભ્રકુટીની સંજ્ઞાથી મંગાવેલા આસનને પ્રતિહારે બતાવ્યું એટલે તે તેના ઉપર બેઠો. પછી પ્રસાદરૂપ અમૃતથી ધોયેલી ઉજ્જ્વળ દૃષ્ટિથી સુવેગ તરફ જોતા બાહુબલિ રાજા આ પ્રમાણે બોલ્યા—"સુવેગ ! આર્ય ભરત કુશળ છે ? પિતાજીએ લાલિત અને પાલિત કરેલી વિનીતાની સર્વ પ્રજા કુશળ છે ? કામાદિક છ શત્રુઓની જેમ ભરતક્ષેત્રના છ ખંડોનો વિજય મહારાજા ભરતે અંતરાય રહિત કર્યો ? સાઠ હજાર વર્ષ સુધી ઉત્કટ યુદ્ધો કરીને સેનાપતિ વિગેરે સર્વ પરિવાર કુશળતાએ પાછો આવ્યો ? સિંદૂરથી લાલ કરેલા કુંભસ્થળોવડે આકાશને સંધ્યાના અભ્ર- મય કરતી મહારાજાના હાથીઓની ઘટા કુશળ છે ? હિમાલય સુધી પૃથ્વીને આક્રાંત કરીને આવેલા મહારાજાના ઉત્તમ અશ્વો ગ્લાનિ રહિત છે ? અખંડ આજ્ઞાવાળા અને સર્વ રાજાઓએ સેવેલા આર્ય ભરતના દિવસો સુખે વ્યતીત થાય છે ? "

એવી રીતે પૂછીને વૃષભાત્મજ બાહુબલિ મૌન રહ્યા એટલે આવેગરહિત થઈ અંજલિ જોડી સુવેગ બોલ્યો—" સર્વ પૃથ્વીનું કુશળ કરનાર ભરતરાયને પોતાનું કુશળ તો સ્વતઃ સિદ્ધ જ છે. જેનું રક્ષણ કરનાર તમારા મોટા ભાઈ છે એવી નગરી, સેનાપતિ, હસ્તી અને અશ્વો વિગેરેનું અકુશળ કરવાને દેવ પણ સમર્થ નથી. એ ભરતરાજથી અધિક કે તુલ્ય બીજો કોણ છે કે જે તેમના છખંડ વિજયમાં વિઘ્નકારી થાય ? સર્વ રાજાઓ અખંડિત આજ્ઞાથી તેમનું નિરંતર સેવન કરે છે તથાપિ મહારાજા ભરતપતિ અંતરમાં હર્ષ પામતા નથી, કારણ કે દરિદ્ર હોય તોપણ જે પોતાના કુટુંબથી સેવાય તે ઈશ્વર છે અને જે ઈશ્વર હોય તથાપિ કુટુંબથી ન સેવાય તેને ઐશ્વર્ય સુખ ક્યાંથી હોય ? સાઠ હજાર વર્ષોને અંતે આવેલા તમારા મોટા ભાઈ ઉત્કંઠાથી સર્વ અનુજ બંધુઓને આવવાની રાહ જોયા કરતા હતા. સર્વ સંબંધી અને મિત્રાદિક ત્યાં આવ્યા અને તેઓએ તેમનો મહારાજ્યાભિષેક કર્યો. તે સમયે તેમની પાસે ઇંદ્ર સહિત દેવતાઓ આવ્યા હતા, તોપણ તેના પોતાના નાના ભાઈઓને જોયા નહીં તેથી મહારાજા હર્ષ પામ્યા નહીં. બાર વર્ષ સુધી મહારાજ્યાભિષેક ચાલ્યો, તે દરમ્યાન ભાઈઓને ન આવેલા જાણી તેમને બોલાવવાને દૂતો મોકલ્યા, કેમકે ઉત્કંઠા બળવાન્ છે. તેઓ કાંઇક વિચારીને ભરતરાય પાસે આવ્યા નહીં અને પિતાજીની પાસે જઈને તેમણે વ્રત ગ્રહણ કર્યું. હવે તેઓ નિરાગી હોવાથી તેમને કોઈ પોતાનો કે પારકો નથી, તેથી તેઓનાથી મહારાજા ભરતનું ભ્રાતૃવાત્સલ્ય પરનું કૌતુક પૂર્ણ થાય તેમ નથી. માટે તમારો

જો તેમના ઉપર બંધુપણાનો સ્નેહ હોય તો તમે ત્યાં પધારો અને મહીપતિના હૃદયને હર્ષ પમાડો. તમારા મોટા ભાઈ ઘણે કાળે દિગ્વિજયથી આવ્યા છે તે છતાં તમે રહ્યા છો, તેથી તમે વજ્રથી પણ અધિક કઠોર છો એમ હું તર્ક કરું છું, વડિલ બંધુની અવજ્ઞા કરો છો તેથી તમે નિર્ભયથી પણ નિર્ભય છો એમ હું માનું છું, કારણ કે શૂર વીરોએ પણ ગુરુજનને વિષે ભયથી વર્તવું જોઈએ. એક તરફ વિશ્વનો વિજય કરનાર અને એક તરફ ગુરુનો વિનયી હોય તો તેમાં કોની પ્રશંસા કરવી એ પરીક્ષકોએ વિચાર કરવાની જરૂર નથી, કેમકે ગુરુનો વિનયીજ પ્રશંસાને યોગ્ય છે. આપ તમારો અવિનય તે સર્વંસહ મહારાજા સહન કરશે પણ તેથી પિશુન લોકોને નિરંકુશ અવકાશ મળશે. પરંતુ તમારી અભક્તિને પ્રકાશ કરનારી પિશુન લોકોની વાણીરૂપ તંતુના[*] છાંટા અનુક્રમે દૂધની જેમ મહારાજાના ચિત્તને દૂષણ પમાડશે. સ્વામીના સંબંધમાં પોતાનું અલ્પ છિદ્ર હોય તે પણ રક્ષણીય છે, કેમકે થોડા છિદ્રવડે પણ પાણી મોટી પાળનો નાશ કરે છે. 'આટલા વખત સુધી હું ન આવ્યો, હવે કેમ આવી શકું?' એવી તમે શંકા ન કરતા હમણા પણ આવો, કેમકે સારા સ્વામીઓ ભૂલને ગ્રહણ કરતા નથી. આકાશમાં સૂર્ય ઉગવાથી જેમ અંધકાર નાશ પામે તેમ તમારા ત્યાં આવવાથી પિશુન લોકોના મનોરથ નાશ પામશે. પૂર્ણિમાને દિવસે સૂર્યથી ચંદ્રની જેમ સ્વામીની સાથે સંગમ કરવાથી તમે તેજમાં વૃદ્ધિ પામો. સ્વામીની પેઠે આચરણ કરનારા ઘણા બળવંત પુરુષો પોતાનું સૈન્યપણું છોડી દઈ તે મહારાજાની સેવા કરે છે. જેમ દેવતાઓને ઇંદ્ર સેવવા યોગ્ય છે તેમ નિગ્રહ અને અનુગ્રહ કરવામાં સમર્થ ચક્રવર્તી સર્વ રાજાઓને સેવવા યોગ્ય છે. તમે ફક્ત ચક્રવર્તીપણાનો પક્ષ લઈને પણ તેમની સેવા કરશો તો તેથી અદ્વૈત ભ્રાતૃસૌહાર્દનો પણ ઉદ્યોત કરશો. કદાપિ મારા ભ્રાતા છે એમ ધારી તમે ત્યાં નહીં આવો તો તે પણ યુક્ત કહેવાશે નહીં, કેમકે આજ્ઞાને સાર જાણનારા રાજાઓ જ્ઞાતિભાવે કરીને પણ નિગ્રહ કરે છે. લોહચુંબકથી લોઢાની જેમ પોતાના ઉત્કૃષ્ટ તેજથી આકૃષ્ટ થયેલા દેવ, દાનવ, અને મનુષ્યો ભરતપતિની પાસે આવે છે. મહારાજા ભરતને ઇંદ્ર પણ અર્ધ આસન આપી મિત્રરૂપ થઈ ગયો છે, તો તેમને ફક્ત આગમન માત્રથી તમે કેમ અનુકૂળ કરતા નથી? જો તમે વીરમાની થઈને મહારાજાનું અપમાન કરશો તો સૈન્ય સહિત તમે, તેના પરાક્રમરૂપ સમુદ્રમાં સાથુના ચૂર્ણની મુષ્ટિ તુલ્ય છો એમ જાણજો. જાણે ચાલતા પર્વતો હોય તેવા ઐરાવત હસ્તી જેવા તેમના ચોરાશી લાખ હાથીઓ સામા આવતા હોય તો તેઓને કોણ સહન કરી શકે તેમ છે? વળી કલ્પાંત સમુદ્રના કલ્લોલની પેઠે સમગ્ર પૃથ્વીને પ્લાવિત કરનારા તેટલાજ અશ્વ અને રથોને પણ કોણ રોકી શકે તેમ છે? છન્નુ કોટી ગામના અધિપતિ એવા મહારાજાના છન્નુ કોટી પાળાઓ સિંહની જેમ કોને ત્રાસ ન પમાડે? તેમજ એક સુષેણ સેનાપતિ હાથમાં દંડ લઈને આવતો હોય તો યમરાજની પેઠે તેને દે

* ભરતના

અને અસુરો પણ સહન કરી શકે તેમ નથી સૂર્યને અંધકારની જેમ અમોઘ ચક્રને ધારણ કરનાર ભરતચક્રીને આ ત્રણલોકમાં પણ કોઈ દિગ્ભાગમાં નથી માટે હે બાહુબલિ ! તેજ અને વયમાં જ્યેષ્ઠ એવા તે મહારાજા રાજ્ય અને જીવિતની ઈચ્છાવાળા તમોએ સેવવા યોગ્ય છે."

સુવેગના એવા વચનો સાંભળી પોતાના બાહુબળથી જગતના બળને નાશ કરનાર બાહુબલિ જાણે બીજો સમુદ્ર હોય તેમ ગર્જી શબ્દે બોલ્યા–"હે દૂત ! તને શાબાશ છે વાચાળમાં તુ અગ્રણી છો જેથી મારી આગળ આવી વાણી બોલવાને સમર્થ થયો છે મોટા ભાઈ ભરત અમારે પિતાતુલ્ય છે તેઓ બંધુનો સમાગમ ઈચ્છે છે તે તેમને ઘટે છે પણ સુર અસુર અને રાજાઓની લક્ષ્મીથી સમૃદ્ધિવાળા થયેલા તે અલ્પ વૈભવવાળા અમારા આવવાથી લજ્જા પામશે એમ ધારીને અમે આવ્યા નથી સાઠ હજાર વર્ષ સુધી પરરાજ્યોને ગ્રહણ કરવામાં રોકાયેલા હતા તેજ તેમને કનિષ્ઠ ભાઈઓના રાજ્યો ગ્રહણ કરવામાં વ્યગ્ર થવાનું કારણ છે જો સૌભ્રાતૃપણાનું કારણ હોત તો તે પોતાના ભાઈઓની પાસે એક એક દૂત રાજ્ય અથવા સંગ્રામની ઈચ્છાથી શા માટે મોકલત ? લોભી એવા પણ મોટા ભાઈની સાથે કોણ યુદ્ધ કરે એવી બુદ્ધિથી મહાસત્વવંત એવા અમારા નાના ભાઈઓ પિતાને અનુસર્યા છે તેમના રાજ્ય ગ્રહણ કરવાથી છળ જોનારા તારા સ્વામીની બકવૃત્તિ[1] હવે પ્રગટ થઈ છે એવીજ રીતે અને એવોજ સ્નેહ બતાવવાને માટે એ ભરતે વાણીના પ્રપંચમાં વિશેષ પ્રકારે વિચક્ષણ એવા તને મારી પાસે મોકલ્યો છે એ નાના ભાઈઓએ દીક્ષા લઈ પોતાના રાજ્યોનું દાન કરી જેવો હર્ષ તેને ઉત્પન્ન કર્યો છે તેવો હર્ષ એ રાજ્યલુબ્ધને મારા આવવાથી થશે નહીં થાય કેમકે હુ વજ્રથી પણ કઠોર છુ પરંતુ થોડા વૈભવવાળો છતા ભાઈનો તિરસ્કાર કરવાના ભયથી હુ તેની વૃદ્ધિ ગ્રહણ કરતો નથી તે પુષ્પોથી કોમળ છે પણ માયાવી છે, કે જેણે આવવાથી ભય પામેલા પોતાના નાના ભાઈઓના રાજ્ય ગ્રહણ કર્યા હે દૂત ! ભાઈઓના રાજ્યને ગ્રહણ કરનાર તે ભરતની અમે ઉપેક્ષા કરી તેથી નિર્બળમાં પણ નિર્બળ એવા અમે શેના ? ગુરુ જનમાં વિનય રાખવો એ પ્રશસ્ત છે, પણ જો ગુરુ પોતે ગુરુ થાય તો, પણ ગુરુના ગુણથી રહિત એવા ગુરુજનમાં વિનય રાખવો એ તો ઉલટુ લજ્જાસ્પદ છે. ગર્વવાળા, કાર્ય અકાર્યને નહીં જાણનારા અને ઉન્માર્ગગામી એવા ગુરુજનનો પણ ત્યાગજ કરવો જોઈએ અમે શુ તેના અશ્વાદિક લઈ લીધા છે કે તેના નગરાદિક ભગ્ન કર્યા છે કે જેથી અમારા અવિનયને એ મન સહ રાજાએ સહન કર્યો એમ તુ કહે છે દુર્જનોના પ્રતિકારને માટે અમે તેવા કાર્યમાં પ્રવર્તતા નથી માટે વિચારીને કરનારા સત્પુરુષો શુ ખલ પુરુષના વચનથી દૂષિત થાય છે ? આટલો વખત અમે આવ્યા નહીં તેથી નિઃસ્પૃહ થઈને તેઓ કોઈ ઠેકાણે ચાલ્યા ગયા કે આજે હવે અમે તે ચક્રીની પાસે આવીએ ! ભૂતની પેઠે છળને શોધનાર તે સ્વત્ર

1 બગલા જેવી ચેષ્ટા (માયાવીપણુ)

નગરજનોની આવી વાણી સાંભળતા સુવેગ નગરની બહાર નીકળ્યો. નગર પાસે જાણે દેવતાઓએ પ્રગટ કરી હોય તેમ [illegible] ગુહ્યકથા [illegible] જેમ તેના સાંભળવામાં આવી. સુવેગ જેમ જેમ માર્ગમાં ઉતાવળો ચાલતો ગયો તેમ તેમ જાણે હરીફાઈ કરતી હોય તેમ યુદ્ધની કથા પણ ઉતાવળી પ્રસરવા લાગી. એ વાર્તા સાંભળીને જ રાજાની આજ્ઞાની જેમ દરેક નગર અને દરેક ગામના વીર સુભટો યુદ્ધ માટે તૈયાર થવા લાગ્યા. યોગીઓ જેમ શરીરને દૃઢ કરે તેમ કોઈ સંગ્રામના રથ શાળામાંથી બહાર કાઢીને નવા નવા ધુરીઆ વિગેરે નાખી તેને દૃઢ કરતા હતા. કોઈ પોતાના અશ્વોને અશ્વશાળામાં દાખલ કરી તેમને પાંચ પ્રકારની ગતિઓથી [illegible] ગણને યોગ્ય કરી શ્રમને દૂર કરાવવા લાગ્યા હતા. કોઈ જાણે પ્રભુની તેજોમય મૂર્તિ હોય તેવા પોતાના ખડ્ગ વિગેરે આયુધોને સરાણીયાઓ પાસે [illegible] સજાવીને તીક્ષ્ણ કરાવવા લાગ્યા હતા. કોઈ નવા શૃંગ જોડી અને નવી તાંત બાંધી યમરાજની ભ્રકુટી જેવા પોતાના ધનુષોને તૈયાર કરતા હતા. કોઈ પ્રયાણમાં સ્વર કર્યા કરનારી [illegible] વાળા વાજિંત્રો હોય તેવા ખચ્ચર ઉંટને કવચ વિગેરે વહન કરવાને લાવતા હતા. કેટલાક પુરુષો જેમ સિદ્ધાન્તને દૃઢ કરે તેમ કોઈ પોતાના બાણોને, કોઈ બાણના ભાથાને, કોઈ મસ્તકે પહેરવાના ટોપને અને કોઈ બખ્તરને (જો કે તેઓ દૃઢ હતા તો પણ) વિશેષ દૃઢ કરતા હતા. અને કોઈ જાણે ગંધર્વોના નગર હોય તેવા મૂકી રાખેલા મોટા તંબુ અને કનાતને પહોળા કરી જોવા લાગ્યા હતા. જાણે એક બાજુની સ્પર્ધા કરતા હોય તેમ બાહુબલિ રાજાને વિષે ભક્તિવાળા તે દેશના લોકો આ પ્રમાણે યુદ્ધને માટે તૈયાર થતા હતા. રાજભક્તિને ઇચ્છતો કોઈ પુરુષ સંગ્રામમાં જવા માટે તૈયાર થતો હતો અને કોઈ આપ્ત પુરુષે આવીને વાર્યો તેથી જાણે અનાપ્ત હોય તેમ તેના ઉપર તે કોપ કરવા લાગ્યો. અનુરાગવડે પોતાના પ્રાણથી પણ રાજાનું પ્રિય કરવાને ઇચ્છતા લોકોનો આવો આરંભ માર્ગમાં ચાલ્યા જતા સુવેગના જોવામાં આવ્યો. યુદ્ધની વાત સાંભળીને તે લોકોને વિષે થતી તૈયારી દેખીને, બાહુબલિને વિષે અદ્વૈત ભક્તિવાળા કેટલાક પર્વતના રાજાઓ પણ બાહુબલિની પાસે જવા લાગ્યા. ગોપના શબ્દથી ગાયોની જેમ તે પર્વત રાજાઓએ કરેલા શૃંગના નાદ સાંભળી નિકુંજમાંથી હજારો કિરાતલોકો દોડીને આવવા લાગ્યા. તે શૂરવીર કિરાતોમાંના કોઈ વાઘના પુંછડાની ત્વચાથી, કોઈ મોરના પીંછાથી અને કોઈ લતાથી વેગવડે પોતાના કેશપાશ બાંધવા લાગ્યા. કોઈ સર્પની ત્વચાથી, કોઈ વૃક્ષોની ત્વચાથી અને કોઈ ઘોની ત્વચાથી પહેરેલા મૃગચર્મને બાંધવા લાગ્યા. કપિઓની પેઠે ઠેકતા તેઓ હાથમાં પાષાણ અને ધનુષ લઈને સ્વામીભક્ત શ્વાનની પેઠે પોતાના સ્વામીને વીંટાઈ વળવા લાગ્યા. તેઓ પરસ્પર બોલતા હતા કે 'ભરતની એક અક્ષૌહિણી સેનાને ચૂર્ણ કરી આપણે મહારાજા બાહુબલિના પ્રસાદનો બદલો આપશું.'

આવી રીતનો તેઓનો સંકોપ આરંભ જોઇને સુવેગ મનમાં વિવેકબુદ્ધિથી વિચાર કરવા લાગ્યો કે—" અહો! આ બાહુબલિને વશ થયેલા તેના દેશના લોકો જાણે પોતાના

પિતાનું જે રાજ્ય તેમાં ... તે ... છે ' બાહુબલિના સૈન્યની પહેલા ... ની ... અદ્ધિ ... ચોથો ... આનારા અમા । સૈન્યને હણવાનો ... કે ... હું એવો કોઈ માણસ અહીં એવો નથી કે જે યુદ્ધને માટે તૈયાર થયો ન હોય ' તેમ એવો પણ કોઈ નથી કે જે બાહુબલિને વિષે રાગી ન હોય ' આ બહલી દેશમાં રાગથી બંધુનો પણ શત્રુ અને સ્વામીભક્ત છે આ દેશનો એવો પ્રભાવ છે કે બાહુબલિમાં ... સુખ ... કપિ નામ ... પાળો ... થી ભગી ... પણ બહુબલિને ... દૂરથી તેના ગુણથી ... પત્નીરૂપ થયેલી છે ... અગ્નિની ... જેમ બાહુબલિની આવી સેના પાસે ચક્રીની મોટી સેનાને પણ હું ... માનું છું આ મહાવીર બાહુબલિની આગળ ચક્રીને પણ અષ્ટાપદની પાસે હાથીના નાના બાળકની જેમ ન્યૂન માનું છું જો કે ભગવાનપણામાં પૃથ્વીમાં ચક્રવર્તી અને ... માં ઇંદ્ર વિખ્યાત છે, પરંતુ તે બંનેનો અંતરવર્તિ હોય અથવા બંનેથી અધિક (અધિક) હોય એવો આ ઋષભદેવજીનો લઘુપુત્ર જણાય છે આ બાહુબલિની ચપેટિકાના ... આગળ ચક્રીનું ચક્ર અને ઇંદ્રનું વજ્ર પણ નિષ્ફળ છે ... હું માનું છું આ ભગવાન બાહુબલિને વિગ્રહે ... ને પકડ્યા જેવું અને સર્પને મુષ્ટિથી પકડ્યા જેવું ... છે વ્યાઘ્ર જેમ એક મૃગને લઈ સંતુષ્ટ રહે તેમ આટલા ભૂમિખંડને ગ્રહણ કરી સંતુષ્ટ રહેલ બાહુબલિને તરછોડી વ્યર્થ શત્રુરૂપ કર્યો છે અનેક રાજાઓની સેનાથી મહા ... ને શું અપૂર્ણ હતું કે વાહનને માટે કેસરીસિંહને બોલાવવાની જેમ આ બાહુબલિને સેવા કરવા બોલાવ્યો ? સ્વામીના હિતને માનનારા મંત્રીઓને અને ... ધિક્કાર છે કે જેમણે આ ... ના શત્રુની પેઠે તમની ઉપેક્ષા કરી. ' સુવેગ જ ... તેને વિરુદ્ધ કરાવ્યો ' એમ મારે માટે લોકો બોલશે અરે ! ગુણને દૂષિત કરનાર આ ... ને ધિક્કાર છે ' આ પ્રમાણે વિચારનો ... સુવેગ કેટલેક દિવસે અયોધ્યા નગરીના આવી પહોંચ્યો દ્વારપાળ તેને સભામાં લઈ ગયો તે પ્રણામ કરી અંજલિ જોડીને બેઠો એટલે ચક્રવર્તીએ તેને આદર સહિત પૂછ્યું —

' સુવેગ ! મારા નાના ભાઈ બાહુબલિ કુશળ છે ? કેમકે તું વેગથી આવ્યો તેથી હું ... પામું છું અથવા તેણે તરછોડેલો તું વેગથી આવ્યો છે ? કેમકે તે મારા ભગવાન ભ્રાતાની એ વીરવૃત્તિ યુક્ત છે '

સુવેગે કહ્યું — દેવ ! તમારી સેવા ... પરાક્રમવાળા તે બાહુબલિનું અકુશળ કરનાર દેવ પણ સમર્થ નથી તે આપના નાના ભાઈ છે એમ ધારી પ્રથમ મેં તેને સ્વામીની સેવા માટે આદર ને વિનયપૂર્વક હિતકારી વચનો કહ્યાં ત્યાર પછી ઔષધની પેઠે તીવ્ર અને પરિણામે હિતકારી એવાં અવચનીય વચનો કહ્યાં. પરંતુ મીઠાં વચનોથી અને તીક્ષ્ણ વચનોથી ... તેણે આપની સેવા સ્વીકારી નહીં, કેમકે મનસ્વીને વિકાર થાય ત્યારે

ઔષધ શું કરી શકે? તે બળવાન્ બાહુબલિ ગર્વોન્નત થઈ ત્રણ લોકને તૃણતુલ્ય ગણે છે અને સિંહની જેમ કોઈને પોતાનો પ્રતિમલ્લ જાણતો નથી. આપના સુષેણ સેનાનીનું અને સૈન્યનું મેં વર્ણન કર્યું ત્યારે 'એ શું ગણતીમાં છે?' એમ કહી દુર્ગંધથી મરડવાની જેમ તેણે પોતાની નાસિકા મરડી. જ્યારે આપે કરેલો પટ્ખંડવિજય મેં વર્ણવ્યો ત્યારે તે નહીં સાંભળતાં પોતાના ભુજદંડને જોવા લાગ્યો અને કહ્યું કે 'પિતાજીએ આપેલા ભાગથી સંતુષ્ટ થઈ રહેલા અમારી ઉપેક્ષાથીજ ભરતે ભરતક્ષેત્રના છ ખંડ ગ્રહણ કર્યા છે.' એમ કહી તે તો દૂર રહી, પણ હાલ તો તે નિર્ભય થઈને ઉન્મત્ત વાઘને ફરોના બોલાવે તેમ આપને રણને માટે બોલાવે છે. તમારા ભાઈ એવો પરાક્રમી, માની અને મહાભુજ છે કે ગંધહસ્તીની જેમ અમર્ષ અને પરપરાક્રમને સહન કરતો નથી. તેના સભામાં ઇંદ્રના સામાનિક દેવતાઓની જેમ તેના સામંતરાજાઓ પણ પ્રચંડ પરાક્રમી હોવાથી તેનાથી યથી ન્યૂન આશયવાળા નથી. તેના રાજકુમારો પણ રાજતેજના અત્યંત અભિમાની છે. તેઓની ભુજામાં રણ કરવાની ખુજલી આવે છે, તેથી જાણે બાહુબલિથી પણ તેઓ દશગણા પરાક્રમી હોય તેવા જણાય છે. તેના અભિમાની મંત્રીઓ પણ તેના જેવાજ વિચારને અનુસરે છે, કેમકે જેવો સ્વામી હોય તેવોજ તેનો પરિવાર પણ હોય છે. સતી સ્ત્રીઓ જેમ પરપુરૂષને સહન કરતી નથી તેમ તેની અનુરાગી પ્રજા પણ દુનિયામાં બીજો રાજા છે એવું જાણતી નથી. કર ભરનારા, વેઠ કરનારા અને દેશના સઘળા લોકો પણ સેવકની જેમ પોતાનો પ્રાણ આપીને તેનું પ્રિય કરવાની ઇચ્છા રાખે છે. સિંહોની જેવા વનેચર અને ગિરિચર સુભટો પણ તેને વશ થઈ તેની માનસિદ્ધિ કરવાને ઇચ્છે છે. હે સ્વામિન્! વિશેષ શું કહું? પણ તે મહાવીર દર્શનની ઉત્કંઠાથી નહિ પણ યુદ્ધની ઈચ્છાથી હમણા તમને જોવાને ઇચ્છે છે. હવે આપને રૂચે તેમ કરો, કારણ કે હું તમારો મંત્રી નથી પણ માત્ર સત્ય સંદેશાનેજ કહેનારા છે."

એ પ્રમાણે સાંભળી ભરત (સૂત્રધાર) ની પેઠે સમકાળે વિસ્મય, કોપ, ક્ષમા અને હર્ષના દેખાવરૂપ નાટ્ય કરી ભરતરાજા બોલ્યા–'સુર, અસુર અને નરમાં એ બાહુબલિની તુલ્ય કોઇ નથી એવો બાળપણાની ક્રીડામાં મેં સ્વત અનુભવ કરેલો છે. ત્રણ જગત્ના સ્વામીનો પુત્ર અને મારો નાનો ભાઈ એ બાહુબલિ ત્રણ જગત્ને તૃણરૂપ માને તે સ્તુતિરૂપ નથી પણ વાસ્તવિક છે. એવા નાના ભાઈથી હું પણ પ્રશંસા પામવાને યોગ્ય છું, કેમકે એક હાથ નાનો હોય તો બીજો મોટો હોય તે પણ શોભે નહીં. સિંહ જો બંધનને સહન કરે, અષ્ટાપદ જો વશ થાય તો બાહુબલિ વશ થાય અને એ વશ થાય ત્યારે તો પછી ન્યૂન પણ શું કહેવાય? તેના દુર્વિનયને હું સહન કરીશ. કદાપિ તેમ કરનાથી લોકો મને અશક્ત કહે તો ભલે કહે. સર્વ વસ્તુઓ પુરૂષાર્થથી કે ધનથી મેળવી શકાય છે, પણ એવો ભાઈ કોઈ પણ પ્રકારે મેળવી શકાતો નથી.

મંત્રીઓ ! આવી રીતે વર્તવું મને ઘટે છે કે નહીં ? તમે શામાટે ઉદાસીની જેમ મૌન ધરી રહ્યા છો ? જે યથાર્થ હોય તે કહો.'

બાહુબલિનો અવિનય અને પોતાના સ્વામીની આવી ક્ષમા તેથી જાણે પ્રહારથી દુભાયો હોય તેમ સેનાપતિ સુષેણ બોલ્યો—" ઋષભસ્વામીના પુત્ર ભરતરાયને ક્ષમા કરવી યુક્ત છે, પણ તે કરુણાપાત્ર જનમાં યોગ્ય છે કે જેના ગામમાં વસે ને તેને આધીન થાય છે અને એ બાહુબલિ તો એક દેશને ભોગવે છે તથાપિ વાણીથી પણ તમને નમ્ર નથી. પ્રાણનો નાશ કરનાર છતાં પણ પ્રતાપને વધારે તે વૈરી સારો, પણ પોતાના ભાઈના પ્રતાપનો નાશ કરનાર બંધુ સારો નહીં. રાજાઓ ભંડાર, સૈન્ય, મિત્ર, પુત્ર અને શરીરથી પણ પોતાના તેજથી રક્ષા કરે છે કારણ કે તેજ એજ તેમનું જીવિત છે. આપને પોતાના રાજ્યથી પણ શું અપૂર્ણ હતું કે જેથી આ ષટ્ખંડનો વિજય કર્યો ? તે સઘળું તેજને માટેજ છે. એક વખત ગયેલી સતી સર્વથા અસતી કહેવાય, તેમ એક ઠેકાણે નાશ પામેલું તેજ સર્વ ઠેકાણે નાશ પામેલું છે એમ ગણાય. ગૃહસ્થોમાં દ્રવ્યનો ભાગ પ્રમાણે ભાગ પડે છે, તોપણ તેઓ તેજને સહન કરતા નથી. ભાઈની થોડી પણ ઉપેક્ષા કરતા નથી. અખિલ ભરતખંડનો વિજય કર્યા છતાં એ આપનો અહીં અવિજય થાય તો સમુદ્ર ઉતરેલા પુરુષને ખાબોચીઆમાં ડૂબી જવા જેવું છે. કોઈ ઠેકાણે સાંભળ્યું છે અથવા જોયું છે કે ચક્રવર્તીનો પ્રતિસ્પર્ધી થઈને કોઈ રાજા રાજ્ય ભોગવે ? હે પ્રભુ ! અવિનયીને વિષે ભ્રાતૃસંબંધનો સ્નેહ રાખવો તે એક હાથવડે તાળી પાડવા જેવું છે. વેશ્યાઓની જેવા સ્નેહરહિત બાહુબલિમાં ભરતરાજ સ્નેહવાળા છે એમ કહેતાં અમને જો આપ નિષેધ કરો તો ભલે નિષેધ કરો, પણ સર્વ શત્રુને જીતીનેજ હું અહીં પ્રવેશ કરીશ' એવા નિશ્ચયથી હજી સુધી નગર બહાર રહેલા ચક્રને આપ કેમ નિષેધ કરશો ? ભાઈના મિષથી શત્રુરૂપે રહેલા બાહુબલિની ઉપેક્ષા કરવી આપને યુક્ત નથી. આ વિષે આપ બીજા મંત્રીઓને પણ પૂછો."

સુષેણના એ પ્રમાણે બોલ્યા પછી ભરતરાજાએ બીજાઓની સન્મુખ જોયું એટલે સુરપતિ જેવા સચિવાગ્રણી બોલ્યા— સેનાનીએ જે કહ્યું તે યુક્ત છે અને તેમ કહેવાને બીજો કોણ સમર્થ છે ? જેઓ પરાક્રમના અને પ્રયાણના ભીરુ હોય તે પોતાના સ્વામીના તેજની ઉપેક્ષા કરે છે. સ્વામીએ પોતાના તેજને અર્થે આદેશ કરેલા અધિકારીઓ પ્રાયે સ્વાર્થાનુકૂળ ઉત્તર આપે છે અને વ્યસન વધારે છે. પણ આ સેનાપતિ તો પવન જેમ અગ્નિના તેજને વધારે તેમ કેવળ આપના તેજની વૃદ્ધિને માટેજ છે. સ્વામિન્ ! આ સેનાપતિ ચક્રરત્નની જેમ શેષ રહેલા એક પણ શત્રુને જીત્યા સિવાય સંતોષ પામતા નથી, માટે હવે વિલંબ ન કરો. તમારી આજ્ઞાથી પ્રયાણ સૂચક ભંભા વગાડો. સેનાપતિ જેમ શત્રુને તાડન કરે, તેમ ભંભા શબ્દ સર્વ દિશામાં પ્રસરી દેવતાઓની જેમ સમાના

નાદથી વાદન અને પરિવાર સહિત સૈનિકોએ એકઠા થાઓ, અને સૂર્યની જેમ [illegible] તરફ તક્ષશિલાપુરી પ્રત્યે તેજની વૃદ્ધિને માટે આપ પ્રયાણ કરો. આપ [illegible] બાહુનો સ્નેહ જુઓ, અને સુવેગે કહેલા વચનો સત્ય છે કે અસત્ય તેની ખાત્રી કરો.'

સચિવનું તે વચન ભરતરાજાએ 'તેમજ થાઓ' એમ કહી સ્વીકાર્યું, કારણકે વિદ્વાનો પરજનોનું વચન પણ યુક્ત હોય તો માને છે. પછી શુભ દિવસે યાત્રિકમંગળ કરી મહારાજા પ્રયાણને માટે પર્વત જેવા ઉન્નત ગજેન્દ્ર ઉપર આરૂઢ થયા. જાણે બીજા રાજાની સેના હોય તેમ રથ, અશ્વ અને હાથીઓ ઉપર આરૂઢ થયેલા હજારો સેવકો પ્રયાણવાજીંત્રો વગાડવા લાગ્યા. એકસરખા તાલના શબ્દથી સંગીતકારીઓની જેમ પ્રયાણના એના નાદથી સર્વ સૈન્ય એકઠું થયું. રાજાઓ, મંત્રીઓ, સામંતો અને સેનાપતિઓ વડે પરવરેલા મહારાજા જાણે અનેક મૂર્તિવાળા થયા હોય તેમ નગરીની બહાર નીકળ્યા. એક હજાર યક્ષોએ અધિષ્ઠિત થયેલું ચક્રરત્ન જાણે સેનાપતિ હોય તેમ સૈન્યની આગળ ચાલ્યું. શત્રુઓના જાણે ગુપ્તચર હોય તેમ મહારાજાના પ્રયાણને સૂચવનારી [illegible] રજ, સૈન્યથી ઉડીને દૂર સુધી પ્રસરવા લાગી. તે વખતે ચાલનારા લાખો હસ્તીઓથી હાથીઓની જ પૃથ્વી ગજરહિત થઈ હશે એમ જણાવા લાગ્યું, અને ઘોડા, રથ, ખચ્ચરો અને ઊંટોના સમૂહથી જાણે સર્વ ભૂમિતળ વાહનરહિત થયું હશે તેમ જણાવા લાગ્યું. સમુદ્ર જોનારને જેમ સર્વ જગત્ જળમય જણાય તેમ પદાતિસૈન્યને જોનારને સર્વ જગત્ મનુષ્યમય જણાવા લાગ્યું. રસ્તે ચાલતા મહારાજા શહેરે શહેર, ગામે ગામ અને માર્ગે માર્ગે લોકોના આ પ્રમાણે પ્રવાદ સાંભળવા લાગ્યા. "આ રાજાએ એક ક્ષેત્રની જેમ આ ભરતક્ષેત્રને સાધ્યું છે અને મુનિ જેમ ચૌદ પૂર્વને મેળવે તેમ ચૌદ રત્ન મેળવ્યા છે. આયુધની જેમ એમને નવનિધિઓ વશ થયા છે, તે છતાં એ મહારાજા [illegible] તરફ અને શા માટે જતા હશે? કદાપિ નરેશ્વરએ પોતાનો દેશ જોવા જતા હોય [illegible] તેમના અખંડ શત્રુઓને બાંધવામાં કારણરૂપ ચક્રરત્ન શા માટે આગળ ચાલે? [illegible] અનુમાનથી તેઓ બાહુબલિ ઉપર જાય છે એમ જણાય છે. અહો! મોટા પુરુષોને પણ [illegible] અખંડ [illegible] હોય છે. તે બાહુબલિ દેવ અને અસુરથી પણ દુર્જય છે એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે. તેથી તેનો જય કરવાને ઇચ્છતા આ રાજા આંગળીથી મેરુને [illegible] કરવાને ઇચ્છે છે. આ સમયમાં નાનાભાઈ બાહુબલિને જીતવા એમ [illegible] [illegible] એમ થવાથી અને પ્રકારે મહારાજાને [illegible] [illegible].'

સૈન્યથી [illegible] જાણે પુષ્કરાવર્ત મેઘ વિંધ્યાદ્રિ ઉપર જતો હોય તેમ ગીરવર આકાશને [illegible] અશ્વોના હેષારવ, ગજેન્દ્રોની ગર્જના, રથોના ચીત્કાર અને યોદ્ધાઓના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નામના વાદ્યની જેમ દિશાઓ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નદીઓનું [illegible]

પાંચમા સર્ગમાં—[illegible] આ [illegible] રહેવું ચકીએ પુછેલ તેનું કારણ મંત્રીએ કહેલ [illegible] [illegible] [illegible] જરૂરની આવશ્યકતા ચકીના મનનું આંદોલન દૂત મોકલવાનો થયેલ નિર્ણય [illegible] તેને થતા [illegible] [illegible] દેશમાં તેનો પ્રવેશ તેને થયેલ આશ્ચર્ય [illegible] [illegible] નગરીની શોભામાં [illegible] રાજમહેલમાં પ્રવેશ [illegible] જોઈ તેને થયેલ ચમત્કાર [illegible] [illegible] યુક્તિયુક્ત ઉત્તર તેમાં બતાવેલ સામ દામ, દંડ ને ભેદ [illegible] ઉત્તર [illegible] ભયભીત થઈ બહાર નીકળવું નગરજનોમાં થતી વાત [illegible] ચક્રરત્નની [illegible] સુત્રને થયેલ વિચાર તેનું [illegible] પહોંચવું ભરતે કહેલ [illegible] ઉત્તર તેમાં બતાવેલ [illegible] મહત્વના [illegible] મનની અસ્થિર સ્થિતિ [illegible] વિચાર તેમાં યુદ્ધની જરૂરીઆત આવશ્યકતા સચીવની તે વિચારમાં [illegible] પ્રમાણે ચકીએ સામગ્રી [illegible] [illegible] બાહુબલીએ [illegible] કહેલ પ્રમાણે તેણે પણ કરેલ [illegible] [illegible] યુદ્ધ માટે થઈ રહેલી તૈયારી રાત્રિનું અતિક્રમણ [illegible] બાહુબલીએ કહેલ [illegible] [illegible] [illegible] દેવતાઓએ યુદ્ધ કરવામાં [illegible] ચકીને કહેલા હિતવચનો ચકીએ આપેલ [illegible] બાહુબલી [illegible] કહેલા વચનો બાહુબલીએ આપેલ [illegible] યુદ્ધ [illegible] કરેલો નિર્ણય યુદ્ધ [illegible] કરવાનો [illegible] જગતના [illegible] માટે થયેલ [illegible] ચકીને [illegible] રણભૂમિમાં [illegible] [illegible] તેમાં [illegible] ચકીની હાર [illegible] તેમાં પણ ચકીની [illegible] કરેલ [illegible] બાહુબલી [illegible] [illegible] ભરતને થયેલ ચકીને [illegible] બાહુબલીને [illegible] વિચાર ચકીને મારીને [illegible] તેનો [illegible] થયેલ [illegible] [illegible] કરેલ [illegible] તેજ મુનિને બાહુબલીને [illegible] કરેલ [illegible] ને બાહુબલીની સ્તુતિ [illegible] બાહુબલીની [illegible] સ્થિતિ [illegible] [illegible] તેમનાં વચનોથી [illegible] [illegible] કેવળજ્ઞાન [illegible]

[illegible]

[illegible]

પર્વતની જેમ નાગના કુંભોને પાડતા સૈન્યની ધ્વજાઓના વસ્ત્રોથી આકાશને બગ-લાવાળું કરતા, સૈન્યના ભારથી પીડા પામતી પૃથ્વીને હસ્તીઓના મદથી શાંત કરતા અને પ્રતિદિવસે ચાલતા ભરતરાજા સૂર્ય જેમ બીજી રાશિમાં સંક્રમે તેમ બહલીદેશના સીમાડે પહોંચ્યા અને દેશની સીમાંતે પડાવ નાખી સમુદ્રની જેમ મર્યાદા કરીને તેઓ રહ્યા.

તે સમયે સુનંદાના પુત્ર બાહુબલિએ રાજનીતિ રૂપ ગૃહના સ્તંભરૂપ ચરપુરુષોથી ભરતને આવેલા જાણ્યા. એટલે તેણે પણ પોતાના પટહનાદથી જાણે સ્વર્ગને ભંભારવ કરતી હોય તેવી પ્રયાણની ભંભા વગડાવી. પ્રસ્થાનકલ્યાણ કરીને મૂર્તિમાન કલ્યાણ હોય તેવા ભદ્ર ગજેંદ્ર ઉપર ઉત્સાહની જેમ તે આરૂઢ થયા. મોટા બળવાન, મોટા ઉત્સાહવાળા, એક સરખા કાર્યમાં તત્પર, બીજાઓથી અભેદ્ય અને જાણે પોતાના અંશ હોય તેવા રાજકુમારો, પ્રધાનો અને વીરપુરુષોથી વીંટાયેલ બાહુબલિ દેવતાઓથી વીંટાયેલા ઇંદ્રના જેવા શોભવા લાગ્યા. જાણે તેના મનમાં રહેલા હોય તેમ કેટલાએક હાથી ઉપર બેસી, કેટલાએક ઘોડા ઉપર બેસી, કેટલાએક રથમાં બેસી અને કેટલાએક પાયદળ રૂપે—એમ લાખો યોદ્ધાઓ તત્કાળ એકસાથે બહાર નીકળ્યા. બળવાન અને જાણે અસ્ત્રો ધરી રહેલા પોતાના વીરપુરુષોથી જાણે એક વીરમય પૃથ્વીને રચતા હોય તેમ અચળ નિશ્ચયવાળા બાહુબલિ ચાલ્યા. વિભાગરહિત (સમાન) જય કરવાની આકાંક્ષા રાખતા તેના વીરસુભટો 'હું એકલો છું તો પણ સર્વ શત્રુને જીતીશ' એમ પગ પગ કહેવા લાગ્યા. રોહણાચળ પર્વતમાં જેમ કાંકરા મણિમય હોય તેમ સૈન્યમાં રણવાજિંત્રને વગાડનારો પણ વીરમાની હતો. ચંદ્રની જેવી કાંતિવાળા તેના માંડલિક રાજાઓના છત્રમંડળથી જાણે શ્વેત કમળમય હોય તેવું આકાશ થઈ ગયું. દરેક પરાક્રમી રાજાઓને એકને જાણે પોતાની ભુજાઓ હોય તેમ માનતા તે આગળ ચાલવા લાગ્યા. શૂરાના ચાલતા તે બાહુબલિ સૈન્યના ભારથી પૃથ્વીને અને જયવાજિંત્રોના શબ્દોથી કાનને ફાડતા ચાલ્યા. પોતાના દેશનો સીમાડો દૂર હતો, તોપણ તે તત્કાળ ત્યાં આવી પહોંચ્યા, કારણ કે રણને માટે ઉત્કંઠિત થયેલા વીરલોકો વાયુથી પણ વિશેષ વેગવાળા થાય છે. ભરતરાજાની છાવણીથી બહુ દૂર નહીં અને નજીક પણ નહીં તેવી જગ્યાએ ગંગાના તટ ઉપર બાહુબલિએ પડાવ નાખ્યો.

પ્રાતઃકાળે ચારણભાટોએ અતિથિની જેમ તે બંને ઋષભકુમારોને યુદ્ધોત્સવને માટે પરસ્પર નિમંત્રણ કર્યું. રાત્રે બાહુબલિએ સર્વ રાજાઓના મતથી સિંહ જેવા પરાક્રમવાળા સિંહરથ નામના પોતાના પુત્રને સેનાપતિ નીમ્યો, અને પટ્ટહસ્તીની જેમ તેના મસ્તક ઉપર જાણે પ્રકાશમાન પ્રતાપ હોય તેવો દેદીપ્યમાન સુવર્ણનો એક રણપટ્ટ આરોપણ કર્યો. રાજાજીને પ્રણામ કરી, રણશિક્ષા પ્રાપ્ત કરી જાણે પૃથ્વી મળી હોય તેમ હર્ષ પામીને તે પોતાના નિવાસસ્થાને ગયો. મહારાજા બાહુબલિએ બીજા રાજાઓને પણ યુદ્ધ

કરવા માટે આદેશ આપી વિદાય કર્યા જો કે તેઓ પોતેજ રણની શ્રદ્ધાવાળા હતા તોપણ સ્વામીની આજ્ઞા તે સત્કારરૂપ છે

આ તરફ મહારાજા ભરતે કુમારો, રાજાઓ અને સામંતોના મતથી સર્વ આચાર્યની જેમ સુષેણને રણદીક્ષા આપી (સેનાપતિ નામ્યો) સિદ્ધિમંત્ર જેવી સ્વામીની આજ્ઞા સ્વીકારીને, ચક્રવાકની જેમ પ્રાતઃકાળની વાટ જોતો સુષેણ પોતાને આવાસ ગયો કુમાર, મુગટબદ્ધ રાજાઓ અને સર્વ સામંતોને બોલાવીને ભરતરાયે આજ્ઞા કરી કે–'શૂરવીરો ! મારા નાનાભાઈ સાથેના યુદ્ધમાં અપ્રમાદી થઈ તમારે મુખ્ય સેનાપતિને સારી જેમ અનુસરવું કે પરાક્રમવાળા વીરો ! હસ્તીઓને મહાવતો વશ કરે તેમ તમે ઘણા પરાક્રમી અને દુર્મદ રાજાઓને વશ કર્યા છે તથા વૈતાઢ્ય પર્વતને ઉલ્લંઘન કરી દેનારા અસુરોને જીતે તેમ તમે દુર્જય કિરાતોને તમારા પરાક્રમથી આકરી રીતે આક્રાંત કર્યા છે, પરંતુ તેઓમાં આ તક્ષશિલાના રાજા બાહુબલિના પાયદળનો જેવો પણ એક નહોતો પવન રૂને ઉડાડે તેમ એકલો એ બાહુબલિનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર સોમયશા સર્વ સૈન્યને દશ દિશામાં ઉડાડી દેવાને સમર્થ છે વયના પ્રમાણ પરાક્રમમાં અકનિષ્ઠ એવો સિંહરથ નામે તેનો નાનોભાઈ શત્રુઓની સેનાના વશ કરવારૂપ છે ત્યારે શું કહેવું ! પણ તેના બીજા પુત્ર અને પૌત્રોમાંના દરેક એક એક અક્ષૌહિણી સેનામાં મલ્લ સમાન અને યમરાજને પણ ભય ઉત્પન્ન કરે તેવા છે અને તેના પ્રતિબિંબ હોય તેવા તેના સ્વામીભક્ત સામંતો બળમાં તેની સમાનતા કરે તેવા છે બીજાઓના સૈન્યમાં જેમ સારા બળવાન્ એક અગ્રણી હોય તેમ તેના સૈન્યમાં સર્વે તેવા પરાક્રમી છે યુદ્ધમાં મહાબાહુ બાહુબલિ તો દૂર રહો, પણ તેનો એક સેનાવ્યૂહ પણ વજ્રની જેમ દુર્ભેદ્ય છે માટે વર્ષાઋતુના મેઘની સાથે પૂર્વ દિશાનો પવન ચાલે તેમ યુદ્ધને માટે જતા સુષેણની પછવાડે તમે પણ જાઓ.' પોતાના સ્વામીની અમૃત સમાન ગિરાથી જાણે પૂરાઈ ગયા હોય તેમ તેઓના શરીર પુલકાવળીથી વ્યાપ્ત થઈ ગયા અને રતિની વનિતાની જયલક્ષ્મીને સ્વયંવરમંડપમાં વરવા માટે જતા હોય તેમ મહારાજાએ વિસર્જન કરેલા તેઓ પોતપોતાના સ્થાનગૃહમાં ગયા અને શક્તિપૂર્વના પ્રભાવરૂપી સમુદ્રને તરવાને ઈચ્છતા એવા બંને તરફના વીરશ્રેષ્ઠો યુદ્ધને માટે તૈયાર થયા પોતાના દેવરૂપ ધનુષ, ભાથા, ગદા અને શક્તિ વિગેરે આયુધોને દેવતાની જેમ તેઓ પૂજવા લાગ્યા. ઉત્સાહથી નૃત્ય કરતા પોતાના ચિત્તનો જાણે તાલ પૂરતા હોય તેમ તે મહાવીરો આયુધોની આગળ ઉંચે સ્વરે વાજિંત્રો વગાડવા લાગ્યા પછી જાણે પોતાનો નિર્મળ યશ હોય તેવા નવીન અને સુગંધી ઉદ્વર્તનથી પોતાના શરીરનું માર્જન કરવા લાગ્યા અને શરીર ઉપર કસ્તૂરીના પત્રાવળીને અનુસરતી રચના કરી તેઓ પોતપોતાના લલાટમાં કંકુ તિલક કરવા લાગ્યા. વળી સૈન્યના યુદ્ધકથાઓ ચાલતી હોવાથી રણરસને લીધે જાગરણ કરનારા વીર સુભટોને જાણે ભય પામી હોય તેમ નિદ્રા આવીજ નહીં ત્યારપછી ચંદ્ર

ઉત્સાહવાળા અને સૈન્યના વી મુખ્યાસ્ય અર્થે જ્યાંમાં હોય તેમ તે વિયામા
માટમાટ નિગમન કરી

...ન કાંઈ અર્થે જયપુત્રાની પાકાનું કુતુહલ જોવાને ઉઠ્યો હોય તેમ સૂર્ય
...ની ચૂલિકા ઉપર આરૂઢ થયો, એટલે મ ગયગવી ગોન પામેલા સમુદ્રજળના
...કાળે થયેલા પુષ્કરાવર્ત મેઘના જેવા અને વજ્રથી તાડન થયેલા પર્વતોની
...ને સૈન્યમાં વાગતા વાજિંત્રોનો મોટો નાદ થતો ગાજવા લાગ્યો તે નાદથી તત્કાળ
... પોતાના કાન ઊંચા કરી વાન ...નવા લાગ્યા, જળજંતુઓ ભયભ્રાંત થતા
... સમુદ્ર ...ન પામતા ... ... વાલીઓ ...થી નાસીને ગુફાઓના પેટના
... નાગ ... ગહ્વરમાં પેસી જવા લાગ્યા પર્વતના કંપાયમાન થવાથી તેના શિખર
...ડવા લાગ્યા, પૃથ્વીને ... કે ... ... (કાચબો) ભય પામીને પોતાના
...અને કોટને સંકોચવા લાગ્યો, આકાશ ... થવા લાગ્યું અને પૃથ્વી જાણે ફાટતી
...મ જણાવા લાગી ...ના ... ...ની જેમ ...પ્રેર્યા બન્ને પક્ષના સૈનિકો
... માટે તૈયાર થયા ...ના ઉત્સાહથી શરીર ઉચ્છ્વાસ પામવાને લીધે કવચોના
...તૂટી જવાથી તે પુરુષો નવા નવા કવચો ... ... કરવા લાગ્યા. કોઈ પ્રીતિવડે
...ના અશ્વોને પણ બખ્તર પહેરાવવા લાગ્યા કારણ કે સુભટો પોતાથી પણ
...ની વિશેષ રક્ષા કરે છે કોઈ પોતાના અશ્વોની પરીક્ષા કરવાને તેની ઉપર
... સવારી એવા લાગ્યા કારણ કે સુશિક્ષિત અને જડ અશ્વ તેના અશ્વારને
...રૂપ થઈ પડે છે બખ્તર પહેરવાથી ખોખા... કરતા અશ્વોની કેટલાએક સુભટો
...ની જેમ પૂજા કરવા લાગ્યા કારણ કે યુદ્ધમાં જતી વખતે અશ્વનો હેષારવ
...વિજયસૂચક છે કોઈ બખ્તર ... અશ્વો મળવાથી પોતાના બખ્તરને પણ છોડી
... લાગ્યા, કેમકે પગની પૂરેપૂરું ... ... પુરુષત્વ છે કોઈ 'સમુદ્રમાં મત્સ્યની
...ફેર રણના સંચાર કરવાથી સ્ખલના ન પામી તારું ચાતુર્ય બતાવજે' એમ પોતાના
...થિને શિક્ષા આપવા લાગ્યા પાથેયની જેમ રણને માટે પૂર્ણ ભાતું ગણે, તેમ
... વખત સુધી યુદ્ધ ચાલશે એમ ધારી કેટલાએક સુભટો પોતાના રથોને અસ્ત્રોથી
...વા લાગ્યા, કોઈ દૂરથી પોતાને ઓળખવા માટે ભાટચારણો જેવા પોતાના ચિન્હ
... ધ્વજસ્તંભોને દૃઢ કરવા લાગ્યા, કોઈ પોતાના મજબુત ધુરીવાળા રથોને શત્રુસૈન્ય
...ી સમુદ્રના નાગ કે ...ને ... રત્ન સરખા અશ્વો જોડવા લાગ્યા કોઈ પોતાના
...ાથિને મજબુત બખ્તર આપવા લાગ્યા કારણ કે ઘોડા જોડેલા રથો પણ સારથિ
...ના નકામા થઈ પડે છે કોઈ ઉત્કટ ...ના ...ની શ્રેણીનો સંપર્ક કરવાથી
...ર થયેલા હસ્તીઓના દાંતને પોતાની ભુજાની જેમ પૂજવા લાગ્યા, કોઈ જાણે પ્રાપ્ત
...સારા જયલક્ષ્મીના વાસગૃહ હોય તેવી ...ના ... અંબાડીઓ હાથી ઉપર

૧ ... ...

આરોપણ કરવા લાગ્યા, ' આ શુકન છે ' એમ બોલી કેટલાએક સુભટો કસ્તુરીની જલ ગંડસ્થળમાંથી તત્કાળ નીકળતા હાથીના મદથી તિલક કરવા લાગ્યા કોઈ અને હસ્તીના મદગંધથી ભરપૂર એવા વાયુને પણ નહીં સહન કરનાર, મનના જેવા વેગવાળા દુર્ધર હાથીઓની ઉપર ચડવા લાગ્યા વળી મહાવતો જાણે ગોલ્લનના શૃંગારવસ્ત્ર હોય તેવા સુવર્ણના કડાઓ હાથીઓને પહેરાવવા લાગ્યા અને તેમની સુંઢથી ઉંચી નાળવાળા નીલ કમળની લીલાને ધારણ કરતા લોઢાના મુદ્ગર પણ ધારણ કરવા લાગ્યા અને કેટલાએક મહાવતો જાણે યમરાજના દાંત હોય તેવા કાળા લોઢાના તીક્ષ્ણ કોશ હાથીઓના દાંત ઉપર આરોપવા લાગ્યા

એ વખતે રાજાના અધિકારીઓ તરફથી આજ્ઞા થઈ કે 'સૈન્યની પાછળ અસ્ત્રોથી ભરેલા ઉંટ અને શકટો લઈ જાઓ, અન્યથા હસ્તનાગપુરવાળા નરસુભટોને અસ્ત્રો પૂરા પડશે નહીં બખ્તરથી વાંધેલા ઉંટો પણ લઈ જાઓ કારણ કે અત્યંત મર્દન પામેલા વીરપુરૂષોના અગાઉના પહેરેલા બખ્તરો તુટી જશે! રથીપુરૂષોની પાછળ બીજા તૈયાર કરેલા રથ લઈ જાઓ, કારણ કે વજ્રથી પર્વતની પેઠે ગદાઓથી રથો ભાંગી જશે પ્રથમના અશ્વો થાકી જાય તો યુદ્ધમાં વિઘ્ન ન થવા માટે સેંકડો અશ્વો અશ્વારોની પછવાડે જવાને તૈયાર કરો એક એક મુગટબદ્ધ રાજાની પછવાડે જવાને બીજા હાથીઓ તૈયાર રાખો કેમકે એક હાથીથી તેમને સંગ્રામમાં નિર્વાહ થશે નહીં દરેક સૈનિકની પાછળ જળને વહનારા મહિષો તૈયાર રાખો, કારણ કે રણમાં વ્યાયામ રૂપ ગ્રીષ્મ ઋતુથી તપેલા સુભટોને તે ચાલતી પરબ જેવા થઈ પડશે ઔષધિપતિ (ચંદ્ર)ના ભંડાર જેવી અને હિમગિરિના સાર જેવા તાજા વ્રણસંરોહણી ઔષધિઓની ગુણો ઉપાડતા અની રાતના તમના પ્રવાહનથી રણના જિનોના વર્ણનરૂપ મહાસમુદ્ર વૃદ્ધિ પામ્યો તે સમયે ચોતરફથી થતા તુમુલ વાજિંત્રો જાણે ગર્જના કરે અને આયુધોની સ્ફુરણાથી જાણે લોહમય હોય તેવું સર્વ વિશ્વ થઈ ગયું જાણે પૂર્વ નજરે જોયેલ હોય તેમ પ્રાચીન પુરૂષોના ચરિત્રોનું સ્મરણ કરાવનારા, અને તેની ગતિનિર્વાહના ફળને કહેનારા, અને નારદઋષિની જેમ વીરસુભટોને ઉદ્દીપન કરવા માટે સામે આવેલા શત્રુઓને વારંવાર આદર સહિત વખાણનારા ચારણભાટો, દરેક હાથી, દરેક રથ અને દરેક ઘોડે, પર્વ દિવસની પેઠે ઘણા ઉત્તમ વચનો ઉચ્ચારણ કરવા લાગ્યા

અહીં બાહુબલિ રાજા સ્નાન કરી દેવપૂજા કરવાને માટે દેવાલયમાં ગયા મહાત્મા પુરૂષો કદાપિ કાર્યના વ્યવસાયમાં મુંઝાઈ જતા નથી દેવમંદિરમાં જઈ જન્માભિષેકને વખતે ઇંદ્રની જેમ તેમણે ઋષભસ્વામીની પ્રતિમાને સુગંધી જળથી ભક્તિપૂર્વક સ્નાન કરાવ્યું પછી નિષ્કષાય એવા પરમ શ્રાવક એવા તેમણે દિવ્ય વસ્ત્ર લઈને વજ્રથી માણિક્યની જેમ શ્રદ્ધાપૂર્વક તે પ્રતિમાનું માર્જન કર્યું, અને ત્યાર પછી અમ

વસ્ત્રમય ચોળકની રચના કરતા હોય તેમ યક્ષકર્દમથી વિલેપન કર્યું સુગંધીવાળા પુષ્પોની માળાની જાણે મહોરંગ હોય તેવી વિચિત્ર પુષ્પોની માળાથી તેણે પ્રતિમાનું અર્ચન કર્યું સુવર્ણના ધૂપિયામાં તેણે દિવ્ય ધૂપ કર્યો તેના ધૂમાડાથી નીલ કમળમય પૂજા રચતા હોય તેમ જણાવા લાગ્યું પછી મકરરાશિમાં આવેલા સૂર્ય જેમ ઉત્તરાયણ કરી પ્રકાશવાન આરાત્રિકને તાપની જેમ ગ્રહણ કરી આરતી કરી, અને અંજલિ જોડી આદિ ભગવાનને પ્રણામ કરી તેણે ભક્તિપૂર્વક આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી–

હે સર્વજ્ઞ ! હું પોતાની અજ્ઞતા છતાં આપની સ્તુતિ કરું છું, કારણ કે દુર્વાર એવી તમારી ભક્તિ મને વાચાળ કરે છે હે આદિ તીર્થેશ તમે જય પામો છો તમારા ચરણનખની કાંતિઓ સંસારરૂપી શત્રુથી ત્રાસ પામેલા પ્રાણીઓને વજ્રપંજરરૂપ છે હે દેવ ! તમારા ચરણકમળને જોવા માટે રાજહંસની જેમ જે પ્રાણીઓ હંમેશાં નિરંતર આવે છે તેમને ધન્ય છે ! શીતથી પીડિત થયેલા જેમ સૂર્યને શરણે જાય તેમ આ ઘોર સંસારના દુઃખથી પીડિત થયેલા વિવેકી પુરુષો હંમેશા એક આપને જ શરણે આવે છે હે ભગવન્ ! પોતાના અનિમેષ નેત્રથી જેઓ તમને હર્ષપૂર્વક જુએ છે તેઓને પરલોકના અનિમેષ (દેવ)પણું દુર્લભ નથી હે દેવ ! જેમ ગરમ જળથી થયેલું માલિન્ય જેમ દૂધવડે ધોવાથી જાય તેમ પુરુષોના કર્મમળ તમારી દેશનારૂપી વારી (પાણી)થી નાશ પામે છે હે સ્વામિન્ ! હંમેશા ઋષભનાથ એવું નામ જપાય તો તે જાપ કરનારને સર્વ સિદ્ધિના આકર્ષણરૂપ થાય છે જે પ્રાણી તમારી ભક્તિરૂપી બખ્તર ધારણ કરે છે તેને વજ્ર ભેદતું નથી અને ત્રિશૂળ છેદતું નથી" એવી રીતે ભગવંતની સ્તુતિ કરી તેના ચરણ કમળ વિકસ્વર થયા છે એવા તે નૃપશિરોમણિ ચક્રવર્તીએ ..... નીકળ્યો.

પછી વિજયલક્ષ્મીના વિવાહને માટે જાણે કંકણ હોય તેવું સુવર્ણનું પ્રતિસરી ..... કરેલું વજ્રનું કવચ તેણે ધારણ કર્યું ..... વસ્તુથી જેમ ..... તેણે મસ્તક ઉપર ..... શિરસ્ત્રાણ શિર ઉપર ધારણ કર્યું ..... પૃષ્ઠ ઉપર ..... ભાથાં બાંધ્યાં, અને ..... તેણે ધનુષ્ય ..... હાથમાં ધારણ કર્યું ..... 'સ્વસ્તિ (કલ્યાણ) થાઓ ' એમ ..... વૃદ્ધ ..... 'જય જય' એમ કહેવા લાગી વૃદ્ધ ..... 'ચિરંજીવ, ચિરંનંદ' ..... કહેવા લાગ્યા પછી

સ્વર્ગપતિ જેમ મેરૂ ઉપર આરૂઢ થાય તેમ એવી રીતના શુભ શબ્દ સાંભળતો મહારાજા [illegible] આરોહકના હસ્તનું અવલંબન ગ્રહણ કરીને ગજપતિ ઉપર આરૂઢ થયા.

આ તરફ પુણ્યબુદ્ધિ ભરતરાજા પણ શુભલક્ષ્મીના ભંડાગાર જેવા પોતાના દેવાલયમાં પધાર્યા. ત્યાં મોટા મનવાળા તે મહારાજાએ આદિનાથની પ્રતિમાને વિધિપૂર્વક સારી રીતે પદ્મદ્રહાદિ તીર્થોના જળવડે સ્નાન કરાવ્યું, ઉત્તમ કારીગર જેમ મણિનું માર્જન કરે, તેમ દેવદૂષ્ય વસ્ત્રવડે તેણે તે અપ્રતિમ પ્રતિમાનું માર્જન કર્યું, પોતાના નિર્મળ યશની [illegible] જેમ હિમાચળકુમાર વિગેરે દેવોએ આપેલા ગોશીર્ષ ચંદનથી તે પ્રતિમાને વિલેપન કર્યું. લક્ષ્મીના મંદિરરૂપ કમળ જેવા વિકસ્વર કમળોથી તેણે પૂજામાં [illegible] આંગી રચી. ધૂમ્રવલ્લીથી જાણે કસ્તુરીની પત્રાવલી આલેખતા હોય તેમ પ્રતિમાની પાસે તેણે ધૂપ કર્યો, અને પછી જાણે સર્વ કર્મરૂપી સમિધવાળો અગ્નિકુંડ હોય તેવી પ્રદીપ્ત દીપકવાળી આરતી ગ્રહણ કરી તે રાજાધિરાજે [illegible] આરાત્રિક કરી. પછી નમસ્કાર કરી મસ્તકે અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી-"હે જગન્નાથ ! હું અજ્ઞાન છું છતાં પોતાને વિષે યોગ્યપણું માનતો તમારી સ્તુતિ કરું છું કારણ કે બાળકની અવ્યક્ત વાણી પણ ગુરૂજનની પાસે યુક્તજ ગણાય છે. હે દેવ ! સિદ્ધરસના રસથી જેમ લોઢું સુવર્ણ બની જાય તેમ તમારો આશ્રય કરનાર પ્રાણી ભારેકર્મી હોય તો પણ સિદ્ધિને પામે છે. હે સ્વામિન્ ! તમારૂં ધ્યાન કરનારા, તમારી સ્તુતિ કરનાર અને તમારૂં પૂજન કરનાર પ્રાણીઓજ પોતાના મન વચન અને કાયાનું ફળ પ્રાપ્ત કરે છે અને તેઓજ ધન્ય છે. હે પ્રભુ ! પૃથ્વીના વિહાર કરતાં [illegible] એવી તમારી ચરણરેણુઓ, ક્લેશના પાપરૂપી વૃક્ષને ઉન્મૂલન કરવા [illegible] આચરણ કરે છે. હે નાથ ! સ્વાભાવિક મોહે કરીને જન્માંધ થયેલા [illegible] પ્રાણીઓને વિવેકરૂપી લોચન આપવાને તમે એક સમર્થ છો. જેમ મન [illegible] દૂર નથી, તેમ તમારા ચરણકમળના ભ્રમરની પેઠે આચરણ કરનાર [illegible] દૂર નથી. હે દેવ ! [illegible] જેમ જંબૂવૃક્ષના ફળ પડી જાય, તેમ તમારી દેશનારૂપી વાણીથી પ્રાણીઓના કર્મરૂપી પાશ [illegible] જાય છે. હે જગન્નાથ ! હું તમને વારંવાર પ્રણામ કરીને [illegible] માગું છું કે [illegible] તમારા વિષે સમુદ્રના જળની જેમ મારી ભક્તિ અક્ષય રહો." એવી રીતે આદિનાથની સ્તુતિ કરી, નમસ્કાર કરી ચક્રવર્તી [illegible] બહાર નીકળ્યા.

[illegible]

જેવા અસંત તીક્ષ્ણ બાણોથી તે ભાથા નવે પૃષ્ઠભાગ ઉપર બાંધ્યા, અને ઇંદ્ર જેમ ઋજુરોહિત ધનુષને મંડલ કરે તેમ તેમણે શત્રુઓમાં વિષમ એવું મતપૃષ્ઠ ધનુષ પોતાના વામ કરમાં ગ્રહણ કર્યું પછી સૂર્યની જેમ અન્ય તેજસ્વીના તેજનો ગ્રાસ કરનારા, ભદ્ર ગજેંદ્રની જેમ લીલાથી પદન્યાસ આરોપનારા, સિંહની જેમ શત્રુઓને તૃણ સમાન ગણનારા, સર્પની જેમ દુર્વિષહ દૃષ્ટિથી ભય આપનારા અને ઇંદ્રની જેમ બંદિરૂપ દેવોએ સ્તુતિ કરેલા ભગવાન્ નિજ ગજેંદ્ર ઉપર આરૂઢ થયા

કલ્પવૃક્ષની જેમ યાચકોને દાન આપતા, હજાર નેત્રવાળા ઇંદ્રની જેમ ચોતરફથી પોતાના સૈન્યને અવલોકતા [illegible] કમળનાળને ગ્રહણ કરે તેમ એકેક બાણને ગ્રહણ કરતા, વિલાસી રતિવાર્તા કરે તેમ [illegible] વાર્તા કરતા અને ગગનમધ્યમાં આવેલા સૂર્યની જેવા મોટા ઉત્સાહ અને પરાક્રમવાળા તે બન્ને ઋષભપુત્રો પોતપોતાના સૈન્યની મધ્યમાં આવ્યા. તે સમયે પોતપોતાના સૈન્યની મધ્યમાં રહેલા ભરત અને બાહુબલિ જંબૂદ્વીપની મધ્યે રહેલા મેરુ પર્વતની શોભાને ધારણ કરતા હતા તે બન્ને સૈન્યના અંતરમાં રહેલી મધ્ય પૃથ્વી નિષધ અને નીલવંત પર્વતના મધ્યમાં રહેલી મહાવિદેહ ક્ષેત્રની ભૂમિ જેવી જણાતી હતી. કલ્પાંત સમયમાં જેમ પૂર્વ અને પશ્ચિમ સમુદ્ર આવતા વૃદ્ધિ પામે, તેમ બન્ને સૈન્ય પંક્તિરૂપે થઇને સામસામા ચાલવા લાગ્યા હતા. સેતુબંધ જેમ જળના પ્રવાહને રોકે, તેમ પંક્તિ બહાર નીકળીને ચાલતા પદાતિઓને રાજાના દ્વારપાળો વારતા હતા તાલવડે એક સંગીતમાં વર્તનારા નાટકીઆઓના જેમ સુભટો રાજાની આજ્ઞાથી સરખા પગલા મૂકીને ચાલતા હતા તે સર્વ પોતાના સ્થાનને ઉલ્લંઘન કર્યા શિવાય ચાલતા હતા, તેથી બન્ને તરફની સેના જાણે એક શરીરવાળી હોય તેમ શોભતી હતી વીર સુભટો પૃથ્વીને રથના ચક્રમય નખવાળા ચક્રોથી ફાડતા હતા, લોઢાની કોદાળી જેવા તીક્ષ્ણ અશ્વોની ખરીઓથી ખોદતા હતા, લોઢાના અર્ધ ચંદ્રો હોય તેવા ઉંટોના ખરાઓથી ભેદતા હતા [illegible] [illegible] પાયદળથી ખુંદતા હતા ક્ષુરપ્ર બાણ જેવી મહિષ અને બળદઓના ખરીઓથી ખંડન કરતા હતા, અને મુદ્ગરની જેવા હાથીઓના ચરણથી ચૂર્ણ કરતા હતા, અંધકારના જેવા રજસમૂહથી તેઓ આકાશને આચ્છાદન કરતા હતા અને સૂર્યકિરણ જેવા ચળકતા શસ્ત્રાસ્ત્રથી ચોતરફ ઉદ્યોત કરતા હતા પોતાના ઘણા ભારથી તેઓ કૂર્મની પીઠને ક્લેશ પમાડતા હતા, મહા વરાહની ઉન્નત દાઢને નમાવતા હતા, અને શેષનાગની ફણાના આટોપને શિથિલ કરતા હતા [illegible] દિગ્ગજોને જાણે કુબ્જ કરતા હોય તેવા તેઓ જણાતા હતા, અને સિંહનાદથી બ્રહ્માંડ રૂપ પાત્રને ઉંચી રીતે નાદમય કરતા હતા [illegible] ઉત્કટ અવાજથી જાણે બ્રહ્માંડને ફોડતા હોય તેમ જણાતા હતા, પ્રસિદ્ધ ધ્વજાઓના ચિન્હથી ઓળખીને પરાક્રમી શત્રુઓના નામ મહાકવિ તેનું વર્ણન કરતા હતા અને અભિમાની તેનજ શૌર્યવાળી વીરો પર

ઉપર યુદ્ધને માટે બોલાવતા હતા આવી રીતે બન્ને સૈન્યના અગ્રવીરો અવર નાથે એકઠા થયા મગરે મગરની જેમ હાથીવાળા હાથીવાળાની સામે આવ્યા, તરંગની જેમ અશ્વો અશ્વોની સામે આવ્યા, વાયુ વાયુની જેમ રથી પુરુષ પુરુષોની સામે આવ્યા, અને પર્વતે પર્વતની જેમ પાયદળો પાયદળની સામે આ એ પ્રમાણે સર્વ નીચે ભાલા, તલવાર, મુદ્ગર અને દંડ વિગેરે આયુધો પરસ્પર ક્રોધ સહિત એક બીજાની નજીક આવ્યા તેવામાં ત્રૈલોક્યના નાશની શંકાથી ન પામેલા દેવતાઓ આકાશમાં એકઠા થયા, અને 'અ' આ બન્ને ઋષભપુત્ર પોતાનાજ બે હાથની જેમ સામસામા કેમ નાશ થાય છે?' એમ વિચારી તે બન્ને તરફના સૈનિકોને કહ્યું–'જ્યાં સુધી અમે તમારા બન્ને પક્ષના મહા સ્વામીને બોધ કરીએ, ત્યાં સુધીમાં કોઈ યુદ્ધ કરે તો તેને ઋષભદેવની આજ્ઞા છે' તેઓએ નાથ જગતના સ્વામીની આજ્ઞા હોવાથી બન્ને તરફના સૈ જાણે ચિત્રમાં આલેખ્યા હોય તેમ સ્થિર થઈ ગયા અને 'આ દેવતાઓ બા નિની તરફના છે કે ભરતની તરફના છે?' એમ ચિંતવન કરવા લાગ્યા નાશ પામે અને લોકનું કલ્યાણ થાય એમ વિચારતા દેવતાઓ પ્રથમ ચક્રીની આ યા ત્યાં 'જય જય' શબ્દપૂર્વક આશિષ આપીને મંત્રીઓની જેમ યુક્તિ વચનથી પ્રિય બોલનારા દેવતાઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા

"હે નરદેવ! ઇંદ્ર જેમ પૂર્વદેવ (દૈત્ય) નો જય કરે, તેમ તમે છખંડના તમા સર્વ રાજાઓનો જય કર્યો તે સારૂ કર્યું છે હે રાજેંદ્ર! પરાક્રમ અને તેજથી નર રૂપ મૃગોમાં સિંહ સમાન એવા તમારો પ્રતિસ્પર્ધી કોઈ નથી જળકુંભનું મથન કર જેમ માખણની શ્રદ્ધા પૂરાતી નથી તેમ તમારી યુદ્ધશ્રદ્ધા હજી પૂર્ણ થઈ નથી, માટે તમે પોતાના ભ્રાતાની સાથે યુદ્ધનો આરંભ કર્યો છે, પરંતુ તે પોતાના હા પોતાનાજ મીંઢ હાથને તાડન કરવા જેવું છે મોટા હાથીને મોટા વૃક્ષની સાથે ઘસવાનું ધર્ષણ કરવામાં તેના ગંડસ્થળની ખુજલી જેમ કારણભૂત છે, તેમ બાહુની યુદ્ધ કરવામાં તમારી ભુજાની ખુજલી એજ કારણભૂત છે, પરંતુ વનના ઉન્મત્ત હ ઓનું તોફાન જેમ વનના ભંગ માટે થાય છે, તેમ તમારી ભુજાની આ જગતના પ્રલય માટે થવાની છે માંસભક્ષી મનુષ્યો ક્ષણિક મનપ્રીતિને માટે પક્ષી સમૂહનો સંહાર કરે, તેમ તમે ક્રીડામાત્રને માટે આ વિશ્વનો સંહાર આ કર્યો છે? ચંદ્રમાથી જેમ અગ્નિની વૃષ્ટિ થવી ઉચિત નથી, તેમ જગતના આ કૃપાળુ ઋષભદેવ સ્વામીથી જન્મ પામેલા તમને આ ઉચિત નથી હે પૃથ્વીરમણ! સંયમી પુરુષ જેમ સંગથી વિરામ પામે તેમ તમે આ સંગ્રામથી વિરામ પામો અને પોતાના સ્થાન પ્રત્યે પાછા જાઓ તમે અહીં આવ્યા એટલે તમારો નાનો ભાઈ બા નિ સામે આવેલ છે, પણ તમે પાછા જશો એટલે એ પણ પાછો જશે કારણકે

ર્તની ઉત્પત્તિ થાય છે વિશ્વ ક્ષય કરવાના પાપનો પરિહાર કરવાથી તમારું
કલ્યાણ થાઓ, રણનો ત્યાગ થવાથી બન્ને સૈન્યનું કુશળ થાઓ, તમારા સૈન્યના ભારથી
થતા ભૂમિભંગનો વિરામ થવાથી પૃથ્વીના ગર્ભમાં રહેલા ભુવનપતિ વિગેરેને સુખ
થાઓ, તમારા સૈન્યથી થતા મર્દનના અભાવથી પૃથ્વી, પર્વતો, સમુદ્રો, પ્રજાજનો
અને સર્વ જંતુઓ ક્ષોભનો ત્યાગ કરો અને તમારા સંગ્રામથી ઉત્પન્ન થતા વિશ્વસંહારની
શંકાથી ચિંતાતુર થયેલા સર્વ દેવતાઓ સુખમાં રહો."

આ પ્રમાણે પરમાર્થના વચનો દેવતાઓ બોલી રહ્યા, એટલે મહારાજ ભરતેશ્વરના
જેવી ગંભીર ગિરાથી બોલ્યા– "દેવતાઓ! તમારા સિવાય વિશ્વના હિતના વચનો
બીજો કોણ કહે? ઘણું કરીને લોકો કૌતુક જોવાના ઇચ્છક થઈને આવા કાર્યમાં ઉદાસી
ન રહે છે. તમે હિતના ઈચ્છાથી સંગ્રામ ઉત્પન્ન થવાનું જે કારણ કહ્યું છે તે
તત્ત્વથી જુદું છે. કારણ કે કોઈ પણ કાર્યનું મૂળ જાણ્યા સિવાય તર્કથી કહેલ પક્ષ
કહેવું તે કહેનાર બૃહસ્પતિ પોતે હોય તોપણ તેનું કહેવું નિષ્ફળ થાય છે. 'હું બળવાન
છું' એવું ધારીને મેં સહસા સંગ્રામ કરવાને ઇચ્છયું નથી. કારણ કે ઘણું તેલ હોય
તો તેથી કાંઈ પર્વતને અભ્યંગ કરાતું નથી. છખંડ ભરતક્ષેત્રના સર્વ રાજાઓનો વિજય
કરનાર મારે અદ્યાપિ કોઈ પ્રતિસ્પર્દ્ધિ છે નહીં એમ નથી. કેમકે શત્રુની જેવા પ્રતિ
સ્પર્દ્ધી અને જય અજયના કારણભૂત બાહુબલિને અને મારે વિધિના વશથીજ જાતિ
વિરોધ થયેલો છે. પૂર્વે નિદ્રાથી બીરુ, લજ્જાળુ, વિવેકી, વિનયી અને વિદ્વાન્ એવો તે
બાહુબલિ મને પિતાની જેમ માનતો હતો, પણ સાઠહજાર વર્ષે હું દિગ્વિજય કરીને
આવ્યો ને પછી હમણાં તે જાણે બીજોજ થઈ ગયો હોય તેમ હું જોઉં છું. વિયોગમાં ઘણો
કાળ ગયો એજ તેમ થવાનું કારણ જણાય છે. બાર વર્ષ સુધીના રાજ્યાભિષેકમાં
બાહુબલિ આવ્યો નહીં, તેનું કારણ તેનો પ્રમાદ છે એમ મેં તર્ક કર્યો. પછી તેને
બોલાવવાને દૂત મોકલ્યો, તોપણ તે આવ્યો નહીં ત્યારે તેમાં મંત્રીઓના વિચારનો દોષ
છે એમ હું તર્ક કરતો હતો. હું તેને શક્તિથી કે લોભથી બોલાવતો નહોતો, પણ જ્યાં
સુધી એક રાજા પણ નમ્યા વિનાનો રહે, ત્યાં સુધી ચક્ર નગરમાં પ્રવેશ કરતું નથી
તેથી શું કરું? ચક્ર નગરમાં પેસે નહીં અને તે (બાહુબલિ) મને નમે નહીં, તેથી
ચક્ર અને પ્રતિસ્પર્દ્ધી કરતા હોય એવું જણાય છે અને હું સંકટમાં આવી
પડ્યો છું. એ મારો મનસ્વી ભાઈ એકવાર મારી પાસે આવે અને અતિથિ જેમ
સ્વજનને મળે કરે, તેમ મારા પાસેથી પૂજા ઇચ્છાપૂર્વક ગ્રહણ કરે એક
ચક્રના પ્રવેશ સિવાય મારે સંગ્રામ કરવાનું બીજું કાંઈ પણ કારણ નથી, અને તે નહી
નમેલા નાના ભાઈથી મારે કાંઈ પણ માન મેળવવાની ઈચ્છા નથી."

દેવતાએ કહ્યું– "રાજન્! સંગ્રામનું કારણ મોટું હોવું જોઈએ, કેમકે આપના
જેવા પુરુષોની અલ્પ કારણને માટે આવી પ્રવૃત્તિ સંભવતી નથી અમે હવે બાહુ

બલિ પાસે જઇ તેને બોધ કરશુ અને યુગના ક્ષયની જેમ આ થનારા જનક્ષયની ન કરશુ કદાપિ તમારી પેઠે તે પણ યુદ્ધના બીજા કારણો બતાવશે તોપણ તમારે આ અધમ યુદ્ધ ન કરવુ જોઇએ મોટા પુરૂષોએ તો દૃષ્ટિ, બાહુ અને દડાદિક ઉત્તમ યુદ્ધથી યુધ્ધ કરવુ કે જેથી નિરપરાધી હાથી વિગેરેનો વધ ન થાય” દેવતાનુ આ પ્રમાણે કહેવુ ભરત ચક્રવર્તીએ સ્વીકાર્યું, એટલે તેઓ બીજા સૈન્યમા બાહુબલિ પાસે ગયા. ‘અહો આ બાહુબલિ દઢ અનષ્ટ ભનાળી મૂર્તિથીજ અધૃષ્ય છે’ એમ વિચારી વિસ્મય પામી દેવતાઓ તેને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—

“હે ઋષભનદન ! હે જગત્ નેત્રરૂપી ચકોરને આનદકારી ચદ્ર ! તમે ચિરકાળ જય પામો અને આનદમા રહો. સમુદ્રની જેમ તમે કદાપિ મર્યાદાને ઉલ્લઘતા નથી અને મયર પુરૂષો ભૂમિથી ભય પામે તેમ તમે અપવાદથી ભય પામો છો. તેમજ પોતાની સપત્તિમા તમે ગર્વરહિત છો, પરની સપત્તિમા ઇર્ષ્યારહિત છો, દુર્વિનીત પુરૂષોને શિક્ષા કરનાર છો, ગુરૂજનોનો વિનય કરનાર છો અને વિશ્વને અભય કરનારા ઋષભસ્વામીના તમે યોગ્ય પુત્ર છો તેથી આ અપરલોકોનો ઉચ્છેદ કરનાર કાર્યમા પ્રવર્તવુ તમને યુક્ત નથી તમારા જ્યેષ્ઠ ભાઈ ઉપર આ ભયકર આરભ કર્યો છે તે તમને ઘટિત નથી, અને અમૃતથી જેમ મૃત્યુ સભવિત નથી તેમ તમારાથી એ સભવતુ પણ નથી આટલાથી હજી કાઇ પણ બગડ્યુ નથી, માટે ખલ પુરૂષની મૈત્રી જેવો આ યુદ્ધનો આરભ તમે છોડી દ્યો હે વીર ! મત્રોથી મોટા સર્પોને નાગદમની જેમ તમારી આજ્ઞાથી આ વીર સુભટોને યુદ્ધના વેગમાથી પાછા વાળો અને તમારા મોટાભાઇ ભરતરાયની પાસે જઈ તેમને વશ થાઓ તેમ કરવાથી તમે ‘શક્તિવાન્ છતા વિનયી થયા’ એવી પ્રશસાને પાત્ર થશો ભરતરાજાએ ઉપાર્જિત કરેલા છ ખડ ભરતક્ષેત્રને તમે સ્વોપાર્જિતની પેઠે ભોગવો, કારણ કે તમારા બન્નેમા ભેદ નથી” એમ કહી મેઘનો વરસાદ જેમ વિરામ પામ્યા, એટલે બાહુબલિ કાઇક હસીને ગભીર વાણીથી બોલ્યા— ‘દેવતાઓ ! અમારા વિગ્રહનો હેતુ તત્ત્વથી જાણ્યા સિવાય તમે પોતાના સ્વચ્છ મનથી આ પ્રમાણે કહો છો તમે પિતાજીના ભક્ત છો અને અમે તેમના પુત્રો છીએ, એવા આપણા સબધથી તમે આવી રીતે કહો છો તે યુક્ત છે. પૂર્વે દીક્ષા લેતી વખતે પિતાજીએ યાચકોને સુવર્ણાદિક આપ્યુ તેમ અમને અને ભરતને દેશ વહેચી આપ્યા હતા હુ તો મને આપેલા દેશથી સતુષ્ટ થઈ રહ્યો હતો કારણ કે દ્રવ્યને માટે કોણ પરદ્રોહ કરે ? પરંતુ સમુદ્રમા જેમ મોટા મત્સ્ય નાના મત્સ્યને ગળી જાય, તેમ ભરતે ભરતક્ષેત્રરૂપ સમુદ્રમા બીજા રાજાઓના રાજ્યોને તે ભરત ગળી ગયા. પેટભરો માણસ જેમ ભોજનથી અસતુષ્ટ રહે, તેમ તેટલા રાજ્યોથી પણ અસતુષ્ટ થઈ તેણે પોતાના નાના ભાઈઓના રાજ્ય ખુચવી લીધા. જ્યારે નાના ભાઈઓના પાસેથી પિતાજીએ આપેલા રાજ્યો તેણે ખુચવી લીધા, ત્યારે પોતાનુ જ્યેષ્ઠપણુ તેણે ગાળી

ભેગેજ બોધ્યુ છે ગુરુપણુ વયમાત્રથી નથી, પણ તેના આચરણથી છે ભાઈઓને રાજ્યથી દૂર કરીને તેણે ગુરુપણાનુ આચરણ બતાવી આપ્યુ છે ! સુવર્ણની બુદ્ધિથી પિત્તળની જેમ અને મણિની બુદ્ધિથી કાચને ગ્રહણ કરવાની જેમ ભ્રાન્તિ પામેલા મે આટલા વખત સુધી તેને ગુરુબુદ્ધિથી જોયો હતો પિતાએ અથવા વશના કોઈ પણ પૂર્વ પુરુષે કોઈને પૃથ્વી આપી હોય તો તે નિરપરાધી હોય ત્યા સુધી તેને અન્ય રાજ્યવાળો રાજા પણ પાછી હરી લે નહીં, તો એ ભરત કેમ હરે ? નાના ભાઈઓનુ રાજ્ય હરણ કરીને નિશ્ચે એ લજ્જા પામ્યો નહીં, તેથી હવે જયની ઇચ્છાથી મારા રાજ્યને પણ મને પણ બોલાવે છે વહાણ જેમ સમુદ્રને ઉતરી જાત જતા કોઈ તટના પર્વત સાથે અથડાય, તેમ સર્વ ભરતક્ષેત્રનો જય કરી તે મારી સાથે અથડાયો છે લુબ્ધ મર્યાદા રહિત અને રાક્ષસની જેવા નિર્દય તે ભરતને મારા નાના ભાઈઓએ લજ્જાથી ભજ્યો નહીં તો હુ તેના કયા ગુણથી તેને વશ થાઉ ? હે દેવતાઓ ! તમે સભાસદની જેમ મધ્યસ્થ થઈને કહો. એ ભરત પોતાના પરાક્રમથી મને વશ કરવા ધારે છે તો ભલે કરે, ક્ષત્રિયોનો એ સ્વાધીન માર્ગ છે એમ છતા પણ વિચારીને જો તે પાછો વળ્યો જાય તો ભલે કુશળપણે જાય ! હુ એના જેવો લુબ્ધ નથી કે પાછા વળતા તેને કાંઈ આક્રમણ કરુ એનુ આપેલુ સર્વ ભરતક્ષેત્ર હુ ભોગવુ એ કેમ બને ? શુ કેશરીસિહ ક્યારે પણ કોઈનુ આપેલુ ભક્ષણ કરે ? નજ કરે એને ભરતક્ષેત્ર લેતા સાઠ હજાર વર્ષ ગયા છે, પણ હુ જો તે લેવાની ઇચ્છા કરુ તો તત્કાળ ગ્રહણ કરુ પરંતુ એટલા બધા વર્ષોના પ્રયાસથી તેને પ્રાપ્ત થયેલા ભરતક્ષેત્રના વૈભવને ધનવાળાના ધનની જેમ હુ ભાઈ થઈને કેમ ગ્રહણ કરુ ? અતિકવળથી[1] હસ્તીની જેમ એ આ વૈભવથી જ ન જાણે મરી ગયો હોય તો તે સુખેથી રહેવાને સમર્થ નથી. તેના તે વૈભવને હુ હરણ કરેલાજ જોઉ છુ, પણ અનિચ્છાથીજ મે તે વૈભવની ઉપમા કરી છે આ વખતે જાણે મને આપવાના જમાન રૂપ હોય તેવા તેના અમાત્યો, ભંડાર, હસ્તી, અશ્વાદિ અને રાજ્ય મને અર્પણ કરવાને માટેજ તે ભરતને અહીં લાવેલા છે માટે હે દેવતાઓ ! તમે એ [illegible] હો તો તેને યુદ્ધથી વારો. એ યુદ્ધ નહીં કરે તો હુ કદાપિ યુદ્ધ કરીશ નહીં ."

મેઘની ગર્જના જેવા તેના આવા ઉત્કટ વચનો સાંભળીને વિસ્મય પામેલા દેવતાઓ ફરી કહેવા લાગ્યા– એક તરફ ચક્રી પોતાને યુદ્ધ કરવાનુ પ્રયોજન ચક્રનો નગરમા અપ્રવેશ એ બતાવે છે, તેથી તે ગુરુથી પણ અનુલ્લંઘ કરવાને અને નિરોધ કરવાને અશક્ય છે, અને બીજી તરફ તમે ' યુદ્ધ કરનારની સાથેજ હુ યુદ્ધ કરીશ ' એમ કહો છો તેથી [illegible] પણ તમને યુદ્ધથી અટકાવવાને અશક્ય છે તમે બન્ને ઋષભસ્વામીના

૧ [illegible]

દય સર્ગથી નોખો છો, મહાબુદ્ધિવાળા છો, વિવેકી છો, જગતના રક્ષક છો અને દયા છો, તોપણ જગતના ભાગ્યનો ક્ષય થવાથી આ યુદ્ધનો ઉત્પાત પ્રાપ્ત થયો છે તેથી હે વીર ! પ્રાર્થના પૂર્ણ કરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન એવા તમને અમે પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે તમારે ઉત્તમ યુદ્ધ કરવું, અધમ યુદ્ધ કરવું નહીં, કેમ કે ઉગ્ર તેજવાળા તમો બને ભાઈઓના અધમ યુદ્ધમાં ઘણા લોકનો પ્રલય થવાથી અકાળે પ્રલય થયો ગણાશે માટે તમારે દષ્ટિ વિગેરે યુદ્ધથી યુદ્ધ કરવું યુક્ત છે, તેથી તમારા પોતાના માનની સિદ્ધિ થશે અને લોકોનો પ્રલય નહીં થાય ' બાહુબલિએ એ પ્રમાણે કબુલ કર્યું, એટલે તેમનું યુદ્ધ જોવાને નગરના લોકની જેમ દેવતાઓ નજીકમાં ઉભા રહ્યા

પછી બાહુબલિની આજ્ઞાથી એક બળવાન્ પ્રતિહાર હાથી ઉપર બેસી ગજની જેમ ગર્જના કરી પોતાના સૈનિકોને કહેવા લાગ્યો—' હે વીર સુભટો ! ચિરકાળથી ચિંતવેલ તમને વાંછિત પુત્રલાભની જેમ સ્વામીનું કાર્ય પ્રાપ્ત થયું હતું, પરંતુ તમારા અલ્પ પુણ્યને લીધે આપણા બળવાન રાજાને દેવતાઓએ ભરતની સાથે દ્વંદ્વ યુદ્ધ કરવાને પ્રાર્થના કરી છે સ્વામી પોતે પણ દ્વંદ્વ યુદ્ધને ઇચ્છે છે, તેમાં વળી દેવતાઓએ પ્રાર્થના કરી એટલે શું કહેવું ! માટે ઈંદ્રની જેવા પરાક્રમી મહારાજા બાહુબલિ તમને રણસંગ્રામનો નિષેધ કરે છે દેવતાઓની જેમ તમે પણ તટસ્થ રહીને દર્શક બની જેવા એકાગ્રમન એવા આપણા સ્વામીને યુદ્ધ કરતા જુઓ અને વક્ર થયેલ ગ્રહોની જેમ તમારા રથ, ઘોડા અને પરાક્રમી હાથીઓને પાછા વાળો સર્પોને કરંડીઆમાં નાખવાની જેમ તમારા ખડ્ગો મ્યાનમાં નાખો, કેતુઓની જેવા તમારા ભાલાઓને તેના કોષમાં નાખો, હાથીની સુંઢ જેવા તમારા મુદ્ગરોને હાથમાંથી છોડી દ્યો, લલાટની ભ્રકુટીની જેમ તમારા ધનુષથી પણછો ઉતારો, ભંડારમાં દ્રવ્ય નાખવાની જેમ તમારા બાણોને ભાથામાં નાખો, અને મેઘ જેમ વીજળીને સંવરી લે તેમ તમારા શસ્ત્ર સંવૃત કરો

પ્રતિહારની ગર્જના નિર્ઘોષ જેવી ગિરાથી ઘૂર્ણિત થયેલા બાહુબલિના સૈનિકો માંહે માંહે આ પ્રમાણે વિચારવા લાગ્યા—"અહો ! થનારા યુદ્ધથી વણિકોની પેઠે ભય પામે અને જાણે ભરતપતિના સૈનિકો પાસેથી લાંચ મેળવી હોય એવા તથા જાણે પૂર્વ જન્મના આપણા વૈરી હોય તેવા, અકસ્માત્ આવેલા આ દેવતાઓએ સ્વામીને પ્રાર્થના કરી અમારો યુદ્ધોત્સવ અટકાવ્યો છે ! ભોજન કરવા માટે બેઠેલા પુરુષની આગળથી જેમ ભોજન હરી લે, લાડ કરવાને જતા મનુષ્યના ખોળામાંથી જેમ પુત્રને હરી લે, કુવામાંથી નીકળતા પુરુષના હાથમાંથી જેમ અવલંબન આપનારી દોરી ખેંચી લે, તેમ અમારા આવેલા રણોત્સવને દેવે હરી લીધો ભરતરાજાની જેવો બીજો કોણ શત્રુ છે કે જેની સાથેના સંગ્રામમાં આપણે મહારાજા બાહુબલિના અનૃણી થઈશું વિભાગ

ન ``મન પિતાને પ`` ગરેના । પત્રવતી સ્ત્રીની પેઠે આપણું ફાગટ બાહુબલિનું દ્રવ્ય લીધું અને અગમ્યપુરુષના પૂ પની સુગંધની જેમ આપણું બાહુદંડનું વીર્ય વ્યર્થ ગયું ' નપુંસક પુરુષે ક ના સ્ત્રીઓના ન અંગની જેમ આપણો શસ્ત્ર અંગ નકામો ગયો અને પોપટ ક ના શાસ્ત્ર ના જેમ આપણો શસ્ત્રાભ્યાસ વ્યર્થ ગયો ' તાપસોના પુત્રાએ મજાનું કામશાસ્ત્રનું પરિજ્ઞાન જેમ નિષ્ફળ થાય છે તેમ આપણું અંગ ક`નું પ । નિગાનું નિષ્ફળ થયું ' હતબુદ્ધિવાળા આપણે હાથીઓને માગન્યાસ કરાવ્યો અને ગ-અન અમજય કરાવ્યો તે વ્યર્થ કરાવ્યો શરદ ઋતુના મેઘની જેમ આપણે ફોગટ ગર્જના કરી અને બાહુબળ્યાની જેમ આપણે ફોગટ વિકટ કટાક્ષ કર્યા ! સામગ્રી સ ની જેમ આપણી તૈયારીઓ વ્યર્થ થઈ અને યુદ્ધદોહદ નહીં પૂરનાથી આપણું અદ્દકા ગાજકરવાપણું નિષ્ફળ થયું "

આવી રીતે ચિંતવતા તેઓ ખેદરૂપ ઝેરથી ગર્ભિત થઈ ફુત્કાર કરનારા સર્પોની જેમ નિઃશ્વાસ કરતા પાછા ફર્યા ક્ષાત્રવ્રતરૂપી દ્રવ્યવાળા ભરતરાજાએ પણ સમુદ્ર જેમ ભરતીને પાછી વાળે તેમ પોતાની સેનાને પાછી વાળી પરાક્રમી ચક્રવર્તીએ પાછા વળેલા નિકટ પગલે પગલે મંદ થઈને વિચાર કરવા લાગ્યા કે–' આપણા સ્વામી ન ન મ જા ॥ મિત્રથી વેરીના જેવા કયા મંત્રીના વિચારથી આ બાહુબલિ થનાર દ્વંદ્વ યુદ્ધ માન્ય કર્યું ? અશના ભોજનની જેમ સ્વામીએ એવા સંગ્રામ કબુલ કર્યો ત્યારે હવે આપણું શું કામ રહ્યું ? છ ખંડ ભરતક્ષેત્રના રાજાઓ સાથેના રણસંગ્રામમાં શું આપણે ક ન ૫ । આપાત કર્યો નથી કે જેથી આજે આપ ને યુદ્ધથી વાર છે ? જ્યારે પગના સુભટો નાસી જાય, જીતાય કે મરાઈ જાય ત્યારે જ સ્વામીએ યુદ્ધ કરવું જોઈએ, ન ૫ ક ાની ગતિ વિચિત્ર છે. જો એક બાહુબલિ સિવાય બીજો કોઈ શત્રુ હોય તે યુદ્ધના કોઈ પણ આપણા આપણા સ્વામીના જય વિષે સંશય લાવીએ નહીં, પણ જગતના બંધુવાળા બાહુબલિ સાથે યુદ્ધમાં વિજય કરવાની ઇંદ્રને પણ શંકા થાય તો બીજો તો શું માત્ર ! મોટી નદીના પૂરની જેમ દુઃસહ વેગવાળા તે બાહુબલિની સાથે પ્રથમ યુદ્ધ ક નું ને સ્વામીને ઘટે નહીં પ્રથમ અમે યુદ્ધ કર્યા પછી જ સ્વામીને યુદ્ધમાં જવું યુક્ત છે કેમકે પ્રથમ અશ્વદમ[2] પુરુષોએ દમન કરેલા અશ્વ ઉપર જ બેસાય છે" આવી રીતે માંહોમાંહે વાતો કરતા પોતાના વીર પુરુષોને જોઈ, ઇંગિતા કાર્યો તેમના ભાવને જાણી ચક્રીએ તેમને બોલાવી કહ્યું– હે વીર પુરુષો ! અંધકારનો નાશ કરવામાં જેમ સૂર્યના કિરણો અગ્રેસર છે, તેમ શત્રુઓનો નાશ કરવાને તમે ના । અગ્રેસર છો ખાઈમાં પડીને જેમ હાથી કિલ્લા સુધી આવી શકે નહીં, તેમ તમે યોદ્ધા છતાં કોઈ શત્રુ મારી ઉપર આવ્યો નથી અગાઉ કોઈ વખત તમે મારું યુદ્ધ જોયું નથી તેથી તમને પર્યાશંકા થાય છે, કારણ કે ભક્તિ અ

---

૧ મસ્મ કરવા ।–સમ મમા રિઘ રહેવાનો અગાઉ. ૨ ઘોડાઓને સાધ શિખવનારા–ઉસ્તાદ.

સ્થાને પણ ભયની શંકા કરાવે છે માટે હે વીર સુભટો ! તમે સૌ એકઠા થ
ભુજાનું બળ જુઓ, જેથી રોગના સાગથી ઔષધ ગળ્યાથી શંકા નાશ પામે તેમ
તમારી શંકા નાશ પામશે' એમ કહી ચક્રીએ સેવકપુરુષો પાસે મોટા ખાડો
ગંભીર ખાડો ખોદાવ્યો પછી દક્ષિણસમુદ્રના તીર ઉપર જેમ સહ્યપર્વત રહે
ખાડાના તટ ઉપર ભરતેશ્વર બેઠા, અને વડના વૃક્ષો લટકતી વાળી વડવાઇઓથી
ભરતેશ્વર પોતાના ડાબા હાથ ઉપર મજબુત સાંકળો ઉપરાઉપર બાંધી કિરણોથી
સૂર્ય શોભે અને વલ્લીઓથી જેમ વૃક્ષ શોભે, તેમ એ ડી એક હજાર શૃંખલાથી મહા
શોભવા લાગ્યા પછી તેઓએ સર્વ સૈનિકોને કહ્યું—' હે વીરો ! બળદો જેમ
એંચે તેમ તમે બળ અને વાહન સહિત નિર્ભયપણે મને એંચો તમારા સર્વના
બળથી એંચીને મને આ ખાડામાં પાડી નાખો મારી ભુજાના બળની પરીક્ષા
માટે તમારે સ્વામીની અવજ્ઞા થશે એમ વિચારી છળ ન કરશો મેં આવું દુઃસ્વપ્ન
છે, તેથી તેનો તમે નાશ કરો, કારણકે સ્વપ્નને પોતેજ સાર્થક કરનારનું સ્વપ્ન
નિષ્ફળ થાય છે ' આવી રીતે ચક્રીએ વારંવાર આદેશ કર્યો સૈનિકોએ તેમ
માંડમાંડ સ્વીકાર્યું , કારણકે સ્વામીની આજ્ઞા બળવાન્ છે પછી દેવ અને અસુરોએ
જેમ મંદરાચળ પર્વતને ખેંચવાના નેત્રા (દોરડા) રૂપ થયેલા સર્પોને ખેંચ્યા હતા
તેમ સર્વ સૈનિકો ચક્રીની ભુજાએ બાંધેલી શૃંખલા ખેંચવા લાગ્યા ચક્રીની ભુજા સાથે
લાગી શૃંખલાઓમાં તેઓ લગ્ન થયા, એટલે ઉંચા વૃક્ષના શાખાગ્રમાં રહેલા વાનરો
જેવા તેઓ શોભવા લાગ્યા પર્વતને ભેદનારા હાથીઓની જેમ પોતાને ખેંચનારા
કોની ચક્રવર્તીએ કૌતુક જોવાને માટે થોડીવાર ઉપેક્ષા કરી પછી મહારાજાએ તે
પોતાની છાતી સાથે અડાડ્યો એટલે હાથ ખેંચવાથી પંક્તિબંધ બાંધેલી ઘડીઓ
જેમ તેઓ સર્વ એક સાથે પડી ગયા તે વખતે ખજુરરૂપ ફળથી જેમ ખજુરનું
શોભે તેમ લટકતા એવા સૈનિકોથી ચક્રવર્તીની ભુજા શોભવા લાગી પોતાના સ્વામી
એના બળથી હર્ષ પામેલા સૈનિકોએ તેમની ભુજાની શૃંખલાઓને પૂર્વે કરેલી દુઃસ્વપ્ન
જેમ તરત છોડી દીધી

પછી ગાયન કરનાર માણસ જેમ પ્રથમ મોલેલા ઉદ્ગ્રાહને ફરીથી ગ્રહણ કરે
ચક્રવર્તી હાથી ઉપર બેસી રણભૂમિમાં આવ્યા ગંગા અને યમુનાની વચમાં
વેદિકાનો ભાગ શોભે તેમ બંને સેનાની મધ્યમાં નિપુન ભૂમિતળ શોભતું હતું તે
જગત્નો સંહાર અટકવાથી હર્ષ પામીને જાણે કોઇએ પ્રેરેલ હોય તેમ પવન પૂર્વક
રજને ધીમે ધીમે દૂર કરવા લાગ્યો સમવસરણની ભૂમિની જેમ તે રણભૂમિને
જાણનારા દેવતાઓ સુગંધી જળની વૃષ્ટિથી છાંટવા લાગ્યા અને માંત્રિક પુરૂષો મંડળ
ભૂમિમાં વરસાવે તેમ વિકસિત પુષ્પો તે રણભૂમિમાં તેઓએ વરસાવ્યા પછી કુંજર
જેમ ગર્જના કરતા બંને રાજકુવરોએ હસ્તી ઉપરથી ઉતરી રણભૂમિમાં પ્રવેશ

તે વખતે મહા પરાક્રમવાળા અને ધીરજથી શોભતા। તેઓ પગલે પગલે કૂર્મેન્દ્રને
પ્રાણ સંશયમાં પમાડતા હતા

તેમણે પ્રથમ દૃષ્ટિયુદ્ધ કરવું એવી પ્રતિજ્ઞા કરી અને જાણે બીજા શક્ર ને ઈશાન
હોય તેમ અનિમેષ નેત્ર કરી તેઓ સામસામા ઉભા રહ્યા. રક્તનેત્રવાળા બંને વીરો
સન્મુખ રહીને એક બીજાના મુખ સામું જોતા હતા, તે વખતે સાયંકાળે સામસામા
રહેલા સૂર્ય ચંદ્રની જેવા તેઓ શોભતા હતા. ધ્યાન મગ્ન યોગીઓની જેમ ઘણા
વખત સુધી નિશ્ચળ લોચન કરીને બંને વીરો સ્થિર રહ્યા. છેવટે સૂર્યના કિરણોથી આક્રાંત
થયેલા નીલકમળની પેઠે ઋષભસ્વામીના જ્યેષ્ઠ પુત્ર ભરતના નેત્ર મીંચાઈ ગયા અને
છ ખંડ ભરતનો જય કરવાથી થયેલી મોટી કીર્તિ મહારાજ ભરતના નેત્રોએ પાણી
મૂકવાની પેઠે અશ્રુજળના મિષથી મૂકી દીધી હોય તેમ જણાયું. પ્રાતઃકાળે વૃક્ષો પુષ્પ
તેમ મસ્તક ધુણાવતા દેવતાઓએ તે વખતે બાહુબળિ ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી. સૂર્યોદય
વખતે પક્ષીઓની પેઠે, બાહુબલિનો વિજય થવાથી સોમયશાદિ વીરોએ મોટા હર્ષથી
કોલાહલ કર્યો. કીર્તિરૂપી નર્તકીએ જાણે નૃત્યનો આરંભ કર્યો હોય તેમ ઉત્સવ થયેલા
બાહુબલિના સૈનિકોએ જયવાજિત્ર વગાડ્યા. ભરતરાયના સુભટો જાણે મૂર્છા પામ્યા
હોય, જાણે સુપ્ત હોય અથવા જાણે રોગાતુર હોય તેમ મંદ પરાક્રમી થયા. અંધકાર
અને પ્રકાશવાળા મેરુ પર્વતના બંને પાસાની જેમ બંને સૈન્યો એ, અને હર્ષથી યુક્ત
થયા. તે સમયે બાહુબલિએ ચક્રીને કહ્યું—'કાકતાલીય ન્યાયની પેઠે જીત્યો છું એમ
જો તમારા મનમાં જો હોય તો ફરીથી વાગ્યુદ્ધ કરો.' બાહુબલિનું
એવું વચન સાંભળી પગથી ચંપાયેલા સર્પની પેઠે ક્રોધયુક્ત થયેલા ચક્રીએ કહ્યું—'એ
પણ ભલે, તને જીતવાને સારુ'

પછી ઈશાન ઇંદ્રનો વૃષભ નાદ કરે, સૌધર્મ ઇંદ્રનો હસ્તી ગર્જના કરે અને મેઘ જેમ
ગર્જના કરે, તેમ ભરત રાજાએ મોટો સિંહનાદ કર્યો. મોટી નદીના બંને કાંઠા
... ના પૂરની જેમ તે સિંહનાદ આકાશના અંતરને બધી તરફ વ્યાપી ગયો અને જાણે યુદ્ધ
જોવા આવેલા દેવતાઓના વિમાનને પાડતો હોય, આકાશમાંથી ગ્રહ, નક્ષત્ર અને તારાગણને
જાણે ભય કરતો હોય, કુળપર્વતોના ઊંચા શિખરને જાણે કંપાવતો હોય અને
... [illegible] જાણે ... હોય તેમ ... [illegible] સિંહનાદ ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] નહીં, અને
[illegible]
[illegible]

નહી તે પછી બાહુબલિએ ઘણો ભયંકર સિંહનાદ કર્યો તે અવાજ સાંભળીને સર્પો [illegible] ઉગતા ગરૂડની પાંખના અવાજની બુદ્ધિથી પાતાળમાંથી પણ પાતાળમાં પેસી જવાને ઇચ્છતા હોય તેવા થઇ ગયા સમુદ્રની મધ્યમાં રહેવા જળજંતુઓ તે સિંહના [illegible] ળનાથી સમુદ્રમાં પ્રવેશ થયેલા મંદરાચલના મથન શબ્દની શંકાથી ત્રાસ પામવા લાગ્યા. કુળપર્વતો તેને સાંભળીને વારંવાર ઇંદ્રે મૂકેલા વજ્રના શબ્દના ભ્રમથી પોતાના [illegible] આશંકા કરીને કંપવા લાગ્યા મૃત્યુલોકવાસી સર્વ મનુષ્યો તે શબ્દ સાંભળી, [illegible] કાળે પુષ્કરાવર્તે મૂકેલા વિદ્યુદ્ધ્વનિના ભ્રમથી પૃથ્વી ઉપર આમ તેમ આળોટવા લાગ્યા અને દેવતાઓ દુઃશ્રવ શબ્દ સાંભળી અકાળે પ્રાપ્ત થયેલા દૈત્યોના ઉપદ્રવ [illegible] સંવાદનના ભ્રમથી આકુળ વ્યાકુળ થવા લાગ્યા એ દુઃશ્રવ સિંહના[illegible] જાણે લોક[illegible] વિધની સાથે સ્પર્ધા કરતો હોય તેમ અધિક અધિક વધવા લાગ્યો બાહુબલિનો સિંહ[illegible] નાદ સાંભળીને ભરતરાજાએ ફરીને મૃગલીની જેમ દેવતાઓની સ્ત્રીઓને ત્રાસ પમાડનાર સિંહનાદ કર્યો જાણે મધ્યલોકને ક્રીડાવડે ભય કરનારા હોય તેમ ચક્રી અને બાહુ[illegible] બલિએ અનુક્રમે સિંહનાદો કર્યા તેમ કરતા કરતા અનુક્રમે હાથીની સુંઢની જેમ [illegible] સર્પના શરીરની જેમ ભરતરાજાના સિંહનાદનો શબ્દ ન્યૂન થતો ગયો અને [illegible] પ્રવાદની પેઠે તેમજ સજ્જનના સ્નેહની પેઠે બાહુબલિનો સિંહના[illegible] અધિક અધિક વધતો ગયો એવી રીતે શાસ્ત્ર સંબંધી વાગ્યુદ્ધમાં પણ વાદી જેમ પ્રતિવાદીને જીતે, [illegible] વીર બાહુબલિએ ભરત રાજાને જીતી લીધા

પછી બાહુયુદ્ધને માટે એ બંને બાંધવો બદ્ધકક્ષ હાથીઓની જેમ બદ્ધપરિકર થ[illegible] ત વખતે ઉછળતા સમુદ્રની જેમ ગર્જના કરતા બાહુબલિનો સુવર્ણની છડીને ધારણ કર[illegible] નારો મુખ્ય પ્રતિહાર બોલ્યો—

' હે પૃથ્વિ ' વજ્રના ખીલા જેવા પર્વતોને અવલંબન કરી અને સર્વ બળનો આ[illegible] કરી તું સ્થિર થા હે નાગરાજ ચોતરફથી પવનને ગ્રહણ કરીને તેમજ તેનું [illegible] પર્વતની જેમ દૃઢ થઇ તમે પૃથ્વીને ધારણ કરો હે મહાવરાહ ' સમુદ્રના [illegible] આળોટી પૂર્વ શ્રમને દૂર કરી પુનઃ તાજા થઇ પૃથ્વીને ઉત્સંગમાં રાખ હે કૂર્મ ' [illegible] વજ્રના જેવા અંગને ચોતરફથી સંકોચી પૃષ્ઠ દૃઢ કરી પૃથ્વીને વહન કર હે દિગ્ગજ[illegible] પૂર્વની જેમ પ્રમાદથી અથવા મદથી નિદ્રાને ન ધારણ કરતા સર્વ રીતે સાવધાન [illegible] વસુધાને ધારણ કરો, કારણ કે આ વજ્રસાર બાહુબલિ વજ્રસાર બાહુવડે ચક્રીની સ[illegible] મલ્લયુદ્ધ કરવાને ઉઠે છે"

પછી તત્કાળ વીજળીના પાતથી તાડિત થયેલા પર્વતના શબ્દની જેવા એ બ[illegible] મહામલ્લો પરસ્પર પોતાના હાથનો આસ્ફોટ કરવા લાગ્યા લીલાથી પદન્યાસ કરના[illegible] કુંડળને ચલિત કરતા તેઓ સામસામા ચાલવા લાગ્યા, તે વખતે જાણે ધાતકી ખં[illegible] આવેલા બંને બાજુ સૂર્યચંદ્રવાળા બે મેરૂ હોય તેવા તેઓ જણાવા લાગ્યા બે [illegible]

વન હસ્તીઓ મ માગમાંથી પોતાના દાંતને આમમાંમાં ભટકાવે તેમ તેઓ બન્ને પોતાના હાથ પ રસ્પર અફળાવતા ના ગ્યા મ વ ર જોગ જતા અને ભમતા જુદા પડતા ને બન્ને વી ા જ નુ ફુ ૮ પવને વશ થઈ મોટા વૃક્ષો હોય તેવા જણાતા હતા દુર્નિમા જન ગ્રહેલા સમુદ્રની જેમ તેઓ ભાગવ રના ૮ ળતા હતા અને ક્ષ ણવારમાં નીચે પડતા હતા જાણે સ્નેહથી હોય તેમ કાપણી લોટીને ન બન્ને મહાભુજો અગે અગથી એક બીજાને દબાવીને આલિંગન કરતા હતા અને કર્મના વશથી પ્રાણીની જેમ યુદ્ધવિજ્ઞાનને વશ થઈને તેઓ કોઈ વખત નીચા અને કો વખત ઊંચા જતા હતા જળમાં રહેલા વરાહની પેઠે તેઓ ના વા પરિવર્તન થવા કરવાથી તેઓને જોનાર લોકો આ નીચે કે આ ઉપર એમ જાણી શકતા નહોતા મોટા સર્પની જેમ તેઓ એક બીજાને બંધનરૂપ થઈ જતા હતા અને ચપળ વાનરોની જેમ પાછા તત્કાળ છુટા પડી જતા હતા. વારંવાર પૃથ્વી ઉપર આળોટવાથી તે બન્ને ધૂળિધૂસર થઈ ગયા તેથી જાણે ધૂળિ મત્ત હાથી હોય તેવા જણાતા હતા ચાલતા પર્વતની જેવા તેઓનો ભાર સહન ન કરી શકવાથી પૃથ્વી તેમના પાદાઘાતના અવાજના મિષથી જાણે રાડો પાડતી હોય તેવી જણાતી હતી છેવટે કોપ પામેલા અને તીવ્ર પરાક્રમવાળા બાહુબલિએ, શરભ જેમ હાથીને ઉપાડી લે તેમ પોતાના હાથથી ચક્રીને ઉદ્ધર્યા, અને હાથી જેમ પશુને ઉપાડે તેમ તેને આકાશમાં ઉછાળ્યા અહો ! બળવાનોમાં પણ બળવંતનો સર્ગ (ઉત્પત્તિ) નિરવધિ છે ધનુષથી છોડેલા બાણની જેમ અને યંત્રથી છોડેલા પાષાણની જેમ ભરતરાજા ગગનમાર્ગે ઘણે દૂર ગયા ઈંદ્રે મૂકેલા વજ્રની જેમ ત્યાંથી નીચે પડતા ચક્રીથી ભય પામીને સમાન થઈ સર્વ ખેચરો પલાયમાન થઈ ગયા અને બન્ને સેનામાં તે વખતે હાહાકાર થઈ ગયો કારણ કે મોટા પુરુષોને આપત્તિ આવતાં કોને દુઃખ ન થાય ? તે વખતે બાહુબલિ ચિંતા કરવા લાગ્યા કે 'અરે ! મારા બળને ધિક્કાર છે, મારા બાહુને ધિક્કાર છે વગર વિચાર્યે કામ કરનારા એવા મને ધિક્કાર છે અને આવા કૃત્યની ઉપેક્ષા કરનારા તે રાજ્યના મંત્રીઓને પણ ધિક્કાર છે, અથવા આવી નિંદા કરવાની હવે શી જરૂર છે ? હમણાં જ્યાંસુધીમાં આ મારા અગ્રજ બંધુ પૃથ્વીપીઠ ઉપર પડીને કણકણ જેવા ન થઈ જાય ત્યાં સુધીમાં આકાશમાંથી પડતા તેને હું ઝીલી લઉં ' એમ વિચારી તેણે પોતાની બન્ને ભુજા પસારી તેની નીચે શય્યા રૂપ કરી. ઊંચા બાહુ કરીને રહેલા વ્રતી પુરુષની જેમ ઊભા રહીને રહેલા બાહુબલિ સામે આવતા સૂર્યની સન્મુખ જોઈ રહેનાર તપસ્વીની પેઠે ભરતની સન્મુખ જોઈ રહ્યા જાણે ઉડવાને ઇચ્છતા હોય તેમ પગના અગ્રભાગ ઉપર ઊભા રહીને તેણે કંદુકની લીલાવત્ ઉપરથી પડતા ભરતરાજાને ઝીલી લીધા. તે વખતે બન્ને સેનાને ઉલ્લાસ અને અપવાદ ભાગની જેમ ચક્રીના કર્મ ઉદયથી ખેદ અને તેમના રક્ષણથી હર્ષ થયો ભાઈનું રક્ષણ કરવાથી જગતમાં આવેલા અપવાદને લીધે લજ્જાના નાના પુત્રના વિવેકથી લોકો વિવા, શીલ અને ગુણની જેમ તેના પરાક્

મને પણ વખાણવા લાગ્યા અને દેવતાઓ ઉપરથી પુષ્પવૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા એવા વીરવ્રતને ધારણ કરનારા પુરૂષને નથી પા। શુ ? તે વખતે ધૂમ અને જ્વાળાવડે જેમ અગ્નિ જોડાય તેમ ભરતરાજા તે બનાવથી ખેદ અને કોપથી જોડાઈ ગયા

તે સમયે લજ્જાથી પોતાનુ મુખ નમ્ર કરી, મોટા ભાઈનુ વૈલક્ષ્યપણુ હરવા માટે બાહુબલિ ગદ્ગદાક્ષરે બોલ્યા–'હે જગત્પતિ ! હે મહાવીર ! હે મહાભુજ ! તમે ખરા કર્મમા કદાચિત્ વયોગે વિજયી પુરૂષનો પણ કોઈ વિજય કરે છે, પરંતુ આટલાથી મે તમને જીત્યા નથી અને હુ વિજયી પણ નથી આ માત્ર વિજય હુ ધુણાક્ષર ન્યાયે નહિ માનુ છુ હે ભુવનેશ્વર ! હજી સુધી તમે એકજ વીર છો કેમકે દેવતાઓએ મથન કર્યા છતા પણ સમુદ્ર તે સમુદ્રજ કહેવાય છે, તે કાંઈ વાપિકા થઈ જાય નહીં હે ષટ્ખંડ ભરતપતિ ! ફાળથી ભ્રષ્ટ થયેલા વ્યાઘ્રની જેમ તમે શોભાઈ કેમ રહ્યા છો ? પોતાના રણકર્મને માટે તૈયાર થાઓ'

ભરતે કહ્યુ –'આ મારી ભુજાદંડ મુષ્ટિને તૈયાર કરી પોતાના દોષનુ માર્જન કરશે' એમ કહી ફણીશ્વર ફણાને ઉપાડે તેમ મુષ્ટિ ઉપાડી આપથા તામ્ર નેત્ર કરી ચક્રવર્તિ તત્કાળ બાહુબલિ સામે દોટ મૂકી, અને જેમ હાથી પોતાના દાંતવડે દરવાજાના કમાડને પ્રહાર કરે તેમ તે મુષ્ટિવડે બાહુબલિની છાતીમા પ્રહાર કર્યો અસત્ પાત્રમા દાનની જેમ, બધિર પુરૂષને કર્ણજાપની જેમ, ચાડીઆના સત્કારની જેમ, ખારી જમીનમા મેઘ વૃષ્ટિની જેમ, અરણ્યમા સંગીતની જેમ અને બરફસમૂહમા અગ્નિની જેમ, બાહુબલિની છાતીમા કરેલો તે મુષ્ટિપ્રહાર વ્યર્થ થયો ત્યારપછી 'આ શુ અમારી ઉપર ક્રોધ પામ્યો છે ?' એવી આશંકાવડે દેવતાઓએ જોયેલો સુનંદાપુત્ર મુષ્ટિ ઉપાડી ભરતની સામે આવ્યો અને મહાવત જેમ અંકુશવડે હાથીના કુંભસ્થળમા પ્રહાર કરે, તેમ તે મુષ્ટિથી તેણે ચક્રીના ઉરસ્થળમા પ્રહાર કર્યો વજ્રથી પર્વતની જેમ તે પ્રહારથી વિહ્વળ થઈ ભરતપતિ મૂર્છા પામી પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા પતિના પડવાથી કુળાંગનાની જેમ તેમના પડવાથી ભૂમિ કંપાયમાન થઈ અને બાંધવના પડવાથી બાંધવની જેમ પર્વતો ચલાયમાન થયા પોતાના મોટા ભાઈને એવી રીતે મૂર્છિત થયેલા જોઈ બાહુબલિ મનમા ચિંતવન કરવા લાગ્યા–'ક્ષત્રીઓને વીરવ્રતના આગ્રહમા આવો શુ કુસ્વભાવ હશે ? જેથી પોતાના ભ્રાતાને પણ મૃત્યુ પમાડવા સુધીનો વિગ્રહ થાય છે ? આ મારો જ્યેષ્ઠ બંધુ જો નહીં જીવે તો પછી મારે પણ જીવવાથી સર્યું' એવી રીતે ચિંતવતો અને નેત્રના અશ્રુજળથી તેને સિંચન કરતો બાહુબલિ પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રને પંખારૂપ કરી ભરતરાયને પવન નાખવા લાગ્યો, આખરે બંધુ તે બંધુજ છે ક્ષણવારે સચેતન થયા જાણે સુઈને ઉઠ્યા હોય તેમ ચક્રવર્તી બેઠા થયા, એટલે દાસની પેઠે આગળ ઉભેલા બાહુબલિ તેના જોવામા આવ્યા તે વખતે બંને બાંધવો નીચુ મુખ કરી રહ્યા, અહો ! મોટા પુરૂષોને જય અને પરાજય એ બંને લજ્જાને માટે

થાય છે.' પછી ચક્રવર્તી જગત્પાત્ર હતા કેમકે યુદ્ધની ઇચ્છાવાળા પુરુષોનું એ લક્ષણ છે. બાહુબલિએ વિચાર્યું કે 'અદ્યાપિ આયભરત ફરીથી પ્રહારનું યુદ્ધ કરવાને ઇચ્છે છે. કામી પુરુષો જીવે ત્યાં સુધી જગત્‌માત્ર માનને મૂકતા નથી, પરંતુ બાહુદંડથી મને ભાગ્ય અપવાદ પ્રાપ્ત થતાં જન્માંત પણ વિરામ પામશે નહીં.' એમ બાહુબલિ ચિંતવે છે તેવામાં યમરાજની જેમ ચક્રવર્તીએ દંડ ગ્રહણ કર્યો.

વૃદ્ધિ પામતી જેમ પર્વત શોભે અને છાયામાર્ગથી જેમ આકાશ શોભે તેમ ઉગામેલા દંડથી ચક્રવર્તી શોભવા લાગ્યા. ધૂમકેતુના ભ્રમને કરતા એ દંડને ભરતરાજાએ ક્ષણવાર આકાશમાં ભમાડ્યા, અને પછી ગુસ્સાન સિંહ જેમ પોતાના પુચ્છને પૃથ્વી ઉપર પછાડે તેમ તેમણે તે દંડ વડે બાહુબલિના મસ્તક ઉપર પ્રહાર કર્યો. સહ્યાદ્રિ પર્વત સાથે મહાસમુદ્રની વેળા અફળાવાથી શબ્દ થાય તેમ તે દંડના ઘાતથી મોટો ધ્વનિ ઉત્પન્ન થયો. એરણ ઉપર રહેલા લોઢાને જેમ લોઢાનો ઘણ ચૂર્ણ કરે, તેમ તે પ્રહારથી બાહુબલિના મસ્તકનો મુગટ ચૂર્ણ થયો અને પવને હલાવેલા વૃક્ષના અગ્રભાગથી પુષ્પો ખરી પડે તેમ તે મુગટના રત્નખંડ પૃથ્વી ઉપર ખરી પડ્યા. તે પ્રહારથી ક્ષણવાર બાહુબલિના નેત્ર મીંચાઈ ગયા અને તેના ઘોર નિર્ઘોષથી લોકસમૂહ પણ તેવો થઈ ગયો. પછી નેત્ર ઉઘાડીને બાહુબલિએ ઉન્મત્ત હાથીની પેઠે લોઢાનો ઉદ્દંડ દંડ ગ્રહણ કર્યો. તે વખતે 'આ શું મને ફાડી નાખશે?' એવી શંકા આકાશને અને 'આ શું મને ઉખેડી નાખશે?' એવી શંકા પૃથ્વીને થવા લાગી. પર્વતના અગ્ર ભાગના ગહ્વરમાં રહેલા સર્પની જેમ બાહુબલિની મુષ્ટિમાં તે વિશાળ દંડ શોભતો હતો. દૂરથી યમરાજને બોલાવવાનું જાણે સંજ્ઞાસ્ત્ર (શાસ્ત્ર) હોય તેવા તે દંડને તે ભમાવવા લાગ્યા. લાકડીથી બાળકની પેઠે તે દંડથી બહલીપતિએ ચક્રીના હૃદય ઉપર નિર્દયપણે ઘા કર્યો. ચક્રીનું બખ્તર જો કે ઘણું મજબુત હતું, તોપણ તે પ્રહારથી માટીના ઘડાની પેઠે ચૂરેચૂરા થઈ ગયું. બખ્તર રહિત થયેલા ચક્રી વાદળાંરહિત સૂર્યની જેવા અને ધુમાડા વિનાના અગ્નિ જેવા જણાવા લાગ્યા. સાતમી મદાવસ્થા પ્રાપ્ત થયેલા હસ્તીની જેમ ભરતરાજા ક્ષણવાર નિશ્ચેષ્ટ થઈને કાંઈ પણ ચિંતવી શક્યા નહીં. થોડીવારે સાવધ થઈ પ્રિયમિત્રની જેમ બાહુના પરાક્રમને અવલંબી, ફરીથી દંડ ઉગામી તેઓ બાહુબલિ તરફ દોડ્યા. દાંતવડે હોઠ પીસીને અને ભ્રકુટી ચડાવીને ભયંકર થયેલા ભરતરાયે વડવાનળ અગ્નિના આવર્તની જેમ દંડને ઘણો ભમાવ્યો અને કલ્પાંતકાળનો મેઘ વિદ્યુદંડથી પર્વતને તાડન કરે તેમ બાહુબલિના મસ્તકમાં તાડન કર્યો. લોઢાની એરણમાં વજ્રમણિની જેમ તે ઘાથી બાહુબલિ જાનુ સુધી પૃથ્વીમાં ખુંચી ગયા. જાણે પોતાના અપરાધથી ભય પામ્યો હોય તેમ તે ચક્રીનો દંડ વજ્રસાર જેવા બાહુબલિ ઉપર પ્રહાર કરીને વિશીર્ણ થઈ ગયો. જાનુ સુધી પૃથ્વીમાં મગ્ન થયેલ તે, પૃથ્વીમાં અવતાર થયેલા પર્વતની જેવા અને પૃથ્વીની બહાર નીકળવાને અવશેષ રહેલા શેષનાગની જેવા શોભવા લાગ્યા. જાણે મોટા ભાઈના

પનાકનથી અંત કરણમા ચમત્કાર પામ્યા હાય તેમ તે વાતની વેનાથી બાહુબલિ મસ્તક ધુણાવવા લાગ્યા, અને આત્મારામ યોગીની પેઠે શરીર તેણે કાંઈ પણ જાણ્યું નહીં પછી અગ્નિના તેજના મુકાએ ગયેલ કાનમાથી જેમ હાથી નીકળે તેમ સુનંદાના પુત્ર તરતજ મૂર્છામાંથી બહાર નીકળ્યા અને નાશા મની જેમ દષ્ટિપાતથી અપૂર્વ નર્જના કરતા હોય તેમ તે અમનાશ્રી પોતાના ભુજદંડને અને તેને જોતા થઈ પછી તક્ષશિલાપતિ બાહુબલિ તક્ષક નાગની જેવા દુર્નિરીક્ષ્ય દંડને એક હાથે ભમાવવા લાગ્યા અતિ વેગથી તેણે ભમાવેલો તે દંડ ગગનમા ફરતા ચક્રની ભ્રાંતિ કરાવતો હતો કલ્પાંતકાળના સમુદ્રના આવર્તમા ભ્રમણ કરતા મત્સ્યની જેમ ભ્રમણ કરતા તે દંડને જોઈ, જોનારા લોકોના ચક્ષુને પણ ભ્રમ થઈ જતે હતા સૈન્યના સર્વ લોકો અને દેવતાઓ તે જોઈને શંકા કરવા લાગ્યા કે–'બાહુબલિના હાથમાથી છૂટેલો એ દંડ ઉડી જશે તો સૂર્યને કાંસાના પાત્રની પેઠ ફોડી નાખશે, ચંદ્રમંડળને ભારંડ પક્ષીના ઇંડાની જેમ ચૂર્ણ કરી નાખશે, નક્ષત્રોને આમળાના ફળની પેઠે પાડી નાખશે, વૈમાનિક દેવતાના વિમાનોને પક્ષીના માળાની પેઠે ઉડાડી દેશે, પર્વતના શિખરોને ગરુડની જેમ ભાંગી નાખશે, મોટા વૃક્ષોની જેમ કુંજના તૃણસમૂહની જેમ પેસારો કરી નાખશે અને પૃથ્વીને કાચી માટીના ઘડાની પેઠે ભેદી નાખશે' આવી તર્કથી સર્વ જોયેલો તે દંડ તેણે ચક્રીના મસ્તક ઉપર માર્યો તે મોટા ઘાતથી ચક્રવર્તી, મુદ્ગરથી ઠોકેલા ખીલાની જેમ પૃથ્વીમાં કંઠ સુધી પેસી ગયા, અને તે સાથે તેના સૈનિકો પણ 'અરે! અમારા સ્વામીને આ વિરુદ્ધ અમને આપો' એમ યાચતા હોય તેમ પૃથ્વી ઉપર પડ્યા રાહુગ્રસ્ત સૂર્યની જેમ ચક્રવર્તી મૂર્છિત થયા, ત્યારે આકાશમાં દેવતાઓનો અને પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યોનો મોટો કોલાહલ થયો જેના નેત્ર મીંચાઈ ગયા છે અને મુખ શ્યામ થયું છે એવા ભરત રાજા જાણે નરકમાં ગયા હોય તેમ શરીરે પૃથ્વીની અંદર સ્થિત થયા અને પછી તરત રાત્રિ ગયા પછી જેમ સૂર્ય પ્રકાશમાન થાય તેમ તેઓ પૃથ્વીમાંથી બહાર નીકળ્યા

તે વખતે ચક્રીએ વિચાર્યું કે જેમ જુગારીઓ એક એક દાવમાં જીતે છે તેમ આ બાહુબલિએ મને સર્વ યુદ્ધમાં પરાજિત કર્યો, તેથી ગાયના ખરીમાં ઘોડાનું પગલું પડે તેમ દુર્ઘટ છતાં શું મારા ઘરમાં બીજો ચક્રવર્તી થશે? બાહુબલિના ઉપયોગને માટે જેમ સૂર્યોદયથી ચંદ્ર નાશ પામે તેમ આ સમયમાં બે ચક્રવર્તીઓ કદી થયા નથી અને સાંભળ્યા પણ નથી દેવતાઓથી રાજાઓ ચક્રવર્તી જીતાતા નથી ત્યારે શું બાહુબલિ ચક્રવર્તી નહીં થાય? આ વાત જગતમાં નહીં જણાશે અને વિશેષ

શ્રી અજિતનાથજી ચરિત્ર.

[illegible] સર્ગમાં—[illegible] મહાવિદેહમાં વત્સવિજયનું સુસીમા નગરીનું તથા વિમળવાહન [illegible] વિમળવાહન [illegible] વૈરાગ્યવાસના. અરિંદમાચાર્યનું પધારવું. મુનિમહાત્માની સ્થિતિ [illegible] સૂરિએ [illegible] પોતાના વૈરાગ્યનું કારણ. રાજાએ બતાવેલ ચારિત્ર [illegible] રાજાને [illegible] નીઓને જણાવેલ વિચાર મંત્રીઓએ આપેલ [illegible] સાથે થયેલ ઉત્તર પ્રત્યુત્તર પુત્રનું રાજ્ય [illegible] વિમળવાહન સાધિ [illegible] દીક્ષા. ગુરૂએ આપેલી દેશના. આઠ પ્રવચન[illegible] પરિસહનું વર્ણન. વિમળવાહને કરેલું વીશ સ્થાનકોનું આરાધન. તીર્થંકરનામ [illegible] નામના અનુત્તર વિમાનમાં ઉપજવું. પૃષ્ઠ ૧ થી ૧૭.

[illegible] સર્ગમાં—[illegible] નગરવાસી [illegible] માતાપિતાનું વર્ણન. તેની માતાએ દીઠેલાં ચૌદ ચૌદ [illegible]

[illegible] આગમન [illegible] ભાગ્યથી કુબેરે વિનિતાનગરીને રત્નાદિવડે પૂર્ણ કરવી [illegible] દેવીઓએ કરેલી પ્રભુની માતાની સેવા. [illegible] તેમજ કરેલ જન્માભિષેકનું વિસ્તૃત વર્ણન. [illegible] વર્ણન [illegible] તથા સૌધર્મ ઇંદ્રે કરેલી જિનસ્તુતિ [illegible] તેમજ કરેલા [illegible] મહોત્સવ. [illegible] પૃષ્ઠ ૧૮ થી [illegible]

[illegible] સર્ગમાં—[illegible] બાલ્યાવસ્થા [illegible] અભ્યાસ [illegible] [illegible]

[illegible] પૃષ્ઠ [illegible] થી [illegible]

પણ ન હતી થતી એવો તે ચક્રવર્તી થશે.' એવી રીતે ચિંતા કરનારા ચક્રીના હાથમાં ચિંતામણિની જેવા યક્ષરાજાઓએ ચક્ર આરોપણ કર્યું. તેના પ્રત્યયથી પોતાને વિષે ચક્રીપણું માનનારા ચક્રવર્તી વંટોળીઓ જેમ કમળની રજને આકાશમાં ભમાવે તેમ ચક્રને આકાશમાં ભમાવવા લાગ્યા. જ્વાળાઓની જાળથી વિકરાળ એવું તે ચક્ર જાણે અકાળે કાલાગ્નિ હોય, જાણે બીજો વડવાનળ હોય, જાણે અકસ્માત્ વજ્રાનળ હોય, જાણે ઉડતો ઉલ્કાપુંજ હોય, જાણે પડતું રવિબિંબ હોય અને જાણે વીજળીનો ગોળો હોય તેમ જણાવા લાગ્યું. ચક્રવર્તીએ પ્રહારને માટે ભમાવેલું તે ચક્ર જોઈને મનસ્વી બાહુબલિ પોતાના મનમાં વિચારવા લાગ્યો—'પોતાને પિતાના (ઋષભસ્વામીના) પુત્રપણે માનનારા એ ભરતરાજાને ધિક્કાર છે અને તેના ક્ષાત્રવ્રતને પણ ધિક્કાર છે કે મેં દંડનું આયુધ ધારણ કર્યું છે અને તેણે ચક્રને ગ્રહણ કર્યું. દેવતાઓની સમક્ષ એણે ઉત્તમ યુદ્ધ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી, પણ આ પ્રમાણે વર્તવાથી બાળકની પેઠે તેણે તે પ્રતિજ્ઞા તોડી છે, તેથી તેને ધિક્કાર છે! તપસ્વી જેમ તેજોલેશ્યા બતાવે, તેમ ક્રોધિત થયેલો તે ચક્ર બતાવીને સર્વ વિશ્વને ભય પમાડ્યો તેમ મને પણ ભય પમાડવાની ઇચ્છા રાખે છે; પણ જેવી રીતે તેણે પોતાના ભુજદંડનો સાર જાણ્યો તેવી રીતે આ ચક્રનું પરાક્રમ પણ ભલે જાણે!' એવી રીતે વિચાર કરનારા બાહુબલિ તરફ ભરતપતિએ પોતાના સર્વ બળથી ચક્ર છોડ્યું. ચક્રને પોતાની પાસે આવતું જોઈ તક્ષશિલાનો પતિ વિચારવા લાગ્યો—'જીર્ણ થયેલા પાત્રની જેમ આ ચક્રને હું ચૂર્ણ કરી નાખું? કંદુકની લીલાની જેમ આઘાત કરીને તેને ફેંકી દઉં? ક્રીડાથી પત્થરના કટકાની જેમ તેને આકાશમાં ઉડાડી દઉં? બાળકના નાળની જેમ તેને પૃથ્વીમાં દાટી દઉં? ચપળ ચકલાના બચ્ચાની જેમ તેને હાથમાં પકડી લઉં? વધને યોગ્ય અપરાધીની જેમ તેને દૂરથી જ છોડી દઉં? કે ઘંટીમાં પડેલા કણની જેમ તેના અધિષ્ઠાયક હજાર યક્ષોને દંડવડે શીઘ્ર પીસી નાખું? અથવા એ સર્વ વિધિ પાછળ રાખી પ્રથમ તેનું સામર્થ્ય તો જાણું!' તે એવી રીતે વિચારે છે તેટલામાં શિષ્ય જેમ ગુરુની પ્રદક્ષિણા કરે તેમ ચક્રે બાહુબલિની પ્રદક્ષિણા કરી. ચક્રીનું ચક્ર સામાન્ય સગોત્રી પુરુષ ઉપર પણ ચાલી શકે નહીં, તો તેવા ચરમશરીરી પુરુષ ઉપર કેમ શક્તિવંત થાય? તેથી પક્ષી જેમ માળામાં આવે અને અશ્વ જેમ ઘોડારમાં આવે, તેમ ચક્ર પાછું આવીને ભરતેશ્વરના હાથ ઉપર બેઠું.

'આ વાની ક્રિયામાં નિવારી સર્પના વિષની જેમ ચક્રી પાસે અમોઘ અસ્ત્ર એ ચક્ર જ હતું, હવે તેના જેવું બીજું અસ્ત્ર એની પાસે નથી, માટે હું દંડાયુધ છતાં ચક્ર મૂકી અન્યાય કરનારા એ ભરતને તથા તેના ચક્રને મુષ્ટિપ્રહારવડે ચોળી નાખું.' એવી રીતે અમર્ષથી ચિંતવીને સુનંદાના પુત્ર બાહુબલિ યમરાજની પેઠે ભયંકર મુષ્ટિ ઉગામીને ચક્રી ઉપર દોડ્યા. સૂંઢમાં મુદ્ગરવાળા હાથીની જેમ મુષ્ટિવાળા

કરવી દોડતા બાહુબલિ ભરતની નજીક આવ્યા, પણ સમુદ્ર જેમ મર્યાદામાં
રહે તેમ તે ત્યા સ્થિર થઈ ગયા એ મહાસત્ત્વ પોતાના ચિત્તમા વિચાર
વાગ્યા–' અહો ! આ ચક્રવર્તીની જેમ હુ પણ રાજ્યમા લુબ્ધ થઈને મોટા
વધ કરવા તૈયાર થયો છુ, તવી શિકારીથી પણ વિશેષ પાપી છુ, જેમા
ભાઇ અને ભત્રીજાને મારી નાખવા પડે તેવા શાકિની મન્ત્રની પેઠે જ્યાં
કોણ યત્ન કરે ! રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત થાય અને ઇન્દ્ર પ્રમાણે તેને ભોગવે, તોપણ મદિરા
પુરુષને મદિરાથી જેમ તૃપ્તિ ન થાય, તેમ રાજાઓને તેનાથી સંતોષ થતો નથી.
કર્યા છતા પણ એ પ્ર છાને પામી ક્ષુદ્ર દેવતાની પેઠે રાજ્યલક્ષ્મી ક્ષણવારમા
થઇ જાય છે અમાવાસ્યાની રાત્રિની પેઠે એ ઘણા તમ (અંધકાર) વાળી છે,
પિતાજી તેનો તૃણની પેઠે શામાટે ત્યાગ કરે ? તે પિતાનો હુ પુત્ર છતા મે
તેને દુષ્ટ આચરણવાળી જાણી, તો બીજે કોણ તેને તેવી જાણી શકશે ? માટે આ
લક્ષ્મી સર્વથા ત્યાગ કરવા યોગ્યજ છે' એવો નિશ્ચય કરી મોટા મનવાળા તે બા
ચક્રવર્તીને આ પ્રમાણે કહ્યુ–' હે ક્ષમાનાથ ! હે ભ્રાતા ! ફક્ત રાજ્યને માટે
પેઠે તમને ખેદ પમાડ્યો તે ક્ષમા કરજો આ સસારરૂપી મોટા દ્રહમા તંતુપાશ
ભાઈ, પુત્ર અને કલત્રાદિકથી તથા રાજ્યથી પણ મારે સર્યું ! હુ તો હવે ત્રણ
સ્વામી અને વિશ્વને અભયદાન આપવામા એક સદાવ્રતવાળા પિતાજીના માગ
રૂપે પ્રવર્તીશ'

એવી રીતે કહીને સાહસિક પુરુષોમા અગ્રણી અને મહાસત્ત્વવંત તે બા
ઉગામેલી મુષ્ટિ નિર્દોષ તૃણની જેમ પોતાના મસ્તક ઉપરના કેશનો લોચ કર્યો
દેવતાઓએ ' સાધુ સાધુ ' એમ બોલી તેની ઉપર પુષ્પવૃષ્ટિ કરી પછી પાંચ
ધારણ કરી તે મનમા વિચારવા લાગ્યા–' હુ હમણા પિતાજીના ચરણકમલ
નહીં જાઉં, કારણ કે હમણા જવાથી પૂર્વે વ્રત ગ્રહણ કરનારા અને જ્ઞાનવાન એ
નાના ભાઇઓમા મારું લઘુપણું થાય, માટે હાલ તો અહીજ રહી ધ્યાન
ઘાતી ઘાતીકર્મને બાળી દઈ (ક્ષય કરી) કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી, પછી સ્વામી
વદના જઇશ ' એવો નિશ્ચય કરી એ મનસ્વી બાહુબલિ પોતાના બે હાથ
રત્નપ્રતિમાની જેમ ત્યાંજ કાયોત્સર્ગ કરીને રહ્યા પોતાના ભાઇની તે
જોઈ ભરતરાજા પોતાના કુકર્મને વિચારી જાણે પૃથ્વીમા પેસી જવાને ઇચ્છ
તેમ નીચી ગ્રીવા કરી ઉભા રહ્યા પછી જાણે મૂર્તિમાન્ શાંતરસ હોય તેવ
ભાઇને કિંચિત્ ઉષ્ણ અશ્રુ થી જાણે બાકી રહેલ કોપને તજી દેતા હોય તેમ
એ પ્રણામ કર્યો પ્રણામ કરતી વખતે બાહુબલિના નખરૂપી દર્પણમ
થવાથી, જાણે અધિક ઉપાસના કરવાની ઈચ્છાથી તેમણે જુદા જુદા રૂપ
હોય તેમ જણાવા લાગ્યા પછી બાહુબલિમુનિના ગુણસ્તવનપૂર્વક તેઓ

ભની ઔષધિ જેવી પોતાની નિંદા આ પ્રમાણે કરવા લાગ્યા 'તમને ધન્ય છે કે તમે મારી અનુકંપાથી રાજ્યને પણ છોડી દીધું હું પાપી અને દુર્મદ છું કે જેથી મે અસંતુષ્ટ થઈ તમને આવી રીતે ઉપદ્રવ કર્યો જેઓ પોતાની શક્તિ જાણતા નથી, જેઓ અન્યાય કરતા છે અને જેઓ લોભથી જીતાયેલા છે તેઓમાં હું ધુરંધર છું આ રાજ્યને સંસારરૂપી વૃક્ષના બીજરૂપ જેઓ જાણતા નથી તેઓ અધમ પુરુષ છે હું તો એથી પણ વિશેષ છું કારણકે તેવું જાણતા છતાં આ રાજ્યને છોડતો નથી તમે પિતાજીના ખરા પુત્ર છો કે જે પિતાના માર્ગને અનુસર્યા હું પણ જો તમારા જેવો થાઉં તો પિતાજીનો ખરો પુત્ર કહેવાઉં' એવી રીતે પશ્ચાત્તાપરૂપી જળથી વિષાદરૂપી પંકને ધોઈ, ભરતરાજાએ બાહુબલિના પુત્ર ચંદ્રયશાને તેના રાજ્ય ઉપર બેસાર્યો ત્યારથી એ બીને જગત્‌માં અનેક શાખાવાળો ચંદ્રવંશ પ્રવર્ત્યો તે તેના પુરુષરત્નોની ઉત્પત્તિનો એક હેતુરૂપ થઈ પડ્યો.

પછી ભરતરાજા બાહુબલિમુનિને નમી સ્વર્ગ રાજ્યલક્ષ્મીની સહોદરા જેવી પોતાની અયોધ્યા નગરીમાં સર્વ પરિવાર સહિત પાછા આવ્યા

ભગવાન્ બાહુબલિ જાણે પૃથ્વીમાંથી નીકળ્યા હોય અથવા જાણે આકાશથી ઉતર્યા હોય તેમ ત્યાં એકલાજ કાયોત્સર્ગ ધ્યાને રહ્યા ધ્યાનમાં એકતાનવાળા બાહુબલિના બંને નેત્ર નાસિકા ઉપર વિશ્રાંત થયા હતા, અને જાણે દિશાઓને સાધવાનો શંકુ હોય તેવા તે નિષ્કંપ રહેલા મહાત્મા મુનિ શોભતા હતા. અગ્નિના તણખા જેવી દગ્ધ રેતીને ફેંકનારા ગ્રીષ્મઋતુના વંટોળીઆને વનના વૃક્ષની પેઠે તેઓ સહન કરતા હતા. અગ્નિના કુંડ જેવો મધ્યાહ્નકાળનો રવિ તેમના મસ્તક ઉપર તપતો હતો, તથાપિ શુભ ધ્યાનરૂપ અમૃતના નદમાં મગ્ન થયેલા તે મહાત્મા એને જાણતા પણ નહોતા મસ્તકથી માંડીને પગના તળીઆ સુધી રજની સાથે મળવાથી પંકરૂપ થયેલા સ્વેદથી તેઓ જાણે કાદવમાંથી નીકળેલા વરાહ જેવા શોભતા હતા વર્ષાઋતુના મોટી પ્રચંડ પવનથી વૃક્ષોને ધ્રુજાવતી વૃષ્ટિઓથી પર્વતની જેમ તે મહાત્મા જરા પણ ચલાયમાન થતા ન હતા નિર્ઘાતના અવાજથી પર્વતના શિખરોને કંપાવે એવા વિદ્યુત્પાત થતા હતા, તોપણ તેઓ કાયોત્સર્ગ કે ધ્યાનથી ચલિત થતા નહીં નીચે વહેતા જળથી થયેલ શેવાળથી નિર્જન ગામની વાપીના સોપાનની પેઠે તેમના બંને પગ લિપ્ત થઈ ગયા હિમઋતુના હિમથી ઉત્પન્ન થયેલી મનુષ્યોની વિનાશ કરનારી નદીને વિષે પણ ધ્યાનરૂપી અગ્નિથી કર્મરૂપી ઇંધનને દગ્ધ કરવાના ઉદ્યમવંત થયેલા તેઓ સુખેથી રહ્યા બરફથી વૃક્ષને બાળનારી હેમંતઋતુની રાત્રિઓમાં પણ કુંદના પુષ્પની પેઠે બાહુબલિનું ધર્મધ્યાન વિશેષ વધવા લાગ્યું વનના મહિષો મોટા વૃક્ષના સ્કંધની જેમ તેમના ધ્યાની શરીર ઉપર પોતાના શૃંગના અગ્રભાગ પોતાના સ્કંધ ખજવાળતા હતા વાઘણના ટોળાઓ પોતાના શરીરને પર્વતની તળેટીની જેવા તેમના શરીર સાથે ટેક

વી રાત્રે નિદ્રાસુખનો અનુભવ કરતા હતા વનહસ્તીઓ સલ્લકી વૃક્ષના પત્રની બ્રાંતિ
તે મહાત્માના હાથપગને ખેંચતા હતા, પરંતુ ખેંચવાને અસમર્થ થવાથી નૈરાશ્ય
ચાલ્યા જતા હતા ચમરી ગાયો નિઃશંક ચિત્તે ત્યાં આવીને કરવતની જેવી પોતાની
કાંટાવાળી વિકરાળ જીહ્વાવડે તે મહાત્માને ઉંચા મુખ કરીને ચાટતી હતી. ચર્મ
વાધરીઓ જેમ મૃદંગ ઉપર વીંટાય, તેમ ઉંચી પ્રસરતી સેંકડો શાખાવાળી લતા
તેમના શરીર ઉપર વીંટાઇ વળી હતી તેમના શરીર ઉપર ચોતરફ શરકટના ગુચ્છ
ઉગ્યા હતા, તે જાણે પૂર્વસ્નેહથી આવેલા બાણવાળા ભાથા હોય તેવા શોભતા હતા
વર્ષાઋતુના કાદવમાં નિમગ્ન થયેલા તેમના ચરણને વીંધીને ચાલતી સેંકડો ર્દર્ભની
શળો ઉગી નીકળી હતી વેલોથી ભરાઇ ગયેલા તેમના દેહમાં સીંચાણા અને ચક્લા
ઓ પરસ્પર અવિરોધથી માળા કરીને રહ્યા હતા વનના મોરના અવાજથી ત્રાસ પામે
હજારો મોટા સર્પો વલ્લીઓથી ગહન થયેલા તે મહાત્માના શરીર ઉપર ચડી
હતા શરીર ઉપર ચડીને લટકતા એવા લાંબા સર્પોથી જાણે મહાત્મા બાહુબલિ
હજાર હાથવાળા હોય તેવા જણાતા હતા તેમના ચરણ ઉપરના રાફડામાંથી નીક
ળતા સર્પો જાણે ચરણના કડા હોય તેમ પગે વીંટાઈ રહેતા હતા

એવી રીતે ધ્યાનમાં રહેલા બાહુબલિને, આહાર વિના વિહાર કરતા ઋષભસ્વામીની
જેમ એક વર્ષ ચાલ્યું ગયું વર્ષ પૂર્ણ થયું તે સમયે વિશ્વવત્સલ ઋષભસ્વામીએ
બ્રાહ્મી અને સુંદરીને બોલાવીને કહ્યું–‘હાલમાં બાહુબલિ પોતાના પ્રચુર કર્મને ખપાવી
શુક્લપક્ષની ચતુર્દશીની જેમ તમરહિત થયેલ છે, પરંતુ પડદામાં ગુપ્ત રહેલ પદાર્થ
જેમ જોવામાં આવતો નથી, તેમ મોહનીય કર્મના અંશરૂપ માનથી તેને કેવળજ્ઞાન
પ્રાપ્ત થતું નથી હમણાં તમારા બંનેના વચનથી તે માનને છોડી દેશે, માટે તમે ત્યાં
ઉપદેશને અર્થે જાઓ, હાલમાં ઉપદેશનો સમય વર્તે છે’ પ્રભુની તે આજ્ઞા મસ્તકે
ચડાવી તેમના ચરણમાં નમસ્કાર કરી, બ્રાહ્મી અને સુંદરી બાહુબલિ પાસે જવા ચાલી
મહાપ્રભુ ઋષભદેવજી પ્રથમથીજ તે બાહુબલિના માનને જાણતા હતા, તોપણ આટલા
વર્ષ સુધી તેની ઉપેક્ષા કરી હતી, કારણકે તીર્થંકર અમૂઢ લક્ષ્યવાળા હોય છે, તેથી
અવસરેજ ઉપદેશ આપે છે

આર્યા બ્રાહ્મી અને સુંદરી તે પ્રદેશમાં ગયા, પણ રજથી આચ્છન્ન થયેલા રત્નની
જેમ ઘણી વેલડીઓથી વીંટાઈ ગયેલા તે મહામુનિ તેમના જોવામાં આવ્યા નહીં વાર
વાર શોધ કરતાં તે બંને આર્યાએ વૃક્ષની જેવા થઇ રહેલા એ મહાત્માને કોઈ પ્રકારે
ઓળખ્યા ઘણી નિપુણતાથી તેમને જાણી તે બંને આર્યાએ મહામુનિ બાહુબલિને ત્રણ
પ્રદક્ષિણા કરીને વંદના કરી. પછી આ પ્રમાણે કહ્યું–‘હે જ્યેષ્ઠાર્ય ! ભગવાન્ એવા
આપણા પિતાજી અમારે મુખે તમને કહેવરાવે છે કે હસ્તીના સ્કંધ ઉપર
આરૂઢ થયેલા પુરુષોને કેવળજ્ઞાન થતું નથી ’ એમ કહી તે બંને ભગવતી જ્યાં

ની હતી તેમ ચાલી ગઇ મહાત્મા બાહુબલિ તે વચનથી અંતઃકરણમાં વિસ્મય
મી આવી રીતે વિચારવા લાગ્યા—' અહો ! સર્વ સાવદ્યયોગનો ત્યાગ કરતાં । અને
ક્ષની જેમ પ્રયોગમાં રહેતાં । મારે આ અરણ્યમાં હસ્તી ઉપર આરોહણ ક્યાંથી ?
ૃ બન્ને આર્યા ભગવાનની શિષ્યા છે તે ક્યારે પણ અસત્ય ભાષણ કરે નહિ તો
આમાં શું સમજવું ? અરે હા ! બહુકાળે મારા જાણવામાં આવ્યું કે વ્રતથી મોટા અને
યથી નાના એવા મારા ભાઇઓને હું કેમ નમસ્કાર કરૂં ? એવું જે મને માન થયું છે તે
પી હાથી ઉપર હું નિર્ભયપણે આરૂઢ થયેલો છું ત્રણ જગતના ગુરૂની ઘણો કાળ મેં
સેવા કરી, તોપણ જળચર જીવોને જેમ જળમાં તરતાં આવડે નહીં, તેમ મને વિવેક
ઉત્પન્ન થયો નહીં, જેથી પૂર્વે વ્રતને પ્રાપ્ત થયેલા એ મહાત્મા ભ્રાતાઓને ' એ કનિષ્ઠ
છે ' એમ ધારી તેમને વાંદવાની ઇચ્છા મને થઇ નહીં હવે હમણાજ ત્યાં જઇને એ મહા
મુનિઓને વંદના કરૂં '

એમ વિચારી મહાસત્વ બાહુબલિએ પોતાનો ચરણ ઉપાડ્યો, તેજ વખતે ચોતર
ફથી જેમ લતા અને વેલડીઓ ત્રુટવા લાગી તેમજ ઘાતિકર્મ પણ ત્રુટવા લાગ્યા અને તેજ
પગલે એ મહાત્માને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું પછી ઉત્પન્ન થયું છે કેવળજ્ઞાન અને કેવળ
દર્શન જેમને એવા સૌમ્ય દર્શનવાળા એ મહાત્મા ચંદ્ર જેમ સૂર્યની પાસે જાય તેમ
ઋષભસ્વામીની પાસે ગયા ત્યાં તીર્થંકરને પ્રદક્ષિણા કરી અને તીર્થને નમસ્કાર કરી
જગતને નમવા યોગ્ય બાહુબલિમુનિ પ્રતિજ્ઞાને તરી કેવળીની પર્ષદામાં જઇને બેઠા

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरित्रे महाकाव्ये
प्रथमपर्वणि बाहुबलिसंग्रामदीक्षाकेवलज्ञानसंकीर्तनो
नाम पंचमः सर्गः ॥ ५ ॥

સર્ગ છઠ્ઠો

તે ભગવાન જંબૂસ્વામીનો શિષ્ય પોતના નામની જેમ એકાંત [illegible] આનારો, નાના ગુણે સહિત, સ્વભાવથી સુકુમાર અને [illegible] સાથે કમળની જેમ નિરંતર સ્વામી સાથે વિચરનાર ભરતપુત્ર [illegible] ગ્રીષ્મ ઋતુમાં સ્વામીના સાથે વિહાર કરતો હતો. એક દિવસ [illegible] સમય હોવાથી [illegible] તેમ ચોતરફ માર્ગની [illegible] ઝરતા કિરણોથી તપી ગઈ હતી, અને [illegible] અદૃશ્ય થયેલી આસની જ્વાળાઓ [illegible] [illegible] સર્વ માર્ગો ખીલાઈ ગયા હતા. તે સમયે [illegible] [illegible] આર્દ્ર [illegible] ની જેમ મસ્તકથી તે ચરણ સુધી તેનો દેહ [illegible] [illegible] હતો. [illegible] ચર્મના [illegible] આર્દ્ર થયેલા [illegible] તેના અંગ ઉપરના મળનો [illegible] [illegible] તેના [illegible] રહેલ [illegible] જેવી સ્થિતિ તેમ [illegible] [illegible] થયા હતા. એ પ્રસંગે અકળાઈને [illegible] [illegible] — ' અહો ' કેવળજ્ઞાન અને કેવળ દર્શનરૂપી સૂર્યચંદ્રરૂપે [illegible] જગતના ગુરુ એવા જંબૂસ્વામીનો હું પૌત્ર છું, તેમજ [illegible] સહિત [illegible] અને વિવેકના અદ્વિતીય નિધિરૂપ ભરત [illegible] [illegible] જંબૂસ્વામીની પાસે પંચમહાવ્રતના [illegible] [illegible] તેના [illegible] ભાગી જવું એમ યુક્ત નથી, [illegible] તે યુક્ત નથી, પરંતુ [illegible] [illegible] એક મુહૂર્ત [illegible] [illegible] અને તે [illegible] કુળની [illegible] [illegible] નથી અને [illegible] જેવા ન્યાયમાં હું [illegible] [illegible] નો માર્ગ હોય તેમ [illegible] [illegible] —

[illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] અને હું [illegible] વિખ્યાત [illegible] [illegible] અને [illegible] અને હું [illegible] [illegible] અને હું [illegible] [illegible] અને હું [illegible]

રીશ. એઓ મહાર હજાર શાખાના અંગે યુક્ત શિયળવડે અતિ સુગંધી છે અને હું તેથી
હિન હોવાને લીધે દુર્ગંધવાળો છુ તેથી ચંદનાદિકને અંગીકાર કરીશ એ શ્રમણો મોહ
રહિત છે અને હુ મોહથી આક્રાન્ત છુ, તેથી તેના ચિન્હરૂપ છત્રને મસ્તક ઉપર ધા
રીશ. એઓ નિષ્કષાય હોવાથી શ્વેત વસ્ત્રને ધરનારા છે અને હું કષાયથી કલુ
ષિતને લીધે તેના સ્મૃતિને માટે કષાયવાળાં વસ્ત્ર ધારણ કરીશ એ મુનિઓએ પાપથી
ભય પામી ઘણા જીવવાળા સચિત્ત જળનો ત્યાગ કર્યો છે, પણ હુ તો પરિમિત જળથી
સ્નાન અને પાન કરીશ ' એવી રીતે પોતાની બુદ્ધિથી પોતાનું લિંગ (વેષ) કલ્પી તેવો
વેષ ધારણ કરી મરિચિ સ્વામીની સાથે વિહાર કરવા લાગ્યા ખચ્ચર જેમ ઘોડો કે ગધેડો
કહેવાય નહીં, પણ બન્નેના અંશથી ઉત્પન્ન થયેલ છે તેમ મરિચિ મુનિ પણ નહીં અને
ગૃહસ્થ પણ નહીં, પણ બન્નેના અંશવાળા નવીન વેષધારી થયો હંસોમાં કાક પક્ષીની
જેમ મહર્ષિઓમાં વિકૃત વેષવાળા મરિચિને જોઈ ઘણા લોક કૌતુકથી તેને ધર્મ પૂછવા
લાગ્યા. તેના ઉત્તરમાં તે મૂળ ઉત્તર ગુણવાળા સાધુધર્મનો જ ઉપદેશ કરતા અને એમ
કહેતા 'પોતે એ પ્રમાણે કેમ વર્તતા નથી' એમ કોઈ પૂછતું તો તેમાં પોતાની અશક્તિ
જણાવતા. એ પ્રમાણે પ્રતિબોધ આપતાં કોઈ ભવ્ય જીવ દીક્ષા લેવાની ઈચ્છા બતાવે તો
તેને તે પ્રભુની પાસે મોકલતા હતા અને તેનાથી પ્રતિબોધ પામેલાને આવનારા એ ભવ્ય
જીવોને નિષ્કારણ ઉપકારી નાભિપુત્ર ભગવાન્ ઋષભદેવજી પોતે દીક્ષા
આપતા હતા.

એમ પ્રભુની સાથે વિહાર કરતા એ મરિચિને એક દિવસ કાષ્ટના ઘુણની જેમ નઠારો
દુષ્ટ રોગ ઉત્પન્ન થયો યૂથભ્રષ્ટ થયેલા કપિની પેઠે વ્રતથી ભ્રષ્ટ થયેલા એ
મરિચિની તેના યૂથવાળા સાધુઓએ પ્રતિપાલના કરી નહીં એટલે ઇક્ષુનો વાડો જેમ રક્ષક
વિના ડુક્કરાદિકથી ઘણી બાધા પામે, તેમ ઉપચાર વિના મરિચિને એ રોગ અધિક
પીડાકારી થયો ઘોર અરણ્યમાં સહાય રહિત પુરુષની જેમ ઘોર રોગમાં પડેલો મરિચિ
પોતાના મનમાં આ પ્રમાણે વિચારવા લાગ્યો— અહો ! મારે આ ભવમાંજ કોઈ અશુભ
કર્મ ઉદય આવ્યું જણાય છે, જેથી મારા પોતાના સાધુઓ પણ પરની જેમ મારી ઉપેક્ષા
કરે છે પરંતુ ઘુવડ પક્ષી દિવસે જોઈ શકે નહીં તેમાં જેમ પ્રકાશ કરનારા સૂર્યનો દોષ
નથી, તેમ મારે વિષે પણ એ અપ્રતિચારી સાધુઓનો કાંઈ પણ દોષ નથી, કારણ કે
ઉત્તમ કુળવાળા જેમ મ્લેચ્છની સેવા કરે નહીં, તેમ સાવદ્ય કર્મથી વિરમેલા તે સાધુઓ
સાવદ્ય કર્મ કરનારો જે હુ તેની વૈયાવૃત્ય કેમ કરે ? વળી તેઓની પાસે મારે વૈયાવૃત્ય
કરાવવી એ યુક્ત પણ નથી, કેમકે તે વ્રતભંગ કરવાથી થયેલા મારા પાપની વૃદ્ધિને માટે
થાય તેવી છે હવે તો મારા ઉપચારને માટે કોઈ મારી જેવા મંદ ધર્મવાળા પુરુષની શોધ
કરું. મૃગલાકે મૃગની સાથે સંગમ યુક્ત છે એવી રીતે વિચાર કરતા કેટલેક કાળે મરિચિ
રોગનિર્મુક્ત થયો ખારી જમીન પણ કોઈ કાળે સ્વયમેવ સારી થઈ જાય છે

અન્યદા મહાત્મા ઋષભસ્વામી વિશ્વનો ઉપકાર કરવામાં વર્ષાઋતુના મેઘ સમા દેશના આપતા હતા ત્યાં કપિલ નામે કોઈ દુર્ભવ્ય રાજપુત્રે આવીને ધર્મ સાંભળ્યો. ચક્રવાકને ચાંદનીની જેમ, ઘુવડને દિવસની જેમ, ક્ષીણ ભાગ્યવાળા રોગીને ઔષધની જેમ, વાયુ રોગવાળાને શીતળ પદાર્થની જેમ અને બકરાને મેઘની જેમ તેને પ્રભુનો કહેલો ધર્મ રુચ્યો નહીં. તેથી બીજા પ્રકારના ધર્મને સાંભળવાની ઈચ્છાવાળા એ કપિલે આમ તેમ દૃષ્ટિ ફેરવી એટલે સ્વામીના શિષ્યોના વિલક્ષણ વેષવાળા મરિચિને તેણે જોયો. ખરીદ કરનારનો બાળક જેમ મોટી દુકાનપરથી નાની દુકાને જાય, તેમ બીજા ધર્મ સાંભળવાની ઈચ્છાવાળો કપિલ સ્વામીની પાસેથી ઉઠી મરિચિની આગળ આવ્યો. તેણે મરિચિને ધર્મ માર્ગ પૂછ્યો, એટલે તેણે કહ્યું–'અમારી પાસે ધર્મ નથી, જો ધર્મના અર્થી હો તો સ્વામીનોજ આશ્રય કરો.' મરિચિના એવા વચન સાંભળી કપિલ પાછો પ્રભુ પાસે આવ્યો અને અગાઉ પ્રમાણે દેશના સાંભળવા લાગ્યો. તેના ગયા પછી મરિચિએ વિચાર્યું–'અહો! સ્વકર્મ દૂષિત એવા આ પુરુષને સ્વામીનો ધર્મ રુચ્યો નહીં! ચાતકને સંપૂર્ણ સરોવરથી પણ શું થાય?'

થોડીવારે કપિલ પુનઃ મરિચિ પાસે આવી કહેવા લાગ્યો–'શું તમારી પાસે જરા પણ ધર્મ નથી? એમજ હોય તો પછી તેનું વ્રત પણ કેમ કહેવાય?' આ વખતે મરિચિએ વિચાર્યું કે–'દૈવયોગે આ કોઈ મારે લાયક મળી આવ્યો જણાય છે. ઘણે કાળે મારા સરખાનો યોગ થયો છે, માટે હું જે સહાયરહિત છું તેને એ સહાયરૂપ થાઓ.' આમ વિચારી તેણે કહ્યું–'ત્યાં પણ ધર્મ છે ને અહીં પણ ધર્મ છે.' તેના આ એક દુર્ભાષણ (દુર્ભાષણ) થી તેણે કોટાકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટ સંસાર વધાર્યો. પછી તેણે કપિલને દીક્ષા આપી અને પોતાનો સહાયક કર્યો. ત્યારથી પરિવ્રાજકપણાનું પાખંડ શરૂ થયું.

વિશ્વોપકારી ભગવાન શ્રીઋષભદેવજી ગ્રામ, ખાણ, નગર, દ્રોણમુખ, કર્બટ, પત્તન, મડંબ, આશ્રમ અને ખેડાઓથી પરિપૂર્ણ પૃથ્વીમાં વિચરતા હતા. [1]વિહાર સમયમાં પોતાની ચારે દિશાએ સવાસો યોજન સુધી લોકોના વ્યાધિનું નિવારણ કરવાથી વર્ષાઋતુના મેઘની જેમ જગત્જંતુઓને શાંતિ પમાડતા હતા, રાજા જેમ અનીતિના નિવારણથી પ્રજાને સુખ આપે તેમ મૂષક, શુક વિગેરે ઉપદ્રવ કરનાર જીવોની અપ્રવૃત્તિથી સર્વનું રક્ષણ કરતા હતા, અંધકારના ક્ષયથી સૂર્યની જેમ પ્રાણીઓના નૈમિત્તિક અને શાશ્વત વૈર શાંત કરવાથી સર્વને પ્રસન્ન કરતા હતા, પૂર્વે સર્વ રીતે રક્ષણ કરનારી વ્યવહારપ્રવૃત્તિથી જેમ લોકસમૂહને આનંદ પમાડ્યા હતા તેમ હાલ વિહારની પ્રવૃત્તિથી સર્વને આનંદ પમાડતા હતા, ઔષધથી અજીર્ણ અને અતિક્ષુધાનો નાશ કરે તેમ અતિવૃષ્ટિ અને અનાવૃષ્ટિના ઉપદ્રવનો નાશ કરતા હતા, અંતઃશલ્યની જેમ સ્વચક્ર અને પરચક્રનો ભય દૂર થવાથી તત્કાળ પ્રસન્ન થયેલા લોકો તેમને

1 અહીંથી તીર્થંકરના અતિશય શરૂ થાય છે.

ામમન ઉત્તવ કરતા હતા અને માંત્રિક પુરૂષ જેમ ભૂત ગમનથી રક્ષા કરે તેમ ાહાગ્રાક ઘોર દુભિક્ષથી સતની રક્ષા કરતા હતા. આના ઉપકારથી એ મહાત્માની રં સોમ સ્તુતિ કરતા હતા. અને અદર ન સમાવાથી બહાર આવેલી અનત ોતિ હોય તેવુ અને સુષમડળને જીતનાર ભામડળ તેઓએ ધારણ કર્યુ હતુ ા [illegible] ચાલતા ચક્રથી જેમ ચક્રવર્તી શોભે તેમ આકાશના આગળ ચાલતા અના ા [illegible] ધર્મચક્રથી તેઓ શોભતા હતા, તત કર્મનો જય કરવાથી ઉત્પન્ન જય [illegible] સ્તો નાની નાની હજારો ધ્વજાએ યુક્ત એક [illegible] તેઓની આગળ ચાલતો હતો, અને તેનુ પ્રયાણોચિત [illegible] હોય તેવો પોતાની [illegible] [illegible] શબ્દ કરતો દિવ્ય દુદુભિ તેમની આગળ વાગતા હતા અને પોતાનો યશ હોય તેવા આકાશમા રહેલા પાદપીઠ સહિત સ્ફટિક રત્નના સિંહાસનથી તેઓ શોભતા હતા, દેવતાઓએ સચાર કરેલા સુવર્ણકમલ ઉપર [illegible] લીલાસહિત તેઓ [illegible] કરતા હતા અને તેમના ભયથી [illegible] હોય તેમ નીચા મુખવાળા થયેલા તીક્ષ્ણ [illegible] કટકથી તેમનો પરિવાર અધિષ્ટિત થતો નહોતો, અને પ્રભુને [illegible] પ્રાયશ્ચિત કરવાને ઇચ્છતી હોય તેમ [illegible] ઋતુઓ સમકાળે તેમની ઉપાસના કરતી હતી [illegible] નીચા નમતા માર્ગના [illegible] જે કે તેઓ [illegible] તોપણ અને તેમને નમસ્કાર કરતા હોય તેવા [illegible] પવનના વાયરાના જેમ મૃદુ, શીતળ અને અનુકૂળ પવન તેમની નિર- [illegible] કરતા હતા, સ્વામીથી [illegible] ([illegible]) તેમના [illegible] નથી તેમ [illegible] પક્ષીઓ નીચે ઉતરી તેમની પ્રદક્ષિણા કરી [illegible] [illegible] કરતા હતા, [illegible] જેમ [illegible] વારવાર [illegible] કરતા [illegible] હતા, [illegible] [illegible] દિવસે [illegible] આકાશના રહેલા [illegible] [illegible] હતા અને [illegible] ઉપર [illegible] હતા [illegible] [illegible] અને [illegible] થયેલા અને [illegible] [illegible] ([illegible]) [illegible] હતા જેમ [illegible] દરેક [illegible] અને દરેક [illegible] કરતા [illegible] દરેક [illegible] અને દરેક [illegible] કરતા હતા. [illegible]

1 [illegible]

અત્યંત શ્વેતપણાને લીધે જાણે શરદઋતુના વાદળાંનો એક ઠેકાણે કરેલો હોય, ઠરી ગયેલા ક્ષીરસમુદ્રનો લાવી મૂકેલ વેલાકૂટ હોય અથવા પ્રભુના જન્માભિષેક વખતે ઇંદ્રે વૈક્રિય કરેલા ચાર વૃષભના રૂપમાંહેનો ઉંચા શૃંગવાળો એક વૃષભ હોય એવો તે ગિરિ જણાતો હતો. નંદીશ્વર દ્વીપમાંહેની પુષ્કરિણી (વાવડી) માં રહેલા દધિમુખ પર્વતોમાંથી આવેલો જાણે એક પર્વત હોય, જંબૂદ્વીપરૂપી કમળનો જાણે એક બિસખંડ (નાળ) હોય અને પૃથ્વીનો જાણે શ્વેત રત્નમય ઉંચો મુગટ હોય તેવો તે પર્વત શોભતો હતો. નિર્મળ તથા પ્રકાશવાળો હોવાથી દેવગણો તેને હમેશાં જળથી સ્નાન કરાવતા હોય અને વસ્ત્રોથી જાણે લુછતા હોય તેવો તે જણાતો હતો. વાયુએ ઉડાડેલા કમળના રેણુઓવડે તેના નિર્મળ સ્ફટિક મણિના તટને સ્ત્રીઓ નદીના જળ જેવો દેખતી હતી. તેના શિખરોના અગ્રભાગમાં વિશ્રામ લેવાને બેઠેલી વિદ્યાધરોની સ્ત્રીઓને તે વૈતાઢ્ય અને ક્ષુદ્ર હિમાલયનું સ્મરણ કરાવતો હતો. સ્વર્ગભૂમિનું જાણે અંતરીક્ષ દર્પણ હોય, દિશાઓનું જાણે અતુલ્ય હાસ્ય હોય અને ગ્રહનક્ષત્રોને નિર્માણ કરવાની મૃત્તિકાનું અક્ષય સ્થળ હોય એવો તે જણાતો હતો. તેના શિખરોના મધ્ય ભાગમાં ક્રીડાથી શ્રાંત થયેલા મૃગો બેઠેલા હતા, તેથી તે અનેક મૃગલાંછન (ચંદ્ર) ના વિભ્રમને બતાવતો હતો. નિર્ઝરણાની પંક્તિઓથી જાણે નિર્મળ અર્ધ વસ્ત્રને છોડી દેતો હોય અને સૂર્યકાંત મણિઓના પ્રસરતા કિરણોથી જાણે ઉંચી પતાકાવાળો હોય તેવો તે શોભતો હતો. તેના ઉંચા શિખરના અગ્રભાગમાં સૂર્ય સંક્રમ થતા, તેથી તે સિદ્ધલોકની મુગ્ધ સ્ત્રીઓને ઉદયાચળનો ભ્રમ આપતો હતો. જાણે મયૂરપત્રથી રચેલા મોટા છત્રો હોય તેવા અતિ આર્દ્ર પત્રવાળા વૃક્ષોથી તેના નિરંતર છાયા થઈ રહી હતી. ખેચરોની સ્ત્રીઓ કૌતુકથી મૃગના બચ્ચાંઓનું લાલન પાલન કરતી, તેથી હરણીઓના ઝરતા દુગ્ધવડે તેનું મન લતાગૃહ સિંચાતું હતું. કદલી પત્રના અર્ધ વસ્ત્રવાળી શબરીઓના નૃત્યને જોવાને માટે ત્યાં નગરની સ્ત્રીઓ નેત્રોની શ્રેણી કરીને રહેતી હતી. રતિથી શ્રાંત થયેલી સર્પિણીઓ ત્યાં વનનો મંદ મંદ પવન પીતી હતી, તેના લતાવનને પવનરૂપી નટે ક્રીડાથી નચાવ્યું હતું, કિન્નરની સ્ત્રીઓ રતિના આરંભથી તેની ગુફાઓને મંદિરરૂપ કરતી હતી અને અપ્સરાઓના સ્નાન કરવાના ધોવાણથી તેના સરોવરનું જળ તરંગિત થયેલું હતું. કોઈ ઠેકાણે જોગટાની રચના, કોઈ ઠેકાણે પાનગોષ્ઠી કરતા અને કોઈ ઠેકાણે પણિત (પણ) બાંધતા યક્ષોથી તેનો મધ્ય ભાગ કોલાહલવાળો થઈ રહ્યો હતો. તે પર્વત ઉપર કોઈ ઠેકાણે કિન્નરોની સ્ત્રીઓ, કોઈ ઠેકાણે ભિલ્લોની સ્ત્રીઓ અને કોઈ ઠેકાણે વિદ્યાધરની સ્ત્રીઓ ક્રીડાગીત ગાતી હતી. કોઈ ઠેકાણે પાકેલા દ્રાક્ષફળ ખાઈ ઉન્મત્ત થયેલા શુક પક્ષીઓ શબ્દ કરતા હતા, કોઈ ઠેકાણે આમ્રના અંકુર ખાવાથી ઉન્મત્ત થયેલી કોકિલાઓ પંચમ સ્વર કરતી હતી, કોઈ ઠેકાણે કમલતંતુના આસ્વાદથી ઉન્મત્ત થયેલા હંસો મધુર

ચોથા સર્ગમાં—સગરચક્રીની આયુધશાળામાં ચક્રરત્નનું પ્રગટ થવું. સગરે કરેલ તેનો મહોત્સવ. દિગ્વિજય માટે પ્રયાણ. દિગ્વિજયનું વિસ્તારથી વર્ણન. માગધ, વરદામ, પ્રભાસ, સિંધુ, વૈતાઢ્ય, તમિસ્રા ગુફાદિમાલિ, ગંગા, ખંડપ્રપાતા વિગેરેના અધિષ્ઠાયિક દેવોનું સાધન. મ્લેચ્છોને જીતવું. વિદ્યાધરોને વશ કરવા. ઋષભકૂટે નામ લખવું. નવ નિધાનનું પ્રગટ થવું. છએ ખંડનું સાધવું. ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિનું વર્ણન. વિનિતા તરફ વળવું. વિનિતા પાસે પડાવ. ચક્રીનું અષ્ટમ માટે નીકળવું. સ્ત્રીરત્નની પ્રાપ્તિ. તેને લઈને છાવણીમાં આવવું. વિનિતામાં પ્રવેશ. નાગરિકોએ કરેલ મહોત્સવ. ચક્રીનો મહારાજ્યાભિષેક મહોત્સવ.

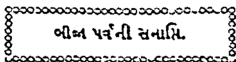
પૃષ્ઠ ૯ થી ૧૦૭

પાંચમા સર્ગમાં—ભગવંતનું સાકેતપુર (વિનિતા) પધારવું. સગરચક્રીનું વાંદવા આવવું. તેણે કરેલ પ્રશ્ન. ભગવંતે આપેલ ઉત્તર. રાક્ષસવંશની ઉત્પત્તિ. પ્રભુનો અન્યત્ર વિહાર. સગરચક્રીએ ભોગવેલ સાંસારિક ભોગ. તેને થયેલા સાઠ હજાર પુત્રો. તેમણે કરેલી દેશાટન માટે વિજ્ઞપ્તિ. ચક્રીએ આપેલ આજ્ઞા. પ્રયાણની તૈયારી. તેમને થયેલા અપમાંગલિક. રત્નો સહિત કુમારોનું પ્રયાણ. અષ્ટાપદ ગિરિ આવવું. કુમારોએ મંત્રી પ્રત્યે પૂછેલ વૃત્તાંત. મંત્રીએ કરેલું અષ્ટાપદનું વર્ણન. અષ્ટાપદ પર ચડવું. કુમારોએ કરેલ જિનપૂજા. ભગવંતની સ્તુતિ. તે તીર્થના રક્ષણ માટે થયેલ વિચાર. ફરતી ખાઈ ખોદવાનો કરેલ નિશ્ચય. દંડરત્નવડે ખાઈનું ખોદવું. તેથી થયેલ ભુવનપતિને ઉપદ્રવ. નાગરાજનું સગરકુમારો પાસે આવવું. નાગેન્દ્રનો કોપ. જન્હુકુમારે કરેલ સાંત્વન. નાગેન્દ્રનું પાછા જવું. સગરકુમારોએ ખાઈ પૂરવા માટે લાવેલ ગંગાનો પ્રવાહ. તેથી નાગકુમારોને થયેલ અતિશય ઉપદ્રવ. નાગેન્દ્રનો કોપ. સગરકુમારોને બાળી ભસ્મ કરી દઈ પાછા જવું.

પૃષ્ઠ ૧૦૮ થી ૧૧૬

છઠ્ઠા સર્ગમાં—ચક્રીના સૈન્યમાં ઉત્પન્ન થયેલ શોકાનળ. અંતઃપુરમાં થતો વિલાપ. સેનાપતિ વિગેરેનો પ્રલાપ. અયોધ્યા તરફ પાછા જવાનો નિશ્ચય. અયોધ્યા સમીપે પહોંચવું. ચક્રીના ભયથી તથા લજ્જાથી સૌએ મૃત્યુ પામવાનો કરેલો નિશ્ચય. ઇન્દ્રનું બ્રાહ્મણરૂપે ત્યાં આવવું. તેણે સૈન્યને આપેલ આશ્વાસન. કૃત્રિમ બાળકનું શબ લઈ ચક્રી પાસે આવવું. તેણે કરેલ પોકાર. ચક્રીએ પૂછેલ હકીકત. તેણે કહેલ વૃત્તાંત. પોતાના પુત્રના મૃત્યુથી બ્રાહ્મણે બતાવેલ પારાવાર શોક. માંગલિક અગ્નિની માગણી. તેની અપ્રાપ્તિ. ચક્રવર્તીએ પોતાના મહેલ સંબંધી કહેલ વૃત્તાંત. ચક્રીએ શોકનિવારણાર્થે આપેલ ઉપદેશ. બ્રાહ્મણરૂપ ઇન્દ્રે આપેલ સચોટ ઉત્તર. પ્રાંતે પુત્રમરણના કહેલ સમાચાર. તેજ વખતે સામંત વિગેરેનો રુદન સાથે સભામાં પ્રવેશ. ચક્રીનું મૂર્છિત થવું. ઇન્દ્રે આપેલ બોધ. મંત્રીઓ અને અંતઃપુરમાં થઈ રહેલ અત્યંત આક્રંદ. બ્રાહ્મણરૂપે ઇન્દ્રે ફરીને આપેલ બોધ. સગરચક્રીને બોધ ને મોહ બંનેની સમકાલ પ્રાપ્તિ. સુબુદ્ધિ પ્રધાને મોહનિવારણાર્થ કહેલ ઇન્દ્રજાલિકની કથા. તે ઉપરથી તત્ત્વનો બોધ. બીજા મંત્રીએ કહેલી બીજી કથા. તે પરથી સંસારનો બોધ. ચક્રીને થયેલ સદ્વિચાર. તેણે કરેલી વિચારણા. અષ્ટાપદ નજીક રહેનારા લોકોનો પોકાર. ગંગાનો ઉપદ્રવ નિવારણ કરવા માટે ભગીરથને મોકલવો. તેણે ઉપદ્રવનું કરેલ નિવારણ. પાછા વળતાં કેવળીમુનિનો થયેલ સમાગમ. જન્હુકુમાર વિગેરેના પૂર્વભવ સંબંધી ભગીરથે કરેલ પ્રશ્ન. કેવળીએ કરેલ પૂર્વભવનું કથન. ભગીરથનું અયોધ્યા આવવું. સગરચક્રીએ ... અજિતનાથ પ્રભુનું ત્યાં પધારવું. સગરચક્રીનું વાંદવા જવું. ચક્રીએ કરેલ પ્રભુની સ્તુતિ. ... દીક્ષામહોત્સવ કરવાની પ્રાર્થના. તેનો સ્વીકાર. ભગીરથે કરેલ નિષ્ક્રમણોત્સવ. ચક્રીએ લીધેલ દીક્ષા. નિરતિચાર સંયમપાલન. ચક્રીને થયેલ કેવળજ્ઞાન. ભગવંતના પરિવારનું વર્ણન. ભગવંતનું સમેતશિખર પધારવું. ભગવંતનું તથા સગરચક્રીનું નિર્વાણ. ઇંદ્રે કરેલ નિર્વાણમહોત્સવ.

પૃષ્ઠ ૧૧૭ થી ૧૪૯

બીજા પર્વની સમાપ્તિ.

★ પુસ્તક ૧૯૦૭ ના ૨૫ મા નંબર તરીકે ઉપર છપાયેલું છે.

શબ્દ કરતા હતા, કોઈ ઠેકાણે સરિતાના તટમાં મદનાતુર થયેલા ક્રૌંચ પક્ષીઓના
કેંકા શબ્દો થતા હતા, કોઈ ઠેકાણે નજીક રહેલા મેઘથી ઉન્માદ પામેલા મયૂરોનો
કેકા શબ્દ થતો હતો અને કોઈ ઠેકાણે સરોવરમાં ફરતા સારસ પક્ષીઓના શબ્દો
સંભળાતા હતા એથી તે ગિરિ મનોહર લાગતો હતો કોઈ ઠેકાણે રાતા અશોક
વૃક્ષોના પત્રોથી જાણે કસુંબી વસ્ત્રવાળો હોય, કોઈ ઠેકાણે તમાલ, તાલ અને
હિંતાલના વૃક્ષોથી જાણે શ્યામ વસ્ત્રવાળો હોય, કોઈ ઠેકાણે સુંદર પુષ્પવાળા ખાખ
રાના વૃક્ષોથી જાણે પીળા વસ્ત્રવાળો હોય, અને કોઈ ઠેકાણે માલતી અને મલ્લિકાના
સમૂહથી જાણે શ્વેત વસ્ત્રવાળો હોય એવો તે પર્વત જણાતો હતો આઠ યોજન ઉંચો
હોવાથી તે આકાશ જેટલો ઉંચો લાગતો હતો એવા તે અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ગિરિના
જેવા મહિષ્ટ જગદ્ગુરુ આરૂઢ થયા પવનથી ખરતા પુષ્પોથી અને નિર્ઝરણાના જળથી
એ પર્વત જગત્પતિ પ્રભુને અર્ધ્યપાદ્ય આપતો હોય તેવો જણાતો હતો પ્રભુના ચરણ
થી પવિત્ર થયેલો એ પર્વત, પ્રભુના જન્મસ્નાત્રથી પવિત્ર થયેલા મેરૂથી પોતાને ન્યૂન
માનતો નહોતો હર્ષ પામેલા કોકિલાદિકના શબ્દના મિષથી જાણે તે પર્વત જગત્પતિના
ગુણ ગાતો હોય એવો જણાતો હતો

તે પર્વત ઉપર વાયુકુમારદેવોએ એક યોજન પ્રદેશમાંથી માર્જન કરનારા સેવકોની
જેમ ક્ષણવારમાં તૃણ કાષ્ઠાદિક દૂર કર્યું અને મેઘકુમારોએ પાણીને વહેનારા પાડાની
જેમ વાદળા વિકુર્વીને સુગંધી જળથી તે ભૂમિ ઉપર સિંચન કર્યું પછી ત્યાં દેવતા-
ઓએ વિશાળ એવી સુવર્ણરત્નની શિલાઓથી દર્પણના તળની જેવું સપાટ પૃથ્વીતળ
બાંધી લીધું તેની ઉપર વ્યંતર દેવતાઓએ ઇંદ્રધનુષના ખંડની જેવા પંચવર્ણી
પુષ્પોની જાનુપ્રમાણ વૃષ્ટિ કરી અને જમના નદીના તરંગની શોભાને ગ્રહણ કર
નારા વૃક્ષોના આર્દ્ર પત્રોના ચારે દિશાએ તોરણો બાંધ્યા. ચારે બાજુ સ્તંભોની ઉપર
બાંધેલા મકરાકૃતિ તોરણો સિંધુના બંને તટમાં રહેલા મગરની શોભને અનુસરતા
શોભતા હતા. તેના મધ્યમાં જાણે ચાર દિશાઓની દેવીના રૂપાના દર્પણો હોય તેવા
ચાર છત્રો તથા આકાશગંગાના ચપળ તરંગોની ભ્રાંતિને આપનારા પવને તરંગિત
કરેલા ધ્વજપટો શોભતા હતા તે તોરણોની નીચે રચેલા મોતીના સ્વસ્તિકો 'સર્વ જગતનું
અહીં મંગળ છે' એવી ચિત્રલિપિના વિભ્રમને કરાવતા હતા બાંધેલા ભૂમિતળ ઉપર
વૈમાનિક દેવતાઓએ રત્નાકરની શોભાના સર્વસ્વ જેવો રત્નમય ગઢ કર્યો અને તે ગઢ
ઉપર માનુષોત્તર પર્વતની સીમા ઉપર રહેલી ચંદ્રસૂર્યના કિરણોની માળા જેવી માણેકના
કાંગરાની પંક્તિઓ રચી. પછી જ્યોતિષ્પતિ દેવતાઓએ વલયાકારે કરેલું હેમાદ્રિ પર્વ
તનું શિખર હોય તેવો નિર્મળ સુવર્ણનો મધ્યમ ગઢ કર્યો, અને તેના ઉપર રત્નમય કાંગરા
કર્યા તેમાં પ્રેમદેના પ્રતિબિંબો પડવાથી જાણે ચિત્રવાળા હોય તેવા તે કાંગરાઓ
જણાતા હતા તે પછી ભવનપતિઓએ, કુંડલાકારે થયેલા શેષનાગના શરીરના ભ્રમને

આપનારો છેલ્લો રૂપાનો ગઢ કર્યો અને તેની ઉપર ક્ષીરસાગરના તટના જળ ઉપર રહેલી ગરુડની શ્રેણી હોય તેવી સુવર્ણના કાંગરાની શ્રેણી કરી પછી જેમ અયોધ્યા નગરીના ગઢમાં કર્યાં હતા તેમ યક્ષોએ તે દરેક ગઢમાં ચાર ચાર દરવાજા કર્યાં અને તે દરવાજાને માણેકના તોરણો કર્યાં, પોતાના પ્રસરતા કિરણોથી જાણે તે તોરણો શત ગુણા હોય તેવા જણાતા હતા દરેક દ્વારે વ્યંતરોએ નેત્રની કીકીમાં રહેલી કાજળની રેખાની પેઠે આચરણ કરતા ધૂમાડારૂપી ઊર્મિઓને વહન કરનારા ધૂપિયાઓ ગોઠવ્યા હતા મધ્યગઢની અંદર ઈશાન દિશામાં, ઘરમાં દેવાલયની જેમ પ્રભુને વિશ્રામ લેવા માટે એક દેવછંદ રચ્યો નહાણની મધ્યમાં જેમ કુવાસ્થંભ હોય તેવું વ્યંતરોએ તે સમવસરણના મધ્યમાં ત્રણ કોશ ઊંચું ચૈત્યવૃક્ષ રચ્યું તે ચૈત્યવૃક્ષની નીચે પોતાના કિરણોથી જાણે વૃક્ષને મૂળથીજ પલ્લવિત કરતી હોય તેવી એક રત્નમય પીઠ રચી, અને તે પીઠ ઉપર ચૈત્યવૃક્ષની શાખાઓના અંત પલ્લવોથી વારંવાર માર્જન થતો એક રત્નછંદ રચ્યો, તેની મધ્યમાં પૂર્વ તરફ વિકસિત કમલકોશની મધ્યમાં કર્ણિકાની જેવું, પાદપીઠ સહિત એક રત્નસિંહાસન રચ્યું, અને તેની ઉપર જાણે ગંગાના આવર્ત્તિ કરેલા ત્રણ પ્રવાહ હોય તેવા ત્રણ છત્રો બનાવ્યા એવી રીતે જાણે અગાઉથીજ તૈયાર હોય અને તે કોઇ ઠેકાણેથી લાવીને અહીં મૂકી દીધું હોય તેમ ક્ષણવારમાં દેવ અને અસુરોએ મળીને ત્યાં સમવસરણ રચ્યું

• જગત્પતિએ ભવ્યજનોના હૃદયની જેમ મોક્ષદ્વારરૂપ એ સમવસરણમાં પૂર્વ દ્વારથી પ્રવેશ કર્યો તત્કાળ જેની શાખાના પ્રાન્ત પલ્લવો પોતાના કર્ણના આભૂષણરૂપ થતા હતા એવા અશોકવૃક્ષને તેમણે પ્રદક્ષિણા કરી પછી પૂર્વદિશા તરફ આવી 'નમસ્તીર્થાય' એમ બોલી રાજહંસ જેમ કમલ ઉપર બેસે તેમ તેઓ સિંહાસન ઉપર બીરાજમાન થયા તરતજ બાકીની ત્રણ દિશાના સિંહાસન ઉપર વ્યંતરદેવોએ ભગવંતના ત્રણ રૂપ વિકુર્વ્યાં પછી સાધુ, સાધ્વી અને વૈમાનિક દેવતાની સ્ત્રીઓએ પૂર્વ દ્વારથી પેસી, પ્રદક્ષિણા કરી, ભક્તિપૂર્વક જિનેશ્વર અને તીર્થને નમસ્કાર કર્યો અને પ્રથમ ગઢમાં પ્રથમ ધર્મરૂપી ઉદ્યાનના વૃક્ષરૂપ સાધુઓ પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશાના મધ્યમાં બેઠા, તેમના પૃષ્ઠભાગમાં વૈમાનિક દેવતાઓની સ્ત્રીઓ ઉભી રહી અને તેની પાછળ તેવીજ રીતે સાધ્વીઓનો સમૂહ ઉભો રહ્યો ભુવનપતિ, જ્યોતિષી અને વ્યંતરોની સ્ત્રીઓ દક્ષિણ દ્વારથી પ્રવેશ કરી પૂર્વ વિધિવત્ પ્રદક્ષિણા નમસ્કાર કરીને નૈઋત દિશામાં બેઠી અને તે ત્રણે નિકાયના દેવો પશ્ચિમ દ્વારથી પ્રવેશ કરી તેવીજ રીતે નમી અનુક્રમે વાયવ્ય દિશામાં બેઠા આવી રીતે પ્રભુને સમોસર્યા જાણી, પોતાના વિમાનોના સમૂહથી ગગનને આચ્છાદન કરતા ઇંદ્ર ત્યાં સત્વર આવ્યા અને ઉત્તરદ્વારથી સમવસરણમાં પ્રવેશ કરી, સ્વામીને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ નમસ્કાર કરી ભક્તિવાન્ ઇંદ્ર આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા

" હે ભગવન્ ! જો કે ઉત્તમ યોગીઓથી પણ આપના ગુણો સર્વ પ્રકારે જાણવા અશક્ય છે, તો સ્તુતિ કરવાને યોગ્ય એવા તે આપના ગુણો ક્યાં અને નિત્ય પ્રમાદી

એવો હું મોટા છતાં તથાપિ હે નાથ ! હું યથાશક્તિ તમારા ગુણોને સ્તવીશ શું સમગ્ર મનુષ્ય દીર્ઘ માર્ગે ચાલે તો તેને કોણ નિવારે ? હે પ્રભુ ! આ સંસારરૂપી આતપ (તાપ)થી પરવશ થયેલા પ્રાણીઓને જેના ચરણની છાયા છત્રની છાયાનું આચરણ કરે છે એવા આપ અમારી રક્ષા કરો. હે નાથ ! સૂર્ય જેમ પરોપકારને માટે ફરતો છે તેમ ફક્ત લોકોને માટેજ વિહાર કરતા એવા આપ કૃતાર્થ છો. મધ્યાહ્નના સૂર્યની જેમ આપ પ્રભુ પ્રગટ થયે દેહની છાયાની જેમ પ્રાણીઓના કર્મ ચોતરફથી સંક્ષિપ્ત થઈ જાય છે. જેઓ હમેશા તમને જુએ છે તે તિર્યંચોને પણ ધન્ય છે અને તમારા દર્શનથી શૂન્ય છે તે સ્વર્ગમાં રહેલા હોય તો પણ અધન્ય છે. હે ત્રિજગત્પતિ ! જેઓના હૃદયરૂપી ચૈત્યમાં તમે એક અધિદેવતા રહેલા છો તે ભવિકજનો ઉત્કૃષ્ટમાં પણ ઉત્કૃષ્ટ છે. હું આપની પાસે એકજ પ્રાર્થના કરું છું કે ગામેગામ અને નગરે નગર વિહાર કરતા આપ કદાપિ મારા હૃદયને છોડશો નહીં."

આવી રીતે પ્રભુની સ્તુતિ કરી, પંચાંગે ભૂમિનો સ્પર્શ કરવા પૂર્વક પ્રણામ કરી સ્વર્ગપતિ ઇંદ્ર પૂર્વ અને ઉત્તર દિશાના મધ્યમાં રહેલા પ્રભુ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર પધાર્યા એ વૃત્તાંત તત્કાળ શૈલપાલક પુરુષોએ આવી ચક્રીને કહ્યો, કારણકે તેઓને તે કાર્યને માટેજ ત્યાં રાખ્યા હતા. ભગવાનની વૃદ્ધિ કરનારા એ લોકોને દાતાર ચક્રીએ સાડાબાર કોટી સુવર્ણ આપ્યું, તેને પ્રમાણે જે આપવું તે થોડુંજ છે. પછી મહારાજાએ સિંહાસન ઉપરથી ઉઠી તે દિશા તરફ સાત આઠ પગલાં ચાલી વિનયથી પ્રભુને પ્રણામ કર્યો અને પછી પાછા સિંહાસન ઉપર બેસી, ઇંદ્ર જેમ દેવતાને બોલાવે તેમ ચક્રીએ પ્રભુને વંદન કરવા જવાને માટે પોતાના સૈનિકોને બોલાવ્યા. વેલાથી સમુદ્રની ઉર્મી તરંગપંક્તિની જેમ ભરત રાયની આજ્ઞાથી સર્વ રાજાઓ ચોતરફથી આવીને એકઠા થયા. હાથીઓ ઉંચ સ્વરે ગર્જના કરવા લાગ્યા અને ઘોડાઓ ખોંખારવા લાગ્યા, તે જાણે સ્વામી પાસે જવાને પોતાના અધિરોહક (સ્વાર)ને ત્વરા કરાવતા હોય તેવા જણાતા હતા. પુલકિત અંગવાળા રથિક અને પેદલ લોકો તત્કાળ હર્ષપૂર્વક ચાલવા લાગ્યા, કારણકે ભગવાન પાસે જવામાં રાજાની આજ્ઞા તેમને સુવર્ણ અને સુગંધના જેવી થઈ પડી. મોટી નદીના પૂરના જળ જેમ મોટા કાંઠામાં સમાય નહીં તેમ અયોધ્યા અને અષ્ટાપદ પર્વતની વચમાં તે સેના માતી ન હતી. આકાશમાં શ્વેતછત્ર અને મયૂરછત્રનો સંગમ થવાથી ગંગા અને યમુનાના વેણીસંગ જેવી શોભા થઈ રહી. અશ્વારોના હાથમાં રહેલા ભાલાઓ પોતાના સ્ફુરણાયમાન કિરણોથી જાણે તેઓએ બીજા ભાલાઓ ઉંચા કર્યા હોય તેવા શોભતા હતા. હાથીઓની ઉપર આરૂઢ થયેલા વીરકુંજરો હર્ષથી ઉત્કટપણે ગર્જના કરતા હતા, તેથી જાણે હાથીની ઉપર બીજા હાથી આરૂઢ થયા હોય તેવું લાગતું હતું. સર્વ સૈનિકો જગત્પતિને નમવાને માટે ભરતચક્રીથી પણ અધિક ઉત્સુક થયા હતા, કારણ કે ખડ્ગનું મ્યાન ખડ્ગથી પણ ઘણું તીક્ષ્ણ થાય છે. તે સૈન્યના કોલાહલે દ્વારપા

જાની પેઠે મધ્યમાં રહેલા ભરત રાજાને ' મન સૈનિકો એકઠા થયા છે ' એમ નિવેદન કર્યું. પછી મુનીશ્વર જેમ રાગદ્વેષના જયથી મન શૌચ કરે તેમ મહારાજાએ સ્નાનથી અંગશૌચ કર્યું અને પ્રાયશ્ચિત્ત તથા કૌતુકમંગળ કરીને પોતાના ચરિત્રની જેવાં ઉજ્વળ વસ્ત્રનેપથ્ય ધારણ કર્યાં. મસ્તક ઉપર શ્વેત છત્રથી અને બંને બાજુએ બે ચામરોથી શોભતા તે મહારાજા પોતાના મંદિરની અંતર્વેદિકા પ્રત્યે ગયા અને સૂર્ય જેમ પૂર્વાચલ ઉપર આરૂઢ થાય તેમ વેદિકા ઉપર આરૂઢ થયેલા તે મહીપતિ સૂર્ય જેમ ગગનની મધ્યે આવે તેમ મહાગજ ઉપર ચઢ્યા. ભેરી, શંખ અને આનક વિગેરે ઉત્તમ વાજિંત્રોના મોટા શબ્દોથી ફુવારાના જળની જેમ આકાશભાગને વ્યાપ્ત કરતા, મેઘની જેમ હાથીઓના મદજળથી દિશાઓને વ્યાપ્ત કરતા, તરંગોવડે સાગરની જેમ તુરંગોથી પૃથ્વીને આચ્છન્ન કરતા અને કલ્પવૃક્ષથી જોડાયેલા યુગલીઆની જેમ હર્ષ અને ત્વરાથી યુક્ત થયેલા મહારાજા અંતઃપુર અને પરિવાર સહિત થોડીવારમાં અષ્ટાપદ આવી પહોંચ્યા.

મધ્યમ સેનાની કસ્ત્રનાગો પુરુષ જેમ ગૃહસ્થ ધર્મથી ઉતરીને ઉંચા ચારિત્રધર્મ ઉપર આરૂઢ થાય, તેમ મહાગજ ઉપરથી ઉતરીને મહારાજા એ મહાગિરિ ઉપર ચડ્યા. ઉત્તર દિશાના દ્વારથી સમવસરણમાં પ્રવેશ કર્યો, એટલે આનંદરૂપ અંકુરને ઉત્પન્ન કરવામાં મેઘ સમાન પ્રભુ તેમના જોવામાં આવ્યા. પ્રભુને ત્રણવાર પ્રદક્ષિણા કરી, તેમના ચરણમાં નમન કરી, મસ્તકે અંજલિ જોડી ભરતે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી—" હે નાથ ! મારા જેવાએ તમારી સ્તુતિ કરવી તે કુંભથી સમુદ્રનું પાન કરવા જેવું છે, તથાપિ હું તમારી સ્તુતિ કરીશ, કેમકે હું ભક્તિથી નિરંકુશ છું. હે પ્રભો ! દીપકના સંપર્કથી જેમ વાટ પણ દીપકપણાને પામે છે, તેમ તમારા આશ્રિત ભવિજનો તમારી તુલ્ય થાય છે. હે સ્વામિન્ ! મદ પામેલા ઇંદ્રિયરૂપી હસ્તીઓને નિર્મદ કરવામાં ઔષધરૂપ અને માર્ગને બતાવનાર તમારું શાસન વિજય પામે છે. હે ત્રિભુવનેશ્વર ! તમે ચાર ઘાતિકર્મને હણીને બાકીના ચાર કર્મની જે ઉપેક્ષા કરો છો તે લોકના ઉપકારને માટે કરો છો એમ હું માનું છું. હે પ્રભુ ! ગરુડની પાંખમાં રહેલા પુરુષો જેમ સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કરે છે, તેમ તમારા ચરણમાં લગ્ન થયેલા ભવ્યજનો આ સંસારસમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કરે છે. હે નાથ ! અનંત કલ્યાણરૂપ વૃક્ષને ઉલ્લસિત કરવામાં દોહદરૂપ અને વિશ્વની મોહરૂપી મહા નિદ્રામાં પ્રાતઃકાળ સમાન તમારું દર્શન જયવંત વર્તે છે. તમારા ચરણકમળના સ્પર્શથી પ્રાણીઓના કર્મ વિદારણ થઈ જાય છે, કેમકે ચંદ્રના મૃદુ કિરણોથી પણ હાથીના દાંત ફુટે છે. મેઘની વૃષ્ટિની જેમ અને ચંદ્રની ચંદ્રિકાની જેમ હે જગન્નાથ ! તમારો પ્રસાદ સર્વને સરખો જ છે."

એવી રીતે પ્રભુની સ્તુતિ કરી, નમસ્કાર કરી ભરતપતિ સામાનિક દેવતાની જેમ ઇંદ્રના પૃષ્ઠભાગે બેઠેલ દેવતાઓની પછવાડે મન પુરુષો બેઠા અને પુરુષોની પછવાડે

સર્વ નારીઓ ઉભી રહી પ્રભુના નિર્દોષ શાસનમાં જેમ ચતુર્વિધ ધર્મ રહે તેમ સમવસરણના પ્રથમ કિલ્લામાં આવી રીતે ચતુર્વિધ સંઘ બેઠો, બીજા પ્રાકારમાં પરસ્પર વિરોધી છતાં પણ જાણે સ્નેહવાળા સહોદર હોય તેમ થઈ સર્વ તિર્યંચો હર્ષ સહિત બેઠા ત્રીજા કિલ્લામાં આવેલા રાજાઓના સર્વ વાહનો (હસ્તી અશ્વાદિ) દેશના સાંભળવાને ઉંચા કર્ણ કરીને રહ્યા પછી ત્રિભુવનપતિએ સર્વ ભાષામાં પ્રવર્તતી અને મેઘના શબ્દ જેવી ગંભીર ગિરાથી દેશના આપવા માંડી દેશના સાંભળતા તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવતાઓ જાણે અત્યંત ભારથી મુક્ત થયા હોય, જાણે ઇષ્ટપદ પામ્યા હોય, જાણે કલ્યાણઅભિષેક કર્યો હોય, જાણે ધ્યાનમાં રહ્યા હોય જાણે અહમિંદ્રપણું પામ્યા હોય અને જાણે પરબ્રહ્મને પામ્યા હોય તેમ હર્ષથી સ્થિર થઈ ગયા દેશના સમાપ્ત થયા પછી મહાવ્રતને પાળનારા પોતાના ભ્રાતાઓને જોઈ, મનમાં તાપ પામી ભરતરાય આ પ્રમાણે વિચારવા લાગ્યા—'અહો ! અગ્નિની જેમ હમેશા અતૃપ્ત એવા મેં આ ભાઈઓના રાજ્યને ગ્રહણ કરીને શું કર્યું ! હવે એ ભોગફળવાળી લક્ષ્મી બીજાને આપી દેવી તે રક્ષામાં ઘી હોમ્યાની જેમ મારે નિષ્ફળ છે કાગડાઓ પણ બીજા કાગડાને બોલાવી અન્નાદિનું ભક્ષણ કરે છે અને હું આ બંધુઓ વિના ભોગ ભોગવું છું, તેથી તે કાગડાથી પણ હીન છું માસક્ષપણક[1] જેમ કોઈ દિવસ ભિક્ષા ગ્રહણ કરે છે, તેમ હું ફરીથી જો તેમને ભોગસંપત્તિ આપું તો મારા પુણ્યયોગે તેઓ ગ્રહણ કરે ખરા' એવી રીતે વિચારી, પ્રભુના ચરણ સમીપે જઈ, અંજલિ જોડી તેમણે ભોગને માટે પોતાના ભ્રાતાઓને નિમંત્રણ કર્યું

તે વખતે પ્રભુએ કહ્યું—'હે સરલ અંતઃકરણવાળા રાજા ! આ તારા ભ્રાતાઓ મહાસત્ત્વવાળા છે અને તેઓએ મહાવ્રત પાળવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તેથી સંસારની અસારતા જાણીને પૂર્વે ત્યાગ કરેલા ભોગને વમન કરેલા અન્નની જેમ તેઓ ફરીથી ગ્રહણ નહીં કરે' એવી રીતે ભોગના આમંત્રણ સંબંધી પ્રભુએ નિષેધ કર્યો, એટલે ફરીથી પશ્ચાત્તાપયુક્ત ચક્રીએ વિચાર્યું—'સંગરહિત એવા આ મારા ભાઈઓ કદિ ભોગને ભોગવશે નહીં તોપણ પ્રાણધારણને માટે આહારને તો ભોગવશે' એમ ધારી તેમણે પાંચસે મોટા ગાડાં ભરી આહાર મંગાવી પોતાના અનુજ ભાઈઓને પૂર્વની જેમ નિમંત્રણ કર્યું તે વારે પ્રભુએ કહ્યું—'ભરતપતિ ! એ આધાકર્મી (મુનિને અર્થે બનાવીને લાવેલ) આહાર યતિઓને કલ્પતો નથી' પ્રભુએ એ પ્રમાણે નિષેધ કર્યાથી તેમણે અકૃત અને અકારિત[2] અન્નને માટે નિમંત્રણ કર્યું ન ભક મત્વપણામાં સર્વ શોભે છે તે વખતે 'હે રાજેંદ્ર ! મુનિઓને રાજપિંડ કલ્પતો નથી' એમ કહી ધર્મચક્રી પ્રભુએ ચક્રવર્તીને ફરીથી વાર્યા પ્રભુએ સર્વ રીતે મને નિષેધ કર્યો એમ વિચારી, ચંદ્ર જેમ રાહુવડે દુભાય તેમ મહારાજા ભરત પશ્ચાત્તાપવડે દુભાવા લાગ્યા. ભરતને એવી રીતે વિલક્ષ થયેલા જોઈ ઇંદ્રે પ્રભુને પૂછ્યું—'હે સ્વામિન્ ! અવગ્રહ[3] કેટલા પ્રકારના છે ?'

---

૧ મહિનાના ઉપવાસ કરનાર ૨ મુનિને અર્થે કર્યા નહીં અને કરાવેલ પણ નહીં તે ૩ રહેવા વિચરવાના સ્થાનને માટે આજ્ઞા દેવી તે

પ્રભુએ કહ્યું–' ઇંદ્ર સબંધી, ચક્રી સબંધી, રાજા સબંધી, ગૃહસ્થ સબંધી અને સાધુ સબંધી–એવા પાંચ પ્રકારે અવગ્રહ થાય છે એ અવગ્રહો ઉત્તરોત્તર પૂર્વ પૂર્વનો બાધ કરે છે, તેમાં પૂર્વોક્ત અને પરોક્ત વિધિમાં પૂર્વોક્ત વિધિ બળવાન છે'

ઇંદ્રે કહ્યું–' હે દેવ ! જે સાધુઓ મારા અવગ્રહમાં વિહાર કરે છે તેઓને મેં મારા અવગ્રહની આજ્ઞા કરી છે'

એવી રીતે કહી પ્રભુના ચરણકમળમાં વંદન કરી ઇંદ્ર ઉભો રહ્યો ભરતરાજાએ એ સાભળી પુનઃ વિચાર કર્યો કે–' એ મુનિઓએ જો કે મારા અન્નાદિકનો આદર કર્યો નથી, તથાપિ અવગ્રહના અનુગ્રહની આજ્ઞાથી તો હું આજે કૃતાર્થ થાઉં, એમ મનમાં ધારી શ્રેષ્ઠ હૃદયવાળા ચક્રીએ ઇંદ્રની જેમ પ્રભુના ચરણ પાસે જઈ પોતાના અવગ્રહની પણ આજ્ઞા કરી પછી પોતાના સહધર્મી (સામાન્ય ધર્મબંધુ) ઇંદ્રને પૂછ્યું–' હાલ અહીં લાવેલા આ ભાતપાણીનું મારે શું કરવું ?'

ઇંદ્રે કહ્યું–' તે સર્વ ગુણોત્તર[1] પુરૂષોને આપી દેવું '

ભરતે વિચાર્યું–'સાધુઓ શિવાય બીજા ગુણોત્તર પુરૂષો કોણ ? હા ! મારા જાણવામાં આવ્યું, દેશવિરતિ એવા શ્રાવકો ગુણોત્તર છે, માટે આ સર્વ તેમને આપવું યોગ્ય છે'

એવો નિશ્ચય કર્યા પછી ચક્રીએ સ્વર્ગપતિ ઇંદ્રનું પ્રકાશમાન અને મનોહર આકૃતિવાળું રૂપ જોઈ વિસ્મય પામી તેને પૂછ્યું–' હે દેવપતિ ! સ્વર્ગમાં પણ તમે આવે રૂપે રહો છો કે બીજે રૂપે રહો છો ? કારણ કે દેવતાઓ તો કામરૂપી (ઇચ્છિત રૂપ કરનારા) કહેવાય છે'

ઇંદ્રે કહ્યું–' રાજન્ ! સ્વર્ગમાં અમારું આવું રૂપ ન હોય, ત્યાં જે રૂપ હોય છે તે મનુષ્યોથી જોઈ પણ શકાતું નથી'

ભરતે કહ્યું–' તમારા તેવા પ્રકારના રૂપના દર્શન માટે મને ઘણી ઇચ્છા થાય છે તેથી હે સ્વર્ગપતિ ! ચંદ્ર જેમ ચકોરને પ્રસન્ન કરે તેમ તમારી દિવ્ય આકૃતિના દર્શનથી તમે મારા ચક્ષુને પ્રસન્ન કરો'

ઇંદ્રે કહ્યું–' હે રાજા ! તમે ઉત્તમ પુરૂષ છો, તમારી પ્રાર્થના વ્યર્થ ન જવી જોઈએ માટે હું મારા એક અંગનું તમને દર્શન કરાવીશ' એમ કહી ઇંદ્રે યોગ્ય અલંકારથી શોભતી અને જગતરૂપી મંદિરમાં દીપિકા સમાન પોતાની એક અંગુલિ ભરતરાયને બતાવી તે પ્રકાશિત કાંતિવાળી ઇંદ્રની આંગળી જોઈ, પૂર્ણિમાના ચંદ્રને જોવાથી સમુદ્રની જેમ મેદિનીપતિ પ્રમોદ પામ્યા ભરતરાયનું એવી રીતે માન જાળવી, ભગવંતને પ્રણામ કરી, સંધ્યાના અભ્રની જેમ ઇંદ્ર તત્કાળ અંતર્ધાન થઈ ગયા ચક્રવર્તી પણ સ્વામીને નમન કરી, કરવાના કાર્યો મનમાં ચિંતવી ઇંદ્રની જેમ પોતાની અયોધ્યા નગરીમાં આવ્યા રાત્રે તેમણે ઇંદ્રની અંગુલિનું આરોપણ કરીને ત્યાં અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ

1. વિશેષ ગુણવાન.

બાકીના માણસોને આપવા લાગ્યા તેમાંથી કેટલાએક સ્નેહથી વિરક્ત થઇ વ્રત કરવા લાગ્યા અને પરિષહ સહન કરવાને અસમર્થ એવા કેટલાએક શ્રાવકો થયા [illegible] રત્નથી લાંછિત થયેલા તેઓને પણ નિરંતર ભોજન મળવા લાગ્યું રાજાએ એ ભોજન આપ્યું તેથી લોકો પણ તેમને જમાડવા લાગ્યા, કારણ કે પૂજિતે પૂજેલો પૂજાય છે તેઓને સ્વાધ્યાય કરવાને માટે ચક્રીશ્વરે અર્હંતોની સ્તુતિ અને મુનિ તથા શ્રાવકની સમાચારીથી પવિત્ર એવા ચાર વેદ રચ્યા અનુક્રમે તેઓ માહન એટલે બ્રાહ્મણ એવા નામથી પ્રખ્યાત થયા અને કાકિણી રત્નની રેખાઓ તે યજ્ઞોપવીત થઇ ભરતરાજાની ગાદીએ તેમનો પુત્ર સૂર્યયશા નામે રાજા થયો, તેણે કાકિણી રત્નના અભાવથી સુવર્ણની યજ્ઞોપવીત કરી તે પછી મહાયશા વિગેરે થયા, તેમણે રૂપાની યજ્ઞોપવીત કરી, પછી બીજાઓએ પટ્ટસૂત્રમય યજ્ઞોપવીત કરી અને છેવટે સૂત્રમય કરી

ભરતરાજા પછી સૂર્યયશા થયા, ત્યારપછી મહાયશા, પછી અતિબળ, પછી બળભદ્ર, પછી બળવીર્ય, પછી કીર્તિવીર્ય, પછી જળવીર્ય અને ત્યારપછી દંડવીર્ય—એ આઠ પુરુષો સુધી એવો આચાર વર્ત્યો એઓએ આ ભરતાર્ધનું રાજ્ય ભોગવ્યું અને ઇંદ્રે રચેલો ભગવંતનો મુગટ તેઓએ પણ ધારણ કર્યો પછી બીજા રાજાઓ થયા, તેઓ મુગટ મોટા પ્રમાણવાળો હોવાથી તેને ધારણ કરી શક્યા નહીં, કારણ કે હાથીનો ભાર હાથી જ ધારણ કરી શકે, બીજાથી ધારણ કરી શકાય નહીં. નવમા અને દશમા તીર્થંકરના અંતરમાં સાધુનો વિચ્છેદ થયો, અને તેજ પ્રમાણે ત્યારપછીના સાત પ્રભુના અંતરમાં શાસનનો વિચ્છેદ થયો તે સમયમાં અર્હંતની સ્તુતિ અને યતિ તથા શ્રાવકના ધર્મમય જે વેદ ભરતચક્રીએ રચ્યા હતા તે બદલાયા ત્યારપછી સુલસ અને યાજ્ઞવલ્ક્ય વિગેરે બ્રાહ્મણોએ અનાર્ય વેદ કર્યા

હવે ચક્રવર્તી ભરતરાજા શ્રાવકોને દાન આપતા, કામક્રીડા સંબંધી વિનોદ કરતા [illegible] નિર્ગમન કરતા હતા એકદા ચંદ્ર જેમ ગગનને પવિત્ર કરે તેમ પૃથ્વીને પોતાના ચરણથી પવિત્ર કરતા ભગવાન આદીશ્વર અષ્ટાપદ ગિરિએ પધાર્યા દેવતાઓએ ત્યાં સમવસરણ રચ્યું અને જગત્પતિ તેમાં બેસીને ધર્મદેશના આપવા લાગ્યા [illegible] [illegible] એ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યું તેઓએ પવનની જેમ ત્વરાથી આવી ભરતચક્રીને નિવેદન કર્યું ભરત પ્રભુની વધામણી તેમને પારિતોષિક આપ્યું કલ્પવૃક્ષ દરેક [illegible] આપે તોપણ થોડું થાય નહીં પછી અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર સમોસરેલા સ્વામીની પ્રદક્ષિણા કરી નમીને ભરતરાજા આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા—"હે જગત્પતિ! [illegible] [illegible] તેથી તમારી સ્તુતિ કરું છું, કેમકે [illegible] જેમના ગુણ [illegible] નિર્મળ દૃષ્ટિ હોય તેપણ સમર્થ થાય છે હે સ્વામિન્! [illegible] [illegible] જેમ દીપક [illegible] આ જગતને પ્રકાશ આપવામાં દીપક સમાન [illegible]

આકાશની પેઠે અનંત તમારું કેવળજ્ઞાન જયવંત વર્તે છે. હે નાથ! પ્રમાદરૂપ નિદ્રામાં મગ્ન થયેલા આ મારા જેવા પુરુષોના કાર્યને માટે સૂર્યની જેમ વારંવાર ગમનાગમન કરો છો. જેમ મધ્યાહ્નકાળે ... ઘૃત અગ્નિથી ઓગળે છે તેમ લાખો જન્મવડે કરી ઉપાર્જન કરેલાં કર્મ તમારા દર્શનથી નાશ પામે છે. હે પ્રભુ! એકાંત સુષમ આરા (બીજા આરા)થી સુષમ દુઃષમ આરો (ત્રીજો આરો) સારો છે કે જે સમયમાં કલ્પવૃક્ષથી પણ વિશેષ ફળને આપનારા તમે ઉત્પન્ન થયા છો. હે સર્વ ભુવનના પતિ! જેમ રાજા ગામડાં અને ભુવનોથી પોતાની નગરીને વિભૂષિત કરે છે, તેમ તમે આ ભુવનને ભૂષિત કર્યું છે. જે હિત પિતા, માતા, ગુરુ અને સ્વામી એ સર્વે કરી શકતા નથી તે હિત તમે એક છતાં પણ અનેકની જેવા થઈને કરો છો. ચંદ્રથી જેમ રાત્રિ શોભે, હંસથી જેમ સરોવર શોભે અને તિલકથી જેમ મુખ શોભે તેમ તમારાથી આ ભુવન શોભે છે." આ રીતે યથાવિધિ ભગવાનની સ્તુતિ કરીને વિનયથી ભરત રાજા પોતાને યોગ્ય સ્થાને બેઠા.

પછી ભગવાને યોજન સુધી પ્રસરતી અને સર્વ ભાષામાં સમજાય તેવી વાણીથી વિશ્વના ઉપકારને માટે દેશના આપી. દેશના વિરામ પામ્યા પછી ભરત રાજાએ પ્રભુને નમી રોમાંચિત શરીરવાળા થઈ અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી–'હે નાથ! આ ભરતખંડમાં જેમ આપ વિશ્વના હિતકારી છો તેમ બીજા કેટલા ધર્મચક્રીઓ થશે? અને કેટલા ચક્રવર્તીઓ થશે? હે પ્રભુ! તેમના નગર, ગોત્ર, માતાપિતાના નામ, આયુષ્, વર્ણ, શરીરનું માન, પરસ્પર અંતર, દીક્ષાપર્યાય અને ગતિ–એ સર્વ આપ કહો.'

ભગવાને કહ્યું–'હે ચક્રી! આ ભરતખંડમાં મારી પછી બીજા ત્રેવીશ અર્હંતો થશે અને તારા સિવાય બીજા અગિયાર ચક્રવર્તી થશે. તેમાં વીશમા અને બાવીશમા તીર્થંકર ગૌતમગોત્રી થશે અને બીજા કાશ્યપગોત્રી થશે તથા તે સર્વે મોક્ષગામી થશે. અયોધ્યામાં જિતશત્રુ રાજા અને વિજયારાણીના પુત્ર બીજા અજિત નામે તીર્થંકર થશે, તેમનું બોતેર લક્ષ પૂર્વનું આયુષ્, સુવર્ણના જેવી કાંતિ અને સાડાચારસે ધનુષની કાયા થશે અને તેઓ પૂર્વાંગે[1] ઊણા લક્ષ પૂર્વના દીક્ષા પર્યાયવાળા થશે. મારા અને અજિતનાથના નિર્વાણ કાળમાં પચાસ લાખ કોટિ સાગરોપમનું અંતર છે. શ્રાવસ્તી નગરીમાં જિતારી રાજા અને સેનારાણીના પુત્ર ત્રીજા સંભવ નામે તીર્થંકર થશે, તેમનો સુવર્ણના જેવો વર્ણ, સાઠ લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય અને ચારસો ધનુષ ઊંચું શરીર થશે, તેઓ ચાર પૂર્વાંગે ઊણા લાખ પૂર્વનો દીક્ષાપર્યાય પાળશે અને અજિતનાથ તથા તેમના નિર્વાણ વચ્ચે ત્રીશ લાખ કોટિ સાગરોપમનું અંતર થશે. વિનીતાપુરીમાં સંવરરાજા અને સિદ્ધાર્થા રાણીના પુત્ર ચોથા અભિનંદન નામે તીર્થંકર થશે, તેમનું પચાસ લાખ પૂર્વનું આયુષ્, સાડાત્રણસે ધનુષની કાયા અને સુવર્ણ જેવો વર્ણ થશે, તેમનો દીક્ષાપર્યાય

---

૧ ચોરાશી લાખ વર્ષ તે પૂર્વાંગ

આઠ પૂર્વાંગે ન્યૂન લાખ પૂર્વને થશે અને દશ લાખ ક્રોડ સાગરોપમનુ અંતર થશે. નગરીમા મેઘરાજા અને મંગલારાણીના પુત્ર સુમતિ નામે પાંચમા તીર્થંકર થશે. સુવર્ણ જેવો વર્ણ, ચાળીશ લક્ષ પૂર્વ આયુષ્ અને ત્રણસે ધનુષની કાયા થશે. વ્રત પર્યાય દ્વાદશ પૂર્વાંગે ઉણા લાખ પૂર્વનો થશે અને અંતર ૯૦ હજાર લાખ કોટિ સાગરોપમનુ થશે. કૌશામ્બીનગરીમા ધર રાજા અને સુસીમા દેવીના પુત્ર પદ્મપ્રભ નામે છઠ્ઠા તીર્થંકર થશે, તેમનો રક્તવર્ણ, ત્રીશ લક્ષ પૂર્વ આયુષ અને અઢીસે ધનુષની કાયા થશે. એમનો વ્રતપર્યાય સોળ પૂર્વાંગે ન્યૂન લાખ પૂર્વનો અને અંતર નેવુ હજાર કોટી સાગરોપમનુ થશે. વાણારસી નગરમા પ્રતિષ્ઠ રાજા અને પૃથ્વી રાણીના પુત્ર સુપાર્શ્વ નામે સાતમા તીર્થંકર થશે, તેમની સુવર્ણ જેવી કાંતિ, વીશ લક્ષ પૂર્વ આયુષ અને બસે ધનુષની કાયા થશે. એમનો વ્રતપર્યાય વીશ પૂર્વાંગે ન્યૂન લાખ પૂર્વનો અને નવ હજાર કોટી સાગરોપમનુ અંતર થશે. ચંદ્રાનન નગરમા મહાસેન રાજા અને લક્ષ્મણા દેવીના પુત્ર ચંદ્રપ્રભ નામે આઠમા તીર્થંકર થશે. તેમનો શ્વેતવર્ણ, દશ લક્ષ પૂર્વ આયુષ અને દોઢસો ધનુષની કાયા થશે તથા વ્રતપર્યાય ચોવીશ પૂર્વાંગે હીન લક્ષ પૂર્વ અને નવસો કોટી સાગરોપમનુ અંતર થશે. કાકંદીનગરીમા સુગ્રીવ રાજા અને રામાદેવીના પુત્ર સુવિધિ નામે નવમા તીર્થંકર થશે. તેમનો શ્વેતવર્ણ, બે લક્ષ પૂર્વ આયુષ અને એકસો ધનુષની કાયા થશે, વ્રતપર્યાય અઠ્યાવીશ પૂર્વાંગે હીન લક્ષ પૂર્વ અને નેવુ કોટી સાગરોપમનુ અંતર થશે, ભદ્દિલપુરમા દૃઢરથ રાજા અને નંદા દેવીના પુત્ર શીતળ નામે દશમા તીર્થંકર થશે. તેમનો સુવર્ણના જેવો વર્ણ, લક્ષ પૂર્વનુ આયુષ્, નેવુ ધનુષની કાયા, પચીશ હજાર પૂર્વનો વ્રતપર્યાય અને નવ કોટી સાગરોપમનુ અંતર થશે. સિંહપુરમા વિષ્ણુ રાજા અને વિષ્ણુદેવીના પુત્ર શ્રેયાંસ નામે અગિયારમા તીર્થંકર થશે. તેમની સુવર્ણ જેવી કાંતિ, એંશી ધનુષની કાયા, ચોરાશી લક્ષ વર્ષનુ આયુષ્ય, એકવીશ લાખ વર્ષનો વ્રતપર્યાય તથા છવીશ હજાર અને છાસઠ લાખ વર્ષે તથા સો સાગરોપમે ન્યૂન એક ક્રોડ સાગરોપમનુ અંતર થશે. ચંપાપુરીમા વસુપૂજ્ય રાજા અને જયાદેવીના પુત્ર વાસુપૂજ્ય નામે બારમા તીર્થંકર થશે. તેમનો રક્તવર્ણ, બોતેર લાખ વર્ષનુ આયુષ્ય અને સીત્તેર ધનુષ પ્રમાણ કાયા થશે, એમનો ચોપન લાખ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય અને ચોપન સાગરોપમનુ અંતર થશે. કાંપિલ્ય નામે નગરમા કૃતવર્મા રાજા અને શ્યામાદેવીના પુત્ર વિમલ નામના તેરમા તીર્થંકર થશે, તેમનુ સાઠ લાખ વર્ષનુ આયુષ્ય, સુવર્ણના જેવો વર્ણ અને સાઠ ધનુષની કાયા થશે, એમને વ્રતમા પંદર લક્ષ વર્ષ વ્યતીત થશે અને વાસુપૂજ્ય તથા તેમના મોક્ષમા ત્રીશ સાગરોપમનુ અંતર થશે. અયોધ્યામા સિંહસેન રાજા અને સુયશાદેવીના પુત્ર અનંત નામે ભગવાન્ ચૌદમા તીર્થંકર થશે. તેમની સુવર્ણના જેવી કાંતિ, ત્રીશ લાખ વર્ષ આયુષ્ય અને પચાસ ધનુષ ઉન્નત કાયા થશે, એમનો સાડા સાત લાખ વર્ષનો વ્રતપર્યાય તથા વિમળનાથ અને તેમના મોક્ષ વચ્ચે નવ સાગરોપમનુ અંતર થશે. ધર્મ

ભાનુરાજા અને સુવ્રતા દેવીના પુત્ર ધર્મ નામે પંદરમા તીર્થંકર થશે તેમનો સુવર્ણ જેવો વર્ણ, દશ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય અને પીસ્તાલીશ ધનુષની કાયા થશે, એમનો અઢી લાખ વર્ષનો વ્રતપર્યાય અને અનંતનાથ તથા તેમના મોક્ષ વચ્ચે ચાર સાગરોપમનુ અંતર થશે. ગજપુર નગરમા વિશ્વસેન રાજા અને અચિરા દેવીના પુત્ર શાંતિ નામે સોળમા તીર્થંકર થશે, તેમનો સુવર્ણ સદૃશ વર્ણ, આઠ લાખ વર્ષનુ આયુષ્ય, ચાળીશ ધનુષની કાયા, પચીશ હજાર વર્ષનો વ્રતપર્યાય અને પોણાપલ્યોપમે ન્યૂન ત્રણ સાગરોપમનુ અંતર થશે તેજ ગજપુરના સૂર રાજા અને શ્રીદેવી રાણીના પુત્ર કુંથુ નામના સત્તરમા તીર્થંકર થશે, તેમનો સુવર્ણ જેવો વર્ણ, પંચાણુ હજાર વર્ષનુ આયુષ્ય અને પાત્રીશ ધનુષની કાયા થશે, એમનો વ્રતપર્યાય ત્રેવીશ હજાર અને સાડા સાતસો વર્ષનો અને શાંતિનાથ તથા તેમના મોક્ષમા અર્ધ પલ્યોપમનુ અંતર થશે તેજ ગજપુર નગરમા સુદર્શન રાજા અને દેવીરાણીના અર નામે પુત્ર અઢારમા તીર્થંકર થશે, તેમની સુવર્ણ જેવી કાંતિ, ચોરાશી હજાર વર્ષનુ આયુષ્ય અને ત્રીશ ધનુષની કાયા થશે એમનો વ્રતપર્યાય એકવીશ હજાર વર્ષ અને કુંથુનાથ તથા તેમના નિર્વાણમા એક હજાર કોડ વર્ષે ન્યૂન પલ્યોપમના ચોથા ભાગનુ અંતર થશે. મિથિલા નગરીના કુંભ રાજા અને પ્રભાવતી દેવીના પુત્ર મલ્લીનાથ નામે ઓગણીશમા તીર્થંકર થશે તેમનો નીલવર્ણ, પંચાવન હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને પચીશ ધનુષની કાયા થશે એમનો વ્રતપર્યાય ચોપન હજાર અને નવસો વર્ષ તથા મોક્ષમા એક હજાર કોટીવર્ષનુ અંતર થશે રાજગૃહ નગરમા સુમિત્ર રાજા અને પદ્માદેવીના પુત્ર મુનિસુવ્રત નામે વીશમા તીર્થંકર થશે તેમનો કૃષ્ણવર્ણ, ત્રીશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને વીશ ધનુષની કાયા થશે એમનો વ્રતપર્યાય સાડા સાત હજાર વર્ષ અને મોક્ષમા ચોપન લાખ વર્ષનુ અંતર થશે. મિથિલા નગરીમા વિજય રાજા અને વપ્રાદેવીના પુત્ર નમિ નામે એકવીશમા તીર્થંકર સુવર્ણ જેવા વર્ણવાળા, દશ હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા અને પંદર ધનુષ ઉન્નત કાયાવાળા થશે એમનો વ્રતપર્યાય અઢી હજાર વર્ષ અને મુનિસુવ્રત તથા તેમના મોક્ષના છ લાખ વર્ષનુ અંતર થશે શૌર્યપુર નગરમા સમુદ્રવિજય રાજા અને શિવાદેવીના પુત્ર નેમિ નામે બાવીશમા તીર્થંકર થશે, તેમનો શ્યામ વર્ણ, હજાર વર્ષનુ આયુષ્ય અને દશ ધનુષની કાયા થશે. એમનો વ્રતપર્યાય સાતસો વર્ષ અને નમિનાથ તથા તેમના મોક્ષના પાંચ લાખ વર્ષનુ અંતર થશે. વારાણસી (કાશી) નગરીના અશ્વસેન રાજા અને વામારાણીના પુત્ર પાર્શ્વનાથ નામે ત્રેવીશમા તીર્થંકર થશે. તેમનો નીલવર્ણ, સો વર્ષનું આયુષ્ય અને નવ હાથની કાયા થશે, એમનો વ્રતપર્યાય સીત્તેર વર્ષ અને નેમિ મોક્ષના ત્યાસીહજાર અને સાડા સાતસો વર્ષનુ અંતર થશે. ક્ષત્રીકુંડ ગામના સિદ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિશલા દેવીના પુત્ર મહાવીર નામે ચોવીશમા તીર્થંકર થશે, તેમનો સુવર્ણ જેવો વર્ણ, બોતેર વર્ષનુ આયુષ્ય અને સાત હાથની કાયા થશે એમનો વ્રતપર્યાય બેતાળીશ વર્ષ અને પાર્શ્વનાથના મોક્ષ તથા તેમના મોક્ષ વચ્ચે અંતર અઢીસો વર્ષનુ થશે.

ચક્રવર્તીઓ સર્વે કશ્યપગોત્રી અને સુવર્ણના જેવી કાંતિવાળા થશે, તેમાં આઠ ચક્રીઓ મોક્ષે જનારા છે, બે સ્વર્ગે જનારા છે ને બે નરકે જનારા છે. તમે જેમ મારા વખતમાં થયા તેમ અયોધ્યા નગરીમાં અજિતનાથના વખતમાં સગર નામે બીજા ચક્રવર્તી થશે, તે સુમિત્રરાજા અને યશોમતી રાણીના પુત્ર, તેમની સાડા ચારશે ધનુષની કાયા અને બોંતેર લક્ષપૂર્વનું આયુષ્ય થશે. શ્રાવસ્તી નગરીમાં સમુદ્રવિજય રાજા અને ભદ્રારાણીના પુત્ર મઘવા નામે ત્રીજા ચક્રી થશે, તેમની સાડીબેતાલીશ ધનુષની કાયા અને પાંચ લાખ વર્ષનું આયુષ્ય થશે, હસ્તીનાપુરના અશ્વસેનરાજા અને સહદેવી રાણીના પુત્ર સનત્કુમાર નામે ચોથા ચક્રી ત્રણ લક્ષ વર્ષના આયુષ્યવાળા અને સાડીએકતાળીશ ધનુષની કાયાવાળા થશે. ધર્મનાથ અને શાંતિનાથના અંતરમાં એ બે ચક્રીઓ ત્રીજા દેવલોકમાં જનારા થશે. શાંતિ, કુંથુ અને અર એ ત્રણ તો અર્હંતો જ ચક્રવર્તી પણ થશે. ત્યાર પછી હસ્તીનાપુરમાં કૃતવીર્ય રાજા અને તારારાણીના પુત્ર સુભૂમ નામે આઠમા ચક્રવર્તી થશે, તેમનું સાઠ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને અઠ્ઠાવીશ ધનુષની કાયા થશે, તેઓ અરનાથ અને મલ્લીનાથના અંતરમાં થશે અને સાતમી નરકે જશે. તે પછી વાણારસીમાં પદ્મોત્તર રાજા અને જ્વાલા રાણીના પુત્ર પદ્મ નામે નવમા ચક્રવર્તી થશે. તેમનું ત્રીશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને વીશ ધનુષની કાયા થશે. કાંપિલ્ય નગરમાં મહાહરિ રાજા અને મેરા દેવીના પુત્ર હરિષેણ નામના દશમા ચક્રી દશ હજાર વર્ષના આયુષ્યવાળા અને પંદર ધનુષની કાયાવાળા થશે. એ બંને ચક્રવર્તી મુનિસુવ્રત અને નમિનાથ અર્હંતના સમયમાં થશે. પછી રાજગૃહ નગરમાં વિજયરાજા અને વપ્રાદેવીના પુત્ર જય નામે અગિયારમા ચક્રવર્તી થશે, તેમનું ત્રણ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય અને બાર ધનુષની કાયા થશે. તે નમિનાથ અને નેમિનાથના અંતરમાં થશે. તે ત્રણે ચક્રી મોક્ષે જશે. છેલ્લા કાંપિલ્ય નગરમાં બ્રહ્મરાજા અને ચુલની રાણીના પુત્ર બ્રહ્મદત્ત નામે બારમા ચક્રવર્તી નેમિનાથ અને પાર્શ્વનાથના અંતરમાં થશે. તેમનું સાતસો વર્ષનું આયુષ્ય અને સાત ધનુષની કાયા થશે. તે રૌદ્ર ધ્યાનમાં તત્પર રહી સાતમી નરક ભૂમિમાં જશે.'

ઉપરનો વિચાર કરી, ભરતે પ્રભુને કાંઈ પૂછ્યું નહોતું, તથાપિ પ્રભુ બોલ્યા—ચક્રવર્તીથી અર્ધા પરાક્રમવાળા અને ત્રણ ખંડ પૃથ્વીને ભોગવનારા નવ વાસુદેવ કૃષ્ણ વર્ણવાળા થશે. તેમાંના એક આઠમા વાસુદેવ કશ્યપગોત્રી અને બાકીના આઠ ગૌતમગોત્રી થશે. તેમના સાપત્ન ભ્રાતાઓ (બાપ એક અને મા જુદી) બળદેવ પણ નવ હોય છે અને તેઓ શ્વેતવર્ણી હોય છે. તેમાં પ્રથમ પોતનપુર નગરમાં ત્રિપૃષ્ઠ નામે વાસુદેવ, પ્રજાપતિ રાજા અને મૃગાવતી રાણીના પુત્ર એંશી ધનુષની કાયાવાળા થશે. શ્રેયાંસ જિનેશ્વર પૃથ્વીમાં વિચરતા હશે તે વખતે ચોરાશી લાખ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી તે છેલ્લી નરકમાં જશે. દ્વારકા નગરીના બ્રહ્મ રાજા અને પદ્માદેવીના પુત્ર દ્વિપૃષ્ઠ નામે બીજા વાસુદેવ થશે. તેમની સીત્તેર ધનુષની કાયા અને બહોતેર લાખ વર્ષનું

યુષ્ય થશે, તે વાસુપૂજ્ય જિનેશ્વરના વિહારસમયમાં થઈને અને છઠ્ઠી નરકભૂમિમાં શે દ્વારકામાં ભદ્રરાજા અને પૃથ્વીદેવીના પુત્ર સ્વયંભૂ નામે ત્રીજા વાસુદેવ સાઠ નુષની કાયાવાળા, સાઠ લાખ વર્ષના આયુષ્યવાળા અને વિમલપ્રભુના વંદન કર ા થશે, તે અને આયુષ પૂર્ણ કરી છઠ્ઠી નરકભૂમિમાં જશે. તેજ નગરમાં પુરુષોત્તમ નામે ચોથા વાસુદેવ સોમરાજા અને સીતાદેવીના પુત્ર થશે તેમની પચાસ ધનુષની ાયા થશે, તેઓ અનંતનાથ પ્રભુના સમયમાં ત્રીશ લાખ વર્ષનું આયુષ પૂર્ણ કરી અને છઠ્ઠી નરકભૂમિમાં જશે. અશ્વપુર નગરના શિવરાજ અને અમૃતાદેવીના પુત્ર પુરુષસિંહ નામે પાંચમા વાસુદેવ પીસ્તાલીશ ધનુષની કાયા અને દશ લાખ વર્ષના આયુષ ા થશે. ધર્મનાથ જિનેશ્વરના સમયમાં આયુષને પૂર્ણ કરીને તે છઠ્ઠી નરકભૂમિમાં જશે. ચક્રપુરના મહાશિર રાજા અને લક્ષ્મીવતીના પુત્ર પુરુષપુંડરીક નામે છઠ્ઠા વાસુદેવ થશે, તેમની ઓગણત્રીશ ધનુષની કાયા અને પાંસઠ હજાર વર્ષનું આયુષ થશે, અરનાથ અને મલ્લીનાથના અંતરમાં આયુષ પૂર્ણ કરી તે છઠ્ઠી નરકમાં જશે. કાશી નગરીના અગ્નિસિંહ રાજા અને શેષવતી રાણીના પુત્ર દત્ત નામે સાતમા વાસુદેવ છવીશ ધનુષની કાયા અને છપ્પન હજાર વર્ષના આયુષવાળા થશે અને તેઓ પણ અરનાથ તથા મલ્લીનાથના અંતરમાંજ આયુષ પૂર્ણ કરી પાંચમી નરકભૂમિમાં જશે. અયોધ્યા (રાજગૃહ) ના દશરથ રાજા અને સુમિત્રા રાણીના પુત્ર લક્ષ્મણ (નારાયણ) નામે આઠમા વાસુદેવ થશે, તેમની સોળ ધનુષની કાયા અને બાર હજાર વર્ષનું આયુષ થશે. મુનિસુવ્રત અને નમિનાથ તીર્થંકરના અંતરમાં આયુષ પૂર્ણ કરીને ચોથી નરકભૂમિમાં જશે. મથુરા નગરીના વસુદેવ અને દેવકીજીના પુત્ર કૃષ્ણ નામે નવમા વાસુદેવ દશ ધનુષની કાયા અને એક હજાર વર્ષના આયુષવાળા થશે. નેમિનાથના સમયમાં મૃત્યુ પામીને તેઓ ત્રીજી નરકભૂમિમાં જશે.

ભદ્રા નામની માતાથી અચળ નામે પહેલા બળદેવ[1] પંચાસી લાખ વર્ષના આયુષવાળા થશે. સુભદ્રા માતાથી વિજય નામે બીજા બળદેવ થશે, તેમનું પંચોતેર લાખ વર્ષનું આયુષ થશે. સુપ્રભા માતાથી ભદ્ર નામે ત્રીજા બળદેવ પાંસઠ લાખ વર્ષના આયુષવાળા થશે, સુદર્શના માતાથી સુપ્રભ નામે ચોથા બળદેવ પંચાવન લાખ વર્ષના આયુષવાળા થશે. વિજયા માતાથી સુદર્શન નામે પાંચમા બળદેવ સત્તર લાખ વર્ષના આયુષવાળા થશે. વૈજયંતી માતાથી આનંદ નામે છઠ્ઠા બળદેવ પંચાશી હજાર વર્ષના આયુષવાળા થશે. જયંતી માતાથી નંદન નામે સાતમા બળદેવ પચાસ હજાર વર્ષના આયુષવાળા થશે. અપરાજિતા (કૌશલ્યા) માતાથી પદ્મ (રામચંદ્ર) નામે આઠમા બળદેવ પંદર હજાર વર્ષના આયુષવાળા થશે. રોહિણી માતાથી રામ (બળભદ્ર) નામે નવમા બળદેવ બારસેં વર્ષના આયુષવાળા થશે. તે નવ બળદેવોમાં આઠ મોક્ષે જશે

[1] વાસુદેવના પિતા તેજ બળદેવના પિતા સમજવા અને તેની કાયા પણ વાસુદેવની કાયા પ્રમાણે સમજવી

અને નવમા નામ (બળભદ્ર) નામે બળદેવ થશે નામે પાવના દેવલોકના જશે. ત્યાંથી ચ્યવીને આવતી ઉત્સર્પિણીમા આજ ભરતક્ષેત્રમા અવતરી કૃષ્ણ નામના પ્રથમ તીર્થ મા સિદ્ધ થશે અશ્વગ્રીવ, તારક, મેરક, મધુ, નિશુભ, બળિ, પ્રહ્‌લાદ, રાવણ અને મગધેશ્વર (જરાસંધ) એ નવપ્રતિવાસુદેવ થશે તેઓ ચક્રથી પ્રહાર કરનાર એટલે ચક્રના શસ્ત્રવાળા હોય છે, તેમને તેમનાજ ચક્રથી વાસુદેવો મારી નાખે છે'

એ પ્રમાણે સાભળીને અને ભવ્ય જીવોથી વ્યાપ્ત એવી સભા જોઈને હર્ષ પામી ભ તપતિએ પ્રભુને પુછ્યુ—' હે જગત્પતિ ' આપ વડે જગત્ એક વ થયા હોય આ તિર્યંચ નર અને દેવમય સભામા કોઈ એવો પુરૂષ છે કે જે આપ ભગવાનની જેમ તીર્થને પ્રવર્તાવી આ ભરતક્ષેત્રને પવિત્ર કરશે ? '

પ્રભુએ કહ્યુ—' આ તમારો મરિચિ નામનો પુત્ર જે પહેલા પરિવ્રાજક (ત્રિદંડી) થયેલો છે તે આર્ત્ત અને રૌદ્રધ્યાનથી રહિત થઈ, સમકિતથી શોભિત થઈ ચતુર્વિધ ધર્મ ધ્યાનનુ એકાતમા ધ્યાન કરીને રહેલા છે તેનો જીવ કાદવથી રેશમી વસ્ત્રની અને નિશ્વાસથી દર્પણની જેમ અદ્યાપિ કર્મ થી મલીન છે, પરંતુ અગ્નિથી શુદ્ધ થયેલ વસ્ત્રની તથા જાતિવત સુવર્ણની જેમ તે શુકલધ્યાનરૂપી અગ્નિના સંયોગથી અનુક્રમે શુદ્ધિને પામશે પ્રથમ તો આ ભરતક્ષેત્રમા પોતનપુર નામના નગરમા ત્રિપૃષ્ઠ નામે પ્રથમ વાસુદેવ થશે અનુક્રમે પશ્ચિમ મહાવિદેહમા ધનજય અને ધારણી નામના દંપતીનો પુત્ર પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી થશે. પછી ઘણો કાળ સંસાર ભમીને આજ ભરતક્ષેત્રમાં મહાવીર નામે ચોવીશમા તીર્થ કર થશે

એ પ્રમાણે સાભળી સ્વામીની આજ્ઞા લઈ ભરતરાજા ભગવતની જેમ મરિચિને વાદવાને ગયા ત્યા જઈ વંદન કરતા ભરતે તેમને કહ્યુ—' તમે ત્રિપૃષ્ઠ નામે પ્રથમ વાસુદેવ થશો અને મહાવિદેહક્ષેત્રમા પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી થશો તે તમારા વાસુદેવપણાને તથા ચક્રીપણાને હુ વાદતો નથી, તેમજ આ તમારા પરિવ્રાજકપણાને હુ વાદતો નથી પણ તમે ચોવીશમા તીર્થ કર થવાના છો તેથી હુ તમને વાદુ છુ ' એમ કહી મસ્તકે અંજલિ જોડી ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી ભરતેશ્વરે મરિચિને વંદના કરી પછી પુન જગત્પતિને નમી સર્પ રાજ જેમ ભોગવતીમા જાય તેમ ભરતરાય અયોધ્યા નગરીમા ગયા

ભરતેશ્વરના ગયા પછી તેમની વાણી ઉપરી હર્ષ પામેલા મરિચિએ ત્રણવાર પોતાના ક ધોનો આસ્ફોટ કરી અધિક હર્ષ પામી આ પ્રમાણે બોલવાનો આરભ કર્યો—' અહો ! હુ સર્વ વાસુદેવોમા પ્રથમ વાસુદેવ થઈશ, વિદેહમા ચક્રવર્તી થઈશ અને છેલ્લો તીર્થ કર થઈશ તેથી મારે સર્વ પૂર્ણ થયુ સર્વ અર્હંતમા આદ્ય મારા પિતામહ છે, સર્વ ચક્રીમા આદ્ય મારા પિતા છે અને સર્વ વાસુદેવમા આદ્ય હુ થઈશ, તેથી અહો ! મારૂ કુળ શ્રેષ્ઠ છે હસ્તીઓમા જેમ ઐરાવત હાથી શ્રેષ્ઠ છે, તેમ ત્રૈલોક્યમા સર્વ કુળમા મારૂ કુળ શ્રેષ્ઠ છે સર્વ ગ્રહોમા જેમ સૂર્ય, સર્વ તારામા જેમ ચદ્ર, તેમ સર્વ કુળોમા મારૂ એક કુળજ પ્રકૃષ્ટ છે ' કાંઈ

૧ પ્રતિવાસુદેવો નરકે જનારાજ હોય છે

પોતાની લાળવડે પડ બાંધે અને જેમ તેમા પોતેજ બધાય, તેમ મરિચિએ આવી કુળમદ કરવાથી નીચ ગોત્ર બાંધ્યુ

પુડરીક વિગેરે ગણધરોથી પરવરેલા ઋષભસ્વામી વિહારના મિષથી પૃથ્વીને ...ન ક તા ત્યાથી ચાલી નીકળ્યા કોશલ દેશના લોકોને પુત્રની જેમ કૃપાથી ધર્મમા ...ા કરતા, જાણે પરિચયવાળા હોય તેમ મગધ દેશના લોકોને તપમા પ્રવીણ કરતા, ...લના કોશને સૂર્ય જેમ વિકસ્વર કરે તેમ કાશી દેશના લોકોને પ્રબોધ કરતા, સમુ...ચદ્રની જેમ દશાર્ણ દેશને આનદ આપતા, મૂર્છા પામેલાને સાવધાન કરતા હોય ...ચેદી દેશને સચેત (જ્ઞાનવાળો) કરતા, મોટા વત્સો (બળદો) ની જેમ માળવ...ની પાસે ધર્મધુરાને વહન કરાવતા, દેવતાઓની જેમ ગુર્જર દેશને પાપરહિત આશય...ા કરતા અને વૈદ્યની જેમ સૌરાષ્ટ્ર દેશવાસીને પટુ (સાવધાન) કરતા મહાત્મા ...ષભદેવજી શત્રુંજય પર્વતે આવ્યા

કેટલાક શોભાયમાન શિખરોથી જાણે વિદ્રને આવેલો વૈતાઢ્ય પર્વત હોય, કેટલાંક ...ણના શિખરોથી જાણે મેરુના શિખર ત્યા આવેલા હોય, રત્નની ખાણોથી જાણે બીજો ...હિણાચળ હોય અને ઔષધિસમૂહથી જાણે બીજા સ્થાનમા આવી રહેલો હિમાદ્રિ ...ય તેવો એ પર્વત જણાતો હતો આસક્ત થતા વાદળાથી જાણે તેણે વસ્ત્રો ધર્યા હોય ...ને નિર્ઝરણાના જળથી જાણે તેના સ્કધ ઉપર અધોવસ્ત્ર લટકતા હોય તેવો તે શોભતો ...તા દિવસે નજીક આવેલા સૂર્યથી જાણે તેણે ઉચો મુગટ ધારણ કર્યો હોય અને રાત્રે ...જીક રહેલા ચદ્રથી જાણે ચદનનુ તેણે તિલક કર્યું હોય એવુ જણાતુ હતુ ...તાને રોધ કરનાર શિખરોથી જાણે તેને અનેક મસ્તક હોય અને તાડના વૃક્ષોથી ...જાણે તે અનેક ભુજાદડવાળો હોય તેવો જણાતો હતો ત્યા નાળીએરીના વનમા તેના ...ડકાથી પીળી થયેલી લુબોના પોતાના બચ્ચાના ભ્રમથી વાંદરાઓના ટોળા દોડાદોડ ...તા હતા અને આમ્રફળને ચુટવાના આસક્ત થયેલી સૌરાષ્ટ્રદેશની સ્ત્રીઓના મધુર ...ાયનને મૃગલાઓ ઉચા કાન કરી સાભળતા હતા તેની ઉપરની ભૂમિ ઉંચી સળીઓના ...મિષથી જાણે પળી આવ્યા હોય તેવા કેતકીના જીર્ણ વૃક્ષોથી છવાઇ રહી હતી. દરેક ...ને શ્રીખડ વૃક્ષના રસની જેમ પાડુવર્ણી તેના સિંદુવારના વૃક્ષોથી જાણે સર્વાંગે તેણે માગલિક તિલક કરી હોય તેવો તે પર્વત જણાતો હતો ત્યા શાખાઓના ...રહેલા વાદરાઓના પુચ્છથી ... આમલીના વૃક્ષો પીપળા અને વડના વૃક્ષો ...દેખાવ આપતા હતા પોતાની અદ્ભુત વિશાળતાની સપત્તિથી જાણે હર્ષ પામ્યા હોય તેવા નિરતર ફળતા પનસ વૃક્ષોથી તે પર્વત શોભતો હતો. અમાવાસ્યાની રાત્રિના અધકારની જેવા શ્લેષ્માતક વૃક્ષોથી જાણે અજનાચળની ચૂલિકાઓ ત્યા આવેલ હોય તેવુ જણાતુ હતુ પોપટની ચાચ જેવા રાતા પુષ્પવાળા કેસુડાના વૃક્ષોથી કુકુમના તિલકવાળા મોટા હાથીની જેવો તે દેખાતો હતો. કોઈ ઠેકાણે દ્રાક્ષનો ... કોઈ ઠેકાણે

[illegible] તેમની શોભા [illegible] ઉપર [illegible] ગિરિ [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] ઉપર [illegible] અને [illegible] ગિરિ ઉપર [illegible]

ત્યાં દેવતાઓએ [illegible] સમવસરણમાં [illegible] પ્રભુ બેઠા અને દેશના આપવા લાગ્યા [illegible] ગિરિથી [illegible] આપતા પ્રભુની પાછળ [illegible] ગિરિ [illegible] ગુફાઓથી [illegible] જેમ વૃષ્ટિથી વિરામ પામે, તેમ પ્રથમ પોરસી પૂરી થતાં પ્રભુ દેશનાથી વિરામ પામ્યા અને ત્યાંથી ઉઠીને મધ્ય [illegible] ગયા [illegible] ઉપર [illegible] પછી મહારાજ [illegible] જેમ [illegible] તેમ સર્વ ગણધરોમાં મુખ્ય શ્રી પુંડરીક ગણધર સ્વામીના [illegible] સિંહાસનની [illegible] પાદપીઠ ઉપર બેઠા અને [illegible] બેસી, એટલે જગતના [illegible] દેશના આપવા [illegible] અમૃતનું સિંચન કરે, તેમ બીજી પોરસી પૂરી થતાં સુધી એ [illegible] ગણધર દેશના આપી પ્રાણીઓના ઉપકારને માટે એવી રીતે સર્વ દેશના આપતા પ્રભુ અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર રહ્યા હતા તેમ કેટલાક કાળ ત્યાંજ રહ્યા. એકદા બીજે વિહાર કરવાની ઇચ્છાથી જગદ્‌ગુરુએ ગણધરમાં પુંડરીક સમાન પુંડરીક ગણધરને આજ્ઞા કરી—'હે મહામુનિ! અમે અહીંથી બીજે વિહાર કરશું અને તમે કોટિ મુનિ સાથે અહીં રહો. આ ક્ષેત્રના પ્રભાવથી પરિવાર સહિત તમને થોડા કાળમાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થશે અને શૈલેશી ધ્યાનને કરતા તમે પરિવાર સહિત આજ પર્વત ઉપર મોક્ષ પ્રાપ્ત કરશો.' પ્રભુની એ આજ્ઞા અંગીકાર કરીને પ્રણામ કરી પુંડરીક ગણધર કોટિ મુનિ સાથે ત્યાંજ રહ્યા. જેમ ઉદ્વેલ સમુદ્ર કિનારાના ખાડાઓમાં રત્નસમૂહને મૂકી ચાલ્યો જાય, તેમ તેઓને ત્યાં મૂકી મહાત્મા પ્રભુએ પરિવાર સહિત બીજે વિહાર કર્યો. ઉદયાચલ પર્વત ઉપર નક્ષત્રોની સાથે ચંદ્ર રહે તેમ બીજા મુનિઓની સાથે પુંડરીક ગણધર એ પર્વત ઉપર રહ્યા. પછી પરમ સંવેગવાળા તેઓ પ્રભુની જેવી મધુર વાણીથી બીજા મુનિઓ પ્રત્યે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા

'હે મુનિઓ! જયની ઇચ્છાવાળાઓને સીમાડાની ભૂમિને સાધનાર કિલ્લાની જેમ મોક્ષની ઇચ્છાવાળાઓને આ પર્વત ક્ષેત્રના પ્રભાવથી સિદ્ધિને આપનારો છે, તો હવે તમારે મુક્તિના બીજ સાધનરૂપ સંલેખના કરવી જોઈએ. તે સંલેખના દ્રવ્યથી અને ભાવથી એમ બે પ્રકારની છે. સાધુઓએ સર્વ ઉન્માદના નિમિત્ત અને મહારોગના નિદાનનું શોષણ કરવું તે દ્રવ્યસંલેખના કહેવાય છે અને રાગ, દ્વેષ, મોહ અને સર્વ કષાયરૂપ સ્વાભાવિક શત્રુઓનો વિચ્છેદ કરવો તે ભાવસંલેખના કહેવાય છે.' એ પ્રમાણે કહીને પુંડરીક ગણધરે કોટિ શ્રમણોની સાથે પ્રથમ સર્વ પ્રકારના સૂક્ષ્મ અને બાદર અતિચારની આલોચના કરી અને પછી અતિ શુદ્ધિને માટે ફરીથી મહાવ્રતનું આરોપણ કર્યું, કારણ કે વસ્ત્રને બે ત્રણ વખત ધોવું તે જેમ વિશેષ નિર્મળતાનું કારણ છે, તેમ અતિચારની વિશેષ રીતે શુદ્ધ થવું તે વિશેષ નિર્મળતાનું કારણ છે. પછી 'સર્વ જીવો મને ક્ષમા કરો, હું સર્વના અપરાધ ખમું છું, મારે સર્વ પ્રાણીઓની સાથે મૈત્રી છે, કોઈની સાથે મારે વૈર નથી' એવી રીતે કહીને આગારરહિત અને દુષ્કર એવું ભવચરિમ અનશન વ્રત તેમણે સર્વ શ્રમણોની સાથે ગ્રહણ કર્યું. ક્ષપકશ્રેણીમાં આરૂઢ થયેલા તે પુંડરીક ગણધરના સર્વ ઘાતિકર્મો જીર્ણ દોરડાની જેમ ચોતરફથી ક્ષય થઈ ગયા. બીજા સર્વ સાધુઓના ઘાતિકર્મ પણ તત્કાળ ક્ષય થઈ ગયા, કારણ કે તપ સર્વને સાધારણ છે. એક માસની સંલેખનાને અંતે ચૈત્ર માસની પૂર્ણિમાને દિવસે પ્રથમ પુંડરીક ગણધરને કેવળજ્ઞાન થયું અને પછી બીજા સર્વ સાધુઓને કેવળજ્ઞાન થયું. શુક્લ ધ્યાનને ચોથે પાયે રહેલા થયેલા તે અયોગીઓ બાકી રહેલા અઘાતિકર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષપદ પામ્યા. તે વખતે દેવતાઓએ સ્વર્ગમાંથી આવીને મરુદેવીની જેમ ભક્તિથી તેમના મોક્ષગમનનો ઉત્સવ કર્યો. ભગવાન્ ઋષભદેવ સ્વામી જેમ પ્રથમ તીર્થંકર થયા તેમ એ પર્વત પણ ત્યારથી પ્રથમ તીર્થરૂપ થયો. એક સાધુ સિદ્ધ થાય તે સ્થાન પણ પવિત્ર તીર્થ કહેવાય છે, તો જ્યાં અસંખ્યાત મહર્ષિઓ સિદ્ધ થયા હોય તેની પવિત્રતાની ઉત્કૃષ્ટતા વિષે શું કહેવું!

એ શત્રુંજય ગિરિ ઉપર ભરત રાજાએ મેરુપર્વતની ચૂલિકાની સ્પર્ધા કરનાર રત્નશિલામય એક ચૈત્ય કરાવ્યું અને અંતઃકરણની મધ્યમાં ચેતનની જેમ તેની મધ્યે પુંડરીકજીની પ્રતિમા સહિત ભગવંત ઋષભસ્વામીની પ્રતિમા સ્થાપન કરી.

ભગવાન્ ઋષભદેવજી જુદા જુદા દેશમાં વિહાર કરીને, ચક્ષુદાનથી અંધની જેમ ભવિ પ્રાણીઓને બોધિબીજ (સમકિત)ના દાનથી અનુગ્રહ કરતા હતા. કેવળજ્ઞાન થયું ત્યાંથી માંડીને પ્રભુને પરિવારમાં ચોરાશી હજાર સાધુઓ, ત્રણ લાખ સાધ્વીઓ, ત્રણ લાખ ને પચાસ હજાર શ્રાવકો, પાંચ લાખ ને ચોપન હજાર શ્રાવિકાઓ, ચાર હજાર સાતસો ને પચાસ ચૌદ પૂર્વી, નવ હજાર અવધિજ્ઞાની, વીશ હજાર કેવળજ્ઞાની અને છસો વૈક્રિ

ચનબ્ધિવાળા, બાર હજાર ને સાડા છસેં મન પર્યવજ્ઞાની, તેટલાજ વાદીઓ બાવીશ હજાર અનુત્તર વિમાનગામી મહાત્માઓ થયા વ્યવહારમાં જેમ પ્રવર્તન કર્યું હતું તેમ આદિ તીર્થ કરે ધર્મ માર્ગમાં એ પ્રમાણે ચતુર્વિધ સંઘને સ્થાપન કર્યું દીક્ષાસમયથી લક્ષ પૂર્વ ગયા તે સમયે પોતાનો મોક્ષકાળ જાણી એ મહાત્મા પ્રભુ અષ્ટાપદ તરફ પધાર્યા તે પર્વતની નજીક આવેલા પ્રભુ પરિવાર સહિત મોક્ષરૂપી મહેલના પગથીઆ જેવા તે પર્વત ઉપર ચડ્યા ત્યાં દશ હજાર મુનિઓની સાથે ભગવંતે ચતુર્દશ તપ (૭ ઉપવાસ) કરીને પાદપોપગમન અનશન કર્યું

વિશ્વપતિ પ્રભુને આવી રીતે રહેલા જાણીને પર્વતપાળકોએ તે વૃત્તાન્ત તરત ભરત રાજાને નિવેદન કર્યો પ્રભુએ ચતુર્વિધ આહારનું પ્રત્યાખ્યાન કર્યાનું સાંભળીને અંતઃકરણમાં શલ્ય પેઠું હોય તેમ ભરતરાજા શોકથી પીડિત થયા અને વૃક્ષ જલ બિંદુને મૂકે તેમ ઘણા શોકરૂપી અગ્નિથી પીડિત થયેલા તેઓ અશ્રુજળ મૂકવા લાગ્યા દુર્વાર દુઃખથી પીડિત થયેલા તેઓ અંતઃપુરપરિવાર સહિત પાદચારીપણે અષ્ટાપદ તરફ ચાલ્યા રસ્તે કઠોર કાંકરાને પણ તેણે ગણ્યા નહીં, કારણ કે હર્ષની જેમ શોકની પણ વેદના જણાતી નથી કાંકરાથી દબાયેલા તેમના ચરણમાંથી રૂધિરની ધારા થતી હતી તેથી જાણે અળતાના ચિન્હવાળી હોય તેવી તેના ચરણના પગલાની પદ્ધતિ પડતી હતી પર્વત ઉપર ચડવામાં એક ક્ષણવાર પણ ગતિમાં વિઘ્ન ન થાઓ એમ ધારી તેઓ પાસે આવેલા લોકોને પણ ગણતા નહોતા તેના માથા ઉપર છત્ર હતું તોપણ તે તાપ યુક્ત થઈને ચાલતા હતા, કારણ કે મનનો તાપ અમૃતવૃષ્ટિથી પણ શાંત થતો નથી શોકમાં ગ્રસ્ત થયેલા ચક્રી હાથનો ટેકો આપનારા સેવકોને પણ માર્ગમાં આડા આવેલા વૃક્ષોની શાખાના પ્રાંત ભાગની જેમ દૂર કરતા હતા સરિતાના વિસ્તારમાં ચાલતું વહાણ જેમ તીરના વૃક્ષોને પાછળ કરે તેમ આગળ ચાલતા છડીદારોને તેઓ વેગથી પાછળ કરતા હતા ચિત્તના વેગની જેમ ચાલવામાં ઉત્સુક એવા તેઓ પગલે પગલે સ્ખલના પામતી ચામરવારિણીની રાહ પણ જોતા નહોતા વેગે ચાલનારી છાતી ઉછળીને છાતી ઉપર અથડાવાને લીધે તુટી ગયેલા મોતીના હારને પણ તેઓ જાણતા નહોતા પ્રભુના ધ્યાનમાં તેનું મન હોવાથી તેઓ પાસે રહેલા ગિરિપાળકોને ફરીફરીને પ્રભુની વાર્તા પૂછતા અને છડીદારદ્વારા બોલાવતા હતા ધ્યાનમાં રહેલા યોગીની જેમ તે રાજા બીજું કાંઈ જોતા નહોતા અને બીજાનું વચન સાંભળતા નહોતા, ફક્ત પ્રભુનું જ ધ્યાન કરતા હતા વેગવડે માર્ગને અલ્પ કરતા હોય તેમ પવનની જેમ ક્ષણવારમાં તેઓ અષ્ટાપદ નજીક આવી પહોચ્યા. સાધારણ માણસની જેમ પાદચારી છતા પરિશ્રમને નહીં જાણતા ચક્રી અષ્ટાપદ ઉપર ચડ્યા શોકહર્ષથી આકુળ થયેલા તેમણે પર્યંકાસને બેઠેલા જગત્પતિને જોયા પ્રભુને પ્રદક્ષિણા દઈ, વંદન કરી, દેહની છાયાની જેમ પડખે બેસી ચક્રવર્તી ઉપાસના કરવા લાગ્યા.

'પ્રભુનો આવો પ્રભાવ વતતા છતા ઇંદ્રો આપણી ઉપર કેમ બેસી રહ્યા છે?' એમ જાણે હોય તેમ તે સમયે ઇંદ્રના આસનો કંપાયમાન થયા અવધિજ્ઞાને આ કારણ જાણી ઇંદ્રો તે વખતે પ્રભુની પાસે આવ્યા જગત્પતિને પ્રદક્ષિણા કરી, શોકસહિત પાસે આવી ચિત્રમા આલેખેલા હોય તેમ ભગવતની પાસે તેઓ બેઠા

આ અવસર્પિણીના ત્રીજા આરાના નવાણુ પખવાડિયા બાકી રહ્યા ત્યારે માઘ માસની કૃષ્ણ ત્રયોદશીના પૂર્વાહ્ને, અભિજિત નક્ષત્રમા ચદ્રનો યોગ આવ્યો હતો તે સમયે પર્યકાસને બેઠેલા તે મહાત્મા પ્રભુએ બાદર કાયયોગમા રહી બાદર મનયોગ અને બાદર વચનયોગને રુધી લીધા પછી સૂક્ષ્મ કાયયોગનો આશ્રય કરી બાદર કાયયોગ, સૂક્ષ્મ મનયોગ તથા સૂક્ષ્મ વચનયોગને રુધ્યા છેવટે સૂક્ષ્મ કાયયોગનો પણ અસ્ત કરીને સૂક્ષ્મક્રિય નામના શુક્લધ્યાનના ત્રીજા પાયાના અંત પ્રત્યે પ્રાપ્ત થયા તે પછી ઉચ્છિન્નક્રિય નામનો શુક્લધ્યાનનો ચોથો પાયો, જેનો પાચ હ્રસ્વાક્ષર ઉચ્ચાર જેટલો જ માત્ર કાળ છે તેનો આશ્રય કર્યો પછી કેવળજ્ઞાની કેવળદર્શની, સર્વ દુઃખથી રહિત, અષ્ટકર્મ ક્ષીણ કરી સર્વ અર્થને નિષ્ઠિત (સિદ્ધ) કરનાર, અનત વીર્ય, અનત સુખ અને અનત ઋદ્ધિવત–પ્રભુ બધના અભાવથી એરંડના બીજની જેમ ઊર્ધ્વગતિવાળા થઈને સ્વભાવથી સરલ એવા માર્ગ વડે લોકાગ્રને પ્રાપ્ત થયા દશ હજાર શ્રમણોને પણ અનશનવ્રત લઈ ક્ષપક શ્રેણીમા આરૂઢ થતા કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ અને મન વચન કાયાના યોગને સર્વ પ્રકારે રુધી તેઓ પણ સ્વામીની જેમ તત્કાળ પરમપદને પામ્યા.

પ્રભુના નિર્વાણ કલ્યાણક સમયે સુખના લેશને પણ નહી જોનારા નારકીઓને પણ ક્ષણવાર દુઃખાગ્નિ શાત થયો. તે સમયે મહાશોકથી આક્રાત થયેલા ચક્રવર્તી વજ્રથી પર્વતની જેમ તત્કાળ મૂર્છિત થઈ પૃથ્વી ઉપર પડ્યા ભગવતના વિરહનુ મોટુ દુઃખ આવી પડ્યુ પરતુ તે સમયે દુઃખ શિથિલ થવાના કારણરૂપ રુદનને કોઈ જાણતુ નહોતુ, તેથી ચક્રીને એ જણાવવા માટે તથા તેના હૃદયનો ખુલાસો થવા માટે ઇંદ્રે ચક્રીની પાસે બેસી મોટા પોકાર કરી રુદન કર્યું ઇંદ્રની પછવાડે સર્વ દેવતાઓએ પણ રુદન કર્યુ કારણ કે તુલ્ય દુઃખવાળા પ્રાણીઓની સરખીજ ચેષ્ટા થાય છે એ સર્વનુ રુદન સાભળી, સજ્ઞા પામી ચક્રીએ પણ જાણે બ્રહ્માડને ફોડી નાખતા હોય તેવે ઉચે સ્વરે આક્રદ કર્યો મોટા પ્રવાહના વેગથી જેમ પાળનો બધ તૂટી જાય તેમ એના રુદનથી મહારાજાની મોટી શોકગ્રંથી પણ તૂટી ગઈ, તે સમયે દેવ, અસુર અને મનુષ્યોના રુદનથી જાણે ત્રણ લોકમા કરુણારસ એક છત્રવાળો (રાજા) થયો હોય તેમ જણાવા લાગ્યુ ત્યારથી માડીને જગતમા પ્રાણીઓને શોકસભવ સમયે શોકશલ્યને વિશલ્ય કરનાર રુદનનો પ્રચાર પ્રવર્ત્યો ભરતરાજા સ્વાભાવિક ધૈર્યને પણ છોડી દઈ, દુઃખિત થઈ, તિર્યંચોને પણ રોવરાવતા આ પ્રમાણે વિલાપ કરવા લાગ્યા—'હે તાત! હે જગદ્બધુ! હે કૃપારસસાગર! અમને અજ્ઞાનીને આ સસાર

અરણ્યમા કેમ છોડી ઘો છો ? દીપક શિવાય જેમ અધકારમા રહી ન શકાય કેવળજ્ઞાનથી સર્વત્ર પ્રકાશ કરનાર તમારા શિવાય અમે આ ન સારમા કેમ રહી શકીશુ હે પરમેશ્વર ! છદ્મસ્થ પ્રાણીની જેમ તમે મૌન કેમ અગીકાર કર્યું છે ? મૌનનો ત કરીને દેશના ઘો, હવે દેશના આપી મનુષ્યોનો શુ અનુગ્રહ નહી કરો ? હે ભગવાન તમે લોકાગ્રમા જાઓ છો તેથી બોલતા નથી, પણ મને દુ ખી જાણીને મારા બ ધુઓ પણ મને કેમ બોલાવતા નથી ? પણ અહો ! મે જાણ્યુ કે તેઓ સ્વામીનાજ અનુગામી છે તો સ્વામી ન બોલે ત્યારે તેઓ પણ કેમ બોલે ? અહો આપણા કુળમા મારા શિવાય બીજો કોઇ આપનો અનુગામી નથી થયો એ નથી ત્રણ જગત્‌ને રક્ષણ કરનારા આપ, બાહુબલિ વિગેરે મારા નાનાભાઇઓ, બ્રા અને સુદરી બેનો, પુડરીકાદિક મારા પુત્રો, શ્રેયાન વિગેરે પૌત્રો—એ સર્વ કર્મ શત્રુને હણી લોકાગ્રમા ગયા, તે છતા હુ અદ્યાપિ જીવિતને પ્રિય માનતો જીવુ છુ '

આવા શોકથી નિર્વેદ પામેલા ચક્રીને, જાણે મરવાને ઇચ્છતા હોય તેવા જો ઇંદ્રે બોધ આપવાનો આર ભ કર્યો—" હે મહાસત્વ ભરત ! આપણા આ સ્વામી સસારસમુદ્ર તરી ગયા છે અને બીજાઓને તેમણે તાર્યા છે કિનારાવડે નદીની જેમ એમણે પ્રવર્તાવેલા શાસનવડે સસારી પ્રાણીઓ સ સારસમુદ્ર તરશે પ્રભુ પોતે કૃતકૃત્ય થયેલા છે અને બીજા લોકોને કૃતાર્થ કરવાને લક્ષ પૂર્વ પર્યંત વસ્થામા રહેલા છે હે રાજા ! સર્વ લોકનો અનુગ્રહ કરીને મોક્ષસ્થાનમા ગયેલા જગત્પતિનો શામાટે તમે શોક કરો છો ? જેઓ મૃત્યુ પામીને મહાદુ ખના ગૃહ ચોરાશી લક્ષ યોનિમા અનેક વખત સચરે છે તેમનો શોક કરવો ઘટે, પણ મૃત્યુ પા મોક્ષસ્થાનમા જનારનો શોક ન ઘટે ! માટે હે રાજા ! સાધારણ માણસની પ્રભુનો શોક કરતા કેમ લાજ પામતા નથી ? શોચ કરનાર તમને અને શોચ પ્રભુને બન્નેને માટે શોક ઉચિત નથી જે એક વખત પણ પ્રભુની ધર્મદેશના સા છે તે શોક અને હર્ષથી જીતાતો નથી, તો તમે બહુવાર દેશના સાભળ્યા છતા જીતાઓ છો ? મોટા સમુદ્રને જેમ ક્ષોભ, મેરૂપર્વતને કપ, પૃથ્વીને ઉદ્વર્તન, વ કુટત્વ, અમૃતને વિરસતા અને ચદ્રને જેમ ઉષ્ણતા—એ અનભવિત છે તેમ તમે રૂદન કરવુ તે પણ અનભવિત છે હે ધરાધિપતિ ! તમે ધીરા થાઓ અને તમે આત્માને જાણો, કેમકે તમે ત્રણ જગત્‌ના પ્રભુ અને એક ધીર એવા ભગવ પુત્ર છો " એવી રીતે ગોત્રના વૃદ્ધ જનની જેમ ઇંદ્રે પ્રબોધ કરેલા ભરતરા જળ જેમ શીતળતાને ધારણ કરે તેમ પોતાનુ સ્વાભાવિક ધૈર્ય ધારણ કર્યું

પછી ઇંદ્રે તત્કાળ પ્રભુના અગના સસ્કારને માટે ઉપસ્કર લાવવાને આભિયો દેવતાને આજ્ઞા કરી એટલે તેઓ નદન વનમાથી ગોશીર્ષ ચદનના કાષ્ઠો લઇ આ

શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર

[illegible]

[illegible] ।
[illegible] ॥ १ ॥

श्लोक—सकलार्हत्प्रतिष्ठान-मधिष्ठानं शिवश्रियः ।
भूर्भुवःस्वस्त्रयीशान-मार्हन्त्यं प्रणिदध्महे ॥ १ ॥

[illegible] ના સ્થાનરૂપ, મોક્ષલક્ષ્મીના નિવાસરૂપ અને સ્વર્ગ, ભૂમિ અને [illegible] ના અર્હંતના સ્વરૂપનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ. ॥ ૧ ॥

नामाकृतिद्रव्यभावैः, पुनतस्त्रिजगज्जनम् ।
क्षेत्रे काले च सर्वस्मि-न्नर्हतः समुपास्महे ॥ २ ॥

[illegible] ક્ષેત્રને વિષે અને સર્વ કાળને વિષે નામનિક્ષેપ, આકૃતિ નિક્ષેપ, દ્રવ્ય નિક્ષેપ અને ભાવ નિક્ષેપ કરીને ત્રણ જગતના લોકોને પવિત્ર કરતા એવા અર્હંત પ્રભુની [illegible] ઉપાસના કરીએ છીએ. ॥ ૨ ॥

आदिमं पृथिवीनाथ-मादिमं निष्परिग्रहम् ।
आदिमं तीर्थनाथं च, ऋषभस्वामिनं स्तुमः ॥ ३ ॥

પ્રથમ પૃથ્વીના પતિ [illegible], પ્રથમ પરિગ્રહ ત્યાગી સાધુ અને પહેલા તીર્થંકર એવા " ઋષભ " સ્વામીની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ ॥ ૩ ॥

अर्हन्तमजितं विश्व-कमलाकरभास्करम् ।
अम्लानकेवलादर्श-संक्रान्तजगतं स्तुवे ॥ ४ ॥

આ વિશ્વ રૂપી કમળના આકરને પ્રફુલ્લ કરવામાં સૂર્ય જેવા અને જેમણે પોતાના નિર્મળ એવા કેવળજ્ઞાનરૂપી દર્પણમાં આખું જગત પ્રતિબિંબિત કર્યું છે એવા પૂજન કરવા યોગ્ય " અજિતનાથ " ભગવાનની હું સ્તુતિ કરું છું ॥ ૪ ॥

ઇંદ્રના આદેશથી દેવતાઓએ ગોશીષ ચદનના કાષ્ઠથી પૂર્વ દિશામા પ્રભુના દેહને માટે એક ગોળાકાર ચિતા રચી, ઇક્ષ્વાકુ કુળમા જન્મેલા મહર્ષિઓને માટે દક્ષિણ દિશામા બીજી ત્રિકોણાકાર ચિતા રચી અને બીજા સાધુઓને માટે પશ્ચિમ દિશામા ત્રીજી ચોરસ ચિતા ખડકી પછી જાણે પુષ્કરાવર્તમેઘ હોય તેવા દેવતાઓની પાસે ઇંદ્રે સત્વર ક્ષીરસમુદ્રનુ જળ મગાવ્યુ તે જળવડે ભગવતના શરીરને સ્નાન કરાવ્યુ અને તેની ઉપર ગોશીર્ષચંદનના રસથી વિલેપન કર્યુ પછી હંસ લક્ષણવાળા (શ્વેત) દેવદુષ્ય વસ્ત્રથી પરમેશ્વરના શરીરને આચ્છાદન કર્યું અને દિવ્ય માણેકના આભૂષણોથી દેવાગ્રણી–ઇંદ્રે તેને ચોતરફથી વિભૂષિત કર્યું બીજા દેવતાઓએ બીજા મુનિના શરીરાની ઇંદ્રની જેમ ભક્તિથી સ્નાનાદિક સર્વ ક્રિયા કરી પછી દેવતાઓએ જાણે જુદા જુદા લાવ્યા હોય તેવા ત્રણ જગતના સારસાર રત્નોથી સહસ્ર પુરૂષે એ વહન કરવા યોગ્ય ત્રણ શિબિકાઓ તૈયાર કરી. ઇંદ્રે પ્રભુના ચરણને પ્રણામ કરી, સ્વામીના શરીરને મસ્તકે ઉપાડી શિબિકામા આરૂઢ કર્યુ બીજા દેવોએ મોક્ષમાર્ગના અતિથિ એવા ઇક્ષ્વાકુ વંશના મુનિઓના શરીરને મસ્તક ઉપર ઉપાડી બીજી શિબિકામા અને બીજા સર્વ સાધુઓના શરીરને ત્રીજી શિબિકામા સ્થાપન કર્યા પ્રભુના શરીરવાળી શિબિકાને ઇંદ્રે પોતે વહન કરી અને બીજા મુનિઓની શિબિકાઓને દેવતાઓએ ઉપાડી તે વખતે અપ્સરાઓ એક તરફ તાલબદ્ધ રાસડા લેતી હતી અને એક તરફ મધુર સ્વરથી ગાયન કરતી હતી શિબિકાની આગળ દેવતાઓ ધૂપીઆ લઇને ચાલતા હતા ધૂપીઆના ધુમાડાના મિષથી જાણે તેઓ શોકથી અશ્રુપાત કરતા હોય તેવા જણાતા હતા કોઇ દેવતાઓ શિબિકા ઉપર પુષ્પો નાખતા હતા કોઇ શેષા તરીકે તે પુષ્પોને ગ્રહણ કરતા હતા, કોઇ આગળ દેવદુષ્ય વસ્ત્રોના તોરણ કરતા હતા, કોઇ યક્ષકર્દમથી આગળ છટકાવ કરતા હતા, કોઇ ગોફણથી ફેંકેલા પાષાણની જેમ શિબિકા આગળ આળોટતા હતા અને કોઇ જાણે મોહચૂર્ણ (માજમ) થી હણાયા હોય તેમ પાછળ દોડતા હતા કોઇ 'હે નાથ! હે નાથ!' એવા શબ્દો કરતા હતા કોઇ 'અરે અમે મંદભાગી માર્યા ગયા !' એમ બોલી પોતાના આત્માની નિંદા કરતા હતા, કોઇ 'હે નાથ ! અમને શિક્ષા આપો ' એમ યાચના કરતા હતા, કોઈ 'હવે અમારા ધર્મસંશય કોણ છેદશે ?' એમ બોલતા હતા 'અમે અંધની જેમ હવે ક્યા જઇશુ ?' એમ બોલી કોઇ પશ્ચાત્તાપ કરતા હતા, અને કોઇ 'અમને પૃથ્વી માર્ગ આપો ' એમ ઇચ્છતા હતા

એ પ્રમાણે વર્તન કરતા અને વાજિંત્રો વગાડતા દેવતાઓ તથા ઇંદ્ર તે શિબિકાને ચિતા પાસે લાવ્યા ત્યા કૃત્યજ્ઞ ઇંદ્રે પુત્રની જેમ પ્રભુના દેહને ધીમે ધીમે પૂર્વ દિશાની ચિતામા મુક્યો બીજા દેવતાઓએ સહોદરની જેમ ઇક્ષ્વાકુ કુળના મુનિઓના શરીરને દક્ષિણ દિશાની ચિતામા સ્થાપન કર્યા અને ઉચિતને જાણનાર અન્ય દેવોએ બીજા સાધુઓના શરીરને પશ્ચિમ દિશાની ચિતામા સ્થાપન કર્યા પછી ઇંદ્રના આજ્ઞાથી

અગ્નિકુમાર દેવતાઓએ તે ચિતાઓમા અગ્નિ પ્રકટ કર્યો અને વાયુકુમાર દેવોએ વિકુર્વ્યો, એટલે ચોતરફ અગ્નિ પ્રગટ થઈને બળવા લાગ્યો દેવતાઓ ચિતામા કર્પૂર અને ઘડા ભરી ભરીને ઘી તથા મધ નાખવા લાગ્યા જ્યારે અસ્થિ સિવાય બાકીની સર્વ ધાતુઓ દગ્ધ થઈ ગઈ, ત્યારે મેઘકુમાર દેવતાઓએ ક્ષીરસમુદ્રના જળથી ચિતાગ્નિ શાન્ત કર્યો પછી પોતાના વિમાનમા પ્રતિમાની જેમ પૂજન કરવાને માટે સૌધર્મેન્દ્રે પ્રભુની ઉપરની જમણી દાઢા ગ્રહણ કરી, ઈશાનેન્દ્રે પ્રભુની ઉપરની ડાબી દાઢા ગ્રહણ કરી, ચમરેન્દ્રે નીચેની જમણી દાઢા ગ્રહણ કરી, બલિન્દ્રે નીચેની ડાબી દાઢા ગ્રહણ કરી, બીજા ઇંદ્રોએ પ્રભુના બાકીના દાંત ગ્રહણ કર્યા અને દેવતાઓએ બીજા અસ્થિ ગ્રહણ કર્યા તે વખતે જે શ્રાવકો અગ્નિ માગતા હતા તેમને દેવતાઓએ ત્રણ કુંડના અગ્નિ આપ્યા, તે અગ્નિ લેનારા અગ્નિહોત્ર બ્રાહ્મણો થયા તેઓ પોતાના ઘરમા જઈ તે ચિતાગ્નિને નિત્ય પૂજવા લાગ્યા અને ધનપતિ જેમ નિર્વાત પ્રદેશમા રાખી લક્ષ્મીનુ રક્ષણ કરે, તેમ તેઓ તેનુ રક્ષણ કરવા લાગ્યા ઇક્ષ્વાકુ વંશના મુનિઓનો ચિતાગ્નિ શાન્ત થઈ જતો તો તેને સ્વામીના ચિતાગ્નિથી જાગૃત કરતા હતા અને બીજા મુનિઓના શાન્ત થયેલા ચિતાગ્નિને ઈક્ષ્વાકુ કુળના મુનિઓના ચિતાગ્નિથી પ્રગટ કરતા હતા, પરંતુ બીજા સાધુઓના ચિતાગ્નિનુ બીજા ચિતાગ્નિ સાથે તેઓ સંક્રમણ કરતા નહોતા, તે વિધિ અદ્યાપિ બ્રાહ્મણોમા પ્રવર્તે છે કેટલાએક પ્રભુના ચિતાગ્નિની ભસ્મ લઈ ને ભક્તિથી તે ભસ્મને વંદના કરતા હતા અને શરીરે ચોળતા હતા, ત્યારથી ભસ્મભૂષણધારી તાપસો થયા

પછી જાણે અષ્ટાપદગિરિના નવા ત્રણ શિખરો હોય તેવા તે ચિતાસ્થાને દેવતાઓએ રત્નના ત્રણ સ્તુપ (દેરીઓ) કર્યા ત્યાથી તેઓએ નંદીશ્વરદ્વીપે જઈ શાશ્વત પ્રતિમા સમીપે અષ્ટાન્હિકા ઉત્સવ કર્યો અને પછી ઇંદ્રિ સહિત સર્વ દેવતાઓ પોતપોતાને સ્થાને ગયા ત્યા તે ઇંદ્રો પોતપોતાના વિમાનોમા સુધર્મા સભાની અંદર માણવક સ્તંભ ઉપર વજ્રમય ગોળ ડાબડામા પ્રભુની દાઢાને આરોપણ કરીને પ્રતિદિન તેની પૂજા કરવા લાગ્યા તેના પ્રભાવથી તેમને હમેશા વિજય મંગળ થવા લાગ્યુ

ભરતરાજાએ પ્રભુના સંસ્કાર સમીપની ભૂમિ ઉપર ત્રણ ગાઉ ઉંચો અને જાણે મોક્ષ મંદિરની વેદિકા હોય તેવો સિંહનિષદ્યા નામે પ્રાસાદ રત્નમય પાષાણથી વાર્ધકિરત્ન પાસે કરાવ્યો તેની ચોતરફ પ્રભુના સમવસરણની જેમ સ્ફટિક રત્નના ચાર રમણીક દ્વાર કરાવ્યા અને તે દરેક દ્વારની બંને તરફ શિવલક્ષ્મીના ભંડારની જેવા રત્નમય ચંદનના સોળ કળશ રચાવ્યા દરેક દ્વારે જાણે સાક્ષાત્ પુણ્યવલ્લી હોય તેવા સોળ સોળ રત્નમય તોરણો રચાવ્યા પ્રશસ્તિ લિપિના જેવી અષ્ટમંગળિકની સોળ સોળ પંક્તિઓ રચી અને જાણે ચાર દિક્પાળોની સભા લાવ્યા હોય તેવા વિશાળ મુખમંડપો કરાવ્યા તે ચાર મુખમંડપોની આગળ ચાલતા શ્રીવલ્લીમંડપની અંદર ચાર પ્રેક્ષાસદન મંડપો કરાવ્યા, તે પ્રેક્ષામંડપોની વચમા સૂર્યબિંબને ઉપહાસ્ય કરનારા વજ્રમય અક્ષવાટ રચ્યા અને દરેક અક્ષવાટ

મધ્યમાં કમલમાં કર્ણિકાની જેમ એક એક મનોહર સિંહાસન રચ્યું. પ્રેક્ષામંડપની આગળ એક મણિપીઠિકા રચી તેની ઉપર રત્નના મનોહર ચૈત્યસ્તૂપ રચ્યા, અને તે દરેક ચૈત્યસ્તૂપમાં આકાશને તેમાં કરતા । દરેક દિશાએ મોટી મણિપીઠિકા રચી. તે મણિપીઠિકાની ઉપર ચૈત્યસ્તૂપની સન્મુખ પાંચસો ધનુષના પ્રમાણવાળી રત્નનિર્મિત અંગવાળી, ઋષભાનન, વર્દ્ધમાન, ચંદ્રાનન, વારિષેણ એ નામની ચાર, પર્યંકાસને બેઠેલી, મનોહર, નેત્રરૂપી પોયણાને ચંદ્રિકા સમાન, નંદીશ્વર મહાદ્વીપના ચૈત્યની અંદર છે તેવી શાશ્વત જિનપ્રતિમાઓ રચાવીને સ્થાપન કરી. તે દરેક ચૈત્યસ્તૂપની આગળ અમૂલ્ય માણિક્યમય વિશાળ એવી સુંદર પીઠિકાઓ રચી તે દરેક પીઠિકા ઉપર એક એક ચૈત્યવૃક્ષ રચ્યું. દરેક ચૈત્યવૃક્ષની પાસે બીજી એકેક મણિપીઠિકા રચી અને તેની ઉપર એકેક ઇંદ્રધ્વજ રચ્યો. જાણે દરેક દિશાએ ધર્મે પોતાના જયસ્તંભ આરોપ્યા હોય તેવા તે ઇંદ્રધ્વજ જણાતા હતા. દરેક ઇંદ્રધ્વજની આગળ ત્રણ પગથીઆ અને તોરણોવાળી નંદા નામે પુષ્કરિણી (વાવડી) રચી. સ્વચ્છ, શીતળ જળથી ભરેલી અને વિચિત્ર કમળોથી શોભતી તે પુષ્કરિણીઓ દધિમુખ પર્વતના આધારભૂત પુષ્કરિણી જેવી મનોહર લાગતી હતી.

તે સિંહનિષદ્યા નામના મહા ચૈત્યના મધ્ય ભાગમાં મોટી મણિપીઠિકા બનાવી અને સમવસરણની જેમ તેના મધ્ય ભાગમાં વિચિત્ર રત્નમય એક દેવચ્છંદક રચ્યો. તેની ઉપર વિવિધ વર્ણના વસ્ત્રનો ચંદરવો બનાવ્યો, તે અકાળે પણ સંધ્યાસમયના વાદળાની શોભા ઉત્પન્ન કરતો હતો. તે ચંદરવાની અંદર અને પડખે વજ્રમય અંકુશો રચ્યા હતા, તથાપિ ચંદરવાની શોભા તો નિરંકુશ થઈ રહી હતી. તે અંકુશોમાં કુંભની જેવા ગોળ અને આમળાના ફળ જેવા સ્થૂળ મુક્તાફળોથી રચેલા અમૃતની ધારા જેવા હાર લટકતા હતા. તે હારના પ્રાંત ભાગમાં નિર્મળ મણિમાલિકા રચી, તે જાણે ત્રણ જગત્માંહે રહેલી મણિઓની ખાણોમાંથી વાનગી લાવ્યા હોય તેવી જણાતી હતી. મણિમાલિકાના પ્રાંત ભાગમાં રહેલી નિર્મળ વજ્રમાલિકા, સખીઓની જેમ પોતાની કાંતિરૂપ ભુજાથી પરસ્પર આલિંગન કરતી હોય તેવી જણાતી હતી. તે ચૈત્યની ભીંતોમાં વિચિત્ર મણિમય ગવાક્ષ (ગોખલા) રચ્યા હતા, તેના પ્રભાપટલથી જાણે તેમાંથી જવનિકા (પડદા) ઉત્પન્ન થયેલ હોય તેવા જણાતા હતા, તેમાં બળતા અગરુ ધૂપના ધુમાડા તે પર્વત ઉપર નવી ઉત્પન્ન થયેલી નીલચૂલિકાના ભ્રમને આપતા હતા.

હવે પૂર્વોક્ત મધ્ય દેવચ્છંદની ઉપર શૈલેશી ધ્યાનમાં વર્તતી હોય તેવી, દરેક પ્રભુના પોતપોતાના દેહના માન જેવડી, પોતપોતાના દેહના વર્ણને ધારણ કરનારી, જાણે દરેક પ્રભુ પોતેજ બીરાજેલા હોય તેવી—ઋષભસ્વામી વિગેરે ચોવીશ અર્હંતોની નિર્મળ રત્નમય પ્રતિમાઓ રચીને સ્થાપન કરી. તેમાં સોળ પ્રતિમા સુવર્ણની, બે રાજવર્ત રત્નની

(શ્યામ), બે સ્ફટિક રત્નની (ઉજ્જવળ), બે વૈડૂર્ય મણિની (નીલ) અને બે શોણ મણિની (રક્ત) હતી. તે સર્વ પ્રતિમાઓના રોહિતાક્ષ મણિના (રક્ત) આભાસવાળા અંકરત્નમય (શ્વેત) નખો હતા, અને નાભિ, કેશના મૂળ, જિહ્વા, તાળુ, શ્રીવત્સ, સ્તનભાગ તથા હાથપગના તળિયા—એ સુવર્ણના (રક્ત) હતા, પાંપણો, આંખની કીકીઓ, રૂંવાટાં, ભમર અને મસ્તકના કેશ રિષ્ટરત્નમય (શ્યામ) હતા, ઓષ્ઠ પ્રવાળમય (રક્ત) હતા, દાંત સ્ફટિક રત્નમય (શ્વેત) હતા, મસ્તકનો ભાગ વજ્રમય હતો અને નાસિકા અંદરથી રોહિતાક્ષ મણિના પ્રતિસેક (આભાસ) વાળી—સુવર્ણની હતી. પ્રતિમાની દૃષ્ટિઓ લોહિતાક્ષ મણિના પ્રાંત ભાગવાળી અને અંકમણિથી બનાવેલી હતી. એવી રીતે અનેક પ્રકારના મણિથી બનાવેલી તે પ્રતિમાઓ અત્યંત શોભતી હતી.

તે દરેક પ્રતિમાની પછવાડે એક એક યથાયોગ્ય માનવાળી છત્રધારની રત્નમય પ્રતિમા બનાવી હતી, અને તે છત્રધાર પ્રતિમાએ કુરંટક પુષ્પની માળાએ યુક્ત મોતી તથા પ્રવાળાવડે ગુંથેલા અને સ્ફટિક મણિના દંડવાળા શ્વેત છત્ર ધરી રાખ્યા હતા. દરેક પ્રતિમાની બે બાજુએ રત્નની ચામર ધરનારી બે પ્રતિમાઓ અને આગળ નાગ, યક્ષ, ભૂત અને કુંડધારની બે બે પ્રતિમાઓ હતી. અંજલિ જોડીને રહેલી અને સર્વ અંગે ઉજ્જવળ એવી તે નાગાદિક દેવોની રત્નમય પ્રતિમાઓ જાણે ત્યાં તેઓ પ્રત્યક્ષ બેઠા હોય તેવી શોભતી હતી.

દેવછંદા ઉપર ઉજ્જવળ રત્નની ચોવીશ ઘંટાઓ, સંક્ષિપ્ત કરેલા સૂર્યબિંબ જેવા માણિક્યના દર્પણો, તેની પાસે યોગ્ય સ્થાને મૂકેલ સુવર્ણની દીવીઓ, રત્નના કરંડિયા, નદીની ભમરીની જેવી ગોળાકાર પુષ્પચંગેરીઓ, ઉત્તમ અંગલુંછના, આભૂષણના ડાબડા, સોનાના ધૂપિયા તથા આરતિઓ, રત્નોના મંગળદીવા, રત્નોની ઝારીઓ, મનોહર રત્નમય થાળો, સુવર્ણના પાત્રો, રત્નના ચંદનકળશો, રત્નના સિંહાસનો, રત્નમય અષ્ટમંગળીક, સુવર્ણના તેલના ડાબડા, ધૂપ રાખવા માટે સુવર્ણના પાત્રો, સુવર્ણના કમળ હસ્તકો—એ સર્વ ચોવીશે અર્હંતની પ્રતિમા પાસે એક એક એમ ચોવીશ ચોવીશ રાખ્યા હતા. એવી રીતે નાના પ્રકારના રત્નનું અને ત્રૈલોક્યમાં અતિ સુંદર એવું તે ચૈત્ય ભરત ચક્રીની આજ્ઞા થતાં તત્કાળ સર્વ પ્રકારની કળાને જાણનારા વર્દ્ધકિરત્ને વિધિ પ્રમાણે બનાવી આપ્યું. જાણે મૂર્તિમાન ધર્મ હોય તેવા ચંદ્રકાંતમણિના ગઢથી, તથા સિંહ આલેખિત ઈહામૃગ (વરુ), વૃષભ, મગર, તુરંગ, નર, કિંનર, પક્ષી, બાળક, રુરુમૃગ, અષ્ટાપદ, ચમરીમૃગ, હાથી, વનલતા અને કમળોથી આલેખિત ઘણા વૃક્ષોવાળું ઉદ્યાન હોય તેવું વિચિત્ર અને અદ્ભુત રચનાવાળું તે ચૈત્ય શોભતું હતું. તેની આસપાસ રત્નના સ્તંભો રહેલા હતા અને આકાશગંગાની ઊર્મિઓ હોય તેવી પતાકાઓથી મનોહર લાગતું હતું, ઊંચા કરેલા સુવર્ણના ધ્વજ દંડથી તે ઉન્નત જણાતું હતું અને નિરંતર પ્રસરતા ધ્વજની ઘુઘરીઓના અવાજથી વિદ્યાધરોની સ્ત્રીઓની કટીમેખલા

ક્તિને અનુસરતું હતું. તેની ઉપર વિશાળ કાંતિવાળા પદ્મરાગમણિના કળશથી, જાણે માણિક્ય રહેલી મુદ્રિકાવાળું હોય તેવું તે શોભતું હતું. કોઈ ઠેકાણે જાણે પલ્લવિત હોય, કોઈ ઠેકાણે જાણે બખ્તરવાળું હોય, કોઈ ઠેકાણે જાણે રોમાંચિત થયું હોય અને કોઈ ઠેકાણે જાણે કિરણોથી લિપ્ત હોય તેવું તે જણાતું હતું. ગોરુચંદનના રસમય તિલકોથી તેને લાંછિત કરેલું હતું. તેના ચણતરના સાંધે સાંધા એવા મેળવ્યા હતા કે જાણે તે એક પથ્થરથી બનાવેલું હોય તેવું જણાતું હતું. તે ચૈત્યના નિતંબભાગ ઉપર વિચિત્ર ચેષ્ટાથી મનોહર લાગતી માણેકની પૂતળીઓ ગોઠવેલી હતી, તેથી અપ્સરાઓથી અધિષ્ઠિત મેરુ પર્વતની જેવું તે શોભતું હતું. તેના દ્વારની બંને તરફ ચંદનરસથી લીંપેલા બે કુંભો મૂકેલા હતા, તેથી દ્વારસ્થળમાં નિષ્પન્ન થયેલા બે પુંડરીક કમળથી તે અંકિત હોય એવું લાગતું હતું. ધૂપિત કરીને ત્રાંસી બાંધેલી લટકતી માળાઓથી તે રમણીક લાગતું હતું. પાંચ વર્ણના પુષ્પથી તેના તળિયા ઉપર સુંદર પગર ભર્યા હતા, યમુના નદીથી જેમ કલિંદ પર્વત પ્લાવિત રહે તેમ કપૂર, અગર અને કસ્તુરીથી બનાવેલા ધૂપના ધૂમાડાથી હમેશાં તે વ્યાપ્ત રહેતું હતું. આગળ, બે બાજુએ અને પછવાડે સુંદર ચૈત્યવૃક્ષો તથા માણિક્યની પીઠિકાઓ રચેલી હતી, તેથી જાણે તેણે આભૂષણ ધર્યા હોય તેવું જણાતું હતું. અને અષ્ટાપદ પર્વતના શિખર ઉપર જાણે મસ્તકના મુગટનું માણિક્યભૂષણ હોય તથા નંદીશ્વરાદિના ચૈત્યોની જાણે સ્પર્ધા કરતું હોય તેવું અતિ પવિત્રપણું તે શોભતું હતું.

તે ચૈત્યમાં ભરતરાજાએ પોતાના નવાણું ભાઈઓની દિવ્ય રત્નમય પ્રતિમા બેસારી અને પ્રભુની સેવા કરતી એવી એક પોતાની પ્રતિમા પણ ત્યાં સ્થાપિત કરી, ભક્તિમાં અતૃપ્તિનું એ પણ એક ચિન્હ છે. ચૈત્યની બહાર ભગવાનનો એક સ્તૂપ (પગલાની દેરી) કરાવ્યો અને તેની પાસે પોતાના નવાણું ભાઈઓના પણ સ્તૂપ કરાવ્યા. ત્યાં આવનાર પુરુષો ગમનાગમનવડે એની આશાતના ન કરે એવું ધારીને લોઢાના યંત્રમય આરક્ષક પુરુષો તે ઠેકાણે ઉભા રાખ્યા. એ યંત્રમય લોઢાના પુરુષોથી જાણે મર્ત્યલોકની બહાર તે સ્થાન ગયું હોય એમ મનુષ્યોને અગમ્ય થઈ પડ્યું. પછી ચક્રવર્તીએ દંડરત્નવડે તે પર્વતના દાંતા પાડી નાંખ્યા, તેથી સરળ અને ઉંચા સ્તંભની પેઠે એ પર્વત લોકોને ન ચઢી શકાય તેવો થઈ ગયો. પછી મહારાજાએ એ પર્વતની ફરતા મેખલા જેવા અને મનુષ્યોથી ઉલ્લંઘન થઈ શકે નહીં એવા એક એક યોજનને અંતરે આઠ પગથીઆ બનાવ્યા. ત્યારથી એ પર્વતનું નામ અષ્ટાપદ પડ્યું અને લોકમાં તે પર્વત હરાદ્રિ, કૈલાસ અને સ્ફટિકાદ્રિ એવા નામથી પણ ઓળખાવા લાગ્યો.

એવી રીતે ચૈત્ય નિર્માણ કરી, તેમાં પ્રતિષ્ઠા કરી, ચંદ્ર જેમ વાદળામાં પ્રવેશ કરે તેમ શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરી ચક્રવર્તીએ તેમાં પ્રવેશ કર્યો. પરિવાર સહિત પ્રદક્ષિણા દઈ મહારાજાએ તે પ્રતિમાઓને સુગંધી જળથી સ્નાન કરાવ્યું, પછી દેવદૂષ્ય વસ્ત્રથી માર્જન

કર્યું, એટલે તે પ્રતિમાઓ રત્નના આદર્શની પેઠે અતિ ઉજ્જ્વલ થઇ પછી ચં કાના સમૂહ જેવા નિર્મળ, ગાઢ અને સુગંધી ગોરૂચંદનના રસથી વિલેપન કર્યું ત વિચિત્ર રત્નોના આભૂષણ, ઉદ્દામ પુષ્પમાળાઓ અને દેવદૂષ્ય વસ્ત્રોથી અર્ચ કર્યું ઘંટા વગાડતા મહારાજાએ તેમની પાસે ધૂપ કર્યો, જેના ધુમાડાની શ્રેણીઓ એ ચૈત્યનો અંતર્ભાગ જાણે નીલવલ્લીથી અંકિત હોય તેવો જણાવા લાગ્યો ત્યાર જાણે સંસારરૂપી શીતથી ભય પામેલાને માટે જ્વલનો અગ્નિકુંડ હોય તેવી કર્પૂર આરતિ ઉતારી

એવી રીતે પૂજન કરી, ઋષભસ્વામીને નમસ્કાર કરી, શોક અને ભયથી આક્રાંત થઇ ચક્રવર્તીએ આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી–" હે જગત્સુખાકર ! હે ત્રિજગત્પતિ ! પ કલ્યાણકથી નારકીઓને પણ સુખ આપનાર એવા આપને હું નમસ્કાર કરૂં છું હે સ્વ મિન્ ! સૂર્યની પેઠે વિશ્વનું હિત કરનાર તમે હમેશાં વિહાર કરીને આ ચરાચર જગ ઉપર અનુગ્રહ કર્યો છે આર્ય અને અનાર્ય–એ બંને ઉપરની પ્રીતિથી તમે ચિરકાળ વિહાર કરતા, તેથી પવનની અને તમારી ગતિ પરોપકારને માટેજ છે હે પ્રભુ ! આ લોકમાં મનુષ્યોનો ઉપકાર કરવાને માટે તમે ચિરકાળ વિહાર કર્યો હતો, પણ મુક્તિમાં તમે કોનો ઉપકાર કરવાને માટે ગયા ? તમે અધિષ્ઠિત કરેલું લોકાગ્ર (મોક્ષ) આજ ખ ખર લોકાગ્ર થયું છે અને તમે છોડી દીધેલ આ મર્ત્યલોક ખરેખર મર્ત્યલોક (મૃત્યુ પામવા યોગ્ય) થયો છે હે નાથ ! જેઓ વિશ્વને અનુગ્રહ કરનારી તમારી દેશનાને સંભારે છે તે ભવ્ય પ્રાણીઓને હજી પણ તમે સાક્ષાતજ છો જેઓ તમારૂં રૂપસ્થ ધ્યાન કરે છે એવા મહાત્માઓને પણ તમે પ્રત્યક્ષજ છો હે પરમેશ્વર ! જેવી રીતે મમ તારહિત એવા તમે આ સર્વ સંસારનો ત્યાગ કર્યો તેવી રીતે હવે કદાપિ મારા મનનો ત્યાગ કરશો નહીં "

એવી રીતે આદીશ્વર ભગવતની સ્તુતિ કર્યા પછી બીજા જિનેદ્રોને પ્રત્યેક નમ સ્કાર કરી પ્રત્યેક તીર્થકરની તેણે આવી રીતે સ્તુતિ કરવા માંડી

વિષય કષાયથી અજીત, વિજયામાતાની કુક્ષિમાં માણિક્યરૂપ અને જિતશત્રુ રાજાના પુત્ર હે જગત્સ્વામી અજીતનાથ ! તમે જય પામો

સંસાર રૂપી આકાશનું અતિક્રમ કરવામાં સૂર્યરૂપ, શ્રીસેનાદેવીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલા અને જિતારી રાજાના પુત્ર–એવા હે સંભવનાથ ! તમને હું નમસ્કાર કરું છું

સંવર રાજાના વંશમાં આભૂષણરૂપ, સિદ્ધાર્થા દેવીરૂપી પૂર્વ દિશામાં સૂર્ય સમાન અને વિશ્વને આનંદદાયી એવા હે અભિનંદનસ્વામી ! તમે અમને પવિત્ર કરો

મેઘ રાજાના વંશરૂપી વનમાં મેઘ સમાન અને મંગલામાતા રૂપી મેઘમાળા

ધર્મરાજા રૂપી સમુદ્રને ચદ્ર સમાન અને સુસીમાદેવીરૂપી ગગા નદીમા કમળ સમાન એવા હે પદ્મપ્રભુ! તમને હુ નમસ્કાર કરૂ છુ

શ્રીપ્રતિષ્ઠ રાજાના કુળરૂપી ગૃહના પ્રતિષ્ઠાસ્થભરૂપ અને પૃથ્વી માતારૂપ મલયાચળમા ચદનસમાન હે સુપાર્શ્વનાથ! મારી રક્ષા કરો

મહસેન રાજાના વશરૂપી આકાશમા ચદ્ર સમાન અને લક્ષ્મણા દેવીની કુક્ષિરૂપી સરોવરમા હસ સમાન એવા હે ચદ્રપ્રભુ! તમે અમારી રક્ષા કરો

સુગ્રીવરાજાના પુત્ર અને શ્રીરામાદેવીરૂપ નદનવનની ભૂમિમા કલ્પવૃક્ષરૂપ એવા હે સુવિધિનાથ! અમારૂ શીઘ્ર કલ્યાણ કરો

દૃઢરથ રાજાના પુત્ર, નદાદેવીના હૃદયના આનદરૂપ અને જગત્‌ને આહ્લાદ કરવામા ચદ્ર સમાન એવા હે શીતળસ્વામી! તમે અમને હર્ષકારી થાઓ.

શ્રી વિષ્ણુદેવીના પુત્ર, વિષ્ણુરાજાના વશમા મોતી સમાન અને મોક્ષરૂપ લક્ષ્મીના ભર્તાર એવા હે શ્રેયાસપ્રભુ! તમે કલ્યાણને માટે થાઓ

વસુપૂજ્ય રાજાના પુત્ર, જયાદેવીરૂપ વિદૂર પર્વતની ભૂમિમા રત્નરૂપ અને જગતને પૂજ્ય એવા હે વાસુપૂજ્ય! તમે મોક્ષલક્ષ્મીને આપો

કૃતવર્મ રાજાના પુત્ર અને શ્યામાદેવીરૂપ શમી વૃક્ષમાથી ઉત્પન્ન થયેલ અગ્નિ સમાન એવા હે વિમલસ્વામી! તમે અમારૂ મન નિર્મળ કરો

સિંહસેન રાજાના કુળમા મગળદીપક સમાન અને સુયશા દેવીના પુત્ર–હે અનતભગવાન્! તમે અનત સુખ આપો

સુવ્રતા દેવીરૂપ ઉદયાચળની તટીમા સૂર્યરૂપ અને ભાનુરાજાના પુત્ર એવા હે ધર્મનાથ પ્રભુ! તમે ધર્મને વિષે મારી બુદ્ધિ સ્થાપન કરો

વિશ્વસેન રાજાના કુળમા આભૂષણરૂપ અને અચિરા દેવીના પુત્ર–હે શાતિનાથ ભગવન્! તમે અમારા કર્મની શાતિને માટે થાઓ

શૂર રાજાના વશરૂપ આકાશમા સૂર્ય સમાન, શ્રીદેવીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલા અને કામદેવનુ ઉન્મથન કરનારા–હે જગત્પતિ કુથુનાથ! તમે જય પામો

સુદર્શન રાજાના પુત્ર અને દેવી માતારૂપ શરદ્લક્ષ્મીમાં કુમુદ સમાન એવા હે અરનાથ! તમે મને મનોહર તરવા રૂપ વૈભવને આપો.

કુભરાજારૂપ સમુદ્રમા અમૃતકુભ સમાન અને કર્મક્ષય કરવામા મહામલ્લ સમાન એવા પ્રભાવતી દેવીથી ઉત્પન્ન થયેલા હે મલ્લિનાથ! તમે મોક્ષલક્ષ્મી આપો.

સુમિત્ર રાજારૂપી હિમાચલમા પદ્મદ્રહ સમાન અને પદ્માવતી દેવીના પુત્ર–હે મુનિસુવ્રત પ્રભુ! તમને હુ નમસ્કાર કરૂ છુ

વપ્રાદેવીરૂપ વજખાણની પૃથ્વીમા વજ્ર સમાન, વિજયરાજાના પુત્ર અને જેમના ચરણકમળ જગત્‌ને નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે એવા હે નમિપ્રભુ! તમને કરૂ છુ

સમુદ્ર (વિજય)ને આનદ કરવામા ચદ્રરૂપ, શિવાદેવીના પુત્ર અને પરમ દયાળુ એવા હે મોક્ષગામી અરિષ્ટનેમિ ભગવન્! તમને હુ નમસ્કાર કરૂ છુ

અશ્વસેન રાજાના કુળમા ચૂડામણિરૂપ અને વામાદેવીના પુત્ર—એવા હે પાર્શ્વનાથ તમને નમસ્કાર કરૂ છુ

સિદ્ધાર્થ રાજાના પુત્ર, ત્રિશલા માતાના હૃદયના આશ્વાસનરૂપ અને સિદ્ધિ પ્રાપ્તિના અર્થને સિદ્ધ કરનારા હે મહાવીરપ્રભુ! તમને વદન કરૂ છુ

એવી રીતે પ્રત્યેક તીર્થંકરને સ્તુતિપૂર્વક નમસ્કાર કરીને મહારાજા ભરત એ સિંહ નિષદ્યા ચૈત્યની બહાર નીકળ્યા અને પ્રિયમિત્રની પેઠે એ સુદર ચૈત્યને વાકા વળી પાછી નજરે જોતા જોતા અષ્ટાપદ પર્વત ઉપરથી નીચે ઉતર્યા પોતાનુ મન તે પર્વતમા લાગ્યુ થયેલુ હોવાથી જાણે વસ્ત્રનો છેડો ભરાયો હોય તેમ અયોધ્યાપતિ મદ મદ ગતિએ અયોધ્યા તરફ ચાલ્યા શોકના પૂરની જેમ સૈન્યથી ઉડેલી રજવડે દિશાઓને આકુળ કરતા—શોકાર્ત ચક્રી અયોધ્યાની સમીપે આવી પહોચ્યા જાણે ચક્રીના સહોદર હોય તેમ તેમના દુખથી અત્યત દુખી થયેલા નગરજનોએ સાશ્રુદૃષ્ટિએ જોયેલા મહારાજાએ પોતાની વિનીતાનગરીમા પ્રવેશ કર્યો પછી ભગવતને સભારી સભારીને વૃષ્ટિ પછી અવશેષ રહેલા મેઘની પેઠે અશ્રુજળના બિદુને વરસાવતા તેઓ પોતાના રાજ મહેલમા પેઠા દ્રવ્યહરણ થયેલ પુરુષ જેમ દ્રવ્યનુ જ ધ્યાન કર્યા કરે, તેમ પ્રભુરૂપી ધન હરણ થવાથી તેમણે ઉભા રહેતા, ચાલતા, સુતા અને જાગતા, બહાર અને અદર રાતદિવસ પ્રભુનુ જ ધ્યાન કરવા માડ્યુ બીજા હેતુથી પણ પોતાની પાસે અષ્ટાપદ પર્વત તરફથી આવનારા પુરુષોને, તેઓ જાણે પૂર્વની પેઠે પ્રભુને માટે કાઈ કહેવા આવ્યા હોય તેમ માનવા લાગ્યા

આવી રીતે શોકાકુળ મહારાજાને જોઇ મત્રીઓ તેમને કહેવા લાગ્યા—"હે મહારાજા! આપના પિતાશ્રી ઋષભદેવ પ્રભુએ પ્રથમ ગૃહવાસમા રહીને પણ પશુની જેવા અજ્ઞાની સર્વ લોકોને વ્યવહારનીતિમા પ્રવર્તાવ્યા ત્યારપછી દીક્ષા લઈ થોડા કાળમા કેવળજ્ઞાન પામી આ જગત્‌ના લોકોને ભવસમુદ્રમાથી ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છાએ ધર્મમાં પ્રવર્ત્તાવ્યા, છેવટે પોતે કૃતાર્થ થઇ, અવરજનોને કૃતાર્થ કરી પરમપદને પામ્યા તેવા પરમપ્રભુનો તમે શોક કેમ કરો છો?" આવી રીતે પ્રતિબોધિત કરેલા ચક્રી ધીમે ધીમે રાજકાર્યમા પ્રવર્ત્તવા લાગ્યા

રાહુથી મુક્ત થયેલા ચદ્રની પેઠે શનૈ શનૈ શોકમુક્ત થયેલા ભરતચક્રી નગરની બહાર વિહારભૂમિમા વિચરવા લાગ્યા વિધ્યાચળને સભારતા ગજેન્દ્રની પેઠે પ્રભુના ચરણને સભારતા

અને વિશ્વ કરના મહારાજાની પાસે આવીને આપ્તજનો મત વિનોદ કરનવા [illegible]
સ્ત્રીમંડળ પરિવારના આગ્રહથી વિનોદને ઉત્પન્ન કરનારી ઉદ્યાનભૂમિમાં જવા [illegible]
અને ત્યાં જાણે સ્ત્રીઓનું જ રાજ્ય હોય તેમ સુંદર સ્ત્રીઓના ટોળા સાથે [illegible]
રમણીક શય્યાઓમાં રમવા લાગ્યા ત્યાં કુસુમને હરણ કરનાર [illegible]
યૌવન પુરુષોની પુષ્પ ચુંટવાની ક્રીડા તમણે કૌતુકથી જોવા માંડી, જાણે [illegible]
કરી હોય તેમ વારાંગનાઓ પુષ્પના વેષ ગુંથી ગુંથીને તેમને અર્પણ ક[illegible]
તેમની ઉપાસના કરવાને અસંખ્ય શ્રુતિઓ એકઠી થઈ હોય તેની નગર[illegible]
પુષ્પના ઘરેણા પહેરી તેમની આસપાસ ક્રીડા કરવા લાગી, અને ઋતુદેવતા[illegible]
એક અધિદેવતા હોય તેમ સર્વાંગે પુષ્પના આભૂષણ પહેરી ત[illegible]
શ[illegible] શોભવા લાગ્યા

કોઈ કોઈ વખત તેઓ પોતાના સ્ત્રીવર્ગને સાથે લઈ રાજહંસની [illegible]
તે જળમાં ક્રીડા કરવાને જવા લાગ્યા નર્મદા નદીમાં હાથણીઓ [illegible]
તેમ ત્યાં સુંદરીઓ સાથે તેઓ જળક્રીડા કરવા લાગ્યા [illegible]
ઊર્મિમાં વીંધી હોય તેમ જળની ઉર્મિઓ તેમને મળનાર કંઠમાં [illegible]
[illegible] હૃદયમાં આલિંગન કરવા લાગી તેથી તે સમયે [illegible]
સ્ત્રીઓના કુંડળ ધારણ કરનાર મહારાજા જાણે સાક્ષાત્ [illegible]
શોભવા લાગ્યા જાણે લીલાવિલાસના રાજ્ય ઉપર મહારાજાનો [illegible]
'હું પહેલી, હું પહેલી' એમ વિચારતી સ્ત્રીઓ તેમની [illegible]
જાણે અપ્સરાઓ હોય અથવા જાણે જળદેવી હોય તેમ [illegible]
[illegible] એવી તે રમણીઓ સાથે ચક્રવર્તી ઘણીવાર [illegible]
[illegible] કમળોના દર્શનથી જાણે કોપ પામ્યા હોય તેમ [illegible]
[illegible] અને અંગનાઓના અંગ ઉપરથી ગળી ગયેલા [illegible]
[illegible] યક્ષકર્દમપણાને પામી ગયું આવી રીતે [illegible]

એક વખત એવી રીતે જળક્રીડા કરી મહારાજ[illegible]
વિશ્રામમંડપમાં ગયા ત્યાં વેણુ વગાડનારા [illegible]
[illegible]માં પ્રથમ એવા મધુર સ્વર વીણામાં [illegible]
સુખ આપનારા અને વ્યંજન ધાતુઓથી [illegible] તનને
[illegible] વીણા વગાડવા લાગ્યા સૂત્રધારો તેના [illegible]
[illegible] જેવા પુષ્કર નામના [illegible] તે વખતે
નામના વાજિંત્રો વગાડનારાઓ, [illegible] છદ્મસ્થ
જેવા સિવાય પોતાના વાદ્યો વગાડવા [illegible] નિર્ગમન
[illegible] ગાયકો સ્વરગીતિ [illegible] [illegible] કર્યા

નાગ્યા નૃત્ય તથા તાંડવમા ચતુર એવી નટીઓ વિચિત્ર પ્રકારના અંગવિક્ષેપથી આશ્ચર્ય પમાડી નાચવા લાગી મહારાજા ભરતે એ જોવા યોગ્ય નાટકો નિર્વિઘ્ને જોયા કારણકે તેવા સમર્થ પુરુષો ગમે તેમ વર્તે તેમા તેને કોણ બાધ કરી શકે ? આ રીતે સંસારસુખને ભોગવતા ભરતેશ્વરે પ્રભુના મોક્ષદિવસ પછી પાચ લાખ પૂર્વ નિર્ગમન કર્યા

એક દિવસ ભરતેશ્વર સ્નાન કરી, બલિકર્મ કરી, દેવદૂષ્ય વસ્ત્રથી શરીરને માર્જન કરી, કેશમા પુષ્પમાળા ગુંથી, ગોશીર્ષચંદનવડે સર્વ અંગમા વિલેપન કરી, અમૂલ્ય અને દિવ્ય રત્નના આભૂષણો સર્વાંગે ધારણ કરી, અંતઃપુરની શ્રેષ્ઠ સ્ત્રીઓના પરિવાર સાથે છડીદારે બતાવેલે રસ્તે અંતઃપુરમાહેના રત્નના આદર્શગૃહમા ગયા ત્યા આકાશ અને સ્ફટિક મણિના જેવા નિર્મળ, તથા પોતાના સર્વ અંગનુ રૂપ પ્રતિબિંબરૂપે જેમા જણાય તેવા, શરીરના પ્રમાણ જેવડા દર્પણમા પોતાના સ્વરૂપને જોતા મહારાજાની એક આંગળીમાથી મુદ્રિકા પડી ગઈ જેમ મયૂરની કળામાથી એક પીછુ પડી જાય તેની તેને ખબર પડે નહીં, તેમ પડી ગયેલી તે મુદ્રિકા મહારાજાના જાણવામા આવી નહીં અનુક્રમે શરીરના સર્વભાગને જોતા જોતા દિવસે ચંદ્રિકા વિનાની ચંદ્રકળાની જેમ પોતાની મુદ્રિકારહિત આંગળી કાંતિ વિનાની જોવામા આવી એ વખતે 'અહો ! આ આંગળી શોભારહિત કેમ છે ?' એમ ચિંતવતા ભરતરાયે પૃથ્વી ઉપર પડેલી તે મુદ્રિકા જોઈ પછી તેમણે વિચાર્યું કે 'શુ બીજા અંગો પણ આભૂષણ વિના શોભારહિત લાગતા હશે ?' એમ ધારી તેમણે બીજા આભૂષણો પણ ઉતારવા માંડ્યા

પ્રથમ મસ્તક ઉપરથી માણિક્યના મુગટ ઉતાર્યો એટલે મસ્તક રત્ન વિનાની મુદ્રિકા જેવુ દેખાવા લાગ્યુ કાન ઉપરથી માણિક્યના કુંડળ ઉતાર્યા એટલે બંને કાન ચંદ્ર સૂર્ય વિનાના પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા જેવા જણાવા લાગ્યા ગળચવો દૂર કરવાથી તેમની ગ્રીવા જળ વિનાની નદી જેવી શોભારહિત જણાવા લાગી વક્ષસ્થળ ઉપરથી હાર દૂર કર્યો એટલે તે તારા વિનાના આકાશની જેવુ શૂન્ય લાગવા માંડ્યુ બાજુબંધ કાઢી નાખ્યા એટલે હાથ અર્ધલતાપાશથી રહિત થયેલા બે સાલવૃક્ષ જેવા જણાવા લાગ્યા હાથના મૂળમાંથી કડા દૂર કર્યા એટલે તે આમલસાર વિનાના પ્રાસાદ જેવા જણાવા લાગ્યા બીજી સર્વ આંગળીઓમાથી મુદ્રિકાનો ત્યાગ કર્યો, એટલે તે મણિરહિત સર્પની ફેણ જેવી દેખાવા લાગી ચરણમાથી પાદકટક દૂર કર્યા એટલે તે રાજહસ્તીના સુવર્ણકંકણરહિત દંતની જેવા જોવામા આવ્યા એમ સર્વ અંગના આભૂષણોનો ત્યાગ કરવાથી પત્રરહિત વૃક્ષના જેમ શોભારહિત થયેલા પોતાના શરીરને જોઈ મહારાજા વિચારવા લાગ્યા— 'અહો ! આ શરીરને ધિક્કાર છે ! ભીંતને જેમ ચિત્રાદિક ક્રિયાથી કૃત્રિમ શોભા કરાય છે તેમ શરીરની પણ આભૂષણાદિથી કૃત્રિમ શોભા કરાય છે અંદર વિષ્ટાદિક મળથી અને બહાર મૂત્રાદિક પ્રવાહથી મલિન એવા આ શરીરમા

विश्वभव्यजनाराम-कुल्यातुल्या जयन्ति ताः ।
देशनासमये वाचः, श्रीसंभवजगत्पतेः ॥ ५ ॥

સર્વ જગતના પતિ એવા "શ્રીસંભવનાથ" પ્રભુના, દેશના સમયમાં સર્વ જગતના ભવ્યજનોરૂપી ઉદ્યાનને સિંચન કરવામાં નીકના જેવી વાણી જયવંતી વર્તે છે ॥ ૫ ॥

अनेकान्तमताम्भोधि-समुल्लासनचन्द्रमाः ।
दद्यादमन्दमानन्दं, भगवानभिनन्दनः ॥ ६ ॥

સ્યાદ્વાદ મતરૂપી સમુદ્રને ઉલ્લાસ કરવામાં ચંદ્રરૂપ એવા "શ્રીઅભિનંદન" ભગવાન્ ઘણો આનંદ આપો ॥ ॥

द्युसत्किरीटशाणाग्रो-त्तेजिताङ्घ्रिनखावलिः ।
भगवान् सुमतिस्वामी, तनोत्वभिमतानि वः ॥ ७ ॥

દેવતાઓના મુગટરૂપી શરાણના અગ્રભાગના ખૂણાથી જેમની નખપંક્તિ તેજવંત થયેલી છે, એવા "સુમતિસ્વામી" ભગવાન તમારા વાંછિતોને વિસ્તારો ॥ ૭ ॥

पद्मप्रभप्रभोर्देह-भासः पुष्णन्तु वः श्रियम् ।
अन्तरङ्गारिमथने, कोपाटोपादिवारुणाः ॥ ८ ॥

અંતરંગ શત્રુઓ જે ક્રોધ આદિક તેઓને મથન (નાશ) કરવાને કરેલા ક્રોધના આવેશથી જાણે રાતા થયા હોય તેવી "પદ્મપ્રભ" પ્રભુના દેહની પ્રભા (રાતી) કાંતિ, તમારી લક્ષ્મીનું પોષણ કરો ॥ ૮ ॥

श्रीसुपार्श्वजिनेन्द्राय, महेन्द्रमहिताङ्घ्रये ।
नमश्चतुर्वर्णसङ्घ-गगनाभोगभास्वते ॥ ९ ॥

ઇંદ્રોએ પૂજ્યા છે ચરણ જેમના, અને ચતુર્વિધ સંઘરૂપી આકાશના પ્રદેશને વિસ્તારવામાં સૂર્ય જેવા અને જેના ચરણની ઇંદ્રોએ પૂજા કરી છે, એવા "શ્રીસુપાર્શ્વજિનેંદ્ર"ને નમસ્કાર હો ॥ ૯ ॥

चन्द्रप्रभप्रभोश्चन्द्र-मरीचिनिचयोज्ज्वला ।
मूर्तिर्मूर्तसितध्यान-निर्मितेव श्रियेऽस्तु वः ॥ १० ॥

ચંદ્રકિરણોના સમૂહ જેવી ઉજ્જ્વલ, જાણે મૂર્તિમાન શુક્લ ધ્યાનથી રચાયેલી હોય એવી "ચંદ્રપ્રભ" પ્રભુની મૂર્તિ, તમને જ્ઞાનલક્ષ્મી આપનારી થાઓ ॥ ૧૦ ॥

करामलकवद्विश्वं, कलयन् केवलश्रिया ।
अचिन्त्यमाहात्म्यनिधिः, सुविधिर्बोधयेऽस्तु वः ॥ ११ ॥

વિચાર કરતા કાઇ પણ શોભાકારી જણાતુ નથી ખારી જમીન જેમ વરસાદના જળને તિક છે, તેમ આ શરીર વિલેપન કરેલા કપૂર અને કસ્તુરી વિગેરેને પણ દૂષિત છે જેઓ વિષયથી વિરાગ પામીને મોક્ષફળને આપનારા તપ તપે છે, તે તત્ત્વવેદી ઓજ આ શરીરનુ ફળ ગ્રહણ કરે છે ' એવી રીતે વિચાર કરતા સમ્યક્ પ્રકારે અપૂર્વ ભાવના અનુક્રમથી ક્ષપક શ્રેણીમા આરૂઢ થયેલા અને શુક્લધ્યાનને પામેલા મહાત્માને, વાદળાના અપગમથી જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ થાય તેમ ઘાતિકર્મના ક્ષયથી કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયુ

તે વખતે તત્કાળ ઇંદ્રનુ આસન કપાયમાન થયુ કારણકે અચેતન વસ્તુઓ પણ મહત્ પુરુષોની મોટી સમૃદ્ધિને કહી આપે છે અવધિજ્ઞાનથી જાણી ઇંદ્ર ભરત ામની પાસે આવ્યા ભક્ત પુરુષો સ્વામીની પેઠે સ્વામીના પુત્રની સેવા પણ સ્વીકારે છે, તો તેના સ્વામીના પુત્રને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતા શુ ન કરે ! ઇંદ્રે ત્યા આવીને કહ્યુ—' હે કેવળજ્ઞાની ! તમે દ્રવ્યલિંગ સ્વીકાર કરો, જેથી હુ તમને વદના કરુ અને તમારો નિષ્ક્રમણ ઉત્સવ કરુ ' ભરતેશ્વરે પણ તેજ વખતે બાહુબલિની જેમ પચ મુષ્ટિક લોચરૂપ દીક્ષાનુ લક્ષણ અગીકાર કર્યુ, અર્થાત્ પચમુષ્ટિ લોચ કર્યો અને દેવતાઓએ આપેલા રજોહરણ વિગેરે ઉપકરણો સ્વીકાર્યા ત્યારપછી ઇંદ્રે તેમને વદના કરી, કારણકે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ હોય તોપણ અદીક્ષિત પુરુષની વદના થાય નહીં એવો આચાર છે તે સમયે ભરતરાજના આશ્રિત દશહજાર રાજાઓએ પણ દીક્ષા લીધી, કેમકે તેવા સ્વામીની સેવા પરલોકમા પણ સુખ આપનારી થાય છે

પછી પૃથ્વીના ભારને સહન કરનાર ભરતચક્રીના પુત્ર આદિત્યયશાનો ઇંદ્રે રાજ્યાભિષેક ઉત્સવ કર્યો

ઋષભસ્વામીની જેમ મહાત્મા ભરતમુનિએ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી ગ્રામ, ખાણ, નગર અરણ્ય, ગિરિ અને દ્રોણમુખ વિગેરેના ધર્મદેશનાથી ભવી પ્રાણીને પ્રતિબોધ કરતા, પરિવાર સહિત લક્ષપૂર્વ પર્યંત વિહાર કર્યો અંતે તેમણે પણ અષ્ટાપદ ઉપર જઇ વિધિ સહિત ચતુર્વિધ આહારનુ પ્રત્યાખ્યાન કર્યુ એક માસને અંતે ચદ્ર શ્રવણનક્ષત્રમાં હતો તેવે સમયે અનત ચતુષ્ક (અનત જ્ઞાન, અનત દર્શન, અનત ચારિત્ર અને અનત વીર્ય) સિદ્ધ થયા છે જેમને એવા તે મહર્ષિ સિદ્ધિક્ષેત્રને પ્રાપ્ત થયા

એવી રીતે ભરતેશ્વરે સિત્તોતેર પૂર્વલક્ષ કુમારપણાના નિર્ગમન કર્યા, તે વખતે ભગવાન્ ઋષભદેવજી પૃથ્વીનુ પ્રતિપાલન કરતા હતા. ભગવત દીક્ષા લઇ છદ્મસ્થ અવસ્થામા એક હજાર વર્ષ રહ્યા, તેન તેમણે એક હજાર વર્ષ માડલિકપણામા નિર્ગમન કર્યા એક હજાર વર્ષે ઓછા એવા છ લક્ષપૂર્વ તેમણે ચક્રવર્તીપણાના નિર્ગમન કર્યા

કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી વિશ્વના અનુગ્રહને માટે દિવસે સૂર્યની જેમ તેમનુ એ પૂર્વ સુધી પૃથ્વી ઉપર વિહાર કર્યો એ પ્રમાણે ચોરાશી પૂર્વલક્ષ આયુષ્યને ભો મહાત્મા ભરત મોક્ષ પ્રત્યે પામ્યા તે વખતે તત્કાળ હર્ષ પામેલા દેવતાઓની સા સ્વર્ગપતિ ઈંદ્રે તેમનો મોક્ષમહિમા કર્યો

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रसूरिविरचिते महाकाव्ये प्रथमपर्वणि
मरिचिभवभाविशलाकापुरुषभरतनिर्वाणवर्णनो
नाम षष्ठः सर्गः समाप्तः ॥ ६ ॥

स्वामिप्राग्भववर्णनं कुलकरोत्पत्तिः प्रभोर्जन्म चा-
द्वाहादिव्यवहारदर्शनमथो राज्यं व्रतं केवलम् ॥
चक्रित्वं भरतस्य मोक्षगमनं भर्त्तुस्तथा चक्रिणा-
प्यस्मिन् पर्वणि वर्णितं वितनुतात्पर्वाणि सर्वाणि व ॥ १ ॥

આ પ્રથમ પર્વમા શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના પૂર્વ ભવનુ વર્ણન, કુલકરની ઉત્પત્તિ પ્રભુના જન્મ, વિવાહ, વ્યવહારદર્શન, રાજ્ય, વ્રત અને કેવળજ્ઞાન, ભરતરાજાનુ ચક્રવર્તીપણુ, પ્રભુનુ અને ચક્રીનુ મોક્ષગમન—એ અનુક્રમે વર્ણવ્યુ છે, તે તમારા સર્વપર્વ (ઉત્સવો)ને વિસ્તારો

શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી ચરિત્ર પ્રતિબદ્ધ શ્રીત્રિષષ્ઠિ શલાકા
પુરુષ ચરિત્રનુ પ્રથમ પર્વ સમાપ્ત

श्रीमदर्हते नमः

श्री त्रिषष्टि शलाका पुरुष चरित्र.

पर्व बीजु

श्री अजितनाथ चरित्र

जयत्यजितनाथस्य जितशोणमणिश्रियः ।
नम्रेन्द्रवदनादर्शाः पादपद्मद्वयीनखाः ॥ १ ॥

રાતા મણિઓની શોભાને જીતનારા અને નમતા એવા ઇંદ્રોના મુખને દર્પણરૂપ શ્રી અજિતનાથના બંને ચરણરૂપી કમળના નખ જયવંત વર્તે છે

कर्माहिपाशनिर्नाश-जाङ्गुलिमन्त्रसन्निभम् ।
अजितस्वामिदेवस्य चरितं प्रस्तवीम्यहम् ॥ २ ॥

[1] હવે કર્મરૂપી સર્પના પાશનો નાશ કરવામાં જાંગુલિમંત્ર સમાન અજિતનાથ સ્વામીનું ચરિત્ર હું (હેમચંદ્રાચાર્ય) વર્ણવું છું

કથારંભ

સર્વ દ્વીપોની મધ્યમાં નાભિ સમાન એવા જંબૂદ્વીપના મધ્યભાગમાં, જ્યાં પ્રાયે દુઃષમસુષમા નામે ચતુર્થ આરો નિરંતર વર્તે છે એવું મહાવિદેહ નામે ક્ષેત્ર છે તે ક્ષેત્રના સીતા નામે મહાનદીના દક્ષિણ તટ ઉપર ઘણી ઋદ્ધિવાળો વત્સ નામે વિજય છે પૃથ્વીના રહેલો સ્વર્ગપ્રદેશનો જાણે એક ભાગ હોય તેમ અદ્ભુત રમણિકતાને ધારણ કરનારો તે વિજય (દેશ) શોભે છે તેના ગામ ઉપર ગામ અને શહેર ઉપર શહેર વસેલા હોવાથી શૂન્યતા ફક્ત આકાશમાંજ રહેલી હતી ગામડામાં અને શહેરોમાં પરસ્પર વસતી સંપત્તિ સરખી હોવાથી માત્ર જનના આશ્રયનોજ તફાવત દેખાતો[2] ત્યાં ઠેકાણે ઠેકાણે જાણે ક્ષીરસમુદ્રમાંથી નીકળીને આવતી સેરોથી પૂર્ણ થઈ હોય તેવી સ્વચ્છ અને સ્વાદિષ્ટ જળની વાવડીઓ, મહાત્માઓના મન જેવા સ્વચ્છ, મ્હોટા અને જેના મધ્ય ભાગ (ઉંડાણ) કળી શકાય નહીં તેવા તળાવો, અને મેદિનીરૂપી દેવીના પત્રવલ્લીના વિલાસને વિસ્તારતા લીલી વેલોવાળા ન ... રહેલા હતા ત્યાં ગામે

---

૧ આ આદીશ્વર ચરિત્ર કહ્યાથી અનંતર. ૨ ગામમાં ગુણ ગોત્ર અને શહેરમાં ન હોય એટલે તફાવત હતો

ગાને નદમાગુંની તૃષાને છેદનારા શેરડીઓના વાઢ, રસરૂપી જળના કુંભ જેવી [illegible] ઓથી શોભતા હતા, દરેક ગોકુળે અગનાળી જાણે દુધની નદીઓ હોય તેવી દુધ [illegible] પાનને કરનારી ગાયો પૃથ્વીતળને ભીંજવતી હતી, અને દરેક માર્ગે ગુચ્છિત લોકોથી જેમ કુરુ દેશના કલ્પવૃક્ષો શોભે તેમ નીચે બેઠેલા વટેમાર્ગુઓથી [illegible] વૃક્ષો શોભી રહ્યા હતા

એ વિજયમા પૃથ્વીને તિલક સમાન અને સંપત્તિઓના ભંડારરૂપ સુસીમા નામે યથાર્થ નામવાળી નગરી હતી જાણે પૃથ્વીના મધ્ય ભાગમાંથી કોઇ અસુરદેવોનું નગર પ્રગટ થયું હોય તેમ અસાધારણ સમૃદ્ધિથી તે નગરરત્ન શોભતું હતું તે નગરના ઘરોમા એકલી સ્ત્રીઓ સંચાર કરતી, તોપણ રત્નમય ભીંતોમા તેમના પ્રતિબિંબ પડવાથી જાણે તે સખીઓ સહિત હોય તેવી જણાતી હતી તેની ચોતરફ સમુદ્રરૂપ [illegible] ખાઇ હતી અને વિચિત્ર રત્નમય શિલાઓએ યુક્ત, જગતીના કોટ જેવો કિલ્લો શોભતો હતો મદજળને વર્ષતા હાથીઓના સંચારથી વરસાદના જળની માફક તે નગરના માર્ગની રજ શાંત થતી હતી કુળવાન સ્ત્રીઓના ઘુમટાની અંદર પણ સૂર્યના કિરણો [illegible] નલિનીના [illegible] ની જેમ અવકાશ પામતા નહોતા ત્યાં ચૈત્યોની ઉપર ફરકતા પવનથી [illegible] જાણે 'તું અમુના ચૈત્ય ઉપર થઇને ન જા' એમ સૂર્યને વારંવાર વારતા હોય તેવા જણાતા હતા, આકાશને શ્યામ કરનારા અને જળથી પૃથ્વીને ભરપૂર કરનારા [illegible] પૃથ્વી ઉપર આવેલા મેઘની જેવા લાગતા હતા, અને જાણે મેરૂપર્વતના [illegible] હોય તેવા આકાશપર્યંત ઉંચા શિખરવાળા સુવર્ણરત્નમય હજારો [illegible] હતા. જાણે સર્વ [illegible] અને કામે [illegible] કરી સાથે ક્રીડા કરવાને ઉંચા [illegible] એક [illegible] સ્થાન કર્યું હોય તેવી તે નગરી જણાતી હતી નીચે અને ઉપર (પાતાળ અને [illegible]) [illegible] અને અમરાવતીની મધ્યમા રહેલી આ નગરી [illegible] [illegible] ચૈત્યની તેની [illegible] (મેરુ) હોય તેવી શોભતી હતી

[illegible] ચંદ્રની પેઠે નિર્મળ [illegible] કિરણોથી નિર્મળતામા એક [illegible] અને [illegible] પાલન કરતો, વૃદ્ધિ પમાડતો અને [illegible] જેમ [illegible] ની પેઠે [illegible] હતો તે [illegible] ન કરતો નહીં [illegible] પોતાના [illegible] [illegible] ચિંતા કરે છે એ [illegible] [illegible] રાજાઓના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ગણ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ની પેઠે [illegible]

ની ગતિની પેઠે તે પરાક્રમી નૃપતિનુ શાસન, પર્વત અરણ્ય અને દુર્ગાદિ પ્રદેશમ
સ્ખલના પામતુ નહોતુ સર્વ દિશાઓને આક્રાંત કરી જેનુ પ્રચંડ તેજ પ્રસરતુ
તે રાજાના ચરણ સૂર્યની પેઠે સર્વ રાજાઓના મસ્તક ઉપર અથડાતા હતા જે
ધર્મનિ રાજાના સર્વજ્ઞ ભગવાન્ એક સ્વામી હતા તેમ તે સર્વ રાજાઓનો એ
ની હતો ઇંદ્રની પેઠે શત્રુઓના બળનો નાશ કરનાર—એક પરાક્રમવાળો તે રા
શત્રુ માનુ પુરૂષોનેજ મસ્તક નમાવતો હતો તે વિવેકી રાજાની શક્તિ જેમ બહાર
ઓને જીતવામા અતુલ હતી તેમ અભ્યંતર શત્રુ કામક્રોધાદિકને જીતવામા પ
ત્ર હતી. પોતાના બળથી, જેવી રીતે ઉન્માર્ગગામી અને દુર્મદ એવા હાથી ઘો
ને તે દમતો હતો તેવી રીતે ઉન્માર્ગગામી ઇંદ્રિયગણને પણ તે દમતો હતો
ના આપેલુ દાન છીપમા પડેલા મેઘજળની પેઠે બહુ ફળદાયક થાય છે એમ ધ
દાનશીલ રાજા યથાવિધિ પાત્રનેજ દાન આપતો હતો જાણે પરપુરમા પ્રવેશ કર
તેમ તે ધર્મવિત્ રાજા સર્વ ઠેકાણે પ્રજાવર્ગને ધર્મમાર્ગમાજ પ્રવર્તાવતો હ
ચંદનવૃક્ષ જેમ મલયાચલની પૃથ્વીને વાસિત કરે તેમ તેણે પોતાના પવિત્ર ચરિત્રથી
જગતને સુવાસિત કર્યુ હતુ શત્રુઓના જયથી, પીડિત જંતુઓના રક્ષણથી અને યાચ
ગણ કવાથી તે રાજા યુદ્ધવીર, દયાવીર અને દાનવીર કહેવાતો હતો એવી
પ્રકૃતિમા રહી, સ્થિર બુદ્ધિ રાખીને અને પ્રમાદને છોડીને, સર્પરાજ જેમ અમૃત
રક્ષા કરે તેમ તે પૃથ્વીની રક્ષા કરતો હતો

કાર્યાકાર્યને જાણનાર અને સાર અસારને શોધનાર તે રાજાને એક દિવસે આ પ્ર
કાર ના વૈરાગ્યની ભાવના ઉત્પન્ન થઇ—" અહો ! લાખો યોનિરૂપી મહા ભમરીએ
" પડવાના હેતુથી ભયંકર એવા આ સંસારરૂપી સમુદ્રને ધિક્કાર છે ! ઇંદ્રજાળ
" પદાર્થો ... સુધી ... ભયંકર ... ના ... ના ... ભાવના અને ...
" સ્વપ્નજાળની પેઠે આ સંસારને વિષે ... ... મોહ પામે છે તે ... ... થાય
" ક્ષણભંગુર એવા પદાર્થોથી સર્વ જંતુઓ મોહ પામે છે, અને ... ઉપર ર
" યૌવન ... પતાકાના છેડાની પેઠે ચંચળ છે) છે એ આયુષ્યનો કેટલોક ભાગ ગર્ભાવા
" જળબિંદુની પેઠે ચંચળ (નાશવંત) છે, ... થાય છે, અને તે સ્થિ
" ... ... પેઠે ... ... કરીને ... થાય છે, ... પછી બાળપણમા ...
" નદીનાળા ... ની જેવા થઈ પડે છે ... ... યૌવનપણા
" કેટલોક ભાગ ... પેઠે ... જ ... જાય છે ... આયુષ્યનો કેટલોક ભા
" ... ... અને વૃદ્ધાવસ્થાના ... ...
" ... ... પેઠે ... જાય છે ... ... જાય છે
" ... ... રહેલુ ... ... છે
" ... ... અને ...
" ... ...

" કરે છે યૌવનમા વિષયને માટે જેની રીતે પ્રાણી પ્રયત્ન કરે છે તેવી રીતે જો મુક્તિને
" માટે પ્રયત્ન કરે તો શુ ન્યૂન રહે ! અહો ! કરોળીઓ જેમ પોતાનીજ લાળના તંતુ
" જાળમા વીંટા / જાય છે તેમ પ્રાણી પણ પોતાનાજ કરેલા કર્મના પાશથી વીંટ
" જાય છે સમુદ્ર મધ્યે યુગસમિનાપ્રવેશન્યાયની[1] પેઠે પ્રાણી પુણ્યના યોગે ઘણી વખ
" તતે મનુષ્યજન્મ મેળવે છે તેમા પણ આર્ય દેશમા જન્મ, સારા કુળની પ્રાપ્તિ અને
" ગુરુકુળસેવા એવી દુષ્કર સામગ્રી પામ્યા છતા પણ જે પ્રાણી પોતાના કલ્યાણને માટે
" યત્ન કરતો નથી તે તૈયાર રસોઇ મળ્યા છતા ભૂખ્યા બેસી રહેનાર માણસ જેવો છે
" ઊર્ધ્વગતિ (સ્વર્ગાદિ) અને અધોગતિ (નર્કાદિ) બને પોતાને આધીન છે, તોપણ જડ
" બુદ્ધિ પ્રાણી જળની પેઠે અધોમુખેજ દોડે છે ' હુ સમય આવશે એટલે સ્વાર્થને
" સાધીન ' એવો વિચાર રાખીને ધર્મકાયથી દૂર રહેનારાઓને ધર્મકાર્ય કર્યા અગાઉ
" નગડામા તસ્કરની પેઠે યમદૂતો આવીને લઇ જાય છે પાપ કરીને જેઓનુ પોષણ
" કરેલુ એવા સર્વ સ્વજનોના જોતા છતા પણ કાળ, રાક જેના રક્ષણરહિત જતુને
" અકસ્માત્ આવીને લઈ જાય છે ત્યાથી નરકગતિને પ્રાપ્ત થયેલો પ્રાણી ત્યા અનત
" વેદના ભોગવે છે, કારણ કે માણસને ઋણની માફક કર્મ પણ જન્માતરમા વાંસે
" દોડનારા છે આ મારી માતા, આ મારો પિતા, આ મારો ભ્રાતા અને આ મારો પુત્ર
" એવી જે મમતાબુદ્ધિ છે તે મિથ્યા છે, કારણ કે આ શરીર પણ પોતાનુ નથી કુદા
" જુદા સ્થાન (ગતિ) થી આવેલા એવા એ માતાપિતાદિકની સ્થિતિ, વૃક્ષ પર આ
" વી રહેલા પક્ષીની પેઠે એક ઠેકાણે થયેલી છે, ત્યાથી તેઓ, રાને એક ઠેકાણે રહેલા
" વટમાર્ગુઓ જેમ સવાર જુદા જુદા સ્થાન તરફ ચાલ્યા જાય છે તેમ જુદી જુદી
" ગતિમા ચાલ્યા જાય છે પાણીના રેટની માફક આ સસારમા ભમતા
" પ્રાણીઓને પોતાનો કે પારકો કોઇ નથી, માટે ત્યાગ કરવાને યોગ્ય જે કુટુબાદિ
' તેનો પ્રથમથીજ ત્યાગ કરો અને સ્વાર્થને માટે યત્ન કરો કારણ કે સ્વાર્થભ્રં
' શવુ તેજ મૂર્ખતા કહેવાય છે નિર્વાણ (મોક્ષ) લક્ષણવાળો એ સ્વાર્થ એકાંત
" અનેક સુખ આપનાર છે, અને તે સૂનોત્તરગુણવડે[2] કરીને સૂર્યના કિરણોની
" જેમ પ્રગટ થાય છે "

આવી રીતે રાજા ચિતવતો હતો તેવામા ચિંતામણિની જેમ શ્રીમાન અરિદમન નામના સૂરિમહારાજા ઉદ્યાનમા આવીને સમવસર્યા તેમના આગમનની વાર્તા સાંભળીને જાણે અમૃતનો ઘૂંટડો પીધો હોય તેમ રાજા હર્ષ પામ્યો તત્કાળ મહ

૧ સ્વયભૂરમણ સમુદ્રની અદર પૂર્વ પૂર્વ દિશાએ બહુ અતરે એક ચોમરૂ અને તેમા નાખરૂ ઈ ખી ડીઓ જુદી જુદી નાખી હોય તે સયોગે અથડાતી અથડાતી ઘણે કાળે પણ નહિ મળી શકે અને કદાચ અદર સ્વયમેવ ખીલીઓ પણ પરોવાઇ જાય તે ન્યાય. ૨ મૂળગુણ પાચ મહાવ્રતાદિ અને ઉત્તરગુણ પિડવિશુદ્ધિ વિગેરે સૂર્યકિરણની ગતિને પક્ષે મૂળ અને ઉત્તરગુણ

પજના છત્રોથી અને આકાશને મેર અંકિત કરતો હોય તેમ તે સુરિમહારાજને વાંદવા ચાલ્યો અને તેનીદરીના તે કર્યા હોય તેવા તે ચામરો તેની બને તરફ ઢોળાતા હતા. સુવર્ણના કવચવાળા હોવાથી અને કુવરની પાંખોવાળા પક્ષીઓ હોય તેવા અને ગતિવડે પવનને જીતનારા વેગવંત ઘોડાઓથી તે સર્વ દિશાઓને રૂપના નાગો અને જગમ શિખરો હોય તેવા મેઘ હાથીઓના ભારથી પૃથ્વીતળને નમાવતા યોદ્ધા પોતાના સ્વામીના મનને આનંદથી અને તેઓને મન પ્રયત્નવાન થયું હોય તેવા નાનત ગજાઓએ ભક્તિવડે તને પરિવારિત કર્યો બદિજનોના કોલાહલની અને સ્પર્ધા કરતા હોય તેવા આકાશમાં વાગતા મંગળ તૂર્યના શબ્દો દુંદુભીજનું આગમન સૂચવતા હાથીની ઉપર બેઠેલી શૃંગાર રસની નાયિકારૂપ હજારો વારાંગનાઓથી તે પરિવારિત થયો હાથી ઉપર બેસીને એવી રીતે પ્રયાણ કરતો તે સર્વ વૃક્ષોના સ્થાનરૂપ નંદનવન સમાન તે ઉદ્યાન સમીપે આવ્યો પછી રાજાઓમાં કુંજર સમાન ગજાએ હાથી ઉપરથી ઉતરીને સિંહ જેમ પર્વતની ગુફામાં પ્રવેશ કરે તેમ ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કર્યો, અને આચાર્ય મહારાજને જોયા

તે આચાર્ય મહામુનિ વજ્રના બખ્તરની પેઠે કામદેવના બાણથી અભેદ્ય, રાગરૂપી રોગના ઔષધ સમાન, દ્વેષરૂપી શત્રુમાં દ્વિષતપ,[1] ક્રોધરૂપી અગ્નિમાં નવીન મેઘ સમાન, માનરૂપી વૃક્ષમાં ગજ સમાન, માયારૂપી નાગણીમાં ગરૂડ સમાન, લોભરૂપી પર્વતમાં વજ્ર સમાન, મોહરૂપી અંધકારમાં સૂર્ય સમાન, તપરૂપી અગ્નિમાં અરણિ સમાન, ક્ષમારૂપી સર્વસ્વના પૃથ્વી સમાન અને બોધિબીજ રૂપી જળની એક નીક સમાન હતા તેની ચારે તરફ સાધુઓનો સમુદાય બેઠેલો હતો તેમાંના કોઇ ઉત્કટિક આસને બેઠા હતા, કોઇ વીરાસન કરી બેઠેલા હતા, કોઇ વજ્રાસનને સેવતા હતા, કોઇ પદ્માસને બેઠેલા હતા, કોઇ ગોદોહીક આસનથી રહેલા હતા, કોઇ ભદ્રાસને રહ્યા હતા, કોઇ દંડાસન કરી બેઠા હતા, કોઇ વલ્ગુલિક આસન કરી રહ્યા હતા, કોઈ ક્રૌંચપક્ષીનું આસન કરી બેઠા હતા, કોઇ હંસાસન કરી રહ્યા હતા, કોઈ પર્યંકાસને બેઠા હતા, કોઇ ઉષ્ટ્રાસન કરી બેઠા હતા, કોઈ ગરૂડાસન કરી રહ્યા હતા, કોઇ કપાલીકરણ કરી બેઠા હતા, કોઈ આમ્રકુબ્જાસનને રહ્યા હતા, કોઈ સ્વસ્તિકાસન વાળીને બેઠા હતા, કોઇ દંડપદ્માસન કરી રહ્યા હતા, કોઇ સોપાશ્રય આસને રહ્યા હતા, કોઇ કાયોત્સર્ગે રહ્યા હતા, અને કોઇ વૃષભાસન કરી રહ્યા હતા રણભૂમિમાં સુભટોની પેઠે વિવિધ ઉપસર્ગોને સહન કરતા તેઓ પોતાના શરીર ઉપર પણ નિરપેક્ષપણું રાખીને પોતાના અંગિકૃત (અંગીકૃત) ના નિર્વાહ કરતા હતા. અંતરંગ શત્રુઓને જીતતા હતા, પરિસહને સહન કરતા હતા, અને તપધ્યાનમાં તેઓ સમર્થ હતા રાજાએ આચાર્ય પાસે આવી વંદના કરી, તે વખતે થયેલી પુલકાવળીના મિષથી અને અંકુરિત થયેલી ભક્તિને ધારણ કરતો હોય

1 શત્રુઓને તપાવનાર.

તેવો તે જણાતો હતો. આચાર્ય મહારાજાએ મુખ પાસે મુખવસ્ત્રિકા નાખી સર્વ કલ્યાણની માતારૂપ 'ધર્મલાભ' એવી આશિષ આપી. પછી કાચબાની પેઠે શરીર સંકોચી અવગ્રહભૂમિ છોડીને રાજા અંજલિ જોડી ગુરૂમહારાજાની આગળ બેઠો, અને એકતાનવાળું મન કરી ઇંદ્ર જેમ તીર્થંકર પાસેથી દેશના સાંભળે તેમ આચાર્યવર્ય પાસેથી દેશના સાંભળી. શરદ્ઋતુથી જેમ ચંદ્રની ઉજ્વલતા વિશેષ થાય તેમ તે દેશનાથી રાજાને ભવવૈરાગ્ય વિશેષ થયો. પછી આચાર્યના ચરણને વાંદી, અંજલિ જોડી, વિનયગર્ભિત ગિરાથી રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું—

" હે ભગવંત ! સંસારરૂપી વિષવૃક્ષના અનંત દુ:ખરૂપ ફળનો અનુભવ કરતાં છતાં પણ મનુષ્યો વૈરાગ્યને ભજતા નથી, તેમ છતાં આપને આ સંસારને વિષે વૈરાગ્ય કેમ થયો ? તેમાં કાંઇ પણ આલંબન કારણભૂત હોવું જોઇએ ! માટે આપ કૃપા કરીને કહો."

તેણે એવી રીતે પૂછવાથી, પોતાના દાંતના કિરણોની ચંદ્રિકાવડે આકાશતળને ઉજ્વળ કરતા આચાર્ય મહારાજ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યા—"હે નૃપ ! આ સંસારમાં બુદ્ધિવંતને સર્વ વૈરાગ્યનાજ કારણ છે, તેમાં કોઈને કોઇ કારણ વૈરાગ્યના હેતુ વિશેષપણે થાય છે. હું પૂર્વે ગૃહવાસમાં હતો ત્યારે એક દિવસે હાથી ઘોડા રથ અને પાયદળ સહિત દિગ્વિજય કરવાને નીકળ્યો. તેવામાં માર્ગની અંદર આવતા એક ઘણો સુંદર બગીચો મારા જોવામાં આવ્યો. ગાઢી વૃક્ષોની છાયાથી મનોહર એવો તે બગીચો, જગત્‌ના ભ્રમણ કરવાથી ખેદ પામેલી લક્ષ્મીનું જાણે વિશ્રામગૃહ હોય તેવો જણાતો હતો. કંકોલવૃક્ષના ચંચલ પત્રોથી જાણે નાચતો હોય, વિકાસ પામેલી મલ્લિકાના પુષ્પગુચ્છોથી જાણે હસતો હોય, ખીલેલા કદંબપુષ્પના સમૂહથી જાણે રોમાંચિત થયો હોય, કૂંપળના કેતકી પુષ્પરૂપી નેત્રોથી જાણે જોતો હોય, પોતાની શાખા અને તાડના વૃક્ષરૂપી ઉંચી ભુજાઓથી જાણે દૂરથી સૂર્યના તપ્ત કિરણોને ત્યાં પડતાં નિષેધ કરતો હોય, વડના વૃક્ષોથી જાણે વટેમાર્ગુઓને ગુપ્તસ્થાન આપતો હોય, નીકોથી જાણે પગને પગને પાવને તૈયાર કરતો હોય, ઝરતા પાણીના રેંટયંત્રોથી જાણે વાદિંત્રો વગાડતો હોય, ગુંજારવ કરતા મધુકરોના અવાજથી જાણે વટેમાર્ગુઓને બોલાવતો હોય, અને તેની મધ્યે રહેલા તમાલ, તાલ, હિંતાલ અને ચંદનના વૃક્ષોથી જાણે સૂર્યના કિરણોના નાશથી અંધકારે તેને સેવ્યો હોય તેવો તે બગીચો જણાતો હતો. આંબા, ચંપેલી, પુંનાગ, નાગકેસર અને કેશુના વૃક્ષોથી જગત્‌માં સૌગંધ્ય લક્ષ્મીના એકછત્ર રાજ્યને તે વિસ્તારતો હતો, તાંબૂલ, આરોટી અને દ્રાક્ષના વેલાઓના અતિ વિસ્તાર પામેલા સમૂહથી તે ઉદ્યાન પથિક માટે યત્ન સિવાય વિતિમંડપોનો વિસ્તાર કરતો હતો, અને મેરુપર્વતની તળાટીથી જાણે ભદ્રશાલ વન ત્યાં આવેલું હોય તેવો તે અત્યંત મનોહર તે વખતે જણાતો હતો. દિગ્વિજય કરીને ઘણે કાળે સેના સહિત પાછો હું તે બગીચા સમીપે આવ્યો ત્યારે વાહનથી ઉતરી કૌતુકવડે પરિવાર સહિત તેમાં પેઠો, તે વખતે તે બગીચો જુદાજ પ્રકારનો મારા

"[illegible] કે 'શું જાનિરી હું ઓજ અહીં આવ્યો ?
અહીં [illegible] કિન્નર [illegible] નહીં હોય ! કુલકિન્નીઓના ટંકા ને વાજીંત્રી
[illegible] અને આ [illegible] અ[illegible] [illegible] નકુલની [illegible]
[illegible] અને આ મિત્ર [illegible] દારૂણક
[illegible] અને આ [illegible] એવા પ્રગટના
[illegible] [illegible] સ્પોનું પાથ
[illegible] [illegible] પુષ્પોદાર પુષ્પો
[illegible] [illegible] વિગેરેની વિશ્રની
[illegible] [illegible] અને પુલ[illegible]માન બઠી
[illegible] [illegible] [illegible] તે પૂરો
[illegible] [illegible] અનેક [illegible]ની
[illegible] [illegible] ભયંકર થયેલી આ વાડો
[illegible] [illegible] અને [illegible] થયેલા સ્થળ
[illegible] [illegible] પુષ્પોના [illegible] અને [illegible] થયેલા સ્થળ
[illegible] આ રીતે તે [illegible] વિલક્ષણ જોવાના આવ્યો, તેથી મને
[illegible] આ [illegible] જેમ [illegible] જુદી રીતનો થઈ ગયો છે તેમ સર્વ સંસા-
[illegible] સ્થિતિ પણ આવીજ છે જે માણસ પોતાના સૌદર્યથી કામદેવના જેવો દે
[illegible] છતાં હોય તેજ માણસ જ્યારે ભયંકર રોગે [illegible] થાય છે ત્યારે [illegible] જેવો
[illegible] જ [illegible] વાણીથી બૃહસ્પતિ જેવું બોલી શકે છે તેજ માણસ કોઈ
[illegible] અત્યંત મુંગો બની જાય છે જે માણસ પોતાની ચાલવાની
[illegible] કરે છે તેજ માણસ કોઈ કાળે વાયુ વિગેરે
[illegible] પંગુ [illegible] આચરણ કરે છે તેજ માણસ કોઈ કાળે વાયુ વિગેરે
[illegible] બની જાય છે પોતાના પરાક્રમની હુન્નરથી જે માણસ
[illegible] આચરણ કરે છે તેજ માણસ રોગાદિકથી અસમર્થ હુન્ન થતા [illegible] થઈ
[illegible] પોતાના [illegible] શક્તિથી જે [illegible]ની પેઠે આચરણ કરે છે તેજ [illegible]
[illegible] બની જાય છે અહો ! પ્રાણીઓના શરીર ક્ષણવારમાં
[illegible] ક્ષણમાં અસ્ત્ન, ક્ષણમાં દૃષ્ટ અને ક્ષણમાં અદૃષ્ટ
[illegible], ક્ષણમાં અરમ્ય, ક્ષણમાં ક્ષમ, [illegible] વાણીથી બૃહસ્પતિ જેવું
[illegible] જાય છે ! ! " આવી રીતે ચિંતવતા મને, જપ કરનારને [illegible] શક્તિની
[illegible] થનારવૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો પછી તૃણના અગ્નિ સમાન અને નિર્માલ
[illegible] ચિંતામણિ રત્ન સમાન મહાવ્રતરૂપ ચરિત્રને મે એ મહામુનિની પાસે
ગ્રહણ કર્યું."

તેઓ એ પ્રમાણે બોલી રહ્યા એટલે ફરીથી આચાર્યવર્ય અરિદમને પ્રણામ કરી, વિરક્ત અને ભક્તિવંત રાજા આ પ્રમાણે બોલ્યો—" નિરીહ અને મમતારહિત આપ

૧ [illegible]

ના જેવા પૂજ્ય સદ્ગુરૂઓ અમારા જેવાના પુણ્યથીજ આ પૃથ્વીપર વિહાર કરે છે. [illegible] તૃષ્ણાથી આચ્છાદન થયેલા અંધકૂપમા ગાયની પેઠે, લોકો આ અતિ ઘોર સંસારમા [illegible] મ ન રી સુખના ભ્રમવડે પડે છે, તેમાથી પ્રાણીઓની રક્ષા કરવાને આપ [illegible] નિરંતર ઘોષણાની પેઠે દેશના આપો છો આ અસાર સંસારમા ગુરૂની વાણીજ પરમ [illegible] છે, પણ અતિ પ્રિય એવા સ્ત્રી, પુત્ર અને બંધુઓ સારરૂપ નથી હવે મારે [illegible] જેવી ચંચળ લક્ષ્મી, સેવતાજ માત્ર મધુર એવા વિષ સમાન વિષયો, અને [illegible] લોકમાજ મિત્ર સમાન એવા સ્ત્રીપુત્રથી સર્યું ! તેઓની મારે કાઇ જરૂર નથી [illegible] ભગવન્ ! સંસારસમુદ્રને તરવામા નૌકા સમાન એવી દીક્ષા મને આપો, અને [illegible] ઉપર દયા લાવો હુ નગરમા જઇ મારા પુત્રને રાજ્ય સોપીને આવુ ત્યા સુધી આપ [illegible] જ્યાંસુધી આ સ્થાન અલંકૃત કરવુ "

પછી આહ્લાદ કરનારી ગિરાથી આચાર્યે કહ્યુ—' રાજન્! તમારી ઇચ્છા [illegible] પૂર્વ જન્મના સંસ્કારને લીધે પ્રથમથીજ તમે તત્ત્વ જાણનાર છો, તેથી [illegible] તમને દેશના આપવી તે હેતુ માત્ર છે [illegible] કામધેનુ સમાન થાય છે તેમ તમારા જેવા પુરૂષોએ [illegible] તીર્થંકર [illegible] ફળને આપે છે તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરવાને માટે અને [illegible] મુનિઓ ભવ્ય જનોના ઉપકારને માટેજ વિચરે છે ' [illegible] કર્યુ, એટલે રાજાઓમા સૂર્યસમાન તે રાજા તેમને પ્રણામ [illegible] મનસ્વી પુરૂષો નિશ્ચિત કાર્યમાં આળસ કરતા નથી [illegible] પોતાના [illegible] ઉપર બેસી પોતાના [illegible] મંત્રીઓને આ પ્રમાણે કહ્યુ

' હે મંત્રીઓ ! [illegible] આ રાજ્યરૂપી [illegible] તમે મંત્રીઓ છો [illegible] સ્નેહાળ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

જે પોતાની કેવળજ્ઞાન રૂપી લક્ષ્મીથી, સર્વ વિશ્વને હાથના રહેલા નિર્મળ જળની માફક જાણે છે અને જે ન ચિંતવી શકાય તેવા માહાત્મ્યના નિધાનરૂપ છે, એવા " સુવિધિ " ભગવાન્ તમારા બોધને માટે થાઓ ॥ ૧૧ ॥

सत्त्वानां परमानद-कदोद्भेदनवांबुद ।
स्याद्वादामृतनिस्यदी, शीतल पातु वो जिन' ॥ १२ ॥

પ્રાણીઓના ઉત્કૃષ્ટ આનંદના અંકુરને પ્રગટ થવામા નવીન મેઘના જેવા અને સ્યાદ્વાદ મતરૂપી અમૃતને ઝરનારા " શ્રી શીતલ " તીર્થંકર તમારી રક્ષા કરો ॥ ૧૨ ॥

भवरोगार्त्तजतूना-मगदकारदर्शन ।
नि.श्रेयसश्रीरमण , श्रेयास श्रेयसेऽस्तु व ॥ १३ ॥

જેમનુ દર્શન[1] નાનારૂપી રોગથી પીડાયેલા જીવોને વૈદ્ય સમાન છે અને જે મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીના સ્વામી છે એવા " શ્રી શ્રેયાંસ " ભગવાન્ તમારા કલ્યાણને અર્થે થાઓ ॥ ૧૩ ॥

विश्वोपकारकीभूत-तीर्थकृत्कर्मनिर्मिति ।
सुरासुरनरै पूज्यो, वासुपूज्य पुनातु व ॥ १४ ॥

જેમણે સર્વ વિશ્વને ઉપકાર કરનાર એવા તીર્થંકર નામકર્મને નિષ્પન્ન કરેલુ છે, અને જે દેવ, અસુર અને મનુષ્યોને પૂજવા લાયક છે એવા " શ્રી વાસુપૂજ્ય " સ્વામી તમોને પવિત્ર કરો ॥ ૧૪ ॥

विमलस्वामिनो वाच, कतकचोदसोदरा ।
जयति त्रिजगच्चेतो-जलनैर्मल्यहेतव ॥ १५ ॥

કતકફળના ચૂર્ણ જેવી ત્રણ જગતના ચિત્ત રૂપી જળને નિર્મળ કરવામા કારણરૂપ " શ્રી વિમલ " સ્વામીની વાણી જયવતી વર્તે છે ॥ ૧૫ ॥

स्वयभूरमणस्पर्द्धि-करुणारसवारिणा ।
अनतजिदनता व , प्रयच्छतु सुखश्रियम् ॥ १६ ॥

સ્વયભૂરમણ (સમુદ્ર) સમુદ્રની હરીફાઈ કરનાર અર્થાત તેથી પણ અધિક એવા કરુણા રસરૂપી જળવડે યુક્ત એવા " શ્રી અનંતનાથ " ભગવાન તમને જેનો અંત નથી એવી મોક્ષસુખરૂપ લક્ષ્મીને આપો ॥ ૧૬ ॥

कल्पद्रुमसधर्माण-मिष्टप्राप्तौ शरीरिणाम् ।
चतुर्द्धाधर्मदेष्टार, धर्मनाथमुपास्महे ॥ १७ ॥

---

[1] ત્યાં દર્શન એટલે સમ્યક્ત્વ એવો પણ અર્થ થાય છે

જોડાની પેઠે મને ઉન્માર્ગમાં લઈ ગઈ. દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા મેં વિજિતક[1] વૃક્ષની છાયાની પેઠે જેવી પરિણામે અનર્થ આપનારી આ વિષયસેવા અદ્યાપિ પર્યંત કરી ગંધહસ્તીની જેમ બીજા હાથીઓને મારે તેમ બીજાના પરાક્રમને નહીં સહન કરનારા એવા મેં દિગ્વિજયમાં નિરપરાધી રાજાઓને માર્યા. બીજા રાજાઓની સાથે સંધિ વિગેરે છ ગુણોને નિરંતર જોડનારો જે હું તેની તાડવૃક્ષની છાયાની જેમ સત્ય વાણી કેવી? અર્થાત્ બીનકુલ નહીં. મેં જન્મથી બીજા રાજાઓના રાજ્યને છીનવી લેવામાં અદત્તાદાનજ આચર્યું છે. રતિસાગરમાં મગ્ન થયેલા મેં કામદેવનો જાણે શિષ્ય હોઉં તેમ નિરંતર અબ્રહ્મચર્યજ આચર્યું છે. પ્રાપ્ત થયેલા અર્થોથી અતૃપ્ત અને અપ્રાપ્ત અર્થો મેળવવાની ઇચ્છાવાળો જે હું તેને આટલા કાળ સુધી બળવાન મૂર્છા પ્રાપ્ત થયેલી હતી. સ્પર્શ કરેલો એક પણ ચાંડાળ જેમ અસ્પૃશ્યપણાનો કરનાર છે તેમ હિંસા વિગેરે પાપકાર્યોમાંથી એક પાપકર્મ પણ દુર્ગતિનું કારણ છે, માટે આજે વૈરાગ્યવડે ગુરુની પાસે પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાંચે પાપના સ્થાનથી હું વિરામ પામીશ (પાંચ મહાવ્રત લઈશ). સાયંકાળે સૂર્ય જેમ પોતાનું તેજ અગ્નિમાં આરોપે તેમ હું મારા કવચધર કુમાર ઉપર આ રાજ્યભાર આરોપણ કરીશ. તમારે મારી પેઠે આ કુમાર તરફ પણ ભક્તિભાવે વર્તવું, અથવા તમને આવી શિક્ષા આપવાની જરૂરજ નથી, કારણ કે કુલીનતનું એવું શીલજ હોય છે."

મંત્રીઓએ કહ્યું—"સ્વામિન્! દૂરમોક્ષ[2] પ્રાણીઓને ક્યારે પણ આવી બુદ્ધિ થતી નથી. પરાક્રમથી જાણે ઇંદ્રો હોય તેવા તમારા પૂર્વજો જન્મથી માંડીને અખંડ શાસનવડે આ પૃથ્વીને સાધતા હતા પણ જ્યારે અનિશ્ચિત શક્તિવાળા થતા ત્યારે તેઓ તૃણની પેઠે રાજ્યને છોડી દઈ ત્રણ રત્નોથી પવિત્ર એવા વ્રતને ગ્રહણ કરતા હતા. આપ મહારાજા આ પૃથ્વીના ભારને પોતાની ભુજાના પરાક્રમે ધારણ કરો છો, તેમાં ઘરની અંદર રહેલા સ્તંભની પેઠે અમે તો ફક્ત શોભારૂપ થઈ રહેલા છીએ. આ સામ્રાજ્ય જેમ આપને કુળક્રમાગત પ્રાપ્ત થયેલું છે તેવી રીતે અવદાન[3] સહિત અને નિદાન[4] રહિત એવું વ્રતનું ગ્રહણ પણ ક્રમાગત પ્રાપ્ત થયેલું છે. જાણે આપનો બીજો આત્મા હોય તેવો આ કુમાર પૃથ્વીના ભારને લીલાકમળની પેઠે ધારણ કરવાને સમર્થ છે. આપને મોક્ષફળવાળી દીક્ષા ગ્રહણ કરવી હોય તો ખુશીથી ગ્રહણ કરો. આપ સ્વામી ઉચ્ચ પ્રકારની ઉન્નતિને પ્રાપ્ત થાઓ તેજ અમારે ઉત્સવ છે." તીક્ષ્ણ ન્યાયમાં નિષ્ઠાવાળા અને સત્ત્વ તથા પરાક્રમથી શોભતા એવા આ કુમારવડે આપની પેઠે આ પૃથ્વી રાજન્વતી થાઓ!" આવા તેમના અનુજ્ઞાવચનથી મુદિત થયેલા મેદિનીપતિએ છડીદાર પાસે શીઘ્રપણે કુમારને બોલાવ્યો. જાણે મૂર્તિમાન કામદેવ હોય તેવો તે કુમાર ઇંદ્રની પેઠે પ્રસન્નપણે ચાલતો ત્યાં આવ્યો. વાદળ જેમ ચંદ્રની પેઠે રાજાને ભક્તિથી

1 ખીજડાનું ઝાડ. 2 મોક્ષ જેને દૂર (પછી થશે) છે તેવા. 3 પરાક્રમ. 4 નિયાણું

પ્રણામ કરી અંજલિ જોડી યથાસ્થાને તે બેઠો અમૃતરસના જેવી સારદૃષ્ટિથી અ
અભિસિંચન કરતા હોય તેમ કુમારને આનંદ સહિત જોતા રાજા આ પ્રમાણે બોલ્યા—

"હે વત્સ ! આપણા વંશના પૂર્વરાજાઓ દયાબુદ્ધિથી નિર્લોભી થ ને વર્ષ
એકલી રહેલી ગાયની પેઠે આ પૃથ્વીનુ પાલન કરતા હતા જ્યારે પુત્રો સમર્થ થતા
તેઓ ધુર્ય વૃષભની પેઠે તેમની ઉપર પૃથ્વીના ભારને આરોપણ કરતા હતા, અને
આ ત્રણ જગતમા રહેલી સર્વ વસ્તુને અનિત્ય જાણી શાશ્વતપદ(મોક્ષ)ને મા
તૈયાર થતા હતા આપણો કોઇ પૂર્વજ આટલીવાર સુધી ગૃહવાસમા રહ્યો નથી, છ
ગૃહસ્થાશ્રમમા મુ થયેલો હુ આટલીવાર સુધી રહ્યો એ મારો કેટલો પ્રમાદ કહેવાય
હે પુત્ર ! હવે તુ આ રાજ્યભારને ગ્રહણ કર, તારાથી નિર્ભાર થયેલો હુ વ્રત ગ્રહ
કરીશ અને આ ભવસાગરને તરી જઇશ "

રાજાની એવી વાણીથી હિમવડે કમળકોશની પેઠે ગ્લાનિ પામેલો કુમાર ન
કમલમા આંસુ લાવી બોલ્યો—"હે દેવ ! મારા કયા અપરાધથી અકસ્માત્ મારા ઉપ
તમારી અવકૃપા થઇ કે જેથી પોતાના આત્માને—તમારા પાળારૂપ માનનારા એવા
પુત્રને આપ આવો આદેશ કરો છો ? અથવા આ પૃથ્વીએ તમારો કાંઈ અપરાધ કર્
છે કે જેથી ઘણા કાળ સુધી રક્ષા કરેલી તે પૃથ્વીનો હમણા તૃણની પેઠે ત્યાગ કરો છો
આપ પૂજ્યપિતા વિના મારે આ રાજ્યનુ કામ નથી, કારણકે જળથી ભરેલુ સરો
પણ જો કમળરહિત હોય તો તે ભમરાઓને શા કામનુ ? અહો ! આજે મારે
નિરૂપ થયુ ! મારી મંદભાગ્યતા પ્રગટ થઇ ! જેથી લોષ્ટની પેઠે મને છોડી દેતા એ
સ્વામી મને આવી આજ્ઞા કરે છે ! હુ આ પૃથ્વીને કોઇ પણ રીતે ગ્રહણ નહીં કરુ
અને તેમ કરતા ગુરુની આજ્ઞાનુ ઉલ્લંઘન થવાનુ પ્રાયશ્ચિત આચરીશ "

પોતાની આજ્ઞાનો લોપ કરનારી અને સત્વમાર્ગવાળી તે પુત્રની આવી વા
સાંભળી ખિન્ન પામેલો અને નમ્ર થયેલો મહીપતિ બોલ્યો—"તુ મારો પુત્ર છે, સ
સમર્થ, વિદ્વાન્ અને વિવેકી છે, તે છતા નેહમૂળ અજ્ઞાનથી વિચાર કર્યા સિવાય આ
કેમ બોલે છે ? કુલીન પુત્રોને ગુરુજનની આજ્ઞા વિચાર કરવાને પણ યોગ્ય નથી, તો
આ ઠેકાણે તો તુ બુદ્ધિમહિત છે, માટે તુ વિચારીને તે કબુલ કર પુત્ર ભાર વહન કર
એ વખતે પિતા ભારરહિત થાય જ છે કારણકે સિંહણ પોતાને બાળપુત્ર થતાં નિ
થઇને સુવે છે હે વત્સ ! વારી રજા સિવાય પણ મોક્ષની ઇચ્છાવાળો જો હુ ન
પૃથ્વીને છોડી દઉં કેમકે હુ કોઇ ભારથી પરતંત્ર નથી પછી તારે પિતાની એવી
અનાથ પૃથ્વીને તો ધારણ કરવી જ પડશે પણ વચનમા મારી આજ્ઞાનુ ઉલ્લં
કરવાથી તેં તો બહુ પાપ થશે માટે હે પુત્ર ! અભિનિવેશ એવા તારે સિવ બી
વિચાર કર્યા વિના મને સુખકારી એવુ આ મારુ વચન કબુલ કરવુ પડશે "

પછી મંત્રીઓએ કહ્યું—" હે કુમાર ! તમારે વિનયી એવા તમારું આ કહેવું એ કે સમીચીન છે તથાપિ તમારા પૂજ્ય પિતાએ જે કહ્યું તે કબુલ કરો. મુગટ કે ગુરુની આજ્ઞા અંગીકાર કરવી તે સર્વ ગુણોથી અધિક ગુણ છે. આપના પિતાએ પણ તેમના પિતાનું વચન માન્ય કર્યું હતું તે અમે જાણીએ છીએ. જેનું વચન ઉલ્લંઘન કરી શકાય નહીં એવા આ લોકમાં પિતાથી બીજો કોણ અધિક છે ?"

પિતાનું તથા મંત્રીઓનું એ પ્રમાણે કથન સાંભળી પોતાની ગ્રીવા નમાવી 'માત્ર મને આદેશ પ્રમાણ છે' એમ રાજકુમાર ગદગદ સ્વરે બોલ્યો. તે સમયે ચંદ્રથી જેમ કુમુદ અને મેઘથી જેમ મયૂર તેમ આશા પરિવાર પોતાના કુમારથી રાજા ખુશી થયો. એવી રીતે પ્રસન્ન થયેલા રાજાએ અભિષેક કરવાને યોગ્ય એવા પોતાના સિંહાસન ઉપર કુમારને સ્વહસ્તે બેસાર્યો. પછી તેમની આજ્ઞાથી સેવકની પેઠે સેવકપુરુષો તીર્થોના પવિત્ર જળ લાવ્યા, એટલે હર્ષે મંગળવાજિંત્ર વાગતે મહારાજાએ કુમારના મસ્તક ઉપર અભિષેક કર્યો. તે વખતે બીજા સામંતરાજાઓ પણ આવીને અભિષેક કરવા લાગ્યા, અને નવા ઉદય પામેલા આદિત્યની પેઠે ભક્તિથી તેને નમસ્કાર કરવા લાગ્યા. પિતાની આજ્ઞાથી તેણે સદશ શ્વેત વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં, તેથી શરદઋતુના શુભ્ર વાદળાથી પર્વત શોભે તેમ તે શોભવા લાગ્યો. પછી વારાંગનાઓએ આવીને જાણે નિર્મળ ચંદ્રિકાનું પૂર હોય તેવા ગોશીર્ષચંદનથી તેને સર્વ અંગે વિલેપન કર્યું, અને સ્વર્ગમાંથી આકાશ ફરવા નક્ષત્રગણને પરોવીને બનાવ્યા હોય તેવા મુક્તામય આભૂષણો તેણે ધારણ કર્યાં. જાણે મહાપ્રચંડ એવો પોતાનો પ્રતાપ હોય તેવા માણિક્યના તેજથી જ્વાલાયમાન મુગટ તેના મસ્તક ઉપર રાજાએ પોતે પહેરાવ્યો. અને ક્ષણવારમાં જાણે યશ પ્રગટ થયો હોય તેવું નિર્મળ છત્ર તેના શિર ઉપર આરોપણ કર્યું. બંને પડખે રાજ્યનીતિરૂપી લતાના પુષ્પોને જાણે ચુંબતા હોય તેવા ચામરો વારાંગનાઓ વીંજવા લાગી. પછી રાજાએ સ્વહસ્તે તેના લલાટમાં ઉદયાચળની ચૂલિકા ઉપર રહેલા ચંદ્રના જેવું ચંદનનું તિલક કર્યું. એવી રીતે કુમારને પરમ હર્ષથી રાજ્ય ઉપર બેસારી, લક્ષ્મીની રક્ષાનો જાણે મંત્ર હોય તેવી આ પ્રમાણેની શિક્ષા રાજાએ આપી—" હે વત્સ ! હવે તું પૃથ્વીનો આધાર થયો છે અને તારો આધાર કોઈ નથી, માટે પ્રમાદ છોડીને તારા પોતાના આત્માથી તેને ધારણ કરજે. હમેશાં આધાર શિથિલ થતાં આધેય ભ્રષ્ટ થાય છે, તેથી વિષયના અતિરસથી થયેલી શિથિલતાથી તું તારી રક્ષા કર. યૌવન, વૈભવ, રૂપ અને સ્વામીપણું તે એક એક પણ પ્રમાદના કારણ છે, અને બુદ્ધિવંતની કાર્યસિદ્ધિને નાશ કરનારા છે એમ જાણજે. કુળક્રમથી આવેલી છતાં પણ દુરારાધ્ય અને છળની ગવેષણા કરનારી આ લક્ષ્મી રાક્ષસીની પેઠે પ્રમાદી પુરુષને છળે છે. ઘણા કાળનો સ્નેહ પણ એ લક્ષ્મીની સ્થિરતાને માટે થતો નથી, તેથી જ્યારે અવસર આવે છે ત્યારે તે સારિકા (સોગટી)ની પેઠે તત્કાળ બીજે સ્થાને ચાલી જાય છે. કુલટાની પેઠે અપવાદનો પણ ભય નહીં

ધારણ કરતી એ લક્ષ્મી સુપ્તની પેઠે જાગતા એવા પોતાના પ્રમાદી પતિને છોડી દે છે. એ લક્ષ્મીને કદાપિ ગમણ સબંધી દાક્ષિણ્ય તો થતુ જ નથી, પણ તે વારીની પેઠે દોડીને બીજા સ્થાનમા ચાલી જાય છે નિર્લજ્જતા, ચપલતા અને નિઃસ્નેહપણુ એ શિવાય બીજા ઘણા દોષ તેનામા રહેલા છે, અને જળની પેઠે નીચ તરફ જવુ એ તો એની પ્રકૃતિજ છે એમ લક્ષ્મી સર્વ દોષમય હોવા છતા પણ સૌ કોઈ તેને માટે પ્રયત્ન કરે છે દેવ પણ લક્ષ્મીમા આસક્ત છે તો મનુષ્યની શી વાત! તેને સ્થિર કરવામા જાણે પહેરેગીર હોય તેમ તુ નીતિ અને પરાક્રમે સપન્ન થઈ સદા જાગૃત રહેજે લક્ષ્મીની ઈચ્છાવાળા છતા પણ તારે અનુબ્ધ થઈ આ પૃથ્વી પાળવી, કારણક સૌભાગી પુરૂષને સ્ત્રીઓની પેઠે અલુબ્ધ પુરૂષને લક્ષ્મી હમેશા અનુગત રહે છે ગ્રીષ્મ ઋતુના સૂર્યની પેઠે અતિ પ્રચડપણુ ધારણ કરીને કદાપિ આ પૃથ્વીને તુ દુઃસહ કરથી આક્રાન્ત કરીશ નહીં જરા પણ અગ્નિથી દગ્ધ થયેલુ ઉત્તમ વસ્ત્ર જેમ ત્યજી દેવાય છે તેમ એક વખત પણ અન્યાય કરનારા પોતાના માણસને તુ ત્યજી દેજે મૃગયા, દ્યુત અને મદ્યપાન એ સર્વથા બધ કરાવજે, કારણકે તપસ્વીના તપનો ભાગી જેમ રાજા થાય છે તેમ પ્રજાના સર્વ પાપનો ભાગી પણ રાજા થાય છે કામક્રોધાદિક અતર શત્રુઓનો તુ જય કરજે, કારણ કે તેઓનો જય કર્યા શિવાય બાહ્ય શત્રુઓને જીત્યા હોય તે ન જીત્યા બરાબર છે દક્ષિણ નાયક જેમ ઘણી પત્નીઓનુ યથાકાળે સેવન કરે તેમ તુ ધર્મ, અર્થ અને કામનુ પરસ્પર અબાધાથી યોગ્ય અવસરે સેવન કરજે એવી રીતે તેનો સમય આવતા ચોથા પુરૂષાર્થ (મોક્ષ)મા તારો ઉત્સાહ ન હણાય તેવી રીતે તે ત્રણ પુરૂષાર્થને તુ સાધજે '

એવી રીતે કહી વિમળવાહન ભૂપાળ મૌન રહ્યો, એટલે કુમારે 'તથેતિ' એમ કહી તે શિક્ષા અગીકાર કરી પછી સિહાસનથી ઉઠી પૂર્વની પેઠે વિનીત એવા રાજકુમારે, વ્રતને માટે તૈયાર થવાને ઈચ્છતા એવા પોતાના પિતાને હસ્તાવલબન આપ્યો એવી રીતે છડીદારથી પણ પોતાના આત્માને અલ્પ માનનારા પુત્રે જેને હસ્તાવલબન આપ્યુ છે એવા તે રાજા ઘણા કળશોથી ભૂષિત સ્નાનગૃહમા દાખલ થયા ત્યા જાણે મેરની ધારા હોય તેવી મકરમુખી સુવર્ણ ઝારીઓમાથી નીકળતા જળવડે તેણે સ્નાન કર્યું, કોમળ દિવ્યવસ્ત્રથી અગને લુછી સર્વાગે ગોશીષચદનનુ વિલેપન કર્યું ગુણી જાણનારા પુરૂષોએ નીલકમળના જેવો શ્યામ અને પુષ્પગર્ભ એવો રાજાનો કેશપાશ ચદ્રગર્ભિત મેઘની પેઠે શોભિત કર્યો વિશાળ, નિર્મળ, સ્વચ્છ અને પોતાની જેવા મનોહર ગુણ વાળા બે દિવ્ય અને મગળિક વસ્ત્રો તેણે ધારણ કર્યા પછી સર્વ રાજાઓમા મુગટ સમાન તે રાજાએ કુમારે લાવેલા માણિક્ય અને સુવર્ણના મુગટને મસ્તક ઉપર ધારણ કર્યો ગુણરૂપી આભૂષણને ધારણ કરનાર તે રાજાએ હાર, બાજુબધ અને કુડળ વિગેરે બીજા આભૂષણો પહેર્યા જાણે બીજો કલ્પવૃક્ષ હોય એવા તે રાજાએ રત્ન, કાચન, રૂપ્ય,

વસ્ત્ર અને બીજુ જે કાઇ યાચકોએ માગ્યુ તે દાનમા આપ્યુ પછી કુબેર જેમ પુષ્પક વિમાનમા બેસે તેમ નરકુંજર એવા તે વિમલવાહન રાજા સો પુરૂષોએ વહન કરવા યોગ્ય શિબિકામા આરૂઢ થયા જાણે સાક્ષાત્ ત્રણ રત્નોએ આવીને તેને સેવ્યો હોય તેમ શ્વેત છત્ર અને બે ચામરો તેને સેવવા લાગ્યા જાણે મગેના બે મિત્રો હોય તેમ ચારણ ભાટનો કોલાહલ અને વાજિત્રોનો તારશબ્દ પુરૂષોને હર્ષ આપવા લાગ્યો અશ્વોથી જેમ અશ્વપતિ શોભે તેમ પાછળ આગળ અને બને પડખે રહેના શ્રીમાન્ સામત રાજાઓથી તે શોભવા લાગ્યો નમેના ડીંટવાળા કમળની જેમ વજેની ગ્રીવાવાળા અને આજ્ઞાને ઇચ્છનાર દ્વારપાળની પેઠે રાજકુમાર આગળ ચાલવા લાગ્યો ન પૂર્ણ જળકુભને ગ્રહણ કરનારી નગરસ્ત્રીઓ પગને પગલે મગળ કરી અનુક્રમે તેને જોવા લાગી વિચિત્ર પ્રકારના માચડાઓથી વ્યાપ્ત, પતાકાની પક્તિઓથી ભારવાળા અને પદકમે પવિત્ર થયેના રાજમાર્ગને પવિત્ર કરતો તે ચાલવા લાગ્યો દરેક માચડે ગધર્વવર્ગના જેવા સગીત પૂર્વક અન્ય અન્ય વનિતાએ કરેલા આગતિક મગળને તે ગ્રહણ કરતો હતો જાણે ચિત્રમા આલેખેના હોય તેવા પ્રફુલ્લિત અને નિશ્ચળ નેત્રોવડે દૂરથી નગરલોકોએ અદ્ભૂતની પેઠે તે જોવાતો હતો જાણે મત્રબળથી આકર્ષણ કર્યા હોય વા કામણ કર્યા હોય અને વાણીથી બધાઈ ગયા હોય તેવા સર્વ લોકોથી તે ધણી રીતે અનુસરાતો હતો એવી રીતે પુણ્યના ધામરૂપ તે રાજા, અરિંદમાચાર્યના ચરણકમળથી પવિત્ર થયેના ઉદ્યાન સમીપે આવ્યો, એટલે શિબિકામાથી ઉતરીને પગે ચાલતા તેણે તપસ્વીઓના મનની પેઠે ઉદ્યાનમા પ્રવેશ કર્યો પછી રાજાએ ભુજાપરથી પૃથ્વીના ભારની પેઠે સર્વ આભૂષણો ઉતાર્યા કામદેવના શાસનની પેઠે તેણે મસ્તક ઉપર ચિરકાળથી ધારણ કરી માળાને છોડી દીધી પછી આચાર્યના વામપાર્શ્વે રહી ચૈત્યવદન કરી આચાર્યે અર્પેના રજોહરણાદિ મુનિચિન્હને તેણે ધારણ કર્યા 'હુ સર્વ સાવદ્યયોગનુ પ્રત્યાખ્યાન કરૂ છુ' એમ કહી પાચમુષ્ટિએ કેશનો લોચ કર્યો તત્કાળ ગ્રહણ કરેના વ્રતનિયમથી જાણે બાળ પણથીજ વ્રતધારી હોય તેવો તે મોટા મનવાળો રાજા શોભવા લાગ્યો પછી પ્રદક્ષિણાપૂર્વક ગુરૂને વદના કરી, અને ગુરૂએ ધર્મદેશના આપવા માડી

"આ અપાર સસારમા સમુદ્રની અદર દક્ષિણાવર્ત શખની જેમ માનુષજન્મ "ક્વચિત્ પ્રાપ્ત થાય છે કદાપિ મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત થાય તો પણ બોધબીજ પ્રાપ્ત "થવુ બહુ દુર્લભ છે કદાપિ તે પ્રાપ્ત થાય પણ મહાવ્રત(ચારિત્ર)નો યોગ તો "પુણ્યયોગથીજ પ્રાપ્ત થાય છે જ્યા સુધી વર્ષાઋતુ સબધી મેઘ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યા "સુધીજ પૃથ્વી ઉપર સૂર્યનો સતાપ થાય છે જ્યા સુધી કેસરીસિંહ ન આવે ત્યા "સુધીજ હાથીઓથી વનનો ભગ થાય છે જ્યા સુધી સૂર્યનો ઉદય ન થાય ત્યાસુધીજ "જગત્ અધકારથી અધ રહે છે જ્યા સુધી પક્ષીઓનો રાજા ગરૂડ ન હોય ત્યાસુધીજ "પ્રાણીઓને સર્પનો ભય લાગે છે અને જ્યા સુધી કલ્પદ્રુમ મળ્યો નથી ત્યા સુધીજ

"પ્રાણીઓને દારિદ્રય રહે છે તેમજ જ્યા સુધી મહાવ્રત પ્રાપ્ત કર્યુ નથી ત્યા સુધી
"પ્રાણીઓને મમારનો ભય લાગે છે આરોગ્ય, રૂપ, લાવણ્ય, દીર્ઘ આયુષ, શ્રેષ્ઠી
"સમૃદ્ધિ, હુકમ, ઐશ્વર્ય, પ્રતાપીપણુ, સામ્રાજ્ય, ચક્રવર્તીપણુ, દેવપણુ, સામાનિક
"પણુ, ઇદ્રપણુ, અહમિંદ્રપણુ, સિદ્ધતા અને તીર્થંકરપણુ એ સર્વ આ મહાવ્રતનુ
"ફળ છે એક દિવસ પણ નિર્મોહ થઇને વ્રત પાળનાર માણસ કદાપિ જો તે
"મોક્ષ ન પામે તોપણ સ્વર્ગગામી તો અવશ્ય થાય છે, તો જે મહાભાગ તૃણની પેઠે
"લક્ષ્મીને છોડી દીક્ષા ગ્રહણ કરી ચિરકાળ ચારિત્ર પાળે છે તેની તો શી વાત'"

એવી રીતે અરિદમ મહામુનિએ દેશના આપી અન્યત્ર વિહાર કર્યો, કારણકે મુનિ
ઓ એક ઠેકાણે રહેતા નથી પછી ગ્રામ, પુર, અરણ્ય, આકર અને દ્રોણ વિગેરે
તે વિમળવાહન મુનિએ ગુરૂના સાથે છાયાની પેઠે વિહાર કર્યો [1] સૂર્યની કાન્તિથી
લોક આક્રાંત થયા પછી જીવરક્ષાને માટે માર્ગે યુગમાન દૃષ્ટિ આપી ઇર્યામા વિચક્ષણ એવા
તે ઋષિ વિહાર કરતા હતા (ઇર્યા સમિતિ) ભાષા સમિતિમા ચતુર એવા તે મુનિ નિ
વદ્ય, મિત અને સર્વજનને હિતકારી વાણી બોલતા હતા (ભાષા સમિતિ) એષણા નિપુ
એવા એ મહામુનિ બેતાલીશ ભિક્ષાદોષે અદૂષિત એવા પિંડને પારણાના દિવસે ગ્રહ
કરતા હતા (એષણા સમિતિ) ગ્રહણ કરવામા ચતુર એવા તે મુનિ આસન વિગેરે
જોઇ, યત્નથી તેની પ્રતિલેખના કરી લેતા મૂકતા હતા (આદાન નિક્ષેપણા સમિતિ)
અને સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયાળુ એવા તે મહાત્મા કફ, મૂત્ર અને મળ વિગેરે પ
નિર્જીવ પૃથ્વી ઉપર છોડતા હતા (પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ) કલ્પનાજાળથી મુક્ત
સમતામા રહેતા પોતાના મનને તે મહામુનિએ ગુપ્તરૂપી વૃક્ષોના આગમનો
રામ લેનારૂ કર્યુ હતુ (મનગુપ્તિ) ઘણુ કરીને સજ્ઞાદિકના પણ પરિહાર સહિત
મૌનપણે રહેતા હતા કદાપિ તે અનુગ્રાહ્ય પુરૂષના આગ્રહથી બોલતા હતા તો મિ
ભાષણથીજ બોલતા હતા (વચનગુપ્તિ) સ્કધને ખુજલી કરવાની ઇચ્છાવાળા મહિષ વિ
ગેરે સ્તભ બુદ્ધિથી તેમના શરીર સાથે ઘર્ષણ કરતા હતા તથાપિ તે કાયોત્સર્ગને
ન હતા શયન, આસનનિક્ષેપ, આદાન અને સક્રમણ (વિહાર) વિગેરે સ્થાનોમા હમે
ચેષ્ટારહિત થઇને નિયમ કરતા હતા (કાય ગુપ્તિ) એવી રીતે એ મહામુનિ ચારિ
રૂપી શરીરને ઉત્પન્ન કરવામા, રક્ષણ કરવામા અને શોધન કરવામા માતારૂપ એવી પા
સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિરૂપ આઠ પ્રવચન માતાને ધારણ કરતા હતા

ક્ષુધાથી આર્ત્ત થતા છતા પણ શક્તિમપન્ન થઇને એષણાને ઉલ્લઘન કર્યા વિના
દીન અને અવિહ્વળ થઇ એ વિદ્વાન્ મુનિ સયમયાત્રાને માટે ઉદ્યમ કરતા વિચર
([2]ક્ષુધાપરિસહ ૧) માર્ગમા જતા તૃષિત થતા તોપણ એ તત્ત્વવેત્તા મુનિ દીનપ

૧ અહીંથી પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનુ સ્વરૂપ શરૂ થાય છે ૨ અહીંથી મુનિએ સહન કર
બાવીશ પરિસહનુ વર્ણન શરૂ થાય છે

આ દિ સાગ પત્નીને ઇચ્છતા નહીં, પણ પ્રાસુક જળનેજ ગ્રહણ કરતા હતા (તૃષા પરિ ષહ ૨) નદી પીડા પામતા અને વસ્ત્ર ઓછાં હોવાથી શીતથી દુ:ખ પામતા છતાં એ મુનિ ઓ અગ્નિ સેવતા નહીં, તેમજ અગ્નિ પણ સળગાવતા નહીં અને તાપતા પણ નહીં (શીત પરિષહ ૩) ઉન્હાળામા તડકાથી તપેલ તે મુનિ ઉ ષ્ણતાને નિંદતા નહીં તેમજ સ્નાન પણ ઇચ્છતા નહીં તેમ વીંઝણા પંખાનો ઉપયોગ કરતા નહીં, મર્દન કરતા નહીં (ઉષ્ણ પરિષહ ૪) અને મચ્છર વિગેરે કરડતા તો પણ તેઓ મનની અનિત્યતાની ભાવના ભાવતા, તેથી તેમના ઉપર દ્વેષ કરતા નહીં એ તેમને ત્રાસ આપતા નહીં તેમને નિવારણ ન કરતા તેમની ઉપેક્ષા કરીને રહેતા હતા (દંશ પરિષહ ૫) વસ્ત્ર નથી અથવા આ વસ્ત્ર સારાં છે એમ વિચાર કરીને તેઓ ઇચ્છતા ન હતા પણ સમાધિથી અચેલ સબંધી ગુણ લાભાલાભની વિચિત્રતાને જાણતા હતા (અચેલક પરિષહ ૬) ધર્મરૂપી આરામમાં પ્રીતિ રાખતા તે યતિ કદાપિ અરતિ કરતા નહીં, પણ ધર્મમાં રહેતા અને તેમના સ્વરૂપનેજ આશ્રય કરતા હતા (અરતિ પરિષહ ૭) જેમનો સંગરૂપી પંક ધોઈ શમય ન થઈ શકે એવી મોક્ષદ્વારની અર્ગલારૂપ સ્ત્રીઓને તે ચિંતવતા પણ નહીં કારણ કે તેનું ચિંતવન પણ તેઓ ધર્મના નાશને માટેજ રૂપ છે (સ્ત્રી પરિષહ ૮) ગામાદિકમાં અનિયમપણે રહેતા, તેથી સ્થાનબંધે વર્જિત રહીને મુનિમહારાજ એ પ્રકારના અભિગ્રહ સહિત એકલાજ વિચરતા હતા (ચર્યા પરિષહ ૯) સ્ત્રીરૂપ કંટક રહિત આસનાદિકમાં રહેતા, તેઓ ઇષ્ટ અનિષ્ટ ઉપસર્ગોને નિઃસ્પૃહ અને નિર્ભય થઈ સહન કરતા હતા (નિષદ્યા પરિષહ ૧૦) એ મસ્તાનો સંથારામાં ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે એમ ચિંતવી સારા નરસા સંથારામાં સુખદુઃખ અને રાગદ્વેષ ન ધારણ કરતા શયન કરતા હતા (શય્યા પરિષહ ૧૧) પોતાની ક્ષમા શ્રમણને અંગીકાર કરનાર તે મુનિ આક્રોશ કરનાર સામે આક્રોશ ન કરતા ઉલટા તેનો ઉપકાર માનતા હતા (આક્રોશ પરિષહ ૧૨) તેઓને કોઈ વધાદિક કરતું હતું તોપણ ક્રોધના ન થવાના કારણથી, ક્રોધની દુષ્ટતા નહીં જાણવાથી, ક્ષમા સહિત હોવાથી અને ગુણનું ઉપાર્જન કરવાથી તેને મારતા હણતા નહોતા (વધ પરિષહ ૧૩) બીજાઓએ આપેલા પિંડથી નિર્વાહ કરતા યતિઓને યાચના કર્યા છતાં ન મળે તોપણ દીન થતાં નથી એમ ધારી યાચનાદુઃખને તેઓ ગણતા નહોતા, અને ગૃહસ્થાશ્રમને ફરી ઇચ્છતા નહોતા (યાચના પરિષહ ૧૪) તે પરને માટે અને પોતાને માટે બીજાઓ પાસેથી અન્નાદિક મેળવતા અથવા નહીં પણ મળતું પરંતુ તેનો લાભ થવાથી મદ ધરતા નહીં અને અલાભ થવાથી પોતાને કે પરને નિંદતા નહીં (અલાભ પરિષહ ૧૫) તેઓ રોગથી ઉદ્વેગ પામતા નહીં અને ચિકિત્સાને પણ ઇચ્છતા નહીં, પરંતુ શરીરથી આત્માને ભિન્ન જાણી અદીનહૃદયે વેદનાને સહન કરતા હતા (રોગ પરિષહ ૧૬) અલ્પ એમ કે વસ્ત્રો પાથરવાને લીધે પાથરેલા સંથારા કરવાથી તૃણાદિકનો સ્પર્શ થતો

તેને તેઓ સહન કરતા હતા, પરંતુ મૃદુ સસ્તારકને ઈચ્છતા નહોતા (તૃણસ્પર્શ પ
૧૭) ગ્રી મઋતુના તાપથી સર્વ અંગનો મળ ભીંજાઈ જતો તોપણ તે સ્નાન કે
ને ઇચ્છતા નહીં (મળ પરિસહ ૧૮) સામા ઉભુ થવુ, આસન કરવુ અને દાન
વિગેરે સત્કારક્રિયાના તેઓ અભિલાષી થતા નહીં, સત્કાર ન થતો તો ખેદ પા
નહીં, અને સત્કાર થવાથી હર્ષ પામતા નહીં (સત્કાર પરિસહ ૧૯) પ્રજ્ઞાવતની
જોઈ અને પોતાની અજ્ઞતા જાણી ખેદ પામતા નહીં, અને પ્રજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટતાને પા
મદ પણ કરતા નહીં (પ્રજ્ઞા પરિસહ ૨૦) જ્ઞાનનો લાભ અનુક્રમે થાય છે એમ
ધારતા મુનિ જ્ઞાનચારિત્રે યુક્ત છતા પણ હુ અદ્યાપિ છદ્મસ્થ છુ એના વિચારથી
નારાજને પણ સહન કરતા હતા (અજ્ઞાન પરિસહ ૨૧) જિનેશ્વર, તદુક્તાગમ
ધર્મ, અધર્મ અને ભવાંતર એ પરોક્ષ છે, તોપણ એ શુદ્ધદર્શની (સમ્યક્ત્વી) મુનિ
મિથ્યા માનતા નહોતા (સમ્યક્ત્વ પરિસહ ૨૨) એવી રીતે મન વચન કાયાને
રાખનારા એ મુનિ સ્વયમેવ થયેલા કે પરે પ્રેરેલા શારીરિક અને માનસિક સર્વ
સહોને સહન કરતા હતા

સ્વામી એવા શ્રીમત્ અર્હતના ધ્યાનમા નિરંતર એકતાન કરી એ મુનિએ પ
ચિત્ત ચંચલ સ્થિર કર્યું સિદ્ધ, ગુરૂ, બહુશ્રુત, સ્થવિર, તપસ્વી, શ્રુતજ્ઞાન
સંઘને વિષે તથા ભક્તિવત હતા તેથી તે સ્થાનકોનુ તથા બીજા પણ તીર્થંકર
કર્મ ઉપાર્જન કરનારા સ્થાનકો, કે જેનુ આરાધન મહાત્મા વિના બીજા પુરૂષોને
તેનુ તત્પરપણે સેવન કર્યુ, અને એકાવલી, રત્નાવલી, કનકાવલી અને જ્યેષ્ઠ
કનિષ્ઠ સિંહનિષ્ક્રીડિત વિગેરે ઉત્તમ તપ તેમણે કર્યા કર્મનિર્જરા કરવાને માટે
આચામ્લવર્ધમાન આદરીને અત્યાસોપવાસ સુધીનો તપ કર્યો મમતારહિત
એ મહાત્માએ આવી રીતે તીવ્ર તપ કરી, અને બે પ્રકારની સલેખના તેમજ
કરીને શુભ ધ્યાનમા તત્પરપણે પંચ પરમેષ્ઠિનુ સ્મરણ કરતા જેમ વીસામાવમા
ત્યાગ કરે તેમ પોતાના દેહનો ત્યાગ કર્યો, અને ત્યાથી વિજય નામના અનુત્તર વિ
રિતેત્રીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવતા થયા

તે વિમાનમા દેવતાઓનુ એક હસ્તમાત્ર શરીર હોય છે ચદ્રના કિરણો
ઉજ્વળ વર્ણવાળા, અહંકારે વર્જિત, સુદર આભૂષણોએ ભૂષિત અને અહમીંદ્ર
દેવતાઓ મનોરમ પ્રતાપ વિના પણ તે નાગરગામા પોઢ્યા રહે છે, અને શક્તિ
પણ ઉત્તર વૈક્રિય નિર્માણ કરીને સ્થાનાતર જતા નથી પોતાની અવધિ
નાડીથી તેઓ આખી લોકનાલિકાનુ અવલોકન કર્યા કરે છે તેમને આયુષ્ય
દેહના આયુષ્ય જેટલા પક્ષે એટલે તેત્રીશ પક્ષોએ શ્વાસ લેવો પડે છે
તેત્રીશ હજાર વર્ષે એટલે તેત્રીશ હજાર વર્ષે ભોજનની ઈચ્છા થાય છે એવી
ઉત્તમ સ્થિતિ તે વિમાનમા ઉત્પન્ન થયેલા દેવો નિરભિમાનપણે જેનુ ઉત્તમ સુખ

 ા વા શા એ પ્રમાણે વર્તતા જ્યારે આયુષ્યમા છ માસ અવશેષ રહ્યા ત્યારે બીજા …નાની પેઠે તેમને મોહ ન થયો, પણ પુણ્યોદય નજીક આવનાથી તેમનુ તેજ વૃદ્ધિ …પામ્યુ અમૃતના દ્રહમા હસની પેઠે અદ્વૈત સુખના વિસ્તારમા મગ્ન થયેલા તે દેવે તે …સ્થાનકે તેત્રીશ સાગરોપમ પ્રમાણ આયુષ્યને એક દિવસની પેઠે નિર્ગમન કર્યું

ઇત્યાચાર્યશ્રીહેમચંદ્રવિરચિતે ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષચરિતે
મહાકાવ્યે દ્વિતીયે પર્વણિ શ્રીઅજિતસ્વામિ
પૂર્વભવવર્ણનો નામ પ્રથમ સર્ગ ॥ ૧ ॥

સર્ગ બીજો

આ જબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રની અંદર જાણે પૃથ્વીની શિરોમણિ હોય તેવી વિનીતા નામની નગરીને વિષે ત્રણ જગત્‌ના સ્વામી આદિતીર્થંકર શ્રી ઋષભનાથજીના મોક્ષકાળ પછી તેમના ઇક્ષ્વાકુવંશમા અસખ્ય રાજાઓ પોતાના શુભ ભાવનવડે સિદ્ધિપદને અને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનને પ્રાપ્ત થયા, અનતર જિતશત્રુ નામે રાજા થયા ઇક્ષ્વાકુવંશને વિષે વિસ્તાર કરેલ છત્રરૂપ એ રાજા વિશ્વના સતાપને હરણ કરનાર હતા વિસ્તાર પામેલા ઉજ્વલ યશની તેના ઉત્સાહ વિગેરે ગુણો ચદ્રવડે નક્ષત્રોની પેઠે સનાથપણુ પામ્યા હતા તે સમુદ્રની જેવા ગભીર હતા ચદ્રની જેવા આહ્‌લાદકારી હતા, શરણેચ્છુને વજ્ર ઘરરૂપ હતા અને લક્ષ્મીરૂપી લતાના મડપ હતા સર્વ મનુષ્ય અને દેવતાના હૃદયમા સ્થાન કરનાર તે રાજા સમુદ્રમા ચદ્રની પેઠે એક છતા પણ અનેકપણે જણાતા હતા દિશાઓના ચક્રને આક્રાત કરનારા પોતાના દુ સહ તેજથી તે મધ્યાન્હના સૂર્યની પેઠે સર્વ જગત્‌ને માથે તપી રહ્યા હતા પૃથ્વી ઉપર રાજ્ય કરતા એ રાજાના શાસનને સર્વ રાજાઓ મુગટની પેઠે પોતાના શિર ઉપર ધારણ કરતા હતા મેઘ જેમ પૃથ્વી પરથી જળ ગ્રહણ કરીને પાછુ આપે તેમ તે પૃથ્વીમાથી દ્રવ્ય ગ્રહણ કરી વિશ્વના ઉપકારને માટે પાછુ આપતા હતા નિત્ય તે ધર્મને માટે ચિતવન કરતા, ધર્મને માટે બોલતા અને ધર્મને માટે વિચરતા હતા એવી રીતે મન વચન કાયામા તેને ધર્મને માટેજ નિબધન હતુ તેને સુમિત્રવિજય નામે અસાધારણ પરાક્રમી એક નાનો ભાઈ હતો, તે યુવરાજપણાને ધારણ કરતો હતો

પૃથ્વી ઉપર આવેલી જાણે દેવી હોય તેવી વિજયાદેવી નામે જિતશત્રુ રાજાને રાણી હતી બે હસ્ત, બે ચરણ, બે નેત્ર અને મુખવડે જાણે વિકાસ પામેલા કમળના ખડમય બની હોય તેવી તે દેવી શોભતી હતી પૃથ્વીનુ તે આભૂષણ હતી, અને તેનુ આભૂષણ શીલ હતુ, તેના શરીર ઉપર બીજા આભૂષણોનો ભાર (સમૂહ) હતો, તે ફક્ત પ્રક્રિયાને માટેજ રાખ્યો હતો સમગ્ર કળાને જાણતી અને અખિલ વિશ્વમા શોભા પામતી, તેથી જાણે સરસ્વતી કે લક્ષ્મી પૃથ્વી ઉપર નિવાસ કરવાને માટે આવી હોય તેવી તે જણાતી હતી સર્વ પુરુષોમા ઉત્તમ તે રાજા અને સર્વ સ્ત્રીઓમા શિરોમણિ તે રાણી—એ બનેનો ગગા અને સાગરની પેઠે સરખો યોગ થયેલો હતો

હવે વિમળવાહન રાજાનો જીવ વિજય નામે વિમાનથી ચવીને, રત્નની ખાણ જેવી વિજયાદેવીની કુક્ષીને વિષે, વૈશાખ માસની શુક્લ ત્રયોદશીને વિષે ચદ્રનો યોગ રોહિણી નક્ષત્રને વિષે આવ્યો હતો તે સમયે ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનાર પુત્રરત્નપણે ઉત્પન્ન થયો ગર્ભવાસ પામેલા તેમના પ્રભાવથી નારકીના જીવને પણ ક્ષણવાર સુખ ઉત્પન્ન

[illegible] જેવા અને દાન, શીલ, તપ [illegible] “શ્રી ધર્મનાથ” ની અમે ઉપાસના [illegible] ॥ ૧૭ ॥

सुधासोदरवाग्ज्योत्स्ना-निर्मलीकृतदिङ्मुखः ।
मृगलक्ष्मा तमःशान्त्यै, शान्तिनाथजिनोऽस्तु वः ॥ १८ ॥

[illegible] ચંદ્રિકાથી જેણે દિશાઓના મુખભાગોને નિર્મળ [illegible] જેને મૃગનું ચિહ્ન છે એવા “શ્રી શાંતિનાથ” જિન તમારા અજ્ઞાનની [illegible] ॥ ૧૮ ॥

श्री कुन्थुनाथो भगवान्, सनाथोऽतिशयर्द्धिभिः ।
सुरासुरनृनाथाना-मेकनाथोऽस्तु वः श्रिये ॥ १९ ॥

[illegible] તથા મનુષ્યોના સ્વામીઓ [illegible] “શ્રી કુંથુનાથ” ભગવાન તમને [illegible] ॥ ૧૯ ॥

अरनाथस्तु भगवां-श्चतुर्थारनभोरविः ।
चतुर्थपुरुषार्थश्री-विलासं वितनोतु वः ॥ २० ॥

[illegible] “શ્રી અરનાથ” ભગવાન તમારા મોક્ષ-[illegible] ॥ ૨૦ ॥

सुरासुरनराधीश-मयूरनववारिदम् ।
कर्मद्रून्मूलने हस्ति-मल्लं मल्लिमभिष्टुमः ॥ २१ ॥

[illegible] ॥ ૨૧ ॥

जगन्महामोहनिद्रा-प्रत्यूषसमयोपमम् ।
मुनिसुव्रतनाथस्य, देशनावचनं स्तुमः ॥ २२ ॥

[illegible] “શ્રી મુનિસુવ્રત” [illegible] ॥ ૨૨ ॥

लुठन्तो नमतां मूर्ध्नि निर्मलीकारकारणम् ।
वारिप्लवा इव नमेः, पान्तु पादनखांशवः ॥ २३ ॥

[illegible]

હેવે તે રાત્રિના અતિ પવિત્ર ચોથા પ્રહરમા વિજયાદેવીએ ચૌદ સ્વપ્નો જોયા તેમા પ્રથમ સ્વપ્ને મદના સુગંધથી ભમરાનુ મંડળ જેના ઉપર ગમન કરી રહ્યુ હતુ એવો અને ગર્જના વડે મેઘને અનુવર્તન કરનાર ઐરાવત હસ્તી જેવો હસ્તી જોયો બીજે સ્વપ્ને ઉંચા શૃંગ વડે શરદ ઋતુના મેઘ જેવો શ્વેત અને સુંદર ચરણવાળો જાણે જંગમ કૈલાસ પર્વત હોય તેવો વૃષભ જોયો ત્રીજે સ્વપ્ને ચંદ્રકળા જેવા નખ નચાવી અને કુંકુમ જેવા કેશના વર્ણથી શોભતો ... ... કરનારી કેશવાળી વાળો યુવાન કેસરીસિંહ જોયો. ચોથે સ્વપ્ને બે હસ્તી પોતાની સુંઢમાં પૂર્ણ કુંભને ધરી જેના ઉપર અભિષેક કરી રહ્યા છે એવી અને કમળના આસનવાળી લક્ષ્મીદેવીને જોઈ. પાંચમે સ્વપ્ને વિકાસ પામેલા કેતકી વગેરે ... ... કરનારી પુષ્પોની માળા જાણે ચંદ્રનુ ગ્રૈવેયક આભૂષણ હોય તેમ આકાશમા રહેલી જોઈ. છઠ્ઠે સ્વપ્ને સંપૂર્ણ મંડળવાળો હોવાથી અવસર વિના પૂર્ણિમાને બતાવતો અને ચંદ્રિકાથી આકાશને ... કરતો ચંદ્ર જોયો. સાતમે સ્વપ્ને પ્રસરતા કિરણોથી અંધકારસમૂહને નાશ કરતો અને રાત્રિએ પણ દિવસને વિસ્તારતો સૂર્ય જોયો. આઠમે સ્વપ્ને કલ્પવૃક્ષની જાણે શાખા હોય અને રત્નગિરિનુ જાણે શૃંગ હોય તેવી આકાશગામી પતાકાએ અંકિત થયેલો રત્નમય ધ્વજ જોવામા આવ્યો. નવમે સ્વપ્ને વિકાસ પામેલા શ્વેત કમળોથી જેનુ મુખ આચ્છાદિત થયેલુ છે એવો ... ... સુંદર પૂર્ણકુંભ જોયો. દશમે સ્વપ્ને લક્ષ્મીદેવીના જાણે આસનો હોય તેવા કમળોથી ચોતરફ અંકિત થયેલુ અને સ્વચ્છ જળના તરંગોથી મનોહર એવુ પદ્મસરોવર જોયુ. અગિયારમે સ્વપ્ને ઉપરાઉપર ... ... અને ઉછળતા જળથી જાણે આકાશમા રહેલા ચંદ્રને આલિંગન કરવાને ધારતો હોય તેવો સમુદ્ર જોયો. બારમે સ્વપ્ને જાણે અનુત્તર વિમાનમાંહેનુ એક આવ્યુ હોય તેવુ વિચિત્ર રત્નમય ઉત્તમ વિમાન જોવામા આવ્યુ. તેરમે સ્વપ્ને રત્નગર્ભા (પૃથ્વી) એ જાણે રત્નોનુ સર્વસ્વ પ્રસવ્યુ હોય તેવો ઘણી કાંતિના સમૂહવાળો રત્નપુંજ જોવામા આવ્યો. ચૌદમે સ્વપ્ને ત્રૈલોક્યમા રહેલા સમગ્ર તેજસ્વી પદાર્થોનો જાણે તેજપુંજ એકત્ર કર્યો હોય તેવો નિર્ધૂમ અગ્નિ જોવામા આવ્યો. એવી રીતે એ ચૌદ સ્વપ્નો વિજયાદેવીને પોતાના મુખકમળમા અનુક્રમે પેઠા જોવામા આવ્યા.

તે સમયે ઇંદ્રના આસનનો કંપ થયો, એટલે ઇંદ્રે પોતાના સહસ્ર નેત્રોથી પણ અધિક નેત્ર રૂપ અવધિજ્ઞાને જોયુ. જેનાથી તીર્થંકર મહારાજનો ઉદ્ભવ થયેલો જાણી ... ... ઇંદ્ર વિચારવા લાગ્યા કે જગતને આનંદના હેતુ રૂપ પરમેશ્વર વિજય નામના બીજા અનુત્તર વિમાનથી ચવી હાલ જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્દ્ધ ભરતખંડના મધ્ય ભાગને વિષે વિનીતાપુરીના જિતશત્રુ રાજાની વિજયાદેવી નામે રાણીના ઉદરમા અવતરેલા છે તે આ અવસર્પિણીના કલ્યાણના સમુદ્ર એવા બીજા તીર્થંકર ભગવાન

થશે ' આવી રીતે ચિતવી સંભ્રમ સહિત સિંહાસન, પાદપીઠ અને પાદુકાને છોડી ઉભો થયો પછી તીર્થંકરની દિશા સન્મુખ સાત આઠ પગલા ચાલી, ઉત્તરાસંગ કરી જમણો ઢીંચણ ભૂમિએ આરોપી, ડાબો ગોઠણ જરા નમાવી, મસ્તક અને હસ્ત પૃથ્વીતળનો સ્પર્શ કરી તેણે ભગવંતને નમસ્કાર કર્યો ત્યાં શક્રસ્તવપૂર્વક જિનવંદન કરીને તે સૌધર્મેંદ્ર વિનીતા નગરીમા જિતશત્રુ રાજાને ઘરે આવ્યા બીજા ઇંદ્રો પણ આસનકંપથી અર્હંતના અવતારને જાણી ભક્તિથી તત્કાળ ત્યાં આવ્યા એ શક્રાદિક ઇંદ્રો કલ્યાણકારી ભક્તિવાળા થઇને સ્વામિની શ્રી વિજયાદેવીના શયનગૃહના આંગણે ... તે સમયે તે શયનગૃહના આંગણામાં આમળાના જેવા સ્થૂળ, નમનતુંગ અને નિર્મળ અમૂલ્ય મોતીઓના સાથીઆ પૂરેલા હતા નીલમણિની પુતળીઓએ અંકિત કરેલા સુવર્ણમય સ્તંભોથી અને મરકત મણિના પત્રોથી તેના દ્વાર ઉપર તોરણો રચેલા હતા સૂક્ષ્મ તંતુવાળા અને પંચવર્ણા એવા અખંડ દિવ્ય વસ્ત્રોનો, સંધ્યામેઘથી આકાશની જેમ ચોતરફ ઉલ્લોચ બાંધેલો હતો તેની ચોતરફ જાણે સ્થાપિત યષ્ટિઓ હોય તેમ સુવર્ણની ધૂપઘટિકાઓના રંધ્રમાથી ધુમાડાની ઘટાઓ નીકળી રહી હતી તે ગૃહની અંદર બંને તરફ ઉંચી, મધ્ય ભાગમા જરા નીચી, હંસની રોમલતાના રૂથી ભરેલી ઓશીકાથી શોભતી અને ઉજ્વળ ઓછાડ સહિત એવી સુંદર શય્યા ઉપર રહેલા વિજયાદેવી ગંગાના તીર ઉપર રહેલી હંસલીની જેમ ઇંદ્રોના જોવામા આવ્યા પોતાને ઓળખાવી, તેમને નમસ્કાર કરી તેમણે તીર્થંકરના જન્મને સૂચવનારૂં સ્વપ્નોનું ફળ કહ્યું પછી સૌધર્મેંદ્રે કુબેરને આજ્ઞા કરી કે ' જેમ ઋષભદેવના રાજ્યની આદિમા તેં આ નગરીને રત્નાદિકથી પૂરેલી હતી તેવી રીતે વસંતમાસ જેમ નવીન પત્રાદિકથી ઉદ્યાનને નવું કરે તેમ આ નગરીને નવીન ગૃહ વિગેરેથી નવી કરો, અને મેઘ જેમ જળવડે પૃથ્વીને પૂરે તેમ સુવર્ણ, ધન, ધાન્ય અને વસ્ત્રોથી ચોતરફ આ નગરી પૂરી દ્યો ' એવી રીતે કહી શક્ર અને બીજા સર્વ ઇંદ્રોએ નંદીશ્વર દ્વીપે જઇ શાશ્વત અર્હંતની પ્રતિમાનો અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કર્યો, અને ત્યાંથી સર્વે પોતાને સ્થાનકે ગયા કુબેર પણ ઇંદ્રની આજ્ઞા પ્રમાણે કરીને ત્યાંથી પોતાની અલકાપુરીમા ગયો જાણે મેરૂપર્વતના શિખરો હોય તેવા ઉંચા સુવર્ણના રાશિઓથી, જાણે વૈતાઢ્ય પર્વતના શિખર હોય તેવા રૂપાના ઢગલાઓથી, જાણે રત્નાકરનું સર્વસ્વ હોય તેવા રત્નોના ઢગલાથી, જગત્ના હર્ષના જાણે બીજ હોય તેવા સત્તર પ્રકારના ધાન્યથી, કલ્પવૃક્ષોથી જાણે લાવ્યા હોય તેવા વસ્ત્રોથી, જ્યોતિષ્ક દેવતાઓના જાણે રથ હોય તેવા અતિ સુંદર વાહનોથી તથા દરેક ગૃહ, દરેક દુકાન અને દરેક ચોક નવા કરવાથી સર્વ રીતે પૂરેલી તે નગરી અલકાપુરીની જેવી શોભવા લાગી

તેજ રાત્રિએ સુમિત્રની શ્રી વૈજયંતી જેનું બીજું નામ યશોમતિ હતું તેમણે પણ તેજ ચૌદ સ્વપ્નો જોયા કૌમુદિનીની પેઠે અધિક હર્ષ વરતી તે વિજયા અને વૈજય

તીને બાકી રહેલી રાત્રિ જાગૃતપણે જ નિગમન કરી સ્વામિની વિજયાએ પ્રાતઃકાળે
ત સ્વપ્નવૃત્તાન્ત જિતશત્રુ રાજાને કહ્યો, અને વૈજયંતીએ સુમિત્રવિજયને કહ્યો વિજયા
દેવીના તે સ્વપ્ન સાંભળી મનમાં વિચારી જિતશત્રુ રાજા તેનું ફળ આવી રીતે કહેવા લાગ્યા—
'મહાદેવિ ! ગુણોથી જેમ યશની વૃદ્ધિ થાય, શાસ્ત્રાભ્યાસથી જેમ વિશેષ જ્ઞાનની
ઉત્પત્તિ થાય, અને સૂર્યનાં કિરણોથી જેમ જગત્‌માં ઉદ્યોત થાય તેમ આ સ્વપ્નથી તમારે
એક ઉત્કૃષ્ટ એવો પુત્ર થશે" એવી રીતે રાજા સ્વપ્નનું ફળ વિસ્તારતા હતા, એવામાં પ્રતિ
હારીએ નિવેદન કરેલા સુમિત્રવિજય ત્યાં આવ્યા પંચાંગ ભૂતલને સ્પર્શ કરવા પૂર્વક
અને દેવવત્ નમસ્કાર કરી તેઓ યથાસ્થાને બેઠા ક્ષણવાર રહી ફરીથી તે કુમારે
ભક્તિથી અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી કે 'આજની રાત્રિના છેલ્લા પહોરે
આપની વધૂ વૈજયંતીએ મુખમાં પ્રવેશ કરતાં એવાં સ્વપ્નો જોયાં છે, તે આ પ્રમાણે—
મદની ઝરણાથી દિગ્ગજનો પણ જય કરનાર હસ્તી, ઉંચી ખાંધવાળો અને ઉજ્વળ આકૃતિવાળો
વૃષભ, ઉંચી કેશાવળીની પંક્તિએ શોભિત મુખવાળો કેસરી, બન્ને તરફ એકેક
હસ્તીએ અભિષેક કરાતી લક્ષ્મી, ઇંદ્રધનુષ્યના જેવી પંચવર્ણી પુષ્પોની માળા, અમૃત
ના કુંડ જેવો સંપૂર્ણ મંડળવાળો ચંદ્ર, તેમ વિશ્વના એકત્ર કરેલા તેજવાળો હોય
તેવો સૂર્ય, ઝુલતી પતાકાવાળો દિવ્ય રત્નમય મહા ધ્વજ, શ્વેત કમળોથી મુખાગ્ર
આચ્છાદિત થયેલો પૂર્ણ કુંભ, જાણે હજાર નેત્રવાળું હોય તેવું વિકસિત કમળોવાળું
દેવતુ પદ્મસરોવર, તરંગોથી જાણે આકાશને ઢાંકવા ઇચ્છતો હોય તેવો સમુદ્ર,
ઉત્તમ નાનાવિધ દેવોના વિમાનની જેવું મોટી સમૃદ્ધિવાળું વિમાન, તારકોના જાણે
ઢગલા નાના પ્રકારના કાંતિવાળો રત્નપુંજ અને પોતાની શિખાથી આકાશને
ચાટતો હોય તેવો નિર્ધૂમ અગ્નિ—એવા ચૌદ સ્વપ્નો તેણે જોયા છે તેનું ફળ તત્ત્વથી આપ
પ્રેરિત કરતો નિધૂંન અગ્નિ—એવા ચૌ૦ સ્વપ્નો તેણે જોયા છે તેનું ફળ તત્ત્વથી આપ
જાણો છો, અને તે ફળને ભજનાર પણ આપ જ છો' રાજાએ કહ્યું— 'અમે ગતિના
ક્રમે, અને તે ફળને ભજનાર પણ આપ જ છો' રાજાએ કહ્યું— 'અમે ગતિના
તમે પ્રહર વિજયાદેવીએ પણ આવા જ સ્વપ્ન સ્ફુટપણે જોયા છે એ કે એ સ્વપ્નનો
સામાન્યપણે પણ મોટું ફળને આપનાર છે, અને વૃત્તિનાના ચક્રવર્તિ જેવા
સ્વપ્નશાસ્ત્રીઓ વિશેષ ફળને જાણનારા વિદ્વાનોને આ સ્વપ્નનું
ઘરડાઓ માને છે, તથાપિ સ્વપ્નના વિશેષ ફળને જાણનારા વિદ્વાનોના કુતૂહલને આનંદ
ફળ પૂછવું જોઈએ, કારણ કે ચંદ્રના કાંતિની પેઠે એ વિદ્વાનોના કુતૂહલને આનંદ
આપનારું છે" કુમારે હા કહી એટલે રાજાએ અંદર રહેલા પ્રતિહારને સ્વપ્નપાઠક
વિદ્વાનોને બોલાવવા આજ્ઞા આપી.

પછી પ્રતિહારે તત્કાળ બોલાવેલા નૈમિત્તિકો જાણે મૂર્તિમાન સ્વપ્નશાસ્ત્રના રહસ્ય
હોય તેવા એ રાજાની આગળ હાજર થયા તેમણે ધોયેલાં શ્વેત વસ્ત્ર પહેર્યાં હતાં,
અને આનંદથી તેમની મતિ નિર્મળ હતી. તેથી પાપકાળના ચંદ્રની કાંતિને આવૃત
કરેલા જાણે તારા હોય તેવા તેઓ જણાતા હતા. મસ્તક ઉપર દુર્વાના અંકુરો નાખ્યા

૧ સ્વપ્નશાસ્ત્રના જાણનાર નૈમિત્તિકો અને સ્વપ્નપાઠક કહેવાય છે.

હતા, તેથી જાણે મુગટને નાના કરતા હોય અને ઉંમા પુષ્પો રાખ્યા હતા તેથી જાણે હંસ અને કમળસહિત નદીઓના સમૂહ હોય તેના તે શોભતા હતા વળી તેઓએ ગોરોચનના ચૂર્ણથી તિલક કર્યાં હતા, તેથી જાણે અમ્લાન ગાનરૂપી શીંગડાઓથી શોભતા હોય તેના જણાતા હતા, અને અમુક અલ્પ તેમજ નુંદર વસ્ત્રો પણોથી તેમના શરીર અંકિત હતા, તેથી જાણે સુગંધી અને થોડા થોડા પુષ્પવાળા શરદ માસના પુષ્પવૃક્ષો હોય તેના તેઓ શોભતા હતા રાજાના પાસે આવી તેઓએ કલ્યાણકારક આયવેદોક્ત મંત્રવડે આશિર્વાદ આપ્યો પછી ઉવાનના પવને જેમ પુષ્પને તેમ તેમણે રાજાની ઉપર ક્ષેમકારી દુર્વા અક્ષતાદિક નાખ્યા, અને હંસો જેમ પદ્મિનીના પત્ર ઉપર બેસે તેમ દ્વારપાળે બનાવેલા સ્ફટિક ભદ્રાસનો ઉપર તેઓ બેઠા રાજાએ પોતાની સ્ત્રીને અને વહૂને મેઘની અંદર ચંદ્રલેખાની જેમ પડદાની અંદર બેસાર્યાં પછી રાજાએ જાણે સાક્ષાત્ સ્વપ્નફળ હોય તેના પુષ્પ અને ફળ અંજલિમાં લઈને પત્ની અને વહૂના સ્વપ્નો તેમને નિવેદન કર્યાં તેઓ પરસ્પર ત્યાગ વિચારીને સ્વપ્નશાસ્ત્રને અનુસારે સ્વપ્નના અર્થને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—

"હે દેવ ! સ્વપ્નશાસ્ત્રમા બોંતેર સ્વપ્નો કહ્યા છે, તેના જ્યોતિષ્ક દેવોમા ગ્રહની જેમ ત્રીસ સ્વપ્નો ઉત્કૃષ્ટ કહ્યા છે તે ત્રીસ સ્વપ્નમા આ ચૌદ સ્વપ્નને તે શાસ્ત્રના ચતુર વિદ્વાનો મહાસ્વપ્ન કહે છે જ્યારે તીર્થંકર અથવા ચક્રવર્તી ગર્ભમા આવે છે ત્યારે તેની માતા અનુક્રમે તે સ્વપ્નો રાત્રિના ચોથા પહોરે જુએ છે એમાથી સાત સ્વપ્ન વાસુદેવની માતા જુએ છે ચાર બળભદ્રની માતા જુએ છે, અને એક મંડલેશ્વરની માતા જુએ છે એક સાથે બે તીર્થંકર અને એક સાથે બે ચક્રવર્તી થતા નથી એક માતાના પુત્ર તીર્થંકર અને બીજી માતાના પુત્ર ચક્રવર્તી એમ થાય છે ઋષભદેવના સમયમા ભરત ચક્રી થયા છે, અને અજીતનાથના સમયમા સુમિત્રના પુત્ર સગર ચક્રી થશે તેમજ જિતશત્રુ રાજાના પુત્ર બીજા તીર્થંકર અજીત નામે થશે, એવુ અર્હત્ આગમમાં અમે જાણ્યુ છે, તેથી આ વિજયાદેવીના પુત્ર તે તીર્થંકર થશે, અને વૈજયંતીના પુત્ર ષટ્ખંડ ભરતના અધિપતિ ચક્રી થશે" એવા રીતના સ્વપ્નફળ સાભળીને સંતુષ્ટ થયેલા રાજાએ નૈમિત્તિકોને ગ્રામ ગામ વસ્ત્ર અને અલંકાર વિગેરેના પારિતોષિક આપ્યા અહો ! મહાપુરૂષો ગર્ભાવાસની સ્થિતિમા પણ લોકને ઉપકારી થાય છે ! કારણ કે તેમનો જન્મ માત્ર કહનારી તે નૈમિત્તિકોની જન્મ સુધીની દુ સ્થિતિ નાશ પામી. કલ્પવૃક્ષની જેમ નવ્રાકારે શોભતા તેઓ રાજાના આજ્ઞાથી પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા ગંગા અને સિંધુ જેમ સમુદ્રમા જાય તેમ વિજયા અને વૈજયંતી હર્ષ પામતી પોતાના વાસગૃહમા ગઈ

પછી ઇંદ્રની આજ્ઞાથી દેવ (વૈમાનિક) અને અસુર (ભુવનપતિ)ના સ્ત્રીઓએ વિજયાદેવીને સેવવાનો આ પ્રમાણે આરંભ કર્યો—વાયુકુમાર દેવતાની સ્ત્રીઓ દરરોજ

આધીન તેમના ઉદરમાં ગર્ભ ક્રમે અને વૃદ્ધિ ... ... મેરૂનાગની દેવીઓ
... તેમના ... ભૂમિનું ... કરી નિરીક્ષણ કરવા લાગી, ... ઋતુની
... જેમ તેમના ... ની ભૂમિનું ... થી નિરંતર કરવા લાગી,
... દેવીઓ આખું ગામમાં ... પ્રભુને હમેશાં ... આપવાને ઉપસ્થિત થઇ
... તેમ ... પવનથી ... ની ... મહાદેવીના ભાવને ... લાગી
... ... તેમજ સુખકારી લાગે તેમ વખાણું ... કરવા
... દેવીઓ ... ને અનુકૂળ ... ... લાગી, અને અન્ય દેવાંગનાઓ બંદી
... દેવીઓ ... ... લાગી, અને ... દેવીઓ પોતા
... ... જેમ વિજયાદેવીના સ્તુતિ કરવા લાગી. ... ... દેવીઓ પોતા
... ... તેમની ... અધિક સેવા કરવા લાગી. નેપથ્ય જેમ
... ... નિરંતર તેમની ... અધિક સેવા કરવા લાગી ... જેમ
... ... અને પૂર્વ જેમ નિધાનને ધારણ કરે તેમ મહાદેવી વિજયા અને
... ... કરવા લાગી ... ... જેમ ... ઉગેલા સુવર્ણ
... ... એવી તે બંને દેવીઓ ગર્ભ ધારણ કરવાથી
... ... સ્વભાવે સુંદર એવી તે બંને દેવીઓ ગર્ભ ધારણ કરવાથી
અધિક ... લાગી. ... ની કાંતિના જેવું તેમનું ગોરૂં મુખકમળ હાથીના દાંતને
... ... કાંતિના જેવી પીળાશને ધારણ કરવા લાગ્યું ... ... સુધી
વિકસિત થયેલા તેમના લોચન ... ઋતુના કમળની જેમ અધિક વિકાસ પામવા લાગ્યા
... ... કરીને ઉગેલી ... ની જેમ તેમનું લાવણ્ય અધિક અધિક
... ... કરીને ઉગેલી ... જેમ તેમનું લાવણ્ય અધિક અધિક
... લાગ્યું. નિરંતર ... ગતિ(મંદગતિ)એ ચાલનારી તે દેવીઓ ... આગળ
... ... ચાલવા લાગી. બન્નેના સુખ ... ગર્ભ નદી
... ... જેમ અતિ ... ચાલવા લાગી. બન્નેના ... ગર્ભ નદી
... ... જેમ અને છીપોના ઉત્પન્ન થયેલ મૌક્તિક રત્નની જેમ અતિ
... ... વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા.

... ... અને ... આઠ દિવસ વ્યતીત થયે માઘ માસની શુક્લ અષ્ટમીને
દિવસે શુભ મુહૂર્તે ... ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાને આવ્યા હતા તે સમયે રોહિણી નક્ષત્રમાં ...
... વિજયાદેવીએ ... લાંછનવાળા એક પુત્રને
... જેમ પુણ્યને જન્મ આપે તેમ વિજયાદેવીએ ... લાંછનવાળા એક પુત્રને
... ... જેમ પુણ્યને જન્મ આપે તેમ ... ... દુઃખ થયું નહીં, કારણ કે
... ... દેવીને અને પુત્રને ... ... ઉત્પન્ન થયેલ, ... ની ...
... ... ને ... સ્વાભાવિક પ્રભાવ છે તે સમયે ... ઉત્પન્ન થયેલ, ... ની ...
... ... ભુવનના ઉદ્યોત થઇ રહ્યો. શરદ્ઋતુમાં પાણીને ...
... ... નારકીઓને પણ સુખ ઉત્પન્ન થયું ... ઋતુના
... ની ... સુખની જેમ ... નારકીઓને પણ સુખ ઉત્પન્ન થયું. ... ઋતુના
... ... જેમ ... દિશાઓમાં ... થઇ, અને ... ... કમળોની જેમ લોકોને
... જેમ ... દિશાઓમાં ... થઇ, અને ... ... ઉત્પન્ન થતો હોય તેમ
અધિક ... થયો. ભૂમિમાં ... પવન ... ભૂતલમાંથી ઉત્પન્ન થતો હોય તેમ
... ... ચોતરફ શુભસૂચક શકુનો થવા લાગ્યા,
... ... થાય છે.
... ... મહાત્માના જન્મથી સર્વ ... થાય છે.

તે સમયે પ્રભુની પાસે જવાની ... પોતે ઉત્સુક થયા હોય તેના ... ... કાંતિના ... ... આપું
... ... કંપાયમાન થયા. સુંદર મુગટમણિની કાંતિના ... મિષથી ...

તેમણે ઉજ્જવળ કસુબી વસ્ત્રના બુરખા ધર્યા હોય તેવી તે દિશાકુમારીઓ શોભતી હતી. અમૃતઊર્મિઓથી ઉભરાતા જાણે સુધાકુંડ હોય તેના, સ્વપ્રભાથી સંપૂર્ણ પુષ્ટ મોતીના કુંડળો તેમણે પહેર્યા હતા, કુંડળાકારે હોવાથી ઇંદ્રધનુષની શોભાને અનુસરતા વિચિત્ર મણિઓથી રચેલા કટાભરણો તેમણે ધારણ કર્યા હતા, રત્નગિરિના શિખર ઉપરથી પડતા નિર્ઝરણાની શોભાને હરનાર, સ્તન ઉપર રહેલા મુક્તાહારોથી તેઓ મનોહર લાગતી હતી, કામદેવે સ્થાપન કરેલા જાણે સુંદર ભાથા હોય તેવા માણિક્યના કંકણોથી તેમની ભુજાલતા શોભતી હતી, જગતનો જય કરવાને ઇચ્છતા કામદેવને માટે જાણે પણછ તૈયાર કરી હોય તેવી અમૂલ્ય રત્નોએ રચેલી કટીમેખલાને તેઓ ધારણ કરતી હતી તેના અગ્રના કિરણોવડે જીતાયેલા સર્વ જ્યોતિષ્ક દેવોના કિરણો જાણે તેમના ચરણકમળમા લગ્ન થયા હોય તેવા રત્નના નુપૂરોથી તેઓ વિરાજતી હતી તેઓમા કોઈ અંગકાંતિ પ્રિયંગુ વૃક્ષની જેવી શ્યામ હતી, કોઈ પોતાની કાંતિથી આકાશના તલીને વિસ્તાર કરતી હોય તેવી જણાતી હતી, કોઈ બાળસૂર્યની જેવી પોતાની કાંતિ ફેલાવતી હતી, કોઇ ચંદ્રિકાની જેમ પોતાની કાંતિથી પોતાના આત્માને સ્નાન કરાવતી હતી કોઇ પોતાની કાંતિથી દિશાઓને કનકસૂત્ર આપતી હતી, અને કોઇ જાણે વૈડુર્યમણિની પુતળીઓ હોય તેવી કાંતવાળી જણાતી હતી. ગોળાકાર સ્તનોથી જાણે ચક્રવાકયુક્ત નદીઓ હોય, લીલાયુક્ત ગતિથી જાણે રાજહંસીઓ હોય, કોમળ હસ્તોથી જાણે પલ્લવ સહિત લતાઓ હોય, સુંદર લોચનથી જાણે વિકસિત પદ્મવાળી પદ્મિનીઓ હોય, લાવણ્યપૂરથી જાણે જળ સહિત વાપિકાઓ હોય, અને સૌંદર્યથી જાણે કામદેવની અધિદેવી હોય તેવી તે શોભતી હતી એ પ્રમાણે સ્વરૂપને ધારણ કરતી તે છપ્પન દિશાકુમારીઓએ પોતાના આસન કંપાયમાન થતા સંભ્રમથી તત્કાળ અવધિજ્ઞાને જોયુ એક સાથે તેઓએ વિજયાદેવીની કુક્ષિથી તીર્થંકરનો પવિત્ર જન્મ થયેલો જાણ્યો તેઓ વિચારવા લાગી કે 'આ જબૂદ્વીપમા દક્ષિણ ભરતાર્દ્ધના મધ્ય ભાગમા વિનીતાનગરીની અંદર ઇક્ષ્વાકુ કુળમા જન્મેલા જિતશત્રુ રાજાની વિજયાદેવી નામે ધર્મપત્નીથી આ અવસર્પિણીમા ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનાર શ્રીમાન્ બીજા તીર્થંકર ભગવાન્ ઉત્પન્ન થયેલા છે' એમ વિચારી, આસનથી ઉઠી, હર્ષ સહિત તીર્થંકરની દિશા તરફ સાત આઠ પગલા આવી, જાણે મનને આગળ કર્યું હોય તેમ પ્રભુને નમી, શક્રસ્તવથી સર્વેએ ભક્તિપૂર્વક વંદના કરી. પછી ફરી પોતાના રત્નસિંહાસનો ઉપર બેસી તેઓએ પોતપોતાના આભિયોગિક દેવતાઓને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી—

"અહો દેવતાઓ ! આજે અમારે દક્ષિણ ભરતાર્દ્ધમા ઉત્પન્ન થયેલા બીજા તીર્થંકરનુ સૂતિકાકર્મ કરવાને જવુ છે, માટે વિસ્તાર ગર્ભવાળા અને મોટા પ્રમાણવાળા વિવિધ રત્નમય વિમાનો અમારે માટે વિકુર્વો" તેઓનો એવો આદેશ થતા ઘણી શક્તિવાળા તે દેવતાઓએ તત્કાળ વિમાનો રચીને તેમને બતાવ્યા તે વિમાનો હજારો સ્તંભ

ઊંચી ઉડતી હતા. પતાકાઓથી જેમનિક દેવતાના વિમાનોના અને પવન હોય તેવા જણાતા હતા. તાંડવથી જાણે નાચતી નર્તકીના જેવું નાચતું હોય તેવી પુતળી ઓથી તે શોભતા હતા. અને આઠ નદીઓ ... લાગતા હતા ... ઘણા આઠ ... દાસીઓને અનુસરતા હતા, એક એક ની પુથ્વીના જાણે ... જ હતા હતા વર્ષના જેવું આ તેનો દેખાવ હતો ... સુંદર દીસતા હતા અને ... ઉભા પ્રતિબિંબ (પ્રતિમા) ઓથી જેવું ... હોય તેવા લાગતા હતા. તેની ચોતરફ ની ભીંતો અને ભાગોના પાટીયા રત્નમય હોવાથી ... , ... , ... , સુરક, રૂરૂમૃગ, ... , હસ, ... , ... , ... , ... વનલતા અને પદ્મલતાના નમૂનાઓથી અંકિત થયા હતા.

એમ અધોલોકમાં રહેનારી દેવીઓ ... અને જેમના કેશપાશ ... ઓથી અલંકૃત થયા છે એવી ભોગંકરા, ભોગવતી, સુભોગા, ભોગમાલિની, તોયધારા, વિચિત્રા, પુષ્પમાલા અને અનિંદિતા એ આઠ દિક્કુમારિકા પ્રત્યેક ચાર ... નામનિક દેવીઓ, ચાર મહત્તર દેવીઓ, સાત મહાઅનિક (સૈન્યો), સાત સેનાપતિઓ, સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવીઓ બીજા અનેક વ્યંતર દેવતાઓ તથા મોટી ઋદ્ધિવાળી દેવીઓ સહિત વિમાનના ... પહોંચે, મનોહર ગીત નૃત્ય કરતી ઉત્કૃષ્ટ ... ઉત્તર દિશા તરફ ચાલી ... તેઓએ ... વૈક્રિય સમુદ્‌ઘાત કરીને ... યોજનનો એક દંડ વિકુર્વ્યો વૈડૂર્યરત્ન, વજ્રરત્ન, લોહિત, અંક, અંજન, અંજન ... , પુલક, જ્યોતિ ... , સૌગંધિક, અરિષ્ટ, સ્ફટિક, જાતરૂપ અને હંસગર્ભ વિગેરે ... ઉત્તમ રત્નોના તથા ... ગર્ભ વિગેરે મણિઓના સ્થૂલ પુદ્‌ગલોને દૂર કરીને તેનાથી સૂક્ષ્મ પુદ્‌ગલો ગ્રહણ કર્યા, અને તેવડે પોતાનું ઉત્તરવૈક્રિયરૂપ કર્યું દેવતાઓને વૈક્રિયલબ્ધિ જન્મથીજ સિદ્ધ છે પછી ઉત્કૃષ્ટ, ત્વરિત, ચપલ, પ્રચંડ, સિંહ, ઉદ્ધત, યતના, છેક અને દિવ્ય એવી દેવગતિઓથી સર્વ ઋદ્ધિ તથા સર્વબળ ... અધોલોકમાં જિનપતિ રાજાના સદનમાં તેઓ આવી પહોંચી. પોતાના શ્રેષ્ઠ વિમાનોથી જ્યોતિષ્ક દેવતાઓ જેમ મેરૂપર્વતને પ્રદક્ષિણા દે, તેમ તેઓએ તીર્થંકરના સૂતિકાગૃહને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, અને પછી વિમાનોને પૃથ્વીથી ચાર આંગળ ઊંચા, પૃથ્વીને ... નહિ તેવી રીતે ઈશાનકૂણમાં સ્થાપિત કર્યા પછી સૂતિકાગૃહમાં પ્રવેશ કરી, જિનેન્દ્ર અને જિનમાતાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, અંજલિ જોડી તેઓ આ પ્રમાણે કહેવા લાગી—“ સર્વ સ્ત્રીઓના શ્રેષ્ઠ, ઉદરમાં રત્નને ધારણ કરનારા અને જગતને વિષે દીપક સમાન પુત્રને જન્મ આપનારા હે જગન્માતા! તમને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ. ... તમે ધન્ય છો, તમે પવિત્ર છો, અને તમેજ ઉત્તમ છો આ મનુષ્યલોકમાં ... જન્મ સફલ છે, કારણકે તમે પુરૂષોના રત્નરૂપ ... ના સમુદ્ર, ત્રૈલોક્યમાં

વદન કરવાને યોગ્ય, ત્રણલોકના સ્વામી, ધર્મચક્રવર્તી, જગદ્ગુરુ, જગત્ન વિશ્વને અનુગ્રહ કરનારા અને આ અવસર્પિણીમા અવતરેલા બીજા તીર્થંકરના જનની થયેલા એ હે માતા ! અમે અધોલોકમા રહેનારી દિશાકુમારીઓ છીએ, અને તીર્થંકરના જન્મોત્સવ કરવાને અહીં આવેલી છીએ, તમારે અમારાથી ભય રાખવો નહીં " એમ કહી પ્રણામ કરી તેઓ ઇશાનદિશા તરફ ગઇ, અને વૈક્રિયસમુદ્ઘાતવડે પોતાની શક્તિરૂપ સપત્તિથી સવર્ત્તક નામના વાયુને ક્ષણવારમા ઉત્પન્ન કર્યો સર્વ ઋતુના પુષ્પોના સર્વસ્વ સુગધને વહન કરનાર સુખકારી મૃદુ શીતળ અને તિર્છો વહેતા તે પવને સૂતિકાગૃહની ચોતરફ એક યોજન સુધી તૃણાદિક દૂર કરી ભૂમિતળને શુદ્ધ કર્યું પછી તે કુમારીકાઓ ભગવાન્ અને તેમની માતાની સમીપે મગળગીતને ગાન કરતી હર્ષ સહિત ઉભી રહી

પછી ઊર્ધ્વલોકમા સ્થિતિવાળી, નદનવનના કૂટ ઉપર રહેનારી અને દિવ્ય અલકારને ધારણ કરનારી મેઘકરા, મેઘવતી, સુમેઘા, મેઘમાલિની, સુવત્સા, વત્સમિત્રા, વારિષેણા અને બલાહકા એ નામની આઠ દિશાકુમારીઓ પૂર્વવત્ મહત્તરા, સામાનિક, અગરક્ષિકા, સૈન્ય અને સેનાપતિઓના પરિવારથી પરિવારિત થઈ ત્યા આવી તેઓએ સ્વામીના જન્મથી પવિત્ર થયેલા સૂતિકાગૃહમા આવી જિનેદ્ર અને જિનમાતાને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા કરી, અને પૂર્વની પેઠે પોતાના આત્માને જણાવી વિજયાદિકીને પ્રણામ તથા સ્તુતિ કરી મેઘને વિકુર્વિત કર્યો, તેનડે ભગવાનના જન્મભુવનથી એક યોજન સુધી, નહીં થોડી તેમ નહિ અધિક એવી ગધોદકની વૃષ્ટિ કરી તપથી જેમ પાપની શાતિ થાય, અને પૂર્ણિમાની ચદ્રિકાથી જેમ અધકારની શાતિ થાય તેમ તે વૃષ્ટિથી તત્કાળ રજની શાતિ થઇ ગઇ ત્યારપછી રગભૂમિમા રગાચાયની જેમ તેઓએ તત્કાળ વિકાસ પામેલા વિચિત્ર પુષ્પોના સમૂહથી ત્યા પુષ્પના પગર ભર્યા, અને કપૂર તથા અગરૂના ધૂપથી જાણે લક્ષ્મીનુ વાસગૃહ હોય તેમ તે ભૂમિને સુવાસિત કરી દીધી પછી તીર્થંકર અને તેમની માતાથી થોડે દૂર ભગવતના નિર્મળ ગુણોનુ ગાયન કરતી ઉભી રહી.

તે પછી નદા, નદોત્તરા, આનદા, આનદવર્ધના, વિજયા, વૈજયતી, જયતી અને અપરાજિતા એ નામની પૂર્વ રૂચકાદ્રિમા નિવાસ કરનારી આઠ દિક્કુમારીઓ પોતાની સર્વ ઋદ્ધિ અને પોતાના સર્વ બળ સહિત ત્યા આવી પૂર્વની પેઠે પરિવાર સહિત તેઓ સૂતિકાગૃહમા આવી સ્વામી અને તેમની માતાને પ્રણામ કરી, ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, સ્વામિનીને પોતાની ઓળખાણ આપી, પૂર્વવત્ નમી અને સ્તુતિ કરી, રત્નના દર્પણ હાથમા રાખી, પૂર્વ તરફ ગાયન કરતી ઉભી રહી

દક્ષિણ રૂચકાદ્રિમા વસનારી, સુદર આભૂષણવાળી, માળાને ધરનારી, દિવ્ય વસ્ત્રવાળી સમાહારા, સુપ્રદત્તા, સુપ્રબુદ્ધા, યશોધરા, લક્ષ્મીવતી, શેષવતી, ચિત્રગુપ્તા તથા વસુધરા એ નામને ધારણ કરનારી અને પૂર્વવત્ પરિવારવાળી

દિક્કુમારીઓ પ્રભુના મંદિરમા આવી, સ્વામિનીને પ્રદક્ષિણાપૂર્વક નમસ્કાર પોતાને ઓળખાવી ભગવાન્ અને તેમની માતાની દક્ષિણ તરફ મધુર શબ્દે ગાયન કરતી હાથમા કળશ લઇને ઉભી રહી

પશ્ચિમ રુચકાદ્રિમા વસનારી આઠ દિશાકુમારીઓ તેટલોજ પરિવાર લઇને ત્યા ની તેમના ઇલાદેવી, સુરાદેવી, પૃથ્વી, પદ્માવતી, એકનાસા, નવમિકા, અને સીતા એવા નામ છે તેઓ પૂર્વવત્ પોતાના આત્માને જણાવી, પ્રદક્ષિણા, જિન અને જિનમાતાની પશ્ચિમ તરફ પોતાના હાથમા સુંદર પંખા લઇ ગાયન તી ઉભી રહી

ઉત્તર રુચકાદ્રિમા નિવાસ કરનારી અલબુસા, મિશ્રકેશી, પુંડરીકા, વારુણી, મા, સર્વપ્રભાવા, શ્રી અને હ્રી નામની આઠ કુમારીઓ પૂર્વની પેઠે પરિવાર સહિત આવી, પોતાને ઓળખાવી, પ્રદક્ષિણાપૂર્વક ભગવાન્ અને તેમની માતાને નમસ્કાર ી, હાથના ચામર લઈ ઉત્તર તરફ ગાયન કરતી ઉભી રહી

વિદિક્રુચકાદ્રિના રહેનારી ચાર કુમારીઓ જેના ચિત્રા, ચિત્રકનકા, સુતેરા અને ામણિ એવા નામ છે, તેઓએ ત્યા આવી પ્રદક્ષિણાપૂર્વક જિનેશ્વર અને તેમની ાને નમસ્કાર કરી પોતાના આત્માને નિવેદન કર્યો, અને બંનેના વિપુલ ગુણોને ગાયન ની તેઓ દીપિકા લઇને ઈશાનકુણે ઉભી રહી

રુચકદ્વીપની મધ્યમા રહેનારી રૂપા, રૂપાશિકા, સુરૂપા અને રૂપકાવતી એ નામની ાર કુમારીઓ પણ દરેક પૂર્વની પેઠે પરિવાર સહિત મોટા વિમાન ઉપર આરૂઢ થઇ અદ ના જન્મગૃહના આવી. પ્રથમ વિમાન સહિત ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી તે વિમાનોને યોગ્ય ને સ્થાપન કર્યા પછી પગે ચાની ભગવાન્ અને તેમની માતાને ભક્તિથી પ્રદક્ષિણા અને ંદન કરી આ પ્રમાણે કહેવા લાગી–" વિશ્વને આનંદ આપનારા હે જગત્માતા ! તમે જય પામો અને ચીર જીવો તમારા દર્શનથી આજે અમારા મારુ મુહૂર્ત થયુ છે રત્નાકર, રત્ન અને રત્નગર્ભા એ સર્વ ફોગટ નામના છે પણ રત્નગર્ભા તો તમે એકજ છો કે રેનખે આવા પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો છે અને રુચકદ્વીપની મધ્યના રહેનારી દિક્કુમા ીઓ છાએ. અર્હંતના જન્મકૃત્યો કરવાને અને અહીં આવેલી છીએ, માટે તમારે ાનાથી જરા પણ ભય રાખવો નહિ " એમ કહી નજીકનું નાભિનાલ ચાર આંગ ખી બાકી છેદી નાખ્યુ પછી તે નાલને ભૂમિના ખાડો ખોદીને નિધિની પેઠે સ્થાપન ર્યું, અને રત્ન તથા હીરાથી ખાડાને પૂરી દીધો. તત્કાળ ઉત્પન્ન થયેલી દૂર્વાથી તે ખાડા ઉપર પીઠીકા બાંધી લીધી. દેવતાના પ્રભાવથી ઉદ્યાન પણ તત્કાળ ઉત્પન્ન થાય છે પછી તેનખે પૂર્વ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશાના કદલીના ઘરરૂપ ત્ર ત્રણ કદલીગૃહો તૈયાર કર્યા તે દરેકની મધ્યમા ચતુઃશાલ કરી તેની વચમા એક મોટું ંહાસન રચ્યુ પછી તે કુમારિકાઓ પોતાના કરના અગ્રને અને ભુજ ઉપર માતાને

રાખી દક્ષિણ કદલીગૃહમા ગઇ ત્યા ચતુઃશાલની અંદર ઉત્તમ રત્નસિંહાસન ઉપર સ્વામીને અને માતાને સુખેથી બેસાર્યા, અને પોતે જાતે સંવાહિકા ગણની સુખે ક્રિયા કરી શતપાકાદિ તૈલથી તે બન્નેને અભ્યંગન કર્યું, સુગંધી દ્રવ્ય અને સૂક્ષ્મ પીઠી ક્ષણવારમા રત્નદર્પણની પેઠે તે બન્નેને ઉદ્વર્તન કર્યું, પછી ત્યાંથી પૂર્વવત્ તેમને પૂર્વ દિશાના કદલીગૃહમા લઈ ગઈ ત્યા ચતુઃશાલમા રત્નના ઉત્તમ સિંહાસન ઉપર પ્રભુ અને માતાને સુખે બેસારી ગંધોદક, પુષ્પોદક અને શુદ્ધોદકથી જાણે જન્મથી શિક્ષિત થયેલી હોય તેમ તેઓએ સ્નાન કરાવ્યું ચિરકાળે ઉપયોગમા આવેલી પોતાની શક્તિથી કૃતાર્થતાને માનતી એમણે તેમને વિચિત્ર રત્નના અલંકાર પહેરાવ્યા પછી પૂર્વની પેઠે તેમને લઇ ઉત્તર દિશાના મનોહર કદલીગૃહમા તેઓ આવી ત્યા તેમને ચતુઃશાલના સિંહાસન ઉપર બેસાર્યા, તે સમયે તે બન્ને પર્વત ઉપર બેઠેલ સિંહણ અને તેના પુત્રની શોભાને ગ્રહણ કરતા હતા ત્યા તેમણે ક્ષણવારમા આભિયોગિક દેવતાઓ પાસે ક્ષુદ્ર હિમાચલ ઉપરથી ગોશીર્ષચંદનના કાષ્ઠો મંગાવ્યા પછી અરણીના કાષ્ઠને મથીને અગ્નિ ઉત્પન્ન કર્યો ચંદનના કાષ્ઠને ઘસવાથી પણ અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે ચોતરફ ગોશીર્ષચંદનના સમિધ કરીને તે દેવીઓએ આહિતાગ્નિની પેઠે તે અગ્નિને પ્રજ્વલિત કર્યો તે અગ્નિના હોમથી ભૂતિકર્મ કરીને ભક્તિથી ઉન્નત થયેલી તે દેવીઓએ માતા અને જિનેંદ્રને રક્ષાગ્રંથિ બાંધી, અને ભગવંતના કર્ણમા 'તમે પર્વતની જેવા આયુષ્યવાન થાઓ ' એમ કહી તેઓએ પરસ્પર રત્નપાષાણના બે ગોળાઓને આસ્ફાલન કર્યા પછી પ્રભુને કરતલમા અને વિજયાદેવીને ભુજા ઉપર ગ્રહણ કરીને સૂતિકાગૃહના મધ્યમા અને તેમને શય્યા ઉપર આરૂઢ કર્યા પછી સ્વામી અને તેમની માતાના ઉજ્વલ ગુણને સારી રીતે ગાયન કરતી તેઓ થોડે દૂર ઉભી રહી

તે સમયે સૌધર્મ દેવલોકમા ઘણા વૈભવવાળો, કોટી દેવતાઓ તથા કોટી અપ્સરાઓએ પરવરેલો, જેના પરાક્રમની કોટિ ચારણોએ સ્તુતિ કરેલી છે, જેના ગુણસમૂહને ઘણી રીતે ગંધર્વોએ ગાયેલા છે, વારાંગનાઓ જેની બન્ને તરફ ચામર ઢોળે છે, મસ્તક ઉપર રહેલા અતિ મનોહર શ્વેત છત્રથી જે શોભી રહ્યો છે, અને સુધર્મા સભામા જેનુ સુખકારી સિંહાસન છે એવો શક્રેંદ્ર પોતાના સિંહાસન ઉપર બેઠેલો છે તેનુ આસન કંપાયમાન થયુ આસનકંપને લીધે શક્ર કોપના આટોપથી નિસ્તેજ થઈ ગયો, તેના અધર કંપવા લાગ્યા, તેથી સ્ફુરાયમાન જ્વાળાવાળો જાણે અગ્નિ હોય તેવો જણાવા લાગ્યો, ધૂમકેતુવાળુ જાણે આકાશ હોય તેમ ચઢાવેલી પ્રચંડ ભ્રકુટીથી તે ભયંકર દેખાવા લાગ્યો, મદાવિષ્ટ હાથીની જેમ તેનુ મુખ તામ્રવર્ણી થઇ ગયુ, અને ઉછળતા તરંગવાળા સમુદ્રની પેઠે તેનુ લલાટ ત્રિવલીથી લાંછિત થઇ ગયુ આવી રીતે થઈ શક્રેન્દ્રે પોતાનુ શત્રુઘાતક વજ્ર અવલોક્યુ એ વખતે તેમનો એવો કોપ જોઈ નૈગમિષી સેનાપતિ ઉઠી અંજલિ જોડી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—" હે સ્વામી ! હુ આજ્ઞાકારી

यदुवंशसमुद्रेन्दु, कर्मकक्षहुताशन ।
अरिष्टनेमिर्भगवान्, भूयाद्वोऽरिष्टनाशन ॥ २४ ॥

[illegible] "શ્રી અરિષ્ટનેમિ ભગવાન [illegible] ॥ ૨૪ ॥

कमठे धरणेन्द्रे च, स्वोचितं कर्म कुर्वति ।
प्रभुस्तुल्यमनोवृत्ति, पार्श्वनाथः श्रियेऽस्तु व ॥ २५ ॥

[illegible] 'શ્રી પાર્શ્વનાથ' [illegible] ॥ ૨૫ ॥

कृतापराधेऽपि जने, कृपामन्थरतारयो ।
ईषद्बाष्पार्द्रयोर्भद्रं, श्रीवीरजिननेत्रयो ॥ २६ ॥

જે " શ્રી વીરભગવાન " ના નેત્રો, [illegible] ॥ ૨૬ ॥

---

૧ [illegible]

* [illegible]

કેમ કે આ આપનો આ આવેશ કોની તરફ છે? સુર અસુર અને મનુષ્યોમાં કોઈ, પણ એવો નથી કે જે તમારાથી અધિક હોય. આપના આ આસનકંપનો જે હેતુ થયેલ હોય તે વિચારીને આપના આ કોપને શાંત કરો.' એવી રીતે સેનાપતિએ કહેવાથી ઇંદ્રે સ્વસ્થ થઈને તત્કાળ અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ કર્યો, એટલે જિનપ્રવચનથી ધર્મની જેમ અને દીપકથી વસ્તુની જેમ ઇંદ્રે અવધિજ્ઞાનથી બીજા તીર્થંકરનો જન્મ જાણ્યો. પછી તે ચિંતવવા લાગ્યો કે 'અહો! જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમાં વિનીતા નગરીને વિષે જિતશત્રુ રાજાની વિજયાદેવી રાણીની કુક્ષીથી આ અવસર્પિણીમાં બીજા તીર્થંકર ઉત્પન્ન થયેલા છે, તેથી આ મારું આસનકંપ થયું છે. મને ધિક્કાર છે કે મેં આવું અઘટતું ચિંતવ્યું. ઐશ્વર્યથી ઉન્મત્ત થયેલા મારું તે મિથ્યા દુષ્કૃત થાઓ.' એમ ચિંતવી પોતાનું સિંહાસન, પાદપીઠ અને પાદુકાને છોડી દઈ ઇંદ્ર ઊભો થયો. તત્કાળ તેણે તીર્થંકરની દિશા સન્મુખ જાણે પ્રસ્થાન કરવા ઇચ્છતા હોય તેમ કેટલાંએક પગલાં ભર્યાં. પછી પૃથ્વી ઉપર દક્ષિણ જાનુને આરોપણ કરી, વામ જાનુ જરા નમાવી, હાથ અને મસ્તકથી પૃથ્વીને સ્પર્શ કરી પ્રભુને નમસ્કાર કર્યો. શક્રસ્તવથી વંદના કરી, વેલાતટથી પાછા વળેલા સમુદ્રની વેલાની પેઠે ફરી ઇંદ્ર સિંહાસન ઉપર બેઠો. પછી ઉત્કંઠ મનવાળા, જેમ સ્વજનોને જણાવે તેમ તીર્થંકરનો જન્મ સર્વ દેવતાઓને જણાવવાને અને તેમને ઉત્સવમાં બોલાવવાને જાણે મૂર્તિમાન હર્ષ હોય તેવા રોમાંચિત શરીરવાળા ઇંદ્રે પોતાના નૈગમેષી સેનાપતિને આજ્ઞા કરી. તૃષિત માણસ જેમ જલને સ્વીકારે તેમ ઇંદ્રના શાસનને આદર સહિત મસ્તકે ગ્રહણ કરીને તે ચાલ્યો. અને સુધર્મા સભા રૂપી ગાયની જાણે કંઠઘંટા હોય તેવી સુઘોષા નામની યોજન માત્ર ગોળાકાર ઘંટાને ત્રણ વખત જોરથી વગાડી. મથન કરાતા સમુદ્રની જેમ તે વગાડવાથી સર્વ ત્રિભુવનના કર્ણને અતિથિ સમાન એવો મહાનાદ ઉત્પન્ન થયો. જેમ દીપે એક દીપ થાય તેમ બત્રીશ લાખ ઘંટાઓ ગાયના નાદ પછી વાછડાના સ્વરની જેમ ગાજવા લાગી. તે સર્વ ઘંટાના મોટા શબ્દથી આખું સૌધર્મકલ્પ શબ્દાદ્વૈતમય થઈ ગયું. બત્રીશ લાખ વિમાનમાં રહેલા નિત્ય પ્રમાદી એવા દેવતાઓ પણ એ નાદ સાંભળવાથી ગુફામાં સુતેલા સિંહની જેમ બોધ પામ્યા. ઇંદ્રની આજ્ઞાથી કોઈ દેવે ઘોષણારૂપી નાટકની નાંદીરૂપ આ સુઘોષા ઘંટા વગાડેલી છે, માટે ઇંદ્રની આજ્ઞાને પ્રકાશ કરનારી એ ઘોષણા અવશ્ય સાંભળવી જોઈએ, એવી આશયે સર્વ દેવતાએ પોતાના કાન માંડીને ઘંટાનો અવાજ શાંત થયો, એટલે ઇંદ્રના સેનાનીએ ઉંચે સ્વરે કહેવાથી આ પ્રમાણે ઉદ્ઘોષણા કરી—"હે સૌધર્મ સ્વર્ગવાસી દેવતાઓ! તમે સાંભળો. સ્વર્ગપતિ ઇંદ્ર તમને એવી આજ્ઞા કરે છે કે—જંબૂદ્વીપના ભરતખંડની અંદર અયોધ્યા નગરીના જિતશત્રુ રાજાની વિજયા રાણીની કુક્ષીથી જગતના ગુરુ અને વિશ્વને અનુગ્રહ કરનારા બીજા તીર્થંકર જગત્ના ભાગ્યોદયથી આજે જન્મેલા છે. પોતાના આત્માને પવિત્ર કરવાને પ્રભુના જન્માભિષેકને માટે આપણે પરિવાર સહિત ત્યાં જવું

જાઓ, માટે તમારે સર્વેએ પોતાની સર્વ ઋદ્ધિ અને સર્વ બળ સહિત મારી સાથે
નવા માટે તત્કાળ અહીં આવવુ " મેઘગર્જનાથી મયૂરની જેમ એ ઘોષણાથી સર્વ
તાઓ અમંદ આનંદ પામ્યા તત્કાળ જાણે સ્વર્ગ સબંધી પ્રવહણો હોય તેવા વિ
નોમા બેસી બેસીને આકાશસમુદ્રને આક્રમણ કરતા તેઓ ઇંદ્રની સમીપે આવી પહોં

ઇંદ્રે પોતાના પાલક નામના આભિયોગિક દેવતાને સ્વામીની પાસે
માટે એક વિમાન રચવાની આજ્ઞા કરી તેથી તેણે લક્ષ યોજન વિસ્તારવાળુ,
બીજો જંબૂદ્વીપ હોય તેવુ અને પાચશે યોજન ઉચુ એક વિમાન વિકુર્વ્યું
અંદર રહેલી રત્નોની ભીંતોથી જાણે ઉછળતા પરવાળાવાળો સમુદ્ર હોય, સુવર્ણ
કુંભોથી જાણે વિકસિત પદ્મોવાળુ સરોવર હોય, લાંબા ધ્વજના વસ્ત્રોથી જાણે
અંગમા તિલકિત થયેલુ હોય, વિચિત્ર રત્નશિખરોથી જાણે અનેક મુગટવાળુ
અનેક રત્નમય સ્તંભોથી જાણે લક્ષ્મીની હાથણીના આલાનસ્તંભવાળુ હોય અને ગ
પુતળીઓથી જાણે બીજી અપ્સરાઓથી આશ્રિત થયેલુ હોય તેવુ તે જણાતુ હતુ
ચરણ કરનાર નટની જેમ કિંકિણીજાલથી તે મંડિત હતુ, નક્ષત્ર સહિત આકાશની
મોતીના સાથીઆથી અંકિત થયેલુ હતુ અને ઇહામૃગ, અશ્વ, વૃષભ, નર, કિ
હાથી, હંસ, વનલતા અને પદ્મલતાઓના ચિત્રોથી તે શણગારેલુ હતુ જાણે મહાગિ
ઉતરતા વિસ્તાર પામેલા નિર્ઝરણાના તરંગો હોય તેવી તે વિમાનની ત્રણે દિ
સોપાનપંક્તિઓ હતી સોપાનપંક્તિઓની આગળ ઇંદ્રના અખંડ ધનુષની શ્રે
જાણે સહોદર હોય તેવા તોરણો હતા તેનો મધ્યભાગ પરસ્પર મળી ગયેલા પુષ્કરમુખ
ઉત્તમ દીપકશ્રેણીની જેમ સરખા તલવાળો અને કોમળતા સહિત હતો સુસ્પર્શ
અને કોમળ કાંતિવાળા પંચવર્ણી ચિત્રોથી વિચિત્ર થયેલો તે ભૂમિભાગ જાણે
પિચ્છોથી આસ્તીર્ણ થયો હોય તેવો શોભતો હતો તેની મધ્યમા લક્ષ્મીનુ જાણે ક્રીડ
હોય, અને નગરીને વિષે જાણે રાજગૃહ હોય તેવો પ્રેક્ષાગૃહમંડપ હતો તેના વચ્ચે
ઇમા અને વિસ્તારમા આઠ યોજન પ્રમાણવાળી અને ઉચાઇમા ચાર યોજન પ્રમાણ
એક મણિપીઠિકા હતી તેની ઉપર વીંટી ઉપર જડેલા મોટા માણિકની જેવુ એક
સિંહાસન હતુ તે સિંહાસન ઉપર હરી ગયેલી શરદઋતુની ચંદ્રિકાના પ્રસારના
આપનારો રૂપા જેવો ઉજ્વલ ઉલ્લોચ હતો. તે ઉલ્લોચની વચમા એક વજ્રમય
લટકતો હતો તેની પાસે એક કુંભિક મુક્તામાળા લટકતી હતી, અને ચારે દિ
જાણે તેની અનુજ હોય તેવી અર્ધકુંભના પ્રમાણવાળી મુક્તાફળોની ચાર માળા
હતી. મૃદુ પવનથી મંદ મંદ આંદોલન થતા તે હાર ઇંદ્રની લક્ષ્મીને રમવાના હીંચ
શોભાને લોપતા હતા ઇંદ્રના મુખ્ય સિંહાસનની ઇશાન દિશામા, ઉત્તર દિશામાં
વાયવ્ય દિશામા ચોરાશી હજાર સામાનિક દેવતાના તેટલા રમણીક રત્નમય ભદ્ર
હતા. પૂર્વમાં ઇંદ્રની આઠ ઇંદ્રાણીઓના આઠ આસનો હતા, તે જાણે લક્ષ્મીને ક્રીડ

હાની મણિમયવેદિકા હોય તેવા શોભતા હતા, અગ્નિકોણમાં અભ્યંતરપર્ષદાના બાર હજાર દેવતાના આસનો હતા, દક્ષિણદિશામાં મધ્યપર્ષદાના ચૌદહજાર દેવતાઓના આસનો હતા, નૈઋત્યકોણમાં બાહ્યપર્ષદાના સોળ હજાર દેવતાના આસનો રહેલા હતા, ઇંદ્રના સિંહાસનની પશ્ચિમમાં સાત સેનાપતિના સાત આસનો જરા ઉંચા રહેલા હતા, અને આસપાસ ચારે દિશામાં ચોરાશી ચોરાશી હજાર આત્મરક્ષક દેવતાઓના સિંહાસન હતા

ઇંદ્રની આજ્ઞાથી એવું વિમાન તત્કાળ તૈયાર કરવામાં આવ્યું દેવતાઓની ઇષ્ટ-સિદ્ધિ મનવડેજ સિદ્ધ થાય છે પ્રભુની સન્મુખ જવામાં ઉત્સુક થયેલા શક્રેન્દ્રે તત્કાળ વિચિત્ર આભૂષણને ધરનારૂં ઉત્તરવૈક્રિય રૂપ બનાવ્યું પછી લાવણ્યરૂપી અમૃતવડે સમાન આઠ ઇંદ્રાણીઓના સાથે અને મોટી નાટ્યસેના તથા ગંધર્વસેનાની સાથે હર્ષ પામેલો ઇંદ્ર વિમાનની પ્રદક્ષિણા કરીને પૂર્વ તરફના રત્નમય સોપાનને માર્ગે વિમાન ઉપર ચડ્યો, અને મધ્યના રત્નસિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખે પર્વતના શિખરની ચૂલિકા ઉપર જેમ કેસરીસિંહ બેસે તેમ બેઠો કમલિનીના પત્ર ઉપર જેમ હંસલીઓ બેસે તેમ ઇંદ્રાણીઓએ અનુક્રમે પોતપોતાના આસનો અલંકૃત કર્યા ચોરાશી હજાર સામાનિક દેવતાઓ ઉત્તરદિશાના સોપાનથી વિમાન ઉપર આરૂઢ થયા, અને રૂપવડે જાણે ઇંદ્રના પ્રતિબિંબ હોય તેવા તેઓ પોતપોતાના આસન ઉપર બેઠા બીજા પણ દેવ અને દેવીઓ દક્ષિણ તરફના સોપાનમાર્ગથી ચડી યોગ્ય આસને બેઠા સિંહાસન ઉપર બેઠેલા ઇંદ્રની આગળ જાણે એક એક ઇંદ્રાણીએ મંગળ કર્યાં હોય તેવા અષ્ટ મંગળિક ચાલ્યા તે પછી છત્ર, ઝારી અને પૂર્ણકુંભાદિક ચાલ્યા કારણકે તે રાજ્યના ચિન્હો છે, અને છાયાની જેમ તેના સહચારી છે તેની આગળ હજાર યોજન ઉંચો મહાધ્વજ ચાલ્યો તે સેંકડો લઘુ ધ્વજાઓથી અલંકૃત હોવાને લીધે પલ્લવિત વૃક્ષની જેમ શોભતો હતો તેની આગળ ઇંદ્રના પાંચ સેનાપતિઓ અને પોતાના અધિકારમાં અપ્રમાદી એવા આભિયોગિક દેવતાઓ ચાલ્યા આવી રીતે અસંખ્ય મહર્દ્ધિક દેવોએ વીંટાયેલો અને ચતુર ચારણગણોએ જેની સાધની સ્તુતિ કરી છે એવો, નાટ્યસેના અને ગંધર્વસેનાએ નિરંતર આરંભેલા નાટ્ય, અભિનય તથા સંગીતમાં કુતુહળવાળો થયેલો, પાંચ અનીકોએ જેની આગળ મહાધ્વજ ચલાવ્યો છે એવો અને વાજિંત્રોના અવાજથી જાણે બ્રહ્માંડને ફોડતો હોય તેવો જણાતો ઇંદ્ર સૌધર્મ દેવલોકના ઉત્તર તરફના તીર્યક્માર્ગે પાલક વિમાનવડે પૃથ્વી ઉપર ઉતરવાની ઇચ્છાએ ચાલ્યો કોટિ દેવોએ પરિપૂર્ણ થયેલું પાલક વિમાન જાણે ચાલતું સૌધર્મ કલ્પ હોય તેમ નીચે ઉતરતું શોભવા લાગ્યું વેગમાં મનની ગતિને પણ ઉલ્લંઘન કરનાર તે વિમાન અસંખ્ય દ્વીપસમુદ્રને ઉલ્લંઘન કરી ગયું, અને પૃથ્વીમાં રહેલ જાણે સૌધર્મકલ્પ હોય તેવા દેવતાને ક્રીડા કરવાના સ્થાનરૂપ નંદીશ્વરદ્વીપે તે વિમાન

[illegible] ત્યાં અગ્નિકુણમાં રહેલા રતિકર નામના પર્વત ઉપર જઈને ઇંદ્રે તે વિમાન સંક્ષિપ્ત કર્યું. પછી વિમાનને અનુક્રમે સંક્ષિપ્ત કરતો કરતો તે જંબૂદ્વીપમાં [illegible] ભરતની અંદર વિનીતાનગરીમાં આવ્યો, અને તેણે વધુ વિમાનથી તેણે પ્રભુના [illegible] જાણે સ્વામીની કરે તેમ ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા કરી કારણ કે સ્વામીએ [illegible] ઇંદ્રની ભૂમિ પણ સ્વામીવત્ વંદનીક છે. પછી સામંત રાજા જેમ [illegible] [illegible] તેમ તેણે ઈશાનદિશામાં પોતાનું વિમાન સ્થાપન [illegible] અને [illegible] [illegible] ભક્તિથી શરીરને સંકોચી તેણે સૂતિકાગૃહમાં પ્રવેશ [illegible] [illegible] માનનારા ઇંદ્રે તીર્થંકર અને તેમની માતાને નજરે [illegible] [illegible] તેની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કારપૂર્વક વંદના કરી [illegible] [illegible] — "ઉદરમાં રત્નને ધારણ કરનારા, વિશ્વને પવિત્ર [illegible] [illegible] હે જગન્માતા! તમને હું નમસ્કાર કરું છું [illegible] [illegible] પ્રકાશન પ્રગટનાર પ્રભુની જેમ બીજા તીર્થંકર [illegible] [illegible] હે માતા! હું સૌધર્મપતિ ઇંદ્ર પ્રભુનો જન્મમહોત્સવ કરવાને [illegible] [illegible] તમારે ભય રાખવો નહિ." એમ કહી માતાને અવસ્વાપિની [illegible] [illegible] બીજું [illegible] તેમના પડખે મૂક્યું. પછી તત્કાળ પોતાના [illegible] [illegible] એક છતાં અનેક રૂપવાળા થઈ શકે [illegible] [illegible] મનની જેમ શરીરથી [illegible]

[illegible] એમ કહી, [illegible] [illegible] બીજા [illegible] ઉપર રહેલા [illegible]

[illegible]

ઈંદ્ર મેરુપર્વતના શિખર ઉપર દક્ષિણભાગના ઉપર રહેલી અતિપાંડુકંબલા નામની શિલા પાસે આવ્યો, અને ત્યાં રત્નસિંહાસન ઉપર પોતાના ખોળામાં પ્રભુને લઈને તે પૂર્વાભિમુખ બેઠો.

તેજ સમયે ઈશાનકલ્પના ઇંદ્રે પોતાના આસનનો કંપ થતાં અવધિજ્ઞાને શ્રીમાન પ્રભુનો જન્મ જાણ્યો. તેણે પણ પહેલા ઇંદ્રની જેમ રત્નસિંહાસન વિગેરે છોડી દઈ સાત આઠ પગલાં સન્મુખ આવી પ્રભુને નમસ્કાર કર્યો. તેની આજ્ઞાથી લઘુપરાક્રમ નામના સેનાપતિએ ઊંચા સ્વરવાળી મહાઘોષા નામની ઘંટા વગાડી. તેના નાદથી વજ્રના ધ્વનિથી પાતાળના પર્વતની ગુફાની જેમ અઠ્ઠાવીશ લાખ વિમાનો પૂરાઈ ગયાં. પ્રભાતમાં શંખના ધ્વનિથી સૂતેલા માણસો જાગૃત થાય તેમ તેના અવાજથી તે વિમાનના દેવતાઓ જાગૃત થયા. મહાઘોષા ઘંટાનો નાદ શાંત થતાં સેનાપતિએ મેઘના જેવા ગંભીર ધ્વનિથી આ પ્રમાણે ઘોષણા કરી—“જંબૂદ્વીપના ભરતખંડની અંદર વિનીતાપુરીમાં વિજયા અને જિતશત્રુ રાજાથી બીજા તીર્થંકર ઉત્પન્ન થયેલા છે. તેમના જન્મ અભિષેકને માટે આ તમારા સ્વામી ઇંદ્ર મેરુપર્વત ઉપર જશે, માટે હે દેવતાઓ! તમે સર્વ સ્વામીની સાથે આવવા તૈયાર થાઓ.” આવી ઘોષણા થતાં જાણે મંત્રથી ખેંચાયા હોય તેમ સર્વ દેવતાઓ ઈશાનપતિની પાસે આવ્યા. પછી હાથમાં ત્રિશૂળ દંડને ધરનારો, જંબૂદ્વીપની જાણે આવરનારો પર્વત હોય તેવો દેખાતો, શ્વેત વસ્ત્ર, પુષ્પમાળા ધારણ કરનારો, મોટા વૃષભના વાહનવાળો, સામાનિક વિગેરે કોટી દેવોથી પરવરેલો, ઉત્તર લોકાર્ધ સ્વર્ગનો સ્વામી પુષ્પક નામના વિમાનમાં બેસી દક્ષિણ તરફ ઈશાનકલ્પને માર્ગે પરિવાર સહિત ચાલ્યો. થોડીવારમાં અસંખ્ય દ્વીપસમુદ્રને ઉલ્લંઘી નંદીશ્વર મહાદ્વીપે આવ્યો. ત્યાં ઈશાનકોણના રતિકર પર્વત ઉપર પોતાના વિમાનને હેમંતઋતુના દિવસની પેરે સંક્ષિપ્ત કર્યું. પછી અનુક્રમે કાળક્ષેપ કર્યા વિના વિમાનને સંક્ષિપ્ત કરતો તે મેરુપર્વતની ઉપર શિષ્યની જેમ પ્રભુની પાસે આવ્યો. બીજા સનત્કુમાર, બ્રહ્મ, શુક્ર અને પ્રાણત ઇંદ્રોએ પણ સુઘોષા ઘંટાને વગાડી નૈગમેષિએ તેડેલા દેવતાઓની મધ્યે, શક્રેંદ્રની જેમ ઉત્તરદિશાના માર્ગે નંદીશ્વરદ્વીપે આવી અગ્નિકોણના રતિકર પર્વત ઉપર પોતાના વિમાનોને સંક્ષિપ્ત કર્યા, અને ત્યાંથી તરત જ મેરુપર્વત ઉપર શક્રના ઉત્સંગમાં રહેલા ભગવંતની સમીપે આવી, ચંદ્રની પાસે નક્ષત્રની જેમ ઉભા રહ્યા. માહેંદ્ર, લાંતક, સહસ્રાર અને અચ્યુત ઇંદ્રો પણ મહાઘોષા ઘંટાવડે લઘુપરાક્રમ સેનાપતિએ બોધિત કરેલા દેવતાઓની સાથે ઈશાનેંદ્રની જેમ દક્ષિણમાર્ગે નંદીશ્વર દ્વીપે આવ્યા, અને ઈશાન દિશાના રતિકર પર્વત ઉપર પોતાના વિમાન સંક્ષેપી, પક્ષીઓ જેમ આનંદ સહિત વનના ફલિત વૃક્ષ તરફ જાય તેમ મેરુપર્વતના શિખર ઉપર સ્વામીની પાસે આવ્યા.

તેજ વખતે દક્ષિણ શ્રેણીના આભૂષણરૂપ ચમચચા પુરીમાં સુધર્માસભાની મધ્યે બેઠેલા ચમરેંદ્રનું આસન કંપ્યું તેણે અવધિજ્ઞાનવડે તીર્થંકરનો પવિત્ર જન્મ જાણી સાત આઠ પગલા સન્મુખ આવી નમસ્કાર કર્યો તેની આજ્ઞાથી તત્કાળ દ્રુમ નામના પદાતિસૈન્યના સેનાપતિએ સુસ્વરવાળી ઓઘસ્વરા ઘંટા વગાડી તેનો સ્વર શાંત થતાં પૂર્વોક્ત ઉદ્ઘોષણા કરવાથી, સાયંકાળે પક્ષીઓ જેમ વૃક્ષ પાસે આવે તેમ સર્વ દેવો ચમરેંદ્ર પાસે આવ્યા ચમરેંદ્રની આજ્ઞાથી તેના આભિયોગિક દેવતાએ ક્ષણવારમાં અર્ધલક્ષ યોજન પ્રમાણવાળું એક વિમાન વિકુર્વ્યું પાંચસો યોજન ઉંચા ઇંદ્રધ્વજે શોભતું તે વિમાન કૂપસ્તંભ સહિત વહાણની જેવું શોભતું હતું ચોસઠ હજાર સામાનિક દેવ, તેત્રીશ ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવતા, ચાર લોકપાળ, પરિવાર સહિત પાંચ મહિષીઓ, ત્રણ પર્ષદા, સાત મોટી સેનાઓ, સાત સેનાપતિઓ, સામાનિકથી ચારગણા આત્મરક્ષક અને બીજા અસુરકુમાર દેવતાઓની સાથે ચમરેંદ્ર તે વિમાનમાં આરૂઢ થઈને ક્ષણવારમાં નંદીશ્વર દ્વીપે પહોચ્યો, અને પોતાના રતિકર પર્વત ઉપર શક્રની જેમ વિમાન સંક્ષેપ્યું પછી પૂર્વ સમુદ્રમાં ગંગાના પ્રવાહની જેમ વેગથી તે મેરૂપર્વતના શિખર ઉપર પ્રભુના ચરણ સમીપે આવ્યો

ઉત્તર શ્રેણીના આભૂષણરૂપ બલિચંચા નગરીમાં પોતાના આસનના કંપથી બલિ નામના ઇંદ્રે અર્હંતજન્મને અવધિજ્ઞાને જાણ્યો તેની આજ્ઞાથી મહાદ્રુમ નામના પદાતિદળના સેનાપતિએ તત્કાળ મહૌઘસ્વરા ઘંટાને ત્રણવાર વગાડી, અને તેનો નાદ શાંત થતાં અસુરોના શ્રવણને અમૃતપ્રવાહ સમાન આઘોષણા કરી. મેઘના શબ્દથી હંસો જેમ માનસરોવરમાં જાય તેમ તે આઘોષણાથી સર્વ અસુરો બલીંદ્રની પાસે આવ્યા પૂર્વ સંખ્યા પ્રમાણે પરિવારે યુક્ત અને સાઠહજાર સામાનિક તથા તેથી ચારગુણા આત્મરક્ષક દેવતાની સાથે પૂર્વવત્ વિમાનમાં બેસીને તે નંદીશ્વર દ્વીપના રતિકર પર્વત ઉપર થઈ મેરૂના મસ્તક ઉપર આવ્યો

તે પછી નાગકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, સુપર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર, વાયુકુમાર, મેઘકુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર અને દિશીકુમારના દક્ષિણ શ્રેણીમાં રહેલા ધરણેંદ્ર, હરી, વેણુદેવ, અગ્નિશિખ, વેલંબ, સુઘોષ, જલકાંત, પૂર્ણ અને અમિત નામના ઈંદ્રો તથા ઉત્તર શ્રેણીના ભૂતાનંદ, હરિશિખ, વેણુદારી, અગ્નિમાણવ, પ્રભંજન, મહાઘોષ, જલપ્રભ, અવિશિષ્ટ અને અમિતવાહન નામના ઈંદ્રો એ સર્વેએ આસનકંપથી અવધિજ્ઞાને અર્હંતજન્મ જાણ્યો ધરણાદિકની ભદ્રસેન નામના સેનાપતિએ અને ભૂતાનંદાદિની ઘંટા દક્ષ નામના સેનાપતિએ વગાડી તેથી બંને શ્રેણીની મેઘસ્વરા, ક્રૌંચસ્વરા, હંસસ્વરા, મંજુસ્વરા, નંદિસ્વરા, નંદિઘોષા, સુસ્વરા, મધુસ્વરા અને મંજુઘોષા નામની ઘંટાઓ વાગી, અને તે ભુવનપતિની બંને શ્રેણીના સર્વે દેવો ક્ષણવારમાં ઘોડાઓ જેમ પોતાના સ્થાન

આવે તેમ પોતપોતાના ઇંદ્રો પાસે આવ્યા તેમની આજ્ઞાથી તેમના અભિયોગિક દેવતાઓએ રત્ન અને સુવર્ણથી વિચિત્ર, પચીશહજાર યોજન વિસ્તારવાળા વિમાન અને અઢીશે યોજન ઉંચા ઇંદ્રધ્વજ વિકુર્વ્યા પ્રત્યેક ઇંદ્ર છ મહિષીઓ, છ હજાર સામાનિક દેવતાઓ, તેથી ચારગણા અંગરક્ષક અને ચમર બલિની પેઠે બીજા ત્રાયસ્ત્રિંશાદિક દેવોએ પરિવૃત્ત થઇ વિમાનમા બેસી મેરુઉપર પ્રભુ સમીપે આવ્યા

પિશાચ, ભૂત, યક્ષ, રાક્ષસ, કિંનર, કિંપુરૂષ, મહોરગ અને ગધર્વોના અધિપતિ કાળ, સ્વરૂપ પૂર્ણભદ્ર, ભીમ, કિંનર, સત્પુરુષ, અતિકાય અને ગીતરતિ એ નામ ના દક્ષિણશ્રેણીમા રહેતા અને ઉત્તરશ્રેણીમા રહેતા મહાકાળ, પ્રતિરૂપ માણિભદ્ર, મહાભીમ, કિંપુરૂષ, મહાપુરૂષ, મહાકાય અને ગીતયશા—એવા બન્ને શ્રેણીઓના પતિઓએ આસનકપથી ભગવાનના જન્મને જાણી પોતપોતાના સેનાનીઓ પાસે પોતાની મંજુસ્વરા અને મંજુઘોષા ઘટાને અનુક્રમે વગડાવી ઘટા નાદ શાન થયો એટલે સેનાપતિએ આઘોષણા કરી તેથી પિશાચ વિગેરે નિકાયના વ્યંતરો પોતપોતાના ઇંદ્રો પાસે આવ્યા તે ઇંદ્રો ત્રાયસ્ત્રિંશ અને લોકપાળ વિનાના દેવતાઓથી વીંટાયેલા હતા કારણકે તેમને સૂર્યચદ્રની જેમ ત્રાયસ્ત્રિંશ તથા લોકપાળ નથી તે દરેક ઇંદ્ર પોતાના ચાર હજાર સામાનિક દેવતાઓ અને સોળહજાર આત્મરક્ષક દેવતાઓ સાથે અભિયોગિક દેવતાએ રચેલા વિમાનમા બેસી મેરુઉપર પ્રભુની પાસે આવ્યા તેવીજ રીતે દક્ષિણશ્રેણી અને ઉત્તરશ્રેણીમા રહેલા અણપન્નિકાદિક વાણવ્યતરોની આઠ નિકાયના સોળ ઇંદ્રો પણ પિશાચાદિ દેવેદ્રની જેમ આસનકંપથી ભગવાનના જન્મને જાણી મંજુસ્વરા અને મંજુઘોષા નામની ઘટાને પોતપોતાના સેનાપતિઓ પાસે વગડાવી અને ઘોષણા કરાવી, પોતપોતાના વ્યંતરો સહિત અભિયોગિક દેવતાઓએ વિકુર્વિત કરેલા વિમાનમા બેસી, પૂર્વવત પરિવાર સાથે ભગવત પાસે આવ્યા અનખ્યાતા ચદ્ર અને સૂર્ય પોતપોતાના પરિવારને સાથે લઇ, પુત્રો જેમ પિતા પાસે આવે તેમ જિનેશ્વર પાસે આવ્યા. ત્યાંત્ર એવા સર્વ ઇંદ્રો આવી રીતે પરતત્રની જેમ સ્વામીના જન્મોત્સવ કરવાની ઇચ્છાએ ભક્તિથી ત્યા આવ્યા

હવે અગિયારમા અને બારમા દેવલોકના અચ્યુત નામના ઇદ્રે સ્નાત્ર કરવાના ઉપકરણને માટે અભિયોગિક દેવતાઓને આજ્ઞા કરી તેઓએ ઇશાનદિશાના ભાગે જઇ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરી, સોનાના, રૂપાના, રત્નના, સુવર્ણના અને રૂપાના, સુવર્ણના અને રત્નના, રૂપાના અને રત્નના, સોનુ રૂપુ અને રત્નના, તથા માટીના—પ્રત્યેક જાતના એક હજાર ને આઠ આઠ કળશો બનાવ્યા તે સાથે એટલીજ ઝારીઓ, દર્પણ, પાત્રો, પાત્રી, ડાબડા, રત્નના કરંડિયા અને પુષ્પોની ચગેરીઓ એ સઘળુ કાળક્ષેપ કર્યા સિવાય જાણે ભંડારમાથી લઇ આવ્યા હોય તેમ વિકુર્વણાથી બનાવ્યા

અપ્રમાદી એવા તે દેવતાઓ કળશોને લઈ, જળહારિણી જેમ સરોવરે આવે તેમ ક્ષીરસાગરે ગયા ત્યાથી જાણે મંગળ શબ્દ કરતા હોય તેવા બુદબુદ શબ્દ કરનારા કુંભોથી મેઘની જેમ તેમણે ક્ષીરોદક ગ્રહણ કર્યું તથા પુંડરીક, પદ્મ, કુમુદ, ઉત્પલ, સહસ્રપત્ર અને શતપત્ર જાતના કમળો પણ લીધા ત્યાથી પુષ્કરવર સમુદ્રે આવી, જેમ યાત્રાળુઓ જેમ દ્વીપમાથી ગ્રહણ કરે તેમ જળ અને અનેક પ્રકારના પુષ્કરાદિક ગ્રહણ કર્યાં, ભરત અને ઐરવત ક્ષેત્રમા રહેલા માગધાદિ તીર્થનું જળ વિગેરે લીધુ, અને તૃષાતુર પથિકની જેમ ગંગાદિક નદીઓમાથી તથા પદ્માદિક દ્રહોમાથી માટી, જળ અને કમળ ગ્રહણ કર્યાં સઘળા કુળપર્વતોથી, સઘળા વૈતાઢ્યોથી, સર્વ વિજયોમાથી, સર્વ વક્ષસ્કાર પર્વતોથી, દેવકુરુ અને ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્રોમાથી, સુમેરુના પરિધિ ભાગમા રહેલા ભદ્રશાલ, નંદન, સૌમનસ અને પાંડુક વનોથી તેમજ મલય દર્દુરાદિ પર્વતોથી શ્રેષ્ઠ એવા ઔષધિ, ગંધ, પુષ્પ અને સિદ્ધાર્થાદિ ગ્રહણ કર્યાં વૈદ્યો જેમ ઔષધો એકઠા કરે અને ગાંધી જેમ ગંધીઆણા એકઠા કરે તેમ સર્વ દ્રવ્યને દેવતાઓએ એકઠા કર્યાં આ સર્વ પદાર્થો ગ્રહણ કરી જાણે અચ્યુતેંદ્રના મનની સાથે સ્પર્ધા કરતા હોય તેવા વેગથી તેઓ સ્વામીની પાસે આવ્યા

પછી અચ્યુતેંદ્રે દશહજાર સામાનિક દેવતાઓ, તેત્રીશ ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવો, ચાર લોકપાળો, ત્રણ પર્ષદાના દેવો સાત સૈન્ય, તેના સાત સેનાપતિઓ અને ચાલીશહજાર આત્મરક્ષક દેવોની સાથે પરિવૃત થઈ ઉત્તરાસંગ કરી પ્રભુની પાસે આવી પુષ્પાંજલિ મૂકી ચંદનથી ચર્ચિત કરેલા અને પ્રફુલ્લિત કમળોથી આચ્છાદિત મુખવાળા એક હજાર ને આઠ કુંભોને દેવતાઓની સાથે ગ્રહણ કર્યા, પછી ભક્તિના ઉત્કર્ષથી પોતાની જેમ નમાવેલા મુખવાળા તે કુંભોને પ્રભુના મસ્તક ઉપર નાખવા માંડ્યા તે જળ પવિત્ર હતુ છતા પણ સુવર્ણના અલંકારમા જેમ મણિ વધારે પ્રકાશે છે તેમ પ્રભુના સંગથી અતિ પવિત્ર થયુ જળની ધારાના અવાજથી કળશો શબ્દાયમાન થતા હતા તેથી જાણે પ્રભુના સ્નાનવિધિમા મંત્રનો પાઠ કરતા હોય તેવા તે શોભતા હતા કુંભમાથી પડતો જળનો સમૂહ નાદ પ્રભુની લાવણ્યસરિતાના વેગસંગમને પામતો હતો પ્રભુના સુવર્ણ જેવા ગૌર અંગમા પ્રસરતું તે પય સુવર્ણમય હેમવંતપર્વતના કમળખંડમા પ્રસરતા ગંગાના જળની જેવું શોભતુ હતુ સર્વાંગે પ્રસરતા તે નિર્મળ અને અતિ મનોહર જળથી પ્રભુ જાણે વસ્ત્રસહિત હોય તેવા જણાતા હતા તે

ભક્તિના ભારથી આકુળ થયેલા કોઈ દેવતાઓ, સ્નાન કરાવતા એવા ઇંદ્ર અને દેવતાઓની પાસેથી પૂર્ણ કુંભોને ખેંચી લેતા હતા તે વખતે કોઈ પ્રભુને છત્ર ધરતા હતા કોઈ ચામર વીંજતા હતા, કોઈ ધૂપદાન લઈને ઊભા હતા, કોઈ પુષ્પ અને ગંધને ધારણ કરી રહ્યા હતા કોઈ સ્નાત્રવિધિ ભણતા હતા કોઈ, જય જય શબ્દ કરતા હતા, કોઈ હાથમા દંડ લઈને દુંદુભિ વગાડતા હતા કોઈ શંખ અને મુખને ફુલાવી શંખને તીવ્ર સ્વરે

કરી પૂરતા હતા, કોઈ ભંભી તાન વગાડતા હતા, કોઈ અખંડિત મલ્લકોથી ઝલ્લરીને વગાડતા હતા, કોઈ ડમરુ વગાડતા હતા, કોઈ ડિંડિમને તાડન કરતા હતા, કોઈ નર્તકીની જેમ તાલ લયને અનુસરી ઉચ્ચ પ્રકારનું નૃત્ય કરતા હતા, કોઈ વિટ અને ચેટની જેમ હાસ્ય કરવાને માટે વિચિત્ર રીતે કુદતા હતા, કોઈ ગ્રંથ કરવા વિશેષથી ગવૈયાની જેમ ગાયન કરતા હતા, કોઈ ગોવાળની જેમ ગળાથી ઉંચા સ્વરે ગાયન કરતા હતા, કોઈ બત્રીશ પાત્રોથી નાટકના અભિનય બતાવતા હતા, કોઈ પડતા હતા, કોઈ ઠેકતા હતા, કોઈ રત્નોને વર્ષાવતા હતા, કોઈ સુવર્ણની વૃષ્ટિ કરતા હતા, કોઈ આભૂષણોને વર્ષાવતા હતા, કોઈ ચૂર્ણવૃષ્ટિ કરતા હતા, કોઈ માળાપુષ્પ અને ફળને વરસાવતા હતા, કોઈ ચતુરાઈથી ચાલતા હતા, કોઈ સિંહનાદ કરતા હતા, કોઈ અશ્વની જેમ હણહણાટ કરતા હતા, કોઈ હસ્તીના જેમ ગર્જના કરતા હતા, કોઈ રથધ્વનિ કરતા હતા, કોઈ ત્રણે નાદને કરતા હતા, કોઈ પગના પ્રહારથી મંદરાચળને હલાવતા હતા, કોઈ ચપેટાવડે પૃથ્વીને ચૂર્ણ કરતા હતા, કોઈ ઘણા આનંદથી વારંવાર કોલાહલ કરતા હતા, કોઈ મંડળીરૂપ થઈ ફરતા ફરતા રાસડા લેતા હતા, કોઈ કૃત્રિમ રીતે બળતા હતા, કોઈ કૌતુકથી અવાજ કરતા હતા, કોઈ ઉત્કટ રીતે મેઘગર્જના કરતા હતા અને કોઈ વીજળીની જેમ પ્રકાશતા હતા. એવી રીતે દેવતાઓ આનંદથી વિચિત્ર વિચિત્ર ચેષ્ટા કરતા હતા તે અવસરે અચ્યુતેંદ્રે ભગવાનને હર્ષથી અભિષેક કર્યો. પછી નિષ્કપટ ભક્તિવાળા તે ઈંદ્રે મસ્તક ઉપર મુગટ સમાન અંજલિ રચી ઉંચે સ્વરે જયજય શબ્દ કર્યો, અને ચતુર સંવાહકની જેમ સુખસ્પર્શ હાથવડે દેવદૂષ્યવસ્ત્રથી તેણે પ્રભુના શરીરને માર્જન કર્યું. નટ જેમ નાટ્ય કરે તેમ ત્રણ જગતના સ્વામીની પાસે આનંદથી નૃત્ય કરતા દેવતાઓના સાથે તેણે પણ અભિનય કર્યો. તે આરણાચ્યુત કલ્પના ઇંદ્રે પછી ગોશીર્ષચંદનના રસવડે પ્રભુને વિલેપન કર્યું, દિવ્ય અને ભૂમિના ઉત્પન્ન થયેલા પુષ્પોથી અર્ચા કરી, તેમની પાસે કુંભ, ભદ્રાસન, દર્પણ, શ્રીવત્સ, સ્વસ્તિક, નંદ્યાવર્ત્ત, વર્દ્ધમાન અને મત્સ્યયુગ–એ અષ્ટમંગલિક રૂપાના સ્વચ્છ અને અખંડિત અક્ષતવડે આળેખ્યા, અને સંધ્યાભ્રની કણિકાના જેવા પંચવર્ણી પુષ્પના જાનુપ્રમાણ સમૂહને પ્રભુની પાસે મૂક્યો. ધુમાડાની વર્તીઓથી જાણે સ્વર્ગને તોરણવાળું કરતા હોય તેમ ધૂપના અગ્નિને તેણે ધૂપિત કર્યો. તે ધૂપક્ષેપ કરતી વખતે દેવતાઓ વાજિત્ર વગાડવા લાગ્યા, તેથી તીર્થંકરનાગી મહાઘોષા ઘંટને પણ જાણે સંક્ષિપ્ત કરી દીધી હોય તેમ તેઓ શોભવા લાગ્યા. પછી જ્યોતિર્મંડળની લક્ષ્મીને અનુસરનારું અને ઉંચા શીખામંડળવાળું આરાત્રિક ઉતારી સાત આઠ પગલાં પાછા ચાલી, પ્રણામ કરી રોમાંચિત થયેલા અચ્યુતેંદ્રે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો

"હે પ્રભુ! જાતિવંત સુવર્ણના છેદના જેવી કાંતિથી આકાશના ભાગને આચ્છાદિત કરનાર અને પ્રક્ષાલન વિના પવિત્ર એવી તમારી કાયા કોને આક્ષેપ ન કરે? સુગંધી વિલેપન કર્યા શિવાય પણ નિત્ય સુગંધી એવા તમારા અંગમાં મંદારની માળાની જેમ દેવતાઓની સ્ત્રીઓના નેત્રો ભ્રમરપણાને પામે છે હે નાથ! દિવ્ય અમૃતરસ સ્વાદના પોષણથી જાણે હણાઇ ગયા હોય તેવા રોગરૂપી સર્પના સમૂહો તમારા અંગમાં પ્રવેશ કરી શકતા નથી દર્પણના તળમાં લીન થયેલા પ્રતિબિંબના જેવા તમારા શરીરમાં ઝરતા પસીનાના લીનપણાની કથા પણ કેમ સંભવે?[1] હે વીતરાગ! તમારૂં અંતઃકરણ માત્ર રાગરહિત છે એમ નથી, પણ તમારા શરીરમાં રૂધિર પણ દુધની ધારા જેવું શ્વેત છે તમારામાં બીજું પણ જગત્‌થી વિલક્ષણ છે એમ અમે કહી શકીએ છીએ, કારણ કે તમારૂં માંસ પણ નહીં બગડેલું, અબીભત્સ અને શુભ્ર છે જળ તથા સ્થળમાં ઉત્પન્ન થયેલી પુષ્પોની માળાને છોડીને ભ્રમરાઓ તમારા નિશ્વાસની સુગંધને અનુસરે છે તમારી સંસારસ્થિતિ પણ લોકોત્તર ચમત્કાર કરનારી છે, કારણ કે તમારા આહાર અને નિહાર પણ ચર્મચક્ષુગોચર થતા નથી[2]"

એવી રીતે તેમની અતિશયગર્ભિત સ્તુતિ કરી, જરા પાછો ચાલી, અંજલિ જોડી પ્રભુની ભક્તિને ભજનારો તે ઇંદ્ર સુશ્રુષા કરવામાં તત્પર થઇ ગયો એ બીજા બાસઠ ઇંદ્રોએ પરિવાર સહિત અનુક્રમે અચ્યુત ઇંદ્રની જેમ પ્રભુને અભિષેક કર્યો અભિષેકને અંતે સ્તુતિ નમસ્કાર કરી જરા પાછા ફરી અંજલિ જોડી તેમની જેમ તત્પર થઇ તેઓ પ્રભુની ઉપાસના કરવા લાગ્યા

પછી સૌધર્મકલ્પના ઇંદ્રની જેમ ઇશાનકલ્પના ઇંદ્રે અતિભક્તિથી પોતાના દેહના પાંચ રૂપ કર્યા, અને અર્દ્ધચંદ્રના જેવી આકૃતિવાળી અતિપાંડુકંબલા નામની શિલા ઉપર ઇશાનકલ્પની જેમ એકરૂપે સિંહાસન ઉપર બેઠો જિનભક્તિમાં પ્રયત્નવાન એવા તેણે એક રથથી બીજા રથની જેમ શક્રેંદ્રના ઉત્સંગથી પોતાના ઉત્સંગમાં પ્રભુને આરોપણ કર્યા એકરૂપે પ્રભુના મસ્તક ઉપર છત્ર ધર્યું, બે રૂપે પ્રભુની બંને પડખે બે ચામર ધા... કર્યા, અને પાંચમા રૂપે ત્રિશૂળને હાથમાં રાખી જગત્પતિની પાસે તે ઉભો રહ્યો, તે વખતે પ્રતિહારની જેમ ઉદાર આકારવડે તે મનોહર લાગતો હતો પછી સૌધર્મકલ્પના ઇંદ્રે પોતાના આભિયોગિક દેવતાની પાસે તત્કાળ અભિષેકના ઉપકરણો મંગાવ્યા અને ભગવાનની ચારે દિશાએ જાણે બીજા સ્ફાટિકમણિના પર્વતો હોય તેવા સ્ફાટિકમય ચાર વૃષભના રૂપ પોતે વિકુર્વ્યા એ ચાર વૃષભના આઠ શૃંગથી જળની ચંદ્રના કિરણોના જેવી ઉજ્વળ આઠ ધારા ઉત્પન્ન થઇ, તે અધરથીજ નદીઓની જેમ એક...

---

૧ પ્રભુને શરીરે પરસેવો બીભત્સ થતો નથી તે આ વાક્યથી સૂચવ્યું છે ૨ અરિહંતના અતિશયમાંથી ૪ અતિશય જન્મથી હોય છે તે આ સ્તવનામાં સૂચવ્યા છે

ચારિત્રારંભ

ઉપર કહેલા ૨૪ તીર્થંકરોના તીર્થોની અંદર બાર ચક્રવર્તી, નવ અર્દ્ધચક્રવર્તી, નવ બળદેવ અને નવ પ્રતિવાસુદેવ થયેલા છે એ સર્વે આ ભરત ક્ષેત્રમા અવસર્પિણી કાળની અંદર થયેલા ત્રિષષ્ઠિ (૬૩) શલાકા[1] પુરુષ છે તેઓમાના કેટલાએકને મોક્ષલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થયેલી છે અને કેટલાએકને થવાની છે શલાકાપુરુષપણાથી શોભતા એવા તેઓનુ ચરિત્ર અમે કહીએ છીએ, કારણ કે મહાત્મા લોકોનુ કીર્તન કરવુ તે કલ્યાણ અને મોક્ષના સ્થાનરૂપ છે તેમા પ્રથમ ભગવાન ઋષભદેવજીનુ ચરિત્ર, તેમના સમકિત પ્રાપ્તિના કારણરૂપ એવા પ્રથમ ભવથી માડીને કહીએ છીએ

અસખ્ય સમુદ્ર તથા અસખ્ય દ્વીપરૂપી કકણોવડે અને વજ્રમય વેદિકાવડે વીંટાઇ રહેલો જબૂદ્વીપ નામે દ્વીપ છે નદીઓ, ક્ષેત્રો અને વર્ષધર[2] પર્વતોથી શોભતા એવા તે જબૂદ્વીપના મધ્ય ભાગમા જાણે તેની નાભિ હોય તેવો સુવર્ણ ને રત્નમય મેરૂપર્વત આવેલો છે તે લાખ યોજન ઉચો છે, ત્રણ મેખળાથી[3] શોભતો છે, ચાળીસ યોજનની તેની ઉપર ચૂલિકા છે અને તે અર્હંતોના ચૈત્યોથી ઘણો શોભી રહ્યો છે તેની પશ્ચિમ તરફના ભાગમા રહેલા વિદેહ ક્ષેત્રમા ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિત નામે એક ક્ષિતિમડળના[4] મડનરૂપ નગર છે તે નગરમા ધર્મકર્મમા સાવધાન અને ઘણી સમૃદ્ધિએ શોભતો <u>પ્રસન્નચદ્ર</u> નામે ઇંદ્ર સમાન રાજા હતો તે નગરમા સર્વ સરિતાઓનુ સ્થાન જેમ સમુદ્ર છે તેમ સર્વ સપત્તિઓના સ્થાનરૂપ અને યશરૂપી ધનવાળો ધન નામે એક સાર્થવાહ હતો. મોટી ઇચ્છાવાળા તે સાર્થવાહ પાસે ચદ્રની ચાંદનીના જેવી ચાંદની તેટલી તથા ચદ્રકાન્તિની માફક પરોપકાર કરવારૂપ ફળવાળી ઘણી લક્ષ્મી હતી હમેશા સદાચારરૂપી નદીના પ્રવાહ માટે પર્વત સમાન અને સર્વ પૃથ્વીને પવિત્ર કરનાર તે <u>ધનદ</u> શ્રેષ્ઠીને સેવા કરવા યોગ્ય હતા તેનામા યશરૂપી વૃક્ષના અમોઘ[5] બીજના જેવા ઔદાર્ય, ગાભીર્ય અને ધૈર્ય વિગેરે ગુણો હતા. તે સાર્થવાહને ત્યા ધાન્યના ઢગલાની પેઠે રત્નોના ઢગલા હતા અને ગુણોની માફક દિવ્ય વસ્ત્રોના ઢગલા હતા જળજતુઓથી જેમ સમુદ્ર શોભે તેમ ઘોડા, ખચ્ચર, ઉંટ અને બીજા વાહનોથી તેનુ ભવન શોભતુ હતુ

---

૧ જે નર તે ભવમા અથવા આવતા ભવમા નિશ્ચે મોક્ષગામી હોવાથી તેઓ શલાકા પુરુષ કહેવાય છે. ૨ વર્ષધર એટલે જુદા જુદા ક્ષેત્રને જુદા પાડનાર પર્વત. ૩ પ્રથમ મેખળાએ નદન વન, બીજી મેખળાએ સૌમનસ વન અને ત્રીજી મેખળાએ પાડુક વન છે. ૪ પૃથ્વીમડળના. ૫ સફળ.

ધારાઓ નદીને સમુદ્રની જેમ જગત્પતિના મસ્તક ઉપર પડવા લાગી. તેણે એમ જુદીજ રીતે પ્રભુને અભિષેક કર્યો, કારણકે શક્તિવંત પુરૂષો કવિઓની જેમ અન્ય અન્ય પ્રકારની રચનાથી પોતાના આત્માને જણાવે છે. અચ્યુતેદ્રની જેમ તેણે માર્જન, વિલેપન, પૂજા, અષ્ટમંગળિકનું આલેખન અને આરાત્રિક એ સર્વ કાર્ય વિધિયુક્ત કર્યાં. પછી શક્રસ્તવથી જગત્પતિને વંદના નમસ્કાર કરી હર્ષથી ગદ્ગદ સ્વરે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરી—

"હે ત્રણ ભુવનના અધિપતિ! વિશ્વૈકવત્સલ! પુણ્યલતાને ઉત્પન્ન કરવામાં નવીન મેઘ સમાન એવા હે જગત્પ્રભુ! તમે જય પામો. હે સ્વામિન્! પર્વતમાંથી જેમ સરિતાનો ઓઘ ઉતરે તેમ આ જગત્‌ને પ્રસન્ન કરવાને તમે વિજય નામના વિમાનથી ઉતરેલા છો. હે ભગવન્! મોક્ષરૂપી વૃક્ષના અપૂર્વ બીજ હોય તેવા ત્રણ જ્ઞાન જળના શીતળતાની જેમ તમારે જન્મથીજ સિદ્ધ છે. હે ત્રિભુવનાધીશ! દર્પણની અંદર પ્રતિબિંબની જેમ જેઓ તમને હૃદયમાં ધારણ કરે છે તેઓની સન્મુખ હમેશા સર્વ પ્રકારની લક્ષ્મી રહે છે. ઉત્કટ એવા કર્મરૂપી રોગથી પીડાતા પ્રાણીઓના રોગનો પ્રતિકાર કરનારા એક વૈદ્યરૂપ તમે તેમના ભાગ્યોદયે ઉત્પન્ન થયેલા છો. હે સ્વામિન્! મારવાડના પાંથની જેમ તમારા દર્શનરૂપી અમૃતના એક સ્વાદથી અમે તૃપ્તિ પામતા નથી. હે પ્રભુ! સારથિવડે રથની જેમ અને કર્ણધારવડે વહાણની જેમ નાયકરૂપ તમે ઉત્પન્ન થવાથી આ જગત્‌ના લોકો સન્માર્ગે પ્રવર્તો. હે ભગવન્! તમારા ચરણકમળની સેવાની પ્રાપ્તિથી અમારૂં ઐશ્વર્ય હમણાં કૃતાર્થ થયેલું છે."

એવી રીતે એકસો આઠ શ્લોકથી સ્તુતિ કરી ઇંદ્રે પ્રથમની જેમ પોતાના પાંચ રૂપ વિકુર્વ્યાં. એક રૂપે પ્રભુને હાથમાં ગ્રહણ કર્યા, એક રૂપે પ્રભુના મસ્તક ઉપર છત્ર ધર્યું, બે રૂપે બે ચામર ધર્યાં, અને એક રૂપે હાથમાં વજ્ર લઇ પ્રભુની આગળ પ્રવર્ત્યા. પછી પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે યથાયોગ્ય પરિવાર સહિત નભોમાર્ગે વિનીતા નગરીના જિતશત્રુ રાજાને ઘેર આવ્યો. ત્યાં શયન ઉપર મૂકેલા તીર્થંકરના પ્રતિબિંબને સંહરી વિજયાદેવીની પડખે તીર્થંકરને આરોપણ કર્યા. પ્રભુને ઓશીકે રત્નાવલીના જેવું કુંડળનું યુગલ તથા રેશમી અને શીતળ એવું દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર મૂક્યું. આકાશમાંથી જેમ સૂર્યના જેવું સુવર્ણના આકારે શ્રીદામગંડ[1] પ્રભુની ઉપર ચંદરવામાં બાંધ્યું. પ્રભુની દૃષ્ટિના વિનોદને માટે વિચિત્ર રત્નસહિત હાર અને અર્ધહાર ઇંદ્રે ત્યાં લટકાવ્યા. પછી ચંદ્ર જેમ કુમુદિનીની અને સૂર્ય જેમ પદ્મિનીની નિદ્રા હરે તેમ ઇંદ્રે વિજયાદેવીને આપેલી અવસ્વાપિની નિદ્રા હરણ કરી. ઇંદ્રે આદેશ કરેલા કુબેરની આજ્ઞાથી જૃંભક જાતિના દેવતાઓએ જિતશત્રુ રાજાના ઘરમાં સર્વ પ્રકારનાં સુવર્ણ, હિરણ્ય

---

1 રત્નની માળાઓનો દડો (ઝુમખ)

અને રત્નોની જુદી જુદી બત્રીશ કોટી ન પ્યાપ્રમાણ વૃષ્ટિ કરી, અને મનીશ ન... સનની[1] વૃષ્ટિ કરી મણ્યંગ કલ્પવૃક્ષોની જેમ તેમણે આભૂષણની વૃષ્ટિ કરી, અન... કલ્પવૃક્ષોની જેમ વસ્ત્રની વૃષ્ટિ કરી, અને ભદ્રશાલાદિક વનમાંથી ચુંટી લાવેલાની ... તોરણરૂપ પત્રવૃષ્ટિ, પુષ્પવૃષ્ટિ અને ફળવૃષ્ટિ કરી ચિત્રાંગ નામના કલ્પવૃક્ષની જેમ ... ઓએ વિચિત્ર વર્ણના પુષ્પોની માળાની વૃષ્ટિ કરી, ચંદનાદિક ચૂર્ણને ઉડાડનાર ... પવનની જેમ ગંધવૃષ્ટિ અને પવિત્ર એવી ચૂર્ણવૃષ્ટિ કરી, અને પુષ્કરાવર્ત મેઘ ... જળધારાની વૃષ્ટિ કરે તેમ અતિ ઉદાર વસુધારાની વૃષ્ટિ કરી પછી શક્રની આ... તના આભિયોગિક દેવતાઓએ આ પ્રમાણે ઉદ્ઘોષણા કરી—"હે વૈમાનિક, ભુ... પતિ, જ્યોતિષ્ક અને વ્યંતર દેવતાઓ ! તમે સાવધાન થઈને સાંભળો જે અ... અને તેમની માતાનું અશુભ ચિંતવન કરશે તેનું મસ્તક અર્જકવૃક્ષની મંજરીની જેમ ... પ્રકારે સાત ખંડ પામશે"

પછી મેરુપર્વત ઉપરથી ઇંદ્રાદિક સહિત સર્વે દેવતાઓ આનંદે પ્રમુદિત થઈ ન... શ્વર દ્વીપે ગયા સૌધર્મેંદ્ર પણ ભગવંતને નમસ્કાર કરી જિતશત્રુ રાજાના ગૃહ... નોકરીની ક્રિયા સાથે પધાર્યો તેણે દક્ષિણ અંજનાદ્રિના શાશ્વત ચૈત્યમાં શાશ્વત ... તાના પ્રતિમા પાસે અષ્ટાન્હિકા ઉત્સવ કર્યો, અને તેના ચાર લોકપાળોએ તેની ફ... ચાર દધિમુખ પર્વતોના ચૈત્યોમાં ઇંદ્ર સહિત ઉત્સવ કર્યો ઉત્તરના અંજનાદ્રિ ઉ... શાશ્વત ચૈત્યમાં ઈશાનેંદ્રે શાશ્વત જિનપ્રતિમાનો અષ્ટાન્હિકા ઉત્સવ કર્યો, અને ... ચાર લોકપાળોએ પૂર્વની જેમ તેની ફરતા ચાર દધિમુખ પર્વતો ઉપર શાશ્વ... પ્રતિમાના ઉત્સવ કર્યો ચમરેંદ્રે પૂર્વ અંજનાદ્રિના અને બલીંદ્રે પશ્ચિમ અંજનાદ્ર... અષ્ટાન્હિકા ઉત્સવ કર્યો, અને તેઓના લોકપાળોએ તે તે પર્વતની આસપાસના ... ચાર દધિમુખ પર્વત ઉપરની પ્રતિમાનો ઉત્સવ કર્યો પછી નંદીશ્વરની જેમ ... દ્વીપની યાત્રા કરી પોતાને કૃતકૃત્ય માનતા પોતાને સ્થાનકે ગયા

જેમ વિજયા રાણીના જન્મ પછી સ્વપ્ન... વૈજયંતીએ પણ ગર્ભ જેમ ... કંદને ... ... પૂર્વની અને ... ... પણ હર્ષથી ... જિતશત્રુ રાજાને ... ... પારિતોષિક આપ્યું ... ... સમુદ્રની જેમ ... ... આકાશની ... ... અને પવનની ... ...

1 ... ...

ગયેલ સ્વર્ણ કુન્તી વિગેરે તેજ ગયું ઇંદ્ર જેમ શાશ્વત અર્હંતની પૂજા કરે તેમ રાજાએ ચૈત્યોમાં જિનબિંબની અદ્ભુત પૂજા કરી. શત્રુઓને પોતાના ચારકાની અપેક્ષા નહીં રાખતા છતાંથી ન રાજ કર્યો કારણ કે ઉદય થયેલા મેઘની વૃષ્ટિ સર્વને સાધારણ હોય છે. પીંજરાથી છુટેલા પક્ષીની જેમ નગરના છોકરાની સાથે ઉછળવા લાગ્યા (મહેલ્યો) પુત્રજન્મનો પાઠ કરવા લાગ્યા. કોઈ ઠેકાણે બ્રાહ્મણોનો વેદોદિત મંત્રનો મોટો ધ્વનિ થવા લાગ્યો. કોઈ ઠેકાણે નટ વિગેરેના નિનાદથી સારંગી મૃદંગની ધ્વનિઓ થવા લાગી. કોઈ ઠેકાણે કુલીન કાન્તાઓ રાગે મધુર હર્ષભરી ધ્વનિથી ગીત ગાવા લાગી, કોઈ ઠેકાણે નાગરિકોનો નૈસર્ગિક ગીતધ્વનિ થવા લાગ્યો, કોઈ ઠેકાણે બંદીજનોનો કલ્યાણક મંગળયુક્ત મોટો કોલાહલ થવા લાગ્યો, કોઈ ઠેકાણે શાસ્ત્રોથી સુંદર ક્રિયાયુક્ત ઋષિઓ નાચવા લાગ્યા, કોઈ ઠેકાણે નટક લોક હર્ષથી ઉંચે સ્વરે ગાવા લાગ્યા અને કોઈ ઠેકાણે યાચકોને દાનથી ઉત્કટ થયેલા છડીદાર લોકોનો કોલાહલ થવા લાગ્યો. આવી રીતે વર્ષાઋતુના મેઘથી અદ્ભુત થયેલા આકાશના આંગણાની પેઠે રાજગૃહના આંગણામાં એવા શબ્દ નિનાદ પામી રહ્યા.

કોઈ ઠેકાણે નગરજનો કુંકુમાદિકવડે વિલેપન કરતા હતા, કોઈ હીરવાળી વસ્ત્ર પહેરતા હતા, અને કોઈ દિવ્યમાળાઓના આભૂષણોથી અલંકૃત થતા હતા. વળી કોઈ ઠેકાણે કર્પૂરમિશ્ર તાંબૂલથી પ્રસન્નતા થતી હતી, કોઈ ઠેકાણે ઘરના આંગણામાં કુંકુમથી સિંચન થતું હતું, કોઈ ઠેકાણે કુવલયના જેવા મૌક્તિકથી સાથીઆ રચાતા હતા, કોઈ ઠેકાણે નવીન કદલીસ્તંભથી તોરણો બંધાતા હતા અને કોઈ ઠેકાણે તોરણની બંને તરફ સુવર્ણકુંભો આરોપણ થતા હતા. તે અવસરે જાણે સાક્ષાત્ ઋતુની લક્ષ્મી હોય તેવી પુષ્પગર્ભિત કેશપાશવાળી, પુષ્પોની માળાથી નિતંબભાગને વેષ્ટન કરનારી અને કંઠમાં લટકતી માળાવાળી નગરની ગંધર્વસુંદરીઓ દેવતાની સ્ત્રીઓની જેમ ગીત સંયુક્ત મનોહર ગાયન કરવા લાગી. રત્નના કર્ણાભરણ, પદક, બાજુબંધ, કંકણ અને નૂપુરથી જાણે રત્નાદ્રિની દેવતાઓ હોય એવી તેઓ શોભતી હતી, અને જાણે કલ્પવૃક્ષની લતા હોય તેમ તેઓ બંને તરફ લટકતા ચલાયમાન છેડાવાળા ઉત્તરીય વસ્ત્રોથી નવીન પરિકરવાળી જણાતી હતી. તે વખતે નગરની કુલવાન સ્ત્રીઓ પાત્ર ભરેલ દુર્વા આદિ પૂર્ણપાત્રોને હાથમાં ધારણ કરી ત્યાં આવવા લાગી. તેઓએ કસુંબાના ઉત્તરીય વસ્ત્રોથી સુંદર મુખ આચ્છાદન કર્યાં હતા, તેથી તેઓ સંધ્યાના વાદળાથી આચ્છાદિત થયેલી પૂર્વદિશાના મુખની શોભાને હરતી હતી. કુંકુમના અંગરાગથી રોમાંચોનાને બાધક કરનારી તેઓ વિકસ્વર કમળવનના પરાગથી જેમ નદીઓ શોભે તેમ શોભતી હતી, પોતાના મુખ અને લોચન નીચા કર્યા હતા, તેથી જાણે તેઓ કર્યા ધ્વનિ શોધતી હોય તેવી જણાતી હતી, અને નિર્મળ વસ્ત્રથી જાણે નિર્મળ શીલવાળી હોય તેવી તેઓ જણાતી હતી.

કેટલાએક સામતો અક્ષતની જેમ સુદર મોતીથી પાત્રને પૂરી રાજાના મ[illegible] માટે રાજાની પાસે લાવવા લાગ્યા મહર્દ્ધિક દેવતાઓ જેમ ઇન્દ્રની પાસે આ[illegible] પરમ ઋદ્ધિવાળા કેટલાક સામતરાજાઓ રત્નાભૂષણના સમૂહ વહને જિતશત્રુ[illegible] પાસે આવ્યા, કેટલાએક જાણે કદલીસૂત્રથી અથવા બિસસૂત્રથી વણ્યા હોય[illegible] મોટા મૂલ્યવાળા દુકુલ વસ્ત્રો લાવ્યા, કેટલાએક જૃભક દેવતાઓએ વર્ષાવેલી[illegible] ધારાની જેવો સુવર્ણરાશિ મહારાજાને ભેટ કર્યો, કોઇએ દિગ્ગજોના જાણે યુવરાજ[illegible] તેના વીર્યવાળા અને ઉન્મત્ત હાથીઓ ભેટ કર્યા, અને કોઈ ઉચ્ચૈઃશ્રવાના જાણે[illegible] હોય તેમજ સૂર્યાશ્વના જાણે અનુજ હોય તેવા ઉત્તમ ઘોડાઓ લાવી અર્પણ[illegible] લાગ્યા હર્ષથી હૃદયની જેમ રાજાનુ ગૃહાંગણ અનેક રાજાઓએ ભેટ કરેલા વસ્તુ[illegible] વિશાલ હતુ તોપણ સાકડુ થઈ ગયુ રાજાએ સર્વની પ્રીતિને માટે સર્વ[illegible] ગ્રહણ કરી, નહી તો દેવના દેવ જેના પુત્ર છે તેને શુ ન્યૂન હતુ ?

રાજાના આદેશથી નગરમા સ્થાને સ્થાને દેવતાના જાણે વિમાન હોય તેવા[illegible] મચોની રચના કરવામા આવી દરેક હવેલી અને દરેક ઘરમા, આવેલા દેવને માટે કૌતુકી જ્યોતિષ્ક દેવો આવીને રહ્યા હોય તેવા રત્નપાત્ર સમાન તોરણો બાધ્યા, અને દરેક માર્ગ[illegible] ભૂમિનુ મગળસૂચક વિલેપન હોય તેમ રજની શાતિને માટે કેશરના જળથી છટકાવ કરવામા આવ્યો નગરલોકો ઠેકાણે ઠેકાણે નાટક સગીત અને વાજિત્રોના નાદ કર[illegible] લાગ્યા રાજાએ દશ દિવસ સુધી તે નગરીને [1]શુલ્ક દડરહિત, સુભટોના પ્રવેશ વિનાની[illegible] કર વિનાની અને મહોત્સવમય કરી દીધી

પછી તે મહારાજાએ શુભ દિવસે પુત્ર અને ભત્રિજાનો નામકરણોત્સવ ક[illegible] પોતાના સેવકોને આજ્ઞા કરી તેઓએ ઘાટા અને અનેક પુટવાળા વસ્ત્રોથી, જાણે[illegible] ની આજ્ઞાના ભયથી સૂર્યના કિરણે અનાવિષ્ટ થયો હોય તેવો એક મડપ બના[illegible] તેના દરેક સ્તભની સમીપે અનેક કદલીસ્તભો શોભતા હતા, તે જાણે પુષ્પની[illegible] ઓથી આકાશમા પદ્મખડને વિસ્તારતા હોય તેવા જણાતા હતા જાણે રક્ત[illegible] મધુકરી હોય તેવી લક્ષ્મીએ નિરતર આશ્રિત કરેલા પુષ્પગૃહો ત્યા વિચિત્ર પુષ્પો[illegible] રચનામા આવ્યા હસરોમથી અચિત થયેલા અને રૂએ ભરેલા કાષ્ઠમય આસનોથી[illegible] મડપ નક્ષત્રોવડે આકાશની જેમ સનાથ થયેલો હતો એ રીતે ઇન્દ્રનુ વિમાન જેમ[illegible] આભિયોગિક દેવતાઓ રચે તેમ રાજાનો મડપ તત્કાળ સેવકોએ તૈયાર કર્યો[illegible]

ગદ્રવ્ય હાથમા રાખી હર્ષ સહિત ત્યા આવનારા સ્ત્રીપુરૂષોને છડીદારે યથાયોગ્ય સ્થાને બેસાર્યા, અને અધિકારીઓએ કુકુમના અગરાગથી, તાબૂલથી અને કુસુમો[illegible] પોતાના બધુની જેમ તેમની ગૌરવતા કરી તે પ્રસગે ઉત્તમ એવા મગળવાજિત્રો વાગ[illegible]

1 જગાત અને દ

દુંદુભી વાગવા લાગ્યા, કુલીન સ્ત્રીઓ મંગળિક ગીતો ગાવા લાગી, બ્રાહ્મણો પવિત્ર મંત્રોના ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યા, અને ગંધર્વોએ વર્દ્ધમાનાદિક ગાયનનો આરંભ કર્યો એ પુત્રોએ તાળ વિનાજ જય જયકાર શબ્દ કર્યો તેમના ઉદાર પ્રતિધ્વનિથી જાણે તે મંડપ બોલતો હોય તેવું જણાવા લાગ્યું ગર્ભમાં રહેવા એ બાળકની માતા પાસાથી પણ મનાયા જીતી શકાણી નહીં, એ હકીકત યાદ કરીને રાજાએ પોતાના પુત્રનું 'અજિત' એવું નામ સ્થાપ્યું, અને ભ્રાતાના પુત્રનું 'સગર' એવું પવિત્ર નામ રાખ્યું સેંકડો ઉત્કૃષ્ટ લક્ષણોથી ઓળખાતા, પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર કરવાની સહનશીળતા વાળા અને જાણે પોતાની બે ભુજા હોય તેવા તે બન્ને કુમારોને જોતો તે રાજા જાણે નંદનમાં મગ્ન થયો હોય તેમ અખંડ સુખને પામ્યો

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये
द्वितीय पर्वणि अजितस्वामितीर्थंकरसगरचक्रवर्तिजन्मवर्णनो
नाम द्वितीयः सर्गः ॥ २ ॥

—⁂—

સર્ગ ૩ જો

ઈન્દ્રે આજ્ઞા કરેલી પાંચ ધાત્રીઓ અજિત પ્રભુનું અને રાજાએ આજ્ઞા કરેલી ધાત્રીઓ સગરકુમારનું પાલન કરવા લાગી પોતાના હસ્તકમળના અંગુઠામાં ઈંદ્રે સંક્રમાવેલા અમૃતનું અજિતસ્વામી પાન કરતા હતા, કારણ કે તીર્થંકરો સ્તનપાન કરનારા હોતા નથી ઉદ્યાનવૃક્ષ જેમ નીકના જળનું પાન કરે તેમ સગરકુમાર ધાત્રીનું અનિંદિત સ્તનપાન કરતા હતા વૃક્ષની શાખાની જેમ અને હાથીના બે દાંતની જેમ એ બન્ને રાજકુમારો દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા પર્વત ઉપર જેમ સિંહના બાળકો ચડે તેમ તે બન્ને રાજકુમારો અનુક્રમે રાજાના ઉત્સંગમાં ચડવા લાગ્યા તેમના મુગ્ધ હાસ્યોથી માતાપિતા ખુશી થતા અને તેમના પરાક્રમ અદ્ભિત ચાલવાથી વિસ્મય પામતા કેસરીસિંહના કિશોર જેમ પાંજરામાં પડી રહેતા નથી તેમ ધાત્રીમાતાઓ તેમને વારંવાર પકડી રાખતી તોપણ તે કુમારો તેના ઉત્સંગમાં બેસી રહેતા નહોતા સ્વચ્છંદે વિચરતા એવા તે બન્ને કુમારો પોતાની પછવાડે દોડતી ધાત્રીઓને ખેદ પમાડતા હતા, કારણકે મહાત્માઓનું વય ગણ્યું હોતું નથી વેગથી વાયુકુમારને ઉલ્લંઘન કરનાર તે બન્ને કુમારો ક્રીડા કરવાના શુક અને મયૂર વિગેરે પક્ષીઓને દોડીને ગ્રહણ કરતા હતા મદ હાથીના બાળકની જેમ સ્વચ્છંદે વિચરતા એવા તે બાળકો જુદા જુદા ચાતુર્યથી ધાત્રીઓને ગતિમાં મુકાવતા હતા તેમના ચરણકમળમાં પહેરાવેલા આભૂષણની ઝણકાર કરતી ઘુઘરીઓ ભમરાની પેઠે શોભતી હતી તેમના કંઠમાં હૃદય ઉપર લટકતી સુવર્ણ રત્નની લલંતિકા[1] આકાશમાં લટકતી વિજળીની જેમ શોભતી હતી સ્વેચ્છાએ ક્રીડા કરતા તે કુમારોના કાનમાં પહેરાવેલા સુવર્ણના નાજુક કુંડળો જળમાં સંક્રમ થયેલા નવીન આદિત્યના વિલાસને ધારણ કરતા હતા તેમના ચાલવાથી હાલતી એવી કેશની શિખા નવી ઉગેલી બાળમયૂરની કળા જેવી શોભતી હતી જેમ મોટા તરંગો રાજહંસોને એક પદ્મમાંથી બીજા પદ્મમાં લઈ જાય તેમ રાજાઓ તેમને એક ઉત્સંગમાંથી બીજા ઉત્સંગમાં લેતા હતા જિતશત્રુ રાજા રત્નના આભરણની જેમ તે બન્ને કુમારોને ઉત્સંગ, હૃદય, ભુજા, સ્કંધ અને મસ્તક ઉપર આરોપણ કરતા હતા ભ્રમર જેમ કમળને સુંઘે તેમ તેઓના મસ્તકને વારંવાર સુંઘતા પૃથ્વીપતિ પ્રીતિને વશ થઈ તૃપ્તિ પામતા નહોતા રાજાની આંગળીએ વળગી પડખે ચાલતા તે કુમારો મેરૂપર્વતની બે બાજુએ ચાલતા બે સૂર્ય જેવા શોભતા હતા યોગી જેમ આત્મા અને પરમાત્માને ચિંતવે તેમ જિતશત્રુ રાજા તે બન્ને કુમારને પરમાનંદથી ચિંતવતા (સંભારતા) હતા

1 એક જાતનું આભૂષણ (માળા).

ાતાના ઘરમાં ઉત્પન્ન થયેલા કલ્પવૃક્ષની જેમ રાજા વારંવાર તેમને જોતા હતા, અને
ાશુકની પેઠે વારંવાર તેમને બોલાવતા હતા રાજાના આનંદની સાથે અને ઇક્ષ્વાકુ
ની લક્ષ્મીની સાથે તે બંને કુમારો અનુક્રમે અધિક અધિક વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા

મહાત્મા અજિતકુમાર સર્વ કળા, ન્યાય અને શબ્દશાસ્ત્ર વિગેરે પોતાની મેળેજ
ણતા ગયા, કારણ કે જિનેશ્વરો જન્મથીજ ત્રણ જ્ઞાનવાળા હોય છે સગર
કુમારે રાજાની આજ્ઞાથી સારે દિવસે મહોત્સવપૂર્વક ઉપાધ્યાયની પાસે અધ્યયન
કરવાનો આરંભ કર્યો સમુદ્ર જેમ નદીઓના જળનું પાન કરે તેમ સગરકુમારે પણ
શબ્દશાસ્ત્રોનું થોડા દિવસમાં પાન કર્યું દીપક જેમ બીજા દીપકથી જ્યોતિને ગ્રહણ
કરે તેમ સુમિત્રાના પુત્ર સગરકુમારે સાહિત્યશાસ્ત્રનું જ્ઞાન ઉપાધ્યાયની પાસેથી સગર
પ્રયાસે ગ્રહણ કર્યું સાહિત્યરૂપી લતાના પુષ્પરૂપ અને કર્ણને રસાયનરૂપ પોતાના
બનાવેલા નવીન કાવ્યોવડે વીતરાગની સ્તવના કરીને પોતાની વાણીને તેણે કૃતાર્
કરી બુદ્ધિની પ્રતિભાના સમુદ્રરૂપ એવા પ્રમાણશાસ્ત્રોને તેણે પોતે મૂર્તિ રાખેલા
નિધિની જેમ અગ્નિને ગ્રહણ કર્યા જિતશત્રુ રાજાએ અમોઘ બાણોવડે જેમ શત્રુઓને
જીત્યા તેમ સગરકુમારે અનેકાંત એવા સ્યાદ્વાદ સિદ્ધાંતથી સર્વ પ્રતિવાદીઓને જીત્યા
છ ગુણ, ચાર ઉપાય અને ત્રણ શક્તિઓ ઇત્યાદિ પ્રયોગરૂપ તરંગોથી આકુળ અને
દુર્ગાહ્ય એવા અર્થશાસ્ત્રરૂપ મોટા સમુદ્રનું તેણે સારી રીતે અવગાહન કર્યું ઔષધ,
રસ, વીર્ય અને તેના વિપાક સંબંધી જ્ઞાનના દીપક સમાન અષ્ટાંગ આયુર્વેદનું તેણે
વિના અધ્યયન કર્યું ચાર પ્રકારે વાગવાવાળું, ચાર પ્રકારની વૃત્તિવાળું, ચાર પ્રકા
ના અભિનયવાળું અને ત્રણ પ્રકારના તૂર્યજ્ઞાનના નિદાનરૂપ વાદ્યશાસ્ત્ર પણ તેણે
ગ્રહણ કર્યું દંતઘાત મદાવસ્થા, અંગલક્ષણ અને ચિકિત્સાએ પૂર્ણ એવું ગજલક્ષણજ્ઞાન
તેણે ઉપદેશ વિના જાણી લીધું વાહનવિધિ અને ચિકિત્સા સહિત અશ્વલક્ષણ
શાસ્ત્ર તેણે અનુભવથી અને પાઠથી હૃદયગમ કરી લીધું ધનુર્વેદ તથા બીજા શસ્ત્રોનું
લક્ષણ પણ શ્રવણમાત્રથીજ લીલાવડે પોતાના નામની પેઠે તેણે હૃદયમાં ધારણ
કરી લીધું ધનુષ, ફલક, અસિ, છરી, શલ્ય, પરશુ, ભાલું, ભિંદિપાલ, ગદા, કૃપાણ,
દંડ, શક્તિ, શૂળ, હળ, મુશળ, યષ્ટિ, પટ્ટિશ, દુસ્ફોટ, મુસંઢી, ગોફણ, કણય, ત્રિશૂળ,
શંકુ અને બીજા શસ્ત્રોથી તે સગરકુમાર શાસ્ત્રના અનુમાન સહિત યુદ્ધકળાના
પ્રકર્ષતાને પામ્યો પૂર્ણિમાના ચંદ્રની જેમ તે સર્વ કળાના પૂર્ણ થયો અને ભૂષણોની
જેમ વિનયાદિક ગુણોથી શોભવા લાગ્યો

શ્રીમાન્ અજિતનાથ નવું નવનવે બજિતનાથ ઇંદ્રાદિક દેવોથી સેવાવા લાગ્યા.
કેટલાક દેવતાઓ અજિતસ્વામીની તે તે લીલા જોવાની ઇચ્છાથી ત્યાં આવી તેમના
સમાન વયના (મિત્રો) થઈને ક્રીડા કરવા લાગ્યા. નર્મની વલ્લીરૂપી અમૃતના રસને પાન
કરવાની ઇચ્છાથી કોઈ દેવતાઓ વિવિધ નર્મોક્તિઓથી અને પુરાતનના વચનોથી

પ્રભુને બોલાવવા લાગ્યા આદેશ નહીં કરનારા પ્રભુના આદેશની ઇચ્છાથી ક્રીડાભૂમિમાં દા મૂકીને, પ્રભુના આદેશથી કેટલાક દેવતાઓ પોતાના દ્રવ્યને હારી જતા હતા. કોઇ પ્રભુની પાસે પ્રતિહારી થતા હતા, કોઈ મંત્રીઓ થતા હતા, કોઇ ઉપાનહધારી થતા હતા, અને કોઈ ક્રીડા કરતા પ્રભુની પાસે અસ્ત્રધારી થતા હતા

સગરકુમારે પણ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને નિયોગી પુરૂષની જેમ પ્રભુની પાસે પોતાનો નિયોગ નિવેદન કર્યો ઉપાધ્યાયે પણ નહીં ભાગેલા સંશયો, મોટી બુદ્ધિવાળો સગરકુમાર, ભરતરાજા જેમ ઋષભદેવને પૂછતા હતા તેમ અજિતસ્વામીને પૂછવા લાગ્યો અજિતકુમાર મતિ, શ્રુત અને અવધિજ્ઞાનવડે તેના સંદેહને સૂર્યના કિરણો અંધકારની જેમ તત્કાળ છેદી નાખતા હતા વળી [1]યતની ઉભારી, આનનપરિવર્તન કરી, પોતાના બળનો પ્રસાર કરી મોટા તોફાની હાથીને વશ કરતા સગરકુમાર પ્રભુને પોતાની શક્તિ બતાવતો હતો પર્યાણવાળા અથવા પર્યાણ વિનાના તોફાની અશ્વોને તે પાંચ [2]ધારાથી પ્રભુની આગળ વહન કરતો હતો બાણવડે રાધાવેધ, શબ્દવેધ જળની અંદર રાખેલા લક્ષ્યનો વેધ અને ચક્ર તથા મૃત્તિકાનો વેધ કરીને પોતાનું ધનુર્બળ તે અજિતસ્વામીને બતાવતો હતો હાથમાં ફલક અને ખડ્ગ લઈને, આકાશના મધ્ય ભાગમાં ચંદ્રની જેમ ફલકના વચમાં રહેલો તે, પોતાની પાદગતિ પ્રભુને બતાવી, આકાશમાં ચળકતી વિજળીની રેખાના ભ્રમને આપનારા ભાલા, શક્તિ અને શર્વલને વેગથી ભમાવતો હતો નર્તક પુરૂષ જેમ નૃત્યને બતાવે તેમ સર્વંચારીના ચતુર એવા સગરે સર્વ પ્રકારના છુરીકા સબંધી વિદ્યા પણ બતાવી તેની રીતે બીજા પણ શસ્ત્રોની કુશળતા તેણે ગુરૂભક્તિથી અને શિક્ષા લેવાની ઇચ્છાથી અજિતસ્વામીને બતાવી પછી સગરકુમારને કળામાં જે કાંઈ ન્યૂન હતું તે અજિતકુમારે શિખવ્યું તેવા પુરૂષને તેવાજ શિક્ષક હોય છે

એવી રીતે પોતાને યોગ્ય ચેષ્ટા કરતા તે બંને કુમારો, પથિક જેમ ગામની સીમાનું ઉલ્લંઘન કરે તેમ બાલ્યવયનું ઉલ્લંઘન કરી ગયા સમચોરસ સંસ્થાન અને વજ્રઋષભ નારાચ સંહનનથી શોભતા, સુવર્ણ સમાન કાંતિવાળા, સાડા ચારસે ધનુષ ઉંચાઇવાળા શ્રીવત્સના ચિન્હથી જેમના વક્ષસ્થળ લાંછિત થયેલા છે એવા અને મુકુટ મુગટથી શોભતા તે બંને કુમારો, કાંતિના આધિક્યને કરનારી શરદઋતુને જેમ સૂર્ય ચંદ્ર પામે તેમ શરીરસંપત્તિને વિશેષ કરનારા યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા યમુના નદીના તરંગ જેવા કુટીલ અને શ્યામ કેશથી અને અષ્ટમીના ચંદ્ર જેવા લલાટથી તે બંને કુમારો અતિ શોભવા લાગ્યા સોનાના બે દર્પણો હોય તેવા તેમના બે કપોલ શોભવા લાગ્યા, સ્નિગ્ધ અને મધુર એવા બે નેત્રો નીલકમળના પત્રની જેમ ચળકવા લાગ્યા, તેની સુંદ

---

૧ જય—હાથીને વશ કરવાની કળાયુક્ત ત્રણ પ્રકારના પ્રયત્ન.

૨ ધારા— ઘોડાને ચલાવવાની ચાલ (ગતિ)

નાભિરૂપ દરિરૂપી એ તળાવડીના મધ્ય ભાગમાં પાળની જેવી દેખાવા લાગી, અને જાણે નેત્રરૂપે દેના બિંબફળ હોય તેવા તેમના હોઠ શોભવા લાગ્યા સુંદર આવર્તવાળા તેમના કર્ણ છીપલીના જેવા મનોહર લાગતા હતા ત્રણ રેખાથી પવિત્ર થયેલો કંઠ સ્પીકદળ શંખની જેવો ઓપતો હતો જાણે હાથીના કુંભસ્થળ હોય તેવા તેમના ઉન્નત સ્કંધ હતા, દીર્ઘ અને પુષ્ટ ભુજાઓ સર્પરાજની જેવી જણાતી હતી, ઉરસ્થળ સુવર્ણશૈલની શિલા જેવું શોભતું હતું નાભિ મનની પેઠે અતિ ગંભીર ભાસતી હતી કટીપ્રદેશ વજ્રના મધ્યભાગ જેવો કૃશ હતો, ઉરુ, કોમળ અને મોટા હાથીની સુંઢ જેવી આકૃતિવાળા તેમના સાથળ હતા, મૃગલીની જંઘા જેવી તેમની જંઘાઓ શોભતી હતી, અને તેમના ચરણ સરલ એવા આંગળીઓરૂપી દળ (પત્ર) થી સ્થળકમળને અનુસરતા હતા સ્વભાવથી પણ રમણીક એવા એ બન્ને કુમારો, સ્ત્રીજનને પ્રિય એવા ઉદ્યાનો જેમ વસંતઋતુથી અધિક રમણીક લાગે તેમ યૌવનથી વિશેષ રમણીક લાગતા હતા. પોતાના રૂપ અને પરાક્રમાદિક ગુણોથી સગરકુમાર દેવતાઓમાં ઇંદ્રની પેઠે મનુષ્યોમાં ઉત્કર્ષ પામતો હતો અને સર્વ પર્વતોની માંહમાં જેમ મેરુપર્વત અધિકપણું પામેલો છે, તેમ દેવલોકવાસી, ગ્રૈવેયકવાસી અને અનુત્તરવિમાનવાસી દેવોથી તેમજ આહારક શરીરથી પણ અજિતસ્વામી રૂપે કરીને અધિકપણું પામ્યા હતા.

અન્યદા જિતશત્રુ રાજાએ અને ઇંદ્રે રાગરહિત એવા અજિતસ્વામીને વિવાહક્રિયાને માટે કહ્યું તેમના આગ્રહથી પોતાના ભોગફળકર્મને જાણીને તેમણે તે પ્રમાણે કરવાનું સ્વીકાર્યું લક્ષ્મીની જાણે બીજી મૂર્તિઓ હોય તેવી સેંકડો સ્વયંવરા રાજકન્યાઓ તે જગત્પતિએ મોટી ઋદ્ધિથી પરણાવી. પુત્રના વિવાહથી અતૃપ્ત રહેલા રાજાએ દેવાંગનાઓ જેવી રાજકન્યાઓ સગરકુમારને પણ પરણાવી. ઇંદ્રિયોથી નહીં જીતાયેલા પ્રભુ અજિતપ્રભુ ભોગકર્મને ખપાવવાને માટે રામાઓની સાથે રમતા હતા, કારણ કે જેવો વ્યાધિ તેવું ઔષધ હોય છે સગરકુમાર પણ રાણીઓની સાથે હાથીની જેમ હાથણીઓની સાથે અનુકૂળ ક્રીડાઓથી અનેક ક્રીડાસ્થાનમાં રમતો હતો.

એકદા પોતાના લઘુ બંધુ સહિત, સંસારને વિષે ઉદ્વેગ પામેલા જિતશત્રુ રાજા અજિતકુમાર અને સગરકુમાર એ બન્ને નજીક થયેલા પોતાના પુત્રોને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—" હે વત્સો ! આપણા વંશના પૂર્વજો કેટલાએક વર્ષો સુધી વિધિથી પૃથ્વીનું રક્ષણ કરી પછી તે પૃથ્વી પુત્રોને આધીન કરી મોક્ષસાધનના હેતુરૂપ વ્રતને ગ્રહણ કરતા હતા, કારણ કે પરમાર્થે એજ પોતાનું કાર્ય છે, એ શિવાય બીજું સર્વ પરકાર્ય છે હે કુમારો ! એ પ્રમાણે અમે પણ હવે વ્રત ગ્રહણ કરશું અમારા કાર્યનો એ હેતુ છે, અને આપણા વંશનો ક્રમ છે અમારી જેમ તમે બન્ને આ રાજ્યમાં રાજા અને યુવરાજ થાઓ, અને અમને દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા આપો."

અજિતનાથે કહ્યું—"હે તાત ! એ તમને યુક્ત છે ભોગફળકર્મરૂપ વિઘ્ન ન હોત તો મારે પણ તે આદરવું યુક્ત છે વિવેકી પુરુષો બીજા કોઈને વ્રત ગ્રહણ કરવામાં વિઘ્નકારી થતા નથી, તો સમયમાંથી એના આપ પૂજ્ય પિતાજીને હું વિઘ્નકારી કેમ થાઉં ? જે પુત્ર ભક્તિથી પણ પોતાના પિતાને ચોથો પુરુષાર્થ (મોક્ષ) સાધવામાં નિષેધ કરે તે પુત્ર પુત્રને મિષે શત્રુ ઉત્પન્ન થયેલો છે એમ સમજવું, તથાપિ હું એટલી પ્રાર્થના કરું છું કે મારા લઘુ પિતા (કાકા) રાજ્યધારી થાઓ, કારણ કે આપના વિનયવાન લઘુ ભ્રાતા અમારાથી અધિક છે " તે સાંભળી સુમિત્રે કહ્યું " રાજ્ય ગ્રહણ કરવા માટે હું સ્વામીના ચરણને નહીં છોડું, કેમકે થોડા કારણને માટે ઘણા લાભને કોણ તજે ? રાજ્યથી, સામ્રાજ્યથી, ચક્રવર્તીપણાથી અને દેવપણાથી પણ વિદ્વાનો ગુરુસેવાને અધિક માને છે " અજિતકુમારે કહ્યું "જો આપ રાજ્ય ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છા ન હો તો અમારા સુખને માટે ભાવયતિ થઈને ઘરમાં રહો " તે સમયે રાજાએ કહ્યું–"હે બંધુ ! આગ્રહ કરનારા આ પુત્રનું વચન તમે સ્વીકારો ભાવથી યતિ થાય તે પણ યતિ જ કહેવાય છે વળી આ સાક્ષાત્ તીર્થંકર છે, અને એમના તીર્થમાં તમારી ઇચ્છા સિદ્ધ થવાની છે, માટે એની રાહ જોઈને રહો હે ભાઈ ! તમે અતિ ઉત્સુક થાઓ નહીં એક પુત્રને ધર્મચક્રીપણું અને બીજાને ચક્રવર્તીપણું પ્રાપ્ત થયેલું જોવાથી તમે સર્વ સુખથી અધિક સુખ મેળવશો " સુમિત્ર જો કે વ્રત ગ્રહણ કરવામાં ઉત્સુક હતા, તોપણ તેમની વાણી તેણે માન્ય કરી, કારણ કે સમુદ્રમર્યાદાની જેમ સત્પુરુષોને ગુરુજનની આજ્ઞા દુર્લંઘ્ય છે "

પછી પ્રસન્ન થયેલા જિતશત્રુ રાજાએ મોટા ઉત્સવથી પોતાને હાથે અજિતસ્વામીને રાજ્યાભિષેક કર્યો તેના રાજ્યાભિષેકથી સર્વ પૃથ્વી હર્ષ પામી, કારણ કે વિશ્વને રક્ષણ કરવામાં સમર્થ એવો નાયક પ્રાપ્ત થતાં કોણ પ્રસન્ન ન થાય ? પછી અજિત સ્વામીએ સગરકુમારને યુવરાજપદે સ્થાપન કર્યા, તેથી અધિક પ્રીતિવાળા તેમણે જાણે બીજી પોતાની મૂર્તિ તે પદ ઉપર સ્થાપન કરી હોય એમ જણાવા લાગ્યું

હવે અજિતનાથે જિતશત્રુ રાજાનો વિધિવડે મોટી ઋદ્ધિથી નિષ્ક્રમણોત્સવ કર્યો, અને તેમણે ઋષભસ્વામીના તીર્થમાં વર્તતા સ્થવિર મહારાજાની પાસે મુક્તિની માતારૂપ દીક્ષા ગ્રહણ કરી બાહ્યશત્રુની જેમ અંતરંગ શત્રુને જીતનારા તે રાજર્ષિએ રાજ્યની જેમ અખંડિત વ્રતનું પાલન કર્યું અનુક્રમે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાં શૈલેશી ધ્યાનમાં રહેલા તે મહાત્મા અષ્ટ કર્મનો ક્ષય કરી પરમપદને પ્રાપ્ત થયા

અહીં અજિતસ્વામી સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિવડે લીલા સહિત પોતાના અપત્યની જેમ મેદિનીને પાળવા લાગ્યા દંડાદિક વિના પૃથ્વીને રક્ષણ કરતા અજિતસ્વામીથી સર્વ પ્રજા સારા સારથિવડે ઘોડાની જેમ સારે માર્ગે ચાલવા લાગી પ્રજારૂપી મયૂરીમાં મેઘ સમાન અને મનોરથ પૂરવામાં કલ્પવૃક્ષરૂપ અજિત મહારાજાના રાજ્ય

સર્વ શારીરિક વાયુમાં પ્રાણવાયુની પેઠે તે સાર્થવાહ ધનાઢ્ય, ગુણી અને કીર્તિવંત લોકોમાં અગ્રેસર હતો. જેમ મહા નદીઓની નજીકની ભૂમિઓ તેના જળપ્રવાહવડે પૂર્ણ થાય છે તેમ ઘણા દ્રવ્યવાળા તે સાર્થવાહના ધનથી તેના સેવકો ભરપૂર થઇ ગયા હતા.

એક વખત જાણે મૂર્તિમંત ઉત્સાહ હોય એવા તે સાર્થવાહે મોટા ઉપસ્કરો[1] લઇને વસંતપુર જવાની ઇચ્છા કરી તેથી તેણે સર્વ નગરમાં પોતાના માણસ પાસે પટહ વગડાવી[2] એવી ઘોષણા કરાવી કે "ધન સાર્થવાહ વસંતપુર જવાના છે, માટે જેઓ તેમની સાથે જવા ઇચ્છતા હોય તે ચાલો. જેને પાત્ર નહિ હોય તેને તે પાત્ર આપશે, જેને વાહન નહિ હોય તેને વાહન આપશે, જેને સહાય નહિ હોય તેને સહાય આપશે અને જેને પાથેય (ભાતુ) નહિ હોય તેને પાથેય આપશે. માર્ગમાં ચોર લોકોથી અને શીકારી પ્રાણીઓના ઉપદ્રવથી તે સર્વની રક્ષા કરશે. જે કોઇ અશક્ત હશે તેઓનું પોતાના બન્ધુની માફક તે પાલન કરશે." એવી રીતે ઉદ્‌ઘોષણા કરાવીને કુળસ્ત્રીઓએ જેનું મંગળ કર્યું છે એવા આચાર યુક્ત સાર્થવાહે સારા મુહૂર્તે રથમાં બેસી પ્રસ્થાન કર્યું. પ્રયાણ વખતે જાણે તેની તરફથી બોલાવનારા માણસો હોય એવા તેના ભેરીવાદ્યના ભાંકાર શબ્દોથી વસંતપુર જવાની ઇચ્છાવાળા સર્વે લોકો નગર બહાર નીકળ્યા. એ સમયે સાધુચર્યાથી અને ધર્મથી પૃથ્વીને પવિત્ર કરતા ધર્મઘોષ આચાર્ય સાર્થવાહ પાસે આવ્યા. આચાર્યને જોઇ સંભ્રમથી ઉઠી, હાથ જોડી, સૂર્યની માફક તપની કાન્તિથી પ્રકાશમાન એવા તે આચાર્યને સાર્થવાહે વંદના કરી. પછી આગમનનું કારણ પૂછ્યું, એટલે 'અમે તમારી સાથે આવશું' એમ આચાર્ય મહારાજે કહ્યું. એવું સાંભળી સાર્થવાહે કહ્યું—'હે ભગવન્! આજે હું ધન્ય થયો કે આપ જેવા સાથે લઇ જવા લાયક મારી સાથે આવો છો. આપ ખુશીથી મારી સાથે ચાલો.' પછી સાર્થવાહે પોતાના રસોઇ કરનારાઓને આજ્ઞા કરી—'આ આચાર્યને માટે તમારે હમેશાં અન્ન પાનાદિક તૈયાર કરવું.' સાર્થવાહની એવી આજ્ઞા થતાં આચાર્યે કહ્યું—'સાધુઓને પોતાને અર્થે કરેલો, કરાવેલો અને સંકલ્પ કરેલો ન હોય તેવો જ આહાર કલ્પે છે. હે સાર્થપતિ! વાવ, કુવા અને તળાવના રહેલું જળ પણ અગ્નિ વિગેરે શસ્ત્રો સિવાય અચિત્ત થતું નથી. તેથી સાધુઓને કલ્પતું નથી એવી જિનેન્દ્ર શાસનની આજ્ઞા કરેલી છે.' એવા વખતમાં કોઇ પુરુષે આવીને ત્રણ થયેલા સંધ્યા કાળના વાદળાની જેવા સુંદર વર્ણના પાકેલા આમ્રફળથી ભરેલો એક થાળ સાર્થવાહની પાસે મુક્યો. ધન સાર્થવાહે ઘણા હર્ષવાળા મનથી આચાર્યને કહ્યું—'આ ફળો ગ્રહણ કરી મારા ઉપર અનુગ્રહ કરો.' આચાર્યે કહ્યું—'હે શ્રદ્ધાળુ! આવા સચિત્ત ફળને સ્પર્શ કરવો પણ મુનિને કલ્પે નહિ, તો તેનું ભોજન કરવું તો કેમજ કલ્પે?' સાર્થવાહે કહ્યું—'અહો! તમે તો કોઇ મહાદુષ્કર વ્રતને ધારણ કરનારા છો. આવા વ્રતને દક્ષ જનો પણ પ્રમાદી

૧ ક્રિયાણાં. ૨ ઢોલ ટીપાવીને.

સમયમાં ધાન્યોનુજ શૂન્ય થતુ હતુ, પશુઓનેજ બંધન હતુ, મણિઓનેજ વેધ થતો હતો, વાજિંત્રો ઉપરજ તાડન થતુ હતુ, સુવર્ણનેજ સતાપ હતો (તપાવવુ પડતુ હતુ) શસ્ત્રોનેજ તેજ આપવુ પડતુ હતુ, શાકનેજ ઉખેડી પડતી હતી, બાળા સ્ત્રીઓનીજ કુટિલતાજ રહેતી હતી, ઘુનાકીડામાં સોગઠીનેજ 'માર' શબ્દ કહેવામાં આવતો હતો, ક્ષેત્રની પૃથ્વીનુજ વિદારણ થતુ હતુ, કાષ્ટના પાંજરારૂપી મંદિરમાં પક્ષિઓનેજ પૂરાતાં હતાં, રોગનોજ નિગ્રહ થતો હતો, જડ સ્થિતિ કમળોનેજ હતી, દહન અગ્નિનુજ થતુ હતુ, ઘર્ષણ શ્રીખંડ (ચંદનનુ)જ થતુ હતુ, મથન દધિનુજ થતુ હતુ, પીલવુ ઇક્ષુદંડનુજ થતુ હતુ, ભ્રમરોજ મધુપાન કરતા હતા, મદોદય હાથીઓનેજ થતો હતો, કલહ સ્નેહપ્રાપ્તિ માટેજ થતો હતો, ભીરુતા અપવાદ થવાનીજ હતી, લોભ ગુણ સમૂહને સંપાદન કરવામાંજ હતો અને અક્ષમા દોષને માટેજ રહેલી હતી અભિમાન વાળા રાજાઓ પણ પોતાના આત્માને એક પેદલરૂપ માની તેમને ભજતા હતા, જેમ બીજા મણિઓ ચિંતામણિની પાસે દાસરૂપ થઈનેજ રહે છે તેમણે કોઈની સહાયી નહોતી એટલુજ નહીં પણ ભ્રકુટિનો ભંગ પણ કર્યો નહોતો, તથાપિ જેમ સજ્જન પુરુષને જેમ સ્ત્રી વશ થઈને રહે તેમ તેને સર્વ પૃથ્વી વશ થઈને રહેલી હતી. સૂર્ય જેમ પોતાના કિરણોથી સરોવરના જળને આકર્ષે તેમ તેણે પોતાના પ્રબળ તેજથી રાજાઓની લક્ષ્મીને આકર્ષી હતી તેમના આંગણાની ભૂમિ રાજાઓએ ભેટ કરેલા હાથીઓના મદજળથી હમેશા પંકિલ રહેતી હતી એ મહારાજાના ચતુરંગથી ચાલતા સૈન્યોથી સર્વ દિશાઓનુ વાટાથી ભૂમિની જેમ સંક્રમણ થતુ હતુ સમુદ્રના તરંગોની જેમ તેમના સૈન્યના પાયદલ અને રથોની સંખ્યા ગણવાને કોઈ પણ સમર્થ હતુ નહોતુ ગજવાહી, ઘોડેસ્વાર, રથી અને પત્તિઓ એ સર્વ, ભુજાના વીર્યથી શોભતા એ મહારાજાને કેવળ સાધન તરીકેજ રહેતા હતા આવુ ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત થયા છતાં તેઓ અભિમાન ધારણ કરતા નહીં અતુલ્ય ભુજબળ છતા તેમને ગર્વ થતો નહીં, અનુપમ રૂપ છતા પોતાના આત્માને તેઓ સુંદર માનતા નહીં વિપુલ લાભ છતા ઉન્મત્તપણાને ધરતા નહીં, અને બીજા પણ મદ થવાના કારણો છતાં તેઓ કોઈ પણ પ્રકારના મદને ધારણ કરતા નહીં, પરંતુ એ સર્વને અનિત્ય જાણી તૃણ તુલ્ય ગણતા હતા એવી રીતે રાજ્ય પાળતા અજિત મહારાજાએ કૌમારવયથી માંડીને ત્રેપન લાખ પૂર્વ સુખે નિર્ગમન કર્યાં

એક વખત સભાને વિસર્જન કરી એકાંત સ્થળે બેઠેલા, ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનારા અજિતસ્વામી સ્વયમેવ એવુ ચિંતવવા લાગ્યા કે ' આજ સુધીમાં પ્રાયઃ ભોગફળ કર્મ ભોગવાઈ ગયેલાં હોવાથી હવે મહવારી એવા મારે થઈ રહેવુ જોઈએ કારણ કે આ દેશનું મારે રક્ષણ કરવુ જોઈએ ગયુ ભો, આ ગ્રામો મારે વસાવવા જોઈએ, આ માણસોને પાળવાં

અજિતનાથે કહ્યું—"હે તાત ! એ તમને યુક્ત છે ભોગફળકર્મરૂપ વિઘ્ન ન હોય તો મારે પણ તે આદરવું યુક્ત છે વિવેકી પુરુષો બીજા કોઈને વ્રત ગ્રહણ કરવામાં વિઘ્નકારી થતા નથી, તો સમગ્રસાધી એવા આપ પૂજ્ય પિતાજીને હું વિઘ્નકારી કેમ થાઉં ! જે પુત્ર ભક્તિથી પણ પોતાના પિતાને ચોથો પુરુષાર્થ (મોક્ષ) સાધવામાં નિષેધ કરે તે પુત્ર પુત્રને મિષે શત્રુ ઉત્પન્ન થયેલો છે એમ સમજવું, તથાપિ હું એટલી પ્રાર્થના કરું છું કે મારા લઘુ પિતા (કાકા) રાજ્યધારી થાઓ, કારણ કે આપના વિનયવંત એ લઘુ ભ્રાતા અમારાથી અધિક છે " તે સાંભળી સુમિત્રે કહ્યું–" રાજ્ય ગ્રહણ કરવા માટે હું સ્વામીના ચરણને નહીં છોડું, કેમકે થોડા કારણને માટે ઘણા લાભને કોણ છોડે ! રાજ્યથી, સામ્રાજ્યથી, ચક્રવર્તીપણાથી અને દેવપણાથી પણ વિદ્વાનો ગુરુસેવાને અધિક માને છે " અજિતકુમારે કહ્યું "જો આપ રાજ્ય ગ્રહણ કરવાને ઈચ્છા ન હો તો અમારા સુખને માટે ભાવયતિ થઈને ઘરમાં રહો " તે સમયે રાજાએ કહ્યું–"હે બંધુ ! આગ્રહ કરનારા આ પુત્રનું વચન તમે સ્વીકારો ભાવથી યતિ થાય તે પણ યતિજ કહેવાય છે વળી આ સાક્ષાત્ તીર્થંકર છે, અને એમના તીર્થમાં તમારી ઈચ્છા સિદ્ધ થવાની છે, માટે એની રાહ જોઈને રહો હે ભાઈ ! તમે અતિ ઉત્સુક થાઓ નહીં એક પુત્રને ધર્મચક્રીપણું અને બીજાને ચક્રવર્તીપણું પ્રાપ્ત થયેલું જોવાથી તમે સર્વ સુખથી અધિક સુખ મેળવશો " સુમિત્ર જો કે વ્રત ગ્રહણ કરવામાં ઉત્સુક હતા, તોપણ તેમની વાણી તેણે માન્ય કરી, કારણ કે સમુદ્રમર્યાદાની જેમ સત્પુરુષોને ગુરુજનની આજ્ઞા દુર્લંઘ્ય છે "

પછી પ્રસન્ન થયેલા જિતશત્રુ રાજાએ મોટા ઉત્સવથી પોતાને હાથે અજિતસ્વામીને રાજ્યાભિષેક કર્યો તેના રાજ્યાભિષેકથી સર્વ પૃથ્વી હર્ષ પામી, કારણ કે વિશ્વને રક્ષણ કરવામાં સમર્થ એવો નાયક પ્રાપ્ત થતાં કોણ પ્રસન્ન ન થાય ? પછી અજિત સ્વામીએ સગરકુમારને યુવરાજપદે સ્થાપન કર્યા, તેથી અધિક પ્રીતિવાળા તેમણે જાણે બીજી પોતાની મૂર્તિ તે પદ ઉપર સ્થાપન કરી હોય એમ જણાવા લાગ્યું

હવે અજિતનાથે જિતશત્રુ રાજાનો વિધિવડે મોટી ઋદ્ધિથી નિષ્ક્રમણોત્સવ કર્યો, અને તેમણે ઋષભસ્વામીના તીર્થમાં વર્તતા સ્થવિર મહારાજાની પાસે મુક્તિની માતારૂપ દીક્ષા ગ્રહણ કરી બાહ્યશત્રુની જેમ અંતરંગ શત્રુને જીતનારા તે રાજર્ષિએ રાજ્યની જેમ વ્રતનું પાલન કર્યું અનુક્રમે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થતાં શૈલેશી ધ્યાનમાં અષ્ટ કર્મનો ક્ષય કરી પરમપદને પ્રાપ્ત થયા

અજિતસ્વામી સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિવડે લીલા સહિત પોતાના અપત્યની પાળવા લાગ્યા દંડાદિક વિના પૃથ્વીને રક્ષણ કરતા અજિતસ્વામીથી રા સારથિવડે ઘોડાની જેમ સારે માર્ગે ચાલવા લાગી પ્રજારૂપી મયૂ સમાન અને મનોરથ પૂરવામાં કલ્પવૃક્ષરૂપ અજિત મહારાજાના રાજ્ય

દમનમાં ધાન્યોનુંજ ચૂર્ણ થતું હતું, પશુઓનેજ બંધન હતું, મણિઓનેજ વેધ થતો હતો, વજિત્રો ઉપરજ તાડન થતું હતું, સુવર્ણનેજ અતાપ હતો (તપાવવું પડતું હતું), શસ્ત્રોનેજ તેજ આપવું પડતું હતું, શાકનેજ ઉખેડી પડતી હતી, નેત્રના સ્ત્રીઓની ભ્રકુટિમાંજ વક્રતા રહેલી હતી, ઘુતક્રીડામાં સોગઠીનેજ 'માર' શબ્દ કહેવામાં આવતો હતો, મેઘની વૃષ્ટીનુંજ વિરામ થતું હતું, મામના પાંજરારૂપી મહિમા પક્ષિઓનેજ પૂરાતાં હતા, રોગનોજ નિગ્રહ થતો હતો, જડ સ્થિતિ કમળોનેજ હતી, દહન અગરુનુંજ થતું હતું, ઘર્ષણ શ્રીખંડ (ચંદન)નુંજ થતું હતું, મથન દહીંનુંજ થતું હતું, પીલવું શેલડીનુંજ થતું હતું, ભ્રમરોજ મધુપાન કરતા હતા, મદોદય હાથીઓનેજ થતો હતો, કલહ સ્નેહપ્રાપ્તિ માટેજ થતો હતો, ભીરુતા અપવાદ થવામાંજ હતી, લોભ ગુણ સમૂહને સંપાદન કરવામાંજ હતો અને અક્ષમા દોષને માટેજ રહેલી હતી અભિમાન વગર રાજાઓ પણ પોતાના આત્માને એક સેવકરૂપ માની તેમને ભજતા હતા, કારણ કે બીજા મણિઓ ચિંતામણિની પાસે દાસરૂપ થઇનેજ રહે છે તેમણે દંડનીતિ ચલાવી નહોતી એટલુંજ નહીં પણ ભ્રકુટિનો ભંગ પણ કર્યો નહોતો, તથાપિ જેમ પવાન પુરૂષને જેમ સ્ત્રી વશ થઇને રહે તેમ તેને સર્વ પૃથ્વી વશ થઇને રહેતી હતી સૂર્ય જેમ પોતાના કિરણોથી સરોવરના જળને આકર્ષે તેમ તેણે પોતાના પ્રબળ તેજથી રાજાઓની લક્ષ્મીને આકર્ષી હતી તેમના આંગણાની ભૂમિ રાજાઓએ ભેટ કરેલા હાથીઓના મદજળથી હમેશાં પંકિલ રહેતી હતી એ મહારાજાના ચતુરાઇથી ચાલતા ઘોડાઓથી સર્વ દિશાઓનું વાહ્યાળીભૂમિની જેમ સંક્રમણ થતું હતું સમુદ્રના તરંગોની ગણનાની જેમ તેમના સૈન્યના પાયદળ અને રથોની સંખ્યા ગણવાને કોઇ પણ સમર્થ થતું નહોતું રાજવાહી, ઘોડેસ્વાર, રથી અને પત્તિઓ એ સર્વ, ભુજાના વીર્યથી શોભતા એ મહારાજાને ફક્ત સાધન તરીકેજ રહેલા હતા આવું ઐશ્વર્ય પ્રાપ્ત થયા છતાં તેઓ અભિમાન ધારણ કરતા નહીં, અતુલ્ય ભુજબળ છતાં તેમને ગર્વ થતો નહીં, અનુપમ રૂપ છતાં પોતાના આત્માને તેઓ સુંદર માનતા નહીં વિપુલ લાભ છતાં ઉન્મત્તપણાને ભજતા નહીં, અને બીજા પણ મદ થવાના કારણો છતાં તેઓ કોઇ પણ પ્રકારના મદને ધારણ કરતા નહીં, પરંતુ એ સર્વને અનિત્ય જાણી તૃણ તુલ્ય ગણતા હતા એવી રીતે રાજ્ય પાળતા અજિત મહારાજાએ કૌમારવયથી માંડીને ત્રેપન લાખ પૂર્વ સુખે નિર્ગમન કર્યા

એક વખત સભાને વિસર્જન કરી એકાંત સ્થળે બેઠેલા, ત્રણ જ્ઞાનને ધારણ કરનારા અજિતસ્વામી સ્વયમેવ એવું ચિંતવવા લાગ્યા કે " આજ સુધીમાં ઘણાખરા ભોગફળ "કર્મ ભોગવાઇ ગયેલા હોવાથી હવે ગૃહવાસી એવા મારે સ્વકાર્યમાં વિમુખ થઇ રહેવું " ન જોઇએ કારણ કે આ દેશનું મારે રક્ષણ કરવું જોઇએ, આ શહેર મારે સંભાળવું "જોઇએ, આ ગામો મારે વસાવવા જોઇએ, આ માણસોને પાળવા જોઇએ, આ હાથીઓને

"વારવા જોઈએ, આ ઘોડાઓનું પોષણ કરવું જોઈએ, આ ભૃત્યોનું ભરણપોષણ કરવું
"જોઈએ, આ યાચકોને તૃપ્ત કરવા જોઈએ, આ સેવકોને પોષવા જોઈએ, આ શરણા
"ગતોને બચાવવા જોઈએ, આ પંડિતોને મનાવવા જોઈએ, આ મિત્રોનો સત્કાર કરવો
"જોઈએ, આ મંત્રીઓનો અનુગ્રહ કરવો જોઈએ, આ બંધુઓને ઉદ્ધારવા જોઈએ,
"આ સ્ત્રીઓને રંજિત કરવી જોઈએ, અને આ પુત્રોને લાલિત કરવા જોઈએ-એવા
"એવા પરકાર્યોમાં પ્રતિક્ષણે આકુળ થયેલો પ્રાણી પોતાના સમગ્ર માનુષજન્મને નિષ્ફળ
"ગુમાવે છે એ સઘળાઓના કાર્યમાં વ્યગ્ર થયેલો પ્રાણી, યુક્ત અયુક્ત નહીં વિચારતો
"સતો પશુની જેમ નાના પ્રકારના પાપ આચરે છે આ મુગ્ધબુદ્ધિવાળો પુરુ
"ષોને માટે પાપ કરે છે તેઓ, મૃત્યુ માર્ગે ચાલતા એવા તે પુરુષની પાછળ જરા
"પણ જતા નથી, અહીંજ રહે છે કદાપિ તેઓ અહીં રહે તો ભલે, પણ અહો!
"આ શરીર પણ તેહીની પાછળ એક પગલું પણ ભરતું નથી! ત્યારે અહો! આ
"કૃતઘ્ન શરીરને માટે મુગ્ધ પ્રાણીઓ ફોગટજ પાપકર્મ કરે છે! આ સંસારમાં પ્રાણી
"એકલોજ ઉત્પન્ન થાય છે, એકલોજ મૃત્યુ પામે છે, અને ભવાંતરમાં સંચેલા કર્મોને
"એકલોજ અનુભવે છે તેણે પાપ કરીને ઉપાર્જન કરેલું દ્રવ્ય તેના સગાંવહાલાંઓ
"એકઠા થઈને ભોગવે છે, અને તે પોતે એકલો નરકમાં પડ્યો પડ્યો તેથી બાંધેલા
"પાપકર્મવડે દુઃખ ભોગવે છે દુઃખરૂપી દાવાનળથી ભયંકર એવા સંસારરૂપી મહા
"વનમાં કર્મને વશ થયેલો જંતુ એકલોજ ભમે છે સંસાર સંબંધી દુઃખ અને મોક્ષથી
"પ્રાપ્ત થતું સુખ પ્રાણી એકલોજ ભોગવે છે, તેમાં તેને કોઈ સહાયકારી નથી જેમ
હૃદય, હાથ, ચરણ વિગેરેને ગોપી રહેલો (તેનો ઉપયોગ ન કરનારો) માણસ સમુદ્ર તરી
"શકતો નથી પણ તે સર્વને ઉપયોગમાં લઈ તરવા માંડે તો તત્કાળ પાર પામી જાય છે,
"તેમ ધન અને દેહાદિકના પરિગ્રહથી પરાઙ્મુખ થઈ તેનો સદુપયોગ કરી આત્મ
"સ્વરૂપમાં સ્થિત થયેલો પ્રાણી જલદી સંસારસમુદ્રનો પાર પામે છે"

સંસારથી જેમનું ચિત્ત નિર્વેદ પામેલું છે એવા અજિતસ્વામીને આવી ચિંતામાં તત્પર જાણી, લોકાંતિક દેવતાઓ ત્યાં આવી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા—"હે ભગવન્! આપ સ્વયં બુદ્ધ છો, તેથી અમે કાંઈ આપને બોધ આપવા લાયક નથી, તથાપિ એટલું યાદ આપીએ છીએ કે આપ ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવો" આવી રીતે કહી પ્રભુના ચરણ પ્રત્યે નમન કરી, પક્ષીઓ સાયંકાળે જેમ પોતાના માળા તરફ જાય તેમ તેઓ પોતાના બ્રહ્મ દેવલોકમાં ગયા પોતાની ચિત્તને અનુકૂળ એવા તે દેવતાઓના વચનથી, પવનથી પ્રેરાયેલા મેઘની જેમ પ્રભુનો ભવવૈરાગ્ય વૃદ્ધિ પામ્યો. ભગ સગરકુમારને બોલાવી જગદ્ગુરુએ કહ્યું કે "સંસારસમુદ્રને તરવાની ઇચ્છાવાળા એવા અમારા આ રાજ્યભારને તમે વહન કરો" પ્રભુના એવા આદેશથી એકદમ શ્યામ મુખ થઈ ગયેલા સગરકુમારે એક એક બિંદુથી વરસતા મેઘની જેમ અશ્રુ પાડતા પાડતા

જળવડે ભરીને તેઓ ત્યાં લાવ્યા. રાજાઓ જેમ ભેટ લાવે તેમ વ્યાપારીઓએ અભિષેકના બીજા પણ ઉપસ્કરદ્રવ્યો ક્ષણવારમાં ત્યાં હાજર કર્યાં. પછી રાજ્યાભિષેક કરવા માટે મૂર્તિમાન્ જાણે પ્રતાપ હોય એવા અનેક રાજાઓ ત્યાં આવવા લાગ્યા, પોતાના મંત્ર (વિચાર) થી ઇંદ્રના મંત્રીને પણ ઉલ્લંઘન કરનારા મંત્રીઓ હાજર થયા, જાણે દિક્પાળ હોય તેવા સેનાપતિઓ ત્યાં આવ્યા, હર્ષથી ઉત્તાલ થયેલા બંધુઓ એક સાથે ત્યાં એકઠા થયા અને જાણે એક ઘરમાંથીજ આવ્યા હોય તેમ હાથી ઘોડા અને અન્ય સાધનોના અધ્યક્ષો પણ તત્કાળ ત્યાં આવ્યા. તે વખતે નાદથી શિખરોને ગજાવતા શંખો વાગવા લાગ્યા, મેઘના જેવા મૃદંગો વાગવા લાગ્યા, દુંદુભિ અને ઢોલ ડંકાવડે વાગવા લાગ્યા, તે જાણે પડછંદાથી સર્વ દિશાઓને મંગળ શીખવનાર અધ્યાપક હોય તેવા જણાતા લાગ્યા. સમુદ્રની જાણે ઊર્મિઓ હોય તેવી કાંસીઓ પરસ્પર અથડાવા લાગી, અને સર્વ તરફ ઝાંઝો ઝણઝણાટ કરવા લાગી. વળી કેટલાએક બીજા વાજિત્રો પુરાતા હતા, કેટલાએક તાડન થતા હતા, અને કેટલાએક આસ્ફાલન થતા હતા. ગંધર્વો સુંદર સ્વરે શુદ્ધ ગીતનું ગાન કરતા હતા, અને બ્રહ્મ તથા ભાટ વિગેરે આશિષ આપતા હતા. એ પ્રમાણે મહોત્સવપૂર્વક અજિતસ્વામીની આજ્ઞાથી કલ્યાણકારી એવા પૂર્વોક્ત અધિકારીઓએ સગરરાજાને વિધિથી રાજ્યાભિષેક કર્યો, અને પછી ઉદય પામતા સૂર્યની જેમ રાજા, સામંત અને મંત્રીઓએ અંજલિ જોડીને સગર રાજાને પ્રણામ કર્યો. નગરના મુખ્ય માણસોએ હાથમાં ઉત્તમ ભેટ લઈ નવા ચંદ્રની જેમ ભક્તિથી નવા રાજાની પાસે આવી પ્રણામ કર્યો. 'પોતાની બીજી મૂર્તિરૂપ સગરને રાજ્યપદે સ્થાપન કરવાથી સ્વામીએ આપણને છોડી દીધા નથી' એમ જાણી પ્રજાવર્ગ હર્ષ પામ્યો.

ત્યારપછી દયાના સમુદ્રરૂપ ભગવાન્ અજિતસ્વામીએ વર્ષાકાળનો વરસાદ જેમ વરસવાનો આરંભ કરે તેમ વાર્ષિક દાન આપવાનો આરંભ કર્યો. તે અવસરે ઇંદ્રે આજ્ઞા કરેલા અને કુબેરે પ્રેરેલા તિર્યગ્જૃંભક દેવતાઓ ભ્રષ્ટ થયેલા, નષ્ટ થયેલા, સ્વામી વિનાના, ચિન્હ વિનાના, અધિપતિ વગરના, પર્વતની ગુફામાં રહેલા, સ્મશાનમાં રહેલા અને ભવનાંતરમાં ડટાઈ ગયેલા ધનને ત્યાં ઉપાડી લાવ્યા. તે ધનને શૃંગાટકમાં, ચોકમાં, ત્રિકમાં અને પ્રવેશ નિર્ગમની પૃથ્વીમાં એકઠું કર્યું. પછી દરેક ત્રિકમાં, દરેક રસ્તે અને ચોકે ચોકે "આવો, અને આ ધન ગ્રહણ કરો" એવી અજિતસ્વામીએ ઘોષણા કરાવી. પછી જે કોઈ જે પ્રકારનું જેટલું ધન માગે તેને તેટલું ધન સૂર્યોદયથી માંડીને ભોજનના વખત સુધી દાન દેવા માટે બેઠેલા પ્રભુ આપવા લાગ્યા. એમ દરરોજ એક ક્રોડ ને આઠ લાખ સોનૈયા આપતા એક વર્ષે ત્રણસે અઠ્યાશી ક્રોડ ને એંશી લાખ સોનૈયા પ્રભુએ દાનમાં આપ્યા. કાળના અનુભાવથી અને સ્વામીના પ્રભાવથી યાચકોને યથેચ્છ દાન આપતા છતાં પણ તેઓ પોતપોતાના ભાગ્યથી અધિક દ્રવ્યને

મેઘકુમારી શાના નદીના અચિંત્ય મહિમાવાળા અને [illegible] અવતરણ કરતી
રા મુખી પ્રાણીને ચિંતામણિની જેમ ધનથી તૃપ્ત કરી [illegible] ઈ ખુશી થઈને

વાર્ષિક દાનને અંતે ઇંદ્રનું આસન કંપાયમાન [illegible]
દીક્ષાઅવસર જાણી ભગવાનનો નિષ્ક્રમણોત્સવ [illegible] કિન્નર વિદ્યાધર,
ભાની માફક ઇંદ્ર પ્રભુ પાસે આવવા નીક[illegible] નાનની એવી શોભા
મામા અંગે ચલના મંડપ રચના હતો, હવા[illegible] રવા લાગી, તમજ
દેવ નમ [illegible] તો હતા, ત ગાથી સમુદ્રની જે[illegible] કરવા લાગી અગર
કર, અખલિત ગતિવાળા રથોથી સૂર્યના [illegible] પાત્રોવડે સ્થાને સ્થાને
કુંભીઓની માળાના ભારવાળા દિગ્ગજોના [illegible] ગજ અને ઝમલીજનો
દર્શનને નિષ્ફળ કરતો હતા કેટલાએ[illegible] તે વખતે આકાશ અને
નની પાસે ગાયન કરતા હતા, કેટલાક [illegible] ભૂમિના મધ્યભાગને પૂરી દે
ત્યના કરતા હતા, કેટલાક દેવતાઓ [illegible] ના અનેક રાજાઓ, સામંતો
કરતા હતા, અને કેટલાક દેવતાઓ તેને [illegible] પૃથ્વી કાકરવાળી થઈ ગઈ
ગો કંચગવાળા થઈ ગયા
તુર્ભેવડે આ ત્રણ લોક
ના લાગ્યા

ત શિબિકા પ્રથમ મનુષ્યોએ, પછી વિદ્યાધરોએ અને પછી દેવતાઓએ ઉપાડી, ત્યારે તે આકાશમાં ચાલતા મેઘના ભ્રમને આપવા લાગી. તેમણે ઉંચી ઉપાડેલી અને અનુક્રમે ગતિએ ચાલતી તે શિબિકા સમુદ્રમાં ચાલતા યાનપાત્રની જેવી શોભતી હતી. શિબિકા આગળ ચાલી, એટલે તેમાં સિંહાસનપર બેઠેલા પ્રભુને ઇશાનેન્દ્ર અને સૌધર્મેન્દ્ર ચામર વિંઝવા લાગ્યા. વર જેમ વધૂનું પાણિગ્રહણ કરવાને ઉત્સુક હોય તેમ દીક્ષા ગ્રહણ કરવાને ઉત્સુક થયેલા જગત્પતિ વિનીતાનગરીના મધ્યભાગમાં ચાલવા લાગ્યા, તે વખતે ચાલવાથી ચલિત થયેલા કર્ણાભૂષણવાળા, ચપળ હારવાળા અને ચપળ વસ્ત્રાગ્રવાળા શિબિકાધારી પુરુષો ચાલતા કલ્પવૃક્ષની જેવા શોભવા લાગ્યા.

એ વખતે નગરની સ્ત્રીઓ ભક્તિથી પવિત્ર મનવાળી થઇને સ્વામીને જોવા આવી. તેમાં કોઇ પોતાની સહચરીઓને દેખવાનો [illegible] છોડી દેતી હતી, કોઇના વક્ષ:સ્થળ ઉપરથી હાર તુટી જતા હતા, કોઇના ખભાથી ઉત્તરીય વસ્ત્ર ખસી જતા હતા, કોઇ પોતાના ગૃહના આંગણાના દ્વાર ઉઘાડાં મૂકી ચાલી આવી હતી. કોઇએ પોતાને ઘેર ઉતાવળથી આવેલા અતિથિ-અભ્યાગતને પણ છોડી દીધા હતા, કોઇ પોતાને ઘેર બાળ પુત્રજન્મનો ઉત્સવ થતો હતો છતાં તેને માટે [illegible] રહી નહોતી, કોઇના બાળ વિવાહનો વખત આવ્યો છતાં તે છોડી દેતી હતી, કોઇ સ્નાન કરવા માટે રાખી મૂકેલી સ્નાનાદિક વસ્તુઓ મૂકીને ચાલી આવી હતી, કોઇએ અર્ધું ભોજન કરી આચમન લીધું હતું, કોઇએ અર્ધ શરીરે વિલેપન કર્યું છતાં બાકીનું અધુરૂં મૂકી દીધું હતું, કોઇએ કુંડલાદિક અલંકાર અર્ધા પહેર્યા હતા, કોઇ પ્રભુના નિષ્ક્રમણની વાત સાંભળીને તત્કાળ ચાલી આવી હતી, કોઇએ ચોટલાની અંદર પુષ્પની અર્ધી માળા બાંધી હતી, કોઇએ લલાટ ઉપર અર્ધું તિલક કર્યું હતું, કોઇ ચંદન [illegible] અર્ધું કરીને ચાલી નીકળી હતી, કોઇએ નિત્ય નૈમિત્તિક કૃત્ય અર્ધું કર્યું હતું, [illegible] રહેલા [illegible] ચાલીને [illegible] નગરના [illegible] અને [illegible] આવી આવીને ઉભા રહે [illegible] ઉપર [illegible] હતા, કોઇ [illegible] હતા, કોઇ [illegible] ઉપર ચડતા હતા, કોઇ [illegible] ઉપર [illegible] હતા [illegible] કરતી [illegible] હોય તેમ [illegible] હતા, કોઇ [illegible] હતી, કોઇ [illegible]

કરતી હતી, કોઈ સંધ્યાના વાદળા જેવા વસ્ત્રથી પ્રભુને આકાશમા અવતરણ કરતી હતી, કોઈ નૃત્ય કરતી હતી, કોઈ મંગળગીત ગાતી હતી, અને કોઈ ખુશી થઈને સુંદર હાસ્ય કરતી હતી

તે વખતે આમતેમ દોડતા જાણે ગરૂડના શાળા હોય તેવા ભક્તિવંત વિદ્યાધર, દેવ અને અસુરોથી આકાશ વ્યાપી ગયું, અને આત્માને ધન્ય માનતી એવી સૌધર્મ ઈંદ્રોની નાટ્યસેના સ્વામીની આગળ અનેક પ્રકારના નાટક ભજવવા લાગી, તેમજ ઈંદ્રે પ્રેરેલા ગંધર્વોની સેના પણ હર્ષસહિત એક સાથે સંગીત કરવા લાગી નગર જનના અનુસરતી નૃત્યકારો પણ દેવતાની સ્પર્ધાથી વિચિત્ર પાત્રોવડે સ્થાને સ્થાને નાટક કરવા લાગ્યા, અને અયોધ્યાનગરીના મંડનરૂપ ગંધર્વજન અને રમણીજનો વિશ્વની દૃષ્ટિને બંધન કરનાર પ્રેક્ષણક પ્રયોગો કરવા લાગ્યા તે વખતે આકાશ અને પૃથ્વીપર થતા નાટ્ય અને સંગીતના સ્વરોથી જમીન અને આકાશના મધ્યભાગને પૂરી દે એવો મોટો ઉત્કટ ધ્વનિ ઉત્પન્ન થયો ત્યા સંચાર કરતા એવા અનેક રાજાઓ, સામંતો અને માહુકાંના સમર્દથી તુટી ગયેલા હારોના મુક્તાફળવડે પૃથ્વી કાંકરાવાળી થઈ ગઈ સ્વર્ગ અને પૃથ્વીના ઉન્મત્ત હાથીઓના મદજળથી રાજમાર્ગો કચરાવાળા થઈ ગયા પ્રભુની સમીપે એકઠા થયેલા એવા સર્વ સુર અસુર અને મનુષ્યોવડે આ ત્રણ લોક તે એક અધિપતિની સત્તા નીચે હોવાથી એક લોકની જેવા શોભવા લાગ્યા

ઘણા ઉદારપણાવાળા પ્રભુ જો કે નિઃસ્પૃહ છે તોપણ લોકોની દાક્ષિણ્યતાને માટે તેઓના મંગળોપચારનો પગલે પગલે સ્વીકાર કરતા હતા, તેમજ એકઠા મળીને ચાલતા એવા દેવતાઓ અને મનુષ્યો ઉપર તુલ્ય પ્રસાદવાળી દૃષ્ટિથી એક સરખો અનુગ્રહ કરતા હતા એવી રીતે સુર અસુર અને મનુષ્યોએ જેમનો ઉત્સવ કરેલો છે એવા પ્રભુ અનુક્રમે સહસ્રામ્રવન નામના ઉદ્યાનમા પ્રાપ્ત થયા એ ઉદ્યાનની ચોતરફ પુષ્પના સુગંધથી ઉન્મત્ત થયેલા ભ્રમરાઓની પંક્તિઓથી જેના અંદરના ભાગ દુઃસંચર છે એવા ધાત્રીતરુના વૃક્ષોની વાડ કરેલી હતી, જાણે વેઠીઆ હોય તેવા નગરના મોટા માહુકાના કુમારોએ રમવાની ઇચ્છાથી તે વનના વૃક્ષ અને લતાઓની અંદરના ભાગ સાફ કરેલા હતા, નગરની સ્ત્રીઓ ક્રીડાપ્રસંગે આવીને ત્યા કુરૂબક, આસોપાલવ અને બોરસલી વિગેરે વૃક્ષોના દોહદ પૂરતી હતી વિલાસીઓના કુમાર કૌતુકથી વનમાનુની જેમ બેસીને નીકના સ્વાદુ જળ પીતા હતા, આકાશ સુધી ઉંચા વધેલા વૃક્ષો ઉપર જાણે હંસના મિથુન હોય તેવા અનેક ખેચરોના જોડાઓ ક્રીડા માટે આવીને બેસતા હતા, દિવ્ય કપૂર અને કસ્તુરીના ચૂર્ણ જેવા ઘુટી સુધી પડતા કોમળ પરાગથી તે વનની પૃથ્વી ચોતરફ રતીમય જણાતી હતી, ઉદ્યાનપાળિકાઓ રાયણ, નારંગી અને કરેણવૃક્ષોની તળેના કયારાઓ દૂધથી પૂરતી હતી, નાળીઓની બાળાઓ પરસ્પર વિચિત્ર ગુંથણીની રચનામા સ્પર્ધા કરીને પુષ્પોની સુંદર માળાઓ

તે શિબિકા પ્રથમ નરોએ, પછી વિદ્યાધરોએ અને પછી દેવતાઓએ ઉપાડી, તેથી તે આકાશમાં ચાલતા ગ્રહના ભ્રમને આપવા લાગી. તેમણે ઊંચી ઉપાડેલી અને અનુકૂળ ગતિએ ચાલતી તે શિબિકા સમુદ્રમાં ચાલતા યાનપાત્રની જેવી શોભતી હતી. શિબિકા આગળ ચાલી, એટલે તેમાં સિંહાસનપર બેઠેલા પ્રભુને ઈશાનેંદ્ર અને સૌધર્મેંદ્ર ચામર વિંઝવા લાગ્યા. વર જેમ વધૂનું પાણિગ્રહણ કરવાને ઉત્સુક હોય તેમ દીક્ષા ગ્રહણ કરવાને ઉત્સુક થયેલા જગત્પતિ વિનીતાનગરના મધ્યભાગમાં ચાલવા લાગ્યા, તે વખતે ચાલવાથી ચલિત થયેલા કર્ણાભૂષણવાળા, ચંચળ હારવાળા અને ચંચળ વસ્ત્રાંચળવાળા શિબિકા વાહી પુરુષો ચાલતા કલ્પવૃક્ષની જેવા શોભવા લાગ્યા.

એ વખતે નગરની સ્ત્રીઓ ભક્તિથી પવિત્ર મનવાળી થઈને સ્વામીને જોવા આવી. તેમાં કોઈ પોતાની સહચરીઓને સ્ખલના પામતા છોડી દેતી હતી, કોઈના વક્ષસ્થળ ઉપરથી હાર તુટી જતા હતા, કોઈના ખભાથી ઉત્તરીય વસ્ત્ર ખસી જતા હતા, કોઈ પોતાના ગૃહના આગળના દ્વાર ઉઘાડા મૂકી ચાલી આવી હતી, કોઈએ પોતાને ઘેર દેવાલયથી આવેલા અતિથિ-અભ્યાગતને પણ છોડી દીધા હતા, કોઈ પોતાને ઘેર તે કાળે પુત્રજન્મનો ઉત્સવ થતો હતો છતાં તેને માટે ખોટી થતી રહી નહોતી, કોઈ જમણ નિમિત્તનો વખત આવેલો છતાં તે છોડી દેતી હતી, કોઈ સ્નાન કરવા માટે તૈયાર થયેલી સ્નાનોચિત વસ્તુઓ મૂકીને ચાલી આવી હતી, કોઈએ અર્ધું ભોજન કરી આચમન લીધું હતું, કોઈએ અર્ધ શરીરે વિલેપન કરેલું છતાં બાકીનું અધુરું મૂકી દીધું હતું, કોઈએ કુંડળાદિક અલંકાર અવળાં પહેર્યાં હતા, કોઈ પ્રભુના નિષ્ક્રમણની વાર્તા સાંભળી કે તત્કાળ ચાલી આવી હતી, કોઈએ ચોટલાની અર્ધ પુષ્પની અર્ધી માળ બાંધી હતી, કોઈએ લલાટ ઉપર અર્ધું તિલક કર્યું હતું, કોઈ ગૃહના કાર્ય અર્ધાં કરીને ચાલી નીકળી હતી, કોઈએ નિત્ય નૈમિત્તિક કૃત્ય અર્ધું કર્યું હતું, અને કોઈ વાહનો આવીને ઉભા રહેલા ત્યાં પણ સત્વરપણે ચાલીને આવી હતી. યૂથપતિની ફરતા ફરતા નાના હાથીઓની જેમ નગરના લોકો વારંવાર પ્રભુની આગળ, પછવાડે અને બન્ને પડખે આવી આવીને ઉભા રહેતા હતા. કોઈ પ્રભુના દર્શનની ઇચ્છાથી પોતાના ઘર ઉપર ચડતા હતા, કોઈ ભીંત ઉપર ચડતા હતા, કોઈ વાહનોના અગ્રભાગમાં ચડતા હતા, કોઈ માંચડાના અગ્ર ભાગ ઉપર ચડતા હતા, કોઈ મહેલના માળ ઉપર ચડતા હતા, કોઈ વૃક્ષની ટોચ ઉપર ચડતા હતા, અને કોઈ હાથીના કુંભસ્થળ ઉપર ચડતા હતા. તે વખતે નગરની સ્ત્રીઓમાંની કેટલીક ચંચળ વસ્ત્રના છેડાને ચામરની લીલાથી ચલાયમાન કરતી હતી, કોઈ સ્ત્રીઓ જાણે પ્રત્યક્ષ ધર્મબીજ વાવતી હોય તેમ ધાણી વડે પ્રભુને વધાવતી હતી, કોઈ સ્ત્રીઓ જેમ [illegible] શિખાવાળી [illegible] હતી, કોઈ [illegible] મુનિવ્રત [illegible] હોય તેમ [illegible] હતા, કોઈ [illegible]

પુનઃ એક દિન પણ ધારણા કરી શકે નહિં તથાપિ આપ સાથે ચાલો, જે આપને કલ્પતું હશે તેવું અન્નાદિક હું આપને આપીશ ' એવી રીતે કહી નમસ્કાર કરી, તેણે મુનિને વિસર્જ્યા પછી સાર્થવાહ મોટા તરંગોથી જેમ સમુદ્ર ચાલે તેમ ચપળ ઘોડા, ઉંટ, શકટ અને બળદો સહિત ચાલવા લાગ્યો. આચાર્ય પણ જાણે મૂર્તિમંત થયેલા મૂળ ગુણ અને ઉત્તર ગુણ હોય તેવા સાધુઓથી આવૃત્ત થઈ ચાલવા લાગ્યા. સર્વની આગળ ધન સાર્થવાહ ચાલતો હતો, તેની પાછળ સાર્થવાહનો મિત્ર મણિભદ્ર ચાલતો હતો અને બંને બાજુએ [illegible] અશ્વારોનો સમૂહ ચાલતો હતો. તે સમયે સાર્થવાહે શ્વેત છત્રોથી જાણે શરદઋતુના મેઘમય હોય તેવું અને મયૂર છત્રોથી જાણે વર્ષાઋતુના મેઘમય હોય તેવું આકાશ કરી દીધું હતું. સનાત[1] જેમ પૃથ્વીને વહન કરે છે તેમ તે સાર્થવાહના દુર્વહ ઉપસ્કરને ઉંટ, બળદ, સાંઢ, ખચ્ચર અને ખરોએ વહન કર્યો હતો. વેગથી જેઓના ચરણપાત જણાતા નથી તથા જાણે મૃગના હોય અને પૃષ્ઠ ઉપર [illegible] તથા જાણે ઉડતી પાંખોવાળા હોય તેવા ઘોડા ઝડપથી ચાલતા હતા. અંદર બેઠેલા યુવાન યોદ્ધાને ક્રીડા કરવાને યોગ્ય ગાડાઓ, જાણે ચાલતા ઘર હોય તેવા શોભતા હતા. મોટી કાયાવાળા અને મોટા સ્કંધવાળા મહિષો જાણે પૃથ્વી પર આવેલા મેઘ હોય તેમ જળને વહન કરી લોકોની તૃષાનો નાશ કરતા હતા. તે સાર્થવાહના ઉપસ્કરના ભારથી આક્રાંત થયેલી પૃથ્વી ચોતરફ થતા એવા શકટના ચીત્કાર શબ્દથી શબ્દ કરતી હોય તેવી જણાતી હતી. બળદોથી, ઉંટોથી અને ઘોડાઓથી ઉડેલી રજ આકાશમાં ચોતરફ એવી રીતે વ્યાપી ગઈ કે, જેથી સોયથી ભેદાય તેવો અંધકાર થઈ ગયો. [illegible] ગાયોના મુખભાગને સહિત કરતા બળદોના ઘંટાના [illegible] ચમરી મૃગો, પોતાના બચ્ચાંઓ સાથે, થોડે ઊંચા કાન કરી [illegible] હતા. મોટા ભારને વહન કરનારા ઉંટ ચાલતા ચાલતા પણ પોતાની ગરદન વાળીને વૃક્ષના અગ્રભાગને વારંવાર ચાટતા હતા. જેઓના પૃષ્ઠ ઉપર [illegible] મૂકેલા છે એવા ગધેડાઓ પોતાના કાન ઉંચા કરી અને નાસાઓ પહોળી કરી પરસ્પર એક બીજાને [illegible] કરતા કરતા પછવાડે રહેતા હતા. ચારે દિશાઓના [illegible] કરીને રહેલા [illegible] વીંટાયેલો તે સાર્થ જાણે [illegible] હોય તેમ માર્ગે ચાલતો હતો. મસ્તક ઉપર મહામૂલ્ય મણિને ધારણ કરનારા ભુજંગની પેઠે સાર (દ્રવ્ય) ને વહન કરનારા તે સર્વથી ચોર લોકો દૂર રહેતા હતા. નિર્ધન અને ધનવાન બંનેનું યોગક્ષેમ એક સરખું કરનારા તે સાર્થવાહ, યૂથપતિ હાથી જેમ નાના હાથીઓને સાથે લે તેમ સર્વની સાથે ચાલતા [illegible] સર્વને [illegible] કરી [illegible]. તે સાર્થવાહ સૂર્યની પેઠે દિને દિને [illegible] સરોવર અને નદીઓના જળને [illegible]

૧ [illegible]

રતી હતી, કોઈ નખના વાદળા જેવા વસ્ત્રથી ભુજને આકાશમાં અંતગત કરતી હતી, કોઈ નૃત્ય કરતી હતી, કોઈ મંગળ ગીત ગાતી હતી, અને કોઈ ખુશી થઈને સુંદર હાસ્ય કરતી હતી.

તે વખતે આમનેમ દોડતા જાણે ગરૂડના ટોળા હોય તેવા ભક્તિવંત વિદ્યાધર, દેવ અને અસુરોથી આકાશ વ્યાપી ગયું, અને આત્માને ધન્ય માનતી એવી ગાંધર્વ ઇંદ્રોની નાટ્યસેનાના સ્વામીની આગળ અનેક પ્રકારના નાટક કરવા લાગી, તેમજ હર્ષથી ગંધર્વોની સેના પણ હર્ષનાદિત એક સાથે સંગીત કરવા લાગી. નગરજનના અનુજીવી નૃત્યકારો પણ દેવતાની સ્પર્ધાથી વિચિત્ર પાત્રોવડે સ્થાને સ્થાને નાટક કરવા લાગ્યા. અને અયોધ્યાનગરીના મંડનરૂપ ગવાક્ષ અને રમણીજનો વિશ્વની દૃષ્ટિને બંધન કરનારા પ્રેક્ષણક પ્રયોગો કરવા લાગ્યા. તે વખતે આકાશ અને પૃથ્વીમાં થતા નાટ્ય અને સંગીતના સ્વરોથી જમીન અને આકાશના મધ્યભાગને પૂરી દે એવો મોટો ઉત્કટ ધ્વનિ ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં સંચાર કરતા એવા અનેક રાજાઓ, સામંતો અને ઘણા લોકોના સંમર્દથી તુટી ગયેલા હારોના મુક્તાફળવડે પૃથ્વી કાંકરાવાળી થઈ ગઈ. સ્વર્ગ અને પૃથ્વીના ઉન્નત હાથીઓના મદજળથી રાજમાર્ગો કર્દમવાળા થઈ ગયા. પ્રભુના સમીપે એકઠા થયેલા એવા સર્વ સુર અસુર અને મનુષ્યોવડે આ ત્રણ લોક તે એક અધિપતિની સત્તા નીચે હોવાથી એક લોકના જેવા શોભવા લાગ્યા.

ઘણા દયાળુ પ્રભુ જો કે નિઃસ્પૃહ છે તોપણ લોકોની દાક્ષિણ્યતાને માટે તેઓના નમસ્કારોનો પગલે પગલે સ્વીકાર કરતા હતા, તેમજ એકઠા મળીને ચાલતા એવા દેવતાઓ અને મનુષ્યો ઉપર તુલ્ય પ્રસાદવાળી દૃષ્ટિથી એક સરખો અનુગ્રહ કરતા હતા. જેમની ગીત સુર અસુર અને મનુષ્યોએ જેમનો ઉત્સવ કરેલો છે એવા પ્રભુ અનુક્રમે સહસ્રામ્રવન નામના ઉદ્યાનમાં પ્રાપ્ત થયા. એ ઉદ્યાનની ચોતરફ પુષ્પના સુગંધથી ઉન્મત્ત થયેલા ભ્રમરાઓની પંક્તિઓથી જેના અંતરના ભાગ દુસ્તર છે એવા સાથ કેતકીના વૃક્ષોની વાડ કરેલી હતી, જાણે વેદીઓ હોય તેવા નગરના મોટા શાહુકારના કુમારોએ રમવાની ઈચ્છાથી તે વનના વૃક્ષ અને લતાઓની અંદરના ભાગ સાફ કરેલા હતા, નગરની સ્ત્રીઓ ક્રીડાપ્રસંગે આવીને ત્યાં કુરબક, અશોક, પુન્નાગ અને બકુલ વગેરે વૃક્ષોના દોહદ પૂરતી હતી. વિદ્યાધરોના કુમારો કૌતુકથી નાળીયેરીની ઉપર બેસીને નીકળતા સ્વાદુ જળ પીતા હતા, આકાશ સુધી ઉંચા વધેલા વૃક્ષો ઉપર જાણે કામના મિથુન હોય તેવા અનેક ખેચરોના જોડાઓ ક્રીડા માટે આવીને બેસતા હતા, દિવ્ય કપૂર અને કસ્તુરીના ચૂર્ણ જેવા છુટી છુટી પડેલા કુંદના પરાગથી તે વનની પૃથ્વી ચોતરફ શીતલ થયેલી હતી, ઉદ્યાનપાલિકાઓ દ્રાક્ષના માંડવાની અને કદલીવૃક્ષોની તળેના ક્યારાઓ દુગ્ધથી પૂરતી હતી, નાગરીઓની શાખાઓ પરસ્પર વિચિત્ર ગુંથણીની રચનાના સ્પર્ધા કરીને પુષ્પોની સુંદર શાખાઓ

શુ થતી હતી, અનેક મનુષ્યો દિવ્ય શય્યા, આસન અને પાત્રો છતાં કૌતુકી ત્યાં કદળીના પત્રોમાં શયન આસન અને ભોજન કરતા હતા, ફળોના ભારવડે નમેલા પ્રલંબ શાખાઓવાળા જાતજાતના વૃક્ષો પૃથ્વીના તળને ચુંબન કરતા હતા, આમ્રના અંકુરના સ્વાદથી તે વનમાં કોયલનો મદ શાંત થતો નહોતો, દાડિમના સ્વાદથી ઉન્મત્ત થયેલા શુક પક્ષીઓના કોલાહલથી તે વન આકુળ થયેલું હતું, અને વર્ષાઋતુના વાદળાની જેમ વિસ્તાર પામેલા વૃક્ષોથી એકછાયાવાળું જણાતું હતું એવા સુંદર ઉદ્યાનમાં અજિતસ્વામીએ પ્રવેશ કર્યો.

પછી રથી જેમ રથમાંથી ઉતરે તેમ સંસારસિંધુ ઉતરવાને જગદ્ગુરુ ભગવાન્ પોતે શિબિકારત્નમાંથી ઉતર્યા. તે પછી દેવતાઓને પણ દુર્લભ એવા ત્રણ રત્નોને ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છાવાળા પ્રભુએ રત્નાલંકાર વિગેરે સર્વ આભૂષણો ઉતાર્યા, અને ઇંદ્રે આપેલું એવું અદૂષિત દેવદૂષ્ય પ્રભુએ ઉપાધિ સહિત ધર્મ બતાવવાને માટે ગ્રહણ કર્યું. માઘ માસની ઉજ્વળ નવમીને દિવસે ચંદ્ર રોહિણીનક્ષત્રમાં આવ્યો હતો તે સમયે સપ્તચ્છદ વૃક્ષની નીચે પ્રભુએ છઠ્ઠનો તપ કરીને, સાયંકાળે, રાગાદિકની જેમ પોતાના સર્વ કેશનો પાંચ મુષ્ટિએ પોતાની મેળે લોચ કર્યો. સૌધર્મેદ્રે તે કેશને પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રના છેડામાં પ્રસાદથી મળેલા અર્થની જેમ ગ્રહણ કર્યા, અને ક્ષણવારમાં જઈને તે કેશ વહાણમાં મુસાફરી કરનાર જેમ સમુદ્રમાં પૂજનદ્રવ્ય નાખે તેમ ક્ષીરસમુદ્રમાં ક્ષેપન કર્યા. પછી ત્યાં વેગે આવીને સુર અસુર અને નરોના કોલાહલને જાણે મૌન મંત્રનું સ્મરણ કરાવતો હોય તેમ મુષ્ટિસંજ્ઞાથી ઇંદ્રે નિવૃત્ત કર્યો, એટલે સિદ્ધોને નમસ્કાર કરી સામાયિકને ઉચ્ચરતા પ્રભુ મોક્ષમાર્ગમાં વાહન તુલ્ય એવા ચારિત્રરૂપી રથ ઉપર આરૂઢ થયા. દીક્ષાનું જાણે સહોદર હોય તથા સાથે જન્મ પામ્યું હોય તેવું ચોથું મનઃપર્યવજ્ઞાન તેજ વખતે પ્રભુને ઉત્પન્ન થયું. તે વખતે ક્ષણવાર નારકીના જીવોને પણ સુખ થયું, અને ત્રણ જગત્માં વીજળીના ઉદ્યોત જેવો પ્રકાશ થઈ રહ્યો. પ્રભુની સાથે એક હજાર રાજાઓએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી, કારણ કે ભગવાનના ચરણને અનુસરવા રૂપી વ્રતવાળા પુરુષોને એજ ઉચિત છે. પછી જગત્પતિને પ્રદક્ષિણા કરી, પ્રણામ કરી, અચ્યુતાદિ ઇંદ્રો આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

“હે નાથ! પૂર્વે પટુ અભ્યાસના આદરથી તમે વૈરાગ્યને એવી રીતે અભ્યસ્યો કે આ જન્મના જન્મથી માંડીને તે વૈરાગ્ય એકાત્મભાવને પામ્યો છે. હે નાથ! મોક્ષના ઉપાયમાં પ્રવીણ એવા તમારે સુખના હેતુ ઇષ્ટ સંયોગાદિમાં જેવો ઉજ્વળ વૈરાગ્ય છે તેવો દુઃખના હેતુ ઇષ્ટ વિયોગાદિમાં વૈરાગ્ય નથી. હે પ્રભુ! વિવેકરૂપી શરાણવડે તમે વૈરાગ્યરૂપી શસ્ત્ર એવું સજેલું છે કે જેથી મોક્ષ મેળવવામાં પણ તેનું પરાક્રમ સાક્ષાત્ અકુંઠિત (અવાર્ય)પણે વર્તે છે. હે નાથ! જ્યારે તમે દેવતાની તથા નરેંદ્રની લક્ષ્મી ભોગવતા હતા ત્યારે પણ તમારો આનંદ તો વિરક્તતારૂપજ હતો.

ભવથી નિરંતર વિરક્ત એવા તમે જ્યારે યોગને અંગીકાર કરો છો ત્યારે ' હવે એ યોગથી નથું ' એવો જે વૈરાગ્ય તમને પ્રાપ્ત થાય છે સુખમાં, દુઃખમાં, સંસારમાં અને મોક્ષમાં જ્યારે તમે ઔદાસિન્ય ભાવને ભજો છો ત્યારે તમને નિરંતર અવિચ્છિન્ન વૈરાગ્ય જ છે, તમે કોઈમાં વિરાગવાન નથી ! બીજા જીવો તો દુઃખગર્ભિત અને મોહગર્ભિત વૈરાગ્યવાળા હોય છે પરંતુ તમારામાં તો જ્ઞાનગર્ભ વૈરાગ્ય જ એક સ્થાનરૂપ થયેલો છે હમેશાં ઉદાસીનત્વ છતાં પણ સર્વ વિશ્વને ઉપકાર કરનારા, વૈરાગ્યના ભાજન, શરણ કરવા લાયક અને પરમાત્મા એવા તમને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ."

એવી રીતે જગદ્ગુરુની સ્તુતિ કરી, નમસ્કાર કરી, ઇંદ્રો દેવસમૂહ સહિત ત્યાંથી નંદીશ્વર દ્વીપે ગયા ત્યાં અંજનાચલાદિક પર્વતોમાં શક્રાદિક ઇંદ્રોએ જન્માભિષેકના કલ્યાણકની પેઠે શાશ્વત અર્હત્ પ્રતિમાઓનો અષ્ટાહ્નિક ઉત્સવ કર્યો, અને પછી હવે આપણે ફરીથી પ્રભુને ક્યારે જોશું, એમ વિચારતા તેઓ ત્યાંથી પોતપોતાને સ્થાને ગયા

સગરરાજા પણ પ્રભુને પ્રણામ કરી અંજલિ જોડી ગદ્‌ગદ ગિરાએ આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા—" ત્રૈલોક્યરૂપી કમલિનીના ખંડને વિકાસ કરવામાં સૂર્ય સમાન અને જગત્‌ના ગુરુ એવા હે ભગવન્ અજિતસ્વામિ ' તમે વિજય પામો હે નાથ ! મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મનઃપર્યવ એ ચાર ઉત્કટ જ્ઞાનથી ચાર સમુદ્રોવડે જેમ પૃથ્વી શોભે તેમ તમે શોભો છો હે પ્રભુ ! તમે એક લીલામાત્રમાં કર્મને ઉન્મૂલ કરવાને સમર્થ છો, અને આ તમારો જે પરિકર (ઉપસ્કર) છે તે લોકોને એક માર્ગદર્શક છે હે ભગવન્ ! સર્વ પ્રાણીઓના તમે એક અંતરાત્મા છો એમ હું માનું છું, નહીં તો તેઓના અહિત સુખને માટે તમે કેમ યત્ન કરો ! દયારૂપી જળે વ્યાપ્ત થયેલા તમે મળની જેમ કષાયને છોડીને કમળપત્રની જેમ નિર્લેપ અને શુદ્ધ આત્માવાળા થયેલા છો રાજ્ય કરતા હતા ત્યારે પણ ન્યાયવંત એવા તમારે કોઈ પારકો કે પોતાનો નહોતો, તો હમણાં એવી સામ્યતાનો અવસર પ્રાપ્ત થતાં થયેલી સમાનતા વિષે તો શું કહેવું ! હે ભગવન્ ! તમારું જે ચારિત્રજ્ઞાન છે તે ત્રૈલોક્યને અભય દાન દેવારૂપ મોટા નાટકનું એક આમુખ (પ્રસ્તાવના) છે એવો હું તર્ક કરું છું તે દેશ, તે ગામ, તે નગર અને તે શહેરને ધન્ય છે કે જ્યાં સર્વ પવનની પેઠે પ્રસન્ન કરતા એવા તમે વિહાર કરશો "

એવી રીતે પ્રભુની સ્તુતિ કરીને તથા ભક્તિપૂર્વક નમસ્કાર કરીને અશ્રુવડે વ્યાપ્ત નેત્રવાળા સગર રાજા મંદમંદ ગતિએ પોતાની નગરીમાં આવ્યા બીજે દિવસે પ્રભુએ બ્રહ્મદત્ત રાજાને ઘેર ક્ષીરવડે છઠ્ઠ તપનું પારણું કર્યું તત્કાળ બ્રહ્મદત્ત રાજાના ગૃહાંગણમાં દેવતાઓએ સાડાબાર કોટી સુવર્ણ દ્રવ્યની અને પવને હલાવેલા લતાના પત્રોની શોભાને હરનારી એવી ઉંચી જાતના વસ્ત્રોની વૃષ્ટિ કરી આકાશમાર્ગે તેઓએ દુંદુભિનો-ભેરીની વડે ચપળ એવા સમુદ્રના ધ્વનિની જેવો ગંભીર ધ્વનિ કર્યો,

તથા નોતરફ ફરતા એવા પ્રભુના યશરૂપી સ્નેહજળના ભ્રમને આપતી એવા સુગંધી જળની અને ચાર બાજુ મિત્રોની જેમ ભમરાઓએ અનુસરાયેલી પંચવર્ણાં પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી વળી અહો દાન, અહો દાન, એવો ઉચ્ચાર કરતા હર્ષિત ચિત્તવાળા દેવતાઓ ઉંચા પ્રકારના જય જય શબ્દપૂર્વક આકાશમાં બોલવા લાગ્યા કે "આ પ્રભુને આપેલુ સુદાન જુઓ કે જેના પ્રભાવથી દાતા પુરૂષ તત્કાળ અતુલ્ય તેજસ્વવાળા થાય છે, કોઈ આ ભવમાંજ મુક્ત થાય છે, કોઇ બીજા ભવમાં મુક્તિને પામે છે, કોઇ ત્રીજા ભવમાં મુક્ત થાય છે અથવા [1]કલ્પાતીત કલ્પોમાં ઉત્પન્ન થાય છે" પ્રભુને અપાતી ભિક્ષા જેઓ જુએ છે તેઓ પણ દેવતાઓની જેવા નિરોગી શરીરવાળા થાય છે

સરોવરમાંથી જળપાન કરીને નીકળતા ગજેદ્રની જેમ બ્રહ્મદત્ત રાજાના ઘરથી પારણુ કરીને પ્રભુ બહાર નીકળ્યા, એટલે પ્રભુના પગલાંને કોઇ ઉલ્લંઘન કરે નહીં એવુ ધારી બ્રહ્મદત્ત રાજાએ તે પગના ઉપર રત્નોવડે એક પીઠ કરાવી ત્યા જિનેશ્વર રહ્યા છે એમ માનતો રાજા તે પીઠની ત્રણે કાળ પુષ્પાદિકવડે પૂજા કરવા લાગ્યો ચંદન, પુષ્પ અને વસ્ત્રાદિકવડે જ્યા સુધી તે પીઠની પૂજા કરાતી ન હોય ત્યાંસુધી સ્વામી નહીં જમેલા હોવાથી જેમ વાટ જોઇને રહ્યો હોય તેમ તે ભોજન કરતો નહોતો

વાયુની જેવા અપ્રતિબદ્ધ વિહારી ભગવાન્ અજિતસ્વામીએ અખંડિત કર્યા સમિતિ પાળતા સતા અન્યત્ર વિહાર કર્યો માર્ગમાં કોઇ ઠેકાણે પ્રાસુક પાયસાન્ન વિગેરેથી તેઓ પ્રતિલાભિત થતા હતા, કોઇ ઠેકાણે સુંદર વિલેપનથી તેમના ચરણકમળ ચર્ચિત થતા હતા, કોઈ ઠેકાણે શ્રાવકોના વંદન કરનારા બાળકો તેમની રાહ જોઈ રહેતા હતા, કોઇ ઠેકાણે દર્શનમાં અતૃપ્ત લોકો તેમને અનુસરતા હતા, કોઇ ઠેકાણે લોકો તેમનુ વસ્ત્રથી ઉત્તારણ મંગળ કરતા હતા, કોઇ ઠેકાણે લોકો દધિ દૂર્વા અને અક્ષતાદિકવડે તેમને અર્ઘ આપતા હતા, કોઇ ઠેકાણે લોકો પોતાને ઘેર લઈ જવાને માટે તેમને રસ્તામાં રોકતા હતા, કોઈ ઠેકાણે તેમના ચરણ પાસે પૃથ્વી ઉપર આળોટતા લોકોથી તેમનુ ગમન અટકતુ હતુ, કોઇ ઠેકાણે શ્રાવકો પોતાના માથાના કેશથી તેમના ચરણકમળનુ માર્જન કરતા હતા, અને કોઇ ઠેકાણે મુગ્ધ બુદ્ધિવાળા લોકો તેમના આદેશને માગતા હતા એવી રીતે નિર્ગ્રંથ, નિર્મમ અને નિસ્પૃહ એવા પ્રભુ, પોતાના સંસર્ગથી ગ્રામ અને શહેરોને તીર્થરૂપ કરતા, સર્વ વસુધામાં વિહાર કરવા લાગ્યા

ઘુવડ પક્ષીઓના ઘુત્કાર શબ્દોથી જે ભયંકર છે, જેમાં શિયાળ અત્યંત ફેત્કાર શબ્દ કરી રહ્યા છે, જે સર્પોના ફુંફાડાથી ભયંકર છે, જેમાં મદવાળા બીલાડાઓ ઉત્ક્રોશ કરી રહ્યા છે, જે શબ્દ કરતા વ્હારોથી વિકાળ લાગે છે, જેમાં ચમૂરૂ મૃગો ક્રૂરપણે વર્તે છે, જે કેસરીસિંહોની ગર્જનાના પ્રકારથી પ્રતિધ્વનિત થયેલ છે, જેમાં મોટા હાથીઓએ ભાંગેલા વૃક્ષોપરથી ઉડેલા કાકપક્ષીઓના શબ્દો થઇ રહ્યા છે, સિંહના

1 ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાન તે કલ્પાતીત કહેવાય છે

પુચ્છના આસ્ફોટથી જેની પાષાણમય ભૂમિ પણ ફુટ્યા કરે છે, જ્યાં અષ્ટાપદોએ પીસી નાખેલા હાથીઓના અસ્થિઓથી રસ્તાઓ આકુળ થયેલા છે, જેમાં મૃગયા ફરવાના વ્યગ્ર થયેલા ભિલ્લ લોકોના ધનુષ્યના ટંકારથી પડછંદા વાગ્યા કરે છે, જ્યાં રીંછના કાનને ગ્રહણ કરવામાં ભિલ્લના બાળકો વ્યગ્ર થઈ રહેલા છે, જેમાં વૃક્ષોની શાખાના અગ્રભાગના પરસ્પર સંઘર્ષથી અગ્નિઓ ઉછળી રહેલ છે, એવા નાથ પર્વતો સંબંધી મહા અરણ્યમાં અને ગામ તથા શહેરોમાં એ અજિતસ્વામી નિષ્કંપ મને ઇચ્છાનુસાર વિહાર કરતા હતા. કોઈ વખતે પૃથ્વીતલને જોવા માત્રથી મનુષ્યોને ચકરી[1] આવી જાય એવા ઉંચા પર્વતના મસ્તક ઉપર જાણે બીજું શિખર હોય તેમ પ્રભુ કાયોત્સર્ગમાં સ્થિર થઈને રહેતા હતા. કોઈ વખતે [illegible] ફાળ મારતા કપિઓના રાજાએ જેના અસ્થિના કપી ભાંગેલા છે એવા મહા સમુદ્રના તટ ઉપર વૃક્ષની પેઠે સ્થિર રહેતા હતા, કોઈ વખતે ક્રીડા કરતા એવા વ્યાળ, વેતાળ, પિશાચ અને પ્રેતોથી સંકુલ થયેલા અને જેમાં વંટોળીઆવડે ધૂળ ઉડી રહી છે એવા સ્મશાનના કાયોત્સર્ગ કરીને રહેતા હતા. એ સિવાય બીજા પણ વિશેષ ભયંકર સ્થાનોના સ્વભાવે ધીર એવા પ્રભુ લીલાથી કાયોત્સર્ગ કરતા હતા. આર્યદેશમાં વિહાર કરતા—અક્ષીણ શક્તિવાળા ભગવાન્ અજિત પ્રભુ કોઈ વખતે ચતુર્થ તપ કરતા હતા, કોઈ વખતે ષષ્ઠતપ, કોઈ વખતે અષ્ટમતપ, કોઈ વખતે દશમતપ, કોઈ વખતે દ્વાદશતપ, કોઈ વખતે ચતુર્દશતપ, કોઈ વખતે ષોડશતપ, કોઈ વખતે અષ્ટાદશતપ, કોઈ વખતે માસિકતપ, કોઈ વખતે દ્વિમાસિકતપ, કોઈ વખતે ત્રિમાસિકતપ, કોઈ વખતે ચતુર્માસિકતપ, કોઈ વખતે પંચમાસિકતપ, કોઈ વખતે ષટ્માસિકતપ, કોઈ વખતે સપ્તમાસિકતપ અને કોઈ વખતે અષ્ટમાસિકતપ કરતા હતા. લલાટને તાપ કરનાર સૂર્યના આતપવાળા ગ્રીષ્મઋતુમાં પણ દેહના નિઃસ્પૃહ એવા પ્રભુ વૃક્ષની છાયાને ઇચ્છતા નહોતા. પડતા હિમના સમૂહથી વૃક્ષો જેમાં દગ્ધ થતા હતા એવી હેમંતઋતુમાં પણ પ્રભુ પ્રીતિવાળા પુરુષની જેમ તડકાને ઇચ્છતા નહોતા, અને વર્ષાઋતુમાં પવનની ઝડીથી ઉત્કટ એવી મેઘની વૃષ્ટિઓથી એ પ્રભુ વનચારી હાથીની જેમ જરા પણ ઉદ્વેગ પામતા નહોતા. પૃથ્વીની જેમ સર્વને સહન કરનારા અને પૃથ્વીના તિલકરૂપ પ્રભુ બીજા પણ દુઃસહ પરીષહને સહન કરતા હતા. એ રીતે વિવિધ પ્રકારના ઉગ્રતપોથી અને વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહોથી પરીષહને સહન કરતા પ્રભુએ બાર વર્ષ ઉલ્લંઘન કર્યાં.

ત્યારપછી ગેંડાની જેમ પૃથ્વીપર નહીં બેસનારા, ગેંડાના શૃંગની જેમ એકાકી, [illegible], સુમેરુ પર્વતની જેમ નિષ્કંપ, [illegible] જેમ નિર્લેપ, વાયુની જેમ અપ્રતિબદ્ધ વિહારી, સર્પની જેમ એક ([illegible]) દૃષ્ટિવાળા, અગ્નિથી સુવર્ણની જેમ

૧ ફેર આવવા, ચક્કર આવવા તે.

તપથી અધિક કાંતિવાળા, વાડથી સુંદર વૃક્ષની જેમ ત્રણ ગુપ્તિથી વીંટાએલા, પાંચ બાણોથી કામદેવની જેમ પાંચ સમિતિને ધરનારા, આજ્ઞા, અપાય, વિપાક અને સંસ્થાનનું ચિંતન કરવાથી ચાર પ્રકારના ધ્યેયનું ધ્યાન કરનારા અને ધ્યેયરૂપ—એવા પ્રભુ દરેક ગ્રામ, દરેક શહેર અને દરેક અરણ્યમાં ફરતા ફરતા સહસ્રામ્રવન નામના ઉદ્યાનમાં આવ્યા ત્યાં છત્રની પેઠે રહેલા સપ્તચ્છદ વૃક્ષની નીચે એ પ્રભુ જાણે એ વૃક્ષનું થડ હોય તેમ અકંપ થઈ કાયોત્સર્ગે રહ્યા તે વખતે એ ભગવંત અપ્રમત્ત સંયત નામના સાતમા ગુણસ્થાનથી અપૂર્વકરણ નામના આઠમા ગુણસ્થાનને ભજનારા થયા શ્રોત અર્થથી શબ્દ પ્રત્યે જતા અને શબ્દથી અર્થમાં જતા એ પ્રભુ નાના પ્રકારના શ્રુતવિચારવાળા શુક્લ ધ્યાનના પહેલા પાયાને પ્રાપ્ત થયા પછી જેને વિષે સર્વ જીવના સમતુલ્ય પરિણામ થાય એવા અનિવૃત્તિ બાદર નામના નવમા ગુણસ્થાન ઉપર આરૂઢ થયા ત્યારપછી લોભરૂપી કષાયના સૂક્ષ્મખંડ કરવાથી સૂક્ષ્મ સંપરાય નામના દશમા ગુણસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા ત્યારપછી ત્રણ જગત્‌ના સર્વ જીવોના કર્મોને ક્ષય કરવામાં સમર્થ એવા અનંતવીર્યવાળા પ્રભુ મોહનો ક્ષય કરી ક્ષીણમોહ નામના બારમા ગુણસ્થાનને પ્રાપ્ત થયા એ બારમા ગુણસ્થાનના છેલ્લા સમયના પ્રાંત એકત્વ શ્રુતઅવિચાર નામે શુક્લ ધ્યાનના બીજા પાયાને પ્રાપ્ત થયા એ ધ્યાનથી ત્રણ જગત્‌ના વિષયમાં રહેલા પોતાના મનને સર્પના મંત્રથી સર્વ અંગમાં વ્યાપેલા વિષને જેમ દંશની જગ્યાએ લાવીને મૂકે તેમ પરમાણુ ઉપર લાવીને ધારણ કર્યું, અને ઇંધણાના સમૂહને દૂર કરવાથી થોડા ઇંધણ જેમાં રહેલાં છે એવો અગ્નિ જેમ સ્વયમેવ બુઝાઈ જાય તેમ તેમનું મન સર્વથા નિવૃત્તિને પામી ગયું પછી પ્રભુનો ધ્યાનરૂપી અગ્નિ દીપાયમાન થવાથી અગ્નિથી બરફની જેમ તેમના ઘાતિકર્મો સર્વ તરફથી લય પામી ગયા, અને ફાલ્ગુન માસની શુક્લ એકાદશીને દિવસે ચંદ્ર રોહિણી નક્ષત્રમાં આવ્યા હતા તે સમયે પદ્માસન કર્યો છે જેમણે એવા પ્રભુને ઉજ્વળ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું

એ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવા વખતે નારકોમાં રહેલા જીવો પણ ક્ષણમાત્ર સર્વ ભાગોને હસ્તગોચર થયા હોય તેમ વસ્તુ દેખવા લાગ્યા પ્રભુને કેવળજ્ઞાન થયું તે વખતે જાણે પ્રભુની અવજ્ઞાના ભયથી કંપાયમાન થયું હોય તેમ ઇંદ્રનું સિંહાસન કંપાયમાન થયું જગદાશ્રયના જગતના નાથને અનુમાને ઉચ્ચ આસન જેમ તેના સ્વામીને નાખે તેમ ઇંદ્રે તેનું કારણ જાણવાને માટે અવધિજ્ઞાન પ્રયુંજ્યું દીવાના પ્રકાશથી જેમ પદાર્થ જણાય તેમ ઇંદ્રે અવધિજ્ઞાનથી 'પ્રભુને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે' એમ જાણ્યું તત્કાળ રત્નસિંહાસન અને રત્નની પાદુકા છોડી ઉભો થયો, કારણ કે સત્પુરુષોને સ્વામીની અવજ્ઞાનો ભય બળવાન છે શિષ્ય જેમ ગુરુનો વિનય કરે જેમ ગુરુએ આજ્ઞા કરેલી અવગ્રહ ભૂમીનો ત્યાગ કરે તેમ તેણે અર્હંતની દિશાની સન્મુખ સાત આઠ પગલાં ભરી પછી પોતાના ડાબા ગોઠણને સંકોચ કરી જમણા ગોઠણથી તથા બે

હાથ અને મસ્તક તો પૃથ્વીને સ્પર્શ કરી પ્રભુને નમસ્કાર કર્યો પછી ઉભા થઈને ત્યાંથી પાછા વળી કેસરીસિંહ જેમ પર્વતના શિખરને અલંકૃત કરે તેમ તેણે સિંહાસનને અલંકૃત કર્યું. પછી ક્ષણવારમાં સર્વ દેવતાઓને પોતાની મોટી ઋદ્ધિ અને ભક્તિવડે તે જિનેંદ્રની સમીપે આવ્યો. બીજા પણ સર્વ ઇંદ્રો આસનકંપથી સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું જાણી પ્રભુની પાસે અહંપૂર્વિકાથી[1] આવ્યા.

પછી તે કામના અધિકારી એવા વાયુકુમાર દેવતાઓએ આવીને એક યોજન પર્યંત ક્ષેત્રમાંથી કચરા વિગેરેને દૂર કર્યા. તે ઉપર મેઘકુમાર દેવતાઓએ શરદ ઋતુની વૃષ્ટિની જેવી તમામ રજને શાંત કરે એવી સુગંધી જળની વૃષ્ટિ કરી. બીજા (વ્યંતર) દેવતાઓએ કૈલાસના મધ્યભાગની જેમ પ્રભાવ એવી સુવર્ણ રત્નોની શિલાના સમૂહથી ઘણી સુંદર રીતે પૃથ્વીનું તળ બાંધ્યું. પછી પાંચ પ્રકારના પર્ણોની જેમ ઋતુની અધિષ્ઠાયક દેવીઓએ જાનુ સુધી પંચવર્ણી સુવાસિત પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી. ભવનપતિ દેવોએ આવીને અંદર મણિરૂપ કરી તેની ચોતરફ સોનાના કાંગરાવાળો રૂપાનો ગઢ કર્યો. જ્યોતિષ્ક દેવતાઓએ આવીને તેની અંદર રત્નના કાંગરાવાળો અને જાણે પિંડની જ્યોતિ એકત્ર કરી હોય તેવો કાંચનમય બીજો ગઢ કર્યો. તેની ઉપર અંદરનો ત્રીજો ગઢ વૈમાનિક દેવતાઓએ આવી માણિક્યના કાંગરાવાળો રત્નોનો કર્યો. તે દરેક ગઢના જંબૂદ્વીપની જગતીની જેમ મનને વિશ્રામ કરવાના સ્થાનરૂપ ચાર ચાર સુંદર દરવાજા રચ્યા. તે દરેક દરવાજા ઉપર મરકતમણિમય પત્રોના તોરણો રચ્યા, તે આકાશના સુંદર શ્રેણીરૂપ થઈ વિલગતા શુકપક્ષીઓની ઉપમાને ધારણ કરતા હતા. તે સ્તંભોની બન્ને તરફ મુખ ઉપર કમળવાળા શ્રેણીબંધ કુંભો મૂકેલા હતા, તે વાયુવડે સમુદ્રની ચોતરફ રહેલા ચક્રવાકની જેવા જણાતા હતા. દરેક દ્વારે સુવર્ણમય કમળોથી શોભતી, સ્વચ્છ તથા સ્વાદુ જળથી પરિપૂર્ણ અને નગરીની ખાઈની જેવી એક એક વાપિકા રચેલી હતી. દ્વારે દ્વારે દેવતાઓએ સુવર્ણની ધૂપઘટીઓ મૂકી હતી, તે ધુમાડાથી જાણે મરકત મણિઓના તોરણોને વિસ્તારતી હોય તેવી જણાતી હતી. મધ્યના ગઢની અંદર ઈશાનકૂણે પ્રભુને વિશ્રામ કરવા માટે દેવતાઓએ દેવછંદ રચ્યો. ત્રીજા ગઢની મધ્યમાં વ્યંતરોએ એક ગાઉ અને ચોસઠ ધનુષ ઉંચું એક ચૈત્યવૃક્ષ રચ્યું. તેની નીચે પ્રભુને બેસવાનું સિંહાસન, દેવછંદક, બે બે ચામરો અને છત્રોનાં ત્રિક પણ વ્યંતરોએજ કર્યા. આવી રીતે દેવતાઓએ સર્વ આપત્તિને હરનાર અને સંસારથી ત્રાસ પામેલા પુરુષોને એક શરણરૂપ સમવસરણ રચ્યું.

પછી જાણે મૂર્તિમાન હોય તેમ જય જય શબ્દને કરતા કોટીગમે દેવતાઓથી ચોતરફ પરવરેલા, અને દેવતાઓએ સંચાર કરેલા સુવર્ણના નવ કમળો ઉપર અનુ-

1. પહેલો હું પહેલો આવું એવા વિચારથી.

ક્રમે ચરણકમળને આરોપણ કરનારા પ્રભુએ પૂર્વ દ્વારથી પ્રવેશ કરીને ચૈત્યવૃક્ષને પ્રદક્ષિણા કરી મહત્પુરૂષો પણ આવશ્યક વિધિનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી પછી **"તીર્થાય નમ"** એ વાક્યવડે તીર્થને નમસ્કાર કરી મધ્યના સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખે ભગવંત બેઠા તે વખતે શેષકર્મના અધિકારી વ્યંતરોએ બીજી ત્રણ દિશાઓમાં પ્રભુના પ્રતિબિંબ વિકુર્વ્યાં સ્વામીના પ્રભાવથી તે પ્રતિબિંબ પ્રભુના રૂપ જેવાજ થયા, નહીંતો તેઓ કાંઇ પ્રભુની સદૃશ પ્રતિબિંબ કરવાને સમર્થ નથી તે અવસરે પૃષ્ઠ ભાગમાં ભામંડળ, આગળ ધર્મચક્ર અને ઇંદ્રધ્વજ તથા આકાશમાં દુંદુભિનાદ પ્રગટ થયા પછી સાધુ સાધ્વી અને વૈમાનિક દેવતાની દેવીઓ, એ ત્રણ પર્ષદા પૂર્વ દ્વારથી પ્રવેશ કરીને પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક નમસ્કાર કરી અગ્નિકૂણમાં બેઠી તેમાં સાધુઓ આગળ બેઠા, અને તેમની પછવાડે વૈમાનિક દેવતાની સ્ત્રીઓ અને પછી સાધ્વીઓ ઉભી રહી. ભવનપતિ, જ્યોતિષી અને વ્યંતરોની દેવીઓ દક્ષિણદ્વારથી પ્રવેશ કરી પ્રભુને પ્રદક્ષિણા દઇને અનુક્રમે નૈઋતદિશામાં ઉભી રહી ભવનપતિ, જ્યોતિષ્ક અને વ્યંતર દેવતાઓ પશ્ચિમદ્વારથી પ્રવેશ કરીને પ્રભુને પ્રદક્ષિણાપૂર્વક નમસ્કાર કરી અનુક્રમે વાયવ્યદિશામાં બેઠા ઇંદ્ર સહિત વૈમાનિક દેવો ઉત્તરદ્વારથી પ્રવેશ કરી પ્રભુને પ્રદક્ષિણાપૂર્વક નમસ્કાર કરી ઈશાનદિશામાં અનુક્રમે બેઠા તે સમયે ઇંદ્રે અંજલિ જોડી ફરીથી ભગવાનને નમસ્કાર કરીને ભક્તિથી રોમાંચિત શરીરે આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો

"હે પ્રભુ ! તીર્થંકરનામકર્મથી થયેલા સર્વના અભિમુખપણે હમેશા સન્મુખ
"થઈને તમે સર્વ પ્રજાને આનંદ પમાડો છો વળી એક યોજનના પ્રમાણવાળા ધર્મદેશ-
"નાના મંદિરમાં કરોડો તિર્યંચ, મનુષ્ય અને દેવતાઓ પરિવાર સહિત સમાય છે,
"અને એક ભાષામાં બોલાતું છતાં પણ સર્વને પોતપોતાની ભાષામાં સમજાતું અને
"મનોહર લાગે તેવું તમારૂં વચન જે ધર્મના બોધને કરનારૂં થાય છે તે પણ તીર્થંકર
"નામકર્મનોજ પ્રભાવ છે તમારી વિહારભૂમિની ચોતરફ સવાસો સવાસો યોજન સુધી
"પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલા રોગરૂપી વરસાદો તમારા વિહારરૂપી પવનની ઊર્મિઓથી પ્રયાસ
"વિના લય પામી જાય છે, અને રાજાઓએ નાશ કરેલી અનીતિની જેમ આપ જ્યાં
"વિહાર કરો છો તે પૃથ્વીમાં મૂષક, ટીડ અને સુડા વિગેરેની ઉત્પત્તિરૂપ દુર્ભિક્ષ
"પ્રમુખ ઇતિઓ પણ પ્રગટ થતી નથી તમારી કૃપારૂપી પુષ્કરાવર્ત્તની વૃષ્ટિથી પૃથ્વીપર સ્ત્રી,
"ક્ષેત્ર અને દ્રવ્યાદિ કારણોથી ઉત્પન્ન થયેલો વૈરરૂપ અગ્નિ પણ શાંત થઇ જાય છે હે
"નાથ ! અશિવનો ઉચ્છેદ કરવામાં પડહરૂપ તમારો પ્રભાવ પૃથ્વીમાં પરિભ્રમણ કરતો
"હોવાથી મનુષ્યલોકના શત્રુરૂપ મારી વિગેરે રોગો ઉત્પન્ન થતા નથી વિશ્વના એક
"વત્સળ અને લોકોના મનોરથને પૂરનારા તમે વિચરતા હોવાથી ઉપતાપને કરનારી
"અતિવૃષ્ટિ અને અનાવૃષ્ટિ પણ થતી નથી તમારા પ્રભાવથી સિંહના નાદથી હાથીઓની

જેમ સ્વરાજ્ય અને પરરાજ્ય સબંધી ક્ષુદ્ર ઉપદ્રવો સત્વર નાશ પામે છે ગ
પ્રકારના અદ્ભુત પ્રભાવવાળા અને જંગમ કલ્પવૃક્ષરૂપ તમે પૃથ્વીપર વિહ
ગના દુર્ભિક્ષનો ક્ષય થઇ જાય છે તમારા મસ્તક ઉપર પાછલા ભાગમાં સૂ
મંડળના તેજને જય કરનારૂ એવું ભામંડળ, આપનું શરીર જોઇને દુરાલોક
થયો એમ ધારીને પિંડાકારે થયેલું હોય તેમ જણાય છે હે ભગવન્ ! ઘાતિકર્મ
ક્ષય થવાથી થયેલો આ યોગસામ્રાજ્યનો મહિમા વિશ્વમાં વિખ્યાત થયેલો છે
કોને આશ્ચર્યનું કારણ નથી ? અનંતકાળથી સંચય થયેલા અનંત કર્મરૂપી તૃ
સર્વથા પ્રકારે તમારા સિવાય બીજો કોઇ પણ મૂળથી ઉન્મૂલન કરી શકતો ન
ક્રિયાના સમભિહાર થી તેવી રીતના ઉપાયમાં તમે પ્રવર્તેલા છો કે જેથી નહીં ઇચ્છ
ના પણ લક્ષ્મીનો આશ્રય કરીને રહ્યા છો. [3]મૈત્રીના પવિત્ર પાત્રરૂપ, હર્ષ
આનંદથી શોભતા અને કૃપા તથા ઉપેક્ષા કરનારાઓમાં મુખ્ય એવા તમને-યોગ
ત્મને હું નમસ્કાર કરૂં છું "

હવે ઉદ્યાનપાલકોએ 'ઉદ્યાનમાં અજિતનાથ સ્વામી સમવસર્યા છે' એમ નગર
ક્રીની સમીપે જઇને નિવેદન કર્યું પ્રભુ સમવસર્યાના વૃત્તાંતથી ચક્રી એવા હર્ષ પામ
કે જેવો હર્ષ ચક્રરત્નની ઉત્પત્તિથી પણ થયો નહીં હોય. સંતુષ્ટ થયેલા ચક્રવર્તીએ
ઉદ્યાનપાલકોને સાડાબાર કોટી સુવર્ણ પારિતોષિકમાં આપ્યું પછી સ્નાન તથા પ્રાય
શ્ચિત કૌતુકમંગળાદિ કરી, ઇંદ્રની જેમ ઉદાર આકૃતિવાળા રત્નોના અલંકારો ધાર
કરી સ્કંધ ઉપર હાર ધારણ કરી પોતાના હાથથી અંકુશને નચાવતા નગરરાજ ઉત્ત
હસ્તી ઉપર આગલા આસને આરૂઢ થયા હાથીના કુંભસ્થળ ઉપર ... કુંભસ્થળથી જેમની
અર્ધ મૂર્તિ ઢંકાઇ ગઇ છે એવા ચક્રી અર્ધા ઉગેલા સૂર્યની જેવા શોભતા હતા શ
અને દુંદુભિના શબ્દો દિશાઓના મુખમાં પ્રસરવાથી, મયૂરાદિ પક્ષીના ...
દેવતાઓ આવે તેમ સગરરાજાના સૈનિકો એકઠા થયા તે સમયે સુવર્ણ
હજારો રાજાઓના પરિવારથી ચક્રી જાણે વિકૃત કરેલા અનેક રૂપોને પામતા
હોય તેવું દેખાતું હતું મસ્તક ઉપર અભિષિક્ત થયેલા રાજાઓના મુગટરૂપ ચ
મસ્તક ઉપર આકાશગંગાના આવર્તના જળને આપનાર શ્વેત છત્રથી શોભતા હતા,
અને બન્ને તરફ ચમર કરતા ચામરોથી જાણે રાજાને તરફ રહેલા ચંદ્રના કિરણો
જેમ મેર આપે તેમ શોભતા હતા જાણે સુવર્ણની પાંખોવાળા પક્ષીઓ હોય તેવા
સુવર્ણના બખ્તરવાળા અશ્વોથી, સજ્જ કરેલા કુંભસ્થળવાળા મદ ઝરતા હોય તેવા ઉંચા
ધ્વજાઓવાળા રથોથી, નિર્ઝરણાવાળા જાણે પર્વતો હોય એવા મદ ઝરતા ઉન્નત
હાથીઓથી અને જાણે સર્પ સહિત સિંધુના તરંગો હોય તેવા ઉંચા હથીઆરવાળા

---

૧ [illegible] ... ૨ [illegible] ... ૩ [illegible]

પાયદળોથી એ રાજા પૃથ્વીને ચોતરફ આચ્છાદન કરતા સહસ્રામ્રવન નામના ઉપવન સમીપે આવ્યા. પછી માનથી જેમ મહામુનિ ઉતરે તેમ સગરરાજા ઉદ્યાનદ્વારની સુવર્ણવેદી ઉપર હાથીપરથી ઉતર્યા, અને પોતાના છત્ર ચામર અને રાજ્યના બીજા ચિન્હો પણ તેણે છોડી દીધા, કારણ કે વિનીત પુરૂષોનો એવોજ ક્રમ છે. તેણે વિનયવડે પગમાંથી ઉપાનનો ત્યાગ કર્યો, છડીદારે આપેલા હસ્તાવલંબનની પણ ઉપેક્ષા કરી, અને સમવસરણની સમીપે નગરના નરનારીઓની સાથે એ રાજા પગે ચાલીને ગયા. પછી મકરસંક્રાંતિએ સૂર્ય જેમ આકાશના આંગણામાં પ્રવેશ કરે તેમ ઉત્તરદ્વારથી સમવસરણમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં જગદ્‌ગુરૂને ત્રણ પ્રદક્ષિણા અને નમસ્કાર કરીને અમૃતના જેવી મધુર ગિરાથી સ્તુતિ કરવાનો આરંભ કર્યો—

'હે પ્રભુ! મિથ્યાદૃષ્ટિને ઉત્પાત કાળના સૂર્ય સમાન અને સમકિત દૃષ્ટિને અમૃતના અંજન સમાન તેમજ તીર્થંકરપણાની લક્ષ્મીને તિલકરૂપ આ ચક્ર તમારી આગળ વૃદ્ધિ પામતું છે. આ જગત્‌માં તમે એકજ સ્વામી છો એમ કહેવાને આ ઇંદ્રે ઇંદ્રધ્વજના મિષથી પોતાની તર્જની આંગળી ઉંચી કરી હોય તેમ જણાય છે. જ્યારે તમારા ચરણો પગલાં ભરે છે, ત્યારે સુરઅસુરો કમળ રચવાના મિષથી કમળમાં રહેનારી લક્ષ્મીને વિસ્તારે છે. દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એ ચાર પ્રકારના ધર્મને એક કાળે કહેવાને માટે તમે ચાર મુખવાળા થયા છો, એમ હું માનું છું. આ ત્રણ જગત્‌નું ત્રણ દોષથી રક્ષણ કરવાને તમે પ્રવર્ત્યા છો, તેથીજ દેવતાઓએ આ ત્રણ ગઢ કરેલા જણાય છે. તમે પૃથ્વીમાં વિહાર કરો છો, ત્યારે કાંટાઓ અધોમુખી થાય છે, પણ તેમાં કાંઇ આશ્ચર્ય નથી, કેમકે સૂર્યનો ઉદય થાય ત્યારે અંધકાર સન્મુખ રહી શકેજ નહીં. કેશ, રોમ, નખ અને દાઢી મુછ વૃદ્ધિ પામ્યા વિના અવસ્થિત રહેલા છે એવી રીતનો બાહ્યનો યોગમહિમા તીર્થંકરો સિવાય બીજાઓએ પ્રાપ્ત કરેલ નથી. શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ નામના પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયો તમારી આગળ તાર્કિકની જેમ પ્રતિકૂળપણાને ભજતા નથી. સર્વ ઋતુઓ અકાળે કરેલી કંદર્પની સહાયના ભયથી આવ્યું હોય તેમ એકસાથે તમારા ચરણની ઉપાસના કરે છે. આગળ ઉપર તમારા ચરણનો સ્પર્શ થવાનો છે એમ વિચારીને દેવતાઓ સુગંધી જળની વૃષ્ટિથી અને દિવ્ય પુષ્પોની વૃષ્ટિથી પૃથ્વીની પૂજા કરે છે. હે જગત્પૂજ્ય! પક્ષીઓ પણ ત્રણ વાર ફરી તમારી પ્રદક્ષિણા કરે છે, અને તમારાથી અવળા ચાલતા નથી, તો જેઓ મનુષ્ય થઇને તમારાથી વિમુખ વૃત્તિવાળા થાય છે અને અત્યંત ચાલે છે તેઓ દુર્જનની શી ગતિ થવાની? તમારી આગળ એકેંદ્રિય એવો પવન પણ પ્રતિકૂળપણાને છોડી દે છે, તો પંચેંદ્રિયનું તો કહેવુંજ શું? તમારા માહાત્મ્યથી ચમત્કાર પામેલા વૃક્ષો પણ મસ્તક નમાવીને વળી નમે છે, તો તેવા મિથ્યાત્વીના મસ્તક વૃથા છે કે જેઓ તમને નમતા નથી

સ્ત્રિઓની પેઠે સંકોચ કરવા લા, પાન્થજનોને નયક અને મેઘ ઉત્કટ એવો શ્રી મઋતુનો સમય આવ્યો બહુની અંદરના મણીની જેવા પાણ્ડુ રંગ પવન વાવા લાગ્યા સૂર્ય પોતાના અગ્નિના તણખાની જેવા તડકાને લોન પ્રસારવા લાગ્યો તે સમયે નર્મદા પાસે લોક તનીપ ભાગે આવતા ઝાડ ઝાડ વિશ્રામ લેવા લાગ્યા અને પાણીની પગે પગે પ્રવેશ કરી જળપાન કરીને આગળ ચાલવા લાગ્યા મદિરા નિશાગોષ્ઠી જાણે લેવી હોય નહી પોતાની ઇચ્છાઓનુ અનુસરણ કરવા લાગ્યા અને નિરંકુશ નાગ પુરૂષોના શબ્દોનુ અપમાન કરીને નદીના મધ્યની અંદર પ્રવેશ કરવા લાગ્યા પોતાના પાસે હતા તાપ નાશ કરનારીઓનુ અપમાન કરીને ક્રમે કુમારો ગહેરા કૂવા પાસે વારંવાર જવા લાગ્યા સૂર્યના તાપના રોગની સોગના જેવા ક્રિયાની ભીનાના પીડની જેમ પશુ અને મનુષ્યોના શરીર ઉપરાંત મૃગ ભોગવવા લાગ્યા સૂર્ય હમેશા પોતાના કિરણોને તપાવેલા લોગના ફળની જેવા કરવા લાગ્યો અને પૃથ્વીની રજ નાગમા નાખેલા ધગધગતા અગ્નિની જેવુ વિકરાળપણુ ધારણ કરવા લાગી. નાગમાહેની સ્ત્રીઓ નાગમા આવતી નદીઓમા પેસી કમળિનીના નાળના વલય કરી કરીને પોતાના ગળામા નાખવા લાગી, નાગની પુરંધ્રીઓ[1] પતીનાનડ ભીંજાયેલા વસ્ત્રોથી જાણે જળાર્દ્ર થયેલીઓ હોય તેમ નાગમા વસી રહેવા લાગી પાન્થલોક પલાશ, તાલ, હિંતાલ, કમળ અને કદલી પત્રોના પંખા કરી વાનવી થયેલા શ્રમનો ઉચ્છેદ કરવા લાગ્યા

પછી તે ઋતુની સ્થિતિની પેઠે પ્રવાસીઓની ગતિને નાશ કરનાર મેઘના ચિહ્નવાળી વર્ષાઋતુ આવી આકાશના પક્ષની નાકક મનુષ્યને ધારણ કરતો અને તારરૂપી બાણોની વૃષ્ટિ કરતો વરસાદ ચઢી આવ્યો તેમ નર્મદાના લોકોએ તેને ઘણા ત્રાસથી જોયો તેમ નગરવાસીના ઉખાડીઆની પેઠે વીજળીને ભમાવીને બાણોની પેઠે નર્મદાના તટ લોકોને ભીંજવવા લાગ્યો આકાશ સુધી ગયેલા અને પ્રનતા એવા જળના પૂરે પાપીના હૃદયની પેઠે નદીઓના વિશાળ તટને તોડી નાખ્યા મેઘના જળોએ પૃથ્વીના ઊંચા નીચા ભાગને સમ કર્યો, કેમકે જડ પુરૂષોનો[2] ઉદય થાય તોપણ તેને વિવેક ક્યાંથી આવે ? જળ, કાદવ અને કાદવવાળી વાગના દુર્ગમપણાને લીધે એક ગાઉ પણ જાણે સો યોજન જેવો થવા લાગ્યો પાન્થલોક પોતાના ઋતુ સુધી નવા કાદવમા ખરડાતા જાણે બંધનવાળી મુક્ત થયા હોય તેમ ધીમે ધીમે ચાલવા લાગ્યા લોકો તો પાન્થલોકને અટકાવવાને જાણે દૂર રહે તેમ નાદના મિષથી પોતાના બાહુરૂપી મોજાંને પસાર્યાં હોય તેવા જળપ્રવાહો જણાવા લાગ્યા શકરો[3] દેડકાંથી વિકટ થયેલા ક્યાના રોગરૂ ચુંચી જવા લાગ્યા, તે પૃથ્વીએ જાણે પોતાના ઘણા પ્રસવ થયેલા મદનના રસથી નગ્ન કર્યાં હોય તેવા જણાવા લાગ્યા. ઉટને ચરાવનારાઓએ નાગમાથીને ઉતારી જંતુને વારણ કરીને આકાશમા ઊંચા કરેલા ઉંટો પોતાના ચરણો

1 એવા ... ના બીજા અર્થમા ... મતનુ ... ગા ઓ
2

અને સિંહાદિકોના મસ્તક ધુણાય નહીં—અથવા કે જઘન્યપણે પણ કોટીગમે સુરાસુરો નમ્રતાથી સેવા કરે છે. કારણ કે મૂર્ખ-અજ્ઞ પુરુષો પણ ભાગ્યના યોગથી પ્રાપ્ત થયેલા અર્થમાં ઉદાસપણે રહેતા નથી."[૧]

એવી રીતે ભગવંતની સ્તુતિ કરીને વિનયવડે જરા પાછા હઠી, સગરચક્રી ઇંદ્રની પછવાડે બેઠા અને નરનારીઓનો સમૂહ તેની પાછળ બેઠો. એવી રીતે સમવસરણના ઉંચે રહેલા ગઢની અંદર ભક્તિવડે જાણે ધ્યાનમાં સ્થિર રહેલો હોય તેમ ચતુર્વિધ સંઘ આવીને બેઠો. બીજા ગઢની મધ્ય સર્પ અને નોળીઆ વિગેરે તિર્યંચો જાતિવૈરને પણ છોડી પરસ્પર મિત્રોની પેઠે વર્તતા બેઠા. ત્રીજા ગઢમાં પ્રભુની સેવાને માટે આવેલ સુરાસુર અને મનુષ્યોના વાહનો રહેલા હતા. એ પ્રમાણે સર્વના બેઠા પછી એક યોજન સુધી પ્રસરતી અને સર્વ ભાષાઓમાં સમજાતી મધુરગિરાથી ભગવાન્ અજિતસ્વામીએ ધર્મ દેશના દેવાનો આરંભ કર્યો—

"અહો ! મંદ બુદ્ધિવાળા પ્રાણીઓ વૈડૂર્યમણિની બુદ્ધિથી કાચને ગ્રહણ કરે તેમ આ અસાર સંસારને સારવાળો જાણે છે. દરેક ક્ષણે બંધાતા વિવિધ પ્રકારના કર્મોથી પ્રાણીઓને આ સંસાર દોહદોથી વૃક્ષની જેમ વૃદ્ધિ પામે છે. કર્મના અભાવથી સંસારનો અભાવ થાય છે, તેથી વિદ્વાને તે કર્મનો નાશ કરવાને માટે સદા પ્રયત્ન કરવો. કર્મનો નાશ શુભધ્યાનથી થાય છે. તે ધ્યાન આજ્ઞા, અપાય, વિપાક અને સંસ્થાનના ચિંતવનથી ચાર પ્રકારનું છે. તેમાં જે આપ્ત પુરુષોનું વચન તે આજ્ઞા કહેવાય છે. તે બે પ્રકારની છે. તેમાં પહેલી આગમઆજ્ઞા અને બીજી હેતુવાદઆજ્ઞા. જે શબ્દથીજ પદાર્થોને પ્રતિપાદન કરે છે તે આગમ કહેવાય છે; અને બીજા પ્રમાણોના સંવાદથી પદાર્થોને પ્રતિપાદન કરે છે તે હેતુવાદ કહેવાય છે. આ બન્નેનું તુલ્ય પ્રમાણ નેત્રવાનને જે દોષરહિત કારણોથી આરબ્ધ થાય તે લક્ષણથી પ્રમાણ કહેવાય છે. રાગ, દ્વેષ અને મોહ એ દોષ કહેવાય છે. તે અર્હંતને ઉત્પન્ન થતા નથી, માટે દોષરહિત કારણોથી ઉત્પન્ન થયેલું એવું એ અર્હંતોનું વચન પ્રમાણ છે. તે (વચન) નય અને પ્રમાણથી સિદ્ધ, પૂર્વાપર વિરોધ વિનાનું, બીજા બળિષ્ટ શાસનોથી પણ અપ્રતિક્ષિપ્ત અંગ ઉપાંગ પ્રકીર્ણ વિગેરે બહુ શાસ્ત્રરૂપી નદીઓના સમુદ્રરૂપ, અનેક અતિશયોની સામ્રાજ્યલક્ષ્મીથી શોભિત, દૂરભવ્ય પુરુષોને દુર્લભ, ભવ્ય પુરુષોને સુલભ, ગણિપિટકપણે રહેલું તેમજ મનુષ્ય અને દેવતાઓ નિત્ય સ્તુતિ કરવાને યોગ્ય છે. એવા આગમવચનોની આજ્ઞાનું આલંબન કરીને સ્યાદ્વાદ ન્યાયના યોગથી દ્રવ્યપર્યાયરૂપે નિત્યાનિત્ય વસ્તુઓમાં, તેમજ સ્વરૂપ અને પરરૂપથી સત્અસત્પણે રહેલા પદાર્થોમાં જે સ્થિર પ્રતીતિ કરવી તે આજ્ઞાવિચય ધ્યાન કહેવાય છે."

૧ આ સ્તુતિમાં દેવના ૧૯ અતિશયોનું વર્ણન છે.

"જેઓએ જિનમાર્ગનો સ્પર્શ કર્યો નથી, જેઓએ પરમાત્માને જાણ્યા નથી અને જેઓએ પોતાના આગામી કાળનો વિચાર કર્યો નથી તેવા પુરૂષોને હજારો અપાય (વિઘ્નો) થાય છે માયામોહરૂપી અધકારથી જેનુ ચિત્ત પરવશ થયેલુ છે એવા પ્રાણી નુ નુ પાપ કરતો નથી ? અને તેથી તે કયા અપાય(કષ્ટ)ને પામતો નથી ? એવો પ્રાણી વિચાર કરે કે નારકી, તિર્યંચ અને મનુષ્યોમા જે જે દુ ખ મે ભોગવ્યા છે તે વિવેકરહિત એવા મારા પ્રમાદવડેજ છે પરમ બોધીબીજને મેળવ્યા છતા પણ મન, વચન અને કાયાવડે કરેલી દુષ્ટ ચેષ્ટાઓથી મેજ મારા પોતાના મસ્તક ઉપર અગ્નિ પ્રજ્વલિત કર્યો છે મુક્તિમાર્ગ મારે સ્વાધીન છતા કુમાર્ગને શોધી તે માર્ગે ચાલીને મેજ મારા આત્માને અપાયો (કષ્ટો) મા નાખ્યો છે જેમ મારુ રાજ્ય પ્રાપ્ત થયા છતા પણ મૂર્ખ માણસ ભિક્ષાને માટે પરિશ્રમણ કરે તેમ મોક્ષ સામ્રાજ્ય મારે સ્વાધીન છતા પણ મારા આત્માને હુ સસારમા ભ્રમણ કરાવુ છુ આ પ્રમાણે રાગ, દ્વેષ અને મોહથી ઉત્પન્ન થતા અપાયોને ચિંતવવામા આવે તેનુ નામ અપાયવિચય નામે ધ્યાન કહેવાય છે"

"કર્મનુ જે ફળ તે વિપાક કહેવાય છે તે વિપાક શુભ અને અશુભ એમ બે પ્રકારનો છે, અને દ્રવ્ય ક્ષેત્રાદિકની સામગ્રીવડે તે વિચિત્રરૂપે અનુભવવામા આવે છે તેમા સ્ત્રી, પુષ્પોની માળા અને ખાદ્ય દ્રવ્ય વિગેરેના ઉપભોગથી શુભ વિપાક કહેવાય છે, અને સર્પ, શસ્ત્ર, અગ્નિ અને ઝેર વિગેરેથી જે અનુભવ કરાય તે અ શુભવિપાક કહેવાય છે (દ્રવ્યવિપાક) મહેલ, વિમાન તથા ઉપવનાદિકમા નિવાસ કરવાથી શુભવિપાક કહેવાય છે, અને સ્મશાન, જગલ તથા અરણ્ય વિ ગેરેમા રહેવાથી અશુભવિપાક કહેવાય છે (ક્ષેત્રવિપાક) ટાઢ અને તડકારહિત એવી વસતાદિક ઋતુમા ભ્રમણ કરવાથી શુભવિપાક કહેવાય છે, અને તડકા તથા ટાઢવાળી ગ્રીષ્મ અને હેમત ઋતુ વિગેરેમા ભ્રમણ કરવાથી અશુભવિપાક કહે વાય છે (કાળવિપાક) મનની પ્રસન્નતા અને સતોષ વિગેરેમા શુભવિપાક થાય છે, અને ક્રોધ, અહકાર તથા રૌદ્રપણા વિગેરેમા અશુભવિપાક થાય છે (ભાવવિપાક) દેવપણામા અને ભોગભૂમિ સબધી મનુષ્યાદિ ભવમા શુભવિપાક થાય છે, અને કુમનુષ્યપણામા, તિર્યંચપણામા અને નરક વિગેરેના ભવમા અશુ ભવિપાક થાય છે (ભવવિપાક) કહ્યુ છે કે "દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ અને ભ વને પામીને કર્મોનો ઉદય, ક્ષય, ક્ષયોપશમ અને ઉપશમ થાય છે" એવી રીતે દ્રવ્યાદિ સામગ્રીના યોગથી પ્રાણીઓને તેમના કર્મો પોતપોતાનુ ફળ આપે છે તે કર્મના મુખ્ય આઠ ભેદ છે તે આ પ્રમાણે —વસ્ત્રના પાટાથી નેત્રની જેમ જે કર્મના ઉદયથી સર્વજ્ઞ સ્વરૂપવાળા જતુનુ જ્ઞાન હમેશા રૂ વાઇ જાય તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે, મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન પર્યાય અને કેવળ—એ પાચ જ્ઞા

તન ભેદ છે, તે પાંચને આવરે છે તેથી એ જ્ઞાનાવરણીયના એ પ્રમાણેજ પાંચ ભેદ છે પાંચ નિદ્રા અને ચાર દર્શનોની આવૃત્તિ (આવરણ) ને દર્શનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે, જેમ રાજાના દર્શનને જોવાને ઇચ્છતા પુરૂષ પ્રતિહારના નિષેધથી જોઈ શકે નહીં તેમ જેના ઉદયથી આત્મા પણ જોઈ શકતો નહીં તે દર્શનાવરણીય કહેવાય છે મધથી લિપ્ત કરેલી ખડ્ગની ધારાના અગ્ર ભાગને આસ્વાદવા જેવું વેદનીય કર્મ કહેવાય છે તે સુખના અને દુઃખના અનુભવરૂપ સ્વભાવવાળું હોવાથી બે પ્રકારનું છે પ્રાજ્ઞ પુરૂષોએ મોહનીય કર્મને મદિરાપાન તુલ્ય કહેલું છે કારણ કે તે કર્મના ઉદયથી મોહ પામેલો આત્મા કૃત્યાકૃત્યને સમજી શકતો નથી તેમાં મિથ્યાદૃષ્ટિપણાના વિપાકને કરનાર દર્શનમોહનીય નામે કર્મ કહેવાય છે, અને વિરતિને પ્રતિરોધ કરનારૂં તે ચારિત્રમોહનીય કર્મ કહેવાય છે મનુષ્ય, તિર્યંચ, નારકી અને દેવતાના ભેદથી આયુષ્યકર્મ ચાર પ્રકારનું છે તે પ્રાણીઓને પોતપોતાના ભવને વિષે બંદીખાનાની પેઠે રોકી રાખનારૂં છે ગતિ જાતિ વિગેરે વિચિત્રતાને કરનારૂં નામકર્મ ચિત્રકારના જેવું છે, એનો વિપાક પ્રાણીઓને શરીરમાં પ્રાપ્ત થાય છે ઉચ્ચ અને નીચ એ બે પ્રકારનું ગોત્રકર્મ ઉંચા નીચા ગોત્રને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે તે ક્ષીરપાત્ર અને મદિરાપાત્રના ભેદને કરનાર કુંભારની જેવું છે જેનાથી આધિન થયેલી દાનાદિક લબ્ધિઓ ફળીભૂત થતી નથી તે અંતરાયકર્મ ભંડારીની જેવું છે એવી રીતે મૂળ પ્રકૃતિઓના તે તે પ્રકારના વિપાકને ચિંતવવું તે વિપાક વિચય ધર્મધ્યાન કહેવાય છે "

" સ્થિતિ ઉત્પત્તિ અને વ્યયરૂપ આદિ અંતરહિત લોકની આકૃતિ જેમાં ચિંતવવામાં આવે તે સંસ્થાનવિચય ધ્યાન કહેવાય છે આ લોક કટી ઉપર હાથ મૂકેલા અને પગ પહોળા કરીને રહેલા પુરૂષની આકૃતિ જેવો છે, અને તે સ્થિતિ, ઉત્પત્તિ અને નાશરૂપ પર્યાયોવાળા દ્રવ્યોથી પૂરાઈ રહેલો છે એ નીચેથી વેત્રાસનની જેવો છે, મધ્યમાં ઝાલરની જેવો છે, અને ઉપર મૃદંગની જેવી આકૃતિવાળો છે એ લોક ત્રણ જગત્‌થી વ્યાપ્ત છે એમાં મહાબળવાન્ ઘનોદધિ, ઘનવાત અને તનુવાતથી નીચેની સાત પૃથ્વીઓ વીંટાઇ રહેલી છે અધોલોક, તિર્યગ્‌લોક અને ઊર્ધ્વલોકના ભેદથી ત્રણ જગત્ કહેવાય છે તે ત્રણે લોકના વિભાગ રૂચકપ્રદેશની અપેક્ષાથી પડે છે મેરૂપર્વતની અંદર મધ્યમાં ગાયના સ્તનને આકારે ચાર આકાશપ્રદેશને રોકનારા ચાર નીચે અને ચાર આકાશપ્રદેશને રોકનારા ચાર ઉપર એ પ્રમાણે આઠ રૂચકપ્રદેશ છે તે રૂચકપ્રદેશની ઉપર અને નીચે નવસો નવસો યોજન સુધી તિર્યગ્‌લોક કહેવાય છે તે તિર્યગ્‌લોકની નીચે અધોલોક રહેલો છે તે નવસો યોજને ન્યૂન સાત રાજ પ્રમાણ છે અધોલોકમાં એક એકની નીચે અનુક્રમે સાત ભૂમિઓ રહેલી છે, જે ભૂમિમાં નપુંસકવેદી નારકીઓના ભયંકર નિવાસો છે તે સાત પૃથ્વીના રત્નપ્રભા શર્કરાપ્રભા, વાલુકાપ્રભા,

પંકપ્રભા, ધૂમપ્રભા, તમઃપ્રભા અને મહાતમપ્રભા–એવા સાત નામ છે તે પૃથ્વીઓ જાડાઈમા અનુક્રમે રત્નપ્રભાથી માડીને નીચે નીચે એકલાખ એશીહજાર, એકલાખ બત્રીશહજાર, એકલાખ અઠ્યાવીશહજાર, એકલાખ વીશહજાર, એકલાખ અઢાર હજાર, એકલાખ સોળહજાર અને એકલાખ આઠહજાર યોજનના વિસ્તારવાળી છે તેમા રત્નપ્રભા નામની પહેલી પૃથ્વીમા ત્રીશલાખ નરકાવાસા છે, બીજી નરકભૂમિમા પચીશલાખ નરકાવાસા છે, ત્રીજી નરકભૂમિમા પંદર લાખ નરકાવાસા છે, ચોથી નરકભૂમિમા દશલાખ નરકાવાસા છે, પાચમી નરકભૂમિમા ત્રણલાખ નરકાવાસા છે, છઠ્ઠી નરકભૂમિમા પાંચે ઓછા એકલાખ નરકાવાસા છે, અને સાતમી નરકભૂમિમા પાચ નરકાવાસા છે. એ રત્નપ્રભાદિ સાતે ભૂમિઓની દરેકની નીચે મધ્યમા વીશહજાર યોજન જાડાઈમા ઘનાબ્ધિ આવેલો છે, ઘનાબ્ધિની નીચે મધ્યમા અસખ્ય યોજન સુધી ઘનવાત આવેલો છે, ઘનવાતની નીચે અસખ્ય યોજનસુધી તનુવાત રહેલો છે, અને તનુવાતથી અસખ્ય યોજન સુધી આકાશ રહેલુ છે એ મધ્યની જાડાઈથી અનુક્રમે ઓછા થતા થતા ઘનાબ્ધિ વિગેરે પ્રાંતે કંકણના આકારને ધારણ કરી રહેલા છે રત્નપ્રભા ભૂમિના પ્રાતભાગમા પરિધિની પેઠે ફરતા વલયાકારે રહેલા ઘનાબ્ધિનો વિસ્તાર છ યોજનનો છે તેની ફરતુ મહાવાતનુ મડળ સાડાચાર યોજન છે, અને તેની ફરતુ તનુવાતનુ મડળ દોઢ યોજન છે એ પ્રમાણેના રત્નપ્રભાની ફરતા મડળના માનની ઉપરાત શર્કરાપ્રભા ભૂમિની ફરતો ઘનાબ્ધિમા યોજનનો ત્રીજો ભાગ વધારે છે, ઘનવાતમા એક ગાઉ વધારે છે, અને એક ગાઉનો ત્રીજો ભાગ તનુવાતમા વધારે છે શર્કરાપ્રભાના વલયના માનની ઉપરાત ત્રીજી ભૂમિની ફરતા મડળમા પણ એજ પ્રમાણે વધારો થાય છે એવી રીતે પૂર્વના વલયના માનથી પછીના વલયોના પ્રમાણમા સાતમી ભૂમિના વલય સુધી વધારો થાય છે[1] એ ઘનાબ્ધિ, મહાવાત અને તનુવાતના મડળો ઉચાઈમા પોતપોતાની પૃથ્વીની ઉંચાઈની જેટલાજ છે એવી રીતે એ સાત પૃથ્વી ઘનાબ્ધિ વિગેરેએ ધારણ કરેલી છે, અને તેમાજ પાપકર્મને ભોગવવાના સ્થાનકરૂપ નરકાવાસાઓ આવેલ છે એ નરકભૂમિમા જેમ જેમ નીચે જઇએ તેમ તેમ યાતના, રોગ, શરીર, આયુષ્ય, લેશ્યા, દુઃખ અને ભયાદિક અનુક્રમે વધતા વધતા છે એમ નિશ્ચય સમજવુ "

" રત્નપ્રભા ભૂમિ એકલાખ ને એશીહજાર યોજન જાડાઇમા રહેલી છે, તેમાથી એક એક હજાર યોજન ઉંચે અને નીચે છોડી દેતા બાકી રહેલા ભાગની અદર ભવનપતિઓના ભવનો રહેલા છે તે ભવનપતિઓ દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામા જેમ રાજમાર્ગમા મકાનોની પક્તિઓ હોય, તેમ પક્તિબધ રહેલા ભુવનોમા રહે છે તેઓમા

૧ આ પ્રમાણે વધારો કરતા સાતમી પૃથ્વીના પ્રાત ભાગમા વલયાકારે ઘનોદધિ આઠ યોજન ઘનવાત છ યોજન અને તનુવાત બે યોજન રહેલા છે

ચુડામણિના ચિન્હવાળા અસુરકુમાર ભવનપતિ છે, ફેણના ચિન્હવાળા નાગકુમાર છે, વજ્રના ચિન્હવાળા વિદ્યુતકુમાર છે ગરુડના ચિન્હવાળા સુપર્ણકુમાર છે, ઘટના ચિન્હવાળા અગ્નિકુમાર છે, અશ્વના ચિન્હવાળા વાયુકુમાર છે, વર્દ્ધમાનના ચિન્હ વાળા સ્તનિતકુમાર છે, મકરના ચિન્હવાળા ઉદધિકુમાર છે, કેસરીસિંહના લાંછનવાળા દ્વીપકુમાર છે, અને હાથીના ચિન્હવાળા દિગ્કુમાર છે તેમા અસુરકુમારના ચમર અને બલિ નામે બે ઇંદ્રો છે, નાગકુમારના ધરણ અને ભૂતાનંદ નામે બે ઇંદ્રો છે, હરિ અને હરિસહ નામે વિદ્યુતકુમારના બે ઇંદ્રો છે, સુપર્ણકુમારના વેણુદેવ અને વેણુદારી નામના બે ઇંદ્રો છે, અગ્નિકુમારના અગ્નિશિખ અને અગ્નિમાણવ નામના બે ઇંદ્રો છે વાયુકુમારના વેલબ અને પ્રભંજન નામના બે ઇંદ્રો છે, સ્તનિતકુમારના સુઘોષ અને મહાઘોષ નામના બે ઇંદ્રો છે, ઉદધિકુમારના જલકાંત અને જલપ્રભ નામના બે ઇંદ્રો છે, દ્વીપકુમારના પૂર્ણ અને અવશિષ્ટ નામના બે ઇંદ્રો છે, અને દિગ્કુમારના અમિત અને અમિતવાહન નામના બે ઇંદ્રો છે "

"રત્નપ્રભા ભૂમિના ઉપર મૂકી દીધેલા હજાર યોજનમાથી ઉપર અને નીચે સો સો યોજન મૂકી દેતા મધ્યના આઠસો યોજનમા દક્ષિણોત્તર શ્રેણીની અંદર આઠ પ્રકારના વ્યંતરોની નિકાય વસે છે તેમા પિશાચ વ્યંતરો કદંબ વૃક્ષના ચિન્હવાળા છે, ભૂત વ્યંતરો સુલસ વૃક્ષના ચિન્હવાળા છે, યક્ષ વ્યંતરો વટવૃક્ષના ચિન્હવાળા છે, રાક્ષસવ્યંતરો ખટ્વાંગના ચિન્હવાળા છે, કિંનર વ્યંતરો અશોકવૃક્ષના ચિન્હવાળા છે, કિંપુરુષ વ્યંતરો ચંપકવૃક્ષના ચિન્હવાળા છે, મહોરગ વ્યંતરો નાગવૃક્ષના ચિન્હ વાળા છે, અને ગંધર્વ વ્યંતરો તુંબરૂવૃક્ષના ચિન્હવાળા છે તેમા પિશાચવ્યંતરોના કાળને મહાકાળ નામના ઇંદ્રો છે, ભૂત વ્યંતરોના સુરૂપ અને પ્રતિરૂપ નામના ઇંદ્રો છે, યક્ષ વ્યંતરોના પૂર્ણભદ્ર અને માણિભદ્ર નામે ઇંદ્રો છે, રાક્ષસ વ્યંતરોના ભીમ અને મહાભીમ નામે ઇંદ્રો છે, કિંનર વ્યંતરોના કિંનર અને કિંપુરુષ નામે ઇંદ્રો છે, કિંપુરુષ વ્યંતરોના સત્પુરુષ અને મહાપુરુષ નામે ઇંદ્રો છે, મહોરગ વ્યંતરોના અતિકાય અને મહાકાય નામે ઇંદ્રો છે, અને ગંધર્વ વ્યંતરોના ગીતરતિ અને ગીતયશા નામે ઇંદ્રો છે આવી રીતે વ્યંતરોના સોળ ઇંદ્રો છે"

"રત્નપ્રભા ભૂમિના ઉપર મૂકી દીધેલા સો યોજનમાથી ઉપર અને નીચે દશ દશ યોજન છોડી દેતા બાકી રહેલા મધ્યના એંશી યોજનમા વ્યંતરોની બીજી આઠ નિકાયો રહેલી છે તેમના અપ્રજ્ઞપ્તિ, પંચપ્રજ્ઞપ્તિ, ઋષિવાદિત, ભૂતવાદિત, કંદિત, મહાકંદિત, કુષ્માંડ અને પચક એ આઠ નામો છે તે દરેકના બે બે ઇંદ્રો છે તેમના સંનિહિત ને સમાન, ધાતૃ ને વિધાતૃ, ઋષિ ને ઋષિપાળ, ઇશ્વર ને મહેશ્વર, સુવત્સક ને વિશાળ, હાસ ને હાસરતિ, શ્વેત ને મહાશ્વેત, પચક ને પચકાધિપ એવા નામ છે" તે વાણવ્યંતર કહેવાય છે

રત્નપ્રભાના તળની ઉપર દશે ન્યૂન આઠસો યોજન જઈએ ત્યારે જ્યોતિષ મંડળ આવે છે. પ્રથમ તારાઓ છે, તેની ઉપર દશ યોજન સૂર્ય છે, સૂર્યની ઉપર એંશી યોજને ચંદ્ર છે, તેની ઉપર વીશ યોજનમાં ગ્રહો રહેલા છે. એ પ્રમાણે એકસો દશ યોજનમાં જ્યોતિર્લોક રહેલો છે. જંબૂદ્વીપના મધ્યમાં મેરુ પર્વતથી અગિયારસો ને એકવીશ યોજન છેટું મેરુને નહીં સ્પર્શ કરતું, મંડળાકારે સર્વ દિશામાં વ્યાપ્ત થઈ રહેલું જ્યોતિશ્ચક્ર ભમ્યા કરે છે, ફક્ત એક ધ્રુવનો તારો નિશ્ચળ છે. તે જ્યોતિશ્ચક્ર લોકના અંત ભાગથી અગિયારસો ને અગિયાર યોજન અંદર રહીને લોકાંતને નહીં સ્પર્શ કરતું મંડળાકારે રહેલું છે. નક્ષત્રોમાં સર્વની ઉપર સ્વાતિ નક્ષત્ર છે, અને સર્વની નીચે ભરણી નક્ષત્ર છે. સર્વથી દક્ષિણમાં મૂળ નક્ષત્ર છે, અને સર્વથી ઉત્તરમાં અભિજિત નક્ષત્ર છે. આ જંબૂદ્વીપમાં બે ચંદ્ર અને બે સૂર્ય છે. લવણસમુદ્રમાં ચાર ચંદ્ર અને ચાર સૂર્ય છે. ધાતકીખંડમાં બાર ચંદ્ર અને બાર સૂર્ય છે. કાળોદધિમાં બેતાળીશ ચંદ્ર અને બેતાળીશ સૂર્ય છે. પુષ્કરાર્દ્ધમાં બહોતેર ચંદ્ર અને બહોતેર સૂર્ય છે. આ રીતે અઢીદ્વીપમાં એકસો ને બત્રીશ ચંદ્ર અને એકસો બત્રીશ સૂર્ય રહેલા છે. તેમાંના એક એક ચંદ્રને અઠ્યાશી ગ્રહો, અઠ્યાવીશ નક્ષત્રો અને છાસઠ હજાર નવસો ને પંચોતેર કોટાકોટી તારાઓનો પરિવાર છે. ચંદ્રનું વિમાન વિસ્તારમાં અને લંબાઈમાં એક યોજનના એકસઠ ભાગ કરીએ તેવા છપ્પન ભાગનું છે. સૂર્યનું વિમાન તેવા અડતાળીશ ભાગનું લાંબું પહોળું છે. ગ્રહોના વિમાન અર્દ્ધ યોજનના છે, અને નક્ષત્રોના વિમાન એક એક ગાઉના છે. સર્વથી ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળા તારાનું વિમાન અર્દ્ધ ગાઉનું છે, અને સર્વથી જઘન્ય આયુષ્યવાળા તારાનું વિમાન પાંચસો ધનુષ્યનું છે. એ વિમાનો ઉંચાઈમાં [illegible] મનુષ્યલોકની અંદરના ભાગમાં [illegible] પીસ્તાળીશ લાખ યોજનના [illegible] પ્રમાણમાં છે. તે સર્વ વિમાનોની [illegible] પૂર્વ તરફ સિંહો છે, દક્ષિણ તરફ હાથીઓ છે, પશ્ચિમ તરફ વૃષભો છે, અને ઉત્તર તરફ અશ્વો છે. તેઓ ચંદ્રાદિકના વિમાનોના વાહનો છે. તેમાં ચંદ્રસૂર્યના [illegible] સોળ હજાર આભિયોગિક દેવતાઓ છે. ગ્રહના આઠ હજાર છે, નક્ષત્રના ચાર હજાર છે અને [illegible] બે હજાર આભિયોગિક દેવતા છે. [illegible] ચંદ્રાદિકના વિમાનની નીચે [illegible] આભિયોગિક [illegible] કરીને નિરંતર [illegible] [illegible] પ્રમાણ [illegible] હજાર [illegible] ચંદ્ર સૂર્ય અને ચંદ્ર [illegible] છે, [illegible] વિમાન [illegible] ચંદ્રસૂર્યના [illegible] અનુક્રમે [illegible] [illegible] સૂર્ય ને ચંદ્રો [illegible] [illegible]

[illegible]

લાગે તેવી રીતે રહેલા છે, અને તેઓ સ્વયભૂરમણ સમુદ્રની અવધિ કરીને લક્ષ લક્ષ યોજનવડે અતરિત થયેલા પોતપોતાની પક્તિઓવડે હમેશા સ્થિર રહેલા છે ”

“ મધ્યલોકમા જમ્બૂદ્વીપ અને લવણ સમુદ્ર વિગેરે સારા સારા નામોવાળા અસખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રો એક બીજાથી બમણા બમણા વિસ્તારમા રહેલા છે પૂર્વલા પૂર્વલા દ્વીપોને સમુદ્રો વીંટીને રહેલા હોવાથી તેઓ વલયના આકારવાળા છે, તેમા સ્વયભૂ નામે મહોદધિ છેલ્લો છે ”

“ જમ્બૂદ્વીપની મધ્યમાં સુવર્ણના થાળની જેવો ગોળાકાર મેરૂપર્વત રહેલો છે તે પૃથ્વીતળની નીચે એક હજાર યોજન ભૂમિમા ઉંડો રહેલો છે, અને નવાણુ હજાર યોજન ઉંચો છે દશ હજાર યોજન પૃથ્વીને તળે વિસ્તારવાળો છે, અને ઉપર એક હજાર યોજન વિસ્તારવાળો છે ત્રણલોકથી[1] અને ત્રણ કાડથી તે પર્વત વિભક્ત થયેલો છે સુમેરૂ પર્વતનો પહેલો કાડ શુદ્ધ પૃથ્વી, પાષાણ હીરા અને શર્કરાથી ભરપૂર છે તેનુ એક હજાર યોજન પ્રમાણ છે તે પછી તેનો બીજો કાડ ત્રેસઠ હજાર યોજન સુધી જાતવત રૂપુ, સ્ફટિક, અકરત્ન અને સુવર્ણવડે ભરપૂર છે મેરૂનો ત્રીજો કાંડ છત્રીશ હજાર યોજનનો છે તે સુવર્ણ શિલામય છે, અને વૈડૂર્ય રત્નની તેની ઉપર સુદર ચૂલિકા ઉંચાઈમા ચાલીશ યોજન છે મૂળમા તેનો વિસ્તાર બાર યોજન છે, મધ્યમા આઠ યોજન છે, અને ઉપર ચાર યોજન છે મેરૂપર્વતના તળમા ભદ્રશાળ નામે વન વલયાકારે રહેલુ છે ભદ્રશાળ વનથી પાચસો યોજન ઉંચા જઈએ ત્યારે મેરૂ પર્વતની પહેલી મેખળા ઉપર પાચસો યોજનના ફરતા વિસ્તારવાળુ બીજુ નદન નામે વન છે તે પછી સાડીબાસઠ હજાર યોજન જઈએ ત્યારે બીજી મેખળા ઉપર નદનવન પ્રમાણનુ ત્રીજુ સૌમનસ નામે વન રહેલુ છે એ સૌમનસ વનથી છત્રીશ હજાર યોજન જઈએ ત્યારે ત્રીજી મેખળા ઉપર મેરૂને માથે પાડક નામે ચોથુ સુદર વન આવેલુ છે તે ચૂલિકાની ફરતુ ચારસો ને ચોરાણુ યોજનના વિસ્તારવાળુ વલયાકારે છે ”

“ આ જમ્બૂદ્વીપમા સાત ખડ છે તેમના ભરત, હૈમવત, હરિવર્ષ, મહાવિદેહ, રમ્યક, હૈરણ્યવત અને ઐરવત એવા નામ છે દક્ષિણમા અને ઉત્તરમા એ ક્ષેત્રોને જુદા પાડનાર વર્ષધર પર્વતો છે તેના હિમવાન, મહાહિમવાન, નિષધ, નીલવત, રૂક્મી અને શિખરી એવા નામ છે તે પર્વતો મૂળમા અને ટોચે તુલ્ય વિસ્તારથી શોભે છે તેમા પ્રથમ પૃથ્વીના અદર પચીશ યોજન ઉંડો સુવર્ણમય હિમવત નામે પર્વત છે, તે સો યોજન ઉંચો છે બીજો મહાહિમવાન પર્વત ઉંડાઈમા અને ઉંચાઈમા તેથી બમણો છે, અને તે અર્જુન જાતિના સુવર્ણનો છે તેનાથી બમણા

[1] ભૂમિમા હજાર યોજન રેચક રી નારકોથી વધારતા સો યોજન અધોલોકમા ભગીને નારકે નીચેના અને નારકે ઉપરના તિર્યક્લોકમા અને ૯૯૧૦૦ યોજન ઉપરના ભાગ સ્વર્ગમા રહેલ છે

૪૧

પ્રમાણુવાળો ત્રીજો નિષધ પર્વત છે, તે સુવર્ણ જેવા વર્ણનો છે ચોથો નીલવત પર્વત પ્રમાણમા નિષધ તુલ્ય છે, અને તે વૈડૂર્યમણિનો છે પાચમો રૂકમી પર્વત રૂપ્યમય છે, અને પ્રમાણમા મહાહિમવત તુલ્ય છે છઠ્ઠો શિખરી પર્વત સુવર્ણમય છે, અને પ્રમાણમા હિમવત તુલ્ય છે તે સર્વ પર્વતો પાર્શ્વભાગોમા વિચિત્ર પ્રકારના મણિઓથી શોભે છે ક્ષુદ્રહિમવત પર્વતની ઉપર એક હજાર યોજન લાબો અને પાચમો યોજન વિસ્તારવાળો પદ્મ નામે એક મોટો દ્રહ છે મહાહિમવત પર્વત ઉપર મહાપદ્મ નામે દ્રહ છે, તે પદ્મદ્રહથી લબાઈમા અને વિસ્તારમા બમણો છે તેનાથી બમણો તિગિછિ નામે દ્રહ નિષધ પર્વત ઉપર રહેલો છે તેના જેવોજ કેસરી નામનો એક દ્રહ નીલવત ગિરિ ઉપર આવેલો છે મહાપદ્મ દ્રહની તુલ્ય મહાપુડરીક દ્રહ રૂકમી પર્વત ઉપર છે, અને પદ્મદ્રહની તુલ્ય પુડરીક દ્રહ શિખરી પર્વત ઉપર રહેલો છે એ પદ્માદિક દ્રહોમા જળની અદર દશ યોજન ઊડા ગયેલા એવા વિકસ્વર કમળો રહેલા છે, એ છએ દ્રહોમા શ્રી, હ્રી, ધૃતિ, કીર્તિ, બુદ્ધિ અને લક્ષ્મી એ છ દેવીઓ અનુક્રમે પલ્યોપમ આયુષ્યવાળી રહે છે તે દેવીઓ સામાનિક દેવો, ત્રણ પર્ષદાના દેવો, આત્મરક્ષકો અને સૈન્ય સહિત છે "

" ભરતક્ષેત્રની અદર ગગા અને સિધુ નામે મોટી બે નદીઓ છે, હૈમવત ક્ષેત્રમા રોહિતા અને રોહિતાશા નામની બે નદીઓ છે, હરિવર્ષ ક્ષેત્રમા હરિસલિલા અને હરિકાતા નામે બે નદીઓ છે, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સીતા અને સીતોદા નામે બે મોટી નદીઓ છે, રમ્યક ક્ષેત્રમા નરકાતા અને નારીકાતા નામની બે નદીઓ છે, હૈરણ્યવત ક્ષેત્રમા સ્વર્ણકૂલા અને રૂપ્યકૂલા નામની બે નદીઓ છે, અને ઐરવત ક્ષેત્રમા રક્તા અને રક્તાવતી નામની બે નદીઓ છે તેઓમા પહેલી નદીઓ પૂર્વ સમુદ્રમા જઈને મળે છે, અને બીજી નદીઓ પશ્ચિમ સમુદ્રમા જઈને મળે છે તેમા ગગા અને સિધુ ની ચૌદ હજાર નદીઓએ પરવરેલી છે સીતા અને સીતોદા નદીઓ વિના દરેક બબે નદીઓ તેથી બમણી બમણી નદીઓના પરિવારવાળી છે ઉત્તરની નદીઓ દક્ષિણની નદીઓ જેટલાજ પરિવારવાળી છે સીતા અને સીતોદા નદી પાચ લાખ અને બત્રીશ હજાર નદીઓના પરિવારવાળી છે "

" ભરતક્ષેત્રની પહોળાઇ પાચમો છવીશ યોજન અને યોજનના ઓગણીશ ભાગ કરીએ તેવા છ ભાગ (છ કળા) ની છે અનુક્રમે બમણા બમણા વિસ્તારવાળા પર્વતો અને ક્ષેત્રો મહાવિદેહક્ષેત્ર સુધી છે ઉત્તર બાજુના વર્ષધર પર્વતો અને ક્ષેત્રો દક્ષિણના વર્ષધર પર્વતો અને ક્ષેત્રોની જેટલાજ પ્રમાણવાળા છે એ પ્રમાણે બધા વર્ષધર પર્વતોનુ અને ક્ષેત્રોનુ પ્રમાણ સમજવુ નિષધાદ્રિથી ઉત્તર તરફ અને મેરૂથી દક્ષિણ તરફ વિદ્યુત્પ્રભ અને સૌમનસ નામે પૂર્વ પશ્ચિમમા બે પર્વતો છે, તેમની હાથીના દાતની જેવી આકૃતિ છે, અને છેવટે મેરૂપર્વતથી જરા સ્પર્શ કર્યા વિના છેટે રહેલા છે એ

બન્નેની મધ્યમા દેવકુરૂ નામનુ યુગલિઆનુ ક્ષેત્ર છે તેનો વિષ્કંભ (ઉત્તર દક્ષિણ પહોળાઇ) અગિયાર હજાર આઠસો ને બેતાલીશ યોજન છે તે દેવકુરૂ ક્ષેત્રમા સીતોદા નદીથી ભેદાયેલા પાચ દ્રહો છે તે પાચે દ્રહની બન્ને બાજુ દશ દશ સુવર્ણના પર્વતો છે, તેની એકત્ર ગણત્રી કરવાથી સો સુવર્ણગિરિ થાય છે તે દેવકુરૂમાં સીતોદા નદીના પૂર્વ અને પશ્ચિમ તટ ઉપર ચિત્રકૂટ અને વિચિત્રકૂટ નામે બે પર્વતો છે, તે ઉંચા એક હજાર યોજન છે ભૂમિ ઉપર પહોળા પણ તેટલાજ છે, અને ઉપર વિસ્તાર તેથી અર્ધો (૫૦૦ યોજન) છે મેરૂથી ઉત્તરમા અને નિલવંત ગિરિથી દક્ષિણમા ગંધમાદન અને માલ્યવાન્ નામે બે પર્વતો હાથીદાંતને આકારે રહેલા છે તે બે પર્વતોની અંદર સીતા નદીથી ભિન્ન થયેલા પાચ દ્રહો છે તેની પણ બન્ને બાજુ દશ દશ હોવાથી એકંદર સો સુવર્ણના પર્વતો આવેલા છે, તેથી ઉત્તર કુરૂક્ષેત્ર ઘણુ રમણિક લાગે છે તે સીતા નદીના બન્ને તટ ઉપર યમક નામના સુવર્ણના બે પર્વતો રહેલા છે, તે વિચિત્રકૂટ અને ચિત્રકૂટની જેટલાજ પ્રમાણવાળા છે દેવકુરૂ ને ઉત્તરકુરૂની પૂર્વમાં પૂર્વવિદેહ આવેલ છે, અને પશ્ચિમમા અપરવિદેહ આવેલ છે તે પરસ્પર ક્ષેત્રાંતરની જેમ રહેલા છે તે બન્ને વિભાગમા પરસ્પર સંચાર રહિત અને નદીઓ તથા પર્વતોથી વિભાગ પામેલા, ચક્રવર્તીને વિજય કરવા યોગ્ય સોળ સોળ વિજયો છે તેમા કચ્છ, મહાકચ્છ, સુકચ્છ, કચ્છવાન, આવર્ત, મંગલાવર્ત, પુષ્કલ અને પુષ્કલાવતી એ આઠ વિજય પૂર્વ મહાવિદેહમા ઉત્તર તરફ છે, વત્સ, સુવત્સ, મહાવત્સ, રમ્યવાન, રમ્ય, રમ્યક, રમણીય અને મંગલાવતી એ આઠ વિજય દક્ષિણ તરફ છે પદ્મ, સુપદ્મ, મહાપદ્મ, પદ્માવતી, શંખ, કુમુદ, નલિન અને નલિનાવતી એ આઠ વિજય પશ્ચિમ મહાવિદેહમા દક્ષિણ તરફ છે, અને વપ્ર, સુવપ્ર, મહાવપ્ર, વપ્રાવતી, વલ્ગુ, સુવલ્ગુ, ગંધિલા અને ગંધિલાવતી એ આઠ વિજયો ઉત્તર તરફ છે"

"ભરતખંડની મધ્યમા દક્ષિણાર્દ્ધ અને ઉત્તરાર્દ્ધને જુદા પાડનારો વૈતાઢ્ય પર્વત આવેલો છે તે પર્વત પૂર્વ અને પશ્ચિમે સમુદ્ર પર્યંત વિસ્તારમા છે, છ યોજન અને એક કોશ પૃથ્વીમા ઉંડો છે, પચાસ યોજન વિસ્તારમા છે, અને પચીશ યોજન ઉંચો છે પૃથ્વીથી દશ યોજન ઉપર જઇએ ત્યારે તેની ઉપર દક્ષિણ અને ઉત્તરમા દશ દશ યોજન વિસ્તારવાળી વિદ્યાધરોની બે શ્રેણીઓ છે, તેમા દક્ષિણ શ્રેણીમા વિદ્યાધરોના રાષ્ટ્ર સહિત પચાસ નગરો છે, અને ઉત્તર શ્રેણીમા સાઠ નગરો છે તે વિદ્યાધરોની શ્રેણી ઉપર દશ યોજન જઇએ ત્યારે તેટલાજ વિસ્તારવાળી વ્યંતરોના નિવાસથી શોભિત એવી બન્ને બાજુ મળીને બે શ્રેણીઓ છે તે વ્યંતરોની શ્રેણીઓની ઉપર પાચ યોજન જઇએ ત્યારે તેની ઉપરના નવ કૂટ આવેલા છે એવીજ રીતે ઐરવત ક્ષેત્રમા પણ વૈતાઢ્ય રહેલો છે"

"જબૂદ્વીપની ફરતી કિલ્લારૂપ વજ્રમય જગતી આઠ યોજન ઉંચી છે તે જગતી મૂળમા બાર યોજન પહોળી છે, મધ્ય ભાગમા આઠ યોજન છે, અને ઉપર ચાર યોજન છે તેની ઉપર જાળકટક છે, તે બે ગાઉ ઉંચો છે તે વિદ્યાધરોનુ અદ્વિતીય મનોહર ક્રીડાસ્થાન છે તે જાળકટકની પણ ઉપર દેવતાઓની ભોગભૂમિરૂપ 'પદ્મવરા' નામે એક સુદર વેદિકા છે, તે જગતીને પૂર્વાદિ દિશાઓમા અનુક્રમે વિજય, વૈજયત, જયત અને અપરાજિત નામે ચાર દ્વાર છે"

"ક્ષુદ્રહિમવાન્ અને મહાહિમવાન્ પર્વતની મધ્યમા (હિમવત ક્ષેત્રમા) શબ્દા પાતી નામે વૃત્ત વૈતાઢ્ય પર્વત છે, શિખરી અને રૂક્મી પર્વતના વચમા વિકટાપાતી નામે વૃત્ત વૈતાઢ્ય પર્વત છે, મહાહિમવાન્ અને નિષધ પર્વતની વચમા ગધા પાતી નામે વૃત્ત વૈતાઢ્ય પવત છે, અને નિલવત તથા રૂક્મી પર્વતની વચમા માલ્યવાન્ નામે વૃત્ત વૈતાઢ્ય પવત છે તે સર્વ વૈતાઢ્ય પર્વતો પાલાના જેવી આકૃતિવાળા છે, અને એક હજાર યોજન ઉંચા છે"

"જબૂદ્વીપની ફરતો લવણસમુદ્ર છે, તે વિસ્તારમા જબૂદ્વીપથી બમણો છે મધ્યમા એક હજાર યોજન ઉડો છે બન્ને તરફની જગતીથી અનુક્રમે ઉતરતા ઉતરતા પચાણુ હજાર યોજન જઇએ ત્યારે એક હજાર યોજન ઉંડાઇમા અને ઉંચાઇમા ૭૦૦ યોજન તેનુ જળ વધતુ છે મધ્યમા દશ હજાર યોજનમા સોળ હજાર યોજન ઉંચી એ લવણસમુદ્રની પાણીની શિખા છે તેની ઉપર બે ગાઉ સુધી ઉંચી જળની વેલ એક દિવસમા બે વખત વધે છે તે લવણસમુદ્રની મધ્યમા પૂર્વાદિ દિશાના ક્રમથી વડવામુખ, કેયૂપ, યૂપ અને ઇશ્વર એ નામના મોટા માટલાની જેવી આકૃતિવાળા ચાર પાતાલકલશા છે તે મધ્યમા પેટાળે એક લાખ યોજન પહોળા છે અને લાખ યોજન ઉંડા છે, એક હજાર યોજન જાડી વજ્રરત્નની તેમની ઠીંકરી છે, નીચે અને ઉપર દશહજાર યોજન પહોળા છે, તેમા નીચેના ત્રીજા ભાગમા વાયુ રહેલ છે, મધ્યના ત્રીજા ભાગમા વાયુ જળ મિશ્ર છે અને ઉપરના ત્રીજા ભાગમા જળ રહેલુ છે તે કાઠા વિનાના મોટા માટલાની જેવા આકારના છે તે કળશામા કાળ, મહાકાળ, વેલબ અને પ્રભજન નામના દેવતા અનુક્રમે પોતપોતાના ક્રીડાઆવાસમા રહે છે તે ચાર પાતાલકલશાના આતરામા સાત હજાર આઠ સો ને ચોરાશી ન્હાના કલશા છે તે એક હજાર યોજન ભૂમિમા ઉંડા તથા પેટાળે પહોળા છે, તેમની દશ યોજનની ઠીંકરી જાડી છે, અને ઉપર તથા નીચે એકસો યોજન પહોળા છે તે પાતાળકળશાઓમાં નીચેના ભાગમાં રહેલા વાયુવડે તેના મધ્ય ભાગનુ વાયુમિશ્ર જળ ઉછળે છે એ સમુદ્રની વેલને અંદરથી રોધ કરનારા બેતાળીશ હજાર નાગકુમાર દેવતા હમેશા રક્ષકની પેઠે રહેલા છે બહારથી વેલને ધારણ કરનારા બોંતેર હજાર દેવતા છે અને મધ્યમા ઉદકની શિખા ઉપરની બે ગાઉ પર્યંતની વેલને રોકનારા સાઠ હજાર દેવો છે તે લવણસમુદ્રમા ગોસ્તૂપ, ઉદકાભાસ, શખ અને ઉદકસીમ એ નામના અનુક્રમે સુવર્ણ, અંકરત્ન, રૌપ્ય અને

જો ધનસાર્થવાહે તે મહા અટવીમા ત મુઓ નાખીને નિવાસ કર્યો ત્યા નર્ષે લોકોએ
વર્ષાઋતુ નિગમન કરવાને માટે આશ્રમો કર્યો, કેમકે દેશકાળને ઉચિત ક્રિયા કરના
રાઓ દુ ખી થતા નથી સાર્થવાહના મિત્ર મણિભદ્રે જતુ રહિત પૂરી ઉપર ગ્હે
ઉટજ[1] રૂપી ઉપાશ્રય બતાવ્યો, એટલે તેમા સાધુ સહિત આચાર્યે નિવાસ કર્યો
સઘના લોકો ઘણા હોવાથી અને વર્ષાઋતુનો લાબો વખત હોવાથી સર્વની પાસે ભાથુ
અને ઘાસ વિગેરે ખુટી ગયુ, તેથી સર્વે સાર્થવાસીઓ ક્ષુધાતુર થઇ મલીન વસ્ત્રવાળા
તાપસોની પેઠે કન્દમૂળાદિક ભક્ષણ કરવાને આમતેમ ફરવા લાગ્યા સાર્થના લોકોની આ
દુ ખી હાલત જોઇ સાર્થવાહના મિત્ર મણિભદ્રે એક દિવસે સાયકાળે તે સર્વ વૃત્તા
સાર્થવાહને નિવેદન કર્યો તે સાભળી સઘના લોકોના દુ ખની ચિંતામા, પવન રહિ
સમયે નિષ્કપ થયેલા સમુદ્રની પેઠે સાર્થવાહ નિશ્ચળ થઇ ગયો એવી રીતે ચિંતામ
થયેલા સાર્થવાહને ક્ષણમાત્રમા નિદ્રા આવી ગઇ "જ્યારે અતિ દુ ખ કે અતિ સુખ
આવે ત્યારે તત્કાળ નિદ્રા આવી જાય છે, કેમકે તે બને નિદ્રાના મુખ્ય કારણ છે
તથામા રાત્રિનો છેલ્લો પ્રહર થયો એટલે અશ્વશાળાનો કોઇ ભદ્રિક આશયવાળો પાહરેગીર
નીચે પ્રમાણે બોલ્યો

"દરેક દિશાઓમા જેની કીર્તિ વિસ્તાર પામી છે એવા અમારા સ્વામી વિષમ દશામા
પ્રાપ્ત થયા છે, તોપણ પોતાના શરણાગતનુ પાલન સારૂ કરે છે" આવી તેની વાણી સા
ભળી સાર્થવાહે વિચાર કર્યો કે—"આ કોઇ પાસાગે મને ઉપાલભ દીધો જણાય છે
મારા સઘમા દુ ખી માણસ કોણ છે? અરે! મારા સાથમા આવ્યુ કે મારી સાથે ધર્મ
આચાર્ય આવેલા છે, જેઓ અકૃત[2] અકારિત[3] પ્રાસુક[4] ભિક્ષાવીજ ફક્ત ઉદરપોષણ ક
નાર છે અને કદ, મૂળ તથા ફળાદિ પદાર્થોનો કોઇ વખત સ્પર્શ પણ કરતા નથી હમણ
આ દુ ખિત સાર્થને વિષે તેઓ કેમ વર્તતા હશે? અહો મે આચાર્યને સાથના મ
કૃત્ય ચલાવવાનુ અંગીકાર કરીને મારી સાથે આ માર્ગે લાવ્યા, તેઓનુ દુ ખાદિ
સ્મરણ કદી પણ ને મુખે આ શુ કર્યુ? આજ સુધી જેઓનુ વાણીમાત્રથી પણ ઉચિ
સાચવ્યુ નથી તેઓને આજે હુ કેવી રીતે મુખ બતાવીશ? તથાપિ આજે તેમનુ દર્શન કરી
ને હુ મારૂ પોતાનુ નિર્મળ કરૂ, કારણકે તેઓ સર્વ વસ્તુના ઇચ્છા રહિત છે
તેપણ તેમનુ આરાધન કરૂ" આવી ચિંતામા મુનિ દર્શનને માટે ઉત્સુક થયેલા સાર્થ
વાહને રાત્રિનો ચોથો પહોર નીદ્રા વિના જેવડો મોટો પડ્યો, પછી રાત્રિ વીતી ગઇ, એટ
પ્રભાતના ઉજ્વળ વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કરી સાર્થવાહ પોતાના મુખ્ય માણસોને સાથે
સૂરિના આશ્રમ તરફ ગયો ત્યા જઇ પોતાના અધ્યયનથી આચ્છાદિત થયેલા, ક્રિ

1. ઝુપડુ 2. કરેલા 3. કરાવેલા નહી 4. નિર્જીવ 5. ... 6. ...

સ્ફાટિકના ચાર વેલંધર પર્વતો છે ગોસ્તૂપ, શિવક, શંખ અને મનોહદ નામના ચાર દેવતાઓનો તેમાં આશ્રય છે તે બેતાલીશ હજાર યોજન સમુદ્રમાં જઈએ ત્યારે ચારે દિશાએ ચાર આવેલા છે, તથા ચાર વિદિશાઓમાં કર્કોટક, કાર્દમક, કૈલાશ અને અરૂણપ્રભ નામે ચાર સર્વ રત્નમય એવા સુંદર અનુવેલંધર પર્વતો છે તે પર્વતો ઉપર કર્કોટક, વિદ્યુજ્જિહ્વ, કૈલાશ અને અરૂણપ્રભ નામે તેના સ્વામી દેવો નિરંતર વસે છે તે સર્વ પર્વતો એક હજાર સાતસો ને એકવીશ યોજન ઉંચા છે, એક હજાર ને બાવીશ યોજન મૂળમાં પહોળા છે, અને ચારસો ને ચોવીશ યોજન શિખર ઉપર પહોળા છે તે સર્વ પર્વતોની ઉપર તેના સ્વામીદેવતાઓના શોભનીક પ્રાસાદો છે વળી બાર હજાર યોજન સમુદ્ર તરફ જઈએ ત્યારે પૂર્વ દિશા સંબંધી બે વિદિશામાં બે ચંદ્રદ્વીપ છે, તે વિસ્તારમાં અને પહોળાઈમાં પૂર્વ પ્રમાણે છે, અને તેટલાજ પ્રમાણવાળા બે સૂર્યદ્વીપો પશ્ચિમ દિશા સંબંધી બે વિદિશામાં છે, અને સુસ્થિત દેવતાના આશ્રયભૂત ગૌતમદ્વીપ તે બેની વચમાં છે ઉપરાંત લવણસમુદ્ર સંબંધી શિખાની આ બાજુ અને બહારની બાજુ ચાલનારા ચંદ્રો અને સૂર્યોના આશ્રયરૂપ દ્વીપો છે, તથા તેની ઉપર તેમના પ્રાસાદો રહેલા છે તે લવણસમુદ્ર લવણરસવાળો છે "

" લવણસમુદ્રની ફરતો તેનાથી બમણો પહોળો ધાતકીખંડ નામે બીજો દ્વીપ છે જંબૂદ્વીપમાં મેરૂપર્વત, ક્ષેત્રો અને વર્ષધર પર્વતો જેટલા કહેલા છે તેથી બમણા તેજ નામના ધાતકીખંડના છે ઇષુકારમાં ઉત્તર અને દક્ષિણમાં ધાતકીખંડની પહોળાઇ જેટલા બે ઇષુકાર પર્વતો આવેલા છે તેનાવડે વિભાગ પામેલા પૂર્વાર્ધ અને પશ્ચિમાર્ધના જંબૂદ્વીપની જેટલી સંખ્યાવાળા ક્ષેત્રો અને પર્વતો છે તે ધાતકીખંડમાં ચક્રના આરા જેવા આકારવાળા અને નિષધ પર્વત જેટલા ઉંચા તથા કાલોદધિ અને લવણસમુદ્રને ફરસીને રહેલા વર્ષધર પર્વતો તથા ઈષુકાર પર્વત છે, અને આરાના આંતરાની જેવા ક્ષેત્રો છે ધાતકીખંડ દ્વીપની ફરતો કાલોદધિ નામે સમુદ્ર આવેલો છે, તે આઠ લાખ યોજનના વિસ્તારવાળો છે તેની ફરતો પુષ્કરવર દ્વીપાર્ધ તેટલાજ પ્રમાણવાળો છે ધાતકીખંડમાં ઇષુકાર પર્વત સહિત મેરૂ વિગેરેની સંખ્યા સંબંધી જે નિયમ કહેલો છે તેજ નિયમ પુષ્કરાર્ધના પણ છે અને પુષ્કરાર્ધમાં ક્ષેત્રાદિકના પ્રમાણનો નિયમ ધાતકીખંડના ક્ષેત્રાદિકના વિભાગથી બમણો છે ધાતકીખંડ અને પુષ્કરાર્ધમાં મળીને ચાર નાના મેરૂપર્વતો છે તે જંબૂદ્વીપના મેરૂથી પંદર હજાર યોજન ઓછા ઉંચા અને છસો યોજન ઓછા વિસ્તારવાળા છે[1] તેનો પ્રથમ કાંડ મહામેરૂ જેટલોજ છે, બીજો કાંડ સાત હજાર યોજન ઓછો અને ત્રીજો કાંડ આઠ હજાર યોજન ઓછો છે તેના ભદ્રશાળ અને નંદનવન મુખ્ય મેરૂની પ્રમાણેજ છે નંદનવનથી સાડીપચાવન હજાર યોજન જઈએ ત્યારે પાંચસો યોજન વિસ્તારવાળું સૌમનસ નામે વન છે તેના ઉપર

1 આ ચાર મેરૂ જમીનથી ૮૪૦૦૦ યોજન ઉંચા છે અને જમીનપર ૯૪ યોજન વિસ્તારવાળા છે

ભયપુરથી સિંધુદેશ, મથુરાપુરીથી સૌવીરદેશ, અપાપાપુરીથી સુરસેનદેશ, ભ ગી પુરીથી માસપુરીવર્તદેશ, શ્રાવસ્તીપુરીથી કુણાલદેશ, કોટિવર્ષપુરથી લાટદેશ અને શ્વેતબીપુરીથી કેકાઈદેશ, એમ સાડી પચીશ આર્ય દેશો આ નગરોથી ઓળખાય છે. તીર્થંકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ અને બળભદ્રોના તે દેશોમાજ જન્મ થાય છે ઈક્ષ્વાકુવંશ, જ્ઞાતવંશ, વિદેહવંશ, કુરુવંશ, ઉગ્રવંશ, ભોજવંશ અને રાજન્યવંશ એ વિગેરે વંશોમા ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યો જાતિઆર્ય કહેવાય છે; તથા કુલગર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ અને બલભદ્ર તથા તેમની ત્રીજી પાચમી કે સાતમી પેઢીથી ચાલેલા શુદ્ધ વંશના ઉત્પન્ન થયેલા હોય તે કુળઆર્ય કહેવાય છે પૂજન કરવુ ને કરાવવુ, શાસ્ત્ર ભણવા ને ભણાવવા, તેથી અને બીજા શુભ પ્રયોગથી જેઓ આજીવિકા ચલાવે તે કર્માર્ય કહેવાય છે થોડા પાપવ્યાપારવાળા, વસ્ત્ર વણનારા, વસ્ત્ર તૂણનારા, કુભાર, નાપિત અને દેવળના પૂજારા વિગેરે શિલ્પાર્ય કહેવાય છે જે ઉચી ભાષાના નિયમ વાળા વર્ણોથી પૂર્વોક્ત પાચે પ્રકારના આર્યોના વ્યવહારને કહે છે, તે ભાષાર્ય કહેવાય છે

"મ્લેચ્છોમા શાક યવન, શબર, બબર, કાયા, મુરુંડ, ઊડ્ર, ગૌડ, પત્કણક, અર પાક, હૂણ, રોમક, પારસી, ખસ, ખાસિક, ડોંબિલિક, લકુશ ભિલ્લ અંધ્ર, બુક્કસ, પુલિંદ, ક્રૌંચક, ભ્રમરરૂત, કુચ, ચીન, વચુક, માલવ, દ્રવિડ, કુલક્ષ, કિરાત, કૈકય, હયમુખા, હાથીમુખા, અશ્વમુખા, અજમુખા, અશ્વકર્ણા, ગજકર્ણા અને બીજા પણ અનાર્યો કે જેઓ ધર્મ એવા અક્ષરોને પણ જાણતા નથી તેમજ ધર્મ તથા અધર્મને પૃથક્ સમજતા નથી તેઓ મ્લેચ્છ કહેવાય છે "

"બીજા અતરદ્વીપોમા મનુષ્યો છે તેઓ પણ યુગલિઆ હોવાથી ધર્મ અધર્મને જાણતા નથી. એ અતરદ્વીપ છપ્પન છે; તેમા અઠ્યાવીશ દ્વીપો ક્ષુદ્રહિમાલય પર્વતની પૂર્વ અને પશ્ચિમ બાજુને છેડે ઈશાનકૂણ વિગેરે ચાર વિદિશામા લવણસમુદ્રમા નીકળેલી દાઢાઓની ઉપર રહેલા છે તેમા ઈશાનકૂણમા જબૂદ્વીપની જગતીથી ત્રણસો યોજન લવણસમુદ્રમા જઈએ ત્યા તેટલાજ લાબો અને પહોળો એવો પ્રથમ એકોરૂક નામે અતરદ્વીપ છે એ દ્વીપમા તે દ્વીપના નામથી ઓળખાતા સર્વ અગ ઉપાગમા સુદર એવા મનુષ્યો રહે છે કેવળ એકોરૂક દ્વીપમાજ નહીં પણ બીજા બધા અતરદ્વીપોમા તે દ્વીપના નામથી ઓળખાતા મનુષ્યોજ રહે છે એમ જાણવુ અગ્નિકૂણ વિગેરે બાકીની ત્રણ વિદિશાઓમા તેટલીજ ઉંચાઈએ તેટલાજ લાબા અને પહોળા આભાષિક, લાગુલિક અને વૈષાણિક એ નામના અનુક્રમે દ્વીપો રહેલા છે ત્યારપછી ચારસો યોજન લવણસમુદ્રમા જઈએ ત્યારે જગતીથી ૪૦૦ યોજન દૂર તેટલીજ લબાઈ અને તેટલાજ વિષ્કભવાળા ઈશાન વિગેરે વિદિશાઓમા હયકર્ણ, ગજકર્ણ, ગોકર્ણ અને શષ્કુલિકર્ણ એ નામના અનુક્રમે અતરદ્વીપો છે તે પછી ત્યાથી અને જગતીથી પાચસો યોજન દૂર તેટલીજ લબાઈ અને વિષ્કભવાળા ચાર અતરદ્વીપો ઈશાન વિગેરે

વિદિશાઓમાં આદર્શમુખ, મેષમુખ, હયમુખ અને ગજમુખ નામના અનુક્રમે આ વેલા છે પછી છસે યોજન દૂર તેટલીજ લંબાઇ અને વિસ્તારવાળા અશ્વમુખ, હસ્તિમુખ, સિંહમુખ અને વ્યાઘ્રમુખ નામના અંતરદ્વીપો આવેલા છે પછી સાતસે યોજન દૂર તેટલીજ લંબાઇ અને વિસ્તારવાળા અશ્વકર્ણ, સિંહકર્ણ, હસ્તિકર્ણ અને કર્ણપ્રાવરણ નામે અંતરદ્વીપો આવેલા છે તે પછી આઠસો યોજન દૂર તેટલીજ લંબાઇ અને તેટલાજ વિષ્કંભવાળા ઉલ્કામુખ, વિદ્યુજ્જિહ્વ, મેષમુખ અને વિદ્યુદ્દંત એ નામના ચાર દ્વીપો ઇશાન વિગેરે વિદિશાઓમાં અનુક્રમે રહેલા છે તે પછી ત્યાંથી નવસોંવિમા નવસો યોજન જતાં જગતીથી નવસો યોજન દૂર તેટલાજ વિષ્કંભ અને લંબાઇથી શોભતા ગૂઢદંત, ઘનદંત, શ્રેષ્ઠદંત અને શુદ્ધદંત નામે ચાર અંતરદ્વીપો ઇશાન વિગેરે દિશાના ક્રમથી રહેલા છે એજ પ્રમાણે શિખરી પર્વત ઉપર પણ અઠ્ઠાવીશ દ્વીપ છે આ રીતે સર્વે મળીને છપ્પન અંતરદ્વીપો છે.”

“માનુષોત્તર પર્વતની પછી બીજું પુષ્કરાર્દ્ધ છે તે પુષ્કરાર્દ્ધની ફરતો તે આખા દ્વીપથી બમણો પુષ્કરોદક સમુદ્ર આવેલો છે તે પછી વારુણીવર નામે દ્વીપ અને સમુદ્ર આવેલા છે તે પછી ક્ષીરવર નામે દ્વીપ ને સમુદ્ર છે, તે પછી ઘૃતવર નામે દ્વીપ ને સમુદ્ર છે તે પછી ઇક્ષુવર નામે દ્વીપ ને સમુદ્ર છે, તે પછી આઠમો નંદીશ્વર નામે સ્વર્ગના જેવો દ્વીપ આવેલો છે એ વલયવિષ્કંભમાં એકસો ને ત્રેસઠ કરોડ તથા ચોરાશી લાખ યોજન છે એ દ્વીપ વિવિધ જાતિના ઉદ્યાનવાળો અને દેવતાઓને ઉપભોગની ભૂમિરૂપ છે, તેમજ પ્રભુની પૂજામાં આસક્ત થયેલા દેવતાઓના આગમનથી સુંદર છે એના મધ્ય ભાગમાં પૂર્વાદિ દિશાઓમાં અનુક્રમે અંજન સરખા વર્ણવાળા ચાર અંજન પર્વતો રહેલા છે તે પર્વતો તળીએ દશ હજાર યોજનથી કાંઇક અધિક વિસ્તારવાળા છે, અને ઉપર એક હજાર યોજન વિસ્તારવાળા છે, તેમજ ક્ષુદ્રમેરુની જેટલા (૮૪૦૦૦ યોજન) ઉંચા છે તેમાં પૂર્વમાં દેવરમણ નામે, દક્ષિણમાં નિત્યોદ્યોત નામે, પશ્ચિમમાં સ્વયંપ્રભ નામે અને ઉત્તરમાં રમણીય નામે અંજનાચલ છે તે ચા પર્વતોના ઉપર સો યોજન લાંબા, પચાસ યોજન વિસ્તારવાળા અને બોંતેર યોજન ઉંચા અર્હંત ભગવાનના ચૈત્ય છે તે દરેક ચૈત્યને ચાર ચાર દ્વાર છે તે સોળ યોજન ઉંચા છે, પ્રવેશમાં આઠ યોજન અને વિસ્તારમાં પણ આઠ યોજન છે તે દ્વારો વૈમાનિક, અસુરકુમાર, નાગકુમાર અને સુવર્ણકુમારના આશ્રયરૂપ છે, અને તેમનાજ નામવાળા તે દ્વારો છે તે ચાર દ્વારોના મધ્યમાં સોળ યોજન લાંબી, તેટલીજ વિસ્તારવાળી અને આઠ યોજન ઉંચી એક મણિપીઠિકા છે તે પીઠિકા ઉપર સર્વ રત્નમય દેવચ્છંદ છે તે પીઠિકાથી વિસ્તારમાં અને ઉંચાઇમાં અધિક છે તે દેવચ્છંદની ઉપર ઋષભ, વર્દ્ધમાન, ચંદ્રાનન અને વારિષેણ એ ચાર નામવાળી, પર્યંકાસને બેઠેલી, [illegible] સહિત, તેમજ શાશ્વત અર્હંતની [illegible]

આઠ આઠ સુંદર પ્રતિમાઓ છે દરેક પ્રતિમાની સાથે પરિવાર ભૂત, બે બે નાગ, યક્ષ, ભૂત અને કુંડધારી દેવોની પ્રતિમાઓ છે બે બાજુ બે ચામરધાર પ્રતિમાઓ છે, અને દરેક પ્રતિમાના પૃષ્ઠ ભાગે એક એક છત્રધાર પ્રતિમા છે દરેક પ્રતિમાની સમીપે ધૂપઘટી, માળા ઘંટા, અષ્ટમંગળિક, ધ્વજ, છત્ર, તોરણ ચંગેરી, નાના પુષ્પપાત્રો (પટલો) આસનો અને સોળ પૂર્ણ કળશ તથા બીજા અલંકારો છે ત્યાંની તળીઆની ભૂમિઓમાં સુવર્ણની સુંદર રજવાળી વાલુકા છે તે દેવાયતન પ્રમાણેજ તેની આગળ સુંદર મુખમંડપો, પ્રેક્ષાર્થ મંડપો, અક્ષવાટિકા અને મણિપીઠિકા છે ત્યાં રમણિક સ્તૂપપ્રતિમા છે સુંદર ચૈત્યવૃક્ષો છે, ઇંદ્રધ્વજો છે, અને અનુક્રમે દિવ્ય વાપિકાઓ છે પ્રત્યેક અંજનાદ્રિની ચારે દિશાએ લાખ લાખ યોજનના પ્રમાણવાળી વાપિકાઓ છે, એટલે કુલ સોળ વાપિકા છે તેમના નંદીષેણા, અમોઘા, ગોસ્તૂપા, સુદર્શના, નંદોત્તરા, નંદા, સુનંદા, નંદિવર્ધના, ભદ્રા, વિશાલા, કુમુદા, પુંડરીકિણી, વિજયા, વૈજયંતી, જયંતી અને અપરાજિતા એવા નામો છે તે પ્રત્યેક વાપિકાઓથી પાંચસો યોજન પછી અશોક, સપ્તચ્છદ, ચંપક અને આમ્ર એ નામવાળા મોટા ઉદ્યાનો રહેલા છે તે પાંચસો યોજન વિસ્તારમાં છે, અને લાખ યોજન લાંબા છે તે દરેક વાપિકાઓની મધ્યમાં સ્ફટિકમણિના, પલ્યના આકારના અને સુંદર વેદિકા તથા ઉદ્યાનોવાળા સુશોભિત દધિમુખ પર્વતો છે તે ચોસઠ હજાર યોજન ઉંચા, એક હજાર યોજન ઉંડા અને ઉપર તથા નીચે દશ હજાર યોજનના વિસ્તારવાળા છે વાપિકાઓના આંતરામાં બે બે રતિકર પર્વતો છે, એટલે એકંદર બત્રીશ રતિકર પર્વતો છે, દધિમુખ પર્વતો તથા રતિકર પર્વતો ઉપર અંજનગિરિની જેમ શાશ્વત અર્હંતના ચૈત્યો છે તે દ્વીપની વિદિશાઓમાં બીજા ચાર રતિકર પર્વતો છે, તે દશ હજાર યોજન લાંબા તથા પહોળા અને એક હજાર યોજન ઉંચા, સર્વરત્નમય, દિવ્ય અને ઝાલરીના આકારવાળા છે તેના દક્ષિણ બાજુમાં રહેલા સૌધર્મેંદ્રના બે રતિકર પર્વતો અને ઉત્તરમાં રહેલા ઈશાનેંદ્રના બે રતિકર પર્વતોના આઠે દિશાઓના વનમાં આઠ આઠ મહાદેવીઓની આઠ આઠ રાજધાનીઓ છે, એટલે કુલ બત્રીશ રાજધાનીઓ છે તે રતિકરથી લાખ યોજન દૂર અને એક લાખ યોજનના પ્રમાણવાળી (લાંબી પહોળી) તથા જિનાલયથી વિભૂષિત છે તેના સુજાતા, સૌમનસા, અર્ચિમાલી, પ્રભાકરા, પદ્મા, શિવા, શુચી, અંજના, ભૂતા, ભૂતાવતંસિકા, ગોસ્તૂપા, સુદર્શના, અમલા, અપ્સરા, રોહિણી, નવમીકા, રત્ના, રત્નોચ્ચયા, સર્વરત્ના, રત્નસંચયા, વસુ, વસુમિત્રિકા, વસુભાગા, વસુંધરા, નંદોત્તરા, નંદા, ઉત્તરકુરુ, દેવકુરુ, કૃષ્ણા, કૃષ્ણરાજી, રામા અને રામરક્ષિતા એ અનુક્રમે નામો પૂર્વાદિકના ક્રમથી જાણવા આ નંદીશ્વરદ્વીપમાં રહેલા (૫૨) જિનચૈત્યોમાં સર્વ ઋદ્ધિવંત દેવતાઓ પરિવાર સહિત શ્રીમદ્ અર્હંતની કલ્યાણકના દિવસોમાં અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કરે છે"

"તે નંદીશ્વરદ્વીપની ફરતો નંદીશ્વર સમુદ્ર છે, તે પછી અરૂણદ્વીપ છે, અને તેની ફરતો અરૂણોદધિ નામે સમુદ્ર છે, તે પછી અરૂણવર દ્વીપ અને અરૂણવર સમુદ્ર છે તે પછી અરૂણાભાસદ્વીપ અને અરૂણાભાસ સમુદ્ર છે, તે પછી કુંડલદ્વીપ અને કુંડલોદધિ નામે સમુદ્ર છે, અને તે પછી રૂચક નામે દ્વીપ અને રૂચક નામે સમુદ્ર છે એવી રીતે પ્રશસ્ત નામવાળા અને એકએકથી બમણા બમણા પ્રમાણવાળા દ્વીપો અને સમુદ્રો અનુક્રમે રહેલા છે તે સર્વની અંતે સ્વયંભૂરમણ નામે છેલ્લો સમુદ્ર છે "

'પૂર્વોક્ત અઢી દ્વીપમાં દેવકુરૂ અને ઉત્તરકુરૂ જેટલા ભાગ વિના પાંચ મહાવિદેહ, પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરાવત એ પંદર કર્મભૂમિઓ છે કાળોદધિ, પુષ્કરોદધિ અને સ્વયંભૂરમણ એ ત્રણ સમુદ્ર મીઠા પાણીવાળા છે, લવણસમુદ્ર ખારા પાણીનો છે તથા વારૂણીવરના પાણી વિચિત્ર પ્રકારની મનોહર મદિરા જેવા છે ક્ષીરોદધિ ખાંડ મિશ્રિત ઘીનો ચોથો ભાગ જેમાં છે એવા ગાયના દુધની જેવા પાણીવાળો છે ઘૃતવર સમુદ્રના પાણી ઉકાળેલા ગાયના ઘીની જેવા છે, અને બીજા સમુદ્રો તજ, એલાયચી, કેશર ને મરીના ચૂર્ણ મિશ્રિત ચોથા ભાગવાળા ઇક્ષુરસના જેવા પાણીવાળા છે લવણોદધિ, કાળોદધિ અને સ્વયંભૂરમણ એ ત્રણ સમુદ્ર માછલા, કાચબા વિગેરેથી સંકીર્ણ છે તે વિના બીજા સમુદ્રો મત્સ્ય અને કૂર્માદિકથી સંકીર્ણ નથી (તેમાં થોડા અને નાના મત્સ્યાદિ છે)"

"જંબૂદ્વીપના જઘન્યે તીર્થંકરો, ચક્રીઓ, વાસુદેવો અને બળદેવો ચાર ચાર હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટી ચોત્રીશ જિન અને ત્રીશ પાર્થિવો (ચક્રવર્તી કે વાસુદેવ) થાય છે, ધાતકીખંડ અને પુષ્કરાર્દ્ધ ખંડમાં એથી બમણા થાય છે"

'એ તિર્યગ્લોકની ઉપર નવસો યોજન ન્યૂન સાતરાજ પ્રમાણવાળો મોટી ઋદ્ધિવાળો ઊર્ધ્વલોક છે તેમાં સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મ, લાંતક, શુક્ર, સહસ્રાર, આનત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત એ નામના બાર કલ્પો (દેવલોક) છે અને નવ ગ્રૈવેયક છે તે ગ્રૈવેયકના સુદર્શન, સુપ્રબુદ્ધ, મનોરમ, સર્વભદ્ર, સુવિશાલ, સુમન, સૌમનસ, પ્રીતિકર અને આદિત્ય એવા નામ છે તે પછી પાંચ અનુત્તર વિમાન છે તેના વિજય, વૈજયંત, જયંત, અપરાજિત અને સર્વાર્થસિદ્ધ એવા નામ છે તેમાં પહેલાના ચાર પૂર્વ દિશાના ક્રમથી ચાર દિશાએ રહ્યા છે અને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સર્વની મધ્યમાં છે ત્યાંથી બાર યોજન ઉંચે સિદ્ધશિલા છે, તે [illegible] યોજન લાંબી પહોળી અને [illegible] છે, તેની ઉપર એક યોજન [illegible] સુધી સિદ્ધના જીવો છે આ સમભૂતલ [illegible] [illegible] સુધી રાજ [illegible] છે, સનત્કુમાર અને માહેન્દ્ર

1 [illegible]

લોક સુધી અઢી રાજલોક છે, સહસ્રાર દેવલોક સુધી પાચમુ રાજલોક છે અચ્યુત દેવલોક સુધી છઠુ રાજલોક છે, અને લોકાન્ત સુધી સાતમુ રાજલોક છે સૌધર્મ કલ્પ અને ઇશાનકલ્પ ચદ્રમડળના જેવા વર્તુલ છે તેમા દક્ષિણાર્દ્ધમા સૌધર્મ કલ્પ અને ઉત્તરાર્દ્ધમા ઇશાનકલ્પ છે સનત્કુમાર અને માહેદ્ર એ બન્ને દેવલોક પણ તેમની તુલ્ય આકૃતિવાળા છે તેમા દક્ષિણાર્દ્ધમા સનત્કુમાર દેવલોક છે, અને ઉત્તરાર્દ્ધના માહેદ્ર દેવલોક છે, લોકપુરૂષની કોણીવાળા ભાગમા અને ઊર્ધ્વ લોકના મધ્યભાગમા બ્રહ્મદેવલોક છે તેનો સ્વામી બ્રહ્મેદ્ર છે તે દેવલોકના પ્રાત ભાગમા સારસ્વત, આદિત્ય, અગ્નિ, અરૂણ, ગર્દતોય, તુષિત, અવ્યાબાધ, મરૂત અને રિષ્ટ એ નવ જાતિના લોકાતિક દેવતાઓ છે તેની ઉપર લાતક કલ્પ છે, ત્યા તેજ નામનો ઇંદ્ર છે તેની ઉપર મહાશુક્ર દેવલોક છે, ત્યા પણ તેજ નામનો ઈંદ્ર છે તેની ઉપર સહસ્રાર દેવલોક છે, ત્યા પણ તે નામનોજ ઇંદ્ર છે તેની ઉપર સૌધર્મ અને ઇશાન દેવલોક જેવી આકૃતિવાળા આનત અને પ્રાણત દેવલોક છે; તેમા પ્રાણત કલ્પમા રહેનાર પ્રાણત નામે ઈંદ્ર તે બન્ને દેવલોકનો સ્વામી છે તેની ઉપર તેવીજ આકૃતિવાળા આરણ અને અચ્યુત નામે બે દેવલોક છે અચ્યુત દેવલોકમા રહેનાર અચ્યુત નામે ઇદ્ર તે બને દેવલોકનો સ્વામી છે ગ્રૈવેયકના અને અનુત્તરોમા અહમિદ્ર દેવતાઓ છે પહેલા બે કલ્પો ઘનોદધિને આધારે રહેલા છે, અને તે પછીના ત્રણ કલ્પો વાયુને આધારે સ્થિતિ કરીને રહેલા છે, તે પછીના ત્રણ દેવલોક ઘનોદધિ અને ઘનવાતને આધારે રહેલા છે, અને તેની ઉપર સર્વે દેવલોક આકાશને આધારે છે તેમા ઇદ્ર, સામાનિક, ત્રાયસ્ત્રિંશ, પાર્ષદ, અગરક્ષક, લોકપાલ, અનીક, પ્રકીર્ણ, આભિયોગિક અને કિલ્બિષિક એ દશ પ્રકારના દેવતાઓ રહેલા છે સામાનિક વિગેરે સર્વ દેવતાઓના જે અધિપતિ તે ઇદ્ર કહેવાય છે, ઇદ્રની જેવી ઋદ્ધિવાળા પન ઇંદ્રપણે વર્જિત તે સામાનિક દેવતા કહેવાય છે, જે ઇદ્રના મત્રી અને પુરોહિત જેવા છે તે ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવતા કહેવાય છે, જે ઇદ્રના મિત્ર સરખા છે તે પાર્ષદ દેવતા કહેવાય છે, ઈંદ્રના આત્માની રક્ષા કરવાવાળા તે આત્મરક્ષક દેવતા કહેવાય છે, દેવલોકની રક્ષા કરવાને અર્થે રક્ષક થઇને ફરનારા તે લોકપાલ કહેવાય છે, સેના સમાન તે અનીક દેવતા કહેવાય છે, પ્રજાવર્ગની જેવા તે પ્રકીર્ણ દેવતા કહેવાય છે, સેવક સરખા છે તે આભિયોગ્ય દેવતા કહેવાય છે, અને ચડાળ જાતિની જેવા છે તે કિલ્બિષ દેવતા કહેવાય છે જ્યોતિષ્ક અને વ્યતરદેવોમા ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવો અને લોકપાલ નથી '

" સૌધર્મ કલ્પમાં બત્રીશ લાખ વિમાન છે, ઇશાન દેવલોકના અઠ્ઠાવીશ લાખ છે, સનત્કુમારમા બાર લાખ છે, મહેદ્રમાં આઠ લાખ છે, બ્રહ્મદેવલોકના ચાર લાખ છે, લાંતકદેવલોકમા પચાશ હજાર છે, શુક્રદેવલોકના ચાલીશ હજાર છે, સહસ્રાર દેવલોકમા છ હજાર છે નવમા દશમા દેવલોકમા મળીને ચારસો અને આરણ તથા અચ્યુત

દેવલોકમાં મળીને ત્રણસો વિમાન છે આર ત્રણ ગ્રૈવેયકમાં એકસો અગિયાર વિમાન છે, મધ્યના ત્રણ ગ્રૈવેયકમાં એકસો સાત વિમાનો છે, અને છેલ્લા ત્રણ ગ્રૈવેયકમાં એકસો વિમાનો છે અનુત્તર વિમાનો પાચજ છે એવી રીતે એકંદર ચોરાશી લાખ સત્તાણુ હજાર ને ત્રેવીસ વિમાનો છે અનુત્તરવિમાનોમાંહેના ચાર વિજયાદિક વિમાનોમાં દ્વિચરિમ દેવતા છે, અને પાચમા સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં એકચરિમ દેવતા છે[1] સૌધર્મ કલ્પથી માંડીને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધીના દેવતાઓ સ્થિતિ, કાંતિ, પ્રભાવ, લેશ્યાની વિશુદ્ધિ, સુખ, ઇંદ્રિયોના વિષય અને અવધિજ્ઞાનમાં પૂર્વ પૂર્વથી ઉત્તર ઉત્તર અધિક અધિક છે, અને પરિગ્રહ (પરિવારાદિ), અભિમાન, શરીર અને ગમનક્રિયામાં અનુક્રમે ઓછા ઓછા છે સર્વથી જઘન્ય સ્થિતિવાળા દેવતાઓને સાત સ્તોકને અંતરે ઉચ્છ્વાસ અને ચોથભક્ત (એક અહોરાત્ર) ને અંતરે આહાર છે પલ્યો પમ સ્થિતિવાળા દેવતાઓને દિવસને આંતરે ઉચ્છ્વાસ અને પૃથક્ત્વ દિવસે (બેથી નવ દિવસે) આહાર છે ત્યારપછી જે દેવતાની જેટલા સાગરોપમની સ્થિતિ છે તે દેવતાને તેટલા પક્ષે ઉચ્છ્વાસ અને તેટલા હજાર વર્ષે આહાર છે, એટલે તેત્રીશ સાગરોપમ આયુષ્યવાળા સર્વાર્થસિદ્ધના દેવતાઓને તેત્રીશ પખવાડીએ શ્વાસોચ્છ્વાસ અને તેત્રીશ હજાર વર્ષે આહાર છે ઘણુ કરીને દેવતાઓ સદ્વેદનાવાળાજ હોય છે, કદિ અસદ્વેદનાવાળા થાય છે તો તેની સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્ત જેટલીજ છે મુહૂર્ત ઉપરાંત અસદ્વેદના થતી નથી દેવીઓની ઉત્પત્તિ ઇશાન દેવલોક સુધી છે અચ્યુત દેવલોક સુધીના દેવતાઓ ગમનાગમન કરે છે ''

"જ્યોતિષ્ક દેવતા સુધી તાપસો ઉત્પન્ન થાય છે બ્રહ્મદેવલોકસુધી ચરક અને પરિવ્રાજકોની ઉત્પત્તિ છે સહસ્રાર દેવલોક સુધી તિર્યંચોની ઉત્પત્તિ છે શ્રાવકોની ઉત્પત્તિ અચ્યુતદેવલોક સુધી છે જૈનલિંગ ધારણ કરેલ છતાં મિથ્યાદૃષ્ટિ અભવ્યાદિક, સમાચારી યથાર્થ પાળનારાઓની છેલ્લા ગ્રૈવેયક સુધી ઉત્પત્તિ છે. પૂર્ણ ચૌદપૂર્વી મુનિની બ્રહ્મલોકથી માંડીને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી ઉત્પત્તિ છે, તથા સદ્વ્રતવાળા સાધુ અને શ્રાવકોની જઘન્યપણે પણ સૌધર્મ દેવલોકમાં ઉત્પત્તિ છે ભુવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને ઇશાન દેવલોક સુધીના દેવોને પોતાના ભુવનમાં વસનારી દેવીઓની સાથે વિષયસબંધી અંગસેવા છે, તેઓ સંક્લિષ્ટ કર્મવાળા અને તીવ્ર અનુરાગવાળા હોવાથી મનુષ્યોની જેમ કામભોગમાં લીન થાય છે, અને દેવાંગનાના સર્વ અંગવડે પ્રીતિને મેળવે છે ત્યારપછી બે દેવલોકના દેવો સ્પર્શમાત્રથી, બે દેવલોકના દેવો રૂપ જોવાથી, બે દેવલોકના દેવો શબ્દ શ્રવણથી અને આનત વિગેરે ચાર દેવલોકના દેવો માત્ર મનવડે ચિંતવવાથી વિષયને સેવન કરનારા છે એ પ્રમાણે

1 બે ભવ મનુષ્યના કરીને સિદ્ધિપદ પામનારા દ્વિચરિમ અને ત્યાંથી મનુષ્ય થઈને તેજ ભવમાં સિદ્ધ થનાર તે એકચરિમ જાણવા.

વિચારસુખમા પ્રવિચારવાળા દેવતાઓથી અનત સુખવાળા દેવતાઓ ગ્રૈવેયકાદિકમાં રહે છે જેઓ વિષયરૂપ જવરથી રહિત છે"

"એવી રીતે અધોલોક તિર્યક્લોક અને ઊર્ધ્વલોકથી ભેદ પામેલા સમગ્ર લોકના મધ્યભાગમા ચૌદ રાજલોક પ્રમાણ ઊંચી લાંબી ત્રસનાડી છે, તે પહોળાઇમાં તે વિભાગમા એક રાજલોક પ્રમાણ છે એ ત્રસનાડીની અંદર સ્થાવર અને ત્રસ બને છે, અને એની બહાર માત્ર સ્થાવરજ છે કુલ વિસ્તાર નીચે સાત રાજલોક પ્રમાણ, મધ્યમાં તિર્યક્લોકે એક રાજલોક પ્રમાણ, બ્રહ્મદેવલોકે પાચ રાજલોક પ્રમાણ અને પર્યંત સિદ્ધશિલાએ એક રાજલોક પ્રમાણ છે સારી રીતે પ્રતિષ્ઠિત થયેલી આકૃતિવાળો આ લોક કોઈએ કર્યો નથી, અને કોઇએ ધારણ કર્યો નથી, તે સ્વયસિદ્ધ નિરાધારપણે આકાશમા રહેલો છે"

"અશુભધ્યાનના નિષેધનુ કારણભૂત એવુ આ સમગ્રલોકનુ અથવા તેના જુદા જુદા વિભાગનુ જે બુદ્ધિમાન ચિંતવન કરે છે તેને ધર્મધ્યાન સબધી ક્ષાયોપશમકાદિ ભાવની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પીતલેશ્યા, પદ્મલેશ્યા તથા શુકલલેશ્યા અનુક્રમે શુદ્ધ શુદ્ધ થાય છે ઘણા વૈરાગ્યના સગથી તરગિત થયેલા ધર્મધ્યાનવડે પ્રાણીઓને પોતેજ જાણી શકે તેવુ (સ્વસવેદ્ય) અતીંદ્રિય સુખ ઉત્પન્ન થાય છે જે યોગીઓ નિઃસગ થઇ ધર્મધ્યાનવડે આ શરીરને છોડે છે તેઓ ગ્રૈવેયકાદિ સ્વર્ગોમા ઉત્તમ દેવતા થાય છે ત્યા તેઓ મોટા મહિમાવાળા, સૌભાગ્યયુક્ત, શરદઋતુના ચદ્ર જેવી કાંતિવાળા અને પુષ્પમાળા તથા વસ્ત્રાલકારથી વિભૂષિત એવા શરીરને પ્રાપ્ત કરે છે, વિશિષ્ટ વીર્યને રોકનાર, કામાતિરૂપ જ્વર વિનાના અને અતરાયરહિત અતુલ્ય સુખને ચિરકાળ સેવે છે, અને મનઈચ્છિત મળેલા સર્વ અર્થોએ મનોહર એવા સુખરૂપ અમૃતને નિર્વિઘ્ને ભોગવતાં પોતાના ચાલ્યા જતા જન્મને જાણતા પણ નથી એવા દિવ્યભોગને અવસાને ત્યાથી ચવીને તેઓ ઉત્તમ શરીર પામી મનુષ્યલોકના અવતાર છે મનુષ્યપણામા પણ દિવ્ય વશમા ઉત્પન્ન થઇ, અખડિત મનોરથવાળા તેઓ નિત્ય ઉત્સવથી મનને આનદ આપનારા વિવિધ પ્રકારના ભોગ ભોગવે છે પછી વિવેકનો આશ્રય કરી સર્વભોગથી વિરામ પામી શુભ ધ્યાનવડે સર્વ કર્મનો નાશ કરીને અવ્યયપદ પ્રત્યે પામે છે"

એવી રીતે સર્વ જીવોના હિતકારી શ્રી અજિતનાથ પ્રભુએ ત્રણ જગતરૂપી કુમુદને આનદ કરવામા કૌમુદીરૂપ ધર્મ દેશના દીધી. સ્વામીની દેશના સાભળીને હજારો નર તથા નારીઓએ પ્રતિબોધ પામી મોક્ષની માતારૂપ દીક્ષાને ગ્રહણ કરી

તે વખતે ચક્રવર્તીના પિતા વસુમિત્ર કે જે અગાઉ ભાવયતિ થઇને રહ્યા હતા તેમણે સ્વામીની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી પછી અજિતનાથસ્વામીએ ગણધર નામકર્મવાળા અને સારી બુદ્ધિવાળા સિંહસેન વિગેરે પચાણુ મુનિઓને સર્વ આગમરૂપ

થવાને માટે તમણે જગદ્ગુરુને આ પ્રમાણે પૂછ્યું 'હે ભગવન્! આ બ્રાહ્મણે શું પૂછ્યું? અને આપે શું કહ્યું? આ સંકેતવાર્તા જેવા વાર્તાલાપ અમને સ્ફુટ રીતે જણાવો'

"પ્રભુએ કહ્યું —" આ નગરીની નજીક શાલિગ્રામ નામે એક 'અગ્રહાર[1] છે ત્યાં દામોદર નામે એક મુખ્ય બ્રાહ્મણ વસતા હતા તેને સોમા નામે એક સ્ત્રી હતી તે દંપતીને શુદ્ધભટ નામે પુત્ર થયો તે સિદ્ધભટ નામે કોઈ બ્રાહ્મણની સુલક્ષણા નામે દુહિતાને પરણ્યો સુલક્ષણા અને શુદ્ધભટ બન્ને યૌવનવય પામ્યા, એટલે તેઓ પોતાના વૈભવને યોગ્ય એવા યથેચ્છિત ભોગ ભોગવવા લાગ્યા કાળના ક્રમથી તેઓનાં માતાપિતા મૃત્યુ પામ્યા, અને તેમનો પિતાનો વૈભવ પણ નાશ પામ્યો, તેથી કોઈ વખતે તો સુભિક્ષમાં પણ તેઓ રાત્ર ભૂખ્યા રહીને જ શયન કરતા હતા નિર્ધન માણસને સુભિક્ષ વર્ષમાં પણ દુર્ભિક્ષ પડખેજ રહેલ હોય છે શુદ્ધભટ કોઈ વખતે તે નગરમાં રાજમાર્ગે દેશાંતરના કાર્પટિકની જેમ જુના વસ્ત્રનો કકડો પહેરીને ફરતો હતો, કોઈવખતે ચાતકપક્ષીની જેમ પાણીનાર તરસ્યો રહેતો હતો, અને કોઈ વખત પિશાચની જેમ મળથી મલીન એવા ખરાબ શરીરને ધારણ કરતા હતા આવી સ્થિતિમાં તે પોતાના સહવાસીઓથી લજ્જા પામીને અન્યદા પોતાની સ્ત્રીને પણ કહ્યા શિવાય દૂર દેશાંતર ચાલ્યો ગયો ત્યારપછી તેની સ્ત્રીએ કેટલેક દિવસે વજ્રપાતના જેવી જનશ્રુતિ[2] થી તે દેશાંતર ગયેલ છે એમ સાંભળ્યું સ્નેહુરના અને ધનના ક્ષયથી તથા પતિના દૂરદેશગમનથી પોતાની જાતને નિરાશ્રિત માનતી એ સુલક્ષણા તરખરવા લાગી એ પ્રમાણે તે ઉદ્વેગમાં રહેતી હતી, તેવામાં વર્ષાઋતુ આવવાથી કોઈ વિપુલા નામે ગણિની[3] તેને ઘેર ચાતુર્માસ રહેવાની ઇચ્છાથી આવ્યા સુલક્ષણાએ વિપુલા સાધ્વીને નિવાસ આપ્યો, અને પ્રતિદિન તેના મુખથી ધર્મદેશના સાંભળવા લાગી જેમ મધુર દ્રવ્યના સંબંધથી ખાટા પદાર્થની ખટાશ જતી રહે તેમ તે સાધ્વીની ધર્મદેશનાથી તેનું મિથ્યાત્વ ગયું કૃષ્ણપક્ષને ઉલ્લંઘન કરીને રાત્રિ જેમ નિર્મળતાને પામે તેમ તે અનવદ્ય સમકિત પામી વૈદ્ય જેમ શરીરમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા દોષોને જાણે તેમ તે સર્વ જીવા જીવાદિ પદાર્થોને યથાસ્થિત જાણવા લાગી. સમુદ્રનો પાર પામવાને યોગ્ય વહાણને જેમ દરિઆઈ મુસાફર ગ્રહણ કરે તેમ તેણે સંસારને ઉલ્લંઘન કરવામાં સમર્થ એવા જૈનધર્મને ગ્રહણ કર્યો તેને વિષયોમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો, કષાય ઉપશાંત થયા, અને અવિચ્છિન્ન એવી જન્મમરણની શ્રેણીમાં કટાક્ષો થયો રસાઢ્યકથાના રસથી જાગરૂક મનુષ્ય જેમ રાત્રિને નિર્ગમન કરે તેમ તેણે સાધ્વીની શુશ્રુષાવડે વર્ષાકાળ નિર્ગમન કર્યો તેને અણુવ્રત આપી ગણિની ત્યાંથી બીજે વિહાર કરી ગયા ઘણું કરીને સંયત લોકો વર્ષાકાળ પછી એક ઠેકાણે રહેતા નથી

1 દાનમાં આપેલી જમીન ઉપર વસાવેલું ગામડું 2 ઉડતી વાત 3 સાધ્વી

હવે શુદ્ધભટ પણ દિગતરથી પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવી પ્રિયાના પ્રેમથી અ
પાગવનની[1] જેમ ત્યા આવ્યો તેણે આવીને પૂછ્યુ—' હે પ્રિયે ! કમલિની જેમ
સહન કરી ન શકે તેમ મારા વિયોગને પૂર્વે થોડો પણ નહીં સહન કરી શકનાર
ત મારા દીર્ઘવિયોગને કેવી રીતે સહન કર્યો ?' સુલક્ષણા બોલી—' હે જીવિ
મત્સ્યજમા જેમ હસી, થોડા પાણીમા જેમ માછલી, રાહુના મુખમા જેમ
અને દાવાનળમા જેમ હરિણી તેમ દુસહ એવા તમારા વિયોગવડે હુ મૃત
આવી પડી હતી, તેવામા અધકારમા દીપિકાની જેમ, સમુદ્રમા વહાણની જેમ
સ્થળમા વૃષ્ટિની જેમ અને અધપણામા દૃષ્ટિપ્રાપ્તિની જેમ દયાના ભડાર એક
નામે સાધ્વી અહીં આવ્યા તેમના દર્શનથી તમારા વિરહવડે ઉત્પન્ન થયેલુ મા
દુખ ચાલ્યુ ગયુ, અને માનુષજન્મના ફળરૂપ સમકિત પ્રાપ્ત થયુ ' શુદ્ધભટે
' હે ભદ્રિની ! તમે મનુષ્યજન્મના ફળરૂપ સમકિત કહો છો તે શુ ?'
બોલી—' આર્યપુત્ર ! તે ઇષ્ટ[2] માણસને કહેવા યોગ્ય છે, અને તમે મને પ્રાણથી
છો તેથી હુ કહુ છુ તે આપ સાભળો —

" દેવમા દેવપણાની બુદ્ધિ ગુરૂમા ગુરૂપણાની બુદ્ધિ અને શુદ્ધ ધર્મમા ધ
" તે સમકિત કહેવાય છે, અને અદેવમા દેવબુદ્ધિ અગુરૂમા ગુરૂબુદ્ધિ અને અ
" ધર્મબુદ્ધિ તે વિપર્યાસભાવ હોવાથી મિથ્યાત્વ કહેવાય છે સર્વજ્ઞ, રાગાદિક
" દોષને જીતનાર, ત્રણલોકના પૂજિત અને યથાસ્થિત અર્થ કહેનાર તે અર્હંત પરમેશ
" છે તે દેવનુજ ધ્યાન ધરવુ, તેનીજ ઉપાસના કરવી, તેમનેજ શરણે જવુ
" ચેતના[3] હોય તો તેનાજ શાસનને પ્રતિપાદન કરવુ જે દેવો સ્ત્રી, શસ્ત્ર અને
" સૂત્રાદિ રાગાદિ દોષના ચિન્હોથી અકિત થયેલા છે, અને જે નિગ્રહ
" કરવામા તત્પર છે તે દેવો મુક્તિ આપવાને માટે સમર્થ થતા નથી નાટ્ય, અ
" અને સગીત વિગેરે ઉપાધિ વિસસ્થૂલ થયેલા તે દેવતાઓ શરણે આવેલા પ્રાણ
" શાતપદમા[4] કેમ લઇ જઇ શકે ?"

" મહાવ્રતોને ધરનારા, ધૈર્યવાળા, ભિક્ષામાત્રથીજ ઉપજીવન કરનારા
" નિરતર સામાયિકમા[5] રહેલા એવા ધર્મોપદેશક હોય તે ગુરૂ કહેવાય છે સર્વ
" અભિલાષી, સર્વ પ્રકારનુ ભોજન કરનારા, પરિગ્રહવાળા, અબ્રહ્મચારી અને
" ઉપદેશના આપનારા તે ગુરૂ કહેવાય નહીં જે ગુરૂ પોતેજ પરિગ્રહ અને આ
" મગ્ન થયેલા હોય તેઓ બીજાને કેમ તારી શકે ? પોતે દરિદ્રી હોય તે બીજાને
કરવાને કેમ શક્તિવત થાય ?"

" દુર્ગતિમા પડતા પ્રાણીઓને જે ધારણ કરી રાખે તે ધર્મ કહેવાય છે સ
" કહેલો, સયમ વિગેરે દશ પ્રકારનો ધર્મ મુક્તિને માટે થાય છે જે અપૌરુષેય[6]

---

૧ પતગ ૨ વહાલા ૩ જ્ઞાન ૪ મોક્ષપદ ૫ સમભાવ ૬ પુરુષના કહ્યા વિનાનુ

" છે તે અસભવિત હોવાથી પ્રમાણ થતુ નથી, કારણ કે પ્રમાણતા છે તે અ
" આધીન છે મિથ્યાદષ્ટિ જનોએ માનેલા અને હિંસાદિકથી કલુષિત થયેલા
" ધર્મને ધર્મ તરીકે જાણવામા આવે તો તે સસારમા પરિભ્રમણ કરવાના
" થાય છે જો રાગમોહિત દેવ તે દેવ કહેવાય, અબ્રહ્મચારી ગુરૂ તે ગુરૂ કહે
" દયાહીન ધર્મ તે ધર્મ કહેવાય તો ખેદ સાથે આ જગત્ નાશ પા
" એમ સમજવુ શમ, સવેગ, નિર્વેદ, અનુકપા અને આસ્તિક્યતા
" લક્ષણોથી સારી રીતે સમકિત ઓળખાય છે એ સમકિતના સ્થૈર્ય, પ્રભાવ
" જિનશાસનમા કુશળતા અને તીર્થસેવા એ પાચ ભૂષણો કહેવાય છે શકા,
" વિચિકિત્સા, મિથ્યાદષ્ટિની પ્રશસા અને તેનો પરિચય એ પાચ
" દૂષિત કરે છે "

એ પ્રમાણે સાભળીને બ્રાહ્મણે કહ્યુ–' હે સ્ત્રી ! તુ ભાગ્યવતી છે
નિધાનની જેમ સમકિતને પ્રાપ્ત કર્યું છે ' એમ વિચારતો શુદ્ધભટ પણ સમકિ
શુભાત્મા પુરૂષોને ધર્મોપદેષ્ટા પુરૂષો સાક્ષી માત્ર જ હોય છે સમકિતના
તે બન્ને શ્રાવક થયા સિદ્ધરસથી સીસુ અને તરવુ[1] બન્ને સુવર્ણ થઈ
તે વખતમા તે અગ્રહારમા સાધુઓના સસર્ગના અભાવથી લોકો
મૂકીને મિથ્યાદષ્ટિ થઇ ગયેલા હતા, તેથી આ દુર્બુદ્ધિવાળા બન્ને કુલક્રમા
છોડીને શ્રાવક થઇ ગયા એવો તેમનો લોકમા અપવાદ ચાલ્યો તેના અપવા
ગણીને શ્રાવકપણામા નિશ્ચલ રહેતા તે વિપ્ર॰ પતીને અનુક્રમે ગૃહસ્થાશ્રમવૃક્ષ
એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો

એક વખતે શિશિરઋતુમા તે પુત્રને લઈ બ્રાહ્મણોની સભાથી વીંટાઇ રહે
અગ્નિષ્ટિકા[2] પાસે તે ગયો, એટલે તુ શ્રાવક છે, અહીંથી દૂર જા, દૂર જા, એ
સર્વ બ્રાહ્મણો ચડાળની જેમ તેનો તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા, અને તે ધર્માગ્નિ
તરફ વીંટાઇને તે બ્રાહ્મણો બેઠા બ્રાહ્મણોનો મત્સર કરવાનો જાતિધર્મ છે
આવા કઠોર વચનોથી વિલખા થયેલા અને ક્રોધાયમાન થયેલા શુદ્ધભટે
સમક્ષ આવી રીતે પ્રતિજ્ઞા કરી કે–" જો જિનોક્તધર્મ સસારસમુદ્રને તારનાર
સર્વજ્ઞ તીર્થંકરઅર્હંતો જો આપ્તદેવ ન હોય, જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર તેજ
માર્ગ ન હોય અને જગતમા જો એવુ સમકિત ન હોય તો આ મારો પુત્ર
જાઓ, અને મે કહ્યુ તે સર્વ ખરૂ હોય તો આ બળતો અગ્નિ મારા પુત્રને મા
જેમ શીતળ થઈ જાઓ " એમ કહીને ક્રોધથી જાણે બીજો અગ્નિ હોય તેવા તે
વિપ્રે પોતાના પુત્રને બળતા અગ્નિમા નાખ્યો તે વખતે ' અરેરે ! આ અ
પોતાના બાળકને બાળી નાખ્યો. ' આવી રીતે આક્રોશ કરતી તે પર્ષદા

---

૧ સે. ૨ ધમઅગીઠી

ળાક થયો નિસ્તેજ બની ગયા હતા તેવામાં તત્રસ્થ કોઈ સમ્યક્દર્શનવંત દેવી બાળકને ભ્રમરની જેમ પદ્મની અંદર ગ્રહી લીધો, અને જ્વાળાઓની અગ્નિથી જ્વાળા ને બળતા અગ્નિની દાહશક્તિ હરી લીધી તેમજ તે પુત્રને જાણે ચિત્રસ્થ તેમ કરી દીધો. તે દેવીએ પૂર્વે મનુષ્યપણામાં સંયમની વિરાધના કરી હતી તેથી પામીને તે વ્યંતરી થઈ હતી તેણે કોઈ કેવળીને પોતાને સમ્યક્ત્વ લાભ ક્યારે થશે પૂછ્યું હતું એટલે કેવળીએ કહ્યું હતું કે 'હે અનઘે ! તું સુલભબોધિ થઈશ, પ તે સમકિતની પ્રાપ્તિને માટે સમકિતની ભાવનામાં લાગીને ઉદ્યોગનિષ્ઠ થવું વચન હૃદયમાં હારયષ્ટિની જેમ નિત્યે ધારણ કરીને ફરતી હતી તેણે સમ માહાત્મ્યને માટે આ વખતે બ્રાહ્મણના પુત્રની રક્ષા કરી આ પ્રભાવના જૈન પ્રભાવને પ્રત્યક્ષ જોઈને વિસ્મય પામવાથી નેત્રને વિકસ્વર કરતા તે બ્રાહ્મણો જ માનીને અદૃષ્ટપૂર્વી થયા—અર્થાત્ પૂર્વે કદિ પણ નહીં દીઠેલું આજે દીઠું એવ શુદ્ધભટે પોતે જઈ પોતાની સ્ત્રીને તે વાત કરી, અને સમકિતના પ્રભાવના પ્રત્યક્ષ થવાથી તે બ્રાહ્મણને ઘણો હર્ષ થયો પરંતુ વિદુષી ગૃહિણીના ગાઢ સંસર્ગથી વિશે થયેલી બ્રાહ્મણી બોલી-"અરે ! ધિક્કાર છે ! આ તમે શું કર્યું ! સમકિતને ભજના દેવતા નજીક હોવાથી તમારૂં મુખ ઉજ્વળપણાને પ્રાપ્ત થયું, પરંતુ એ તમારા ચપળતા છે કદાપિ તે વખતે સમકિતનો પ્રભાવ પ્રગટ કરનાર કોઈ દેવતા સમીપ ના તમારો પુત્ર દગ્ધ થઈ જાત અને લોકો જૈનધર્મની નિંદા કરત જો કે તેમ પણ જિનપ્રણીત ધર્મ અપ્રમાણ થવાનો નહોતો એવે પ્રસંગે પણ જેઓ ' અપ્રમાણ છે' એમ બોલે તેઓને વિશેષ પાપી સમજવા. પરંતુ મૂર્ખ માણસ પણ તમે કર્યું તેવું કરે નહીં, અથવા તો મૂર્ખ મનુષ્યજ એવું કામ કરે, માટે હે આર્ય હવે પછી આવું અવિચારિત કાર્ય ન કરશો " એમ કહીને પોતાના ભર્તારને સમ સ્થિર કરવાને માટે એ સ્ત્રી અમારી સમીપે લાવેલી છે એજ વિચાર મનમાં લાવી બ્રાહ્મણે અમને પૂછ્યું, અને 'આ સમકિતનોજ પ્રભાવ છે' એમ અમે ક પ્રમાણેના ભગવાનના વચન સાંભળીને ઘણા પ્રાણીઓ પ્રતિબોધ પામ્યા, અને ધર્મી થયા શુદ્ધભટે ભદ્રિની સાથે ભગવાનની પાસે દીક્ષા લીધી, અને અનુ બંને કેવળજ્ઞાન પામ્યા

જગતના અનુગ્રહમાં એકતાનવાળા અને ચક્રથી ચક્રીની જેમ આગળ ધર્મચક્રથી શોભતા ભગવાન્ અજિતસ્વામી દેશના પૂર્ણ કરી તે સ્થાનકથી પૃથ્વી ઉપર વિહાર કરવા લાગ્યા

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्ठिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये द्वितीयपर्वणि
अजितस्वामिदीक्षाकेवलवर्णनो नाम तृतीय सर्ग ॥ ३ ॥

સર્ગ ૪ થો

અહીં સગરરાજાના શસ્ત્રમંદિરમાં સુદર્શન નામે ચક્રરત્ન ઉત્પન્ન થયું. તે ચક્રની ધારા સુવર્ણમય હતી. તેના આરા લોહિતાક્ષ રત્નના હતા, અને વિચિત્ર સુવર્ણ માણિક્યની ઘંટિકાઓના જાળથી તે શોભતું હતું, તે સર્વ નાદીઘોષ સહિત હતું, નિર્મળ મુક્તાફળથી સુંદર હતું, તેની નાભિ વજ્રરત્નમય હતી, ઘુઘરીઓની શ્રેણીથી મનોહર લાગતું હતું, સર્વ ઋતુના પુષ્પોની માળાથી અર્ચિત કરેલું હતું, ચંદનના વિલેપનવાળું હતું, એક હજાર યક્ષોએ અધિષ્ઠિત હતું, અને આકાશમાં અધર રહ્યું હતું. જાણે સૂર્યનું મંડળ હોય તેમ જ્વાળાઓની પંક્તિથી વિકરાળ એવા તે ચક્રને પ્રગટ થયેલ જોઈને આયુધાગારના ઉપરી પુરૂષે તેને નમસ્કાર કર્યો. પછી વિચિત્ર પુષ્પમાળાઓથી ચક્રને પૂજી હર્ષવંત થઈને તેણે સત્વર સગર રાજાને નિવેદન કર્યું. તે સાંભળી ગુરૂના દર્શનની જેમ સગરરાજાએ સિંહાસન, પાદપીઠ અને પાદુકા તત્કાળ છોડી દીધાં. કેટલાએક પગલાં તેની સામા આવી ચક્રને મનમાં ધારીને તેને નમસ્કાર કર્યો. શાસ્ત્રજીવીઓને પોતાના શસ્ત્રો દેવરૂપ છે. પછી સિંહાસનપર બેસીને ચક્રની ઉત્પત્તિ નિવેદન કરનારા તે પુરૂષને પોતાના અંગમાં રહેલાં સર્વ આભૂષણો તેમણે પારિતોષિકમાં આપ્યાં. ત્યારપછી પવિત્ર જળથી મંગળસ્નાન કરીને રાજાએ દિવ્ય વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કર્યાં, અને ચક્રરત્ન પૂજવાને પોતે પગે ચાલતો ચાલ્યો, કારણ કે પગથી ચાલીને સામે જવું તે પૂજાથી પણ અધિક છે. કિંકરોની જેમ દોડતા, અટકી જતા અને પડી જતા રાજાઓ સંભ્રમથી તેની પછવાડે ચાલ્યા. પૂજાદ્રવ્ય હાથમાં લઈ કેટલાક સેવકપુરૂષો નહીં બોલાવ્યા છતાં પણ તેમની પાછળ ચાલ્યા, કારણ કે અધિકારીઓને પોતાના અધિકારનો પ્રમાદ ભય ઉત્પન્ન કરે છે. દેવ સહિત વિમાનની જેમ ચળકતા દિવ્ય તેજવાળા તે ચક્ર સહિત શસ્ત્રાગારમાં સગર રાજા આવ્યા. રાજાએ ગગનરત્ન[1] જેવા તે ચક્રરત્નને જોતાંજ પાંચ અંગથી પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરી નમસ્કાર કર્યો. હાથમાં રોમહસ્ત[2] લઈને માહાવત જેમ શય્યામાંથી ઉઠેલા હાથીને માર્જન કરે તેમ તેણે ચક્રને માર્જન કર્યું. જળના કુંભ ભરીને લઈ આવતા પુરૂષો પાસેથી જળ લઈને દેવપ્રતિમાની જેમ ચક્રને સ્નાન કરાવ્યું. તેના ઉપર તેને અંગીકાર કરવા માટે લગાડેલા પોતાના હસ્તની શોભાને અનુસરતા ચંદનના તિલક કર્યાં, વિચિત્ર પુષ્પોની માળાથી જયલક્ષ્મીના પુષ્પગૃહ જેવી ચક્રરત્નની પૂજા કરી, અને પછી ગંધ અને વાસચૂર્ણ, પ્રતિષ્ઠાને સમયે દેવપ્રતિમાની ઉપર આચાર્ય ક્ષેપન કરે તેમ ચક્ર ઉપર ક્ષેપન કર્યાં. દેવતાને યોગ્ય મહામૂલ્યવાળા વસ્ત્રાલંકારોથી રાજાએ

૧ સૂર્ય. ૨ મોરપીંછાદિની પીંછી.

પોતાના શરીરની જેમ ચક્રરત્નને અલંકૃત કર્યું આઠ દિશાઓની જયલક્ષ્મીને આકર્ષણ કરવાને માટે અભિચારમંડળો હોય તેવા આઠ મંગળો ચક્રની આગળ આળેખ્યા. પંચ વર્ણી પુષ્પોથી તેની પાસે વસંતની જેમ શ્રેષ્ઠ ગંધવાળો ઉપહાર (ઢગલો) કર્યો તેની આગળ કપૂર અને અગુરૂવાળો ધૂપ દહન કર્યો તેના ધૂમ્રથી રાજા જાણે કસ્તુરીનુ વિલેપન કરતો હોય તેમ જણાવા લાગ્યો પછી ચક્રને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી જરા પાછા હઠી ચક્રીએ જયલક્ષ્મીને જન્મવાના સમુદ્રરૂપ ચક્રને ફરીને નમસ્કાર કર્યો, અને નવી પ્રતિષ્ઠા કરેલા દેવને મંબધે કરે તેમ તે ચક્રરત્નનો ચક્રીએ અષ્ટાન્હિકા ઉત્સવ કર્યો નગરીની ક્ષુદ્રદેવીની જેમ સર્વ પોરલોકોએ પણ મોટી ઋદ્ધિથી ચક્રનો પૂજામહોત્સવ કર્યો

પછી દિગ્યાત્રા કરવાને ચક્રે જાણે વિચાર બતાવ્યો હોય તેમ ઉત્સુક થઈ રાજા પોતાને સ્થાને ગયો, અને ગંગામાં જેમ ઐરાવત હસ્તી સ્નાન કરે તેમ સગરરાજાએ સ્નાનગૃહમાં જઈ પવિત્ર જળથી સ્નાન કર્યું પછી ગંધસ્નાનની જેમ દિવ્ય વસ્ત્રથી પોતાના દેહને સાફ કરી રાજાએ ઉજ્વળ દિવ્યવસ્ત્રો ધારણ કર્યા ગંધકારિકાઓ આવીને ચંદ્રિકાનો રસ કરેલો હોય તેવા નિર્મળ ગોશીર્ષચંદનના રસવડે રાજાને અંગરાગ (વિલેપન) કરવા લાગી. પછી રાજાએ પોતાના અંગના સંગથી અલંકારોને અલંકૃત કર્યા આભૂષણો પણ ઉત્તમ સ્થાનને પામીને વધારે શોભા પામે છે

પછી મંગલિક મુહૂર્તે પુરોહિતે જેને મંગલ કર્યું છે એવા રાજા ખડ્ગરત્નને ધારણ કરી દિગ્યાત્રા કરવાને માટે ગજરત્ન ઉપર આરૂઢ થયા સેનાપતિ અશ્વરત્ન ઉપર બેસી હાથમાં દંડરત્ન લઈ રાજાની આગળ ચાલ્યો સર્વ ઉપદ્રવરૂપ ગ્રહોને હરણ કરવામાં દિનરત્ન[1] સમાન પુરોહિતરત્ન રાજાની સાથે ચાલ્યો ભોજનદાનમાં સમર્થ અને સૈન્યને મુકામે મુકામે ગૃહનો અધિપતિ એવો ગૃહીરત્ન જાણે જંગમ ચિત્રરસ નામનુ કલ્પવૃક્ષ હોય તેમ સગરરાજાની સાથે ચાલ્યો તત્કાળ નગર વિગેરેને રચવામાં સમર્થ, પરાક્રમવાળો, વિશ્વકર્મા સદૃશ વર્દ્ધકીરત્ન પણ રાજાની સાથે ચાલ્યો ચક્રવર્તીના કરસ્પર્શથી વિસ્તાર પામવાવાળા છત્રરત્ન અને ચર્મરત્ન અનુકૂળ પવનના સ્પર્શથી જેમ વાદળા ચાલે તેમ સાથે ચાલ્યા. અંધકારનો નાશ કરવામાં સમર્થ એવા મણિ અને કાકિણીરત્ન જંબૂદ્વીપના લઘુરૂપે થયેલા જાણે બે સૂર્ય હોય તેમ સાથે ચાલ્યા બહુ દાસીઓના પરિવારવાળુ અંતપુર સ્ત્રીયા ત્યથી આવ્યુ હોય તેમ ચક્રીની છાયાની જેમ સાથે ચાલ્યુ દિશાઓને પ્રકાશ કરતુ હોવાથી દૂરથીજ દિગ્વિજયનો સ્વીકાર કરતુ ચક્રરત્ન ચક્રવર્તીના પ્રતાપની જેમ તેમની આગળ પૂર્વાભિમુખ ચાલ્યુ પુષ્કરાવર્ત મેઘના શબ્દની જેવા પ્રયાણવાજિત્રોના શબ્દોથી દિગ્ગજોને ઉત્કર્ણ કરતો, ચક્ર સાથે ચાલતા અશ્વોની ખરીઓથી ઉખડીને ઉડેલી રજવડે સંપુટસંપુટની જેમ ઘાવાભૂમિને[2] એક કરતો, રથ અને હસ્તી ઉપર

---

૧ સૂર્ય ૨ આકાશ અને પૃથ્વીને

રહેલી ધ્વજાઓના અગ્રભાગમાં રહેલા પાઠીન જાતિના મગરાદિથી જાણે આકાશરૂપી મહાસમુદ્રને જલજંતુ સહિત કરતો હોય તેમ જણાતો, સાત બાજુએ ઝરતા મદજળની ધારાવૃષ્ટિથી શોભતા હાથીઓની ઘટાના સમૂહથી દુર્દિનને બનાવતો, ઉત્સાહથી ઠેકડા મારતા હોવાથી જાણે સ્વર્ગમાં ચડવાને ઇચ્છતા હોય તેવા કોટીગમે પાયદળોથી પૃથ્વીને ચોતરફ ઢાંકી દેતો, સેનાપતિની જેમ આગળ ચાલતા અમોઘ પ્રતાપવાળા અને સર્વત્ર અકુંઠિત શક્તિવાળા ચક્રરત્નથી શોભતો, સેનાનીએ ધારણ કરેલા દંડરત્નવડે હળથી ક્ષેત્ર ભૂમિની જેમ સ્થળાદિકમાં વિષમ થયેલી પૃથ્વીને સમ[1] કરતો અને દરરોજ એક એક યોજનના પ્રયાણથી ભદ્રદ્વીપના જેમ લીલાવડે રસ્તાને કાપતો, એ ઇંદ્રતુલ્ય મહારાજા કેટલાએક દિવસોએ પૂર્વ દિશામાં ગંગાનદીના મુખ ઉપર તિલક સદૃશ માગધક્ષેત્ર સમીપે આવી પહોંચ્યો.

ત્યાં સગરચક્રીની આજ્ઞાથી વર્દ્ધકીરત્ને વિનિતાનગરીનો જાણે અનુજ બંધુ[2] હોય તેવો સ્કંધાવાર[3] રચ્યો. આકાશ સુધી ઉંચી અને વિશાળ એવી અનેક હસ્તીશાળાઓથી, મોટી ગુફાઓના જેવી હજારો અશ્વશાળાઓથી, વિમાનની જેવી હવેલીઓથી, મેઘની ઘટા જેવા મંડપોથી, જાણે એક બીબાએ કરી હોય તેવી સરખી આકૃતિવાળી દુકાનોથી અને શૃંગાટક વિગેરેની રચનાથી રાજમાર્ગની સ્થિતિને બતાવતો તે સ્કંધાવાર શોભતો હતો. નવ યોજન તેનો વિસ્તાર હતો, અને બાર યોજન તેની લંબાઇ હતી. ત્યાં પૌષધશાળામાં રાજાએ માગધતીર્થકુમારદેવનું મનમાં ધ્યાન કરીને અષ્ટમતપ કર્યું, અને ત્રણ દિવસ પર્યંત સર્વ નેપથ્ય[4] છોડી દર્ભના સંસ્તારાનો આશ્રય કરી, શસ્ત્રરહિત અને બ્રહ્મચારી થઇ જાગ્રતપણે રહ્યા. અષ્ટમતપ પૂર્ણ થયું, એટલે રાજાએ પૌષધગૃહથી નીકળી પવિત્ર જળથી સ્નાન કર્યું. પછી પાંડુવર્ણી ધ્વજાએ દંડાયેલો નાના પ્રકારના હથીઆરોથી ભરેલો હોવાથી ક્રૂર અને જળજંતુવાળા સમુદ્રની જેવો જણાતો, ચારે બાજુ લટકતી ચાર દિવ્ય ઘંટાઓથી ચાર ચંદ્રસૂર્યોથી જેમ મેરૂ શોભે તેમ શોભતો અને ઉચ્ચૈઃશ્રવા[5] અશ્વની જેવા ઉદ્ધત ગ્રીવાવાળા ઘોડાઓ જેને જોડેલા છે એવો જે મહારથ તે ઉપર આરૂઢ થયો. હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયદળરૂપ ચતુરંગ સેનાથી ચાર પ્રકારની[6] નીતિવડે જેમ શોભે તેમ શોભતો, માથા ઉપર એક છત્ર અને પડખે બે ચામરો મળી ત્રણ થવાથી જાણે ત્રણે જગત્‌માં વ્યાપવા યશરૂપ વલ્લીઓના નવા અંકુરો હોય તેમ વિરાજતો એ રાજા હાથમાં ધનુષ ધારણ કરીને સમુદ્રમાં રથના પૈડાંની નાભિ જેટલા ઉંડા જળમાં રથ સહિત પેઠો. પછી જયલક્ષ્મીરૂપ નાટિકાની નાંદીરૂપ ધનુષની પણછ તેણે હાથવતી બજાવી, અને ભંડારમાંથી રત્ન ગ્રહણ કરે તેમ ભાથામાંથી એક બાણ ખેંચ્યું. પછી ધાતકીખંડના મધ્યમાં રહેતા ઇષ્વાકાર પર્વતની જેવા તે બાણને ધનુષ સાથે

૧ સપાટ ૨ નાનો ભાઇ ૩ છાવણી ૪ ચક્રીપણાનો વેશ ૫ ઇંદ્રનો અશ્વ ૬ સામ દામ ભેદ ને દંડ.

એંચ્યુ પોતાના નામથી અંકિત થયેલા અને કર્ણના આભૂષણપણાને પામેલા એ સુવર્ણના તીક્ષ્ણ બાણને રાજાએ કર્ણ સુધી ખેંચ્યુ, અને આકાશમા ગરૂડની જેમ પાંખોથી સુસવાટ કરતુ તે બાણ માગધતીર્થના અધિપતિ તરફ છોડ્યુ નિમેષમાત્રમા બાર યોજન સમુદ્ર ઓળંગીને તે બાણ માગધતીર્થકુમારદેવની સભામા જઇને પડ્યુ અકાળે વિદ્યુત્પાતની જેમ પડેલા તે બાણને જોઇ તત્કાળ ભ્રકુટીના ભંગવડે ભયંકર એ દેવ કોપાયમાન થયો પછી જરા વિચાર કરી પોતે ઉઠી તે બાણ હાથમા લીધુ, એટલે તેમા સગરચક્રીના નામાક્ષર જોવામા આવ્યા હાથમા બાણ રાખી ફરીથી પોતાના સિંહાસન ઉપર બેઠો, અને ગંભીર ગિરાથી પોતાની સભામા આ પ્રમાણે બોલ્યો–"જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા સગર નામે હાલ બીજા ચક્રવર્તી થયેલ છે થઇ ગયેલા, થવાના અને વર્તતા એવા માગધપતિઓએ ચક્રવર્તીઓને ભેટ કરવી તે તેમનુ અવશ્ય કૃત્ય છે' આવી રીતે કહીને ભેટણાવડે ભૃત્યની જેમ આચરણ કરતો એ માગધપતિ વિનય સહિત સગરચક્રીની સામે આવ્યો તેણે આકાશમા રહીને ચક્રીએ મૂકેલુ બાણ તથા હાર, બાજુબંધ, કર્ણાભરણ, કટકાદિક આભૂષણો, નેપથ્ય અને દેવદૂષ્ય વસ્ત્રો રાજાને અર્પણ કર્યાં વાર્તિક જેમ રસેંદ્રને આપે તેમ માગધતીર્થનુ જળ તેણે રાજાને અર્પણ કર્યું પછી પદ્મકોશ જેવી અંજલિ જોડીને તેણે ચક્રવર્તીને કહ્યુ 'આ ભરતક્ષેત્રમા પ્રાચી[1] દિશાના પ્રાંતભાગમા એક સામંતની જેમ હુ તમારો આદેશકારક થઇને રહેલો છુ' ચક્રીએ તેને ભૃત્યપણે કબુલ રાખીને પોતાના દુર્ગપાલની જેમ સત્કાર પૂર્વક વિદાય કર્યો પછી ઉદય પામતા સૂર્યની જેમ પોતાના તેજથી દિશાઓને પૂરી દેતા સગરચક્રી સમુદ્રમાથી નીકળ્યા ત્યાથી પોતાની છાવણીમા આવીને રાજાઓમા ગજેંદ્ર સમાન તે મહારાજાએ સ્નાન અને દેવાર્ચનપૂર્વક પરિવાર સહિત પારણુ કર્યું અને ત્યા માગધતીર્થના અધિપતિનો અષ્ટાહ્નિક ઉત્સવ કર્યો કારણ કે સેવકોનુ માહાત્મ્ય સ્વામીજ વધારે છે

ત્યારપછી સર્વ દિગ્વિજયની લક્ષ્મીઓને અર્પણ કરવામા જામીન સમાન ચક્રરત્ન દક્ષિણદિશા તરફ ચાલ્યુ પોતાના સૈન્યથી પર્વત સહિત પૃથ્વીને ચલાયમાન કરતા ચક્રવર્તી અગ્નિ અને પશ્ચિમદિશાના મધ્યમાર્ગે ચક્રની પછવાડે ચાલ્યા સર્વ દિગ્વિજય કરવામા દૃઢ પ્રતિજ્ઞાવાળા સગરરાજા માર્ગના કેટલાએક રાજાઓને વૃક્ષોને જેમ પવન ઉખેડી નાખે તેમ રાજ્યથી ઉખાડી મૂકતા હતા, કેટલાએકને શાળીના છોડની જેમ પાછા રાજ્ય ઉપર બેસાડતા હતા, અને કેટલા કીર્તિસ્તંભ હોય તેવા કોઇને રાજ્ય ઉપર નવા બેસારતા હતા, વેતસજાતના વૃક્ષોને નદીનુ પૂર નમાવે છે તેમ કેટલાકને નમાવીને છોડી મૂકતા હતા, કેટલાએકની આંગળીઓને છેદતા હતા, કોઇની પાસેથી રત્નોનો દંડ ગ્રહણ કરતા હતા, કોઇની પાસેથી હાથી ઘોડા ગ્રહણ કરતા હતા, અને કોઇના છત્રો

---

[1] પૂર્વ

મુકાવતા હતા એમ કરતા કરતા અનુક્રમે તે દક્ષિણ સમુદ્રને કિનારે આવી પહોંચ્યા ત્યા હાથીના સ્કધ ઉપરથી ઉતરી ક્ષણવારમા ગયેલી છાવણીની અંદર ઇંદ્ર જેમ વિમાનમા વાસ કરે તેમ ચક્રવર્તીએ એક વાસગૃહમા નિવાસ કર્યો, અને પૌષધશાળામા જઈ અષ્ટમતપ કરી વરદામ નામના સાના અધિષ્ઠાયક દેવનુ ધ્યાન કરી પૌષધ ગ્રહણ કરીને રહ્યા અષ્ટમભક્તની પ્રાંતે પૌષધવ્રત પાળીને સૂર્યમડળમાથી કાઢેલા હોય તેવા રથમા બેઠા જેમ રગૈયો નાચ કરવાની ગોળીમા પ્રવેશ કરે તેમ રથ ઉડે તેમણે રથની નાભિ સુધી સમુદ્રજળનુ અવગાહન કર્યું પછી ધનુષ ઉપર પણચ ચડાવીને ત્રાસથી વિહ્વળ થયેલા અને કાન નમાવીને રહેલા જળચરોએ ભયભ્રાંતપણે સાંભળ્યા એવો ટકાર કર્યો, અને વાદી જેમ રાફડામાથી સપને પકડે તેમ ભયકરમા પણ ભયકર એવુ એક બાણ ભાથામાથી ગ્રહણ કર્યું તે બાણને ધનુષ ઉપર ચડાવી કાઇ વિજ્ઞાપ્તિ કરવાને આવેલા સેવકની જેમ પોતાના કાન પાસે લાવીને ઇંદ્ર જેમ પર્વત ઉપર વજ્ર નાખે તેમ વરદામપતિના સ્થાન તરફ નાખ્યુ પોતાની સભામા બેઠેલા વરદામકુમારદેવની આગળ અકાળે મુદ્ગરના આઘાત જેવુ તે બાણ આવીને પડ્યુ 'આ અકાળે કાળે કેનુ પાનીયુ ઉખેળ્યુ ?' એમ બોલતા વરદામપતિએ ઉઠીને તે બાણ ગ્રહણ કર્યું પણ તેની ઉપર સગરરાજાના નામાક્ષરો જોઇને સર્પ જેમ નાગદમની ઔષધિને જોઇ શાત થઇ જાય તેમ તે શાત થઇ ગયો, અને તેણે પોતાની સભામા આ પ્રમાણે કહ્યુ " જબૂદ્વીપમા ભરતક્ષેત્રની અંદર સગર નામે બીજા ચક્રવર્તી ઉત્પન્ન થયા છે, વિચિત્ર વસ્ત્રોથી અને મહામૂલ્યવાળા રત્નાલકારોથી ઘેર આવેલા દેવની જેમ એ ચક્રવર્તી મારે પૂજવા યોગ્ય છે " એવી રીતે કહી ભેટ લઇને તત્કાળ તે રથમા રહેલા ચક્રવર્તીની પાસે આવી અતરીક્ષમા ઉભો રહ્યો મુગટરત્ન, મોતીની માળાઓ, બાજુબધ અને કડા વિગેરે ભડારીની પેઠે તેણે અર્પણ કર્યાં, અને તે બાણ પણ પાછુ આપ્યુ પછી કહ્યુ કે 'આજથી ઇંદ્રની જેવા મારા દેશમા પણ હુ તમારો આજ્ઞાકારી થઇને વરદામતીર્થના અધિપતિપણે રહીશ ' કૃતજ્ઞ એવા ચક્રવર્તીએ તેની ભેટ લઈ, તેનુ વચન સ્વીકારી, તેનો સત્કાર કરીને વિદાય કર્યો પછી જળઘોડાને જોઈ જેના રથના ઘોડા હેષારવ કરી રહ્યા છે એવા ચક્રવર્તી ચક્રના માર્ગને અનુસરી ત્યાથી પાછા વળ્યા, અને પોતાની છાવણીમા આવી, રથમાથી ઉતરી, સ્નાન તથા જિનપૂજા કરી અષ્ટમતપનુ પારણુ કર્યું પછી વરદામકુમારનો મોટો અષ્ટાહ્નિક ઉત્સવ કર્યો, કારણ કે ઇશ્વરી પુરૂષો પોતાના ભક્તોનુ માન વધારનાર હોય છે

ત્યાથી ચક્રરત્નના માર્ગને અનુસરી તે પૃથ્વીપતિ સૈન્યની રજથી સૂર્યને ઢાકતા પશ્ચિમદિશા તરફ ચાલ્યા ગરૂડ બીજા પક્ષીઓને નસાડે તેમ દ્રાવિડદેશના રાજાઓને નસાડતા, સૂર્ય જેમ ઘુવડને અધ કરે તેમ આંધ્રદેશના રાજાઓને અધ કરતા, ત્રણ જાતના ચિન્હોથી (વાત, પિત્ત અને કફના વિકાર ચિન્હોથી) પ્રાણીની જેમ

કલિંગદેશના રાજાઓના રાજ્યચિન્હો છોડાવતા, દર્ભના સંસ્તારમા રહ્યા હોય તેમ વિદર્ભદેશના રાજાઓને નિઃસત્વ કરતા, કાપડીઓ જેમ સ્વદેશનો ત્યાગ કરે તેમ મહારાષ્ટ્ર દેશના રાજાઓને રાષ્ટ્ર (દેશ) નો ત્યાગ કરાવતા, બાણોથી આંક કાઢેલા ઘોડાઓની જેમ કોંકણ દેશના રાજાઓને બાણોથી અંકિત કરતા, તાપસોની જેમ લાટદેશના રાજાઓને લલાટ ઉપર અંજલિ રાખનારા કરતા, મોટા કાચબાઓની જેમ કચ્છ દેશના સમગ્ર રાજાઓને ચોતરફથી સંકોચ કરાવતા, અને ક્રૂર એવા સોરઠ દેશના રાજાઓને દેશની પેઠે પોતાને વશ કરતા મહારાજા ચક્રવર્તી અનુક્રમે પશ્ચિમસમુદ્રના કિનારા ઉપર આવ્યા ત્યા છાવણી નાખી પ્રભાસતીર્થના અધિષ્ઠાયક દેવને હૃદયમા ધારણ કરી, અષ્ટમતપ આદરી પૌષધશાળામા તેમણે પૌષધ ગ્રહણ કર્યો અષ્ટમને અંતે સૂર્યની જેમ મોટા રથ ઉપર બેસી ચક્રવર્તીએ રથની નાભિ સુધી સમુદ્રજળમા પ્રવેશ કર્યો પછી બાણના પ્રયાણના કલ્યાણકારી જયવાજિંત્રના શબ્દની જેવો ધનુષ ઉપર પણચ ચડાવીને ટંકાર શબ્દ કર્યો, અને પ્રભાસતીર્થના દેવના નિવાસની સામુ સંદેશહારી[1] દૂતની જેવુ પોતાના નામથી અંકિત બાણ મૂક્યુ ગરુડ જેમ ઝાડ ઉપર પડે તેમ તે બાણ બાર યોજન દૂર રહેલી પ્રભાસદેવની સભામા આવીને પડ્યુ બુદ્ધિવંતમા શ્રેષ્ઠ એવા તે દેવે બાણને જોઇ તેમા ભરતચક્રીના નામના વર્ણો વાંચ્યા તરત જ ભેટ ગ્રહણ કરી ને બાણને માથે રાખી અતિથિ થયેલા ગુરુની સામે જાય તેમ પ્રભાસપતિ ચક્રવર્તીની સામે ગયો, અને આકાશમા રહીને મુગટમણિ, પદક, કડા, કટિસૂત્ર, બાજુબંધ અને તે બાણ ચક્રવર્તીને અર્પણ કર્યા પછી નમ્ર થઇ વિનીતાપતિને કહ્યુ–'હે ચક્રવર્તિ! આજથી મારા સ્થાનમા હુ આપનો આજ્ઞાકારી થઇને રહીશ.' પછી ચક્રવર્તીએ ભેટ ગ્રહણ કરી આદરથી બોલાવી, પ્રભાસપતિને એક ભૃત્યની જેમ વિદાય કર્યો ત્યાંથી પોતાની છાવણીમા પાછા આવી સ્નાન તથા જિનાર્ચન કરી પરિવાર સાથે અષ્ટમભક્તનુ પારણુ કર્યુ, અને પ્રસન્ન થયેલા ચક્રીએ વરદામપતિની જેમ પ્રભાસપતિનો પણ અષ્ટાહ્નિકોત્સવ કર્યો

ત્યાંથી ચક્રની પછવાડે પાછી વળતી નદીની જેમ પોતાની સેના સાથે સિંધુના દક્ષિણતટથી પૂર્વાભિમુખ ચાલ્યા. માર્ગમા સિંધુદેવીના મંદિરની નજદિક આકાશમા તત્કાળ ઉતરેલા ગંધર્વનગરની જેવી પોતાની છાવણી નાખી, અને સિંધુદેવીને મનમા ધારીને અષ્ટમતપ કર્યો, તેથી સિંધુદેવીનુ રત્નાસન કંપાયમાન થયુ અવધિજ્ઞાનથી ચક્રી આવ્યા એમ દેવીએ જાણ્યુ તત્કાળ ભક્તિપરાયણ તે દેવી હાથમાં ભેટ લઇ સામે આવી, અને આકાશમાં રહીને ભંડારની જેવા એક હજાર ને આઠ રત્નના કુંભ, મણિરત્નોથી વિચિત્ર બે સોનાના ભદ્રાસન, બાજુબંધ અને કડા વિગેરે રત્નના અલંકાર તથા દેવદૂષ્ય વસ્ત્રો ચક્રવર્તીને અર્પણ કર્યાં પછી તેણે કહ્યુ–'હે નરદેવ! તમારા દેશના

1 સંદેશ લઇ જનારા.

રહેનારી હું તમારી દાસીની જેમ વર્તીશ, મને આજ્ઞા કરો ' અમૃતના ગંડૂષની જેવી વાણીથી તેનો સત્કાર કરી વિદાય કરીને ચક્રવર્તીએ અષ્ટમતપનું પારણું કર્યું, અને પછી પૂર્વની જેમ સિંધુદેવીનો અષ્ટાન્હિકા ઉત્સવ કર્યો, કારણ કે મોટી ઋદ્ધિવાળા મહાત્માઓને પગલે પગલે ઉત્સવો હોય છે

પોતાની બંધનશાળામાંથી જેમ હસ્તી નીકળે તેમ લક્ષ્મીના ધામરૂપ આયુધશાળામાંથી નીકળીને ચક્ર ત્યાંથી ઉત્તર પૂર્વના મધ્યમાં ચાલ્યું તેની પછવાડે જતા ચક્રવર્તી કેટલાએક દિવસે વૈતાઢ્ય મહાગિરિના દક્ષિણ નિતંબને પ્રાપ્ત થયા વિદ્યાધરના નગરની જેવી ત્યાં છાવણી નાખીને તેમણે વૈતાઢ્યકુમારને મનમાં ધારી અષ્ટમ તપ કર્યો ચક્રવર્તીનો અષ્ટમતપ પૂરો થયો, એટલે વૈતાઢ્યાદ્રિકુમારદેવનું આસન કંપાયમાન થયું અવધિજ્ઞાનથી તેણે ભરતાર્દ્ધની અવધિ ઉપર આવેલા ભરત ચક્રીને જાણ્યા, તેમની સમીપે આવીને દિવ્યરત્ન, વીરાસન, ભદ્રાસન અને દેવદૂષ્ય વસ્ત્રો આકાશમાં રહીને આપ્યાં વળી હર્ષ પામીને મહારાજાને સ્વસ્તિવાચકની પેઠે 'ઘણું જીવો! ઘણો આનંદ પામો! અને ઘણો કાળ વિજય પામો!' એમ આશિર્વચન કહ્યું પોતાના પ્રિય બાંધવની જેમ તેને ગૌરવતાથી બોલાવી ચક્રવર્તીએ વિદાય કર્યો, અને અષ્ટમતપનું પારણું કર્યું, તેમજ પોતાના પ્રસાદરૂપી પ્રાસાદમાં સુવર્ણકલશ સમાન તેનો અષ્ટાન્હિક ઉત્સવ કર્યો

પછી ચક્રને અનુસરી તમિસ્રાગુફાની પાસે જઈને તેની સમીપે સિંહની જેમ છાવણી કરી નિવાસ કર્યો ત્યાં કૃતમાલ નામના દેવને મનમાં ધારીને અષ્ટમતપ કર્યું મહાન પુરુષો પણ કરવા યોગ્ય કાર્યને છોડતા નથી અષ્ટમતપનું ફળ પરિણામ પામ્યું એટલે તેનું આસન કંપ્યું તેવા પુરુષોનો અભિયોગ થતાં પર્વતો પણ કંપે છે કૃતમાલદેવ અવધિજ્ઞાનથી ચક્રવર્તીને આવેલા જાણી સ્વામીની પાસે આવ્યો તેમ આકાશમાં આવી ઉભો રહ્યો તેણે સ્ત્રીરત્નને યોગ્ય ચૌદ તિલકો આપ્યાં, સારા વેષ, વસ્ત્રો, ગંધચૂર્ણ, માળા વિગેરે ભેટ કર્યાં, અને 'હે દેવ! આપ જય પામો, જય પામો' એમ કહી ચક્રવર્તીની સેવા સ્વીકારી દેવતાઓને અને મનુષ્યોને ચક્રવર્તી સેવવા યોગ્ય છે. ચક્રવર્તીએ પ્રસાદપૂર્વક બોલાવી તેને વિદાય કર્યો, અને પરિવાર સહિત અષ્ટમભક્તને અંતે પારણું કર્યું ત્યાં ભરત રાજાએ આદરપૂર્વક કૃતમાલ દેવનો અષ્ટાન્હિક ઉત્સવ કર્યો કારણ કે 'એ કૃત્ય દેવતાઓને પ્રીતિદાયક છે '

અષ્ટાન્હિક ઉત્સવ પૂરો થયા પછી ચક્રવર્તીએ પશ્ચિમ દિશાના સિંધુનિષ્કુટને જીતવા જવાને માટે બહુ સૈન્ય સાથે સેનાપતિરત્નને આજ્ઞા કરી. સેનાપતિએ અંજલિ જોડીને પુષ્પમાળાની જેમ એ આજ્ઞાને મસ્તક નમાવી સ્વીકારી પછી સેનાપતિ ચતુરંગ સૈન્યથી પરિવૃત્ત થઈ હસ્તીરત્ન ઉપર ચડી સિંધુના પ્રવાહની સમીપે આવ્યો પોતાના ઉગ્ર તેજથી જાણે બીજો ઇંદ્ર કે સૂર્ય હોય તેમ બળવાન એવો તે સેનાપતિ ત્યાંથી

કરી સાર્થવાહ પોતાના આવાસ પ્રત્યે ગયો. તેની પછવાડે જ બે સાધુ વહોરવાને ગયા, પણ દૈવયોગે તેના ઘરમાં સાધુને વહોરાવવા યોગ્ય કાંઈ પણ અન્નપાનાદિક તે સમયે હતું નહીં. પછી સાર્થવાહે આમતેમ જોવા માંડ્યું, તેવામાં જાણે પોતાનું નિર્મળ અંતઃકરણ હોય તેવું તાજું ઘૃત જોવામાં આવ્યું. સાર્થવાહે કહ્યું—'આ તમારે કલ્પશે?' એટલે સાધુએ 'ઇચ્છું છું' એમ કહી પાત્ર ધર્યું. પછી 'હું ધન્ય થયો, હું કૃતાર્થ થયો, હું પુણ્યવંત થયો,' એવું ચિંતવન કરવાથી જેનું શરીર રોમાંચિત થયું છે એવા સાર્થપતિએ સાધુને સ્વહસ્તે ઘૃત વહોરાવ્યું. જાણે આનંદાશ્રુવડે કરીને પુણ્યાંકુરને ઉત્પન્ન કરતો હોય એવા તે સાર્થવાહે તદ્દાનની અવસાને તે બે મુનિને વંદના કરી, એટલે મુનિઓ સર્વ કલ્યાણની સિદ્ધિમાં સિદ્ધમંત્ર જેવો 'ધર્મલાભ' આપી નિજ આશ્રમ પ્રત્યે ગયા. સાર્થવાહને એ દાનના પ્રભાવથી મોક્ષવૃક્ષના બીજરૂપ અને દુર્લભ એવું બોધિબીજ* પ્રાપ્ત થયું. રાત્રે ફરીને સાર્થવાહ મુનિઓના આશ્રમમાં ગયો. ત્યાં આજ્ઞા માગી, ગુરુમહારાજને વંદન કરી બેઠો, એટલે ધર્મઘોષસૂરિએ તેને મેઘના જેવી ગિરાથી શ્રુતકેવળીના જેવી નીચે પ્રમાણે દેશના આપી—

"ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ મંગળ છે, સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનાર છે અને સંસારરૂપી વનને ઉલ્લંઘન કરવામાં માર્ગદેશક[1] છે. ધર્મ માતાની પેઠે પોષણ કરે છે, પિતાની પેઠે રક્ષણ કરે છે, મિત્રની જેમ પ્રસન્ન કરે છે, બંધુની પેઠે સ્નેહ રાખે છે, ગુરુની પેઠે ઉજ્જ્વળ ગુણોને વિષે ઉચ્ચપણે આરૂઢ કરે છે અને સ્વામીની જેમ ઉત્કૃષ્ટ પ્રતિષ્ઠાને પ્રાપ્ત કરાવે છે. તે સુખનો મહા હર્મ્ય[2] છે, શત્રુરૂપ સંકટમાં વર્મ[3] છે, શીતથી ઉત્પન્ન થયેલી જડતાને છેદન કરવાને ધર્મ[4] છે અને પાપના મર્મને જાણનાર છે. ધર્મથી જીવ રાજા થાય છે, ધર્મથી બળદેવ થાય છે, ધર્મથી અર્ધચક્રી[5] થાય છે, ધર્મથી ચક્રવર્તી થાય છે, ધર્મથી દેવ અને ઇંદ્ર થાય છે, ધર્મથી ગ્રૈવેયક અને અનુત્તર વિમાનમાં અહમિંદ્ર દેવપણાને પામે છે અને ધર્મથી તીર્થંકર પદને પણ પ્રાપ્ત થાય છે. જગત્‌માં ધર્મથી સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિ થાય છે. દુર્ગતિમાં પડતા જંતુઓને ધારણ કરે છે તેથી તે 'ધર્મ' કહેવાય છે. તે ધર્મ દાન, શીલ, તપ અને ભાવના ભેદથી—ચાર પ્રકારનો છે. તેમાં જે દાનધર્મ છે તે જ્ઞાનદાન, અભયદાન અને ધર્મોપગ્રહદાન એવા નામથી ત્રણ પ્રકારે કહ્યો છે. ધર્મને નહિ જાણનારા પુરુષોને વાચના અને દેશનાદિકનું દાન આપવું અગર જ્ઞાનના સાધનોનું દાન આપવું તે જ્ઞાનદાન કહેવાય છે. જ્ઞાનદાનવડે પ્રાણી પોતાનું હિતાહિત જાણે છે અને તેથી જીવાદિ તત્ત્વોને જાણી વિરતિને પ્રાપ્ત કરે છે, વળી જ્ઞાનદાનથી પ્રાણી ઉજ્જ્વળ કેવળજ્ઞાન પામી, સર્વ લોકના અનુગ્રહધારી લોકાગ્ર ઉપર આરૂઢ થાય છે એટલે મોક્ષપદને પામે છે.

મન, વચન અને કાયાએ કરીને જીવનો વધ કરવો નહીં, કરાવવો નહીં અને કરનારની અનુમોદના કરવી નહીં તેનું નામ અભયદાન કહેવાય છે. તે જીવ સ્થાવર અને ત્રસના

* સમકિત. ૧ માર્ગ બતાવનાર. ૨ મહેલ. ૩ બખતર. ૪ ઉષ્ણતા. ૫ વાસુદેવ.

[illegible]

[illegible] સેવા[illegible] [illegible]
[illegible] પોતાની [illegible] સર્વ [illegible]
[illegible] નદીઓ [illegible] સમુદ્રને [illegible] તેમ
[illegible] જેમની સેવા કરે છે [illegible]

[illegible]

એકદા તમિસ્રાગુફાના દક્ષિણદ્વારના કમાડ ઉઘાડવાને માટે તેમણે દંડરત્ન રૂપી કુંચિકાને ધારણ કરનાર સેનાપતિને આજ્ઞા કરી તેણે તમિસ્રાગુફા પાસે જઈ તેના અધિષ્ઠાયક કૃતમાળદેવને ધારી અટ્ઠમતપ કર્યું કારણ કે દેવતાઓ તપથી ગ્રાહ્ય થાય છે અટ્ઠમતપને છેડે સ્નાનવિલેપન કરી, શુદ્ધ વસ્ત્ર ધારણ કરી, ધુપિયાને હાથમાં લઈને દેવતાની સામે જાય તેમ તે ગુફા સમીપે ગયો ગુફાને દેખતાંજ સેનાપતિએ પ્રણામ કર્યો, અને દ્વારપાળની જેમ તેના દ્વાર પાસે હાથમાં દંડરત્ન રાખીને ઉભો રહ્યો ત્યાં અષ્ટાન્હિક ઉત્સવ કરી, અષ્ટ મંગળિક આળેખી, સેનાપતિએ દંડરત્નથી તેના કમાડ ઉપર તાડન કર્યું, એટલે સડસડાટ શબ્દ કરતા તે કમાડો સુકા એવા શબાના સંપુટની પેઠે ઉઘડી ગયા સડસડાટ શબ્દના ઘોષથી કમાડનું ઉઘડવું ચક્રવર્તીએ જાણ્યું હતું, તોપણ સેનાપતિએ પુનરૂક્તિની પેઠે તે હકીકત નિવેદન કરી પછી ચતુરંગ સેના સહિત ચક્રવર્તી હસ્તિરત્ન ઉપર આરૂઢ થઈને જાણે એક દિક્પાળ હોય તેમ ત્યાં આવ્યા હસ્તિરત્નના જમણા કુંભસ્થળ ઉપર ગીરી ઉપર દીપકની જેમ પ્રકાશવાન મણિરત્ન મૂક્યું પછી અસ્ખલિત ગતિવાળા કેસરીસિંહની જેમ ચક્રવર્તીએ ચક્રની પછવાડે પચાસ યોજન વિસ્તારવાળી તમિસ્રા ગુફામાં પ્રવેશ કર્યો, અને તે ગુફાની બન્ને બાજુની ભીંતો ઉપર ગોમૂત્રિકાને આકારે પાંચસો ધનુષ વિસ્તારવાળા અને અંધકારનો નાશ કરવાને સમર્થ એવા, એક એક યોજનને આંતરે ઓગણપચાસ મંડળ કાકણીરત્નથી કર્યા (તે ઉઘાડેલું ગુફાનું દ્વાર અને તેમાં કાકણીરત્નના મંડળો જ્યાંસુધી ચક્રવર્તી જીવે ત્યાં સુધી રહે છે) માનુષોત્તર પર્વતની ફરતી રહેલી ચંદ્રસૂર્યની શ્રેણીને અનુસરતા તે મંડળો હોવાથી તેનાથી બધી ગુફામાં પ્રકાશ થઈ રહ્યો પછી ચક્રવર્તી તે ગુફાના પૂર્વ દિશાની ભીંતમાંથી નીકળીને પશ્ચિમ ભીંતના મધ્યમાં જતી ઉન્મગ્ના નિમગ્ના નામની બે સમુદ્રગામી નદીઓ આગળ આવ્યા ઉન્મગ્ના નદીમાં નાખેલી મોટી શિલા પણ તરે છે, અને નિમગ્ના નદીમાં નાખેલી તુંબડી પણ ડુબી જાય છે ત્યાં વર્દ્ધકીરત્ને તત્કાળ બાંધેલી પાજવડે ચક્રવર્તી સર્વ સૈન્યની સાથે ધરના એક જળપ્રવાહની જેમ તે નદીઓ તરી ગયા. અનુક્રમે તમિસ્રાના ઉત્તર દ્વાર પાસે આવ્યા, એટલે તેના કમાડ કમળના કોશની જેમ પોતાની મેળે ઉઘડી ગયા. પછી હાથી ઉપર બેઠેલા સગર ચક્રવર્તી સૂર્ય જેમ વાદળામાંથી નીકળે તેમ પરિવાર સહિત ગુફામાંથી બહાર નીકળ્યા

ત્યાં દુઃખે કરીને જીતવા યોગ્ય એવા અને પોતાના ભુજબળથી ઉદ્ધત એવા આપાત નિવાસી ભીલલોકો દારુની જેમ બળતા તે ચક્રવર્તીને એવા ચઢી પોતાના અસ્ત્રો વડે [illegible] તિરસ્કારનું કારણ થતા હતા, પૃથ્વીની રજથી ખેચરની [illegible] દૃષ્ટિને [illegible] આપતા હતા, પોતાના સૈન્યભારથી પૃથ્વીને કંપાવતા હતા અને તેના [illegible] શબ્દોથી સ્વર્ગ અને પૃથ્વીને બહેરાશ ઉત્પન્ન કરતા હતા તે [illegible] જાણે પાતાળમાંથી નીકળ્યા હોય, આકાશમાંથી જાણે ની[illegible] આવતા

કેપ, અથવા પાતાળમાંથી જાણે ઉઠ્યા હોય તેવા તે જણાતા હતા, અગણિત સૈન્યથી તે ગહન જણાતા હતા, અને આગળ ચાલતા ચક્રથી ભયંકર લાગતા હતા. એવા ચક્રવર્તીને આવતા જોઈ તેના તત્કાળ કોપ અને ઉપહાસ્યથી માહોમાંહે બોલવા લાગ્યા–' હે મિત્ર અપ્રાર્થિત પુરુષો ! તમે જુઓ કે અપ્રાર્થિત (મૃત્યુ)ની પ્રાર્થના કરનાર, લક્ષ્મી–લજ્જા–બુદ્ધિ–કીર્તિથી વર્જિત, લક્ષણહીન, પોતાના આત્માને વીર માનતા અને માનથી અંધ થયેલા આ કોણ આવ્યા છે ? અરે ! કેવી ખેદકારક વાત છે કે આ હરીઓ કેસરીસિંહના અધિષ્ઠિત સ્થાનમાં પેસે છે ! ' એમ કહીને મહા પરાક્રમી તે મ્લેચ્છ રાજાઓ અસુરો જેમ ઇન્દ્રને ઉપદ્રવ કરે તેમ ચક્રવર્તીના આગળ રહેલા સૈન્યને ઉપદ્રવ કરવા લાગ્યા. ક્ષણવારમાં તે આગળ રહેલ સૈન્યમાંથી હસ્તી ભાગી ગયા, ઘોડા નાશી ગયા અને રથોની ધરીઓ ભાંગી ગઈ અર્થાત્ બધું અગ્રસૈન્ય પરાવર્તન ભાવને પામી ગયું. કિરાતોએ નષ્ટ કરેલું પોતાનું સૈન્ય જોઈને ચક્રવર્તીનો સેનાપતિ ક્રોધાયમાન થઈને સૂર્યની જેમ અશ્વરત્ન ઉપર આરૂઢ થયો અને મહા પરાક્રમી તે સેનાપતિ નવા ઉગેલા ધૂમકેતુની જેવા ખડ્ગરત્નનું આકર્ષણ કરીને પવનની પેઠે દરેક મ્લેચ્છની સામે દોડવા લાગ્યો. હસ્તી વૃક્ષને પરાભવ કરે તેમ કેટલાએકને તેણે ઉન્મૂલન કર્યા, કેટલાએકને ચૂર્ણ કરી નાખ્યા, અને કેટલાએક મ્લેચ્છોને પાડી નાખ્યા.

સેનાપતિએ ભગાડેલા કિરાતો નિર્બળ થઈને પવને ઉડાડેલા રૂની જેમ ઘણા યોજન સુધી નાસી ગયા. તેઓ દૂર જઈને સિંધુનદીના કિનારા ઉપર એકઠા થઈ, રેતીનો સંથારો કરી નગ્ન થઈને બેઠા. તેઓએ અત્યંત અમર્ષથી પોતાના કુળદેવતા મેઘકુમાર અને નાગકુમાર દેવોને ઉદ્દેશીને અષ્ટમતપ કર્યા. અષ્ટમને અંતે તે દેવતાઓના આસનો કંપ્યાં, અને નજરે જુએ તેમ અવધિજ્ઞાનવડે તેમણે કિરાતલોકોને તે સ્થિતિમાં રહેલા જોયા. કૃપાળુ પિતાની જેમ તેમની પીડાવડે થઈ છે પીડા જેમને એવા તે મેઘકુમાર તેમની સમીપે આવીને અંતરિક્ષમાં રહી કહેવા લાગ્યા–' હે વત્સો ! તમે કયા હેતુથી આવી રીતે રહ્યા છો તે તત્કાળ કહો કે જેથી અમે તેનો પ્રતિકાર કરીએ. ' કિરાતો કહેવા લાગ્યા કે–" દુઃખે પ્રવેશ કરી શકાય એવા આ અમારા દેશમાં સમુદ્રમાં વડવાનળ પેસે તેમ કોઈએ પ્રવેશ કરેલો છે, તેનાથી પરાભવ પામેલા અમે તમારે શરણે આવ્યા છીએ, તેથી તમે એમ કરો કે જેથી તે પાછો જતો રહે, અને ફરીથી અહીં આવે નહીં. " દેવતાઓ કહેવા લાગ્યા–" જેમ પતંગીઆ અગ્નિને ન ઓળખે તેમ તમે એનાથી અજાણ્યા છો. આ સગર નામે ચક્રવર્તી મહા પરાક્રમી છે, અને સુર તથા અસુરોથી ન જીતી શકાય તેવો છે. તેનું ઇંદ્રના જેવું પરાક્રમ છે. તે ચક્રવર્તી શસ્ત્ર, અગ્નિ, વિષ, મંત્ર, જળ અને તંત્રવિદ્યાથી અગોચર છે, તેમજ વજ્રની જેમ કોઈથી પણ ઉપદ્રવ કરવાને શક્ય નથી. તથાપિ તમારા ઘણા આગ્રહથી હાથીને મચ્છર ઉપદ્રવ કરે તેમ અમે એ પરાક્રમી ચક્રવર્તીને ઉપદ્રવ કરશું. "

એમ કહીને તે મેઘકુમાર દેવતાઓએ ત્યાંથી તિરોહિત થઇ, ચક્રવર્તીની છાવણી ઉપર રહી ભયંકર દુર્દિન પ્રગટ કર્યું. ગાઢા અંધકારથી દિશાઓને એવી રીતે પૂરી દીધી કે જેથી જન્માંધ માણસની જેમ કોઇ પણ માણસ કોઇને ઓળખી શકે નહીં. પછી તેઓ મુશળના જેવી ધારાઓથી સાત રાત્રિ સુધી તેની છાવણી ઉપર પવનની જેમ કદાગ્રહિતપણે વર્ષવા લાગ્યા. પ્રલયકાળની જેવી તે વૃષ્ટિ જોઇને ચક્રવર્તીએ પોતાના હસ્તકમળથી ચર્મરત્નને સ્પર્શ કર્યો. તત્કાળ ચર્મરત્ન લશ્કરના પડાવ જેટલું વિસ્તાર પામ્યું, અને તીર્છું પ્રસરીને જળ ઉપર તરવા લાગ્યું. ચક્રવર્તીએ સૈન્ય સહિત મોટા વહાણની જેમ તેની ઉપર ચઢ્યા પછી છત્રરત્નને સ્પર્શ કર્યો, એટલે તે પણ ચર્મરત્નની જેમ વૃદ્ધિ પામ્યું. પૃથ્વી ઉપર વાદળાની જેમ ચર્મરત્નની ઉપર તે છત્રરત્નને દાખલ કર્યું. પછી છત્રના દંડની ઉપર પ્રકાશને માટે મણિરત્ન મૂક્યું. એ પ્રમાણે રત્નપ્રભા પૃથ્વીની અંદર જેમ અસુર અને વ્યંતરોના ગણ રહે તેમ છત્રરત્ન અને ચર્મરત્નની અંદર રાજાનું સર્વ લશ્કર સુખેથી રહ્યું. ગૃહાધિપરત્ન સર્વ ધાન્ય, શાક અને ફળાદિક પ્રાતઃકાળે વાવી સાયંકાળે આપવા લાગ્યું, કારણ કે તે રત્નનું માહાત્મ્ય એવું છે. જેમ દુષ્ટ લોકો દુષ્ટ વાણીથી વર્ષે તેમ મેઘકુમાર દેવતાઓ અખંડિત ધારાથી નિરંતર વર્ષવા લાગ્યા.

એક દિવસે 'આ કોણ દુષ્ટબુદ્ધિઓ મારા ઉપર ઉપદ્રવ કરવાને પ્રવર્ત્યા છે?' એમ સગરચક્રી કોપ સહિત પોતાના ચિત્તમાં વિચારવા લાગ્યા, એટલે તત્કાળ તેના સાંનિધ્યકારી સોળ હજાર દેવતાઓ કોપ કરી બખ્તર અને અસ્ત્રો ધારણ કરી તે મેઘકુમારોની પાસે આવી આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા–"અરે અલ્પ બુદ્ધિવાળા વરાકો! તમે આ સગર ચક્રવર્તી દેવતાઓથી પણ અજય્ય છે એમ નથી જાણતા? હજુ પણ જો તમે તમારી કુશળતા ઇચ્છતા હો તો અહીંથી ચાલ્યા જાઓ, નહીં તો અમે કોળાની જેમ તમને ખંડ ખંડ કરી નાખશું." તેમણે એમ કહ્યું, એટલે તત્કાળ મેઘકુમારો મેઘને સંહરી લઇને જળમાં માછલાની જેમ સંતાઇ ગયા, અને આપાત જાતિના કિરાતો પાસે આવીને કહ્યું–'ચક્રવર્તી અમારી જેવાથી અજય્ય છે.' તે સાંભળી કિરાતલોકો ભય પામી, સ્ત્રીઓની પેઠે વસ્ત્રો ધારણ કરી, રત્નોની ભેટ લઇને સગરરાજાને શરણે ગયા. ત્યાં ચક્રવર્તીના ચરણમાં પડી વશવર્તી થઈ મસ્તક ઉપર અંજલિ જોડીને આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરવા લાગ્યા–"દુર્મદ એવા અષ્ટાપદ પશુ જેમ મેઘની સામે ફાળ ભરે તેમ અજ્ઞાન એવા અમોએ તમારી પ્રત્યે આવી રીતે ઉપદ્રવ કરેલો છે, માટે હે પ્રભુ! આ અમારા અવિચારીત કામ માટે તમે અમને ક્ષમા કરો. મહાત્માઓનો કોપ પ્રણિપાત પર્યંતજ હોય છે. અમે આજથી તમારી આજ્ઞાવડે તમારા સેવકો, પાળા અથવા સામંત થઇને રહીશું, અમારી સ્થિતિ હવે તમારેજ આધીન છે." ચક્રવર્તીએ કહ્યું–'ઉત્તર ભરતાર્દ્ધના સામંતની જેમ તમે દંડ આપી મારા સેવક થઇને સુખેથી રહો.'

કહી તેઓનો સત્કાર કરીને વિદાય કર્યા, અને પોતાના સેનાપતિને સિંધુના મ નિષ્કુટને જીતવાની આજ્ઞા કરી. પૂર્વની જેમ ચર્મરત્નથી સિંધુનદી ઉતરીને નત પર્વત અને વળી સમુદ્રની મર્યાદામા રહેલા સિંધુના પશ્ચિમ નિષ્કુટને તેણે ી લીધો પ્રચંડ પરાક્રમવાળો તે દંડપતિ (સેનાપતિ) મ્લેચ્છલોકોનો દંડ લઇને ાથી પૂર્ણ થયેલા મેઘની જેમ સગરચક્રીની પાસે આવ્યો વિવિધ પ્રકારના ભોગ ગવતા અને અનેક રાજાઓએ પૂજાયેલા ચક્રવર્તી ઘણો કાળ સાંઝ રહ્યા પત્ત ી પુરૂષોને કાંઇ વિદેશ નથી

એકદા શ્રી મઋતુના સૂર્યબિંબની જેમ આયુધશાળામાંથી ચક્ર ઉત્તર પૂર્વના મધ્ય ગે નીકળ્યું ચક્રને અનુસરી મહારાજા ક્ષુદ્રહિમાચલના દક્ષિણનિતંબ સમીપે આવ્યા, ને ત્યાં પડાવ નાખ્યો પછી ક્ષુદ્રહિમાચલકુમાર નામના દેવને ધારીને અષ્ટમતપ ર્યું, અને પૌષધશાળામા પૌષધવ્રત ગ્રહણ કરીને બેઠા ત્રણ દિવસના પૌષધને અંતે થમા બેસી હિમાચલ પર્વત સમીપે ગયા, અને હાથી જેમ દંતથી પ્રહાર કરે તેમ ુત્વાર રથના અગ્રભાગથી પર્વતને પ્રહાર કર્યો પછી રથના ઘોડાને નિયમમા રાખી નુષ ઉપર પણચ ચડાવીને પોતાના નામથી અંકિત બાણ તેમણે છોડ્યું તે બાણ ેક ગાઉની જેમ ક્ષણમા બોંતેર યોજન સુધી જઇ ક્ષુદ્રહિમાલય દેવની આગળ પૃથ્વી ઉપર પડ્યું બાણને પડતું જોઈ ક્ષણવાર તે કોપ પામ્યો, પણ બાણની ઉપરના નામા ારો વાચવાથી તત્કાળ પાછો શાંત થઇ ગયો પછી ગોશીર્ષચંદન, સર્વ પ્રકારની ઔષધિઓ, પદ્મદ્રહનું જળ, દેવદૂષ્ય વસ્ત્રો, બાણ રત્નોના અલંકાર અને કલ્પવૃક્ષના પુષ્પોની માળા વિગેરે પદાર્થો તેણે આકાશમા રહીને સગરચક્રીને ભેટ કર્યા, સેવા કરવી કબુલ કરી, અને ચક્રવર્તી જય પામો એમ કહ્યું તેને વિદાય કરી ચક્રી પોતાના રથને પાછો વાળી ત્યાંથી ઋષભકૂટ પર્વતે ગયા, ત્યાં પણ તે પર્વતને ત્રણ વાર રથાગ્રવડે તાડન કર્યું, અને અશ્વોને નિયમમા રાખીને તે પર્વતના પૂર્વ ભાગ ઉપર " આ અવસર્પિણીમા બીજો ચક્રી હું થયો છું " એવા કાકિણીરત્નથી અક્ષરો લખ્યા ત્યાંથી રથ પાછો વાળી પોતાની છાવણીમા આવીને તેમણે અષ્ટમતપનું પારણું કર્યું, અને જેમની દિગ્વિજયની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઇ છે એવા સગરરાજાએ મોટી ઋદ્ધિથી હિમાચળકુમાર નો અષ્ટાહ્નિક ઉત્સવ કર્યો ત્યાંથી ચક્રરત્નને અનુસરતા ચક્રવર્તી ઉત્તરપૂર્વને રસ્તે ચાલતા સુખે સુખે ગંગાદેવીના ભુવનની સન્મુખ આવ્યા ત્યાં ગંગાના સ્થાનની નજીક છાવણી કરી, અને ગંગાદેવીને ઉદ્દેશીને અષ્ટમભક્ત તપ કર્યું ગંગાદેવી પણ સિંધુદેવીની જેમ અષ્ટમને અંતે આસનકંપથી ચક્રવર્તીને આવ્યા જાણી અંતરિક્ષમા આવીને ઉભી રહી. તેણે મહારાજાને એક હજાર ને આઠ રત્નના કુંભો, સુવર્ણ નાણિક્યરૂપ દ્રવ્ય અને રત્નના બે સિંહાસનો ભેટ કર્યાં સગરરાજાએ ગંગાદેવીને વિદાય કરી, અષ્ટમતપનું પારણું કર્યું, અને તેના મને એની પ્રીતિને અર્થે અષ્ટાહ્નિક

આગળ ત્યાં એક મોટું સરોવર દીઠું તે જાણે સૂર્યકિરણોની આતાપનાથી ખરી જઈને પૃથ્વી ઉપર ચંદ્રિકા પડી હોય તેવું જણાતું હતું સગરચક્રી વનના હાથીની જેમ શ્રમ ટાળવા માટે તે સરોવરમાં નાહ્યા, અને સ્વાદિષ્ટ, સ્વચ્છ તેમજ કમળથી સુગંધી થયેલા શીતળ જળનું પાન કર્યું સરોવરમાંથી નીકળી તેને કિનારે બેઠા, એટલે જાણે જળદેવી હોય તેવી એક યુવતિ તેના જોવામાં આવી તે નવા ખીલેલા કમળની જેવા મુખવાળી તથા નીલકમળની જેવા લોચનવાળી હતી, તેના શરીર ઉપર લાવણ્ય જળ તરંગિત થયું હતું, ચક્રવાક પક્ષીના જોડલા જેવા બે સ્તનથી અને ડુલેલા સુવર્ણ કમળના જેવા મનોહર હાથપગથી તે ઘણી સુંદર લાગતી હતી જાણે શરીરધારી સરોવરની લક્ષ્મી હોય તેવી તે સ્ત્રીને જોઈ ચક્રી આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યા—"અહો! આ શું અપ્સરા છે અથવા શું વ્યંતરી છે વા શું નાગકન્યા છે કે શું વિદ્યાધરી છે? કારણકે સામાન્ય સ્ત્રી આવી હોય નહીં અમૃતની વૃષ્ટિ જેવું આ સ્ત્રીનું દર્શન જેવો આનંદ ઉત્પન્ન કરે છે તેવું સરોવરનું જળ પણ હૃદયને આનંદ કરતું નથી."

કમળપત્ર જેવા લોચનવાળી તે સ્ત્રીએ પણ પૂર્ણ અનુરાગવડે તેજ વખતે ચક્રીને જોયા તે કાળે ત્યાંની પાસેની કમલિની જેવા, કામદેવથી વિધુર થયેલી તે સ્ત્રીને તેની સખીઓ [illegible] તેના નિવાસસ્થાને લાવી કામાતુર થયેલા સગર રાજા [illegible] સરોવરના કિનારા ઉપર ચાલતા હતા, તેવામાં કોઈ કંચુકિએ આવી અંજલિ જોડીને [illegible] પ્રત્યે કહ્યું—"હે સ્વામિન્! આ ભરતક્ષેત્રને વિષે વૈતાઢ્ય પર્વતમાં દક્ષિણ શ્રેણીને વિષે ગગનવલ્લભ નામે નગર છે ત્યાં સુલોચન નામે એક વિદ્યાધર વિદ્યાધરોનો પતિ છે તે અલકાપુરીમાં કુબેર ભંડારી રહે તેમ રહેલો છે સહસ્રનયન નામે તેનો એક નામાંકિત પુત્ર છે, અને વિશ્વની સ્ત્રીઓમાં શિરોમણિ એવી એક સુકેશા નામે દુહિતા છે તે દુહિતા જન્મી કે તરત [illegible] નૈમિત્તિકે કહ્યું હતું કે 'આ પુત્રી ચક્રવર્તીની પટરાણી અને સ્ત્રીરત્ન થશે' રથનૂપુરના રાજા પૂર્ણમેઘે પરણવાને [illegible] તેની સાથે માગણી કરી, પણ તેના પિતાએ તેને આપી નહીં, એટલે [illegible] તેની કન્યાના પૂર્ણમેઘ ગર્જના કરતો યુદ્ધ કરવાને માટે [illegible] ઘણા વખત સુધી યુદ્ધ કરીને સુલોચનને [illegible] [illegible] સહસ્રનયન તેની બેન પોતાની બેનને લઈને [illegible] [illegible] આવી [illegible] છે કે [illegible] સરોવરમાં ક્રીડા કરતી તે [illegible] [illegible] વિદ્યાની શિક્ષા આપી [illegible] [illegible] છે, [illegible] પામી હોય તેમ [illegible] [illegible] છે, [illegible] છે, [illegible] [illegible] કરે છે, અને આપ પતિની હોય તેમ [illegible] ગઈ છે કે

જગત્ત્રાતા ! તમારા દર્શનથી ક્ષણવારમાં તેની અવસ્થા વિવિધ પ્રકારની થઈ ગઈ છે, માટે તે મૃત્યુ પામે નહીં ત્યાં સુધીમાં તમે આવીને તેની રક્ષા કરો.” આવી રીતે તે વિજ્ઞપ્તિ કરી રહેતી હતી, તેવામાં સહસ્રનયન પણ આકાશમાર્ગે ત્યાં આવ્યો, અને તેણે ચક્રીને નમસ્કાર કર્યો. તે સન્માનપૂર્વક સગરચક્રીને પોતાના નિવાસસ્થાનમાં તેડી ગયો, અને ત્યાં સ્ત્રીરત્ન એવી પોતાની બેન સુકેશાનું દાન કરીને તેણે ચક્રીને સંતુષ્ટ કર્યો. પછી સહસ્રલોચન અને ચક્રી વિમાનમાં બેસીને વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર ઉંચા ગગનવલ્લભ નગરે ગયા. ત્યાં તેના પિતાના રાજ્ય ઉપર સહસ્રનયનને બેસારી સગર ચક્રીએ તેને વિદ્યાધરોનો અધિપતિ કર્યો.

પછી સ્ત્રીરત્નને લઈને ઇંદ્રના જેવા પરાક્રમવાળા સગરચક્રી સાકેતપુર[1] (પોતાની રાજધાની)માં આવ્યા. ત્યાં વિનીતાનગરીને ઉદ્દેશીને અટ્ઠમતપ કર્યું, અને વિધિ પ્રમાણે પૌષધાગારમાં રહીને પૌષધ ગ્રહણ કર્યું. અટ્ઠમને અંતે પૌષધાગારથી નીકળીને પરિજનોની સાથે રાજાએ પારણું કર્યું. ત્યારપછી રાજાએ વાનકનક્ષત્ર[2] નાયકની જેવી તે વિનીતા પુરીમાં પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે ઠેકાણે ઠેકાણે નગરીમાં તોરણો બાંધેલા હતા, તેથી જાણે તે ભ્રકુટીવાળી હોય તેવી જણાતી હતી. દુકાનોની શોભા માટે બાંધેલી અને પવનથી ઉડતી પતાકાઓથી જાણે તે નાચવાને ઉંચા હાથ કરતી હોય એમ જણાતી હતી, ધૂપીઆમાંથી ધૂમાડાની પંક્તિઓ ચાલતી હતી, તેથી જાણે તેણે પોતાના શરીર ઉપર પત્રવલ્લી કરેલી હોય તેવી જણાતી હતી. દરેક મંચોની ઉપર રત્નોની પાત્રિકાઓ ગોઠવેલી હતી, તેથી જાણે નેત્રના વિસ્તારવાળી હોય તેવી જણાતી હતી, વિચિત્ર પ્રકારે કરેલી મંગલરચનાઓથી જાણે ત્યાં ઉંચા પ્રકારની શય્યા તૈયાર કરી હોય તેવી જણાતી હતી. અને વિમાનની ઘુઘરીઓના અવાજથી જાણે મંગળ ગાયન કરતી હોય એવી જણાતી હતી. અનુક્રમે નગરીના ચાલતા ચક્રી, ઇંદ્ર જેમ પોતાના વિમાનમાં આવે તેમ ઉંચા તોરણવાળા, ઉંચી કરેલી પતાકાવાળા અને ચારણ-ભાટ જ્યાં મંગળિક ગીત ગાઈ રહ્યા છે એવા પોતાના રાજમહેલમાં આવ્યા. પછી નિરંતર પોતાની સાંનિધ્ય કરનાર સોળ હજાર દેવતાઓને, બત્રીશ હજાર રાજાઓને, સેનાની, પુરોહિત, ગૃહપતિ અને વર્ધકી એ ચાર મહારત્નોને, ત્રણસો ને સાઠ રસોઈઆને, અઢાર શ્રેણિ-પ્રશ્રેણિને, દુર્ગપાળ, શ્રેષ્ઠી, સાર્થવાહ અને બીજા સર્વને મહારાજાએ પોતપોતાને સ્થાનકે જવા રજા આપી. પછી અંતઃપુરના પરિવાર સહિત અને સ્ત્રીરત્નયુક્ત, સત્પુરુષોના મનની જેવા પોતાના વિશાળ અને ઉજ્જવળ મંદિરમાં તેણે પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં સ્નાનગૃહમાં સ્નાન કરી, દેવાલયમાં દેવાર્ચન કરી, રાજાએ ભોજનગૃહમાં જઈ ભોજન કર્યું.

---

૧ અયોધ્યા, વિનીતા ને સાકેતપુર એ ત્રણે પર્યાયી નામ છે. ૨ જ્યારે પતિને ચારે ચોગમ સમય હોય તે વખતે સમાધાનવિગેરેથી તૈયાર થઈ રહેલી સ્ત્રી.

[illegible] નાટક અને બીજા [illegible]

[illegible] જૈન અર્હંતનો જન્માભિષેક કરે છે તેમ અમે તમને [illegible] અભિષેક [illegible] ખંડન કરતા [illegible]

[illegible]

ઘોષણાથી જાહેર કરી આવી રીતે સ્વર્ગનગરીના વિલાસવૈભવને ચોરવાના વ્રત
થી (અર્થાત્ તેના જેવી) વિનીતાનગરીમા ષટ્ખંડ પૃથ્વીપતિ મહારાજા સગર
ક્રવર્તીના ચક્રવર્તીપણાભિષેકને સૂચવનારો મહાન્ ઉત્સવ બાર વર્ષ સુધી દરેક દુકાનમા,
રેક મંદિરમા અને દરેક રસ્તામા પ્રવર્ત્યો

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते
महाकाव्ये द्वितीये पर्वणि सगरदिग्विजयचक्रवर्त्ति-
त्वाभिषेकवर्णनो नाम चतुर्थः सर्गः ॥ ४ ॥

સર્ગ ૫ મો

એકદા દેવતાઓથી નિરંતર સેવાતા ભગવાન્ શ્રી અજિતનાથ સ્વામી સાકેતનગરના ઉદ્યાનમા આવીને સમવસર્યા ઇંદ્રાદિક દેવો અને સગરાદિક રાજાઓ યથાયોગ્ય આસને બેઠા, એટલે પ્રભુ ધર્મદેશના આપવા લાગ્યા તે વખતે પિતાના વધને સભારીને ક્રોધાયમાન થયેલા સહસ્ર લોચને વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર ગરુડ જેમ સર્પને મારે તેમ પોતાના શત્રુ પૂર્ણમેઘને મારી નાખ્યો તેનો પુત્ર ઘનવાહન ત્યાથી નાસીને શરણની ઇચ્છાથી અહી સમવસરણમા આવ્યો ભગવતને ત્રણ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક પ્રણામ કરીને વટેમાર્ગુ વૃક્ષ નીચે બેસે તેમ પ્રભુના ચરણ પાસે આવીને તે બેઠો તેની પછાડીજ 'પાતાળમાથી પણ ખેચી કાઢીને, સ્વર્ગમાથી પણ પાડી નાખીને અથવા બળવાનના શરણથી પણ છોડાવીને હુ એને મારૂ ' એમ બોલતો અને હથિયાર ઉગામતો સહસ્રલોચન ત્યા આવ્યો, અને તેણે સમવસરણમા રહેલા ઘનવાહનને જોયો પ્રભુના પ્રભાવથી તત્કાળ તેનો કોપ શાંત થયો તેણે હથિયાર છોડી દીધા, અને પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી યોગ્ય સ્થાને બેઠો પછી સગરચક્રીએ પરમેશ્વરને પૂછ્યુ–'હે પ્રભુ ! પૂર્ણમેઘ અને સુલોચનને વૈર થવાનુ શુ કારણ ?' ભગવાન બોલ્યા–" પૂર્વે સૂર્યપુર નગરમા ભાવન નામે એક કોટી દ્રવ્યનો સ્વામી વણિક રહેતો હતો. તે શ્રેષ્ઠી એક વખતે પોતાનુ સર્વ દ્રવ્ય પોતાના પુત્ર હરિદાસને સોંપી વેપારને માટે દેશાતર ગયો બાર વર્ષ સુધી પરદેશમા રહી ઘણુ ધન મેળવીને ભાવનશેઠ પોતાને નગરે આવી નગરની બહાર રાત્રિવાસો રહ્યો ત્યા બધા પરિવારને મૂકીને એકલો ભાવનશેઠ રાત્રિએ પોતાના ઘરમા આવ્યો, કારણ કે ઉત્કંઠા બળવાન છે તેના હરિદાસ નામના પુત્રે ચોરની શંકાથી તેને ખડ્ગવડે મારી નાખ્યો અલ્પ બુદ્ધિવાનને વિચાર હોતો નથી પોતાના મારનારને ઓળખીને ભાવનશેઠ તત્કાળ તેના પરના દ્વેષભાવમા મૃત્યુ પામ્યો પાછળ હરિદાસે પોતાના પિતાને ઓળખ્યા, એટલે પશ્ચાત્તાપ કરી, પોતાથી અજાણ્યે થયેલા અકાર્યથી મહાન્ દુઃખી થઈ પોતાના જનકનુ પ્રેતકાર્ય કર્યુ કેટલોએક કાળ ગયા પછી હરિદાસ પણ મૃત્યુ પામ્યો, તે બન્ને જણે કેટલાએક દુઃખદાયક ભવમા પરિભ્રમણ કર્યુ અનુક્રમે કાંઈક સુકૃતયોગે ભાવનશેઠનો જીવ આ પૂર્ણમેઘ થયો, અને હરિદાસનો જીવ સુલોચન થયો. એવી રીતે હે રાજન્ ! પૂર્ણમેઘ અને સુલોચનનુ પ્રાણાંતિક વૈર પૂર્વ જન્મથી સિદ્ધ છે, અને આ જન્મમા તો નવુ ગ પામવાથી બનેલુ છે" પછી ફરીથી સગર રાજાએ પૂછ્યુ–'આ તે બન્નેના પુત્રોને પરસ્પર વૈર થવાનુ કારણ શુ ? અને આ સહસ્રાક્ષની ઉપર મને સ્નેહ ઉત્પન્ન થવાનુ કારણ પણ શુ ?' સ્વામીએ કહ્યુ–" પૂર્વે તમે રંભક નામે

ભેદથી બે પ્રકારના છે, અને તે બન્નેના પણ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત[1] એવા બે પ્રકાર છે પર્યાપ્તિઓના કારણરૂપ છ પર્યાપ્તિઓ—આહાર, શરીર, ઇન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ ભાષા અને મન, એ નામની છે તે પર્યાપ્તિઓ એકેન્દ્રિયને ચાર, વિકલેન્દ્રિય[2]ને પાંચ અને પંચેન્દ્રિય જીવોને છ—એમ અનુક્રમે હોય છે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિ, એ એકેન્દ્રિય સ્થાવરો કહેવાય છે તેઓમાં પહેલા ચાર છે, તે સૂક્ષ્મ અને બાદર એવા બે પ્રકારના છે અને વનસ્પતિ પ્રત્યેક અને સાધારણ એવા બે ભેદવાળી છે, તેમાં પણ સાધારણ વનસ્પતિના સૂક્ષ્મ અને બાદર એવા બે ભેદ છે ત્રસ જીવો દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય, એમ ચાર પ્રકારના છે તેમાં પંચેન્દ્રિયના સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી એવા બે ભેદ છે જેઓ મન અને પ્રાણ ગ્રહણ કરી શિક્ષા, ઉપદેશ અને આલાપને જાણે છે તે સંજ્ઞી કહેવાય છે અને તેઓથી વિપરીત તે અસંજ્ઞી કહેવાય છે સ્પર્શન, રસન (જીભ), ઘ્રાણ (નાસિકા), ચક્ષુ, અને શ્રોત્ર (કાન) એ પાંચ ઇંદ્રિયો છે અને તેઓના અનુક્રમે સ્પર્શ, રસ, ગંધ, રૂપ અને શબ્દ એ વિષયો છે દ્વીન્દ્રિય જીવોમાં કૃમિ, શંખ, ગંડોલા, જળો, કપર્દિકા[3] અને છીપો વિગેરે વિવિધ આકૃતિવાળા પ્રાણીઓ છે, જૂ, માંકણ, મંકોડા અને લીખ વિગેરેને ત્રીન્દ્રિય જંતુઓ કહ્યા છે, અને પતંગ, મક્ષિકા (માખી), ભ્રમર અને ડાંસ વિગેરેને ચતુરિન્દ્રિય ગણ્યા છે જળ, સ્થળ અને આકાશચારી તિર્યંચો તેમજ નારકી, મનુષ્ય અને દેવતા એ સર્વેને પંચેન્દ્રિય જીવો કહ્યા છે આ પ્રકારના સર્વ જીવોના પર્યાય (આયુષ્ય)નો ક્ષય કરવો, તેઓને દુઃખ આપવું અને તેઓને કલેશ ઉત્પન્ન કરવો એ ત્રણ પ્રકારે વધ કહેવાય છે તે ત્રણે પ્રકારના જીવવધનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ અભયદાન કહેવાય છે જે પુરુષ અભયદાન આપે છે તે ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચારે પુરુષાર્થ આપે છે, કારણ કે બચાવેલો જીવ જો જીવે છે તો તેને ચારે પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે કેટલાક પ્રાણીને રાજ્ય સામ્રાજ્ય અને દેવરાજ્ય કરતાં પણ જીવિત વહાલું પ્રિય છે અને તેજ કારણથી અશુચિના કીડા કૃમિને અને સ્વર્ગમાં દેવોના ઇન્દ્રને પણ મરણથી ભય સરખો છે માટે સુબુદ્ધિ પુરુષે નિરંતર જગતને ઇષ્ટ એવા અભયદાનને વિષે અપ્રમત્ત થઈને વર્તવું જોઈએ. અભયદાન દેવાથી મનુષ્ય પરભવે મનોહર શરીરવાળો, દીર્ઘાયુષી, આરોગ્યવાન, રૂપવાન, લાવણ્યવાન તથા શક્તિમાન થાય છે

ધર્મોપગ્રહ દાનના દાયક શુદ્ધ, ગ્રાહક શુદ્ધ, દેય શુદ્ધ, કાળ શુદ્ધ અને ભાવ શુદ્ધ એવા પાંચ પ્રકાર થાય છે તેમાં ન્યાયોપાર્જિત દ્રવ્યવાળો, સારી બુદ્ધિવાળો, આશંસા વિનાનો, જ્ઞાનવાન્ તથા આપીને પશ્ચાત્તાપ નહિ કરનારો દાન આપે તે દાયક શુદ્ધ દાન કહેવાય છે [illegible] વિરત, [illegible] વિરત અને [illegible] [illegible] [illegible] તેઓ [illegible] [illegible] [illegible] આનન્દ [illegible] ને

1 જેનાથી [illegible] પર્યાપ્તિ પૂરી કરે [illegible] કહેવાય છે અને પૂરી કર્યા [illegible] [illegible] [illegible] કહેવાય છે   2 બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય અને ચૌરેન્દ્રી   3 કોડી

એક દાનહીન સન્યાસી હતા તે વખતે શશી અને આવળી નામે આ બે
શિષ્યો હતા તેમા આવળી નામનો શિષ્ય ઘણો નમ્ર હોવાથી તમને ઘણોજ
હતો તેણે એક વખતે દ્રવ્યથી એક ગાયને વેચાતી લીધી, તેવામા તે ગાયન
મુટની કોઈ દુઃખવાળા શશીએ વચમા પડીને તે ગાય પોતે ખરી. ફરી તે
તેઓને ત્યા કેશાકેશિ, મુષ્ટામુષ્ટિ અને દડાદડિ એમ ઘોર યુદ્ધ થયું પરિણામે
આવળીને મારી નાખ્યો. તે શશી ચિરકાળ ભવભ્રમણ કરીને આ મેઘવાહન થ
આવળી હતો તે સહસ્રાક્ષ થયો તેઓને વેર થવાનું એ કારણ છે દાનના પ્રભાવ
ગતિઓમા ભમીને રંભક હતો તે તમે ચક્રી થયા છો, અને સહસ્રાક્ષને વિ
સ્નેહ પૂર્વભવથીજ ઉત્પન્ન થયેલો છે "

એ અવસરે તે સભામા ભીમ નામે રાક્ષસોનો પતિ બેઠો હતો, તેણે ઉઠીને
આલિંગન કરી મેઘવાહનને કહ્યું–' પુષ્કરવર દ્વીપના ભરતક્ષેત્રમા વૈતાઢ્ય
પર કાંચનપુર નામના નગરમા હુ પૂર્વભવે વિદ્યુદ્દંષ્ટ્ર નામે રાજા હતો તે
તુ મારો રતિવલ્લભ નામે પુત્ર હતો હે વત્સ ' તુ મને ઘણો વહાલો હતે
સારૂ થયું કે તુ મારા જોવામા આવ્યો આ વખતે પણ તુ મારો પુત્રજ છે,
મારૂ સૈન્ય અને બીજુ જે કાંઈ મારૂ છે તે સર્વ તુ ગ્રહણ કર વળી લવણ
દેવતાને પણ દુર્જય એવો, સાતસો યોજનનો, સર્વ દિશામા[1] વિસ્તારવાળો રા
નામે એક સર્વ દ્વીપોમા શિરોમણિ દ્વીપ છે તેની મધ્યમા પૃથ્વીની નાભિ
પર્વતની જેવો ત્રિકૂટ નામે પર્વત છે તે મોટી ઋદ્ધિવાળો પર્વત વલયાકા
છે નવ યોજન ઉંચો, પચાસ યોજન વિસ્તારમા અને ઘણો દુર્ગમ છે, તેન
સુવર્ણમય ગઢ, ઘરો અને તોરણવાળી લંકા નામે એક નગરી મે હમણાજ વ
ત્યાથી છ યોજન દૂર, પૃથ્વીમા નીચે, શુદ્ધ સ્ફટિક રત્નના ગઢવાળી, નાના પ્રકાર
મય ગૃહોવાળી અને સવાસો યોજન લાંબી પહોળી પાતાળલંકા નામની ઘણી
અને દુર્ગમ નગરી પણ મારી માલેકીની છે હે વત્સ ! આ બન્ને નગરીને તુ
અને તેનો તુ રાજા થા આ તીર્થંકર ભગવતના દર્શનનું ફળ તને
થાઓ. " એમ કહી એ રાક્ષસપતિએ નવ માણિક્યનો બનાવેલો એક મોટો હા
રાક્ષસીવિદ્યા તેને આપી ઘનવાહન પણ તરતજ ભગવાનને નમી રાક્ષસદ્વીપમા
તે બંને લંકાનો રાજા થયો રાક્ષસદ્વીપના રાજ્યથી અને રાક્ષસી વિદ્યાથી
વાહનનો વંશ ત્યારથી રાક્ષસવંશ કહેવાયો. પછી ત્યાથી સર્વજ્ઞ બીજી તરફ
ફરી ગયા, અને સુરેંદ્ર તથા સગરાદિક પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા.

હવે સગરરાજા ચોસઠ હજાર સ્ત્રીઓ સાથે રતિસાગરમા નિમગ્ન થઈ ઈંદ્ર
ક્રીડા કરવા લાગ્યા. તેને અંતપુરના સંભોગથી થયેલી ગ્લાનિ, વરમાગુનો
દક્ષિણ દિશાના પવનથી નાશ પામે તેમ સ્ત્રીરત્નના ભોગથી નાશ પામ્યો. એ

હમેશા વિષયસુખ ભોગવતા તેમને જન્હુકુમાર વિગેરે આઠ હજાર પુત્રો થયા ઉદ્યાન પાલિકાએ પાળેલા ઉદ્યાનના વૃક્ષો વૃદ્ધિ પામે તેમ વાત્સલ્યમાતાઓએ પોષણ કરેલા તે પુત્રો અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામ્યા તેઓ ચદ્રની જેમ ધીમે ધીમે સર્વ કળા ગ્રહણ કરી શરીરની લક્ષ્મીરૂપી વલ્લીના ઉપવનરૂપ યૌવનવયને પ્રાપ્ત થયા તેઓ બીજાઓને પોતાની અસ્ત્રવિદ્યામા કુશળતા બતાવવા લાગ્યા, અને ન્યૂનાધિક જાણવાની ઈચ્છાથી પારકુ અસ્ત્રકૌશલ્ય જોવા લાગ્યા કળા જાણનાર તેઓ ઘોડા ખેલવાની ક્રીડામા ઘોડાઓને સમુદ્રના આવર્તની લીલાવડે ભ્રમણ કરાવી દુર્દમ એવા તોફાની ઘોડાઓને પણ દમતા હતા દેવતાઓની શક્તિનુ પણ ઉલ્લઘન કરનાર તેઓ વૃક્ષના પત્રને પણ સ્કધ ઉપર નહીં સહન કરનાર એવા ઉન્મત્ત હાથીઓને તેમના સ્કધ ઉપર ચડીને વશ કરતા હતા. મદથી શબ્દ કરતા હાથીઓ જેમ વિધ્યાટવીમા રમે તેમ સકળ શક્તિવાળા તેઓ પોતાના સવયસ્ય મિત્રોથી પરિવૃત થઈને સ્વેચ્છાએ રમતા હતા

એક દિવસે રાજસભામા બેઠેલા ચક્રવર્તીને બળવાન કુમારોએ આ પ્રમાણે વિજ્ઞપ્તિ કરી–" હે પિતાજી ! પૂર્વ દિશાનુ આભૂષણ માગધપતિ દેવ, દક્ષિણ દિશાનુ તિલક વરદામપતિ, પશ્ચિમ દિશાનો મુગટ પ્રભાસપતિ, પૃથ્વીની બે ભુજા જેવી બે બાજુ રહેલી ગગા અને સિધુદેવી, ભરતક્ષેત્રરૂપી કમળની કર્ણિકા સમાન વૈતાઢ્યાદ્રિકુમારદેવ, તમિસ્રાગુફાનો અધિપતિ ક્ષેત્રપાળ સદૃશ કૃતમાળ નામે દેવ અને ભરતક્ષેત્રની મર્યાદા ભૂમિના સ્તભરૂપ હિમાચલકુમારદેવ, ખડપ્રપાતાગુફાનો અધિનાયક ઉત્કટ એવો નાટ્ય માલ નામે દેવ અને નૈસર્પ વિગેરે નવનિધિના અધિષ્ઠાયક નવ હજાર દેવતાઓ–એ સર્વ દેવતાઓને તમે સાધારણ મનુષ્યની જેમ સાધ્ય કર્યા છે વળી તેજસ્વી એવા આપે અતરગ શત્રુઓના ષડ્વર્ગની જેમ આ ષટ્ખડ પૃથ્વીતલ પોતાની મેળેજ પરાજય પમાડ્યુ છે હવે તમારી ભુજાના પરાક્રમને યોગ્ય હોઈ પણ કાંઈ અવશેષ રહ્યુ નથી કે જે કરીને અમે તમારુ પુત્રપણુ બતાવી આપીએ, માટે હવે તો પિતાજીએ સાધેલા આ સર્વ ભૂતળમા સ્વેચ્છાએ વિહાર કરવાથીજ અમારુ પુત્રપણુ સફળ થાઓ, એમ ઈચ્છીએ છીએ, તમજ આપના પ્રસાદથી ઘરના આગણાની જેમ સર્વ ભૂમિમા હાથીની પેઠે સ્વચ્છદે વિહાર કરવાને ઇચ્છીએ છીએ " આવી પોતાના પુત્રોની માગણી તેણે સ્વીકારી કારણ કે મહાન્ પુરૂષોની પાસે બીજાની પણ યાચના વ્યર્થ થતી નથી, તો આ પોતાના પુત્રોની યાચના કેમ વ્યર્થ થાય ?

પછી પિતાને પ્રણામ કરી પોતાના નિવાસમા આવી તેઓએ પ્રયાણના મગળ સૂચક દુદુભિ વગડાવ્યા. તે વખતે પ્રયાણમહોત્સવમા ધીમ્પુરુષોને પણ ક્ષોભ પમાડે તેવા અશુભ ઉત્પાત તથા અશુભ શુકન તેમને થવા લાગ્યા મોટા સર્પના કુળથી આકુળ એવા રસાતલના દ્વારની જેમ સૂર્યનુ મડળ સેકડો કેતુના તારાથી આકુળ થયુ, ચદ્રના મડળમા વચ્ચે છિદ્ર જણાવા લાગ્યુ, તેથી ચદ્ર નવા કોતરેલા દાતના

આકાશ જેવો દેખાવા લાગ્યો, વાયુથી જેમ લતા કંપે તેમ પૃથ્વી કંપવા
શિલાઓના કટકા જેવા કરાની વૃષ્ટિઓ થવા લાગી, સુકાઇ ગયેલા વાદળાના
જેવી રજોવૃષ્ટિ થવા લાગી, રોષ પામેલા શત્રુની જેવો મહાભયંકર વાયુ વાવા
અશિવકારી શિયાળણી જમણી તરફ રહી બોલવા લાગી, જાણે તેઓની
કરતા હોય તેમ ઘુવડપક્ષી આક્રોશ કરવા લાગ્યા, જાણે ઉંચે પ્રકારે કાળચક્ર
કતા હોય તેમ આકાશમા મંડળાકારે થઇ ચામાચિડીઆ ઉડવા લાગ્યા, ઉન
જેમ નદીઓ નિર્જલ થઇ જાય તેમ સુગંધી મદવાળા હાથીઓ મદરહિત થઇ
અને રાફડામાથી ભયંકર સર્પો નીકળે તેમ ખોખારા કરતા ઘોડાના મુખમાથી
નીકળવા લાગ્યા આવા ઉત્પાત શુકનને તેઓએ ગણ્યા નહીં, કારણ કે તેવા
તાદિને જાણનાર પુરુષોને ભવિતવ્યતાજ પ્રમાણ હોય છે તેઓએ
કરીને પ્રાયશ્ચિત્ત કૌતુકમંગળાદિ કર્યું, અને પછી ચક્રવર્તીના સર્વ સૈન્ય
તેઓ ત્યાથી ચાલ્યા મહારાજા સગરે સ્ત્રીરત્ન શિવાય સર્વ રત્નો પુત્રોની સાથે મો
કારણ કે પોતાનો આત્મા છે તેજ પુત્ર છે

સર્વ પુત્રો ત્યાથી ચાલ્યા, તેમા કેટલાએક ઉત્તમ હાથી ઉપર બેઠા હતા,
દિગ્પાળની જેવા જણાતા હતા, કેટલાએક રેવંત અશ્વ કરતા પણ વધારે સુંદર ઘો
ઉપર બેઠા હતા, અને સૂર્યાદિક ગ્રહોની જેમ કેટલાએક રથમા બેઠા હતા
મુગટ પહેર્યા હતા તેથી તેઓ જાણે ઇંદ્રો હોય તેવા જણાતા હતા તેમની છા
ઉપર હાર લટકતા હતા, તેથી જાણે નદીના પ્રવાહવાળા પર્વતો હોય તેવા
હતા, જાણે પૃથ્વી ઉપર આયુધધારી દેવતાઓ આવ્યા હોય તેમ તેઓના
વિવિધ જાતના હથીઆરો હતા વૃક્ષના ચિન્હવાળા જાણે વ્યંતરો હોય તેમ તે
મસ્તક ઉપર છત્રો હતા વેલંધર દેવતાઓથી સમુદ્રની જેમ આત્મરક્ષક પુરૂ
તેઓ વીંટાઇ રહેલા હતા ઉંચા હાથ કરીને ચારણભાટ તેમની સ્તુતિ કરતા
ઘોડાની તીક્ષ્ણ ખરીઓથી પૃથ્વીને ખોદી નાખતા હતા વાજિંત્રોના અવાજથી
દિશાઓને બહેરી કરી મૂકતા હતા ઘણી ઉડેલી પૃથ્વીની રજથી સર્વ દિશા
અંધારી કરી મૂકતા હતા વિચિત્ર ઉદ્યાનોમા જાણે ઉદ્યાનદેવતા હોય, પર્વતોન
ખડની ઉપર જાણે મનોહર પર્વતના અધિનાયક દેવતા હોય અને નદીઓના
ઉપર જાણે નદીપુત્રો હોય તેમ સ્વેચ્છાએ ક્રીડા કરતા તેઓ આ જગતભૂમિમા
રેમણે ભમતા હતા ગામડા, ખાણ, નગર, દ્રોણમુખ અને ખેડુતોના નેહડામા
તેઓ વિદ્યાધરની પેઠે જિનપૂજા કરતા હતા ઘણા ભોગ ભોગવતા, ઘણુ ધન આ
મિત્રજનને ખુશી કરતા, શત્રુઓનો નાશ કરતા, રસ્તામા નિશાન પાડવામા પો
કુશળપણુ બતાવતા, ભમતા અને પડતા શસ્ત્રો પકડી લેવામા નિપુણતા દેખ
અને શસ્ત્રાશસ્ત્રીની વિચિત્ર પ્રકારની કથાઓ તથા મશ્કરીની કથાઓ વાહન

પછી કાંઇક વિચારીને જન્હુકુમારે પોતાના નાના ભાઇઓને કહ્યું—"હું ધારું છું કે આ અષ્ટાપદના જેવું બીજું કોઇ ઉત્તમ સ્થાન નથી, માટે આપણે આ ચૈત્યના જેવું બીજું ચૈત્ય અહીં કરાવીએ અહો ! ભરતચક્રીએ જો કે આ ભરતક્ષેત્ર છોડયું છે, તો પણ આ પર્વત કે જે ભરતક્ષેત્રમાં સારભૂત છે તેની ઉપર ચૈત્યના મિષથી કાયમ રહીને ભરતક્ષેત્રને જાણે અત્યારે પણ તેઓ ભોગવે છે" વળી ફરી વિચાર કરીને બોલ્યો—"બંધુઓ ! નવું ચૈત્ય કરાવ્યા કરતા ભવિષ્યમાં લોપ થવાના સંભવવાળા આ ચૈત્યનું આપણે રક્ષણ કરીએ તો જાણે આ ચૈત્ય આપણે જ કરાવેલું છે એમ સમજી શકાય કારણ કે જ્યારે દુઃષમકાળ પ્રવર્તશે ત્યારે અર્થમાં લુબ્ધ, સત્વરહિત અને કૃત્ય અકૃત્યના વિચાર વિનાના પુરૂષો થશે, તેથી જુના ધર્મસ્થાનોનું રક્ષણ કરવું તે નવા ધર્મસ્થાન કરાવ્યાથી પણ અધિક છે" આ પ્રમાણે સાંભળીને સર્વ નાના ભાઇઓએ એ ચૈત્યના રક્ષણનિમિત્તે તેની ફરતી ખાઇ કરવા માટે દંડરત્ન ગ્રહણ કર્યું પછી જાણે તીવ્ર તેજથી સૂર્ય હોય તેવો જન્હુ પોતાના ભાઇઓ સાથે નગરની જેમ અષ્ટાપદની ચોતરફ ખાઇ કરવાને માટે દંડરત્નથી પૃથ્વી ખોદવા લાગ્યો તેમની આજ્ઞાથી દંડરત્ને હજાર યોજન ઉંડી ખાઇ ખોદી, એટલે ત્યાં આવેલા નાગકુમારના મંદિરો ભાગવા લાગ્યા પોતાના ભુવનો ભાગવાથી, સમુદ્રનું મથન કરતા જેમ જળજંતુઓ ક્ષોભ પામે તેમ સર્વ નાગલોક ક્ષોભ પામવા લાગ્યો જાણે પરચક્ર આવ્યું હોય, જાણે અગ્નિ લાગ્યો હોય, અથવા જાણે મહાવાત ઉત્પન્ન થયો હોય, તેમ નાગકુમાર આમ તેમ ત્રાસ પામવા લાગ્યા એવી રીતે આકુળ થયેલો નાગલોક જોઇ જ્વલનપ્રભ નામે નાગકુમારોનો રાજા અગ્નિની જેમ ક્રોધથી બળવા લાગ્યો પૃથ્વીને ખોદેલી જોઇને 'આ શું ' એમ સંભ્રમથી વિચારતો તે બહાર નીકળી સગરચક્રીના પુત્રોની પાસે આવ્યો ચડતા તરંગવાળા સમુદ્રની જેમ ચડાવેલી ભ્રકુટિથી તે ભયંકર લાગતો હતો, ઉંચી જ્વાળાવાળા અગ્નિની જેમ કોપથી તેના હોઠ ફરકતા હતા, તપેલા લોઢાના તોમરની શ્રેણી જેવી લાલ દૃષ્ટિ તે નાખતો હતો, અને વજ્રાગ્નિની ધમણ જેવી પોતાની નાસિકા ફુલાવતો હતો, એવો તેમજ યમરાજની જેમ ક્રોધ પામેલો અને પ્રલયકાળના સૂર્યની જેમ સામું ન જોઇ શકાય તેવો તે નાગપતિ સગરપુત્રોને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—"અરે ! પોતાને પરાક્રમી માનનારા અને દુર્મદ એવા તમે ભિલ્લ લોકોને જેમ કિલ્લો મળે તેમ દંડરત્ન મળવાથી આ શું કરવા માંડ્યું છે ? અરે ! અવિચાર પૂર્વક કાર્ય કરનારા તમે ભવનપતિઓના શાશ્વત ભુવનોને આ શો ઉપદ્રવ કર્યો ? અજિતસ્વામીના ભાઇના પુત્ર થઈ તમે પિશાચની જેમ આ દારૂણ કર્મ કેમ કરવા માંડ્યું ?" પછી જન્હુએ કહ્યું—"હે નાગરાજ ! અમારાથી થયેલા તમારા સ્થાનભંગથી પીડિત થઈ તમે જે કહો છો તે ઘટિત છે, પણ દંડરત્નવાળા અમોએ તમારા સ્થાનનો ભંગ થાય એવી બુદ્ધિથી આ પૃથ્વી ખોદી નથી, કિંતુ આ અષ્ટાપદ પર્વતના રક્ષણને માટે કરેલ

ખાઇ કરવા અમે આ પૃથ્વી ખોદી છે. અહીં અમારા વંશના મૂળ પુરૂષ ભરતચક્રીએ રત્નમય ચૈત્ય અને સર્વ તીર્થંકરોની રત્નમય સુંદર પ્રતિમાઓ કરાવેલી છે. ભવિષ્યમાં કાળના દોષથી લોકો તેને ઉપદ્રવ કરશે, એવી શંકા લાવીને અમે આ કામ કર્યું છે. તમારા સ્થાનો તો ઘણા દૂર છે એમ જાણીને અમને તેના ભંગની શંકા થઇ નહોતી. પણ આમ થવામાં આ દંડરત્નની અમોઘ શક્તિનોજ અપરાધ જણાય છે, માટે અર્હંતની ભક્તિથી અવિચારીપણે અમે જે કામ કર્યું છે તે તમે ક્ષમા કરો, અને હવે ફરીથી અમે તેમ કરશું નહીં." આવી રીતે જન્હુકુમારના કહેવાથી અનુનીત થયેલો નાગરાજ શાંત થયો. કારણકે સત્પુરૂષોના કોપાગ્નિને શાંત કરવામાં સામવાણી જળરૂપ થાય છે. પછી 'હવે ફરીથી તમે આવું કરશો નહીં' એમ કહી સિંહ જેમ ગુફામાં જાય તેમ નાગપતિ નાગલોકમાં ગયો.

નાગરાજના ગયા પછી જન્હુએ પોતાના નાના ભાઇઓને કહ્યું—"આપણે અષ્ટાપદની ફરતી ખાઇ તો કરી, પણ પાતાળ જેવી ગંભીર છતાં આ ખાઇ, માણસની મોટી આકૃતિ પણ બુદ્ધિ વિના જેમ શોભતી નથી તેમ જળ વિના શોભતી નથી. વળી કોઇ કાળે આ પાછી રજથી પૂરાઇ પણ જાય, કારણકે કાળે કરીને મોટા ખાડા હોય છે તે પણ સ્થળરૂપ થઇ જાય છે માટે આ ખાઇ ઘણા જળથી અવશ્ય પૂરવી જોઇએ, પણ ઉંચા તરંગવાળી ગંગા વિના તે કામ પાર પડી શકશે નહીં." આ પ્રમાણે સાંભળીને 'તમે કહો છો તે ઘણું સારૂં છે' એમ તેના ભાઇઓએ કહ્યું. એટલે જન્હુએ જાણે બીજો યમદંડ હોય તેવું દંડરત્ન હાથમાં લીધું ને દંડરત્નવડે ગંગાના કાંઠાને ઇંદ્ર જેમ પર્વતના શિખરને તોડે તેમ તોડી નાખ્યો. દંડ કાંઠો તોડવાથી તે રસ્તે ગંગા ચાલી. કારણકે મંદ પુરૂષની જેમ જળ જ્યાં લઇ જઇએ ત્યાં જાય છે. તે વખતે ગંગાનદી પોતાના ઉંચા મોટા તરંગોથી જાણે તેણે પર્વતના શિખરો ઉંચા કર્યાં હોય તેવી જણાતી હતી અને તટ ઉપર અફળાતા પાણીથી ઉત્પન્ન થતા શબ્દોવડે જાણે જોરથી વાજિંત્રો વગાડતી હોય તેવી દેખાતી હતી. એવી રીતે પોતાના જળના વેગથી દંડે કરેલા પૃથ્વીના ભેદને બમણો પહોળો કરતી ગંગા સમુદ્રની જેમ અષ્ટાપદ ગિરિની ફરતી કરેલી ખાઇ પાસે આવી. એટલે હજાર યોજન ઉંડી અને પાતાળની જેવી ભયંકર તે પરિખાને પૂરવાને તેઓ પ્રવર્ત્યા. જન્હુએ અષ્ટાપદ પર્વતની ખાઇ પૂરવાને ગંગાને ખેંચી, તેથી તેનું નામ જાન્હવી કહેવાયું. ઘણા જળથી તે પરિખા પૂરાઇ ગયા પછી વધેલું જળ સાગરની જેમ નાગકુમારોના સ્થાનોમાં પેઠું. રાફડાની જેમ નાગકુમારના મંદિરો જળથી પૂરાઇ ગયા, એટલે દરેક દિશામાં ફુંફાડા મારતા નાગકુમારો આકુળ થઇ આમ તેમ ભમવા લાગ્યા. નાગલોકના સંભ્રમથી સર્પરાજ [1] અકુશે મારેલા હાથીની જેમ ભયંકર આકૃતિ પૂર્વક કોપાયમાન થયો અને બોલ્યો—" એ સગરના પુત્રો પિતાના વૈભવથી દુર્મદ થયેલા છે તેથી

[1] નાગકુમારને ઈંદ્ર જ્વલનપ્રભ.

કમળને જેમ ઝાકળના બિંદુનો હાર હોય તેમ અશ્રુ–બિંદુનોજ હાર ધારણ કરનારો છે હે હૃદય! તું તત્કાળ પાકેલા ચીભડાની જેમ બે ભાગે થઈ જા હે બાહુ! તમારે કંકણ અને બાજુબંધના ભારથી હવે સર્યું હે નિતંબ! તું પણ પ્રાતઃકાળનો ચંદ્ર જેમ કાંતિને તજી દે તેમ કટિમેખલા છોડી દે હે ચરણ! તમારે અનાથની જેમ હવે આભૂષણોથી સર્યું હે અંગ! તારે હવે કૌવચના સ્પર્શની જેમ અંગરાગની જરૂર નથી " અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ એવી રીતે કરુણાસ્વરે રોવાથી, બંધુની જેમ સર્વ વનો પણ પડછંદાથી સાથે રોવા લાગ્યા

સેનાપતિ, સામંતરાજા અને મંડલેશ વિગેરે સર્વ શોક, લજ્જા, ક્રોધ અને શંકાદિકથી રુદન કરતા વિચિત્ર પ્રકારે બોલવા લાગ્યા ' હે સ્વામીપુત્રો! તમે ક્યાં ગયા તે અમે જાણી શકતા નથી, તેથી તમે કહો કે જેથી અમે પણ સ્વામીની આજ્ઞામાં તત્પર હોવાથી તમારી પછવાડે આવીએ, અથવા શું તમને અંતર્ધાન વિદ્યા પ્રાપ્ત થઈ છે? પણ તે પોતાના સેવકોને એ ને માટે થાય છે, તેથી તમારે ન કરવી જોઈએ નષ્ટ વિનષ્ટ થયેલા તમને છોડીને ગયેલા એવા અમે–તેઓનું મુખ બ્રહ્મહત્યા કરનારની જેમ સગરરાજા કેમ જોશે? તમારા વિના ગયેલા અમો–તેની લોકો પણ મશ્કરી કરશે માટે હે હૃદય! હવે તું પાણીથી સિંચાયેલા કાચા ઘડાની જેમ તત્કાળ ફુટી જા, હે નાગકુમાર! તું પણ ઉભો રહે! ઉભો રહે! અમારા સ્વામી કે જે અષ્ટાપદની રક્ષા કરવામાં વ્યગ્ર હતા તેઓને શ્વાનની જેમ છળથી બાળી દઈને અત્યારે ક્યાં જઈશ? હે ખડ્ગ! હે ધનુષ! હે શક્તિ! હે ગદા! તમે યુદ્ધ કરવાને તૈયાર થાઓ! હે સર્પ! તું નાસીને ક્યાં જઈશ? આ સ્વામીના પુત્રો અહીં આપણને છોડીને ચાલ્યા ગયા! અરે હાય! તેમને મુકીને ગયેલા આપણને સ્વામી પણ જરૂર છોડી દેશે! કદાપિ સ્વામી આપણે નહીં જઈએ અને અહીં જીવતા રહીશું તો તે સાંભળીને આપણા સ્વામી લાજ પામશે અથવા આપણો નિગ્રહ કરશે." એવી રીતે વિવિધ પ્રકારે રુદન કર્યા પછી સર્વે ભેગા થઈ પોતાનું સ્વાભાવિક ધૈર્ય ધારણ કરી આ પ્રમાણે વિચાર કરવા લાગ્યા " પૂર્વનિર્મિત[1] પરોક્ષવિધિ જેમ બળવાન છે, તેમ સર્વ થકી વિધિ[2] બળવાન છે, તેનાથી કોઈ બળવત્તર નથી આ અશક્ય પ્રતીકારવાળા કાર્યમાં ઉપાય કરવાને ઇચ્છવું તે ફોગટ છે કારણકે તે આકાશને ભરવાની ઇચ્છા તુલ્ય અને પવનને પકડવાની ઇચ્છા તુલ્ય છે હવે વિલાપથી શું વળવાનું છે? માટે આ હાથી ઘોડા વિગેરે સમગ્ર સૈન્ય આપણે થાપણ રાખનારની પેઠે ચક્રી મહારાજને સોંપી દઈએ પછી સગરરાજા તેને યોગ્ય લાગે અથવા રુચે તે આપણી ઉપર કરે, હવે તેની ચિંતા આપણે શું કરવી?" એવું વિચારીને તેઓ સર્વ અંતઃપુરાદિક સહિત દીનવદનવાળા થઈને અયોધ્યા નગરી તરફ ચાલ્યા ઉત્સાહરહિત અને જેના મુખ તથા નેત્રો ગ્લાનિ પામ્યા છે એવા તેઓ જાણે સુઈને ઉઠ્યા હોય તેમ મંદમંદ ચાલતા

1 વ્યાકરણમાં એક નિયમ છે 2 વિધિ એટલે દૈવ વા કર્મ

અયોધ્યાની નજીકમા આવ્યા ત્યા જાણે વધ્યશિલા ઉપર બેસાર્યા હોય તેમ ખેદ યુક્ત ચિત્તવાળા તેઓ એકઠા થઇ પૃથ્વી ઉપર બેસીને પરસ્પર આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા–" પૂર્વે આપણને રાજાએ ભક્ત, બહુજ્ઞ, બળવત અને દ્રષ્ટસાર ધારીને ઘણા સભ્ય પીથી પોતાના પુત્રોની સાથે મોકલ્યા હતા તે કુમારો વિના હવે સ્વામી પાસે કેમ જવાય ? અને નાસિકારહિત પુરૂષની જેમ મુખને કેમ દેખાડી શકાય ? અથવા રાજાને અકસ્માત્ વજ્રપાત જેવુ આ પુત્રવૃત્તાત કેમ કહી શકાય ? એથી આપણને ત્યા જવુ તે ઘટતુ નથી, પણ અત્ર દુઃખીને શરણરૂપ મરણ પામવુ ઘટે છે પ્રભુએ કરેલી સભાવ નથી ભ્રષ્ટ થયેલા આપણને શરીર વિનાના પુરૂષની જેમ જીવવાવડે શુ સાર્થકપણુ છે ? કદાપિ આ પુત્રોનુ દુ શ્રવ મૃત્યુ સાભળીને ચક્રવર્તી મૃત્યુ પામશે તો આપણને પણ મૃત્યુ જ અપેક્ષ્ય છે" એ પ્રમાણે વિચાર કરી તેઓ મરવાનો નિશ્ચય કરી રહ્યા છે, તેવામા જગવા વસ્ત્રવાળો કોઇ બ્રાહ્મણ ત્યા આવ્યો

તે એક બ્રાહ્મણ કમળ જેવો હાથ ઉચો કરી જીવાડનારી વાણીથી તેઓને મૃત્યુ નહી પામવાનુ કહેતો તેનો આ પ્રમાણે બોલ્યો–" અહો ! કાર્યમા મૂઢ બનેનાઓ ! તમે અસ્વસ્થ ચિત્તવાળા કેમ થઇ ગયા છો ? જેમ આવતા ઘાકારીને દેખતાજ સસના પલાય તેવા તમે જણાઓ છો ! તમારા સ્વામીના સાઠ હજાર પુત્રો જુગલીઆની જેમ એક સાથે મૃત્યુ પામ્યા છે, પણ તેમા હવે ખેદ કરવાથી શુ ! સાથે જન્મેલા હોય છતા પણ કોઇ વખત તેઓ જુદા જુદા અને જુદે સ્થાનકે મૃત્યુ પામે છે, અને જુદા જુદા જનમ્યા હોય છતા પણ કોઇ વખત એકજ ઠેકાણે સાથે મૃત્યુ પામે છે એક સાથે ઘણા પણ મરી જાય અને થોડા પણ મરી જાય, કારણ કે સર્વ જીવોને મૃત્યુ તો સાથેજ રહેલુ છે જેમ સેકડો પ્રયત્ન કરતા પણ પ્રાણીનો સ્વભાવ ફેરવી શકાતો નથી તેમ ગમે તેટલા પ્રયત્નવડે પણ કોઇ, કોઈના મૃત્યુનો નિષેધ કરી શકતુ નથી જો નિષેધ કરાતો હોત તો ઇદ્ર અને ચક્રવર્તી વિગેરે મોટા લોકોએ પોતાના અથવા પોતાના સ્વજનના મૃત્યુનો અદ્યાપિ કેમ નિષેધ ન કર્યો ? આકાશમાથી પડતુ વજ્ર મુષ્ટિથી પકડી શકાય ઉદ્ભ્રાંત થયેલો સમુદ્ર પાળ બાધીને રોકી શકાય મહા ઉત્કટ પ્રલયકાળનો અગ્નિ જળવડે ઓલવી શકાય, પ્રલયકાળના ઉત્પાતથી ઉપડેલો પવન મદ કરી શકાય પડતો પર્વત ટેકાથી રાખી શકાય, પરતુ સેકડો ઉપાયોથી પણ મૃત્યુને રોકી શકાય નહી માટે ' આપણને સોપેલા સ્વામીના પુત્રો મૃત્યુ પામ્યા ' એવો તમે ખેદ કરો નહી, અને હાલ જરા ધીરા થાઓ શોકસમુદ્રમા ડુબતા તમારા સ્વામીને હાથ આપવાની જેમ હુ બોધકારી વચનથી પકડી રાખીશ" એમ સર્વને ધીરજ આપી તે બ્રાહ્મણે રસ્તામા રહેલા કોઇ અનાથ મૃતકને લઇને વિનીતાનગરીમા પ્રવેશ કર્યો પછી તે બ્રાહ્મણે સગરરાજાના રાજગૃહના આગણામા જઇ ઉચો હાથ કરીને આ પ્રમાણે ઉચે સ્વરે પોકાર કર્યો–" હે ન્યાયવર્તિ ચક્રવર્તી ! હે અખડભુજ પરાક્રમી

રાજા ! આ તમારા રાજ્યમા અબ્રહ્મણ્ય જુલમ થયો છે સ્વર્ગમા ઇંદ્રની જેમ આ ભરતક્ષેત્રમા તમે રક્ષણ કરનાર છતા હુ લુટાણો છુ " આવો અશ્રુતપૂર્વ શબ્દ સાભળી જાણે પોતાને વિષે તેનુ દુ ખ સક્રમ્યુ હોય તેમ સગરચક્રીએ દ્વારપાળને કહ્યુ- 'એને કોણે લુટ્યો છે ? એ કોણ છે ? ક્યાથી આવ્યો છે ? એ સર્વ એને પૂછીને તુ મને જણાવ, અથવા એને અહી પ્રવેશ કરાવ' દ્વારપાળે તત્કાળ આવી તે બ્રાહ્મણને પૂછ્યુ, પણ જાણે ન સાભળતો હોય તેમ તે તો ફરી ફરીને પોકાર કરવા લાગ્યો ફરીથી પ્રતિહારે કહ્યુ-' અરે બ્રાહ્મણ ' તુ શુ દુ ખથી બહેરો થયો છે, અથવા સ્વાભાવિક બહેરો છે ? આ અજિતસ્વામીના ભાઇ દીન અને અનાથનુ રક્ષણ કરનાર તથા શરણાર્થીને શરણરૂપ છે તે પોતે સહોદરની જેમ તમને શબ્દ કરતા સાભળી આદરપૂર્વક પૂછે છે કે તમને કોણે લુટ્યા છે ? તમે કોણ છો ? અને ક્યાથી આવો છો ? તે અમને કહો, અથવા તો તમે જાતે આવીને રોગી જેમ રોગની હકીકત વૈદ્યને કહે તેમ તમારા દુ ખનુ કારણ મહારાજાને રૂબરૂમા કહો ' આ પ્રમાણે પ્રતિહારે કહ્યુ, એટલે હિમની ઝાકળથી વ્યાપ્ત થયેલા દ્રહ સબધી કમળની જેમ જેના નેત્ર મીંચાતા હતા, હેમતઋતુ સબધી અર્દ્ધરાત્રિના નક્ષત્રની જેમ જેનો મુખચદ્ર ગ્લાનિ પામતો હતો, રીંછની જેમ જેના સુંદર કેશ વીખરી ગયેલા હતા અને વૃદ્ધ થયેલા વાનરની જેમ જેના કપોલસ્થળમા ખાડા પડી ગયા હતા, એવા તે બ્રાહ્મણે ચક્રીના સભાગૃહમા મદ મદ પગને પ્રવેશ કર્યો દયાળુ ચક્રીએ બ્રાહ્મણને પૂછ્યુ -" તમારૂ કોઇએ કાંઇ સુવર્ણ લઇ લીધુ છે ? વા તમારા રત્ન કે વસ્ત્રો લઇ લીધા છે ? અથવા કોઈ વિશ્વાસઘાતકીએ તમારી થાપણ ઓળવી છે ? વા કોઈ ગામના રક્ષકે તમને ઉપદ્રવ કર્યો છે ? વા કોઇ દાણવાળાએ મનુ ઉપરકર લઈ જઇને તમને પીડ્યા છે ? વા કોઇ તમારા ભાગીદારે તમારો પરાભવ કર્યો છે ? વા કોઇએ તમારા સ્રી સબધી ઉપદ્રવથી તમને હેરાન કરેલ છે ? વા કોઇ બળવાન્ શત્રુએ તમારા ઉપર ધસારો કર્યો છે ? વા કોઈ ઉત્કટ આધિ કે વ્યાધિ તમને નડે છે ? વા દ્વિજજાતિને જન્મથીજ સુલભ એવુ દારિદ્ર તમને પીડે છે ? અથવા બીજુ કાંઈ તમને દુ ખ છે ? જે તમને દુ ખકારી હોય તે તમે મારી પાસે કહો " રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યુ, એટલે નટની જેમ ઘણા આસુ પાડતો તે બ્રાહ્મણ અજલિ જોડી રાજાને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો-" હે રાજા ! ઇંદ્રવડે સ્વર્ગની જેમ ન્યાય અને પરાક્રમથી શોભતા એવા તમારાથી આ ષટ્ખડની પૃથ્વી રાજન્વતી છે તેની અદર કોઈ પણ કોઇનુ સુવર્ણ રત્નાદિક લઈ શકતુ નથી પૈસાદાર લોકો પોતાના ઘરની જેમ બે ગામની વચ્ચે રસ્તામા પણ સૂઇ રહે છે પોતાના ઉત્તમ કુળની જેમ કોઇ થાપણ ઓળવતુ નથી, અને ગામના આરક્ષકો પોતાના પુત્રની જેમ પ્રજાની રક્ષા કરે છે અધિક ધન મળે તેવુ હોય તોપણ ઘટતી રીતે માનના અનુમાન પ્રમાણેજ દાણના અધિકારી અપરાધના પ્રમાણમા દડની જેમ યોગ્ય દાણ ગ્રહણ કરે છે ઉત્તમ સિદ્ધાતને મેળવનારા શિષ્યો જેમ

ઘરની ઝુંપડીમાં પિતાના નહિ તેમ અગાઉ લોક ભાગ થઇને કરી મા, જીવ વિવાદ પામ્યો નહીં, કેમ કે એમાં મને ભાગ્યે જ રોવાયો પામીને તેન, રાકડી, પુત્રનું અને માતાની જેમ મારું કે તેમ પતિના મરણસમાન દશા તેમ તમારા ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થયો નહીં એમાં નવ ન રહેશે તેમ તમારી નજર અને શ્રી પ્રભુમાં પ્રીતિ અમારી મતિ નથી, ઉત્તમ માણસના જેમ મન ઓષધિમય પૂર્ણ હોવાથી તમા રાજનમાં નહિ મારે પ્રભુને ભક્તિ નથી અને તમે આમાનુ પ્રત્યક્ષ હોવાથી કોઈને ઇન્દ્રિય નથી એ સિવાય એ દુઃખના આશ્રય રાખનાર જ્યાં જીવ બીજું કોઈ પણ દુઃખ કોઈને નથી પણ ગરીબ એવા મને એ એક દુઃખ પ્રાપ્ત થયું છે.

આ પૃથ્વીમાં રંગના જેવો એક અવન્તી નામે મોટો દેશ છે તે દેશ નિર્દોષ નગર ઉપવન અને નદીઓથી પૂર્ણ અને સુંદર છે તે દેશમાં મોટા મંદિર, કુવા, વાપિકા અને વિચિત્ર આરામોથી સુંદર અને દૂરથી નિવારણ અભિમાન નામે એક ગામ છે તે ગામના રહેવાસી વૈરાગ્યવનમાં નગર અને શુદ્ધ બ્રાહ્મણકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો હું એક અગ્નિહોત્રી બ્રાહ્મણ છું. એક વખતે હું મારા પ્રિય પુત્રને તેની માતાને આપીને કાંઈક વિચાર કરીને વનમાં મારે નીકળી ગામ ગયો. ભમતા ભમતા એક દિવસે મને વનમાં દક્ષિણ દિશામાં અતિ ઉત્પાત થયો તે વખતે મેં વિચાર્યું કે 'આ મને મોટું અપશુકન થયું ' એમ હું શોક કરતો ને અપશુકનથી ભય પામેલો હું, જીવિત છોડીને જેમ પુરોહિત મંદિર (અશ્વશાળા) માં આવે તેમ મારે ગામ પાછો આવ્યો. દૂરથી મારું ઘર શોભા વિના મને જોવામાં આવ્યું, તેથી 'આ શું હશે ?' એમ વિચારવામાં હું ચિંતાતુર હતો તેવામાં મારી ડાબી આંખ ખુબ ફરકી, અને એક કાગડો સૂકા ઝાડ ઉપર બેસીને કઠોર શબ્દ બોલવા લાગ્યો એવા અપશુકનથી બાણની જેમ હૃદયમાં વીંધાયેલો હું કંપવાને મને ચાલીયા પુરુષની જેમ પગ માંડતો મંદ ચાલતો ગયો ને જેના કેશ વીંખાઇ ગયા હતા એવી મારી સ્ત્રી 'હે પુત્ર ! હે પુત્ર !' એમ આક્રંદ કરતી પૃથ્વી ઉપર ઢળી પડી. જરૂર મારો પુત્ર મૃત્યુ પામ્યો, એમ ચિત્તમાં નિશ્ચય કરી હું પણ પ્રાણરહિત મનુષ્યની જેમ પૃથ્વીપર ઢળી પડ્યો અને મૂર્છા વિરામ પામી, એટલે ફરીથી પણ કરુણસ્વરે વિલાપ કરતો હું મારા ઘરમાં જોવા લાગ્યો ત્યાં ઘરની વચમાં મરી ગયેલો આ પુત્ર મારા જોવામાં આવ્યો એ જલાદિક પણ કર્યા સિવાય શોકનિમગ્ન અવસ્થામાં હું રાત્રે જાગતો બેઠો હતો તેવામાં મારી કુળદેવીએ આવીને મને કહ્યું—'હે ભાઈ ! તું શામાટે આ પુત્રના મૃત્યુથી ઉદ્વેગ પામે છે ? જો તું મારા આદેશ પ્રમાણે કરીશ તો હું તારા પુત્રને જીવાડીશ' ત્યારે મેં કહ્યું—'હે દેવી ! આપનો આદેશ મારે પ્રમાણ છે કારણ કે પુત્રને અર્થે માગણ થયેલા પુરુષો શું અંગીકાર નથી કરતા ?' પછી કુળદેવતાએ કહ્યું—'જેના ઘરમાં કોઇ મૃત્યુ પામેલ ન હોય તેવા કોઈ ઘરમાંથી તું સત્વર મંગલિક અગ્નિ લાવ.'

પછી તે પુત્રને જીવાડવાના લોભથી હમેશા દરેક ઘરમાં તેવી રીતે પૂછતો પૂછતો હું બાળકની જેમ ભ્રાંતિથી ભમવા લાગ્યો. સર્વ માણસોને પૂછતાં બધે ઘેર અસંખ્ય માણસોને મરેલા કહેવા લાગ્યા, પણ કોઈ મરણરહિત ઘર નીકળ્યું નહીં. તેની અપ્રાપ્તિથી આશાભંગ થયેલા મેં મૃત્યુ પામેલાની જેમ નષ્ટબુદ્ધિવાળા થઈને દીનપણે તે સર્વ કુળદેવીને નિવેદન કર્યું. કુળદેવીએ કહ્યું- 'જો મંગળગૃહ ન હોય તો તમારું અમંગળ મટાડવાને હું કેમ સમર્થ થઈ શકું ?' એવી તે દેવતાની વાણીથી તેત્ર (ગોફણ) ની જેમ દરેક ગામ અને દરેક શહેરમાં ફરતો ફરતો હું અહીં આવી ચડ્યો છું. હે રાજા! તમે સર્વ પૃથ્વીના વિખ્યાત રક્ષક છો. બળવાનોના અગ્રેસર એવા તમારી તુલ્ય કોઈ બીજો નથી. વૈતાઢ્ય પર્વતના દુર્ગમાં રહેલી બન્ને શ્રેણીમાં રહેનારા વિદ્યાધરો પણ માળાની જેમ તમારી આજ્ઞાને મસ્તક પર ધારણ કરે છે. દેવતાઓ પણ ચાકરની જેમ તમારી આજ્ઞા પાળે છે. નવ નિધિ પણ હમેશા તમને વાંછિત અર્થ આપે છે, તેથી દીન લોકોને શરણ આપવામાં મહાવ્રતવાળા એવા તમારે શરણે હું આવ્યો છું. મારે માટે કોઈ ઠેકાણેથી પણ મંગળઅગ્નિ મંગાવી આપો, કે જેથી તે દેવતા મારા પુત્રને જીવતો કરી આપે. હું પુત્રના મૃત્યુથી ઘણો દુઃખી થયેલો છું."

રાજા સંસારના સ્વરૂપને જાણતા હતા તોપણ કૃપાવશ થઈને તેના દુઃખે દુઃખી થઈ [illegible] વિચારીને આ પ્રમાણે તેને કહેવા લાગ્યા 'હે ભાઈ! આ પૃથ્વીમાં પર્વતમાં મેરુની જેમ સર્વ કુળમાં અમારું ઘર ઘણું ઉત્કૃષ્ટ છે, પરંતુ આ ઘરમાં પણ ત્રણ જગતને માનવા યોગ્ય શાસનવાળા, તીર્થંકરોમાં પ્રથમ અને રાજાઓમાં પણ પ્રથમ, વળી લક્ષ યોજન ઊંચા મેરુપર્વતને દંડરૂપ કરી પોતાના ભુજદંડથી આ પૃથ્વીને પણ છત્ર કરવામાં સમર્થ અને ચોસઠ ઇંદ્રોના મુગટથી જેના ચરણનખની પંક્તિ ઉત્તેજિત થયેલી છે એવા ઋષભસ્વામી પણ કાળના યોગે મૃત્યુ પામ્યા, તેમના મોટા પુત્ર ભરતરાજા કે જે ચક્રવર્તીઓમાં પ્રથમ, સુરાસુરો પણ જેની આજ્ઞા હર્ષથી વહન કરતા હતા, અને જે સૌધર્મેન્દ્રના અર્ધાસન ઉપર બેસનારા હતા તે પણ કાળે કરીને આયુષ્યની સમાપ્તિને પામી ગયા. તેમના નાના ભાઈ કે જે [illegible] માં [illegible] ની જેમ ધૈર્ય ધરનારા હતા, અને ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પછી પાક, ઘણી [illegible] વનચરો જેમના શરીર સાથે પોતાનું શરીર ઘસતા હતા તેઓ પણ જે અડગપણે વૃક્ષની જેમ એક વર્ષ સુધી પ્રતિમાધારી રહ્યા હતા, એવા બાહુબલી [illegible] પણ આયુષ્ય સંપૂર્ણ થતાં જગતમાં [illegible] રહી શક્યા નહીં. તેમથી આદિત્ય જેવા આદિત્યયશા નામે પરાક્રમી [illegible] એવા તે ભરતચક્રીના પુત્ર થયા હતા, તેનો પુત્ર મહાયશા નામે થયો, જેના [illegible] ગાજતો હતો, અને જે સર્વ પરાક્રમીના શિરોમણિ હતા. તેને અતિબળ નામે પુત્ર થયો, તે ઇંદ્રની જેમ આ પૃથ્વી પર અખંડ શાસનવાળો રાજા

શુદ્ધ દાયક કહેવાય છે *સાવદ્યયોગથી વિરક્ત, ત્રણ ગૌરવથી[1] વર્જિત, ત્રણ ગુપ્તિ[2] ધારક, પાંચ સમિતિ[3] પાળનાર, રાગદ્વેષથી વર્જિત, નગર-નિવાસ-સ્થાન-શરીર-ઉપકરણાદિકમાં મમતા રહિત, અઢાર સહસ્ર શીલાંગના ધારણ કરનાર, જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયીના ધારણ કરનાર, ધીર, સુવર્ણ અને લોહમાં સમદૃષ્ટિમાન, ધર્મ ધ્યાન અને શુક્લ ધ્યાનમાં સ્થિતિ કરનાર, જિતેંદ્રિય કુક્ષિસંબલ,[4] હમેશા શક્તિ પ્રમાણે નાના પ્રકારના તપ કરનાર, અખંડિતપણે સત્તર પ્રકારના સંયમને પાળનાર, અઢાર પ્રકારના બ્રહ્મચર્યને ધારણ કરનાર—એવા ગ્રાહકને દાન દેવું તે ગ્રાહકશુદ્ધ દાન કહેવાય છે બેતાળીશ દોષથી રહિત અશન, પાન, ખાદ્ય, સ્વાદ્ય અને વસ્ત્ર [5]સંસ્તારકાદિનું જે દાન તે દેયશુદ્ધ દાન કહેવાય છે યોગ્ય કાળે પાત્રને દાન આપવું તે કાળશુદ્ધ દાન અને કામના[6] રહિત શ્રદ્ધાથી આપવું તે ભાવશુદ્ધ દાન કહેવાય છે દેહ વિના ધર્મનું આરાધન થતું નથી અને અન્નાદિક વિના દેહ રહેતો નથી, માટે હમેશા ધર્મોપગ્રહદાન[7] દેવું જે માણસ અશનપાનાદિ ધર્મોપગ્રહદાન સુપાત્રને આપે છે તે તીર્થના અવિચ્છેદ કરે છે અને પરમપદને પામે છે

સાવદ્યયોગનું જે પ્રત્યાખ્યાન કરવું તેને શીલ કહે છે અને તે દેશવિરતિ તથા સર્વવિરતિ એવા બે પ્રકારે છે તેમાં દેશવિરતિના પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત એવા બાર પ્રકાર છે સ્થૂલ અહિંસા-સત્ય-અસ્તેય-બ્રહ્મચર્ય-અપરિગ્રહ એ પાંચ અણુવ્રત જિનેશ્વરે કહ્યા છે દિગ્વિરતિ, ભોગોપભોગ વિરતિ અને અનર્થદંડ વિરતિ એ ત્રણ ગુણવ્રત કહેવાય છે અને સામાયિક, દેશાવકાશિક, પૌષધ તથા અતિથિ સંવિભાગ એ ચાર શિક્ષાવ્રત કહેવાય છે એ પ્રકારનો દેશવિરતિ ગુણ શુશ્રૂષા[8] વિગેરે ગુણવાળા, યતિધર્મના અનુરાગી, ધર્મપથ્ય ભોજનને ઇચ્છનારા, શમ-સંવેગ-નિર્વેદ-અનુકંપા અને આસ્તિક્ય એ પાંચ લક્ષણ યુક્ત સમકિતને પામેલા, મિથ્યાત્વથી નિવૃત્ત થયેલા અને સાનુબંધ ક્રોધના ઉદયથી વર્જિત એવા ગૃહમેધી[9] મહાત્માઓને ચારિત્રમોહનીના નાશવડાથી ઉત્પન્ન થાય છે સ્થાવર અને ત્રસજીવોની હિંસાદિકનું સર્વથા વર્જવું તે સર્વ વિરતિ કહેવાય છે અને તે સિદ્ધિગૃહની મહેલ ચડવાને નિસરણી રૂપ છે એ સર્વવિરતિ પ્રકૃતિથી અલ્પ કષાયવાળા, ભવસુખમાં વિરાગી[10] અને વિનયાદિ ગુણોને વિષે રક્ત એવા મહાત્મા મુનિઓને પ્રાપ્ત થાય છે

જે કર્મને તપાવે તે તપ કહેવાય છે તેના બાહ્ય અને અભ્યંતર એવા બે ભેદ છે તેમાં અનશન, ઉનોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયક્લેશ અને સંલીનતા એ છ પ્રકારના બાહ્ય તપ કહેવાય છે તથા પ્રાયશ્ચિત્ત, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, વિનય, કાયોત્સર્ગ અને શુભધ્યાન એ છ પ્રકારના અભ્યંતર તપ કહેવાય છે

*પાપસહિત. ૧ રસ ગૌરવ ઋદ્ધિ ગૌરવ સાતા ગૌરવ. ૨ મનગુપ્તિ વચનગુપ્તિ કાયગુપ્તિ. ૩ ઈર્યા સમિતિ ભાષા સમિતિ, એષણા સમિતિ આદાનનિક્ષેપણ સમિતિ પરિષ્ઠાપનિક સમિતિ. ૪ ઉદર પૂર્તિ માત્ર આહારને ગ્રહણ કરનાર. ૫ સંથારા વિગેરે ૬ વાંછા ૭ ધર્મના ઉપષ્ટંભ માટે દાન. ૮ ધર્મ સાંભળવાની ઇચ્છા ૯ ગૃહસ્થ. ૧૦ સંસારસુખથી વિરક્ત.

બોધ કર્યો તે બહુ સારૂ કર્યું, પણ આ વિવેક તમારે આત્માને અર્થે પણ ધારણ કરી લેવો જોઇએ. કષ્ટ પ્રાપ્ત થતા મોહાદિકવડે નાશ પામતો આ આત્મા રક્ષણીય છે, કારણ કે અડચણની વખતે કામ આવવા માટે હથિયાર ધારણ કરાય છે, કાંઇ નિરંતર તેનું કામ હોતું નથી આ કાળ છે તે રાંક અને ચક્રવર્તી બંનેમાં સરખો છે, કોઈના પણ પ્રાણ અને પુત્રો વિગેરેને લઇ જતા એને બીક લાગતી નથી અહો! જેને પુત્રો થોડા હોય છે તેને થોડા મૃત્યુ પામે છે, અને જેને ઘણા હોય છે તેને ઘણા મૃત્યુ પામે છે, પણ તેથી જેમ થોડા અને ઘણા પ્રહારથી અનુક્રમે કુંથુને તથા હાથીને સરખી પીડા થાય છે, તેમ બંનેને સરખીજ પીડા થાય છે મારા એક પુત્રનો નાશ થતા હવે હું શોક કરીશ નહીં, તેમ તમે પણ સર્વ પુત્રનો નાશ થાય તોપણ શોક કરશો નહીં હે રાજા! ભુજપરાક્રમથી શોભતા એવા તમારા સાઠ હજાર પુત્રો કાળયોગથી એક સાથે મૃત્યુ પામ્યા છે" એ વખતે કુમારોની સાથે ગયેલા સામંત, અમાત્ય તથા સેનાપતિ વિગેરે અને જે કુમારોની સાથે રહેનારા હજુરી હતા તે સર્વે ત્યાં નજીકમાંજ રહ્યા હતા, તેઓ ઉત્તરીય વસ્ત્રોથી મુખ ઢાંકતા, લજ્જાથી જાણે ઘરનાઇ ગયા હોય તેવા દેખાતા, દાવાનળથી દગ્ધ થયેલા ઝાડોની જેમ તેજથી વિવર્ણ થયેલા દેહવાળા, પિશાચ અને કિન્નરોની જેમ અલક્ષિત [illegible] [illegible]વાળા, કુચલેલા કાચબાની જેમ દીન થઇ ગયેલા અને લોચનમા અશ્રુવાળા, જાણે ચોરી કરેલી હોય તેમ પગલે પગલે સ્ખલના પામતા, જાણે અંજન કર્યો હોય તેમ એક સાથે સભાસ્થાનમાં આવ્યા પછી રાજાને પ્રણામ કરી, જાણે પૃથ્વીના પેસવાને ઇચ્છતા હોય તેમ નીચા મુખ કરી પોતપોતાને યોગ્ય આસને બેઠા

ઉપર કહી તેવી બ્રાહ્મણની વાણી સાંભળીને તેમજ મહાવત વિનાના હાથીની જેમ કુમાર વિના એકલા આવેલા એઓને [illegible] જાણે આલેખાઈ ગયો હોય, જાણે નિદ્રાવશ થયેલ હોય, જાણે [illegible] હોય, અને જાણે શૂન્ય થઈ ગયો હોય તેમ નિશ્ચલ નેત્રવાળો થઈ [illegible] મૂર્છાને પ્રાપ્ત થયેલ તથા ધૈર્યથી પાત્ર [illegible] અને ફરીથી [illegible] બ્રાહ્મણ કહ્યું—" હે રાજા! વિશ્વની મોહનિદ્રાના નાશ [illegible] તેને [illegible] છે, અને અજિતનાથ તમે [illegible] છો, માટે તમે [illegible] ની જેમ મોહને વશ [illegible] [illegible] આવતા?" [illegible] કે 'આ બ્રાહ્મણ પોતાના પુત્રના મૃત્યુ [illegible] નાટકની [illegible] [illegible] કુમાર વિના [illegible] જેમ [illegible] [illegible] પોતાના [illegible] [illegible]" એમ વિચાર

'આ શું થયું ?' એમ જ્યારે રાજાએ પૂછ્યું, ત્યારે અમાત્યાદિકે જ્વલનપ્રભ નાગ કુમારના ઇંદ્રનું સર્વ વૃત્તાંત કહી બતાવ્યું પછી જાણે વજ્રથી તાડન કર્યો હોય તેમ તે વૃત્તાંત સાંભળવાથી રાજા પૃથ્વીને પણ કંપાવનારો મૂર્છા પામી ભૂમિપર ઢળી પડ્યો કુમારોની માતાઓ પણ મૂર્છાથી પૃથ્વીપર ઢળી પડી, કારણ કે પુત્રવિયોગનું દુઃખ માતાપિતાને સરખું જ થાય છે તે વખતે સમુદ્રના તટ ઉપર ખાડાની અંદર પડેલા જળજંતુઓની જેમ અન્ય લોકોનો પણ મહા આક્રંદ રાજમંદિરમાં થવા લાગ્યો, મંત્રી વિગેરે રાજકુમારના મૃત્યુના સાક્ષીરૂપ પોતાના આત્માની નિંદા કરતા કરૂણ સ્વરે રોવા લાગ્યા સ્વામીની તેવા પ્રકારની અવસ્થાને જોવાને જાણે અસમર્થ હોય તેમ છડીદારો પણ અંજનિવડે મુખ ઢાંકીને મોટે સ્વરે પોકાર કરવા લાગ્યા, પોતાના પ્રાણપ્રિય હથિયારોનો ત્યાગ કરતા આત્મરક્ષકો વાયુથી ભગ્ન થયેલા વૃક્ષની જેમ પૃથ્વીપર આળોટી વિલાપ કરવા લાગ્યા, દાવાનળની અંદર પડેલા તેતર પક્ષીની જેમ કંચુકીઓ પોતાના કંચુકને ફાડી નાખીને રોવા લાગ્યા, અને ઘણે કાળે પ્રાપ્ત થયેલા શત્રુની જેમ હૃદયને કુટતા દાસ અને દાસીઓ 'અમે માર્યા ગયા' એમ બોલતા આક્રોશ કરવા લાગ્યા પછી પંખાના પવનથી તથા જળના સિંચનથી રાજા અને રાણીઓ દુઃખશલ્યને ટાળનારી સંજ્ઞાને પામવા લાગ્યા નેત્રમાંથી નીકળતા અશ્રુજળ સાથે વહેતા કાજળથી જેઓના વસ્ત્ર મલીન થયેલા હતા, પથરાએલા કેશરૂપી વેલથી જેઓના ગાત્ર તથા નેત્રો ઢંકાઈ ગયા હતા, છાતીઉપર કરાતા હસ્તના આઘાતથી જેઓની હારયષ્ટિઓ ત્રુટી જતી હતી, પૃથ્વી ઉપર અત્યંત આળોટવાથી જેમના કંકણના મોતી ફુટી જતા હતા, શોકાગ્નિનો જાણે ધૂમાડો હોય તેવા મોટા નિશ્વાસને જેઓ છોડતી હતી, અને જેઓના કંઠ તથા અધરદળ સુકાઈ ગયા હતા એવી રાજપત્નીઓ અત્યંત રૂદન કરવા લાગી ચક્રી સગર પણ તે વખતે ધૈર્ય, લજ્જા અને વિવેકને છોડી દઈને રાણીઓની જેમ શોકવિધુર થઇ આ પ્રમાણે વિલાપ કરવા લાગ્યો—'હે કુમારો ! તમે ક્યાં છો ? હવે તમે વિહારથી નિવૃત્ત થાઓ તમારો રાજ્યનો અવસર છે, અને સગરનો વ્રત લેવાનો અવસર છે આ બ્રાહ્મણે સત્ય કહ્યું છે કે બીજા કોઇ તમને કહેતા નથી કે ચોરની જેમ છળ જાણનાર દૈવથી તમે લુંટાયા છો. અરે દૈવ ! તું ક્યાં છે ? અને રે અધમ નાગ જ્વલનપ્રભ ! તું ક્યાં છે ? આવું અક્ષત્ર આચરણ કરીને તું ક્યાં જાય ? હે સેનાપતિ ! તારા ભુજપરાક્રમની પ્રચંડતા ક્યાં ગઈ ? હે પુરોહિતરત્ન ! તારૂં ક્ષેમકરપણું ક્યાં ગયું ? હે વર્દ્ધકિ ! તારી દુર્ગરચનાની કુશળતા શું ગળી ગઇ ? હે ગૃહિરત્ન ! તારી સંજીવની ઔષધિઓ શું કોઇ જગ્યાએ ભૂલી ગયો ? હે ગજરત્ન ! તને તે વખતે શું ગજનિમીલિકા થઈ હતી ? હે અશ્વરત્ન ! તને તે વખતે શું શૂલ આવ્યું હતું ? હે ચક્ર, દંડ અને ખડ્ગ ! તે વખતે તમે શું સંતાઈ ગયા હતા ? હે મણિ ને કાકિણી રત્ન ! તને પણ શું તે વખતે દિવસના ચંદ્રની

જેમ પ્રભારહિત થઇ ગયા હતા ? હે છત્રરત્ન અને ચર્મરત્ન ! તમે શું વાજિંત્રના પડની જેમ ફૂટી ગયા ? હે નવનિધિઓ ! તમને શું આ પૃથ્વીએ ગળી લીધા ? અરે ! તમારા સર્વના વિશ્વાસથી નિઃશંક રમતા આ કુમારોનું તમોએ એ અધમ નાગથી કેમ રક્ષણ ન કર્યું ? અથવા સર્વ વિનાશ થયા પછી હવે હું શું કરૂં ? કદાપિ એ જ્વલનપ્રભને ગોત્ર સહિત હણું તોપણ મારા પુત્રો તો નહીં જીવે ! ઋષભસ્વામીના વંશમાં કોઈ પણ આવી રીતે મૃત્યુ પામ્યા નથી. હે વત્સો ! આ લજ્જાકારી મૃત્યુને તમે કેમ પ્રાપ્ત થયા ? મારા સર્વ પૂર્વજો પૂર્ણ આયુષ્ય પ્રમાણે જીવનારા હતા, તેઓ દીક્ષા ગ્રહણ કરતા, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષને પામતા હતા. હે પુત્રો ! અરણ્યમાં ઉગેલા વૃક્ષોના દોહદ પૂર્ણ ન થાય તેમ તમારી સ્વેચ્છાવિહારની ઇચ્છા પણ અદ્યાપિ પૂરી થઇ નથી. ઉદયને માટે થયેલો પૂર્ણચંદ્ર દૈવયોગે રાહુથી ગ્રસ્ત થયો, ફળીભૂત થયેલું વૃક્ષ હાથીએ ભાંગી નાખ્યું, કાંઠે આવેલું વહાણ તટના પર્વતે ભાગી નાખ્યું, ચડી આવેલો નવો મેઘ પવને નિર્જીવ કરી દીધો, પાકેલું ડાંગરનું વન દાવાનળથી બળી ગયું, તેમ ધર્મ, અર્થ અને કામને યોગ્ય એવા તમે હણાઈ ગયા. હે પુત્રો ! કૃપણ એવા ધનાઢ્યને ઘેર આવેલા યાચકજનની જેમ મારે ઘેર આવેલા તમે અકૃતાર્થ અવસ્થામાંજ ચાલ્યા ગયા, એ કેવી વિપરીતની વાત ! હે પુત્રો ! આજે મારે તમારા વિના, ઉદ્યાનાદિ વિના ચંદ્રિકાની જેમ ચક્રાદિ રત્નોની અને નવનિધિઓની શી જરૂર છે ? પ્રાણથી પ્યારા પુત્રો વિના મારે આ ષટ્ખંડ ભરતક્ષેત્રના રાજ્યવડે પણ શું ?"

આવી રીતે વિલાપ કરતા સગરરાજાને ફરીથી તે શ્રાવક બ્રાહ્મણે બોધ કરવાને માટે અમૃત જેવી મધુર વાણીથી કહ્યું—"હે રાજા ! પૃથ્વીના રક્ષણની જેમ તમારા વંશમાં પ્રબોધ (જ્ઞાન) પણ મુખ્ય અધિકારને પામેલો છે, તથા બીજાઓએ તમને બોધ કરવો તે વ્યર્થ છે. જગત્‌ની મોહનિદ્રાનો નાશ કરવાને સૂર્ય સમાન શ્રી અજિત-પ્રભુ જેના ભ્રાતા છે તેને બીજાથી બોધ મળે તે શું લજ્જા પામવા જેવું નથી ? 'આ સંસાર અસાર છે' એમ બીજાને જણાય છે, તો તમે જે જન્મથી માંડીને સર્વજ્ઞના સેવક છો તેણે તો અવશ્ય જાણવું જ જોઇએ. હે રાજા ! પિતા, માતા, ભ્રાતા, પુત્ર અને મિત્ર એ સર્વ આ સંસારના સ્વપ્ન જેવું છે. જે સવારે દેખાય છે તે મધ્યાન્હે નથી દેખાતું, અને જે મધ્યાન્હે દેખાય છે તે રાત્રિએ નથી દેખાતું, એમ આ સંસારમાં સર્વ પદાર્થો અનિત્ય છે. તમે પોતેજ તત્ત્વવેત્તા છો, તેથી ધૈર્યને ધારણ કરો, કારણ કે વિશ્વને સૂર્ય પ્રકાશ કરે છે, પણ સૂર્યને પ્રકાશ કરનાર કોઇ હોતું નથી." રત્નાકર સમુદ્ર જેમ મણિઓથી અને જળથી વ્યાપ્ત થાય, પક્ષના મધ્યરાત્રિ જેમ પ્રકાશ અને અંધકારથી વ્યાપ્ત થાય, હિમાચળ પર્વત જેમ દિવ્ય ઔષધિ અને હિમથી વ્યાપ્ત થાય, તેમ તે બ્રાહ્મણના બોધવચન અને પુત્રોનું અકાળ મૃત્યુ સાંભળીને સગરરાજા બોધથી અને મોહથી વ્યાપ્ત થઇ ગયા. જેવું તે રાજાનું સ્વાભાવિક મોટું ધૈર્ય હતું, તેવોજ પુત્રોના

સ્વામી આગન્તુક મોહ થયો હતો. એક મ્યાનમાં બે તરવારની જેમ અને એક સ્થંભે બે હસ્તીની જેમ રાજાને બોધ અને મોહ બન્ને સાથે ઉત્પન્ન થયા પછી રાજાને બોધ કરવાને માટે સુબુદ્ધિ નામનો એક બુદ્ધિમાન મુખ્ય પ્રધાન અમૃતના જેવી વાણીવડે કહેવા લાગ્યો—" કદાપિ સમુદ્ર પોતાની મર્યાદા મૂકે, કદાપિ કુલપર્વતો કંપાયમાન થાય, કદાપિ પૃથ્વી ચપળ ભાવ પામે, કદાપિ વજ્ર શિથિલતાને પામે, તથાપિ તમારા જેવા મહાત્માઓ મોટું દુઃખ પ્રાપ્ત થાય તોપણ જરાએ વિધુર થઈ જાય નહીં. આ સંસારમાં સર્વ આગ્રહ જોવાના જેવા અને ક્ષણવાર પછી નાશ પામતા એવા સર્વ કુટુંબાદિકને અર્થીને વિવેકી પુરુષો તેમાં મોહ પામતા નથી, તે ઉપર એક કથા કહું તે સાંભળો—

આ જંબૂદ્વીપના ભરતક્ષેત્રની અંદર એક નગરમાં પૂર્વે એક રાજા હતો. તે જૈન ધર્મરૂપી સરોવરના હંસતુલ્ય હતો, સદાચારરૂપ માર્ગનો પાંથ હતો, પ્રજારૂપી મયૂરીનો મેઘ હતો, મર્યાદા પાળવામાં સાગર હતો, સાત પ્રકારના વ્યસનરૂપી તૃણના અગ્નિતુલ્ય હતો, દયારૂપી વેલનો આશ્રયભૂત વૃક્ષ હતો, કીર્તિરૂપી નદીને નીકળવાના પર્વત સમાન હતો, અને શીલરૂપી રત્નનો રોહણાચલ પર્વત હતો. તે એક વખતે પોતાની સભામાં સુખે બેઠો હતો તેવામાં છડીદારે આવીને વિજ્ઞપ્તિ કરી કે—'કોઈ પુરુષ હાથમાં પુષ્પની માળા રાખીને ઉભો છે, કદાચિત્ હોય તેવો આપને કાંઈક વિજ્ઞપ્તિ કરવાની ઇચ્છાથી આપસાહેબના દર્શન કરવાને ઇચ્છે છે. તે પંડિત છે, કવિ છે, ગાયન છે, નટ છે, વૈદ્ય છે, નીતિવેત્તા છે, શસ્ત્રવિદ્યાનો જાણનાર છે કે ઇંદ્રજાલિક છે, તે કાંઈ જાણવામાં આવતું નથી, પણ આકૃતિથી ગુણવાન છે એમ જણાય છે. કહ્યું છે કે જ્યાં આકૃતિ હોય ત્યાં ગુણ હોય છે એમ કહેવાય છે." રાજાએ આજ્ઞા આપી કે 'એને તરત અંદર લાવો કે જેથી તે ઇચ્છા પ્રમાણે પોતાનું ઇચ્છિત કહી આપે.' રાજાની આજ્ઞાથી છડીદારે તેને અંદર જવા રજા આપી, એટલે પુરુષે જેમ સૂર્યના મંડળમાં પ્રવેશ કરે તેમ તેણે રાજાની સભામાં પ્રવેશ કર્યો. 'ખાલી હાથે રાજાનું દર્શન ન કરવું જોઈએ' એમ ધારીને તેણે માળીની જેમ એક પુષ્પની માળા રાજાને અર્પણ કરી. પછી છડીદારે બતાવેલા સ્થાનમાં આસન આપનારાઓએ તેને યોગ્ય આસન આપ્યું એટલે તે અંજલિ જોડીને બેઠો. પછી ભ્રકુટીને ઊંચી કરી, હાસ્યથી હોઠ ફુલાવી નમ્રતાપૂર્વક રાજાએ તેને પૂછ્યું—" બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણમાંથી તમે કયા વર્ણના છો? નગર અને ગામ વિગેરે દેશો નાના તમે કયા દેશના છો? તમે શ્રોત્રીય છો? પુરાણી છો? સ્માર્ત છો? જ્યોતિષી છો? શિલ્પ વિદ્યા જાણનાર છો? ધનુર્વેદી છો? ડાબા જમણા હાથમાં ચતુર છો? તમારો શસ્ત્ર (ભાલા) હથિયારના અભ્યાસ છે? તમારે ઇંદ્રજાળના મંત્રના કુશળપણું છે? મલ્લયુદ્ધ જાણનાર છો? કાવ્યમાં પંડિત છો? તમારી શક્તિના હથિયારના વિશેષ

શક્તિ છે ? મુશળશસ્ત્રમાં કુશળ છો ? હળશસ્ત્રના અતિ ચતુર છો ? ચક્રમા પરાક્રમી છો ? છરીયુદ્ધમા નિપુણ છો ? બાહુયુદ્ધમા ચતુર છો ? અશ્વવિદ્યાના જાણનાર છો ? હાથીની શિક્ષામા સમર્થ છો ? વ્યૂહરચનાના જાણનાર આચાર્ય છો ? વ્યૂહરચનાનો ભેદ કરવામા કુશળ છો ? રથાદિકની રચના જાણો છો ? રથને હાંકી જાણો છો ? રૂપું, સોનું અને બીજી ધાતુઓને ઘડી જાણો છો ? ચૈત્ય, પ્રાસાદ અને હવેલી વિગેરે બાંધવામા નિપુણ છો ? વિચિત્ર યંત્ર અને કિલ્લા વિગેરેની રચનામા ચતુર છો ? કોઈ વહાણવટીના કુમાર છો ? સાર્થવાહના પુત્ર છો ? સોનીનો ધંધો કરનાર છો ? નૈકટિક (વાણા)નું કામ કરો છો ? વીણામા પ્રવીણ છો ? વેણુ વગાડવામા નિપુણ છો ? ઢોલ વગાડવામા ચતુર છો ? માદળ જાતના વાજામા મહા વરાગે છો ? નાટકના અભિનય કરો છો ? ગાયનના શિક્ષક છો ? રંગાચાર્ય (સૂત્રધાર) છો? નટના નાયક છો? ભાટ છો ? નૃત્યના આચાર્ય છો ? સર્વાપ્તક છો ? ચારણ છો ? સર્વ લિપિઓના જાણનાર છો ? ચિત્રકાર છો ? માટીનું કામ કરનાર છો ? કોઈ અન્ય પ્રકારના કારીગર છો ? નદી, દ્રહ કે સમુદ્રને તરવામા તમે શ્રમ કર્યો છે ? કે માયા, ઇંદ્રજાળ અથવા બીજા કપટપ્રયોગમા ચતુર છો ?"

આવી રીતે રાજાએ આદરપૂર્વક પૂછયુ, એટલે તે નમસ્કાર કરી વિનયપૂર્વક બોલ્યો—" હે રાજા ! જળનો આધાર જેમ સમુદ્ર અને તેજનો આધાર જેમ સૂર્ય તેમ સર્વ પાત્રોના તમે આધારભૂત છો વેદાદિ શાસ્ત્રોને જાણનારાઓમા તો જાણે હુ તેનો મહાધ્યાયી છુ, ધનુર્વેદાદિ જાણનારાઓમા જાણે તેમનો આચાર્ય હોય તેમ અધિક છુ, સર્વ કારીગરીમાં જાણે પ્રત્યક્ષ વિશ્વકર્મા હોય તેવો છુ, ગાયન વિગેરે કળાઓમા જાણે પુરુષરૂપે સાક્ષાત્ સરસ્વતી હોય તેવો છુ, રત્નાદિકના વ્યવહારમા જાણે વ્યવહારીઓનો પિતા હોય તેવો છુ, વાચાળપણાથી ચારણભાટોનો જાણે ઉપાધ્યાય હોય તેવો છુ, અને નદી વિગેરેમા તરવુ એ કળાનો લેશ તો મારે ની ગણનીમા છે ? પણ હાલ તો ઇદ્રજાળના પ્રયોગને અર્થે હુ તમારી પાસે આવ્યો છુ હુ તમને તત્કાળ એક ઉદ્યાનની પંક્તિ બતાવી શકુ છુ, અને તેમા વસંતાદિ ઋતુનો પણ ફારફેર કરવાને હુ સમર્થ છુ આકાશમાં ગંધર્વનગરનુ સંગીત પ્રગટ કરૂ, અને પાછો ક્ષણવારમા-નિમેષમાત્રમા દૃશ્ય અને અદૃશ્ય થઈ જાઉં, હુ ખેરના અંગારા સાવવાની જેમ ખાઈ જાઉં, તપેલા લોઢાના તોમરને સોપારીની જેમ ચાવી જાઉં, અને એક રીતે અથવા અનેક રીતે જળચર, સ્થળચર કે ખેચરના રૂપ પરની ઇચ્છાથી ધારણ કરૂ હુ ઈચ્છિત પદાર્થને દૂરથી પણ લાવી શકુ છુ, પદાર્થોના વર્ણને તત્કાળ ફેરવી શકુ છુ, અને બીજા પણ ઘણા આશ્ચર્યકારી કામો બતાવવાને સમર્થ છુ માટે હે રાજા ! તમે આ મારો કળાભ્યાસ એકદમ સફળ કરો " એવી રીતે ગર્જના કરીને રહેલા મેઘની જેમ, પ્રતિજ્ઞા કરીને રહેલા તે પુરુષને રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યુ-" અરે કળાજ્ઞ પુરુષ ! ઉંદર પકડવાને માટે જેમ મૂળમાથી પર્વત ખોદે, મત્સ્યાદિકને પકડવાને જેમ મોટુ સરોવર શોષે, કાષ્ઠને

માટે જેમ આમ્રવનને છેદી નાખે, ચૂનાની મુષ્ટિને માટે જેમ ચંદ્રકાંત મણિને બાળે, ત્રણના પાટાને માટે જેમ દેવદૂષ્ય વસ્ત્રને ફાડે, ખીલીને માટે જેમ મોટું દેવાલય તોડે, તેમ શુદ્ધ સ્ફટિક મણિ જેવો અને પરમાર્થ મેળવવાની યોગ્યતાવાળો આ આત્મા તમે અપવિદ્યા મેળવવામાં કદર્થિત કરેલો જણાય છે. સંનિપાત રોગવાળાની જેમ તમારી આવી અપવિદ્યા જોનાર પુરુષોની બુદ્ધિનો પણ ભ્રંશ કરે છે. તમે યાચક છો માટે ઇચ્છા પ્રમાણે દ્રવ્ય ગ્રહણ કરો, કારણ કે અમારા કુળમાં કોઈની આશાનો ભંગ થતો નથી." એવી રીતે રાજાએ કઠોરતાથી કહેલો ઉત્તર સાંભળી તે નિરંતરનો માની પુરુષ રોષને ગોપવીને આ પ્રમાણે બોલ્યો—"હું શું આંધળો છું, પાંગળો છું, લુલો છું, નાઠુંઠો છું, વા નપુંસક છું, વા કોઈ બીજી રીતે દયાપાત્ર છું કે મારો ગુણ બતાવ્યા સિવાય અને ચમત્કૃતિ પમાડ્યા સિવાય દાન દેવામાં કૃપણ સમાન તમારી પાસેથી દાન ગ્રહણ કરું? આપને મારો નમસ્કાર હો, હું હવે અહીંથી બીજે જઈશ." એમ કહીને ઉઠ્યો. પોતાની ઉપર કૃપણતારૂપ દોષના આરોપણથી ભય પામેલા રાજાએ નાયકો પાસે તેને ઉભો રખાવ્યો, તોપણ તે સભાગૃહમાંથી નીકળી ગયો. "સ્વામીએ દ્રવ્ય આપવા માંડ્યું તોપણ તે કોપથી લેતો નથી, તેથી આપનો શો વાંક? આપ તો દાતાર જ છો." એવી રીતે કહીને રાજાને પ્રેરેલી લજ્જા તેના સેવકપુરુષોએ હરી લીધી.

તેજ પુરુષ ફરીને એક દિવસ બ્રાહ્મણનો વેશ લઈ અને હાથમાં ભેટ લઈ ને રાજાના દ્વાર આગળ આવીને ઉભો રહ્યો, પૂર્વની રીતેજ દ્વારપાળે રાજાને વિજ્ઞપ્તિ કરી, કારણ કે દ્વારે આવેલા પુરુષોની રાજાને ખબર આપવી તે તેનો ધર્મ છે. રાજાની આજ્ઞાથી છડીદારે ચાકર સંબંધી કાર્યના અધિકારી પુરુષોની સાથે તેને પ્રવેશ કરાવ્યો. તે ઉંચો હાથ કરી રાજાની પાસે ઉભો રહીને આશીર્વાદાત્મક આર્યવેદોના મંત્રો પાઠક્રમ પ્રમાણે બોલ્યો. મંત્ર ભણી રહ્યા પછી છડીદારે બતાવેલા આસન ઉપર રાજાની પ્રસાદદ્રષ્ટિથી જોવાયેલો તે બેઠો. રાજાએ પૂછ્યું—'તમે કોણ છો અને કેમ આવ્યા છો?' ત્યારે અજવિ જોષી બ્રાહ્મણોનો અગ્રેસર તે બોલ્યો—"હે રાજા! મૂર્તિમંત જાણે જ્ઞાન હોય તેવા ગુરુની ઉપાસનાથી સારી રીતે આમ્નાય પામેલો છે જેણે એવો હું નૈમિત્તિક છું. હું આઠ અધિક ખીના ગ્રંથ, ફળાદેશના ગ્રંથ, જાતક તથા ગણિતના ગ્રંથો પોતાના નામની જેમ જાણું છું. હે રાજા! તપસિદ્ધ મુનિની જેમ ભૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાન અર્થને અવ્યાહત રીતે હું કહી આપું છું." ત્યારે રાજાએ કહ્યું—"હે પ્રિય! વર્તમાન સમયના લગ્નમાં જે કાંઈ નવીન થવાનું હોય તે કહો, કારણ કે જ્ઞાનનું પ્રત્યક્ષ ખાતરી કરી બતાવવી તેજ છે." ત્યારે બ્રાહ્મણે કહ્યું—"આજથી સાતમે દિવસે સમુદ્ર આ જગતને એકાર્ણવ કરી પ્રલય પમાડશે." એવું વચન સાંભળી રાજાના મનમાં વિસ્મય અને ક્ષોભ એક સાથે થયા. એટલે તેણે બીજા નૈમિત્તિકોના મુખ સામું જોયું. રાજાએ ભ્રકુટીની સંજ્ઞાથી પૂછેલા અને તે બ્રાહ્મણની તેવી ઉત્કટ વાણીથી રોષ પામેલા તે નૈમિત્તિકો ઉદ્ધત

વળી કહેવા લાગ્યા—'હે સ્વામી! આ કોઇ નવો જોઈ ગયેલો છે અથવા એના જો[ઈ]
શિષ્યાઓ પણ નથી ગએલા છે કે જેના પ્રમાણથી આ જોગી 'જગત્ એકાંત થશે'
એમ ન ... વચન બોલે છે, પણ શું એક નજર અને તારા ... નથી
... કે જેઓની ... આધારે આ જોગી આ જમાનું બોલે છે? ...
... સાતના શિષ્ય ... ઉપરથીજ ...
... અનુમાન થતું નથી આ સૂર્યાદિક ગ્રહો જેઓ તે
... અનુમાનથી પણ અમે આવું માનતા નથી ...
... કોઈ વખતે પણ તમારી પેઠે ખરેખરું ...
... અગ્નિના બળવાથી ... કોઈ નો[કર] ...
... કોઈ ... નિમિત્તિ[ક] ...
... અથવા આકાશે ...
... ઉત્પન્ન થઇને ...
... કરનાર છે, ...
... આધારનું ...
... આપની ...
... નિમિત્તિકની ...
... ઉપર ... શ્રદ્ધા ...
... વચન પ્રતિ ... (ખાતી) વિશ્વાસ ...
... આમ ...
... નિમિત્તિક ...
... નિમિત્તિકની ...
... નિમિત્તિક ...

જતા જણ જઇ શકતા નથી, પણ પોપટની પેઠે પાઠમાત્ર ભણીને ગર્વિત થયા છે. બાલકને કુગ્રહના ... અને ગર્ભસૂચને પાડા ગણતા ... આ લોકની આવી વાણી છે. પણ જ્યોતિષશાસ્ત્રને આધારે જેના તેવા નૈમિત્તિક બોલે છે. કદાપિ ગ્રહચારનું પુસ્તક ... ઉપર ... હોય તો તે દર્શાવવામાં ..., પણ તેથી શું તે આ આવે છે એમ કહેવાશે? કદાપિ તારાઓ ન હોય તોપણ આ ગુણ તેનાની ગણના ... જાણીને મેરો તરેયા કે નદીમાં તરે, પણ તેથી શું તે જળ ઉપર તરી આવે છે એમ કહેવાશે? તેમ આ લોક ગુરુની વાણીના અનુવાદથી શાસ્ત્રોને ભણે છે, પણ તેના રહસ્યાર્થને જરા પણ તેઓ જાણતા નથી. જો એ બુદ્ધિવાળા લોકોને આગમ જ્ઞાન ઉપર શ્રદ્ધા ન આવતી હોય તો આ જ્ઞાનની ખાત્રી કરનાર સાત દિવસો ક્યાં દૂર છે? હે રાજેન્દ્ર! મહાસમુદ્ર પોતાના ઉછળતા જળથી જગત્‌ને એકાર્ણવ કરીને મારી વાણીને જો સત્ય કરે તો આ જ્યોતિષશાસ્ત્રના અર્થને જાણનારા તમારા નગરના પર્વતોને પક્ષીની જેમ ઉડતા બતાવશે? વૃક્ષની જેમ આકાશના પુષ્પ બતાવશે? અગ્નિને જળની જેમ શીતળ બતાવશે? વંધ્યાને ધેનુની જેમ પુત્ર સજાવશે? પાડાની જેમ ગધેડાને શીંગ ઉગાડી બતાવશે? પાષાણોને લાકડાની જેમ જળાશયમાં તરાવશે? અને નારકીને વેદના રહિત કરશે? કે આવી રીતે અસમંજસ બોલતા આ જડ લોકો પછી સત્યશ્લાઘિત મર્યાદાને અન્યથા કરશે? હે રાજા! તમારા પુરુષોના કબજામાં હું સાત દિવસ સુધી અહીં રહીશ. કારણ કે જે ખોટું બોલનાર હોય તે એવી રીતે સ્થિતિ કરી શકે નહીં. જો મારું વચન જો સાતમે દિવસે ન થાય તો ચોરની જેમ ચંડાળોની પાસે મારો નિગ્રહ કરાવવો યોગ્ય છે." રાજાએ કહ્યું—"આ બ્રાહ્મણની આવી વાણી સદ્ગુણ, અનિષ્ટ કે દુષ્ટ હોય અથવા સાચી હોય, તોપણ સાતમે દિવસે તમારું સર્વનું સંદેહીમન મટશે, અને ત્યારપછી સત્યાસત્યનું વિવેચન થશે." એવી રીતે કહીને તે બ્રાહ્મણને થાપણની જેમ પોતાના અંગરક્ષકોને સોંપ્યો, અને સભા વિસર્જન કરી તે વખતે નગરના લોકોની વિવિધ ઉક્તિઓ થવા લાગી કે 'અહો! આજથી સાતમે દિવસે મોટું કૌતુક જોવા જેવું થશે.' 'અરે આ ઉન્મત્તની જેમ બોલનારો વિપ્ર હણાઇ જશે, અથવા કદાપિ યુગાંત થવાનો હશે, નહીંતો મૃત્યુ પામવાને આમ કોણ બોલે?' સાતમો દિવસ પ્રાપ્ત થતાં હું આશ્ચર્ય બતાવીશ, એવી રીતે ઉત્સુક થયેલા બ્રાહ્મણે કષ્ટથી છ દિવસ નિર્ગમન કર્યા. રાજાએ પણ ... ઉત્કંઠિત હોવાથી વારંવાર ગણી ગણીને માંડ માંડ છ દિવસને છ માસની પેઠે નિર્ગમન કર્યા. સાતમે દિવસે રાજા ચંદ્રશાળા ઉપર બેસી તે બ્રાહ્મણ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો—"હે વિપ્ર! આજે તારા વચનનો અને જીવિતનો અવધિ પૂર્ણ થયો કારણ કે સાતમે દિવસે પ્રલયને માટે મોટો સમુદ્ર ઉછળશે એમ તેં કહ્યું હતું, તોપણ અદ્યાપિ સુધી તો જળનો લેશ પણ જોવામાં આવતો નથી. તે સર્વનો પ્રલય કહ્યો હતો તેથી સર્વ તારા વૈરી થયા છે, તેથી જો તારી પ્રતિજ્ઞા ખોટી પડશે તો તે

સર્વ તારો નિગ્રહ કરાવવાનો યત્ન કરશે, પણ એક જંતુમાત્ર એવા તારા નિગ્રહથી મારે શો લાભ થવાનો છે? માટે હું પણ તું ચાલ્યો જા આ વાત તે ઉન્મત્તપણાથી કહી જણાય છે." પછી રાજાએ પોતાના રક્ષકોને આજ્ઞા કરી કે "એ બિચારા ગરીબ [illegible]ને છોડી મૂકો, તે ભલે સુખે ચાલ્યો જાય" તે વખતે હાસ્યથી જેના હોઠ વ્યાપ્ત થયેલા છે એવા બ્રાહ્મણે કહ્યું—"મહાત્માઓને સર્વ પ્રાણીઓની ઉપર દયા રાખવી તે યુક્ત છે પરંતુ હે રાજા! જ્યાંસુધી તે વખતે કરેલી મારી પ્રતિજ્ઞા ખોટી થઈ નથી ત્યાંસુધી [illegible] વ્યાઘાત નથી, પણ જ્યારે પ્રતિજ્ઞા વ્યર્થ થાય ત્યારે તમે મારો [illegible] કરવાને સમર્થ છો, અને તે વખતે [illegible] યોગ્ય થયેલા મને તમે છોડી મૂકો ત્યારે તમે દયાળુ કહેવાઓ. મને તમે છોડી મૂક્યો છે તેથી મારું કાંઈ [illegible] નહીં, અને [illegible] [illegible] રીતે મારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવામાં થોડીજ વાર છે [illegible] [illegible] અને અહીં બેઠા બેઠા યમરાજના અને નૈમિત્તિકની જેવા ઉગ્રપણાના અનુભવ કરનારાને જુઓ આ તમારી સભાના નૈમિત્તિકોને [illegible] સાક્ષી કરો, કારણ કે હું પછી [illegible] તમે અને તેઓ કોઈ રહેવાના નથી" એમ કહીને તે વિપ્ર મૌન રહ્યો.

તેવામાં [illegible] મૃત્યુની ગર્જનાની જેવો કોઈ અવ્યક્ત [illegible] સાંભળવામાં આવ્યો. અકસ્માત્ [illegible] તે ભીષણ ધ્વનિ સાંભળીને વનના મૃગની જેમ સર્વ [illegible] રહ્યા. તે વખતે કાંઈક [illegible]ને ઉંચી કરી, કાંઈક આસનથી ઉઠી અને [illegible] તે બ્રાહ્મણ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—"હે રાજા! આકાશ [illegible] આ સાગરનો ધ્વનિ તમે સાંભળો તે તમારા પ્રયાણને સૂચવે [illegible] પોતે મર્યાદા [illegible]—બહાર થઈને આ [illegible] આ સમુદ્ર આવીને [illegible] છે, [illegible] અને પર્વતોને [illegible] છે અહો! તે [illegible] અને [illegible] [illegible] સમુદ્રને રોકવાનો કાંઈ ઉપાય નથી." [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ... અને [illegible] ... અને [illegible] ... અને [illegible] ... અને [illegible]

જળથી ગામડાં, ખાણ અને નગર વિગેરેનો પ્રલય કરે છે. અહો! અવિનયપણાને ધિક્કાર છે! પિશુન પુરૂષો જેમ સદ્ગુણને ઢાંકી દે તેમ ઉચ્છૃંખળ સમુદ્રના જળે નગરની બહારના ઉદ્યાનો ઢાંકી દીધા. હે રાજા! આ કિલ્લાની ફરતું ક્યારાની જેમ સમુદ્રનું જળ ઉંચું ઉછળી ઉછળીને અથડાવા લાગ્યું. હવે પ્રસરતું એવું જળ આ કિલ્લાનું ઉલ્લંઘન કરે છે તે જેમ વેગવડે બળવાન ઘોડો અસવાર સહિત ઉલ્લંઘન કરે તેમ જણાય છે. જુઓ, આ સમુદ્રના પ્રચંડ જળથી સર્વ મંદિર અને મહેલ સહિત નગર કુંડની જેમ પૂરાવા લાગ્યું. હે રાજા! હવે આ અધમના સૈન્યની જેમ દોડતું તમારા ગૃહદ્વારમાં શબ્દ કરતું જળ આવે છે. હે પૃથ્વીપતિ! જળમાં ડુબી ગયેલા નગરનો જાણે અવશેષ ભાગ હોય તેવો આ તમારો મહેલ બેટના જેવો જણાય છે. તમારી મહેરબાનીથી ઉન્મત્ત થયેલા ગજમેંઢો ચડે તેમ આ જળ અસ્ખલિતપણે તમારા મહેલના દાદર ઉપર ચડે છે. તમારા મહેલનો પહેલો માળ પૂરાઇ ગયો, બીજો માળ પૂરાય છે અને તેને પૂરીને ત્રીજો માળ પણ પૂરાવા લાગ્યો છે. અહો! ક્ષણવારમાં ચોથો પાંચમો અને છઠ્ઠો માળ જોતજોતામાં સમુદ્રના જળથી પૂરાઇ ગયો. વિષન. જેગની જેમ સાગરૂથી આ ઘરની આસપાસ જળે દબાણ કર્યું. હવે શરીરમાં મજ્જાની જેમ કેવળ શિખરસુધી (અગાશી) બાકી રહેલ છે. હે રાજા! આ પ્રલયકાળ થયે મેં જે પ્રમાણે અગાઉ કહ્યું હતું તે પ્રમાણે થયું છે. તે વખતે જેઓ મને હસતા હતા તે તમારા સભાના બેસનારા એવીઓ ક્યાં ગયા? પછી વિશ્વનાશક મેઘથી રાજાએ ઝંપાપાત કરવાને માટે કેડે પરિકર બાંધ્યો, અને વાનરની જેમ ઠેકીને તત્કાળ ઝંપાપાત કર્યો. તેવામાં તો પોતાને પૂર્વવત્ સિંહાસન ઉપર બેઠેલો જોયો અને ક્ષણવારમાં તે સમુદ્રનું જળ ક્યાંક ચાલ્યું ગયું. રાજા વિસ્મયપૂર્વક વિકસિત લોચનવાળો થઇ ગયો, અને પ્રથમ જેવાં ઝાડ, પર્વત, કિલ્લો અને સર્વ વિશ્વ જેવું હતું તેવું તેણે જોયું.

હવે તે ઇંદ્રજાળિક કટી ઉપર ડાબો હાથ રાખી પોતાના હાથથી વારંવાર તાળી વગાડી આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યો— "ઇંદ્રજાળના પ્રયોગથી અદ્ભૂત ઇંદ્રજાળની કળાના અભ્યાસી નાગ મસ્વર નામનો ઇંદ્રજાળિક યથાયોગ્ય હું પ્રણામ કરું છું." પોતાના સિંહાસન ઉપર બેઠેલો રાજા "આ શું!" એમ આશ્ચર્યથી તે ઇંદ્રજાળિકને પૂછવા લાગ્યો. ત્યારે બ્રાહ્મણે કહ્યું— "સર્વ કળા ... મુને ... છે," એમ કહીને ... મારી પાસે આવ્યો ... તે વખતે તમે 'ઇંદ્રજાળ ... છે' એમ કહી ... તિરસ્કાર કર્યો હતો, તેથી મને અને ... ભય, તે પણ ... મેં ઈન્દ્ર ... ફરી ... હવે પણ ... તેઓ ... ... તેથી ... નથી ... ... નૈમિત્તિક ... પણ ... ... અને ... તમારા સભાસદોને ... કરી ... નહીં ...

મોહ પમાડ્યો તે બધું કૃપા કરી તમે સહન કરજો, કારણ કે તાત્વિક રીતે તે મારો અપરાધ નથી " એમ કહીને તે બ્રાહ્મણ મૌન રહ્યો, એટલે પરમાર્થને જાણનાર રાજા અમૃતના જેવી વાણીથી બોલ્યો–" હે વિપ્ર ! રાજાનો અને રાજાના સભાસદોનો તેં તિરસ્કાર કર્યો છે એમ તારા ચિત્તમાં તું ભય રાખીશ નહીં, કેમકે તું મારો પરમ ઉપકારી થયો છે હે વિપ્ર ! આ ઇંદ્રજાળ બતાવીને તેં મને તેના જેવો અસાર સંસાર જણાવી દીધો છે જેમ તેં જાળ પ્રગટ કર્યું હતું અને તે એનએનામાં નાશ પામ્યું, તેમજ આ સંસારના સર્વ પદાર્થો પ્રગટ થઈને નાશ પામનારા છે અહો ! હવે સંસારમાં શું પ્રીતિ કરવી ! " એવી રીતે બહુ પ્રકારે સંસારના દોષ કહીને તે બ્રાહ્મણને કૃતાર્થ કરી રાજાએ દીક્ષા લીધી

આ બન્નેની કથા કહીને સુબુદ્ધિ પ્રધાન બોલ્યો " હે પ્રભુ ! તે રાજાએ કહ્યું તેમ ઇંદ્રજાળની જેવો આ સંસાર છે, એમ અમે સિદ્ધ માનીએ છીએ પરંતુ તમે તો તમે અમારા છો કારણ કે તમે સર્વજ્ઞના કુળમાં ચંદ્ર સમાન છો "

પછી બૃહસ્પતિના જેવી બુદ્ધિવાળા ત્રીજો મંત્રી શોકરૂપ મળને દૂર કરે એવી વાણીથી ભૂપતિને એમ કહેવા લાગ્યા—

" હે રે આ ભરતક્ષેત્રમાં એક નગરમાં વિવેક વિગેરે ગુણોની ખાણરૂપ કોઈક રાજા હતો એક વખત તે સભામાં બેઠો હતો, તેવામાં છડીદારે આવીને કહ્યું ' કોઈ પુરુષ દેવાનંદ આપનારે માયાપ્રયોગના નિપુણ જાદુગર બહાર આવીને ઉભો છે ' શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા રાજાએ તેને પ્રવેશ કરવાની આજ્ઞા આપી નહીં, કારણ કે કપટી માણસને અને અને મન આપ્તજનને શાશ્વત શત્રુની જેમ આગમનારને [illegible] તે [illegible] વિરોધી થયેલા તે કપટી પાછો ગયો પછી પાછો કેટલાએક દિવસ નિર્ગમન કરી પ્રભાતમાં દેવતાની જેમ તેણે રૂપપરાવર્તન કર્યું, અને આકાશમાર્ગે રાજાની પાસે હાથમાં ખડ્ગ ને ભુજ [illegible] એક સ્ત્રી સહિત આવ્યો તને ' તું કોણ છે ? આ સ્ત્રી કોણ છે ? અને શા માટે આવ્યો છે ? ' એમ રાજાએ પૂછ્યું, એટલે તે પુરુષ કહેવા લાગ્યો—

" હે રાજન ! હું વિદ્યાધર છું, આ વિદ્યાધરી મારી સ્ત્રી છે, કોઈ વિદ્યાધરની [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ચંદ્રમાના અમૃતને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મારી નાખી વહાલી સ્ત્રીને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] કે પશુઓ પણ સ્ત્રીનો પરાભવ સહન કરી શકતા નથી. [illegible]

કૃતાર્થ છે, તેમજ તમારૂં પરસ્ત્રીમાં સહોદરપણું છે, તે વિશ્વમાં વિખ્યાત છે, હવે મારી ઉપર ઉપકાર કરવાથી તમારા એ સર્વ ગુણો વિશિષ્ટ કૃતાર્થતા થાઓ. આ પ્રિયા મારી સાથે છે, તેથી જાણે એનાથી બંધાઇ ગયો હોઉં તેમ મારા છળકપટવાળા શત્રુઓની સાથે હું યુદ્ધ કરી શકતો નથી. હું હસ્તીનું બળ, અશ્વનું બળ, રથનું બળ કે પાયદળનું બળ માગતો નથી. પણ માત્ર તમારા આત્માથી મને સહાય કરવાને માગું છું. તે એ છે કે થાપણની જેમ આ મારી સ્ત્રીનું તમારે રક્ષણ કરવું, કારણ કે તમે પરસ્ત્રીના સહોદર છો. આ જગતમાં કોઇ પરનું રક્ષણ કરવાને સમર્થ હોય છે, પણ પરસ્ત્રીમાં લંપટ હોય છે અને કોઇ પરસ્ત્રીમાં લંપટ નથી હોતા પણ પરનું રક્ષણ કરવાને અસમર્થ હોય છે. હે રાજા! તમે તો સ્ત્રીલંપટ પણ નથી, અને પરનું રક્ષણ કરવામાં અસમર્થ પણ નથી તથા દૂરથી આવીને પણ મેં તમારી પ્રાર્થના કરી છે. આ મારી પ્રિયારૂપી થાપણ તમે સ્વીકારો, તે પછી એક સત્ય ભગવાન છે તેમ તે શત્રુ મરાઇ ગયોજ સમજજો." આવાં તેનાં વચન સાંભળીને હાસ્યરૂપી ચંદ્રિકાથી જેનો પવિત્ર મુખચંદ્ર ઉજ્જ્વળ થયેલો છે એવા તે ઉદાર ચરિત્રવાન રાજા આ પ્રમાણે બોલ્યો-"હે ભદ્ર! કલ્પવૃક્ષ પાસે જેમ પત્ર માગવાં, સમુદ્ર પાસે જેમ જળ માગવું, કામધેનુ પાસેથી જેમ માત્ર દુધજ માગવું, રોહિણાદ્રિ પાસે જેમ પાષાણ માગવો, કુબેર ભંડારી પાસે જેમ અન્ન માગવું, અને મેઘની પાસે જેમ છાયા માત્ર માગવી તેમ દૂરથી આવીને તમે મારી પાસે આ શું માગ્યું? હે વિદ્યાધર! તે તમારા શત્રુને બતાવો એટલે હુંજ તેને મારી નાખું, જેથી નિઃશંક થઇને તમે પછી સાંસારિક સુખ ભોગવો." રાજાની વાણીરૂપી અમૃતના આસ્વાદથી જેની શ્રવણેંદ્રિય પૂર્ણ થઇ છે એવો હર્ષ પામેલો તે પુરુષ આ પ્રમાણે રાજા પ્રત્યે બોલ્યો-"રાજ્ય, સુવર્ણ, સમસ્ત રત્નો, પિતા, માતા, પુત્ર અને બીજું જે કાંઇ સુંદર હોય તે સર્વ થોડા વિશ્વાસથી પણ અન્યને અર્પણ કરવાની ઇચ્છા થાય છે પણ પોતાની પ્યારી સ્ત્રી મોટા વિશ્વાસવાળાને પણ સોંપી શકાતી નથી. હે રાજા! એવા વિશ્વાસનું સ્થાન તમારા સિવાય બીજો કોઇ નથી. કપૂર કે ચંદનનું સ્થાન તો એક મલયાચળ પર્વતજ છે. આ મારી પ્રિયાને થાપણરૂપ ધારણ કરવાથી તમેજ મારા શત્રુને માર્યો એમ હું માનીશ. જ્યારે મારી સ્ત્રીની થાપણ તમે સ્વીકારી, એટલે નિઃશંક થયેલો હું મારા શત્રુઓને હમણાંજ વિશસનમાં આવેલા (મૃત્યુ પામેલા) કરીશ. હે રાજા! તમે અહીં બેઠા છો તેટલામાંજ હું કેસરીસિંહની જેમ ઉછળીને મારૂં પરાક્રમ બતાવીશ. તમે આજ્ઞા આપો, એટલે હું ગરૂડની જેમ સ્વેચ્છાથી રીતે અંતરિક્ષમાં અપ્રતિહત વેગે સત્વરતાથી ચાલ્યો જાઉં."

રાજાએ કહ્યું-'હે વિદ્યાધર સુભટ! તું સ્વેચ્છાથી જા, અને આ તારી સ્ત્રી પિતૃગૃહની જેમ મારા ઘરમાં ભલે રહો." પછી તત્કાળ તે પુરુષ પક્ષીની જેમ આકાશમાં ઉડ્યો, અને તે પાંખોની જેમ તીક્ષ્ણ ને ચમકારા મારતા ખડ્ગ અને ઢાલને

વિસ્તારતો અદશ્ય થયો તેની સ્ત્રીને ટીકીની જેમ રાજાએ બોલાવી, એટલે ત્યા સ્વસ્થ મન કરીને રહી પછી પોતાને ઠેકાણે રહેલા રાજાએ મેઘગર્જનાની જેમ આકાશમા સિંહનાદો સાભળ્યા સ્ફુરાયમાન વિજળીના તડતડાટની જેમ વિચિત્ર ખડ્ગ અને ફલકના ધ્વનિઓ સભળાવા લાગ્યા "તે હું છું, તે હું છું, નથી, નથી, ઉભો રહે, ઉભો રહે, જા, જા, હું તને મારૂ છું, મારૂ છું" એવી ગિર આકાશમા થતી સભળાવા લાગી રાજા સભામા બેઠેલા સભ્ય પુરૂષો સહિત વિસ્મય પામીને ગ્રહણસમયની વેળાની જેમ ઘણી વાર સુધી ઉંચુ મુખ કરીને જોઈ રહ્યો, એટલામા એવી રીતે જોઇ રહેલા રાજાની પાસે પૃથ્વી ઉપર રત્નકંકણથી વિભૂષિત એક ભુજદંડ પડ્યો આકાશમાથી પડેલા તે ભુજદંડને ઓળખવાને વિદ્યાધરી આગળ આવી અને જોવા લાગી પછી તે આ પ્રમાણે બોલી—" મારા ગાલનુ ઓસીકુ, કર્ણનુ ઘરેણુ અને કંઠના હારરૂપ આ મારા પ્રિય પતિનો ભુજ છે " એમ કહેતી હતી અને જોતી હતી, તેવામા હાથની પ્રીતિને લીધે જાણે હોય તેમ એક પગ પૃથ્વી ઉપર પડ્યો ફગમા પહેરવાના કડાવાળા તે ચરણને જોઇ ઓળખીને અશ્રુપાત કરતી એ કમલવદના ફરીથી બોલી—" અહો! ઘણી વાર સ્વહસ્તથી ચોળેલો, લુછેલો, પ્રક્ષાલન કરેલો, ધોયેલો અને વિલેપિત કરેલો આ મારા પતિનોજ ચરણ છે " એવી રીતે તે કહેતી હતી, તેવામા પવને હલાવેલા વૃક્ષમાથી શાખા તુટીને પડે તેમ આકાશમાથી બીજો હાથ પડ્યો. રત્નના બાજુબંધ અને કંકણવાળા તે હાથને જોઈ ધારાયંત્રની પુતળીની જેમ અશ્રુપાત કરતી તે સ્ત્રી બોલી—"અરે! આ મારા પતિનો હાથ કાચકીથી મારો સેથો કરવામા ચતુર અને વિચિત્ર પત્રલતિકાની લીલાનિર્મિતિ કરનારો છે " એમ કહેતી તે ઉભી હતી, તેવામા આકાશમાથી બીજો ચરણ પણ પડ્યો ત્યારે તે ફરીથી બોલી—" અરે! આ મારા પતિનોજ ચરણ છે કે જે મારા હસ્તકમલથી ચંપેલો અને મારા ખોળારૂપી શય્યામા સુનારો છે " તેવામા તત્કાળ તેનુ માથુ અને ધડ તે સ્ત્રીના હૃદયની સાથે પૃથ્વીને કંપાવતા ભૂમિપર પડ્યા પછી તેણે વિલાપ કરવા માડ્યો—" અરે! છળનાળા તે ભગવાન્ શત્રુએ મારા પતિને મારી નાખ્યો! અરે! હુ બિચારી હણાઈ ગઈ! અરે! આ મારા પતિનુજ કમળના જેવુ વદન છે કે જેને મે પરમ પ્રીતિથી કુડળોવડે શણગાર્યું હતુ અરે! આ મારા પતિનુજ વિપુળ હૃદય છે કે જેની અંદર અને બહાર માત્ર મારૂજ વાસસ્થાન હતુ હે નાથ! હું અત્યારે અનાથ થઇ ગઈ છુ હે પતિ! તમારા વિના નંદનવનથી પુષ્પો લાવીને મારા મસ્તકના કેશને કોણ શણગારશે? એક આસન પર બેસીને આકાશમા ફરતી હુ કોની સાથે સુખેથી વલ્લકીવીણા બજાવીશ? વીણાની જેમ મને કોણ પોતાના ઉત્સંગમા બેસારશે? શય્યામા વિસસ્થુળ થઈ ગયેલા મારા કેશને કોણ સમા કરશે? પ્રૌઢ સ્નેહની લીલાથી હુ કોના ઉપર કોપ કરીશ? અશોક વૃક્ષની જેમ મારા પગનો પ્રહાર કોના દર્પને માટે થશે? હે પ્રિય! ગુચ્છરૂપ કૌમુદીની

જેમ ગોશીર્ષ ચંદનના રસવડે મારા અંગરાગને કોણ કરશે ? સૈરંધ્રી દાસીની જેમ મારા ગાલ ઉપર ગ્રીવા ઉપર લલાટ ઉપર અને સ્તન ઉપર પત્ર રચના કોણ કરશે ? ખોટી રીસ કરીને મૌન ધારી રહેલી મને ક્રીડા કરવાને રાજમેનાની જેમ કોણ બોલાવશે ? જ્યારે હું કૃત્રિમપણે શયન કરતી (ઉંઘી જતી) ત્યારે હે પ્રિયા ! હે પ્રિયા ! હે દેવી ! હે દેવી ! ઇત્યાદિક વાણીથી તમે જગાડતા તે હવે કોણ જગાડશે ? હવે આત્માને વિડંબનારૂપ આવા વિલાપ કરવાથી શું ? માટે હે નાથ ! મહામાર્ગના[1] મોખરે આગળ ગયેલા એવા તમારી પછવાડે હું આવું છું " આ પ્રમાણે વિલાપ કરતી, પોતાના પ્રાણનાથના માર્ગને અનુસરવાની ઇચ્છાવાળી તે સ્ત્રીએ અંજલિ જોડીને રાજા પાસેથી વાહનની જેમ અગ્નિ માગ્યો. રાજાએ તેને કહ્યું-" હે સ્વચ્છ આશયવાળી પુત્રી ! તું પતિની સ્થિતિ બરાબર જાણ્યા સિવાય આમ કેમ કહે છે ? કારણ કે રાક્ષસ અને વિદ્યાધરોની આવી માયા પણ હોય છે માટે ક્ષણવાર રાહ જો પછી આત્મસાધન કરવું તે તો સ્વાધીન છે " ફરીથી તેણે રાજાને કહ્યું-" આ સાક્ષાત્ મારાજ પતિ છે તે યુદ્ધમાં મૃત્યુ પામીને પડેલા દેખાય છે. સંધ્યા સૂર્યની સાથેજ ઉદય પામે છે અને સાથેજ અસ્ત પામે છે, તેમ પતિવ્રતાઓ પતિની સાથેજ જીવે છે અને સાથેજ મરે છે. નિર્મળ વંશવાળા માતા પિતાના અને પતિના કુળમાં હું જીવીને શામાટે કલંક લગાડું ! પતિ વિના રહેલી હું કે જે તમારી ધર્મપુત્રી છું તેને આમ જીવતી રહેલી જોઇને હે પિતા ! તમે કુળસ્ત્રીના ધર્મને જાણનાર છતાં કેમ લજ્જા પામતા નથી ? ચંદ્ર વિના કૌમુદીની જેમ અને મેઘ વિના વિદ્યુતની જેમ પતિ વિના મારે રહેવું યુક્ત નથી, માટે તમે સેવકપુરૂષોને આજ્ઞા કરો, અને મારે માટે કાષ્ઠ મંગાવો કે જેથી હું પતિના શરીરની સાથે જળની જેમ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરૂં " તેણે આગ્રહપૂર્વક કહ્યું, એટલે કૃપાળુ રાજા શોકવડે ગદ્ગદ વાણીથી તેના પ્રત્યે બોલ્યા-' અરે બાળા ! તું થોડા વખત સુધી ધીરજ ધર, પતંગની જેમ તારે મરવું યુક્ત નથી. થોડું પ્રયોજન (કામ) પણ વિચારીને કરવું યોગ્ય છે " રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું, એટલે તે બાળા કોપ કરીને રાજા પ્રત્યે બોલી-" અરે ! હજુ સુધી મને રોકી રાખો છો, તેથી તમે તાત નથી એમ હું જાણું છું, તમારૂં પરસ્ત્રીસહોદર એવું નામ પ્રખ્યાત છે, ને વિશ્વના વિભ્રમને માટેજ છે, પણ પરમાર્થથી નથી. જો તમે ખરેખર પિતા હો તો આ તમારી દુહિતાને અગ્નિના માર્ગે સ્વપતિની પછવાડે જતી તત્કાળ જુઓ " રાજાએ કાયર થઇને તેને ઇચ્છિત કરવાની આજ્ઞા આપી અને કહ્યું-" હવે હું તને રોકતો નથી, જા ! સતીવ્રતને તું પવિત્ર કર." પછી હર્ષ પામીને રાજાના આદેશથી આવેલા રથમાં પોતાના સ્વામીના અંગોને સત્કારપૂર્વક તેણે આરોપણ કર્યાં, અને પોતાના અંગે અંગરાગ કરી, દિવ્ય વસ્ત્ર પહેરી અને અંબોડાના કેશમાં પુષ્પ ગુંથીને પૂર્વની જેમ પતિની પાસે બેઠી. બીજું

૧ પરલોક ગમન કરવું તે.

મસ્તક કરી શોક સહિત રાજા રથની પાછળ આવ્યો, અને નગરના લોકો આશ્ચર્યપૂર્વક જોતા હતા એવી રીતે તે નગરની બહાર ગઈ સ્મશાનમાં સેવકોએ ચંદનકાષ્ઠ લાવ્યા, અને જાણે અગ્નિદેવની શય્યા હોય એવી તેની ચિતા રચી પછી પિતાની જેમ રાજાએ તેને ધન આપ્યુ, એટલે તેણે કલ્પવેલની જેમ યાચકોને આપી દીધું પછી જળથી અંજલિ ભરીને દક્ષિણાવર્ત્ત જેની જ્વાળા છે એવા તે અગ્નિની તેણે ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી સતીની સત્યાપના (ખાતરી) કરી દઇને પછી પતિના અંગની સાથે તેણે વાસાગાર (ઘર) ની જેમ ચિતાગ્નિમા સ્વેચ્છાએ પ્રવેશ કર્યો પછી ઘીની ધારાથી સિંચાયેલો અગ્નિ જ્વાળાથી આકાશને પલ્લવિત કરતો અધિક અધિક બળવા લાગ્યો. વિદ્યાધરના અંગ તે સ્ત્રી અને સર્વ કાષ્ઠો, સમુદ્રમા જંતુ જળ જેમ લવણમય થઈ જાય તેમ થોડા વખતમા ભસ્મીભૂત થઇ ગયા પછી ત્યા તેને નિવાપઅંજલિ દઇને શોકથી આકુળ એવો રાજા પોતાના ધામમા આવ્યો

રાજા શોક સહિત આવીને જેવો સભામા બેસે છે, તેવામા ખડ્ગ અને ભાલુ લઇને તે પુરુષ આકાશમાથી નીચે ઉતર્યો રાજાએ અને સભાસદોએ વિસ્મયપૂર્વક તેની સામુ જોયુ, એટલે તે કપટી વિદ્યાધર રાજાની સમીપ આવીને આ પ્રમાણે બોલ્યો-"હે પરસ્ત્રી અને પરધનમા નિસ્પૃહ રાજા! તમે ભાગ્યપૂર્વક વૃદ્ધિ પામો છો મે ધૂતકારના જેમ યુદ્ધમા મારા શત્રુને કેવી રીતે જીત્યો તે હુ કહુ છુ તે સાભળો-હે શરણ કરવા યોગ્ય! અહીથી તમારે શરણે મારી સ્ત્રીને મૂકીને જે વખતે હુ પવનની જેમ આકાશમા ઉડ્યો તે વખતે મોટા આટોપપૂર્વક મારી સામે આવતા એ દુષ્ટ વિદ્યાધરને, નોળીઓ જેમ સર્પને જુએ તેમ મે આકાશમા દીઠો પછી દુર્જય એવા અમે બને વૃષભની જેમ મોટી ગર્જના કરવા લાગ્યા, અને હુ તથા તે પરસ્પર યુદ્ધાર્થે બોલાવવા લાગ્યા 'અરે! બહુ સારૂ થયુ કે આજે મે તને જોયો હે ભુજામા ગરિષ્ટ થયેલા! તુ પ્રથમ પ્રહાર કર, જેથી આજે હુ મારી ભુજાનુ અને દેવતાઓનુ કૌતુક પૂર્ણ કરૂ, નહી તો શસ્ત્ર છોડી દઈને રાક જેમ ભક્ષ્યને ગ્રહણ કરે તેમ દરો આગળી દાતમા લઇને જીવિતની ઈચ્છાથી નિ શક થઈ ચાલ્યો જા" આવી રીતે અમે બને પરસ્પર આક્ષેપપૂર્વક બોલતા હાવ તરવારરૂપી પાખોને ફેરવતા કુકડાની જેમ વઢવા લાગ્યા ચારીપ્રચારમા ચતુર એવા બન્ને રગાચાર્યની જેમ આકાશમા એક બીજાના પ્રહારમાથી બચી જતા ફરવા લાગ્યા ખડ્ગરૂપ શૃગથી પ્રહાર કરતા એવા ગેડાની જેમ અમે વારવાર અભિસર્પણ[1] અને પસર્પણ[2] કરવા લાગ્યા ક્ષણવારમા હે રાજા! જાણે તમારી વધામણીઓ હોય તેમ મે તેનો ડાબો હાથ કાપીને અહી ભૂમિપર પાડી નાખ્યો પછી તમારા આનદને માટે કદળીસ્તભની લીલાથી મે તેનો એક ચરણ કાપીને પૃથ્વીપર પાડી નાખ્યો પછી હે રાજા! કમળનાળની લીલાની જેમ તેનો જમણો હાથ પણ મે છેદીને પૃથ્વી ઉપર

૧ આગળ જવુ ૨ પાછુ હઠવુ

પાડી નાખ્યો. ત્યારપછી ઝાડના થડની જેમ તેનો બીજો ચરણ પણ ખડ્ગથી છેદીને મેં તમારી આગળ પાડી નાખ્યો. પછી તેનું મસ્તક અને ધડ મેં જુદું કરીને અહીં પાડ્યું. એવી રીતે ભગ્નખંડની જેમ મેં તેના છ ખંડ કરી દીધા. પોતાના અપત્યની જેમ મારી સ્ત્રીરૂપ થાપણની રક્ષા કરનારા એવા તમેજ તે શત્રુને માર્યો છે, હું તો ફક્ત હેતુમાત્ર છું. તમારી સહાય વિના તે શત્રુ મારાથી હણાઈ શકત નહીં. વાયુ વિના જાગતો અગ્નિ પણ ઘાસને બાળવામાં સમર્થ થતો નથી. આટલી વાર હું સ્ત્રી કે નપુંસક જેવો હતો. તેને શત્રુને મારવાના (નિગ્રહ કરવાના) હેતુરૂપ એવા તમે આજે પુરુષપણું આપ્યું છે. તમે મારા પિતા, માતા, ગુરુ કે દેવતા છો. આવો તમારા જેવો ઉપકારી થવાને બીજો યોગ્ય નથી. તમારા જેવા પરોપકારી પુરુષોના પ્રભાવથી સૂર્ય વિશ્વને પ્રકાશ આપે છે, ચંદ્ર પ્રમોદ કરે છે, વર્ષાદ પોતાના વખતે વરસે છે, પૃથ્વી ઔષધિને ઉગાડે છે, સમુદ્ર મર્યાદા છોડતો નથી, અને પૃથ્વી સ્થિર રહે છે. હવે મારી થાપણ કરેલી સ્ત્રી મને પાછી સોંપો, કે જેથી હે રાજા! હું મારી ક્રીડાભૂમિ તરફ જાઉં. શત્રુને મારીને નિઃશંક થયેલો હું હવે વૈતાઢ્ય પર્વત ઉપર અને જંબૂદ્વીપની જગતિ ઉપરના જાળકટકાદિકમાં તમારા પ્રસાદથી પ્રિયા સહિત વિહાર કરીશ."

આવાં તેનાં વચન સાંભળી સમકાળે લજ્જા, ચિંતા, નિર્વેદ અને વિસ્મયથી આક્રાંત થયેલો રાજા તે પુરુષ પ્રત્યે બોલ્યો—"હે ભદ્ર! તમે તમારી સ્ત્રીને થાપણ તરીકે અહીં મૂકીને ગયા પછી અમે આકાશમાં ખડ્ગ અને બાણનો ધ્વનિ સાંભળ્યો. અનુક્રમે આકાશમાંથી હાથ પગ મસ્તક અને ધડ પડ્યું. તે મારા પતિનું છે એમ ચોક્કસ રીતે તમારી પત્નીએ અમને કહ્યું. પછી 'પતિના શરીરની સાથે હું અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ' એમ બોલતી તમારી સ્ત્રીને પુત્રીના પ્રેમથી અમે બહુવાર વાર્યા છતાં પણ તે સ્ત્રી દાનલોકની જેમ અમારી અન્યથા રીતે સંભાવના કરવા લાગી, અને જ્યારે તેના આગ્રહથી કાયર થઈને અમે મૌન રહ્યા ત્યારે તે નદીએ ગઈ, અને ત્યાં લોકની સમક્ષ તે શરીરના અવયવોની સાથે ચિતામાં પેઠી. હમણાંજ હું તેને નિવાપાંજલિ આપી આવ્યો અને તેનો શોક કરતો બેઠો છું, તેવામાં તો તમે આવ્યા. આ શું થયું? તે તમારા અંગ નહીં કે તે વખતે આવ્યા હતા તે તમે નહીં? એ અમને સંશય છે. પણ આ વિષયમાં અજ્ઞાનથી જેમના મુખ મુદ્રિત થયેલા છે એવા અમે શું બોલી શકીએ?" આ સાંભળી જેણે ખોટો કોપ કર્યો છે એવો તે પુરુષ બોલ્યો—"હે રાજા! આ કેવી અલૌકિક વાત! માણસોના કહેવાથી મેં તમને પરસ્ત્રીસહોદર ધાર્યા હતા તે તો મિથ્યા થયું. તમારી તેવી નામનાથી મેં પ્રિયાની થાપણ મૂકી હતી, પણ તમારા આવા આચરણથી દેખીતું કનકકમળ જેમ પરિણામે લોહમય નીકળે તેમ તમે જણાઈ આવ્યા છો. જે કામ દુષ્ટ વૈરી એવા મારા શત્રુથી થયું હતું તે કામ તમે કર્યું, તેથી તમારા બેમાં હવે શો અંતર ગણવો? હે રાજા! જો તમે સ્ત્રીમાં અલુબ્ધ મનવાળા હો

અને અપવાદથી ભય પામતા હો તો તે મારી પ્રિયા મને પાછી અર્પણ કરો, તેને ગોપવી રાખવાને તમે યોગ્ય નથી જો તમારા જેવા પૂર્વે અલુબ્ધ છતા ફરીને આમ લુબ્ધ થશો તો પછી કૃષ્ણ સર્પની જેમ કોણ વિશ્વાસનું પાત્ર રહેશે ?" રાજાએ ફરીને કહ્યું—"હે પુરૂષ ! તારા પ્રત્યેક અંગને ઓળખીને તારી પ્રિયાએ અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો છે, તેમાં તો બીલકુલ સંશય નથી આ બાબતમાં સર્વે નગરના અને દેશના લોકો સાક્ષી છે, અને આ જગચ્ચક્ષુ ભગવાન્ સૂર્ય પણ આકાશમાં રહેલા સાક્ષી છે ચાર લોકપાળ, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારા, આ ભગવતી પૃથ્વી અને જગત્‌નો પિતા ધર્મ પણ સાક્ષી છે, માટે આવા કઠોર વચનો બોલવાને તમે યોગ્ય નથી આ સર્વમાંથી કોઇ પણ સાક્ષીને તમે પ્રમાણભૂત કરો " તે સાંભળીને ખોટો વેષ બનાવનારા તે પુરૂષે કઠોર વચને કહ્યું—"પ્રત્યક્ષ પ્રમાણમાં બીજા પ્રમાણની કલ્પના થાયજ નહીં આ તમારી પછવાડે કોણ છે તેને જુઓ પોતાની કાખમાં ઢોર છતાં કોશમાંથી પાણી પીતા જંતુ તેના જેવું આ કાર્ય છે " પછી રાજાએ ડોક વાળી કરીને પોતાની પછવાડે દૃષ્ટિ કરી તો ત્યાં તેણે તે સ્ત્રીને બેઠેલી જોઈ તેથી 'પારદારિક દોષથી હું દૂષિત થયો' એવી શંકાથી તાપવડે પુષ્પ મ્લાન થાય તેમ તે ગ્લાનિ પામ્યો નિર્દોષ એવા તે રાજાને દોષની શંકાથી ગ્લાનિ પામેલો જોઇ અંજલિ જોડીને તે પુરૂષ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો—"હે રાજા ! તમને સાંભરે છે કે હું ઘણા કાળ સુધી અભ્યાસ કરેલું મારૂં માયાપ્રયોગનું ચાતુર્ય બતાવવાને માટે તમારી પાસે પ્રાર્થના કરવા આવ્યો હતો, તે વખતે મેઘની જેમ સર્વ વિશ્વ ઉપર સાધારણ કૃપાવાળા છતાં મારા ભાગ્યદોષથી ઇચ્છા પૂર્ણ કર્યા સિવાય મને દ્વારમાંથીજ તમે રજા આપી હતી પછી રૂપ ફેરવી કપટનાટક કરીને મેં તમને મારી કળા બતાવી હવે કૃતાર્થ થયો, મારા ઉપર તમે પ્રસન્ન થાઓ. જેમ તેમ કરીને પણ પોતાનો ગુણ મોટા માણસને બતાવવો જોઇએ, નહીંતો ગુણ મેળવવાનો શ્રમ કેવી રીતે નાશ પામે ? માટે આજે હવે હું કૃતાર્થ થયો તમે આજ્ઞા આપો, હવે હું જઉં છું તમારી આગળ મારા ગુણ બતાવીને હવે હું સર્વ ઠેકાણે મોટો થયો છું " પછી રાજાએ ઘણું ધન આપવા વડે તેને કૃતાર્થ કરીને વિદાય કર્યો

ત્યારબાદ કાંઇક વિચાર કરીને રાજા આ પ્રમાણે બોલ્યો—"જેવો આનો માયાપ્રયોગ છે તેવોજ આ સંસાર છે કારણ કે આ સર્વ જોતામાં આવતી વસ્તુઓ પાણીના પરપોટાની જેમ જોતજોતામાં નાશ પામતી છે' એવી રીતે અનેક પ્રકારે સંસારની અસારતા ચિંતવીને સંસારવાસથી વિરક્ત થયેલા તે રાજાએ રાજ્યને છોડી દઇને દીક્ષા ગ્રહણ કરી." આ પ્રમાણેની કથા કહીને બીજો મંત્રી બોલ્યો—"મેં કહેલી કથા પ્રમાણે હે પ્રભુ ! આ માયાપ્રયોગ સંસાર છે તેમાં તમે શોકને વશ ન થાઓ, અને પોતાના આ સ્વાર્થની સિદ્ધિને માટે યત્ન કરો "

આ પ્રમાણે તે બને મત્રીના વચનો સાભળીને મહાપ્રાણ સ્થાનમા જેમ પ્રાણ આવે તેમ ચક્રીને શોકને ઠેકાણેજ ભવનિર્વેદ[1] ઉત્પન્ન થયો એટલે સગરરાજાએ તત્ત્વથી બોધ વાણીવડે કહ્યુ કે-"તમે મને આ બહુ સારૂ કહ્યુ જતુઓ પોતપોતાના કર્મ પ્રમાણેજ જીવે છે અને મરે છે બાળ યુવાન કે વૃદ્ધ એવુ વયનુ કાઇ તેમા પ્રમાણ નથી બાધવના સ્નેહના સગમ સ્વપ્નના જેવા છે, લક્ષ્મી હાથીના કાનની જેવી ચચળ છે, યૌવન લક્ષ્મી પર્વતમાથી નીકળતી નદીના જેવી વહી જનારી છે, જીવિત તૃણના અગ્રભાગ ઉપર રહેલા જળના બિંદુ સમાન છે મારવાડ દેશમા જળની જેમ જ્યા સુધી યૌવન ગયુ નથી, રાક્ષસીની જેમ આયુષ્યનો અત કરનારી વૃદ્ધાવસ્થા જ્યા સુધી આવી નથી, સનિપાતની જેમ ઇદ્રિયોની વિકળતા જ્યા સુધી થઇ નથી, અને વેશ્યાની જેમ જ્યા સુધી સર્વસ્વ ગ્રહણ કરીને લક્ષ્મી વિરામ પામી નથી, ત્યા સુધી આ સર્વને સ્વયમેવ તજી દઇને દીક્ષાગ્રહણના ઉપાયથી વશ્ય એવા સ્વાર્થસાધનને માટે પ્રયત્ન કરવો યોગ્ય છે જે પુરૂષ આ અસાર શરીરથી મોક્ષને મેળવે છે તે પુરૂષ કાચના કકડાથી મણિને, કૃષ્ણકાકથી[2] મોરને, કમળનાળની માળાથી રત્નજડિત હારને, નઠારા અન્નથી દુધપાકને, કાળમેયથી[3] દૂધને અને ગધેડાથી ઘોડાને ખરીદે છે" એવી રીતે સગરરાજા કહે છે તેવામા તેના દ્વાર ઉપર અષ્ટાપદના સમીપે રહેનારા ઘણા લોકો આવ્યા, અને તેઓ "અમારી રક્ષા કરો, રક્ષા કરો" એમ ઉચે સ્વરે પોકાર કરવા લાગ્યા સગરે દ્વારપાળ પાસે તેમને બોલાવ્યા અને પૂછ્યુ-'શુ થયુ છે ?' એટલે પ્રણામ કરીને તે ગામડીઆઓ એકઠા થઇને બોલ્યા-" હે રાજા ! અષ્ટાપદ પર્વતની ફરતી કરેલી ખાઇ પૂરવાને દડરત્ન વડે ગગાનદીને તમારા પુત્રો લાવેલા છે તે ગગાનદી પાતાળની જેવી દુષ્પૂર એવી ખાઇને પણ ક્ષણવારમા પૂરીને કુલટા સ્ત્રી જેમ બને કુળની મર્યાદાનુ ઉલ્લઘન કરે તેમ તેણે બને કાઠા ઉલ્લઘન કર્યા છે, અને અષ્ટાપદની સમીપમા રહેલા ગામડા, આકર અને નગર વિગેરેને સમુદ્રની જેમ વિસ્તરી જઇને ડુબાવી દેવા માડ્યા છે અમારે તો અત્યારેજ પ્રલયકાળ પ્રાપ્ત થયો છે, માટે તમે આજ્ઞા કરો કે અમે ક્યા નિરૂપદ્રવ થઇને રહીએ ?" પછી સગરચક્રીએ પોતાના પૌત્ર ભગીરથને વાત્સલ્યયુક્ત વાણીથી બોલાવીને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરી-' હે વત્સ ! અષ્ટાપદ પર્વતની ફરતી ખાઇને પૂરીને, તે ગગાનદી ઉન્મત્ત સ્ત્રીની જેમ હાલમા ગામડાઓમા ભમે છે તેને દડ વડે આકર્ષણ કરીને પૂર્વસાગરમા મેળવી દ્યો, કારણ કે જ્યા સુધી જળને રસ્તો બતાવ્યો ન હોય ત્યા સુધી તે અધની જેમ ઉન્માર્ગે જાય છે એવી રીતે અસામાન્ય બાહુપરાક્રમ, ભુવનોત્તર ઐશ્વર્ય, અતિઉત્તમ હસ્તિબળ, વિશ્વમા વિખ્યાત અશ્વબળ, અતિ વિક્રમી પેદળ મોટુ રથનુ બળ, અતિ ઉત્કટ પ્રતાપ, નિસીમ શસ્ત્રકૌશલ્ય અને દેવતાઇ આયુધની સપત્તિ, એ સર્વ જેમ શત્રુઓના દર્પને હણે છે તેમ તેનો ગર્વ

[1] સસારમાં રહેવાથી ખેદ [2] કાગો કાગડો. [3] ઝાડ

કરવાથી તે અમને પણ હાનિ કરે તેમ જણાય છે હે પુત્ર ! ગર્વ સર્વ દોષનો અગ્રણી છે, આપત્તિનું એક સ્થાન છે, સંપત્તિનો અપહર્તા છે, દુર્યશનો કર્તા છે, વંશનો સંહારકર્તા છે, સર્વ સુખના હરનાર છે, પરલોકમાં પહોંચાડનાર છે, અને શરીરમાંથીજ ઉત્પન્ન થયેલ શત્રુ છે તેનો ગર્વ સન્માર્ગમાં રહેલા સામાન્ય પુરૂષોએ પણ છોડી દેવા યોગ્ય છે, તો માર્ગ પૌત્રે તો વિશેષ કરીને છોડવા યોગ્ય છે હે પુત્ર ! તારે વિનીત પણાવડે ગુણની પાત્રતા મેળવવી વિનય આચરણ કરવાથી અશક્ત મનુષ્યને પણ ગુણના પ્રકર્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને શક્તિવંત પુરૂષમાં તો જે વિનય ગુણ હોય છે તો તે સુવર્ણને સુગંધના મેળાપ સદૃશ તેમજ નિષ્કલંક થયેલા પૂર્ણિમાના ચંદ્ર તુલ્ય છે સુર, અસુર અને નાગાદિકનો તમારે યથાયોગ્ય ક્ષેત્રમાં સુખમાંગ કાર્યમાં ઉપચાર કરવો (જ્યાં ત્યાં ઉપચાર ન કરવો) ઉપચારને યોગ્ય કાર્યમાં જે ઉપચાર કરવો તે અપકારક નથી, પણ પિત્તવાળા માણસને આતપની જેમ અપચાર કરવો તે દોષને અર્થે છે ઋષભસ્વામીના પુત્ર ભરતચક્રીએ યોગ્ય ઉપચારથી દેવ અને દૈત્યોને વશ કર્યા હતા તે શક્તિવાન્ હતા તોપણ તેણે દેવતાદિકમાં કરવા યોગ્ય ઉપચાર બતાવ્યો છે, તેથી તમારે પણ કુળાચાર પ્રમાણે વર્તવું " મહાભાગ ભગીરથે પિતામહનું તે વાક્ય આદરપૂર્વક સ્વીકાર્યું, કારણ કે સ્વભાવથીજ વિનીત પુરૂષને જે શિક્ષા આપવી તે માર્ગી ભીતમાં ચિત્ર કરવા જેવું છે પછી પોતાના પ્રતાપની જેવું ઉર્જિત દંડરત્ન અર્પણ કરી, મસ્તકમાં ચુંબન કરી સગર ભગીરથને વિદાય કર્યો ચક્રીના ચરણકમળમાં પ્રણામ કરી દંડરત્ન સહિત ભગીરથ વિજળી સહિત મેઘના જેમ ઉતાવળે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો

ચક્રીએ આપેલા મોટા સૈન્યથી અને તે દેશના લોકોથી પરવરેલો ભગીરથ પ્રકીર્ણ દેવતા અને સામાનીક દેવતાવડે વીંટાયેલા ઇંદ્રની જેવો શોભતો હતો અનુક્રમે તે અષ્ટાપદ પર્વત સમીપે આવ્યો ત્યાં તે પર્વતને સમુદ્રવડે ત્રિકૂટાદ્રિની જેમ મંદાકિની (ગંગા) થી વીંટાયેલો દીઠો વિધિના જાણનાર ભગીરથે નાગકુમાર જ્વલનપ્રભને ઉદ્દેશીને અષ્ટમતપ કર્યું અષ્ટમતપ પરિણામ પામતાં, નાગકુમારોનો પતિ જ્વલન પ્રભ પ્રસન્ન થઈને ભગીરથની પાસે આવ્યો ગંધ, ધૂપ અને પુષ્પથી તેણે ઘણી રીતે તેનો પૂજાઉપચાર કર્યો ત્યારે નાગકુમારના સ્વામીએ 'હું શું કાર્ય કરી આપું ?' એમ પૂછ્યું, એટલે મેઘના જેવી ગંભીર વાણીવાળો ભગીરથ વિનયપૂર્વક જ્વલનપ્રભ ઇંદ્ર પ્રત્યે બોલ્યો " આ ગંગાનદી અષ્ટાપદની ખાઈને પૂરી દઇને હવે ભુખી થયેલી નાગણીની જેમ ચારે બાજુ નિરગળ રીતે પ્રસરે છે, ક્ષેત્રોને ખોદી નાખે છે, વૃક્ષોને ઉખેડી નાખે છે, સર્વ ખાડાઓને અને ટેકરાઓને સરખા કરે છે, કિલ્લાઓને તોડી નાખે છે, મહેલોને પાડી નાખે છે, હવેલીઓને પાયમાલ કરે છે અને વંશનો વિનાશ કરે છે, તે પિશાચણીની જેમ ઉન્મત્ત થઇને દેશનો નાશ કરનારી ગંગાને દંડવડે આકર્ષી લઇને તમારી આજ્ઞા હોય તો હું પૂર્વસમુદ્રમાં ભેળવી દઉં ?" પ્રસન્ન થયેલા જ્વલનપ્રભે કહ્યું-" તમે તમારૂં ઇચ્છિત કરો,

[illegible] સાથી [illegible] પ્રાણીઓની [illegible] કરવામાં [illegible] સાથી શિકાર કર્યા [illegible] ભાગમાં [illegible] પુરુષોને [illegible] ઉતરી ગયો ત્યારે [illegible] સાથી [illegible] શિકાર કરી ગયા [illegible] નિર્વિવાદ [illegible] ઉત્કર્ષ [illegible] કેટલાક ઉપકરણ [illegible] અને કેટલાક [illegible] દ્રવ્યાદિકી [illegible]

[illegible]

[illegible]

અને તે નિર્વિઘ્ન થાઓ જે આ ભરતક્ષેત્રમા મારી આજ્ઞામા રહેનારા નાગો છે તેઓન
મારી આજ્ઞાપૂર્વક પ્રવર્તતા તમે ઉપદ્રવનો ભય ગણશો નહી " એવી રીતે કહીને નાગ
પાતાળમા સ્વસ્થાનકે ગયા પછી ભગીરથે અષ્ટમભક્તને અને પારણુ કર્યું ત્યારપ
વૈરિણીની જેમ પૃથ્વીને ભેદનારી અને સ્વૈરિણીની[1] જેમ સ્વચ્છદે વિચરનારી ગગ
ખેચવાને ભગીરથે દડરત્ન ગ્રહણ કર્યુ પ્રચડ ભુજપરાક્રમવાળા ભગીરથે ગર્જના ક
ને નદીને સાણસીવડે માળાની જેમ દડરત્નવડે આકર્ષી પછી કુરુદેશના મધ્યભાગથ
હસ્તીનાપુરની દક્ષિણથી, કોશલદેશની પશ્ચિમથી, પ્રયાગના ઉત્તરમા, કાશીની દક્ષિ
ણમા, વિંધ્યાચળની દક્ષિણમા અને અગ તથા મગધદેશની ઉત્તર તરફ થઈને વ
ગાયો જેમ તૃણને ખેચે તેમ માર્ગમા આવતી નદીઓને ખેચતી તે ગગાને તેણે પૂ
સમુદ્રમા ઉતારી. ત્યાથી માડીને ત ગગાસાગર એવે નામે તીર્થ થયુ, અને ભગીર
ખેચી તેથી તે ગગાનુ ભાગીરથી એવુ નામ પડ્યુ જ્યા જ્યા માર્ગમા સર્પોના ભુવને
ગગાના આવવાથી ભાગી જતા હતા ત્યા ત્યા ભગીરથ નાગદેવને બળિદાન આપત
હતો દગ્ધ થયેલા સગરપુત્રોના અસ્થિને ગગાના પ્રવાહે પૂર્વસાગરમા પહોચાડ્યા
જોઈ ભગીરથે ચિતવ્યુ કે આ બહુ સારૂ થયુ કે મારા પિતા અને કાકાઓના શરીરન
અસ્થિ ગગાએ સમુદ્રમા ક્ષેપન કર્યા જો તેમ થયુ ન હોત તો તે અસ્થિ ગીધપક્ષી
વિગરેના ચચુ અને ચરણ સાથે ભરાઈને પવને કપાવેલા પુષ્પની જેમ અપવિત્ર
સ્થાનમા જઈને પડત એમ વિચારતા ભગીરથને જળની આપત્તિરહિત થયેલા લોકોએ
' તમે લોકરજક છો ' એમ કહી કહીને ચિરકાળ પર્યત વખાણ્યો. તે વખતે પિતૃઓના
અસ્થિ તેણે જળમા નાખ્યા, તેથી અદ્યાપિ પર્યત લોકો મૃતકના અસ્થિને જળમા ક્ષેપન
કરે છે કારણ કે મોટા લોકો જે પ્રવર્તન કરે છે તે માર્ગ થાય છે

ત સ્થાનથી રથારૂઢ થયેલો ભગીરથ પાછો વળ્યો. પોતાના રથના પ્રચારથી કાસીના
તાળની જેમ પૃથ્વીને શબ્દ કરાવતો તે ચાલ્યો આવતો હતો, તેવામા કલ્પવૃક્ષની જેમ
સ્થિત થઈને રહેલા એક કેવળી ભગવતને તેણે જોયા તેમને દેખીને આનદિત થયેલા
તે ઉદયાદ્રિથી જેમ સૂર્ય ઉતરે અને આકાશમાથી જેમ ગરૂડ ઉતરે તેમ ઉત્તમ રથમાથી નીચે
ઉતર્યો દૃષ્ટાવિનય ભક્તિવડે તે કેવળી મુનિને નમસ્કાર કરી અતિ શ્રદ્ધા અને ભક્તિમા
પ્રવીણ એવા તેણે તેમને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી પછી પ્રણામ કરી યોગ્ય સ્થાનકે બેસી
ભગીરથે પૂછ્યુ - ' હે ભગવત ! મારા પિતાઓ અહી નાગે કયા કર્મથી મૃત્યુ પામ્યા ? "
ત્રિકાળવેદી અને કરૂણારસના સાગર એવા તે ભગવત મધુર વાણીથી આ પ્રમાણે કહેવા
લાગ્યા-" હે રાજપુત્ર ! જાણે કુબેરની લક્ષ્મીને આશ્રિત થયા હોય અર્થાત્ ધનદ જેટલી
ઋદ્ધિવાળા હોય એવા ઘણી લક્ષ્મીવાળા શ્રાવકોથી પૂર્ણ એવો એક સઘ પૂર્વે તીર્થયાત્રાને માટે
નીકળ્યો હતો. સાયકાળે તે સઘ નજીક આવેલા કોઈ ગામમા આવી પહોચ્યો ત્યા રાત્રિએ

૧ અભિસારિકા સ્ત્રી.

કોઈ કુંભારના ઘર પાસે ઉતર્યો. તે નમૂદ્વિન ગણને જોઈ ગામના લોકો હર્ષ પામ્યા, અને તેને લુંટવાને ઉદ્ધત થઈને અને ખડ્ગો ધારણ કરી સર્વ તૈયાર થયા. પણ પાપના ભયવાળા તે કુંભારે પ્રસન્ન મનથી કરેના અને અમૃત જેવા ગોષ્કારી વચનો કહીને તે ગામના લોકોને વાર્યા. તે કુંભકારના આગ્રહથી તે ગામના સર્વ લોકોએ પ્રાપ્ત થયેલું પાત્ર મૂકી દે તેમ તે સંઘને મૂકી દીધો. એક દિવસે ત્યાના રહેવાસી સર્વ લોકો ચોર હોવાથી તેના રાજાએ બાળવૃદ્ધ સહિત તે આખું ગામ પરચક્રના ગામની જેમ બાળી નાખ્યું. તે દિવસે કોઇએ વિચાર કરવા માટે મોકલેલો હોવાથી તે કુંભાર બીજે ગામ ગયો હતો. તેથી તે એકલો તે ગામમાંથી અવશિષ્ટ રહ્યો (બચ્યો) કેમકે સત્ પુરુષોનું સર્વત્ર કુશળ થાય છે. પછી કાળયોગે કાળધર્મ પામીને તે કુંભાર વિરાટદેશમાં બીજે જન્મે કુબેરભંડારી જેવો તેજસ્વી વણિક થયો, અને સર્વ ગ્રામજન હતા તે મૃત્યુ પામીને વિરાટદેશમાં વસતા મનુષ્યો થયા. કારણ કે તુલ્યકર્મીને તુલ્ય ભૂમિ જ પ્રાપ્ત થાય છે. તે કુંભારનો જીવ પાછો મૃત્યુ પામીને તેજ દેશનો રાજા થયો. ત્યાંથી પણ મૃત્યુ પામીને પરમ ઋદ્ધિવંત દેવતા થયો, ત્યાંથી આવીને તમે ભગીરથ થયા છો, અને તે ગ્રામવાસીઓ સંસારમાં ભમતા ભમતા તમારા પિતા જહ્નુકુમાર વિગેરે થયા હતા. તેમણે પૂર્વે ગામ મનવડે સર્વ સંઘને ઉપદ્રવ કર્યો હતો તે કર્મથી તેઓ એક સાથે ભસ્મીભૂત થઇ ગયા. તેમાં જ્વલનપ્રભ નાગેંદ્ર તો ફક્ત નિમિત્ત માત્રજ છે. હે મહાશય ! તે વખતે તે ગામના લોકોને વારવા રૂપ શુભ કર્મથી તમે ગામ બળતા પણ દગ્ધ થયા નહી, અને હમણા પણ દગ્ધ થયા નહીં." એ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાનીની પાસેથી સાંભળીને વિવેકનો સાગર એવો તે ભગીરથ સંસારથી અતિશય નિર્વેદ પામ્યો, પરંતુ ગુમડા ઉપર ફોડલાની જેમ મારા પિતામહને દુઃખ ઉપર દુઃખ ન થાઓ એમ ધારીને તે વખતે તેણે દીક્ષા લીધી નહી, અને કેવળીના ચરણને વાંદી રથ ઉપર આરૂઢ થઇ પાછો અયોધ્યામાં આવ્યો.

આજ્ઞા પ્રમાણે ગમન કરીને આવેલા અને પ્રણામ કરતા પૌત્રનું સગરરાજાએ વાર વાર મસ્તક સુંઘ્યું, અને હાથવડે તેના પૃષ્ઠભાગને સ્પર્શ કર્યો. સગરરાજાએ ભગીરથને સ્નેહના ગૌરવથી કહ્યું-" હે વત્સ ! તું બાળ છતા પણ વય અને બુદ્ધિવડે સ્થવિર પુરૂષોનો અગ્રણી છે, માટે હવે હું બાળ છું એમ ન કહેતા આ મારા રાજ્યભારને ગ્રહણ કર, જેથી અમે ભારરહિત થઈને સંસારસાગરને તરીએ. આ સંસાર જો કે સ્વયંભૂરમણસમુદ્રની જેમ દુસ્તર છે, તોપણ મારા પૂર્વજો તરી ગયા છે તેથી મારી પણ શ્રદ્ધા થઇ છે. હે વત્સ ! તેમના પુત્રો પણ રાજ્યભાર ગ્રહણ કરતા હતા, તેથી તેમનો બતાવેલો એ માર્ગ છે તે તું પાળ, અને આ પૃથ્વી ધારણ કર." ભગીરથ પિતામહને નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે બોલ્યો-" પિતાજી ! તમે સંસારને તારનારી પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છો છો તે યુક્ત છે, પરંતુ હે સ્વામિન ! હું પણ વ્રત ગ્રહણ કરવાને

માટે ઉત્સુક થયેલો છું, તેથી રાજ્યદાનના પ્રસંગવડે તમે મને અપ્રસન્ન કરો નહીં" ત્યારે ચક્રવર્તીએ કહ્યું-"હે વત્સ! અમારા કુળમાં વ્રત ગ્રહણ કરવું તે યુક્ત છે, પણ તેથી ગુરૂની આજ્ઞા પાલન કરવા રૂપ વ્રત ગ્રહણ કરવું તે અધિક છે, માટે હે મહાશય! તને સમય આવે ત્યારે મારી જેમ દીક્ષા લેજે અને જ્યારે તમારે બખતરધારી પુત્ર થાય ત્યારે તેની ઉપર આ પૃથ્વીનો ભાર આરોપણ કરજે" એવી રીતે સાંભળીને ભગીરથ ગુરૂની આજ્ઞાના ભંગથી ભય પામ્યો, અને ભવભીરૂ એવા તેનું મન ઘણી વાર સુધી દોલાયિત થતાં તે મૌન રહ્યો પછી પોતાના સિંહાસન ઉપર ભગીરથને બેસારી તેજ વખતે ચક્રીએ પ્રસન્ન થઈ તેને રાજ્યાભિષેક કર્યો

તે વખતે ઉદ્યાનપાલકોએ આવીને ચક્રીને બાહ્ય ઉદ્યાનમાં અજિતનાથ પ્રભુ સમોસર્યા છે, એવી વધામણી આપી પૌત્રના રાજ્યાભિષેકથી અને સ્વામીના આગમનથી ચક્રવર્તીને અધિક અધિક હર્ષોત્કર્ષ થયો ત્યાં રહ્યા સતા પણ તેમણે ઉઠીને પ્રભુને નમસ્કાર કર્યો, અને જાણે આગળ ઉભા હોય તેમ શક્રસ્તવવડે સ્તુતિ કરી સ્વામીના આગમનને કહેનારા તે ઉદ્યાનપાલકોને ચક્રીએ સાડાબાર કોટિ સુવર્ણ આપ્યું, અને સામંતાદિક પરિવારે સગરચક્રી ભગીરથ સહિત મોટા ઉત્સવથી સમવસરણ સમીપે ગયા ત્યાં ઉત્તરદ્વારના માર્ગથી સમવસરણમાં પ્રવેશ કરીને પોતાનો આત્મા જાણે સિદ્ધિક્ષેત્રમાં પેઠો હોય તેમ તેઓ માનવા લાગ્યા પછી ચક્રી, ધર્મચક્રી એવા તીર્થંકરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ નમસ્કાર કરી આગળ આવીને આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા-

"મારા પ્રમાદથી તમારો પ્રસાદ કે તમારા પ્રસાદથી મારો પ્રમાદ એ અન્યોન્યાશ્રયનો ભેદ કરો, અને મારી ઉપર પ્રસન્ન થાઓ હે જગત્સ્વામિન્! તમારી રૂપલક્ષ્મીને જોવાને સહસ્રાક્ષ (ઇંદ્ર) પણ સમર્થ નથી, અને સહસ્ર જીભવાળો શેષ તમારા ગુણો કહેવાને પણ સમર્થ નથી હે નાથ! અનુત્તર વિમાનના દેવોના સંશયને પણ તમે હરો છો, તો તેથી કયો ગુણ તમારે વસ્તુતાએ સ્તુત્ય છે? અથવા જે પુરૂષ આવી વિરૂદ્ધ વાત ઉપર કેમ શ્રદ્ધા રાખે કે તમારામાં આનંદસુખની શક્તિ અને વિરક્તિ બન્ને સાથે છે હે નાથ! તમારી આ ઘટના ઘટે છે પણ તે દુર્ઘટ છે કે તમે સર્વ સત્વમાં ઉપેક્ષા રાખો છો, અને વળી પરમ ઉપકારીપણું ધરાવો છો હે ભગવંત! તમારા જેવું બીજું કોઈના વિરૂદ્ધપણું દેખાતું નથી, કેમકે તમારામાં પરમ નિર્ગ્રંથતા અને પરમ ચક્રવર્તીતા બન્ને સાથે છે જેમના કલ્યાણપર્વમાં નારકીના જીવો પણ હર્ષ પામે છે તેમના પવિત્ર ચરિત્રનું વર્ણન કરવાને કોણ સમર્થ છે? હે પ્રભુ! તમારૂં શમ અદ્ભુત છે, તમારૂં રૂપ અદ્ભુત છે, અને સર્વ પ્રાણી ઉપરની કૃપા પણ અદ્ભુત છે એવા સર્વ અદ્ભુતના ભંડાર એવા આપને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ." એવી રીતે જગન્નાથની સ્તુતિ કરી પોતાના સ્થાને બેઠેલા સગર ચક્રવર્તીને અમૃતના ઝરા જેવી ધર્મદેશના પ્રભુએ આપી. દેશનાને અંતે સગરરાજા વારંવાર પ્રભુને નમસ્કાર કરી અંજલિ જોડી ગદ્ગદ વાણીથી આ પ્રમાણે બોલ્યા-

"હે તીર્થેશ ! જો કે આપને કોઈ પોતાનો કે પારકો નથી, તો પણ અજ્ઞાનપણાથી હું તમને પોતાના ભાઈ તરીકે અનુયોગ કરૂં છું (ગણું છું) હે નાથ ! દુસ્તર સંસારસાગરથી તમે બધા વિશ્વને તારો છો, તો તેમાં ડુબી જતા એવા મારી કેમ ઉપેક્ષા કરો છો ? હે જગત્પતિ ! અનેક કર્મોથી સંકુળ એવા સંસારરૂપી ખાડામાં પડવાથી તમે મારી રક્ષા કરો, રક્ષા કરો, દીક્ષા આપો અને પ્રસન્ન થાઓ હે સ્વામી ! સંસારના સુખમાં મૂઢ થયેલા એવા મેં પોતાનું આટલું આયુષ્ય અવિવેકી બાળકની જેમ નિષ્ફળ ગુમાવ્યું છે" એ પ્રમાણે જાણીતી અંજલિ જોડીને કહેતા સગરરાજાને ભગવંતે દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની અનુજ્ઞા આપી

પછી ભગીરથે ઉઠી નમસ્કાર કરી પ્રાર્થનાને પૂરવામાં કલ્પવૃક્ષ સમાન ભગવંતની આ પ્રમાણે પ્રાર્થના કરી-"આપ પૂજ્યપાદ મારા પિતાજીને દીક્ષા આપશો, પણ જ્યાંસુધી હું નિષ્ક્રમણોત્સવ કરૂં ત્યાં સુધી તમારે રાહ જોવી જો કે મુમુક્ષુઓને ઉત્સવાદિકની કાંઈ પણ જરૂર નથી, તોપણ મારા આગ્રહથી મારા પિતાજી પણ એમ કબુલ કરશે" સગરરાજા દીક્ષા લેવાને અત્યુત્સુક હતા, તોપણ પુત્રના આગ્રહથી જગદ્‍ગુરૂને પ્રણામ કરી પાછા પોતાની નગરીમાં ગયા પછી ઇંદ્ર જેમ તીર્થંકરને દીક્ષાભિષેક કરે તેમ ભગીરથે સગરરાજાને સિંહાસન ઉપર બેસારીને દીક્ષાભિષેક કર્યો ગંધકાષાયી વસ્ત્રવડે અંગ લુંછી ગોશીર્ષચંદનનું વિલેપન કર્યું, અને ત્યારપછી સગરરાજાએ માંગલિક બે દિવ્ય વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં, તેમજ ગુણવડે અલંકૃત હોવા છતાં પણ દેવતાએ આપેલાં દિવ્ય અલંકારોવડે શરીરને અલંકૃત કર્યું પછી ઇચ્છા પ્રમાણે યાચકોને ધન આપી ઉજ્વળ છત્ર અને ચામર સહિત શિબિકામાં તેઓ આરૂઢ થયા નગરજનોએ દરેક દુકાને, દરેક ઘરે અને દરેક શેરીએ માંચડા પતાકા અને તોરણાદિક કર્યાં માર્ગે ચાલતા ઠેકાણે ઠેકાણે દેશના અને નગરના જનોએ પૂર્ણ પાત્રાદિકવડે તેમના અનેક મંગળ કર્યાં, વારંવાર તે જોવાતા હતા, વારંવાર સ્તુતિ કરાતા હતા, વારંવાર પૂજાતા હતા, અને વારંવાર અનુસરાતા હતા એવી રીતે આકાશના મધ્યમાં ચંદ્ર ચાલે તેમ વિનીતાનગરીના મધ્ય ભાગવડે માણસોના અતિશય ભરાવડી અટકતા, અને ધીમે ધીમે ચાલનારા ભગીરથ, સામંતો, અમાત્યો સર્વ પરિવાર અને અનેક વિદ્યાધર જેમની પાછળ ચાલતા હતા એવા સગરચક્રી અનુક્રમે પ્રભુની પાસે આવ્યા ત્યાં ભગવંતને પ્રદક્ષિણા દઈ પ્રણામ કરી ભગીરથે આપેલા યતિવેષને તેમણે અંગીકાર કર્યો પછી સર્વ સંઘની સમક્ષ સ્વામીની વાચનાથી ઉંચે પ્રકારે સામાયિક ઉચ્ચરતા સતા તેમણે સર્વ સાવદ્ય ત્યાગરૂપ દીક્ષા ગ્રહણ કરી જે સામંત અને મંત્રીઓ જન્હુકુમાર વિગેરેની સાથે ગયા હતા તેઓએ પણ ભવથી ઉદ્વેગ પામીને સગરરાજાની સાથે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ત્યારપછી ચક્રીમુનિના મનરૂપી કુમુદમાં ચંદ્રિકા સમાન અનુશિષ્ટિમય ધર્મદેશના પ્રભુએ આપી. પ્રથમ પોરસી પૂર્ણ થઈ, એટલે દેશના સમાપ્ત કરીને

તીર્થંકરે ત્યાથી ઉઠી દેવચ્છંદાને અલંકૃત કર્યો પછી પ્રભુના ચરણપીઠ ઉપર બેસીને મુખ્ય ગણધરે પ્રભુના પ્રભાવથી સર્વ સંશયને છેદનારી દેશના સ્વામીની જેમ આપી. બીજી પૌરષી પૂર્ણ થઇ, એટલે વરસાદ વરસતો બંધ પડે તેમ તેમણે પણ દેશના સમાપ્ત કરી. પછી ત્યાથી પ્રભુ બીજે વિહાર કરવાને ચાલી નીકળ્યા, અને ભગીરથાદિક રાજાઓ તથા દેવતાઓ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા

સ્વામીની સાથે વિહાર કરતા સગરમુનિ માતૃકાની[1] જેમ લીલામાત્રમા દ્વાદશાગી ભણ્યા તેઓ હમેશા પ્રમાદરહિત થઇને પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિરૂપ આઠ ચારિત્રની માતાઓનુ સારી રીતે આરાધન કરતા હતા હમેશા ભગવાનના ચરણની સેવાથી ઉત્પન્ન થયેલા હર્ષથી પરીષહના ક્લેશને જરા પણ જાણતા નહોતા ત્રણ લોકના ચક્રી તીર્થંકર દેવનો હુ ભાઇ છુ, વળી હુ પણ ચક્રી છુ, એવો ગર્વ નહિ કરતા તેઓ બીજા મુનિઓનો વિનય કરતા હતા પાછળથી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા છતા પણ તપ અને અધ્યયનથી તે રાજર્ષિ ચિરકાળના દીક્ષિત મુનિઓથી પણ અધિક થઇ પડ્યા અનુક્રમે ઘાતિકર્મના ક્ષયથી દુર્દિનના છેદનથી સૂર્યનો પ્રતાપ પ્રગટ થાય તેમ તેમને ઉજ્વલ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયુ

કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિથી આરંભીને પૃથ્વીમાં વિહાર કરતા અજિતનાથ સ્વામીને પંચાણુ ગણધરો થયા, અને એક લાખ મુનિ, ત્રણ લાખ ને ત્રીશ હજાર સાધ્વી, સાડત્રીશસો ચૌદ પૂર્વધારી, એક હજાર ને સાડાચારસો મન પર્યાયી, ચોરાણુંસે અવધિજ્ઞાની, બાવીશ હજાર કેવળી, બાર હજાર ને ચારસો વાદી, વીશ હજાર ને ચારસો વૈક્રિય લબ્ધિવાળા, બે લાખ ને અઠાણુ હજાર શ્રાવક અને પાચ લાખ ને પીસ્તાળીશ હજાર શ્રાવિકા એટલો પરિવાર થયો. દીક્ષાકલ્યાણકથી એક પૂર્વાંગે[2] ઊણ એવા લક્ષ પૂર્વ જતા પોતાનો નિર્વાણ સમય જાણીને પ્રભુ સમેતશિખર પર્વતે આવ્યા જાણે મોક્ષે ચડવાની નીસરણી હોય તેમ તેઓ સમેતશિખર ઉપર આરૂઢ થયા તેમનુ સર્વ લાખ પૂર્વનુ આયુ પૂરૂ થતા એક હજાર શ્રમણોના સાથે તેમણે પાદપોપગમ અનશન કર્યું તે વખતે એક સાથે સર્વ ઇંદ્રોના આસનો પવને હલાવેલા ઉદ્યાનવૃક્ષની શાખાઓની જેમ કપાયમાન થયા તેઓએ અવધિજ્ઞાને પ્રભુનો નિર્વાણસમય જાણ્યો, એટલે તેઓ પણ સમેતશિખર પર્વતે આવ્યા. ત્યા તેઓએ દેવતાઓ સહિત પ્રભુને પ્રદક્ષિણા કરી, અને શિષ્યના જેમ સેવા કરતા પાસે બેઠા ત્યાર પાદપોપગમ અનશનનો એક માસ પૂર્ણ થયો, ત્યારે ચૈત્રશુકલ પંચમીને દિવસે ચંદ્રમા મૃગશિર નક્ષત્રમાં આવ્યે સતે, પર્યંક આસને રહેલા પ્રભુ બાદર કાયયોગરૂપ રથમા બેઠા હતા અને રથને જોડેલા બે અશ્વની જેમ બાદર મનયોગ અને વચનયોગ રહેલા હતા તેમાથી સૂક્ષ્મ કાયયોગના રહીને દીપક વડે અંધકારના સમૂહનુ રૂંધન કરે તેમ બાદરકાયયોગનો રોધ કર્યો, અને સૂક્ષ્મકાયયોગ

૧ સ્વર વ્યંજન ૨ પૂર્વાંગ એટલે ૮૪ લાખ વર્ષ

મા રહ્યા સતા બાદર મનયોગ અને વચનયોગનુ પણ રૂધન કર્યું પછી સૂક્ષ્મ મનયોગને વચનયોગમા સ્થિત થઈને સૂક્ષ્મક્રિય નામે શુક્લધ્યાનનો ત્રીજો પાયો પ્રાપ્ત કર્યો પછી શુક્લધ્યાનને ચોથે પાયે શૈલેશીકરણ કરીને માત્ર પાચ લઘુ અક્ષર ઉચ્ચારણ જેટલો કાળ રહ્યા ત્યાં અવશિષ્ટ કર્મ ક્ષીણ થયા, અને અનત ચતુષ્ટય સિદ્ધ થયા, એટલે એ પરમાત્મા પ્રભુ ઋજુગતિએ લોકાગ્રને પ્રાપ્ત થયા પ્રભુને કૌમાર અવસ્થામા અઢાર લક્ષ પૂર્વ ગયા, રાજ્યસ્થિતિમા એક પૂર્વાંગે સહિત ત્રેપન લક્ષ પૂર્વ ગયા, છદ્મસ્થપણામા બારવર્ષ ગયા, અને કેવળજ્ઞાનમા પૂર્વાંગે તથા બારવર્ષે વર્જિત લક્ષ પૂર્વ ગયા એકદર બોંતેરલાખ પૂર્વનુ આયુષ્ય ભોગવીને ઋષભપ્રભુના નિર્વાણથી પચાસલાખ કોડ સાગરોપમે નિર્વાણપદને પામ્યા તેમની સાથે બીજા એકહજાર મુનિઓએ પાદપોપગમ અણસણ કર્યું હતુ તેઓ પણ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી ત્રણે યોગનો રોધ કરી મોક્ષપદને પામ્યા સગરમુનિએ પણ કેવળી સમુદ્ઘાત કરીને ક્ષણવારમા અનુપદીની[1] જેમ સ્વામીએ પ્રાપ્ત કરેલુ પદ ઉપલબ્ધ કર્યું, અર્થાત્ મોક્ષપદને પામ્યા

તે વખતે પ્રભુના મોક્ષકલ્યાણકવડે, સુખને નહીં જોનારા નારકીઓને પણ ક્ષણવાર સુખ થયુ પછી શોક સહિત ઇદ્રે દિવ્યજળથી સ્વામીના અગને નવરાવ્યુ, અને ગોશીર્ષ ચદનના રસનુ વિલેપન કર્યું, તેમજ હસના ચિત્રવાળા વસ્ત્ર પહેરાવ્યા, અને વિચિત્ર એવા દિવ્ય આભૂષણોથી પ્રભુનુ શરીર શણગાર્યું બીજા મુનિઓના શરીરોને દેવતાઓએ સ્નાન, અગરાગ, નેપથ્ય અને આચ્છાદન વિગેરે કર્યું પછી ઇદ્ર સ્વામીના દેહને શિબિકામા પધરાવી ગોશીર્ષચદનના કાષ્ઠમય ચિતા ઉપર લઈ ગયા, અને બીજા મુનિઓના શરીરને બીજી શિબિકામા પધરાવીને દેવતાઓ ગોશીર્ષચદનના કાષ્ઠની રચેલી બીજી ચિતા ઉપર લઈ ગયા અગ્નિકુમાર દેવતાઓએ ચિતામા અગ્નિ ઉત્પન્ન કર્યો, વાયુકુમાર દેવોએ વાયુવડે વિશેષ પ્રજ્વલિત કર્યો, અને શક્રના આદેશથી અનેક દેવતાઓએ સેકડોભાર કપૂર, કસ્તુરી અને ઘીના સેકડો કુભ ચિતામા ક્ષેપન કર્યા અસ્થિ વિના પ્રભુની બીજી સર્વ ધાતુ બળી ગઈ, એટલે મેઘકુમાર દેવતાઓએ જળવડે ચિતાને બુઝાવી શાંત કરી. પ્રભુની ઉપરની જમણી અને ડાબી દાઢા શક્ર અને ઈશાનઇદ્રે ગ્રહણ કરી, અને નીચેના બને દાઢા ચમર અને બલિ ઇદ્રે ગ્રહણ કરી બીજા ઇંદ્રોએ પ્રભુના દાત ગ્રહણ કર્યા, અને દેવતાઓએ ભક્તિથી બાકીના અસ્થિ ગ્રહણ કર્યા બાજુ પણ સ્તુપરચના વિગેરે જે કરવાનુ હતુ તે સર્વ વિધિ પ્રમાણે કરીને સર્વ દેવતાઓ સહિત ઇદ્રોએ નદીશ્વર દ્વીપ આવીને મોટા ઉત્સવવડે શાશ્વત અર્હતનો અષ્ટાહ્નિકા ઉત્સવ કર્યો પછી સર્વ દેવેદ્રો પોતપોતાના સ્થાને ગયા ત્યાં પોતપોતાની સુધર્મા સભાની મધ્યમા માણવક નામના સ્તભમા વજ્રમય ગોળાકાર ડાબલામા તે પ્રભુની દાઢા મૂકી,

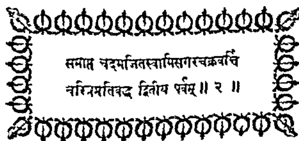
---

[1] પાછળ આવનારની જેમ.

ને તેની શાશ્વત પ્રતિમાની જેમ ઉત્તમ ગંધ ધૂપ અને પુષ્પોવડે નિરંતર પૂજા કરવા આ. તેના અનુભાવથી ઇંદ્રોને હમેશાં અવ્યાહત અને અદ્વિતીયવિજય મંગળ વર્તે છે

“ પદ્મખંડથી મનોહર એવા પૂર્ણ માનસરની જેમ અંદર રહેલા સગરચક્રીના ત્રથી મનોહર એવું આ અજિતસ્વામીનું ચરિત્ર શ્રોતાઓને આ લોક અને પરલોકના ખનો વિસ્તાર કરો. ”

इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते महाकाव्ये द्वितीये
पर्वणि अजितस्वामिसगरदीक्षानिर्वाणवर्णनो नाम षष्ठः सर्गः ॥ ६ ॥

પર્વતની ઉપર રહેલા દેશમાં ગંધસમૃદ્ધિ નગરને વિષે વિદ્યાધરશિરોમણિ શતબળ નામના રાજાની ચંદ્રકાંતા નામની ભાર્યાની કુક્ષિથી પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. બળવડે તે મહા બળવાન હોવાથી તેનું 'મહાબળ' એવું નામ પાડ્યું. ક્રમે ક્રમે રક્ષા કરાતો અને લાલન પાલન કરાતો મહાબળ કુમાર વૃક્ષની પેઠે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. ચંદ્રની પેઠે અનુક્રમે સર્વ કળાઓથી પૂર્ણ થયેલો તે મહાબળ લોકોના નેત્રને ઉત્સવરૂપ થયો. યોગ્ય સમય આવ્યો એટલે અવસરને જાણનાર માતા-પિતાએ જાણે મૂર્તિમતી વિનયલક્ષ્મી હોય તેવી વિનયવતી નામની કન્યા સાથે તેના લગ્ન કર્યાં. કામદેવના તીક્ષ્ણ હથિયારરૂપ, રમણીઓને કામણરૂપ અને પ્રેમના લીલાવનરૂપ યૌવનને તે કુમાર પ્રાપ્ત થયો. તેના ચરણ અનુક્રમથી કૂર્મની પેઠે ઉન્નત અને સરખા તળિયાવાળા હતા, તેનો મધ્યભાગ સિંહના મધ્ય ભાગને તીરસ્કાર કરવામાં અગ્રેસર હતો અને તેનું વક્ષસ્થળ પર્વતની શિલા સદૃશ હતું. તેના ઉદ્ધત એવા બંને સ્કંધો વૃષભસ્કંધની શોભાને ધારણ કરવા લાગ્યા, તેની ભુજાઓ શેષનાગની ફણાની શોભાને ધારણ કરવા લાગી, તેનું લલાટ અર્દ્ધ ઉગેલા પૂર્ણિમાના ચંદ્રની લીલાને ગ્રહણ કરવા લાગ્યું અને તેની સ્થિર આકૃતિ મણિના જેવી દંતશ્રેણીથી અને નખોથી તેમજ સુવર્ણના જેવી કાંતિવાળા શરીરથી મેરૂપર્વતની સમગ્ર લક્ષ્મીની તુલના કરવા લાગી.

એક દિવસ બુદ્ધિમાન, પરાક્રમી અને તત્ત્વજ્ઞ વિદ્યાધરપતિ શતબળ રાજા એકાંતે વિચાર કરવા લાગ્યો- 'અહો ! આ શરીર સ્વાભાવિક જ અશુચિમય છે તો તેને ઉપસ્કરોથી નવું નવું કરી કેટલા કાળ સુધી રાખવું ? અનેક પ્રકારે સત્કાર કર્યા છતાં પણ જો એક વખત સત્કાર ન થાય તો ખળ પુરુષની પેઠે આ દેહ તત્કાળ વિકાર પામે છે. અહો ! બહાર પડેલા વિષ્ટા, મૂત્ર તથા કફ વિગેરે પદાર્થોથી પ્રાણીઓ દૂભાય છે, પણ શરીરની અંદર તેજ સર્વ પદાર્થો રહેલા છે તેનાથી કેમ દૂભાતા નથી ? જીર્ણ થયેલા વૃક્ષના કોટરમાં જેમ સર્પ વીંછી વિગેરે ક્રૂર પ્રાણીઓ ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ આ શરીરમાં પીડા આપનાર અનેક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. શરદઋતુના મેઘની માફક આ કાયા સ્વભાવથી જ અશાશ્વત છે. યૌવનલક્ષ્મી વિદ્યુતની પેઠે જોતજોતામાં નાશી જનારી છે. આયુષ્ય પતાકાની પેઠે ચપળ છે, સંપત્તિઓ તરંગની જેવી તરલ છે, ભોગ ભુજંગની ફણા જેવા વિષમ છે અને સંગમ સ્વપ્નની જેવો મિથ્યા છે. શરીરની અંદર રહેલો આત્મા કામ-ક્રોધાદિકના તાપોથી તપાયમાન થઈ પુટપાકની પેઠે રાત્રિ-દિવસ રંધાયા કરે છે. અહો ! આ અતિ દુઃખ પ્રાપ્ત કરાવનાર વિષયોમાં સુખ માનતા પ્રાણીઓ અશુચિસ્થાનમાં રહેનાર અશુચિ કીડાની પેઠે જરા પણ વિરાગ પામતા નથી ! દુરંત વિષયના સ્વાદમાં પરાધીન ચિત્તવાળો જંતુ, અંધ જેમ કૂવાને દેખે નહીં તેમ પોતાના પગની આગળ રહેલા મૃત્યુને દેખતા નથી. વિષની માફક આપાત માત્રમાં જ મધુર એવા વિષયોથી આત્મા મૂર્છા પામી જાય

છે અને તેથી પોતાના હિતને માટે કાંઈપણ વિચાર કરી શકતો નથી. મારે પુરુષ તુલ્ય છતાં પણ આત્મા પાપ રૂપ એવા અર્થ–કામને વિષે પ્રવર્ત્ત છે, પણ [illegible] ધર્મ મોક્ષમાં પ્રવર્ત્તતો નથી. પ્રાણીઓને આ અપાર સંસારરૂપી સમુદ્રમાં અમૂલ્ય રત્નની જેમ મનુષ્યપણું ઘણું દુર્લભ છે; કદાપિ માનુષ્ય પ્રાપ્ત થયું તથાપિ તેમાં ભગવાન્ અર્હત્ દેવ અને સુસાધુ ગુરૂ પુણ્યયોગથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. જો આપણે મનુષ્યભવનું ફળ ન કરીએ તો વસ્તીવાળા શહેરમાં ચોરથી લુંટાયા જેવું થાય. માટે કવચધારી મહાબળ કુમારને રાજ્યભાર આરોપણ કરીને હું સ્વેચ્છિત કરૂં.' એમ વિચારી શતબળ રાજાએ પુત્રને બોલાવ્યો અને તે વિનીતકુમારને રાજ્ય ગ્રહણ કરવાનો બોધ કર્યો. પિતાની આજ્ઞાથી તેણે રાજ્યભાર વહન કરવાને કબુલ કર્યું. મહાત્માઓ ગુરૂજનોની આજ્ઞા ભંગ કરવામાં બીરૂ હોય છે. પછી શતબળરાજાએ મહાબળકુમારને સિંહાસન ઉપર બેસાડી–અભિષેક કરી પોતાને હાથે તિલક મંગળ કર્યું. મચકુંદના પુષ્પ જેવી ઉજ્જ્વળ ચંદનના તિલકથી તે નાનો રાજા ચંદ્રવડે જેમ ઉદયાચળ શોભે તેમ શોભવા લાગ્યો. હંસની પાંખ જેવા પોતાના પિતાના બંધાવેલ છત્રવડે, શરદઋતુના મેઘથી જેમ ગિરિ શોભે તેમ શોભવા લાગ્યો. નિર્મળ બગલાના જોડાથી જેમ મેઘ શોભે તેમ સુંદર ચામરોથી તે વિરાજવા લાગ્યો. ચંદ્રના ઉદય સમયે જેમ સમુદ્ર ધ્વનિ કરે તેમ અભિષેક સમયે દિશાઓને ગજાવી મુકતો મંગળ વાજીંત્રોનો ધ્વનિ ગંભીર શબ્દ કરવા લાગ્યો. કેટલાક પ્રકારે જાણે બીજો શતબળ રાજા હોય તેમ સામંતો અને મંત્રીઓ તેને નમી તેને આજ્ઞા કરવા લાગ્યા.

આવી રીતે પુત્રને રાજ્યપદે બેસાડી શતબળ રાજાએ આચાર્યના ચરણ પાસે સામાયિક (ચારિત્ર) ગ્રહણ કર્યું. તેણે અસાર વિષયોને છોડી અસાર રૂપ રત્નત્રયી (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર) ધારણ કર્યાં, તથાપિ તેની સમચિત્તતા અખંડ રહી. [illegible] જેમ [illegible] વૃક્ષને ઉન્મૂલન કરે તેમ મૂળથી ઉન્મૂલન [illegible] કરી, વાણીને નિયમમાં રાખી અને [illegible] દુઃસહ પરિષહોને સહન કરવા લાગ્યા. મૈત્રી [illegible] છે એવા તે શતબળરાજર્ષિ અનેક [illegible] ધ્યાન અને તપવડે પોતાના આયુષ્યને [illegible] સ્થાનને પ્રાપ્ત થયા.

[illegible] વિષયોના પરિત્યાગવડે ઇંદ્રની [illegible] જેમ કમલિનીના [illegible] સુંદર આરામ પંક્તિ [illegible] સંગીતના પ્રતિધ્વનિથી